مُعْجَمُ مُصْطَلَحَاتِ النَّحْوِ وَالصَّرْفِ

ARAPÇA DİLBİLGİSİ

NAHİV SARF ve TERİMLERİ

Yrd. Doç. Dr. Nusrettin Bolelli

ARAPÇA DİLBİLGİSİ
NAHİV - SARF
ve TERİMLERİ

مُعْجَمُ مُصْطَلَحَاتِ
النَّحْوِ وَالصَّرْفِ

Bu kitap : - İlâhiyât Fakülteleri,

- Anadolu Ünv. İlahiyât Ön Lisans,
- İmam -Hatip ve Anadolu İmam-Hatip Liseleri,
- ve Kur'ân kursları için kaynak eserdir.

Yrd. Doç. Dr. Nusrettin BOLELLİ

M. Ü. İlâhiyât Fakültesi

Arap Dili ve Belağatı Anabilim Dalı Öğretim Üyesi

İstanbul 2006

"ARAPÇA DİLBİLGİSİ
NAHİV – SARF ve TERİMLERİ"

isimli kitabın tüm yayın hakları yazarına aittir,
her hakkı mahfuzdur.

Yazan
"Yrd. Doç. Dr. Nusrettin BOLELLİ

Dizgi – Sayfa Tasarımı
Ümmügülsüm BOLELLİ
Tel: (0216) 415 15 02

Baskı Cilt: SİSTEM MATBAACILIK
Yılanlı Ayazma Sk. No:8
Davutpaşa - Zeytinburnu / İST.
Tel.: (0212) 482 11 01 (3 Hat)
İstanbul 2006

1. Basım
Mayıs 2006,İstanbul

ISBN 9944 – 356 – 87 - 5

YAYIN VE DAĞITIM

YASİN YAYINEVİ

Manyaslızade Caddesi, No. 47 Çarşamba
Fatih / İSTANBUL
TEL: 0212 635 30 55
FAKS: 0212 635 78 65

ARAPÇA DİLBİLGİSİ
NAHİV - SARF
ve TERİMLERİ

مُعْجَمُ مُصْطَلَحَاتِ
النَّحْوِ وَالصَّرْفِ

Yrd. Doç. Dr. Nusrettin BOLELLİ
M. Ü. İlâhiyât Fakültesi
Arap Dili ve Belağatı Anabilim Dalı
Öğretim Üyesi

İstanbul 2006

Yrd. Doç. Dr. Nusrettin BOLELLİ

Nusrettin BOLELLİ, 1949 yılında Bingöl ili Kiği ilçesi, Adaklı nahiyesine bağlı Kaynakdüzü (Feriz) köyünde doğdu. 1961 yılında İlkokulu aynı köyde bitirdikten sonra özel olarak bir çok hocadan Arapça ve Farsça derslerini okuyarak icâzet aldı. Askerlik dönüşü 1975 yılında Diyarbakır İmam-Hatip Lisesinin Orta ve Lise kısımlarını dışardan bitirdi. Bingöl Lisesinde fark derslerini vererek 1976 da Lise diplomasını da aldı. 1982'de İst..Ünv. Edebiyat Fakültesi Arap-Fars Dilleri ve Edebiyatları ile Türkiye Türkçesi ve Yeni Türk Edebiyatı Bölümlerinden mezun oldu.

1975-1979 yılları arasında İmam-Hatiplik, 1979- 1983 yılları arasında Haseki Eğitim Merkezinde memurluk (kütüphanecilik) yaptı.

1984'te M.Ü. İlâhiyat Fakültesinde Arapça Okutmanı olarak göreve başladı. 1985 tarihinde aynı Üniversitenin Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tefsir-Hadis Bölümünde Yüksek Lisans yaptı. Prof. Dr. M. Yaşar Kandemir danışmanlığında hazırladığı *"Kadınların Hadis Rivâyetindeki Yeri ve Rolu"* ismindeki tezle 1991 da Doktora unvanını aldı. 1999 yılında Yard. Doçent oldu.

Arapça ve Farsça'dan birçok eseri tercüme etmiştir.

Arapça İmam-Hatip Liseleri Ders kitapları (Hazırlık 1-2, Lise 1-3); *İmla Kuralları, Belağat, Arapça Sarf ve Nahiv Terimleri ve Kur'ân-ı Kerîm Meâli; Arapça Hikayeler; Arapça-Türkçe Sözlük; Farsça Gramer ve Metinler, Farsça-Türkçe Sözlük Arapça Nahiv (Gramer) ve Arapça Sarf (Morfoloji)* (son altı eseri kısa sürede basılacak) vb. eserleri yazmıştır.

İngilizce'yi (iyi derecede), Arapça'yı ve Farsçayı (Pekiyi derecede) bilmektedir. Ayrıca Osmanlıca'yı ve Doğudaki mahallî lehçeleri de bilir.

Evli ve 4 çocuk babasıdır.

Halen M.Ü. İlahiyat Fakültesinde Öğretim Üyesidir.

İ Ç İ N D E K İ L E R

Ön söz 7

Kısaltmalar 8-9

GİRİŞ 10- 22

1- ARAPÇA HARFLER ve YAZILIŞI 10-15

2- Arapça Harflerin Okunuşu 16

a) Harflerin mahrecleri: 16

b) Türk alfabesinde bulunmayan harfler 20

c) Mahrecleri birbirine yakın olan harfler 20

A Harfi 23-45

B Harfi 45- 51

C-Ç Harfi 51-89

E Harfi ..... 89 -122

F Harfi 122-135

G Harfi 135-140

H Harfi 140-175

I - İ Harfi 175-325

K Harfi 325-361

L Harfi 361-391

M Harfi 391-711
N Harfi 711-763
R Harfi 763-769
S Harfi 769-788
Ş Harfi 789-795
T Harfi 795-875
U -Ü Harfi 875-877
V Harfi 877-890
Z Harfi 890-915
SONSÖZ 916
Bibliyografya 917-944

ÖNSÖZ

Her ilim dalında olduğu gibi, Arap sarf (morfoloji) ve nahvinin (sentaks) de kendisine ait bazı özel terimleri vardır. Genel olarak bu terimlerin Türkçede tek kelime olarak karşılığı yoktur. Arapçayı yeni öğrenmek isteyen okuyucu ve öğrenciler, bu terimleri anlamada zorluk çekiyorlar. Öğrenci ve okuyuculara yardımcı olmak amacıyla bu terimleri Türkçe olarak kısaca açıklamanın uygun ve faydalı olacağını umuyorum. Bu araştırmada Arapçada en çok kullanılan terimler, Türkçeye göre alfabetik olarak verilmiştir.

Kitabı hazırlarken bana elverişli çalışma ortamını sağlayan eşime ve özellikle bu eserin Türkçe dizgisinde çok emeği geçen kızım Ümmügülsüm'e teşekkür ediyorum.

Kitabı hazırlarken tavsiyelerinden ve kıymetli fikirlerinden faydalandığım meslekdaşlarım M.Ü. İlahiyât Fakültesi Arap Dili ve Belağati Bölüm Başkanı Prof. Dr. Ahmet Turan Arslan, Prof. Dr. Vecdi Akyüz'e, Dr. İbrahim Tüfekçi'ye ve Yrd. Doç. Dr. Nedim Yılmaz'a, kitabın yayınlanmasını üstlenen M.Ü. İlâhiyât Fakültesi Vakfı yetkililerine ve yayın sorumlusu Yrd. Doç. Dr. Harun Anay'a teşekkür ederim.

Bu çalışmamla Arapçaya ve bu dili öğrenmek isteyenlere bir nebze olsa, hizmet etmişsem kendimi bahtiyar sayıyorum.

25. 05. 2006

Yard. Doç. Dr. Nusrettin BOLELLİ

Ümraniye / İstanbul

KISALTMALAR

a.g.e., ...: adı geçen eser

a. mlf., ...: aynı müellif

a.y. .....: aynı yer

b. .....: ibn

bk. .....: bakınız

bl. .....: bölümü

c. .....: cilt

DİA. .....: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi

h. .....: Hicrî

Hz. ..... : Hazreti.

İA. .....: İslâm Ansiklopedisi

İFD. .....: İlâhiyât Fakültesi Dergisi

Ktp. .....: Kütüphane

md. .....: madde, maddesi.

M.Ö. .....: Milâttan önce

nr. .....: numara

nşr. .....: neşreden

ö. .....: ölümü

r.a. .....: radiyellâhu 'anhu

s. .....: sayfa

s.a.s. .....: sallallâhu ‘aleyhi ve sellem

sy. .....: sayı

thk. .....: tahkîk

trc. .....: tercüme, tercüme eden

ts. ... .: tarihsiz

Ünv. .....: Üniversite

vb. ..... : ve benzeri.

v.d. .....: ve devamı

vdd. .....: ve devamının devamı

vr. .....: varak

v.s. .....: ve sâire

Yayn. .....: yayınlayan

yzm. .....: yazma

الرّمُوزُ و الاختصراتُ :

ث : المُؤنّث .

ج : الجمع.

جج : جمعُ الجمعِ.

مف : المفرد.

GİRİŞ

1- ARAPÇA HARFLER VE YAZILIŞI

Yazı, insanın zihnindeki mânaları şekillendirmek üzere çeşitli malzemelerden faydalanılarak yazılan harflerdir. İnsanlar, birbiriyle haberleşmek, anlaşmak için, fikir, görüş, bilgi, beceri, ilim, sanat veya kültürlerini birbirine ve sonraki nesillere aktarmak için yazıyı icad etmişler. Yazı, medeniyet alâmetlerinden sayıldığı gibi, insanlığın yüceliğine de delâlet eder. Yazının değerinin yüceliğini ısbatlamak için en büyük delil, Yüce Allah'ın Kur'ân-ı Kerîm'de; *"Yazıyı kendisinin öğrettiğini"* [1] ve *"Kalem ve yazıya yemin etmesi"* [2] dir. Günümüzde yeryüzünde birçok alfabe kullanılmaktadır. Müslümanlar arasında en yaygın olan alfabe, Arap alfabesi'dir. Ancak bu alfabede kullanılan harfler, şekil ve talaffuz itibareyle, memleketimizde kullanılan latin alfabesinden tamamen farklıdır. Hatta bazen latin alfabesinde bir harf ile ifade edilen ses, Arap alfabesinde birkaç değişik harf ile ifade edilir.

1- *'Alak* , 96/4.

2- *Kalem* , 68/1.

ARAPÇA HARFLERİN ÖZELLİKLERİ

Mesela: (**T**) harfine karşılık arap alfabesinde (ت – ط) harfleri; (**S**) harfine karşılık arap alfabesinde (ث – س – ص) harfleri; (**H**) harfine karşılık arap alfabesinde (ح – خ – هـ) harfleri ve (**Z**) harfine karşılık arap alfabesinde (ذ – ز – ظ) harfleri;(**K**) harfine karşılık arap alfabesinde (ق – ك) harfleri bulunur ve sözkonusu harfler, bazı nüans farklarıyla ifade edilir.

Türkçede yalnız kısa sesliler bulunur. Buna karşılık Arapçada hem kısa sesliler, hem de uzun sesliler bulunur. Kısa sesliler, harekelerle ifade edilir. Uzun sesliler ise (ي – و – ا) harfleri ile bu harflerin üzerine konan uygun harekelerle ifade edilir.

Araplar, önceleri Güney Arabistanda geliştirdikleri **müsned** yazısını kullanmışlar. Sonra **müsned**'in yerini, bitişik **Nabat** yazısından gelişen yazı almıştır. Menşei itibariyle Arap yazısı **Nabatî ve Ârâmî** halklarıyla **Fenike** yazısına bağlanmaktadır.

Bu araştırma, muhtelif lugat, gramer, edebiyat ve metin kitapları taranarak hazırlanmıştır.[3]

3- Bk. Ebû Hayyân et-Tevhîdî (ö.400/1010) , *Risâle fî 'ilmi'l-kitâbe* (nşr., İzzet Hasan) Dımaşk, 1951; ed-Dânî, Osman b. Saîd (ö.444/1053), *el-Muhkem fî nakti'l-mesâhif* (nşr. İzzet Hasan), Dımaşk, 1378/1960; Selâheddîn el-Müneccid, *Dirâsât fî târihi'l-hatti'l-'Arabî münzü bidâyetihi ile'l-'asri'l-emevî*, Beyrut, 1972; Enis Ferîha, *el-Hattu'l-'arabî, neş'etuh, müşkiletuh*, Beyrut, 1961; Nihad M. Çetin, "Arap", *DİB.*; III, 282-309.

ARAPÇA HARFLERİN ÖZELLİKLERİ

Harfler:

Arap alfabesi 28 harften meydana gelir. Bu alfabe, sağdan sola doğru yazılır ve aynı şekilde okunur. Arapça harfler, yalnız başına, başta, ortada ve sonda az değişik şekil farklarıyla yazılırlar. Arap alfabesinde; kendinden önceki harflere bitişen ve fakat kendinden sonraki harflere bitişmeyen altı harf vardır.

Bu harfler şunlardır: (ا – د – ذ – ر – ز – و) "elif, dâl, zâl, râ, zâ ve vâv" harfleri.

Diğer harfler, hem kendinden önceki harflerle, hem de kendinden sonraki harflerle bitişirler.[4]

4- Nâyif, *Hasâisu'l-'arabiyye*, s. 149.

Arapça Harfler ve Yazılışı

ا	ب	ت	ث	ج
ح	خ	د	ذ	ر
ز	س	ش	ص	ض
ط	ظ	ع	غ	ف
ق	ك	ل	م	ن
هـ	و	لا	ي	

Harflerin muhtelif yazılış şekilleri :

4	3	2	1	
Sonda yazılış şekli	Ortada yazılış şekli	Başta yazılış şekli	Yalnız yazılış şekli	Türkçe okunuşu
ـا	ـائـ	ا	ا ء	Elif
ـب	ـبـ	بـ	ب	Bâ
ـت	ـتـ	تـ	ت	Tâ
ـث	ـثـ	ثـ	ث	Sâ
ـج	ـجـ	جـ	ج	Cîm
ـح	ـحـ	حـ	ح	Hı
ـخ	ـخـ	خـ	خ	Hı
ـد	ـد	د	د	Dâl
ـذ	ـذ	ذ	ذ	Zâl
ـر	ـر	ر	ر	Râ
ـز	ـز	ز	ز	Ze
ـس	ـسـ	سـ	س	Sîn
ـش	ـشـ	شـ	ش	Şîn
ـص	ـصـ	صـ	ص	Sâd

4	3	2	1	
Sonda yazılış şekli	Ortada yazılış şekli	Başta yazılış şekli	Yalnız yazılış şekli	Türkçe okunuşu
ـض	ـضـ	ضـ	ض	Dâd
ـط	ـطـ	طـ	ط	Tı
ـظ	ـظـ	ظـ	ظ	Zı
ـع	ـعـ	عـ	ع	ʿAyn
ـغ	ـغـ	غـ	غ	Ğayn
ـف	ـفـ	فـ	ف	Fâ
ـق	ـقـ	قـ	ق	Kâf
ـك	ـكـ	كـ	ك	Kêf
ـل	ـلـ	لـ	ل	Lâm
ـم	ـمـ	مـ	م	Mîm
ـن	ـنـ	نـ	ن	Nûn
ـه	ـهـ	هـ	هـ ه	He
ـو	ـو	ـو	و	Vâv
ـلا	ـلا	ـلا	لا	Lâm-elif
ـي	ـيـ	يـ	ي	Ya

2 - ARAPÇA HARFLERİN OKUNUŞU

a – Harflerin mahrecleri

Arapça harflerinden bazıları, okunuş şekilleri ve sesleri bakımından, Türkçemize göre değişiklik gösterir. Bu harfler içinde dilimizde sesi bulunmayanlar olduğu gibi, Türk alfabesinde olmayan harfler bile vardır.

Burada mümkün olduğu kadar, Arapça harflerinin mahreclerine (çıkış yerlerine) işâret edilerek açıklanmaya çalışılacaktır.

1– (ا) = **elif, hemze:** Elif, kendisinden önceki harfi uzatmaya yarayan ve harekeyi kabul etmeyen bir harftir. **Hemze** ise harekeli eliftir. Mahreci, gırtlak köküdür. Ses telleri kapanıp şiddetle açılarak çıkarılan sert bir sestir. Türkçemizdeki **«a, e, ı, i, u, ü»** sesleri ile okunur.

2– (ب) = **be:** İki dudak sıkılıp çabucak açılarak çıkarılan sestir. Türkçedeki « **b** » harfi gibidir.

3– (ت) = **te:** Dilin ucu ile, üst ön dişlere yavaşça dokundurularak çıkarılan bir sestir. Türkçedeki « **t** » harfi gibidir.

ARAPÇA HARFLERİN ÖZELLİKLERİ

4– (ث) = **se:** Dil ucunun, üst ön dişlerin ucuna dokunması ile çıkarılan yumuşak ve peltekçe bir sestir. Türkçedeki « **s** » sesi ile « **t** » sesi arasında bir sestir.

5– (ج) = **cîm:** Dilin ortasını üst damağa kuvvetlice basıp çekmek suretiyle çıkarılan sestir. Türkçemizdeki « **c** » harfine benzer.

6– (ح) = **ha:** Boğazdaki ses telleri sıkıştırılarak nefes serbest bir şekilde verilirken bu ses çıkarılır. Türkçede karşılığı yoktur.

7– (خ) = **Noktalı hı:** Gırtlak hafifçe oynatılarak yukarı doğru hareket ettirilir ve boğaz, hırıldatılarak bu ses çıkarılır. Bu harfin sesi de Türkçemizde yoktur.

8– (د) = **dâl:** Dilin ucu ile, üst ön dişlerin diplerine dokunularak bu ses çıkarılır. Türkçedeki « **d** » harfi gibidir.

9– (ذ) = **zâl:** Dilin ucu ile üst ön dişlerin uçlarına dokunularak peltekçe çıkan bir sestir. Türkçe karşılığı yoktur. Bir adı da «**peltek ze**» dir.

10– (ر) = **râ:** Dil ucunun geriye doğru kıvrılarak üst damağa sertçe dokundurulmasıyla çıkan sestir. Türkçedeki « **r** » harfi gibidir.

11– (ز)= **ze:** Dil ucunun, alt ön dişlerin iç yüzüne dokundurulmasıyla çıkan sestir. Türkçedeki « **z** » harfi gibidir.

ARAPÇA HARFLERİN ÖZELLİKLERİ

12– (س) = **sîn:** Dişler arasından çıkarılan ıslıklı, keskin bir «**s** » sesidir. Türkçedeki « **s** » harfi gibidir, fakat daima incedir.

13– (ش) = **şîn:** Dil ortasının üst damağa sertçe dokundurulmasıyla çıkan bir sestir. Türkçedeki « **ş** » harfi gibidir, fakat ince bir harftir.

14– (ص) =**sâd:** Dil ucunun, alt ön dişlerin iç yüzüne dokundurulmasıyla çıkan bir sestir. Türkçedeki « **s** » harfine benzemekle beraber daima kalın okunan bir harftir.

15– (ض) = **dâd:** Dilin sağ veya sol veyahutta her iki yanının üst azı dişlerine dokundurulması ve nefesin dilin yanlarından çıkartılması ile meydana gelir. Bu harfin sesi, yalnız arapçada vardır.

16– (ط) = **tı:** Dilin üst yüzü, damağa yapıştırılır, dilin ucu, üst dişlerin iç tarafına bastırılıp kaldırılırsa bu ses çıkar. «**Tı**» harfi daima kalındır.

17– (ظ) = **zı:** Dilin ucu, üst dişlerin sağda bulunanların uçlarına dokundurulur, soluk verilirse çıkan vızıltılı kalın ses,«**zı**» harfinin sesidir. «**Zı**» Harfi her zaman kalın okunur.

18– (ع) = **'ayn:** Ses telleri sıkıştırılarak gırtlaktan çıkarılan kalın bir sestir. Türkçe karşılığı yoktur.

ARAPÇA HARFLERİN ÖZELLİKLERİ

19– (غ) = **ğayn:** Dilin kökü damağa doğru yaklaştırılarak, dilin ucu da yumuşak damağa yapıştırılarak dilin kökünden çıkarılan tok, dolgun bir «**ga**» sesidir. Türkçede sesi olmayan bir harftir.

20– (ف) = **fe:** Üst ön dişlerin uçları ile, alt dudağın iç kısmına hafifçe dokunmakla çıkan bir sestir. Türkçedeki « **f**» gibidir.

21– (ق) = **kâf:** Dil kökünün damağa dayanmasıyla çıkan bir sestir. Daima kalın okunur. Türkçedeki **"k"** harfinin kalın okunması gibi bir sesi vardır.

22– (ك) = **kêf:** Dil ortası ile yumuşak damaktan çıkarılan bu ses, Türkçedeki « **k** » harfinden biraz daha kalındır.

23– (ل) = **lâm:** Dil ucu ile üst ön dişlerin etlerinden çıkar. Türkçedeki « **l** » harfi gibidir.

24– (م) = **mîm:** İki dudak yavaşça kapatılır, genizden ses verilir, dudaklar açılınca çıkan ses (م) harfinin sesidir. Türkçedeki «**m** » harfi gibidir.

25– (ن) = **nûn:** Dilin ucu ile üst ön dişlerin etlerine dokunulması ile çıkan sestir. Türkçedeki « **n** » harfi gibidir.

26– (هـ) = **: he:** Hemze gibi boğazın dibinden çıkan sestir. Türkçedeki « **h** » harfi gibidir.

27– (و) = **vâv:** Türkçedeki « **v** » harfine benzemekle beraber, dudakların yuvarlaklaştırılması ile çıkarılan sestir.

28– (ي) =**yâ:** Dil ortasının üst damağa kuvvetlice basılmasıyla çıkan sestir. Türkçedeki « **y** » harfi gibidir.

Yukarıda her harfi, ayrı ayrı çıkış yerlerine (mahreclerine) göre açıklamaya çalıştık. Bütün bu bilgilerle birlikte, her harfin okuyuş ve telaffuzunun tam olabilmesi için, bir öğretmenin ağzından; ses, dudak ve ağız hareketlerine dikkat edilerek öğrenmek gereklidir.[5]

b – Türk Alfabesinde bulunmayan harfler:

Arap alfabesine ait olup da Türk alfabesinde bulunmayan harfler şunlardır: (ث – ح – خ – ذ– ص– ض– ط– ظ– ع– غ– ق)

Bu harfler, bugünkü Türk alfabesinde bulunmadığı için bunların sesini çıkarmaya dikkat etmek ve özen göstermek gerekir.

c - Mahreçleri birbirine yakın olan harfler:

Mahreçleri birbirine yakın olan harflerin içinde bulunduğu arapça kelimelerin mânaları değişiktir. Bundan dolayı bu harflerin talaffuzuna

5 - Sibeveyh, *el-Kitâb,* 4/431-434; İbnu Cinnî, *Sırru sına'ati'l-'irâb,* 1/45-48; ed-Dânî, *el-Muhkem,* s. 35-41; İbnu'd-Dehhân, *Kitâbu'l-fusûl,* s. 156-158; Kalkaşandî, *Subhu'l-a'şâ,* 3/10-40; Ali el-Hadîdî, *Müşkiletu ta'lîm el-luğati'l-'arabiyye,* s. 141-149.

çok dikkat etmemiz gerekir. Bu harfler, şöyle guruplandırılabilir:

1- **" Hemze" ve " elif"(med)"** (الهَمزَةُ وَالألِفُ) harfleri: Bunların mahreci, birbirine yakındır. Ancak hemze harekelidir, elif sâkindir. Misâller : أَبٌ = *Baba;* آبَ =*Döndü.*

2- **"Kâf" ve "kef"** (ق – ك) harfleri: Bu harfler, iki ayrı harf olup **"kâf "** harfi, kalın sesli olarak boğazdan çıkar. Misâller : « قَالَ » *Dedi.* « كَالَ » *Tarttı.* « قَلْبٌ » *Kalb.* « كَلْبٌ » *Köpek,* gibi.

3- **" Tâ" ve " tı"** (ت – ط) harfleri: Bu harflerin de talafuzları birbirine yakındır. Ancak **"tı"** harfi, türkçedeki **"t"** harfinden biraz daha kalın talaffuz edilir. Misâller : « التِّينُ » *İncir.* « الطِّينُ » *Çamur.* « تَابَ » *Tövbe etti.* « طَابَ » *Güzel ve temiz oldu,* gibi.

4- **" Sâ " , " sîn " ve " sâd"** (ث – س – ص) harfleri: Bu harflerin de mahreçleri birbirine yakındır. Ancak (ث) peltek **"se"** dil ucuyla; (س) **"sîn"** normal **"s"** harfi ve (ص) **"sâd"** kalın talaffuz edilir. Misâller : « ثَقِيلٌ » *Ağır.* « صَقِيلٌ » *Parlatılmış, cilalanmış.* « سَارَ » *Gece yürüdü.* « صَارَ » *Oldu.* « سَاحَ » *Seyahat etti.* « صَاحَ » *Bağırdı.* « سَمٌّ » *Zehir.* « صُمٌّ » *Sağır,* gibi.

5- **"Hı" , " he" ve " 'ayn"** (ح – هـ – ع) harfleri: Bu harflerin de mahrecleri birbirine çok yakındır. Misâller: « الحَرُّ » *Sıcaklık.* « الهِرُّ » *Kedi.* « حَوَّاءُ » *Havvâ.* « هَوَاءٌ » *Hava.* « عُوَاءٌ » *Uluma,* gibi.

6- **" Hâ" ve "ğayn"** (غ –خ) harfleri: Bu iki harfin mahreçleri birbirine yakındır. Ancak **"ğayn"** harfi, boğazın derinliğinden çıkar ve türkçedeki yumuşak **"ge"** harfinin sesine benzer. Misâller: « خَابَ » *Pişman oldu.* « غَابَ » *Kayboldu.* « غُلُوٌّ » *Haddi aşmak, ifrat etmek..* « خُلُوٌّ » *Boş olmak,* gibi.

7- **"Dâl" ve "dât"** (ض –د) harfleri: Bu iki harfin de mahrecleri birbirine yakındır. Ancak **"dât"** harfi, dilin ucunu üst damağa yapıştırmak suretiyle çıkarılan ses olup biraz daha kalındır. Misâller : « دَرْبٌ » *Dağ geçidi, dar geçit.* « ضَرْبٌ » *Darbe, vuruş.* « وَضَعَ » *Koydu, bıraktı.* « وَدَعَ » *Terketti.* « بَعْضُ » *Bazı, bir kısmı.* « بَعْدَ » *Sonra,* gibi.

8- **"Zâl" ,"zeyn" ve " zı"** (ظ –ذ –ز) harfleri: Bu harflerin de talaffuzları birbirine çok yakındır. Ancak **"zâl"** harfi, dil ucuyla peltek olarak talaffuz edilir. **"Zeyn"** harfi, türkçedeki **"z"** harfi gibidir. **"Zı"** harfi ise, türkçedeki **"z"** harfinden biraz fazla kalın talaffuz edilir. Misâller : « زَالَ » *Ortadan kalktı; kaydı.* « ذَلَّ »*Zelil oldu.* « ظَلَّ » *Gölgelendi.* « الزَّهْرُ » *Çiçek.* « الظَّهْرُ » *Sırt,* gibi.[6]

6- ed-Dânî, *el-Muhkem,* s. 35-41; Nâsif, *el-Mu'cemu'l-mufassal fi'l-imlâ,* s. 29?30.

— A —

'Aded (العَدَدُ) : **Sayı.** Arapçada bir ve iki sayıları pek fazla kullanılmız. Ancak bu sayılar bazen sıfat olarak kullanılır ve bu durumda müzekkerlik ve müenneslikte sayılana uyarlar:

جَاءَ رَجُلٌ وَاحِدٌ. *Bir adam geldi.* رَأَيْتُ رَجُلاً وَاحِداً. *Bir adam gördüm.* مَرَرْتُ بِرَجُلٍ وَاحِدٍ. *Bir adama uğradım.*

جَاءَتْ امرَأَةٌ وَاحِدَةٌ. *Bir kadın geldi.*

رَأَيْتُ امْرَأَةً وَاحِدَةً. *Bir kadın gördüm.*

مَرَرْتُ بِامْرَأَةٍ وَاحِدَةٍ. *Bir kadına uğradım.*

واحد
واحدة

اِثْنَانِ وَاثْنَتَانِ = iki sayıları, tesniye gibi i'rab edilirler. Ref' halinde (اَنِ) =elif ve nûn ile; nasb ve cer halinde (يْنِ)yâ ve nûn ile i'rab edilirler: جَاءَ رَجُلَانِ اثْنَانِ. *İki adam geldi.*

رَأَيْتُ رَجُلَيْنِ اثْنَيْنِ. *İki adam gördüm.*

مَرَرْتُ بِرَجُلَيْنِ اثْنَيْنِ. *İki adama uğradım.*

اثنان

جَاءَتِ امْرَأَتَانِ اثْنَتَانِ. *İki bayan geldi.*

رَأَيْتُ امْرَأَتَيْنِ اثْنَتَيْنِ. *İki bayan gördüm.*

مَرَرْتُ بِامْرَأَتَيْنِ اثْنَتَيْنِ. *İki bayana uğradım.* Bu sayılar mu'rebdir, cümledeki yerine göre irabları değişir.

اثنتان

Üçten ona kadar olan sayılar, müzekker için kullanıldığında

bu sayıların sonuna yuvarlak (ـة) "ta" harfi eklenir.

Misaller: ثَلاَثَةٌ *Üç;* أَرْبَعَةٌ *dört ;* خَمْسَةٌ *beş;*
سِتَّةٌ *altı;* سَبْعَةٌ *yedi;* ثَمَانِيَةٌ *sekiz;*
تِسْعَةٌ *dokuz;* عَشَرَةٌ *on.*

جَاءَ ثَلاَثَةُ رِجَالٍ. *Üç adam geldi;* اِشْتَرَيْتُ عَشَرَةَ كُتُبٍ. *On kitap satın aldım.* مَرَرْتُ بِخَمْسَةِ طُلاَّبٍ. *Beş öğrenciye uğradım,* gibi.

Üçten ona kadar olan sayılar, müennes (dişi) için kullanıldığında bu sayıların sonuna (ـة) "ta" harfi bitişmez. Misaller:

ثَلاَثٌ *Üç;* أَرْبَعٌ *dört ;* خَمْسٌ *beş;* سِتٌّ *altı;*
سَبْعٌ *yedi;* ثَمَانٍ *sekiz;* تِسْعٌ *dokuz;* عَشْرٌ *on.*

جَاءَتْ ثَلاثُ تِلْمِيذَاتٍ. *Üç kız öğrenci geldi.*

رَأَيْتُ تِسْعَةَ بَنَاتٍ. *Dokuz kız gördüm.*

مَرَرْتُ بِتِسْعِ بَنَاتٍ. *Dokuz kıza uğradım,* gibi.

Yirmi ile doksan arasındaki onluk sayıların i'rabı cem'i müzekker sâlim i'rabı gibidir. Yâni ref' halinde (ُونَ) vâv ve nûn ile; nasb ve cer halinde (ِينَ) yâ ve nûn ile i'râb edilirler. Ayrıca yirmiden doksana kadar onluk sayıları, yüz ve bin sayıları ve bunların tesniye ve cemilerinde hem müzekker, hem müennes için aynı sayı kullanılır.

جَاءَ عِشرُونَ رَجُلاً. *Yirmi adam geldi.*

رَأَيْتُ خَمْسِينَ رَجُلاً. *Elli adam gördüm.*

مَرَرْتُ بِتِسْعِينَ امْرَأَةً. *Doksan kadına uğradım.*

جَاءَ مِائَةُ رَجُلٍ. *Yüz adam geldi.*

رَأَيْتُ مِائَةَ رَجُلٍ. *Yüz adam gördüm.*

مَرَرْتُ بِمِائَةِ رَجُلٍ. *Yüz adama uğradım.*

جَاءَتْ مِائَةُ امْرَأَةٍ. *Yüz bayan geldi.*

رَأَيْتُ مِائَةَ امْرَأَةٍ. *Yüz bayan gördüm.*

سَلَّمْتُ عَلَى مِائَةِ امْرَأَةٍ. *Yüz bayana selam verdim.*

جَاءَ أَلْفُ رَجُلٍ. *Bin adam geldi.* رَأَيْتُ أَلْفَ امْرَأَةٍ. *Bin bayan gördüm;* مَرَرْتُ بِأَلْفِ امْرَأَةٍ. *Bin bayana uğradım,* gibi.

Yirmi bir sayısından itibaren birlik ve onluk sayıları ve birlik, onluk ve yüzlük ile binlik sayıları arasına bir atıf vâvı getirilerek sayılar birleştirilir. Misaller:

وَاحِدٌ وَعِشْرُونَ كِتَابًا. *Yirmi bir kitap.*

تِسْعٌ وَ تِسْعُونَ امْرَأَةً. *Doksan dokuz kadın.*

مِائَةٌ وَ ثَلاَثُونَ سَنَةً. *Yüz otuz yıl.*

أَلْفٌ وَ خَمْسُونَ جُنْدِيًا. *Bin elli asker,* gibi.

el-'Adedü'l-müfred (اَلْعَدَدُ الْمُفْرَدُ) : Tek kelime halinde kullanılan sayı, **tek kelimelik sayı.** Üçten ona kadar olan sayılar; onluklar (yâni yirmiden doksana kadar olan sayılar), yüzlükler ve binlikler ve bu sayıların tesniye ve cemileri yalnız başına

kullanılır. Bu sayıların müfretlerinin i'rabı, zâhir ve açık olup cümledeki yerine göre değişir. Misaller:

تَتَكَوَّنُ أُسْرَتُنَا مِنْ أَرْبَعَةِ أَشْخَاصٍ. *Ailemiz dört şahıstan oluşur.*

مِائَةُ وَرَقَةٍ بِخَمْسِينَ لِيرَةً. *Yüz yaprak, elli lirayadır.*

فَإِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ مِائَةٌ صَابِرَةٌ يَغْلِبُوا مِائَتَيْنِ وَإِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ أَلْفٌ يَغْلِبُوا أَلْفَيْنِ بِإِذْنِ اللَّهِ وَاللَّهُ مَعَ الصَّابِرِينَ. *"O halde sizden sabırlı yüz kişi bulunursa, bunlar iki yüz kişiyi yenerler. Ve eğer sizden bin kişi bulunursa, bunlar Allah'ın izniyle iki bin kişiyi yenerler. Allah, sabredenlerle beraberdir."* *(el-Enfal,* 8/66).

el-'Adedü'l-mürekkeb (العَدَدُ المُرَكَّبُ) : **Birleşik sayı;** On bir ile on dokuz arasındaki sayılara birleşik sayı denilir. Bu sayıların her iki kelimesi fetha üzerine mebnidir. Ancak on iki sayısının ilk kelimesi (اِثْنَا و اِثْنَتَا) hariç. Bu kelime, tesniye gibi i'rab edilir. Birleşik sayılar, erkek için kullanıldığında, on bir ile on iki sayılarının her iki kelimesi de müzekker olur. Dişi için kullanıldığında ise bu sayıların her iki kelimesi de müennes olur. Misaller:

جَاءَ أَحَدَ عَشَرَ رَجُلاً. *On bir adam geldi.*

رَأَيْتُ أَحَدَ عَشَرَ كَوْكَبًا. *On bir yıldız gördüm.*

مَرَرْتُ بِأَحَدَ عَشَرَ رَجُلاً. *On bir adama uğradım.*

جَاءَ اثْنَا عَشَرَ رَجُلاً. *On iki adam geldi.*

رَأَيْتُ اثْنَيْ عَشَرَ رَجُلاً. *On iki adam gördüm.*

مَرَرْتُ بِاثْنَيْ عَشَرَ رَجُلاً. *On iki adama uğradım.*

جَاءَتْ اِحْدَى عَشْرَةَ بِنْتًا. *On bir kız geldi.*

رَأَيْتُ اِحْدَى عَشْرَةَ بِنْتًا. *On bir kız gördüm.*

مَرَرْتُ بِاِحْدَى عَشْرَةَ بِنْتًا. *On bir kıza uğradım.*

جَاءَتْ اثْنَتَا عَشْرَةَ بِنْتًا. *On iki kız geldi.*

اِشْتَرَيْتُ اثْنَتَيْ عَشْرَةَ مِسْطَرَةً. *On iki cetvel satın aldım.*

مَرَرْتُ بِاثْنَتَيْ عَشْرَةَ بِنْتًا. *On iki kıza uğradım,* gibi.

On üç ile on dokuz arasındaki sayılar, erkek için kullanıldığında, tekliğe delalet eden kelimelerin sonuna bir yuvarlak "ta" (ـة) eklenir, onluk kelimesinin sonuna herhangi bir şey eklenmez. Dişi için kullanıldıklarında ise, teklik için kullanılan kelimelerin sonuna herhangi bir şey eklenmez; onluk için kullanılan kelimenin sonuna bir yuvarlak "ta" (ـة) eklenir. Misaller: جَاءَ سِتَّةَ عَشَرَ رَجُلاً. *On altı adam geldi;*

اِشْتَرَيْتُ خَمْسَةَ عَشَرَ كِتَابًا. *On beş kitap satın aldım;*

رَكِبَتِ الحَافِلَةَ ثَلاَثَ عَشْرَةَ زَائِرَةً. *On üç bayan ziyaretçi otobüse bindi;* مَرَرْتُ بِسِتَّ عَشْرَةَ بِنْتًا. *On altı kıza uğradım,* gibi.

el-'Adedü't-tertibî (اَلعَدَدُ التَّرْتِيبِيُّ) : **Sıra sayısı.** Bu sayılar, birden ona kadar - (اَلأَوَّلُ ث الأُولَى) = birinci" hariç- müzekker için (فَاعِلٌ), müennes için (فَاعِلَةٌ) vezninde kullanılırlar. Onluk, yüzlük ve binliklerin başına ta'rif edatı

(ال) getirilir: Misaller: الدَّرْسُ الخَامِسُ. *Beşinci ders.*
قَرَأَ التِّلْمِيذُ الدَّرْسَ الحَادِيَ عَشَرَ. *Öğrenci, on birinci dersi okudu.* فِي القَرْنِ السَّادِسَ عَشَرَ. *On altıncı asırda.*
الرِّسَالَةُ العِشْرُونَ. *Yirminci mektup.* العَامُ الأَلْفُ. *Bininci yıl,* gibi.

Not: Sonu 'yâ' ile biten bazı asıl ve sıra sayıları vardır. الثَّمَانِي- الثَّانِي- الحَادِي gibi. Bu sayılar ism-i menkûs olarak kabul edilir. Bu sayılar, nekire olduğunda sonlarındaki(ي) yâ' harfi ref ve cer halinde düşer. Marife olduklarında (ي) yâ' harfi düşmez. Fakat her iki durumda da takdiri i'rab ile i'rab edilirler. Nasb halinde ise, ister ma'rife, ister nekre olsun (ي) yâ' harfi düşmez, i'rabı açık olarak kabul eder.
Misaller : جَاءَ الرَّجُلُ الثَّانِي. *İkinci adam geldi.*
جَاءَتْ ثَمَانٍ مِنَ النِّسْوَةِ. *Sekiz kadın geldi.*
مَرَرْتُ بِثَمَانٍ مِنَ النِّسْوَةِ. *Sekiz kadına uğradım.*
جَاءَتْ ثَمَانِي نِسْوَةٍ. *Sekiz bayan geldi.*
رَأَيْتُ ثَمَانِيًا مِنَ النِّسْوَةِ. *Sekiz bayan gördüm,* gibi.

el-'Adl (العَدْلُ) : Gayr-ı munsarıflık sebeplerinden biridir. Mübâlağaya delâlet etmesi için bir ismi, bir şekilden başka bir şekle çevirmektir. Özel isim olma özelliği ile birlikte bir kelimenin gayr-ı munsarıf olmasının sebeplerinden birini teşkil eder.
(عَامِرٌ) 'Amir kelimesinden çevirilmiş عُمَرُ *Ömer'* kelimesi

gibi. Arapçada bu kalıptan -özel isim, kabile ismi, gezegen ismi ve put ismi olmak üzere - on beş isim vardır. Bu isimler şunlardır: عُمَرُ – زُفَرُ– زُحَلُ– ثُعَلُ– جُشَمُ– جُمَحُ – قُزَحُ– زُلَفُ– عُصَمُ– جُحَا– بُلَغُ– مُضَرُ– هُبَلُ – هُذَلُ– قُثَمُ.

عُمَرُ عَادِلٌ. *Ömer, adaletlidir.*

Birden ona kadar üleştirme sayılarına delalet eden (فُعَالَ و مَفْعَلَ) vezinlerinde gelen: أُحَادَ– مَوْحَدَ *birer birer;* ثُلاَثَ – مَثْلَثَ *üçer üçer;* ثُنَاىَ – مَثْنَى *ikişer ikişer,* رُبَاعَ – مَرْبَعَ *dörder dörder;* خُمَاسَ – مَخْمَسَ *beşer beşer;* سُدَاسَ – مَسْدَسَ *altışar altışar;* سُبَاعَ – مَسْبَعَ *yedişer yedişer;* ثُمَانَ – مَثْمَنَ *sekizer sekizer;* تُسَاعَ – مَتْسَعَ *dokuzar dokuzar;* عُشَارَ – مَعْشَرَ *onar onar,* kelimelerinde "adl" vardır. Misal : جَاءَ القَوْمُ مَخْمَسَ. *Kavim, beşer beşer geldi,* gibi. Bu sayılardaki adl, cümleyi kısaltmak için yapılmıştır.

Ayrıca bayanlar için kullanılan ve küfretme manasını ifâde eden فَعَالِ veznindeki ism-i fiillerin aslı; – فَاعِلَةٌ– فَعِيلَةٌ) (فَعَّالَةٌ olduğu için bunlarda da "adl" vardır.

Misaller: يَا خَبَاثِ! *Ey pis (bayan)!,* يَا كَذَابِ! *Ey yalancı (bayan)!* Bu iki cümlenin aslı: يَا خَبِيثَةُ! و يَا كَذَّابَةُ! şeklindedir.

Cem'i müennesi pekiştirmek için kullanılan; جُمَعُ– كُتَعُ– بُصَعُ– بُتَعُ kelimeleri ve أُخَرُ kelimesi de i'rapta bunlar gibi

kabul edilir. Misal: جَاءَتِ النِّسَاءُ جُمَعُ. *Kadınların hepsi geldi,* gibi.

el-'Âid (العَائِدُ) : Sıla cümlesinde ism-i mevsûla dönen (ona işâret eden) zamirdir. Özel olarak kullanılan ism-i mevsûllere işaret eden âid zamirinin, müfred, tesniye, cem', müzekker ve müenneslikte ism-i mevsûla uyması gerekir.

Misaller: أَنَا الَّذِي حَضَرَ (هُوَ). *... ye gelen benim.* Bu ibarede, حَضَرَ fiilinde, müstetir (gizli) olan (هُوَ) "o" zamiri, 'âiddir.

جَاءَ الَّذِينَ فَازُوا. *Kazananlar geldi.* Bu ibârede, فَازُوا cümlesinin sonundaki (و) vâv' âid zamiridir.

شَكَرْتُ الفَتَاةَ الَّتِي سَاعَدَتِ المَرِيضَ. *Hastaya yardım eden genç kıza teşekkür ettim.* Bu cümlede, سَاعَدَتْ = *yardım etti,* fiilinde gizli olan هِيَ = *"o"* zamiri âiddir.

تَعَلَّمْ مَا تَنْتَفِعُ بِهِ. *Kendisinden faydalandığın şeyi öğren.* Bu cümledeki (ـه) zamiri aâiddir.

يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَ كُونُوا مَعَ الصَّادِقِينَ. *"Ey iman edenler! Allah'tan korkun ve doğrularla beraber olun."* (et-Tevbe, 9/119). Bu ibarede, آمَنُوا = *iman edenler,* cümlesindeki (و) = "vâv" zamiri âiddir ve ism-i mevsûl (الَّذِينَ) ye işaret eder.

صَاحِبْ مَنْ يَدُلُّكَ عَلَى الخَيْرِ. *Sana iyiliği gösteren kimseye arkadaşlık et!* Bu ibarede, يَدُلُّ= *gösteriyor'* cümlesinde müstetir

(gizli) olan هُوَ = *"o"* zamiri âiddir.

Bazı gramercilere göre; cümle olan halde, zü'lhale (hal sahibine); veya cümle olan mübtedânın haberinde, mübtedâya işaret eden zamir de âid zamiridir: Misaller:

رَجَعَ الْمُسَافِرُ و هُوَ رَاكِبُ السيَّارَةَ. *Yolcu, taksiye binerek döndü.* Bu hal cümlesindeki هو = *"o"* zamiri, hem mübtedadır, hem de yolcuya işaret eden âid zamiridir.

التِّلْمِيذُ كَتَبَ وَاجِبَهُ. *Öğrenci ödevini yazdı.* Bu ibarede كَتَبَ *'yazdı'* fiilinde müstetir olan (هُوَ) ="*o*" zamiri âiddir. Ayrıca (ـه) zamiri de, öğrenciye işaret ettiği için âid zamiri sayılır.

'Alâmetü hasr (عَلاَمَةُ حَصْرٍ) : Köşeli parantez. قَالَ الْمَعَرِّيُّ : هذَا جَنَاهُ أَبِي عَلَيَّ [مَعَ أَنَّ الْجُنَاةَ عَلَيْهِ كُثُرٌ] وَ مَا جَنَيْتُ عَلَى أَحَدٍ. *el-Ma'arrî dedi ki: Bu cinayeti babam bana karşı işledi [Halbuki ona karşı cinayet işleyenler çoktur] ve ben hiç kimseye karşı cinâyet işlemedim.* Bu ibaredeki, [مَعَ أَنَّ الْجُنَاةَ عَلَيْهِ كُثُرٌ] ibaresinin başında ve sonundaki köşeli parantezler gibi.

'Alem (الْعَلَمُ) : Özel isim. Misaller: مُحَمَّدٌ *Muhammed,* فَاطِمَةُ *Fatma,* مَرْيَمُ *Meryem,* أُمُّ كُلْثُوم *Ümmügülsüm,* أَبُو بَكْرٍ *Ebubekir,* إِسْتَانبُولُ *İstanbul,* مَكَّةُ *Mekke,* دِجْلَةُ *Dicle,* إِبْرَاهِيمُ *İbrahim,* سُلَيْمَانُ *Süleyman,*

عَبْدُ اللّٰه *Abdullah,* دمَشْقُ *Şam;* بَغْدَادُ *Bağdat,*
شَمْسُ الدِّين *Şemsettin;* عَبْدُ الرَّحْمن *Abdurrahman;*
تُرْكِيَا *Türkiye,* gibi. بَيْرُوتُ *Beyrut;* بَعْلَبَكّ *Balebek;*

Misal: وَأَوْحَيْنَآ إِلَى إِبْرَاهِيمَ وَ إِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَاقَ وَ يَعْقُوبَ وَالأَسْبَاطِ وَ عِيسَى وَ أَيُّوبَ وَ يُونُسَ وَ هرُونَ وَسُلَيْمَانَ وَ آتَيْنَا دَاوُدَ زَبُورًا. *"Biz, İbrahim'e, İsmail'e, İshak'a, Yakub'a, torunlarına, İsa'ya, Eyyub'a, Yunus'a, Harun'a, Süleyman'a vahyetmişiz ve Davud'a da Zebur'u vermiştik."* (en-Nisa, 4/163).

el-'Alem bi'l-ğalebe (اَلعَلَمُ بِالْغَلَبَةِ) : Aynı ismi veya künyeyi taşıyanlardan belirli bir kişiye veya nesneye şöhretinden veya yüceliğinden dolayı veya daha çok akıllı olması hasebiyle delâlet eden özel isimdir.

Misaller: اَلرَّسُولُ *Peygamber (Hz. Muhammed (s.a.s.);* اَلْمَدِينَةُ *Medine-i münevvere.,* اَلْمُصْحَفُ *Kur'ân,* اَلكِتَاب *Kur'ân,* اِبْنُ عَبَّاسٍ *Abdullah b. Abbas,* اَلأَلْفِيَةُ *Elfiye* = İbn Mâlik'in nahivle ilgili bin beyitlik eseri, gibi.

el-'Alemu'l-mürtecel (اَلعَلَمُ المُرْتَجَل) : Başka bir kelimeden türetilmeden, doğrudan özel isim olarak vazedilen (kullanılan) kelime. Bu isim, câmid (donuk) dir. Muştakk (türemiş) isimle hiç bir bağlantısı yoktur. Bundan dolayı âmel etmez. Böyle isimlerin, herhangi bir harfini atmak veya bu isimlere ilâvede

bulunmak uygun değildir. Misaller: هُبَلٌ *Hubel (put ismi);* سُعَادُ *Su'âd ;* عَلِيٌّ *Ali;* أُسَامَةُ *Üsâme* (Arslanın özel ismi), gibi.

Âmil (العَامِلُ) : Cümle içinde kelimelerin sonlarındaki durumu etkileyen ve cümle içindeki fonksiyonunu belirleyen kelime veya mânevî etken.

Misaller : إِنَّ اللَّهَ قَوِيٌّ. *Şüphesiz ki Allah güçlüdür.*

كَتَبَ التِّلْمِيذُ الدَّرْسَ بِالْقَلَمِ. *Öğrenci dersi kalemle yazdı,* cümlelerindeki إِنَّ – كَتَبَ – بِ ibareleri âmildir. Çünkü إِنَّ ismini nasb, haberini ref' etmiş. (ب) cer edatı, kendinden sonraki ismi cer etmiş, كَتَبَ fiili, fâilini ref', mefulunu nasb etmiştir.

وَلَا تَقْعُدُوا بِكُلِّ صِرَاطٍ تُوعِدُونَ وَتَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ مَنْ آمَنَ بِهِ. *"Tehdit ederek, iman edenleri Allah yolundan alıkoyarak ve o yolun eğriliğini dileyerek öyle her yolun başında oturmayın." (el-A'râf, 7/86).* Bu âyetteki âmiller, sırasıyla nehy edatı (لَا), تَقْعُدُ fiili, (عَنْ) – (بِ) cer edatları; müzâf olan (tamlanan) كُلُّ ve سَبِيلِ kelimeleri, تُوعِدُ ve تَصُدُّ fiilleridir. جَاءَ سَمِيرٌ. *Semir geldi.* Bu ibarede جَاءَ = *geldi'* fiili âmildir.

قَامَ الطِّفْلُ. *Çocuk ayağa kalktı.* Bu ibarede, قَامَ = *ayağa kalktı'* fiili âmildir. وَنَادَى أَصْحَابُ الجَنَّةِ أَصْحَابَ النَّارِ أَنْ قَدْ وَجَدْنَا مَا وَعَدَنَا رَبُّنَا حَقًّا. *"Cennet ehli, cehennem ehline:"Biz*

Rabbimizin bize vadettiğini gerçek bulduk, diye seslenirler." (el-A'râf, 7/44) Bu âyette, kuvvetli bir âmil olan نَادَى *=seslendi"* fiili, fâilini (أَصْحَابُ) refetmiş, mefulunu (أَصْحَابَ) nasbetmiştir. Birinci (أصحاب) kelimesi, muzâf olarak (الجَنَّةِ) kelimesini cer etmiş; ikinci (أَصحاب) kelimesi, müzâf olarak (النَّارِ) kelimesini cer etmiştir.

el-'Arz (العَرْضُ) : Arzetmek, sunmak. Yumuşaklık ve şefkatle bir şeyin yapılmasını istemek ve teklif etmektir. Bu maksat için kullanılan edatlar şunlardır:

(أَلاَ – أَمَا – لَوْلاَ – لَوْمَا – لَو)

Misaller: أَلا تُقَدِّمُ وَاجِبَكَ! *Neden ödevini sunmuyorsun! (veya ödevini sunsana!).*

أَلاَ تُحِبُّونَ أَنْ يَغْفِرَ اللَّهُ لَكُمْ. *"Allah'ın sizi bağışlamasını arzulamaz mısınız?(haydi isteyiniz)!"* (en-Nûr, 24/22).

أَلاَ تُقَاتِلُونَ قَوْمًا نَكَثُوا أَيْمَانَهُمْ وَهَمُّوا بِإِخْرَاجِ الرَّسُولِ. *"Sözleşme ve yeminlerini bozan, peygamberi (yurdundan) çıkarmaya kalkışan ... bir toplumla neden savaşmıyorsunuz?!"* (et-Tevbe, 9/13)

أَمَا تَزُورُنَا! *Neden bizi ziyaret etmiyorsun! (veya bizi ziyaret etsene!).* لَوْلاَ تَسْتَغْفِرُونَ اللَّهَ! *"Allah'tan mağfiret dileseniz de..."* (en-Neml, 27/46).

لَوْلاَ تَنْزِلُ عِنْدَنَا فَتُصِيبَ خَيْرًا! *Keşke yanımıza inseydin de böylece iyilik elde ederdin.*

لَوْلاَ تَجْلِسُونَ فِي هذِهِ الْحَدِيقَةِ! *Bu bahçede oturmaz mısınız (otursanıza)!* لَوْلاَ تَضْرِبُ زَيْدًا! *Neden Zeydi dövmüyorsun? (Zeyd'i dövsene)!*

لَوْلاَ سَاعَدْتَ الفَقِيرَ! *Ne olurdu fakire yardım etseydin! (Fakire yardım etsene)!*

... فَيَقُولُ رَبِّ لَوْلاَ أَخَّرْتَنِي إِلَى أَجَلٍ قَرِيبٍ فَأَصَّدَّقَ وَ أَكُنْ مِنَ الصَّالِحِينَ. *" Rabbim! Beni bir süreye kadar geciktirsen de sadaka verip sâlih kullardan olsam" diyecek."* (el-Münâfikûn, 63/10).

لَوْمَا تَأْتِينَا بِالْمَلاَئِكَةِ إِنْ كُنْتَ مِنَ الصَّادِقِينَ. *"Eğer doğru söyleyenlerden isen, bize melekleri getirmeliydin" (dediler)."* (el-Hicr, 15/7) لَوْمَا تَأْتِينَا فَنُكْرِمُكَ. *Bize gelsen de sana ikramda bulunsak.* لَوْمَا تُقَدِّمُ وَاجِبَكَ! *Neden ödevini sunmuyorsun! (ödevini sunsana!).* لَوْمَا تَعْمَلُ فَتَنْجَحَ. *Çalışsan da başarsan!/ Çalışsan da başarılı olsan!*

لَوْ تَزُورُنَا! *Keşke bizi ziyaret etseydin! (Bizi ziyâret etsene!)*

لَوْ تَنْزِلُ عِنْدَنَا فَنُكْرِمُكَ. *Yanımıza inseydin de sana ikramda bulunsaydık!* gibi.

Asl (الأَصْلُ) : a) Asıl, kök, bir harfin aslı, değişikliğe uğramadan önceki durumu.

Mesela : قَالَ deki "elif"in aslı (قَوَلَ) "vâv"dır. بَاعَ deki elifin aslı (بَيَعَ) "yâ"dır.

b) Bir kelimenin esas yeri ve tertibi için kullanılır. Mesela; Gramerciler; "Aslolan mefûlün fâilden sonra gelmesidir." Yine

"aslolan haberin mübtedâdan sonra gelmesidir." derler.

Aslü'l-müştekkât (أَصلُ المُشتَقَّات) : Türeyen kelimelerin aslı; Basralılara göre masdardır.

كَـتَبَ - يَكتُبُ - اُكْـتُبْ - كَـاتِبٌ - مَكتُـوبٌ الخ gibi kelimelerin aslı, (الكِتَابَةُ) masdardır. Kufelilere göre ise, türemiş kelimelerin aslı fiildir.

'Atfü'l-beyân (عَطْفُ الْبَـيَـان) : Bir kelimeden sonra onu açıklamak üzere, aynı mânaya gelen değişik ve daha meşhur bir kelimeyi zikretmektir. Atfu'l-beyân'ın; müfred, tesniye, cem', müzekker ve müenneslikte, ma'rife ve nekirelikte metbuuna (açıkladığı kelimeye) uyan zâhir (açık) bir isim olması gerekir. أَقْسَمَ بِاللّهِ أَبُو حَفْصٍ عُمَرُ. *Ebû Hafs, Ömer Allah'a yemin etti.* Bu misalde عُمر özel ismi, herkes tarafından bilinen meşhur bir isimdir. Bu özellikteki bir kelime, nekire bir isimden sonra gelirse onu tahsîs eder. أَكَلْتُ فَاكِهَةً تُفَّاحَةً. *Bir meyve, elma yedim.* يَارَجُلُ سَمِيرًا. *Ey adam, Semir!* Bu ibarede, سَمِيرُ = *Semir"* kelimesi 'atfü'l-beyân'dır. Çünkü bazı gramerciler "nekire-i maksûde"yi ma'rife sayarlar.

أَنْجَبَتِ الرَّبَابُ الأَدِيبَةَ سُكَيْنَةَ. *Rebâb, edebiyatçı Sükeyne'yi doğurdu.* Bu ibarede سُكَينَة = *Sükeyne* " atfu'l-beyandır. Ve her hususta الأَدِيبَـــة =*bayan edebiyatçı"* kelimesine uyar.

اِشْـتَـرَيْتُ حَلْيًا سِوَارًا. *Bir takı eşyası, bilezik satın aldım.* Bu

misalde, سِوَارًا = bilezik" kelimesi, takıyı açıklıyor.

دَخَلَ الحُسَيْنُ بنُ عَلِيٍّ عَلَى مُعَاوِيَةَ. *Hüseyn, Ali'nin oğlu, Muâviye'nin huzuruna girdi.* Bu misalde, ابنُ عَلِيٍّ = *Ali'nin oğlu"* kelimesi, Hüseyn'i açıklıyor.

مَرَرْتُ بِبَيْتِ القَائِدِ سَعِيدٍ. *Komutan Said'in evine uğradım.* Bu misalde, سَعِيد Said" kelimesi, القَائد komutanı" açıklıyor.

خَطَبَ أَحْمَدُ بِنْتَ جَارِهِ الرَّبَابَ. *Ahmed, komşusunun kızı Rebâb'ı istedi.* Bu misalde, الرَّبَاب =*Rebâb"* kelimesi, بِنت =*kızı"* açıklayan atfu'l-beyandır. وَيُسْقَى مِنْ مَآءٍ صَدِيدٍ. *"Ona su, irin içirilir."* (İbrahim, 14/16) Bu âyette, صَدِيد = *irin'* kelimesi atfu'l-beyândır.

جَعَلَ اللَّهُ الكَعْبَةَ البَيْتَ الحَرَامَ قِيَامًا لِلنَّاسِ. *"Allah, Kabe'yi, Beytu'l-haram'ı... insanların dünya ve âhiretlerini düzeltmelerine vesile kıldı."* (el-Mâide, 5/97)

Şâir bir şiirinde şöyle demiş:

أَيَا أَخَوَيْنَا عَبْدَ شَمْسٍ وَنَوْفَلاَ * أُعِيذُكُمَا بِاللَّهِ أَنْ تُحْدِثَا حَرْبًا *Ey iki kardeşim! (kardeş kabilelerim!) Abdu'ş-Şems ve Nevfel (kabileleri!) Bir savaş çıkarmamanız için Allah'a sığınırım.* Bu şiirde عَبد الشّمس و نَوْفَلا ibareleri atfu'l-beyandır. Çünkü bu ibareler, atfu'l-beyan olmasaydı nida harfinin tekrarlanması gerekirdi. Nida harfi kullanılsaydı, نوفل kelimesinin zamm üzerine mebni olması gerekirdi. Bu da terkibi ve şiirin veznini

bozardı.

Bazen atfu'l-beyân, tefsir edatı (أي) den sonra gelir. Misal: اِشْتَرَيْتُ خَاتَمًا لُجَيْنًا أَي فِضَّةً. *Luceyn (yâni gümüş) bir yüzük satın aldım.*

el-'Atıf (العَاطِفُ) : Bağlayan, ekleyen, bağlaç; bir kelimeyi veya bir ibareyi, bir önceki kelime veya ibâreye atfeden edat. Bu edatlar şunlardır:

(و – أو – ف – ثُمَّ – أم – حَتَّى – بَلْ – لكن – لا – إمّا)

Misal: دَخَلَ المُدَرِّسُ فَوَقَفَ التَّلَامِيذُ. *Öğretmen (sınıfa) girdi, öğrenciler hemen ayağa kalktı.* (Ayrıca bk. el-'Atf maddesi).

el-'Atf (العَطْفُ) : Kelime veya cümleleri birbirine bağlamak. Bu işlem için aşağıdaki atıf edatları kullanılır: و *ve;* أوْ *veya ;* فَ *ardından;* ثُمَّ *sonra;* أم *yoksa, mı;* حَتَّى *ye kadar, hattâ;* بَلْ *bilâkis;* لكن *fakat, ama;* لا *değil;* إمَّا *ya ...veya ...* Bu edatlardan önce geçen kelime veya ibâreye **"ma'tûfün 'aleyh"**, bunlardan sonra gelen kelime veya ibâreye de **"ma'tûf"** denir. Ma'tûfun i'râbı, ma'tufün'aleyhin i'rabı gibidir. Ma'tufun irâb dışında, diğer hususlarda ma'tufün âleyhe uyması gerekmez.

(وَ) =ve" atıf edatı, mutlak atıf içindir:

Misaller : اِخْتَصَمَ زَيْدٌ وَعَمْرٌو. *Zeyd ve Amr kavga ettiler.*

جَاءَتِ المَرْأَةُ والرَّجُلُ. *Kadın ve adam geldi.*

قَالَ رَبِّ اشْرَحْ لِي صَدْرِي وَيَسِّرْ لِي أَمْرِي وَاحْلُلْ عُقْدَةً مِنْ

لِسَانِي يَفْقَهُوا قَوْلِي. *"(Musâ) dedi ki : "Ey Rabbim! Benim göğsüme genişlik ver, işimi kolaylaştır ve dilimin düğümünü çöz. Ki, sözümü iyi anlasınlar."* (*Ta ha*, 20/25-28). Bir şâir şöyle demiş:

الخَيْلُ واللَّيْلُ والْبَيْدَاءُ تَعْرِفُنِي * والسَّيْفُ والرُّمْحُ وَالْقِرْطَاسُ والْقَلَمُ

At sürüsü, gece ve çöl beni tanır. (Ayrıca) kılıç, mızrak, kağıt ve kalem (de beni tanırlar).

جَاءَ زَيْدٌ وَذَهَبَ عَمْرٌو. *Zeyd geldi ve Amr gitti.*

نَجَحَ مُحمَّدٌ وَعَلِيٌّ. *Muhammed ve Ali başarılı oldular.*

تَوَلَّى الخِلاَفَةَ أَبُو بَكْرٍ وَ عُمَرُ. *Ebubekir ve Ömer halifeliği üstlendiler.* صَلَّى الإِمَامُ وَالمَأْمُومُ. *İmam ve ona uyan (cemaat) namaz kıldı.*

(أَوْ) =veya" ile yapılan atıfta, iki şeyden birini tercih etmek veya şüphe mânasına gelir: اِشْرَبْ قَهْوَةً أو شَايًا. *Bir kahve veya bir çay iç.* قَالُوا لَبِثْنَا يَوْمًا أو بَعْضَ يَوْمٍ. *"(Kimileri) "Biz bir gün veya günün bir kısmı kadar (mağarada) kaldık." dediler."* (*el-Kehf*, 18/19).

(ثُمَّ) = sonra" ile yapılan atıf ile sıra gösterilir:

مَاتَ الرَّشِيدُ ثُمَّ المَأْمُونُ. *er-Reşîd öldü, sonra el-Me'mun (öldü).*

أَحْمَدُ قَامَ ثُمَّ مَحْمُودٌ. *Ahmed ayağa kalktı, sonra Mahmut kalktı.*

سَافَرَ خَالِدٌ ثُمَّ سَافَرَ أَبُوهُ. *Halit yolculuğa çıktı, sonra babası yolculuğa çıktı.*

قُلْ سِيرُوا فِي الأَرْضِ فَانْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُكَذِّبِينَ. *"De ki:"Yeryüzünde dolaşın ve peygamberleri yalanlayanların sonunun ne olduğunu bir görün!"* (en-Nahl, 16/36).

Bazen cümle içindeki bazı ibarelere atıf yapılır:

وَ إِذَا أَرَدْنَا أَنْ نُهْلِكَ قَرْيَةً أَمَرْنَا مُتْرَفِيهَا فَفَسَقُوا فِيهَا فَحَقَّ عَلَيْهَا الْقَوْلُ فَدَمَّرْنَاهَا تَدْمِيرًا. *"Biz bir ülkeyi yok etmek istediğimiz zaman, oranın bolluk ve refah içinde şımarmış kişilerine (hakka uyma-larını) emrederiz. Fakat onlar (bu emri) dinlemeyip yoldan çıkarlar. Hemen ardından o ülke yok olmayı hakkeder, biz de onu yerle bir ederiz."* (el-İsrâ, 17/16). Bu âyette, فَفَسَقُوا cümlesi, أَمَرْنَا cümlesi üzerine atfedilmiş; فَحَقَّ عَلَيْهَا الْقَوْلُ cümlesi, فَفَسَقُوا üzerine atfedilmiştir; فَدَمَّرْنَاهَا cümlesi ise فَحَقَّ عَلَيْهَا الْقَوْلُ cümlesi üzerine atfedilmiştir.

(حَتَّى) = hattâ" ile yapılan atıfta, ma'tûfun zâhir (açık) bir isim olması, önceki kelimenin (ma'tufun 'aleyh'in) bir parçası olması, şerefte veya değersizlikte ma'tufun 'aleyh'in sonu olması gerekir:

أُحِبُّ الْفَاكِهَةَ حَتَّى التُّفَّاحَ. *Meyveyi, hattâ elmayı severim./ Elma dahil, meyveyi severim.*

مَاتَ النَّاسُ حَتَّى الأَنْبِيَاءُ. *İnsanlar, hattâ peygamberler öldü./ Peygamberler dahil, insanlar öldü.*

نَجَحَ الطُّلَّابُ حَتَّى الْكُسَالَى. *Öğrenciler, hattâ tembeller başa-*

rılı oldu. .قَدِمَ الحُجَّاجُ حَتَّى المُشَاةُ *Hacılar, hattâ yayalar (yaya giden hacılar) geldi.* .رَكِبْتُ كُلَّ الوَسَائِلِ حَتَّى الطَّائِرَةَ *Uçak dahil, her türlü vasıtaya bindim.*

.أَكَلْتُ السَّمَكَةَ حَتَّى رَأْسَهَا *Balığı, hattâ başını yedim.*

(أَمْ) *em"* atıf edatı şüphe mânasına gelir:

أَزَيْدٌ عِنْدَكَ أَمْ عَمْرٌو؟ *Zeyd mi senin yanında yoksa Amr mı?*

أَتُحِبُّ البُرْتُقَالَ أَم التُّفَّاحَ؟ *Portakalı mı seversin, yoksa elmayı mı?* أَيُهِمُّكَ رِضَا اللَّهِ أَمْ رِضَا النَّاسِ؟ *Senin için Allah rızası mı önemlidir, yoksa insanların rızası mı?*

هَلْ يَسْتَوِي الخَائِنُ والأَمِينُ أَم هَلْ يَسْتَوِي الرِّيَاءُ والإِخْلَاصُ؟ *Hain ve güvenilir kimse eşit olur mu, yahutta riyâkârlık ve sâmimiyet eşit olur mu?*

قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الأَعْمَى وَالْبَصِيرُ أَمْ هَلْ تَسْتَوِي الظُّلُمَاتُ والنُّورُ؟ *"De ki : " Kör ile gören bir olur mu? Ya da karanlıklarla aydınlık eşit olur mu?" (er-Ra'd,* 13/16)

(لَا) lâ" atıf edatı ile müfred isim başka bir müfred isme atfedilir. .أَخِي نَاجِحٌ لَا رَاسِبٌ *Kardeşim başarılıdır, başarısız değildir.* .كُنْ شُجَاعًا لَا جَبَانًا *Cesur ol, korkak değil.*

.حَرَسَ اللَّهُ أَبِي لَا عَدُوَّهُ *Allah, babamı korusun, düşmanını değil.*

.يَفُوزُ الشُّجَاعُ لَا الجَبَانُ *Cesur kazanır, korkak değil.*

!اِشْتَرِ كُتُبًا لَا مَلَابِسَ *Kitaplar satın al, elbiseler değil.*

اِضْرِبْ زَيْدًا لاَ عَمْرًا. *Zeyd'i döv, Amr'ı değil.*

(لـكِنْ) lâkin" atıf edatı; ama, fakat manasına gelir. Ve kendisinden sonra gelen ibâreyi, önceki ibârenin hükmünden ayırmak, hatayı düzeltmek için kullanılır. Genellikle nefy veya nehiy'den sonra gelir:

مَا أَكَلْتُ عِنَبًا لَكِنْ تُفَّاحًا. *Üzüm yemedim, fakat elma yedim.*

لاَ تُصَاحِبْ الأَشْرَارَ لَكِنْ الأَخْيَارَ. *Kötülerle arkadaşlık etme! Fakat iyilerle (arkadaşlık) et.*

(بَلْ) bilâkis" atıf edatı; Kendisinden sonra gelen müfred kelimeyi, önceki ibârenin hükmünden ayırır.

لَمْ آكُلْ لَحْمًا بَلْ بَيْضًا. *Et yemedim, bilakis yumurta yedim.*

خُذْ قَلَمًا بَلْ كِتَابًا. *Bir kalem, yok hayır bir defter al.*

لاَ تُكْرِمْ خَالِدًا بَلْ أَخَاهُ. *Halit'e ikramda bulunma, bilâkis kardeşine (ikramda bulun).* مَا زَيْدٌ قَائِمٌ بَلْ قَاعِدٌ. *Zeyd, ayakta değil, aksine oturmaktadır.* لاَ نَضْرِبُ زَيْدًا بَلْ عَمْرًا. *Zeydi dövmeyeceğiz, bilâkis Amr'ı (döveceğiz).*

(إِمَّـا) nın atıf edatı olup olmadığında ihtilaf vardır. Bazı âlimlere göre, إِمَّـا detaylı açıklama için kullanılan bir edattır. Bazılarına göre ise atıf edatıdır. Cümlede iki إِمَّـا kullanılır. Bunlardan birincisi tafsil (detay) içindir, atıf edatı vâv (و) dan sonra gelen ikincisi ise vav ile birlikte atıf edatıdır. Misaller:

عَاشِرْ إِمَّا العُلَمَاءَ و إِمَّا الكُرَمَاءَ. *Ya âlimlerle veya cömert*

kimselerle arkadaşlık et!

إِنَّا هَدَيْنَاهُ السَّبِيلَ إِمَّا شَاكِرًا وَإِمَّا كَفُورًا. *"Şüphesiz biz ona (insana) dosdoğru yolu gösterdik. İster şükredici olsun, ister nankör."* (el-İnsan, 76/3)

قُلْنَا يَا ذَا الْقَرْنَيْنِ إِمَّآ أَنْ تُعَذِّبَ و إِمَّآ أَنْ تَتَّخِذَ فِيهِمْ حُسْنًا. *"Biz: "Ey Zulkarneyn! Onları ya cezalandırırsın veya onlar hakkında iyi davranırsın" dedik."* (el-Kehf, 18/86)

تَعَلَّمْ إِمَّا فِي بَلَدِكَ وَ إِمَّا فِي الخَارِجِ. *Ya beldende veya dışarda ilim öğren.*

امْنَحِ الْفَقِيرَ إِمَّا ثَوْبًا و إِمَّا مَالاً. *Fakire ya elbise bağışla veya para.*

جَاءَكَ إِمَّا زَيْدٌ وَإِمَّا عَمْرٌو. *Sana ya Zeyd veya Amr geldi.*

الكَلِمَةُ إِمَّا اِسْمٌ وَإِمَّا فِعْلٌ وَ إِمَّا حَرْفٌ. *Kelime ya isim, ya fiil veya edattır.*

Not: Merfu muttasıl veya müstetir bir zamire atıf yapıldığında, önce munfasıl bir zamir ile tekid edilir, sonra atıf yapılır:

قَالَ لَقَدْ كُنْتُمْ أَنْتُمْ وَاٰبَآؤُكُمْ فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ. *"İbrahim: "Andolsun ki siz de, atalarınız da apaçık bir sapıklık içindesiniz" dedi."* (el-Enbiyâ, 21/54) Bu âyette, أنتُم muttasıl merfu zamiri, tekid için getirilmiş ve daha sonra atıf yapılmıştır.

وَ قُلْنَآ يَا آدَمُ اسْكُنْ أَنْتَ وَ زَوْجُكَ الجَنَّةَ. *"Biz dedik ki: "Ey Adem! Sen ve eşin beraberce cennete yerleşin."* (el-Bakara, 2/35) Bu âyette, أَنْتَ zamiri, أَنْتَ müstetir zamirini tekid için getirilmiş ve daha sonra atıf yapılmıştır.

أَفْضَلُ مَا قُلْتُ أَنَا والنَّبِيُّونَ مِنْ قَبْلِي لاَإِلَهَ إلاَّ اللَّهُ. *Benim ve benden önceki peygamberlerin söylediği en faziletli (söz) Allah'tan başka hiç bir ilâh yoktur" sözüdür.* (*Muvatta'*, Kur'ân 32, Hacc 246.) Bu hadiste, أَنَا zamiri, تُ muttasıl merfu zamiri tekid için getirilmiş ve daha sonra atıf yapılmıştır.

Bazen fasl (ayırma), başka ibarelerle olabilir:

جَنَّاتُ عَدْنٍ يَدْخُلُونَهَا وَمَنْ صَلَحَ مِنْ ابَآئِهِمْ وأَزْوَاجِهِمْ وَذُرِّيَّاتِهِمْ. *"Onlar, Adn cennetlerine gireceklerdir. Oraya atalarından, eşlerinden ve çocuklarından sâlih olanlar da girecekler."* (*er-Ra'd*, 13/23). Bu âyette, هَا zamiri, matuf olan مَنْ ile matûfün âleyh olan (و) =vâv" arasına girmiştir.

Matufün âleyh, mecrur bir zamir ise, matûfün önüne de cer edatı veya müzâf tekrarlanır:

قُلِ اللَّهُ يُنَجِّيكُمْ مِنْهَا وَمِنْ كُلِّ كَرْبٍ. *"De ki:"Allah, sizi ondan ve bütün sıkıntılardan kurtarır."* (*el-En'âm*, 6/64) Bu âyette, مِنْ cer edatı, matufün önünde tekrarlanmıştır.

وَعَلَيْهَا وَعَلَى الفُلْكِ تُحْمَلُونَ. *"Onların (hayvanların) üzerinde ve gemilerde taşınırsınız."* (*el-Mü'minûn*, 23/22) Bu âyette, عَلَى cer edatı, matufün önünde tekrarlanmıştır.

مَرَرْتُ بِكَ وَ بِزَيْدٍ. *Sana ve Zeyd'e uğradım.* Bu ibârede, بِ cer edatı, matufün önünde tekrarlanmıştır.

المَالُ بَيْنِي وَبَيْنَ زَيْدٍ. *Mal, benimle Zeyd arasında (ortak) dır.*

Bu ibârede, müzâf olan بَين kelimesi, matufün önünde tekrarlanmıştır.

قَالُوا نَعْبُدُ إِلهَكَ وإِلهَ آبَائِكَ... *"Onlar:"Senin ilahına ve atalarının ilahına... tapacağız" dediler."* (el-Bakara, 2/133). Bu âyette, muzâf olan إله kelimesi matufün önünde tekrarlanmıştır.

— B —

Bâb (البَابُ) : Bölüm; yalın veya ek almış fiillerin ölçüleri, harf sayısı bakımından kısımları. Mâzî ve muzâri fiilin vezni, ölçüsü: إفعَال – تَفْعِيل – افتِعال– انفِعَال– تفاعُل babları.

البَابُ الأَوَّلُ *birinci bölüm,* gibi.

Bâriz zamir (الضَّمِيرُ البَارِزُ): Açık, gizli olmayan zamir. هُوَ *o erkek;* هُمَا *o iki erkek;* هُمْ *onlar (erkekler);*

هِيَ *o bayan;* هُمَا *o iki bayan;* هُنَّ *onlar (bayanlar);*

أَنْتَ *sen (erkek);* أَنْتُمَا *siz ikiniz (erkekler);* أَنْتُمْ *sizler (erkekler);*

أَنْتِ *sen bayan;* أَنْتُمَا *siz ikiniz (bayanlar);* أَنْتُنَّ *sizler (bayanlar);*

أَنَا *ben (erkek- bayan);* نَحْنُ *biz (erkekler- bayanlar).*

İsme, fiile ve edata bitişen bariz zamirler: كِتَابُكَ. *kitabın.*

كَتَبْتُ *ben yazdım.* إِلَيْكَ *sana doğru...* مِنْكَ *senden,* gibi.

Bedel (البَدَلُ): Bir ismin, bir fiilin veya sıfatın yerine, onu açıklamak üzere, bir başkasını kullanmak. Bedel, i'rabında "mübdelun minhu"ye uyar. Ma'rife ve nekire olma açısından uyum gerekmez. جَاء أَخُوكَ شَاكِرٌ. *Kardeşin Şakir geldi,*

cümlesindeki شاكر gibi.

Bedelü'l-külli mine'l-küll (بَدَلُ الكُلِّ مِنَ الكُلِّ) :

Bir şeyin tamamının, aynı mânayı ifâde eden bir şeye bedel olmasıdır. Bu kısımda bedel, müfred, tesniye, cemi', müzekker ve müenneslikte, "mübdelu minhu"ye uyar. Zamir, zamire bedel olduğu gibi, zâhir (açık) bir isme de bedel olur. Ma'rifelik ve nekirelikte uyması şart değildir:

لَنَسْفَعًا بِالنَّاصِيَةِ. نَاصِيَةٍ كَاذِبَةٍ خَاطِئَةٍ. *"Biz onu perçeminden, o günahkâr, yalancıyı perçeminden yakalayıp (cehenneme) sürükleyeceğiz."* (*el-'Alak*, 96/15-16).

جَاءَ ابْنُ الوَلِيدِ خَالِدٌ. *Velid'in oğlu Halit geldi.* Bu ibarede, خَالِد =*Halit'* kelimesi, ابنُ الوَلِيد ibaresinden bedelu'l-küll'dür.

حَضَرَ أَخُوكَ زَيْدٌ. *Kardeşin Zeyd geldi.*

اُدْرُسْ جَيِّدًا اِجْتَهِدْ تَنْجَحْ. *İyice oku, çok çalış, başarırsın.* Bu ibarede اجتَهِدْ = çalış' fiili, اُدْرُسْ جَيِّدًا iyice oku" cümlesine bedel olmuştur. كَانَ الخَلِيفَةُ عُمَرُ عَادِلاً. *Halife Ömer âdaletli idi.* Bu misalde, عُمَر =*Ömer*, الخَلِيفَة =*halife'*nin aynısıdır.

اِهْدِنَا الصِّرَاطَ المُسْتَقِيمَ. صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ... *"Bizi doğru yola ilet! Nimet verdiğin kimselerin yoluna..."* (*el-Fâtiha*, 1/6-7)

Bedelü'l-ba'z mine'l-küll (بَدَلُ البَعْضِ مِنَ الْكُلِّ) : Bir şeyin bir kısmını tamamına bedel yapmak:

أَكَلْتُ الرَّغِيفَ نِصْفَهُ. *Çöreği, (onun) yarısını yedim.*

ضَرَبْتُ زَيدًا رَأْسَهُ. *Zeyd'e, (onun) başına vurdum.*

أَكَلْتُ التُّفَّاحَةَ نِصْفَهَا. *Elmayı, (onun) yarısını yedim.*

قَرَأْتُ الكِتَابَ بَعْضَهُ. *Kitabı, (onun) bir kısmını okudum.*

خُسِفَ القَمَرُ جُزْؤُهُ. *Ay, (onun) bir kısmı tutuldu.*

قَرَأْتُ الكِتَابَ نِصْفَهُ. *Kitabı,(onun) yarısını okudum.*

إِنَّ زَيْدًا عَيْنُهُ جَمِيلَةٌ. *Şüphesiz ki Zeyd, (onun) gözü güzeldir.*

إِنَّ هِنْدًا رَأْسُهَا صَغِيرٌ. *Şüphesiz ki Hint, (onun) başı küçüktür.*

Bazen zamirin de bedeli olur. Misal: ضَرَبْتُكَ رَأْسَكَ. *Sana, (yâni) başına vurdum.*

Bedelü'l-galat (بَدَلُ الْغَلَطِ) : Bir şeyi yanlışlıkla zikrettikten sonra, onun doğrusunu hatırlayıp onun yerine doğruyu zikretmeye **"bedelü'l-ğalat"** denir. Veya dil sürçmesi ile söylenen veya söylenen şeyden vazgeçerek zikredilen kelime. Bedelin bu çeşidi, Kur'ân'da, şiirde ve fasîh edebiyatçıların sözünde bulunmaz. Misaller: اِشْتَرَيْتُ لَحْمًا خُبْزًا. *Et, (pardon) ekmek satın aldım.* Bu misalde, önce yanlışlıkla لَحْمًا "et" dedin, sonra hata ettiğini anladın ve hemen ardından خُبْزًا "ekmek" dedin.

سَافَرَ سَعِيدٌ مُحَمَّدٌ. *Said, (pardon) Muhammed yolculuğa çıktı.*

اِلْتَقَيْتُ بِهِ ظُهْرًا، عَصْرًا. *Onunla öğle, (affedersin) ikindi karşılaştım.*

جَاءَ رَجُلٌ امْرَأَةٌ. *Bir adam, (pardon) bir kadın*

geldi.

قُتِلَ الحُسَيْنُ بنُ عُمَرَ عَلِيٍّ في كَرْبَلاءَ. *Hüseyin b. Ömer (pardon) Ali, Kerbelâ'da öldürüldü.*

قَرَأْتُ الكِتَابَ الجَرِيدَةَ. *Kitabı (pardon) gazeteyi okudum.*

سَافَرَ زَيْدٌ إِلَى بَيْرُوتَ دِمَشْقَ. *Zeyd, Beyrut'a (pardon) Dımeşk'a yolculuk etti.* هَذَا زَيْدٌ حِمَارٌ. *Bu Zeyd'dir (pardon) eşektir.*

Bedelü'l-iştimâl (بدل الاشتمال) : Cümlede bir şeyi zikrettikten sonra, kendisinin bir parçası olmayan, fakat onunla ilgisi bulunan bir şeyi bedel olarak zikretmektir:

سُلِبَ زَيْدٌ ثَوْبُهُ. *Zeyd, (onun) elbisesi soyuldu.*

أعجَبَنِي زَيْدٌ عِلْمُهُ. *Zeyd, (onun) ilmi hoşuma gitti.*

أَعْجَبَتْنِي الوَرْدَةُ رَائِحَتُهَا. *Gül, (onun) kokusu hoşuma gitti.*

نَفَعَنِي المُدَرِّسُ عِلْمُهُ. *Öğretmen, (onun) ilmi bana faydalı oldu.*

يَسْأَلُونَكَ عَنِ الشَّهْرِ الْحَرَامِ قِتَالٍ فِيهِ. *"(Ey Muhammed!) Sana haram ayı, (yâni) onda savaşmanın hükmünü soruyorlar."* (el-Bakara, 2/ 217).

وَفَجَّرْنَا الأَرْضَ عُيُونًا. *"Ve biz yeryüzünü de (yâni) pınarlar halinde fışkırttık."* (el-Kamer, 54/12)

يُعْجِبُنِي مُعَاوِيَةُ حِلْمُهُ. *Muâviye, (onun) yumuşak huyu hoşuma gidiyor (beğeniyorum).*

el-Binâ (البِنَاءُ) : Kelimenin son harfinin hareke veya sükûnunun cümle içinde değişmemesi, aynı kalması. Mebnîlik. Yeri değiştiği halde, sonu değişmeyen ibarelere misaller:

هؤُلاَء *bunlar;* هذَا *bu;* لَيْتَ *keşke.;* الَّذِي *o kimse ki;* أَنْتَ *Sen;* أَيْنَ *Nerede?;* هُمْ *Onlar;* نَحْنُ *Biz;* حَيْثُ *...dığı yerde;* قَطُّ *Asla!;* مَنْ *Kim?;* مِنْ *...den, dan;* ذَهَبَ. *(O erkek) gitti.* ذَهَبْنَ. *(O bayanlar) gittiler.* كَتَبَ. *(O erkek) yazdı;* كَتَبْنَ. *(O bayanlar) yazdılar;* اُكْتُبْ. *Yaz!;* اِعْلَمْ. *Bil!;* اُنْصُرْ. *Yardım et!;* اِذْهَبْ. *Git!;* يَذْهَبْنَ. *(O bayanlar) giderler.* تَكْتُبْنَ. *(Siz bayanlar) yazarsınız,* gibi. (Ayrıca bk. Mebnî).

el-Binâü'l-lâzım (اَلبِنَاءُ اللاَزِمُ) : Kelimenin sürekli mebni olması: نَحْنُ *biz;* هذِهِ *bu (bayan);* مَنْ *kim?;* أَمْسِ *dün;* كَيْفَ *nasıl?;* كَمْ *ne kadar?;* أَيْنَ *nerede?;* مِنْ *den, dan;* الَّذِي *o (erkek) ki ... ;* الَّتِي *o bayan ki ... ;* هَيَّا *haydi!;* أَحْسَنَ *iyilik etti;* فَعَلَ *yaptı;* خَرَجَ *çıktı;* اُخْرُجْ *çık! ;* اُكْتُبْ *yaz!;* صُمْتُ *oruç tuttum;* هُنَّ يَكْتُبْنَ. *o bayanlar yazıyorlar;* مُنْذُ *den beri;* قَطُّ *asla!* gibi.

el-Binâü'l-'ârızî (اَلبِنَاءُ العَارِضِيُّ) : Kelimenin sonradan bazı sebeplerden dolayı mebni olması:

إِنِّي رَأَيْتُ أَحَدَ عَشَرَ كَوْكَبًا. *"Ben on bir yıldız gördüm."* *(Yusuf,* 12/4) عِنْدِي خَمْسَةَ عَشَرَ كِتَابًا. *Bende on beş kitap vardır.* Onbirden ondokuza kadar olan sayılar birleşik sayı haline geldikten sonra mebnî olmuşlardır.

أَزُورُ وَالِدِي صَبَاحَ مَسَاءَ. *Babamı, sabah-akşam ziyaret ederim.* Bu misalde, صَبَاحَ – مَسَاءَ "sabah ve akşam" kelimeleri, önce mu'reb idi. Sonra yanyana gelip birleştiklerinde mebni oldular. هُوَ جَارِي بَيْتَ بَيْتَ. *O, kapıkomşumdur.* Bu misalde iki بيت kelimesi, yanyana geldiği ve tekrarlandığı için arızî mebnidir. جَاءَ زَيْدٌ مِنْ قَبْلُ. *Zeyd, önce geldi.* Bu misalde, قَبْلُ "önce" kelimesinin müzâfun ileyhi(tamlayanı) hazfedildiği için mebni olmuştur.. لِلَّهِ الأَمْرُ مِنْ قَبْلُ وَمِنْ بَعْدُ *"Eninde sonunda emir Allah'ındır."* (er-Rum, 30/4).

وَالْمُطَلَّقَاتُ يَتَرَبَّصْنَ بِأَنْفُسِهِنَّ أَرْبَعَةَ قُرُوءٍ. *"Boşanmış kadınlar, kendi başlarına dört aybaşı hâli süresi iddet beklerler."* (el-Bakara, 2/ 226) Bu misalde, يَتَرَبَّصْنَ müzâri fiiline cem'i müennes nûnu bitiştiği için mebni olmuştur. يَا أَحْمَدُ! *Ey Ahmet!* Bu misalde أحمد = Ahmed' kelimesi, tek kelimelik özel isim olarak münâdâ olduğu için mebni olmuştur. يَا رَجُلُ! *Ey adam!* Bu misalde, رَجُلُ = adam" kelimesi, nidâ (çağrı) edatından sonra gelen tek kelime olduğu ve nekire olmasına rağmen, kimin kasdedildiği bilindiği için mebni olmuştur. لاَ رَجُلَ فِي الدَّارِ. *Evde hiç bir adam yoktur.* Bu misalde, رَجُلَ"adam" kelimesi, cinsini olumsuz kılan لاَ "lâ" edatından sonra geldiği için mebnî olmuştur. (Ayrıca bk. Mebnî).

— C —

Cahd (الجَحْدُ) : Müzâri fiilin olumsuzluk durumu.

لا يفُوزُ الكَسلاَنُ. *Tembel, başarılı olmayacak.*

لاَ يَفْعَلُ. *yapmayacak.* وَتَرَكَهُمْ فِى ظُلُمَاتٍ لاَ يُبْصِرُونَ. *"Ve onları karanlıklar içinde bıraktı, artık görmeyecekler."* (*el-Bakara,* 2/17). لَهُمْ قُلُوبٌ لاَ يَفْقَهُونَ بِهَا و لَهُمْ أَعْيُنٌ لاَ يُبْصِرُونَ بِهَا ولَهُمْ اٰذَانٌ لاَ يَسْمَعُونَ بِهَا. *"Onların kalpleri vardır, ama onlarla anlamazlar; gözleri var, fakat onlarla görmezler; kulakları var, fakat onlarla işitmezler."* (*el-A'râf,* 7/179) (Ayrıca bk."Nefy" maddesi.)

el-Cahdü'l-müstağrak (الجَحْدُ المُسْتَغْرَقُ) : Sürekli olumsuzluk. Müzâri fiilin başına لَمَّا cezm edatı getirilerek yapılan olumsuzluktur. Bu olumsuzluk, geçmişten konuşma anına kadar devam eder. O andan sonra bozulabilir:

لَمَّا يَرْجِعْ المُسَافِرُ. *Yolcu henüz dönmedi.*

لَمَّا يَقُمْ (حَتَّى هذِهِ اللَّحْظَةِ). *Zaten şu ana kadar henüz kalkmadı.*

بَلْ لَمَّا يَذُوقُوا عَذَابِي. *"Hayır! Azabımı henüz tatmadılar."* (*Sâd,* 38/8).

el-Cahdü'l-mutlak (الجَحْدُ المُطْلَقُ) : Mutlak olumsuzluk. Müzâri fiilin başına لَمْ cezm edatı getirilerek yapılan olumsuzluktur. Bu olumsuzluk, geçmişte yapılması gereken süre içinde yapılmamış olduğu için kesinleşmiş, bir daha olması mümkün olmayan durumu ifâde eder:

لَمْ يَذْهَبْ عَلِيٌّ إِلَى الْمَدْرَسَةِ. *Ali okula gitmedi.* Bu misalde, dünkü ders geçtiği için artık Ali'nin gelmesi mümkün değil. Bir başka gün gelme durumu başka bir olaydır.

لَمْ يَحْفَظْ مُحَمَّدٌ دَرْسَهُ. *Muhammed, dersini ezberlemedi.* Bu misalde, Muhammed, önce dersini ezberlememiş, daha sonra ezberlemiş olabilir.

لَمْ يُسَافِرْ فَرِيدٌ. *Ferit, yolculuğa çıkmadı.* Bu misalde, Ferit, önce yolculuğa çıkmamış, daha sonra çıkmış olabilir. Ancak bu edat, Yüce Allah için kullanıldığında süreklilik ifâde eder. Misal: لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا أَحَدٌ. "*O (Allah) baba olmadı, doğurulmamıştır. Ve hiçbir şey O'nun dengi olmamıştır.*" *(el-İhlas, 112/3-4)*

Câmid (الجَامِدُ): a) Türememiş isim; كِتَابٌ *Kitap;* قَلَمٌ *Kalem;* جَسَدٌ *Vücut;* فَتْحٌ *Fethetmek, açmak;* نَصْرٌ *Yardım;* اِجْتِمَاعٌ *Toplanmak;* حَجَرٌ *Taş;* شَجَرٌ *Ağaç;* أَسَدٌ *Arslan,* gibi.

b) Veya çeşitli kipleri ve çekimi yapılmayan fiiller: لَيْسَ *Değil.* نِعْمَ *Ne güzel!* بِئْسَ *Ne kötü!* gibi.

Cârr (الجَارُّ) : Kendinden sonraki ismi mecrur kılan edat, cerreden; müzaf isim de müzâfu ileyhi cerreder. Bu edatlar ve en fazla kullanıldıkları manaları şunlardır:

مِنْ *den, dan;* إِلَى *...e kadar;* فِي *de, da, içinde;* اَلبَاءُ *ile,*

yardımıyla; لِ *için, ...e ait;* عَنْ *...den, dan;* عَلَى *üzerinde;* حَتَّى *...e kadar;* الواو *andolsun, yemin ederim;* التاءُ *andolsun, yemin ederim;* الكاف *gibi;* لعلّ *belki, umulur ki;* خلاَ *...den başka, hariç;* عدَا *...den başka, hariç;* حاشَا *... den başka, hariç;* مُذْ *den beri;* مُنْذُ *den beri;* رُبَّ *nice;* كَي *için, den dolayı;* متى *dığı zaman, ne zaman.*

el-Câzim (الجَازِمُ) : Müzâri fiili cezmeden edat. Bu durumda müzâri fiilin son harfi, sahîh bir harf ise harekesi düşer; şayet son harf illetli bir harf ise, cezim alâmeti olarak bu illet harfi düşer. **"Ef'âl-i hamse"** denilen beş kipin sonundaki "nun" harfi de cezim alâmeti olarak düşer.

a) Bir müzâri fiili cezmeden edatlar şunlardır:

(لَم - لَمَّا - لِ - لاَ) Misaller: لَمْ يَذْهَبْ. *O gitmedi;*

لَمْ يَحْضُرْ. *O gelmedi.* لَمْ يَذْهَبُوا. *Onlar gitmedi.*

العُصْفُورُ لَمْ يُغَرِّدْ. *Serçe ötmedi.*

لَمْ يَحْفَظْ مُحَمَّدٌ دَرْسَهُ. *Muhammed, dersini ezberlemedi.*

سَافَرْتُ إِلَى مِصْرَ وَلَمَّا أَرْجِعْ. *Mısır'a yolcuk ettim ve halâ dönmedim.* لِيُنْفِقْ ذُو سَعَةٍ مِنْ سَعَتِه. *"Varlıklı kimse nafakasını, varlığı ölçüsünde versin."* (*et-Talâk,* 65/7).

لاَ تَمْزَحْ. *Şaka etme!.* لاَ تَلْعَبْ بِالنَّارِ. *Ateşle oynama!*

لاَ تُسْرِعْ فِي السَّيْرِ. *Acele yürüme!*

b) İki müzâri fiilini cezmeden edatlara, şart edatları denilir. Bunlar; إِنْ- مَنْ - مَا- مَتَى- أَيْنَ - أَيْنَمَا -أَيَّانَ - أَنَّى- حَيْثُمَا - كَيْفَمَا - مَهْمَا- أيٌّ. edatlarıdır. Bunlardan (إِن) harf, diğerleri isimdir.

Misaller: إِنْ يُسَافِرْ أَخُوكَ تُسَافِرْ مَعَهُ. *Şayet kardeşin yolculuğa çıkarsa, sende onunla beraber yolculuğa çıkarsın.* إِنْ تَدْرُسْ تَنْجَحْ. *Şayet çalışırsan başarırsın,* gibi.

وَمَا تَفْعَلُوا مِنْ خَيْرٍ يَعْلَمْهُ اللَّهُ. *" Ne hayır işlerseniz Allah onu bilir."* *(el-Bakara,* 2/197) (Ayrıca bk. Şart edatları).

Cemi' (الجَمْعُ): Çoğul; üç ve daha fazla nesneye delalet eden kelime.

Misaller : رِجَالٌ=(رجُلٌ) *adamlar,* نِسَاءٌ=(امرأة) *kadınlar,* مُسْلِمُونَ=(مُسْلِمٌ)*müslümanlar,* مُخْلِصَاتٌ = (مُخْلِصَةٌ) *samîmi bayanlar.* مُسْلِمَاتٌ = (مُسْلِمَةٌ) *müslüman bayanlar.* v.s.

Cem'u'l-cem' (جَمْعُ الجَمْعِ) : Cem'i (çoğulu) yapılan bir ismin ikinci defa cem'i yapılması.

Misaller: بُيُوتٌ جج بُيُوتَاتٌ (بَيْتٌ) *Evler, bloklar,*

كِلَاب جج أَكَالِيبُ. (كَلْبٌ) *Köpekler, köpek sürüleri.*

يَدٌ ج أَيْدٍ جج أَيَادٍ. *Eller, bir takım eller.*

أَفْضَلُ ج أَفَاضِلُ جج أَفَاضِلُونَ. *En erdemli kişiler, bir takım en erdemli kişiler,* gibi.

Cem'u'l-kesra (جَمْعُ الكَثْرَةِ) : Çokluk çoğulu. Üçten

sonsuza kadar sayılara delalet eden kırık çoğul.

Misaller: اِمْـرَأَةٌ ج نِسَـاءٌ *kadınlar,* رَجُلٌ ج رِجَـالٌ *erkekler,*

جَبَلٌ ج جِبَالٌ *dağlar;* طَالِبٌ ج طُلَّابٌ *öğrenciler;*

تِلْمِيذٌ ج تَلَامِيذُ *öğrenciler;* مَسْجِدٌ ج مَسَاجِدُ *camiler;*

كَوْكَبٌ ج كَوَاكِبُ *yıldızlar;* جَوْهَرٌ ج جَوَاهِرُ *mücevherler;*

فَتْوًى ج فَتَاوَى *fetvalar,* رِسَالَةٌ ج رَسَائِلُ *mektuplar;*

مَرِيضٌ ج مَرْضَى *hastalar;* غُرْفَةٌ ج غُرَفٌ *odalar;*

ثَوْبٌ ج ثِيَـابٌ *elbiseler;* بَلَدٌ ج بِلَادٌ و بُلْدَانٌ *ülkeler, beldeler;*

سَهْمٌ ج سِهَامٌ *oklar;* كُرْسِيٌّ ج كَرَاسِيُّ *sandalyeler;*

كِتَابٌ ج كُتُبٌ *kitaplar;* رَسُولٌ ج رُسُلٌ *peygamberler, elçiler;*

قِرْدٌ ج قِرَدَةٌ *maymunlar;* سَفِينَةٌ ج سُفُنٌ *gemiler;*

قِطْعَةٌ ج قِطَعٌ *parçalar,* gibi.

Cem'u'l-kıllet (جَـمْعُ القِلَّة) : Azlık çoğulu. Üç ile on arasındaki sayılara delalet eden kırık çoğul kalıpları olup dört kalıbı vardır: (أَفْعُلٌ – أَفْعَالٌ – أَفْعِلَةٌ – فِعْلَةٌ)

Misaller: بَطَلٌ ج أَبْطَالٌ *kahramanlar,* رِجْلٌ ج أَرْجُلٌ *ayaklar,*

سُؤَالٌ ج أَسْئِلَةٌ *sorular.* اِمْرَأَةٌ ج نِسْوَةٌ *kadınlar,*

طَعَامٌ ج أَطْعِمَةٌ *yemekler;* عِنَبٌ ج أَعْنَابٌ *üzümler;*

نَفْسٌ ج أَنْفُسٌ *nefisler, canlar;* صَنَمٌ ج أَصْنَامٌ *putlar;*

أَخٌ ج إِخْوَةٌ *kardeşler;* صَبِيٌّ ج صِبْيَةٌ *çocuklar;*

غُلَامٌ ج غِلْمَةٌ *hizmetçiler;* فَتًى ج فِتْيَةٌ *gençler;*

عَيْنٌ ج أَعْيُنٌ *gözler,* gibi.

Cem'u'l- müennes (جَمْعُ الْمُؤَنَّثِ): Dişi veya dişi kabul edilen isimlerin çoğulu: طَالِبَةٌ ج طَالِبَاتٌ *kız öğrenciler;* إِكْرَامٌ ج إِكْرَامَاتٌ *ikramlar;* شَجَرَةٌ ج شَجَرَاتٌ *ağaçlar;* دُرَيْهِمٌ ج دُرَيْهِمَاتٌ *dirhemcikler;* تِلِيفُونٌ ج تِلِيفُونَاتٌ *telefonlar;* ذِكْرَى ج ذِكْرَيَاتٌ *anılar;* كَاتِبَةٌ ج كَاتِبَاتٌ *sekreterler, bayan yazarlar,* gibi.

Cem'u'l-müennes es-sâlim (جَمْعُ الْمُؤَنَّثِ السَّالِمُ): Dişi tekil isimlerin sonuna, müfredinin şekli bozulmadan (...ات) "elif-tâ" eki getirilerek yapılan çoğul. Müfredinin sonundaki yuvarlak "ta" cem' yapılırken hazfedilir.

Misaller : عَامِلَةٌ ج عَامِلَاتٌ *bayan işçiler,*

مُؤْمِنَةٌ ج مُؤْمِنَاتٌ *inanan bayanlar,*

مُعَلِّمَةٌ ج مُعَلِّمَاتٌ *bayan hocalar;*

حَسَنَةٌ ج حَسَنَاتٌ *iyilikler;* مُدَرِّسَةٌ ج مُدَرِّسَاتٌ *bayan öğretmenler;* تِلْمِيذَةٌ ج تِلْمِيذَاتٌ *kız öğrenciler;*

هِنْدٌ ج هِنْدَاتٌ *Hintler;* سَيِّدَةٌ ج سَيِّدَاتٌ *hanım efendiler,* gibi.

el-Cem'u'l-mükesser (الْجَمْعُ الْمُكَسَّرُ- جَمْعُ التَّكْسِيرِ): Kırık çoğul. Tekilin bünyesi değiştirilerek yapılan kuralsız çoğul:

كِتَابٌ ج كُتُبٌ *kitaplar,* قَلَمٌ ج أَقْلَامٌ *kalemler,*

بَيْتٌ ج بُيُوتٌ *evler,* مَدْرَسَةٌ ج مَدَارِسُ *okullar,*

فَتًى ج فِتْيَةٌ *gençler,* ثَوْبٌ ج أَثْوَابٌ *elbiseler.* (Ayrıca bkz. Cem'u't-teksîr maddesi.)

Cem'u'l-müzekker (جَمْعُ الْمُذَكَّرِ): Akıllı eril varlıklara delalet eden isimlerin çoğulu. مُسْلِمٌ ج مُسْلِمُونَ *müslümanlar.* عَابِدٌ ج عَابِدُونَ *ibadet eden erkekler,* gibi.

Cem'u'l- müzekker es-sâlim (جَمْعُ الْمُذَكَّرِ السَّالِمُ): Tekil isimlerin bünyesi bozulmadan sonuna düzenli olarak ref' halinde (...ُونَ) "vâv-nûn"; nasb ve cer halinde (ِينَ) "yâ-nûn"ekleri ilâve edilerek elde edilen akıllı erkek isimlerin çoğulu:
مُؤْمِنٌ ج مُؤْمِنُونَ *inanan erkekler,* مُخْلِصٌ ج مُخْلِصُونَ *samîmî erkekler,* عَابِدٌ ج عَابِدُونَ *ibâdet edenler,*
الْمُجْتَهِدُ ج الْمُجْتَهِدُونَ *çalışkan erkekler;*
السَّائِحُ ج السَّائِحُونَ *turistler;* مُعَلِّمٌ ج مُعَلِّمُونَ *öğretmenler;*
مُهَنْدِسٌ ج مُهَنْدِسُونَ *mühendisler;* كَثِيرٌ ج كَثِيرُونَ *çok şeyler;*
كَاتِبٌ ج كَاتِبُونَ *yazarlar;* فَلَّاحٌ ج فَلَّاحُونَ *çiftçiler;*
اللَّاعِبُ ج اللَّاعِبُونَ *oyuncular;* الْمُسَافِرُ ج الْمُسَافِرُونَ *yolcular;*
الْمُجْرِمُ ج الْمُجْرِمُونَ *suçlular;* الْعَامِلُ ج الْعَامِلُونَ *işçiler,* gibi.

el-Cerrü (الْجَرُّ) : İrâb nevilerinden biri olup isimlere mahsustur ve isimleri diğer kelimelerden ayırır. Kelime anlamı: isimlerin manalarını fiillere bağlamaktır. i'râb alâmeti, müfred kelimelerde, cem'-i müenneslerde ve cem'-i mükesserlerde kesre, tesniye ve cem'-i müzekker sâlimlerde "yâ"dır.

Misaller: مَـــرَرْتُ بِزَيْدٍ. *Zeyd'e uğradım.* Bu misalde (زيدٍ) Zeyd kelimesinin son harfi cer alâmeti olarak kesra işâretini almıştır. سَيَّارَةُ عَلِيٍّ. *Ali'nin otomobili.* Bu misalde, عَلِيٍّ *"Ali"* kelimesinin son harfi cer cer alâmeti olarak kesra almıştır.

مَـــرَرْتُ بِالرَّجُلَيْنِ. *İki adama uğradım.* Bu misalde, رَجُلَيْنِ *"iki adam"* kelimesinin sonundaki (ي) harfi, cer âlametidir.

سَلَّمْتُ عَلَى الْمُسْلِمِينَ. *Müslümanlara selam verdim.* Bu misalde, (ي) *"yâ"* harfi, cer âlametidir.

مَـــرَرْتُ بِأَبِيكَ. *Babana uğradım.* Bu misalde, أَبِي ibâresinin sonundaki (ي) =*yâ'* harfi cer alametidir.

Cer edâtları (حُـــرُوفُ الجَـــرِّ) : İsimlerin önüne gelen ve isimin sonunu lafzen, takdiren veya mahallen mecrur eden edatlara cer edatları denir. Bir cümlede, aynı manaya gelen cer edatı sadece bir defa kullanılır. Bu edatlar, fillerden sonra geldiğinde fiillere değişik anlamlar kazandırır.

Mesela: رَغِبَ فِيهِ. *Onu istedi.* رَغِبَ عَنْهُ. *Onu istemedi, ondan yüz çevirdi,* gibi.

Cer edatları şunlardır:

إلى- بِ-تَ- حَتَّى-حاشَا-خَلاَ -رُبَّ -عَدَا- مَتَى-عَلَى- عَنْ- فِي- كَ- كَيْ- مِنْ - مُذْ- مُنْذُ- لَعَلَّ- لَوْلاَ- وَ-

Cer edatları kullanılışlarına göre dört kısma ayrılır:

1-Açık isim ve zâmirde amel edenler. Bunlar;

مِنْ، إلى، عَنْ، عَلَى، الباء، اللام، في edatlarıdır.

أَبْتَدِئُ بِاسْمِ اللَّهِ. *Allah'ın ismi ile başlarım.*

سُبْحَانَ الَّذِي أَسْرَى بِعَبْدِهِ لَيْلاً مِنَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ إِلَى الْمَسْجِدِ الأَقْصَى الَّذِي بَارَكْنَا حَوْلَهُ لِنُرِيَهُ مِنْ آيَاتِنَا... *"Kulunu (Muhammed'i) bir gece Mescid-i Haram'dan (alıp), kendisine bazı âyetlerimizi göstermek üzere, çevresini mübarek kıldığımız Mescid-i Aksâ'ya götüren Allah, her türlü noksan sıfatlardan münezzehtir."* (el-İsrâ, 17/1).

أَمْسَكْتُ بِزَيْدٍ. *Zeydi yakaladım.* كَتَبْتُ بِالْقَلَمِ. *Kalem ile yazdım.*

ذَهَبَ اللَّهُ بِنُورِهِمْ. *"Allah, onların nurunu giderdi (yok etti)."* (el-Bakara, 2/17)

اذْهَبْ بِأَمَانِ اللَّهِ. *Allah'ın güveni ile git!*

عَاقَبْتُ زَيْدًا بِإِهْمَالِهِ. *İhmalinden dolayı Zeyd'i cezalandırdım.*

اَلْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ. *Alemlerin Rabbi Allah'a hamd olsun.*

القَلَمُ لِلأُسْتَاذِ. *Kalem, hocaya aittir.*

صَلَّى الْمُؤْمِنُ فِي الْمَسْجِدِ. *Mü'min camide namaz kıldı.*

دَخَلَ الْمُجْرِمُ فِي السِّجْنِ. *Suçlu hapse girdi.*

وَضَعَ التِلْمِيذُ كِتَابَهُ فِي الحَقِيبَةِ. *Öğrenci kitabını çantaya koydu.*

جَلَسْتُ فِي الدَّارِ. *Evde oturdum.*

سَافَرْتُ فِي الْمَسَاءِ. *Akşamleyin yolculuğa çıktım.*

وَمِنْهُمْ مَنْ يَقُولُ رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً و فِي الآخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ. *"Onlardan bir kısmı da vardır ki:*

"Rabbimiz! Bize dünyada da iyilik ver, âhirette de iyilik ver. Ve bizi cehennem ateşinden koru!" der." (el-Bakara, 2/ 201)

رَأَيْتُ الطَّائِرَ فِي القَفَصِ. *Kuşu kafeste gördüm.*

دَخَلَ المُجْرِمُ فِي السِّجْنِ. *Suçlu hapishaneye girdi.*

أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ. *Lanetlenmiş şeytandan Allah'-a sığınırım.*

تُصْنَعُ الأَحْذِيَةُ مِنَ الجِلْدِ. *Ayakkabılar deriden yapılır.*

العِلْمُ أَفْضَلُ مِنَ المَالِ. *İlim, maldan üstündür.*

حَضَرَ المُسَافِرُ مِنَ الغُرْبَةِ بِالطَّائِرَةِ. *Yolcu, gurbetten uçak ile geldi.*

نَزَلَ المَطَرُ مِنَ السَّمَاءِ. *Gökten yağmur yağdı.*

خَرَجَ الطَّالِبُ مِنَ المَكْتَبَةِ. *Öğrenci kütüphaneden çıktı.*

أَخَذْتُ الكِتَابَ مِنْ مُحَمَّدٍ. *Kitabı, Muhammed'den aldım.*

خُذْ مِنْ أَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً. *"(Ey Muhammed!) Mallarının bir kısmını sadaka olarak al."* (et-Tevbe, 9/103)

أَرَضِيتُمْ بِالْحَيَاةِ الدُّنْيَا مِنَ الآخِرَةِ. *"Ahireti bırakıp dünya hayatına mı razı oldunuz.?"* (et-Tevbe, 9/38)

قَرَأْتُ خَمْسَةً مِنَ الْكُتُبِ. *Beş kitap okudum.*

قَالَ ادْخُلُوا فِي أُمَمٍ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِكُمْ مِنَ الإِنْسِ والْجِنِّ فِي النَّارِ. *"(Allah, kıyâmet gününde) onlara der ki: "Sizden önce gelip geçmiş cin ve insan toplulukları arasında siz de cehenneme girin!"* (el-A'râf, 7/ 38)

حضَرَ المُسافرُ من الغُرْبَةِ بالطّائرَةِ. *Yolcu, gurbetten uçakla geri geldi.*

نَزَلَ المَطَرُ مِنَ السَّمَاءِ. *Gökten yağmur yağdı.*

فَمُطِرْنَا مِنَ الْجُمُعَةِ إِلَى الْجُمُعَةِ. *Böylece Cuma'dan Cuma'ya kadar üzerimize yağmur yağdırıldı.* (*Buhârî*, İstiskâ 8-10, 12; *Nesâî*, İstiskâ 1, 9; *Muvatta'*, İstiskâ 3; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 3/271).

لَنْ تَنَالُوا البِرَّ حَتَّى تُنْفِقُوا مِمَّا تُحِبُّونَ وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ شَيْءٍ فَإِنَّ اللَّهَ بِهِ عَلِيمٌ. *"Sevdiğiniz şeylerden Allah için harcamadıkça asla iyiliğe erişemeyeceksiniz. Allah için ne harcarsanız, şüphesiz Allah onu bilir."* (*Âl-i İmrân*, 3/ 92)

ثُمَّ أَتِمُّوا الصِّيَامَ إِلَى اللَّيْلِ. *"Sonra geceye kadar orucu tamalayınız (tutunuz)."* (*el-Bakara*, 2/ 187)

سَافَرْتُ مِن إسْتَانْبُولَ إلى مَدِينَةِ العَزِيزِ بالحَافِلَةِ. *İstanbul'dan Elazığ şehrine otobüs ile yolculuk ettim.*

وَصَلَ المُوَظَّفُ إِلَى الشَّرِكَةِ. *Memur, şirkete ulaştı.*

سَافَرَ المُدَرِّسُ إِلَى بَيْتِ اللَّهِ. *Öğretmen Beytullah'a yolculuğa çıktı.*

عَادَ المُسَافِرُ إِلَى وَطَنِهِ. *Yolcu vatanına döndü.*

دَرَسْتُ إِلَى المَسَاءِ. *Akşama kadar okudum.*

عَفَوْنَا عَنِ المُسِيءِ. *Kötülük yapanı affettik.*

أَبْعَدْتُ الطِّفْلَ عَنْ طَرِيقِ السَّيَّارَاتِ. *Çocuğu araba yolundan uzaklaştırdım.*

يَنْزِلُ الجُنْدِيُّ عَنِ الحِصَانِ. *Asker, attan iniyor.*

ذَهَبْتُ عَنْ بَلَدٍ فِيهَا الظَّالِمُ. *İçinde o zalimin bulunduğu şehirden gittim (uzaklaştım).*

خَرَجْتُ عَنِ الطَّرِيقِ. *Yoldan çıktım.*

"... وَيَدْرَأُ عَنْهَا الْعَذَابَ أَنْ تَشْهَدَ أَرْبَعَ شَهَادَاتٍ بِاللَّهِ. *o kadından, dört defa Allah'ı şahit tutması, cezayı kaldırır."* (en-Nur, 24/8). وَمَنْ يَبْخَلْ فَإِنَّمَا يَبْخَلُ عَنْ نَفْسِهِ. *"Kim cimrilik ederse, ancak kendi zararına cimrilik eder."* (Muhammed, 47/38)

وَمَا نَحْنُ بِتَارِكِي آلِهَتِنَا عَنْ قَوْلِكَ وَمَا نَحْنُ لَكَ بِمُؤْمِنِينَ. *"Biz de senin sözünle ilahlarımızı bırakacak değiliz. Ve biz asla sana iman edecek de değiliz."* (Hud, 11/53)

رَمَيْتُ عَنِ الْقَوْسِ. *(Oku) yay ile attım.*

وَاتَّقُوا يَوْمًا لاَ يَجْزِي نَفْسٌ عَنْ نَفْسٍ شَيْئًا. *"Öyle bir günden sakının ki, o günde hiç bir kimse kimseden yana bir şey ödeme-yecek."* (el-Bakara, 2/ 123)

وَ تَكَفَّلَ الأَيْتَامَ عَنْ آبَائِهِم * حَتَّى وَدِدْنَا أَنَّنَا أَيْتَامُ *(O) babaları yerine yetimlere kefil oldu. Öyle ki bizler yetimler olmayı candan arzuladık.*

وَمَا يَنْطِقُ عَنِ الْهَوَى. *"O, arzusuna göre de konuşmaz."* (en-Necm, 53/3). فَصُومِي عَنْ أُمِّكِ. *Öyle ise sen annen yerine oruç tut!*

(*Müslim*, Siyâm 156, 157; *Tirmizî*, Zekât, 31; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 4/216.)

جَلَسَ التِّلْمِيذُ عَلَى الكُرْسِيِّ. *Öğrenci sandalyeye oturdu.*

يَسْقُطُ الثَّمَرُ عَلَى الأَرْضِ. *Meyve, yere düşüyor.*

يَكْتُبُ الْمُعَلِّمُ الدَّرْسَ عَلَى السَّبُّورَةِ. *Öğretmen dersi, tahtaya yazar.*

غَضِبَ السَّيِّدُ عَلَى خَادِمِهِ. *Efendi, hizmetçisine kızdı.*

يُثْنِي الْمُعَلِّمُ على الْمُجْتَهِدِ. *Öğretmen, çalışkan öğrenciyi över.*

الطَّائِرُ عَلَى الشَّجَرَةِ. *Kuş, ağaçtadır.*

إِذْ دَخَلُوا عَلَى دَاوُدَ. *"Hani onlar Davud'un yanına girmişlerdi."* (Sâd, 38/22)

قُلْ مَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا. *"De ki:"Ben, buna karşılık sizden bir ücret istemiyorum."* (el-Furkân, 25/57)

جَلَسْتُ عَلَى الْمَقْعَدِ. *Sandalyede oturdum.*

تِلْكَ الرُّسُلُ فَضَّلْنَا بَعْضَهُمْ عَلَى بَعْضٍ. *"İşte biz, bu peygamberlerin bir kısmını diğerlerinden üstün kıldık."* (el-Bakara, 2/ 253)

وَآتَى الْمَالَ عَلَى حُبِّهِ. *"...malı sevgiyle (Allah yolunda) harcayan..."* (el-Bakara, 2/ 177)

وَدَخَلَ الْمَدِينَةَ عَلَى حِينِ غَفْلَةٍ. *"(Musa), halkının haberi olmadığı bir anda şehre girdi."* (el-Kasas, 28/15)

يَا حَبَّذَا النِّيلُ عَلَى ضَوْءِ الْقَمَرِ * وَ حَبَّذَا الْمَسَاءُ فِيهِ وَالسَّحَرُ

Ay ışığında Nil (nehri) ne güzeldir! Ve onda (Nil'de) akşam ve seher vakti ne güzel!

وَإِنَّ رَبَّكَ لَذُو مَغْفِرَةٍ لِلنَّاسِ عَلَى ظُلْمِهِمْ. *"Şüphesiz Rabbin, zulümlerine rağmen, insanlara mağfiret sahibidir."* (er-Ra'd, 13/6)

وَيْلٌ لِلْمُطَفِّفِينَ الَّذِينَ إِذَا اكْتَالُوا عَلَى النَّاسِ يَسْتَوْفُونَ. *"Eksik*

tartıp ölçenlerin vay haline! Onlar, insanlardan kendilerine bir şey aldıkları zaman tam ölçerler." (el-Mutaffifîn, 83/1-2)

حَقِيقٌ عَلَى الْمُعَلِّمِ أَنْ يَقُومَ بِدَوْرِ الْمُرَبِّي وَالْمُرْشِدِ وَالْمُوَجِّهِ.

Öğretmene yakışan, eğitimci, mürşit ve yönlendirici rolünü oynamasıdır.

2 -Yalnız zâhir (açık) isimde amel edenler: Bunlar;

حَتَّى، الكَافُ، الواوُ، التّاء، رُبَّ، مُذْ، مُنْذُ edatlarıdır.

أَكَلْتُ السَّمَكَ حَتَّى رَأْسِهَا. *Başı da dahil olmak üzere,balığı yedim.*

سَلَامٌ هِيَ حَتَّى مَطْلَعِ الْفَجْرِ. *"(O gece) tan yeri ağarıncaya kadar süren esenlik (le) doludur."* (el-Kadr, 97/5) (Not: Cer edatı حَتَّى 'hattâ'nın mecrûru genellikle anlatılan şeyin sonudur. Bazen mecrûru önceki cümleye dahil değildir. Yukarda zikredilen bu iki misalde olduğu gibi.)

قَرَأْتُ الْكِتَابَ حَتَّى الْفَصْلِ الْخَامِسِ. *Kitabı, hattâ beşinci bölümü okudum.* تَمَتَّعْتُ بِأَيَّامِ الْعُطْلَةِ حَتَّى آخِرِهَا. *Sonuna kadar tatil günlerinden faydalandım.*

تَجَوَّلْتُ حَتَّى شَاطِئِ الْبَحْرِ. *Deniz kıyısına kadar dolaştım.*

قَرَأْتُ الْكِتَابَ حَتَّى ثُلُثِهِ. *Üçte birine kadar kitabı okudum.*

سَهِرْتُ حَتَّى الصَّبَاحِ. *Sabaha kadar uyanık kaldım.*

قَرَأْتُ الدَّرْسَ حَتَّى آخِرِ كَلِمَةٍ فِيهِ. *Son kelimesine kadar dersi okudum.*

سَنُقَاتِلُ حَتَّى آخِرِ رَجُلٍ فِينَا. *Son adamımız (kalıncaya) kadar savaşacağız.*

سَهِرْتُ حَتَّى سَاعَةٍ مُتَأَخِّرَةٍ مِنَ اللَّيْلِ. *Gecenin geç saatine kadar uyanık kaldım.*

يُوسُفُ كَالْبَدْرِ. *Yusuf, dolunay gibidir.*

الجُنْدِيُّ كَالأَسَدِ. *Asker, arslan gibidir.*

كَيْفَ أَصْبَحْتَ؟ *Nasıl sabahladın?* diyen kimsenin cevabında;

كَخَيْرٍ. *"iyilik üzere (sabahladım)."*

كُنْ كَمَا أَنْتَ. *Kendin gibi ol! (Veya olduğun gibi görün).*

العِلْمُ فِي الصِّغَرِ كَالنَّقْشِ عَلَى الْحَجَرِ. *Küçükken ilim öğrenmek, taş üzerine işlemek gibidir.*

أَعْمَلُ كَأُسْتَاذٍ مُنْذُ سَنَةٍ. *Bir seneden beri hoca olarak çalışıyorum.*

يَوْمَ يَكُونُ النَّاسُ كَالْفَرَاشِ الْمَبْثُوثِ. وتَكُونُ الْجِبَالُ كَالْعِهْنِ الْمَنْفُوشِ. *"O gün, insanlar, yayılmış kelebekler gibi olurlar. Dağlar, atılmış renkli yün gibi olurlar."* (el-Kâri'a,101/ 4-5)

الحَقُّ وَاضِحٌ كَالشَّمْسِ. *Hak, güneş gibi apaçıktır.*

العَمَلُ مُفِيدٌ كَالْمَالِ. *Amel (çalışma), mal gibi faydalıdır.*

وَلَمْ أَرَ كَالْمَعْرُوفِ أَمَّا مَذَاقُهُ * فَحُلْوٌ وَ أَمَّا وَجْهُهُ فَجَمِيلُ *İyilik gibisini görmedim. Onun tadına gelince, o tatlıdır, yüzüne gelince o güzeldir.*

هذَا وَجْهٌ كَالبَدْرِ. *Bu dolunay gibi bir yüzdür.*

وَالتِّينِ والزَّيْتُونِ. *"İncire ve zeytine andolsun."* (et-Tîn, 95 /1)

وَ الْعَصْرِ. إنَّ الإنْسَانَ لَفِي خُسْرٍ. *"Asra yemin olsun ki, insan gerçekten ziyan içindedir."* (el-Asr, 103/1-2)

وَتَاللَّهِ لأَكِيدَنَّ أَصْنَامَكُمْ. *"Ve Allah'a yemin ederim ki, sizin putlarınıza bir tuzak kuracağım."* (el-Enbiya, 21/57).

وَرَبِّ الْكَعْبَةِ لأُخْلِصَنَّ فِي عَمَلِي. *Kabe'nin Rabbine and olsun ki işimde mutlaka samimi olacağım.*

رُبَّ تَالٍ يَلْعَنُهُ القُرْآنُ. *Nice (Kur'ân) okuyan var ki Kur'ân ona lanet eder.* (Hadis).

رُبَّ صَائِمٍ لاَيَنَالُهُ مِنْ صِيَامِهِ إلاَّالجُوعُ. *Nice oruç tutan vardır ki orucundan nasibi sadece açlıktır.*

رُبَّ مُوَاطِنٍ يُقَدِّمُ لِوَطَنِهِ الْكَثِيرَ وَلاَ يُحِسُّ بِهِ أَحَدٌ. *Nice vatandaş var ki vatanı için çok şey sunuyor. Fakat hiç kimse onu hissetmiyor.* رُبَّ كِتَابٍ نَافِعٍ قَرَأْتُهُ. *Faydalı nice kitap okudum.*

رُبَّ قَصِيدَةٍ طَوِيلَةٍ حَفِظْتُ. *Nice uzun kaside ezberledim.*

أَلاَ رُبَّ مَوْلُودٍ وَ لَيْسَ لَهُ أَبٌ * وَ ذِي وَلَدٍ لَمْ يَلِدْهُ الأَبَوَانِ *Dikkat! Nice babasız çocuk (Hz. İsâ) var. Ve nice baba vardır ki (Hz. Adem) onu ana-baba doğurmamıştır.*

يَا رُبَّ كَاسِيَةٍ فِي الدُّنْيَا عَارِيَةٌ يَوْمَ الْقِيَامَةِ. *Dikkat! Dünyada giyinen ve kıyâmet günü çıplak olan nice bayanlar vardır.*

رُبَّ مَحْسُودٍ عَلَى غِنَاهُ يُعَانِي الْكَثِيرَ مِنْ هذَا الْغِنَى.

Zenginliğinden dolayı kıskanılan nice kimse vardır ki; o, bu zenginliğinden çok sıkıntı çeker.

رُبَّ مَجْهُولٍ بَيْنَ النَّاسِ سَعِيدٌ بِذَلِكَ. *İnsanlar arasında tanınmayan nice kimse vardır ki bu durumu ile mutludur.*

رُبَّ عَامِلٍ لاَ يُعْطَى نِصْفَ أَجْرِهِ. *Nice işçi vardır ki, ücretinin yarısı verilmiyor.*

يَا رُبَّ طَالِبٍ اِجْتَهَدَ فَنَالَ مُبْتَغَاهُ. *Dikkat! Öyle öğrenciler vardır ki çalışıp aradığını elde etmiştir.*

مَارَأَيْتُ عَلِيًّا مُذْ يَوْمِ الجُمُعَةِ. *Cuma gününden beri Ali'yi görmedim.*

سِرْتُ مُذْ غُرُوبِ الشَّمْسِ. *Güneş battıktan bu yana yürüdüm.*

مَا شَاهَدْتُهُمْ مُنْذُ سَنَةٍ. *Bir seneden beri onları görmedim.*

مَازُرْتُ وَالِدِي مُنْذُ شَهْرٍ. *Bir aydan bu yana babamı ziyaret etmedim.*

مَا رَأَيْتُهُ مُذْ يَوْمِ الْجُمُعَةِ. *Onu Cuma gününden beri görmedim.*

مَا رَأَيْتُهُ مُذْ يَوْمِنَا. *Onu bu günümüzde görmedim.*

مَا رَأَيْتُكَ مُذْ يَوْمَيْنِ. *Seni iki günden beri görmedim.*

مَا رَأَيْتُهُ مُنْذُ يَوْمَيْنِ. *Onu iki günden beri görmedim.*

لَمْ أَرَهُ مُذْ يَوْمَيْنِ. *Onu iki günden beri görmedim.*

مَا شَاهَدْتُكَ مُذْ يَوْمِ الأَرْبِعَاءِ. *Çarşamba gününden beri seni görmedim.* مَا قَرَأْتُ مُذْ اليَوْمِ. *Bu gün içinde okumadım.*

مَـــا زُرْتُ وَالِدِي مُنْذُ سَنَةٍ. *Bir seneden beri babamı ziyaret etmedim.*

3-Müevvel masdar da amel eden cer edatı. كَيْ *için, den dolayı.*

أَجِـدُّ كَيْ أُنْقِـذَ وَطَنِـي (أي لِإِنْقَـاذِ وَطَنِـي.) *Vatanımı korumak için çalışıyorum.*

أَنْصَحُ كَيْ مَا تَفْعَلَ السُّوءَ. *Kötülüğü yapmamanı öğüt veriyorum.*

كَيْمَ تَكْثُرُ الغَابَاتُ فِي الْمَنَاطِقِ الاِسْتِوَائِيَّةِ؟ *Niçin ormanlar ekvator bölgelerinde çok bulunur?*

إِذَا أَنْتَ لَمْ تَنْفَعْ فَضُرَّ فَإِنَّمَا * يُرَجَّى الفَتَى كَيْمَا يَضُرُّ وَ يَنْفَعُ

Sen faydalı olmadığın zaman, zararlı ol! Çünkü genç ya faydası veya zararı için umulur. (Veya Çünkü gençten ya fayda veya zarar beklenir).

وَأَوْقَدْتُ نَارِي كَيْ لِيُبْصَرَ ضَوْؤُهَا*

وَ أَخْرَجْتُ كَلْبِي وهِيَ فِي البَيْتِ دَاخِلِه

Işığı görünsün diye ateşimi yaktım. Köpeğim evin içinde iken onu dışarı çıkardım.

فَقُلْتُ: أَكُلَّ النَّاسِ أَصْبَحْتَ مَانِحًا* لِسَانَكَ كَيْمَا أَن تَغُرَّ وَ تَخْدَعَا

Ben dedim ki: Sen, aldatmak ve hile yapmak için mi bütün insanlara dilini bağışladın?

كَيْمَ تَتَكَاسَلُ؟ *Neden tembellik ediyorsun?*

كَيْمَ فَعَلْتَ ذلكَ؟ *Niçin bunu yaptın?* (أي لِمَ؟) كَيْمَه؟ *Niçin, neden?*

4- İstisna'da amel eden edatlar. Bunlar; خَلاَ، عَدَا، حَاشَا edatlarıdır:

قدِمَ الجُنُودُ عَدَا وَاحِدٍ. (خَلاَ وَاحِدٍ، حَاشاَ وَاحِدٍ.) *Biri hariç, askerler geldi.*

نَجَحَ الطُّلاَّبُ خَلاَ (عَدَا) مَحْمُودٍ. *Mahmud hariç, öğrenciler başarılı oldu.*

شَرِبَ النَّاسُ الخَمْرَ خَلاَ عَلِيٍّ. *Ali hariç, insanlar şarap içti.*

قَامَ الْقَوْمُ خَلاَ زَيْدٍ. *Zeyd hariç, kavim ayağa kalktı.*

حَضَرَ الْقَوْمُ خَلاَ عَلِيٍّ. *Ali hariç, kavim geldi.*

جَاءَ الطَّلاَّبُ خَلاَ زَيْدٍ. *Zeyd hariç, öğrenciler geldi.*

كَذَبَ القَوْمُ حَاشَا زَيْدٍ. *Zeyd hariç, kavim yalan konuştu.*

نَجَحَ الطَّلاَّبُ حَاشَا زَيْدٍ. *Zeyd hariç, öğrenciler başarılı oldu.*

سَكَرَ الْقَوْمُ حَاشَا زَيْدٍ. *Zeyd hariç, kavim sarhoş oldu.*

كَافَأْتُهُمْ حَاشَا سَمِيرٍ. *Semir dışında, onları ödüllendirdim.*

أَخْفَقَ الطُّلاَّبُ حَاشَا عَبْدِ اللَّهِ. *Abdullah hariç, öğrenciler sınıfta kaldı.* سَافَرَ الْقَوْمُ عَدَا خَالِدٍ. *Halit hariç, kavim yolculuğa çıktı.*

جَاءَ الْقَوْمُ عَدَا زَيْدٍ. *Zeyd hariç, kavim geldi.*

نَجَحَ كُلُّ التَّلاَمِيذِ عَدَا الكَسُولِ. *Tembel hariç, bütün öğrenciler başarılı oldu.*

* لَعَلَّ *Belki, umulur ki.* Ka'b b. Sa'd, kardeşi Ebu'l-Miğvâr'a ağıt yakarak şöyle demiş:

اُدْعُ أُخْرَى وَارْفَعِ الصَّوْتَ جَهْرَةً * لَعَلَّ أَبِي الْمِغْوَارِ مِنْكَ قَرِيبُ

Tekrar çağır! Ve Sesini yükselterek çağır! Ebu'l-Miğvâr sana yakın olabilir.

لَعَلَّ اللَّهِ فَضَّلَكُمْ عَلَيْنَا * بِشَيْءٍ أَنَّ أُمَّكُمْ شَرِيمُ *Umulur ki Allah, sizi bir şey ile bizden üstün kılmıştır. (O da) Şerim anneniz olduğu içindir.*

Hüzeyl kabilesine göre مَتَى bazen cer edatı olarak kullanılır: وَضَعْتُهُ مَتَى كُمِّي(أي مِنْ كُمِّي). *Onu yenimin içine koydum.* وَأَخْرَجَهَا مَتَى كُمِّهِ. *Ve onu yeninden çıkardı.*

شَرِبْنَ بِمَاءِ الْبَحْرِ ثُمَّ تَرَفَّعَتْ * مَتَى لُجَجٍ خُضْرٍ لَهُنَّ نَئِيجُ.

Onlar (o bulutlar), deniz suyundan içerler. Sonra yeşil dalgalardan su içerler ve sürâtle geçen bulutlar şeklinde yağmur yağdırırlar.

* Bazen مِنْ، عَنْ، ve بَا cer edatlarından sonra zâid مـا gelir ve bu edatların âmel etmelerine engel olmaz.

فَبِمَا رَحْمَةٍ مِنَ اللَّهِ لِنْتَ لَهُمْ. *"Allah'ın rahmeti sebebiyledir ki, sen onlara yumuşak, davrandın."* (Âl-i İmran, 3/159)

عَمَّا قَلِيلٍ لَيُصْبِحُنَّ نَادِمِينَ. *"Pek kısa zamanda, onlar elbette pişman olacaklar."* (el-Müminûn, 23/40)

مِمَّا خَطِيئَاتِهِمْ أُغْرِقُوا. *"Onlar, işledikleri günahlardan dolayı*

(suda) tufanda boğuldular." (Nuh, 71/25)

Zaid olmayan cer edatlarının mutlaka bir müte'allakı (bağlı olduğu bir fiil veya müştak =türemiş" kelime olması gerekir:

وَالْغِنَى فِي يَدِ اللَئِيمِ قَبِيحٌ * مِثلَ قُبْحِ الكَرِيمِ فِي الإملاقِ

Cimrinin elinde bulunan zenginlik çirkindir. Tıpkı cömerdin müflis olmasının çirkinliği gibi.

عَنِ المَرْءِ لاَ تَسْأَلْ وَسَلْ عَنْ قَرِينِهِ * فَكُلُّ قَرِينٍ بِالْمُقَارِنِ يَقْتَدِي

Kişiyi sorma! Arkadaşını sor. Çünkü her arkadaş arkadaşına uyar.

Cer edatları soru edatı (مَـا) nın önüne geldiklerinde bu soru edatının sonundaki elif hazfedilir:

عَمَّ يَتَسَاءَلُوْنَ. *"Birbirlerine neyi soruyorlar?"* (en-Nebe, 78/1).

يَاأَيُّهَا الَّذِيْنَ آمَنُوا لِمَ تَقُولُونَ مَا لاَ تَفْعَلُونَ؟ *"Ey iman edenler! Yapmayacağınız şeyleri niçin söylüyorsunuz?"* (es-Saff, 61/2).

(تَ) "ta" cer edatı, sadece اللّٰه veya Kabe lafızlarının veya mütekellim zamiri (ي) "yâ" ya müzaf olan رَبٌّ kelimesinin önüne gelir: تَاللّٰهِ لَأَكِيدَنَّ أَصْنَامَكُمْ. *"Allah'a yemin ederim ki putlarınıza tuzak kuracağım."* (el-Enbiyâ, 21/57)

تَرَبِّ الكَعْبَةِ لَأَزُورَنَّكَ. *Kabe'nin Rabbine yemin ederim ki mutlaka seni ziyaret edeceğim.*

تَرَبِّي لأَفْعَلَنَّ كَذَا. *Rabbime yemin ederim ki bunu mutlaka yapacağım.*

* **Zâid cer edatlarının** herhangi bir müte'allaka ihtiyaçları

yoktur. Bunlar, sadece önüne geldikleri ismi lafzen cer ederler. Bu isim, harf-i cerle birlikte cümledeki yerine göre mahallen irâb edilir. Bu harfler şunlardır: مِنْ-ب-ل-ك

Misal: لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ *"Onun hiç bir benzeri yoktur."* (eş-Şuarâ, 42/11) Bu cümlenin aslı لَيْسَ مِثْلَهُ شَيءٌ şeklindedir.

كَفَى بِاللَّهِ شَهِيْداً. *"Şahit olarak Allah yeter."* (en-Nisa, 4/79). Bu cümlede cer edatı hafzedilerek كَفَى اللَّهُ شَهِيداً denirse, cümle aynı manayı ifâde eder. Bundan dolayı buradaki edat zâiddir denilir.

*Bazı cer edatlarına; حُرُوفُ الجَرِّ الشَّبِيهَةِ بِالزَّائِدِ zâid cer edatlarına benzeyen edatlar denir. Bu edatlar; رُبَّ - لَولاَ - لَعَلَّ dir. Bunların herhangi bir müteallaka ihtiyacı yoktur. Bunlar, kendisinden sonra gelen ismi lafzen cer ederler, fakat bu isim, başına gelen edatla birlikte mahallen cümledeki yerine göre irab edilir: رُبَّ شَهْمٍ كَانَ أَنْفَعَ مِنْ قَرِيْبٍ. *Nice cesur kimse vardır ki yakından daha faydalıdır.*

İzâfet ile mecrur olan isimler:

أَخُو زَيْدٍ. *Zeyd'in kardeşi.* بَلْ مَكْرُ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ. *"Bilâkis gece ve gündüz tuzak kurmanız bizi alıkoydu."* (es-Sebe', 34/33).

صَلاَةُ اللَّيْلِ. *Gece namazı.* هَذَا ثَوْبُ حَرِيرٍ. *Bu ipekten elbisedir.*

رَحْلَةَ الشِّتَاءِ والصَّيْفِ. *"Kış ve yaz seferi."* (Kureyş, 106/ 2)

مُدِيرُ المَدْرَسَةِ. *Okulun müdürü.* Bu misallerde ikinci kelimeler

izafetten dolayı mecrur olmuşlardır. (Ayrıca bk. İzâfet ve mecrur maddeleri.)

Cerrü'l-civâr: Bazı isimler herhangi bir cer sebebi olmadan, sadece bir önceki isimle uyum sağlamak için mecrur olurlar. هَذَا حُجْرُ ضَبٍّ خَرِبٍ. *Bu yıkılmış bir keler yuvasıdır.* Bu misalde, خَرِبٍ kelimesi جُحْرُ kelimesinin sıfatıdır. Fakat ضَبٍّ kelimesi ile harekede uyum sağlamak için mecrur olmuştur.

هذَا أَثَاثُ غُرْفَةٍ نَظِيفٍ. *Bu temiz bir odanın demirbaşıdır.* Bu misalde, نَظِيفٍ kelimesi أَثَاثُ kelimesinin sıfatıdır. Fakat غُرْفَةٍ kelimesi ile harekede uyum sağlamak için mecrur olmuştur.

Bazı durumlarda cer edatı hafzedilir ve mecruru fethalı olur: Misal: ...المُبْتَدَأُ اسمٌ مَرْفُوعٌ أَوَّلَ الْجُمْلَةِ *Mübtedâ, cümlenin başında bulunan merfu bir isimdir.* Bu misalde أَوَّلَ kelimesinin başındaki cer edatı فِي hazfedilmiş ve bu isim fethalı olmuştur. (Ayrıca bk. Nez'u'l-hâfıd).

Cevâbü'ş-şart (جَوَابُ الشَّرْطِ) : Şartın cevabı. Şartın cevabı, gelecek zamana delâlet etmeyen muzâri bir fiil ise cezmedilir. Şartın cevabı, hem fiil cümlesi, hem de isim cümlesi olabilir. Şart edatları, "fiilu'ş-şart" ve cevâbu'ş-şart"ı gelecek zamana tahsis eder. Şart edatları iki kısma ayrılır: a) İki fiili cezmeden şart edatları. Bunlar, إِن- إِذْمَا- مَا - مَهْمَا- مَنْ- حَيْثُمَا- أَيَّانَ- مَتَى - أَيْنَ - أَيْنَمَا - كَيْفَمَا- أَنَّى - أَيُّ

edatlarıdır:

* إِنْ = *şayet, eğer.*

إِنْ تَجْتَنِبُوا كَبَآئِرَ مَا تُنْهَوْنَ عَنْهُ نُكَفِّرْ عَنْكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ ...

"Eğer size yasaklanan büyük günahlardan kaçınırsanız, sizin küçük günahlarınızı affederiz ..." (*en-Nisâ*, 4/ 31)

إِنْ تَدْرُسْ تَنْجَحْ. *Şayet çalışırsan, başarılı olursun.*

إِنْ تَكْسَلْ تَخْسَرْ. *Şayet tembellik edersen, zarar edersin.*

* إِذْمَا =*her ne zaman:*

إِذْمَا تَجْتَهِدْ تَنْجَحْ. *Çalışırsan, başarırsın.*

* أَنَّى *nerede, nereye.*

أَنَّى تَجْلِسْ أَجْلِسْ. *Sen nereye otururbut, ben de (oraya) otururum.*

أَنَّى يَنْزِلْ ذُو الْعِلْمِ يُكْرَمْ. *İlim sahibi nerede konaklarsa, ona ikram edilir.*

أَنَّى يَأْتِ الْكَرِيمُ يُكْرَمْ. *Cömert nereye gelirse, kendisine ikram edilir.*

أَنَّى تَمْشِ تَجِدْ رِزْقًا. *Nereye gidersen, rızık bulursun.*

* أَيَّانَ *ne zaman, ...ise.*

أَيَّانَ تَزُرْنِي تَجِدْنِي. *Ne zaman beni ziyaret edersen, beni bulursun.*

أَيَّانَ تَسْأَلْنِي أُجِبْكَ. *Ne zaman bana sorarsan, sana cevap veririm.*

* أَيٌّ = *hangisi, neyi, neye, kimi, kime.* Bu edatın müzâfun ileyhine göre manası değişir ve umumiyetle mu'reb gelir.

أَيَّ سَاعَةٍ تَطْلُبْنِي تَجِدْنِي. *Hangi saatte beni ararsan, beni bulursun.*

أَيَّ كِتَابٍ تَقْرَأْ تَسْتَفِدْ. *Hangi kitabı okursan (ondan) faydalanırsın.*

Bazen müzâfu ileyh hazfedilir: أَيًّا تُكْرِمْ أُكْرِمْ. *Kime ikram edersen, ben de ikram ederim.*

* أَيْنَ = *nereye.*

أَيْنَ يَكْثُرِ الظُّلْمُ يَضْعُفِ العُمْرَانُ. *Nerede zulum çoğalırsa imar zayıflanır.*

* أَيْنَمَا = *nereye, nerede.*

أَيْنَمَا تَذْهَبْ تَنْجَحْ. *Her nereye gidersen, başarılı olursun.*

أَيْنَمَا تَكُونُوا يُدْرِكْكُمُ المَوْتُ. *"Her nerede olursanız, ölüm size kavuşur."* (*en-Nisa*, 4/ 78).

* كَيْفَمَا = *nasıl, ne şekilde :*

كَيْفَمَا تَجْلِسْ أَجْلِسْ. *Nasıl otursan, ben de (öyle) otururum.*

كَيْفَمَا تُعَامِلْ صَدِيقَكَ يُعَامِلْكَ. *Arkadaşına nasıl muamele edersen, (o da) sana öyle muamele eder.*

كَيْفَمَا تَكُنْ يَكُنْ قَرِينُكَ. *Nasıl olursan, arkadaşın öyle olur.*

* حَيْثُمَا *Ne zaman:*

حَيْثُمَا يَذْهَبِ المُجْتَهِدُ يَجِدْ صَدِيقًا. *Çalışkan nereye giderse, bir arkadaş bulur.*

* مَنْ = *kim.* Bu edat, akıllı varlıklar için kullanılır.

مَنْ يَزُرْنِي يَجِدْنِي. *Kim beni ziyaret ederse, beni bulur.*

مَنْ يَجْتَهِدْ يَنْجَحْ. *Kim çalışırsa, başarır.*

مَنْ كَانَ يُرِيدُ حَرْثَ الآخِرَةِ نَزِدْ لَهُ فِي حَرْثِهِ وَمَنْ كَانَ يُرِيدُ حَرْثَ الدُّنْيَا نُؤْتِهِ مِنْهَا. *"Kim âhiret kazancını isterse, biz onun kazancını artırırız. Kim de dünya kazancını isterse, ona da dünyadan bir şey veririz."* (Şurâ, 42/20)

مَنْ يَتْعَبْ فِي صِغَرِهِ يَتَمَتَّعْ فِي كِبَرِهِ. *Kim küçüklüğünde yorulursa, yaşlandığında (kazandıklarından) faydalanır.* (Atasözü)

مَنْ يُسَافِرْ تَزْدَدْ تَجَارِبُهُ. *Kim yolculuk ederse, deneyimleri artar.*

مَنْ يَهُنْ يَسْهَلِ الهَوَانُ عَلَيْهِ مَالِجُرْحٍ بِمَيِّتٍ إِيلَامُ *Kim zillete alışırsa, zillet ona kolay gelir. Ölüyü yaralamak, onu incitmez.*

* مَا *ne, neyi:* Bu şart edatı, akılsız veya cansız varlıklar için kullanılır: وَمَا تَفْعَلُوا مِنْ خَيْرٍ يَعْلَمْهُ اللَّهُ. *"Ne hayır işlerseniz Allah onu bilir."* (el-Bakara, 2/197)

مَا تُنْفِقْ فِي الْخَيْرِ تُجْزَ بِهِ. *İyilikte neyi harcarsan, onunla mükafatlandırılırsın.*

* مَتَى = *ne zaman* : Bu edat, zaman için kullanılır.

مَتَى تُتْقِنِ الْعَمَلَ تَبْلُغِ الأَمَلَ. *Ne zaman işi mükemmel yaparsan, emeline ulaşırsın.*

مَتَى تَمُتْ تُعْرَفْ. *Ne zaman ölürsen tanınırsın.*

مَتَى تَذْهَبْ إِلَى الْمَدْرَسَةِ تَلْقَ الرِّعَايَةَ. *Ne zaman okula gidersen, gözetim görürsün.*

مَتَى تَأْتِنِي أُكْرِمْكَ. *Ne zaman bana gelirsen sana ikramda bulunurum.*

مَتَى يُسَافِرْ أَخِي أُسَافِرْ مَعَهُ. *Kardeşim ne zaman yolculuğa çıkarsa, onunla birlikte yolculuğa çıkarım.*

*مَهْمَا = *her ne, ...ise*. Bu edat, مَا şart edatı manasına kullanılır:

مَهْمَا تَفْعَلْ مِنْ خَيْرٍ تُجْزَ بِهِ. *Ne hayır (iyilik) yaparsan, onunla ödüllendirilirsin.*

مَهْمَا تُبْطِنْ يُظْهِرْهُ الأَيَّامُ. *Neyi saklarsan, günler (zaman) onu ortaya çıkarır.* مَهْمَا تَأْمُرْنِي بِالْخَيْرِ أَفْعَلْهُ. *Bana ne iyiliği emredersen, onu yaparım.*

***b)** Cezmetmeyen şart edatlar: Bunlar:

(لَوْ- لَوْلاَ- لَوْمَا- إِذَا- لَمَّا- أَمَّا - كُلَّمَا) edatlarıdır. Bunlarda cevap fiili ve cevap cümlesi cezmedilmez:

وَ لَوْ شِئْنَا لَرَفَعْنَاهُ بِهَا. "*Şayet dileseydik, onu bu âyetlerle yüceltirdik.*" (*A'râf*, 7/176)

لَوْ جَاءَنِي لأَكْرَمْتُهُ. *Şayet bana gelseydi ona ikramda bulunurdum.*

Şayet şart edatı, lafız veya manâ açısından cevap cümlesini etkilemiyorsa, yâni cevap cümlesi isim cümlesi ise veya talebe delâlet eden bir fiil ise veya câmid (donuk) bir fiil ise veya cevap cümlesinin başında لَنْ "len", قَدْ "kad", مَا "mâ", س "sîn" veya سَوْفَ "sevfe" gibi bir edat bulunursa cevap cümlesinin başına bir (فَ) "fâ" getirilir. Buna "fâ-i cevâbiye veya cezâiyye" denilir:

وَإِنْ خِفْتُمْ عَيْلَةً فَسَوْفَ يُغْنِيكُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ. "*Eğer yoksulluktan korkarsanız, biliniz ki Allah dilerse sizi kendi lütfundan zengin edecektir.*" (*Tevbe*, 9/28)

قَالُوا إِنْ يَسْرِقْ فَقَدْ سَرَقَ أَخٌ لَهُ مِنْ قَبْلُ. *" Dediler ki: Eğer o çalmışsa, daha önce bunun bir kardeşi de çalmıştı."* (Yusuf, 12/77).

إِنْ يَنْصُرْكُمُ اللَّهُ فَلاَ غَالِبَ لَكُمْ وَ إِنْ يَخْذُلْكُمْ فَمَنْ ذَا الَّذِي يَنْصُرُكُمْ مِنْ بَعْدِهِ. *"Eğer Allah size yardım ederse, artık sizi yenecek hiç kimse yoktur. Şayet sizi yardımsız bırakırsa, ondan sonra size kim yardım edecek!?"* (Âl-i İmrân, 3/160)

يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا مَنْ يَرْتَدَّ مِنْكُمْ عَنْ دِينِهِ فَسَوْفَ يَأْتِي اللَّهُ بِقَوْمٍ يُحِبُّهُمْ وَ يُحِبُّونَهُ. *"Ey iman edenler! Sizden kim dininden dönerse, bilsin ki, Allah (onların yerine) öyle bir kavim getirir ki; kendisi onları sever, onlar da O'nu severler."* (Mâide, 5/54).

وَإِنْ يَمْسَسْكَ اللَّهُ بِخَيْرٍ فَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ. *"Eğer Allah sana bir hayır dokundurursa (verirse), şüphesiz O her şeye kâdirdir."* (En'âm, 6/17)

قُلْ إِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُونِ يُحْبِبْكُمُ اللَّهُ. *"De ki : Eğer Allah'ı seviyorsanız, bana uyun ki Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın."* (Âl-i İmrân, 3/31)

وَمَا يَفْعَلُوا مِنْ خَيْرٍ فَلَنْ يُكْفَرُوهُ. *" Onlar, hayır namına ne yaparlarsa, asla karşılığından mahrum bırakılmayacaklardır."* (Âl-i İmrân, 3/ 115)

Şart edatı إِنْ ise, bazı yerlerde, cezmedilemeyen cevap cümlesinin başına, ansızın manasına gelen إِذَا edatı gelebilir.

وَإِنْ تُصِبْهُمْ سَيِّئَةٌ بِمَا قَدَّمَتْ أَيْدِيهِمْ إِذَا هُمْ يَقْنَطُونَ. *"Ama*

kendileri işledikleri günahları yüzünden başlarına bir fenalık gelirse, hemen ümitlerini keserler."(Rum, 30/36) (Ayrıca bk. Fiilu'ş-şart, Şart edatları.)

Cevâzim (الجَوَازِمُ) : muzâri fiili cezmeden edatlar:

(لَمْ – لَمَّـا– لِـ– لاَ – إِنْ) Bunlardan bir kısmı bir muzâri fiili, bir kısmı da (cezmeden şart edatları) iki müzâri' fiili cezmeder. Cezm alâmeti olarak; son harfi sahih olan fiillerin sonu sâkin olur, sonunda illet harfi bulunan nâkıs ve lefîf fiillerin sonundaki illet harfi düşer; "ef'âl-i hamse" de cezm alâmeti olarak fiillerin sonundaki nunlar hazfedilir. Misaller: لَمْ يَكْتُبْ. *Yazmadı.*

المُسَافِرُ لَمَّا يَرْجِعْ. *Yolcu henüz dönmedi.*

لِيَذْهَبْ. *O erkek gitsin.*

لاَ تَكْفُرْ بَعْدَ الإِيمَانِ. *İmandan sonra kâfir olma. (inkâr etme).*

هَلْ أَتَى عَلَى الإِنْسَانِ حِينٌ مِنَ الدَّهْرِ لَمْ يَكُنْ شَيْئًا مَذْكُورًا.

"Gerçekten insan, yaratılıp bahse değer bir şey haline gelmeden önce, onun üzerinden uzun bir zaman geçti" (İnsan, 76/1)

لِيُنْفِقْ ذُو سَعَةٍ مِنْ سَعَتِهِ. *"Varlıklı kimse, nafakasını, varlığı ölçüsünde versin." (et-Talak, 65/7)*

رَبَّنَا لاَ تُزِغْ قُلُوبَنَا بَعْدَ إِذْ هَدَيْتَنَا. *" Rabbimiz! Bizi doğru yola ilettikten sonra kalplerimizi (haktan) saptırma! "(Âl-i İmrân, 3/8).*

لَمَّا يَأْتِ القِطَارُ. *Tren, halâ gelmedi.*

لَمْ يُعطِ الغَنِيُّ الفَقِيرَ شَيْئًا. *Zengin, fakire hiç bir şey vermedi.*

التَّلاَمِيذُ لَمْ يَكْتُبُوا وَاجِبَهُمْ. *Öğrenciler, ödevlerini yazmadılar.*

وَإِنْ تَكْفُرُوا فَإِنَّ لِلَّهِ مَافِي السَّمٰوَاتِ وَمَا فِي الأَرْضِ. *"Eğer Allah'ı inkâr ederseniz, bilin ki göklerde ve yerde ne varsa hepsi Allah'ındır."* (*en-Nisâ*, 4/131)

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لاَ تَتَّخِذُوا عَدُوِّي وَعَدُوَّكُمْ أَوْلِيَاءَ. *" Ey iman edenler! Benim de düşmanım, sizin de düşmanınız olan (kimseleri) dost edinmeyin."* (*Mumtehine*, 60/1) (Ayrıca bk. el-Câzim maddesi.)

Cezâ'ü'ş-şart (جَزَاءُ الشَّرْطِ) : Şartın cevabı. (bk. Cevâbü'ş-şart).

Cezm (الجَزْمُ): Önüne bazı edatların gelmesi ile, muzâri fiilin sonunda meydana gelen değişiklik. Bu değişiklik şu şekillerde yapılır:

a) Cezmedilmiş muzâri fiilin son harfi üzerine konan özel işaret (ْ). Bu sonu sahih olan muzâri fiillerde olur. Böylece mezkur harf harekesiz okunur. Misaller: لَمْ يَتَكَلَّمْ المُجْرِمُ. *Suçlu konuşmadı.* أَلَمْ نَشْرَحْ لَكَ صَدْرَكَ؟ *"(Ey Muhammed!) Biz senin göğsünü açmadık mı?"* (*İnşirâh*, 94/1).

الطَّالِبُ لَمْ يَكْتُبْ الدَّرْسَ. *Öğrenci, dersi yazmadı.*

لَم يَتَكَلَّمْ التِّلمِيذُ. *Öğrenci konuşmadı*, gibi.

b) Son harfi, illetli olan muzâri fiillerde ise, illet harfi düşer:

الجُنْدِيُّ لَمْ يَرْمِ الهَدَفَ. *Asker, hedefe atmadı.*

لاَ تَدْعُ إِلَى مُنْكَرٍ. *Yasak bir şeye dâvet etme!*

لاَ تَسْعَ فِي غَيْرِ الحَقِّ. *Hak dışında çaba harcama!* Bu fiillerin sonundaki illet harfleri cezm âlameti olarak düşmüştür.

c) Ef'âl-i hamsenin sonundaki nunlar hazfedilir:

أَنْتُمْ لَمْ تَكْتُبُوا وَاجِبَكُمْ. *Siz ödevinizi yazmadınız.*

الطُّلاَّبُ لَمْ يُقَصِّرُوا فِي أَدَاءِ وَاجِبَاتِهِمْ. *Öğrenciler, ödevlerini yapmada kusurlu davranmadılar.*

التّلاميذُ لَمْ يَنْجَحُوا. *Öğrenciler başarılı olmadılar,* gibi.

فَإِنْ لَمْ تَفْعَلُوا... *"Eğer bunu yapamazsanız..."* (*el-Bakara*, 2/ 24)

يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لاَ تُبْطِلُوا صَدَقَاتِكُمْ بِالْمَنِّ وَالأَذَى كَالَّذِي يُنْفِقُ مَالَهُ رِئَآءَ النَّاسِ وَلاَ يُؤْمِنُ بِاللَّه وَالْيَوْمِ الآخِرِ. *"Ey iman edenler! İnsanlara gösteriş için malını harcayan, Allah'a ve âhiret gününe iman etmeyen kimse gibi, başa kakarak ve eziyet ederek sadakalarınızı boşa çıkarmayın."* (*el-Bakara*, 2/ 264)

وَمَا تُقَدِّمُوا لأَنْفُسِكُمْ مِنْ خَيْرٍ تَجِدُوهُ عِنْدَ اللَّه. *"Kendiniz için dünyada yapıp gönderdiğiniz her iyiliği Allah katında bulacak-sınız."* (*el-Bakara*, 2/ 110)

وَإِنْ تُبْدُوا مَا فِي أَنْفُسِكُمْ أَوْ تُخْفُوهُ يُحَاسِبْكُمْ بِهِ اللَّهُ. *"Eğer siz içinizdekini açıklar, yahut gizlerseniz Allah onunla sizi hesaba çeker."* (*el-Bakara*, 2/ 284)

فَلْيَضْحَكُوا قَلِيلاً وَلْيَبْكُوا كَثِيرًا جَزَآءً بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ. *"Artık kazanmakta olduklarının cezası olarak, az gülsünler ve*

çok ağlasınlar." (*Tevbe*, 9/82) (Ayrıca bk. el-Câzim, fiilu'ş-şart, cevâbu'ş-şart, şart edatları)

el-Cihâtü's-sittü (الجِهَاتُ السِّتُّ) : Altı yön. Bunlar, umumiyetle müzâf olarak kullanılırlar ve mansub olurlar. أَمَامَكَ *Önünde;* خَلْفَكَ *Arkanda;* فَوْقَكَ *Üstünde;* تَحْتَكَ *Altında;* يَمِينَكَ *Sağında;* شِمَالَكَ *Solunda.*

Misaller: بَيْتُنَا أَمَامَ النَّهْرِ. *Evimiz nehrin önündedir.*

البَيْتُ أَمَامَكَ. *Ev önündedir.*

الكِتَابُ تَحْتَ الْوِسَادَةِ. *Kitap, yastığın altındadır.*

يَكْثُرُ الشَّجَرُ يَمِينَ النَّهْرِ. *Ağaçlar, nehrin sağında çok bulunur.*

أَفَلَمْ يَنْظُرُوا إِلَى السَّمَاءِ فَوْقَهُمْ. *"Onlar, üstlerindeki göğe bakmazlar mı?"* (*Kâf*, 50/6)

لَأَكَلُوا مِنْ فَوْقِهِمْ وَ مِنْ تَحْتِ أَرْجُلِهِمْ. *"...şüphesiz hem üstlerinden (ağaçların meyvelerinden), hem de ayaklarının altından (rızıklandırıldıkları nimetlerden) yerlerdi."* (*Mâide* 5/ 66).

وَ هُوَ الْقَاهِرُ فَوْقَ عِبَادِهِ. *"O, kullarının üstünde kahredici güce sahiptir."* (*el-En'âm*, 6/18)

Şayet bu kelimeler, hem mâna, hem de lafız açısından izâfetten kesilirlerse nasb olurlar.

Misaller: سَيَبْقَى وَطَنِي فَوْقًا. *Vatanım üstün ve yüce olarak kalacak.* اِذْهَبْ يَمِينًا. *Sağdan git!*

تَقَدَّمْ أَمَامًا. *Öne doğru ilerle!* وَقَفْتُ تَحْتًا. *Altta durdum.* Bu

kelimeler, manen değil de, sadece lafzen izâfetten kesilirlerse, yâni daha önce geçen sözlerden muzâfu ileyhlerinin ne olduğu anlaşılır ama zikredilmezse, zamm üzerine mebni olurlar. Misal: نَظَرْتُ مِنْ فَوْقُ. *Yukardan baktım,* gibi. Bu cümlede, daha önce geçen cümlelerden neyin veya kimin yukarısından bakıldığı anlaşıldığı için mebnî olmuştur.

Cins isim (الجِنْسُ) : Bir şeyin bütün fertlerini içine alan isim. الانْسَانُ *insan;* البَقَرُ *sığır;* الأَسَدُ *arslan;* المَرْأَةُ *kadın;* عَنْدَلِيبٌ *bülbül;* حَيَوَانٌ *hayvan;* نَبَاتٌ *bitki;* مَعْدِنٌ *maden,* gibi.

el-Cümle (الجُمْلَةُ): Cümle birden fazla kelimeden oluşup bir anlam ifâde eden kelime grubu. İsim cümlesi ve fiil cümlesi gibi. Misaller:. اللَّهُ رَبُّنَا *Allah, rabbimizdir.* مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّه. *Muhammed, Allah'ın elçisidir.* نَزَلَ المَطَرُ. *Yağmur yağdı;* قَامَ زَيْدٌ. *Zeyd ayağa kalktı;* الجُنْدِيُّ شُجَاعٌ. *Asker, cesurdur.* اِصْنَعِ الخَيْرَ *İyilik yap!* ضَرَبَ الشُّرْطِيُّ اللِّصَّ. *Polis hırsızı dövdü,* يَكْتُبُ التِّلْمِيذُ دَرْسَهُ. *Öğrenci dersini yazar,* gibi.

el-Cümelü'l-letî lâ mahalle lehâ mine'l-i'râb :

(الجُمَلُ الَّتِي لاَ مَحَلَّ لَهَا مِنَ الإِعْرَابِ)

İ'raptan yeri olmayan, cümle içinde i'rab açısından bir fonksiyonu bulunmayan cümleler. Bunlar; İbtidâiyye, sıla, müfessire, i'tirâziyye (parantez cümlesi), yeminin cevabı, cezmetmeyen şart edâtının cevabı ve i'raptan yeri olmayan cümleye tâbi olan

cümlelerdir.

Misaller: فَلاَ أُقْسِمُ بِمَوَاقِعِ النُّجُومِ – وَإِنَّهُ لَقَسَمٌ – لَوْ تَعْلَمُونَ– عَظِيمٌ. *"Hayır, yıldızların yerlerine yemin ederim ki, Eğer bilirseniz-bu gerçekten büyük bir yemindir."* (Vâkı'a, 56/75-76)

Bu âyette, iki parantez cümlesi vardır. – وَإِنَّهُ لَقَسَمٌ – لَوْ تَعْلَمُونَ– عَظِيمٌ. cümlesi, kasem fiili ve cevabı arasında bulunur. لَو تَعْلَمُونَ = *eğer bilirseniz"* cümlesi de mevsuf (قَسَمٌ) ve sıfatı (عَظِيمٌ) arasında bulunur.

فَلَمَّا وَضَعَتْهَا قَالَتْ رَبِّ إِنِّي وَضَعْتُهَآ أُنْثَى– واللّهُ أَعْلَمُ بِمَا وَضَعَتْ– وَ لَيْسَ الذَّكَرُ كَالأُنْثَى. *"Onu doğurunca, -Allah onun ne doğurduğunu daha iyi bilirken-"Rabbim! Onu kız olarak doğurdum. Erkek kız gibi değildir."* (Âl-i İmrân, 3/35).

القَنَاعَةُ – وَفَّقَكَ اللَّهُ– غِنًى. *Kanaat -Allah seni muvaffak eylesin- zenginliktir.* عُمَرُ – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ– خَلِيفَةٌ عَادِلٌ. *Ömer- Allah ondan razı olsun- âdâletli bir halifedir.*

وَ تَرْمِينَنِي بِالطَّرْفِ أَيْ أَنْتَ مُذْنِبٌ. *Bana gözle (ters ters) bakıyor - yâni sen suçlusun- (diyor)*

إِنَّ مَثَلَ عِيسَى عِنْدَ اللَّهِ كَمَثَلِ آدَمَ خَلَقَهُ مِنْ تُرَابٍ. *"Allah katında İsâ'nın durumu, Âdem'in durumu gibidir. Allah,Âdemi topraktan yarattı."* (Âl-i İmrân, 3/59)

فَأَوْحَيْنَآ إِلَيْهِ أَنِ اصْنَعِ الْفُلْكَ بِأَعْيُنِنَا وَوَحْيِنَا. *"Bunun üzerine ona şöyle vahyettik: "Gözlerimizin önünde ve vahyimizle gemiyi*

yap." (Müminûn, 23/27)

اِعْـمَلْ مَـعَ الَّذِيـنَ يَضْـمَنُونَ حَـقَّكَ. *Hakkını garanti edenlerle beraber çalış.* Bu ibârede, sıla cümlesinin يَضمنُونَ حَقَّكَ irapta yeri yoktur. عَادَ الَّذِينَ سَافَرُوا أَمْسِ. *Dün yolculuğa çıkanlar, döndüler.* وَأَسَـرُّوا النَّجْـوَى الَّذِينَ ظَلَمُـوا هَلْ هذَا إِلاَّ بَشَـرٌ مِـثْـلُكُمْ. *"O zâlimler, aralarında şu fısıltıyı yaptılar:"Bu (Muhammed), sadece sizin gibi bir insandır!"* (Enbiyâ, 21/3).

*** İbtidâiyye cümlesi:**

سَـمِـعْتُ خَـبَـرًا. *Bir haber duydum.* هذَا الـرَّبِـيعُ قَـادِمٌ. *İşte bu bahardır, geliyor.* إِذَا جَادَ الْمَرْءُ سَادَ. *Kişi cömert olduğu zaman, efendi olur.* إِذَا جِئْـتَنِي رَحَّبْتُ بِكَ. *Bana geldiğin zaman, seni güzel karşılarım.*

إِذَا الْمَرْءُ لَمْ يَخْزُنْ عَلَيْـهِ لِسَانَـهُ * فَلَيْسَ عَلَى شَيْءٍ سِوَاهُ بِخَزَّانِ.
Kişi, kendi aleyhine diline hakim olmadığı zaman, ondan başka hiç bir şeyi saklayamaz.

أَشَرْتُ إِلَيْـهِ أَيْ اذْهَبْ. *Ona- git diye- işaret ettim.*

الشَّمْسُ أَكْبَرُ مِنَ الأَرْضِ. *Güneş, yeryüzünden daha büyüktür.*

الْمُؤْمِنُ الْقَوِيُّ خَيْـرٌ مِنَ الْمُؤْمِنِ الضَّعِيفِ. *Kuvvetli mü'min, zayıf mü'minden daha hayırlıdır.* (Keşfü'l-hafâ, 2/393 No: 2713).

يس والْقُرْآنِ الْحَكِيمِ إِنَّكَ لَمِنَ الْمُرْسَلِينَ. *"Yâ sîn. Hikmet dolu Kur'ân'a yemin olsun ki, Sen elbette gönderilen peygamberlerdensin."* (Yâ sîn, 36/1-3).

الرِّيَاضَةُ نَافِعَةٌ وَمُتَابَعَتُهَا ضَرُورِيَّةٌ. *Spor faydalıdır ve onu sürdürmek zorunludur.* وَكُلُوا وَاشْرَبُو وَلاَ تُسْرِفُوا. *"...yeyin, için, fakat israf etmeyin."* (*A'râf*, 7/31), gibi.

el-Cümelü'l-letî lehâ mahallun mine'l-i'râb :

(الجُمَلُ الَّتِي لَهَا مَحَلٌّ مِنَ الإِعْرَابِ)

İ'raptan yeri olan, cümle içinde i'rab açısından bir fonksiyonu bulunan cümleler. Bunlar; Haber, mef'ulü bih, hâl, müzafün ileyh, cezmeden herhangi bir şart edatının cevabının başında "fa" veya "izâ" bulunduğunda bu edatın cevabı, müfrede tâbi olan cümle ve i'rapta yeri olan cümleye tâbi olan cümlelerdir.

***Haber olan cümleler için misaller :**

إِنَّ عَلِيًّا يَلْعَبُ. *Şüphesiz ki Ali oynuyor.* Bu misalde, يَلْعَبُ cümlesi mahallen merfudur إِنَّ nin haberidir.

كَادَ الجُوعُ يَقْتُلُ صَاحِبَهُ. *Açlık neredeyse sahibini (aç kalan kimseyi) öldürecek.* Bu misalde, يَقْتُلُ صَاحِبَهُ cümlesi mahallen mansubdur كَادَ nin haberidir.

خَالِدٌ يَكْتُبُ. *Halit, yazıyor.* Bu misalde, يَكْتُبُ cümlesi mahallen merfudur خَالِدٌ mübtedâsının haberidir.

العَامِلُ خُلُقُهُ حَسَنٌ. *İşçi, onun ahlakı güzeldir.*

***Hal olan cümleye misaller:** Bunlar mahallen mansub olurlar: لاَ تَقْرَبُوا الصَّلوةَ وَ أَنْتُمْ سُكَارَى. *"... sarhoş iken, namaza yaklaşmayın."* (*Nisâ*, 4/43)

وَجَـآؤُوا أَبَاهُمْ عِـشَـآءً يَبْكُونَ. *"(Kardeşleri) Gece yatsı vakti ağlaya ağlaya babalarına geldiler."* (Yusuf, 12/16)

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ خَرَجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ وَهُمْ أُلُوفٌ. *"Binlerce kişi oldukları halde, ölüm korkusundan yurtlarını terkedenleri görmedin mi?"* (el-Bakara, 2/243)

*** Cezmeden şart edatının cevabı olup mahallen meczum olan cümleye misaller :**

وَمَـا يَفْـعَلُوا مِنْ خَـيْـرٍ فَلَنْ يُكْفَـرُوهُ. *"Onlar, hayır namına ne yaparlarsa, asla karşılığından mahrum bırakılmayacaklardır."* (Âl-i İmrân, 3/115)

وَمَنْ يُؤْمِنْ بِرَبِّهِ فَـلاَ يَخَـافُ بَخْـسًـا وَلاَ رَهَـقًـا. *"Kim Rabbine iman ederse, artık ne mükâfatının eksik verilmesinden, ne de kendisine zulmedilmesinden korkar."* (Cin, 72/13)

إِنْ يَنْصُرْكُمُ اللَّهُ فَلاَ غَالِبَ لَكُمْ. *"Eğer Allah size yardım ederse, artık sizi yenecek hiç kimse yoktur."* (Âl-i İmrân, 3/160)

*** Bedel olan cümle için misal:**

أَقُـولُ لَهُ اِرْحَلْ لاَ تُقِـيـمَنَّ عِنْدَنَا * وَ إِلاَّ فَكُنْ فِي السِّـرِّ وَالْجَـهْـرِ مُسَلَّمًا

Ben ona derim ki güç et, yanımızda ikâmet etme! Aksi takdirde gizli ve açıkta zararsız ol.

*** Mef'ul olan cümleye misaller :**

Misaller:. قَـــالَ الْمُتَّـــهَمُ : إِنِّي بَـرِيءٌ *Sanık dedi ki: "Ben*

suçsuzum." Bu cümlede; إِنِّي بَرِيءٌ ibâresi, mahallen mansub olup قَالَ fiilinin mef'ûludur. .قَالَ : إِنِّي عَبْدُ اللَّهِ *"(İsa) şöyle dedi: "Ben Allah'ın kuluyum."* (Meryem, 19/30)

قُلْ إِنَّ الْحَقَّ يَعْلُو. *De ki : Hak yücelir.*

قُلْتُ لَهُ اذْهَبْ لاَ تَبْقَ هُنَا. *Ona dedim ki: Git, burada durma!*

*** Müzâfun ileyh olan cümleler için misaller:**

سَأُسَافِرُ يَوْمَ يَنْتَهِي الامْتِحَانُ. *İmtihan bittiği gün, yolculuğa çıkacağım.*

أَللَّهُ أَعْلَمُ حَيْثُ يَجْعَلُ رِسَالَتَهُ. *"Allah, peygamberliğini vereceği yeri (kimseyi) daha iyi bilir."* (En'âm, 6/124).

و السَّلاَمُ عَلَيَّ يَوْمَ وُلِدْتُ وَيَوْمَ أَمُوتُ وَيَوْمَ أُبْعَثُ حَيًّا. *"Doğduğum gün, öleceğim gün ve diri olarak kabrimden çıkarılacağım gün selâm ve esenlik bana."* (Meryem, 19/33).

هذَا يَوْمُ لاَ يَنْطِقُونَ. *"Bu, onların (kâfirlerin) konuşamayacakları bir gündür."* (el-Mürselât, 77/35). Bu misallerdeki يَوْم ve حَيْثُ kelimelerinden sonra gelen cümleler, muzâfun ilehy olarak mahallen mecrurdur.

*** Sıfat olan cümleler için misaller :**

يَاأَيُّهَا الَّذِينَ ا'مَنُوا أَنْفِقُوا مِمَّا رَزَقْنَاكُمْ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَأْتِيَ يَوْمٌ لاَ بَيْعٌ فِيهِ وَلاَ خُلَّةٌ وَلاَ شَفَاعَةٌ.... *"Ey iman edenler! Alışverişin, dostluğun ve şefaâtin olamayacağı bir gün gelmeden önce...*

size verdiğimiz rızıktan (Allah için) harcayın." (el-Bakara, 2/254)

شَـاهَدْتُ طَالِبًـا يَدْرُسُ. *Ders yapan bir öğrenci gördüm.* Bu misallerde, يَوم ve طَالِبًـا kelimelerinden sonra gelen cümleler sıfattır.

el-Cümletü'l-mu'terize (الجُمْلَةُ المُعْتَـرِضَـةُ) : Bağımsız bir cümlenin temel unsurları arasında zikredilen ara cümle; parantez arası cümlesi. Misaller : زَيْدٌ – طَالَ عُـمـرُهُ – قَـائِمٌ. *Zeyd, - ömrü uzun olsun- ayaktadır.*

القَنَاعَـةُ – وَفَّـقَكَ اللَّهُ – غِنًى. *Kanaat- Allah seni muvaffak kılsın- zenginliktir.*

وَإِنْ لَمْ تَفْـعَلُوا – وَلَنْ تَفْـعَلُوا – فَـاتَّقُـوا النَّارَ ... *"Eğer bunu yapmazsanız -ki asla yapamayacaksınız.- o halde ... cehennem ateşinden sakının."* (el-Bakara, 2/24)

— E —

el-Ecvef (الأَجْـوَفُ) : Orta harfi illet harflerinden biri olan fiil. Bu illet harfi, mazide hep elife dönüşür. Misaller:

(قَـوَلَ)= قَـالَ *dedi,* (بَيَعَ)= بَاعَ *sattı,* (خَـوِفَ)= خَـافَ *korktu;*

(مَـوَتَ)= مَـاتَ *öldü;* (تَـوَبَ)= تَـابَ *tövbe etti;*

(خَوَنَ)= خَانَ *hıyânet etti;* (صَيَحَ)= صَاحَ *bağırdı;*

(صَيَدَ)= صَادَ *avladı;* (شَيَبَ)= شَابَ *gençleşti;*

(صَـوَمَ)= صَـامَ *oruç tuttu,* gibi. Müzâride ise, illet harfi kendi harekesine uygun harfe dönüşür. Bunun için önce kendi harekesi,

önceki sakin harfe verilir. (Yâni bir önceki harf, zammeli (ötreli) ise "vâv" harfine; bir önceki harf kesreli (esreli) ise "yâ" harfine ve bir önceki harf fethalı (üstünlü) ise "elif" harfine dönüşür.) (يَقُولُ) =يَقُولُ *söylüyor.* (يَبِيعُ) = يَبِيعُ *satıyor.* (يَنَامُ) =يَنَامُ *uyuyuyor,* gibi. Ayrıca herhangi bir sebepten dolayı ecvef fiilin son harfi sâkin ise, ortadaki illet harfi düşer. قُلْنَ. *O bayanlar, dediler.* يَقُلْنَ. *O bayanlar, söylüyorlar.* لَمْ يَقُلْ. *Demedi.* لَمْ يَبِعْ. *Satmadı.* قُلْ. *Söyle.* أَجِبْ. *Cevap ver!* gibi.

Üç harfli ecvef fiillerin ism-i fâilinde ortadaki illet harfi hemzeye dönüşür: (قَاوِلٌ) =قَائِلٌ *diyen, söyleyen.* (بَايِعٌ) =بَائِعٌ *satıcı, satan.* (خَاوِفٌ) = خَائِفٌ *korkan,* gibi. Üç harfli ecvef fiillerden mâzi mechul (geçmiş zamanın edilgen çatısı) yapıldığında, ilk harf kesreli yapılır, ortadaki illet harfi vâv ise, yâ harfine dönüşür, şayet yâ ise sakin kılınır.

Misaller: قَالَ = (قَوَلَ) =قِيلَ *denildi.* بَاعَ (بَيَعَ) =بِيعَ *satıldı,* olur.

Birinci bâbdan ecvef fiilin mâzî (geçmiş zaman) çekimi:

Cemi':	**Tesniye :**	**Müfred:**
قَالُوا	قَالاَ	قَالَ
o erkekler dedi	o iki erkek dedi	o erkek dedi

قُلْنَ	قَالَتَا	قَالَتْ
o bayanlar dedi	o iki bayan dedi	o bayan dedi
قُلْتُمْ	قُلْتُمَا	قُلْتَ
siz erkekler dediniz	siz ikiniz (erkek) dediniz	sen (erkek) dedin
قُلْتُنَّ	قُلْتُمَا	قُلْتِ
siz bayanlar dediniz	siz ikiniz (bayan) dediniz	sen (bayan) dedin
قُلْنَا	قُلْنَا	قُلْتُ
biz (erkek-bayan) dedik	biz ikimiz(erkek-bayan) dedik	ben (erkek-bayan) dedim.

Birinci bâbdan ecvef fiilin muzâri çekimi.

Cemi':	**Tesniye :**	**Müfred:**
يَقُولُونَ	يَقُولاَنِ	يَقُولُ
o erkekler diyorlar	o iki erkek diyor	o erkek diyor
يَقُلْنَ	تَقُولاَنِ	تَقُولُ
o bayanlar diyorlar	o iki bayan diyor	o bayan diyor
تَقُولُونَ	تَقُولاَنِ	تَقُولُ
siz erkekler diyorsunuz	siz iki erkek diyorsunuz	sen erkek diyorsun
تَقُلْنَ	تَقُولاَنِ	تَقُولِينَ
siz bayanlar diyorsunuz	siz iki bayan diyorsunuz	sen bayan diyorsun
نَقُولُ	نَقُولُ	أَقُولُ
biz diyoruz	biz ikimiz diyoruz	ben (erkek-bayan) diyorum

Birinci bâbdan ecvef fiilin emir çekimi.

Cemi‘:	Tesniye :	Müfred:
قُولُوا	قُولاَ	قُلْ
siz (erkekler) söyleyiniz!	siz (iki erkek) söyleyin!	sen (erkek) söyle!
قُلْنَ	قُولاَ	قُولِي
siz (bayanlar) söyleyin!	siz (iki bayan) söyleyin!	sen (bayan) söyle!

Birinci bâbdan ecvef fiilin ism-i fâil'in çekimi.

Cemi‘:	Tesniye :	Müfred:
قَائِلُونَ/قَائِلِينَ	قَائِلاَنِ/ قَائِلَيْنِ	قَائِلٌ
söyleyen erkekler	söyleyen iki erkek	söyleyen erkek
قَائِلاَتٌ/ قَائِلاَتٍ	قَائِلَتَانِ/ قَائِلَتَيْنِ	قَائِلَةٌ
söyleyen bayanlar	söyleyen iki bayan	söyleyen bayan

Birinci bâbdan ecvef fiili ism-i mef'ul'ün çekimi.

Cemi‘:	Tesniye :	Müfred:
مَقُولُونَ / مَقُولِينَ فِيهِمْ	مَقُولاَنِ/ مَقُولَيْنِ	مَقُولٌ
haklarında söz söylenenler	söylenen iki söz	söylenen söz
مَقُولاَتٌ / مَقُولاَتٍ	مَقُولَتَانِ/ مَقُولَتَيْنِ	مَقُولَةٌ
söylenen sözler	söylenen iki söz	söylenen söz

İkinci bâbdan ecvef fiilin mâzî (geçmiş zaman) çekimi:

Cemi‘:	Tesniye :	Müfred:
بَاعُوا	بَاعَا	بَاعَ
o erkekler sattı	o iki erkek sattı	o erkek sattı

بِعْنَ	بَاعَتَا	بَاعَتْ
o bayanlar sattı	o iki bayan sattı	o bayan sattı
بِعْتُمْ	بِعْتُمَا	بِعْتَ
siz erkekler sattınız	siz ikiniz (erkek) sattınız	sen (erkek) sattın
بِعْتُنَّ	بِعْتُمَا	بِعْتِ
siz bayanlar sattınız	siz ikiniz (bayan) sattınız	sen (bayan) sattın
بِعْنَا	بِعْنَا	بِعْتُ
biz (erkek-bayan) sattık	biz ikimiz(erkek-bayan) sattık	ben (erkek-bayan) sattım

İkinci bâbdan ecvef fiilin muzâri çekimi.

Cemi':	**Tesniye :**	**Müfred:**
يَبِيعُونَ	يَبِيعَانِ	يَبِيعُ
o erkekler satıyorlar	o iki erkek satıyor	o erkek satıyor
يَبِعْنَ	تَبِيعَانِ	تَبِيعُ
o bayanlar satıyorlar	o iki bayan satıyor	o bayan satıyor
تَبِيعُونَ	تَبِيعَانِ	تَبِيعُ
siz erkekler satıyorsunuz	siz iki erkek satıyorsunuz	sen erkek satıyorsun
تبِعْنَ	تَبِيعَانِ	تَبِيعِينَ
siz bayanlar satıyorsunuz	siz iki bayan satıyorsunuz	sen bayan satıyorsun
نَبِيعُ	نَبِيعُ	أَبِيعُ
biz satıyoruz	biz ikimiz satıyoruz	ben (erkek-bayan) satıyorum

İkinci bâbdan ecvef fiilin emir çekimi.

Cemi‘:	Tesniye :	Müfred:
بِيعُوا	بِيعَا	بِعْ
siz (erkekler) satınız!	siz (iki erkek) satın!	sen (erkek) sat!
بِعْنَ	بِيعَا	بِيعِي
siz (bayanlar) satın!	siz (iki bayan) satın!	sen (bayan) sat!

İkinci bâbdan ecvef fiilin ism-i fâil’inin çekimi.

Cemi‘:	Tesniye :	Müfred:
بَائِعُونَ/بَائِعِينَ	بَائِعَانِ/بَائِعَيْنِ	بَائِعٌ
satan erkekler	satan iki erkek	satan erkek
بَائِعَاتٌ /بَائِعَاتٍ	بَائِعَتَانِ/ بَائِعَتَيْنِ	بَائِعَةٌ
satan bayanlar	satan iki bayan	satan bayan

İkinci bâbdan ecvef fiili ism-i mef’ul’ünün çekimi.

Cemi‘:	Tesniye :	Müfred:
مَبِيعُونَ / مَبِيعِينَ	مَبِيعَانِ/ مَبِيعَيْنِ	مَبِيعٌ
مَبِيعَاتٌ / مَبِيعَاتٍ	مَبِيعَتَانِ/ مَبِيعَتَيْنِ	مَبِيعَةٌ

Edât (الأَدَاةُ) : Edât; başlı başına mânası olmıyan kelime veya harf; değişik mânalar ifâde edilmeye vasıta olan kelime; soru edatı, istisnâ edatı gibi: مَنْ *Kim?* أَيْنَ *Nerede?* إِلاَّ *Ancak;* لِ *İçin;* لَنْ *Asla ...mayacak.* مَنْ هذَا؟ *Bu kimdir?* لَنْ تَنَالُوا البِرَّ حَتَّى تُنْفِقُوا مِمَّا تُحِبُّونَ. *“Sevdiğiniz şeylerden Allah için harcamadıkça asla iyiliğe erişemeyeceksiniz.”*

(*Âl-i İmrân*, 3/92). Bu âyette, مِنْ – حَتَّى – لَنْ kelimeleri edattır.

Ef'âl-i hamse (الأَفْعَالُ الخَمْسَةُ) : Sonuna tesniye 'elif'i, cem'-i müzekker 'vâv'ı veya muhataba 'yâ'sı bitişen her müzâri fiildir. Bu fiillerin sonundaki nunlar, ref' alâmeti olup nasb ve cezm halinde düşerler:

يَفْعَلاَنِ – يَفْعَلُونَ – تَفْعَلاَنِ – تَفْعَلُونَ – تَفْعَلِينَ.

Misaller : وَأَنْ تَعْفُوا أَقْرَبُ لِلتَّقْوَى. *"Affetmeniz takvaya daha yakındır."* (el-Bakara, 2/237)

الْمُوَاطِنُونَ الشُّرَفَاءُ يُدَافِعُونَ عَنْ وَطَنِهِمْ. *Şerefli vatandaşlar, vatanlarını savunurlar.*

أَنْتُمْ تَرْضَوْنَ بِالْقَلِيلِ و تَخْشَوْنَ رَبَّكُمْ. *Siz aza razı olursunuz ve Rabbinizden korkarsınız.*

أَنْتُمْ تَدْعُونَ إِلَى الحَقِّ. *Siz hakka dâvet ediyorsunuz.*

أَنْتُمْ تَقُولُونَ مَا لاَ تَفْعَلُونَ. *Siz, yapmadığınız şeyleri söylüyorsunuz.*

إِنْ تَعْمَلُوا تُؤْجَرُوا. *Şayet çalışırsanız, mükâfatlandırıla-caksınız.*

أَنْتِ تَلْبَسِينَ مَا تَخِيطِينَ. *Sen diktiğini giyersin.*

لَمْ يَشْتَغِلِ العَامِلاَنِ حَتَّى يَسْتَرِيحَا. *İki işçi çalışmadılar ki dinlensinler.*

الصَّدِيقَانِ يَتَعَاوَنَانِ فِي أُمُورِهِمَا. *İki arkadaş, işlerinde yardımlaşırlar.*

الْمُؤْمِنُونَ يُؤْمِنُونَ بِالْغَيْبِ وَيُقِيمُونَ الصَّلاَةَ. *Müminler, gayba inanırlar ve namazı dosdoğru kılarlar.*

أَنْتِ يَا فَاطِمَةُ تُحِبِّينَ الخَيْرَ وَ تَسْعَيْنَ لَهُ وَ تَدْعِينَ إِلَيْهِ. *Sen ey Fatma! İyiliği seversin ve onu yapmak için çaba harcarsın ve ona (iyiliğe) dâvet edersin.* Yukarda geçen misallerdeki tesniye, cem' ve müfred müennes muhataba için kullanılan fiillerin hepsi "ef'âl-ı hamse"dir.

Ef'âlü'l-istimrâr (أَفْعَالُ الاِسْتِمْرَارِ) : Önünde olumsuzluk edatı bulunan ve süreklilik mânasını ifâde eden (كَانَ) gibi ismini ref' eden ve haberini nasbeden fiiller. Bunlar ; – مَا زَالَ – مَا بَرِحَ – مَا فَتِئَ – مَا انْفَكَّ fiilleridir. مَا دَامَ de, önündeki مَا olumsuzluk edatı olmadığı halde, bu fiiller gibidir. Ancak sadece bu manada mâzisi kullanılır:

Misaller: وَلاَ يَزَالُونَ مُخْتَلِفِينَ . *"... Halbuki onlar, ihtilafa düşmeye devam ederler."* (*Hud*, 11/118)

مَا زَالَ الطَّالِبُ مُجْتَهِدًا. *Öğrenci, halâ çalışıyor.*

مَا زَالَ التَّدْخِينُ مَمْنُوعًا. *Sigara içmek halâ yasaktır.*

مَا زَالَ أَخُوكَ مُسَافِرًا. *Kardeşin halâ yolcudur.*

مَا زَالَ كَلاَمُكَ غَامِضًا. *Konuşman halâ kapalıdır.*

مَا يَزَالُ الرَّجُلُ عَالِمًا مَادَامَ يَطْلُبُ العِلْمَ. *Adam, ilim öğrenmek istediği müddetçe âlim olmaya devam eder.*

مَا بَرِحَ الكِتَابُ مَفْقُودًا. *Kitap, halâ kayıptır.*

مَا بَرِحَ المَرِيضُ نَائِمًا. *Hasta, halâ uyuyor.*

مَا انفَكَّتِ النَّارُ مُشْتَعِلَةً. *Ateş hâlâ yanmaya devam ediyor.*

مَا فَتِئَ التَّاجِرُ صَادِقًا. *Tüccar, doğru söylemeye devam eder.*

سِيرُوا مَا دَامَ النَّهَارُ مَوْجُودًا. *Gündüz oldukça yürüyünüz!*

لاَ تَقْرَأْ مَا دَامَ النُّورُ ضَئِيلاً. *Işık zayıf olduğu müddetçe okuma!*

تُحْتَرَمُ مَا دَامَ خُلُقُكَ كَرِيمًا. *Ahlakın iyi olduğu müddetçe sana saygı gösterilir.*

كُلْ مَا دُمْتَ جَائِعًا. *Aç olduğun müddetçe ye!*

Ef'âlü'l-medh (أَفْعَالُ المَدحِ) : Övmeye delâlet eden çekimsiz fiiller. Bu fiillerden sonra biri fâil, diğeri de mahsûs bi'l-medh olmak üzere iki merfû' isim gelir.

Bunlar; نِعْمَ – حَبَّ – حَبَّذَا fiilleridir.

Misaller : نِعْمَ الرَّجُلُ خَالِدٌ. *Halit ne iyi adamdır!*

نِعْمَ الخَلِيفَةُ الأَوَّلُ أَبُو بَكْرٍ. *Birinci halife Ebubekir ne iyidir!*

نِعْمَ القَائِدُ خَالِدُ بْنُ الوَلِيدِ. *Halit b. Velid ne iyi komutandır!*

نِعْمَتْ أُمُّ المُؤْمِنِينَ عَائِشَةُ. *Mü'minlerin annesi Ayşe ne iyidir!*

Bazen bu iki merfu isimden biri hazfedilir:

وَلَنِعْمَ دَارُ المُتَّقِينَ. *"Allah'tan korkanların yurdu ne güzeldir! "*

(*Nahl*, 16/30)

* حَبَّذَا da "ذَا" birinci merfu ismin yerini tutar.

حَبَّذَا القَنَاعَةُ مَعَ الجِدِّ. *Kanaat çalışmakla beraber ne kadar iyidir!*

حَبَّذَا الصَّبْرُ عَلَى المُصِيبَةِ. *Musibete sabretmek ne kadar iyidir!*

حَبَّذَا شُكْرُ النِّعْمَةِ. *Nimete şükretmek na kadar iyidir.* (Ayrıca bk. el-Mahsusü bi'z-zemm)

Ef'âlü'l-mükârebe (أَفْعَالُ المُقَارَبَةِ) : Haberde belirtilen işin meydana gelmesinin yakın olduğunu bildiren fiiller. Bu fiiller, isim cümlesi önüne gelirler; isimlerini ref' ederler, haberlerini nasb ederler. Bunların haberi, devamlı müzâri fiilidir.

Bunlar; كَادَ – كَرَبَ – أَوْشَكَ fiilleridir. أَوْشَكَ daima "أَنْ" ile, diğer ikisi bazen "أَنْ" ile kullanılır.

أَوْشَكَ الوَقْتُ أَنْ يَنْتَهِيَ. *Zaman, neredeyse bitecek.*

كَرَبَ المَاءُ يَجْمُدُ. *Su, neredeyse donacak./ Su, donayazdı.*

كَادَ زَيْدٌ يَمُوتُ. *Zeyd, neredeyse ölecek./ Zeyd, ölmek üzere.*

كَادَ الفَقْرُ أَنْ يَكُونَ كُفْرًا. *Fakirlik, neredeyse küfür olacak.* (Hadis)

كَادَ الثَّمَرُ يَطِيبُ. *Meyve, neredeyse olgunlaşacak.*

لاَ يَكَادُونَ يَفْقَهُونَ حَدِيثًا. *"Neredeyse bir türlü laf anlamazlar."* (*Nisa*, 4/78).

يَكَادُ البَرْقُ يَخْطَفُ أَبْصَارَهُمْ. *"Şimşek, neredeyse gözlerini alacak."* (el-Bakara, 2/ 20)

كَرَبَ الشِّتَاءُ أَنْ يَنْقَضِيَ. *Kış neredeyse bitecek.*

كَرَبَ القَلْبُ مِنْ جَوَاهُ يَذُوبُ * حِينَ قَالَ الوُشَاةُ: هِنْدٌ غَضُوبُ *Kalb onun aşkından neredeyse eriyecek.* * *Koğucular "Hint kızgındır"*

dedikleri zaman.

أَوْشَكَ الْمَالُ أَنْ يَنْفَدَ. *Mal, neredeyse tükenecek.*

يُوشِكُ الْمَرِيضُ أَنْ يَبْرَأَ. *Hasta, neredeyse iyileşecek.*

يُوشِكُ الطِّفْلُ أَنْ يَتَكَلَّمَ. *Çocuk, neredeyse konuşacak.*

أَوْشَكَ الصَّيْفُ أَنْ يَنْقَضِيَ. *Yaz, neredeyse bitecek.*

el-Ef'âlü'n-nâkısa (الأَفْعَالُ النَّاقِصَةُ) : Nâkıs fiiller. Mânası, merfu'uyla ile tamamlanmayan ancak haberi ile tamamlanan fiillerdir. Bu fiiller, isim cümlesinin önüne gelirler, mübtedâyı ref' ederler, mübtedâya bunların ismi denilir. Haberi nasbederler, habere de bu fiillerin haberi denilir. Bu fiiller şunlardır:

كَانَ *idi, oldu; oldu;* صَارَ *oldu, (idi);*

أَصْبَحَ *oldu, sabahladı;* أَضْحَى *kuşluk vakti oldu;*

ظَلَّ *oldu, gün boyunca oldu, devam etti;*

أَمْسَى *akşamladı;* بَاتَ *geceledi;*

لَيْسَ *değildir, olmadı;* مَا زَالَ *devam etti;*

مَا بَرِحَ *devam etti;* مَا فَتِئَ *devam etti;*

مَا انْفَكَّ *devam etti;* مَا دَامَ *devam etti.*

Not: مَا ile başlayan fiiller, "ef'âl-ı istimrâr" bölümünde geçti.

Misaller: وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا. *"Allah, çok bağışlayıcı ve esirgeyicidir."* (*Nisâ*, 4/96)

كَانَ الزِّحَامُ شَدِيدًا. *Kalabalık çok fazlaydı.*

كَانَ البَيْتُ نَظِيفًا. *Ev temiz idi.*

كَانَ الجَوُّ مُمْطِرًا. *Hava yağışlıydı.*

كَانَ مَحْمُودٌ شُجَاعًا. *Mahmut cesur idi.*

مَا كَانَ ثَوْبُكَ جَمِيلاً. *Elbisen güzel değildir.*

لاَ تَكُنْ قَاسِيًا عَلَى أَبْنَائِكَ. *Oğullarına karşı katı yürekli olma.*

صَارَ مُحَمَّدٌ فَقِيرًا. *Muhammed fakir oldu.*

صَارَ الطِّفْلُ شَابًّا. *Çocuk, genç oldu.*

صَارَ الثَّوْبُ قَصِيرًا. *Elbise, kısaldı.*

صَارَ البَرْدُ قَارِسًا. *Soğuk, dondurucu oldu.*

أَصْبَحَ الجَوُّ مُمْطِرًا. *Hava, sabahleyin yağışlı oldu.*

أَضْحَى الغَمَامُ كَثِيفًا. *Kuşluk vakti, sis yoğun oldu.*

ظَلَّ المَطَرُ غَزِيرًا. *Yağmur, gün boyunca yağdı.*

ظَلَّ العِنَبُ كَثِيرًا. *Üzüm, bol oldu, çoğaldı.*

أَمْسَى الغَنِيُّ فَقِيرًا. *Zengin, akşam fakir oldu.*

أَمْسَى العَامِلُ مُتْعَبًا. *İşçi, akşam yorgun idi.*

بَاتَ المَرِيضُ مُتَأَلِّمًا. *Hasta, bütün gece acı çekti.*

بَاتَ الكَلْبُ نَائِمًا. *Köpek, gece boyunca uyudu.*

بَاتَ المَرِيضُ مُتَوَجِّعًا. *Hasta, gece boyunca sancılıydı.*

لَيْسَ مُحَمَّدٌ مُجْتَهِدًا. *Muhammed, çalışkan değildir.*

لَيْسَ العَامِلُ نَشِيطًا. *İşçi, dinç değildir.* (Diğer misaller için bk.

Ef'âlu'l-istimrâr).

Ef'âlü'r-recâ' (أَفْعَالُ الرَّجَاء) : Haberin meydana gelmesinin umulduğuna delalet eden fiillerdir. Bu fiiller de isim cümlesi önüne gelirler. İsimlerini ref' ederler, haberlerini nasb ederler. Bunların haberi, devamlı müzâri fiilidir. Bunlar; عَسَى – حَرَى – اِخْلَوْلَقَ = *umulur ki...* fiilleridir.

عَسَى رَبُّكُمْ أَنْ يَرْحَمَكُمْ... *"Umulur ki Rabbiniz size merhamet eder...."* (İsrâ, 17/8).

عَسَى زَيْدٌ أَنْ يَتُوبَ. *Umulur ki Zeyd tövbe eder.*

عَسَى الصَّائِدُ أَنْ يُصِيبَ. *Umulur ki avcı vuracak (avlayacak).*

عَسَى الضِّيقُ أَنْ يَنْفَرِجَ. *Umulur ki sıkıntı ortadan kalkacak. (kalkar).*

عَسَى الرَّخَاءُ أَنْ يَدُومَ. *Umulur ki bolluk devam edecek. (devam eder).*

عَسَى الصَّفَاءُ أَنْ يَدُومَ. *Umulur ki refah devam edecek. (devam eder).*

عَسَى اللَّهُ أَنْ يُفَرِّجَ كُرْبَتَكَ. *Umulur ki Allah sıkıntını ortadan kaldıracak.*

عَسَى مُحَمَّدٌ أَنْ يَفُوزَ بِهذِهِ الصَّفْقَةِ. *Umulur ki Muhammed bu alış-veriş akdini kazanacak.*

اِخْلَوْلَقَ زَيْدٌ أَنْ يَرْجِعَ. *Umulur ki Zeyd dönecek.*

اِخْلَوْلَقَ المُذْنِبُ أَنْ يَتُوبَ. *Umulur ki günahkâr tevbe edecek.*

اِخْلَوْلَقَ العَامِلاَنِ أَنْ يَتْعَبَا. *Umulur ki iki işçi yorulacaklar.*

اِخْلَوْلَقَ الهَوَاءُ أَنْ يَعْتَدِلَ. *Umulur ki hava düzelecek.*

حَرَى الغَائِبُ أَنْ يَحْضُرَ. *Umulur ki gaib dönecek.*

حَرَى المَوَدَّةُ أَنْ تَدُومَ. *Umulur ki sevgi devam edecek.*

Ef'âlü'ş-şürû' (أَفْعَالُ الشُّرُوعِ) : Haberde bildirilen işe başlandığına delâlet eden fiiller. Bu fiiller, isim cümlesi önüne gelirler. İsimlerini ref' ederler, haberlerini nasb ederler. Bunların haberi, devamlı müzâri fiilidir.

Bunlar;– شَرَعَ – أَخَذَ – بَدَأَ – جَعَلَ – قَامَ – هَبَّ – أَنْشَأَ – طَفِقَ – ابْتَدَأَ – انْبَرَى gibi fiillerdir. Misaller:

أَخَذَ المَطَرُ يَنْزِلُ. *Yağmur yağmaya başladı.*

أَخَذَتِ الأَزْهَارُ تَتَفَتَّحُ. *Çiçekler açmaya başladı.*

أَخَذَ الثَّوْبُ يُبْلَى. *Elbise çürümeye başladı.*

أَخَذَ البِنَاءُ يَنْهَارُ. *Yapı yıkılmaya başladı.*

أَخَذَ المُتَسَابِقُونَ يَجْرُونَ. *Yarışmacılar koşmaya başladı.*

بَدَأَ النَّبَاتُ يَنْمُو. *Bitki gelişmeye başladı.*

بَدَأَ النَّائِمُ يَسْتَيْقِظُ. *Uyuyan uyanmaya başladı.*

بَدَأَ التِّلْمِيذُ يَقْرَأُ الْكِتَابَ. *Öğrenci kitap okumaya başladı.*

أَنْشَأَ سَمِيرٌ يَكْتُبُ. *Semir yazmaya başladı.*

أَنْشَأَ الغَنِيُّ يُنْفِقُ مِنْ مَالِهِ عَلَى أَعْمَالِ الخَيْرِ. *Zengin, malından hayırlı işler için harcamaya başladı.*

أَنْشَأَتِ السَّمَاءُ تُمْطِرُ. *Gök (yağmur) yağdırmaya başladı.*

شَرَعَ زَيْدٌ يُنْشِدُ. *Zeyd, yüksek sesle şiir okumaya başladı.*

طَفِقَ الغِلْمَانُ يَتَنَافَسُونَ فِي السِّبَاحَةِ. *Çocuklar yüzmede yarışmaya başladı.*

المُتَسَابِقُونَ طَفِقُوا يَجْرُونَ. *Yarışmacılar, koşmaya başladılar.*

عَلِقَ الطُّلَّابُ يَنْصَرِفُونَ. *Öğrenciler dönmeye başladı.*

جَعَلَ المَطَرُ يَهْطِلُ. *Yağmur şiddetli bir şekilde yağmaya başladı.*

جَعَلَ الجَنِينُ يَتَحَرَّكُ فِي بَطْنِ أُمِّهِ. *Cenin, annesinin karnında hareket etmeye başladı.*

قَامَ الغَافِلُونَ يَنْتَبِهُونَ. *Gafiller uyanmaya başladı.*

اِبْتَدَأَ الرَّبِيعُ يَظْهَرُ. *İlkbahar görünmeye başladı.*

اِنْبَرَى العَرَبُ يُدَافِعُونَ عَنْ أَرْضِهِمْ. *Araplar, topraklarını savunmaya başladılar.*

هَبَّ البَرْدُ يَلْفَحُ الوُجُوهَ مَعَ بِدَايَةِ الشِّتَاءِ. *Soğuk, kışın başlangıcı ile, yüzleri yakmaya başladı.*

Ef'âlü'z-zemm (أَفْعَالُ الذَّمِّ) : Yermeye delâlet eden çekimsiz fiiller. Bu fiillerden sonra biri fâil, diğeri de mahsûs bi'z-zemm olmak üzere iki merfû' isim gelir.

Bunlar; بِئْسَ – سَاءَ – لاَ حَبَّذَا fiilleridir.

بِئْسَ الرَّجُلُ أَبُو جَهْلٍ! *Ebu Cehil, ne kötü bir adamdır!*

بِئْسَ الرَّجُلُ سَمِيرٌ! *Semir, ne kötü bir adamdır.*

بِئْسَ الشَّرَابُ الخَمْرُ! *İçki, ne kötü bir içecektir!*

بِئْسَ الخُلُقُ الكَذِبُ. *Yalancılık, ne kadar kötü bir ahlaktır!*

بِئْسَ جَلِيسُ السُّوءِ النَّمَّامُ. *Koğucu, ne kadar kötü arkadaştır!*

Bazen bu fiillerin fâili, gizli bir zamir olur ve irabında temyîz olan nekre bir isim ile açıklanır:

سَاءَ رَجُلاً فُلاَنٌ! *Falanca adam olarak ne kötüdür!*

بِئْسَ الشَّرَابُ وَسَاءَتْ مُرْتَفَقًا. *"O ne kötü bir içecek! Ve ne kötü bir kalma yeridir orası!"* (*Kehf*, 18/29)

بِئْسَ مَثَلُ الْقَوْمِ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِاٰيَاتِ اللَّهِ. *"Allah'ın âyetlerini yalanlayan böyle bir kavmin durumu ne kötüdür!"* (*Cuma*. 62/5)

بِئْسَ قَاضِي السُّوءِ فُلاَنٌ! *Falanca (Ahmet), ne kötü yargıçtır!*

* لاَ حَبَّذَا da, "ذَا" ilk merfu ismin yerini tutar.

لاَ حَبَّذَا الْكَذَّابُ! *Palavracı (çok yalancı) ne kadar kötüdür!*

ولا حَبَّذَا الجَزَعُ مِنَ المُصِيبَةِ. *Musibete karşı isyan etmek ne kadar kötüdür!*

ولاَ حَبَّذَا كُفْرَانُ النِّعْمَةِ. *Nimeti inkâr etmek ne kadar kötüdür!*

أَلاَ حَبَّذَا عَاذِرِي فِي الْهَوَى * وَلاَ حَبَّذَا العَاذِلُ الْجَاهِلُ

Dikkat! aşkta beni mazur gören ne kadar güzeldir! (Bu hususta) Beni kınayan cahil ne kadar kötüdür! (Ayrıca bk. el-Mahsusü bi'z-zemm)

el-Elifü'l-fâsıla (الأَلِفُ الفَاصِلَةُ) : Ayırıcı elif. a) Fiillerde cem'i müzekker kipinin sonunda (ن) "nûn" veya muttasıl bir

zamir bulunmadığı takdirde "vâv"dan sonra yazılan elif. Bu elif, "vâv'ın kelimenin kök harfi değil, zamir olduğuna işâret etmek için yazılır. .شَكَرُوا *Teşekkür ettiler.*

.الأَسَاتِيذُ لَمْ يُسَافِرُوا *Öğretim üyeleri, yolculuğa çıkmadılar.*

.التَّلَامِيذُ اجْتَهَدُوا *Öğrenciler, çalıştılar.*

.اِجْتَهِدُوا تَنْجَحُوا *Çalışınız ki başarırsınız. (Eğer çalışırsanız başarırsınız).*

.ثُمَّ أَتِمُّوا الصِّيَامَ إِلَى اللَّيْلِ *"Sonra orucu geceye kadar tamamlayın."* *(el-Bakara, 2/ 187)*

.وَلَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَهُمْ إِلَى أَمْوَالِكُمْ *"Onların mallarını, kendi mallarınıza katarak yemeyin."* *(Nisâ, 4/2)*

.الطُّلَّابُ لَمْ يَتَكَاسَلُوا فَلَمْ يَرْسُبُوا *Talebeler, tembellik etmediler ve böylece sınıfta kalmadılar.*

دَافِعُوا عَنْ أَوْطَانِكُمْ! *Vatanlarınızı savununuz!*

b) Şeddeli te'kid nunu cem'-i müennes nunundan sonra geldiğinde, nunlar arasına ayırıcı bir elif girer:

.الطَّالِبَاتُ يَكْتُبْنَانِّ *Kız öğrenciler mutlaka yazacaklar.*

اِضْرِبْنَانِّ! *Siz ikiniz mutlaka dövünüz!* Bu ibarelerde, nunlar arasındaki elif, fasıla elifi (ayırıcı elif) tir.

el-Elifü'l-maksûra (الأَلِفُ المَقْصُورَةُ) : Kısaltılmış elif. Kelimenin sonunda noktasız **"yâ"** veya **"elif"** şeklinde yazılan **"elif"**. Sonunda "elif-i maksûre" bulunan isme, maksûr isim denir. Maksur ismin irabı, ref, nasb ve cer hallerinde takdiridir.

Bu elifin aslı vâv ise elif şeklinde yazılır : (عَصَوٌ) عَصَا *Sopa;* aslı "yâ" ise, noktasız "yâ" şeklinde yazılır: (فَتَيٌ) فَتًى *Genç, gibi.* **"Elif-i maksûre"**; semâ'î ve kıyâsî olmak üzere iki kısma ayrılır:

*Kıyâsî olan **"elif-i maksurê"** on çeşit isimde bulunur:

1) Bazı masdarların sonundaki elif: دَعْوًى = (دَعَا) *Dava;*

نَجْوًى =(نَجَا) *Fısıltı;* هُدًى = (هَدَى) *Hidayet;*

جَوًى =(جَوِيَ) *Sevgi;* رِضًى = (رَضِيَ) *Rıza;*

غِنًى =(غَنِيَ) *Zenginlik.*, gibi.

2) İsmü't-tafdillerin müennesinin sonundaki elif :

كُبْرَى *En büyük;* صُغْرَى *En küçük;* فُضْلَى *En faziletli, en üstün;* القُصْوَى *En uzak;* الدُّنْيَا *En alçak,* gibi.

3)Üç harften fazla olan nakıs fiillerin, mazileri ve ism-i mefullerinin sonundaki elif:

مُعْطًى =(أَعْطَى) *Verilen;* مُصْطَفًى = (اصطَفَى) *Seçilmiş.*

مُسْتَصْفًى = (اِسْتَصْفَى) *Haczedilmiş (mallar),* gibi.

4) Bazı bayan isimlerinin sonundaki elif: لَيْلَى *Leyla;* سُعْدَى *Su'dâ;* بُشْرَى *Büşra,* gibi.

5) Müennes için kullanılan bazı sıfatların sonundaki elif:

حُبْلَى *Gebe;* عَطْشَى *Susamış bayan;* ذِكْرَى *Anı,* gibi.

6) Bazı cem-i mükesserlerin sonundaki elif:

جَرْحَى =(جَرِيحٌ) *Yaralılar;* مَرْضَى =(مَرِيضٌ) *Hastalar;*

قَتْلَى =(قَتِيلٌ) *Öldürülmüşler;* سُكَارَى =(سُكْرَانٌ) *Sarhoşlar.*

7) فُعْلَةٌ kalıbındaki nakıs isimlerin çoğulundaki elif:

دُمًى (دُمْيَةٌ) *Oyuncak bebekler;* قُوًى (قُوَّةٌ) *Kuvvetler;* عُرًى (عُرْوَةٌ) *Kulplar.* مُدًى (مُدْيَةٌ) *Satırlar;* قُدًى (قُدْوَةٌ) *Taklit etmeler.*

8) فِعْلَةٌ kalıbındaki nakıs isimlerin çoğulundaki elif:

مِرًى (مِرْيَةٌ) *Tartışmalar;* حِلًى (حِلْيَةٌ) *Takılar;*

فِرًى (فِرْيَةٌ) *İftiralar,* gibi.

9) Bazı sıfatların sonundaki elif:

سَكْرَى *Sarhoş;* كَسْلَى *Tembell;* عَطْشَى *Susama,* gibi.

10) Bazı masdar, zaman veya yer isimlerinin sonundaki elif:

مُسْتَشْفًى *Hastane;* المَأْتَى *Gelinen yer;* المَرْقَى *Merdiven, basamak,* gibi.

11) Bazı erkek isimlerinin sonundaki elif:

عِيسَى *İsa;* مُوسَى *Musa,* gibi.

12) فَعَل vezninde olan ve çoğula delalet eden cins isimler. Bu isimlerin sonuna "tâ" bitiştiğinde bir tek şeye delalet ederler:

حَصًا =(حَصَاةٌ) *Çakıllar;* قَطًا = (قَطَاةٌ) *Kaya kuşları;*

قَنًا =(قَنَاةٌ) *Mızraklar;* مَهًا = (مَهَاةٌ) *Yabanî inekler (Bufalalar).*

13) مِفْعَلٌ vezninde bazı alet isimlerindeki elif: مِكْوًى *Ütü;* مِرْمًى *Atma aleti,* gibi.

14) İsmü't-tafdîlin bazı cem'i münneslerinin sonundaki elif:

الدُّنَا = (الدُّنْيَا) *En alçak dişiler;* القُصَا =(القُصْوَى)*En uzak olan bayanlar,* gibi.

b) Semâî olan "elif-i maksure"ler. Yukarıda zikredilenlerden başka isimlerde bulunan elifler: عَصًا *Sopa;* رَحًى *Değirmen.* الثَّرَى *Toprak;* فَتًى *Bir genç;* الحِجَا *Akıl;* السَّنَا *Şimşek çakması,* gibi.

el-Elifü'l-memdûde (الأَلِفُ المَمْدُودَةُ) : Uzatılarak okunan elif. Kelimenin sonunda kendisinden sonra hemze bulunan **elif**. Bazı kelimelerde,"elif-i memdûde"den sonra gelen hemze kelimenin aslındandır: قَرَّاءٌ *Çok okuyan;* وَضَّاءٌ *Çok parlayan, temiz.* Bu kelimeler, قَرَأَ – وَضُؤَ fiillerinden türemişler. Bazı kelimelerdeki "elif-i memdudeler" den sonra gelen hemze diğer harflerden hemzeye dönüşmüştür: سَمَاءٌ *Gök;* عِدَاءٌ *Karşılıklı düşmanlık.* Bu iki kelimenin aslı, سَمَاوٌ ve عِدَاوٌ olduğu için "vâv" elife dönüşmüştür. بِنَاءٌ *Yapı, bina;* مَشَّاءٌ *Çok yürüyen.* Bu iki kelimenin aslı بِنَايٌ ve مَشَّايٌ dır. Çünkü bunlar بَنَى يَبْنِي – مَشَى يَمْشِي fiilerinden türemişler. Bazen de hemze müenneslik için kelimeye eklenir: حَسْنَاء *Güzel bayan;* حَمْرَاءُ *kırmızı.* Bu iki kelimenin aslı حُسْنٌ = güzellik' ve حُمْرَةٌ = kırmızılık' dır.

Elif-i memdude, bazı isimlerde kıyâsidir; bazılarında ise semâ'îdir. Elif-i memdûdenin kıyâsî olarak bulunduğu yerler

şunlardır:

a) Bir sese delâlet eden masdarlar: مَاءَتِ الهِرَّةُ تَمُوءُ مُوَاءً. *Kedi miyavladı.* ثَغَتِ الشَّاةُ تَثْغُو ثُغَاءً. *Koyun meledi.* يَعْوُو الذِّئْبُ عُوَاءً. *Kurt uludu.*

b) Sonunda "elif" bulunan illetli fiilin mufâ'ale babının فِعَال kalıbındaki masdarı:

وَالَى وِلَاءً *Dostluk kurmak;* نَادَى نِدَاءً *Çağırmak, seslenmek;* عَادَى عِدَاءً *Karşılıklı düşmanlık etmek,* gibi.

c) Üç, dört, beş veya altı harfli nakıs fiillerin masdarındaki elifler: بَنَى بِنَاءً *Yapmak;* دَعَا دُعَاءً *Duâ etmek;* أَعْطَى إِعْطَاءً *Vermek;* أَفْنَى إِفْنَاءً *Yok etmek;* أَغْنَى إِغْنَاءً *Zengin kılmak, İhtiyaç bırakmamak;* أَرْبَى إِرْبَاءً *Beslemek;* انْتَهَى انْتِهَاءً *Bitmek, sona ermek;* اعْتَلَى اعْتِلَاءً *Tahta çıkmak;* اسْتَقْصَى اسْتِقْصَاءً *Detaylı bir şekilde araştırmak,* gibi.

ç) Sonunda hemze bulunan ve bir önceki harfi illet harfi olan ve çoğulu أَفْعِلَةٌ kalıbında yapılan dört harfli isimler: غِطَاءٌ (ج أَغْطِيَةٌ) *Örtü;* وِعَاءٌ (ج أَوْعِيَةٌ) *Kap;* كِسَاءٌ (ج أكسية) *Giysi, elbise;*

d) Bazı nakıs fiillerin masdarlarından تَفْعَالٌ veya تِفْعَالٌ vezninde yapılanlar: عَدَا يَعْدُو تَعْدَاءً *Koşmak;* مَشَى يَمْشِي تَمْشَاءً *Yürümek;*

e)'Aynu'l-fiili şeddeli olan ve فَعَّال kalıbında yapılan veya mübalağa için مِفْعَالٌ kalıbında yapılan sıfatlar: عَدَّاءٌ *Çok sayan;* مِعْطَاءٌ *Bol bol veren;*

f) İsm-i tafdil olmayan, renk veya kusurlara delalet eden; müzekkeri أَفْعَل kalıbında ve müennesi فَعْلاَء kalıbında olan sıfatlar. aa) Son harfi sahih olan sıfatlar: أَحْمَرُ ث حَمْرَاءُ *Kırmızı;* أَبْيَضُ ث *Yeşil;* أَخْضَرُ ث خَضْرَاءُ *Siyah;* أَسْوَدُ ث سَوْدَاءُ *Beyaz;* أَصْفَرُ ث صَفْرَاءُ *Sarı;* أَعْرَجُ ث عَرْجَاءُ *Topal;* أَنْجَلُ ث نَجْلاَءُ *Gözleri büyük ve geniş olan bayan.* أَحْوَرُ ث حَوْرَاء *Ceylan gözlü.*

ab) Son harfi sahih olmayan sıfatlar: أَعْمَى ث عَمْيَاء *Ama, tek gözü kör olan;* أَحْوَى ث حَوَّاء *Koyu yeşil, doru;* أَلْمَى ث لَمْيَاء *Dudağının içinde siyah ben bulunan bayan.*

Semâî olan "elif-i memdude": Yukarıda zikredilen yedi yer dışındaki isimlerdeki "elif-i memdûde"ler semâ'îdir. Yâni bunların herhangi bir kuralı yoktur, Araplardan işitmeye dayanırlar: الغِنَاءُ *Zenginlik;* السَّنَاءُ *Şimşek çakması;* الثَّرَاءُ *Servet, zenginlik;* الغُثَاءُ *Köpük, çer-çöp,* gibi.

el-Elifü'l-muhavvele (الأَلِفُ المُحَوَّلَةُ) : Aslında "vâv" veya "yâ" olan elif. قَالَ = (قَوَلَ) *Dedi, söyledi;* = (صَوَمَ) صَامَ *Oruç tuttu;* خَانَ =(خَوَنَ) *Hiyanet etti;* لاَمَ = (لَوَمَ) *Kınadı;*

بَاعَ = (بَيَعَ) *Sattı;* خَاطَ = (خَيَطَ) *Dikti;* نَالَ = (نَيَلَ) *Elde etti;* غَزَا =(غَزَوَ) *Savaştı;* دَعَا = (دَعَوَ) *Duâ etti; çağırdı;* رَمَى =(رَمَيَ) *Attı;* يَرْضَى = (يَرْضَيُ) *Razı olur;* = (يَخْشَيُ) يَخْشَى *Korkuyor,* gibi.

Elifü'n-nidâ (أَلِفُ النِّدَاء) : Seslenme elifi (hemzesi), yakın mesafede olan birisine seslenmek için kullanılan elif (hemze): أَزَيْدُ أَسرِعْ ! *Ey Zeyd! acele et!*

أَوَطَنِي! أَنْتَ شُعْلَةٌ فِي الْقَلْبِ وَ أُغْنِيَةٌ أَفَاطِمَةُ! *Ey Fatma!* تَفْرِشُ طَرِيقَ الْحَيَاة. *Ey vatanım! Sen kalpteki bir parıltısın ve hayat yolunu döşeyen bir şarkısın.*

Elifü't-te'nîs (أَلِفُ التَّأْنِيث) : Dişilik elifi, dişiliğe delalet eden elif: كُبْرَى *En büyük bayan;* سَكْرَى *Sarhoş,* حَمْرَاءُ *Kırmızı,* بَيْضَاءُ *Beyaz,* gibi.

Elifü't-te'nîs el-maksûra (أَلِفُ التَّأْنِيث المَقْصُورَةُ) : Kelimenin sonunda noktasız **"yâ"** şeklinde yazılan ve dişiliğe delâlet eden **"elif".** عَطْشَى *Susamış.* ذِكْرَى *Anı.* كُبْرَى *En büyük bayan;* حُبْلَى *Gebe.* (Ayrıca bk. Elif-i maksure)

Elifü't-te'nîs el-memdûde (أَلِفُ التَّأْنِيث المَمْدُودَةُ) : Uzatılan dişi elifi. Kelimenin sonunda kendisinden sonra, kelimenin aslından olmayan bir hemze bulunan **elif.** صَحْرَاء *Çöl;* بَيْضَاءُ *Beyaz;* سَوْدَاءُ *Siyah;* خَضْرَاء *Yeşil;* حَمْرَاءُ *Kırmızı;*

زَرْقَاءُ *Mavi,* (Ayrıca bk. Elif-i memdûde)

Em el-muttasıla (أَمْ الْمُتَّصِلَةُ) : Kendinden önce geçen cümlenin önünde soru edatı (ا) **"hemze"** bulunan ve bu hemze ile birlikte sorunun cevabının belirlenmesi için kullanılan **"em"** edatıdır. Bazen istifhâm hemzesi yerine, **"hemze-i tesviye"** de kullanılır. (أم) "Em" edatı, ondan önce ve sonraki isim arasında bağlantı bulunduğu için bu ismi almıştır.

أَ عَمُّكَ مُسَافِرٌ أَمْ أَخُوكَ ؟ *Amcan mı yolcudur, yoksa kardeşin mi?*

الأَغَانِي كِتَابٌ أَدَبِيٌّ، أَغَالٍ أَمْ رَخِيصٌ؟ *"İster pahalı olsun, ister ucuz olsun "el-Eğânî" bir edebiyat kitabıdır!*

أَحَاضِرٌ الطَّبِيبُ أَمْ غَائِبٌ؟ *Doktor yerinde midir, yoksa (yerinde) yok mu?*

أَنَبِيلٌ عِنْدَكَ أَم عَلِيٌّ؟ *Nebil mi senin yanındadır, yoksa Ali mi?*

أَزَيْدٌ عِنْدَكَ أَمْ عَمْرٌو ؟ *Zeyd mi senin yanındadır, yoksa Amr mı?*

أَزَيْدًا لَقِيتَ أَمْ عَمْرًا ؟ *Zey ile mi karşılaştın, yoksa Amr ile mi?*

Cümlede olumsuz olan ibâre (أم) den sonra zikredilir.

أَحَاضِرٌ سَعِيدٌ أَمْ لَيْسَ حَاضِرًا ؟ *Said burada mıdır, yoksa burada değil midir?*

مَا أَدْرِي أَ زَيْدٌ ثَمَّ أَمْ عَمْرٌو ؟ *Ben bilmiyorum. Zeyd mi oradadır, yoksa Amr mı?*

أَزِرَاعَةً اشْتَغَلْتَ أَمْ صِنَاعَةً امْتَهَنْتَ؟ *Sen ziraatla mı meşgul oldun, yoksa bir sanatı mı meslek edindin?*

قُلْ إِنْ أَدْرِي أَقَرِيبٌ مَا تُوعَدُونَ أَمْ يَجْعَلُ لَهُ رَبِّي أَمَدًا؟ *"(Ey Muhammed!) De ki: Size vadolunan (azap) yakın mıdır, yoksa Rabbim onun için uzun bir süre mi koyacaktır? Ben bilmem."* (Cin, 72/25).

Hemze-i tesviye (هَمْزَةُ التَّسْوِيَةِ) : سَوَاء veya لاَ أُبَالِي ibaresinden sonra gelen ve eşitlik ifâde eden hemze:

سَوَاءٌ عَلَيَّ أَبِشْرًا كَلَّمْتَ أَمْ عَمْرًا؟ *Bişr ile yoksa Amr ile mi konuştun? Benim için değişmez.*

سَوَاءٌ عَلَيْهِمْ أَأَنْذَرْتَهُمْ أَمْ لَمْ تُنْذِرْهُمْ لاَ يُؤْمِنُونَ. *"Onları (azap ile) korkutsan da korkutmasan da onlar için birdir, onlar, iman etmezler."* (Bakara, 2/6)

سَوَاءٌ عَلَيْنَا أَجَزِعْنَا أَمْ صَبَرْنَا مَا لَنَا مِنْ مَحِيصٍ. *"Artık şimdi bizler sızlansak da sabretsek de birdir. Kaçıp sığınacak bir yerimiz yoktur."* (İbrahim, 14/21)

نَحْنُ مُسَافِرُونَ سَوَاءٌ أَسَافَرْتَ مَعَنَا أَمْ لَمْ تُسَافِرْ. *Sen bizimle yolculuğa çıksan da, çıkmasan da biz yolculuğa çıkacağız.*

سَأَفْعَلُ مَا يَنْبَغِي فِعْلُهُ وَلَسْتُ أُبَالِي أَرَضِيَ النَّاسُ أَمْ غَضِبُوا. *İnsanların razı olmalarına veya kızmalarına aldırmadan yapılması gerekeni yapacağım.*

سَوَاءٌ عَلَيَّ أَحَضَرَ فُلاَنٌ أَمْ لَمْ يَحْضُرْ؟ *Falanca ister gelsin,*

ister gelmesin benim için eşittir (yâni değişen bir şey yoktur).

سَوَاءٌ عِنْدِي أَحَضَرْتَ أَمْ غِبْتَ؟ *İster (burada) bulun, ister bulunma, bana göre birdir (değişen bir şey yoktur).*

مَا أُبَالِي أَ سَافَرْتَ أَم قَعَدْتَ؟ *Yolculuğa çıkarsan da otursan da umurumda değil,* gibi.

Em el-munkatı'a (أَمْ المُنْقَطِعَةُ) : Genellikle mâna açısından birbiriyle ilişkisi olmayan iki cümle arasında gelen ve umûmiyetle (بَلْ) **"bil'âkis"** manasına gelen (أم)**"em"** edatı:

سِرْتُ فِي الصَّبَاحِ البَاكِرِ، سَقَطَ المَطَرُ أَمْ تَكَاثَفَ النَّدَى عَلَى أَوْرَاقِ الأَشْجَارِ؟ إِنِّي أَرَى الطُّرُقَاتِ جَافَّةً. *Ben sabah erkek yürüdüm (gittim). Yağmur yağmış, yok yok ağaçların yaprakları üzerine çiğ düşmüş. Zira bên yolların kupkuru olduklarını görüyorum.*

هَلْ يَسْتَوِي الْخَائِنُ وَالْأَمِينُ أَمْ هَلْ يَسْتَوِي الرِّيَاءُ وَالإِخْلَاصُ؟ *Hain ve güvenilir kimse bir mi; yoksa (bilâkis) riyâkârlık ve samimiyet bir midir?*

أَحَسَنٌ عِنْدَكَ أَمْ عِنْدَكَ حُسَيْنٌ؟ *Hasan mı senin yanındadır? Yoksa Hüseyin mi yanındadır?*

وَإِذَا تُتْلَى عَلَيْهِمْ آيَاتُنَا قَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِلْحَقِّ لَمَّا جَاءَهُمْ هَذَا سِحْرٌ مُبِينٌ. أَمْ يَقُولُونَ افْتَرَاهُ؟ *"Âyetlerimiz onlara apaçık okunduğu zaman, inkâr edenler kendilerine gelmiş olan hak kitap için:"Bu apaçık bir büyüdür" dediler. Yoksa:"Onu Muham-*

med uydurdu mu" diyorlar?" (Ahkâf, 46/7).

أَفِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ أَمِ ارْتَابُوا أَمْ يَخَافُونَ أَنْ يَحِيفَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ وَرَسُولُهُ... *"Kalplerinde hastalık mı var? Yoksa şüphe içinde midirler? Yahut Allah'ın ve peygamberinin onlara haksızlık yapacağından mı korkmaktadırlar."* (Nûr, 24/50)

قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الأَعْمَى وَالْبَصِيرُ أَمْ هَلْ تَسْتَوِي الظُّلُمَاتُ وَالنُّورُ؟ *"De ki: "körle gören bir olur mu hiç? Ya da karanlıklarla aydınlık eşit olur mu?"* (Ra'd , 13/16)

هَذَا صَوْتُ امْرَأَةٍ أَمْ صَوْتُ رَجُلٍ مُخَنَّثٍ إِنِّي أَرَى شَارِبَهُ. *Bu kadın sesi, yok yok kadınsı bir ereğin sesi. Çünkü ben onun bıyığını görüyorum.*

Bazen **"em el-munkatı'a",** istifhâm-ı inkârî (cevabı olumsuz soru) manasına gelen soru edatı "hemze" den sonra gelir:

أَلَهُمْ أَرْجُلٌ يَمْشُونَ بِهَا أَمْ لَهُمْ أَيْدٍ يَبْطِشُونَ بِهَا أَمْ لَهُمْ أَعْيُنٌ يُبْصِرُونَ بِهَا أَمْ لَهُمْ اٰذَانٌ يَسْمَعُونَ بِهَا؟ *"Onların yürüyecek ayakları mı var? Yoksa yakalayacak elleri mi var? Yoksa görecek gözleri mi var? Yoksa işitecek kulakları mı var?"* (A'râf, 7/195)

هذَا الرَّعْدُ أَمْ هُوَ صَوْتُ الانْفِجَارِ؟ (أي بَلْ هُوَ صَوْتُ الانفِجَار؟) *Bu gök gürlemesi, yok yok o patlama sesi.*

Ve arapların şu sözünde olduğu gibi:

إِنَّهَا لَإِبِلٌ أَمْ شَاءٌ يَا قَوْمُ! (بَلْ أَهِيَ شَاءٌ)؟ *Onlar develer mi yoksa koyunlar mı ey kavmim! (Yâni bilâkis onlar koyunlar mı?)* أَمْ لَهُ الْبَنَاتُ وَ لَكُمُ الْبَنُونَ؟ *"Yoksa kızlar onun (Allah'ın),*

oğullar da sizin mi?" (*Tur*. 52/39).

Emr-i hazır fiili (فِعْلُ الأمرِ) : İkinci şahıslardan herhangi bir iş veya eylemi yapmalarını istediğimiz fiil kipi. Emir fiili, muzâri muhatap fiilden muzâre'at harfi atıldıktan sonra, şayet harekesiz bir harf kalırsa, emrin başına birinci ve beşinci baptan olan fiillerde zammeli (ötreli) bir hemze, diğer bablarda ise kesreli bir hemze ilâve edilir. İf'âl babında ise fethalı bir hemze ilâve edilir. Şayet kalan harf harekeli ise, emrin başına herhangi bir harf eklenmez. Emir fiilin sonu sahih ise ve sonuna bir şey bitişmezse sükun üzerine mebni olur. Ef'âl-ı hamsede, (yâni tesniyeler, cem'-i müzekker ve müfred müennes muhataba'da) nunlar hazfedilir. Emir fiile, cem'-i münnes nunu bitiştiğinde yine sükûn üzere mebni olur. Emir fiile, tekit nunu bitiştiğinde feth üzere mebni olur.

اِضْرِبْ *Döv, vur;* اِعْلَمْ *Bil;* اِفْتَحْ *Aç;* اُحْسُنْ *Güzel ol;* خُذْ *Al;* اِقْرَأْ *Oku;* اِجْتَمِعْ *Topla;* اِسْتَغْفِرْ *Mağfiret dile, af dile;* أَكْرِمْ *İkram et!;* أَجِبْ *Cevap ver;* أَعْطِ *Ver,* اُنْصُرَنَّ الْمَظْلُومَ. *Mazluma mutlaka yardım et!*

اُنْصُرْ أَخَاكَ ظَالِمًا أَوْ مَظْلُومًا. *İster zâlim, ister mazlum olsun kardeşine yardım et.* (Hadis).

اِبْدَؤُوا بِمَا بَدَأَ اللَّهُ بِهِ. *Allah'ın başladığı şey ile (besmele ile) başlayın.* (Hadis).

لَقِّنُوا مَوْتَاكُمْ لاَإِلَهَ الاَّ اللَّهُ. *Ölülerinize "lâilâhe illellâh= Allah'tan başka hiçbir ilâh yoktur" ifadesini hatırlatınız.* (Hadis).

أَسْرِعْ إِلَى فِعْلِ الْخَيْرِ. *İyi işi yapmaya koş!*

أُدْعُ الطَّبِيبَ إِذَا كُنْتَ مَرِيضًا. *Hasta olduğun zaman doktoru çağır.*

اُعْفُ عَمَّنْ ظَلَمَكَ وَ صِلْ مَنْ قَطَعَكَ وَ أَحْسِنْ إِلَى مَنْ أَسَاءَ إِلَيْكَ وَ قُلِ الْحَقَّ وَلَوْ عَلَى نَفْسِكَ. *Sana zulmedeni affet, seninle ilişkisini kesenle ilişkini sürdür, sana kötülük edene iyilik et, senin zararına olsa dahi doğru söyle.* (Hadis).

اِصْبِرُوا وَصَابِرُوا وَرَابِطُوا واتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ. *"Sabredin (düşman karşısında) sebat gösterin, (cihad için) hazırlıklı ve uyanık bulunun ve Allah'tan korkun ki başarıya ulaşabilesiniz."* (Âl-i İmrân, 3/ 200).

خُذِ الْعَفْوَ وَأْمُرْ بِالْعُرْفِ وَأَعْرِضْ عَنِ الْجَاهِلِينَ. *"(Resulüm!) Sen, af yolunu tut, iyiliği emret ve cahillerden yüz çevir."* (A'râf, 7/199)

(كَتَبَ = Yazmak) fiilinden emir filinin çekimi:

Cemi':	**Tesmiye :**	**Müfred :**
اُكْتُبُوا	اُكْتُبَا	اُكْتُبْ Muhatap müzekker
اُكْتُبْنَ	اُكْتُبَا	اُكْتُبِي Muhatap müennes

Ecvef fiillerde, müfred müzekker ve cem'-i müennes kipinde, fiilin son harfi harekesiz olduğu için, ortadaki illet harfi düşer, diğer kiplerde düşen illet harfi geri gelir.

(قَالَ) = dedi, söyledi" fiilinden emir fiilinin çekimi:

Cemi':	Tesmiye :	Müfred :	
قُولُوا	قُولاَ	قُلْ	Muhatap müzekker
قُلْنَ	قُولاَ	قُولِي	Muhatap müennes

Emir fiilin, son harfi illetli olduğunda illet harfinin hazfi (düşürülmesi) üzere mebni olur. Ayrıca cem'-i müzekker ve müfred müennesde illet harfi i'lâlden dolayı hazfedilir.

(دَعَا) = duâ etti" fiilinden emir fiilinin çekimi:

Cemi':	Tesmiye :	Müfred :	
اُدْعُوا	اُدْعُوَا	اُدْعُ	Muhatap müzekker
اُدْعُونَ	اُدْعُوَا	اُدْعِي	Muhatap müennes

el-Emsâl (الأمثَالُ) : Atasözleri. الصَّبْرُ مِفْتَاحُ الفَرَجِ. *Sabır, (sıkıntıdan) kurtuluşun anahtarıdır.*

لِكُلِّ مَقَامٍ مَقَالٌ و لِكُلِّ مَقَالٍ مَقَامٌ. *Her yerin bir sözü ve her sözün bir yeri vardır.* (Meydânî, *Mecme'u'l-emsâl*, 2/235; Zemahşerî, *el-Müsteskâ*, 2/293.)

Envâ'u'l-kelime (أنوَاعُ الكَلِمَة) : Kelimenin çeşitleri. Bunlar; isim, fiil ve edattır: الكِتَابُ *Kitap;* القَلَمُ *Kalem;* الشَّجَرَةُ *Ağaç;* الحَجَرُ *Taş;* العِلْمُ *İlim;* كَتَبَ *Yazdı;* حَفِظَ *Korudu;* يَحْفَظُ *Koruyor;* ذَهَبَ *Gitti;* جَلَسَ *Oturdu;* قَامَ *Ayağa kalktı;* اُسْكُتْ *Sus!* اِعْلَمْ *Bil!* اُنْظُرْ *Bak!* مَنْ *Kim?* كَيْفَ *Nasıl?* أَيْنَ *Nerede?* ... مِنْ ... *den;* ثُمَّ *Sonra;* لَمْ ...*medi,*

madı; لَنْ *asla... mayacak;* نَعَمْ *Evet;* لاَ *Hayır,* gibi. (Ayrıca bk. İsim, fiil ve edat maddeleri).

el-Esmâü's-sitte (الأَسْمَاءُ السِتَّةُ) : Altı isim. Bunlar şu isimlerdir: أَبُوهُ *Babası;* أَخُوهُ *Kardeşi;* حَمُوهُ *Kayını;* ذُو مَالٍ *Mal sahibi;* فُوهُ *Ağzı;* هَنُوهُ *Onun cinsel organı.* Bu isimler, ref' halinde "vâv" ile; nasb halinde "elif" ile; cerr halinde "yâ" ile irâb edilirler. Misaller :

جَاءَ أَبُوكَ. *Baban geldi.* إِنَّ أَبَاكَ عَالِمٌ. *Şüphesiz ki baban âlimdir.* مَرَرْتُ بِأَبِيكَ. *Babana uğradım.* جَاءَ ذُو مَالٍ. *Mal sahibi geldi.* وَدَّعْنَا حَمَا سَعِيدٍ. *Said'in kaynını uğurladık.*

رَضِينَا عَنْ حَمِي سَعِيدٍ. *Said'in kaynından razı olduk.*

أَخُوكَ طَبِيبٌ مَاهِرٌ. *Kardeşin uzman bir doktordur.*

رَأَيْتُ أَخَاكَ. *Kardeşini gördüm.*

يَثِقُ النَّاسُ بِأَخِيكَ. *İnsanlar, kardeşine güvenirler.*

لَعَلَّ أَخَاكَ طَبِيبٌ مَاهِرٌ. *Umulur ki kardeşin uzman bir doktordur.*

اِحْتَرِمْ أَخَاكَ الأَكْبَرَ. *Ağabeyine saygı göster!*

ضَعْ يَدَكَ عَلَى فِيكَ عِنْدَ التَّثَاؤُبِ. *Esnerken, elini ağzının üzerine koy.* اِفْتَحْ فَاكَ. *Ağzını aç.*

اِغْسِلْ فَاكَ بَعْدَ كُلِّ طَعَامٍ. *Her yemekten sonra ağzını yıka.*

جَاءَ ذُو عِلْمٍ. *İlim sahibi geldi.*

قَابَلْتُ ذَا فَضْلٍ. *Erdemli birisiyle görüştüm.*

يُحِبُّ النَّاسُ كُلَّ ذِي مُرُوءَةٍ. *İnsanlar, her şahsiyet sahibini severler.* الْتَقَيْتُ بِحَمِيكَ. *Kaynınla karşılaştım,* gibi.

Esmâ-i sitte'nin harflerle i'râb edilmesi için bazı şartlar vardır: a) Müfred olmaları, b) Müzâf olmaları, c) Mütekellim yâsı dışında başka bir isme müzâf olmaları, d) Mükebber (tasğîr edilmemiş) olmaları gerekir. Aksi takdirde hareke ile i'râb edilirler: إِنَّ لَهُ أَبًا شَيْخًا كَبِيرًا. *"Şüphesiz ki bunun çok yaşlı bir babası vardır."* (Yusuf, 12/ 78) رَأَيْتُ أَبًا. *Bir babayı gördüm.* وَلَهُ أَخٌ. *Ve onun bir kardeşi vardır.* سَلَّمْتُ عَلَى أَخٍ لَهُ. *Onun bir kardeşine selam verdim.*

Bu isimler, tesniye olduklarında, tesniye gibi i'rab edilirler: هَذَانِ أَبَانِ. *Bunlar, iki babadır.* هَذَانِ أَخَوَاكَ. *Bunlar, iki kardeşindir.* رَأَيْتُ أَخَوَيْكَ. *İki kardeşini gördüm.*
سَلَّمْتُ عَلَى أَخَوَيْكَ. *İki kardeşine selam verdim.*
مَرَرْتُ بِأَخَيْنِ. *İki kardeşe uğradım.*

Bu isimlerden cem' yapıldığında veya tasğîr edildiklerinde hareke ile i'rab edilirler.. هؤُلَاءِ إِخْوَانُنَا *Bunlar, kardeşlerimizdir.* نَحْتَرِمُ آبَاءَنَا. *Babalarımıza saygı gösteririz.*
جَاءَ أُخَيُّكَ. *Kardeşciğin geldi.* رَأَيْتُ أُخَيَّكَ. *Kardeşciğini gördüm.*

Mütekellim yâsına muzâf olduklarında, takdiri i'rab ile i'rab edilirler: وَأَخِي هَارُونُ هُوَ أَفْصَحُ مِنِّي لِسَانًا. *"Kardeşim Harun, onun dili benden daha fasihtir."* (Kasas, 28/34), gibi.

Esmâü'l-mübâlağa (أَسْمَاءُ الْمُبَالَغَةِ) : Bir işin çok yapıldığına delâlet eden sıfatlar. Bunların bir çok vezni vardır. فَهَّامَةٌ *Çok anlayan;* عَلاَّمَةٌ *Bilgin;* صِدِّيقٌ *Çok samîmî dost;* كَذَّابٌ *Çok yalancı, palavracı;* نَؤُومٌ *Çok uyuyan;* جَبَّارٌ *Zorba;* مِسْكِينٌ *Zavallı, yoksul;* أَكُولٌ *Çok yiyen, obur;* فَهِيمٌ *Çok iyi anlayan,* gibi. (Ayrıca bk. Mübalağa isimleri).

el-Esamm (الأَصَمُّ) : Kök harflerinden iki tanesi aynı olan fiil. Buna "müza'af" fiili de denilir: شَقَّ يَشُقُّ. *Yardı.* فَرَّ يَفِرُّ. *Kaçtı;* رَدَّ يَرُدُّ. *Reddetti;* عَدَّ يَعُدُّ. *Saydı,* gibi. (Ayrıca bk. "el-Muza'af" maddesi.)

el-Esvât (الأَصْوَاتُ) : Sesler. Çeşitli varlıklara seslenmek veya onların sesini taklit etmek. Bu isimler mebnidir, harekeleri değişmez. Mesela; deveye seslenmek için! نَخْ *Çömel!* ata seslen-mek için هَلاَّ *Deh!;* katıra seslenmek için عَدَسْ *Deh!;* eşeğe seslenmek için سَأْ *Çoş!;* çocuğun zararlı bir şey yemesine engel olmak için ona! كَخْ *Kıh!* diye seslenmek; kediye seslenmek için !غِسْ *Pis!;* karganın sesini taklit etmek için غَاقْ *"Gak"* demek, taşın sesi için !طَقْ *Tak!* demek, gibi.

Eyyâmü'l-'arab (أَيَّامُ الْعَرَبِ) : Arapların savaşları, anlaşmazlıkları, tarîhi olayları. (Araplar, gündüz savaştıkları ve gece olduğunda savaşa ara verdikleri için bu savaşlara "eyyâ-mü'l-'arab" ismi verilmiştir. (Bk. İbnü Manzur, *Lisanü'l-'arab,* يوم maddesi,

12/651; Mecdî Vehbe- Kâmil el-Mühendis, *Mu'cemu'l-mustalahâti'l-arabiyye fi'l-luğati ve'l-edeb*, s. 72)

el-Ezdâd (الأَضْـدَادُ) : Zıt anlamlı sözler; birbirinin tersi veya zıddı olan kelimeler, zıtlar; zıt anlamlı iki mânayı ifâde eden ibareler. الجَوْنُ *Beyaz veya siyah bulut;* البَـيْعُ *Alış-veriş;* وَإِذَا البِحَارُ سُجِّرَتْ " *Denizler boşaltıldığında...*" *(Tekvîr, 81/6)* والبَحْرِ المَسْجُورِ " *Dolan denize andolsun ki.*" *(Tûr, 52/6)* الأَسْوَدُ *Siyah;* الأَبْيَضُ *Beyaz;* العَالِمُ *Âlim;* الجَاهِلُ *Câhil;* السَّيِّدُ *Efendi;* الْعَبْدُ *Köle,* gibi.

— F —

Fâil (الفَـاعِلُ): Özne, işi yapan şahıs veya nesne. Fâil, devamlı merfudur. Fâil, zâhir (açık) bir isim ise, müfred, tesniye, cem'ler için fiil müfred olur: فَازَ المُجْتَهِدُ. *Çalışkan başardı.* نَفِدَ المَاءُ. *Su tükendi.* حَضَرَ المُدِيرُ. *Müdür geldi.* جَاءَ الأَوْلاَدُ. *Çocuklar geldi;* ذَهَبَ الوَلَدَانِ. *İki çocuk gitti.* قَامَ التِّلْمِيذَانِ. *İki öğrenci, ayağa kalktı.* فَازَتِ التِّلْمِيذَاتُ. *Kız öğrenciler başarılı oldu,* cümlelerindeki المُجتهد – المُديرُ – الأَوْلاَدُ– الوَلَدَانِ– التِّلْمِيذَانِ – التِّلْمِيذَاتُ– المَاءُ kelimeleri gibi.

Fâil hakikî müennes ise, fiilin müennes olması gerekir. Fâil gizli bir zamir olup hakikî veya mecâzî bir müennese işâret ederse de, fiilin müennes olması gerekir: فَازَتِ التِّلْمِيذَةُ. *Kız*

öğrenci başarılı oldu. .الشَّمْسُ طَلَعَتْ *Güneş doğdu;* الفَتَاةُ نَجَحَتْ. *Genç kız, başarılı oldu.*

Fâil, gizli bir zâmir akılsız varlıklara delalet eden bir cem'-i müennese veya akılsız varlıklara delâlet eden bir cem-i mükessere işâret ederse, fiil müfred müennes olur: .الحُجُرَاتُ نُظِّفَتْ *Odalar, temizlendi.* .الجِمَالُ حَمَلَتِ الأَثْقَالَ *Develer, yükleri taşıdı.*

Bazı durumlarda, fiili müzekker veya müennes olarak getirmek caizdir:

* Fâil semâ'î müennes ise; .طَلَعَ أو طَلَعَتِ الشَّمْسُ *Güneş doğdu.* .وَجُمِعَ الشَّمْسُ وَالْقَمَرُ *" Ve güneş ve ay bir araya getirildiği zaman."* (*Kıyâmet*, 75/9).

*Fâil, hakikî müennes ise ve fiili ile arasına إِلاَّ den başka bir kelime gelirse: .زَارَ أو زَارَتِ الْقَرْيَةَ هِنْدٌ *Hind, köyü ziyaret etti.*

*Fâil, إِلاَّ ile hasredilen munfasıl bir zamir ise:

.مَافَازَ أَوْ فَازَتْ إِلاَّ هِيَ *Ancak o bayan başarılı oldu,* gibi.

Fâü'l-cezâ (فَاءُ الجَزَاء) : Şart edatı lafız açısından cevap cümlesinde etkili olmadığı zaman, cevap cümlesinin başına getirilen, feth üzerine mebni olan ve i'râbda yeri olmayan "fâ". Cevap cümlesi, isim cümlesi ise veya fiil cümlesi olup fiili isteğe delâlet ederse, veya çekimsiz bir fiil ise veya fiilin önünde قَدْ- لَنْ- ما- س- veya سوف edatlarından biri bulunuyorsa bu

durumlarda cevap cümlesi lafzen cezmedilmez ve önüne فا veya إذا iza edatlarından birini getirmek gerekir:

إِنْ تَكْسَلْ فَأَنْتَ تَنْدَمُ. *Eğer tembellik edersen, sen pişman olursun.* Buradaki "fâ" cezâiyye veya cevâbiyye "fa"sıdır. Bu edat, cevap cümlesini şart cümlesine bağlamıştır.

مَنْ أَفْشَى السِرَّ فَلَيْسَ بِأَمِينٍ. *Kim sırrı ifşâ ederse (açıklarsa), o güvenilir değildir.*

مَنْ يَتْعَبْ فِي صِغَرِهِ فَسَيَسْتَرِيحُ فِي كِبَرِهِ. *Kim küçüklüğünde yorulursa, o yaşlandığında istiharat edecektir.*

مَنْ ظَلَمَ النَّاسَ فَسَوْفَ يَنْدَمُ. *Kim insanlara zulmederse, ilerde pişman olacaktır.*

مَنْ جَدَّ فَالنَّجاحُ حَلِيفُهُ. *Kim çalışırsa, başarı onun dostudur.*

إِن تُسَافِرْ فَقَدْ أُسَافِرُ. *Şayet sen yolculuğa çıkarsan, ben de yolculuğa çıkmış olurum.*

قُلْ إِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللَّهُ... *"De ki: "Eğer Allah'ı seviyorsanız bana uyun ki, Allah da sizi sevsin..."* (Âl-i İmran, 3/31)

وَمَا يَفْعَلُوا مِنْ خَيْرٍ فَلَنْ يُكْفَرُوهُ.. *"Onlar, iyilik namına ne yaparlarsa, asla karşılığından mahrum bırakılmayacaklardır."* (Âl-i İmrân, 3/115).

وَإِنْ تُصِبْهُمْ سَيِّئَةٌ بِمَا قَدَّمَتْ أَيْدِيهِمْ إِذَا هُمْ يَقْنَطُونَ. *"Ama kendi işledikleri günahları yüzünden başlarına bir fenalık gelirse, hemen ümitlerini keserler."* (Rum, 30/ 36). (Ayrıca Bk. Cevâbu'ş-şart)

el-Fazla (الفَضْلَةُ) : Cümlenin esas unsuru olmayıp onun mânasını tamamlamak üzere kullanılan; hâl, temyîz, mef'ûller, müstesnâ, tâbiler v.s. وهُوَ الَّذِي أَنْزَلَ إِلَيْكُمُ الْكِتَابَ مُفَصَّلاً. *"Halbuki size kitabı açık olarak indiren odur."* (*En'âm*, 6/114) وَفَجَّرْنَا الأَرْضَ عُيُونًا. *"Biz, yeryüzünü de kaynaklar halinde fışkırttık."* (*Kamer*, 54/12). السَّمَاءُ زَرْقَاءُ زَرْقَاءُ. *Gök mavidir, mavi.* Bu misallerde مُفَصَّلاً – عُيُونًا ve زَرْقَاء kelimeleri cümlenin esas unsurları olmadığı için fazladır.

Fekkü'l-idğâm (فَكُّ الإِدْغَامِ) : İdğâmı gerektiren durum ortadan kalktıktan sonra onu çözmek. لَمْ يَمْدُدْ (يَمُدُّ) *(O), uzatmadı.*

Fekkü'l-idgamı vacip kılan durumlar şunlardır:

* Üç harfli muzâaf fiillerin mazi kiplerenin çekimi yapıldığında 'cem'i müennes gâibe'den mütekellim ma'a'l-gayra (birinci çoğul şahısa) kadar idğam çözülür: مَدَدْنَ– مَدَدْتَ– مَدَدْتُمَا– مَدَدْتُمْ– مَدَدْتُمَا–مَدَدْتُنَّ– مَدَدْتُ– مَدَدْنَا. gibi.

*Müzâri müza'af fillerde her iki cem'i müenneste idgam çözülür: يَمْدُدْنَ– تَمْدُدْنَ *O bayanlar uzatırlar, siz (bayanlar) uzatırsınız*, gibi.

*Emr-i hazırda da cem'i müennes muhataba da idgam çözülür: اُمْدُدْنَ *Uzatınız!* اِفْرِرْنَ *Kaçınız!*, gibi.

Fetha (الفَتْحَةُ) : Harfin üzerine konan veya kelimenin

sonuna konan (ـَـ) işâret, üstün. كَتَبَ *yazdı.* فَعَلَ *O yaptı.* فَعَلاَ *O ikisi yaptı.*

el-Fi'lü'l-câmid (الفِعْلُ الجَامِدُ) : Çekimsiz fiil; müzâri ve emir kipleri kullanılmayan لَيْسَ ve مَادَامَ gibi fiiller. Bu gibi fiillerden bazıları, bazen edat mânasını ifâde ederler. Mesela; لَيْسَ olumsuzluk"; عَسَى ummak" mânasını ifâde eder.

Bazılarının ise mâzîsi de çekilmez: – بِئْسَ – سَاءَ – حَبَّذَا ve عَسَى نِعْمَ gibi: نِعْمَ الرَّجُلُ مُحَمَّدٌ. *Muhammed ne güzel adamdır!* بِئْسَ الرَّجُلُ زَيْدٌ. *Zeyd, ne kötü adamdır!*

سَاءَ الوَلَدُ العَاقُّ. *Anne ve babasına eziyet veren çocuk ne kötüdür!*

بِئْسَ رَجُلُ الْحَرْبِ خَالِدٌ. *Halit, ne kötü savaş adamıdır!*

حَبَّذَا زَيْدٌ دَارِسًا. *Ders veren biri olarak Zeyd ne iyidir!*

لاَ حَبَّذَا المُتَكَبِّرُ. *Kibirli ne kötüdür!*

لَيْسَ القِطَارُ مُقْبِلاً. *Tren (buraya) yönelmemektedir.*

عَسَى الوَلَدُ أَنْ يَذْهَبَ. *Umulurki çocuk gider.*

Fiil (الفِعْلُ): Bir işin, bir oluşun, bir hareketin belirli bir zamanda bir şahıs tarafından yapıldığını bildiren kelime:

نَجَحَ *başardı,* كَتَبَ *yazdı;* اسْتَغْفَرَ *mağfiret diledi;*
وَعَدَ *vaadetti;* خَافَ *korktu;* قَالَ *söyledi;* رَمَى *(ok v.s.) attı;*
يَعْلَمُ *bilir;* يَدْرُسُ *okuyor;* يَبِيعُ *satıyor;* يَكْتُبُ *yazıyor,*

اِعْلَمْ *bil;* اُكْتُبْ *yaz!* gibi.

Fiile benzeyen edatlar (الحُرُوفُ المُشَبَّهَةُ بِالْفِعْلِ) : İsim cümlesinin önüne gelen, mübtedâyı nasb ve haberi ref' eden edatlardır. İnne ve benzerleri fiile benzeyen edatlar olup bunlara bu ismin verilmesi şunlardandır: Mübtedâ ve haberin önüne gelirler. Ve onlarda lafız ve mana bakımından bazı değişiklikler yaparlar. Mübtedâyı nasb ederler ve mübtedâya bunların ismi denir; haber, merfu kalır. Habere de bu edatların haberi denir. Bunlar da fiil gibi en az üç harflidirler, son harfleri fetha üzerine mebnîdir. Fiil mânasını ifâde ederler.

Bunlar; إِنَّ *muhakkak ki, şüphesiz ki;* أَنَّ *ki o, şüphesiz ki;* كَأَنَّ *gibi, ...e benzer;* لٰكِنَّ *fakat, ama;* لَيْتَ *keşke.* لَعَلَّ *belki; umulur ki,* edatlarıdır.

İnne ve benzerlerinin haberi müfred olduğu gibi, fiil cümlesi, isim cümlesi ve şibhi cümle (yani carr-mecrur veya zarf) olarak gelebilir.

İnne ve benzerlerinin haberi müştak (türemiş) olduğunda müzekkerlik, müenneslik, müfredlik, tesniyelik ve cemilikte isimlerine uyması gerekir. Türememiş, mana ismi olursa, uygunluk aranmaz. Misaller: . اللّٰهُ كَرِيمٌ *Allah kerimdir.*

. إِنَّ اللّٰهَ كَرِيمٌ *Şüphesiz ki Allah kerimdir.*

. الاتِّحَادُ قُوَّةٌ *Birlik kuvvettir.*

إنّ الاتّحَادَ قُوّةٌ. *Şüphesiz ki birlik kuvvettir.*

فَرِيدٌ نَاجِحٌ . *Ferit çalışkandır.*

عَلِمْتُ أنَّ فَرِيدًا نَاجِحٌ . *Ferid'in çalışkan olduğunu bildim.*

اللَّهُ يَغفِرُ الذُّنُوبَ. (إنَّ) – إنَّ اللَّهَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ.

Şüphesiz ki Allah, günahları bağışlar. - Allah, günahları bağışlar.

الإِيمَانُ قُوَّةٌ. (إنَّ) – إنَّ الإِيمَانَ قُوَّةٌ.

Şüphesiz ki iman kuvvettir. - İman, kuvvettir.

الأَبْرَارُ فِي الجَنَّةِ. (إنَّ) – إنَّ الأَبْرَارَ فِي الجَنَّةِ.

Şüphesiz ki iyilik yapanlar cennettedir. İyilik yapanlar cennettedir.

الطَّالِبَانِ نَاجِحَانِ. *İki öğrenci başarılıdır.*

عَلِمْتُ أَنَّ الطَّالِبَيْنِ نَاجِحَانِ. *İki öğrencinin başarılı olduğunu bildim.* الكِتَابُ أستَاذٌ. *Kitap, hocadır.*

كَأَنَّ الكِتَابَ أستَاذٌ. *Kitap, hoca gibidir.*

العِلْمُ نُورٌ. *İlim, nurdur.* كَأَنَّ العِلْمَ نُورٌ. *İlim, nur gibidir.*

المَدْرَسَةُ قَدِيمَةٌ. *Okul eskidir.*

المَدْرَسَةُ قَدِيمَةٌ لكِنَّ مَكْتَبَتَهَا جَدِيدَةٌ. *Okul eskidir, fakat kütüphanesi yenidir.*

فَرِيدٌ رَجُلٌ غَنِيٌّ ..... سيَّارتَهُ قدِيمَةٌ. *Ferit, zengin bir adamdır. ... Onun arabası eskidir.*

(لكِنَّ) – فَرِيدٌ رَجُلٌ غَنِيٌّ لكِنَّ سيَّارتَهُ قدِيمَةٌ.

Ferit, zengin bir adamdır. Fakat onun arabası eskidir.

الشّارِعُ وَاسِعٌ. *Cadde, geniştir.*

لَيْتَ الشّارِعَ وَاسِعٌ. *Keşke cadde geniş olsa.*

القَمَرُ سَاطِعٌ اللَّيْلَةَ. *Ay, bu gece ışık saçıyor.*

لَيْتَ الْقَمَرَ سَاطِعٌ اللَّيْلَةَ. *Keşke bu gece ay ışık saçsa.*

الطَّبِيبُ حَاضِرٌ. *Doktor, (yerinde) bulunur.*

لَعَلَّ الطَّبِيبَ حَاضِرٌ. *Umulur ki doktor yerindedir.*

المُسْلِمُونَ مُتَّحِدُونَ هذِهِ الأيّام. *Müslümanlar bu günlerde birilik ve beraberlik içindedirler.*

لَعَلَّ الْمُسْلِمِينَ مُتَّحِدُونَ هذِهِ الأيَّام. *Umulur ki, müslümanlar bu günlerde birilik ve beraberlik içindedirler.*

إنَّ زَيدًا مُجْتَهِدٌ. *Şüphesiz Zeyd çalışkandır.*

إنَّ الجَمَلَ صَبُوْرٌ. *Şüphesiz ki deve çok sabırlıdır.*

إنَّ النَّظَافَةَ وَاجِبَةٌ. *Gerçekten temizlik gereklidir.*

إنَّ زَيْدًا وَ مُحَمَّدًا نَاجِحَانِ. *Şüphesiz ki Zeyd ve Muhammed başarılıdırlar.*

إنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ. *Şüphesiz ki Allah, çok bağışlayan ve çok merhamet edendir.*

Haber cümle olduğunda, haberi isme bağlayan ve ona uyan gizli veya açık bir zamiri kapsaması gerekir:

إنَّ العِلْمَ يَنْفَعُ. *Şüphesiz ki ilim fayda verir.*

إنَّ رَشِيدًا يَجْتَهِدُ دُرُوسَهُ كَثِيرًا. *Şüphesiz ki Reşid derslerine çok çalışıyor.*

إنَّ الحَقَّ طَرِيقُهُ وَاضِحٌ. *Şüphesiz ki hak, evet onun yolu açıktır.*

إنَّ الحَسَنَاتِ يُذْهِبْنَ السَّيِّئَاتِ. *"Şüphesiz ki iyilikler, kötülükleri yokederler."* (*Hud*, 11/114)

إبرَاهِيمُ كَرِيمٌ . (عَلِمتُ أنَّ) – عَلِمْتُ أَنَّ إبرَاهِيمَ كَرِيمٌ .

İbrahim'in cömert olduğunu bildim. - İbrahim cömerttir.

عَلِمْتُ أَنَّ التِّلْمِذَيْنِ نَاجِحَانِ فِي الامْتِحَانِ. *İki öğrencinin imtihanda başarılı olduğunu bildim.*

أَعْتَقِدُ أَنَّ مُحَمَّدًا فِي البَيْتِ الآنَ. *Muhammed'in şimdi evde olduğuna inanıyorum.*

اِعْلَمُوا أَنَّ الصَّبْرَ مِفْتَاحُ الْفَرَجِ. *Biliniz ki sabır, sıkıntıdan kurtuluşun anahtarıdır.*

أَعْلَمُ أَنَّ الْكَسَلَ مُضِرٌّ. *Tembelliğin zararlı olduğunu bilirim.*

عَلِمْتُ أَنَّ مُحَمَّدًا يُسَافِرُ غَدًا إِلَى دِمِشْقَ. *Muhammed'in yarın Dımaşk'a yolculuk edeceğini bildim.*

عَلِيٌّ شُجَاعٌ لَكِنَّهُ كَسُولٌ. *Ali, cesurdur. fakat o tembeldir.*

البَيْتُ جَدِيْدٌ لَكِنَّ أَثَاثَهُ قَدِيْمٌ. *Ev yenidir, fakat demirbaşı eskidir.*

أَنْتَ ذَكِيٌّ لكِنَّكَ تَخَافُ مِنْ كُلِّ شَيءٍ. *Sen çok akıllısın, fakat sen her şeyden korkuyorsun.*

الكِتَابُ صَدِيقٌ مُخْلِصٌ. *Kitap, samimî dosttur.*

(كَأَنَّ) – كَأَنَّ الكِتَابَ صَدِيقٌ مُخْلِصٌ. *Kitap, samimî bir dost gibidir.*

المُعَلِّمُونَ آبَاءٌ. (كَأَنَّ) – كَأَنَّ المُعَلِّمِينَ آبَاءٌ.

Öğretmenler, babalar gibidir. - Öğretmenler babalardır.

كَأَنَّ الجُنْدِيَّ أَسَدٌ. *Asker, arslan gibidir.*

كَأَنَّ الحَاسِبَ الآلِيَّ يُفَكِّرُ كَالإِنْسَانِ. *Sanki bilgisayar insan gibi düşünüyor.*

كَأَنَّ الطِّفْلَ رَجُلٌ فِي حَدِيثِهِ. *Çocuk, konuşmasında adam gibidir.*

كَأَنَّ الصُّورَةَ تَنْطِقُ. *Resim, sanki konuşuyor.*

لَيْتَ ابْنَةَ أَخِي طَبِيبَةٌ. (لَيتَ) – ابْنَةُ أَخِي طَبِيبَةٌ.

Keşke kardeşimin kızı doktor olsa. *Kardeşimin kızı doktordur.*

لَيْتَ المَطَرَ يَنْزِلُ. (ليتَ) – المَطَرُ يَنْزِلُ.

Keşke yağmur yağsa. *-Yağmur yağıyor.*

لَيْتَ الفَاكِهَةَ نَاضِجَةٌ. *Keşke meyve olgunlaşsa.*

لَيْتَ خَلِيلاً يَحْضُرُ مُبَكِّرًا. *Keşke Halil erken gelse.*

لَيْتَ الشَّبَابَ يَعُودُ يَوْمًا. *Keşke gençlik bir gün geri gelse.*

لَيْتَ المُسْلِمِينَ يَهْزِمُونَ عَدُوَّهُمْ. *Keşke müslümanlar düşman-*

larını yenseler.

لَيْتَ الكَهْرِبَاءَ فِي كُلِّ بَيْتٍ. *Keşke elektrik her evde olsa.*

لَعَلَّ الْكِتَابَ صُوَرُهُ مُلَوَّنَةٌ. *Umulur ki kitap, resimleri renkli olandır.*

لَعَلَّ النَّصْرَ قَرِيبٌ. *Umulur ki zafer yakındır.*

لعَلَّ الإسلاَمَ مُنتَشِرٌ فِي إفرِيقِيَا. *Umulur ki islam, Afrika'da yayılmaktadır.*

لَعَلَّ الكِتَابَ رَخِيصٌ. *Umulur ki kitap ucuzdur.*

لَعَلَّ التَّاجِرَ رَابِحٌ. *Umulur ki tacir kâr eder (kazanır).*

لَعَلَّ المَرِيضَ يَبْرَأُ. *Umulur ki hasta, iyileşir.*

لَعَلَّ الجَوَّ يَعْتَدِلُ اليَوْمَ. *Umulur ki hava bugün ılıman olur.*

لَعَلَّ المُوَظَّفِينَ مَوْجُودُونَ فِي مَكَاتِبِهِمْ. *Umulur ki memurlar bürolarında bulunurlar.*

تِلْمِيذَاتُ المَدْرَسَةِ مُجْتَهِدَاتٌ. *Okulun kız öğrencileri çalışkandır.*

لَعَلَّ تِلْمِيذَاتِ المَدْرَسَةِ مُجْتَهِدَاتٌ – (لعلَّ) *Umulur ki okulun kız öğrencileri çalışkandır.*

الرَّجُلُ يَصْدُقُ فِي قَوْلِهِ. *Adam, doğru konuşuyor.*

لَعَلَّ الرَّجُلَ يَصْدُقُ فِي قَوْلِهِ – (لعلَّ) *Umulur ki adam doğru konuşur.*

إِنَّ اللَّهَ يغفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعًا إِنَّهُ هُوَ الغَفُورُ الرَّحِيمُ. ... *"Şüphesiz Allah bütün günahları bağışlar; o çok bağışlayan, çok esirgeyendir.* (Zümer, 39/53)

وَ اعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ شَدِيدُ العِقَابِ. ... *"Biliniz ki, Allah cezası ağır olanıdır."* (el-Bakara, 2/196)

وَ لكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لاَ يَشْكُرُونَ. *"Lakin insanların çoğu şükretmez."* (el-Bakara, 2/243)

إِنَّا أَنزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ القَدْرِ. *"Şüphesiz biz onu Kadir gecesinde indirdik."* (Kadir, 97,1)

وَالعَصْرِ إِنَّ الإِنْسَانَ لَفِي خُسْرٍ. *"Asra yemin ederim ki, insan gerçekten ziyan içindedir."* (Asr, 103/1-2)

أَلاَ إِنَّ أَوْلِيَاءَ اللَّهِ لاَ خَوْفٌ عَلَيْهِم وَلاَهُمْ يَحْزَنُونَ. *"Bilesiniz ki, Allah'ın dostlarına korku yoktur ve onlar üzülmeyecekler."* (Yunus, 10/62)

فَقَالُوا يَالَيْتَنَا نُرَدُّ وَلاَ نُكَذِّبَ بِآيَاتِ رَبِّنَا.... *"Dediler ki; "Ah keşke dünyaya geri gönderilsek de bir daha Rabbimizin âyetlerini yalanlamasak."* (En'âm, 6/27)

لَعَلَّهُمْ يَتضَرَّعُونَ. ... *"Belki boyun eğerler."* (En'âm, 6/42)

لكِنَّ اللَّهَ يَفْعَلُ مَا يُرِيدُ. ... *"Lakin Allah dilediğini yapar."* (el-Bakara, 2/253)

كَأَنَّهَا كَوْكَبٌ دُرِّيٌّ ... . *"O fanus da sanki inciye benzer bir yıl-*

dızdır." (Nur, 24/35)

Fiil cümlesi (الجُمْلَةُ الفِعْلِيَّةُ) : Fiil ile başlayan, en az fiil ile fâilden oluşan cümle: طَلَعَ البَدْرُ. *Ay doğdu.*

أَسْرَعَ الْقِطَارُ. *Tren süratli gitti.* خُذِ الْكِتَابَ. *Kitabı al!*

عَامِلِ النَّاسَ بِالرِّفْقِ. *İnsanlara yumuşak davran,* gibi.

Fi'lu'ş-şart (فِعْلُ الشَّرْطِ) : Şart fiili; herhangi bir şart edatından sonra gelen birinci cümle. Bu fiil cümlesi, cevap cümlesindeki işin, fiilin gerçekleşmesi için mütekellim (birinci şahıs) tarafından şart koşulduğu için bu ismi almıştır:

مَنْ يَهُنْ يَسْهُلِ الْهَوَانُ عَلَيْهِ. *Kim pek önemli değilse (alçak ise), âdi olmak (alçaklık) ona kolay gelir.* Bu cümlede يَهُنْ fiili, şart cümlesidir. يسهُل ile başlayan kısım ise cevap cümlesidir.

إن تَدْرُسْ تَنْجَحْ. *Şayet dersine çalışırsan başarırsın.*

وَمَا تَفْعَلُوا مِنْ خَيْرٍ يَعْلَمْهُ اللَّهُ. *"Siz, hayır olarak ne işlerseniz Allah onu bilir."* (el-Bakara, 2/197)

مَتَى يَأْتِ فَصْلُ الصَّيْفِ يَنْضَجِ العِنَبُ. *Yaz mevsimi geldiği zaman üzüm olgunlaşıyor.*

مَتَى تَأْتِ الرَّبِيعُ يُزْرَعِ القُطْنُ. *İlkbahar geldiğinde pamuk ekilir.*

أيَّ لَعِبٍ تَلْعَبْ يَلْعَبْ أخُوكَ. *Sen hangi oyunu oynarsan kardeşinde*

(onu) oynar.

كَيْفَمَا تُعَامِلْ إِخوَانَكَ يُعَامِلُوكَ. *Kardeşlerine nasıl muâmele edersen, onlar da sana (öyle) muâmele ederler.*

مَنْ يَكْثُرْ كَلاَمَهُ يَكْثُرْ مَلاَمُهُ. *Kimin sözleri çok ise (kim çok konuşursa) kınanması çoğalır.*

مَنْ يَحْتَرِمْ النَّاسَ يَحْتَرِمُوهُ. *Kim insanlara saygı gösterirse, onlar da ona saygı gösterirler.*

ما تَقْرَأْ يُفِدْكَ. *Neyi okursan, sana faydalı olur.*

el-Fi'lü't-tâmm (الفِعْلُ التَّامُّ) : Tam fiil; anlam itibariyle merfu'u ile yetinebilen fiil; her türlü çekimi yapılan fiil. Dövmek anlamına gelen fiil: ضَرَبَ – يَضْرِبُ – اِضْرِبْ – ضَارِبٌ – مَضْرُوبٌ – ضَرَّابٌ .

شَكَرَ *Teşekkür etti;* سَمِعَ *Duydu;* أَكَلَ *Yedi.*

يَسْمَعُ *Duyuyor;* كَتَبَ *Yazdı;* طَلَعَ البَدْرُ *Ay doğdu.*

صَرَفَ الرَّجُلُ المَالَ. *Adam malı (parayı) harcadı.*

— G —

Gâib zamirleri (الضمَائِرُ للغَائِبِ): Üçüncü şahıs zamirleri:

Müfred :	**Tesniye:**	**Cemi':**
هُوَ *o (erkek);*	هُمَا *o iki erkek;*	هُمْ *o erkekler;*
هِيَ *o (bayan);*	هُمَا *o iki bayan;*	هُنَّ *o bayanlar*

Gayr-i munsarıf (غَيْرُ المُنْصَرِفِ) : İsimlere ait bir terimdir.

Kesra ve tenvîn almayan, kesra yerine fetha alan isim. Dokuz sebepten dolayı isim gayr-ı munsarıf olur. Bunlar, özel isim, te'nis, 'ucmet, 'adl, اَن eki, terkib-i mezci, fiil vezni te'nis elifi, sıfat, siğatü münteha'l-cümû' ve üleştirme sıfatlarıdır. Bunlardan ikisi veya ikisi yerine geçen sigatü münteha'l-cümû' ve sıfat gibi bir sebep isimde bulunursa, gayr-ı munsarıf olur:

عُثْمَانُ *Osman,* خَدِيجَةُ *Hatice,* إِبرَاهِيمُ *İbrahim,* بَعْلَبَكّ *Ba'lbek,* gibi.

*Özel isim ve اَن an"eki: Bu ek, üç harften sonra özel isme ilâve edilirse, isim gayri munsarıf olur.

نُعْمَانُ *Numân,* عِمْرَانُ *İmrân,* سُفْيَانُ *Süfyân,*

عُثْمَانُ *Osman,* عَدْنَانُ *Adnan,* شَعْبَانُ *Şaban,*

*Özel isim ve 'adl: عُمَرُ *Ömer,* زُفَرُ *Züfer,* هُبَلُ *Hübel (putu),* مُضَرُ *Muder (Kabilesi).*

*Özel İsim ve terkib-i mezcî: بُورْسَعِيدُ *Porsaid,*

حَضْرَمُوتُ *Hadremut,* بَعْلَبَكّ *Balebekk,* مَعْدِيكرِبَ *Madikerib.*

*Özel isim ve tenis: حِمْصُ *Hımıs,* سُعَادُ *Suat (hanım),*

فَاطِمَةُ *Fatma,* زَينبُ *Zeyneb,* دَلَالُ *Delal,* جَمَالُ *Cemâl,*

حَمْزَةُ *Hamza,* مُعَاوِيَةُ *Muâviye,* عَنْتَرَةُ *Antere,* gibi.

Ancak özel isim, üç harfli ise ve orta harfi sakin ise munsarıf olur: دَعْدٌ *Da'd,* هِنْدٌ *Hind,* gibi.

*Özel isim ve fiil vezni: Bu veznin çoğunlukla fiillere ait

bir vezinde olması şarttır: دُئِلُ *Duil kabilesi* شَمَّرُ *Şammer (adındaki at),* جَاءَ يَشْكُرُ *Yeşkur geldi.* رَأَيْتُ يَشْكُرَ. *Yeşkür'ü gördüm.* مَرَرْتُ بِيَشْكُرَ. *Yeşkür'e uğradım.* أَحْمَدُ *Ahmed.* يَزِيد *Yezid,* تَدْمُرُ *Tedmür,* gibi.

*Özel isim ve 'ucmet: (Yabancı bir dilden özel isim olarak Arapça'ya geçen ve üç harften fazla olan kelime):

إِسْمَاعِيلُ *İsmail,* إِبْرَاهِيمُ *İbrahim,* سُلَيْمَانُ *Süleyman,* gibi.

*Siğatü münteha'l-cümû': Teksir elifinden sonra, ya iki harekeli harf bulunur. Veya bu eliften sonra, orta harfi harekesiz olan üç harf bulunan cem-i mükesser. Bazı müfred kelimeler de buna ilhak edilir: مَسَاجِدُ *Camiler;* مَصَابِيح *Lambalar;* قَنَادِيلُ *Kandiller,* سَرَاوِيلُ *Şalvar,* هَوَازِنُ *Hevâzin kabilesi,* gibi.

*Sıfat: Müzekkeri أَفْعَلُ vezninde, müennesi de فَعْلَاءَ vezninde ise gayri munsarıf olur:

أَصْفَرُ ث صَفْرَاءُ *Sarı.* أَسْوَدُ ث سَوْدَاءُ *Siyah,*

أَبْيَضُ ث بَيْضَاءُ *Beyaz.* gibi. أَحْمَرُ ث حَمْرَاءُ *Kırmızı,*

*Elif te'nis el-maksûre veya el-memdûde:

صَحْرَاءُ Çöl, ذَكَرِيَّاء *Zekeriya,* فَتْوَى *Fetva,* حَمْرَاءُ *Kırmızı,*

حُبْلَى *Gebe,* ذِكْرَى *Anı,* جَرْحَى *Yaralılar,* gibi.

*Sıfat, müzekkeri فَعْلَانُ vezninde ise, müennesi فَعْلَى

vezninde ise ve müennesi (ة) ile yapılmazsa yine gayr-ı munsarıf olur. عَطْشَانُ ث عَطْشَى *Susamış.* سَكْرَانُ ث سَكْرَى *Sarhoş,* gibi.

*فُعَالَ وَ مَفْعَلُ veznindeki üleştirme sayıları:

أُحَادَ/ مَوْحَدَ *Birer-birer,* ثُنَايَ/ مَثْنَى *İkişer-ikişer,*

ثُلَاثَ/ مَثْلَثَ *Üçer-üçer,* رُبَاعَ/مَرْبَعَ *Dörder-dörder,* v.s.

* أُخَرُ kelimesi : فَعِدَّةٌ مِنْ أَيَّامٍ أُخَرَ. *"(Oruç tutamadığı) günler sayısınca orucunu kaza etsin."* (el-Bakara, 2/185).

Not: Sonunda elif-i tenis-i maksûre bulunan ğayr-i munsarıf isimlerin i'rabı refi nasb ve cer hallerinde takdiridir. Diğer ğayr-ı munsarıfların irabı, ref halinde zamme iledir. Nasb ve cer halinde fetha iledir:

جَاءَتْ فَاطِمَةُ. *Fatma geldi.* أَكْرَمْتُ فَاطِمَةَ. *Fatma'ya ikramda bulundum.* سَلَّمْتُ عَلَى فَاطِمَةَ. *Fatma'ya selam verdim.*

Melek ve peygamber isimleri, özel isim ve ucmetten dolayı gayri munsarıfdırlar. Şu isimler hariç:

مَالِكًا *Mâlik,* مُنْكَرًا *Münker,* نَكِيرًا *Nekir,*

مُحَمَّدًا *Muhammed,* صَالِحًا *Salih,* شُعَيْبًا *Şuâyb,*

هُودًا *Hud,* لُوطًا *Lut,* نُوحًا *Nuh,* شِيثًا *Şis.*

*Gayr-i munsarıf isim, müzaf olursa veya başına ال tarif edatı getirilirse kesrayı kabul eder:

صَلَّيْتُ بِالْمَسَاجِدِ. *Camilerde namaz kıldım.*

هَذِهِ مَسَاجِدُ الْمَدِينَةِ. *Bunlar, şehrin camileridir.*

رَأَيْتُ مَسَاجِدَ الْمَدِينَةِ. *Şehrin camilerini gördüm.*

أُعْجِبْتُ بِمَسَاجِدِ الْمَدِينَةِ. *Şehrin camilerini beğendim.*

هَؤُلَاءِ أَصْدِقَاءُ. *Bunlar, arkadaşlardır.*

أَكْرَمْتُ أَصْدِقَاءَ طُفُولَتِي. *Çocukluğumdaki arkadaşlarıma ikramda bulundum.* مَرَرْتُ بِأَصْدِقَاءِ وَالِدِي. *Babamın arkadaşlarına uğradı.*

*Veya gayrı munsarıf isim ile o ismi taşıyan herhangi belirsiz bir şahıs kasdedilirse yine kesrayı kabul eder:

مَرَرْتُ بِعُمَرٍ مِنَ الْعُمَرَيْنِ. *İki Ömerden birine uğradım.*

رُبَّ دَلَالٍ وَمَرْوَانٍ وَيَزِيدٍ وَإِبْرَاهِيمٍ قَابَلْتُ. *Nice Delâl, Mervan, Yezid ve İbrahimle karşılaştım,* gibi.

Gayr-ı mutasarrıf (غَيْرُ الْمُتَصَرِّفِ) : Çekimsiz, her zaman aynı şekilde kullanılan kelime. Bunlar mebnîdir.

أَيْنَ الرَّجُلُ؟ *O adam nerededir?* أَيْنَ الْمَرْأَةُ؟ *O kadın, nerededir?*

كَيْفَ حَالُكَ؟ *Durmun nasıl?* gibi.

Gayr-ı sarîh mef'ul (الْمَفْعُولُ بِهِ غَيْرُ الصَّرِيحِ) : Açık olmayan, te'vile muhtaç olan, dolaylı mef'ul.

a) Müevvel masdarlar:

ظَنَنْتُ أَنَّكَ قَادِمٌ = ظَنَنْتُ قُدُومَكَ. *Senin geldiğini zannettim.*

عَرَفْتُ أَنَّكَ ذَاهِبٌ. *Senin gidici olduğunu bildim.* Bu cümlede

أَنَّكَ ذَاهِبٌ ibaresinin aslı (ذَهَابَكَ şeklindedir).

b)Müfrede çevirilen cümle:

خِلْتُكَ تُسَافِرُ (ظَنَنْتُكَ مسافِرًا) *Seni yolcu zannettim.*

c) Car ve mecrur:

أَمْسَكْتُ بِيَدِكَ. *Elini tuttum.*

مَرَرْتُ بِالْحَدِيقَةِ. *Bahçeye uğradım.* Bu misallerdeki بِيَدِكَ ve بِالْحَدِيقَةِ ibareleri, gayr-ı sarîh mef'ullerdir.

— H —

Haber (الخَـبَـرُ) : İsim cümlesinin yüklemi, mübtedânın durumunu bildiren ibâre: العِلْمُ مُفِيدٌ. *İlim faydalıdır.*

الحَقُّ غالِبٌ. *Hak galiptir (üstündür).*

الرِّجَالُ قادِمُونَ. *Erkekler geliyorlar.*

العِلْمُ يَرْفَعُ قَدْرَ صَاحِبِهِ. *İlim, sahibinin kadrini yüceltir.*

التِّلْمِيذُ مُجْتَهِدٌ. *Öğrenci çalışkandır.*

التِّلْمِيذَانِ مُجْتَهِدَانِ. *İki öğrenci çalışkandır.*

المُجْتَهِدَانِ مَحْبُوبَانِ. *İki çalışkan, sevimlidir.*

هَذَا حَجَرٌ. *Bu bir taştır.*

عَنْتَرَةُ أَسَدٌ. (أَيْ شُجَاعٌ). *Antere arslandır. (Yâni cesurdur.)*

العَامِلُ خُلُقُهُ حَسَنٌ. *İşçi, onun ahlakı güzeldir.*

زُهَيْرٌ نِعْمَ الرَجُلُ. *Züheyr, ne güzel adamdır.*

سَعِيدُ بِئْسَ الصَّدِيقُ. *Said, ne kötü arkadaştır.*

وَ هُوَ الغَفُورُ الوَدُودُ. *"O (Allah), çok bağışlayan ve çok sevendir."* (*Buruc*, 85/14)

العِلْمُ فِي الصُّدُور لاَ فِي السُّطُورِ. *İlim göğüslerdedir, satırlarda değildir.*

الجَنَّةُ تَحْتَ أَقْدَامِ الأُمَّهَاتِ. *Cennet, annelerin ayakları altındadır.* (Hadis).

* Haberin hazfedilmesi:

İsim cümlesinde mübtedâdan sonra haber, cümlenin temel unsurudur. Ve haber ile, mübtedâ hakkında bilgi verilir, açıklama yapılır. Öyle ise aslolan haberin cümlede zikredilmesidir. Fakat bazen haberin hazfedilmesi caiz, bazen de vaciptir.

* Haberin hazfedilmesinin caiz olduğu yerler:

*Habere ancak bir şey delâlet ettiği zaman onu hazfetmek caizdir. Bu da bir sorunun cevabında olabilir.

Örneğin: مَنْ فِي الْقَاعَةِ؟ *Salonda kim var?* diye soru soran kimsenin cevabında زَيْدٌ *Zeyd"* demen gibi. Bu cümlenin aslı زَيْدٌ مَوْجُودٌ فِي القَاعَةِ. *Zeyd, salonda bulunur."* şeklindedir.

* Veya ansızın manasına gelen إِذَا dan sonra:

خَرَجْتُ فَإِذَا مُعَلِّمُنَا. *Çıktım. Bir de ne göreyim öğretmenimiz....* Bu cümlenin aslı şöyledir: فَإِذَا مُعَلِّمُنَا مَوْجُودٌ أو مُنْتَظِرٌ. *Bir de ne göreyim öğretmenimiz oradadır, veya bekliyor."*

*Haberin hazfedilmesi birçok yerde vaciptir. Bunların en

önemlileri şunlardır:

a) Haber mutlak mâna ifade eden bir olgu ise ve لَوْلاَ dan sonra geliyorsa hazfedilmesi gereklidir:

لَوْلاَ الْحُكْمُ لَسَادَتِ الْفَوْضَى. *Şayet idare (olmasaydı) anarşi egemen olurdu.* Bu cümlenin aslı şöyledir:...لَوْلاَ الحُكْمُ مَوْجُودٌ *Şayet idare olmasaydı....*

لَوْلاَ الْعُلَمَاءُ لَهَلَكَ الْعَوَامُ. *Şayet âlimler olmasaydı, halk helak olurdu.*

b) Mübtedâ lafzı yemin için kullanılan kelimelerden biri ise ki bunlar: أَيْمُنُ – أَيْمُ – عَمْرُ gibi kelimelerdir.

لَعَمْرُ اللَّهِ لأَجْتَهِدَنَّ. *Allah'ın ömrüne (yemin ederim ki) mutlaka çalışacağım.* Bu ibarenin aslı şöyledir:

لَعَمْرُ اللَّهِ قَسَمِي أَو يَمِينِي...

c) Beraberlik manasını ifade ettiğinde "vâvü'l-ma'iyye" den sonra:

الطَّالِبُ وَاجْتِهَادُهُ. *Öğrenci, çalışması ile beraberdir.* Bu ibarenin aslı şöyledir: الطَّالِبُ وَاجْتِهَادُهُ مُتَلاَزِمَانِ أو مُتَصَاحِبَانِ. *Öğrenci, çalışmasından ayrılmaz. Veya ikisi beraberdir.*

كُلُّ رَجُلٍ وَ ضَيْعَتُهُ (أي مَقْرُونَانِ). *Her adamın, kendini mesleğine vermesi (veya arazisiyle ilgilenmesi) gerekir.*

d) Mübtedâ, müzâf olan bir masdar olduğunda veya masdara müzâf olan ismü't-tafdîl olduğunda ve ondan sonra gelen

hal de, habere delalet ederse veya onun yerine geçerse ve bu hal mana açısından haber olmaya müsait değilse

تَحْقِيرِي التِّلْمِيذَ مُتَكَاسِلاً. *Benim öğrenciyi küçümsemem, tembel olduğu haldedir.* Bu ibarenin aslı; تَحْقِيرِي التِّلْمِيذَ حَاصِلٌ إِذَا كَانَ مُتَكَاسِلاً. şeklindedir.

أَحْسَنُ قِرَائَتِي اللُّغَةَ الْعَرَبِيَّةَ مُشَكَّلَةً. *Benim arapçayı en güzel okumam, harekeli olduğu halidir.* Bu ibarenin aslı şöyledir: أَحْسَنُ قِرَائَتِي اللُّغَةَ الْعَرَبِيَّةَ حَاصِلٌ إِذَا كَانَتْ مُشَكَّلَةً. *Benim arapçayı en güzel okumam, o (arapça) harekeli olduğu zaman gerçekleşiyor*

*Haberin mübtedâdan önce gelmesi gerekli olan yerler:

*Aslolan haberin mübtedâdan sonra gelmesidir. Çünkü haber ile mübtedâ hakkında açıklama yapılır. Buna rağmen bazen haber mübtedâdan önce gelir. Ve bu durum şu gibi yerlerde gereklidir:

a) Mübtedâ, muhatap için bir mana ifâde etmiyen nekire bir kelime ise ve haber şibh-i cümle ise, haberin mübtedâdan önce gelmesi gerekir:

أَمَامَكَ مَدْرَسَةٌ. *Senin önünde bir okul vardır.*

عِنْدِي ضَيْفٌ. *Yanımda bir misafir var.*

عَلَى الْغُصْنِ عُصْفُورٌ. *Dalda bir serçe vardır.*

b) Haber, soru ismi gibi cümle başında gelmesi gereken bir ibare ise: أَيْنَ الطَّرِيقُ؟ *Yol, nerededir?*

Veya soru ismine müzâf olan bir isim ise:

مَسَاءَ أَيِّ يَوْمٍ زِفَافُكَ؟ *Zifafın hangi günün akşamındadır?*

c) Haber, إِلاَّ veya إِنَّمَا edatlarından birisi ile mübtedâ da sınırlandırıldığı zaman:

مَا نَاجِحٌ إِلاَّ الْمُجْتَهِدُ. *Çalışkandan başkası başarılı değildir.*

إِنَّمَا نَاجِحُ الْمُجْتَهِدُ. *Ancak çalışkan başarılıdır.*

d) Mübtedâ, habere işaret eden bir zamiri kapsıyorsa:

فِي الْحَدِيقَةِ صَاحِبُهَا. *Bahçede, sahibi vardır.*

Haberin başında (فَ) fa" harfinin gelmesi:

Bazen haberin mübtedâ ile bağlantısını takviye etmek için ve özellikle isim cümlesi, şart cümlesine benziyorsa, haberin başında (فَ) fâ edatı gelir. Şart edatı أَمَّا dan sonra gelen mübte-dânın haberinde fâ'nın haberin başında bulunması gereklidir:

أَمَّا النَّحْوُ فَصَعْبٌ. *Nahve gelince, o zordur.*

وَ أَمَّا الأَدَبُ فَسَهْلٌ. *Edebiyata gelince, o kolaydır.*

Haberu kâne ve ehavâtihâ (خَبَرُ كَانَ وَ أَخَوَاتِهَا) : Kâne ve benzerlerinin haberi. Bu haber, mansubdur:

صَارَ الْفَقِيرُ غَنِيًّا. *Fakir zengin oldu.*

وَكَانَ اللّه عَلِيمًا حَكِيمًا. *"Allah, her şeyi bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir."* (Nisa, 4/17)

ظَلَّ الْمَطَرُ غَزِيرًا. *Gün boyunca yağmur bol bol yağdı.*

بَاتَ الْمَرِيضُ مُتَأَلِّمًا. *Gece boyunca hasta acı çekti.*

لَيْسَ الْمَيْدَانُ فَسِيحًا. *Meydan, geniş değildir.*

كَانَ الْبِنَاءُ عَالِيًا. *Binâ yüksek idi.*

Hadd (الحَدُّ) : Tarif; bir şeyin mânasını kapsayan niteleme, bir şeyi başkasından ayıran tanım.

Mesela: الْمُبْتَدَأُ اسْمٌ مَرْفُوعٌ فِي أَوَّلِ الْجُمْلَةِ. *Mübteda cümlenin başında bulunan merfu' bir isimdir,* gibi.

el-Hâfıd (الخَافِضُ) : İsmi cerr eden, kesralı kılan edat. Buna "el-cârru" da denilir. كَتَبْتُ بِالْقَلَمِ *Kalemle yazdım.* Bu misalde (ب) "bâ" harfi, "hâfıd'dir. Yâni (القلم) "kalem" kelimesini kesralı kılan edattır.

سَافَرَ الطلاّبُ فِي الْبَاخِرَةِ. *Öğrenciler, vapurda yolculuk yaptılar.*

حَضَرَ الْمُسافِرُ مِنَ الغُرْبَةِ بِالطَّائِرَةِ. *Yolcu, gurbetten uçaklar geldi.*

رُبَّ غَرِيبٍ شَهْمٍ كَانَ أَنْفَعَ مِنْ قَرِيبٍ. *Nice anlayışlı ve gayretli yabancı, yakından daha faydalıdır.*

el-Hafd (الخَفْضُ) : Cer, ismin kesralı olması:

الكِتَابُ لِلْمُعَلِّمِ. *Kitap, öğretmene aittir.* Bu misalde; المُعلّمِ kelimesinin son harekesi, önündeki hafd=cer' edatından dolayı kesralı kılınmıştır.

اِبْتَعِدْ عَنِ الأَشْرَارِ. *Kötülerden uzaklaş (kaçın).*

هَلْ رَضِيتَ عَنِ النَّتِيجَةِ؟ *Sonuçtan razı oldun mu?*

سَافَرْتُ بِاللَّيْلِ. *Geceleyin yolculuğa çıktım.*

كَتَبْتُ بِالْقَلَمِ. *Kalem ile yazdım.*

Hâl (الحَالُ) : Fiil meydana gelirken fâil veya mefûlün veya ikisinin birlikte durumunu belirten müştak veya müştakka te'vil edilen nekire kelime veya cümle: جَاءَ مُحَمَّدٌ رَاكِبًا. *Muhammed binerek geldi.*

a) Fâilin hâli: ظَهَرَ الْبَدْرُ كَامِلاً. *Dolunay tam olarak ortaya çıktı.* أَقْبَلَتِ الطَّائِرَةُ مُسْرِعَةً. *Uçak, süratli olarak geldi.*

جَاءَ خَالِدٌ رَاكِبًا. *Halit, binerek geldi.*

أَقْبَلَ زَيْدٌ ضَاحِكًا. *Zeyd, gülerek yöneldi.*

جَاءَ الْقَائِدُ مُنْتَصِرًا. *Komutan, zafer kazanmış olarak geldi.*

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا جَاءَكُمُ الْمُؤْمِنَاتُ مُهَاجِرَاتٍ فَامْتَحِنُوهُنَّ. *"Ey iman edenler! Mü'min kadınlar hicret etmiş olarak size geldikleri zaman, onları imtihan edin."* (Mümtehine, 60/10).

فَخَرَجَ مِنْهَا خَائِفًا يَتَرَقَّبُ. *"Bunun üzerine Musâ, korku içinde çevresini gözetleyerek oradan (şehirden) çıktı."* (el-Kasas, 28/21).

حَضَرُوا جَمِيعًا. *Hep birlikte geldiler.*

b) Nâib-i fâilin hâli: يُحْتَرَمُ الْقَائِدُ مُخْلِصًا. *Komutan samimi iken ona saygı gösterir.*

يُحْتَرَمُ القائِدُ مُخْلِصًا. *Komutan samimî iken ona saygı gösterilir.*

c) Mef'ûlün bihin hâli. أَرْسَلْتُ الْهَدِيَّةَ جَدِيْدَةً. *Hediyeyi, yeni iken gönderdim.*

رَكِبَ زَيْدٌ السَّيَّارَةَ مُسْرِعَةً. *Zeyd, süratli iken otomobile bindi.*

شَرِبْتُ المَاءَ صَافِيًا. *Saf iken suyu içtim.*

وَآتَيْنَاهُ الحُكْمَ صَبِيًّا. *"Ve biz ona (Yahya'ya) küçük yaşta iken hikmet verdik."* (Meryem, 19/12).

ç) Fâil ve mef'ûlü bihin her ikisinin birlikte hâli:

ضَرَبْتُ مُجْرِمًا قَائِمَيْنِ. *Suçluyu, ikimiz de ayakta olduğumuz halde dövdüm.*

صَافَحَ المُضِيفُ ضَيْفَهُ وَاقِفَيْنِ. *İkisi ayakta iken ev sahibi müsafiri ile tokalaştı.*

اِسْتَقْبَلَ زَيْدٌ عَلِيًّا ضَاحِكَيْنِ. *Zeyd, ikisi güler iken Ali'yi karşıladı.*

d) Mef'ûlü mutlakın hali: سِرْتُ سَيْرِي حَثِيثًا. *Ben, yürüyüşümü süratli olarak yürüdüm.*

e) Mef'ûlü fih'in hali: عُدْتُ لَيْلَةَ السَّبْتِ مُقْمِرَةً. *Cumartesi gecesi ay ışığı var iken döndüm.*

f) Mef'ûlü me'ahunun hali: سِرْتُ وَ الشَّارِعَ مُضِيئًا. *Ben, cadde aydınlık olduğu halde, cadde boyu yürüdüm.*

g) Mübtedanın hali: الخُضْرَوَاتُ طَازِجَةً مُفِيدَةٌ. *Sebzeler, taze iken faydalıdır.*

h) Haberin hali: هَذَا هُوَ القَمَرُ مُنِيرًا. *Bu, aydınlattığı halde, aydır.*

ı) Cer edatıyla mecrur olan kelimenin hâli: لاَ تَسِرْ فِي الغابَةِ كَثِيفَةً. *Orman yoğun ve sık iken onda yürüme!*

i) Müzafun ileyhin hâli: Bu bazı şartlarla olur:

* Mana bakımından mef'ûl olan müzâfun ileh'in hali:

يُعْجِبُني تَأْدِيبُ الغُلاَمِ مُذْنِبًا. *Hizmetçi, suçlu iken onu terbiye etmek hoşuma gider.*

أَعْجَبَتْنِي مَقَالَةُ زَيْدٍ مُوَضَّحَةً. *Zeydin makalesi, açıklanmış olarak hoşuma gitti.*

أَنْتَ شَارِبُ المَاءِ صَافِيًا. *Sen, suyu temiz olarak içensin.*

أَعْجَبَتْنَي كِتَابُ الكَاتِبِ وَاضِحًا. *Yazarın, açık olarak yazılan kitabı hoşuma gitti.*

أَعْجَبَتْنِي شُرْفَةُ البَيْتِ فَسِيحًا. *Evin balkonu geniş olduğu halde hoşuma gitti.*

* Mana bakımından fâil olan müzâfün ileyhin hâli:

سَرَّنِّي قُدُومُكَ سَالِمًا. *S enin sağ salim olarak gelmen beni sevindirdi.*

* Nâib-i fâilin müzâfü ileyhisinin hâli:

أَنْتَ مَمْدُوحُ الكِتَابَةِ مُرَتَّبَةً. *Sen, yazısı düzenli olduğu halde, övülen kimsesin.*

Müzafün ileyhin, müzâfın yerine geçmesi bazı durumlarda câizdir:

a) Müzafın, muzâfün ileyhin bir parçası olması durumunda; وَنَزَعْنَا مَا فِي صُدُورِهِمْ مِنْ غِلٍّ إِخْوَانًا عَلَى سُرُرٍ مُتَقَابِلِينَ. *"Biz Cennetekilerin kalplerindeki kinleri çıkarmış atmışızdır. Hepsi kardeşler olarak karşılıklı koltuklarda otururlar."* (Hicr, 15/47) Göğüs insanın bir parçası olduğu için bu kural burada gerçekleşmiştir.

b) Müzâf, müzâfun ileyhin bir parçası gibi olduğunda: سَرَّنِي تَصَرُّفُ الرَّئِيسِ وَفِيًّا. *Başkasının vefakâr bir kişi olarak tasarrufu beni sevindirdi.* Bu misalde, sanki tasarruf başkanın bir parçası gibidir.

*Haller, genellikle müştak kelimelerden yapılır.

Camid olan hallere, türemiş mânası verilir.

ضَرَبْتُهُ بَغْتَةً (مُبَاغِتًا). *Onu ansızın dövdüm.*

رَأَيْتُهُمْ فِي الحَرْبِ أَسَدًا (شُجْعَانًا). *Onları savaşta cesur olarak gördüm.*

كَرَّ عَلِيٌّ أَسَدًا (مُشْبِهًا أَسَدًا). *Ali arslana benzeyerek saldırdı.*

*Bazen hal, mef'ûlün nevini belirtir:

اشْتَرَيْتُ السَّاعَةَ فِضَّةً. *Saatı, gümüş olarak satın aldım.*

* Bazen mevsûfün hâlini belirtir:

إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ قُرْآنًا عَرَبِيًّا. *"Muhakkak ki, biz onu Arapça Kur'an olarak indirdik."* (Yusuf, 12/2).

* **Not:** Hâl, zü'l-hâlden önce gelirse veyahut zü'l-hâl umumîlik veya hususîlik ifade ederse, zü'l-hâl nekire olabilir:

جَائَنِي رَاكِبًا رَجُلٌ. *Bir adam, binerek bana geldi.*

مَامِنْ مَوْلُودٍ إِلاَّ وَلَهُ أَجَلٌ مَعْلُومٌ. *Her doğanın mutlaka belirlenmiş olan bir eceli vardır.*

جَاءَ رَجُلٌ كَرِيمٌ مُبْتَسِمًا. *Cömert bir adam, gülümseyerek geldi.*

*Zul-hâl fâil olabilir.

فَخَرَجَ مِنْهَا خَائِفًا يَتَرَقَّبُ. *" Bunun üzerine (Musa), korku içinde çevresini gözetleyerek (şehirden) çıktı."* (*Kasas*. 28/21).

أَقْبَلَ زَيْدٌ ضَاحِكًا. *Zeyd, gülerek yöneldi.*

* Nâib-i fâil zü'l-hâl olabilir:

وَخُلِقَ الاِنسَانُ ضَعِيفًا. *" İnsan zayıf ve güçsüz olarak yaratılmıştır"* (*en-Nisâ*, 4/28).

* Mefulü bih zü'l-hâl olur:

قَرَأْتُ النَّصَ مَكْتُوبًا. *Yazılı olarak metni okudum.*

رَكِبَ زَيْدٌ السَّيَّارَةَ سَرِيعَةً. *Zeyd, süratli giderken otomobile bindi.*

*Mübtedâ, zü'l-hâl olabilir:

المُصَلِّي سَاجِدًا أَقْرَبُ مِنْهُ إِلَى اللَّهِ رَاكِعًا. *Namaz kılan, secdede iken, kendisinin rukudaki halinden daha fazla Allah'a yakındır.*

*Haber zü'l-hâl olabilir.

فَتْلِكَ بُيُوتُهُمْ خَاوِيَةً بِمَا ظَلَمُوا. *" İşte zulümleri sebebiyle*

harap olmuş bomboş kalmış evleri!" (Neml, 27/52).

*Müzâfün ileyh zü'l-hâl olabilir.

إِلَيْهِ مَرْجِعُكُمْ جَمِيعًا. *" Dönüşünüz toplu olarak ancak Allah'adır."* (Yunus, 10/4).

أَعْجَبَنِي جُلُوسُ الطُّلَّابِ مُنْصِتِينَ. *Öğrencilerin sessiz olarak oturmalarını beğendim.*

*Müzâfün ileyhin bir parçası mesabesinde olan ibare zü'l-hâl olur: أَعْجَبَتْنِي مَقَالَةُ زَيْدٍ مُوَضَّحَةً. *Zeydin makalesi açıklanmış olarak hoşuma gitti.* أَعْجَبَتْنِي كِتَابَةُ الكَاتِبِ وَاضِحًا. *Yazarın açık olarak yazılan kitabı hoşuma gitti.*

*** Hal şu kısımlara ayrılır:**

1-Müfred hâl:

وَأَرْسَلْنَاكَ لِلنَّاسِ رَسُولاً. *"Biz seni insanlara peygamber olarak gönderdik."* (Nisa,4/79).

وَلاَ تَعْثَوْا فِي الأَرْضِ مُفْسِدِيْنَ. *"Yeryüzünde bozgunculuk yaparak fitne çıkarmayın."* (el-Bakara, 2/60).

صَلَّى المُؤْمِنُ خَاشِعًا. *Mü'min, boyun eğerek namaz kıldı.*

صَلَّى المُؤْمِنَانِ خَاشِعَيْنِ. *İki mümin boyun eğerek namaz kıldılar.*

صَلَّى المُؤمِنُونَ خَاشِعِينَ. *Müminler, boyun eğerek namaz kıldılar.*

أَيُحِبُّ أَحَدُكُمْ أَنْ يَأْكُلَ لَحْمَ أَخِيهِ مَيْتًا. *"Sizden biri ölü haldeki kardeşinin etini yemekten hoşlanır mı?"* (Hucurat, 49/12)

إِلَيْهِ مَرْجِعُكُمْ جَمِيعًا. *"Hepinizin dönüşü ancak O'na (Allah'a) dır."* (Yunus, 10/4).

يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا خُذُوا حِذْرَكُمْ فَانْفِرُوا ثُبَاتٍ أَوِ انْفِرُوا جَمِيعًا. *"Ey iman edenler! (Uyanık bulunup) tedbirinizi alın! Bölük bölük veya toplu olarak savaşa gidin."* (en-Nisa, 4/71)

فَخَرَجَ مِنْهَا خَائِفًا. *" Bunun üzerine Musa korku içinde...Oradan (şehirden) çıktı."* (el-Kasas, 28/21)

وَأُزْلِفَتِ الْجَنَّةُ لِلْمُتَّقِينَ غَيْرَ بَعِيدٍ. *"Cennet de uzak olmadığı halde takva sahiplerine yaklaştırılır."* (Kâf, 50/31)

2- Cümle hâl:

Hâl cümle olduğunda onu zü'l-hâle bağlayan zamir veya vâv harfinin bulunması şarttır.

Hâl cümle olarak geldiğinde iki kısma ayrılır:

a) İsim cümlesi olur:

عَادَ الثُّوَّارُ وَرُؤُسُهُمْ مَرْفُوعَةٌ. *Gerillalar, başları dik olarak döndüler.*

عُدْنَا مِنَ الْعَمَلِ وَالشَّوَارِعُ مُزْدَحِمَةٌ. *Caddeler kalabalık iken biz işten döndük.*

قَالُو لَئِنْ أَكَلَهُ الذِّئْبُ وَنَحْنُ عُصْبَةٌ... *"(Yusuf'un kardeşleri) dediler ki: "Biz kuvetli bir topluluk iken, buna rağmen kurt onu yerse, o takdirde biz gerçekten hüsrana uğrayanlardan oluruz."*

(Yusuf, 12/14).

رَأَيْتُ زَيْدًا وَ هُوَ خَارِجٌ. *Zeyd'i, çıkarken gördüm.*

b) Fiil cümlesi olur:

خَرَجَ الطُّلَّابُ مِنَ الاخْتِبَارِ قَدامْتَلأُوا ثِقَةً. *Öğrenciler, güvenle dolu olarak laboratuvardan çıktılar.*

خَرَجَ الرَّجُلُ يَبْحَثُ عَنْ رِزْقِهِ. *Adam, rızkını aramak üzere çıktı.*

رَأَيْتُ زَيْدًا يَخْرُجُ. *O çıkarken, Zeyd'i gördüm.*

وَجَاءُوا أَبَاهُمْ عِشَاءً يَبْكُونَ. *"(Kardeşleri) Gece yatsı vakti ağlayarak babalarına geldiler."* *(Yusuf,* 12/16)

3) Hâl, şibh-i cümle olarak gelir. Bu durumda zü'l-hâl mutlaka marifedir:

تَقَدَّمَ القَائِدُ فِي شَجَاعَةٍ مَعَ جُنْدِهِ. *Komutan cesaretle askeri ile birlikte ilerledi.*

فَخَرَجَ عَلَى قَوْمِهِ فِي زِيْنَتِهِ. *"Kârun, ihtişamı içinde iken kavminin karşısına çıktı."* *(el-Kasas,* 28/79).

شَاهَدْتُ أَخِي بَيْنَ المُصَابِينَ. *Yaralılar arasında iken kardeşimi gördüm.*

الصَّيْفُ عَلَى الجِبَالِ أَجْمَلُ مِنْهُ عَلَى الشَّاطِئِ. *Yaz, dağların başında bulunduğu halde, plajdakinden daha güzeldir.* Bu misalde, عَلَى الجِبَالِ ibâresi hâldir, mahallen mansubdur.

السَّفِينَةُ بَيْنَ الأَمْوَاجِ كَالرِّيشَةِ فِي مَهَبِّ الرِّيحِ. *Gemi, dalgaların arasında iken, rüzgarın önündeki kuş tüyü gibidir.*

*Bazen bir kişi için bir hâl kullanılır:

وَقَفْتُ أَمَامَ البَحْرِ مُتَأَمِّلاً. *Denizin önünde onu dikkatle inceleyerek durdum.*

وَسِرْتُ عَلَى شَاطِئِهِ مُتَأَنِّيًا. *Onun kıyısında yavaş yavaş yürüdüm.*

*Bazen de bir kişi için bir kaç hâl kullanılabilir:

فَرَجَعَ مُوسَى إِلَى قَوْمِهِ غَضْبَانَ أَسِفًا. *"Bunun üzerine Mûsâ, öfkeli ve üzüntülü olarak kavmine döndü."* (Taha, 20/86).

فَخَرَجَ مِنْهَا خَائِفًا يَتَرَقَّبُ. *"Bunun üzerine Musa, korku içerisinde çevresini gözetleyerek oradan (şehirden) çıktı."* (el-Kasas, 28/21).

*Birden fazla kişi için hâl kullanılabilir:

وسَخَّرَ لَكُمُ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ دَائِبَيْنِ. *"Hiç durmadan bir düzen içinde hareket eden güneşi ve ayı emrinize verdi."* (İbrahim,14/33).

جَلَسَ الأُسْتَاذُ وَالطُّلاَّبُ وَالضُّيُوفُ مُنْصِتِينَ لِلخَطِيبِ. *Hoca, talebeler ve misafirler hatipi dinleyerek oturdular.*

فَحَصَ الطَّبِيبُ مَرِيضَهُ جَالِسَيْنِ. *Doktor, hastasını ikisi de oturdukları halde muâyene etti.*

*** Hâl, bazen ma'rife veya câmid gelebilir.** Bu durumda müştak nekire bir kelimeye çevirilir: Muştaka çevirilen hâl, şu

durumlarda bulunur:

* Muştak olmayan hâl, ma'rife gelebilir:

جاءَ وَحْدَهُ (مُنْفَرِدًا). *O yalnız olarak geldi.*

جَاءَ القَوْمُ قَضُّهُمْ بِقَضِيضِهِمْ (أي جاؤُوا جَمِيعًا). *Kavim hep birlikte geldiler.*

حَاوَلْتُ جُهْدِي. *Bütün çabamı harcarayarak uğraştım.*

جَاءَ أَخُوكَ وَحْدَهُ. *Kardeşin yalnız olarak geldi.*

ذَهَبُوا وَحْدَهُمْ. *Onlar yalnız olarak gittiler.*

ذَهَبْتُ وَحْدِي. *Ben yalnız olarak gittim.*

رَجَعَ زَيْدٌ عَوْدَهُ عَلَى بَدْئِهِ. *Zeyd, başladığı yere geri döndü.*

سَعَيْتُ فِي الأَمْرِ طَاقَتِي. *Bu işte var gücümü harcayarak çalıştım.*

* Teşbihe delalet eder:

هَجَمَ المُحَارِبُ أَسَدًا (مِقْدَامًا جَرِيئًا مُفْتَرِسًا). *Savaşçı, cesur olarak saldırdı.* كَرَّ عَلِيٌّ أَسَدًا. *Ali, arslan (cesur) olarak saldırdı.*

* Müfa'aleye delalet eder:

سَلَّمْتُهُ الكِتَابَ يدًا بِيَدٍ. (مُقَابَضَةً). *Kitabı,elden ele ona teslim ettim.* بِعْتُهُ يَدًا بِيَدٍ. *Ona peşin olarak sattım.*

أَعْطَيْتُهُ اِيَّاهُ يَدًا بِيَدٍ. *Ona, onu peşin olarak verdim.*

* Hâl bir fiyata delalet eder:

اِشْتَرَيْتُ العِنَبَ أُقَّةً بِخَمْسِيْنَ (مُسَعَّرًا). *Okkası elli (dinara) olmak üzere üzüm satın aldım.*

بِعْتُهُ الْبِضَاعَةَ مُدًّا بِدِرْهَمٍ *Bir avucu bir dirheme olmak üzere, ona eşya sattım.*

* Tertip ve sıraya delâlet eder:

قَرَأْتُ الْكِتابَ بَابًا بَابًا. *Kitabı, bölüm bölüm olarak okudum.*

دَخَلُوا الْقَاعَةَ ثَلاَثَةً ثَلاَثَةً. (مُتَرَتِّبِيْنَ). *Onlar, üçer üçer salona girdiler.*

فُتِشَتِ الْقَرْيَةُ بَيْتًا بَيْتًا. *Köy, ev ev kontrol edildi.*

دَخَلَ الْقَوْمُ رَجُلاً رَجُلاً. *Kavim, adam adam (düzenli olarak) içeri girdi. (Veya peşpeşe adamlar olarak içeri girdi).*

أُدْخُلُوا رَجُلاً رَجُلاً. *Birer adam halinde giriniz.*

عَلَّمْتُهُ النَحْوَ بَابًا بَابًا (مُتَفَرِّقَةً). *Ona nahvi, bölüm bölüm öğrettim.*

أُدْخُلُوا الأَوَّلَ فَالأَوَّلَ. *Düzenli olarak giriniz.*

أُدْخُلُوا فَرْدًا فَرْدًا. *Siz, teker teker olarak giriniz.*

جَاؤُوا جَمًّا غَفِيرًا. (جَاءُوا جَمِيعًا). *Hepsi, beraber, toplu olarak geldiler.*

* Sarih masdar olabilir: Bu durumda müştak manası verilir:

جَرَى زَيْدٌ خَوْفًا. (خَائِفًا). *Zeyd, korkarak koştu.*

ظَهَرَ الثَّائِرُ فَجْأَةً. *Öc alan (veya gerilla), ansızın ortaya çıktı.*

جاءَ زَيْدٌ فَجْأَةً. *Zeyd, ani olarak geldi.*

قُتِلَ صَبْرًا. *Hapsedilerek (veya bağlanarak) öldürüldü.*

مَاتَ حُزْنًا. *Üzülerek öldü.*

طَلَعَ عَلَيْنَا بَغْتَةً. *Ansızın huzurumuza çıktı.*

Bazen câmid hâl, müştak kelimeye dönüştürülemez. Bu da bir kaç yerde kullanılır:

1-Mevsuf olduğu zaman:

إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ قُرْآنًا عَرَبِيًّا. *"Muhakkak ki biz onu Arapça bir Kur'an olarak indirdik."* (Yusuf, 12/2)

اِرْتَفَعَ البَحْرُ قَدْرًا كَبِيرًا. *Deniz, büyük bir miktarda yükseldi.*

2-Sayı olduğu durumda:

تَمَّ عَدَدُ الطُّلَّابِ ثَلَاثِينَ طَالِبًا. *Öğrencilerin sayısı, otuz öğrenci olarak tamamlandı.*

3- İsmü't-tafdîl üslubünda bulunur ve zü'l-hâl, müfazzalün 'aleyh olarak bir açıdan kendine üstün tutulduğu durumda:

هَذَا بُسْرًا أَطْيَبُ مِنْهُ رُطَبًا. *Bu kuru olarak, kendisinin yaş olduğu halinden daha hoştur.*

الفَاكِهَةُ تُفَاحًا أَحْسَنُ مِنْهَا بَلَحًا. *Meyve elma olarak, hurma olanından daha iyidir.*

4-Sâhibinin bir nevi olduğunda:

وَتَنْحِتُونَ الْجِبَالَ بُيُوتًا. *" Ve dağları, evler yapmak üzere yontuyorlar."* (A'râf, 7/74).

5- Zu'l-hâlin bir fer'i olduğunda:

يُلْبَسُ الذَّهَبُ خَاتَمًا. *Altın, yüzük olarak takınır.*

هَذِهِ فِضَّتُكَ خَاتَمًا. *Bu yüzük olarak, senin gümüşündür.*

Hâlin amilleri:

a) Lafzî amiller:

*Fiil (aslolan âmildir.):

نَجَا الغَرِيقُ شَاحِبًا. *Boğulmakta olan solgun yüzlü olarak kurtuldu.*

* Sarih masdar:

تُعْجِبُنِي قِرَاءَتُهُ مُجَوِّدًا. *Onun tecvidli olarak okuması hoşuma gider.*

رُكُوبُكَ السَيَّارَةَ سَرِيعَةً خَطَرٌ عَلَيكَ. *Süratli iken otomobile binmen senin için tehlikelidir.*

* İsm-i fâil:

هذَا طَالِبٌ كَاتِبٌ مَقَالَتَهُ وَاضِحَةً. *Bu makalesini apaçık olarak yazan bir öğrencidir.*

أَنْتَ كَاتِبٌ كِتَابَتَكَ دَقِيقَةً. *Sen, yazını ince olarak yazan bir yazarsın.*

*İsm-i mef'ûl:

هَذِهِ مَقَالَةٌ مَكْتُوبٌ مَوْضُوعُهَا وَاضِحًا. *Bu, konusu açık olarak yazılan bir makaledir.*

مَا مَسْرُوقَةٌ أَمْوَالُكَ مُؤَمَّنَةً. *Güvenli bir halde iken malların çalınacak değildir.*

*İsm-i fiil:

كَتَابِ شَارِحًا. *Açıklayarak yaz!*

حَذارِ زَيْدًا غاضِبًا. *Zeyd, öfkeli iken ondan sakın!*

b)Mânevi amiller:

* İsm-i İşâret أُشِيرُ *"işaret ederim"* manasına gelir:

هَذَا عَمَلُكَ مُمْتَازًا. *Bu seçkin olarak senin yaptığın iştir.*

هَذَا صَدِيقُك حَرِيصًا عَلَيْكَ. *Bu, sana düşkün olduğu halde arkadaşındır.*

* Temenni edatı اَتَمَنَّى *"temenni ederim"* manasına gelir:

لَيتَ المُوَاطِنَ مُثَقَّفًا يُسَاعِدُ غَيرَ المُثَقَّفِينَ. *Keşke kültürlü vatandaş, kültürlü olmayanlara yardım etse.*

لَيْتَ الطَّالِبَ خُلُوقًا يُؤَثِّرُ فِي أَقْرَانِهِ. *Keşke öğrenci (güzel) ahlaklı olarak arkadaşları üzerinde etkili olsa.*

*Teşbih edatı أُشَبِّهُ *"benzetirim"* manasına gelir.

كَأَنَّ زَيْدًا-خَطِيبًا- سَاحِرٌ يَاخُذُ بِالأَلبَابِ. *Bir hatip olarak Zeyd, sanki akılları çelen büyücüdür.*

كَأَنَّ أَخَاكَ كَاتِبًا مِنْ أَفْضَلِ الأُدَبَاءِ. *Bir yazar olarak sanki kardeşin en iyi edebiyatçılardan birisidir.*

Şibh-i cümle âmil olabilir :

المَوْضُوعُ أَمَامَكَ وَاضِحًا. *Konu, apaçık olarak önündedir.*

المَوْضُوعُ فِي ذِهْنِهِ وَاضِحًا. *Konu, apaçık olarak onun zihnindedir.*

***Hâlin nevileri:**

a) Hâl-i mübeyyine: Hâl, zü'l-hâli açıklayıcı olur.

عَادَ الجَيْشُ مُنْتَصِرًا. *Ordu, zafer kazanarak geri döndü.*

b) Hâli-i müekkide: (Yâni âmilini, veya zü'l-hâli veya kendisinden önceki cümlenin mânasını pekiştiren hâl:

فَتَبَسَّمَ ضَاحِكًا مِنْ قَوْلِهَا. *"(Süleyman) onun sözüne gülerek tebessüm etti."* (Neml, 27/19).

وَلَوْ شَاءَ رَبُّكَ لَآمَنَ مَنْ فِي الأَرْضِ كُلُّهُمْ جَمِيْعًا. *"(Ey Muhammed!) Eğer Rabbin dileseydi, elbette yeryüzünde bulunan-ların hepsi mut laka iman ederdi."* (Yunus, 10/99).

هَذَا أَبُوكَ عَطُوفًا. *Bu, şefkatlı olarak babandır.*

c) Hâl-i müntekile: Asolan hâl'in muntakil (yer değişir olmasıdır). Yâni sahibi için sâbit bir şekle delâlet etmememsidir. Bilakis belirli bir zaman dilimi içinde belirli bir şekle delâlet eder: جَاءَ زَيدٌ ضَاحِكًا. *Zeyd gülerek geldi.* Yâni sadece geldiği zaman gülüyordu.

d) Hâl-i müessise: Kendisinden önceki cümleden anlaşılmayan bir manayı ifade eden hal:

أَتَى عَلِيٌّ مُبَشِّرًا. *Ali, müjdeleyerek geldi.*

e) Sebâta delâlet eder: Sabit hâl bazı durumlarda sahibi için sâbit olan bir duruma delalet etmek üzere kullanılır.

a) Kendisinden önce geçen cümlenin manasını pekiştirirse; o cümlenin iki câmid (donuk) marife isimden oluşması şarttır.

زَيْدٌ أَبُوكَ رَحِيْمًا. *Zeyd babandır, merhametli olduğu halde.*

Bu misalde, زَيْدٌ أَبُوكَ. *Zeyd babandır,* cümlesi" acıma manasını kapsar.

b) Hâlin âmili yaratmaya veya yenilenmeye delalet ederse;

خَلَقَ اللَّهُ رَقَبَةَ الزُّرَافَةِ طَوِيلَةً. *Allah, zürafanın boynunu uzun olarak yarattı.*

وخُلِقَ الإِنْسَانُ ضَعِيفًا. *"Ve insan zayıf olarak yaratıldı."* (Nisa, 4/28).

خَلَقَ اللَّهُ الزُّرَافَةَ يَدَيْهَا أَطْوَلُ مِنْ رِجْلَيْهَا. *Allah, zürafayı elleri ayaklarından dahi uzun olarak yarattı.*

c)Hâlin sabit olduğuna delâlet eden bir karinenin bulunması durumunda;

وَهُوَ الَّذِي أَنْزَلَ إِلَيْكُمْ الْكِتَابَ مُفَصَّلاً. *" O(Allah), size Kitabı açıklanmış olarak indirendir."* (En'âm, 6/114). Bu âyette, مُفَصَّلاً kelimesi, الكتاب kelimesinin hâlidir. O da sabit bir duruma delalet eder. Çünkü Kur'an'ın sadece inerken detaylı olması söz konusu değildir. Çünkü o her zaman detaylı açıklama yapar.

* Sıfat, nekire mev'sufundan önce geldiğinde hal olur.

لِزَيْدٍ مُفيداً كِتَابٌ. *Zeyd'in faydalı olarak bir kitabı vardır.*

لِزَيْدٍ فِي النَّحْوِ كِتَابٌ. *Zeydin, nahivde bir kitabı vardır.*

Not: Arapçada cümleler, marife kelimelerden sonra gelirse hâl olur. Nekire kelimelerden sonra gelirse sıfat olur.

أَ نَائِمًا وَقَدْ أَشْرَقَتِ الشَّمْسُ؟ *Ey ! Güneş doğduğu halde uyuyan!*

أَمُفْطِرًا وَقَدْ صَامَ النَّاسُ! *Ey! İnsanlar oruç tutarken oruç yiyen!*

سَلَّمْتُ عَلَى طَالِبٍ يَجْتَهِدُ دُرُوسَهُ. *Derslerine çalışan bir öğrenciye selam verdim.*

Hareke (الحَرَكَةُ) : Arapça harflerin üzerine veya altına konan ve harfleri sesli kılan özel işaretler:

(ـَ ؛ ـِ ؛ ـُ ؛ ـً ؛ ـٍ ؛ ـٌ) gibi. يُقْبِلُ المَدْعُوُّ. *Çağırılan (çağırana) yönelir./ Davetli geliyor.*

نُرِيدُ الحُرِّيَةَ. *Biz bağımsızlık istiyoruz.*

رَأَيْتُ القَاضِيَ. *Yargıcı gördüm.*

أَكتُبُ بِالقَلَمِ. *Kalemle yazarım.*

قَرَأْتُ كِتَابًا. *Bir kitap okudum.*

بَحَثْتُ فِي كِتَابٍ. *Bir kitabı inceledim.*

كُلُّ إِنْسَانٍ يَمُوتُ. *Her insan, ölür.*

مُحَمَّدٌ مُهَذَّبٌ. *Muhammed terbiyelidir.*

Harf (الحَرْفُ) : Edât. Yalnız başına bir mâna ifâde etmeyen, ancak fiil veya isimle birlikte kullanıldığında bir mâna ifâde eden kelime: إِنَّ - فِي - هَلْ - مِنْ - لَنْ - ثُمَّ - وَ - لاَ gibi.

Misal: لَنْ يَنْجَحَ الكَسْلاَنُ. *Tembel asla başarılı olmayacaktır.*

Bu misâldeki (لَنْ) edatı, ancak müzâri fiil ile kullanıldığı takdirde bir mâna ifâde eder.

Harfü'l-cerr (حَرْفُ الجَرِّ) : Cerr edâtı; kendinden sonra

gelen kelimeyi mecrur kılan edat: بِ – لِ – مِنْ – عَنْ – فِي – حَتَّى – كَ – رُبَّ – الخ Misal: مَرَرْتُ بِزَيْدٍ. *Zeyd'e uğradım.* (Ayrıca bk. Cer edatları, mecrûr).

Hasr (الحَصْرُ) : Hasr, daraltma. Bir hükmü, bir kişiye veya gruba tahsîs ederek başkalarını bu hükmün dışında bırakmak. مَا نَجَحَ إلاَّ المُجِدُّ. *Sadece çalışkan başarılı oldu.*

إنَّمَا عَادِلٌ اللَّهُ. *'Âdil, ancak Allah'tır.*

Hâü's-sekt (هَاءُ السَّكْتِ) : Bazı kelimelerin son harekesini muhafaza etmek için kelimenin sonuna eklenen sâkin **"hâ"** harfi. مَا أَغْنَى عَنِّي مَالِيَهْ * هَلَكَ عَنِّي سُلْطَانِيَهْ *"Malım bana hiç fayda sağlamadı. Saltanatım da benden (koptu) yok olup gitti."* (el-Hakka, 69/28-29)

Bazı kelimeler üzerinde vakfedildiğinde kelimenin sonuna eklenen harekesiz hâ.

صَوَّبَ بُنْدُقِيَّتَهُ ولَمْ يَرْمِهْ. *Tüfeğini (hedefe) çevirdi ve fakat ateş etmedi.* يَرْمِهْ sonundaki (ه) sekt hâsıdır.

*Son harfi hazfedilen emir fiilin sonuna eklenir:

(وَفَى يَفِي) فِهْ. *Yerine getir!* (وَقَى يَقِي) قِهْ. *Koru!*

*Bazı mebnî edat ve isimlerin sonuna gelir.

لِمَهْ *Niçin?* كَيْمَهْ *Neden?* gibi.

Hazif (الحَذْفُ) : a) Bir hareke, harf veya kelimeyi kaldırma, yoketme. لَمْ يَذْهَبْ *(O) gitmedi.* لَمْ يَرْمِ *(O) atmadı,*

cümlelerinde 'bâ'nın harekesinin ve 'yâ' harfinin düşürülmesi gibi.

b) Lafız ve mâna açısından atılan, terkedilen ibâre:
أَعْطَيْتُ زَيْدًا... *Zeyd'e ... verdim.* Bu ibârede, Zeyd'e verilen şey, hem lafız, hem de mâna açısından cümleden hazfedilmiştir.

Hazif (veya ilâl ile yapılan hazif)

*İfâl babında mâzînin başında bulunan kat 'elifi' müzâri, ism-i fâil ve ism-i mefûlünde hazfedilir.

Müzâri أُكْرِمُ *İkramda bulunurum.* Aslı (أُأَكْرِمُ) dir.

İsm-i fâili: مُكْرِمٌ *İkramda bulunan.* Aslı مُؤَكْرِمٌ dir.

İsm-i Mef'ul: (مُكْرَمٌ) *İkram olunan.* Aslı مُؤَكْرَمٌ dir.

* Üç harfli misal fiillerin müzâri'i يَفْعِلُ veya يَفْعَلُ vezninde ise fâü'l-fiili (vâv ise, başındaki "vâv" müzâri de ve emirde hazfedilir. (وَصَلَ، يَصِلُ (يَوْصِلُ)، صِلْ (اِوْصِلْ) *Ulaştı, vardı.*
وَلَدَ، يَلِدُ (يَوْلِدُ)، لِدْ (اِوْلِدْ) *Doğurdu.*
وَعَدَ، يَعِدُ (يَوْعِدُ)، عِدْ (اِوْعِدْ) *Söz verdi, vaadetti,* gibi.

Ayrıca bu fiillerin masdarlarından da fâü'l-fiili vâv harfi ise hazfedilir. Hazfedilen vâv yerine sonuna bir ta getirilir:
وَصَلَ، صِلَةٌ (وَصْلٌ). *Ulaşmak.* وَعَدَ، عِدَة (وَعْدٌ). *Vadetmek;*

*Müza'af fiillerde, harekeli fâil zamirleri fiilin sonuna bitiş-tiğinde aynı cinsten olan iki harften birini hazfetmek caizdir.
مَدَّ *Uzattı.* مَدْتُ. *Ben uzattım.* يَمُدْنَ. *O bayanlar uzattılar.*

ظَلْنَ. *Siz bayanlar gölgelenin.* يَظْلَلْنَ. *O bayanlar gölgelendi.*

ظَلْتُ. *Gölgelendim.* ظَلَّ. *O gölgelendi.*

فَظَلْتُمْ تَفَكَّهُوْنَ. *"Böylece şaşar kaldınız."* (*Vâkıa*, 56/65)

وَ قَرْنَ فِي بُيُوْتِكُنَّ. *"Evlerinizde oturun."* (*Ahzab*, 33/33)

* Üç harfli ecvef fillerden ismi mefulu yapılırken vâv hazfedilir. صَامَ *Oruç tuttu.* İsm-i mefulu مَصُوْمٌ *Tutulan oruç* . Bu kelimenin aslı مَصْوُوْمٌ dür. İllet harfi harekeli, kendinden önceki harf sakin olduğu için, birinci vâvın zammesi sâd harfine nakledilir, مَصُوْوْمٌ olur. İki sakin vav bir araya geldiğinden bunlardan birisi hazfedilir, böylece مَصُوْمٌ olur.

مَحُوْط (حاط) *Çevresi kuşatılmış,* مَقُوْلٌ (قال) *Söylenen söz*

مَصُوْنٌ (صَانَ) *Korunmuş,* kelimelinde de vâv hazfedilmiş.

*Ecvef fiilin 'aynu'l-fiili "ya" ise ve ondan ism-i mef'ûl yapılırsa, yine vâv hazfedilir ve yâdan önceki harf kesreli kılınır. بَاعَ sattı fiilinin ism-i mefulu مَبِيْعٌ *Satılmış'*dır. Bu kelimenin aslı مَبْيُوْعٌ 'dir. Yâ üzerine zamme ağır geldiği için, harekesi "bâ" harfine verilir, مَبُيْوْعٌ olur. İki sâkin harf bir araya geldiği için "vâv" hazfedilir. مَبُيْعٌ olur. Yâ'dan önceki harf kesreli kılınır, böylece مَبِيْعٌ olur.

مَشِيْدٌ (شاد) *Yükseltilen,* مَغِيْبٌ (غَابَ) *Kaybolmuş,*

مَهِيْنٌ (هَانَ) *Değersiz,* kelimeleri de bu şekilde yapılmıştır.

*Bazen nida edatı يَا hazfedilir:

مَعَاشِرَ النَّاسِ لاَ تَنْسَوْا إِنْسَانِيَّتَكُمْ. *(Ey) İnsan toplulukları! İnsanlığınızı unutmayınız!* Bu misalde, nida edatı "yâ" hazfedilmiş. يُوسُفُ أَعْرِضَ عَنْ هَذَا. *"Yusuf! Sakın, sen bundan bahsetme!"* (*Yusuf*, 12/29).

*Hâl bazen hazfedilir. Hâl, söylenen bir söz ise ve hazfedilmesi söylenen sözden veya cümlenin gelişinden anlaşılıyorsa hazfedilir:

وَالْمَلاَئِكَةُ يَدْخُلُونَ عَلَيْهِمْ مِنْ كُلِّ بَابٍ سَلاَمٌ عَلَيْكُمْ بِمَا صَبَرْتُمْ.. *"Melekler her kapıdan yanlarına girip şöyle diyecekler:"Sabret- tiğiniz için size selam olsun."* (*Rad*, 13/23-24) Bu âyette قَائِلِينَ hâli hazfedilmiştir.

وَإِذْ يَرْفَعُ إِبْرَاهِيمُ القَوَاعِدَ مِنَ الْبَيْتِ وَإِسْمَاعِيلُ رَبَّنَا: تَقَبَّلْ مِنَّا. *"Hani bir zamanlar, İbrahim ile İsmâil, Kabe'nin temelini yükseltirken, (Rablerine şöyle duâ ettiler:) "Rabbimiz! Bizden bu (hayırlı işi) kabul et."* (*el-Bakara*, 2/127) Bu âyette قَائِلَيْنِ hâli hazfedilmiştir.

*Bazı cer edatları hazfedilir, بِ cer edatı أَنَّ ve أَن den önce bazen hazfedilir. فَرِحْتُ أَنَّ الصَّانِعَ بَارِعٌ. *Sanatçının becerikli olmasına sevindim.* Bu cümlenin aslı بِأَنَّ الصَانِعَ dir. أُسَرُّ أَنْ تَفُوزَ. *Başarılı olmana sevinirim.* Bu ibarenin aslı بِأَنْ

تَفُوزَ dir.

* Bazen cevap cümlesi başındaki cer edatı hazfedilir.

فِي أَيِّ بَلَدٍ قَضَيْتَ إِجَازَتَكَ؟ *Hangi şehirde tatilini geçirdin* diye soran kimsenin cevabında بَغْدادَ *Bağdat'ta,* demen gibi. Bu ibarenin aslı فِي بَغْدَادَ dir.

*Cer edatı ve mecrûrundan sonra atıf edatı ve mecrûru gelirse ikinci cer edatını hafzetmek caizdir.

عَجَائِبُ الكَوْنِ كَثِيْرَةٌ فِي الأَرْضِ وَالسَّمَاءِ. *Kainatın acaib (varlıkları) yerde ve gökte çoktur.* Bu cümlenin aslı وفِي السَّمَاءِ dir.

* لا nefy edatından sonra câr ve mecrur geldiğinde, ikinci لا edatından sonra gelen cer edatını hazfetmek caizdir.

مَارَأَيْتُهُ لاَ فِي الْمَدِينَةِ وَلاَ القَرْيَةِ. *Onu görmedim. Ne şehirde ne de köyde.* Bu ibarenin aslı وَلاَ فِي القَرْيَةِ dir.

* Cümleyi kısaltmak için hazif yapılır:

« أَمْطَرَتِ السَّمَاءُ »(أَيْ مَاءً). *Gök, yağmur yağdırdı. (Yâni suyu.)*

« رَعَتِ المَاشِيَةُ »(أَيْ عُشْبًا). *Sürü otladı. (Yani çayırı).*

*Bazı kelimelerin sonundan (و) ve (ي) harfleri, kısaltma için hazfedilir: Vâvın hazfi: أب (أبو) *Baba;* أخ (أخو) *Kardeş,* ابن (بَنُوٌ) *Oğul,* اسم (سَمُوٌ) *İsim,* gibi.

Yânın hazfi: دَمٌ (دَمْيٌ) *Kan;* يَدٌ (يَدْيٌ) *El,* gibi.

*Sonunda illet harfi bulunan fiillerin müzâri meczûm, emir ve ism-i fâillerinin ref ve cer halinde illet harfi hazfedilir: لَمْ يَدْعُ (دَعَا-يَدْعُو) *Çağırmadı, dâvet etmedi, duâ etmedi.* اُدْعُ *Dua et.* دَاعٍ *Duâ eden,* لَمْ يَمْشِ (مَشَى- يَمْشِي) *Yürümedi,* اِمْشِ *Yürü;* مَاشٍ *Yürüyen.* لَمْ يَمْشِ الطِّفْلُ بَعْدُ. *Çocuk henüz yürümedi.* اِمْشِ رُوَيْدًا. *Yavaş yavaş yürü.*

*Soru edatı olan مَا nın önüne cer edatlarından biri geldiğinde sonundaki elif hafzedilir: لِمَ؟ =(لِمَا) *ne için?* بِمَ؟ =(بِمَا) *ne ile?* عَمَّ؟ =(عَنْمَا) *neden?* فِيمَ؟ =(فِيمَا) *nede?* gibi.

* Yuvarlak ة "ta" ile biten isimler, nasb halinde iken destek elifi hazfedilir: شَاهَدْتُ فَتَاةً. *Bir genç kız gördüm.*

* Sonu hemze ile biten isimden de elif hazfedilir: عَمَّرَ الْبَنَّاءُ مَلْجَأً. *Duvar ustası bir sığınak yaptı.*

* Sonu elif ile biten isimden de elif hazfedilir. رَأيتُ عَصًا غَلِيظَةً. *Kalın bir sopa gördüm.* Bu son iki misaldeki مَلْجَأً ve عَصًا kelimelerindeki elifler, kelimenin kök harfleridir, destek elifi değildir. Çünkü مَلْجَأً de hemze elif desteğiyle yazılmıştır. Yâni elif, hemzeye destek olmuştur. ـًـ den sonra gelecek olan destek elifi hazfedilmiştir. عَصًا deki elif de, kelimenin

asıl harflerinden olup aslı (و) dır.

* Sonunda açık ta ت bulunan ecvef fiile, harekeli muhatap veya mütekelime zamiri bitiştiğinde idğam meydana gelir:
بِتُّ – بَاتَ *Geceledim*; مِتُّ – مَاتَ *Ben öldüm*, gibi.

*Nekire ismin başına ال tarif edatı geldiğinde sonundaki tenvin hazfedilir. وَلَدٌ *Bir çocuk*. جَاءَ الوَلَدُ *Çocuk geldi.*

* ابنٌ kelimesi, baba ile oğul arasına girdiğinde başındaki hemze hazfedilir:
الحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ هُوَ حَفِيدُ الرَّسُولِ. *Hasan b. Ali, Peygamberin torunudur.*

* Besmeleden hemze hazfedilir. ... بِسْمِ اللَّه *"Allah'ın adıyla.*

* Cer edatı lam (لِ), elif lâm ile marife olan bir ismin önüne geldiğinde, ta'rif edatının elifi hazfedilir: Mesela: التِّلْمِيذُ
لِلتِّلْمِيذِ آمَالٌ عِظَامٌ. *Öğrencinin yüce emelleri vardır.*

*Efâl-i hamsenin sonundaki nunlar, nasb veya cezm edatları bu fiillerin önüne geldiğinde, hazfedilirler:
يُرِيدُ الوَلَدَانِ أَنْ يَكْتُبَا فُرُوضَهُمَا. *İki çocuk, ödevlerini yazmak istiyorlar.*
لَمْ تَكْتُبَا فُرُوضَهُمَا. *O iki bayan ödevlerini yazmadılar.*
يُرِيدُ الاوْلَادُ أَنْ يَذْهَبُوا إِلَى الرِحْلَةِ. *Çocuklar geziye gitmek istiyorlar.*

وَدَّ الرَّجُلاَنِ أَنْ يَمْشِيَا فِي الحُقُولِ. *İki adam, kırlarda yürümek istediler.*

الأَوْلاَدُ لَمْ يَذْهَبُوا الَى الرِّحْلَةِ. *Çocuklar, geziye gitmediler.*

*Emir fiillerinde الأَفْعَالُ الْخَمْسَةُ den olan kiplerden mebnîlik alâmeti olarak nunlar hazfedilir; –اُكْتُبَا– اُكْتُبُوا– اُكْتُبِي gibi.

*Nasb halinde عَمْرُو Amr, kelimesinin vâvı hazfedilir.

رَأَيْتُ عَمْرًا قادِ مًا. *Amr'ın gelmekte olduğunu gördüm.*

*Müzâri' fiilin sonundaki vâv, yâ ve elifler cezm halinde, hazfedilir: لَمْ يَدْعُ الأخُ رَفِيقَهُ. *Kardeş, arkadaşını dâvet etmedi.*

لَمْ يَغْزُ الجَيْشُ فِي السُّهُولِ. *Ordu, ovalarda savaşmadı.*

وَلَمْ يَشْدُ البُلْبُلُ صَبَاحًا. *Bülbül, sabah ötmedi.*

(Ayrıca bk. Câzim, cezm, mahzûf, şart edatları, emir, müzâri meczûm)

Hâzır (الحَاضِرُ) : Şimdiki zamana delâlet eden müzâri fiil. Bazen ismin veya fiilin önüne (لَ) ibtidâ "lâmı", (لَيْسَ) "değil" ve olumsuzluk edatı (مَا) "mâ" getirilerek şimdiki zamana tahsis edilir. لَسْتُ أرضَى عَنْكَ. *Senden razı değilim.*

لَسْتُ بِمُذْنِبٍ. *Ben suçlu değilim.*

مَا أَنَا بِفَاشِلٍ. *Ben, başarısız değilim.*

لَتِلْمِيذٌ نَاجِحٌ خَيْرٌ مِنْ طَبِيبٍ كَسُولٍ. *Başarılı bir öğrenci,*

mutlaka tembel bir doktordan daha iyidir,

يَكْتُبُ. *(O) yazıyor.* يَجْتَهِدُ. *(O) çalışıyor,* gibi.

Hel (هَلْ) : İraptan yeri olmayan ve sükun üzerine mebnî olan soru edatı. هَلْ جَاءَ زَيْدٌ؟ *Zeyd geldi mi?*

el-Hemze (الهَمْزَةُ) : Harekeli elife "hemze" denilir. أَكَلَ *Yedi;* يَسْأَلُ *Soruyor;* يَقْرَأُ *Okuyor.* إِسْتَانْبُولُ *İstanbul;* إِبْرَاهِيمُ *İbrahim* ; إِيمَانٌ *İman, inanç,* gibi.

Hemzetü'l-kat' (هَمْزَةُ القَطْعِ) : Sabit hemze. Başında bulunduğu kelimenin önceki kelime ile bağını kesen hemze, kelimenin başında devamlı okunan "hemze".

a) İf'âl babının mâzisi, emr-i hazırı ve masdarının başındaki hemze: أَكْرَمَ. *İkramda bulundu;* إِكْرَامٌ. *İkramda bulunmak;* أَكْرِمْ. *İkramda bulun!*

أَكْرِمْ أَبَاكَ إِكْرَامًا حَسَنًا كَمَا أَكْرَمَكَ وَ أَنْتَ صَغِيرٌ. *Sen küçükken onun sana ikramda bulunduğu gibi, sen de babana güzel bir ikramda bulun.*

أَعْرِبْ هَذِهِ الجُمْلَةَ إِعْرَابًا صَحِيحًا كَمَا أَعْرَبْتَهَا فِي الأُسْبُوعِ المَاضِي. *Geçen hafta irab ettiğin gibi, bu cümleyi doğru bir tarzda irâb et.*

b) Müzâri mütekellim vahdeh (1. tekil şahıs) başındaki hemzeler:

أَنَا أَدْرُسُ دُرُوسِي جَيِّدًا وَأَسْتَغْفِرُ رَبِّي كُلَّ يَوْمٍ. *Ben hergün derslerime çok iyi çalışıyorum ve Rabbimden bağışlanmamı*

diliyorum.

c) Bazı edatların başındaki hemze, kat' hemzesidir:

إنَّ *Muhakak ki,* أنَّ *ki o,* ألاَ *Dikkat!* أمَّا *...ye gelince..*

d) Taaccüb fiillerinin başındaki hemzeler:

مَا أَكْرَمَ سَمِيرًا! *Semir ne cömerttir!*

e) İsm-i tafdîllerin başındaki hemzeler:

وَمُنِيرٌ أَجْمَلُ مِنْ أَخِيهِ. *Ve Münir, kardeşinden daha güzeldir.*

f) Bazı cem'u't-teksîrler ve bazı isimlerin başındaki hemzeler: أَبْطَالُ الأُمَّةِ عِنْدَ أَمِيرِ تِلْكَ الأَرْضِ. *Ümetin bahadırları, o toprağın emiri (kralı) yanındadırlar.*

g) Bazı zamir ve edatların başındaki hemzeler:

قَالُوا رَبُّنَا يَعْلَمُ إِنَّا إِلَيْكُمْ لَمُرْسَلُونَ. *"(Elçiler) Dediler ki: Rabbimiz bilir ki biz size gönderilmiş elçileriz."* (Yâsin, 36/16)

Hemzetü'n-nida (هَمْزَةُ النِّدَاءِ) **:** Seslenme için kullanılan hemze. Bu hemze, yakında bulunan kimseye seslenmek için kullanılır: أَعَبْدَ اللَّهِ! *Ey Abdullah!*

أَ أُسَيْدُ إِنْ مَالاً مَلَكْتَ فَسِرْ بِهِ سَيْرًا جَمِيلاً. *Ey Üseyd! Şayet bir mala sahip olursan, onunla güzel bir davranışta bulun!*

Mânevî yakınlık için de kullanılır.

أَ رَبَّ العَالَمِينَ. *Ey âlemlerin Rabbi!*

أَ سَمِيرُ! *Ey Semir!* أَ مُسْلِمُ! *Ey Müslüman !* gibi.

Hemzetü'l-vasl (هَمْزَةُ الوَصْلِ) : Vasıl hemzesi. Cümle

başında okunan, fakat cümle ortasında okunmayan "hemze":
اُكْتُبْ. *Yaz!;* وَاكْتُبْ. *Ve yaz!;* اِسْتَخْرَجَ. *Çıkardı;*
وَاسْتَخْرَجَ. *Ve çıkardı.* اِبْنٌ. *Oğul.* وَابْنٌ. *Ve oğul.*
يَا وَلَدُ اُدْرُسْ! *Ey çocuk! dersine çalış!*
وَاضْرِبْ لَهُمْ مَثَلاً أَصْحَابَ الْقَرْيَةِ اِذْ جَاءَهَا الْمُرْسَلُونَ. *"Onlara elçilerin geldiği şu kent halkını misal olarak anlat."* (Yasin, 36/13).

Şu on iki ismin başında bulunan hemze, vasıl hemzesidir.
اِبْنُمٌ *Oğul;* اِسْمٌ *İsim;* اِبْنٌ *Oğul;* اِسْتٌ *Kız, dübür;*
اِبْنَةٌ *Kız;* اِمْرُؤٌ *Kişi, şahıs;* اِمْرَأَةٌ *Kadın ;* اِثْنَانِ *İki (erkek);*
اِثْنَتَانِ *İki (bayan);* اَيْمُنٌ *Yemin;* اَلْ atıf ve mevsüle (edatı).
عَائِشَةُ امْرَأَةٌ غَنِيَّةٌ. *Ayşe, zengin bir kadındır.*
نَجَحَ فِي الاِمْتِحَانِ طَالِبَانِ اِثْنَانِ. *İmtihanda, iki öğrenci başarılı oldu.* قُلِ الصِّدْقَ. *Doğruyu söyle!* جَاءَ الْحَقُّ. *Hak geldi.*

* Sülâsî emir lafızlarının ve beş ve altı harfli fiillerin mâzî, emir ve masdarlarının başındaki hemzeler de vasıl hemzesidir:
اُكْتُبْ وَاجِبَكَ وَادْرُسْ دَرْسَكَ. *Ödevini yaz ve dersine çalış.*
وَانْطَلَقَ. *ve gitti;* وَ اخْتَارَ. *ve seçti ;* وَانْصُرْ *Yardım et!*
اِسْتَغْفِرْ رَبَّكَ مِنْ كُلِّ ذَنْبٍ. *Her günahtan Rabbinden mağfiret dile.*
هَاجَمَ القَائِدُ المَدِينَةَ وَاسْتَوْلَى عَلَيْهَا. *Komutan, şehre saldırdı ve onu işgal etti, (ele geçirdi.)*

Bu hemze, soru edatı olan hemzeden sonra gelirse okunmadığı

gibi, yazılıştanda hazfedilir. Misal:

أَتَّخَذْنَاهُمْ سِخْرِيًا. *"Hani onlarla alay ederdik."* (Sad, 38/63) Bu ibârenin aslı, أاتَّخَذْنَاهُمْ şeklindedir.

سَوَاءٌ عَلَيْهِمْ أَسْتَغْفَرْتَ لَهُمْ أَمْ لَمْ تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ. *"Onlar için mağfiret dilesen de, mağfiret dilemesen de birdir."* (Münâfikun, 63/6)

* ابْن kelimesi, iki özel isim (baba ve oğul) arasında bulunduğunda ve satır başında olmadığı takdirde hemzesi düşer:

مُحَمَّدُ بنُ عَبْدِ اللَّه. *Abdullah'ın oğlu Muhammed.*

عَمْرُوبْنُ هِنْدٍ قَائِدٌ شُجَاعٌ. *Hind, oğlu Amr, cesur bir komutandır.*

* Besmelenin başındaki اسم kelimesinin hemzsi düşer:

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ *"Rahmân ve Rahim olan Allah'ın adıyla."*

* Târif edatı اَل el'in önüne cer edatı "lâm" geldiğinde yine hazfedilir: لِلرَّجُلِ *Adam için* . . لِلْمُوَاطِنِ حُقُوقٌ *Vatandaşın hakları vardır.*

*ال el-tarif edatı başındaki hemze:

الْوَلَدُ *Çocuk ;* اَلْخَرِيفُ *Sonbahar.*

*Vasıl hemzesi ile başlayan ve ondan sonra bir hemze bulunan bir fiilin başına فَ (fâ) ve وَ (vâv) atıf edatları geldiğinde, vasıl hemzesi hazfedilir.

فَأْتِ (فَائْتِ) *Gel! ;* وَأْتَمِنْ (وَائْتَمِن) *Güven !*

*Soru edatından sonra hazfedilir: أَبْنُكَ هَذَا؟ *Bu senin*

oğlun mu?

أَسْمُكَ سَالِمٌ؟ *Adın Sâlim mi?* Bu iki cümlenin aslı –أَاِسْمُكَ أَابْنُكَ؟ şeklindedir.

*Dört, beş ve altı harfli fiillerin başındaki hemzenin önüne müzari harfi geldiğinde hazfedilir:

أَخْرَجَ– يُخْرِجُ *Çıkardı;* اِجْتَمَعَ –يَجْتَمِعُ *Toplandı;* اِسْتَخْبَرَ– يَسْتَخْبِرُ *Haber edindi,* gibi.

Humâsî (الخُمَاسِي) : Beş harfli fiil veya isim:

اِجْتَمَعَ *Toplandı,* اِنْقَطَعَ *Kesildi.* دِينَارٌ *Dinar,* مِفْتَاحٌ *Anahtar,* gibi.

— İ —

İbâre (العِبَارَةُ) : Metin, ibâre. Herhangi bir maksadı anlatmak için kullanılan ifâde. Birbirine bağlı olan birkaç kelimeden oluşan metin.

قُلِ اللَّهُ خَالِقُ كُلِّ شَيءٍ. *"De ki: Allah, herşeyin yaratıcısıdır."* (*Rad*,13/16) نِظَامُ المَدْرَسَةِ ضَرُورِيٌّ. *Okulun disiplinli olması, zarûrîdir.*

İbdâl (الإِبْدَالُ) : Bir harfi, başka bir harf yerine koymak. Nahiv ve sarf âlimlerine göre dokuz harfte ibdâl yapılır: Bunlar; (هَدَأْتُ مَوْطِيًا) *Ezileni yatıştırdım."* ibaresinde toplanmıştır.

Misaller: غَزَوَ = غَزَا. *Gazaya çıktı.* رَمَى. = رَمَيَ *(Ok v.s.) attı.* نَامَ. =نَوَمَ *Uyudu.* بَاعَ. =بَيَعَ *Sattı.*

صَلَحَ – اصتَلَحَ = اِصْطَلَحَ. *Verdi.* أَعْطَوَ= أَعْطَيَ= أَعْطَى. *Anlaştı.* اِصْطَفَوَ = اِصْطَفَيَ= اِصْطَفَى *Seçti,* gibi.

İbtidâ (اَلاِبْتِـــدَاءُ) : Başlangıç; cümleye başlamak; mübtedâ olmak.

a) İsmin önünde lafzî 'âmillerin bulunmaması ve mânevî 'âmil ile ismin özne olarak merfu' olması. مُـحَـمَّـدٌ فِي الدَّارِ. *Muhammed evdedir.* Bu misalde مُـحَـمَّـدٌ kelimesi cümlenin başında bulunduğundan ve ilk kelimesi olduğu için merfû' gelmiştir. اَللَّهُ رَبُّنَا. *Allah, Rabbimizdir.*

b) Cümlenin başında bulunan "vâv" ve "lâm" gibi bazı edatlara da ibtidâiyye denilir:

لأَنْتُمْ أَشَدُّ رَهْبَةً فِي صُدُورِهِمْ مِنَ اللَّهِ. *"Onların kalblerinde yerleşen korkunuz, Allah korkusundan daha şiddetlidir."* (Haşr, 59/13) Bu misalde لأَنْتُمْ İbâresinin başındaki (لَ) "lâm" gibi.

لَيُحِبُّ اللَّهُ الْمُحْسِنِينَ. *Elbette Allah, iyilik yapanları sever.*

لَبِئْسَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ. *"Yaptıkları şey ne kadar kötüdür!"* (Mâide, 5/62).

İctimâ'u's-sâkineyn (اِجْتِمَاعُ السَّاكِنَيْنِ) : İki harekesiz harfin bir araya gelmesi. Şayet birinci harf illet harfi ise, ikinci harf, sahih bir harf ise illet harfi hazfedilir. Fakat birinci harf illet harfi ise, ikinci harf şeddeli ise illet harfi hazfedilmez: Misaller: مَادَّةٌ (مَادْدَةٌ). *Uzatan (bayan), madde.*

خَفْ (خـافْ) *Kork.* قُلْ. (قُـول) *Söyle.* دَابَّةٌ (دَابْبَـةٌ). *Hayvan.*

بِعْ(بيـع) *Sat.*

تَغْزُونَ (تـغزُوُونَ). *Siz gazaya çıkıyorsunuz.* Vâv üzerine zamme ağır geldiği için, zamme hazfedildi, iki sâkin vâv bir araya geldi ve birinci vâv hazfedildi, böylece تَغْزُونَ oldu.

*Şayet iki sâkin harf ayrı kelimelerde ise ve birinci sakin harf illet harfi ise, bu harf okunmaz, fakat yazılır:

يَغْزُو الْجَيْشُ. *Ordu savaşıyor.*

يَرْمِي الْحَاجُّ. *Hacı (taşları şeytana) atıyor.*

وَقَـالاَ الحَـمْـدُ لِلَّه. *"Onlar (ikisi) Allah'a hamd olsun, dediler."* *(Neml, 27/15)*

رَكْعَتَا الفَجْرِ خَيْرٌ مِن الدُّنْيَا وَمَا فِيهَا. *Sabah namazının iki rekatı, dünyadan ve içinde bulunan (eşya)dan hayırlıdır.* *(Hadis)*

*Şayet birinci harf illet harfi değilse, genel olarak kesre ile hareke alır: ارْكَبِ الدَّرَّاجَةَ. *Bisiklete bin.*

Üç yerde zamme ile harekelenmesi gerekir.

1- Birinci bapta müzâ'af fiilinin cezim hali ve emri hazırına gaib hâsı bitiştiğinde: Misal: رُدُّهُ *Onu geri çevir!*

لَمْ يَرُدُّهُ. *Onu geri çevirmedi.*

2-Sondan bir önceki harfi zammeli zamir:

لَهُمُ البُشْرَى. *"Müjde yalnız onlar içindir."* *(Zümer, 39/17).*

كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ. *"Oruç size farz kılındı."* *(Bakara 2/183)*

3- Müfred merfu müzâ'af fiilinin sonu:

يَمُدُّ=(مَدَّ- يَمْدُدُ) *Uzatıyor.* يَفِرُّ=(فَرَّ - يَفْرِرُ) *Kaçıyor.*

*مِنْ cer edatı, hareke aldığında fetha ile harekelenir.

مِنَ القَوْمِ *Kavimden.* عَادَ الرَّجل مِنَ السَّفَرِ *Adam yolculuktan döndü,* gibi.

İdğâm (الإِدْغَـــامُ) : Aynı türden olan veya mahrecleri birbirine yakın olan harflerden birincisinin harekesiz kılınarak ikincisi ile kaynaşmasıdır. مَـدَّ =مَـدَدَ *Uzattı,* فَـرَّ = فَـرَرَ *Kaçtı,* gibi.

İdgam üç kısma ayrılır.

a) Câiz olan idgam:

*Meczûm müzâri fiilde yapılır: لَمْ يَمُدَّ- وَ لَمْ يَمْدُدْ. *Uzatmadı.* لَمْ يَشُدَّ – لَمْ يَشْدُدْ. *Çekmedi, koşmadı.*

*Müfred emir fiilinde yapılır: مُدَّ – اُمْدُدْ. *Uzat!* عُدَّ – اُعْدُدْ. *Say!*

* Aynu'l-fiili ve lâmu'l-fiili "yâ" olan ve lâmu'l-fiilin harekeli olması gerektiğinde yapılır: حَيَّ – حَيِيَ *Yaşadı.*

b) Vâcib olan idgam: Aynı cinsten iki harf bir araya geldiğinde bunlardan ilki sakin, ikincisi harekeli ise idgâm vacip olur: مَدَّ=مَدْدُ *Uzatmak.* مَدَّ=مَدَدَ = مَدَدَ *Uzattı.*

مَادٌّ – مَادِدٌ *Uzatan.* يَمُدُّ=يَمْدُدُ *Uzatıyor.*

سَكَتَّ=سَكَتْتُ *Sustum.* عَمَّا=عَمْمَا+عَنْ+مَا *Neden?*

c) Mümteni' (yasak) olan idgam: Şu durumlarda idgam yapmak yasaktır.

* Aynu'l-fiili harekeli olan isimlerde: دُرَرٌ *İnciler.*

حُلَلٌ. *Takım elbiseler.*

*Sonuna harekeli zamir bitişen müzâ'af fiillerde:

مَدَدْتُ. *Ben uzattım.* فَرَرْنَا. *Biz kaçtık.* يَمْدُدْنَ. *O bayanlar, uzatırlar.* أُمْدُدْنَ. *Siz (bayanlar) uzatınız!* gibi.

*Emir kalıbındaki taaccüb fiillerinde: أَعْزِزْ بِزَيْدٍ! *Zeyd ne kadar değerlidir!* gibi.

İğra' ve tahzîr (الإِغْرَاءُ وَالتَّحْذِيرُ) :

1-İğra' (الإِغْـــرَاءُ) : Muhatabı iyi bir işi yapmaya teşvik etmektir. İğra' için kullanılan bu iyi işe "muğrâ bih" مُـغْـرًى بِـهِ denir.

İğra', mahzuf bir fiil ile mansup olur. Bu fiil الـزَمْ *Sarıl! ayrılma!* اُطْلُبْ *İste.* افْعَلْ *Yap!* fiillerinden biri olabilir.

Muğrâ bih olan isim, şu durumlarda bulunur:

a) Müfred olabilir:

الصَّبْرَ! *Aman sabırdan ayrılma!*

الصِّدْقَ ! *Doğruluktan ayrılma!*

b) Tekrarlanarak söylenen kelime (ibare) olabilir:

الصَّلَاةَ الصَّلَاةَ ! *Namaza, namaza dikkat et!* Bu misalde, birinci الصَّلَاةَ kelimesi mahzuf افـعل fiilinin mefuludur. İkinci الصَّلَاةَ kelimesi tekiddir.

الأَمَـانَةَ الأَمَـانَةَ. *Emanet, emanete dikkat et?* Birinci الأمـانَةَ kelimesi mahzuf fiilin meful, ikincisi ise lafzî tekiddir.

.اَلعَمَلَ اَلعَمَلَ اَلعَمَلَ *İşe, işe (çalışmaya) dikkat et!* Birinci اَلعَمَلَ kelimesi mahzuf fiilin mefulu, ikincisi ise lafzî tekiddir.

.اَلزَّكَاةَ اَلزَّكَاةَ *Aman zekâta dikkat et, zekâta!*

أَخَاكَ أَخَاكَ! *Kardeşine, kardeşine dikkat et!*

c) Matuf olabilir:

اَلعِلْمَ وَالخُلُقَ! *Sakın ilim ve (güzel) ahlaktan ayrılma!*

اَلجِدَّ وَالْعَزْمَ ! *Çalışma ve azimli olmaya dikkat et!*

اَلصِّدْقَ وَالإِخْلاَصَ! *Doğruluk ve samimiyetten ayrılma!*

اَلصَّبْرَ وَالصَّلاَةَ! *Sabır ve namazdan ayrılma!* Bu son dört misalde ilk isimler mahzuf fiilin mefulleri, ikinci isimler onlar üzerine matufdur.

b) Tahzîr (اَلتَّحذير) : Muhatabı kötü bir iş yapmaması için uyarmaktır. Bu kötü işe مُحَذَّرٌ مِنْهُ denir.

Tahzir için kullanılan fiiller:

ق! =*Sakın !* بَاعِدْ ! =*Uzaklaş* اِنْتَبِهْ! =*Dikkat et*

اِحْذَرْ! =*Sakın !* تَوَقَّ! =*Kaçın, sakın!* تَجَنَّبْ =*Sakın!*

* Muhazzerun minh de muğrâ bih gibi üç şekilde gelebilir:

a) Müfred olabilir:

اَلكَذِبَ! *Yalandan sakın!*

اَلكَسَلَ! *Tembellikten sakın!* Bu isimler, mahzuf fiilin mef'ûl-leridir.

b)Tekrarlanarak kullanılır:

إيّاكَ الكسَلَ الكَسَلَ ! *Tembellikten, tembellikten sakın!*

إيّاكَ الغَدْرَ الغَدْرَ! *Zulümden, zulümden sakın!*

إيّاكَ الكَذِبَ الكَذِبَ! *Yalandan, yalandan sakın!*

إيّاكَ الغِيبَةَ الغِيبَةَ! *Gıybetten, gıybetten sakın!* Bu misallerde ilk isimler, mahzûf fiilin mefulleri, ikinci isimler ise lafzî tekiddir.

c) Matuf olabilir:

إيّاكَ النِّفَاقَ وَالخِيَانَةَ. *Münâfıklık ve hainlikten sakın!*

إيّاكَ الكَذِبَ وَالنَّمِيمَةَ! *Yalandan ve koğuculuktan sakın!* Bu iki misalde ilk isimler mahzuf fiilin mefulleri, ikinci isimler onlar üzerine matufdur.

إيّاكَ يَدَكَ وَالْمِدَادَ! *Elini mürekkepten sakın!*

إيّاكَ يَدَكَ وَالسِّكِّينَ! *Elini bıçaktan koru!*

إيّاكَ رَأْسَكَ وَالْجِدَارَ! *Kafanı duvara çarpmaktan koru. Sakın kafan duvara çarpmasın, değmesin!*

Bu son üç misalde ilk isimler mahzuf bir fiilin mefulleri, ikinci isimler de mahzuf bir fiilin mefuludür. Yâni cümlenin cümleye atfı sözkonusudur.

d) Tahzir'in dördüncü bir şekli vardır. O da; sakındırılanın إيّا dan sonra gelmesidir. Bu da ya atıfsız veya (و) "vâv" atıf harfiyle veyahut (مِنْ) cer edatıyla mecrur olarak kullanılır. Veya إيّاكَ den sonra müevvel masdar gelir. Bu durumda إيّاكَ mahallen mansub olup mahzuf bir fiilin mefulu bihi olur. Bazen

إِيَّا tekrarlanabilir:

إِيَّاكُمْ وَالرِّيَاءَ! *İkiyüzlülükten sakının!*

إِيَّاكَ وَالْغَفْلَةَ عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ! *Allah'ın zikrinden gafil olmaktan sakın!* Bu iki misalde إِيَّا hazfedilen fiilin mefuludur. Vavdan sonra gelen isim de hazfedilmiş bir fiilin mefuludür.

إِيَّاكَ مِنَ الكِبْرِ! *Kibirden sakın!*

إِيَّاكَ مِنَ الخِيَانَةِ. *Hainlikten sakın!*

إِيَّاكَ أَنْ تَتَهَاوَنِي! *Gevşemekten sakın!*

إِيَّاكَ أَنْ تَتْرُكَ الصَّلاَةَ! *Namazı terketmekten sakın!*

إِيَّاكَ أَنْ تَقُولَ مَالاَ تَفْعَلُ! *Yapamayacağın şeyi söylemekten sakın!*

Bu misallerde إِيَّا hazfedilen fiilin mefuludur. Ondan sonra gelen isim aynı fiilin ikinci mefuludur.

İsim tekrarlanırsa veya atfedilirse, iğra ve tahzîr'de fiilin hazfedilmiş olması gerekir. Ayrıca tahzîr إِيَّا ile yapılırsa, yine fiilin hazfedilmesi gerekir.

Bunlardan başka diğer yerlerde fiilin zikredilmesi veya hazfedilmesi caizdir.

İhfâ (الإِخْفَاءُ): Gizleme, kapalı tutma, bir harfi idğâm ve izhâr arasında okuma.

İhtisâs (الاِخْتِصَاصُ) : Mütekellim veya muhatap zamirinden sonra onu açıklayan ve aynı mânaya gelen ma'rife,

zâhir, mansub bir isim getirmektir.

Bu isim, vücuben hazfedilen أَخُصّ *Özellikle belirtiyorum,* أَعْنِي *Kasdediyorum, demek istiyorum;* أَقْصِدُ *Kasdediyorum,* fiillerinden biri ile nâsbedilir.

نَحْنُ – مَعْشَرَ الْعُلَمَاءِ – نُصْلِحُ الأُمَّةَ. *Biz, - âlimler topluluğu- ümmeti ıslâh ederiz.*

نَحْنُ–اللُّبْنَانِيِّينَ–مُولَعُونَ بِالمَعْرِفَةِ. *Biz- Lübnanlılar- ilme düşkünüz.*

أَنْتَ–الطَّالِبَ– أَمَلُ الوَطَنِ. *Sen -öğrenciyi kasdediyorum- vatanın ümidisin.*

نَحْنُ– بَنَاتَ طَارِقِ– نَمْشِي عَلَى النَّمَارِقِ *Biz - Târık'ın kızlarını kasdediyorum- minderler üzerinde yürüyoruz.* Bu misalde, بَنَاتَ kelimesi, ihtisas üzerine mansubdur ve mahzuf أَخُصُّ fiilinin mefuludur.

Bazen ihtisas zamirden sonra gelen ve kendisinden sonra bir sıfat bulunan اَيُّهَا veya أَيَّتُهَا ile yapılır. Bu nida edatları zamme üzerine mebni olup mahallen mensub olur ve hazfedilen أَخُصُّ ve benzeri fiillerin mefulûdür. هَا "hâ" tenbîh edatıdır. Bu edatlardan sonra gelen ve ال ile marife olan isim, merfu olur ve أَيُّ veya أَيَّةُ kelimelerinin sıfatı olur.

إِنَّنَا–أَيُّهَا الأَسَاتِيذُ–نُحِبُّ التَّلَامِيذَ. *Biz-hocalar- öğrencileri seviyoruz.* Bu misâlde إِنَّ fiile benzeyen bir edattır, fetha üzerine

mebnidir. نَا muttasıl zamirdir, sükun üzerine mebnidir, mahallen mensubdur إنّ 'nin ismidir. أيُّها nidâ edatıdır, zamme üzerine mebnîdir, mahallen mensub olup mahzuf fiilin mefuludür. ها tenbîh edatıdır, sükun üzerine mebnidir. الأَسَاتِيذُ lafzen merfudur أَيٌّ'nin sıfatıdır. نُحِبُّ müzâri fiilidir zamme ile merfudur, fâili vücuben müstetir olan نحنُ zamiridir .التَّلاَميذَ mefulün bih'dir, mansubdur. (نُحِبُّ التلاميذَ) Fiil cümlesi mahallen merfudur, إِنَّ 'nin haberidir.

*İhtisas ya övünme için yapılır:

نَحْنُ- أَيُّهَا الْمعَلِّمُونَ- أَصْحَابُ الحَقِّ. *Biz-öğretmenler-hakka sahip çıkıyoruz.*

أَنْتُمْ-أَيُّهَا الجُنُودُ-حُمَاةُ الوَطَنِ. *Siz-askerler-vatan savunucularısınız.*

عَلَيَّ- أَيُّهَا المِقْدَامُ-يُعَوَّلُ. *Bana-atılgan kimseye -güvenilir.*

عَلَيَّ-أَيُّهَا الكَرِيمُ- يُعْتَمَدُ. *Yanlız bana-ey asil insan!-güvenilir.*

*Veya mütevâzilik (alçak gönüllülük) için yapılır:

إِنِّي -أَيُّهَا العَبْدُ- فَقِيرٌ إِلَى عَفْوِ رَبِّي. *Ben-ey kul!-Rabbimin affına muhtacım.*

أُعْفُ عَنَّا-أَيَّتُهَا الفِئَةُ النَّادِمَةُ. *Biz-pişman olan kitleyi-bağışla!*

*Veya zamirden maksadın kim veya ne olduğunu açıklamak için yapılır:

نَحْنُ-العَرَبَ- أَقْرَى النَّاسِ لِلضَّيْفِ. *Biz-araplar-insanlar*

içinde en fazla misafiri ağırlayanız.

نَحْنُ-مَعَاشِرَ الأَنْبِيَاءِ-لاَنُوَرِّثُ. *Biz-peygamberler topluluğu-miras bırakmayız. (Hadis)*

نَحْنُ-مَعْشَرَ العَرَبِ-نَأْبَى الضَّيْمَ. *Biz-Arap topluluğu-adaletsizlikten, haksızlıktan kaçınırız.*

نَحْنُ- الشُّبَّانَ-نُجِلُّ آرَاءَالمُجَرِّبِينَ. *Biz, -gençler- tecrübeli kimselerin fikirlerine saygı gösteriyoruz.*

نَحْنُ-الطَّلَبَةَ- شِعَارُنا الجِدُّ. *Biz-talebeler- şiârimiz çok çalışmaktır.*

نَحْنُ-بَنِي العَرَبِ- نُغِيثُ المَلْهُوفَ. *Biz-Araplar-çaresizin yardımına koşarız.*

إنَّا-مَعْشَرَ المِصْرِيِّينَ- نُكْرِمُ الضَّيْفَ. *Biz-Mısırlılar topluluğu-misafire ikram ederiz.*

لَكُمْ- آلَ ياسِرٍ-الجَنَّةُ. *Size-Yasir ailesi-cennet vardır. (Hadis)*

سَلْمَانُ مِنَّا- أَهْلَ البَيْتِ. *Selmân, bizden-Ehl-i beytten-dir.*(el-Hâkim, *el-Müstedrek*, 3/598)

نَحْنُ-أَنْصَارَ الحقِّ-نَقُولُ الصِّدْقَ. *Biz- hakkı destekleyenler-doğruyu söyleriz.*

إنَّا – مَعَاشِرَ الأَنْبِيَاءِ -لاَنُوَرِّثَ مَاتَرَكْنَاهُ صَدَقَةٌ. *Biz-peygamberler topluluğu-miras bırakmayız. Bıraktığımız mal sadakadır. (Buhari, Humus 1; Müslim, Cihad,49,52)*

أَنَا-الأَدِيبَ- أُكْرِمُ الطُّلاَّبَ. *Ben-edip- talebelere ikramda bulunurum.*

نَحْنُ-الأُدبَاءَ-نُكْرِمُ الطُّلاَّبَ. *Biz-edebiyatçılar-öğrencilere*

ikramda bulunuruz.

وَقَالَ: إِنَّا-آلَ مُحَمَّدٍ-لا تَحِلُّ لَنَا الصَّدَقَةُ. *Ve (Peygamber) dedi ki: Biz -Muhammed'in ailesi -sadaka bize helâl değildir.* (*Müslim, Zekat* 161,168)

بِكَ-اَللَّهَ-أَسْتَعِينُ-وَلَكَ-اَللَّهَ- أُصَلِّي وَأَصُومُ. *Yalnız senden-Allah'ım!-yardım dilerim. Ve yalnız sana-Allah'ım!-Namaz kılarım ve oruç tutarım.*

نَحْنُ-الْمُوَقِّعِينَ عَلَى هَذَا-نَشْهَدُ بِكَذَاوَ كَذَا. *Biz-bunu imzalayanlar-şuna ve şuna şahitlik ederiz.*

لَنَا-أَيُّهَا الْمُسْلِمُونَ-تَارِيخٌ مَجِيدٌ. *Biz-Müslümanların-şanlı bir tarihimiz vardır.*

نَحْنُ-الْجُنُودَ-دِرْعُ الوَطَنِ. *Biz-askerler-vatanın zırhıyız.*

بِنَا -الْمُعَلِّمِينَ وَالْمُعَلِّمَاتِ-تَنْهَضُ الأُمَّةُ. *Biz- erkek ve bayan öğretmenlerle-millet kalkınır.* Şâir şöyle demiş:

لَنَا-مَعْشَرَ الأَنْصَارِ- مَجْدٌ مُؤَثَّلُ * بِإِرْضَائِنَا خَيْرَ البَرِيَّةِ أَحْمَدَا. *Bize -Ensâr topluluğuna- insanlığın en hayırlısını (Hz.Muhammed) hoşnut etmemizle köklü bir şan ve şeref vardır.*

أَنَا- الْقُدْسَ-مَوْطِنُ الإِسرَاءِ. *Ben-Kudüs-İsrâ yeriyim.*

إِنَّا- الْمُقَاتِلِينَ- سَنُعِيدُ كَرَامَةَ أُمَّتِنَا. *Biz-savaşçılar-milletimizin asaletini geri getireceğiz.*

بِنَا-طُلاّبَ الجَامِعَةِ-يَزْدَهِرُ العِلْمُ. *Bizim ile -üniversite öğrencilerini kasdediyorum-ilim gelişir, parlar.*

أَنَا–مَحَمَّدًا– نَصِيرُ الضُّعَفَاءِ. *Ben-Muhammed- zayıf ve düşkünlerin yardımcısıyım.*

لَكَ– عَلِيًّا– أُقَدِّمَ التَّحِيَّةَ. *Sen -Ali'ye-selam sunarım.*

عَلَى بَابِكَ–خَلِيفَةَ الْمُسْلِمِينَ–وَقَفَ الْمَدَّاحُونَ. *Yalnız senin kapında-müslümanların halifesi-meddahlar ayakta dururlar.*

وَامْرَأَتُهُ–حَمَّالَةَ الْحَطَبِ– فِي جِيدِهَا حَبْلٌ مِنْ مَسَدٍ. *"Ve onun karısı da-odun hamalı olarak-boynunda hurma lifinden bükülmüş bir ip olduğu halde (ateşe girecektir).* (Mesed, 11/4-5)

نَحْنُ– أَيَّتُهَا الْفِئَةُ– مَظْلُومُونَ. *Biz -grup olarak-mazlumuz.* (Maksat şefkat ve merhameti celbetmektir.)

بِكَ– اللَّهَ – نَرْجُو الْفَضْلَ. *Seninle, Allah'ım üstünlük umarız.*

أَنَا–أَيُّهَا الْعَرَبِيُّ– كَرِيمٌ. *Ben-arap olarak-asilim, cömerdim.*

أَنَا– أَيَّتُهَا الطَّالِبَةُ–أَسْعَى إِلَى الْعِلْمِ. *Ben-bayan talebe -ilim için çaba harcıyorum.*

رَبَّنَا اغْفِرْلَنَا– أَيُّهَا الْمَسَاكِينُ. *Rabbimiz bizlere- şu zavallılara- mağfiret eyle!*

اِنَّنِي –أَيُّهَا الْغَرِيبُ –لاَ أَدْرِي كَيْفَ أَعِيشُ. *Ben-yabancı-nasıl geçineceğimi bilmiyorum.*

أَنَا– أَيُّهَا الْعَبْدُ– مُحْتَاجٌ إِلَى رَحْمَةِ رَبِّيّ. *Ben, -kul- Rabbimin rahmetine muhtacım.*

اَللَّهُمَّ اغْفِرْلَنَا– أَيُّهَا الْعِصَابَةُ. *Allah'ım bize -topluluğa- mağfiret eyle.*

أَنَا أَفْعَلُ كَذَا–أَيُّهَا الرَّجُلُ. *Ben şöyle yapıyorum -ey adam-!*

نَحْنُ- العَرَبَ- أَشْجَعُ النَّاسِ. *Biz-Araplar-insanların en cesurlarıyız.*

نَحْنُ-الأَتْرَاكَ-نُكْرِمُ الضَّيْفَ. *Biz-Türkler-misafire ikrâmda bulunuruz.*

بِكَ- اللَّهَ- أَرْجُو النَّجَاحَ. *Seninle-Allahım-başarıyı dilerim.*

سُبْحَانَكَ- اللَّهَ- العَظِيمَ. *Yüce -Allah'ım -seni tenzih ederim.*

نَحْنُ-الجُنُودَ-نُدَافِعُ عَنِ الوَطَنِ. *Biz-askerler-vatanı savunuyoruz.*

İ'lâl (الإِعْلاَلُ) : Bir illet harfini, başka bir illet harfi ile değiştirmek veya herhangi bir sebepten dolayı bir illet harfini hazfetmektir. قَالَ-قَوَلَ = *söyledi, dedi.* بَاعَ – بَيَعَ *sattı.*

وَرِثَ – يَرِثُ *Mirasçı oldu, mirasçı oluyor.*

وَصَفَ – يَصِفُ *Vasfetti, niteledi.*

وَعَدَ – يَعِدُ *Vadetti.*

*Ecvef fillerin bazı mâzî kiplerinden, emri hazırının müfred-müzekker-muhatap ve cem'i müennes kiplerinden, müzâri kipinin iki cem'-i münnesinden illet harfi hazfedilir:

دَامَ-يَدُومُ – دُمْ (دُوْمْ) دُمْنَ- دُمْتُ- يَدُمْنَ. =*Devam etti.*

نَامَ-يَنَامُ – نَمْ (نَامْ) نِمْنَ- نِمْنَا- يَنَمْنَ. =*Uyudu.*

مَالَ- يَمِيلُ – مِلْ (مِيلْ) مِلْنَ-مِلْنَا- يَمِلْنَ. =*Meyletti.*

Kalb ile (değiştirmekle) yapılan ilâl, illet harfi harekeli ise ve ondan önceki harfin harekesi fetha ise illet harfi elife dönüşür.

قَامَ – قَوَمَ *Ayağa kalktı;* دَعَا – دَعَوَ *Dua etti, çağırdı,*

مَالَ – مَيَلَ *Meyletti, eğildi,* بَنَى – بَنَيَ *Yaptı,* gibi.

Vâv sâkin ise ve ondan önceki harfin harekesi kesre ise, "vâv", "yâ" harfine dönüşür:

اِيرَاثٌ – اِوْرَاثٌ *Miras bırakmak;* مِيزَانٌ – مِوْزَانٌ *Tartı aleti,*

حِيلَةٌ – حِوْلَةٌ *Hile,* قِيمَةٌ – قِوْمَةٌ *Kıymet,* صِيَامٌ – صِوَامٌ *Oruç,*

قِيَامٌ – قِوَامٌ *Ayağa kalkmak,* دِيَارٌ – دِوَارٌ ج – دَارٌ *(Cem-i teksir) Evler; yurtlar,* ثِيَابٌ – ثِوَابٌ ج ثَوْبٌ *(Cem-i teksir) Elbiseler.*

Nakıs fiilin sonunda bulunan vâvdan önceki harf, kesreli ise, (و) "vâv" harfi, (ي) "yâ" harfine dönüşür.

رَضِيَ – رَضِوَ *Razı oldu,* سَخِيَ – سَخِوَ *Cömert oldu,*

قَوِيَ – قَوِوَ *Kuvvetli oldu,* دُعِيَ = دُعِوَ = دَعَا *Çağırıldı,* gibi.

el-İlgâ (الإِلْغَاءُ) : **"Ef'âl-ı kulûb"**dan bir fiil, iki mef'ûlü arasına girdiğinde veya onlardan sonra geldiğinde, bu fiillerin lafzen ve mahallen amel etmemelerine **"ilgâ"** denir:

ظَنَنْتُ القِطَارُ قَادِمٌ. *Trenin gelmekte olduğunu zannettim.* Bu ibârede, iki mef'ûlü nasbederek ظَنَنْتُ القِطَارَ قَادِمًا. şeklinde okumak da caizdir.

ظَنَنْتُ زَيْدٌ قَائِمٌ. *Zeyd'i ayakta olduğunu zannettim.*

Şayet fiil, iki mefulden sonra gelirse, onlarda amel etmez, iki mef'ûlü de refedilir: وَجَدْتُ الصِّدْقُ نَافِعٌ. *Doğru sözlü olmayı faydalı buldum,* gibi.

İllet harfleri (حُـــرُوفُ الْـعِـلَّـة) : Arapçada (ا- و- ي) "elif", "vâv" ve "yâ" harflerine illet harfleri denir.

el-İltifât (الالْـتِـفَـاتُ) : Gaipten (üçüncü şahıs) bahsederken, hemen sözün akışını ikinci veya birinci şahısa çevirmek veya bunun aksini yapmaktır:

حَتَّى إِذَا كُنْتُمْ فِي الْفُلْكِ وَ جَرَيْنَ بِهِمْ بِرِيحٍ طَيِّبَةٍ وَ فَرِحُوا بِهَا

... *"Hattâ siz gemide bulunduğunuz, o gemiler de içindekileri tatlı bir rüzgarla alıp götürdükleri ve (yolcular) bu yüzden neşelen-dikleri zaman ..."* *(Yunus, 10/22).* Bu âyette; önce ikinci çoğul şahısa hitap etmekle söze başlanmış, daha sonra بِهِمْ ve فَرِحُوا ibârelerinde, üçüncü şahıs zamirine geçilmiştir.

Şâir şöyle demiş:

عِيدُ بِأَيَّةِ حَالٍ عُدْتَ «يَاعِيدُ» * بِمَا مَضَى أَمْ بِأَمْرٍ فِيكَ تَجْدِيدُ

Bayramdır. "Ey bayram!" Sen hangi durumda geri döndün. Geçen şeylerle mi? Yoksa sende yenilik olan bir durumla mı?

Başka bir şâir şöyle demiş:

نَامَ الخَلِيُّ وَلَمْ يَرْقُدِ * تَطَاوَلَ لَيْلُكَ بِالإِثْمِدِ *el-Hali uyudu ve fakat o uyuyamadı, senin gecen sürme ile uzadı.*

Üçüncü şahıstan bahsederken mütekellime intikâl etmek.

إِنْ يَشَأْ يُذْهِبْكُمْ وَيَأْتِ بِخَلْقٍ جَدِيدٍ وَمَا ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ بِعَزِيزٍ. *"O dilerse, sizi ortadan kaldırıp yepyeni bir halk getirir. Bu Allah'a güç değildir."* *(İbrahim, 14/20)* Yüce Allah, bu âyette önce gaipten bahsediyor, sonra kendi zatından bahsediyor.

İltikâü's-sâkineyn (اِلْتِقَاءُ السَّاكِنَيْنِ) : İki harekesiz harfin bir araya gelmesi: دَابَّةٌ = دَابْبَةٌ *Hayvan,* kelimesindeki 'elif' ve birinci 'bâ' gibi. (Ayrıca bk.**"İctimâ'u's-sâkineyn"** maddesi.)

İki sâkin harf bir araya geldiğinde, şayet birincisi sağlam bir harf ise, bu harfi kesre ile harekelendirmek gerekir. Misal: اِقْرَأِ الْكِتَابَ! *Kitabı oku!* اِضْرِبِ الْعَبْدَ. *Köleyi döv!* gibi.

Şayet birinci harf illet harfi ise ve ondan önce kendisine uymayan bir hareke varsa, bu harfi kendisine uygun bir hareke ile harekelendirmek gerekir. Misal: لاَ تَخْشَيِ اللَّوْمَ! *(Ey bayan!) Kınamadan korkma!* Burada تَخْشَي filinin sonundaki ي harfi kesre ile harekelendirilmiştir.

مِنْ harfi, başında ال bulunan bir kelimeden önce gelirse, sonundaki nun fetha ile hareke alır: مِنَ الْبَيْتِ. *Evden;* مِنَ الْمَدْرَسَةِ. *Okuldan,* gibi.

Vakıf durumunda iki sâkin harf bir araya gelebilir: خُبْزْ *ekmek,* مَوْتْ *ölüm,* gibi.

هُمْ ve كُمْ zamirlerinden sonra başında ال takısı bulunan bir kelime gelirse, bu zamirlerin sonu zamme ile hareke alır: عَلَيْكُمُ السَّلاَمُ. *"Size selam olsun".*

وَ أُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ. *"Ve kurtuluşa erenler de onlardır."* (el-Bakara, 2/5) âyetinde olduğu gibi.

İ'râb (اَلإِعْرَابُ) : Cümle içinde kelimenin veya cümleler

arasında cümlenin görevini belirtmek, "ref'", nasb", "cer" ve "cezm" gibi çeşitli şekillerden hangisi olduğunu açıklamaktır. Bunlar, mu'reb kelimelerin cümle içindeki görevini ve konumunu gösterir: جَاءَ زَيْدٌ. *Zeyd geldi.* رَأَيْتُ زَيْدًا. *Zeyd'i gördüm.* مَرَرْتُ بِزَيْدٍ. *Zeyd'e uğradım.* لَمْ يَذْهَبْ. *O gitmedi.* Yukarıdaki misâllerde زَيد kelimesi sırasıyla "ref'","nasb" ve cer ile i'râb edilmiştir. يَذْهَبْ müzâri fiili ise, "cezm" ile i'rab edilmiştir.

İ'râb üç kısma ayrılır:

a) Lafzî irâb: Kelimenin sonunun "ref'", "nasb", "cer" ve "cezm" ile i'râb edilmesi veya tesniye ve cem'-i müzekker sâlimlerde ve esmâ-i hamse'de harflerle irâb edilmesidir:

يكتُبُ. *O yazıyor.* الوَلَدُ مُجْتَهِدٌ. *Çocuk çalışkandır.*

لَمْ يَكْتُبْ. *O yazmadı.* قَدِمَ الْغَائِبُ. *Kayıp, geldi.*

لَنْ يَكْتُبَ. *O asla yazmayacak.* رَأَيْتُ الغَائِبَ. *Gâib olanı gördüm.* يَخُوضُ الجَيْشُ المَعْرَكَةَ. *Ordu, savaşa dalıyor.*

مَرَرْتُ بِالْغَائِبِ. *Gâibe uğradım.*

جَاءَ الْمُعَلِّمُونَ. *Öğretmenler geldi.*

العَاقِلُ يَصُونُ شَرَفَهُ. *Akıllı, şerefini korur.*

إِنَّ الْعَجُولَ لَنْ يُتْقِنَ عَمَلاً. *Şüphesiz ki aceleci, bir işi asla mükemmel yapmayacaktır.* جَاءَ الْمُعَلِّمُ. *Öğretmen geldi.*

شَاهَدْتُ الْمُعَلِّمَ. *Öğretmeni gördüm.* مَرَرْتُ بِالْمُعَلِّمَ. *Öğretmene*

uğradım.

أَقْبَلَ الطُّلاَّبُ وَالطَّالِبَاتُ. *Erkek ve kız öğrenciler yöneldiler.*

يَنْجَحُ الْمُجْتَهِدُ. *Çalışkan, başarılı olur.*

حَضَرَ أَبُوكَ وَالْمُعَلِّمُونَ. *Baban ve öğretmenler geldi.*

Yukarıdaki misallerde görüldüğü gibi, bazı kelimelerin irabı, harekelerle olmuştur, bazılarının ise, harflerle olmuştur. Esmâ-i hamse, tesniyeler, cem'i müzekker sâlimler ve cem'-i müennes sâlimlerin irabı harflerle olmuştur. Bunların tamamının i'rabı, lafzî irab kısmındandır. (İlgili maddelere bakınız.)

b) Takdirî irâb: Çeşitli sebeblerden dolayı (irab alâmetinin ağır gelmesi, v.s.) bazen irab alâmetleri açıkça görünmez, takdir edilir. Yani yerine göre takdiren merfu, mansub, mecrur olur. Sonunda elif bulunan isimlerin, sonunda "yâ" bulunan ve ondan önceki harfin harekesi kesre olan isimlerin ve sonunda illet harfi bulunan bazı müzârî fiillerin irabı takdirîdir. Yâni sonunda (ا) "elif" bulunan müzâri fiil, ref' ve nasb hallerinde, (و) "vâv" bulunan müzâri fiil, ref' halinde takdirî irâb alır: Mesela:

يَدْعُو الْقَاضِي الْفَتَى إِلَى الْمُسْتَشْفَى. *Yargıç genci hastaneye dâvet ediyor.* Bu misalde إلى harfi ceri hariç, diğer kelimelerin irâbı takdîridir. Yâni sonunda illet harfi veya önceki harfin harekesi kesre olan "yâ" bulunan isimler ve müzâri fiilin irabı takdirîdir. الْقَاضِي gibi isimler, nasb halinde lafzî irab alır:

رَأَيْتُ قَاضِيًا. *Bir yargıcı gördüm,* gibi.

يَدْعُو الدَّاعِي. *Davetçi ...ye çağırıyor.* بَيْتِي *Evim,* gibi.

يَهْوَى المُصْطَفَى العُلَى؟ *Mustafa, yücelmeyi arzuluyor.*

يَقْضِي القَاضِي عَلَى الجَانِي. *Yargıç, suçlu âleyhine karar verir.*

جَاءَ مُعَلِّمِي. *Öğretmen geldi.* شَاهَدْتُ مُعَلِّمِي. *Öğretmenimi gördüm.* مَرَرْتُ بِمُعَلِّمِي. *Öğretmenime uğradım.*

أَكْرَمْتُ مَنْ تَعَلَّمَ. *"Öğrenciye ikramda bulundum."* Bu misalde مَنْ kelimesi, mahallen mansubdur, mefuldür.

c) Mahallî irab: Mebni kelimelerin irabı veya irapta yeri olan cümlelerin bulundukları yerde aranan irâba mahallî irâb denir. Bütün mebnî kelimelerin ve cümlelerin irabı mahallîdir:

هَذَا أَبِي. *Bu babamdır.* Bu misalde هذا kelimesi, mahallen merfudur, mübtedadır. أَبِي kelimesinin sonundaki ي harfi mahallen mecrurdur, müzâfün ileyhdir.

شَاهَدْتُ المُعَلِّمَ يَبْتَسِمُ. *Öğretmeni, tebessüm ederken gördüm.* Bu misalde يَبْتَسِمُ cümlesi mahallen mansubdur « المُعَلِّمَ » kelimesinin hâlidir.

إِنَّ هَذَا العَامِلَ نَشِيطٌ. *Şüphesiz ki bu işçi, atılgandır, dinçtir.* Bu misalde هذا kelimesi, mahallen mansubdur, إِنَّ "inne"nin ismidir.

مَنْ يَجْتَهِدْ يَنْجَحْ. *Kim çalışırsa başarır.* Bu cümlede مَنْ şart edatı sükûn üzerine mebnîdir, mahallen merfudur ve mübtedâdır.

Mahallî i'rabda kelime veya cümlenin tamamı, yerine göre mahallen merfu, mahallen, mansub, mahallen mecrur veya mahallen meczum olur.

Mahallî irabla ilgili başka misaller:

جاءَ الَّذِي نَجَحَ. *Başarılı olan geldi.*

شَاهَدْتُ الَّذِي نَجَحَ. *Başarılı olanı gördüm.*

مَرَرْتُ بِالَّذِي نَجَحَ. *Başarılı, olana uğradım.* Bu üç misalde الَّذِي ism-i mevsûlü, sırasıyla mahallen merfû', mahallen mansûb ve mahallen mecrurdur.

el-İsbât (الإِثْبَاتُ) : Olumluluk, olumlu kılmak; olumlu olduğunu ifâde etmek. قَرَأْتُ الرِّسَالَةَ. *Mektubu okudum,* وَعَدَكُمُ اللَّهُ مَغَانِمَ كَثِيرَةً تَأْخُذُونَهَا... *"Allah, size elde edeceğiniz bol bol ganimetler vaadetmiştir."* (Fetih, 48/20)

el-İskân (الإِسْكَانُ) : Harekeli bir harfi sâkin, harekesiz kılmak. Buna vakıf, sükûn, cezm ve teskîn de denilir: عَلَّمَ الإِنْسَانَ مَا لَمْ يَعْلَمْ. *"O, insana bilmediği şeyleri öğretti."* (Alak, 96/5) (Ayrıca ilgili maddelere bakınız.)

el-İskât (الإِسْقَاطُ) : Herhangi bir sarf veya nahiv kuralından dolayı kelimeden bir harfi hazfetmektir. نُكْرِمُ *İkramda bulunuruz.* Bu kelimenin aslı نُؤَكْرِمُ şeklindedir. Bütün kiplerinde birliğin sağlanması için, fiilin başındaki hemze müzâride hazfedilmiştir. يَعِدُ *(O) söz veriyor.* Bu kelimenin aslı يَوْعِدُ şeklindedir. Müzâride "vâv" harfi düşmüştür.

يَصِلُ *Ulaşır.* Bu kelimenin aslı يَوْصِلُ dir.

يَرِثَ *Varis olur.* Bu kelimenin aslı يَوْرِثُ dir.

Cezm halinde müzâri fiilden hareke ve harflerin düşürülmesi: لَمْ يَكْتُبْ التِّلْمِيذُ وَاجِبَهُ. *Öğrenci, ödevini yazmadı.*

لَمْ يَرْمِ الرَّجُلُ السَّهْمَ. *Adam oku atmadı,* gibi.

Ef'âl-i hamse'de cezm ve nasb hallerinde nunların düşürülmesi: الطَّالِبَانِ لَمْ يَجْتَهِدَا. *İki öğrenci çalışmadılar.*

الطَّالِبَانِ لَنْ يَنْجَحَا فِي الامْتِحَانِ. *İki öğrenci, imtihanda asla başarılı olmayacaklar,* gibi. (Ayrıca bk. Cezm, Meczûm, Ef'âl-i hamse).

el-İsmü (الاِسْمُ) : Varlıklara ad olan ve herhangi bir zamana delalet etmeyen kelime. رَجُلٌ *adam,* كِتَابٌ *kitap,* قَلَمٌ *kalem,* عِلْمٌ *ilim ,* شَجَاعَةٌ *cesâret,* خَوْفٌ *korku,* v.s.

İsmin en önemli alâmetleri şunlardır:

Mecrur olur, tenvin alır, nidâ edatından sonra kullanılır, başına « ال » takısı gelir. Müsnedün ileyh (kendisinden bahsedilen) olur, çoğul olur, tasğiri yapılır, isimlere ait kalıpta olur, tamlanan olabilir ve başka bir isme bedel olur.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ. *Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla.* Bu misalde, بِ cer edâtından başka, bütün kelimeler mecrûrdur.

شَاهَدْتُ طَالِبًا مُجْتَهِدًا. *Çalışkan bir öğrenci gördüm.* Bu

misalde, طَالِبًا ve مُجْتَهِدًا kelimeleri mansûbdur.

يَا سَمِيرُ! *Ey Semir!* Bu misalde, سَمِيرُ kelimesinin önüne "nidâ edâtı" getirilmiştir.

الوَلَدُ *Çocuk;* الفارِسُ *Süvâri.* Bu iki misalde, isimlerin önüne (ال) ta'rif edatı getirilmiştir.

المُعَلِّمُ فِي بَيْتِنَا. *Öğretmen, evimizdedir.* Bu misalde, المُعَلِّمُ kelimesi müsnedü ileyhdir.

رَجُلٌ ج رِجَالٌ *Adam (çoğulu) Adamlar.* Bu misalde, رِجَالٌ kelimesi, رَجُلٌ kelimesinin çoğuludur.

كِتَابٌ /كُتَيِّبٌ. *Kitap / kitapçık.* Bu misalde, كِتَابٌ kelimesi, tasğîr edilmiştir.

نَزَالِ مِثْلَ حَذَامِ. *Hazam'ı gibi in!* bu misalde, نَزَالِ ve حَذَامِ kelimeleri ism-i fiil olup فَعَالِ kalıbında gelmişler.

مُعَلِّمُ الصَّفِّ حَضَرَ. *Sınıfın öğretmeni geldi.* Bu misalde, مُعَلِّمُ kelimesi, tamlanan olmuştur.

كَيْفَ سَمِيرٌ أَ مُجْتَهِدٌ أَمْ كَسُولٌ. *Semir nasıldır? O çalışkan mıdır, yoksa tembel midir?* Bu misalde مُجْتَهِدٌ kelimesi, سَمِيرٌ kelimesinin bedeli olmuştur. (Ayrıca ilgili maddelere bakınız).

İsm-i âlet (اِسْمُ الآلَةِ) : Âletlere delâlet eden isim. Lâzımî veya müteâddî fiilden türeyen ve aşağıda verilen yedi ölçüye

göre yapılan isimdir:

1) مِفْعَالٌ : مِزْمَارٌ *Zurna;* مِنْشَارٌ *Testere,*
مِفْتَاحٌ *Anahtar;* مِكْيَالٌ *Ölçek,*

2) مِفْعَلٌ : مِصْعَدٌ *Asansör;* مِبْرَدٌ *Törpü,*
مِعْوَلٌ *Kazma;* مِثْقَبٌ *Delgeç, zımba.*

3) مِفْعَلَةٌ : مِلْعَقَةٌ *Kaşık;* مِسْطَرَةٌ *Cetvel,*
مِبْرَاةٌ *Açacak;* مِكْنَسَةٌ *Süpürge,*
مِصْفَاةٌ *Süzgeç;* مِدْخَنَةٌ *Baca,*

4) فَاعِلَةٌ : سَاقِيَةٌ *Su dolabı,*

5) فَاعُولٌ : سَاطُورٌ *Satır,*

6) فَعَّالَةٌ : كَسَّارَةٌ *Kırma aleti,* ثَلاَّجَةٌ *Buzdolabı.*

7) فِعَّالٌ : اِرَّاثٌ *Kendisi ile ateş tutuşturulan, yakılan şey,* gibi.

Bu kurallara uymayan ism-i âletler de vardır.

مُنْخُلٌ *Elek,* مُسْعُطٌ *Enfiye kutusu,*
مُدْهُنٌ *Yağdanlık,* اَلْمُكْحُلَةُ *Sürme âleti,*
مُدُقٌّ *Havan,* gibi.

Bazen ism-i alet, câmid (donuk) isimden yapılır.

سِكِّينٌ *Bir bıçak;* اَلْفَأْسُ *Balta;*
قَلَمٌ *Bir kalem;* قَدُومٌ *Bir keser.*
جَرَسٌ *Zil,* سَاعَةٌ *Saat,* gibi.

İsm-i âlet, amel etmez.

İsmü'l-'ayn (اِسْمُ الـعَـيْنِ) : Madde ismi. Gözle görülen ve elle tutulan, herhangi bir duyu organı ile hissedilen isim:

رَجُلٌ *Bir adam;* هِرَّةٌ *Bir kedi;* بَحْرٌ *Bir deniz;*

اِمْرَأَةٌ *Bir kadın;* مِصْرُ *Mısır;* جَرَسٌ *Çan, zil;*

شَجَرَةٌ *Bir ağaç;* حِصَانٌ *Bir kısrak;* بَيْتٌ *Bir ev,* gibi.

İsmü'l-cem' (اِسْمُ الجَمْعِ) : Topluluk ismi; aynı kelimeden müfredi bulunmayan üç veya daha fazla kişiye veya nesneye delâlet eden kelime:

قَوْمٌ *Kavim;* رَهْطٌ *Topluluk;* شَعْبٌ *Halk;* نَفَرٌ *Nefer, grup;*

إِبِلٌ *Deve sürüsü;* غَنَمٌ *Koyun sürüsü;* خَيْلٌ *At sürüsü;*

جَيْشٌ *Ordu;* قَبِيلَةٌ *Bir kabile;* فَرِيقٌ *Bir takım;*

فُلْكٌ *Gemi,* gibi.

İsmü'l-cem', lafzı itibariyle müfred, manası itibariyle çoğul kabul edilir.

İsmü'l-cins (اسمُ الجِنْس) : Bir cinsin bütün fertlerine delâlet eden isim:

شَجَرٌ *Ağaç;* رَجُلٌ *Adam;* اِمْرَأَةٌ *Kadın;* تُفَّاحٌ *Elma;*

هَذَا *Bu ;* كِتَابٌ *Kitap;* مَنْ *Kim ;* مَاءٌ *Su;* لَبَنٌ *Süt;*

الَّذِي *O kimse ki;* حِصَانٌ *Kısrak;* عَسَلٌ *Bal,* gibi.

İsmü'l-cins el-cem'î (اِسْمُ الْجِنْس الجَمعِيُّ) : Üç veya daha fazla nesneye delâlet eden ve müfredinin sonuna şeddeli

"yâ" veya yuvarlak "tâ" gelen kelime:

Müfred:	İsmü'l-cins cem'iyyu:
شَجَرَةٌ *Bir ağaç;*	شَجَرٌ *Ağaç,*
تُفَّاحَةٌ *Bir elma.*	تُفَّاحٌ *Elma,*
ثَمَرَةٌ *Bir meyve;*	ثَمَرٌ *Meyve;*
لَوْزَةٌ *Bir badem;*	لَوْزٌ *Badem;*
عَرَبِيٌّ *Bir arap;*	عَرَبٌ *Arap,*
رُومِيٌّ *Bir Rum;*	رُومٌ *Rum,* gibi.

İsim cümlesi (الجُمْلَةُ الاسْمِيَّةُ) : İsim ile başlayan ve mübtedâ ile haberden oluşan cümle:

اَللَّهُ رَبُّنَا. *Allah rabbimizdir.* الجُنْدِيُّ شُجَاعٌ. *Asker cesurdur.*

مُحَمَّدٌ نَبِيُّنَا. *Muhammed peygamberimizdir.*

زَيْدٌ قَائِمٌ. *Zeyd, ayaktadır.*

الزَّيْدَانِ قَائِمَانِ. *İki Zeyd, ayaktadır.*

الزَّيدُونَ قَائِمُونَ. *Zeyd'ler ayaktadır.*

عَبْدُ اللَّهِ مُنْطَلِقٌ. *Abdullah, hareket ediyor.*

أَخُوكَ سَائِرٌ. *Kardeşin yürüyor.*

السِّعْرُ رَخِيصٌ. *Fiyat ucuzdur.*

البَرْدُ شَدِيدٌ. *Soğuk, şiddetlidir.*

عَبْدُ اللَّهِ أَخُوكَ. *Abdullah kardeşindir.*

Bu misallerde haber müfred olarak gelmiştir. Haber, böyle

müfred geldiği gibi, cümle ve şibh-i cümle olarak da gelebilir:

a) Haberin fiil cümlesi olarak gelmesi:

زَيْدٌ خَرَجَ أَبُوهُ. *Zeyd, onun babası çıktı.*

عَبْدُ اللَّه أَكْرَمَ أَخَاكَ. *Abdullah, kardeşine ikramda bulundu.*

b) Haberin isim cümlesi olarak gelmesi:

زَيْدٌ أَبُوهُ قَائِمٌ. *Zeyd, onun babası ayaktadır.*

عَبْدُ اللَّه مَالُهُ كَثِيرٌ. *Abdullah, onun parası çoktur.*

مُحَمَّدٌ غُلَامُهُ سَائِرٌ. *Muhammed, onun hizmetçisi yürüyor.*

c) Haberin şibh-i cümle olarak gelmesi:

مُحَمَّدٌ فِي الدَّارِ. *Muhammed, evdedir.*

زَيْدٌ عِنْدَكَ. *Zeyd, yanındadır.*

عَبْدُ اللَّه أَمَامَكَ. *Abdullah, önündedir.*

(Ayrıca Bk. Mübteda ve Haber maddeleri).

İsmü'l-fâil (اِسْمُ الفَاعِلِ) : Etken ortaç. İşi yapan kişinin ismi:

*Üç harfli geçişli ve çekimli fiilerden فَاعِلٌ vezninde yapılır.

كَاتِبٌ *Bir yazar;* ضَارِبٌ *Döven;* عَادِلٌ *Âdaletli olan;*

لاعِبٌ *Oynayan;* قَائِمٌ *Ayakta duran,* صَائِمٌ *Oruç tutan,*

عَائِدٌ *Geri dönen;* بَائِعٌ *Satan;* شَاكِرٌ *Şükreden,*

gibi.

كَتَبَ *Yazdı* fiilinden ism-i fâilin çekim tablosu:

Cemi':	**Tesniye :**	**Müfred:**
كَاتِبُونَ	كَاتِبَانِ	كَاتِبٌ (Müzekker)
كَوَاتِبُ وَ كَاتِبَاتٌ	كَاتِبَتَانِ	كَاتِبَةٌ (Müennes)

*Mezid fiillerde ise, müzârinin başındaki, muzâra'ât harfi atılır ve onun yerine zammeli bir mim getirilir, sondan bir önceki harfi kesralı kılınır:

مُكْرِمٌ– (أَكْرَمَ) *İkramda bulunan,* مُدَحْرِجٌ. (دَحْرَجَ) *Yuvarlayan,*

مُنْطَلِقٌ. (انْطَلَقَ) *Giden, yola çıkan,* مُجْتَهِدٌ. (اِجْتَهَدَ) *Çalışkan,*

مُسْتَغْفِرٌ. (اِسْتَغْفَرَ) *Mağfiret dileyen, istiğfar eden.*

(Mezid fiilin) فَرَّحَ =*sevindirdi"* fiilinden ism-i fâilin çekim tablosu:

Cemi':	**Tesniye :**	**Müfred:**
مُفَرِّحُونَ	مُفَرِّحَانِ	مُفَرِّحٌ (Müzekker)
مُفَرِّحَاتٌ	مُفَرِّحَتَانِ	مُفَرِّحَةٌ (Müennes)

* Sonunda illet harfi bulunan ismi fâil nekire ise, ref' ve cer halinde sonundaki illet harfi düşer, nasb halinde ise sabit kalır:

غَازٍ *Gazi;* رَاضٍ *Razı olan;*

جَاءَ قَاضٍ. *Bir yargıç geldi.* مَرَرْتُ بِغَازٍ *Bir gaziye uğradım.*

شاهَدْتُ هادِيًا. *Bir mürşidi gördüm.*

*Sadece müennes için kullanılan ismi fâillerin sonuna (ة) 'tâ' harfi ilave edilmez:

حَائِضٌ، *Haize bayan;* حَامِلٌ *Hamile-gebe;*

مُرْضِعٌ *Emzikli,* gibi.

İsm-i fâil, şimdiki zaman veya gelecek zaman manasını ifade ettiğinde, türetildiği fiil gibi amel eder. Ancak amel etmesi için önünde ya ta'rif edatı veya soru edatı, veya olumsuzluk edatının bulunması, tasğir edilmiş olmaması, önünde mübteda veya sıfatın bulunması, nidâ edatının bulunması veya isim cümlesinin önüne gelen nevâsihten birinin haberi olması gerekir. Ayrıca, yabancı bir kelime, ism-i fâil ile mefûlu arasına girmemelidir. İsm-i fâil, sonradan meydana gelen ve sürekli veya sabit olmayan bir mâna ifade eder.

İsmü'l-fiil (اِسْمُ الفِعْل) : Fiil mânasına gelen âmillerden etkilenmeyen, fiilin alâmetlerini kabul etmeyen, çekimi olmayan, fiilin zamanına delalet eden mebni isimdir. İsm-i fiilin fâili, vücuben müstetirdir.

İsmü'l-fiil, yapılışı itibariyle iki kısma ayrılır:

1) Mürtecel ismü'l-fiil: (Başlangıçta ism-i fiil olarak konulmuş kelime). Mürtecel ism-i fiile, (هَاتَ ve هَاؤُمُ hariç) genellikle zamir bitişmez, bütün şahıslar için aynı kip kullanılır:

هَيْهَاتَ *Ne uzak!* هَيْتَ *Haydi gel!*

هَلُمَّ *Haydi!* هَاؤُمُ *Alın!*

وَقَالَتْ هَيْتَ لَكَ. *"Ve haydi gel!" dedi."* (Yusuf, 12/33)

قُلْ هَاتُوا بُرْهَانَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ. *"De ki:"Eğer doğru iseniz delilinizi getirin."* (el-Bakara, 2/111)

فَيَقُولُ هَاؤُمُ اقْرَءُوا كِتَابِيهِ. *"Alın kitabımı okuyun! der."*

(el-Hakka, 69/19)

قُلْ هَلُمَّ شُهَدَاءَكُمُ الَّذِينَ يَشْهَدُونَ أَنَّ اللَّهَ حَرَّمَ هَذَا. *"De ki: "Haydi! Allah'ın bunu haram kıldığına dair şâhitlik edecek şâhitlerinizi getirin."* (Enâm, 6/150).

İsm-i fiil, zamanı itibariyle mâzi, müzâri veya emir manalarına gelir.

a) Mâzî manasına gelenleri:

هَيْهَاتَ هَيْهَاتَ لِمَا تُوعَدُونَ. *"O korkutulduğunuz şey ne uzak ne uzak oldu!"* (Müminun, 23/36)

هَيْهَاتَ نَجْدٌ! *Necid ne kadar uzak oldu!*

شَتَّانَ. *Tamamen ayrıldı.*

شَتَّانَ مَا بَيْنَهُمَا. *Aralarında ne kadar fark oldu!*

سَرْعَانَ. *Ne kadar çabuk oldu! Ne kadar süratli oldu!*

وُشْكَانَ. *Ne kadar yakın oldu, ne kadar çabuk, ne kadar süratli, ne kadar, acele etti.*

بُطْآنَ. *Ne kadar gecikti!*

بُطْآنَ زَيْدٌ خُرُوجًا! *Zeyd ne kadar geç çıktı!*

b) Müzâri manasına gelenleri:

أُفٍّ (أَتَضَجَّرُ). *Sıkılıyorum, öf, bıkarım, acı çekiyorum.*

أَوِّهْ (أَتَوَجَّعُ). *Acı çekiyorum, eziyet çekiyorum.*

فَلاَ تَقُلْ لَهُمَا أُفٍّ وَلاَ تَنْهَرْهُمَا. *"Sakın onlara (ana-babana) "öf" deme, onları azarlama!"* (İsra,17/23)

وَيْ! *Hayret ederim, şaşarım.*

وَيْكَأَنَّهُ لاَيُفْلِحُ الكافِرُونَ. *"Vay! Demek ki, gerçekten kafirler iflâh olmazmış..."* (*Kasas*, 28/82)

آهْ (أتَوَجَّعُ). *Acı çekiyorum, eziyet çekiyorum.*

2-Menkûl ismü'l-fiil: Zarftan veya car ve mecrurdan veya masdardan veya tenbih edatından nakledilen ismü'l-fiil:

b) Emir manasına gelen ism-i filler: Bu ismi fiillere yalnız muhatap zamiri bitişir: وَرَائَكَ (تَأَخَّرْ)! *Geri kal!* ;

وَرَاءَكَ إِنْ كانَ فِي التَّقَدُّمِ حَسْرَةٌ. *Şayet ilerlemede üzüntü varsa, geri kal.*

أَمَامَكَ (تَقَدَّمْ)! *İlerle!* ;

دُونَكَ(خُذْ)! *Al!,*

دُونَكَ الكِتَـــابَ ! *Kitabı, al!* ! (اُثْبُتْ) مَكَانَكَ *Yerinde dur, kımıldama!*

أَمَامَكَ أَيُّهَا الجُنْدِيُّ إِلَى سَاحَةِ الوَغْيِ. *Ey asker, savaş sahasına doğru ilerle!*

عَلَيْكَ(الْزَمْ)! *Sarıl, ayrılma ve bak!*

يَاأَيُّهَـا الَّذِينَ اَمَنُوا عَلَيْكُمْ أَنْفُسَكُمْ لاَ يَضُـرُّ كُمْ مَنْ ضَلَّ إِذَا اهْتَـدَيْتُمْ. *"Ey iman edenler! Siz kendi nefsinizi (ıslah etmeye) bakın! Siz doğru yolda olursanız, doğru yoldan sapan kimse size zarar vermez."* (*el-Mâide*, 5/105)

مَكَانَكَ أَيُّهَا اللِّصُّ! *Ey hırsız yerinde dur, kımıldama!*

عَلَى رِسْلِكَ! *Yavaş ol!; Âheste davran!*

إِلَيْكَ عَنِّي(تَنَحَّ، ابْتَعِدْ)! *Benden vazgeç, benden uzak dur!*

إِلَيَّ! *Bana yönel!* إِلَيْكَ الكِتابَ! *Kitabı al!*

مَكَانَكِ تُحْمَدِي أَوْ تَسْتَرِيحِي. *Yerinde dur! Ya övülürsün veya dinlenmiş olursun.*

***Masdarlardan alınmış ism-i fiiller:**

رُوَيْدَ (أَمْهِلْ)! *Mühlet ver!*

رُوَيْدَ بَكْرًا! *Bekre mühlet ver, fırsat ver!*

رُوَيْدَ أَيُّهَا الْمُعَلِّمُ لِطُلَّابٍ صِغَارٍ يَتَقَدَّمُونَ. *Ey Öğretmen! Gelmekte olan küçük öğrenciler için yavaş ol, fırsat ver!*

هَا(خُذْ)! *Tut, al!* صَهْ(اُسْكُتْ)! *Sus!* بَلْهَ(اُتْرُكْ)! *Terket!* (Bu ism-i fiil, tenbih edatından alınmıştır).

رُوَيْدَ أَخَانَا فَإِنَّ فِي التَّأَنِّي السَّلَامَةُ. *Kardeşimize, mühlet (fırsat) ver. Çünkü yavaş davranmada selamet (kurtuluş) var.*

إِذَا ذُكِرَ الصَّالِحُونَ فَحَيَّهَلَا بِعُمَرَ! *Salihler anıldığında, hemen Ömeri anınız!* Bir şâir şöyle demiş:

سَلْ عَنْ شَجَاعَتِهِ وَزُرْهُ مُسَالِمًا* وَ حَذَارِ ثُمَّ حَذَارِ مِنْهُ مُحَارِبَا

Onun cesareti hakkında soruşturma yap ve barış yaparak onu ziyaret et! Savaşçı olarak ondan sakın ha, sakın!

صَهْ يَا فَتَى وَيَا وَلَدَانِ وَيَا أَوْلَادُ! *Ey genç, ey iki çocuk ve ey çocuklar susun!*

a) Kıyâsî olan üç harfli ism-i fiiller:

*Sülâsî fiilden (فَعَالِ) vezninde kıyâsî olarak yapılan ve emir manasına gelen ism-i fiiller:

أَكَالِ(كُلْ)! *Ye !;* دَخَالِ(اُدْخُلْ)! *Gir!;* ضَرَابِ(اِضْرِبْ)! *Döv, vur!*

حَذَارِ مِنَ الْبَرْدِ! *Soğuktan sakın!*

تَرَاكِ الفَاسِقَ! *Fasıkı bırak, ondan vazgeç!*

كَتَابِ (اُكْتُبْ)! *Yaz!;* نَزَالِ إلى البَاخِرَةِ! *Vapura in!*

زَحَامِ فِي مَيْدَانِ الإِصْلاَحِ (ازْحَمْ)! *Islah meydanında (başkalarını) sıkıştır, kalabalık et!*

*Kurala aykırı olarak dört harfli iki fiilden ism-i fiil yapılmıştır:

أَدْرَكَ *Ulaştı'dan* دَرَاكِ! *Yetiş, ulaş!*

بَادَرَ *Acele etti'den* بَدَارِ! *Çabuk ol, yetiş!*

b) Semâ'î ism-i fiiller: Bu ism-i fiillerin değişik vezinleri vardır ve bu vezinler semâ'a (Araplardan duymaya) dayalıdır.

آمِينَ (اسْتَجِبْ)! *Allah'ım kabul eyle!*

إِيهِ(امْضِ فِي حَدِيثِكَ)! *Konuşmanı sürdür, konuşmaya devam et!*

ايه! *Sus artık yetişir!*

بَلْهَ (دَعْ، اُتْرُكْ)! *Terk et, bırak!;* بَلْهَ زَيْدًا! *Zeydi bırak!*

بَلْهَ الشَّرَّ! *Kötülüğü bırak!*

بَلْهَ عَلِيًّا! *Ali'ye fırsat ver, Ali'den vazgeç!*

تَيْدَ (أَمْهِلْ ، تَأَنَّ)! *Mühlet ver, yavaş ol!*

حَيَّ (أَقْبِلْ)! *Haydi gel, yönel!*

حَيَّهَلَ (أَقْبِلْ، اُحْضُرْ)! *Yönel gel, acele et!*

حَيَّهَلا الثَّرِيدَ! *Haydi tirit yemeğine gel!*

دُونَكَ! *İşte al! Haydi bakalım!*

رُوَيْدَ (أَمْهِلْ)! *Mühlet ver!*

صَهْ يَا سَمِيرُ! *Ey Semir, sus (bu sözü söyleme)!*

طَهْ (اِطْمَئِنَّ)! *Mutmain ol, için rahat olsun!*

عَلَيْكَ نَفْسَكَ! *Sen kendine bak!*

قَطُّ (يَكْفِي)! *Yeter, yetti! Yalnız, sadece!*

مَهْ (اُسْكُتْ / اُكْفُفْ)! *Sus, bırak, yapma, etme, yeter!*

هَا (خُذْ)! *Al, tut!* هَاكَ (خُذْ)! *Al, tut!;*

هَا الكِتَابَ! *Kitabı al* !;

هَيَّا (أَسْرِعْ)! *Acele et!*

هَلُمَّ (اُحْضُرْ)! *Getir, hazırla! Haydi gel! Haydi!*

هَاتِ (أَعْطِنِي)! *Bana ver!*

هَيْتَ (أَسْرِعْ)! *Acele et!;* هَيَّتَ لَكَ! *Beri gel, acele et!*

هَلُمَّ! *Beri gel, beri getir!* هَلُمَّ isim-i fiilinin mazi çekimi yapılır.

وَيْهًا (حَرِّضْ)! *Teşvik et!* وَيْهًا! *Tez ol!;*

Not: Bazen kadınlara küfretmek için فَعَالِ kalıbında isim-i fiil yapılır: يَا فَجَارِ (الفَجَرَة والفَجُور)! *Ey günahkâr!*

يَا فَسَاقِ (فَاسِقَةٌ)! *Ey fâsık!* يَا دَفَارِ! *Ey pis kadın!*

İsm-i fiillerin özelliklerini şöyle özetlemek mümkündür:

* Bütün isim-i fiiller mebnîdir. Çünkü amel eden edatlara benzerler.

*Kuvvetli manaya (mübalağaya) delalet ederler.

*Manasını ifade ettiği fiilden daha kısadırlar.

*Bütün şahıslar için aynı kalır, çekimleri yapılmaz. Ancak sonuna muhatap ك kâfı gelenlerde ك "kaf" değişir.

*Tenvinli ism-i fiil, nekire olur.

*Diğerleri marife olur (yani belirli bir mânaya kullanılır.)

*Menkûl ism-i fiillerin tamamı emir manasına gelir.

*İsm-i fiil, fâili ile birlikte fiil cümlesi yerine geçer.

*İsm-i fiilin ma'mûlü (fâil veya mefulü) onun önüne geçmez.

el-İsmü'l-hâss (الاِسْمُ الخَـــاصُّ) : Özel isim; yalnız bir şahıs, bir hayvan veya bir nesneye ait olan isim:

مُحَمَّدٌ *Muhammed;* خَدِيجَةُ *Hatice;* الكَعْبَةُ *Kabe;*

الشَّمْسُ *Güneş;* تُرْكِيَا *Türkiye;* إِسْتَانْبُولُ *İstanbul;*

العِرَاقُ *Irak,* gibi.

إِذْ قَـالَ عِـيـسَى ابْنُ مَـرْيَمَ يَا بَنِي إِسْـرَائِيلَ إِنِّي رَسُـولُ اللَّهِ إِلَيْكُمْ. *" Hani bir zaman Meryem oğlu İsa da " Ey İsrailoğulları! Şüphesiz ben size Allah'ın elçisiyim" demişti."* (*Saff.* 61/6). (Ayrıca bk. 'Alem (özel isim) maddesi).

İsm-i istifhâm (اِسْمُ اِسْـتِـفْـهَـامٍ) : Soru ismi, soru sormak için kullanılan isim: أَيٌّ *"hangisi?"* hariç, diğer soru isimleri mebnîdir. أَيٌّ mu'rebdir. En çok kullanılan soru edatları şunlardır:

مَنْ ***Kim?***

غُلَامُ مَنْ جَاءَكَ؟ *Kimin hizmetçisi sana geldi?*

مَنْ زَيْدٌ؟ *Zeyd, kimdir?*

مَنْ ذَا الَّذِي يُقْرِضُ اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا. *"Kim Allah'a güzel bir borç verecek?"* (*Bakara*, 2/245).

مَا ***Ne, neyi?***

مَا رَأْيُكَ؟ *Senin görüşün nedir?*

عَمَّ يَتَسَاءَلُونَ؟ *" Birbirlerine neyi soruyorlar?"* (*Nebe'*, 78/1).

مَا ذَا ***Ne, neyi?***

وَيَسْأَلُونَكَ مَاذَا يُنْفِقُونَ. *" Ve sana (Allah yolunda) neyi harcayacaklarını sorarlar."* (*Bakara*, 2/219)

مَتَى ***Ne zaman?***

مَتَى نَصْرُ اللَّهِ. *" Allah'ın yardımı ne zaman (gelecek)?"* (*el-Bakara*, 2/214) مَتَى قَدِمْتَ مِنَ السَّفَرِ؟ *Ne zaman yolculuktan geldin (dön-dün)?*

أَيَّانَ ***Ne zaman?***

يَسْئَلُ أَيَّانَ يَوْمُ الْقِيَامَةِ؟ *" Kıyâmet günü de ne zaman mış? diye sorar."* (*Kıyâmet*, 75/6)

أَيْنَ ***Nerede, nereye?***

أَيْنَ الطَّرِيقُ؟ *Yol nerededir?*

أَيْنَ ضَرَبْتَ زَيْدًا؟ *Zeydi, nerede dövdün?*

فَأَيْنَ تَذْهَبُونَ؟ *"O halde nereye gidiyorsunuz?"* (*Tekvîr*, 81/26).

كَيْفَ ***Nasıl?***

أَلَمْ تَرَ كَيْفَ فَعَلَ رَبُّكَ بِأَصْحَابِ الْفِيلِ. *"(Ey Muhammed!) Rabbinin fil sahiplerine nasıl bir iş (muâmele) yaptığını görmedin mi?"* (*Fîl*, 105/1)

أَنَّى *Nasıl?*

قَالَ رَبِّ أَنَّى يَكُونُ لِي غُلَامٌ وَكَانَتِ امْرَأَتِي عَاقِرًا. *"(Zekeriyya) dedi ki:"Rabbim! Hanımım kısır olduğu halde, nasıl oğlum olabilir?"* (*Meryem*, 19/8)

كَمْ *Kaç?*

كَمْ دِرْهَمًا أَنْفَقْتَ؟ *Sen kaç dirhemi (Allah yolunda) harcadın?*

كَمْ طَالِبًا فِي الصَّفِّ؟ *Sınıfta kaç öğrenci var?*

أَيُّ *Hangisi?*

فَأَيُّ الْفَرِيقَيْنِ أَحَقُّ بِالْأَمْنِ؟ *" Bu iki topluluktan hangisi güven içinde olmaya daha lâyıktır?"* (*Enâm*, 6/81)

فَأَيَّ آيَاتِ اللَّهِ تُنْكِرُونَ؟ *" Allah'ın âyetlerinden hangisini inkâr ediyorsunuz?"* (*Mümin*, 40/81) (Ayrıca bk. Soru isimleri maddesi).

İsm-i işâret (اِسْمُ الإِشَارَةِ) : İşaret zamiri. Varlıklara işaret etmek için kullanılan isim.

İsm-i işaretlerin çekimi:

Cemi':	**Tesniye:**	**Müfred:**
هؤُلاءِ *Bu erkekler;*	هَذَانِ *Bu iki erkek;*	هَذَا *Bu erkek;*
هَؤُلَاءِ *Bu bayanlar;*	هَاتَانِ *Bu iki bayan;*	هَذِهِ *Bu bayan.*

هَذَا طِفْلٌ. *Bu bir çocuktur.* هَذَا قَلَمٌ. *Bu bir kalemdir.*

هَذَا أُسْتَاذٌ مَاهِرٌ. *Bu, mahir bir hocadır.*

هَذَا وَلَدٌ مُجْتَهِدٌ. *Bu, çalışkan bir çocuktur.*

Aşağıda zikredilen kelimeler de bir müennese işaret etmek için kullanılır: ذِي - ذِهْ - ذِهِ - تَا - تِي - تِهْ - تِهِ

تِي الْبِنْتُ مُجْتَهِدَةٌ. *Bu kız, çalışkandır.*

هَا إِنَّ تَا عُذْرَةٌ إِنْ لَمْ تَكُنْ قُبِلَتْ * فَإِنَّ صَاحِبَهَا قَدْ تَاهَ فِي الْبَلَدِ *Dikkat! Bu bir mazerettir. Şayet kabul edilmezse, sahibi beldede hayret içinde kalmıştır.*

ذِي الشَّجَرَةُ مُثْمِرَةٌ. *Bu ağaç meyvelidir.*

تِي الهِرَّةُ جَمِيلَةٌ. *Bu kedi, güzeldir.*

هَذِهِ الْبِنْتُ نَظِيفَةٌ. *Bu kız, temizdir.*

هَذِهِ الْبِنْتُ مُجْتَهِدَةٌ. *Bu kız, çalışkandır.*

هَذِهِ فَتَاةٌ. *Bu, genç bir kızdır.*

هَذِهِ مَسْأَلَةٌ صَعْبَةٌ. *Bu, (çözümü) zor olan bir problemdir.*

İsm-i işaretlerin tesniyeleri, murebdir. Ref halinde اَنِ "elif ve nun" ile; nasb ve cer halinde يْنِ "yâ ve nun" ile irab edilirler.

هَذَانِ الوَلَدَانِ نَشِيطَانِ. *Bu iki çocuk, dinçtir.*

إِنَّ هَذَيْنِ شَاعِرَانِ. *Şüphesiz bu iki erkek, şâirdirler.*

هَذَانِ الوَلَدَانِ فَصِيحَانِ. *Bu iki çocuk, fasihtirler.*

إِنَّ هَذَيْنِ الْوَلَدَيْنِ مُهَذَّبَانِ. *Şüphesiz bu iki çocuk, terbiyelidirler.*

هَاتَانِ الشَّجَرَتَانِ مُثْمِرَتَانِ. *Bu iki ağaç meyvelidir.*

إِنَّ هَاتَيْنِ الشَّجَرَتَيْنِ مُثْمِرَاتَانِ. *Şüphesiz bu iki ağaç, meyvelidir.*

هَاتَانِ الْفَتَاتَانِ مَهَذَّبَتَانِ. *Bu iki genç kız, terbiyelidirler.*

سَلَّمْتُ عَلَى هَاتَيْنِ الفَتَاتَيْنِ. *Bu iki genç kıza selam verdim.*

Not: أُولاَءِ *şunlar"* umumiyetle akıllı varlıklar için kullanılır:

أُولاَءِ الطُّلاَّبُ نَاجِحُونَ. *Bu öğrenciler, başarılıdırlar.*

هَؤُلاَءِ بَنَاتٌ نَظِيفَاتٌ. *Bunlar, temiz kızlardır.*

أُولَئِكَ الفَتَيَاتُ مُجْتَهِدَاتٌ. *Şu genç kızlar, çalışkandır.*

Bazen أولاء akılsız varlıklar için de kullanılır:

كَانَتْ أُولاَءِ الأَبْوَابُ مُفَتَّحَةً. *Şu kapılar, açık idi.*

إِنَّ السَّمْعَ وَالْبَصَرَ وَالْفُؤَادَ كُلُّ أُولَئِكَ كَانَ عَنْهُ مَسْئُوولاً. *"Şüphesiz ki kulak, göz ve gönül bunların hepsi yaptıklarından sorumludurlar."* (*el-İsrâ*, 17/36) misallerinde olduğu gibi.

Genellikle akılsız varlıklara delalet eden çoğul isimlere işaret etmek için هذه ism-i işareti kullanılır:

هذه كُتُبٌ. *Bunlar, kitaplardır.* gibi.

İsmi- işaret, orta mesafe için kullanıldığında, sonuna ك ilave edilerek müzekker için ذَاكَ *=şu erkek"*; müennes için تَاكَ *=şu dişi"* şeklinde kullanılır. Uzak için kullanıldığında ل ve ك

ilâve edilerek müzekker için ذَلِكَ; müennes için تِلْكَ şeklinde kullanılır:

ذَاكَ زَيْدٌ. *Şu Zeyd'dir.* تَاكَ امْرَأَةٌ. *Şu bir bayandır.*

ذَلِكَ كِتَابٌ. *Şu bir kitaptır.* تِلْكَ شَجَرَةٌ. *Şu bir ağaçtır,* gibi.

***Yer için kullanılan ism-i işaretler:**

Yakın mesafe:	Orta mesafe :	Uzak mesafe:
هُنَا	هُنَاكَ	هُنَالِكَ/ ثَمَّ
Burada;	*Şurada;*	*Orada.*

هُنَا بَغْدَادُ. *Burası, Bağdat'tır.*

هُنَالِكَ الْعِلْمُ وَالْأَدَبُ. *İşte orada ilim ve edep vardır.*

إِنَّا هَهُنَا قَاعِدُونَ. *" Şüphesiz ki biz, şurada oturacağız." (Mâide, 5/24)*

ثَمَّةَ مَيْدَانُ الْعِلْمِ. *İşte şurası, ilim meydanıdır.*

وَأَزْلَفْنَا ثَمَّ الْآخَرِينَ. *" İşte şuraya diğerlerini de yaklaştırdık." (eş-Şu'arâ, 26/64)*

İsmü inne ve ehavâtihâ (اِسْمُ إِنَّ وَ أَخَوَاتِهَا) : "İnne" ve benzerlerinin ismi. Bu edatlar, isimlerini nasbeder, haberlerini ref' ederler.

إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ. *Şüphesiz ki Allah çok bağışlayandır.*

(Ayrıca bk. Huruf-i müşebbeh bi'l-fiil maddesi.)

İsmü'l-kesre (اِسْمُ الْكَثْرَةِ) : Çokluk ismi. Üç harfli câmid (donuk) bir kelimeden مَفْعَلَةٌ vezninde türetilen ve bir yerde, türetildiği nesnenin çok miktarda bulunduğuna delâlet eden isim:

مَكْلَبَةٌ (كَلْبٌ) *Köpeği çok olan yer.*

هذه مَقْبَرَةٌ. *Bu, mezarı çok olan yerdir.*

هَذه مَأْسَدَةٌ. *Bu, arslan yatağıdır.*

مَفْعَلَةٌ veznindeki isimler üç harfli isimlerden kıyâsî olarak yapılır. Mezid isimlerden de isme ilâve edilen harfler hazfedilerek yapılır.

Misaller: مَقْثَأَةٌ. (قِثَّاءٌ) *Salatalığı çok olan yer.*

مَتْفَحَةٌ. (تُفَّاحٌ) *Elması çok olan yer.*

مَبْطَخَةٌ. (بَطِّيخٌ) *Karpuzu bol olan yer.*

مَغْزَلَةٌ. (غَزَالٌ) *Ceylanı çok olan yer.*

مَصْبَغَةٌ. (صِبْغٌ) *Boyahane;* مَدْرَسَةٌ. (دَرْسٌ) *Okul;*

مَوْرَقَةٌ. (وَرَقٌ) *Yaprağı çok olan yer.*

مَبْصَلَةٌ. (بَصَلٌ) *Soğan tarlası, soğanlık.*

مَعْنَبَةٌ. (عِنَبٌ) *Üzüm bağı (üzümü çok olan yer).*

مَمْلَحَةٌ. (مِلْحٌ) *Tuzla (çok tuz bulunan yer).*

مَطْبَعَةٌ. (طَبْعٌ) *Matbaa, basımevi, (çok basım yapılan yer).*

المَشْرَقَةُ. (شَرْقٌ) *(Soğuk havada oturalacak) güneşli yer.*

المَذْأَبَةُ. (ذِئْبٌ) *Kurtluk (Kurdu çok olan yer).*

المَفْأَرَةُ. (فَأْرٌ) *Farelik (Faresi çok olan yer)*

مَكْتَبَةٌ. (كِتَابٌ) *Kütüphane (çok kitap bulunan yer).*

مَأْبَلَةٌ (إِبِلٌ) *Devesi bol olan yer.* مَذْبَحَةٌ. (ذَبْحٌ) *Mezbaha.*

مَقْتَلَةٌ (قَتْلٌ) *Katliam yeri.* المَفْيَأَةُ (الفَيْءُ) *Gölgelik.*

مَسْبَعَةٌ (سَبُعٌ) *Canavarı çok olan yer,* gibi.

*Veya bir şeyin fazla olduğuna delalet eder.

الكَسَلُ مَجْلَبَةٌ لِلْفَقْرِ *Tembellik, fakirliğin çoğalmasına sebeb olur.*

İsmü'l-ma'nâ (اِسْمُ المَعْنَى) : Mâna ismi. Gözle görülmeyen ve elle tutulmayan, herhangi bir duyu organı ile hissedilmeyen varlığa delalet eden isim. Üç kısma ayrılır. a) Mânevî varlıklara delalet eden isim. عَقْلٌ *Akıl;* الوَفَاءُ *Vefakarlık;* ذَكَاءٌ *Zekâ;* الصِّدْقُ *Doğruluk;* حِكْمَةٌ *Hikmet;* نُبُوغٌ *Meharet.*

b) Veya masdarlar: خَوْفٌ *Korku;* نَوْمٌ *Uyku;* حُبٌّ *Sevgi;* العِلْمُ *İlim ;* أَكْلٌ *Yemek,* gibi.

c) Zaman ismi: العَصْرُ *İkindi;* الشِّتَاءُ *Kış,* gibi.

İsmü'l-masdar (اِسْمُ المَصْدَرِ) : Masdar ile aynı mânaya gelen, fakat bazı harfleri lafzan noksan olan isimdir: عَطَاءٌ *Vermek.* Bu kelime, أَعْطَى fiilinin **"ismü'l-masdarı"**dır. Masdarı ise إِعْطَاءٌ *Vermek,* şeklindedir. İsm-i masdarlar semâîdir. (Araplardan işitmeye dayanır.)

وُضُوءًا (تَوَضَّأَ) *Abdest,* جَوَابًا (أَجَابَ) *Cevap verme,*

كَلَامًا (تَكَلَّمَ) *Söz söyleme, konuşma,*

يُسْرًا (أَيْسَرَ) *İyice kolaylaştırma,*

سَفَرًا (سَافَرَ) *Yolculuğa çıkma, yolculuk.*

(أَنْبَتَ) نَبَاتًا. *Bitki bitirmek.*

(أَثْنَى) ثَنَاءً. *Övmek,* gibi.

Bu misallerdeki جَوَاب - يُسْر - وُضُوء - كَلَام - سَفَر - نَبَات - ثَنَاء kelimeleri ism-i masdarlardır. Çünkü fiillerinde bulunan bazı harfleri kapsamıyorlar.

İsmü'l-mef'ûl (اِسْمُ المَفْعُول): Edilgen ortaç. Fâilin yaptığı fiillerden etkilenen şahısa verilen isim. İsm-i meful, geçişli fiillerden yapılır. İsm-i mefûl, sülâsî fiillerden مَفْعُولٌ vezninde yapılır: مَكْتُوبٌ (كَتَبَ) *Yazılan, yazılmış,* مَكْسُورٌ (كَسَرَ) *Kırılmış, kırılan,* مَزْرُوعٌ (زَرَعَ) *Ekilen, ekilmiş,* مَعْلُومٌ (عَلِمَ) *Bilinen, bilinmiş,* مَقْتُولٌ (قَتَلَ) *Öldürülen, öldürülmüş,* مَسْرُوقٌ (سَرَقَ) *Çalınmış, çalınan,* مَأْكُولٌ (أَكَلَ) *Yeyilen,* gibi.

Mezîd (üç harften fazla), rübâ'î mücerred ve rübâ'î mezîd fiillerden ise, müzâri fiilin başındaki müzara'at harfi atılır, yerine zammeli (ötreli) bir mim getirilir ve sondan bir önceki harf fethalı kılınır:

مُكْرَمٌ (أَكْرَمَ) *İkrâm edilen,* مُرْسَلٌ (أَرْسَلَ) *Gönderilen,* مُدَحْرَجٌ (دَحْرَجَ) *Yuvarlanan,* مُسْتَجَابٌ (اِسْتَجَابَ) *Kabul edilmiş,* gibi.

Üç harfli ecvef fiillerden ism-i mef'ûl yapıldığında مَفْعُولٌ kalıbında bazı değişikler meydana gelir. Mesela:

مَـقُـولٌ. (قَـالَ- يَقُـولُ) *Söylenen söz.* Bu kelimenin ilâlı şöyle yapılmış: مَـقْـوُولٌ (و) vâv" üzerine zamme ağır geldiği için vâvın harekesi (ق) kâf" harfine verilir, böylece مَـقُـوْلٌ olur. İki harekesiz (و) vâv bir araya geldiği için bunlardan birisi hazfedilir ve مَقُولٌ olur. (مَقْوُولٌ= مَقُوْلٌ= مَقُولٌ)

مَصُونٌ = مَصْوُونٌ (صَانَ) *Korunmuş, korunan,*

مَبِيعٌ= مَبْيُوعٌ (بَاعَ) *Satılmış, satılan.*

مَـبِـيـعٌ kelimesinin aslı مَـبْـيُـوعٌ dür. (ي) "yâ" üzerine zamme ağır geldiği için yâ'nın bu harekesi (ب)"bâ" harfine verilir. مَبُيْوْعٌ olur. İki harekesiz harf bir araya geldiği için vâv hazfedilir ve böylece مَـبُـيْـعٌ olur. (ي) "yâ" harfinden bir önceki harfin harekesi kesreli kılınır. مَبِيْعٌ olur.

(مَبْيُوعٌ= مَبُيْوْعٌ= مَبُيْعٌ= مَبِيعٌ)

Nakıs fiillerden yapılan ism-i mefullerde de bazı değişiklikler yapılır:

مَغْزُوٌّ =(غَزَا/ يَغْزُو) *Savaş yapılmış.*

مَـغْـزُوٌّ kelimesinin aslı مَـغْـزُووٌ dür. İki vâv bir araya geldiğinde bunlardan ilki sâkin olduğu için, ikinci vâv'da idğam edilir ve böylece مَغْزُوٌّ olur.

مَرْمِيٌّ (رَمَى/ يَرْمِي) *Atılmış, atılan.*

مَرْمِيٌّ kelimesinin aslı مَـرْمُـويٌ dür. " Vâv" ile "yâ" harfleri bir

araya geldi. Bunlardan ilk harf sâkin olduğu için vâv, yâ harfine dönüştürüldü, مَـرْمُـيْـيٌ oldu. İki yâ bir araya geldi, bunlardan birincisi sâkin olduğu için, ikincisinde idğam edildi ve böylece مَرْمُيٌّ oldu. Yâ' harfinden önceki harfin harekesi kesreli kılındı böylece مَرْمِيٌّ oldu.

Üç harften fazla nakıs fiillerden yapılan ism-i mefullerde, sonundaki illet harfi harekeli mâ kabli meftûh olursa elife dönüştürülür:

مُعْطًى (أَعْطَى / يُعْطِي) *Verilmiş.* Bu kelimenin aslı مُعْطَوٌ dir. Önce "vâv" dördüncü harf olduğu için "yâ" harfine dönüştürülür. Sonra yukarıda verilen kâideye göre sondaki illet harfi elife dönüştürülür ve sonda bulunduğu için elif-i maksûre şeklinde yazılır ve böylece مُعْطًى olur.

İsm-i meful, mechul fiil gibi amel eder. Yani nâib-i fâili refeder: هَذِهِ الكُتُبُ مُـمَـزَّقَـةٌ أَوْرَاقُـهَـا. *Bu kitaplar, yaprakları yırtılmış olanlardır.* Bu misalde, ism-i mefûlün nâib-i fâili أَوْرَاقُهَا ibaresidir.

الطِّفْلُ مَحْفُوظٌ بِرِعَايَةِ اللّٰهِ. *Çocuk, Allah'ın gözetimi ile korunur.* Bu misalde, ism-i mefûlün nâib-i fâili بِرِعَايَةِ اللّٰهِ câr ve mecrûrudur.

صِرَاطَ الَّذِيْنَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ غَيْرِ المَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ. " *Nimet verdiğin kimselerin yoluna, öfkelendiğin kimselerin yoluna değil...*" *(el-Fâtiha,* 1/7) Bu misalde, ism-i mefûlün nâib-i fâili عَلَيْهِمْ

câr ve mecrûrudur.

مَعْبُودٌ (عَبَدَ /يَعْبُدُ) *İbadet edilen,*

مَحْزُونٌ (حَزِنَ/ يَحْزَنُ) *Üzülen,*

مَقْصُودٌ (قَصَدَ/ يَقْصُدُ) *Kasdedilen,*

مَعْرُوفٌ (عَرَفَ / يَعْرِفُ) *Bilinen, tanınan,*

مأْكُولٌ (أَكَلَ يَأْكُلُ) *Yiyilen,*

مأْمُولٌ (أَمَلَ/ يَأْمُلُ) *Umulan,*

مَأْمُونٌ (أَمِنَ/ يَأْمَنُ) *Güvenilen,*

مَسْئُولٌ (سَأَلَ/ يَسْأَلُ) *Sorumlu, sorulan,*

مَشْئُومٌ (شَئَمَ / يَشْأَمُ) *Uğursuz olan,*

مَسْؤُومٌ (سَئِمَ / يَسْأَمُ) *Usanılan, bıkılan*

مَقْرُوءٌ (قَرَأَ / يَقْرَأُ) *Okunan,*

مَمْلُوءٌ (مَلَأَ / يَمْلَأُ) *Dolu, doldurulmuş,*

مَخْبُوءٌ (خَبَأَ / يَخْبَأُ) *Saklanmış, gizlenmiş,*

مَصِيدٌ (صَادَ / يَصِيدُ) *Avlanan şey,*

مَقُولٌ (قَالَ/ يَقُولُ) *Söylenen söz.*

مَبِيعٌ (بَاعَ/ يَبِيعُ) *Satılan (mal v.s.)*

مَدْعُوٌّ (دَعَا/ يَدْعُو) *Çağırılan; dâvet edilen.*

مَرْمِيٌّ (رَمَى / يَرْمِي) *Atılan (ok v.s.)*

مُلْقًى (أَلْقَى/ يُلْقِي) *Yere atılan,*

مَشْوِيٌّ (شَوَى/ يَشْوِي) *Kızartılan,*

سُئِلَ الزَّمَخْشَرِيُّ عَنِ الْقَدَرِ فَقَالَ: هُوَ فِي السَّمَاءِ مَكْتُوبٌ وَفِي الأَرْضِ مَكْسُوبٌ. *ez-Zemahşerî'ye kaderin ne olduğu soruldu. O şöyle dedi: O (kader), gökte yazılan ve yeryüzünde kazanılandır.*

كُلُّ مَبْذُولٍ مَمْلُولٌ. *Bol olan her şeyden bıkılır*, gibi.

كَتَبَ = *yazdı* fiilinden ism-i mef'ûl kipinin çekimi:

Cemi':	**Tesniye :**	**Müfred:**
مَكْتُوبُونَ	مَكْتُوبَانِ	مَكْتُوبٌ (Müzekker)
مَكْتُوبَاتٌ وَ مَكَاتِبُ	مَكْتُوبَتَانِ	مَكْتُوبَةٌ (Müennes)

İsm-i mekân (اِسْمُ المَكَانِ): İşin yapıldığı veya meydana geldiği yeri belirten isim. مَفْعَلٌ veya مَفْعِلٌ vezninde gelir. Sülâsî fiilin müzâriinin aynu'l-fiili, zammeli veya fethalı olursa veya son harfi illetli olursa, ismü'l-mekan مَفْعَلٌ vezninde gelir.

(طَبَخَ / يَطْبُخُ) = مَطْبَخٌ *Mutfak,*

(رَقَدَ/ يَرْقُدُ)= مَرْقَدٌ *Mezar, kabir; yatacak yer,*

(لَعِبَ/ يَلْعَبُ) =مَلْعَبٌ *Oyun sahası,*

(رَمَى/يَرْمِي) =مَرْمًى *Atış yeri, poligan.*

Sülâsî fiilin müzâriinin aynu'l-fiili, kesreli olursa veya fâu'l-fiili illet harfi ise ismü'l-mekanı مَفْعِلٌ vezninde gelir.

(جَلَسَ/ يَجْلِسُ) =مَجْلِسٌ *Meclis, oturulan yer,*

(وَرَدَ/يَرِدُ) = مَوْرِدٌ *Kaynak, menba.*

(وَلَدَ/يَلِدُ) =المَوْلِدُ *Doğum yeri,*

Sülâsi fiilin aynü'l-fiili vâv veya yâ harfinden dönüşen elif ise, ismü'l-mekanı مَفِيلٌ veya مَفَالٌ vezninde gelir:

(كَانَ/يَكُونُ) مَكْوَنٌ= مَكَانٌ *Yer, mekan.* Bu misalde, vâvın harekesi önce kendinden önceki sakin harfe nakledildi, sonra vâv sâkin mâ kabli meftûh olduğu için elife dönüştü böylece مَكَانٌ oldu.

(سَارَ/يَسِيْرُ) مَسْيِرٌ= مَسِيْرٌ *Yürüyüş yeri.* Bu misalde, ي harfi üzerine kesre ağır geldiği için, ondan önceki sâkin harfe nakledildi, böylece مَسِيرٌ oldu.

Rübâ'î ve mezid fiillerden ism-i mekân, ism-i mefûl kalıbında (vezninde) yapılır:

(دَحْرَجَ /يُدَحْرِجُ) مُدَحْرَجٌ *Yuvarlanma yeri.*

(اِحْرَنْجَمَ/ يَحْرَنْجِمُ) مُحْرَنْجَمٌ *Devenin çöktüğü yer.*

(اِسْتَشْفَى / يَسْتَشْفِى) المُسْتَشْفَى *Hastane.*

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ مُفْتَتَحُ كُلِّ خَيْرٍ. *Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla, her iyiliğin açıldığı yerdir.*

أَصْحَابُ الجَنَّةِ خَيْرٌ مَسْتَقَرًّا وَمُقَامًا. *"O gün cennetliklerin kalacağı yer çok iyi, dinlenecekleri yer çok güzeldir."* (el-Furkân, 25/24).

وَ اتَّخِذُوا مِنْ مَقَامِ إِبْرَاهِيمَ مُصَلًّى. *"Siz de İbrahim'in makamından bir namazgâh edinin."* (el-Bakara, 2/125).

İsm-i mensûb (الاسْمُ المَنْسُوبُ) : Bir şahsın veya bir şeyin bir yere, gruba, ilme, işe, mesleğe, sanaata, dine, mezhebe, soya, millete, cinsiyete (uyruğa) v.s. mensup veya ait olduğunu belirtmek için kelimenin sonuna, bir önceki harf kesreli olan şeddeli nisbet 'yâ'sı (يّ) getirilerek yapılan sıfattır. İsm-i mensûb, sonuna: "**lı, li, lu, lü, cı, ci, cu, cü, çe, çı, çi, sal, sel, ...sahibi, ...e ait, ...e ile ilgili"** gibi ekler getirilerek Türkçe'ye çevirilir.

Nisbet "yâ"sının bitiştiği isme, المَنْسُوبُ إِلَيْهِ "**mensûbü ileyh"** denir. Bir kelimeden "ism-i mensûb" yapılırken önce tenis tâsı, tesniye ve cem' alâmetleri hazfedilir, ism-i mensûbu yapılır, daha sonra gerektiğinde bu ekler nisbet yâsından sonra kelimeye ilâve edilir.

نَحْوِيٌّ (نَحْوٌ) *Nahivci,* جَوْهَرِيٌّ (جَوْهَرٌ) *Mücevheratçı;*
فَنِّيٌّ (فَنٌّ) *Sanatla ilgili,* مَلَكِيٌّ (مَلِكٌ) *Kırala ait;*
مَالِكِيٌّ (مَالِكٌ) *Mâlikî (mezhebinden),* gibi.

***Uyrukla ilgili misaller:**

مِصْرِيٌّ (مِصْرٌ) *Mısır'lı;* إِنْجِلِيزِيٌّ (إِنْجِلِيزٌ) *İngiliz;*
عَرَبِيٌّ (عَرَبٌ) *Bir Arap; Arapla ilgili,*
فَرَنْسِيٌّ (فرَنْسَا) *Fransız;* لُبْنَانِيٌّ (لُبْنَانُ) *Lübnanlı,*
تُرْكِيٌّ (تُرْكِيَا) *Türk, Türkle ilgili,* gibi.

***Vatanla ilgili misaller:**

بَغْدَادِيٌّ (بَغْدَادُ) *Bağdat'lı,* مَكِّيٌّ (مَكَّةُ) *Mekke'ye ait, Mekke'li,*

إِسْتَانْبُولِيٌّ (إِسْتَانْبُولُ) *İstanbul'lu,*
دِيَارْبَكْرِيٌّ (دِيَارْبَكْرُ) *Diyarbakır'lı,*
مَدَنِيٌّ (مَدِينَةٌ) *Medineli,* طَائِفِيٌّ (طَائِف) *Taif'li.*
قُونَوِيٌّ (قُونْيَا) *Konya'lı;* أَنْقَرَوِيٌّ (أَنْقَرَة) *Ankara'lı,*
بُرُوسَوِيٌّ (بُرُوسَةُ) *Bursa'lı;* مَرْسِينِيٌّ (مَرْسِينُ) *Mersin'li,*
القَاهِرِيٌّ (القَاهِرَةُ) *Kahire'li;* جُرْجَانِيٌّ (جُرْجَانُ) *Cürcân'lı,*
gibi.

***Dinle ilgili misaller:**

إِسْلَامِيٌّ (إِسْلَامٌ) *İslama ait;* يَهُودِيٌّ (يَهُودُ) *Yahudiliğe ait,*
مَسِيحِيٌّ (مَسِيحٌ) *Hristiyanlığa ait,* gibi.

***Herhangi bir meslek veya sıfatla ilgili misaller:**

زِرَاعِيٌّ (زِرَاعَةٌ) *Ziraâta ait;* تِجَارِيٌّ (تِجَارَةٌ) *Ticarete ait,*
زَجَّاجِيٌّ (زَجَّاجٌ) *Camcı,* رَمْلِيٌّ (رَمْلٌ) *Kumcu;*
فِضِّيٌّ (فِضَّةٌ) *Gümüşçü,* ذَهَبِيٌّ (ذَهَبٌ) *Altıncı,* gibi.

İsm-i mensûb yapılırken kelimelerde bazı değişiklikler meydana gelir. Bu değişikliklerin en önemlileri şunlardır:

***Sonunda müenneslik "ta" sı (ة)** bulunan isimlere nisbet yapıldığında bu "tâ" hazfedilir.

القَاهِرِيٌّ (القَاهِرَةُ) *Kâhire'li;* هَنْدَسِيٌّ (هَنْدَسَةٌ) *Geometri ile ilgili,*

فَاكِهِيٌّ (فَاكِهَةٌ) *Sebzeci, manav,* سَاعِيٌّ (سَاعَةٌ) *Saatle ilgili,*
مَكِّيٌّ (مَكَّةُ) *Mekke'ye ait, Mekke'li,* بَصْرِيٌّ (بَصْرَةُ) *Basra'lı,*
فَاطِمِيٌّ (فَاطِمَةُ) *Fatma'ya ait,* جَامِعِيٌّ (جَامِعَةُ) *Üniversite ile ilgili,*
إِدَارِيٌّ (إِدَارَةُ) *İdâre ile ilgili,* حَبَشِيٌّ (حَبَشَةٌ) *Habeşçe; Habeşli,* gibi.

***Maksur isimin,** ism-i mensûbu şöyle yapılır:

a) Şayet "elif-i maksûre" (ى), kelimenin üçüncü harfi ise (و) "vâv"a dönüşür.

عَصَوِيٌّ (عَصَا) *Sopa'ya ait;* فَتَوِيٌّ (فَتًى) *Gence ait,*
قَنَوِيٌّ (قَنَا) *Gana'lı;* طَمَوِيٌّ (طَمَا) *Tama'lı,*
نَوَوِيٌّ (نَوَى) *Nevâ'lı,* gibi.

b) Şayet "elif-i maksûre" (ى) kelimenin dördüncü harfi ise ve kelimenin ikinci harfi sâkin ise, "elif-i maksûre"yi (ى) hazfet-mek veya onu "vâv" harfine dönüştürmek veya "vâv" dan önce bir elif ilâve etmek caizdir:

طَنْطِيٌّ- طَنْطَوِيٌّ- طَنْطَاوِيٌّ (طَنْطَا) *Tanta'lı,*
بِنْهِيٌّ- بِنْهَوِيٌّ- بِنْهَاوِيٌّ (بِنْهَا) *Binhâ'lı,*
شَبْرِيٌّ- شَبْرَوِيٌّ- شَبْرَاوِيٌّ (شَبْرَا) *Şebrâ'lı,*
يَافِيٌّ- يَافَوِيٌّ- يَافَاوِيٌّ (يَافَا) *Yafa'lı,*
مَعْنِيٌّ- مَعْنَوِيٌّ (مَعْنًى) *Manevi, mana ile ilgili.*

دُنْيِيٌّ – دُنْيَوِيٌّ (دُنْيَا) *Dünya ile ilgili.*

حُبْلِيٌّ–حُبْلَوِيٌّ– حُبْلاَوِيٌّ (حُبْلَى) *Gebeye ait, gebe ile ilgili.*

كِسْرِيٌّ – كِسْرَوِيٌّ– كِسْرَاوِيٌّ (كِسْرَى) *Kisrâ'lı,*

نِمْسِيٌّ – نِمْسَوِيٌّ – نِمْسَاوِيٌّ (نِمْسَا) *Nemsâ'lı,* gibi.

*Şayet dört harfli maksûr ismin ikinci harfi harekeli ise, ism-i mensûb yapılırken mutlaka "elif-i maksûre" hazfedilir:

كَسَلِيٌّ (كَسَلاَ) *Keselâ'ya ait, Keselâ'lı,*

قَلَمِيٌّ (قَلَمَا) *Kalema'lı, Kalema'ya ait,*

بَرَدِيٌّ (بَرَدَى) *Beradâ'ya ait, Beradâ ile ilgili,*

كَنَدِيٌّ (كَنَدَا) *Kanada'lı,* gibi.

* Şayet "elif-i maksûre", beşinci veya altıncı harf ise, ism-i mensûb yapılırken mutlaka "elif-i maksûre" hazfedilir:

فَرَنْسِيٌّ (فَرَنْسَا) *Fransa'lı, Fransız,*

أَمْرِيكِيٌّ (أَمْرِيكَا) *Amerika'lı;* لِيبِيٌّ (لِيبْيَا) *Libya'lı,*

تُرْكِيٌّ (تُرْكِيَا) *Türkiye'li;* هُولَنْدِيٌّ (هُولَنْدَا) *Hollanda'lı,*

مُصْطَفِيٌّ (مُصْطَفَى) *Mustafaya ait,*

مُسْتَشْفِيٌّ (مُسْتَشْفَى) *Hastane'ye ait,* gibi.

***Menkûs ismin**; Yâni, sonunda bir önceki harfin harekesi kesre olan bir 'yâ' bulunan ismin ism-i mensûbu şöyle yapılır:

*Şayet (ي)"yâ" kelimenin üçüncü harfi ise, (و)"vâv" harfine dönüşür ve bir önceki harfi fethalı kılınır:

الصَّدَوِيُّ (الصَّدِي) *Suya kanmışla ilgili,*

العَمَوِيُّ (العَمِي) *A'mâya ait,*

الشَّجَوِيُّ (الشَّجِي) *Üzüntülü, hüzünlü,* gibi.

b) Şayet (ي)"yâ" kelimenin dördüncü harfi ise, hem hazfedil-mesi, hem de "vâv" harfine dönüşmesi caizdir:

القَاضَوِيُّ- القَاضِيُّ (القَاضِي) *Yargıça ait, yargıçla ilgili,*

الدَّاعَوِيُّ – الدَّاعِيُّ (الدَّاعِي) *Dâvetçiye ait,*

الرَّامَوِيُّ – الرَّامِيُّ (الرَّامِي) *Atıcıya ait,*

السَّامَوِيُّ – السَّامِيُّ (السَّامِي) *Sâmi ile ilgili,*

النَّادَوِيُّ- النَّادِيُّ (النَّادِي) *Çağırıcı ile ilgili,*

التَّرْبَوِيُّ (التَّرْبِيَةُ) *Terbiye ile ilgili,*

العَاصَوِيُّ – العَاصِيُّ (العَاصِي) *İsyân edenle ilgili,*

المَاضَوِيُّ- المَاضِيُّ (المَاضِي) *Geçmişe ait,* gibi.

*Şayet (ي)"yâ" kelimenin beşinci veya altıncı harfi ise, mutlaka hazfedilir:

مُعْتَدِيٌّ (المُعْتَدِي) *Zalimle ilgili,*

المُهتَدِيُّ (المُهْتَدِي) *Hidâyete gelmiş ile ilgili,*

المُرْتَجِيُّ (المُرْتَجِي) *Ricâda bulunanla ilgili,*

المُسْتَقْصِيُّ (المُسْتَقْصِي) *Etraflıca araştırma yapanla ilgili,*

المُسْتَعْلِيُّ (المُسْتَعْلِي) *Yükselenle ilgili,*

الْمُقْتَدِيُّ (الْمُقْتَدِي) *(İmâma) uyanla ilgili,* gibi.

*Sonunda **"elif-i memdûde"**(اَء), bulunan bir ismin "ism-i mensûbu" şöyle yapılır:

*Şayet "elif-i memdûde", müenneslik için kelimeye ilâve edilmiş ise, bu harf, "ism-i mensûb"da (و) "vâv" harfine dönüşür:

بَيْضَاوِيٌّ (بَيْضَاءُ) *Beyzâ'lı, beyazla ilgili,*

حَمْرَاوِيٌّ (حَمْرَاءُ) *Kırmızıya ait, kırmızı ile ilgili,*

حَوْرَاوِيٌّ (حَوْرَاءُ) *Ceylan gözlüye ait,*

صَحْرَاوِيٌّ (صَحْرَاءُ) *Çöle ait,* gibi.

*Şayet"elif-i memdûde" kelimenin asıl kök harfi ise, olduğu gibi kalır. Ve kelimenin sonuna nisbet "yâ" sı ilâve edilirek ism-i mensûbu yapılır:

اِبْتِدَائِيٌّ (اِبْتِدَاءٌ) *Başlangıçla ilgili, ilkel,*

إِنْشَائِيٌّ (إِنْشَاءٌ) *Kompozisyona ait; inşaatla ilgili,*

قُرَّائِيٌّ (قُرَّاءٌ) *Okuyucu ile ilgili,*

وُضَّائِيٌّ (وُضَّاءٌ) *Parlak ve temizle ilgili,* gibi.

*Şayet "elif-i memdûde", (و)"vâv" veya (ي)"yâ" dan dönüşme ise; ya olduğu gibi kalır veya (و) "vâv" harfine dönüştürülebilir: كِسَائِيٌّ – كِسَاوِيٌّ (كِسَاءٌ) *Kisâ'lı,*

شِفَائِيٌّ – شِفَاوِيٌّ (شِفَاءٌ) *Şifa ile ilgili,*

بِنَائِيٌّ – بِنَاوِيٌّ (بِنَاءٌ) *Bina ile ilgili,*

سَمَاوِيٌّ – سَمَائِيٌّ (سَمَاءٌ) *Göğe ait,* gibi.

***Sonunda şeddeli "yâ" bulunan bir ismin,** "ism-i mensûbu" şöyle yapılır:

*Şayet şeddeli (يّ)"yâ", bir harften sonra ise, birinci "yâ" (ي) aslına; ikinci (ي) "yâ" ise, (و) "vâv" harfine dönüşür ve ikinci (ي) "yâ"dan bir önceki harf, fethalı kılınır:

حَيَوِيٌّ– حَيٌّ) *Canlıya ait;* طَوَوِيٌّ (طَيٌّ) *Dürme ile ilgili;*

غَوَوِيٌّ (غَيٌّ) *Sapıkla ile ilgili,* gibi.

*Şayet şeddeli (يّ) "yâ", iki harften sonra gelirse; birinci"yâ" hazfedilir ve ikinci "yâ", "vâv" harfine dönüşür ve ondan bir önceki harf, fethalı kılınır:

قُصَوِيٌّ (قُصَيٌّ) *Kusey'e ait;* عَلَوِيٌّ (عَلِيٌّ) *Ali'ye ait ,*

نَبَوِيٌّ (نَبِيٌّ) *Peygambere ait,* gibi.

*Şayet şeddeli(ىّ)"yâ", üç veya daha fazla harften sonra gelirse "yâ" hazfedilir ve onun yerine nisbet "yâ"sı getirilir:

بُحْتُرِيٌّ (بُحْتُرِيٌّ) *Buhturî ile ilgili,*

مَقْضِيٌّ (مَقْضِيٌّ) *Yerine getirilmiş şeyle ilgli,*

الشَّافِعِيٌّ (الشَّافِعِيٌّ) *eş-Şâfi'î ile ilgili,* gibi.

*Ortasında şeddeli ve kesreli bir (ىِّ)"yâ", bulunan ismin "ismi mensûbu" şöyle yapılır: İkinci "yâ"sı hazfedilir ve nisbet "yâ" sından bir önceki harf kesreli kılınır:

طَيِّبٌ) طَيْبِيٌّ *Güzel ve hoş şeyle ile ilgili,*

لَيِّنٌ) لَيْنِيٌّ *Yumuşak (söze) ait,*

كُثَيِّرٌ) كُثَيْرِيٌّ *Kuseyyir'le ilgili,* gibi.

*(فَعِيلَةٌ) "Fe'îletün" kalıbındaki bir ismin"ismi mensûb"u şöyle yapılır:

*Şayet bu isim muza'af veya mu'tellu'l'ayn ise, sadece onun sonundaki "tâ" (ة) hazfedilir ve sonuna nisbet "yâ" sı ilave edilir: جَلِيلَةٌ) جَلِيلِيٌّ *Yücelikle ilgili;*

حَقِيقَةٌ) حَقِيقِيٌّ *Gerçekle ilgili;*

طَوِيلَةٌ) طَوِيلِيٌّ *Uzunla ilgili, uzuna ait;*

قَوِيمَةٌ) قَوِيمِيٌّ *Sağlamla ilgili,* gibi.

*Şayet (فَعِيلَةٌ)"fe'iletün" kalıbındaki isimin 'aynü'l-fiili, sahîh ise ve muza'af bir isim değilse, "tâ" ile birlikte "fe'îletün" "yâ"sı da hazfedilir ve ikinci harfi fethalı kılınır.

مَدِينَةٌ) مَدَنِيٌّ *Medine ile ilgili, şehirli,*

حَنِيفَةٌ) حَنَفِيٌّ *Hanîfe ile ilgili, Hanefî,*

قَبِيلَةٌ) قَبَلِيٌّ *Kabile ile ilgili, kabileye ait,* gibi.

*(فُعَيْلَةٌ) "Fu'ayletün" kalıbındaki bir ismin "ismi mensûbu" şöyle yapılır: Şayet bu kalıptaki isim "muza'af" ise ondan sadece "tâ" (ة) harfi hazfedilir:

أُمَيْمَةٌ) أُمَيْمِيٌّ *Ümeyme ile ilgili;*

hazfedilir:

جُهَنِيٌّ (جُهَيْنَةُ) *Cüheyne ile ilgili,*

عُبَدِيٌّ (عُبَيْدَةُ) *Ubeyde (kulcuk) ile ilgili,*

عُيَنِيٌّ (عُيَيْنَةُ) *Uyeyne ile ilgili,*

نُوَرِيٌّ (نُوَيْرَةُ) *Nüveyrî ile ilgili,* gibi.

*'Aynü'l-fiili kesreli olan isimlerin "ismi mensûbu" şöyle yapılır: Bu isimlere nisbet "yâ"sı ilâve edildiğinde 'aynü'l-fiili fethalı okunur:

مَلَكِيٌّ (مَلِكٌ) *Krala ait;* إِبَلِيٌّ (إِبِلٌ) *Develerle ilgili;*

دُئَلِيٌّ (دُئِلٌ) *Duelli,* gibi.

*Lâmü'l-fiili hazfedilen üç harfli ismin "ismi mensûbu" şöyle yapılır: Arapça'da her isim ve fiil en az üç harflidir. Ancak bazı sebeplerden dolayı bazı isimlerin son harfi düşmüştür. Böyle isimlerden "ismi mensûb" yapıldığında hazfedilen harfin geri getirilmesi veya (tesniye ve cemi'de geri getirmeyenlere göre) geri getirilmemesi caizdir. Fakat bu harfi tesniye ve cemi'de geri getirenlere göre mutlaka bu harfi nisbet anında geri getirmek gerekir:

يَدَوِيٌّ – يَدِيٌّ (يَدٌ – يَدَانِ) *Elle ilgili,*

دَمَوِيٌّ – دَمِيٌّ (دَمٌ – دَمَانِ) *Kanla ilgili,*

أَخَوِيٌّ – أَخِيٌّ (أَخٌ – أَخَانِ وَ أَخَوَانِ) *Kardeşe ait,*

أَبَوِيٌّ (أَبٌ – أَبَوَانِ وَ أَبَوَانِ) *Babaya ait,* gibi.

دَمَوِيٌّ – دَمَانِ) دَمِيٌّ (دَمٌ – دَمَانِ) *Kanla ilgili,*
أَخَوِيٌّ – أَخَانِ وَ أَخَوَانِ) أَخِيٌّ (أَخٌ – أَخَانِ وَ أَخَوَانِ) *Kardeşe ait,*
أَبَوِيٌّ (أَبٌ – أَبَوَانِ وَ أَبَوَانِ) *Babaya ait,* gibi.

*Kelimeden hazfedilen harfin yerine dişilik "tâ"sı ilâve edilen isimlerde bu "tâ" hazfedilir ve hazfedilen harf geri getirilir:
لُغَوِيٌّ (لُغَةٌ) *Lugatla ilgili;* سَنَوِيٌّ (سَنَةٌ) *Yıllık,*
كُرَوِيٌّ (كُرَةٌ) *Yuvarlakla ilgili;* شَفَوِيٌّ (شَفَةٌ) *Dudağa ait, dudakla ilgili,* gibi.

*Mürekkeb (iki kelimeden oluşan) isimlerden "ismi mensûbu" şöyle yapılır: İzâfet terkibinde, mânada karışıklık söz konusu olmadığında, ilk kelimesinde nisbet yapılır. Şayet karışıklık söz konusu ise ikinci kelimesine nisbet yapılır.
بَدْرِيٌّ (بَدْرُ الدِّين) *Bedreddine ait,*
سُفْيَانِيٌّ (أَبُو سُفْيَان) *Ebû Süfyan'la ilgili, Ebû Süfyân'a ait;*
إِيَاسِيٌّ (ابْنُ إِيَاس) *İbn İyâs'a (İyâs'ın oğluna) ait,*
رَحْمَانِيٌّ (عَبْدُ الرَّحْمنِ) *Abdurrahmânla ilgili,*
حَمِيدِيٌّ (عَبْدُ الْحَمِيدِ) *Abdulhamide ait,* gibi.

*Mezcî (iki kelimesi karışarak tek kelime haline gelmiş isimler) ve isnâdî terkiplerde ise, ilk kelimeye nisbet yapılır:
بَعْلِيٌّ (بَعْلَبَكَ) *Ba'lebek'le ilgili,*
جَادِيٌّ (جَادَ الْمَوْلَى) *Câde'l-Mevlâ'ya ait,* gibi.

*Çoğul ve tesniye isimlerin "ismi mensûbu" şöyle yapılır:

Bu isimlerin müfredi esas alınır. Önce müfred'in sonuna nisbet "yâ"sı ilave edilir. Daha sonra gerektiğinde tesniye ve çoğul ekleri nisbet "yâ"sından sonra kelimeye ilave edilir:

شَاهِدِيٌّ (شَاهِدَانِ) *İki şahitle ilgili,*

مُهَنْدِسِيٌّ (مُهَنْدِسَانِ) *İki mühendisle ilgili,*

كِتَابِيٌّ (كُتُبٌ) *Kitaplarla ilgili,*

جَبَلِيٌّ (جِبَالٌ) *Dağlarla ilgili,* gibi.

*Ancak çoğul özel isim ise veya özel isme benziyorsa ve müfredi yoksa, bu durumda nisbet "yâ"sı böyle isimlerin sonuna ilâve edilerek nisbeti yapılır:

أَنْصَارِيٌّ (أَنْصَارٌ) *Ensar'a ait,*

أَبَابِيلِيٌّ (أَبَابِيلُ) *Ebabil kuşlarıyla ilgili,* gibi.

*Şayet kelime "ismü'l-cem=topluluk ismi" ise,"ism-i mensubu" herhangi bir değişiklik yapılmadan yapılır: (قَوْمٌ) قَوْمِيٌّ *Kavimle ilgili,* شَجَرِيٌّ (شَجَرٌ) *Ağaçla ilgili,* gibi.

*** İsm-i mensûble ilgili bazı âyetler:**

إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ قُرْآنًا عَرَبِيًّا لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ. *" Muhakkak ki, biz onu anlayasınız diye, Arapça bir Kur'ân olarak indirdik."* (Yusuf. 12/2)

وَلَوْ جَعَلْنَاهُ قُرْآنًا أَعْجَمِيًّا لَقَالُوا لَوْلَا فُصِّلَتْ آيَاتُهُ أَأَعْجَمِيٌّ وَعَرَبِيٌّ قُلْ هُوَ لِلَّذِينَ آمَنُوا هُدًى وَشِفَاءٌ. *" Eğer biz onu (Kur'ân'ı) yabancı (başka bir dilde) kılsaydık (indirseydik) diyeceklerdi ki: "Âyetleri uzun uzadıya açıklanmalı değil miydi? Muhatapları Arap oldukları halde, Arapça olmayan bir kitap mı geldi? De*

ki: "O, iman edenler için bir hidâyet rehberi ve bir şifadır." (*Fussilet*, 41/44).

كِتَابٌ فُصِّلَتْ آيَاتُهُ قُرْآنًا عَرَبِيًّا لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ. *" Bilen bir kavim için, Arapça bir Kur'ân olarak âyetleri ayrıntılı bir şekilde açıklanmış bir kitaptır."* (*Fussilet*, 41/3)

*Bazı kelimelerin "ismi mensubu" kurala aykırı olarak yapıldığı görülmektedir. Bu kelimelerden bazıları şunlardır:

رَبَّانِيٌّ (رَبٌّ) *Rabble ilgili;* حَقَّانِيٌّ (حَقٌّ) *Hakla ilgili,*

رُوحَانِيٌّ (رُوحٌ) *Ruhla ilgili, ruhsal,*

تَحْتَانِيٌّ (تَحْتَ) *Altla ilgili,*

النَّصْرَانِيُّ (النَّاصِرَةُ) *Nâsıralı (Hristiyan),*

قَرَوِيٌّ (قَرْيَةٌ) *Köylü;* بَدَوِيٌّ (بَادِيَةٌ) *Çöle ait,*

حَضْرَمِيٌّ (حَضْرَمَوْتُ) *Hadremut'lu,*

قُرَيْشِيٌّ (قُرَيْشٌ) *Kureyş'le ilgili,* gibi.

*Bazı meslek sahiplerine delalet eden kelimelerin sonuna nisbet "yâ"sı getirilmeden (فَعَّال) "fe'âl" kalıbında "ismi mensub"ları yapılır: نَجَّارٌ *Marangoz;* حَدَّادٌ *Demirci;* بَقَّالٌ *Bakkal,* لَحَّامٌ *Kasap,* gibi.

*Bazen bazı kelimeler (فَاعِلٌ) "fâ'ilun" veya (فَعِلٌ) "fe'ilun" vezninde nisbet için kullanılır: لَابِنٌ *Sütçü;* تَامِرٌ *Hurmacı;* نَهِرٌ *Gündüzcü,* طَعِمٌ *Yemek sahibi;* لَبِسٌ *Elbise sahibi,*

عَمِلٌ *İş sahibi,* gibi.

Not 1: "ismü'l-mensûb", "ism-i mefûl" gibi amel eder. Yâni nâibi fâili ref'eder: هَذَا عَرَبِيٌّ أَبُوهُ. *Bu, baba'sı Arap olan (adam) dır.* Bu misalde (أَبُوهُ) "babası" kelimesi, (عَرَبِيٌّ) "Arap" kelimesinin nâibi fâili olduğu için merfu' gelmiştir.

الحَدِيقَةُ أَنْدَلُسِيٌّ نِظَامُهَا. *Bu bahçe, düzeni Endülüs'e aittir.* Bu misalde (نِظَامُهَا) "düzeni" kelimesi, (أَنْدَلُسِيٌّ) "Endülüs'e aittir" kelimesinin nâibi fâili olduğu için merfu gelmiştir.

هَذَا وَلَدٌ فَرَنْسِيٌّ أَبُوهُ.(أَبُوهُ نَائِبُ الفَاعِل) *Bu babası Fransız olan bir çocuktur.* Bu misalde (أَبُوهُ) "babası" kelimesi, (فَرَنْسِيٌّ) "Fransa'ya aittir" kelimesinin nâib-i fâili olduğu için merfu gelmiştir.

هذَا وَلَدٌ عَرَبِيٌّ أَبُوهُ. *Bu, babası Arap olan bir çocuktur.*

هَذَا وَلَدٌ لُبْنَانِيٌّ. *Bu Lübnanlı bir çocuktur.*

Not 2: Bazı kelimelerin sonundaki şeddeli "yâ" nisbet "yâ"sı değildir: مَرْمِيٌّ- كُرْكِيٌّ- كُرْسِيٌّ - قُمْرِيٌّ- قُصَيٌّ- عَدِيٌّ- حَيٌّ - غَيٌّ - gibi.

***"İsmi mensûb"**un sonunda meydana gelen en önemli değişiklikleri maddeler halinde şöyle sıralayabiliriz:

1)Kelimenin sonundaki yuvarlak (ة) "tâ" (te'nis tâ'sı) hazfedilir: حَبَشِيٌّ (حَبَشَةٌ) *Habeşistan'lı;*

كُوفِيٌّ (كُوفَةٌ) *Kûfe'li,* مَكِّيٌّ (مَكَّةُ) *Mekke'li,* gibi.

2) Üç harfli ismin sonundaki "elif'i maksûre"(ى),"vâv" harfine dönüşür:

عُلَوِيٌّ (عُلاً) *Yücelikle ilgili;* رِبَوِيٌّ (رِبًا) *Faizle ilgili,*

فَتَوِيٌّ (فَتًى) *Gençle ilgili,* gibi.

3) Sonunda (و) "vâv" veya (ي) "yâ" bulunan ve bir önceki harfi sakin olan illetli isme nisbet yapıldığında, bu isimden hiçbir şey hazfedilmez: ظَبْيِيٌّ (ظَبْيٌ) *Ceylanla ilgili;*

غَزْوِيٌّ (غَزْوٌ) *Savaşla ilgili,* gibi.

4) Sonunda "te'nis tâ"sı bulunan nâkıs isimlerden "ismi mensûb" yapıldığında önce (ة) "tâ" hazfedilir ve kelimenin sonuna nisbet "yâ"sı eklenir, sonra gerektiğinde "te'nis tâ"sı da nisbet "yâ"sından sonra ilâve edilir:

غَزْوِيَّةٌ (غَزْوَةٌ) *Bir savaşla ilgili,*

ظَبْيِيَّةٌ (ظَبْيَةٌ) *Bir ceylanla ilgili,* gibi.

5) Şayet illetli ismin üçüncü harfi (ي)"yâ" ise ve bu "yâ"dan önce bir "elif" varsa, en kuvvetli görüşe göre (ة)hazfedildikten sonra (ي) "yâ" hemzeye dönüşür:

رَائِيٌّ (رَايَةٌ) *Sancakla ilgili;* غَائِيٌّ (غَايَةٌ) *Sonuçla ilgili,* gibi. Böyle bir isim müenneslik için kullanılırsa sonuna müenneslik "tâ"sı ilâve edilir: (رَائِيَّةٌ) ve (غَائِيَّةٌ) gibi.

6) Tesniye olan bir isimden "ismi mensûb" yapıldığında,

isim müfrede çevrilir ve müfredin sonuna nisbet "yâ"sı ilâve edilir: الرَّشِيدِيُّ (الرَّشِيدَانِ) *İki Reşit'le ilgili,*

الإِبْرَاهِيمِيُّ (الإِبْرَاهِيمَانِ) *İki İbrahim'le ilgili,* gibi.

7) Sonuna "cem'i müzekker sâlim" ekleri bulunan özel isimlerden "ismi mensûb" yapıldığında, ismin sonundaki çoğul ekleri hazfedilir ve müfredine nisbet yapılır:

صَالِحِيٌّ (صَالِحِينَ) *Sâlih'îne ait,*

خَلْدِيٌّ (خَلْدُون) *Haldûn'a ait,*

حَمْدِيٌّ (حَمْدُون) *Hamdûn'a ait,*

سَعْدِيٌّ (سَعْدِينَ) *Sa'dîn'e ait,*

عَامِلِيٌّ (عَامِلُون) *Âmilîn'e ait,* gibi. (Ayrıca bk. el-Mensûb).

İsmü'l-merre (اِسْمُ المَرَّةِ) : Fiilin bir defa yapıldığına delâlet eden masdar.

Üç harfli fiilden فَعْلَةٌ vezninde yapılır. Veya ondan sonra, işin bir defa yapıldığına delâlet eden bir bir sıfat kullanılır:

جَلَسْتُ جَلْسَةً. *Bir defa oturdum.*

ضَرَبْتُهُ ضَرْبَةً. *Ona bir darbe vurdum.*

القَعْدَةُ. *Bir kere oturmak*

السَّجْدَةُ. *Bir kere yere kapanmak, secde etmek.*

هَفَا هَفْوَةً وَاحِدَةً. *Bir defa sürçtü.*

فَإِذَا نُفِخَ فِي الصُّورِ نَفْخَةٌ وَاحِدَةٌ. *"Sura bir defa üfürüldüğü zaman."* *(el-Hakka, 69/13).*

Mezid fiillerde, "ismü'l-merre" masdarın sonuna bir tâ (ة) eklenerek yapılır:

أَكْرَمْتُ إِكْرَامَةً. *Bir defa ikramda bulundum.*

أَقْدَمْتُ إِقْدَامَةً. *Bir defa ilerledim.*

عَظَّمْتُهُ تَعْظِمَةً. *Onu bir saygıyla yücelttim.*

انْطَلَقْتُ انْطِلاَقَةً. *Bir defa gittim.*

تَزَلْزَلَ تَزَلْزُلَةً. *Bir defa sarsıldı.*

Şayet aslında masdarın sonunda (ة)'tâ' varsa, işin bir defa yapıldığını ifade etmek için, başka bir kelimenin masdara eklenmesi gerekir:

اسْتِعَانَةً وَاحِدَةً. *Bir defa yardım dilemek.*

رَحِمْتُهُ رَحْمَةً وَاحِدَةً. *Ona bir defa acıdım.*

رَحِمَهُ اللَّهُ رَحْمَةً وَاسِعَةً. *Allah, ona geniş bir merhamette bulundu.*

نَظَرْتُهُ نَظْرَةً وَاحِدَةً. *Ona bir defa baktım..*

اِسْتَرَحْتُ فِي الطَّرِيقِ اِسْتِرَاحَةً وَاحِدَةً. *Yolda bir defa istirahat ettim, dinlendim.*

İsmü'l-merre'nin görülen ve hissedilen organlardan meydana gelen bir manaya delâlet etmesi, mânevi bir şeye delâlet etmemesi gerekir: قَفْزَةً *Bir sıçrayış,* gibi.

قَاتَلْتُهُ مُقَاتَلَةً وَاحِدَةً. *Onunla bir defa savaştım.*

طَوَّفَ تَطْوِيفَةً. *Bir defa tavaf ettirdi.*

زَلْزَلَ زَلْزَلَةً. *(Yeryüzünü) Bir defa sarstı.*

أَجَابَ إِجَابَةً وَاحِدَةً. *Bir defa cevap verdi,* gibi.

el-İsmu'l-mutasarrıf (الاِسْمُ الْمُتَصَرِّفُ): Çekimi yapılan isim, tesniyesi, cemi, tasgîri ve ism-i mensûbu yapılan isim. Bu isim, câmid (donuk) ve müştakk (türeyen) olmak üzere iki kısma ayrılır:

a) Câmid isme misal:

كَلْبٌ *Bir köpek,* كَلْبَانِ *İki köpek,* كِلَابٌ *Köpekler,* كُلَيْبٌ *Küçücük köpek,* كَلْبِيٌّ *Köpekle ilgili, köpeğe ait.*

نَهْرٌ *Bir nehir,* نَهْرَانِ *İki nehir,* أَنْهُرٌ *Nehirler,* نُهَيْرٌ *Nehircik, ırmak,* نَهْرِيٌّ *Nehre ait, nehirle ilgili.* جَبَلٌ *Bir dağ,* جَبَلَانِ *İki dağ,* جِبَالٌ *Dağlar,* جُبَيْلٌ *Küçücük dağ,* جَبَلِيٌّ *Dağlı, dağla ilgili,* gibi.

b) Müştakk (türeyen) isim: عَدُولٌ – عَادِلَانِ – عَادِلٌ

سَمِيْرٌ عَادِلٌ. *Semir âdildir.* الْقَاضِيَانِ عَادِلَانِ. *İki yargıç âdildir.* الْقُضَاةُ عَادِلُونَ. *Yargıçlar, âdildir.* İsm-i fâil, ism-i meful, ism-i zaman, ism-i mekân ve ism-i âletler gibi.

İsm-i mevsûl (الاِسْمُ الْمَوْصُولُ) : İlgi zamiri. Anlamı, kendisinden sonra gelen "sıla cümlesi" ile açıklanan isim.

İsm-i mevsûl; kendisinden ne kasdedildiği daha sonra gelen ve sıla cümlesi denilen bir cümle ile anlaşılan marife bir isimdir.

Sıla cümlesi, ism-i mevsûlden sonra gelen, aralarına başka bir şey girmeyen ism-i mevsûle uygun bir âid zamiri kapsayan haber cümlesidir. Bu cümle, muhatap tarafından bilinen bir konu olmalıdır. Âid zamiri, genellikle açık ve bazen de gizli bir zamir olarak gelebilir. Şayet sıla cümlesi şibh-i cümle (carr ve mecrûr veya zarf) ise, âid zamiri hazfedilir.

جَاءَ الْمُعَلِّمُ الَّذِي نُحِبُّهُ. *Sevdiğimiz öğretmen, geldi.*

قَرَأْتُ الْكُتُبَ الَّتِي اشْتَرَيْتُهَا. *Satın aldığım kitapları okudum.*

İsm-i mevsûl; özel ve müşterek (ortak) ism-i mevsûller olmak üzere iki kısma ayrılır:

a) Özel ism-i mevsûl; müzekker, müennes, müfred, tesniye ve cem' için ayrı ayrı kelimelerdir. Bunlar, tablo halinde şöyle gösterilebilir:

Müfred:	**Tesniye:**	**Çoğul:**
الَّذِي	اللَّذَانِ	الَّذِينَ
O erkek ki,	*O iki erkek ki,*	*O erkekler ki,*
اللَّتِي	اللَّتَانِ || اللاَّتِي-اللاَّئِي- اللَّوَاتِي-الأُلى	
O bayan ki.	*O iki bayan ki,*	*O bayanlar ki,*

b) Müşterek (ortak) ism-i mevsûller; Bunlar, müzekker, müennes, müfred, tesniye ve cemi' için ortak olarak kullanılan kelimelerdir. Bunların lafzı gözönünde bulundurulursa sıla cümle-sindeki âid zamiri müfred olur; mânaları gözetilirse, âid zamiri şahısa göre değişir. Bunlar; مَنْ- مَا- أَيٌّ- ذَا- ذُو- اَلْ. kelimeleridir.

مَنْ akıllı varlıklar; مَـا akıllı olmayan varlıklar; أَيٌّ ise akıllı olan ve olmayan varlıklar için kullanılır.

الَّذَان - اللَّتَانِ ve أَيٌّ hariç, ism-i mevsûller mebnîdir.

الَّتِي "elleti" ism-i mevsûlu, bazen akıllı olmayan cemi için de kullanılır. Meselâ: الطُّيُورُ الَّتِي تُهَاجِرُ تَعُودُ. *Göç eden kuşlar geri döner.*

İsm-i mevsûl cümledeki yerine göre mübteda, haber, fâil, mef'ûl, sıfat ve müzâfün ileyh olabilir:

الَّذِي ***O kimse ki.***

عَادَ الَّذِي سَافَرَ مِنْ رِحْلَتِه. *Yolculuğa çıkan adam yolculuğundan döndü.* (Bu cümlede ism-i mevsul, fâildir).

جَاءَ الَّذِي عِنْدَكَ. *Yanındaki adam geldi.* (Bu cümlede ism-i mevsul, fâildir).

عَادَ الَّذِي سَافَرَ مُنْذُ شَهْرٍ. *Yolculuğa çıkan (adam) bir ay önce döndü.* (Bu cümlede ism-i mevsul, fâildir).

كَافَأَ المُدِيرُ التِّلْمِيذَ الَّذِي نَجَحَ. *Müdür, başarılı olan öğrenciyi ödüllendirdi.* (Bu cümlede ism-i mevsul, sıfattır).

الكِتَابُ الَّذِي مَوْضِعُهُ مُفِيدٌ يُقْبِلُ عَلَيْهِ القَارِئُ. *Konusu faydalı olan kitaba okuyucu yönelir.* (Bu cümlede ism-i mevsul, sıfattır).

نَاوِلْنِي الكِتَابَ الَّذِي عَلَى المَكْتَبِ. *Masa üzerindeki kitabı bana ver.* (Bu cümlede ism-i mevsul, sıfattır).

هَلْ سَافَرَ الضَّيْفُ الَّذِي عِنْدَكَ. *Yanındaki misafir, yolculuğa*

çıktı mı? (Bu cümlede ism-i mevsul, sıfattır).

هُوَ الَّذِي خَلَقَ لَكُمْ مَا فِي الأَرْضِ جَمِيعًا.... *" O, yerde ne varsa hepsini sizin için yaratandır."* (el-Bakara, 2/29) (Bu cümlede ism-i mevsul, haberdir.)

الَّتِي ***O bayan ki.***

أَعْجَبَتْنِي الَّتِي رَسَمَتْ صُورَةً جَمِيلَةً. *Güzel bir resim çizen bayanı beğendim.* (Bu cümlede ism-i mevsul, fâildir.)

عَادَتْ الَّتِي سَافَرَتْ مِنْ رِحْلَتِهَا. *Yolculuğa çıkan bayan, yolculuğundan döndü.* (Bu cümlede ism-i mevsul, fâildir.)

الَّتِي كَتَبَتِ الْمَقَالَةَ أَدِيبَةٌ مَشْهُورَةٌ. *Makaleyi yazan bayan, ünlü bir edebiyatçıdır.* (Bu cümlede ism-i mevsul, mübtedâdır.)

صَاحَبْتُ الَّتِي كَتَبَتِ الْمَقَالَةَ الأَدَبِيَّةَ. *Edebî makaleyi yazan bayana, arkadaşlık ettim.* (Bu cümlede ism-i mevsul, mefûldür.)

فَرِحَتْ التِّلْمِيذَةُ الَّتِي نَجَحَتْ فِي الامتِحَانِ. *İmtihanda başarılı olan kız öğrenci sevindi.* (Bu cümlede ism-i mevsul, sıfattır.)

نَارُ اللَّهِ الْمُوقَدَةُ الَّتِي تَطَّلِعُ عَلَى الأَفْئِدَةِ. *" Allah'ın tutuşturmuş (yandıkça) tırmanıp kalblerin ta üstüne çıkan ateşidir."* (Hümeze, 104/ 6-7) (Bu cümlede ism-i mevsul, sıfattır.)

أَشْفَقْتُ عَلَى السَّيِّدَةِ الَّتِي فِي آخِرِ الصَّفِّ. *Sıranın (kuyruğun) sonundaki bayana acıdım.* (Bu cümlede ism-i mevsul, sıfattır.)

قَدْ سَمِعَ اللَّهُ قَوْلَ الَّتِي تُجَادِلُكَ فِي زَوْجِهَا. *"Kocası hakkında seninle tartışan hanımın sözünü Allah işitmiştir."* (*Mücâdele*, 58/1) (Bu cümlede ism-i mevsul, sıfattır.)

أَعِرْنِي الرِّوَايَةَ الَّتِي أَعْجَبَتْكَ. *Beğendiğin romanı bana ödünç ver!* (Bu cümlede ism-i mevsul, sıfattır.)

أَعْطِنِي الوَرْدَةَ الَّتِي لَوْنُهَا أَحْمَرُ. *Rengi kırmızı olan gülü bana ver!* (Bu cümlede ism-i mevsul, sıfattır.)

اَلمَزْهَرِيَّةُ الَّتِي فَوْقَ المِنْضَدَةِ غَالِيَةُ الثَّمَنِ. *Masa üzerindeki vazo pahalıdır.* (Bu cümlede ism-i mevsul, sıfattır.)

اللَّذَانِ ***O iki erkek ki.***

جَاءَ اللَّذَانِ عَرَفْتُهُمَا. *Kendilerini tanıdığım iki adam geldi.* (Bu cümlede ism-i mevsul, fâildir.)

مَرَرْتُ بِاللَّذَيْنِ صَادَقْتُهُمَا. *Arkadaş edindiğim iki adama uğradım.* (Bu cümlede ism-i mevsul, cer edatı ile mecrûrdur.)

صَاحَبْتُ اللَّذَيْنِ صَادَفْتُهُمَا. *Rastladığım iki adama arkadaşlık ettim.* (Bu cümlede ism-i mevsul, mefûldür.)

عَادَ التِّلْمِيذَانِ اللَّذَانِ ذَهَبَا إِلَى المَكْتَبَةِ. *Kütüphaneye giden iki öğrenci, döndü.* (Bu cümlede ism-i mevsul, sıfattır.)

رَبَّنَا أَرِنَا اللَّذَيْنِ أَضَلَّانَا. *"Rabbimiz! ... bizi saptıran o ikisini bize göster..."* (*Fussilet*, 41/29) (Bu cümlede ism-i mevsul, mefûldür.)

اِسْتَفَدْتُ مِنَ الْكِتَابَيْنِ اللَّذَيْنِ قَرَأْتُهُمَا. *Okuduğum iki kitaptan*

faydalandım. (Bu cümlede ism-i mevsul, sıfattır.)

وَ اللَّذَانِ يَأْتِيَانِهَا مِنْكُمْ فَآذُوهُمَا.... " *İçinizde fuhuş yapan her iki tarafa ceza verin.*" (*Nisâ,* 4/16) (Bu cümlede ism-i mevsul, mübte-dâdır.)

اللَّتَانِ ***O iki bayan ki.***

صَاحَبْتُ اللَّتَيْنِ صَادَفْتُهُمَا. *Karşılaştığım iki bayana arkadaşlık ettim.* (Bu cümlede ism-i mevsul, mefûldür.)

حَضَرَتِ التِّلْمِيذَتَانِ اللَّتَانِ كَانَتَا غَائِبَتَيْنِ. *(Sınıfta) bulunmayan iki kız öğrenci, geldi.* (Bu cümlede ism-i mevsul, sıfattır.)

اَلَّذِينَ ***O kimseler ki:***

صَاحِبْ الَّذِينَ هُمْ عُقَلاَءُ. *Akıllı olan erkeklere arkadaşlık et!* (Bu cümlede ism-i mevsul, mefûldür.)

الَّذِينَ هُمْ عُقَلاَءُ مَحْبُوبُونَ. *Akıllı olan kimseler, sevilirler.* (Bu cümlede ism-i mevsul, mübtedâdır.)

سَلَّمْتُ عَلَى الَّذِينَ هُمْ عُقَلاَءُ. *Akıllı olanlara selam verdim.* (Bu cümlede ism-i mevsul, harf-i cer ile mecrurdur.)

سَافَرَ الرِّجَالُ الَّذِينَ أَرَادُوا العُمْرَةَ. *Umre etmek isteyen adamlar, yolculuğa çıktı.* (Bu cümlede ism-i mevsul, sıfattır.)

نَحْنُ الَّذِينَ بَايَعُوا مُحَمَّدًا * عَلَى الْجِهَادِ مَا بَقِينَا أَبَدًا *Biz, hayatta kaldığımız sürece sonsuza dek cihad etmek üzere, Muhammed'e biât eden kimseleriz.* (Bu cümlede ism-i mevsul,

haberdir.)

وَبَشِّرِ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ. *"Ve iman edip iyi ameller işleyenleri, (cennetlerle) müjdele!"* (el-Bakara, 2/25) (Bu cümlede ism-i mevsul, mefûldür.)

الجُنُودُ هُمُ الَّذِينَ يُدَافِعُونَ عَنِ الوَطَنِ. *Askerler, işte onlar, vatanı savunan kimselerdir.* (Bu cümlede ism-i mevsul, haberdir.)

لاَ تَكُونُوا كَالَّذِينَ كَفَرُوا.... *"İnkâr edenler gibi olmayın."* (Âl-i imrân, 3/156) (Bu cümlede ism-i mevsûl, harf-i cer ile mecrûrdür.)

وَسَيَعْلَمُ الَّذِينَ ظَلَمُوا أَيَّ مُنْقَلَبٍ يَنْقَلِبُونَ. *"Zulmedenler, hangi dönüşe (hangi âkibete) döndürüleceklerini yakında bilecekler."* (eş-Şu'arâ, 26/227). (Bu cümlede ism-i mevsul, fâildir.)

عَادَ الَّذِينَ سَافَرُوا. *Yolculuğa çıkanlar (erkekler) geri döndü.* (Bu cümlede ism-i mevsul, fâildir.)

سَعِدْنَا بِالْجُنُودِ الَّذِينَ حَقَّقُوا لَنَا النَّصْرَ. *Bizim için zaferi gerçekleştiren askerlerle mutlu olduk.* (Bu cümlede ism-i mevsul, sıfattır.)

إِنَّ الَّذِينَ يُنَادُونَكَ مِنْ وَرَاءِ الْحُجُرَاتِ أَكْثَرُهُمْ لاَ يَعْقِلُونَ. *" (Resulüm!) Sana odaların arka tarafından seslenenlerin çoğu, aklı ermez kimselerdir."* (el-Hucurât, 49/4) (Bu cümlede ism-i mevsul, إِنَّ nin ismidir.)

اِعْمَلْ مَعَ الَّذِينَ يَضْمَنُونَ حَقَّكَ. *Senin hakkına kefil olanlarla*

beraber çalış! (Bu cümlede ism-i mevsul, müzâfün ileyhdir.)

اللاَّت-اللاّتي-اللاَّء - اللاَّئي- اللَّوَاتي ***O bayanlar ki.***

كَرَّمْنَا اللَّوَاتِي تَفَوَّقْنَ فِي المُبَارَاة. *Maçta üstün gelen (kazanan) bayanlara saygı gösterdik.* (Bu cümlede ism-i mevsul, mef'ûldür.)

وَاللَّائِي يَأْتِينَ الفَاحِشَةَ مِنْ نِسَائِكُمْ فَاسْتَشْهِدُوا عَلَيْهِنَّ أَرْبَعَةً مِنْكُمْ. *"Kadınlarınızdan fuhuş yapanlara karşı aranızdan dört şahit getirin."* (Nisâ, 4/15) (Bu cümlede ism-i mevsul, mübtedâdır.)

إِنَّ الفَتَيَاتِ اللاَّتِي يَسْهَرْنَ عَلَى رَاحَةِ المَرْضَى مُمَرِّضَاتٌ مُخْلِصَاتٌ. *Şüphesiz ki hastaların istirahat etmesi için geceyi uyanık geçiren genç bayanlar, samimî hemşirelerdir.* (Bu cümlede ism-i mevsul, sıfattır.)

لاَ يَرْضَى المُجْتَمَعُ عَنِ الفَتَيَاتِ اللاَّتِي يَنْحَرِفْنَ. *Toplum, (ahlâkî değerlerden) sapan genç kızlardan razı olmaz.* (Bu cümlede ism-i mevsul, sıfattır.)

صَامَتْ النِّسَاءُ اللاَّتِي يُؤْمِنَّ بِاللَّه. *Allah'a iman eden kadınlar oruç tuttu.* (Bu cümlede ism-i mevsul, sıfattır.)

امْتَلأَت الْمَكَاتِبُ بِالْكُتُبِ اللاَّتِي أَلَّفَهَا الْمُعَاصِرُونَ. *Kütüphaneler, çağdaş âlimlerin yazdıkları kitaplarla doldu.* (Bu cümlede ism-i mevsul, sıfattır.)

اَلْكُتُبُ اللاَّءِ أَلَّفَهَا القُدَمَاءُ كُتِبَتْ بِالخَطِّ اليَدَوِيِّ. *Eski âlimlerin yazdıkları kitaplar, el yazısı ile yazılmıştır.* (Bu cümlede ism-i

mevsul, sıfattır.)

الأُلَى ***O kimseler.*** (Erkekler ve kadınlar için ortak olarak kullanılır.)

أَعْجَبَنِي الأُلَى كَافَحُوا فِي سَبِيلِ الوَطَنِ. *Vatan yolunda mücadele eden erkekleri beğendim.* (Bu cümlede ism-i mevsul, fâildir.)

فَمَا يُبَالُونَ مَا لاَقَوْا إِذَا حُمِدُوا * هُمُ الأُلَى وَهَبُوا لِلْمَجْدِ أَنْفُسَهُمْ *İşte onlar canlarını, asalet için bağışlayan kimselerdir. Övüldükleri zaman, karşılaştıkları şeylere (sıkıntılara) aldırmazlar.* (Bu cümlede ism-i mevsul, haberdir.)

Şâir bir şiirinde şöyle demiş:

مَحَا حُبُّهَا حُبَّ الأُلَى كُنَّ قَبْلَهَا * وَحَلَّتْ مَكَانًا لَمْ يَكُنْ حُلَّ مَنْ قَبْلُ *Onun sevgisi, ondan önceki bayanların sevgisini sildi. Ve o, öncekilerin işgal etmediği bir yeri işgal etti.* (Bu cümlede ism-i mevsul, müzâfün ileyhdir.)

Şâir, İmrüu'l-Kays'e (öl. m.545) hitâben bir şiirinde şöyle demiş:

نَحْنُ الأُلَى فَاجْمَعْ جُمُو * عَكَ ثُمَّ وَجِّهْهُمْ إِلَيْنَا

İşte biz şunlarız (yâni cesaretleriyle tanınan kimseleriz). Öyle ise topluluklarını topla, sonra onları bizim üzerimize gönder! (أي نحنُ الألى عُرِفُوا بِالشَّجَاعَةِ). (Bu cümlede ism-i mevsul, haberdir.)

مَنْ ***O kimse ki,***

اَلْمَرْءُ مَعَ مَنْ أَحَبَّ. *Kişi sevdiğiyle beraberdir.* (*Buhârî*, Edeb, 96) (Bu cümlede ism-i mevsul, müzâfün ileyhdir.)

اِرْحَمُوا مَنْ فِي الأَرْضِ يَرْحَمْكُمْ مَنْ فِي السَّمَاءِ. *Yerde bulunanlara merhamet ediniz ki, gökteki (Allah), size merhamet etsin.* (*Tirmizî*, Birr 16) (Bu cümlede ism-i mevsul, mefûldür.)

اِحْتَرِمْ مَنْ هُوَ أَكْبَرُ مِنْكَ سِنًّا. *Yaşça senden büyük olana saygı göster.* (Bu cümlede ism-i mevsul, mefûldür.)

.... يُؤْتِي الحِكْمَةَ مَنْ يَشَاءُ *"Allah, dilediği kimseye hikmeti verir."* (*el-Bakara*, 2/269) (Bu cümlede ism-i mevsul, mefûldür.)

وَمِنْهُمْ مَنْ يُؤْمِنُ بِهِ وَمِنْهُمْ مَنْ لاَ يُؤْمِنُ بِهِ. *"Onlardan bir kısmı ona (Kur'ân'a) inanacak, bir kısmı ise inanmayacaktır."* (*Yunus*, 10/40) (Bu cümlede ism-i mevsul, mübtedâdır.)

وَمِنْهُمْ مَنْ يَسْتَمِعُونَ إِلَيْكَ. *"İçlerinden seni dinleyenler de vardır."* (*Yunus*, 10/42) (Bu cümlede ism-i mevsul, mübtedâdır.) Önceki misallerde âit zamirlerinde lafız, bu misallerde ise, mâna gözetilmiştir.

بَلَى مَنْ أَسْلَمَ وَجْهَهُ لِلَّهِ وَهُوَ مُحْسِنٌ فَلَهُ أَجْرُهُ عِنْدَ رَبِّهِ وَلاَ خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلاَ هُمْ يَحْزَنُونَ. *"Hayır! (Öyle değil!) Kim iyilik yaparak, kendini Allah'a teslim ederse, işte onun mükafatı Rabbi'nin katındadır. Öyleleri için korku yoktur ve onlar üzülmeyeceklerdir."* (*el-Bakara*, 2/112) (Bu cümlede ism-i mevsul, mübtedâdır.)

وَمَنْ عِنْدَهُ عِلْمُ الْكِتَابِ. *"Ve yanında kitap (Kur'ân) ilmi bulunanlar) şâhit olarak yeter."* (er-Rad, 13/43) (Bu cümlede ism-i mevsul, mübtedâdır.)

خَيْرُ الْمُحْسِنِينَ مَنْ أَعْطَى بِالْخَفَاءِ. *İyilik yapanların en hayırlısı, gizlice veren kimsedir.* (Bu cümlede ism-i mevsul, haberdir.)

فَازَ مَنْ تَعَلَّمَا (تَعَلَّمَتَا). *Öğrenen iki kişi (iki bayan) kazandı.* (Bu cümlede ism-i mevsul, fâildir.)

فَازَ مَنْ تَعَلَّمُوا (تَعَلَّمْنَ). *Öğrenen kimseler (bayanlar) kazandı.* (Bu cümlede ism-i mevsul, fâildir.) Bu iki misalde âit zamirlerinde, mana gözetilmiştir.

هَذَا أَجْمَلُ مَنْ شَاهَدْتُ. *Bu, gördüğüm en güzel (yakışıklı) kişidir.*

خَيْرُ النَّاسِ مَنْ يَنْفَعُ النَّاسَ. *"İnsanların en hayırlısı, insanlara faydası dokunan kimsedir."* (Kenzü'l-'ummâl, 16/128)

كَافِئْ مَنْ سَاعَدَكَ. *Sana yardım eden kimseyi ödüllendir.*

وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَقُولُ آمَنَّا بِاللَّهِ وَ بِالْيَوْمِ الْآخِرِ وَمَا هُمْ بِمُؤْمِنِينَ. *"İnsanlardan bazıları da vardır ki; iman etmedikleri halde; "Biz Allah'a ve âhiret gününe inandık" derler."* (el-Bakara, 2/8)

وَ مَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرَى عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ وَهُوَ يُدْعَى إِلَى الإِسْلَامِ. *" İslam'a dâvet edilirken, Allah'a karşı yalan uyduran-*

dan daha zâlim kim olabilir?" (*Saf*. 61./7)

شَكَرْتُ مَنْ سَاعَدَنِي. *Bana yardım eden kimseye teşekkür ettim.*

وَمَنْ أَضَلُّ مِمَّنْ يَدْعُو مِنْ دُونِ اللَّهِ مَنْ لاَ يَسْتَجِيبُ لَهُ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ. *" Allah'ı bırakıp da kıyâmet gününe kadar kendisine cevap veremeyecek şeylere tapandan daha sapık kim olabilir?"* (*el-Ahkâf*, 46/5)

أَ سِرْبَ القَطَا هَلْ مَنْ يُعِيرُ جَنَاحَهُ * لَعَلِّي إِلَى مَنْ قَدْ هَوَيْتُ أَطِيرُ *"Ey bağırtlak kuşu sürüsü! (Sizden) kanadını bana ödünç olarak verecek biri var mı? Belki ben onunla sevgilime doğru uçup giderim."*

أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ يَسْجُدُ لَهُ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَمَنْ فِي الأَرْضِ. *"Görmedin mi? Göklerdeki kimseler ve yerdeki kimseler hep Allah'a secde ederler."* (*el-Hacc*, 22/18)

قَدْ أَفْلَحَ مَنْ كَافَحَ. *Mücadele eden kimse, kurtuluşa ermiştir.*

إِنَّ شَرَّ النَّاسِ مَنْ يَبْسَمُ * لِي حِينَ أَلْقَاهُ وَإِنْ غِبْتُ شَتَمَ *Şüphesiz ki insanların en kötüsü, karşılaştığımda tebessüm eden ve arkamdan küfreden kimsedir.*

Bazen مَن ism-i mevsûlu, akılsız varlıklar için de kullanılır.

وَاللَّهُ خَلَقَ كُلَّ دَابَّةٍ مِنْ مَاءٍ فَمِنْهُمْ مَنْ يَمْشِي عَلَى بَطْنِهِ وَمِنْهُمْ مَنْ يَمْشِي عَلَى رِجْلَيْنِ وَمِنْهُمْ مَنْ يَمْشِي عَلَى أَرْبَعٍ. *Allah, her canlıyı sudan yarattı. Onlardan kimi karnı üzerinde sürünür, kimi iki ayak üstünde yürür, kimi de dört ayak üstünde*

yürür. (*en-Nur*, 24/45)

مَا ***Ne, neyi, o şey ki.***

لاَ تَقُلْ مَا لاَ تَعْلَمُ. *Bilmediğin şeyi söyleme!* (Bu cümlede ism-i mevsul, mefûldür.)

أَعْجَبَنِي مَا اشْتَرَيْتَهُ. *Satın aldığın şeyi beğendim.* (Bu cümlede ism-i mevsul, fâildir.)

مَا عِنْدَكُمْ يَنْفَدُ وَمَا عِنْدَ اللَّهِ بَاقٍ. *"Sizin yanınızda bulunan (dünya malı) tükenir. Allah katında bulunanlar ise kalıcıdır. (tükenmez)* (*Nahl*, 19/96) (Bu cümlede ism-i mevsul, mübtedâdır.)

فَغَشِيَهُمْ مِنَ الْيَمِّ مَا غَشِيَهُمْ. *"Deniz onları öyle bir sardı ki, tamamen yutuverdi. "* (*Taha*, 20/78) (Bu cümlede ism-i mevsul, fâildir.) Bu âyette, sıla cümlesi, tehvîl için, daha önce zikredilmemiş ve bilinmeyen bir durumu anlatmaktadır.

فَأَوْحَى إِلَى عَبْدِهِ مَآ أَوْحَى. *"(Allah), kuluna vahyettiğini vahyetti."* (*en-Necm*, 53/10) (Bu cümlede ism-i mevsul, fâildir.)

تَعَلَّمْ مَا تَنْتَفِعُ بِهِ. *Faydalandığın şeyi öğren!*

اقْرَأْ مَا يَنْفَعُكَ. *Sana faydalı olan şeyi oku!*

تَجَنَّبْ مَا يُؤْذِيكَ. *Seni rahatsız eden şeyden sakın.*

Bazen مَا ism-i mevsûlü, akıllı varlıklar için kullanılır:

أَعْجَبَنِي مَا هَاجَرُوا. *Hicret edenleri beğendim.*

سَبَّحَ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الأَرْضِ. *"Göklerde ve yerde*

bulunan her şey Allah'ı tesbih etmektedir." (el-Haşr, 59/1)

صَاحِبْ مَا شِئْتَ مِنَ الأَخْيَارِ. *İyilerden dilediğin kimseye arkadaşlık et.*

فَانْكِحُوا مَا طَابَ لَكُمْ مِنَ النِّسَاءِ... *"Sizlere helal olup hoşunuza giden kadınlardan ... ile evlenebilirsiniz."* (en-Nisâ, 4/3)

إِنِّي نَذَرْتُ لَكَ مَا فِي بَطْنِي مُحَرَّرًا. *"Rabbim! "Karnımdakini sadece sana hizmet etmek üzere adadım."* (Âl-i İmrân, 3/35)

اَلْ ***O şey ki.*** Bu ism-i mevsul, sadece ism-i fâil ve ism-i mefûlden önce gelir:

جَاءَ الْمُسَافِرُ (أي الَّذِي سَافَرَ). *Yolculuğa çıkan geldi.*

جَاءَ الْفَائِزُ (أي الَّذِي فَازَ). *Kazanan geldi.*

هَذَا الْمَغْلُوبُ عَلَى أَمْرِهِ.(أي الَّذِي غُلِبَ عَلَى أَمْرِهِ). *Bu işinde yenilen kimsedir.*

الوَدُّ أَنْتِ الْمُسْتَحِقَّةُ صَفْوَهُ * مِنِّي وَ إِنْ لَمْ أَرْجُ مِنْكِ نَوَالاَ

Sen benden sevginin durusunu hakkedensin. Her ne kadar ben seni elde etmeyi ummasam da.

إِنَّ الْمُصَّدِّقِينَ وَالْمُصَّدِّقَاتِ. *"Şüphesiz ki sadaka veren erkeklere ve sadaka veren kadınlara..."* (Hadîd, 57/18)

وَالسَّقْفِ الْمَرْفُوعِ وَالْبَحْرِ الْمَسْجُورِ. *"Yükseltilmiş tavana (göğe) kaynatılmış denize (andolsun ki).* (Tur, 52/5-6)

ذُو ***Sahip olan kimse.*** Tayy kabilesinin lehçesine göre ism-i

mevsûldür. Genellikle her şahıs için aynı lafız kullanılır:

جَاءَ ذُو دَرَسَ. *Okuyan kimse geldi.*

ذَهَبَ ذُو تَعَلَّمَتْ. *Öğrenen bayan gitti.*

فَرِحَ ذُو نَجَحَا. *Başaran iki erkek sevindi.*

بَكَى ذُو فَشَلُوا. *Başarısız olan erkekler ağladı.*

تَكَلَّمَ ذُو تَعَلَّمْنَ. *Öğrenen bayanlar konuştu.*

فَإِنَّ الْمَاءَ مَاءُ أَبِي وَ جَدِّي * وَبِئْرِي ذُو حَفَرْتُ وَ ذُو طَوَيْتُ

Şüphesiz ki (bu) su, babamın ve dedemin suyudur. Ve benim kuyum ise, kazdığım ve sıvadığımdır.

فَقُولاَ لِهَذَا الْمَرْءِ ذُو جَاءَ سَاعِيًا * هَلُمَّ فَإِنَّ الْمَشْرَفِيَّ الفَرَائِضَ

Size, zekat memuru olarak gelen şu adama deyin ki: Haydi! Şüphesiz ki Meşrefi (de yapılan kılıcı kullanmak) farzlardandır.

ذَا ***Bu şey ki; ne, neyi.*** Tayy kabilesinin lehçesine göre ism-i mevsûldür. Bu ism-i mevsûl, مَا ve مَنْ soru edatları ile birlikte kullanılır. Ayrıca bütün şahıslar için ذَا olarak kullanılır:

مَاذَا وَجَدْتَهُ؟ *Bulduğun bu şey nedir?*

مَاذَا وَجَدْتَهَا؟ *Bulduğun bu şey nedir?*

مَاذَا وَجَدْتُنَّ؟ *Siz bayanların bulduğunuz bu şey nedir?*

مَنْ ذَا فَعَلَ هَذَا؟ *Bunu yapan şahıs kimdir?*

مَنْ ذَا يُعِيرُكَ عَيْنَهُ تَبْكِي بِهَا * أَرَأَيْتَ عَيْنًا لِلْبُكَاءِ تُعَارُ *Gözünü, onunla ağlamak için sana ödünç olarak veren birisi var mı?*

Ağlama için ödünç olarak verilen bir göz gördün mü?

مَنْ ذَا نُوَاصِلُ إِنْ صَرَمْتِ حِبَالَنَا * أَوْ مَنْ نُحَدِّثُ بَعْدَكِ الأَسْرَارَا *Şayet sen halatlarımızı kesersen biz kiminle bağlantı kurarız. Veya senden sonra biz sırlarımızı kime anlatırız?*

يَسْأَلُونَكَ مَاذَا يُنْفِقُونَ قُلِ الْعَفْوَ. *"Ve yine sana (Allah yolunda) neyi harcayacaklarını sorarlar. De ki:"İhtiyaç fazlasını verin."* (el-Bakara, 2/219)

مَاذَا أَنْزَلَ رَبُّكُمْ؟ قَالُوا خَيْرًا. *"Rabbiniz neyi indirdi? denildiğinde,"hayır indirdi" derler.* (en-Nahl, 16/30)

مَنْ ذَا الَّذِي يَشْفَعُ عِنْدَهُ إِلاَّ بِإِذْنِهِ. *"Onun izni, olmadan katında kim şefaat edebilir?"* (el-Bakara, 2/255)

مَنْ ذَا الَّذِي يُقْرِضُ اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا فَيُضَاعِفَهُ لَهُ. *"Verdiğinin kat kat fazlasını kendisine ödemesi için Allah'a güzel bir borç verecek yok mu?* (el-Hadid, 57/11)

أَيٌّ ***Hangi, hangisi.***

أَكْرَمْتُ أَيَّهُمْ مُجْتَهِدٌ. *Onlardan çalışkan olan kimseye ikram ettim.*

سَأُكْرِمُ أَيَّهُمْ هُوَ مُجْتَهِدٌ. *Onlardan kim çalışkan ise ona ikramda bulunacağım.*

يَنْجَحُ أَيٌّ هُوَ مُجْتَهِدٌ. *Kim çalışırsa, o başarılı olur.*

سَأُكْرِمُ أَيًّا هُوَ مُجْتَهِدٌ. *Kim çalışırsa ona ikramda bulunacağım.*

أُسَلِّمُ عَلَى أَيِّهِمْ هُوَ عِنْدَكَ. *Onlardan kim yanında ise ona selam vereceğim.*

Bazen âid zamiri hazfedilir:

ثُمَّ آتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ تَمَامًا عَلَى الَّذِي أَحْسَنَ وَتَفْصِيلاً لِكُلِّ شَيْءٍ. *"Sonra iyilik edenlere nimetimizi tamamlamak, her şeyi detaylı bir şekilde açıklamak bir hidayet ve rahmet olmak üzere Musa'ya da kitabı verdik. "* (el-En'âm, 6/154)

Bir şâir şöyle demiş:

فَمَنْ يُعْفَ بِالْحَمْدِ لَمْ يَنْطِقْ بِمَا سَفَهٌ * وَلاَ يَجِدْ عَنْ سَبِيلِ الْمَجْدِ وَالْكَرَمِ (أَيْ بِمَا هُوَ سَفَهٌ) *Kim övmekle, affedilirse, boş lafları konuşmaz. Şeref ve cömertlik yolundan kurtuluşu bulamaz.*

وَمِنْ حَسَدٍ يَجُورُ عَلَيَّ قَوْمِي * وَ أَيُّ الدَّهْرِ ذُو لَمْ يَحْسُدُونِي (التَّقْدِيرُ لَمْ يَحْسُدُونِي فِيهِ) *Ve kavmim, kıskançlıktan bana zulmederler. Ve onlar, ne zaman beni kıskanmadılar ki?!*

وَهُوَ الَّذِي فِي السَّمَآءِ إِلهٌ. (أي هُوَ إِلهٌ فِي السَّمَاءِ). *"Gökteki ilâh O'dur."* (ez-Zuhruf, 43/84)

أَ هَذَا الَّذِي بَعَثَ اللَّهُ رَسُولاً؟ (أي بَعَثَهُ). *"Bu mu Allah'ın peygamber olarak gönderdiği?"* (el-Furkân, 25/41)

يَعْلَمُ مَا تُسِرُّونَ وَمَا تُعْلِنُونَ. (تُسِرُّونَهُ – تُعْلِنُونَهُ). *"Allah, gizlediğinizi de açıkladığınızı da bilir."* (en-Nahl, 16/19)

الَّذِي اَنَا مُعْطِيكَ دِينَارٌ. (أي اَنَا مُعْطِيكَهُ). *Benim sana verdiğim şey (para), bir dinardır.*

جُدْ بِمَا تَجِدْ (أَيْ تجِدْهُ). *Bulduğun şeyle cömertlik et!*

فَاقْضِ مَا أَنْتَ قَاضٍ. (أَيْ قَاضِيهِ). *" Öyle ise yapacağını yap!"*

(Ta ha, 20/72)

اِفْعَلْ مَا أَنْتَ فَاعِلٌ. (أَيْ فَاعِلُهُ). *Yapacağını yap!*

اِقْبِلْ مَا أَنْتَ مُعْطًى (أَيْ مُعْطَاهُ). *Sana verileni kabul et!*

خُذْ الَّذِي أَنْتَ مُعْطًى(أَيْ مُعْطَاهُ). *Sana verilen şeyi al!*

يَأْكُلُ مِمَّا تَأْكُلُونَ وَ يَشْرَبُ مِمَّا تَشْرَبُونَ (أَيْ تَشْرَبُونَهُ).

"Yediklerinizden yer ve sizin içtiklerinizden içer." *(el-Mü'minun,* 23/33)

عَاشِرْ مِنَ النَّاسِ أَيُّهُمْ أَفْضَلُ.(أَيْ أَيُّهُمْ هُوَ أَفْضَلُ). *İnsanlardan iyi olan ile beraber yaşa.*

مَا اللَّهُ مُولِيكَ فَضْلٌ فَاحْمَدَنْهُ بِهِ * فَمَا لَدَى غَيْرِهِ نَفْعٌ وَلاَ ضَرَرٌ

(أي الَّذِي اللَّهُ مُولِيكَهُ فَضْلٌ). *Allah'ın senin emrine verdiği şey bir üstünlüktür. Öyle ise, ondan dolayı Ona hamd et! Onun (Allah'ın) dışındakilerin yanında ne bir fayda, ne de bir zarar vardır.*

Bazen açık bir isim, âid zamiri yerine geçer ve böylece âid zamirini zikretmeye gerek kalmaz. Şâirin şu şiirinde olduğu gibi:

فَيَا رَبَّ لَيْلَى أَنْتَ فِي كُلِّ مَوْطِنٍ

وَ أَنْتَ الَّذِي فِي رَحْمَةِ اللَّهِ أَطْمَعُ

(أَيْ فِي رَحْمَتِهِ أَطْمَعُ). *Ey Leylâ'nın Rabbi! Sen her yerde bulunuyorsun. Ve sen (ey muhatabım!) Allah'ın rahmetine, en fazla hırslı oyan kimsesin.*

Mübtedâ, mütekellim veya muhatap zamiri olduğunda ve ism-i mevsûl haber olduğunda, âid zamiri ism-i mevsûlun lafzına uyarak gâib zamiri olabilir:

أَنَا الَّذِي أَكَلَ. *Ben yemek yiyen kimseyim.*

أَنْتَ الَّذِي نَجَا فِي الامْتِحَانِ. *Sen imtihanda kurtulan (başarılı olan) kimsesin.*

أَنْتَ الَّذِي نَجَا. *Sen kurtulan kimsesin.*

نَحْنُ الَّذِينَ أَكَلُوا. *Biz yiyen kimseleriz.*

نَحْنُ الَّذِينَ أَكَلْنَا. *Biz, yemiş olan kimseleriz,* gibi.

el-İsmü'l-müsağğar (الاِسْمُ المُصَغَّرُ) : Küçültülmüş isim. Buna ismu't-tasğîr de denilir. İsmin veya sıfatın ilk harfi zammeli, ikinci harfi fethalı kılınır ve ikinci harften sonra sakin bir (ىْ) "yâ" harfi kelimeye eklenerek yapılır.

Tasğîr; azaltma, küçültme, horlama, şefkat, sevgi ve zaman ve yeri yaklaştırma için yapılır.

Tasğirin üç vezni vardır. Bunlar; فُعَيْلٌ- فُعَيْعِلٌ- فُعَيْعِيلٌ vezinleridir:

a) فُعَيْلٌ üç harfli isimler ve sıfatların tasğiri bu vezinde yapılır:

عَبْدٌ *kul.* عُبَيْدٌ *kulcuk.*

رَجُلٌ *adam.* رُجَيْلٌ *adamcık, zavallı adam.*

بَابٌ *kapı.* بُوَيْبٌ *küçücük kapı.*

قَلَمٌ *kalem.* قُلَيْمٌ *kalemcik, küçücük kalem.*

جَبَلٌ *dağ.* جُبَيْلٌ *dağcık, küçücük dağ.*

نَهْرٌ *ırmak,* نُهَيْرٌ *ırmakcık.*

قُفْلٌ *kilit.* قُفَيْلٌ *kilitcik.*

ذِئْبٌ *kurt.* ذُوَيْبٌ *kurtçuk.*

دُبٌّ *ayı.* دُبَيْبٌ *ayıcık, küçücük ayı.*

b) فُعَيْعِيلٌ dört harfli isimler ve sıfatların tasğiri bu vezinde yapılır.

مِبْرَدٌ *törpü .* مُبَيْرِدٌ *törpücük.*

قُنْفُذٌ *kirpi.* قُنَيْفِذٌ *kirpicik.*

مَنْزِلٌ *ev.* مُنَيْزِلٌ *evcik, küçücük ev.*

بُلْبُلٌ *bülbül.* بُلَيْبِلٌ *bülbülcük, küçük bülbül.*

مَسْجِدٌ *cami.* مُسَيْجِدٌ *küçücük cami, mescid.*

دَفْتَرٌ *defter.* دُفَيْتِرٌ *deftercik, küçük defter.*

c) فُعَيْعِيلٌ beş ve daha fazla isimler ve sıfatların tasğiri bu vezinde yapılır:

قِنْدِيلٌ *kandil.* قُنَيْدِيلٌ *kandilcik, küçük kandil.*

عُصْفُورٌ *serçe .* عُصَيْفِيرٌ *serçecik, küçük serçe.*

مِفْتَاحٌ *anahtar.* مُفَيْتِيحٌ *anahtarcık, küçücük anahtar.*

دِينَارٌ *dinar,* دُنَيْنِيرٌ *dinarcık,* gibi.

Kök harfleri üç harf olan ve sonu "tâ" veya "elif-i te'nîs

maksûre" veya "elif-i te'nis memdûde" veya "zâid elif ve nun" ile biten her isim, sülâsî isimler gibi tasğir edilir. (أَفْعَال) kalıbındaki her cem-i mükesserde, tasğir "yâ"sından sonraki harf kesreli kılınmaz, bilakis aslına uygun olarak fethalı kalır.

وَرْدَةٌ *gül.*	وُرَيْدَةٌ *gülcük, küçük gül.*
غُرْفَةٌ *oda.*	غُرَيْفَةٌ *küçük oda.*
قُرْبَى *yaklaşmak.*	قُرَيْبَى *az yaklaşma.*
نُعْمَى *nimet.*	نُعَيْمَى *azıcık nimet.*
صَحْرَاءُ *çöl.*	صُحَيْرَاءُ *küçük çöl.*
حَمْرَاءُ *kırmızı.*	حُمَيْرَاءُ *biraz kırmızı.*
عُثْمَانُ *Osman.*	عُثَيْمَانُ *Osmancık.*
عَطْشَانُ *susamış*	عُطَيْشَانُ *biraz susamış.*
أَفْرَاسٌ *atlar.*	أُفَيْرَاسٌ *küçük atlar.*
أَطْفَالٌ *çocuklar.*	أُطَيْفَالٌ *küçük çocuklar.*

Dört harften fazla olan ve sonu "tâ" veya "elif-i te'nis-i memdûde" veya "nisbet yâsı" veya "zâid elif ve nun" ile biten her isim, rübâ'î isimler gibi tasğîr edilir:

قَنْطَرَةٌ *köprü.*	قُنَيْطِرَةٌ *küçük köprü.*
مِحْبَرَةٌ *hokka.*	مُحَيْبِرَةٌ *küçük hokka.*
مَغْرِبِيٌّ *Faslı.*	مُغَيْرِبِيٌّ *küçük Faslı.*
جَعْفَرِيٌّ *Ca'ferî.*	جُعَيْفَرِيٌّ *küçük Ca'ferî.*

أَرْبِعَاءُ *Çarşamba.* أُرَيْبِعَاءُ *Çarşambacık.*

قُرْفُصَاءُ *dizleri dikip oturmak.* قُرَيْفِصَاءُ *dizleri dikip biraz oturmak.*

دَيْدَبَانٌ *bekçi.* دُيَيْدِبَانٌ *küçücük bekçi.*

زَعْفَرَانٌ *safran.* زُعَيْفِرَانٌ *safrancık, azıcık safran,* gibi.

el-İsmü'l-mütemekkin (الاِسْمُ الْمُتَمَكِّنُ) : Tenvini kabul eden mutasarrıf (çekimli) isim, başına gelen âmillerin değişmesi ile son harekesi değişen ve tenvin alan isim, yâni mureb isim. هَذَا زَيْدٌ. *Bu Zeyd'dir;* رَأَيْتُ زَيْدًا. *Zeyd'i gördüm.*

مَرَرْتُ بِزَيْدٍ. *Zeyd'e uğradım, gibi.*

el-İsmü'l-mütemekkin: İki kısma ayrılır:

a) Mütemekkin emken: Zamme, fetha ve kesre yâni üç harekeyi ve tenvini alan mu'reb isim:

فَرَسٌ *At,* مُهَذَّبٌ *Terbiyeli,* طَالِبٌ *Öğrenci,*

دَفْتَرٌ *Defter,* كِتَابٌ *Kitap.* جَبَلٌ *Dağ,* gibi.

b) Mütemekkin ğayr-i emken: Gayr-ı munsarıf isim.

Yalnız zamme ve fetha harekelerini kabul eden isim.

Tenvin almayan isim, kesre yerine fetha alan isim:

أَحْمَدُ *Ahmet,* إِسْتَانْبُولُ *İstanbul,* بَغْدَادُ *Bağdat.*

قَرَأْتُ فِي مَعَاجِمَ. *Sözlüklerde (lüğat kitaplarında) okudum.*

صَلَّيْتُ فِي مَسَاجِدَ. *Camiilerde namaz kıldım,* gibi. (Ayrıca bk. Gayr-ı munsarıf).

İsmü'ş-şart (اِسْمُ الشَّـــرْطِ) : Şart ismi. İkinci cümlenin meydana gelmesinin, birinci cümlenin meydana gelmesine bağlı olduğnu ifâde eden ve iki müzâri fiili birlikte cezmeden isim.

مَنْ *Kim*	أَيْنَمَا *Nerede*
مَا *Ne*	أَيَّانَ *Ne zaman*
مَهْمَا *Ne vakit*	أَيْنَ *Nerede, nasıl*
أَيٌّ *Ne , hangi*	حَيْثُمَا *Nerede*
كَيْفَمَا *Nasıl*	مَتَى *Ne zaman*

وَمَنْ يُضْلِلِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِنْ هَادٍ. " *Allah kimi, saptırırsa, artık onu hidâyete getirecek kimse yoktur.*" *(Ra'd,* 13/33)

مَنْ يَطْلُبْ يَجِدْ. *Kim ararsa o bulur (veya arayan bulur)*, gibi.

(Ayrıca bk. Şart edatları ve fiilu'ş-şart ve cezâu'ş-şart maddeleri.)

İsm-i tafdîl (اِسْمُ التَّفْضِيلِ) : Mutlak ve mukasayeli üstünlük belirten ve bazı şartları taşıyan üç harfli fiillerden yapılan isim. İsmü't-tafdil'in türediği fiilde bulunması gereken şartlar: Sülâsî, çekimli, tam (nâkıs olmayacak), binâ-i ma'lum, ma'na açısından üstünlük ifade etmesi, mümkün ve olumlu olacak, renk, kusur ve süse delalet etmeyecek bir fiilden türetilir. Bu şartları taşımayan bir fiilden ismu't-tafdil yapmak istediğimizde, kendi maksadımıza uygun أَقَلُّ- أَكْثَرُ-أَشَدُّ gibi bir fiil getiririz. Söz konusu fiilin masdarını bu kalıplardan sonra mansub olarak getiririz. İsmü't-tafdîlden önce geçen isme الْمُفَضَّلُ عَلَيْهِ = *kendisine karşı başkası üstün tutulan kişi veya nesne*", ondan

sonra gelen isme اَلْمُفَضَّلُ *=üstün tutulmuş kişi veya nesne"* denir:

أَكْبَرُ *Daha büyük, en büyük,* أَصْغَرُ *Daha küçük, en küçük,*

أَشْرَفُ *Daha şerefli, en şerefli,* أَقَلُّ *Daha az, en az;*

مُحَمَّدٌ أَفْضَلُ النَّاسِ. *Muhammed, insanların en üstünüdür,* gibi.

İsmü't-tafdil dört şekilde kullanılır.

1) ال "elif lâm" ve izâfetin bulunmaması. Bu durumda مِنْ cer edatı ile kullanılması vaciptir.

2) ال "elif lâm" ile kulanılması.

3) Ma'rifeye müzâf olarak kullanılması

4) Nekireye müzâf olarak kullanılması.

1) İsmü tafdilin "elif lâm"sız ve izâfetsiz olması:

İsmu't-tafdil bu durumda, sadece müfred müzekker olarak kullanılır ve mutlaka مِنْ cer edatı اَلْمُفَضَّلُ عَلَيْهِ önüne getirilir:

زَيْدٌ أَكْثَرُ إِيمَانًا مِنْ سَمِيرٍ. *Zeyd'in imanı, Semir'in imanından daha fazladır.*

زَيْدٌ أَكْثَرُ عَرَجًا مِنْ سَمِيرٍ. *Zeyd'in topallığı Semir'den daha fazladır.*

اَلْوَرْدَةُ أَكْثَرُ نَضَارَةً مِنَ الزَّنْبَقَةِ. *Gül, zanbaktan daha fazla parlaktır.*

وَأَوْرَاقُهَا أَكْثَرُ اِخْضِرَارًا مِنْ أَوْرَاقِ اللَّيْمُونِ. *Ve onun yaprakları*

limonun yaprağından daha fazla yeşildir.

زَيْدٌ أَجْمَلُ مِنْ سَعِيدٍ. *Zeyd, Said'den daha güzeldir.*

زَيْنَبُ أَفْضَلُ مِنْ فَاطِمَةَ. *Zeyneb, Fatma'dan faziletlidir.*

اَلْمُجْتَهِدُونَ أَفْضَلُ مِنَ الْكُسَالَى. *Çalışkanlar, tembellerden daha üstündür.*

اَلشَّمْسُ أَكْبَرُ مِنَ الأَرْضِ. *Güneş, aydan daha büyüktür.*

أَنْتَ أَكْرَمُ مِنْ أَخِيكَ. *Sen, kardeşinden daha cömertsin.*

اَلصَّيْفُ أَحَرُّ مِنَ الشِّتَاءِ. *Yaz, kıştan daha sıcaktır.*

اَلْعَسَلُ أَحْلَى مِنَ الْخَلِّ. *Bal, sirkeden daha tatlıdır.*

اَلطَّرِيقُ إِلَى الْقَمَرِ أَصْعَبُ مِنَ الطَّرِيقِ إِلَى مَجَاهِلِ إِفْرِيقِيَا. *Aya giden yol, Afrika'da bilinmeyen yerlere giden yoldan daha zordur.*

هُوَ أَعْلَمُ مِنْهُ. *O, ondan daha bilgilidir.*

اَلزَّيْدَانِ أَفْضَلُ مِنْ عَمْرٍو. *İki Zeyd, Amr'dan daha üstündürler.*

قَالُوا لَيُوسُفُ وَ أَخُوهُ أَحَبُّ إِلَى أَبِينَا مِنَّا. *" Onlar dediler ki: "Muhakkak ki Yusuf ve kardeşi (Bünyamin) babamıza bizden daha çok sevimlidirler."* (Yusuf, 12/8).

هُمْ لِلْكُفْرِ يَوْمَئِذٍ أَقْرَبُ مِنْهُمْ لِلْإِيمَانِ. *" Onlar, o gün imandan çok, küfre daha yakın idiler."* (Âl-i imrân, 3/167).

Soru cümlelerinde مِن cümlenin başında gelir:

مِمَّنْ أَنْتَ أَفْضَلُ؟ *Sen kimden daha üstünsün!*

فُلَانٌ مِنِ ابْنِ مَنْ أَفْضَلُ؟ *Falanca, kimin oğlundan daha*

üstündür?

Bazen مِنْ cer edatının lafzen hazfedilmesi caiz olur.

وَالآخِرَةُ خَيْرٌ وَ أَبْقَى. *"Ahiret, daha hayırlı ve daha kalıcıdır."* *(A'lâ, 87/17).* أَيْ خَيْرٌ مِنَ الحَيَاةِ الدُّنْيَا وَأَبْقَى مِنْهَا. Yani, dünya hayatından daha hayırlıdır, ve ondan daha kalıcıdır.

2) Bazen مِنْ cer edatı hazfedilir, ال elif-lâm ile kullanılır:

İsm-i tafdîl, bu durumda müfred, tesniye, cem, müzekker ve müenneslik açısından kendisinden önceki isme uyar:

هُوَ الأَفْضَلُ. *O en üstündür.*

هِيَ الفُضْلَى. *O bayan, en üstündür.*

هُمَا الأَفْضَلاَنِ. *O ikisi en üstündürler.*

هُمَا الفُضْلَيَانِ. *O iki erkek en üstündürler.*

هُمُ الأَفْضَلُونَ أَوِ الأَفَاضِلُ. *O erkekler, en üstündürler.*

هُنَّ الفُضْلَيَاتُ. *O bayanlar en üstündürler.*

النِّسَاءُ الفُضْلَيَاتُ. *En üstün bayanlar.*

وَكَلِمَةُ اللَّهِ هِيَ العُلْيَا. *" Ve Allah'ın sözü ise zaten yücedir."* *(et-Tevbe, 9/40).*

وَلاَ تَهِنُوا وَلاَ تَحْزَنُوا وَ أَنْتُمُ الْأَعْلَوْنَ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ. *"(Ey müminler!) Gevşemeyin, üzülmeyin, inanıyorsanız en üstün sizsiniz."* *(Âl-i imrân, 3/139).*

3) Ma'rifeye müzâf olması: Bu durumda, uyum caizdir. Yâni müfred, tesniye, cem, müzekker ve müenneste önceki isme

uyması veya müfred müzekker gelmesi caizdir:

يُوسُفُ أَفْضَلُ إِخْوَتِهِ. *Yusuf, kardeşlerinin en üstünüdür.*

مَرْيَمُ فُضْلَى (أَفْضَلُ) النِّسَاءِ امْرَأَةً. *Meryem, kadın olarak, kadınların en üstünüdür.*

أَلاَ أُخْبِرُكُمْ بِأَحَبِّكُمْ إِلَيَّ، وَأَقْرَبِكُمْ مِنِّي مَجْلِسًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَحَاسِنُكُمْ أَخْلاَقًا... *"Dikkat! Kıyâmet günü, sizden benim en çok sevdiğim ve meclis olarak bana en yakın olanınızı size bildirreyim mi? " Sizden en güzel huylu olanlarınızdır."* (Tirmizî, Birr 71).

هَذَانِ أَشْجَعَا(أَشْجَعُ) أَهْلِ الْقَرْيَةِ. *Bu ikisi, köy halkının en cesurlarıdır.*

أَنَا أَصْغَرُهُمْ. *Ben onların en küçüğüyüm.*

وَكَذَلِكَ جَعَلْنَا فِي كُلِّ قَرْيَةٍ أَكَابِرَ مُجْرِمِيهَا لِيَمْكُرُوا فِيهَا. *"(Mekke'de olduğu gibi), aynı şekilde her beldede, oralarda tuzak kurmaları için, günahkârların ileri gelen kişiler yaptık."* (el-En'âm, 6/123)

Bir şâir şöyle demiş:

أَحَبُّ أَوْطَانِ الْبِلاَدِ إِلَى الْفَتَى * أَرْضٌ يَنَالُ بِهَا كَرِيمَ الْمَطْلَبِ

Memleketler içinde gence en sevimli olan vatanı, öyle bir yerdir ki o (genç) orada güzel isteğini elde eder.

4) Nekireye müzâf olması: Bu durumda "ismü't-tafdîl"in devamlı müzekker müfred olarak kullanılması ve mufaddal'ın, müfaddalün âleyhin bir parçası olması lazımdır.

هَذِهِ أَجْمَلُ إِمْرَأَةٍ. *Bu, kadınların en güzelidir.*

هَذَا أَجْمَلُ رَجُلٍ. *Bu, en güzel erkektir.*

زَيْدٌ أَطْمَعُ رَجُلٍ. *Zeyd, en cimri adamdır.*

هَاتَانِ أَجْمَلُ امْرَأَتَيْنِ. *Bu iki kadın, en güzel iki kadındır.*

هَذَانِ أَجْمَلُ رَجُلَيْنِ. *Bu ikisi, en güzel iki adamdır.*

هَؤُلَاءِ أَجْمَلُ نِسَاءٍ. *Bunlar, en güzel kadınlardır.*

هَؤُلَاءِ أَجْمَلُ رِجَالٍ. *Bunlar, en güzel erkeklerdir.*

Üç kelime çok kullanıldığı için başlarındaki hemze hazfedil-miştir. Bunlar خَيْرٌ – شَرٌّ – حَبٌّ kelimeleridir:

هَذَا خَيْرٌ مِنْ هَذَا. *Bu, şundan daha hayırlıdır.*

وَ هَذَا شَرٌّ مِنْ ذَلِكَ. *Ve bu, şundan daha kötüdür.*

الخَيْرُ أَبْقَى وَإِنْ طَالَ الزَّمَانُ عَلَيْهِ. *Hayır, üzerinden uzun zaman geçse dahi, en kalıcı şeydir.*

Bazen ismu't-tafdil üstünlük manasını ifade etmez.

رَبُّكُمْ أَعْلَمُ بِكُمْ (أي عَالِمٌ). *"Rabbiniz, sizi iyi bilir."* (İsrâ, 17/54)

وَهُوَ الَّذِي يَبْدَأُ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ وَ هُوَ أَهْوَنُ عَلَيْهِ. (أي هَيِّنٌ عَلَيْهِ). *"Yaratmayı başlatan ve sonra onu çevirip yeniden yapan odur. Bu ona göre kolaydır."* (er-Rum, 30/27)

*Camid fiillerden hiç bir şekilde ismu't-tafdîl yapma imkanı yoktur.

İsmü't-tasgîr (اِسْمُ التَّصْغِيرِ) : Küçültme ismi, mâna bakımından küçültülen, hor görülen isim. عُبَيْدٌ = (عَبْدٌ)

Kulcağız; بُطَيْنٌ = (بَطْنٌ) *Karıncık.* (Ayrıca bk. Musağğar, el-İsmu'l-musağğar maddeleri.)

el-İsmü't-tâmm (الاِسْمُ التَّامُّ) : Tam isim. Tenvîn, tesniye nunu, cem'i müzekker nûnu ve izâfet ile tamamlanan ve başka şeye ihtiyacı kalmayan isim. زَيْدٌ *Zeyd,* gibi. (Ayrıca bk. el-İsmü'l-mahz)

İsmü'z-zât (اِسْمُ الذَّات) : Madde ismi. Gözle görülen, elle tutulan, bazı duyularla hissedilen, cismi bulunan donuk ve çekimli isim. Buna **"ismü'l-'ayn"** da denilir. اِمْـــرَأَةٌ *Kadın;* جَرَسٌ *Zil;* أَسَدٌ *Arslan;* قَلَمٌ *Kalem;* شَجَرَةٌ *Ağaç,* gibi.

İsmü'z- zaman (اِسْمُ الزَّمَان) : İşin yapıldığı veya meydana geldiği zamanı belirten isim. İsmü'z-zaman, sülâsî fiilden, müzâriin ay'nül-fiili fethalı veya zammeli (ötreli) ise, sülâsî müzâaf fiilllerden, ecvef fiilin aynü'l-fiili vâv ise ve sülâsî nâkıs ve lefîf (sonu illet harfi olan fiiller) fiillerden ise مَفْعَلٌ "mef'alün" vezninde gelir.

مَبْدَأٌ (بَدَأَ / يَبْدَأُ) *Başlama zamanı,*

مَقْتَلٌ (قَتَلَ / يَقْتُلُ) *Öldürme zamanı,*

مَكْتَبٌ (كَتَبَ/يَكتُبُ) *Yazma zamanı,*

مَطْلَعٌ (طَلَعَ – يَطْلُعُ) *(Güneş veya ayın) doğma zamanı,*

مَطْبَخٌ (طَبَخَ / يَطْبُخُ) *Pişirme zamanı,*

مَهْجَرٌ (هَجَرَ / يَهْجُرُ) *Hicret etme zamanı,*

مَمَدٌّ (مَدَّ / يَمُدُّ) *Uzatma zamanı,*

مَفَرٌّ (فَرَّ/يَفِرُّ) *Kaçma zamanı,*

مَحَلٌّ (حَلَّ / يَحِلُّ) *Konulacak zaman,*

مَقَامٌ (مَقْوَمٌ) (قَامَ/يَقُومُ) *Ayağa kalkma zamanı,*

مَشْتًى (شَتَا / يَشْتُو) *Kışlık zamanı,*

مَوْقًى (وَقَى/ يَقِي) *Koruma zamanı,*

مَرْمًى (رَمَى/يَرْمِي) *Atış zamanı.*

فِي المَشْتَى نَسْكُنُ عَلَى شَاطِئِ البَحْرِ. *Kış mevsiminde (zamanında), biz deniz kıyısında ikamet ederiz.*

*Sülasi fiilin müzâriinde aynü'l-fiili meksur ise; misâl-ı vâvi veya misâl-ı yâî ise; ve ecvef fiilde aynu'l-fiil yâ harfi ise مَفْعِلُ vezninde gelir. Misaller:

مَرْجِعٌ (رَجَعَ/يَرجعُ) *Dönüş zamanı,*

مَجْلِسٌ (جَلَسَ/يَجْلِسُ) *Oturma zamanı,*

مَعْرِضٌ (عَرَضَ/ يَعْرِضُ) *Sergi zamanı,*

مَغْرِسٌ (غَرَسَ / يَغْرِسُ) *Ağaç dikme zamanı,*

مَصِيفٌ (صَافَ / يَصِيفُ) *Yazın gitme zamanı,*

مَوْعِدٌ (وَعَدَ / يَعِدُ) *Zaman, randevu saati,*

مَوْقِعٌ (وَقَعَ-/يَقَعُ) *Yerleşme zamanı,*

مَوْرِدٌ (وَرَدَ/ يَرِدُ) *(Suya) gelinecek zaman,*

مَوْلِدٌ (وَلَدَ/ يَلِدُ) *Doğum zamanı.*

مَيْسِرٌ (يَسَرَ / يَيْسِرُ) *Rahatlık zamanı; kumar oynama zamanı,*

مَبِيْعٌ (بَاعَ/يَبِيْعُ) *Satma zamanı,*

مَضِيقٌ (ضَاقَ / يَضِيقُ) *Daralma zamanı,*

*Mezid fiillerin ism-i zamanı, ismü'l-meful vezninde yapılır.

مُقَامٌ (أَقَامَ / يُقِيمُ) *İkâmet zamanı,*

مُسْتَقْبَلٌ (اِسْتَقْبَلَ/ يَسْتَقْبِلُ) *Karşılama zamanı; gelecek zaman,*

مُنْتَظَرٌ (اِنْتَظَرَ/ يَنْتَظِرُ) *Bekleme zamanı,*

مُنْصَرَفٌ (اِنْصَرَفَ/ يَنْصَرِفُ) *Dönüş zamanı,*

مُجْتَمَعٌ (اِجْتَمَعَ / يَجْتَمِعُ) *Toplanma zamanı,*

مُنْطَلَقٌ (اِنْطَلَقَ / يَنْطَلِقُ) *Gitme zamanı,*

مُلْتَقًى (اِلْتَقَى / يَلْتَقِي) *Buluşma zamanı.*

مُسْتَهَلُّ الشَّهْرِ. *Ayın başlangıcı, başı,* gibi.

Bazı isimler bu kurala uymadan مَفْعِلٌ vezninde gelirler:

المَسْجِدُ *Secde zamanı,*

المَغْرِبُ *Güneş ve ayın batma zamanı; akşam,*

المَشْرِقُ *Güneşin doğma zamanı,* المَجْزِرُ *Hayvan kesme zamanı,*

المَنْسِكُ *Hac ibadeti zamanı, mevsimi,*

المَفْرِقُ *Ayrılma zamanı,* المَنْبِتُ *(Ekinin) bitme zamanı,*

المَرْكِزُ *Toplanma zamanı,* المَخْزِنُ *Stok zamanı,*

المَسْقِطُ *Düşecek zaman,* المَنْفِذُ *İşin sonuçlanma zamanı.*

اِسْتَيْقَظْتُ مَشْرِقَ الشَّمْسِ. *Güneş doğarken uyandım.*

عُدْتُ مَغْرِبَ الشَّمْسِ. *Güneş battığı zaman döndüm.*

Fakat bu isimlerin kurala uygun olarak مَفْعَلُ kalıbında gelmesi gerekir.

İsmü'z-zaman, müştak isim olduğu halde, amel etmez. Ancak, car ve mecrur veya zarf bu isme taalluk edebilir.

مَنْصَرُنَا فِي الْمَعْرَكَةِ كَانَ عِنْدَ الْفَجْرِ. *Savaşta zaferi kazanmamızın zamanı, şafak vaktinde idi.*

مَلْعَبُنَا صَبَاحًا وَمَذْهَبُنَا ظُهْرًا. *Oynama zamanımız sabahleyindir; gitme zamanımız da öğle vaktidir.*

وَمَثْوَانَا حِينَ يَنْتَهِي الْعَمَلُ. *Oturma ve dinlenme zamanımız, iş bittiği vakit olur.*

وَمَوْقَانَا حِيْنَ يَشْتَدُّ الْخَطَرُ. *Korunma zamanımız, tehlike şiddetli olduğu vakittir,* gibi.

el-İsnâd (الإِسْنَادُ) : İki kelime arasındaki mânevî bağlantı, ilgi, nisbet; mübtedâ ile haber veya fiil ile fâil gibi iki kelime arasındaki manevî bağlantı, ilişki. Ayrıca isnâd, ismin alametlerinden ve mânevi âmillerden biridir. Veya isnâd, bir şeyin birinde bulunmadığını isbatlamak veya birisinden bir şey istemektir.

İsnâdın iki rüknü vardır. Müsned, müsnedün ileyh.

Müsned; birine isnâd edilen husus. Fiil ve habere müsned denir. Müsnedün ileyh: Kendisine bir şey isnâd edilen kimse, nesne. Fâil ve mübtedâ'ya müsnedün ileyh denir.

زَيْدٌ قَائِمٌ. *Zeyd ayaktadır.* قَامَ زَيْدٌ. *Zeyd ayağa kalktı.* Bu misallerde, ayakta olmak ve ayağa kalkmak Zeyd'e nisbet edilmiştir.

وَطَنِي جَمِيلٌ. *Vatanım güzeldir.* اَلبَدْرُ مُنِيرٌ. *Dolunay parlaktır.*

وَلَمْ يَطْلُعِ القَمَرُ. *Ay doğmadı.*

لاَ يَنْجَحُ الكَسُولُ. *Tembel, başarılı olamaz.*

اللَّيْلُ مُقْمِرٌ. *Gece ay ışıklıdır.*

لَمْ يَعُدِ المُسَافِرُ. *Yolcu dönmedi.*

İsnâd iki kısma ayrılır.

a) Hakikî (gerçek) isnâd: Bir fiili gerçek sahibine isnâd etmektir: بَنَى العَامِلُ جِدَارًا. *İşçi, bir duvar yaptı.*

قَتَلَ دَاوُدُ جَالُوتَ وَ اٰتَاهُ اللَّهُ المُلْكَ وَالْحِكْمَةَ. *" Davud, Câlut'u öldürdü. Allah, ona (Davud'a) hükümdarlık ve hikmet verdi."* *(el-Bakara,* 2/251)

b) **Mecâzî isnâd:** Mânevi bir hususu birine isnad etmektir.

بَنَى العَامِلُ مَجْدًا. *İşçi şerefi binâ etti.*

يَبْنِي المُجْتَهِدُ مُسْتَقْبَلَهُ. *Çalışkan, geleceğini inşa eder (kurar).*

el-İstidrâk (الاِسْتِدْرَاكُ) : Bir önceki cümleden anlaşılan hükmü, olduğu gibi bırakmak ve لَكِنْ =fakat' ve غَيْر = den başka, hariç" gibi bir istisnâ edâtı ile istisnâ yaparak bu edâttan sonra gelen ibâre için ayrı bir hüküm vermektir:

ذَهَبَ زَيْدٌ لَكِنْ خَالِدٌ بَاقٍ. *Zeyd gitti, fakat Halit kalıyor (kalıcıdır).*

جَاءَنِي زِيَادٌ لَكِنَّ طَارِقًا لَمْ يَجِئْ. *Ziyâd bana geldi, fakat Târık gelmedi.*

زَيْدٌ غَنِيٌّ لَكِنَّهُ بَخِيلٌ. *Zeyd zengindir, fakat o cimridir.* (Ayrıca bk. İstisnâ ve müstesnâ maddeleri).

el-İstifhâm (الاِسْتِفْهَامُ) : Herhangi bir soru edatı veya ismi ile soru sormak; bir hususu, bir konuyu öğrenmek için soru sormaktır. Bir şeyin hakikatını, veya ismini, veya sayısını, veya herhangi bir niteliğini öğrenmek için soru sormaktır.

Soru edatları: أ **"hemze" = mi?** ve هَلْ **"hel"= mi?**

أَ أَكَلْتَ طَعَامَكَ؟ *Yemeğini yedin mi?*

أَفِي الْبَيْتِ زَيْدٌ؟ *Evde Zeyd mi var?*

أَ لَمْ يَعْلَمْ بِأَنَّ اللَّهَ يَرَى؟ *" (O),Allah'ın her şeyi gördüğünü bilmez mi?"* (*Alak*, 96/14)

هَلْ نَجَحَ أَخُوكَ؟ *Kardeşin başarılı oldu mu?*

هَلْ جَاءَ زَيْدٌ؟ *Zeyd, geldi mi?*

هَلْ جَاءَ خَالِدٌ؟ *Halit geldi mi?* هَلْ حَصَدْتَ الْقَمْحَ؟ *Buğdayı hasad ettin mi?*

Soru isimleri şunlardır: مَاذَا **Ne, neyi?** أَيْنَ **Nerede?** مَا **Ne, neyi?** مَنْ **Kim?** أَيٌّ **Ne, hangisi?** كَيْفَ **Nasıl?** أَيَّانَ **Ne zaman?** أَنَّى **Nasıl, nerede?** مَتَى **Ne zaman?** كَمْ **Ne kadar?**

مَا ذَا فَعَلْتَ؟ *Ne yaptın?*

مَاذَا كَتَبْتَهُ؟ *Neyi yazdın?* مَاذَا أَكَلْتَ؟ *Ne yedin?*

فَأَيْنَ تَذْهَبُونَ؟ *" O halde nereye gidiyorsunuz?" (Tekvîr, 81/26).*

أَيْنَ زَيْدٌ ضَرَبْتَهُ؟ *Zeyd'i nerede dövdün?*

أَيْنَ كَتَبْتَ؟ *Nerede yazdın?* أَيْنَ أَبُوكَ؟ *Baban nerede?*

مَا رَأْيُكَ؟ *Görüşün nedir?*

مَا صَنَعْتَ؟ *Ne yaptın?* مَاأَقْسَامُ الكَلِمَةِ؟ *Kelimenin kısımları nelerdir?* مَا الإِعْرَابُ؟ *İ'râb nedir?*

مَنْ قَامَ؟ *Kim ayağa kalktı?* مَنْ زَيْدٌ؟ *Zeyd kimdir?*

مَنْ رَأَيْتَهُ؟ *Sen kimi gördün?* مَنْ ضَحِكَ؟ *Kim güldü?*

مَنْ كَافَأَكَ؟ *Kim seni ödüllendirdi?* مَنِ القَادِمُ؟ *Gelen kimdir?*

أَيُّ طَالِبٍ ضَحِكَ؟ *Hangi öğrenci güldü?*

أَيُّ تِلْمِيْذٍ فِي الْمَلْعَبِ؟ *Hangi öğrenci stadyumdadır?*

أَيُّ كِتَابٍ أَمَامَكَ؟ *Önünde hangi kitap var?*

أَيَّ طَالِبٍ كَافَأْتَ؟ *Hangi öğrenciyi ödüllendirdin?*

قُلْ أَيُّ شَيْءٍ أَكْبَرُ شَهَادَةً. *"De ki:" Şahitlik bakımından hangi şey daha büyüktür?" (En'âm, 6/9)*

وَ سَيَعْلَمُ الَّذِينَ ظَلَمُوا أَيَّ مُنْقَلَبٍ يَنْقَلِبُونَ؟ *" O zâlimler, hangi dönüşe (hangi akibete) döndürüleceklerini yakında bileceklerdir." (Şuara, 26/227)*

فَأَيَّ آيَاتِ اللَّهِ تُنْكِرُونَ؟ *" Allah'ın âyetleriniden hangisini inkâr edersiniz?" (Gafir,* 40/81)

كَيْفَ نَتِيجَتُكَ؟ *Senin sonucun nasıldır?*

كَيْفَ صِحَّتُكَ؟ *Sağlığın nasıldır?*

كَيْفَ تَكْفُرُونَ بِاللَّهِ؟ *"Allah'ı nasıl inkâr edersiniz? (el-Bakara,* 2/28) كَيْفَ حَالُكَ؟ *Nasılsın?*

أَلَمْ تَرَ كَيْفَ فَعَلَ رَبُّكَ بِأَصْحَابِ الْفِيلِ؟ *"(Ey Muhammed! Rabbinin fil sahiplerine nasıl bir iş yaptığını görmedin mi? (Fil,* 105/1)

يَسْأَلُ أَيَّانَ يَوْمُ الْقِيَامَةِ؟ *"Kıyâmet günü de ne zamanmış diye soracak."(Kıyâmet,* 75/ 6)

وَمَا يَشْعُرُونَ أَيَّانَ يُبْعَثُونَ؟ *" Ne zaman diriltileceklerini de bilmezler." (Nahl,* 16/21)

يَا مَرْيَمُ أَنَّى لَكِ هَذَا؟ *" Ey Meryem! "Bunlar sana nereden geldi?" (Âl-i İmrân,* 3/37)

أَنَّى يُحْيِي هَذِهِ اللَّهُ بَعْدَ مَوْتِهَا؟ *" Allah, burayı ölümünden sonra nasıl diriltecek?" (Bakara,* 2/ 259)

مَتَى ذَهَبْتَ إِلَى الْبَحْرِ؟ *Ne zaman denize gittin?*

مَتَى كَانَ زَيْدٌ صَائِمًا؟ *Zeyd ne zaman oruçlu idi?*

مَتَى نَصْرُ اللَّهِ؟ *"Allah'ın yardımı ne zaman (gelecek)?" (el-Bakara,* 2/ 214)

كَمْ طَالِبًا أَمَامَكَ؟ *Önünde kaç öğrenci vardır?*

كَمْ تِلْمِيْذًا نَجَحَ؟ *Kaç öğrenci başardı?*

*Bütün soru edatları tasavvur (yani bir şeyi öğrenmek istemek) için kullanılır.

*Sadece (هَلْ) "hel" tasdik (yani cümledeki nisbeti anlamayı öğrenmek) için de kullanılır.

el-İstifhâmü'l-inkârî (الاِسْتِفْهَامُ الإِنْكَارِيُّ) :

Gerçekleşmemiş veya iddiâ edenin yalancı olması mümkün olmayan bir şey hakkında soru sormaktır. Cevabı olumsuz soru.

وَمَنْ أَصْدَقُ مِنَ اللَّهِ حَدِيثًا؟ *"Allah'tan daha doğru sözlü kim vardır?"* (en-Nisâ, 4/87) أَلَيْسَ اللَّهُ بِكَافٍ عَبْدَهُ؟ *"Allah, kuluna kâfi değil midir?"* (ez-Zümer, 39/36)

أَفَأَصْفَاكُمْ رَبُّكُمْ بِالْبَنِينَ وَاتَّخَذَ مِنَ الْمَلَائِكَةِ إِنَاثًا. *"(Ey müşrikler!) Rabbiniz, erkek çocukları size tahsis etti de kendisi meleklerden kızlar mı edindi?"* (el-İsrâ, 17/40)

أَعَصَيْتَ رَبَّكَ؟ *Rabbine mi isyân ettin?*

أَتَأْكُلُ فِي وَقْتِ الصَّوْمِ؟ *Oruç zamanında mı yemek yersin?*

أَتَقُودُ سَيَّارَتَكَ بِهَذِهِ السُّرْعَةِ؟ *Otomobilini bu sürâtle mi sürüyorsun?* Bu soruların cevabında olumsuzluk mânası vardır.

el-İstifhâmü't-takrîrî (الاِسْتِفْهَامُ التَّقْرِيرِيُّ) : Sorulan şeyin mânasının sâbit olduğunu ısbatlamak, muhutaba onaylatmak maksadıyla soru sormaktır:

أَلَمْ نَخْلُقْكُمْ مِنْ مَاءٍ مَهِينٍ؟ *"Biz, sizi hakir bir sudan yaratmadık*

mı?" (el-Mürselât, 77/20)

أَلَمْ نَشْرَحْ لَكَ صَدْرَكَ؟ *" Biz, senin için göğsünü (kalbini) açıp genişletmedik mi?"* (el-İnşirâh, 94/1)

أَ أَنْتَ الَّذِي سَرَقَ الْبَيْتَ؟ *Evi (eşyasını) çalan sen misin?*

أَ شِعْرًا نَظَمْتَ؟ *Bir şiir mi nazmettin?*

أَ لَمْ يَعْلَمْ بِأَنَّ اللَّهَ يَرَى؟ *"(Bu adam) Allah'ın her şeyi gördüğünü bilmez mi?"* (el-'Alak, 96/16).

İstiğâse (الاسْتِغَاثَةُ) : Bir sıkıntıdan kurtarmak için veya sıkıntıyı ortadan kaldırmak için, darda kalan birisine yardım etmek üzere, herhangi bir kimseye yapılan yardım çağrısıdır. İstiğâse, bir nevi nîdâdır. İstiğâsede sadece nidâ edatlarından يا "yâ" harfi kullanılır. İstiğâsede nidâ edatından sonra gelen ve الْمُسْتَغَاثُ بِهِ "müsteğâsü bihi" = yardıma çağırılan kimse" isminin başına fethalı bir lâm, getirilir. Kendisi için yardım istenen ve الْمُسْتَغَاثُ لَهُ "müsteğâsü lehu"= denen ismin başına kesreli bir lâm getirilir. Bu lamların ikisi de cer edatıdır. يَا لَلأَغْنِيَاءِ لِلْبَائِسِينَ! *Ey zen- ginler! yoksulların yardımına koşunuz!* Bu ibârede الأغنياء müsteğâs bih'dir. Önünde fethalı bir lam vardır. البَائِسِينَ müsteğâs lehu'dur, önünde kesreli bir lâm vardır.

يَا لَلطَّبِيبِ لِلْمَرِيضِ. *Ey doktor! Hastanın yardımına koş.*

يَا لَلْمُنْقِذِ لِلْغَرِيقِ. *Ey kurtarıcı! Boğulmakta olan kimsenin yardımına koş!*

* İstiğâsede her iki kelime de mâna bakımından mefûl oldukları için, başlarındaki harf-i cerle birlikte mahallen mansubdurlar.

يَالَلْمُحْسِنِ لِلْفَقِيرِ! *Ey iyilik yapan! Fakirin yardımına koş!*

يَا لَلْأَحْرَارِ لِلْمُسْتَضْعَفِينَ! *Ey hürler! Ezilenlerin yardımına koşun!*

Hz. Ömer, Mecûsî Ebû Lülüe tarafından bıçaklanınca şöyle dedi: يَا لَلَّهِ لِلْمُسْلِمِينَ! *Ey Allah'ım! Müslümanların yardımına koş!*

يَا خَلِيفَةَ الْمُسْلِمِينَ لِلْمَظْلُومِينَ! *Ey Müslümanların halifesi! Mazlumların yardımına koş!*

يَا لَلَّهِ لَنَا! *Ey Allah! Bize yardım et!*

يَالَهَذَا لِلْمَظْلُومِ! *Ey bu adam! Mazlumun yardımına koş!*

يَالَلْقَاسِمِ لِلْقَاسِمِ! *Ey Kasım! Kendi nefsini düzeltmeye bak!*

يَالَخَالِدٍ لِلْمُسْلِمِينَ. *Ey Halit! Müslümanların yardımına koş!*

يَالَلَّهِ لِعَلِيٍّ! *Ey Allah! Ali'ye yardım et!*

يَالَكَ لِي! *Ey sen! Yardımıma koş!*

يَالَعَلِيٍّ لِعَلِيٍّ! *Biz Ali'den kendi nefsini düzeltmesini istiyoruz!*

يَا لَعَلِيٍّ لِظَالِمٍ لاَ يَخَافُ اللَّهَ! *Ey Ali! Allah'tan korkmayan zalimden yardımıma koş!*

يَا لَلشَّبَابِ لِلْوَطَنِ! *Ey gençler! Vatanın yardımına koşun!*

يَا لَلْعَرَبِ وَيَا لَلْمُسْلِمِينَ لِبَيْتِ الْمَقْدِسِ! *Ey Araplar ve Ey*

Müslümanlar! Kudüs'ün yardımına koşunuz.

Müsteğâsü li eclihinin kötülüğünden kurtulmak için yardım istenirse başına مِنْ getirilir:

يَا لَلَّهِ مِنَ الظَّالِمِينَ! *Ey Allah'ım! Zalimlerin şerinden sana sığınırım.*

يَالَلشُّرْطَةِ مِنَ اللُّصُوصِ! *Ey polisler! Hırsızların elinden imdadıma koşun!*

Bazen başında (يَا) 'yâ' ve (ل) 'lâm' bulunan ibâre, istiğâse manasını değil, hayret ve şaşkınlık ifade eder.

يَا لَلْحَرِّ! *Ne kadar çok sıcaktır!*

يَا لَلْعَجَبِ! *Ne tuhaf şey!*

يَا لَلْحَدِيقَةِ! *Ne güzel bahçe!*

يَا لَلْغُرُوبِ! *Güneşin batışı ne kadar güzeldir!*

يَا لَرَوْعَةِ الطُّيُورِ! *Kuşlar, ne kadar parlaktır!*

يَا لَلْمَاءِ! *Aman ne güzel su!*

يَا لَلْبَحْرِ! *Aman ne güzel deniz!*

يَا لَجَمَالِ السَّمَاءِ! *Gök ne kadar güzeldir!*

يَاعَجَبًا مِن جَمَالِ البِلَادِ! *Hayret! Ülke ne kadar güzeldir!*

يَا لَجَمَالِ الطَّبِيعَةِ! *Hayret! Tabiat ne kar güzel!*

يَا لَرَبِّي مَا أَجْمَلَ الْحَيَاةَ! *Allah'ım! Hayat ne güzeldir!*

Not: المُسْتَغَاثُ بِهِ vasfedildiği zaman, sıfatı, mânasına göre mansub, lafzına göre mecrûr olur.

يَا لَلطَّبِيبِ الرَّحِيمِ (الرَّحِيمَ) لِلْمَرِيضِ! *Ey merhametli doktor! Hastanın yardımına koş!*

يَا لَإِبْرَاهِيمَ الشُّجَاعِ (الشُّجَاعَ) لِلْمَظْلُومِ! *Ey cesur İbrahim! Mazlumun yardımına koş!*

Müsteğâsa atıf yapıldığında يا "yâ" harfi tekrarlanırsa, müsteğasın başındaki (ل) lâm' fethalı olur.

يَالخَالِدٍ وَيَالَصَلَاحِ الدِّينِ لِلْمُسْلِمِينَ. *Ey Halit ve Ey Salâhettin! Müslümanların yardımına koşun!*

Müsteğâs üzerine atıf yapıldığında, يا"yâ" harfi, tekrarlanmazsa, matufun başındaki "lam" kesreli olur: Lâmı tekrarlamadan da atıf yapmak caizdir:

يَالَلْوَالِدِ وَلِلأَخِ (وَالأَخِ) لِلْقَرِيبِ الْمُحْتَاجِ! *Ey baba ve kardeş! Muhtaç akrabanın yardımına koşun.*

يَا لَلْأَخِ وَلِلأُخْتِ لِلْفَقِيرِ! *Ey kardeş ve kız kardeş! Fakirin yardımına koşun!*

يَالَخَالِدٍ وَ لِصَلَاحِ الدِّينِ لِلْمُسْلِمِينَ. *Ey Halit! ve Selahettin! müslümanların yardımına koşunuz!*

يَالَلْأَحْرَارِ مِنَ الْمُتَنَبِّئِ مَرِينَ! *Ey hürler! Komploculara karşı uyanık olun! (Veya bize yardım edin!)*

Kural: Bazen müsteğâsın başındaki lâm hazfedilir. Ve müsteğâs zamme üzerine mebni olur:

يَا عُمَرُ لِلْمُسْلِمِينَ! *Ey Ömer! Müslümanların yardımına koş!*

*Bazen müsteğâs bih'in başındaki lam hazfedilir ve müsteğâsın

sonuna, onun yerine bir elif getirilir:

يَاقَاضِيَا لِلْمَظْلُومِينَ! *Ey yargıç! Mazlumların yardımına koş!*

يَاخَالِدَا لِلْمُسْلِمِينَ! *Ey Halit! Müslümanların yardımına koş!*

يَاعَلِيًّا لِحَسَنٍ! *Ey Ali! Hasan'ın yardımına yetiş!*

يَاقَوْمَاه لِلْفَقِيرِ! *Ey kavim! Fakirin yardımına koşun.* Bu ibârede قَوْمَا müsteğâstır, mahallen mansubdur. Elif fazladır. Müsteğâsı pekiştirmek için kullanılmıştır. Bu ibaredeki (ه) 'hâ' harfi, üzerinde vakfetmek içindir, irapta yeri yoktur. Bir şâir şöyle demiş:

يَايَزِيدَا لأَمَلِ عِزٍّ * وغِنًى بَعْدَ فَاقَةٍ وَهَوَانِ *Ey Yezid! Şeref ümidi için, fakirlik ve zilletten sonraki zenginlik için yardımıma koş!*

*Bazen müsteğasü bih hazfedilebilir.

يَالِي! *Bana yardım edecek birini yardıma çağırıyorum.*

يَا لِعَرَبٍ ضِعَافٍ! *Zayıf Arapların yardımına koşunuz!*

* Bazen müsteğâsün bih'in sonuna elif ve ha birlikte getirilir ve bu durumda genellikle müsteğâsün lehu hazfedilir:

يَاقَاضِيَاهْ! *Ey yargıç! (Yardımıma koş!)*

يَاخَالِدَاهْ! *Ey Halit! (Yardımıma koş!)*

يَازَيْدَاهْ! *Ey Zeyd! (Yardımıma koş!)* (Ayrıca bk. Müsteğâs, müsteğâs bihi, müsteğâs lehu).

el-İstihdâm (الاِسْتِخْدَامُ) : İki mânası olan bir kelimeyi zikrederek bununla bir mânasını kasdetmek; sonra ona râci olan

(işaret eden) zamir ile diğer mânasını kasdetmektir. Veya söz konusu kelimeye râci iki zamirden birisi ile bir mânasını, diğeri ile ikinci mânasını kasdetmektir. Şâir şöyle demiş:

إِذَا نَزَلَ السَّمَاءُ بِأَرْضِ قَوْمٍ * رَعَيْنَاهُ وَ إِنْ كَانُوا غِضَابًا *Bir kavmin toprağına yağmur yağdığı zaman, onlar öfkelense bile, biz onu (çayırı) (hayvanlarımızla) otlatırız.* Bu şiirde, السَّمَاءُ kelimesi ile "yağmur", رَعَيْنَاهُ ibâresinde ona râci olan zamir ile "çayır" kasdedilmiştir. Çünkü hem yağmura, hem de mecâzî olarak çayıra Arapça'da السَّمَاءُ denilir. Başka bir şâir şöyle demiş:

فَسَقَى الغَضَى وَ السَّاكِنِيهِ وَ إِنْ هُمُ * شَبُّوهُ بَيْنَ جَوَانِحِي وَ ضُلُوعِي

"Onlar, her ne kadar benim sırt ve kaburga kemiklerimin yanında (kalbimde) seksek ağacının ateşine benzeyen aşk ateşini yaktılarsa da, (Yüce Allah) seksek ağacını ve onun bulunduğu yerde ikâmet edenleri sulasın. Şâir, الغَضَى kelimesine râci olan iki zamirden السَّاكِنِيهِ ibaresindeki birinci zamir ile "yeri"; شَبُّوهُ kelimesindeki diğer mansub zamir ile de "ateşi" kasdetmiştir.

فَمَنْ شَهِدَ مِنْكُمُ الشَّهْرَ فَالْيَصُمْهُ. *"Sizden kim bu aya ulaşırsa, onu tutsun."* *(el-Bakara, 2/185).* Bu âyette, الشَّهْرَ kelimesi ile "hilâl" kasdedilmiş, ona râci olan يَصُمْهُ ibaresindeki (ه) "hu" zamiri ile Ramazan ayının gündüzleri kasdedilmiştir.

لِكُلِّ أَجَلٍ كِتَابٌ يَمْحُو اللَّهُ مَا يَشَاءُ وَيُثْبِتُ وَعِنْدَهُ أُمُّ الكِتَابِ.

"Her şeyin vadesi kitapta yazılıdır. Allah, dilediğini siler, dilediğini yerinde sabit bırakır. Ana kitap onun katındadır. (er-Rad, 13/ 38-39) Bu âyette, كِتَاب kelimesinin "belirlenmiş süre" ve "yazılmış eser" olmak üzere iki manası vardır. Yüce Allah أَجَل kelimesi ile "vadeyi" kasdetmiş, يَمْحُو اللّهُ مَا يَشَاءُ *"Allah, dilediğini siler"* ibaresi ile de normal kitabı kasdetmiştir.

el-İstikbâl (الاسْتِقْبَالُ) : Gelecek zaman. Müzâri fiil, bir ibare veya bir karine (ipucu) ile gelecek zamana delalet eder. أُسَافِرُ غداً. *Yarın, yolculuğa çıkacağım.*

Müzâri fiilin önüne (س) "sîn" veya (سَوْفَ) "sevfe" getirildiğinde, bu fiil gelecek zamanı ifâde eder.

سَأَعُودُ. *Döneceğim;* سَوْفَ أَعُودُ. *İlerde döneceğim.*

سَأَزُورُكَ. *Seni ziyaret edeceğim.*

عَلِمَ أَنْ سَيَكُونَ مِنْكُمْ مَرْضَى. *"Allah, içinizden hasta olacakları bilir."* (Müzemmil, 73/20)

فَسَوْفَ تَعْلَمُونَ مَنْ تَكُونُ لَهُ عَاقِبَةُ الدَّارِ. *"O yurdun (dünyanın) sonunda kimin için hayırlı olacağını yakında bileceksiniz."* (el-En'âm, 6/135).

وَلَسَوْفَ يُعْطِيكَ رَبُّكَ فَتَرْضَى. *"Rabbin elbette sana verecek ve sen hoşnut olacaksın."* (ed-Duhâ, 93/5)

Şart edatı إِنْ 'eğer', emir lâmı (لِ), nehy edatı (لاَ) "...ma, ...me', ve nasb edatları gelecek zamanı ifâde ederler:

لِتَكُنْ طَاعَةُ اللَّهِ أَوَّلَ اهْتِمَامِكَ! *Allah'a itaât etmek önem verdiğin ilk şey olsun!*

وَلاَ تَأْكُلُوا مِمَّا لَمْ يُذْكَرِ اسْمُ اللَّهِ عَلَيْهِ. *"Üzerine Allah'ın adı anılmadan kesilen hayvanlardan yemeyin. (el-En'âm, 6/121).*

إِنِ امْرُؤٌ هَلَكَ لَيْسَ لَهُ وَلَدٌ وَلَهُ أُخْتٌ فَلَهَا نِصْفُ مَا تَرَكَ. *"Eğer bir kimse ölür ve onun çocuğu olmayıp geride bir kız kardeşi kalmışsa, bıraktığı mirasın yarısı onundur." (en-Nisâ, 4/176)*

إِنْ تَتَعَلَّمْ تَتَقَدَّمْ. *Eğer öğreneceksen, ilerleyeceksin.*

لَنْ أَكْذِبَ. *Asla yalan söylemeyeceğim.*

لَنْ نَدْعُوَا مِنْ دُونِهِ إِلَهًا لَقَدْ قُلْنَا إِذًا شَطَطًا. *"Biz ondan başka hiçbir şeye ilâh deyip kulluk etmeyiz. Yoksa saçma sapan şeyler söylemiş oluruz." (el-Kehf, 18/14)*

أَ يَحْسَبُ الإِنْسَانُ أَلَّنْ نَجْمَعَ عِظَامَهُ. *"İnsan, kendisinin kemiklerini bir araya getiremeyeceğimizi mi zannediyor?" (el-Kıyâmet, 75/3)*

أُرِيدُ أَنْ تَنْجَحَ. *Başarılı olmanı isterim.*

أُحِبُّ أَنْ تَزُورَنِي وَ آمُلُ أَنْ أَرَاكَ سَعِيدًا. *Beni ziyaret etmeni isterim. Ve senin mutlu olduğunu görmeyi umarım.*

هَلْ يَسْتَطِيعُ رَبُّكَ أَنْ يُنَزِّلَ عَلَيْنَا مَائِدَةً مِنَ السَّمَاءِ. *"Rabbin bize gökten bir sofra indirebilir mi?" (el-Mâide, 5/112)*

وَأَشْرِكْهُ فِي أَمْرِي كَيْ نُسَبِّحَكَ كَثِيرًا. *"Onu işime ortak kıl.*

Böylece seni bol bol tesbih edelim." (*Taha*, 20/32-33)

مَنْ قَالَ: سَأَزُورُكَ. فَتُجِيبُ، إِذَنْ أَفْرَحُ بِكَ. *Seni ziyaret edeceğim diyen kimseye:"Öyle ise seninle sevineceğim"* diye cevap verirsin.

İsti'nâf (الاسْتِئْنَافُ) : Söze yeniden başlamak, söz arasında, önceki cümle ile lafız ve mâna açısından ilişkisi olmayan cümle, ibare veya önceki kısımla irtibatı kesilen mukadder bir soruya cevap olmak üzere getirilen yeni bir cümle:

" وَلاَ يَحْزُنْكَ قَوْلُهُمْ إِنَّ العِزَّةَ لِلَّهِ جَمِيعًا. *(Resûlüm! Onların (inkarcıların) sözleri seni üzmesin. Şüphesiz ki bütün izzet (ve üstünlük) Allah'ındır."* (*Yunus*, 10/65) Bu âyette, إِنَّ العِزَّةَ لِلَّهِ جَمِيعًا. cümlesi, yeni bir cümle olup bir önceki cümle ile herhangi bir bağlantısı yoktur.

مَاتَ فُلاَنٌ- رَحِمَهُ اللَّهُ-. *Falanca öldü. -Allah onu rahmet eylesin?-* Bu ibarede, رَحِمَهُ اللَّهُ cümlesi, mu'terize cümlesidir, irapta yeri yoktur.

" قُلْ سَأَتْلُو عَلَيْكُمْ مِنْهُ ذِكْرًا إِنَّا مَكَّنَّا لَهُ فِي الأَرْضِ. *De ki: "Onunla ilgili size bir hatıra okuyacağım. Gerçekten biz ona yeryüzünde büyük bir güç ve mevki verdik."* (*el-Kehf*, 18/83-84) Bu âyette, إِنَّا مَكَّنَّا لَهُ فِي الأَرْضِ. ibaresi, istinâfiyye cümlesidir. Bir şâir şöyle demiş:

زَعَمَ العَوَازِلُ أَنَّنِي فِي غَمْرَةٍ * صَدَقُوا وَ لَكِنْ غَمْرَتِي لاَ تَنْجَلِي

(Beni) kınayanlar, benim zorluk ve sıkıntı içinde olduğumu iddiâ ettiler. Doğru söylemişler. Fakat benim sıkıntım ortaya çıkmaz.

Bu şiirde, ... صَدَقُوا ibaresi istinâfiyye cümlesidir.

وَحِفْظًا مِنْ كُلِّ شَيْطَانٍ مَارِدٍ لاَ يَسَّمَّعُونَ إِلَى المَلَأِ الأَعْلَى. *"Ve o göğü, itaatten çıkmış her azgın şeytandan (yıldızlarla) koruduk. Onlar (şeytanlar), Mele-i 'Alâ-yı (yüce melekler topluluğunu) dinleyemezler."* *(es-Saffât,* 37/7-8). Bu âyette, ... لاَ يَسَّمَّعُونَ ibâresi, istinâfiyye cümlesidir.

İstisnâ (الاِسْتِثْنَاءُ) : Bir şeyi veya bir şahsı, bir önceki cümlede verilen hükümden bir istisnâ edatı ile ayırmaktır:

قَامَ القَوْمُ إِلاَّ زَيْدًا. *Zeyd hariç, kavim ayağa kalktı.*

نَجَحَ التَّلاَمِيذُ إِلاَّ تِلْمِيذًا كَسُولاً. *Tembel bir öğrenci hariç, öğrenciler başarılı oldu.*

قَامَ الْقَوْمُ غَيْرَ زَيْدٍ. *Zeyd hariç, kavim kalktı.*

حَضَرَ الرِّجَالُ إِلاَّ عَبْدَ اللَّهِ. *Abdullah hariç, adamlar geldi.*

اِسْتَعَدَّ اللاَّعِبُونَ إِلاَّ لاَعِبًا. *Bir oyuncu hariç, oyuncular hazırlandı.*

زَارَنِي ضُيُوفٌ كَانُوا عِنْدَكَ إِلاَّ ضَيْفًا. *Biri hariç, yanındaki misafirler beni ziyaret ettiler.*

ثُمَّ تَوَلَّيْتُمْ إِلاَّ قَلِيلاً مِنْكُمْ. *"Sonra siz, pek azınız hariç, verdiğiniz sözden caydınız."* *(Bakara,* 2/83)

مَا حَضَرَ أَحَدٌ إِلاَّ عَبْدَ اللَّهِ (عَبْدُ اللَّهِ). *Abdullah hariç, hiç kimse gelmedi.*

لاَ يَمَسُّهُ إِلاَّ المُطَهَّرُونَ. *"Temizlenenlerden başkası ona (Kur'ân'a)*

dokunamaz." (el-Vâkı'a, 56/79).

فَشَرِبُوا مِنْهُ إِلاَّ قَلِيلاً مِنْهُمْ. *"İçlerinden pek azı hariç, hepsi ondan içtiler."* (el-Bakara, 2/249).

نَامَ الأَطْفَالُ إِلاَّ هِنْدًا. *Hint hariç, çocuklar uyudu.*

رَكِبَ الطُّلاَّبُ الطَّائِرَةَ إِلاَّ زَيْدًا. *Zeyd hariç, öğrenciler uçağa bindi.* (Ayrıca bk. Müstesnâ maddesi.)

İstişhâd (الاِسْتِشْهَادُ) : Edebî bir fikrin sağlamlığını ispatlamak için; değerli eserlerden örnek gösterme; bir hususu ispatlamak için; âyet, hadis, şiir veya atasözü ile delil getirmek, şahit tutmak:

أَفَاطِمُ مَهْلاً بَعْضَ هَذَا التَّدَلُّلِ * وَإِنْ كُنْتِ أَزْمَعْتِ صَرْمِي فَأَجْمِلِي

Ey Fatma! Bu kadar nazlanmanın bir kısmında acele etme! Şayet sen benim cildimi yapmaya karar vermişsen (onu) güzel yap!

Bu şiirde, münâdânın sonundaki bir harfin "terhîm" için hazfedildiğine dair istişhâd vardır.

el-İştigâl (الاِشْتِغَالُ) : Bir isimden sonra gelen ve onu etkilemesi gereken fiilin o ismi değil de, daha sonra gelen ve ona dönen zamiri veya o zamire müzâf olan ismi etkileyip onunla meşgul olması ve önceki ismi etkilememesidir:

Meful, fiilden önce gelir ve fiilin sonunda da bu mefule işâret eden (gösteren) bir zamir veya böyle bir zamire müzâf olan bir isim bulunursa, fiil de onu nasbetmekle meşgul olursa buna **"iştigâl"** denir. Önde geçen ismi gizli bir fiil nasbeder.

Cümlede zikredilen fiil ise, gizli fiilin açıklayıcısıdır.

هَلْ زَيْدًا ضَرَبْتَهُ؟ *Sen Zeydi mi dövdün?* Bu misalde; ضَرَبَ fiili, هُ "hu" zamiri ile meşgul olmuştur. زَيْدًا kelimesini nasbeden ise, gizli bir ضَرَبَ fiilidir.

مُحَمَّدًا كَلَّمْتُهُ. *Muhammed ile konuştum.* Bu cümlenin aslı, (كَلَّمْتُ محمدًا كَلَّمْتُهُ.) şeklindedir.

هَذَا عَلَّمْتُهُ. *Buna (ilim) öğrettim.* Bu cümlenin aslı, (عَلَّمْتُ هَذَا عَلَّمْتُهُ) şeklindedir.

İştigâlde üç unsur vardır.

a) مَشْغُولٌ **"meşgul",** yâni 'âmil (amel eden fiil) veya benzeri isim (ism-i fâil gibi).

b) مَشْغُولٌ بِهِ **"meşgûlün bih",** fiilin kendisi ile meşgul olduğu zamir. Veya fiilin âmel ettiği mefulüne bitişen ve önceki isme işaret eden (ait) zamir.

c) مَشْغُولٌ عَنْهُ **"meşgûlün 'anhu",** cümlenin başında gelen ve fiilin kendisinde amel etmediği kelime. Bu kelime aslında gizli fiilin mefûlü bihidir.

مُحَمَّدًا رَأَيْتُهُ. *Muhammed'i gördüm.* Bu misalde, مُحَمَّدًا kelimesi **"meşgûlün anh"**dır. رَأَيْتُ ibaresi **"meşgûl"**dür. هُ zamiri **"meşgûlün bihi"**dir.

İştigâl babında önde geçen ve "meşghulün anh" denilen isimlerin i'rabı üç şekilde yapılır:

*Bir kısmının mansub olması gerekir.

*Bir kısmının merfu okunması gerekir.

*Bir kısmının da mansûb veya merfu okunması caizdir.

1) Meşgûlün anhun (المَشغُولُ عَنْهُ) mansub olması vacip olan durumlar: Şayet **"meşgûlün anh"** yalnız fiillerin önünde gelen edatlardan sonra gelirse, onu vücuben hazfedilmiş bir fiil ile nasbetmek gerekir. Bu edatlar, cezmetmeyen bazı şart edatları أَنَّى، كَيْفَمَا، مَنْ، إذَا، لَوْ teşvik edatları; cezmeden şart edatları مَا، إنْ. vs; tahdîd ve arz edatları hemze dışındaki soru edatları (هَلْ، كَيْفَ) dır.

*Şart edatları ile ilgili misaller:

إنِ الْغَرِيبَ قَابَلْتَهُ فَأَكْرِمْ مَثْوَاهُ. *Şayet yabancı biri ile karşılaşırsan, ona ikramda bulun.*

إنْ فَقِيرًا تُصَادِفْهُ فَأَعِنْهُ. *Eğer bir fakire rastlarsan, ona ikramda bulun.*

حَيْثُمَا زَيْدًا لَقِيتَهُ فَأَكْرِمْهُ. *Nerede Zeyd ile karşılasırsan ona ikram et (saygı göster).*

*Tahdîd (teşvik) edatları:(أَلاَ، لَوْلاَ، لَوْمَا، هَلاَّ)

هَلاَّ كَلِمَةَ حَقٍّ تَنَالُ أَجْرَهَا! *Sevabını elde edeceğin hak sözü söylesene!*

هَلاَّ أَبَاكَ اسْتَشَرْتَهُ! *Babana danışsana! (Neden babana danışmıyorsun!)*

هَلاَّ وَطَنَكَ تُسَاعِدُهُ. *Neden vatanına yardım etmiyorsun?*

(Vatanına yardım etsene!)

أَلاَ زِيَارَةً وَاجِبَةً تُؤَدِّيهَا. *Neden gerekli ziyareti yerine getirmiyorsun (veya gerekli ziyareti yerine getirsene!)*

أَلاَ وَاجِبَكَ تَقُومُ بِهِ. *Neden ödevini yapmıyorsun! (ödevini yapsana).*

*(Hemze dışındaki) Soru edatları ile ilgili misaller :

هَلْ حَقَّكَ احْتَفَظْتَ بِهِ؟ *Hakkını korudun mu?*

أَيْنَ القَلَمَ وَضَعْتَهُ؟ *Kalemi nereye koydun?*

2- "Meşgûlün anh"(مَشْغُولٌ عَنْهُ), yalnız isimlerin önüne gelen edatlardan sonra gelirse, merfu okunması gerekir. Bunlar; إِذَا "izâ el-fücâiyye" ve "vâv-ı hâliyye"dir. Kendisinden sonra, önce geçen ibarede amel etmeyen bir edatın gelmesi durumunda da merfu olması vaciptir. Bunlar, bazı şart edatları, soru edatları, tahdîd (teşvik) edatları, مَا "mâ et-ta'acübiyye", مَا النَّافِيَّة "olumsuzluk edâtı mâ", كَمْ "kem" el-haberiye", لَيْتَمَا "keşke", إِنَّ وَ أَخَوَاتُهَا "inne ve benzerleri" yâni fiile benzeyen edatlardır. Bunlardan önce gelen isimler mübtedâ olarak ref edilir. Bu durumda iştigâl konusu ortadan kalkar:

*Cümle başında kullanılan إِذَا "izâ" el-fücâiyye' ile ilgili misaller: تَأَمَّلْتُ فَإِذَا الشُّعُوبُ يُنْهِضُهَا العَمَلُ.

Haber Mübteda

Düşündüm. Bir de ne göreyim halkları, çalışma kalkındırır.

وَصَلْتُ فَإِذَا الحُجَّاجُ يَنْتَظِرُهُمُ المُهَنِّؤُنَ.

Mübteda Haber

Ulaştım. Bir de ne göreyim hacıları, tebrik edenler bekliyor.

دَخَلْتُ الصَّفَّ فَإِذَا الطُّلَّابُ يُعَلِّمُهُم مُعَلِّمُهُمْ.

Mübteda Haber

"Sınıfa girdim. Bir de ne göreyim, öğrencileri öğretmenleri öğretiyor."

*"Meşgûlün anh'ın, وَاوُالحَـــال "vâv-ı hâliyye"den sonra gelmesi: جِئْتُ وَالسَّيَّارَةُ يَقُودُهَا أَخِي. *Otomobili kardeşim sürerken ben geldim.*

جِئْتُ وَالقَاعَةُ يَمْلَؤُهَا المُسْتَمِعُونَ. *Salonu, dinleyiciler doldururken ben geldim.*

دَخَلَ الْمُعَلِّمُ وَالطُّلَابُ عَلَّمْتُهُمْ. *Öğrencileri öğrettiğim halde, öğretmen girdi.*

* Meşgûlün anh'ın, şart edatlarından önce gelmesi:

كَلاَمُكَ إِنْ قُلْتَهُ فزِنْهُ. *Sözünü, eğer söylersen onu ölç!*

الفَقِيرُ إِنْ لاَ قَيْتَهُ فَسَاعِدْهُ. *Fakire, eğer onunla karşılaşırsan ona yardım et!*

السِرُّ إِنْ أُمِنْتَ عَلَيْهِ فَاحْفَظْهُ. *Sır, eğer sen onun için güvenilir kabul edilirsen, onu koru.*

الأَهْرَامُ إِنْ شَاهَدْتَهَا بَهَرَتْكَ! *Pramitler, şayet onları görürsen, seni hayrete düşürürler (büyülerler).*

* "Meşgûlün anh'ın, soru edatlarından önce gelmesi:

الْمَقَالَةُ هَلْ هَذَّبْتَهَا ؟ *Makaleyi, onu iyice incelendin mi?*

الْقُدْسُ هَلْ صَلَّيْتَ فِيهَا ؟ *Kudüs, sen orada namaz kıldın mı?*

الْمُجْتَهِدُ هَلْ كَافَأْتَهُ ؟ *Çalışkanı, ödüllendirdin mi?*

* "Meşgulün anh'ın, tahdîd (teşvik) edatlarından önce gelmesi:

الْجُنْدِيُّ هَلاَّ تُكْرِمُهُ ؟ *Askere neden ikramda bulunmuyorsun?*

بِلاَدُكَ هَلاَّ تَعَرَّفْتَ عَلَيْهَا. *Ülkeni, neden onu tanımıyorsun?*

*"Meşgulün anh'ın, 'arz'dan önce gelmesi:

الأَمَانَةُ أَلاَ تَصُونُهَا. *Emâneti, neden onu korumuyorsun?*

*"Meşgulün anh'ın, olumsuzluk edatı ما"ma" dan ve nehy edatından (olumsuz emir) önce gelmesi:

الشَرُّ مَا فَعَلْتُهُ. *Kötülüğü, ben onu yapmadım.*

الكَرِيمُ لاَ تُهِنْهُ. *Cömerdi, onu küçümseme!*

*"Meşgulün anh'ın, lâmü'l-ibtidâ'dan önce gelmesi:

الخَيْرُ لأَنْتَ فَاعِلُهُ. *İyilik, sen mutlaka onu yaparsın.*

الحَسَنُ لأَنَا مَبْهُورٌ بِهِ. *Hasan, ben onunla kıvanç duyuyorum.*

*"Meşgulün anh'ın, "mâ et-taacübiyye" den önce gelmesi:

التَّضْحِيَةُ مَا أَجْمَلَهَا! *Kurban, o ne güzeldir.*

الشِّعْرُ مَا أَحْلاَهُ! *Şiir, o ne kadar tatlıdır!*

*"Meşgulün anh'ın, كَمْ "kem el-haberiyye'den önce gelmesi:

الأَبُ كَمْ أَطَعْتُهُ! *Baba, ona ne kadar itaât ettim!*

التَّارِيخُ كَمْ قَرَأْتُهُ! *Tarih, ben onu ne kadar okudum!*

*"Meşgulün anh'ın, إِنَّ "inne"den önce gelmesi:

الخَيْرُ إِنِّي أُحِبُّهُ. *İyilik, ben onu severim.*

الفِدَاءُ إِنِّي أُجِلُّ طَرِيقَهُ. *Fedakarlık, ben onun metoduna saygı gösteriyorum.*

*"Meşgûlün anh'ın, 'ism-i mevsûl'dan önce gelmesi:

الكَرَمُ الَّذِي نَفْتَقِدُهُ الْيَوْمَ. *Cömertlik, bugün arayıp bulamadığımız şeydir.*

*"Meşğûlün anh'ın, bazı nefy edatlarından önce gelmesi:

الانْتِهَازِيُّ لاَ أَحْتَرِمُهُ. *Fırsatçıya, ben ona saygı göstermiyorum.*

3- "Meşgûlün anh'ı", yukarıda zikredilenlerden başka yerde merfu veya mansub okumak caizdir:

a) Talebe delâlet eden bir fiilden önce gelirse:

الفَقِيرُ(الفَقِيرَ) سَاعِدْهُ. *Fakir, ona yardım et.*

شَرَفَكَ (أَوْ شَرَفُكَ) صُنْهُ. *Şerefini, onu koru..*

إِذَا أَنْتَ لَمْ تَعْرِفْ لِنَفْسِكَ حَقَّهَا *

هَوَانًا بِهَا كَانَتْ عَلَى النَّاسِ أَهْوَنَا

فَنَفْسَكَ أَكْرِمْهَا وَإِنْ ضَاقَ مَسْكَنٌ * عَلَيْهَا بِهَا فَاطْلُبْ لِنَفْسِكَ مَسْكَنًا.

Sen, nefsini küçülterek onun hakkını tanımazsan, o insanlara göre daha hor ve küçümsenmiş olur. Öyle ise nefsine ikramda bulun! Eğer bir ev ona dar gelirse, sen onunla kendi nefsin için (geniş) bir konut ara!

خَالِداً (خَالِدٌ) أَكْرِمْهُ. *Halide, ikramda bulun.*

الْمُخْلِصَ (أو الْمُخْلِصُ) أُمَجِّدُهُ؟ *Samimî kimseye, ben saygı gösteririm.*

b)Umumiyetle fiilden önce gelen bir edattan sonra gelen isim. Mesela soru hemzesi (أَ) , nefy edatları (مَا - لاَ - إِنْ) ve sonunda مَا bulunmayan حَيْثُ gibi edatlardan sonra geldiğinde:

أَ حَدِيثَ خُرَافَةٍ (أَوْ أَ حَدِيثُ خُرَافَةٍ) تُصَدِّقُهُ؟ *Sen hurafe sözü mü doğruluyorsun?*

(أَأَ) اَلْمُجْتَهِدُ كَافَأْتَهُ؟ *Sen çalışkanı mı ödüllendirdin?*

وَ مَا الْوَعْدُ أَخْلَفْتَهُ. *Ve sen sözden caymadın!*

اِجْلِسْ حَيْثُ الْكُرْسِيُّ أَجْلَسْتُهُ. *Otur! Sandalyeye onu oturttuğum yere (otur)!*

c) Lafzen veya mahallen mansub bir soru edatına cevap olan isim: مَنْ أَكْرَمْتَ؟ *Sen kime ikramda bulundun?* diyen kimseye اَلْمُجْتَهِدُ أَكْرَمْتُهُ *Çalışkana ikramda bulundum.*

d) Yukarıda zikredilen yerlerden başka diğer yerlerde hem mansub, hem de merfû' okumak caizdir:

الأَمِينُ (الأَمِينَ) شَارَكْتُهُ. *Güvenilir kimseye, ortak oldum.*

اَلْمَدْرَسَةُ (الْمَدْرَسَةَ) مَرَرْتُ بِهَا. *Okula (ona) uğradım.*

زَيْدٌ (زَيْدًا) شَاهَدْتُهُ. *Zeyd'i, onu gördüm.*

اَلْمُعَوِّقُ (الْمُعَوِّقَ) سَاعَدْتُهُ. *Fakire, ben ona yardım ettim.*

اَلْمُعَوِّقَ (الْمُعَوِّقُ) أَحْضَرْتُ أَهْلَهُ. *Fakirin, ailesini getirdim.*

دَهِشْتُ لِتَصْمِيمِهِ (الْمُعَوِّقُ) الْمُعَوِّقَ *Fakirin samimiyetine hayret ettim.*

بَكْرًا (بَكْرٌ) أَنَا أَضْرِبُهُ. *Bekiri, ben onu döverim.*

زَيْدًا (زَيْدٌ) عَلَّمْتُهُ. *Zeyd'i, ben ona ilim öğrettim.*

الطَّالِبَ (الطَّالِبُ) عَلَّمْتُهُ. *Öğrenciyi, ona (ilim) öğrettim.*

زَيْدًا (زَيْدٌ) شَاهَدْتُ أَخَاهُ. *Zeyd, onun kardeşini gördüm.*

Diğer yerlerde merfû veya mansub gelebilir:

الْمُخْلِصُ مُوَاطِنٌ أُجِلُّهُ. *Samimî kimse, saygı gösterdiğin vatandaştır.*

جَنَّاتُ عَدْنٍ يَدْخُلُونَهَا. *"(O yurt), onların girecekleri Adn cennetleridir."* (en-Nahl, 16/31)

وَالْقَمَرَ قَدَّرْنَاهُ مَنَازِلَ حَتَّى عَادَ كَالْعُرْجُونِ الْقَدِيمِ *"Biz ,ay için de bir takım menziller tâyin ettik. Nihâyet o, kurumuş hurma dalının ince yayı hâline (hilâl) döner."* (Yasin, 36/39)

وَالسَّمَاءَ رَفَعَهَا. *"O, göğü yükseltti."* (er-Rahman, 55/7)

وَالأَرْضَ فَرَشْنَاهَا فَنِعْمَ الْمَاهِدُونَ. *"Yeryüzünü de biz döşedik. Biz ne güzel döşeyeceğiz!"* (ez-Zâriyât, 51/48).

وَالأَنْعَامَ خَلَقَهَا لَكُمْ فِيهَا دِفْءٌ وَمَنَافِعُ وَ مِنْهَا تَأْكُلُونَ. *"Hayvanları da o yarattı. Onlarda sizin için ısıtıcı şeyler (yün, tiftik, yapağı) gibi ve bir çok faydalar vardır. Ve siz onlardan bir kısmını da yiyiyorsunuz."* (en-Nahl, 16/5)

وَكُلَّ إِنْسَانٍ أَلْزَمْنَاهُ طَائِرَهُ فِي عُنُقِهِ. *"Her insanın amelini*

boynuna taktık." (el-İsrâ, 17/13).

هَذَا كَافَأْتُ ابْنَهُ. *Bu, ben oğlunu ödüllendirdim.*

Not: İştiğâlde 'âmil, genellikle fiil olur. Bazen fiil gibi amel eden diğer muştak kelimelerden biri de 'âmil olabilir.

اَلْمُجْتَهِدُ أَنَا مُكَافِئُهُ الآنَ أَوْ غَدًا. *Çalışkanı, ben şimdi veya yarın onu ödüllendireceğim.* Bu ibârede, مُكَافِئُهُ ism-i fâili amel etmiştir.

el-İştikâk (الاِشْتِقَاقُ) : Türeme, aynı kökten çeşitli mânalara gelen değişik kelimeleri türetmek; bir kelimeden başka kelimeleri türetmek. Mesela masdardan diğer kipleri türetmek gibi: ضَرْبٌ *Dövmek masdarından:* – ضَرَبَ – يَضْرِبُ – اِضْرِبْ – ضَارِبٌ – مَضْرُوبٌ. kelimelerini türetmek.

كَتَبَ – يَكْتُبُ – اُكْتُبْ – كَاتِبٌ – كَتْبٌ *Yazmak masdarından:* مَكْتُوبٌ. kelimelerini türetmek, gibi.

el-İ'tirâz (الاِعْتِرَاضُ) : Birbirine bağlı olan sözler arasında, bunlarla ilgisi olmayan kelimeleri kullanmak; ara cümle:

وَ يَجْعَلُونَ لِلّٰهِ الْبَنَاتِ – سُبْحَانَهُ – وَ لَهُمْ مَا يَشْتَهُونَ. *"Onlar, kızları Allah'a nisbet ediyorlar. -Haşa! Allah, bundan münezzehtir.- Kendilerine ise, beğendikleri (erkek çocukları) nisbet ederler."* (Nahl, 16/57) Bu âyette, سُبْحَانَهُ ibâresi ara cümledir.

*Mübteda ve haber arasına girebilir:

أُسْتَاذُنَا – رَحِمَهُ اللّٰهُ – كَانَ عَادِلاً. *Hocamız, - Allah rahmet*

eylesin!- âdaletli idi. Bu misalde, رَحِمَهُ اللَّهُ ibaresi duâ cümlesidir, irapta yeri yoktur.

*Şart ve cevap arasında i'tirâzi cümle gelebilir:

وَإِنْ لَمْ تَفْعَلُوا- وَ لَنْ تَفْعَلُوا- فَاتَّقُوا النَّارَ... *"Eğer bunu yapamazsanız - ki asla yapamayacaksınız- o halde ... cehennem ateşinden sakının."* (el-Bakara, 2/24).

*Sıfat ve mevsufu arasına girebilir:

لاَ تَنْهَ عَنْ خُلُقٍ وَتَأْتِيَ مِثْلَهُ * عَارٌ عَلَيْكَ- إِذَا فَعَلْتَ-عَظِيمٌ *Bir huyun benzerini yaptığın halde, onu yasaklama! -Böyle yaptığında- Bu senin için büyük bir kusurdur.*

فَلاَ أُقْسِمُ بِمَوَاقِعِ النُّجُومِ – وَإِنَّهُ لَقَسَمٌ – لَوْ تَعْلَمُونَ- عَظِيمٌ – إِنَّهُ لَقُرْآنٌ كَرِيمٌ. *" Hayır! Yıldızların yerlerine yemin ederim ki, - eğer bilirseniz bu gerçekten büyük bir yemindir.- Şüphesiz ki o değerli bir Kur'ân'dır."* (el-Vâkı'a, 65/75-76). Bu âyette, iki mu'terize cümle vardır: (إِنَّهُ لَقَسَمٌ لَوْ تَعْلَمُونَ عَظِيمٌ) cümlesi, kasem fiili ve cevabı arasına girmiş. (لَوْ تَعْلَمُونَ) cümlesi de mevsuf (قَسَمٌ) ve sıfatı (عَظِيمٌ) arasına girmiştir.

*Müzâf ve müzâfun ileyh arasına girebilir:

هَذَا كِتَابُ – وَاللَّهِ – قِرَاءَةٍ. *Bu ,- Allah'a yemin ederim ki- okuma kitabıdır.* Cümlenin aslı وَاللَّهِ هَذَا كِتَابُ قِرَاءَةٍ şeklindedir. (وَاللَّهِ) ibaresi, müzâf ve müzâfün ileyh arasına girmiş.

هَذا كتابُ- وَاللَّهِ- أَبِيكَ. *Bu, - Allah'a yemin ederim ki- babanın kitabıdır.*

هَذَا كِتَابُ- وَاللَّهِ- زَيْدٍ. *Bu,- Allah'a yemin ederim ki- Zeyd'in kitabıdır.*

*Câr ve mecrur arasına girebelir:

اِشْتَرَيْتُ هَذَا الْكِتَابَ بِ- أَظُنُّ- خَمْسِ لِيرَاتٍ. *Bu kitabı, -zannederim - beş liraya satın aldım.*

* Harf ve tekidi arasına girebilir:

لَيْتَ- وَهَلْ يَنْفَعُ شَيْئًا لَيْتَ - لَيْتَ شَبَابًا بُوعَ فَاشْتَرَيْتُ. *Keşke- ve keşke demenin faydası olur mu?-keşke gençlik satılsaydı da ben onu satın alsaydım.* Bu ibaredeki, بُوعَ fiili, بَاعَ fiilinin mâzi mechuludur.

*قد ve fiil arasına girebilir:

قَدْ -وَاللَّهِ- اِشْتَقْتُ إِلَيْكَ. *Gerçekten -Allah'a yemin ederim ki- ben seni çok özledim.*

* Nefy edatı ve fiil arasına girebilir: Bir şâir şöyle demiş:

وَلَا-أُرَاهَا- تَزَالُ ظَالِمَةً * تُحْدِثُ لِي نَكْبَةً وَ تَنْكَؤُهَا *Zannederim ki o- halâ zâlimdir. O bana felâket yaratır ve ona hükmediyor.*

*İrab açısından bağımsız olan ve mâna açısından birbirine bağlı olan iki cümle arasına girebilir:

وَوَصَّيْنَا الْإِنْسَانَ بِوَالِدَيْهِ- حَمَلَتْهُ أُمُّهُ وَهْنًا عَلَى وَهْنٍ وَفِصَالُهُ فِي عَامَيْنِ- أَنِ اشْكُرْ لِي وَلِوَالِدَيْكَ. *"Biz insana, ana-babasına*

karşı iyi davranmasını tavsiye ettik. Annesi, onu zayıflık üstüne zayıflık çekerek (karnında) taşımıştır. Sütten kesilmesi de iki yıl içinde olur. (Onun için biz insana);"Bana ve ana-babana şükret" (diye tavsiyede bulunmuşuzdur." (Lokmân, 31/14) Bu cümlenin aslı, وَوَصَّيْنَا الإِنْسَانَ بِوَالِدَيْهِ أَنِ اشْكُرْ لِي وَلِوَالِدَيْكَ حَمَلَتْهُ أُمُّهُ ...وَهْنًا şeklindedir.

رَبِّ إِنِّي وَضَعْتُهَا أُنْثَى- وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا وَضَعَتْ- وَلَيْسَ الذَّكَرُ كَالأُنْثَى. *" Allah, onun ne doğurduğunu iyi bilirken,"Rabbim! Onu kız olarak doğurdum. Erkek, kız gibi değildir."* (Âl-i İmrân, 3/36)

*Kasem ve cevabı arasına girebilir: Bir şâir şöyle demiş:

لَعَمْرِي- وَمَا عَمْرِي عَلَيَّ بِهَيِّنٍ- * لَقَدْ نَطَقَتْ بُطْلاً عَلَيَّ الأَقَارِعُ

Ömrüme yemin ederim ki- ki ömrüm bana göre basit bir şey değildir.- Andolsun ki kel insanlar benim âleyhime anlamsız sözler söylemişler.

*İsm-i mevsûl ve sılası arasına girebilir:

هَذَا الَّذِي- وَاللَّهِ- ضَرَبَنِي. *Bu- Allah'a yemin ederim ki- beni döven kimsedir.*

هَذَا الَّذِي- وَاللَّهِ- عَلَّمَنِي. *Bu- Allah'a yemin ederim ki- bana ilim öğreten kimsedir.*

* Sevfe ve fiil arasına girebilir: Züheyr b. Ebi Sülmâ'nın (ö. M. 609) şu şiirinde olduğu gibi:

Ben وَمَا أَدْرِي وَ سَوْفَ- إِخَالُ- أَدْرِي أَقَوْمٌ آلُ حِصْنٍ أَمْ نِسَاءٌ؟

bilmiyorum- Zannederim - ilerde bileceğim: Kaledeki aile, bir kavim midir, yoksa kadınlar mıdırlar?

* إِنَّ "inne"nin ismi ve haberi arasına girebilir:

إِنَّ الثَّمَانِينَ – وَ بُلِّغْتُهَا– قَدْ أَحْوَجَتْ سَمْعِي إِلَى تَرْجُمَانٍ

Şüphesiz ki seksen yaş- ki ben ona ulaştırılmışım- kulağımı bir tercümana muhtaç kıldı.

*Fiil ve fâili arasına girebilir:

جَاءَ – وَ أَقُولُ الْحَقَّ – الْمُعَلِّمُ. *Öğretmen, - ben doğru söylüyorum- geldi.*

*Fiil ile mefûlu arasına girebilir: Bir şâirin şu şiirinde olduğu gibi:

أَلَمْ تَعْلَمِي– يَا عَمَّرَكِ (يُطِيلُ) اللَّهُ– أَنَّنِي– * كَرِيمٌ عَلَى حِيْنِ الكِرَامُ قَلِيلُ

لَوْ أَنَّ الْبَاخِلِينَ– وَأَنْتِ مِنْهُمْ – * رَأَوْكِ تَعَلَّمُوا مِنْكِ المَطَالاَ

Sen bilmedin mi? - Ey Allah ömrünü uzatsın!- ki cömertlerin az bulunduğu bir zamanda ben cömerdim. Eğer cimriler- ki sen de onlardansın- seni görselerdi, senden oyalamayı öğrenirlerdi.
(Ayrıca bk. İrapta yeri olmayan cümleler maddesi.)

İzâfet (الإِضَافَةُ) : İsim tamlaması. İki ismi birbirine bağlayan nisbet. İzâfet, bir ismin kendisinden sonra gelen isme nisbet edilerek meydana gelen bir terkiptir. Birinci isme المُضَافُ **"müzâf"** (tamlanan); ikinci isme المُضَافُ إِلَيْهِ **"müzâfün ileyhi"** (tamlayan) denir.Müzâf, cümledeki yerine göre irâb edilir. Müzâfün ileyh ise, dâima mecrur olur. Ancak bazı isimlerin

irabı takdirî, bazılarının da mahallî olabilir. Gayr-i munsarıf isimler ise, cer yerine fetha ile mecrur olurlar. Tesniye, cem-i müzekker ve beş isim gibi bazı isimlerin cer alâmeti,"yâ" harfidir.

Not: Zamirler, ism-i işâretler, ism-i mevsûller, şart edatları ve soru edatları (أَيٌّ) "eyyü" hariç), müzâf olarak kulanılmazlar.

İzâfet iki kısma ayrılır:

a) Mânevî izâfet.

b) Lafzî izâfet.

A) Mânevî izâfet: Bir izafette müzâf, ma'mûlüne müzâf olan bir isim değilse, buna mânevî izâfet denir. Mânevî izâfette, müzâf ile müzâfün ileyh arasında (مِـن- لِ- فِـي) edatlarından biri hazfedilmiş kabul edilir ve böylece üç ayrı manayı ifâde eder:

1) Mülkiyet ve tahsîs ifâde eden **"izafet-i lâmiye",**

2) Beyân ve açıklama ifâde eden **"izafet-i beyâniyye",**

3) Zarf manasını ifâde eden **"izafet-i zarfiyye".**

Mânevî izâfette; izâfet yapıldığında müzâf müfred ise, sonundaki tenvîn; tesniye ve cem'i-müzekker sâlim ise, sonundaki nûn harfi hazfedilir. Ayrıca izâfetten önce başında lâm-ı ta'rif (ال) varsa veya sonunda tenvîn varsa bunlar da hazfedilir. Müzâfün ileyhi, ma'rife ise, müzâf izâfet ile marife olur. Şayet müzâfün ileyhi nekire ise, müzâf izâfet ile hususilik kazanır.

1) İzafet-i lâmiye: Müzaf, müzâfün ileyh'in mülkü ise buna izafet-i lâmiye denir. Sanki (ل) lâm harfi var da hazfedilmiş

kabul edilir: كِتَابُ الْمُدَرِّسِ. *Öğretmenin kitabı.*

غُلَامُ زَيْدٍ مَاهِرٌ. *Zeyd'in hizmetçisi, ustadır.* قَلَمُ الطَّالِبِ. *Öğrencinin kalemi.*

بَابُ الْمَدْرَسَةِ. *Okulun kapısı.* Burada "kapı" okulun mülkü değil, ona tahsîs edilmiştir.

زُرْتُ حَدِيقَةَ الْحَيَوَانِ. *Hayvanât bahçesini ziyaret ettim.*

جَاءَ غُلَامُ زَيْدٍ. *Zeyd'in hizmetçisi geldi.*

نَجَحَ أَخُو زَيْدٍ. *Zeydi'in kardeşi başarılı oldu;*

دَارُ زَيْدٍ وَاسِعَةٌ. *Zeyd'in evi geniştir.*

غُلَامُ زَيْدٍ مُخْلِصٌ. *Zeyd'in hizmetçisisamîmîdir.*

صَاحِبُ الدَّارِ. *Evin sahibi.*

أَعْجَبَنِي ثَوْبُ زَيْدٍ. *Zeyd'in elbisesi hoşuma gitti.*

رُسُلُ اللَّهِ. *Allah'ın elçileri.* بَيْتُ عَلِيٍّ. *Ali'nin evi.*

يَدُ اللَّهِ مَعَ الْجَمَاعَةِ. *Allah'ın eli (kuvveti) cemaat ile beraberdir. (Hadis).*

حُبُّ الْوَطَنِ مِنَ الْإِيمَانِ. *Vatan sevgisi imandandır.*

هَذَا كِتَابُ مُحَمَّدٍ. *Bu Muhammed'in kitabıdır.*

لَعِبْنَا فِي فِنَاءِ الْمَدْرَسَةِ. *Okulun avlusunda oynadık.*

يَعْمَلُ الْعَرَبُ عَلَى اسْتِرْدَادِ أَرْضِهِمِ الْمَغْصُوبِ. *Araplar, gasbedilmiş topraklarını geri almak için çalışıyorlar.*

عَلِيٌّ صَاحِبُ الدَّارِ. *Ali, evin sahibidir.*

هَذَا لِجَامُ الفَرَسِ. *Bu atın gemidir.*

*Müzâfün ileyh, zâhir bir isim ise, genellikle mârife ve daima mecrur olur. Bazen de nekre gelebilir. Cer alâmeti, ya müzâfün ileyh'in sonundaki hareke veya harfdir:

خِزَانَةُ الكُتُبِ مُرَتَّبَةٌ صُفُوفُهَا. *Kitap dolabının sıraları düzenlidir.*

وَلَدُ خَالِدٍ شَابٌ مُسْتَقِيمٌ. *Halit'in oğlu, doğru dürüst bir gençtir.*

يَدُ زَيْدٍ نَظِيفَةٌ. *Zeyd'in eli, temizdir.*

دَرَاهِمُ عُمَرَ قَلِيلَةٌ. *Ömer'in dirhemleri, azdır.*

مَرَرْتُ بِأَبِيكَ. *Babana uğradım.*

سَلَّمْتُ عَلَى أَخِيكَ. *Kardeşine selam verdim.* Bu misalde cer alâmeti ي "yâ" harfidir.

بَسَاتِينُ زَيْدٍ تُسِرُّ النَّاظِرِينَ. *Zeyd'in bahçeleri, (onlara) bakanları sevindirir.*

*Bir isim, nekireye müzâf olduğunda tahsis (özelleştirme) ifade eder: غُلَامُ امْرَأَةٍ جَمِيلٌ. *Bir bayanın hizmetçisi, güzeldir.*

جَاءَ غُلَامُ امْرَأَةٍ. *Bir bayanın hizmetçisi geldi.*

غُلَامُ رَجُلٍ *Bir adamın hizmetçisi.* هَذَا رَجُلُ عِلْمٍ. *Bu ilim adamıdır.* هَذَا بَيْتُ رَجُلٍ. *Bu bir adamın evidir.*

هَذِهِ كَلِمَةُ حَقٍّ وَ تِلْكَ شَجَاعَةُ مُؤْمِنٍ. *Bu hak bir sözdür, o da müminin cesaretidir.*

مِنْ خَيْرِ ضُرُوبِ الشَّجَاعَةِ كَلِمَةُ حَقٍّ تُقَالُ فِي وَجْهِ حَاكِمٍ ظَالِمٍ.
Cesaret çeşitlerinin en hayırlılarından birisi, zâlim idârecinin yüzüne söylenen doğru sözdür.

Bu misallerde müzâfü ileyh, nekire olduğu için müzâf bir nevi özellik (hususilik) kazanmıştır, marife olmamıştır.

2) **İzâfet-i beyâniyye:** Müzâfün ileyh, müzâfın cinsinden ise veya onun hangi maddeden yapıldığını belirtiyorsa, buna izâfet-i beyâniye denir. Burada, مِنْ"min" harf-i cerri hazfedilmiş kabul edilir: اِشْتَرَيْتُ سِوَارَ ذَهَبٍ. (أَيْ سِوَارًا مِنْ ذَهَبٍ) *Altın bilezik satın aldım.*

قُمَاشُ حَرِيرٍ. *İpek kumaş.* قَمِيصُ صُوفٍ. *Yün gömlek.*

اِشْتَرَيْتُ خَاتَمَ ذَهَبٍ. *Altın yüzük satın aldım.*

هَذَا بَابُ خَشَبٍ. *Bu tahta kapıdır. (Yâni tahtadan yapılmıştır.)*

هَذَا خَاتَمُ فِضَّةٍ. *Bu gümüş yüzüktür. (Yâni gümüşten yapılmıştır.)*

هَذِهِ أَثْوَابُ حَرِيْرٍ. *Bunlar, ipek elbiselerdir.*

ذَاكَ سِوَارُ ذَهَبٍ. *Şu altın bileziktir.*

جَاءَ ثَلاثَةُ رِجَالٍ. *Üç adam geldi.*

3) İzafet-i zarfiye: Müzâfün ileyh, müzâf'ın zarfını (yâni müzâfın yapıldığı yeri veya zamanı) bildiriyorsa, izâfet-i zarfiyye-dir. Burada, فِي "fî" harf-i cerri hazfedilmiş kabul edilir:

بَرْدُ الشِّتَاءِ. *Kış soğuğu,* رِحْلَةُ الشِّتَاءِ. *Kış seyahatı.*

هَذَا رَفِيقُ الْمَدْرَسَةِ. *Bu, okul arkadaşıdır.*

صَلَّى الْمُؤْمِنُ صَلاَةَ اللَّيْلِ. *Mümin, gece namazını kıldı.*

هَذَا رَفِيقُ الصِّبَا. *Bu, çocukluk arkadaşıdır.*

أَتْعَبَنِي سَهَرُ اللَّيْلِ وَحِرَاسَةُ الحُقُولِ. *Gece uyanık kalmak ve tarlaların koruyuculuğu beni yordu.*

بَلْ مَكْرُ اللَّيْلِ والنَّهَارِ. *"Bilâkis! Gece ve gündüz (işiniz) tuzak kurmaktır."* (*Sebe*, 34/33)

الحُسَيْنُ شَهِيدُ الكَربَلاَءِ. *Hüseyin, Kerbela şehididir.*

صَلاَةُ الصُّبْحِ فَرْضٌ. *Sabah namazı farzdır.*

صَوْمُ رَمَضَانَ فَرْضٌ عَلَى الْمُسْلِمِينَ. *Ramazan orucu müslümanlara farzdır.*

بَسَاتِينُ الشَّامِ شَهِيرَةٌ. *Dımaşk bahçeleri, meşhurdur.*

رَكِبْتُ قِطَارَ الصَّبَاحِ. *Sabah trenine bindim.*

كَانَ لِقُرَيْشٍ رِحْلَةُ الشِّتَاءِ وَ رِحْلَةُ الصَّيْفِ. *Kureyşin kış ve yaz seferleri vardı.*

*Manevî izafette, tesniye ve cem'-i müzekker-i sâlim nunları hazfedilir: هَذَانِ قَلَمَا الْمُعَلِّمِ. *Bunlar, öğretmenin iki kalemidir.*

أُذُنَا الْحِصَانِ صَغِيرَتَانِ. *Atın kulakları (iki kulağı) küçüktür.*

يَا صَاحِبَيِ السِّجْنِ... *"Ey benim hapishane deki iki arkadaşım!..."* (*Yusuf*, 12/41)

غَسَلْتُ يَدَيِ الطِّفْلِ. *Çocuğun ellerini (iki elini) yıkadım.*

تَبَّتْ يَدَا أَبِي لَهَبٍ وَتَبَّ. *"Ebû Leheb'in elleri (iki eli) kurusun!*

Zaten (kendisi de) kurudu." (el-Mesed, 111/1)

B) Lafzî izâfet (الإضَافَةُ اللَّفْظِيَّةُ) : Sıfat (ismü'l-fail, ismü'l-meful veya sıfat-ı müşebbehe) ma'mülüne müzâf ise, buna lafzî izâfet denir. Lafzî izafette, müzâf, izâfet ile marife olmaz. Ancak tahfîf edilir. (Yâni müfred müzâfın sonundaki tenvin, tesniye ve cem'-i müzekker müzâfın sonundaki nunlar hazfedilir.) Lafzî izafette; müzâf, izâfet ile marife olmadığı için başında ta'rif edatı bulunabilir.

هَدْيًا بَالِغَ الكَعْبَةِ. *"...(cezası) Ka'be'ye ulaşacak bir kurbanlıktır."* (el-Mâide, 5/95).

أَنْتَ نَاصِرُ الضَّعِيفِ، وَ مُعِينُ المُحْتَاجِ. *Sen, zayıfı destekleyen ve muhtaca yardım edensin.*

الشُّرْطِيُّ ضَارِبُ اللِّصِ. *Polis hırsızı dövendir.*

غَافِرِ الذَّنْبِ وَقَابِلِ التَّوْبِ شَدِيدِ العِقَابِ ذِي الطَّوْلِ. *"O, günah bağışlayıcı, tevbe kabul edici, azabı şiddetli, kerem sahibi Allah'tandır."* (el-Mümin, 40/3)

خَالِدٌ مَحْمُودُ السِّيرَةِ، وَمَرْفُوعُ الرَّأْسِ. *Halit, davranışı beğenilen ve başı dik olandır.*

عَلِيٌّ طَيِّبُ القَلْبِ، وَ لَيِّنُ الجَانِبِ، وَحَسَنُ الْخُلُقِ. *Ali, kalbi temiz, iyi geçinen ve güzel ahlaklıdır.*

العَرَبِيُّ مُحْتَرَمُ الضَّيْفِ. *Arap, misafiri saygı görendir.*

* Tesniye ve cem'-i müzekker nunlarının düşmesi ile ilgili misaller: وَالمُقِيمِي الصَّلَاةَ. *" Ve namazı dosdoğru kılanlar..."* (el-Hacc, 22/35)

أَنْتُمَا الصَّانِعَا مَعْرُوفٍ. *Siz ikiniz, iyilik yapanlarsınız.*

كَثُرَ بَائِعُو الصُّحُفِ. *Gazete bayileri çoğaldı.*

أَسْرَعَ سَائِقُو السَّيَّارَاتِ. *Taksi şöferleri acele ettiler (hızlı sürdüler.)*

جَاءَ مُعَلِّمُو المَدْرَسَةِ. *Okul öğretmenleri geldiler.*

مُدَرِّسُو اللُّغَةِ العَرَبِيَّةِ كَثِيرُونَ. *Arapça öğretmenleri çoktur.*

هَؤُلَاءِ مُجْتَهِدُو الصَّفِّ. *Bunlar, sınıfın çalışkanlarıdır.*

إِنَّا مُرْسِلُو النَّاقَةِ فِتْنَةً لَهُمْ. *"Biz onlara, kendilerini imtihan etmek için dişi deveyi göndereceğiz.* (el-Kamer, 54/27)

إِنَّكُمْ لَذَائِقُو العَذَابِ الأَلِيمِ. *"Elbette siz o acıklı azabı tadacaksınız."* (es-Saffat, 37/38)

Not: Bazı isimler, mutlaka müzâf olarak kullanılır; bunlardan bir kısmı, müfred bir isme müzâf olarak kullanılır. Bunların bazıları da hem zâmire, hem de açık bir isme müzâf olarak kullanılırlar. Bazı isimler de cümleye müzâf olarak kullanılır. Müfred bir isme ve zamire muzâf olarak kullanılan isimler şunlardır:

كِلَا *İki (erkek);* كِلْتَا *İki (dişi);* لَدَى *Yanında;*

لَدُنْ *Yanında; ...den beri;* عِنْدَ *Yanında;*

سِوَى *...den başka;* بَيْنَ *Arasında;*

قُصَارَى *Son derece; olanca güç; son çaba;*

حُمَادَى *Son derece; olanca güç; son çaba;* وَسَطَ *Ortasında;*

مِثْلَ *Gibi;* مَعَ *İle beraber;* ذَوُو *Sahipler;*

دُونَ *... den başka, ayrı, maksızın;*

سُبْحَانَ *Uzaktır; tenzih ederim;* سَائِرَ *... den başka; diğer,*

عِنْدَ الشَّدَائِدِ تُعْرَفُ الإِخْوَانُ. *Kardeşler, sıkıntı anında tanınır.*

وَعِنْدَهُ مَفَاتِحُ الغَيْبِ. *"Gayb'ın anahtarları Allah'ın yanındadır."* (el-En'âm, 6/59)

لَدَى الأَمِينِ تُحْفَظُ الوَدَائِعُ. *Yalnız güvenilir kimsenin yanıda emanetler korunur.*

لَدَيْهِ تُحْفَظُ الأَسْرَارُ. *Yalnız onun yanıda sırlar korunur.*

لاَ أَبْتَغِي سِوَى مَرْضَاةِ اللَّهِ فَكُلُّ شَيْءٍ سِوَاهَا تَافِهٌ. *Allah'ın rızasından başka hiç bir şeyi istemiyorum. Çünkü ondan başka her şey değersizdir.*

كِلاَ الْمَدِينَتَيْنِ وَقَفَا فِي وَجْهِ الْعَدُوِّ. *İki şehir de düşmana karşı koydular.*

إِمَّا يَبْلُغَنَّ عِنْدَكَ الْكِبَرَ أَحَدُهُمَا أَوْكِلاَهُمَا فَلاَ تَقُلْ لَهُمَا أُفٍّ. *"Şayet bunlardan biri veya her ikisi senin yanında yaşlanırsa, sakın onlara "öf!" deme."* (el-İsrâ, 17/23)

كِلْتَا الْجَنَّتَيْنِ آتَتْ أُكُلَهَا. *"Her iki bağ da yemişlerini vermiş."* (el-Kehf, 18/32)

إِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا. *"Şüphesiz ki her güçlükle beraber bir kolaylık vardır."* (el-İnşirâh, 94/5).

فَسُبْحَانَ اللَّهِ حِينَ تُمْسُونَ وَحِينَ تُصْبِحُونَ. *"O halde, akşama girdiğiniz zaman da, sabaha girdiğiniz zaman da Allah'ı tesbih ediniz."* (er-Rum, 30/17).

مَشَيْتُ مِنْ لَدُنْ اَلْجَبَلِ. *Dağın yanında yürüdüm.*

أَيُّ الزَّمِيلَيْنِ أَقْبَلَ؟ *İki arkadaştan hangisi yöneldi?*

وَالنَّخْلُ ذَاتُ الأَكْمَامِ. *"Ve salkımlı hurma ağaçları var."* (er-Rahmân, 55/11)

أَيُّ طَالِبٍ يُوَاظِبْ عَلَى الدَّرْسِ وَالْاِجْتِهَادِ يَنْجَحْ. *Hangi öğrenci derse ve çalışmaya devam ederse, başarılı olur.*

أَيُّ ضَعِيفٍ يَطْلُبْ مُسَاعَدَتِي أُعَاوِنْهُ. *Hangi güçsüz yardımımı isterse, ona yardım ederim.*

أَيُّ إِنْسَانٍ يَكْثُرْ مِزَاحُهُ تَضَعْ هَيْبَتُهُ. *Hangi insanın mizahı çok ise, onun heybeti zayi olur.*

أَيُّ الْبَنَاتِ تَعْرِفُ؟ *Kızlardan hangisini tanırsın?*

وَيَبْقَى وَجْهُ رَبِّكَ ذُو الْجَلَالِ وَالإِكْرَامِ. *"Ancak celâl ve ikram sahibi olan Rabbinin zatı bâki kalacaktır."* (er-Rahman, 55/27)

وَلِمَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ جَنَّتَانِ فَبِأَيِّ آلاَءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ذَوَاتَا أَفْنَانٍ. *"Rabbinin (yüce) makamından korkan kimseler için iki cennet vardır. O halde Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz? Bu iki cennette çeşitli ağaçlar ve meyveler vardır."* (er-Rahman, 55/46-48)

وَلَمَّا جَاءَ أَمْرُنَا نَجَّيْنَا هُودًا وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ بِرَحْمَةٍ مِنَّا.

"Azaba dair emriniz gelince, Hud'u ve onun beraberindeki iman edenleri, tarafımızdan bir rahmet ile kurtardık." (Hûd, 11/58)

Bazıları ise, yalnız açık bir isme müzâf olarak kullanılır. Bu isimler, şunlardır:

أُولُو *Sahip olan erkekler;* أُولَاتُ *Sahip (olan bayanlar);*

ذُو *Sahip;* ذَاتُ *Sahip (olan dişi);*

ذَوَاتُ *Sahip (olan dişiler);* قَابَ *Miktar; mesafe;*

مَعَاذَ *Sığınırım,* gibi.

Bazı kelimeler de, sadece muhatap zamirine müzâf olarak kullanılır:

لَبَّيْكَ *Emrine uydum Allah'ım!;*

سَعْدَيْكَ *Sana saadetler dilerim!;*

حَنَانَيْكَ *Acı, merhamet et!;*

دَوَالَيْكَ *Tekrarla; devam et!* gibi.

Bazı kelimeler ise, sadece cümleye müzâf olarak kullanılır. Bu kelimeler şunlardır:

إِذْ *Bir zaman; çünkü; için; hemen;*

حَيْثُ *Olduğu yer; nerede; nereye;*

حِيْنَ *Zaman, vakit;* يَومَ *Gün,*

وَاذْكُرُوا إِذْ كُنْتُمْ قَلِيلًا... *"Az olduğunuz zamanı hatırlayın."* (el-A'raf, 7/86)

لاَ تَجْلِسْ إلاَّ حَيْثُ العِلْمُ مَوْجُودٌ. *Ancak ilmin bulunduğu yerde otur.*

جِئْتُ حَيْثُ يَنْفَعُ المَجِيءُ. *Gelmenin faydalı olduğu yere geldim.*

فَكُلُوا مِنْهَا حَيْثُ شِئْتُمْ رَغَداً. *"Ve oranın mahsullerinden dilediğiniz yerden dilediğiniz gibi bol bol yeyin."* (el-Bakara, 2/58)

مَاتَرَكْتُ خِدْمَةَ الأُمَّةِ مُذْ نَشَأْتُ. *Yetiştiğim zamandan beri ümmetimin hizmetini terketmedim.*

هَذَا يَوْمُ يَنْفَعُ الصَّادِقِينَ صِدْقُهُمْ. *"Bu, sadıklara doğruluklarının fayda sağladığı gündür."* (el-Maide, 5/119)

فَسُبْحَانَ اللَّهِ حِيْنَ تُمْسُونَ وَ حِينَ تُصْبِحُونَ... *"O halde akşama girdiğiniz zaman da, öğleye erdiğiniz zaman da hamd Allah'a mahsustur."* (er-Rûm, 30/17), gibi.

Bir şâir şöyle demiş:

وَ قَدْ يَهْلِكُ الإِنْسَانُ مِنْ بَابِ أَمْنِهِ * وَ يَنْجُو بِإِذْنِ اللَّهِ مِن حَيْثُ يَحْذَرُ

İnsan bazen güvendiği yerde helak olur. Ve Allah'ın izni ile sakındığı yerden kurtulur.

Başka bir şâir şöyle demiş:

فَرِحْنَا إِذْ قَدِمْتَ قُدُومَ سَعْدٍ* وَإِذْ رُؤْيَاكَ فِي الأَيَّامِ عِيدُ *Sen mutluluk veren yıldız gibi geldiğin zaman biz sevindik. Ve çünkü günler içinde seni görmek bayramdır.*

Başka bir şâir şöyle demiş:

وَإِذَا تُبَاعُ كَرِيمَةٌ أَوْ تُشْتَرَى * فَسِوَاكَ بَائِعُهَا وَأَنْتَ الْمُشْتَرِي

Bir asîl satıldığı veya satın alındığı zaman, senden başkaları

onun satıcılarıdır, sen de alıcısın.

وَإِذْ يَرْفَعُ إِبْرَاهِيمُ الْقَوَاعِدَ مِنَ الْبَيْتِ. *"Hani bir zamanlar, İbrahim (ile İsmail), Ka'be'nin temelini yükseltirken..."* (el-Bakara, 2/127)

* إِذَا "izâ", sadece fiil veya isim cümlelerine müzâf olarak kullanılır:

وَإِذَا غَدَرَ الْمَرْءُ بِصَاحِبِهِ كَانَ بِسِوَاهُ أَغْدَرَ. *Kişi arkadaşına hiyanet ettiği zaman, diğerlerine daha fazla hiyanet eder.*

إِذَا السَّمَاءُ انْشَقَّتْ. *"Gök yarıldığı zaman."* (el-İnşikak, 84/1)

Not: Bazı durumlarda müzâf, müzâfün ileyhten dişilik alametini alabilir. Şöyleki; müzâf, müzâfün ileyhin bir parçası olup müzâf hazfedildiği takdirde, cümlenin manası bozulmazsa, bu durum gerçekleşir:

قُطِعَتْ بَعْضُ أَصَابِعِهِ. *Onun bazı parmakları kesildi.*

أَسْرَعَتْ بَعْضُ السُّحُبِ حِيْنَ سَاقَتْهَا بَعْضُ الرِّيَاحِ. *Bazı rüzgarlar onları sevkettiğinde, bazı bulutlar süratle hareket etti.*

"Bu misallerde; سَاقَتْ- قُطِعَتْ ve أَسْرَعَتْ fiilleri, müennes gelmiştir. Çünkü قُطِعَتْ fiilinin nâib-i fâili ve diğer iki fiilin fâilleri olan (بَعْضُ) "bazı" kelimesi, müennes olan müzâfün ileyhin bir parçası olması nedeniyle müennes sayılmıştır.

* Bazı isimler ise ister ma'rife, ister nekire kelimeye müzâf olsunlar izâfet ile marife olmazlar. Bunlar:

غَيْـر *...den başka, hariç;* شِـبْـه *Gibi, benzeri;* نَحْـوَ *Gibi; tarafına;* مِثْل *Gibi, benzeri;* نَظِير *Gibi, benzeri,* v.s. kelimeleridir: أَبْصَرْتُ إِنْسَانًا غَيْرَكَ. *Senden başka bir insanı gördüm.*

الإِنْسَانُ غَيْرُ الْحَيَوَانِ. *İnsan, hayvandan ayrı bir şeydir.*

الحَيَوَانُ غَيْرُ النَّبَاتِ. *Hayvan, bitkiden ayrıdır.*

جَاءَ رَجُلٌ شِبْهُ مُحَمَّدٍ. *Muhammed'e benzeyen bir adam geldi.*

مَرَرْتُ بِرَجُلٍ مِثْلِكَ. *Senin gibi bir adama uğradım.*

شَاهَدْتُ وَلَدَ غَيْرِكَ. *Senden başkasının çocuğunu gördüm.* Bu misallerde غَيْـر – مِـثْل ve شِـبْـه kelimeleri, marifeye müzâf olmakla marifelik kazanmadığından nekre isimlere sıfat olmuşlardır.

Not: Bir isim "mütekellim yâ" sına (يَاءُ الْمُتَكَلِّمِ) müzâf olduğu zaman, "yâ" harfinde ve ondan önceki harfte şu değişiklikler meydana gelir:

1- İsmin son harfi sahîh ise, şu uygulamalar yapılır:

a) "Yâ" harfinden önceki harfin harekesi kesreli kılınır ve "yâ"sâkin okunur: ظَبْيِي *Ceylanım,* دَلْوِي *Kovam,* أَخِي *Kardeşim,* زُمَلَائِي *Meslektaşlarım,* أَصْدِقَائِي *Dostlarım,* شَجَرَاتِي *Ağaçlarım,* كُتُبِي *Kitaplarım,* أَبِي *Babam,* مُسْلِمَاتِي *Müslüman bayanlarım,* فَمِي *Ağzım ,* حَمِي *Kayınım* أَوْلَادِي *Çocuklarım,* هَذَا كِتَابِي. *Bu kitabımdır.*

أَنْتَ صَدِيقِي. *Sen arkadaşımsın.*

يَا صَدِيقِي أَ أَنْتَ الَّذِي تُوَاسِينِي فِي وَحْدَتِي. *Ey arkadaşım! Yalnızlığımda beni avutan sen misin?*

رَأَيْتُ مُعَلِّمِي. *Öğretmenimi gördüm.*

Bir şâir şöyle demiş:

أَ أَكْذِبُ عَامِدًا مِنْ أَجْلِ مَالٍ * فَلَيْسَ بِنَافِعِي مَا عِشْتُ مَالِي

Ben mal için yalan mı söyleyeceğim. Yaşadığım sürece malımın bana faydası yoktur. زُرْتُ أُمِّي. *Annemi ziyaret ettim.*

b) Şayet "yâ" harfinden önce, sakin bir harf varsa (ism-i maksûr veya tesniyelerde olduğu gibi) "yâ" fethalı kılınır:

هُدَايَ *Hidayetim,* عَصَايَ *Sopam,* مُصْطَفَايَ *Mustafam,*

يَدَايَ *İki elim,* رَفِيقَايَ *İki arkadaşım ,*

قَرَأْتُ كِتَابَيَّ. *İki kitabımı okudum.*

نَظَرْتُ إِلَى ابْنَيَّ. *İki oğluma baktım,*

هِيَ عَصَايَ أَتَوَكَّأُ عَلَيْهَا وَ أَهُشُّ بِهَا عَلَى غَنَمِي. *"O benim asamdır (bastonumdur), ona dayanırım ve onunla koyunlarıma yaprak silkerim."* (Taha, 20/18)

c) "Yâ" harfini sâkin okumak caizdir:

قُلْ إِنَّ صَلَاتِي وَنُسُكِيْ وَمَحْيَايَ وَمَمَاتِي لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ. *"De ki: "Şüphesiz benim namazım, ibâdetlerim, hayatım ve ölümüm âlemlerin Rabbi olan Allah içindir. "* (el-En'âm, 6/162)

d) "Yâ" harfinin fethalı okunması caizdir:

غُلَامِيَ! لاَ تُؤْذِ أَخَاكَ. *Hizmetçim! Kardeşine eziyet etme!*

2-Sonu sahîh olmayan ve mütekellim yâsına müzâf olan kelimelerde şöyle yapılır:

* İsm-i menkûs, mütekellim yâ'sına müzâf olduğunda, ism-i menkûsun yâ'sı, mütekellim yâ'sında idğam olur ve fetha üzerine mebni olur. يَا قَاضِيَّ! *Ey benim yargıcım!*

جَاءَ رَامِيَّ. *Okçum geldi.* رَأَيْتُ قَاضِيَّ. *Yargıcımı gördüm.*

*Özel isimler, şart isimleri, (أَيٌّ)=hangisi" hariç, soru edatları, ism-i işaretler ve ism-i mevsûller ve zamirler üleştirme sıfatları ve أَجْمَعُونَ kelimesi, müzâf olarak kullanılmaz. Ancak bunlar müzâfü ileyh olabilirler:

كُلُّ هَذَا جَمِيْلٌ. *Bunun tamamı güzeldir.*

كُلُّ مَنْ يَدْرُسْ يَنْجَحْ. *Çalışan herkes başarılı olur.*

مَسَاءَ أَيِّ يَومٍ زَوَاجُكَ. *Evlenme (töreni)n, hangi günün akşamıdır.*

كِتَابُ مَنْ مَعَكَ؟ *Kimin kitabı sendedir?*

كُتُبَ مَنْ قَرَأْتَ؟ *Sen kimin kitaplarını okudun?*

كُلُّ مَا صَنَعْتَهُ مَقْبُولٌ. *Senin yaptığın her şey makbuldur.*

زَيْدٌ مِنْ غُلَامِ أَيِّهِمْ أَفْضَلُ؟ *Zeyd, onların hangisinin hizmetçisinden daha üstündür?*

كُلُّ حَيٍّ سَائِرٌ إِلَى الْمَوْتِ. *Her canlı ölüme doğru gidiyor.*

*** Lafzî izâfette, beş yerde müzâfın başına ta'rif edatı (ال) gelebilir:**

a) Müzâfün ileyhin başında ta'rif edatı (ال) bulunduğu zaman:

مَرَرْتُ بِالْقَارِئِ الكُتُبِ الْعَالِمِ. *Âlimin kitaplarını okuyan kimseye uğradım.*

b)Başında ta'rif edatı (ال) bulunan bir kelimeye müzâf ise:

مَرَرتُ بِالْمَضِيقِ الْفَاصِلِ رَأْسِ الْقَارَّةِ الأفْرِيقِيَّةِ عَنِ الْأُورُوبِيَّةِ. *Afrika kıtasını, Avrupa kıtasından ayıran boğazın baş tarafından geçtim.*

c) Başında ta'rif edatı (ال) bulunan kelimenin zamirine müzâf olursa:

مَرَرْتُ بِالرَّجُلِ الضَّارِبِ غُلاَمِهِ. *Hizmetçisini döven adama uğradım.*

d) Müzâf, tesniye olduğunda:

إِنْ يَطْلُبِ الْقَاطِنَا بَيْتِي خِدْمَةً * فَإِنِّي أَسْرَعُ لِلْخِدْمَةِ *Eğer evimde oturan iki kişi hizmet isterlerse, ben hizmeti en hızlı şekilde yapanım.*

الضَارِبَيْ زَيْدٍ. *Zeydi döven iki adam.*

e) Müzâf cem'i müzekker sâlim olduğunda:

لَيْسَ الْقَوْمُ بِالْمُقِيمِي الصَّلاَةِ. *Bu kavim, namaz kılanlar değildirler.*

İsmü'l-fail veya ismü'l-meful'ün müzâf olmaları:

طَالِبُ الحَقِّ قَوِيٌّ. *Hakkı (nı) isteyen, güçlüdür.*

مَجْهُولُ الْمَكَانَةِ الْيَومَ قَدْ يَصِيرُ مَعْرُوفَ الْمَكَانَةِ غَدًا. *Bugün değeri ve itibarı bilinmeyen kimse, yarın itibarlı ve değerli olabilir.*

Sıfat-ı müşebbehe ile ilgili misaller:

رَفِيعُ الشَّرَفِ مَنْ يُحافِظُ عَلَى شَرَفِ غَيْرِهِ. *Yüksek şerefli kimse, başkasının şerefini koruyandır.*

عَظِيمُ الْأَمَلِ مُتَفَائِلٌ. *Büyük emel sahibi, iyimserdir.*

هَذِهِ نَاقَةٌ رَقُودُ الْحَلْبِ.(أيْ عِنْدَ الحلبِ) *Bu deve sağılırken uysaldır.*

* Özel isim, nekire bir isme müzâf olursa nekire olur.

جَاءَ زَيْدُ رَجُلٍ. *Bir adamın Zeyd'i geldi.*

***Mevsuf'un sıfata izâfet edilmesi:**

أَحْبَبْتُ مَسْجِدَ الجَامِعِ. *Büyük camiyi sevdim.*

دَخَلَ شَهْرُ رَمَضَانَ. *Ramazan ayı girdi.*

عَلِيٌّ طَوِيلُ الشَّعْرِ. *Ali, uzun saçlıdır.*

Lafzî izâfetde, izâfet durumunda tesniye ve cem nunları düşer: مُعَلِّمَا الصَّفِّ. *Sınıf'ın iki öğretmeni.*

مُعَلِّمُو المَدْرَسَةِ. *Okulun öğretmenleri.*

رَأَيْتُ الضَّارِبَيْ زَيْدٍ. *Zeyd'i döven iki kişiyi gördüm.*

* Bazı kelimeler, cümleye müzâf olurlar. Ancak bu cümle hazfedilir ve onun yerine kelimenin sonuna tenvin getirilir:

يَوْمَئِذٍ *O gün,* حِينَئِذٍ *O vakit,* عَامَئِذٍ *O sene,*

*Her iki izâfette de müfred olan müzâfın sonundaki tenvîn düşer:

دَارُ الْخِلَافَةِ. *Hilâfet merkezi.*

ضَارِبُ زَيْدٍ. *Zeyd'i döven.*

*İrab alâmeti olan nûn harfi düşmez.

بَسَاطِينُ عَلِيٍّ. *Ali'nin bahçeleri.*

شَيَاطِينُ الإِنْسِ. *İnsan şeytanlar.*

Daha önce, Müzekker olan müzâf, müennes olan müzâfün ileyh'ten tenislik kazanır. Bu ise, müzâfün ileyh, müzâf yerine geçtiğinde manası bozulmamak şartıyla olur: Bazı kıraetlere göre: تَلْتَقِطْهُ بَعْضُ السَّيَّارَةِ. *"Yoldan geçen kervanlardan biri, onu bulup alsın."* (*Yusuf*, 12/10).

جَاءَتْ بَعْضُ الفَتَيَاتِ. *Bazı genç kızlar geldi.*

قُطِعَتْ بَعْضُ أَصَابِعِهِ. *Onun bazı parmakları kesildi.*

Ve el-A'şâ'nın şu şiirinde olduğu gibi:

وَتَشْرَقُ بِالْقَوْلِ الَّذِي قَدْ أَذَعْتُهُ * كَمَا شَرِقَتْ صَدْرُ الْقَنَاةِ مِنَ الدَّمِ

Benim yaydığım o söz ile parlar. Mızrağın üst tarafı kandan parladığı gibi.

Ebu'l-'Âliye, kıraetine göre şu âyette de bu kural vardır:

لاَ تَنْفَعُ نَفْسًا إِيمَانُهَا لَمْ تَكُنْ آمَنَتْ مِنْ قَبْلُ أَوْ كَسَبَتْ فِي إِيمَانِهَا خَيْرًا. *"Daha önce iman etmemiş ya da imanında bir hayır kazanmamış olan bir kimseye, artık imanı fayda vermez."*

(el-En'âm, 6/158).

Mecnûn bir şiirinde şöyle demiş:

وَمَا حُبُّ الدِّيَارِ شَغَفْنَ قَلْبِي * وَلَكِنْ حُبُّ مَنْ سَكَنَ الدِّيَارَا

Yurtların sevgisi, kalbimin çılgınca sevgisini celbetmedi. Fakat o yurtlarda oturan kimselerin sevgisi...

يَوْمَ تَجِدُ كُلُّ نَفْسٍ مَا عَمِلَتْ مِنْ خَيْرٍ مُحْضَرًا. *"O gün herkes iyilik olarak ne yapmışsa karşısında hazır bulacak."* *(Âl-i İmrân,* 3/30)

Bazen müennes olan müzâf, müzekker olan müzâfün ileyhten müzekkerlik kazanır: Bu da, müzâf hazfedildiği takdirde, müzâfün ileyh onun yerine geçebilme ve cümlenin manası bozulmama şartına bağlıdır:

إِنْ نَشَأْ نُنَزِّلْ عَلَيْهِمْ مِنَ السَّمَاءِ آيَةً فَظَلَّتْ أَعْنَاقُهُمْ لَهَا خَاضِعِينَ. *"Eğer dilersek, üzerlerine gökten bir mucize indiririz de ona, boyunları eğilip kalır."* *(eş-Şuara,* 26/4)

Bazen müzâf, müzâfün ileyhten tesniyelik kazanır:

مَا مِثْلُ أَخِيكَ وَ لاَ أَبِيكَ يَقُولاَنِ ذَاكَ. *Senin kardeşin ve baban gibileri, bunu söyleyecek değiller.*

Bazen müzâf, müzâfün ileyhten cemi' manasını kazanır:

وَمَا حُبُّ الدِّيَارِ شَغَفْنَ قَلْبِي * وَلَكِنْ حُبُّ مَنْ سَكَنَ الدِّيَارَا

Yurtların sevgisi kalbimin çılgınca sevgisini çelmedi. Ancak o yurtlarda oturan kimselerin sevgisi (kalbimi çeldi.)

Bazen müzâf, müzâfün ileyhten soru manasını kazanır:

اِبْنُ مَنْ أَنتَ؟ اِبْنُ فُلاَنٍ. *Sen kimin oğlusun. Falancanın oğluyum.*

Bazen müzâf, müzâfün ileyhten şart manasını kazanır:

اِبْنَةَ مَنْ تُكْرِمْ أُكْرِمْ. *Sen kimin kızına ikramda bulunsan ben de (ona) ikramda bulunurum.*

Bazen müzâf, müzâfün ileyhten mebnîlik kazanır:

جَاءَ زَيْدٌ وَغَيْرُهُ. *Zeyd ve başkası geldi.*

يَوَدُّ الْمُجْرِمُ لَوْ يَفْتَدِي مِنْ عَذَابِ يَوْمِئِذٍ بِبَنِيْهِ. *"Suçlu o günün azabından (kurtulmak için) fidye vermek ister; oğullarına..."* (*Meâric*, 70/11)

هَذَا يَوْمُ يَنْفَعُ الصَّادِقِينَ صِدْقُهُمْ. *"Bugün doğru söyleyenlerin doğrulukları kendilerine fayda vereceği gündür."* (*el-Mâide*, 5/119)

Bazen müzâf, müzâfün ileyhten umum kazanır:

أَكْرِمْ كُلَّ عَالِمٍ. *Her âlime ikrâm et!*

Bazı isimler, umumiyetle zamir veya isme müzâf olarak kullanılır veya lafzen izafetten kesildiği halde, manen müzâf kabul edilir. Bunlar:

الجِهَاتُ السِّتُّ *Altı yön;* مَعَ *İle birlikte;*

أَيٌّ *Hangisi;* بَعْضُ *Bazı;* كُلٌّ *Tamamı, hepsi;*

ذَاتُ *Sahip olan(dişi);* ذُو *Sahip;*

أُولَاتُ *Sapih olanlar (dişiler).* أُولُو *Sahip olanlar (erkekler),* gibi.

Bazı kelimeler, sadece her türlü zamire müzâf olurlar:

Bunlar da وَحْـــدَ =*yalnız*" kelimesi ve tekid (pekiştirme) için kullanılan كُلّ = *hepsi, tamamı*" kelimesidir:

جَاءَ عَلِيٌّ وَحْدَهُ. *Ali yalnız başına geldi.*

جِـئْتَ وَحْـدَكَ. *Sen yalnız geldin.* جِـئْتُ وَحْـدِي *Ben yalnız geldim.*

فَسَجَدَ الْمَلَائِكَةُ كُلُّهُمْ أَجْمَعُونَ. *"Bunun üzerine meleklerin hepsi topluca secde ettiler."* (el-Hicr, 15/30).

*Bazen müzâf, müzafün ilehten zarfiyet kazanır:

تُؤْتِي أُكُلَهَـا كُلَّ حِـيْنٍ. *"O ağaç Rabbinin izniyle her zaman meyvesini verir."* (İbrahim, 14/25)

* Bazen müzâf, müzâfün ileyhten masdariyet (mefûlü mutlak) anlamını kazanır:

وَسَيَـعْلَمُ الَّذِيـنَ ظَلَمُوا أَيَّ مُنْقَلَبٍ يَنْقَلِبُونَ. *"Haksızlık eden o zâlimler, hangi dönüşe (âkibete) döndürüleceklerini yakında bileceklerdir."* (eş-Şuâra, 26/227)

*Bazen izâfet, mübtedanın önde gelmesini gerektirir:

غُلَامُ مَنْ عِنْدَكَ. *Kimin hizmetçisi senin yanındadır?*

*Bazen izâfet, haberin önde gelmesini gerektirir:

صَبِيحَةَ أَيِّ يَوْمٍ سَفَرُكَ. *Yolculuğun hangi günün sabahındadır?*

*Bazen izâfet, müzâfı fetha üzerine mebni yapar:

إِنَّهُ لَحَقٌّ مِـثْلَ مَـا أَنَّكُمْ تَنْطِقُـونَ. *"Göğün ve yerin Rabbine andolsun ki, bu (va'dolunduğumuz şey), sizin konuştuğunuz gibi*

kesin ve gerçektir." *(ez-Zâriyat,* 51/23) Bu âyette, مِـــثْلَ kelimesi, حَقٌّ kelimesinin sıfatıdır. Fakat fetha üzerine mebnidir, mahallen merfudur.

*Herhangi bir kelime, müradifine (eş anlamlısına) müzâf olamaz.

*Mevsuf, sıfatına müzâf olamaz.

*Sıfat, mevsufuna müzâf olamaz.

رَجُلُ عَالِمٍ. denmez. عَالِمُ رَجُلٍ. denmez. قَمْحُ بُرٍّ. denmez.

*Tesniye, mütekellim yâsına müzâf olduğunda, izafetten dolayı nûnu düşer ve nasb ve cer halinde tesniye yâ'sı mütekellim yâsında idğam edilir: سَلَّمْتَ عَلَى رَفِيقَتَيَّ. *İki bayan arkadaşıma selam verdim.* رَأَيْتُ ابْنَيَّ. *İki oğlumu gördüm.*

* İzâfet durumunda, ref halindeki tesniye elifine gelince, o olduğu gibi kalır:

أَنْتُمَا مُعَلِّمَايَ. *Siz ikiniz öğretmenlerimsiniz.*

*Cem-i müzekker sâlim, mütekellim yâ'sına müzâf olduğunda, nasb ve cer halinde cemi yâ'sı, mütkellim yâsında idğam olur: وَمَا أَنْتُمْ بِمُصْرِخِيَّ إِنِّي كَفَرْتُ بِمَا أَشْرَكْتُمُونِ مِنْ قَبْلُ. *"Ne de siz beni kurtarabilirsiniz! Ben, daha önce beni Allah'a ortak koştuğunuzu da kabul etmemiştin."* *(İbrahim,* 14/22)

*Bazen müzâf hazfedilebilir. Müzâf hazfedildiğinde, müzâfün ileyh onun yerine geçer ve irabını alır:

وَأُشْرِبُوا فِي قُلُوبِهِمْ الْعِجْلَ (أَيْ أُشْرِبُوا حُبَّ الْعِجْلِ). *"...buzağı sevgisi kalblerine içirildi."* (el-Bakara, 2/93)

جَاءَ رَبُّكَ (جَاءَ أَمْرُ رَبِّكَ). *"Rabbin geldi. (Yani Rabbinin emri geldi.)"* (el-Fecr, 89/22)

وَاسْئَلِ الْقَرْيَةَ (أَيْ أَهْلَ الْقَرْيَةِ). *"Köye sor. (Yani köy halkına sor.)"* (Yusuf, 12/82)

*Müzâf hazfedildiği zaman, müzâfün ileyh üç şekilde gelir.

a) İrab ve tenvini gider ve zamme üzerine mebnî olur:

لِلَّهِ الْأَمْرُ مِنْ قَبْلُ وَمِنْ بَعْدُ (أي مِنْ قَبْلِ الْغَلَبَةِ وَبَعْدِه). *"Eninde sonunda emir Allah'ındır." (Yani galibiyetten önce ve sonra...)"* (er-Rum, 30/4)

b) İrabı ve tenvini olduğu gibi kalır:

وَكُلاًّ ضَرَبْنَا لَهُ الأَمْثَالَ.(أي كُلَّ قَوْمٍ). *"Onların her birini uyarmak için misaller getirdik."(Yani her kavmi...)* (Furkan, 25/39)

c) Müzâf, müzâfün ileyh var olduğu zamanki gibi kalır: Bu da hazfedilen isim gibi, bir isimde amel eden bir kelimenin, onun üzerine affedilmesi şartıyla. Bu âmil müzâf olabilir veya olmaya-bilir.

أَكَلْتُ رُبُعَ وَنِصْفَ مَا قُدِّمَ لِي. *Bana sunulanın dörtte birini ve (onun) yarısını yedim.*

İzhâr (الإِظْهَـــارُ) : Zamir yerine açık isim kullanmaktır. İzhâr, şu kısımlara ayrılır:

a) 'Nun' (ن) harfi ve 'tenvîn' (ـًـ ، ـٍـ ، ـٌـ) den sonra; (ء - ه - ح - خ - ع - غ) harflerinden biri bulunduğunda 'nûn' ve 'tenvîn'i gunnesiz açıkça okumaktır: مِنْ خَيْرٍ *Hayırdan,* gibi.

b) Nahiv ilminde كِلاَ وَ كِلْتَا dan sonra, zamir yerine zâhir (açık) bir ismi kullanmaktır:

جَاءَ كِلاَ الرَّجُلَيْنِ. *Adamların her ikisi geldi.*

جَاءَتْ كِلْتَا الْبِنْتَيْنِ. *Kızların her ikisi de geldi.*

سَلَّمْتُ عَلَى كِلْتَا الْمَرْأَتَيْنِ. *Kadınların ikisine de selam verdim.*

c) Sarf ilminde "izhâr", idğamı çözmektir:

مَدَدْتُ *Ben uzattım.* لَمْ يَمْدُدْ *O uzatmadı.*

لَمْ يَشْدُدْ *O çekmedi,* يَمْدُدْنَ *O bayanlar uzatıyorlar,* gibi.

وَاغْضُضْ مِنْ صَوْتِكَ. *"Ve sesini alçalt!"* (*Lokman* . 31/19).

Ayrıca izhâra beyân ve tibyân da denir.

el-İzmâr (الإِضْمَارُ) : a) Bir isimden önce onunla ilgili zamiri zikretmek ve daha sonra o zamiri açıklamaktır: Bu da caiz değildir. هُوَ زَيْدٌ قَائِمٌ *O, Zeyd ayaktadır.*

ضَرَبْتُهُ زَيْدًا. *Onu, Zeydi dövdüm.*

حَفِظْتُهُ الدَّرْسَ. *Onu, dersi ezberledim.*

b) Bir ibareyi lafzen hazfetmek, fakat mâna olarak kasdetmektir. وَاسْأَلِ الْقَرْيَةَ! *"...ve köye sor!"* (*Yusuf,* 12/82). Bu âyette, (أَهْلَ) ibâresi, lafzen hazfedilmiş, fakat mâna olarak kasdediliyor. Yâni

"köy halkına sor" demektir.

اِعْمَلُوا لِتَعِيشُوا سُعَدَاءَ. *Mutlu olarak yaşamanız için çalışınız.*

اِعْمَلُوا الْخَيْرَ فَتَنَالُوا الثَّوَابَ. *Hayır işleyin ki sevaba nail olasınız.*

لا تَتَكَلَّمْ حَتَّى يُؤْذَنَ لَكَ. *Sana izin verilmeden konuşma!*

Bu üç misalde, müzâri fiil, birincisinde cevâzen son ikisinde vücûben izmâr edilmiş bir (أَنْ) "en" ile nasb edilmiştir.

c) İzmâr, tenâzu' babında gerçekleşir. Yâni zamirin mercii geçmeden zamiri kullanmaktır. (Tenâzu', iki âmilin-fiil veya şibh-i fiilin bir ma'mul (fâil veya mefûl) almak için çekişmesidir).

يُحْسِنَانِ وَ يُسِيءُ ابْنَاكَا * وَقَدْ بَغَى وَ اعْتَدَيَا عَبْدَاكَا

İki oğlun hem iyilik, hem kötülük ederler. Gerçekten iki kölen, azgın oldu ve başkasının hakkına tecâvüz ettiler. Bu şiirde, birinci cümlede يُسِيءُ fiili, kendisinden sonra gelen ابْنَاكَا ibaresinde âmel etmiş. Halbuki onunla ilgili zamir, ihmal edilen (yani âmel etmeyen) يُحْسِنَانِ fiilinde mevcuttur. Yani o fiilde ابْنَاكَا *=iki oğlun"* kelimesine ait elif zamiri izmâr kable'z-zikir olarak zikredilmiştir. İkinci cümlede بَغَى fiili, عَبْدَاكَا ibaresinde âmel etmiş; onun yerini tutan zamir, ihmâl edilen (âmel ettirilmeyen) fiil de, yâni اعْتَدَيَا da zikredilmiştir. Yâni اعْتَدَيَا fiilinde elif zikredilmiştir.

ضَرَبْتُ وَأَكْرَمْتُ زَيْدًا. *Zeyd'i dövdüm ve ona ikramda bulundum..*

d) Zamirü'ş-şende de izmâr vardır:

إِنَّهُ زَيْدٌ قَائِمٌ. *Şüphesiz ki (o yâni) Zeyd, ayaktadır.*

هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ. *O, Allah birdir.*

هِيَ الْقَافِلَةُ ذَاهِبَةٌ. *O, kafile (kervan) gitmektedir.*

e) رُبَّ den sonra gelen zâmirde izmâr vardır:

رُبَّهُ رَجُلاً لَقِيتُهُ. *Nice adam vardır ki, onunla karşılaştım,* gibi.

— K —

Kad (قَدْ) : Gerçekten, muhakkak; zaten; olabilir; belki; bazen, arasıra; olur ki; ... yapabilir; yeter; ...yapmış; çünkü; ...yaparken. Bu edat, hem isim ve hem "harf olarak kullanılır.

* (قَدْ) edatı, isim olarak kullanıldığında, "yeter" manasına gelir: قَدْنِي دِينَارٌ. *Bana, bir dinar yeter.*

قَدْكَ نَجَاحٌ. *Başarılı olmak sana yeter.*

قَدْ زَيْدًا دِرْهَمٌ. *Zeyd'e bir dirhem yeter.*

أَلاَ لَيْتَمَا هَذَا الْحَمَامُ لَنَا * إِلَى حَمَامَتِنَا أَوْ نِصْفُهُ فَقَدِ

Dikkat et! Keşke bu güvercinler bizim olsaydı da biz onları güvercinimize katsaydık. Veya bunların yarısı (bizim olsaydı yine de) yeterdi.

*Bu kelime fiil olarak kullanıldığında, yalnız çekimli, haber kipi olan, önünde nasb ve cezm edatları, "sîn" ve "sevfe" gibi gelecek zaman edatları bulunmayan fiillerin önüne gelir. Fiile bitişik olarak kullanılır. Ancak bazen bu edatla fiil arasına "yemin"

girebilir: قَدْ – وَاللّٰه ـ أَحْسَنْتَ. *Allah'a yemin ederim ki, sen gerçekten iyilik ettin,* misalinde olduğu gibi.

* Bu edât, mâzi fiillerden önce gelirse, "şimdiki zamana yaklaştırmak, kesinlik veya "mışlı geçmiş zaman" manasını ifâde eder:

قَدْ أَفْلَحَ مَنْ زَكَّاهَا. *" Nefsini (kötülüklerden) temizleyen gerçekten kurtuluşa ermiştir." (eş-Şems,* 91/9).

قَدْ قَامَتِ الصَّلَاةُ. *Namaz, başlamak üzeredir.*

كَانَتِ السَّاعَةُ قَدْ جَاوَزَتِ الْعَاشِرَةَ مَسَاءً. *Saat, akşam onu geçmişti.*

قَدْ كَانَ مَا كَانَ. *Olan olmuştur.*

قَدْ سَافَرَ عَبْدُ اللّٰه. *Abdullah, az önce yolculuğa çıktı.*

قَدْ تَزَوَّجَ زَيْدٌ. *Zeyd, az önce evlendi.*

وَمَا لَنَا أَلَّا نُقَاتِلَ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ وَ قَدْ أُخْرِجْنَا مِنْ دِيَارِنَا وَ أَبْنَآئِنَا. *" Yurtlarımızdan ve çocuklarımızdan uzaklaştırıldığımız halde, bize ne oluyor ki Allah yolunda savaşmayalım." (el-Bakara,* 2/246).

*Bu edat, müzâri fiillerden önce gelirse, ummak, kesinlik, azlık ve çokluk manalarını ifâde eder:

قَدْ يَعْلَمُ مَا أَنْتُمْ عَلَيْهِ. *"O, sizin içinde bulunuduğunuz durumu çok iyi bilir." (Nur,* 24/64).

قَدْ يَنْجَحُ زَيْدٌ. *Zeyd'in başarılı olması umulur.*

قَدْ يَقْدُمُ الْغَائِبُ الْيَوْمَ. *Gâib, bugün gelebilir.*

قَدْ يَكُونُ أَمِينًا وَمَعَ ذلِكَ لاَ أَثِقُ بِهِ. *O güvenilir olabilir, buna rağmen ben ona güvenmiyorum.*

قَدْ لاَ يَأْتِي الْمُعَلِّمُ. *Öğretmen, bazen gelmeyebilir.*

قَدْ يُسَافِرُ الطُّلاَّبُ إِلَى الْخَارِجِ لاِسْتِكْمَالِ دُرُوسِهِمْ وَقَدْ لاَ يُسَافِرُونَ. *Üniversite öğrencileri, eğitimlerini tamamlamak üzere bazen dış ülkelere yolculuğa çıkıyorlar, bazen de yolculuğa çıkmıyorlar.*

قَدْ نَرَى تَقَلُّبَ وَجْهِكَ فِي السَّمَاءِ فَلَنُوَلِّيَنَّكَ قِبْلَةً تَرْضَاهَا. *"(Ey Muhammed!) Biz, senin yüzünün, göğe doğru sık sık çevirilmekte olduğu görüyoruz. Elbette seni, hoşlandığın bir kıbleye döndüreceğiz."* (el-Bakara, 2/ 144).

قَدْ نَعْلَمُ إِنَّهُ لَيَحْزُنُكَ الَّذِي يَقُولُونَ. *"Şüphesiz onların söyledikleri lafların, seni gerçekten üzdüğünü biliyoruz."* (el-En'âm, 6/33).

قَدْ يَصْدُقُ الْكَذُوبُ. *Yalancı bazen doğru konuşabilir.*

الطَّقْسُ جَمِيلٌ الْيَوْمَ وَقَدْ تُمْطِرُ السَّمَاءُ غَدًا. *Bugün hava güzeldir, yarın biraz yağmur yağabilir.*

el-Kâfiye (الْقَافِيَةُ) : Beytin son harfi ve ondan önceki sakin harf; beytin son kelimesi.

عُذْرُ الْمُغَنِّي دَائِمًا فِي وَتَرِهِ * عُذْرُ الْجَهُولِ فِي شُذُورِ صَدْرِهِ *Şarkıcının mazereti, daima (çalgı aletinin) tellerindedir. Aşırı derecede câhil olanın mazereti de göğsünün inci dizilerindedir.* Bu beyitte, صَدْرِهِ ibaresi kâfiyedir.

إِذَا مَلِكٌ لَمْ يَكُنْ ذَا هِبَهْ * فَدَعْهُ فَدَوْلَتُهُ ذَاهِبَهْ *Bir kral, bağış*

sahibi olmadığı zaman, onu terket! Çünkü onun devleti (hakimiyeti) gidicidir. Bu şiirde, ذَاهِبَــهْ ibaresinde kâfiye vardır. Bir şâir şöyle demiş:

إِذَا أَنْتَ أَكْـرَمْتَ الْكَرِيمَ مَلَكْتَـهُ * وَإِنْ أَكْـرَمْتَ اللَّئِـيمَ تَمَـرَّدَا *Sen asil kişiye saygı gösterdiğin zaman, ona sahip olursun. Şayet asılsız (alçak) kişiye saygı gösterirsen, o azgınlaşır.* Bu şiirde, تَمَـرَّدَا ibaresi kâfiyedir.

el-Kâ'ide (الْقَاعِدَةُ) : Kural, nahiv ve sarf ilmindeki kural. Mesela; mübtedâ merfu'dur. Bütün emir fiilleri mebnîdir, gibi.

el-Kalb (الْقَلْبُ) : a) Bir kelimede bir veya birden çok harfin yerini değiştirmek.

يَئِسَ *Ümitsiz oldu.* kelimesini aslı أَيِسَ dir.

طَامِس *Sönük, cansız,* kelimesinin aslı طَاسِم dir.

الحَادِي *Birinci,* kelimesinin aslı الوَاحِدُ dir.

جَاهٌ *Makam,* kelimesin aslı وَجه dir.

أَشْيَاءٌ *Şeyler,* kelimesinin aslı شَيْئَاء dır.

جَذَبَ *Cezbetti, çekti,* kelimesinin aslı جَبَذَ dir.

جَبَرَ *Kırık kemik kaynaştı,* kelimesinin aslı رَجَبَ dir.

جَاءٍ *Gelen,* kelimesinin aslı جَايِئٌ dir.

Buna; الاِشْتِقَاقُ الكَبِيرُ "büyük iştikâk" da denilir.

b) Veya illet harflerinden (ا – و – ي) birini, diğerine çevirmektir. قَالَ = قَوَلَ *Dedi, söyledi.*

هَدَأْتُ مَوْطِيًا. ibâresinin harfleri, başka harflere dönüşür.

c) 'Vâv'ı, 'yâ' harfine çevirmek: Bazı ecvef fiillerde ilâl yapıl-dığında, bu fiillerin masdarındaki 'vâv' harfi, 'yâ' harfine dönüşür: (قَامَ - يَقُومُ - قِوَامٌ) = قِيَامٌ *Gece namazı kılmak, ayağa kalkmak.* (صَامَ - يَصُومُ - صِوَامٌ) = صِيَامٌ *Oruç tutmak.* (حَاكَ - يَحُوكُ - حِوَاكَةٌ) = حِيَاكَةٌ *Dokumacılık, tekstil.* Bu misallerde, 'vâv', kesreden sonra geldiği için yâ harfine dönüş-müştür.

d) مُفَاعَلَةٌ babının mazi mechûlünda 'elif', 'vâv' harfine dönüşür: (بَايَعَ) den mechul fiil yapıldığında 'elif', 'vav'a dönüşür ve بُوِيعَ *Sözleşme yapıldı; biât edildi;* (رَاجَعَ) = رُوجِعَ *Başvuruldu;* (عَامَلَ) = عُومِلَ *Muamele edildi;* (لاَعَبَ) = لُوعِبَ *Biri ile oynaşıldı;* (حَارَبَ) = حُورِبَ *Savaşıldı,* olur.

e) İftiâl babında (ت) 'tâ' harfi, bazı harflere dönüşür:

زَجَرَ = اِزْتَجَرَ = اِزْدَجَرَ *Çekinmek, azarlamak.*

ضَرَبَ = اِضْتَرَبَ = اِضْطَرَبَ *Çırpındı, kıvrandı.*

صَلَحَ = اِصْتَلَحَ = اِصْطَلَحَ *İslah etti; intibak ettirdi.*

f) 'Nun' harfinin, 'mim' harfine dönüşmesi: Şart edatı إِنْ 'in' in sonuna zâid مَا bitiştiğinde, 'nûn' harfi 'mim' harfine dönüşür, onda idgam edilir ve إِمَّا olur:

إِمَّا يَبْلُغَنَّ عِنْدَكَ الْكِبَرَ أَحَدُهُمَا أَوْ كِلاَهُمَا فَلاَ تَقُلْ لَهُمَا أُفٍّ.
"Şayet bunlardan biri veya her ikisi senin yanında yaşlanırsa, sakın onlara "öf!" deme." (el-İsrâ, 17/23)

Bazen إِنْ şart edatındaki (ن) 'nun' harfi, 'lâm'a dönüşür ve إِلاَّ olur: إِلاَّ تَنْصُرُوهُ فَقَدْ نَصَرَهُ اللَّهُ. *"Eğer siz ona (peygambere) yardım etmezseniz, ona Allah yardım etmiştir."* (et-Tevbe, 9/40)
اِجْتَهِدْ وَ إِلاَّ تَرْسَبْ. *Çalış! Aksi takdirde başarısız olursun.*

عَنْ ve مِنْ harflerinin sonundaki 'nûn', bu iki edattan sonra soru edatı veya ismi mevsul olan (مَنْ) ve (مَـــا) geldiğinde 'nûn', 'mîm' harfine dönüşür, sonra idğam edilir:

مِمَّنْ تَشْكُو؟ *Kimden şikayet ediyorsun?*
مِمَّ تَتَأَلَّفُ الْجُمْلَةُ؟ *Cümle neden oluşur?*
عَمَّنْ تَتَكَلَّمُ؟ *Kim hakkında konuşuyorsun?*
حَدِّثْنِي عَمَّا رَأَيْتَ؟ *Gördüğün şeyi bana anlat!* gibi.

g) İki şeddeli harften birini (ي) 'yâ' harfine çevirmek:

دِينَار = دِنَّار *Dinar;* دِيبَاج = دِبَّاج *Saf ipek kumaş,* gibi.

h) İllet harfinden önceki harfin harekesi fetha ise, illet harfi elife dönüşür:

دَعَا = (دَعَوَ) *Çağırdı, dâvet etti;* رَمَى = (رَمَيَ) *Attı,* gibi.

ı) İllet harfi harekeli, ondan önceki harf sâkin ise, illet harfinin harekesi önceki harfe nakledilerek o harekeye uygun illet harfine dönüşür:

يُقَامُ = (يُقَوْمُ =يُقْوَمُ) *Ayağa kalkılır; ikâmet edilir.*

يُبَاعُ = (يُبَيْعُ = يُبْيَعُ) *Satılır.*

يُقِيمُ =(يَقْوِمُ - يُقْوَمُ) *İkâmet ediyor,* gibi.

j) İllet harfi sakin ise, kendinden önceki harfin harekesine uygun bir harfe dönüşür:

أُوقِنَ =أَيْقَنَ *İnanıldı;* يُوقِنُ =(يُؤْقِنُ) *İnanıyor;*

مُوقِنٌ =(مُؤْقِنٌ) *İnanan.*

أُوقِظَ = (أَيْقَظَ) *Uyandırıldı;* يُوقِظُ = (يُؤْقِظُ) *Uyandırıyor;*

مُوقِظٌ =(مُؤْقِظٌ) *Uyandıran,*

k) 'Vâv' ile 'yâ' bir araya geldiğinde ve bunlardan ilk harf sakin (harekesiz) ise 'vâv', 'yâ' harfine dönüşür ve böylece iki 'yâ' bir araya geldiği için bunlardan ilk harf harekesiz ve ikinci harekeli olduğundan dolayı idğam olur ve 'ya' harfinden önceki harf kesreli kılınır:

مَرْضِيٌّ = (مَرْضُويٌ = مَرْضُيْيٌ= مَرْضُيٌّ) *Atılmış, atılan.*

مَرْمِيٌّ = (مَرْمُويٌ= مَرْمُيْيٌ= مَرْمُيٌّ) *Razı olunmuş.*

مَقْوِيٌّ = (مَقْوُووِيٌ= مَقْوُيْيٌ= مَقْوُيٌّ) *Takviye edilmiş.*

l) Bazen 'vâv' harfi, 'yâ' harfine dönüşür, iki 'yâ' bir araya geldiğinden idğam olurlar:

أَيَّامٌ =(أَيْوَامٌ = أَيْيَامٌ) *Günler;*

طَيٌّ =(طَوْيٌ = طَيْيٌ) *Dürmek;*

كَيٌّ =(كَوْيٌ = كَيْيٌ) *Dağlamak;*

لَيٌّ =(لَوْيٌ = لَيْيٌ) *Bükmek, kıvırmak*

مَيِّتٌ =(مَيْيِتٌ = مَيْوِتٌ) *Ölü;*

سَيِّدٌ = (سَيْيِدٌ = سَيْوِدٌ) *Efendi,* gibi.

m)'Yâ' harfi, zammeden sonra gelirse, 'vâv'a dönüşür:

مُوسِرٌ = (مُيْسِرٌ) *Zengin,* gibi.

n) 'Vâv' ve 'yâ' harfleri, zâid masdariyyet elifinden sonra geldiklerinde hemzeye dönüşürler:

بِنَاءً =(بِنَايًا – يَبْنِي – بَنَى) *(İnşaat v.s.) yapmak.*

دُعَاءً =(دُعَاوًا – يَدْعُو – دَعَا) *Duâ etmek.*

كِسَاءٌ = (كِسَاوٌ – يَكْسُو – كَسَا) *Giymek.*

سَمَاءٌ =(سَمَاوٌ – يَسْمُو – سَمَا) *Yükselmek; gök,* gibi.

o) 'Vâv' ve 'ya' harfleri, ifti'âl babında 'ta'dan önce bulunduklarında, bu iki harf 'tâ' harfine dönüşür ve onda idğam olurlar:

اِتَّحَدَ =(اِوْتَحَدَ – – اِتْتَحَدَ – وَحَدَ) *Birleşti.*

اِتَّسَرَ = (اِيْتَسَرَ – اِتْتَسَرَ – يَسَرَ) *Kolay oldu.*

اِتَّصَلَ = (اِوْتَصَلَ – اِتْتَصَلَ – وَصَلَ) *Bağlantı kurdu.*

اِتَّقَدَ = (اِوْتَقَدَ – اِتْتَقَدَ – وَقَدَ) *Yandı,* gibi.

p) فَعِيلَةٌ veznindeki müfred isimin, cem-i mükesserinde 'hemze', 'yâ' harfine dönüşür:

ج دَنَايَا (دَنِيئَةٌ) *Alçak olanlar;* ج خَطَايَا (خَطِيئَةٌ) *Hatâlar,*

ج بَرَايَا (بَرِيئَةٌ) *Suçsuz olanlar,* gibi.

r) 'Yâ' ve 'vâv' harfleri, sigatü münteha'l-cümu'da hemzeye dönüşür: ج صَحَائِفُ (صَحِيفَةٌ) *Sayfalar,*

عَجُوزٌ) ج عَجَائِزُ *Yaşlı ihtiyar adamlar veya kadınlar,* gibi.

s) Üç harfli ecvef fiillerde i'lâl yapıldığı takdirde, bu fiillerin ism-i fâillerinde illet harfi hemzeye dönüşür:

قَائِلٌ = (قَاوِلٌ) *Söyleyen,* صَائِمٌ = (صَاوِمٌ) *Oruç tutan,*

بَائِعٌ = (بَايِعٌ) *Satıcı, satan,* gibi.

t) أَفَاعِلُ وَ فَوَاعِلُ veznindeki cem'i mükesserde ve diğer isimlerde 'vâv' ve 'yâ' harflerinden önce bir illet harfi varsa ve aralarına teksîr elifi girerse bu iki harf de hemzeye dönüşürler:

أَوَائِلُ = (أَوَّلُ ج أَوَاوِلُ) *İlkler, önceler,*

نَيَائِفُ =(نَيِّفٌ ج نَيَايِفُ) *Küsürler,*

سَيَائِدُ =(سَيِّدٌ ج سَيَايِدُ) *Efendiler,* gibi.

u) Bir kelimenin başında 'vâv' harfi varsa ve kırık çoğulu فَوَاعِلُ kalıbında gelirse, çoğulda yanyana gelen iki 'vav'dan, kelimenin aslından olanı hemzeye dönüşür: Mesela aşağıda verilen kelimelerin فَوَاعِلُ veznindeki çoğullarında, aslında iki 'vâv' bir araya gelir, sonra bu 'vâv'lardan birisi hemzeye dönüşür:

أَوَاثِقُ = (وَاثِقَةٌ ج وَوَاثِقُ) *Ahitler, sözler; anlaşmalar,*

أَوَاصِلُ = (وَاصِلَةٌ ج وَوَاصِلُ) *İlişkide olanlar,*

أَوَاقِفُ = (وَاقِفَةٌ ج وَوَاقِفُ) *Vakfedenler; ayakta duranlar,* gibi.

v) Sakin vâv'ın örnekleri: أَوَّلُ *'İlk'* kelimesinin müennesi olan أُولَى nın aslı وُوْلَى dır. Birinci 'vâv' harekeli, ikincisi sakin olup kelimenin aslından olduğu için, birincisi hemzeye dönüşmüş.

y) **Elifin hemzeye dönüşmesi:** Elif, müfred kipte üçüncü sırada bulunursa ve zâid ise (yâni kelimenin kök harfi değilse) ve med harfi ise ve sözkonusu müfred kelimeden sigatü münteha'l-cümû' kalıplarından biriyle çoğul yapıldığında elif hemzeye dönüşür:

وِسَادَةٌ) ج وَسَائِدُ *Yastıklar,* ضِمَادَةٌ) ج ضَمَائِدُ *Sargılar,* gibi.

ya) Renklere delâlet eden sıfatların müennesinde elif, hemzeye dönüşür: حَمْرَاءُ ث حَمْرَى *Kırmızı,* خَضْرَاءُ ث خَضْرَى *Yeşil,* صَفْرَاءُ ث صَفْرَى *Sarı,* gibi. Bu misallerde, 'râ' ve 'elif-i maksûre' arasına bir 'elif-i memdûde' eklendi ve ikinci 'elif', 'hemze'ye dönüştü.

yb) Bir kelimede, iki 'hemze' bir araya geldiklerinde ikinci 'hemze' sakin ise, birinci 'hemze'nin harekesine uygun bir illet harfine dönüşür:

أَأْلَفَ=آلَفَ *Alıştı,* أُأْلِفَ=أُولِفَ *Alıştırıldı,*

إِيلَافٌ=إِإْلَافٌ *Alışmak.*

أَأْلَمَ=آلَمَ *Acı çektirdi,* أُأْلِمَ=أُولِمَ *Acı çektirildi,*

إِيلَامٌ=إِإْلَامٌ *Acı çektirmek.*

أَأْمَنَ=آمَنَ *İman etti;* أُأْمِنَ=أُومِنَ *İman edildi;*

إِيمَانٌ=إِإْمَانٌ *İman etmek,* gibi.

*'Elif', iki yerde 'yâ' harfine dönüşür:

'Elif'ten önce kesre bulunduğunda:

سُلْطَانٌ) ج سَلَاطِينُ=سَلَاطِينُ *Sultanlar.*

مَصَابِيحُ = مَصَابِاحُ ج (مِصْبَاحٌ) *Kandiller.*

مَنَاشِيرُ = مَنَاشَارُ ج (مِنْشَارٌ) *Testereler.*

Bu kelimelerin tasğirinde de 'elif', 'yâ' harfine dönüşür:

سُلَيْطِينُ *Sultancık,* مُصَيْبِيحُ *Kandilcik.*

مُنَيْشِيرٌ *Testerecik,* gibi.

Ayrıca tasğirde de 'elif', 'yâ' harfine dönüşür:

سُحَيِّبٌ (سَحَابٌ) *Bulutcuk,* كُتَيِّبٌ (كِتَابٌ) *Kitapçık,*

غُلَيِّمٌ (غُلَامٌ) *Kölecik,* gibi. Bu misallerde, hem tasğir 'yâ'sı ve hem de 'elif' sâkindir. İki sâkin bir araya geldiği için 'elif', 'yâ' harfine dönüşür ve onda idğam olur (onunla kaynaşır.)

aa) 'Vâv'ın 'yâ' harfine dönüşmesi: 'Vâv', kesreden sonra kelimenin sonunda bulunursa, yâ harfine dönüşür:

رَضِيَ = (رَضِوَ) *Razı oldu,* قَوِيَ = (قَوِوَ) *Kuvvetli, güçlü oldu.*

الرَّاضِي = (الرَّاضِوُ) *Razı olan,* السَّامِي = (السَّامِوُ) *Yüce, ulu.*

ab) فُعُولٌ veznindeki cemu't-teksirin lâmü'l-fiili 'vâv' ise bu harf 'yâ' harfine dönüşür:

عَصَا ج عُصُوٌّ-عُصُوِيٌّ- عُصُيِّيٌّ- عُصُيٌّ- عُصِيٌّ = عِصِيٌّ *Sopalar, değnekler.*

دَلْوٌ ج دُلُوْوٌ - دُلُوْيٌّ- دُلُيِّيٌّ- دُلُيٌّ- دُلِيٌّ = دِلِيٌّ *Kovalar,* gibi.

ac) Bir kelimenin aynu'l-fiili illet harfi, lâmu'l-fiili de sahih ise ve lamü'l-fiilden önce kesre varsa, müfredinde ilâl yapıldığı için 'vâv', 'yâ' harfine dönüşür:

دَارٌ ج (دِوَارٌ) = دِيَارٌ *Yurtlar,* حِيَلٌ =(حِوَلٌ) ج حِيلَةٌ *Hileler,*

دِيَمٌ = (دِوَمٌ) ج دِيمَةٌ *Sükunetle yağan yağmurlar,*

قِيَمٌ (قِوَمٌ) ج قِيمَةٌ *Değerler,* gibi.

ad) Bir kelimenin müfredinde 'vâv' harfi sâkin ise, cem'u't-teksîrinde 'vâv'dan sonra 'elif' gelirse 'vâv' harfi, 'yâ' ya dönüşür:

حِيَاضٌ (حِوَاضٌ) ج حَوْضٌ *Havuzlar,*

سِيَاطٌ (سِوَاطٌ) ج سَوْطٌ *Sopalar,* gibi.

ae) 'Vâv' dört, beş veya altı harfli nakıs fiillerin sonunda bulunursa ve ondan önce fetha varsa elife, müzâride de kendinden önceki harf kesreli ise, 'yâ' harfine dönüşür:

أَعْطَى – يُعْطِي = (أَعْطَوَ) *Verdi,*

زَكَّى – يُزَكِّي = (زَكَّوَ) *Büyütmek; birini temize çıkarmak,*

اِصْطَفَى – يَصْطَفِي = (اِصْطَفَوَ) *Seçti,*

اِسْتَقْصَى – يَسْتَقْصِي = (اِسْتَقْصَوَ) *İyice araştırdı, inceledi.*

تَعَالَى – يَتَعَالَى = (تَعَالَوَ) *Yükseldi, yüce oldu,* gibi.

ae) 'Vâv' şeddesiz olarak sâkin ise ve ondan önce kesre varsa 'yâ' harfine dönüşür:

مِيعَادٌ = (مِوْعَادٌ) *Zaman, vade,*

مِيزَانٌ = (مِوْزَانٌ) *Tartı aleti, terazi,*

مِيقَاتٌ = (مِوْقَاتٌ) *Zaman; mevsim,* gibi.

af) فُعْلَى veznindeki sıfatın lâmü'l-fiili 'vâv' ise, 'yâ' harfine dönüşür: دُنْيَا =(الدُّنْوَى) *Dünya; en alçak,*

عُلْيَا = (العُلْوَى) *En yüksek,* gibi.

ag) Cemu't-teksir فُـعَّلٌ vezninde ise, (yâni lamü'l-fiili sahîh, aynu'l-fiili şeddeli ve fethalı 'vâv' ise, illet harfleri arasında fâsıla (ayıraç) yoksa 'vâv', 'yâ' harfine dönüşür:

صَائِمٌ ج (صُوَّمٌ) صُيَّمٌ *Oruç tutanlar,*

نَائِمٌ ج (نُوَّمٌ) نُيَّمٌ *Uyuyanlar,* gibi.

ah) فَـعْلى veznindeki ismin lâmü'l-fiili 'yâ' harfi ise, bu harf 'vâv'a dönüşür:

(تَقْيَا) =تَقْوَى *Takvâ,* (فَتْيَا) = فَتْوَى *Fetvâ,*

(شَرْيَا) = شَرْوَى *Benzer, aynı,* gibi.

aı) فُـعْلى veznindeki ismin aynü'l-fiili 'yâ' harfi ise, bu harf 'vâv'a dönüşür. Bu kelimenin sadece isim olması (yâni sıfat olmaması şarttır):

(طُيْبَى) = طُوبَى *En güzel, en iyi; Firdevs cenneti.*

aj) Bazı kelimelerin sonundaki (ي) 'yâ' harfi, hemzeye dönüşür: ظِبَاءٌ = (ظِبَايٌ) *Dişi ceylan, geyik.* gibi.

Kamerî harfler (الحُرُوفُ القَمَرِيَّةُ) : Arapçada ta'rif edatı (ال) 'el' den sonra gelen ve 'lâm' harfini şeddeli kılmadan okunan şu ondört harftir.

(ا- ب - ج - ح - خ - ع - غ - ف - ق-ك- م - هـ - و - ي)

Misaller: الأَكْلُ *Yemek;* اَلْأَنْعَامُ *Koyun, sığır ve deve sürüleri.*

اَلْبِـرُّ *İyilik;* اَلْبَـابُ *Kapı;* اَلْبَـقَـرَةُ *İnek;* اَلْجَـبَلُ *Dağ;*

اَلْجَائِزَةُ *Ödül;* اَلْجَمَلُ *Deve;* اَلْحُسْنُ *Güzellik;* اَلْخَيْرُ *İyilik;* اَلْخُبْزُ *Ekmek;* اَلْعَيْنُ *Göz;* اَلْغُرْفَةُ *Oda;* اَلْغَمَامُ *Sis;* اَلْقَمَرُ *Ay;* اَلْقُطْنُ *Pamuk;* اَلْكِتَابُ *Kitap;* اَلْكَلْبُ *Köpek;* اَلْمِصْبَاحُ *Lamba;* اَلْمَاعِزُ *Keçi;* اَلْهَوَاءُ *Hava,* اَلْوَلَدُ *Çocuk,* اَلْيَوْمُ *Gün,* gibi.

وَالْقَمَرَ قَدَّرْنَاهُ مَنَازِلَ حَتَّى عَادَ كَالْعُرْجُونِ الْقَدِيمِ. *"Biz, ay için de bir takım menziller tâyin ettik. Nihâyet o, kurumuş hurma dalının ince yayı hâline (hilâl) geldi."* (Yâsîn, 36/39)

el-Kasem (اَلْقَسَمُ) : Yemin. Allah veya kutsal bir şey ile sözü pekiştirmek için veya konuşanın sözünün doğruluğunu desteklemek veya dinleyiciyi inandırmak için yemin etmek. Yeminden sonra, kasemin cevabı zikredilir ve umumiyetle bir edat ile pekiştirilir. بِاللَّهِ لأَصُومَنَّ اليَوْمَ! *Allah'a yemin ederim ki bugün oruç tutacağım.*

Yemin için üç edat kullanılır.

Bunlar: اَلوَاوُ وَ التَّاءُ و البَاءُ edatlarıdır:

*(وَاو)'vâv' yemin edatı ile ilgili misaller:

وَ اللَّهِ لاَ يَنْجُو مِنَ الْقَدَرِ أَحَدٌ. *Allah'a andolsun ki hiç kimse kaderden kurtulamaz.*

وَاللَّهِ لَأَبْذُلَنَّ جَهْدِي فِي الدِّفَاعِ عَنِ الْوَطَنِ. *Vallahi vatanı savunmada bütün gücümü ve çabamı elbette harcayacağım.*

وَ اللَّهِ لَأُسَاعِدَنَّ الْمُحْتَاجَ. *Allah'a andolsun ki, ben muhtaca kesinlikle yardım edeceğim.*

وَ اللَّهِ لَقَدِ انْتَصَرَ جَيْشُنَا. *Allah'a andolsun ki, ordumuz zafer kazandı.*

وَ اللَّهِ إِنَّ الْمُجْتَهِدَ فَائِزٌ. *Allah'a andolsun ki, çalışkan başarılı olacak.*

وَاللَّيْلِ إِذَا يَغْشَى. *"(Karanlığı ile etrafı) Örttüğü zaman geceye andolsun."* (el-Leyl, 92/1)

ق وَالْقُرْآنِ الْمَجِيدِ. *"Kâf. Şanlı ve şerefli Kur'ân'a andolsun ki,..."* (Kâf, 50/1)

* (التَّاءُ)'tâ' yemin edatı, yalnız Allah adına yemin edilirken kullanılır: تَاللَّهِ! *Allah'a andolsun ki...*

تَاللَّهِ تَفْتَؤُا تَذْكُرُ يُوسُفَ. *"Allah'a andolsun ki, sen halâ Yusuf'u anıp duruyorsun."* (Yusuf, 12/85)

تَاللَّهِ إِنَّكَ لَفِي ضَلَالِكَ الْقَدِيمِ. *"Allah'a andolsun ki, sen halâ eski şaşkınlığındasın."* (Yusuf, 12/95)

تَاللَّهِ لَقَدْ عَلِمْتُمْ مَا جِئْنَا لِنُفْسِدَ فِي الأَرْضِ. *"Allah'a yemin olsun ki, bizim yeryüzünde fesat çıkarmak için gelmediğimizi... çok iyi biliyorsunuz.."* (Yusuf, 12/73)

تَاللَّهِ لَأَكِيدَنَّ أَصْنَامَكُمْ بَعْدَ أَنْ تُوَلُّوا مُدْبِرِينَ. *"Allah'a yemin olsun ki, siz dönüp gittikten sonra, putlarınıza tuzak kuracağım."* (el-Enbiyâ, 21/57)

تَاللَّهِ لَقَدْ آثَرَكَ اللَّهُ عَلَيْنَا. *"Allah'a andolsun ki, Allah seni*

bizden üstün kılmıştır." (Yusuf, 12/91)

تَاللَّهِ إِنْ كُنَّا لَفِي ضَلَالٍ مُبِينٍ. *"Allah'a yemin olsun ki, biz apaçık bir sapıklık içinde imişiz."* (eş-Şu'arâ, 26/97)

تَاللَّهِ إِنَّ الْكَذِبَ لَمَمْقُوتٌ. *Allah'a andolsun ki, yalan (duyanları) kızdırır.*

* (البَاء)'bâ' yemin edatı ile ilgili misaller:

بِاللَّهِ لَأَضْرِبَنَّكَ. *Allah'a yemin ederim ki, kesinlikle seni döveceğim.*

بِاللَّهِ لَأُكْرِمَنَّكَ. *Allah'a yemin ederim ki, mutlaka sana ikramda bulunacağım.*

قَالَ فَبِعِزَّتِكَ لَأُغْوِيَنَّهُمْ أَجْمَعِينَ. *"İblis dedi ki: "Senin izzetine yemin olsun ki, ben de onların hepsini mutlaka azdıracağım."* (Sâd, 38/82)

* Kasemin cevabı olan cümle müsbet mâzi fiil ise, bu cümlenin başında (لَ) 'lâm've (قَدْ) 'kad' bulunur:

وَالتِّينِ وَالزَّيْتُونِ وَ طُورِ سِنِينَ وَ هَذَا الْبَلَدِ الأَمِينِ لَقَدْ خَلَقْنَا الإِنْسَانَ فِي أَحْسَنِ تَقْوِيمٍ. *"İncire ve zeytine andolsun. Sina dağına andolsun. Ve bu güvenli şehre andolsun ki; Biz insanı gerçekten en güzel biçimde yarattık."* (et-Tîn, 95/1-4).

وَاللَّهِ لَقَدْ رَأَيْتُ عَمْرًا. *Allah'a yemin ederim ki, 'Amr'ı gerçekten gördüm.*

* Yemin bazen merhamet dilemek veya yalvarmak için

yapılır: بِرَبِّكَ لاَ تَذْهَبْ! *Rabbin hakkı için gitme!*

بِاللَّهِ هَلْ تُسَاعِدُ الضَّيْفَ!؟ *Allah için, misâfire yardım eder misin?*

أَقْسَمْتُ بِاللَّهِ عَلَيْكَ لَتَفْعَلَنَّ. *Allah hakkı için bunu yapmanı isterim!*

* Cevap cümlesinin başında (لَيْسَ) *'değildir'* veya diğer bir olumsuzluk edatı zikredilirse, başka bir te'kid edatına gerek yoktur:

وَ اللَّهِ مَا الْكَسَلُ بِنَافِعٍ. *Allah'a andolsun ki, tembellik faydalı değildir.*

قَالُوا وَاللَّهِ رَبِّنَا مَا كُنَّا مُشْرِكِينَ. *"Rabbimiz Allah'a yemin ederiz ki, biz O'na ortak koşanlar değildik" dediler."* (el-En'âm. 6/23)

وَاللَّهِ مَا الصِّحَّةُ إِلاَّ أَثْمَنَ كَنْزٍ. *Allah'a yemin ederim ki sağlık, en zengin hazineden başka bir şey değildir.*

وَالضُّحَى وَاللَّيْلِ إِذَا سَجَى. مَا وَدَّعَكَ رَبُّكَ وَمَا قَلَى. *"Kuşluk vaktine andolsun. Karardığı zaman geceye andolsun. (Ey Muhammed!) Rabbin seni terketmedi ve sana darılmadı."* (ed-Duhâ. 93/1-3)

وَاللَّهِ لَيْسَ لِلْمَرْءِ إِلاَّ مَا سَعَى. *Allah'a yemin ederim ki, insana çalışmasından başka bir şey yoktur.*

* Yemin manasında kullanılan fiiller:

أَهؤُلاَءِ الَّذِينَ أَقْسَمُوا بِاللَّهِ جَهْدَ أَيْمَانِهِمْ إِنَّهُمْ لَمَعَكُمْ. *"Sizinle*

beraber olduklarına dair, olanca güçleriyle, Allah'a yemin edenler bunlar mı?" (el-Mâide, 5/53)

يَحْلِفُونَ بِاللَّهِ إِنَّهُمْ لَمِنْكُمْ. *"(Münafıklar), sizden olduklarına dair, Allah'a yemin ederler."* (et-Tevbe, 9/56)

أُقْسِمُ لَأُسَافِرَنَّ. *Yolculuğa çıkacağıma dair yemin ederim.*

أُقْسِمُ لاَ أُسَاعِدُ الظَّالِمَ وَلاَ أَقُولُ إِلاَّ الْحَقَّ. *Zâlime yardım etmeyeceğime ve doğrudan başka bir şey söylemeyeceğime dair yemin ederim.*

أُقْسِمُ بِاللَّهِ لاَ أَتَعَامَلُ مَعَكَ. *Allah'a yemin ederim ki ben seninle muâmele etmem.*

أَحْلِفُ أَنَّنِي قُلْتُ الْحَقَّ. *Doğruyu söylediğime dair yemin ederim.*

أَشْهَدُ لَقَدْ أَتْمَمْتُ وَاجِبَاتِي بِكُلِّ أَمَانَةٍ وَإِخْلاَصٍ. *Görevlerimi tam bir güven ve samimîyetle tamamladığıma dair şahitlik ederim (yemin ederim).*

وَاللَّهُ يَشْهَدُ... *Allah şahittir ki ...;*

وَ أَشْهَدُ بِاللَّهِ لَأَفْعَلَنَّ.... *... yapacağıma dair kesinlikle Allah'ı şahit gösteririm.*

* Cevap cümlesi müsbet müzâri fiil ise, onda (لَ) 'lâm' ve te'kid nunu bulunur:

تَاللَّهِ لَأَفْعَلَنَّ الْخَيْرَ. *Allah'a yemin ederim ki ben mutlaka iyilik yapacağım.*

تَالرَّحْمنِ لَأُنْفِقَنَّ أَمْوَالِي فِي سَبِيلِ اللَّهِ. *Rahmân (olan Allah')a*

yemin ederimki ben mallarımı Allah yolunda kesinlikle harcayacağım.

فَوَرَبِّكَ لَنَسْئَلَنَّهُمْ أَجْمَعِينَ. *"Rabbine andolsun ki, onların hepsini mutlaka sorumlu tutacağım."* (el-Hicr, 15/92)

وَاللَّهِ لَأُدَافِعَنَّ عَنِ الْمَظْلُومِ. *Allah'a yemin ederim ki ben mazlumu savunacağım.*

فَوَرَبِّكَ لَنَحْشُرَنَّهُمْ وَ الشَّيَاطِينَ. *"Rabbine andolsun ki, biz onları şeytanlarla birlikte elbette mahşerde toplayacağız."* (Meryem, 19/68)

* Kasem'den sonra gelen cümleye, "yeminin cevabı" (الْقَسَمِ جَوَابُ) denir. Cevap cümlesinde, cümleyi pekiştirmek için (إِنَّ) *'şüphesiz ki'* ve إِنَّ nin haberinde te'kid (لَ) 'lâm'ı bulunur:

وَ اللَّهِ إِنَّ الصِّدْقَ لَمِنَ الأَخْلاَقِ الْفَاضِلَةِ. *Allah'a yemin ederim ki doğruluk üstün ahlaktandır.*

فَوَرَبِّ السَّمَاءِ وَالأَرْضِ إِنَّهُ لَحَقٌّ مِثْلَ مَآ أَنَّكُمْ تَنْطِقُونَ. *"Göğün ve yerin Rabbine andolsun ki, bu (va'dolunduğunuz şey), sizin konuştuğunuz gibi kesin ve gerçektir."* (ez-Zâriyât, 51/23)

وَالْعَصْرِ إِنَّ الإِنْسَانَ لَفِي خُسْرٍ. *"Asra yemin olsun ki, insan gerçekten ziyan içindedir."* (el-Asr, 103/1-2)

* Yapılmış bir iş için yemin edilirse, cevap cümlesinin başında herhangi bir te'kid edatının gelmesine gerek yoktur:

وَاللَّهِ فَعَلْتُ.... *Allah'a yemin ederimki ben ... yaptım.*

* Bazen cevap cümlesinin başında sadece te'kid için (لَ) 'lâm' gelir: وَاللَّهِ لَنِعْمَ الْفَتَاةُ هِنْدٌ. *Allah'a yemin ederim ki, Hind ne güzel genç kızdır!*

* Arapçada bazı kalıplar yemin için kullanılır:

وَأَيْمُ اللَّهِ! *Allah'a yemin ederim!* Basralılara göre bu cümlenin aslı وَ أَيْمُنُ اللَّهِ şeklindedir.

لَعَمْرِي... *Ömrüme yemin ederim ki ...*

لَعَمْرُ اللَّهِ. *Allah'ın ömrüne yemin ederim ki ...*

لَبَقَاءُ اللَّهِ. *Allah'ın bekâsına (sürekli kalmasına) yemin ederim!*

*Bazen kasem edatı ve kendisi ile yemin edilen şey hazfedilir. Bu durumda ya cevabın başındaki (لَ) 'lâm' edatı kaseme delalet eder veya cümlenin manasından kasem olduğu anlaşılır: لَتُبْلَوُنَّ فِي أَمْوَالِكُمْ وَ أَنْفُسِكُمْ. *"Andolsun ki, mallarınız ve canlarınız hususunda imtihana çekileceksiniz."* (Âl-i İmrân, 3/186) وَ إِنْ مِنْكُمْ إِلاَّ وَارِدُهَا. *"İçinizden oraya (Cehenneme) uğramayacak kimse yoktur."* (Meryem, 19/71)

Not: Kasem cümlesinin irapta yeri yoktur.(Ayrıca bk. Cevâbü'l-kasem maddesi).

Kat'ı (اَلْقَطْعُ) : Kesme, ayrı bir hece olarak söyleme, kelime başındaki hemzeyi okumak: أَحْسَنَ *(O) iyilik etti.*

*ال tarif edatı hariç, hemze ile başlayan bütün edatların

başın- daki hemze, kat' hemzesidir: إِلَى- إِنَّ- أَنَّ - أَنْ- أَيْنَ gibi.

* Üç harfli mehmuz fiillerin mâzî ve masdarlarının başındaki ve dört harfli bütün fiillerin mazisinin emrinin ve masdarının başındaki hemzeler:

أَكْرَمَ/إِكْرَامًا. *İkramda bulundu,* أَكْرِمْ. *İkramda bulun!* أَكَلَ/أَكْلاً. *Yedi,* أَجَابَ/إِجَابَةً. *Cevap verdi,* أَمَرَ/ أَمْرًا. *Emretti,* أَمْدِدْ. *Destekle!* أَمَدَّ/ إِمْدَادًا. *Destekledi,* أَجِبْ. *Cevap ver!* gibi.

* "Vasıl hemzesi" maddesinde zikredilen on isim hariç, bütün isimlerin başındaki hemzeler:

إِبْرَاهِيمُ *İbrahim,* إِسْتَانْبُولُ *İstanbul,*

إِسْمَاعِيلُ *İsmail,* إِسْحَاقُ *İshak,*

أَحْمَرُ *Kırmızı,* gibi. أَفْضَلُ *En üstün,*

*Müzâri fiilde, "mütekellim vahdehu" başındaki hemze.

أَجْتَمِعُ *Toplanıyorum,* أَكْتُبُ *Yazıyorum,*

أُجِيبُ *Cevap veriyorum,* أَتَعَلَّمُ *Öğreniyorum,*

أُعْطِي *Veriyorum,* gibi.

*Ayrıca kat', tâbilerden sıfatı, medih (övme) veya zemm (yerme için) başka şekilde irab etmek manasına gelir:

اَلْحَمْدُ لِلَّهِ الرَّحِيمُ (هُوَ الرَّحِيمُ). *Allah'a hamd olsun. O merhamet edendir.*

أَكْرَهُ الشَّيْطَانَ الرَّجِيمُ. *Şeytandan hoşlanmıyorum. O*

lanetlenmiştir.

رَأَيْتُ أَحمَدَ الشُّجَاعُ. (أي هُوَ الشُّجَاعُ). *Ahmed'i gördüm. O cesurdur,* gibi.

*Bir cümlede bir kaç sıfat bulunduğunda, birincisini sıfat yapmak gerekir. Diğerlerini ise, sıfat yapmak veya kat' etmek (medih veya meful için kullanmak) caizdir: Buna da kat' denir:

مَرَرْتُ بِالطِّفْلِ الضَّحُوكِ الذَّكِيِّ النَّشِيطُ. *Gülen çocuğa uğradım. O akıllıdır, atılgandır.*

جَاءَ طَالِبٌ شُجَاعٌ ذَكِيٌّ نَاجِحٌ. *Cesur, akıllı, başarılı bir öğrenci geldi.* Veya şöyle denilebilir:

جَاءَ طَالِبٌ شُجَاعٌ ذَكِيًّا نَاجِحًا. *Cesur bir öğrenci geldi. Yâni akıllı ve başarılı olan öğrenciyi kasdediyorum.*

*Bazı isimleri, izâfetten kesmek (ayırmak) caizdir. Bu durumda, müzâfün ileyh, mâna bakımından var kabul edilir:

جَاءَ عُمَرُ مِنْ قَبْلُ. *Ömer, önceden geldi.*

Bir isim izâfetten kesilirse ve ondan sonra müzâfün ileyh menvî (kasdedilir) değilse ve o isim mansub ise cümlede "hâl" olur:

حَضَرْتُ بَعْدًا (أي مُتَأَخِّرًا). *Ben, geç olarak geldim,* gibi.

*Mevsuf ve sıfatta amel eden âmiller, mâna bakımından değişik, fakat amel bakımından değişik değil ise veya mana bakımından değişik değil, ama amel bakımından değişik ise, na'tı kat' etmek (sıfat olmaktan düşürmek) gerekir:

أَقْبَلَ الضَّيْفُ وَانْصَرَفَ السَّائِحُ الزَّائِرَيْنِ. (أي أَخُصُّ أَوْ أَعْنِي أَوْ أَمْدَحُ الزَّائِرَيْنِ). *Misafir yöneldi, turist döndü. (Yâni iki*

ziyaretçiyi kasdediyorum.) Bu misalde أَقْبَلَ ve انْصَرَفَ fiillerinin manaları değişiktir. İkisi de fâilini ref' ettiği için, amelleri ayrı değildir. Bundan dolayı الزَّائِرَيْنِ kelimesi, mahzuf bir fiilin mefulu bihidir. Cümlede أَعْنِي veya أَخُصُّ veya أَمْدَحُ fiillerinden biri hazfedilmiştir.

مَرَرْتُ بِالضَّيْفِ وَ لاَقَيْتُ الزَّائِرَ السَّائِحَيْنِ (أو هُمَا السَّائِحَانِ). *Misafire uğradım. Ve ziyaretçi ile karşılaştım. (Yâni o ikisi, turist idiler).* Bu misalde, لاَقَيْتُ ve مَرَرْتُ fiillerinin amelleri değişiktir. Çünkü birincisinin "mefûlü bih"e ihtiyacı yoktur. İkinci fiil "mefûlü bih" e muhtaçtır. Ve bu iki fiilin manaları değişik değildir. Bundan dolayı السَّائِحَيْنِ kelimesi, sıfat olmaktan kesilmiş ve mefulü bih olarak irab edilmiştir.

قَابَلْتُ الرَّسُولَ وَ سَلَّمْتُ عَلَى الزَّمِيلِ الظَّرِيفَانِ. (أي هُمَا الظَّرِيفَانِ). *Elçi ile görüştüm ve arkadaşa selam verdim. O ikisi zarifdirler.*

*Mübdelü minh, mücmel (belirsiz) ise, bedel de tafsilatlı (detaylı ise) kat' gerekir:

مَرَرْتُ بِرِجَالٍ طِوَالاً وَ قِصَارًا (أو هُمْ طِوَالٌ وَ قِصَارٌ). *Adamlara uğradım. Onlar uzun ve kısa adamlar idi.*

* Bedelde detay yoksa kat' yapmak caizdir:

هَذَا عَلِيٌّ الشُّجَاعُ. *Bu, cesur Ali'dir.*

Kat'a misal: هَذَا عَلِيٌّ الشُّجَاعَ. *Bu Ali'dir. Yâni o cesurdur.*

رَأَيْتُ عَلِيًّا الشُّجَاعَ /الشُّجَاعُ. *Cesur Ali'yi gördüm.* veya

(Ali'yi gördüm. O cesurdur.)

*Atfu'l-beyanda da kat' yapmak caizdir:

مَرَرْتُ بِبِنْتِ جَارِنَا الرَّبَابُ (هِيَ الرَّبَابُ). *Komşumuzun kızına uğradım. O, Rebâb'dır.*

هذه بِنْتُ صَدِيقِي سُعَادُ (أَعنِي سُعَادَ). *Bu dostum'un kızı Su'âd'dır.* Veya (*Bu dostumun kızıdır. Yâni Suâd'dır.)*

(Ayrıca bk. Hemzetü'l-kat' maddesi).

el-Kavâ'idü'n-nahviyye (القَوَاعِدُ النَّحْوِيَّةُ) : Nahiv kuralları.

el-Kelâm (الكَلَامُ) : Anlamlı söz, cümle.

قَامَ زَيْدٌ. *Zeyd ayağa kalktı.* أُحِبُّ السِيَاحَةَ كَثِيرًا. *Seyahati, çok severim.* فَازَ الْمُتَّقُونَ. *Takva sahipleri kurtulmuştur.*

رَأْسُ الْحِكْمَةِ مَخَافَةُ اللَّهِ. *Allah korkusu, hikmetin başıdır.* (Aclûnî, *Keşfu'l-Hefâ*, 1/507).

مَنْ صَدَقَ نَجَا. *Kim doğru konuşursa, kurtulur.*

*Bazen, cümlenin bir parçası gizli olabilir. Bu ya bazı fiil kiplerinde olur:

اِسْتَقِمْ (أَنْتَ)! *Dosdoğru ol!* اِجْتَهِدْ(أَنْتَ)! *Çalış!*

أَنَامُ (أَنَا). *Ben uyuyorum.* نَتَحَدَّثُ (نَحْنُ). *Biz konuşuyoruz.*

تَخْرُجُ (أَنْتَ). *Sen çıkıyorsun,* gibi.

Veya soruya verilen cevap cümlesinde olur: مَنْ أَنْتَ؟ *Sen kimsin?"* sorusunun cevabında خَالِدٌ *Halit,* demen gibi. Bu

ibarenin aslı أَنَا خَالِدٌ *Ben Halit'im*, şeklindedir.

Kelime (الكَلِمَةُ) : Cümleyi oluşturan sözcüklerden her biri. İsim, fiil ve harf olmak üzere üç kısma ayrılır:

كِتَابٌ *Kitap*, قَلَمٌ *Kalem*, أَسَدٌ *Arslan*, خَالِدٌ *Halit*.

اِجْتَهَدَ *Çalıştı*, سَافَرَ *Yolculuğa çıktı*, قَرَأَ *Okudu*, اِقْرَأْ *Oku!*

ثُمَّ *Sonra*, إِلَى *...e kadar*, مِنْ *...den, dan*, فِي *...de, da*, gibi.

Kem el-haberiyye (كَمْ الخَبَرِيَّةُ) : Bir işin veya nesnenin çok miktarda olduğunu ifâde eden "kem". Ne kadar çok, nice mânalarına gelir. Bu edat, sükûn üzerine mebnîdir ve kendisinden sonra hem müfred, hem de çoğul ve mecrur bir isim temyiz olarak gelebilir. Bu isme, temyîz denilir. Bazen kendisinden sonra fiil cümlesi de gelebilir:

كَمْ كُتُبٍ اِشْتَرَيْتُ؟ *Nice kitapları satın aldım!*

كَمْ تَرَكُوا مِنْ جَنَّاتٍ وَ عُيُونٍ *"Onlar, geride nice bahçeler ve pınarlar bırakmışlardı!"* (Duhân, 44/25).

كَمْ أَنْبَتْنَا فِيهَا مِنْ كُلِّ زَوْجٍ كَرِيمٍ *"Biz orada (yeryüzünde), her türlü bitkiden nice güzel çiftler yetiştirmişiz."* (Şu'arâ, 26/7)

كَمْ سَاعَةٍ اِشْتَغَلْتُ! *Nice saatler, çalıştım!*

كَمْ مُلُوكٍ بَادَ مُلْكُهُمْ! *Nice krallar var ki, krallığı yok oldu!*

كَمْ لَيْلَةٍ بِتُّهَا غَيْرَ نَائِمٍ! *Nice geceleri, uyumadan geçirdim!*

كَمْ رَجُلٍ عِنْدِي! *Yanımda nice adam var!*

كَمْ رَجُلٍ رَأَيْتُهُ! *Nice adamı gördüm!*

كَمْ كِتَابٍ قَرَأْتُ! *Nice kitabı okudum.*

كَمْ بَيْتٍ حَفِظْتُ! *Nice, (şiir) beytini ezberledim!*

كَمْ طَبِيبٍ زَارَكَ! *Nice doktor seni ziyâret etti.*

كَمْ جُنْدِيٍّ فِي الْمَعْرَكَةِ! *Savaşta, nice asker var!*

كَمْ فَارِسٍ غَلَبْتُ! *Ben nice süvâriyi yendim!*

كَمْ طَالِبٍ كَافَأْتُ! *Nice öğrenciyi ödüllendirdim.*

*"Kem el-haberiyye", cümledeki yerine göre mahallen merfu veya mansub veyahut mecrur olur. Bunun en pratik çözümü şöyledir: "Kem" soru 'kem'i olmuş olsaydı sorulan soruya verilen cevap cümlesinde, 'kem'in yerine kullanılacak kelimenin i'râbı ne ise "kem" ona göre irab edilir. Misaller:

كَمْ زِيَارَةٍ زُرْتَ صَدِيقَكَ! *Sen, arkadaşanı nice defa ziyaret ettin!* Bu misalde "kem" mahallen mansubdur, (زُرْتَ) fiilinin mefulü mutlakıdır.

صَاحِبَ كَمْ تِلْمِيذٍ زُرْتَ! *Sen nice öğrencinin sahibini ziyâret ettin?* Bu misalde "kem" mahallen mecrurdur. Çünkü soru olmuş olsaydı, verilen cevapta müzâfün ileyh olacaktı.

صَاحِبَ عِشْرِينَ تِلْمِيذًا. *Yirmi öğrencinin sahibini (ziyâret ettim),* gibi.

كَمْ طَبِيبٍ فِي الْمَدِينَةِ! *Şehirde nice doktor var!* Bu misalde "kem" mahallen merfudur, mübtedâdır.

كَمْ تَظُنُّ مِنْ تِلْمِيذٍ نَجَحَ! *Ne kadar öğrencinin başarılı olduğunu*

zannedebilirsin! Bu misalde "kem" mahallen mansubdur, (ظَنَّ) fiilinin mefuludür.

بِكَمْ دِرْهَمٍ اشْتَرَيْتُ الْكِتَابَ! *Kitabı nice dirhemle satın aldım!* Bu misalde "kem", harf-i cer ile mahallen mecrurdur.

* "Kem el-haberiyye"nin temyizi üzerine, (لاَ) atıf edatı ile atıf yapılabilir:

وَكَمْ دِرْهَمٍ عِنْدِي لاَ دِرْهَمٌ وَلاَ دِرْهَمَانِ. *Bende nice dirhem (ler) var. Bir dirhem değil, iki dirhem değil.*

كَمْ مَالِكَ! لاَ مِائَةٌ وَلاَ مِئَتَانِ. *Malın ne kadar çoktur. Ne yüz, ne de ikiyüz (dirhemdir).*

كَمْ دَرَاهِمِكَ! لاَ أَلْفٌ وَلاَ أَلْفَانِ. *Dirhemlerin ne kadar da çoktur. Ne bindir, ne de iki bindir.*

* "Kem el-haberîye"nin temyizi, bazen (مِنْ) cer edatı ile mecrur olur: كَمْ مِنْ مَلَكٍ فِي السَّمٰوَاتِ لاَ تُغْنِي شَفَاعَتُهُمْ شَيْئًا. *"Göklerde bulunan nice melekler vardır ki, onların şefaâti hiç bir şeye yaramaz."* (en-Necm, 53/26).

كَمْ مِنْ فِئَةٍ قَلِيلَةٍ غَلَبَتْ فِئَةً كَثِيرَةً بِإِذْنِ اللّٰهِ. *"Nice az topluluklar var ki, Allah'ın izniyle (sayıca kendilerinden) çok olan topluluklara üstün gelmiştir."* (el-Bakara, 2/249).

وَ كَمْ مِنْ قَرْيَةٍ أَهْلَكْنَاهَا. *"Nice beldeler var ki biz onları (halkını) yok ettik."* (el-A'râf, 7/4).

Kem el-istifhâmiyye (كَمْ الاِسْتِفْهَامِيَّةُ) : Soru edatı olan "kem". Ne kadar, kaç mânasına gelir. Bu edât, sükûn üzerine mebnîdir ve kendisinden sonra müfred, mansub bir isim gelir.

Bu isme, temyîz denilir:

كَمْ بَيْتًا حَفِظْتَ؟ *Sen kaç beyit ezberledin?*

كَمْ كِتَابًا اشْتَرَيْتَ؟ *Kaç kitap satın aldın?*

كَمْ كِتَابًا قَرَأْتَ؟ *Sen kaç kitap okudun?*

كَمْ يَوْمًا كَانَتْ إِجَازَتُكَ؟ *Tatilin kaç gün idi?*

كَمْ مَدِينَةً زُرْتَ؟ *Kaç şehri ziyaret ettin?*

كَمْ سَاعَةً دَرَسْتَ؟ *Kaç saat ders okudun?*

كَمْ يَوْمًا سِرْتَ؟ *Kaç gün yürüdün?*

كَمْ فَرْسَخًا قَطَعْتَ؟ *Kaç fersah yol aldın?*

* "Kem", cer edatı ile mecrur ise veya müzâfün ileyh ise, ondan sonraki isim mecrur olur:

كِتَابَ كَمْ تِلْمِيذٍ طَالَعْتَ؟ *Kaç öğrencinin kitabını mütalaâ ettin!*

بِكَمْ دِرْهَمٍ اشْتَرَيْتَ؟ *Kaç dirheme satın aldın?*

بِكَمْ لِيرَةٍ ابْتَعْتَ الْكِتَابَ؟ *Kitabı kaç liraya satın aldın?*

* Soru edatı olan (كَمْ) ile, haberiye "kem"i yedi hususta ortaktırlar:

1- İkisi de cinsi ve miktarı bilinmeyen bir sayıdan kinâyedir.

2- İkisi de sükûn üzerine mebnîdir.

3- İkisinin de temyize ihtiyacı vardır.

4- Her ikisinin temyizinin başına مِنْ cer edatı gelebilir.

5- Bir ipucu veya delil olduğunda temyizleri hazfedilebilir.

6- Her ikisi de cümle başında kullanılır. Ancak cer edatı veya

müzaf (tamlanan), bu iki edâttan önce gelebilir.

7- İkisi de ref', nasb ve cer olmak üzere, mahallen irab edilir.

Lafzına göre müfred müzekker bir zamir veya manasına göre tesniye ve cem' zamiri (كَمْ) i istifhâmiyye için kullanılabilir:

كَمْ صَـــدِيقًـــا زَارَكَ أو زَارَاكَ أو زَارُوكَ؟ *Kaç arkadaş seni ziyaret etti? Veya iki arkadaş seni ziyaret etti mi? Veya onlar seni ziyaret ettiler mi?*

*Soru edatı olan "kem", sekiz hususta "kem el-haberîyye"den ayrılır:

1- Soru edatı olan (كَمْ) "kem"in temyizi, müfred ve mansubdur:

كَمْ كِتَـابًـا حَـفِظْتَ؟ *Kaç kitabı ezberledin?* Ancak "kem" edatı, harf-i cer ile mecrur olursa, temyizi gizli (مِنْ) ile cer edilir:

بِكَمْ دِينَارٍ اشْتَرَيْتَ عَبَاءَكَ؟ *Abanı kaç dinara satın aldın?*

"Kem el-haberiyye"nin temyizi mecrurdur. Müfred veya cemi' gelebilir: كَمْ فَارِسٍ غَلَبْتُ! *Nice süvariyi yendim.*

كَمْ مَصَاعِبَ اقْتَحَمْتُهَا! *Nice musibetlere maruz kaldım.*

2- كَمْ el-Haberiyye, رُبَّ gibi mâzi fiilin önüne gelir. Müzâri fiilin önüne gelmez.

كَمْ تَرَكُوا مِنْ جَنَّاتٍ وَ عُيُونٍ. *"Onlar, geride nice bahçeler ve pınarlar bırakmışlardı!" (ed-Duhân, 44/25)*

* "Kem el-istifhâmiyye" den sonra müzâri fiili gelebilir:

كَمْ شَجَرَةً سَتَغْرِسُ؟ *Kaç ağacı dikeceksin?*

3- كَمْ el-Haberiyye'yi kullanan kimse, muhatabından cevap

beklemez. كَمْ el-İstifhâmiyye'yi kullanan ise, muhataptan cevap bekler.

4-كَمْ el-Haberiyye'de söylenen sözün doğru veya yalan olması mümkündür. كَمْ el-İstifhâmiyye'de böyle bir mâna yoktur.

5- كَمْ el-Haberiyye'nin bedelinin önüne soru edatı olan (أ) hemze gelmez.

كَمْ رِجَالٍ فِي الدَّارِ! عِشْرُونَ بَلْ ثَلاَثُونَ. *Evde nice adamlar var. Yirmi, bilâkis otuz (adam var).*

كَمْ كُتُبٍ عِنْدِي! خَمْسُونَ بَلْ سِتُّونَ. *Bende nice kitaplar var. Elli, bilâkis altmış (kitap var).*

"Kem el-istifhâmiyye"de ise şöyle denir:

كَمْ كِتَابًا عِنْدَكَ؟ أَ خَمْسُونَ أَمْ سِتُّونَ؟ *Yanında kaç kitap var? Elli kitap mı, altmış mı?*

6-Soru edatı olan كم ve temyizi arasına cer edatı veya zarf girebilir: كَمْ عِنْدَكَ كِتَابًا؟ *Sende kaç kitap var?*

وَكَمْ لَكَ مَالاً؟ *Senin ne kadar malın var?*

* كم el-Haberiyye'ye gelince, şayet temyizi ile onun arasına zarf veya car ve mecrur girerse temyizinin mansub ve tenvinli olması tercih edilir:

كَمْ يَوْمَ الْجُمُعَةِ رَجُلاً قَدْ أَتَانِي! *Cuma günü nice adam bana geldi.*

وَ كَمْ عِنْدَكَ رَجُلاً لَقِيتُهُ! *Senin yanında nice adamla karşılaştım.*

كَمْ فِي السِّجْنِ مَظْلُومًا! *Hapishanede nice mazlum var.*

كَمْ بَيْنَ جُدْرَانِ الْمَدْرَسَةِ طَالِبًا! *Okulun duvarları arasında nice talebe var.*

* "Kem" edatı, cümledeki yerine göre mahallen merfu' veya mansub veyahutta mecrur olur. "Kem"in cümlede ne olduğunu tesbit etmek için, sorulan soruya verilen cevapta, onun yerine kullanılan kelimenin irâbını alır:

كَمْ قِرَاءَةً قَرَأْتَ أُمْثُولَتَكَ؟ *Misallerini (dersini) kaç defa okudun?* (Bu misalde, mef'ûlü mutlakdır).

كَمْ دِينَارًا أَعْطَيْتَ؟ *Sen kaç dinar verdin?* (Bu misalde, mefulü bihdir).

كَمْ مَدْرَسَةٍ الْتَقَيْتَ تِلْمِيذَ؟ *Kaç okulun öğrenci(leriy)le karşılaştın?* (Bu misalde, müzafün ileyh olarak mecrurdur).

كَمْ طَبِيبًا فِي الْمَدِينَةِ؟ *Şehirde kaç doktor vardır?* (Bu misalde, mübtedadır).

كَمْ كَانَتْ ثَرْوَتُكَ؟ *Servetin ne kadar idi?* (Bu misalde, 'kâne'nin haberidir).

كَمْ مَالُكَ؟ *Malın ne kadardır?* (Bu misalde, mübtedânın haberidir).

إِلَى كَمْ دِينَارٍ يَحْتَاجُ مَشْرُوعُ الْبِنَاءِ؟ *Bu binanın projesinin kaç dinara ihtiyacı vardır?* (Bu misalde, harf-i cer ile mecrurdur).

el-Kesra (الكَسْـــرَةُ) : Kesra, ismin mecrur olduğunu gösteren işâretlerden birisi olarak harfin altına konan hareke, şekil. Müfred ismin, cem–i müennes sâlimin ve gayr-i munsarıf olmayan "cem–i teksir"in cer alâmeti kesredir: (ـِ ، ـٍ)

كَتَبْتُ بِالْقَلَمِ. *Kalemle yazdım.* Bu misaldeki "mîm" harfinin altındaki harekeye (ـِ) kesra denilir.

مَرَرْتُ بِرِجَالٍ. *Adamlara uğradım.* Bu misalde, "lâm" harfinin altındaki harekeye kesre denir.

سَلَّمْتُ عَلَى مُسْلِمَاتٍ. *Müslüman bayanlara selam verdim.* Bu misalde, 'tâ' harfinin altındaki harekeye kesre denir. (Ayrıca bk. Mecrûr isim, cer edatları, izâfet ve müzâfün ileyh, maddeleri.)

Keyte keyte (كَيْتَ كَيْتَ) : Şöyle, şöyle. Yapılan işleri veya mevcut durumları kapalı olarak anlatmak üzere tek başına veya "terkib-i mezcî" halinde kullanılan ve feth üzerine mebnî olan kelimeler. Şu durumlarda bulunur:

* Söylenen bir cümle yerine, kinâye yoluyla kullanılır:

قَالَ الْمُعَلِّمُ كَيْتَ. *Öğretmen şöyle dedi.*

* Yapılan bir iş yerine, kinâye yoluyla kullanılır:

فَعَلَ كَيْتَ. *Şöyle yaptı.*

* Bazen tekrarlanarak kullanılır:

قَالَ كَيْتَ كَيْتَ. *Şöyle şöyle dedi.*

كَانَ الأَمْرُ كَيْتَ كَيْتَ. *Durum şöyle şöyle oldu.* Bu ibareler, cümledeki yerine göre i'râb edilir. Yukarıda geçen ilk üç örnekte "keyte" mahallen mansubdur, mefûlü bihdir. Son örnekte كَانَ

nin haberidir.

كَيْتَ كَيْتَ قَوْلُ الصِّدْقِ. *Şöyle şöyle demek doğru sözdür.*

Bu misalde كَيْتَ كَيْتَ mahallen merfu olup mübtedanın (قولُ) haberidir. Bazen de vâv ile atıf yapılarak kullanılır:

بِئْسَ لِأَحَدٍ أَنْ يَقُولَ: نَسِيتُ آيَةَ كَيْتَ وَ كَيْتَ. *Birinizin; şu ve şu ayeti unuttum demesi ne kadar kötü bir şeydir!* (*Buhârî*, Fezâilü'l-Kur'ân, 23, 26; *Müslim*, Müsâfirîn, 229, 230). Bu misalde, كَيْتَ mahallen mecrurdur, müzâfün ileyhdir.

el-Kinâye (الكِنَايَةُ) : Bir sayı, iş veya oluşu belirsizce anlatan kelimeler. كَمْ *Nice,* كَذَا *Şu kadar,* كَأَيِّنْ *Nice,* كَيْتَ *Şöyle şöyle,* ذَيْتَ *Böyle böyle,* فُلَانٌ *Falanca,* فُلَانَةُ *Falan bayan.*

* كَأَيِّنْ ***Nice.***

كَأَيِّنْ مِنْ نَجْمَةٍ فِي السَّمَاءِ! *Gökte nice yıldız(lar) var!*

Bu misalde, كَأَيِّنْ ibaresi mahallen merfudur, mübtedâdır.

كَأَيِّنْ مِنْ عَظِيمٍ مَاتَ! *Nice büyük zat var ki ölmüştür.* Bu misalde, كَأَيِّنْ ibaresi, mahallen merfudur, mübtedâdır.

فَكَأَيِّنْ مِنْ قَرْيَةٍ أَهْلَكْنَاهَا وَهِيَ ظَالِمَةٌ. *"Halkı zulmederken helâk ettiğimiz nice memleketler vardır."* (*el-Hacc*, 22/45).

وَكَأَيِّنْ مِنْ نَبِيٍّ قَاتَلَ مَعَهُ رِبِّيُّونَ كَثِيرٌ. *"Nice peygamberler vardır ki, beraberlerinde birçok Allah erleri bulunduğu halde savaştılar."* (*Âl-i İmrân*, 3/146).

*كَذَا ***Şöyle, şunu; şu kadar:*** Bu kelime, aslında teşbih edatı (ك) 'kâf' ve işaret ismi (ذَا) nın birleşmesi ile meydana gelmiştir. Belirsiz (çok veya az) sayı için kinâye yoluyla kullanılan mübhem bir kelimedir. Sükûn üzerine mebnîdir. Cümledeki yerine göre mahallen merfu, mansub veya mecrur olur.

فَعَلْتُ كَذَا. *Şöyle yaptım.* Bu cümlede, كَذَا mahallen mansubdur, mefulü bih sarihtir.

اشْتَرَيْتُ كَذَا. *Şu kadarını satın aldım.*

نِمْتُ كَذَا سَاعَةً. *Şu kadar saat uyudum.*

قَرَأْتُ كَذَا كُتُبًا. *Şu kadar kitapları okudum.*

أَنْفَقْتُ كَذَا مَالاً. *Şu kadar malı Allah yolunda harcadım.* Bu üç misalde, سَاعَةً – كُتُبًا ve مَالاً kelimeleri, lafzen mansub olup temyizdir.

* Bazen vâv ile atıf yapılarak tekrarlanır.

قَالَ كَذَا وَ كَذَا. *Şöyle ve şöyle dedi.*

سَمِعْتُ كَذَا وَ كَذَا. *Şunu ve şunu duydum.*

* Veya "kezâ", bir şeyi kapalı olarak anlatmak için kullanılır.

قَرَأْتُ كِتَابَ كَذَا يَوْمَ كَذَا. *Şöyle kitabı, şöyle günde okudum.*

Bu cümlede her iki كَذَا ibaresi de mahallen mecrûr olup müzâfün ileyhdir.

قَرَأْتُ كَذَا خَبَرًا فِي الْجَرِيدَةِ. *Şu kadar haberi gazetede okudum.*

Bu cümle de كَذَا ibaresi mahallen mansubdur, mef'ûlün bihdir.

* فُـــلاَنٌ ***Falan adam :*** Adamları anlatmak için kinâye yoluyla kullanılır: أَبُو فُلاَنٍ. *Falancanın babası.*

* فُـلاَنَـةُ ***Falan bayan:*** Bayanları kinâye yoluyla (kapalı olarak) anlatmak için kullanılır: جَـاءَتْ أُمُّ فُـلاَنَـةَ. *Falan bayanın annesi geldi.*

* ذَيْتَ ذَيْتَ ***Böyle böyle; şöyle şöyle:*** Terkib-i mezcî halinde kullanılan ve umumiyetle feth üzerine mebnî olan ibaredir. Cümledeki yerine göre irab edilir. Bazen vavsız tekrarlanır. Bazen vâv atıf edatı ile kullanılır.

دَخَلَ الْمُعَلِّمُ الصَّفَّ وَ قَالَ : ذَيْتَ ذَيْتَ. *Öğretmen sınıfa girdi ve şöyle şöyle dedi.* Bu misalde, ذَيْتَ ibaresi mahallen mansubdur, mef'ûlün bihdir.

* بِضْعَ ***Şu kadar, küsür:*** Bu ibare, üç ile dokuz arasındaki sayılarda, kinâye yoluyla kullanılır, mu'rebdir:

جَاءَتْ بِضْعٌ وَ ثَلاَثُونَ امْرَأَةً. *Otuz küsûr bayan geldi.*

جَاءَتْ بِضْعُ نِسَاءٍ. *Birkaç kadın geldi.*

فَلَبِثَ فِي السِّجْنِ بِضْعَ سِنِينَ. *"Bu yüzden Yusuf, birkaç yıl daha zindanda kaldı."* (*Yusuf*, 12/42).

Bazen on sayısı ile birleşerek kullanılır ve mebnî olur:

حَضَرَتْ بِضْعَ عَشْرَةَ طَالِبَةً. *On küsûr Üniversite kız öğrencisi geldi.*

نَجَحَتْ بِضْعَ عَشْرَةَ طَالِبَةً. *On küsûr kız öğrenci başarılı oldu.*

بِضْعَةٌ* ***Şu kadar, küsûr.*** Bu ibare, üç ile dokuz arasındaki sayılarda kinâye yoluyla kullanılır, murebdir. Bu ibare de (بِضْع) ibâresinin özelliklerini taşır ve bazen ma'tuf olarak kullanılır: جَاءَ بِضْعَةُ رِجَالٍ. *Birkaç adam geldi.*

حَضَرَ بِضْعَةَ عَشَرَ رَجُلاً. *On küsûr adam geldi.*

بِضْعَةُ أَعْوَامٍ. *Birkaç sene.*

نَجَحَ بِضْعَةَ عَشَرَ طَالِبًا. *On küsûr öğrenci başarılı oldu.*

سَافَرَ بِضْعَةٌ وَعِشْرُونَ رَجُلاً. *Yirmi küsûr adam yolculuğa çıktı.*

Neyyif (نَيِّفٌ) : Küsûr. Bu sayı 10 ile 90 arasındaki sayıların küsûratı (yâni 1 ile 3 arası) için kullanılır:

نَيِّفٌ وَثَلاَثُونَ. *Otuz küsûr (yâni 31-33 arası).*

عَشَرَةٌ وَنَيِّفٌ. *On küsûr (yâni 11-13 arası).*

أَلْفٌ وَ نَيِّفٌ. *Bin küsûr (yâni binbir-binüç arası),* gibi.

Kıyâsî (القِيَاسِيُّ) : Kurallı, kurallara uygun olan.

el-Künye (الكُنْيَةُ) : Başında; أَبٌ – أُمٌّ – ابْنٌ – بِنْتٌ – أَخٌ – أُخْتٌ – عَمٌّ – عَمَّةٌ – خَالٌ – خَالَةٌ gibi bir kelime bulunan ve isim tamlaması halinde kullanılan özel isim, künye:

أَبُو بَكْرٍ *Bekr'in babası;* أَبُو القَاسِمِ. *Kasım'ın babası.*

أَبُو عُبَيْدَةَ. *Übeyde'nin babası.* أُمُّ عَامِرٍ. *'Âmir'in annesi.*

أُمُّ كُلْثُومٍ. *Gülsüm'ün annesi.* أُمُّ سَلْمَى. *Selma'nın annesi.*

ابْنُ مَرْيَمَ *Meryemin oğlu;* ابْنُ الْمُطَّلِبِ *Muttalib'in oğlu.*

بِنْتُ الصِّدِّيقِ *Sıddık'ın kızı;* بِنْتُ مُحَمَّدٍ *Muhammed'in kızı.*

أَخُو بَكْرٍ *Bekir'in kardeşi;* أُخْتُ الْعَرَبِ *Arab'ın kızkardeşi.*

أُمُّ الْبَنِينَ *Oğulların annesi.* عَمُّ إِبْرَاهِيمَ *İbrahim'in amcası.*

عَمَّةُ خَالِدٍ *Halit'in halası.* خَالُ مُحَمَّدٍ *Muhammed'in dayısı.*

خَالَةُ زَيْنَبَ *Zeyneb'in teyzesi,* gibi.

— L —

Lafzî i'râb (الإِعْرَابُ اللَّفْظِيُّ) : İ'râb alâmetinin kelimenin sonunda açıkça görüldüğü i'râb çeşidi:

قَدِمَ الْغَائِبُ. *Kayıp (gurbetten) geldi.* رَأَيْتُ الْغَائِبَ *Kayıbı gördüm.* سَلَّمْتُ عَلَى الْغَائِبِ. *Kayıba selam verdim.* Bu üç misalde, الغَائِب kelimesinin i'râbı cümledeki yerine göre değişmiş olup sonunda i'râb alâmeti görüldüğü için lafzî i'râp almıştır.

زَيْدٌ عَالِمٌ. *Zeyd âlimdir.* دَخَلَ الْمُدَرِّسُ الْفَصْلَ. *Hoca sınıfa girdi.*

يُكْرِمُ الأَتْرَاكُ الضَّيْفَ. *Türkler, misâfire ikramda bulunur.*

هَذِهِ أَرْضٌ خِصْبَةٌ. *Bu verimli bir topraktır.*

زَرَعْتُ أَرْضًا جَيِّدَةً. *İyi (mükemmel) bir toprağı ektim.*

العَاقِلُ يَصُونُ شَرَفَهُ. *Akıllı, şerefini korur.*

إِنَّ الْعَجُولَ لَنْ يُتْقِنَ عَمَلَهُ. *Şüphesiz ki aceleci, işini asla mükemmel yapamayacak.* مَا أَجْمَلَ الرَّبِيعَ! *İlkbahar ne güzeldir!*

اَلطَّالِبُ الْمُجْتَهِدُ مَحْبُوبٌ. *Çalışkan öğrenci, sevimlidir*, gibi.

Lafzî te'kîd (اَلتَّأْكِيدُ اللَّفْظِيُّ) : Bir hususu, dinleyicinin zihnine yerleştirmek, şüpheyi ortadan kaldırmak, maksadı açıklamak ve pekiştirme amacıyla aynı kelimenin veya ibarenin veya aynı manaya gelen başka bir ibarenin tekrarlanması:

جَاءَ الرَّجُلُ الرَّجُلُ. *Adam, adam geldi.*

نَجَحَ نَجَحَ الطَّالِبُ. *Öğrenci başarılı oldu, başarılı oldu.*

يَظْهَرُ يَظْهَرُ الْحَقُّ. *Hak ortaya çıkacak, ortaya çıkacak.*

ذَهَبَ الْمُعَلِّمُ الْمُعَلِّمُ. *Öğretmen, öğretmen gitti.*

نَعَمْ نَعَمْ دَرَسْتُ دَرْسِي. *Evet, evet dersimi okudum.*

جَلَسْتُ فِي الدَّارِ فِي الدَّارِ. *Evde oturdum, evde.*

كَلاَّ سَيَعْلَمُونَ ثُمَّ كَلاَّ سَيَعْلَمُونَ. *"Hayır (dedikleri gibi değil! Gerçeği) yakında bilecekler. Yine hayır! Yakında bilecekler."* (*en-Nebe'*, 78/ 4-5)

أَيُّمَا امْرَأَةٍ قَاصِرٍ أَنْكَحَتْ نَفْسَهَا بِغَيْرِ إِذْنِ وَلِيٍّ فَنِكَاحُهَا بَاطِلٌ بَاطِلٌ بَاطِلٌ. *Velisinin izni olmadan, yetkisi olmayan hangi kadın, kendi nefsini evlendirirse, onun nikahı hükümsüzdür, hükümsüzdür, hükümsüzdür.* (*Tirmizî, Sünen*, Nikah 15; Ebû Dâvud, *Sünen*, Nikah, 16, 19; İbn-i Mâce, *Sünen*, Nikah, 15).

إِنَّ مُحَمَّدًا إِنَّ مُحَمَّدًا فَاضِلٌ. *Şüphesiz ki Muhammed, şüphesiz ki Muhammed üstündür.*

اَلسَّمَاءُ زَرْقَاءُ زَرْقَاءُ. *Gök, mavidir, mavidir.*

الأُمُّ الأُمُّ أَعْذَبُ لَفْظٍ فِي الدُّنْيَا. *Anne, anne dünyadaki en tatlı kelimedir.*

سَهِرْنَا فِي لَيْلَةٍ مُقْمِرَةٍ مُقْمِرَةٍ. *Biz, mehtaplı, mehtaplı bir geceyi uyanık geçirdik.*

النُّجُومُ النُّجُومُ كَثِيرَةٌ اللَّيْلَةَ. *Bu gece yıldızlar, yıldızlar çoktur.*

حَذَارِ! حَذَارِ! مِنَ الْعَدُوِّ. *Düşmandan sakın! Sakın!*

*Muttasıl zamir, aynı zamirin munfasıl merfû' şekliyle te'kid edilir: قُمْتَ أَنْتَ. *Sen kendin ayağa kalktın.*

أَكْرَمْتُكَ أَنْتَ. *Sana ikramda bulundum, sana.*

اسْتَقْبَلْتُكَ أَنَا. *Seni, ben karşıladım, ben.*

اسْتَقْبَلْتُكَ إِيَّاكَ. *Ben seni karşıladım, seni.*

مَرَرْتُ بِهِ هُوَ. *Ona uğradım, ona.*

كُلْ أَنْتَ! *Sen ye, sen!*

رَأَيْتُكَ أَنْتَ. *Seni gördüm, seni.*

* Munfasıl zamir, tekrarlanarak te'kid edilir:

إِيَّاكَ إِيَّاكَ الشَّكَّ. *Şüpheden sakın! Sakın!*

أَنْتَ أَنْتَ الْكَرِيمُ. *Sen, sen cömertsin.*

أَنْتَ أَنْتَ الْقَائِدُ. *Sen, sen komutansın.*

* Fiil, tekrarlanarak te'kid edilir:

تَحَرَّكَ تَحَرَّكَ الْمَوْكِبُ. *Tören alayı hareket etti, hareket etti.*

سُمِعَ سُمِعَ الصَّوْتُ. *Ses duyuldu, duyuldu.*

يَقُولُ يَقُولُ الْحَقَّ. *O hakkı söylüyor, söylüyor.*

صَمَّمَ صَمَّمَ الشَّعْبُ الْعَرَبِيُّ عَلَى تَحْرِيرِ أَرْضِهِ. *Arap halkı, (işgal edilen) toprağını kurtarmaya kesin karar verdi, kesin karar verdi.*

* Cevapta kullanılan edat, tekrarlanarak te'kid edilir:

كَلاَّ كَلاَّ لَنْ أَذْهَبَ. *Hayır, hayır! Asla gitmeyeceğim.*

نَعَمْ نَعَمْ سَأَذْهَبُ. *Evet, evet gideceğim.*

لاَ لاَ، لَنْ أَتَأَخَّرَ عَنِ الْمَوْعِدِ. *Hayır, hayır randevudan asla gecikmeyeceğim.*

* Diğer edatların arasına başka kelime girebilir:

مَا رَاجِعٌ مَا أَحَدٌ رَاجِعٌ. *Kimse dönmüyor. Hiç kimse dönmüyor.*

إِنَّ – حَفِظَكَ اللَّهُ– إِنَّ الْحَقَّ يَعْلُو. *Şüphesiz ki - Allah seni korusun - şüphesiz ki hak yücelir.*

هَلْ ثُمَّ هَلْ جِئْتَ؟ *Sen geldin mi, sonra (geldin) mi?*

* Herhangi bir edât, bir zamire veya bir isme bitişik olarak te'kid edildiğinde, zamir veya isim ile veya isme işaret eden zamir ile birlikte tekrarlanarak te'kidi yapılır:

لَكَ لَكَ الْمَكَانُ الْمَرْمُوقُ. *Önemli olan o yer, sana sana aittir.*

بِاللَّهِ بِاللَّهِ أَسْتَعِينُ. *Yalnız Allah'tan, yalnız Allah'tan yardım diliyorum.*

بِاللَّهِ بِهِ أَسْتَعِينُ. *Yalnız Allah'tan, O'ndan yardım diliyorum.*

* Cümle, tekrarlanmakla te'kid edilir. Ve bu da çoğunlukla atıf edatı ile atıf yapılarak te'kid edilir:

وَمَا أَدْرَيكَ مَا يَوْمُ الدِّينِ ثُمَّ مَا أَدْرَيكَ مَا يَوْمُ الدِّينِ. *"Din (ceza) gününün ne olduğunu sen nereden bileceksin? Ve yine ceza gününün ne olduğunu sen nereden bileceksin?"* (el-İnfitâr, 82/17-18).

كَلاَّ سَأَذْهَبُ ثُمَّ كَلاَّ سَأَذْهَبُ. *Asla! Ben gideceğim. Sonra asla! Ben gideceğim.*

عَاقَبَ الْحَاكِمُ الْمُجْرِمِينَ، عَاقَبَ الْحَاكِمُ الْمُجْرِمِينَ *Yargıç suçluları cezalandırdı, yargıç suçluları cezalandırdı.*

تَحَرَّكَ الْمَوْكِبُ، تَحَرَّكَ الْمَوْكِبُ. *Tören alayı hareket etti, tören alayı hareket etti.*

وَاللَّهِ لَأَغْزُوَنَّ قُرَيْشًا، وَاللَّهِ لَأَغْزُوَنَّ قُرَيْشًا، وَاللَّهِ لَأَغْزُوَنَّ قُرَيْشًا. *Allah'a yemin ederim ki ben mutlaka Kureyş ile savaşacağım. Allah'a yemin ederim ki ben mutlaka Kureyş ile savaşacağım. Allah'a yemin ederim ki ben mutlaka Kureyş ile savaşacağım.* (Ebû Dâvud, *Sünen*, Eymân, 17)

أَوْلَى لَكَ فَأَوْلَى، ثُمَّ أَوْلَى لَكَ فَأَوْلَى. *"Yazık sana yazık! Sonra yine yazık sana yazık!"* (el-Kıyâmet, 74/34-35).

Bir şâir şöyle demiş:

أَلاَ يَااسْلَمِي ثُمَّ اسْلَمِي ثُمَّتَ اسْلَمِي * ثَلاَثُ تَحِيَّاتٍ وَإِنْ لَمْ تَكَلَّمِي

Dikkat et! Ey bayan selâmette ol, sonra selâmette ol, sonra selâ-mette ol. Sen konuşmasan da (bunlar) üç selamdır.

الذَّهَبُ، التِّبْرُ كَثِيرٌ فِي صَحَارَانَا. *Altın, altın çöllerimizde çoktur.* Bir şâir şöyle demiş:

وَ إِيَّاكَ إِيَّاكَ الْمِرَاءَ فَإِنَّهَ * إِلَى الشَّرِّ دَعَّاءٌ وَ لِلشَّرِّ جَالِبُ

Sakın, tartışmaktan sakın. Çünkü o kötülüğü dâvet edendir ve kötülüğü çekendir. Bir şâir şöyle demiş:

إِنَّ إِنَّ الْكَرِيمَ يَحْلُمُ مَا لَمْ * يَرَيَنْ مَنْ أَجَارَهُ قَدْ ضِيمَا

Şüphesiz ki, şüphesiz ki asîl kimse, kendisini himaye eden kimsenin onu zelil kıldığını görmedikçe sabreder.

Bir şâir şöyle demiş:

حَتَّى تَرَاهَا وَ كَأَنَّ وَكَأَنَّ * أَعْنَاقَهَا مُشَدَّدَاتٌ بِقَرْنِ

Sen onu görünceye kadar, sanki ve sanki onun boyunları boynuza bağlanmışlar.

Bir şâir şöyle demiş:

لاَ لاَ أَبُوحُ بِحُبِّ بَثْنَةَ إِنَّهَا * أَخَذَتْ عَلَيَّ مَوَاثِقًا وَ عُهُودَا

Besne'nin sevgisini açıklamam, açıklamam. Çünkü o benden (bu konuda) sözler ve taahhütler almıştır.

لاَ لاَ أَبُوحُ بِالسِّرِّ. *Sırrı, açıklamam, açıklamam.*

Lafız (اللَّفْظُ) : Telaffuz edilen kelime. İster anlamlı olsun, ister anlamsız olsun sözcük. Bazı harfleri kapsayan ses: عَلِمَ *Bildi,* شَمْسٌ *Güneş,* كِتَابٌ *Kitap,* قَلَمٌ *Kalem,* بَيْثُ *Beysü,* بَسَنْ *Besen.* (Son iki kelime, anlamsız bir kelimedir.) (Ayrıca bk. Kelime maddesi).

Lahn (اللَّحْنُ) : Dil hatası, i'râbda hatâ etmek.

تَسَلَّمَ *Teslim aldı,* yerine اِسْتَلَمَ demek, مُتْحَفٌ *Müze,* yerine مَتْحَفٌ demek; اِسْتَنَاقَ الإِبِلُ *Erkek develer, dişileşti,* yerine اِسْتَنْوَقَ الإِبِلُ demek.

وَأَذَانٌ مِنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ إِلَى النَّاسِ يَوْمَ الْحَجِّ الأَكْبَرِ أَنَّ اللَّهَ بَرِيءٌ مِنَ الْمُشْرِكِينَ وَ رَسُولُهُ فَإِنْ تُبْتُمْ فَهُوَ خَيْرٌ لَكُمْ. *"Bu, Hacc-ı ekber (en büyük hac) gününde, Allah ve Resûlünden insanlara bir duyurudur. Allah ve Resûlü müşriklerden kesinlikle uzaktır. Eğer tevbe ederseniz, bu sizin için daha hayırlıdır."* (Tevbe, 9/3) Bazıları bu âyette geçen رَسُولُهُ ibaresini lâmın kesresi ile رَسُولِهِ şeklinde okumuşlardır ki bu da bir lahndır. Bu okunuş, âyetin mânasını değiştirir. (Yâni Allah, resulünden beridir, tarzında bir mâna ortaya çıkar).

Lakab (اللَّقَبُ) : Övgü veya yermeye delâlet eden özel isim: الصِّدِّيقُ *Çok doğru,* gibi. Özel isim ile lakab bir araya geldiğinde, önce isim, sonra lakap söylenir:
عُمَرُ الْفَارُوقُ *Ömer Fâruk,* هَارُونُ الرَّشِيدُ *Harun er-Reşîd.*

*Arapçada övgü için aşağıda zikredilen kelimeler ve benzerleri lakap olarak kullanılır:
الأَمِينُ *Güvenilir,* الصِّدِّيقُ *Samîmî dost,*
الرَّشِيدُ *Akıllı; olgun, iyi ve kötüyü birbirinden ayıran,*
زَيْنُ الدِّينِ *Dinin süsü,* شَمْسُ الدِّينِ *Dinin güneşi,*
الْمَهْدِيُّ *Hidâyete eren,* الْمَأْمُونُ *Güvende olan,* gibi.

*Yerme için aşağıda zikredilen kelimeler ve benzerleri lakap olarak kullanılır: الأَعْشَى *Gece körü,* الجَزَّارُ *Kasap,*
السَّفَّاحُ *Çok kan akıtan, katil,* الجَاحِظُ *Fırlak gözlü, lokma gözlü,* gibi.

Lâmü'l-emr (لاَمُ الأَمْـرِ) : Emir lâmı. Müzâri fiilin önüne gelen, onu cezmeden ve emir mânasını kazandıran "lâm". لِيَكْتُبْ كُلٌّ مِنْكُمْ وَاجِبَهُ. *Sizden herbiriniz ödevini yazsın!* Bu misalde; لِيَكْتُبْ ibaresindeki "lâm" emir lâmıdır.

* Emir lâmı, وَ– فَ– ثُمَّ gibi atıf edâtlarından sonra geldiğinde sâkin olur:

وَمَنْ قُدِرَ عَلَيْهِ رِزْقُهُ فَلْيُنْفِقْ مِمَّا آتَاهُ اللَّهُ. *"Rızkı kendisine daraltılmış bulunan da, Allah'ın kendisine verdiği kadarından nafaka ödesin."* (et-Talâk, 65/7).

فَلْيَسْتَجِيبُوا لِي وَلْيُؤْمِنُوا بِي لَعَلَّهُمْ يَرْشُدُونَ. *"O halde kullarım da benim dâvetime uysunlar ve bana hakkıyla iman etsinler ki, doğru yolu bulsunlar."* (el-Bakara, 2/186)

ثُمَّ لْيَقْضُوا تَفَثَهُمْ وَلْيُوفُوا نُذُورَهُمْ وَلْيَطَّوَّفُوا بِالْبَيْتِ الْعَتِيقِ. *"Sonra (saçlarını, bıyıklarını, tırnaklarını kesmek, diğer temizlik gereklerini yapmak suretiyle) kirlerini gidersinler, adaklarını yerine getirsinler ve Beyt-i 'Atik'i (Kabe'yi) tavaf etsinler."* (el-Hacc, 22/29).

ثُمَّ لْيَقْطَعْ فَلْيَنْظُرْ هَلْ يُذْهِبَنَّ كَيْدُهُ مَا يَغِيظُ. *"... sonra ipi kessin (intihar etsin). Bir baksın bakalım, bu hilesi öfkelendiği şeyi giderebilecek mi?"* (el-Hacc, 22/15)

قُلْ بِفَضْلِ اللَّهِ وَ بِرَحْمَتِهِ فَبِذَلِكَ فَلْيَفْرَحُوا. *"De ki :Allah'ın lütfu ve rahmetiyle, evet işte bununla sevinsinler."* (Yunus, 10/58).

*Bu edât, çok nadir olarak mütekellim ve muhatap fiillerin

önünde kullanılır: قُومُوا فَلْأُصَلِّ لَكُمْ. *Kalkın! Ben size namazı kıldırayım.*

وَ قَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِلَّذِينَ اٰمَنُوا اتَّبِعُوا سَبِيلَنَا وَ لْنَحْمِلْ خَطَايَاكُمْ. *"İnkar edenler, iman edenlere: "Bizim yolumuza uyun da biz sizin günahlarınızı yüklenelim" derler."* (Ankebut, 29/12).

لِتَأْخُذُوا مَصَافَّكُمْ. *(Peygamberimiz bir savaşta şöyle buyurdu:) Mevzilerde saflarınızı tutunuz!* (Hadis).

* Bazen "emir lâmı" hazfedilebilir:

قُلْ لِعِبَادِيَ الَّذِينَ اٰمَنُوا يُقِيمُوا الصَّلٰوةَ وَ يُنْفِقُوا مِمَّا رَزَقْنَاهُمْ سِرًّا وَعَلَانِيَةً. *"(Ey Muhammed!) İman eden kullarıma de ki: "Namazı dosdoğru kılsınlar, kendilerine verdiğimiz rızıktan gizli ve açık olarak Allah yolunda harcasınlar."* (İbrahim, 14/31). Bu âyetteki ibarelerin aslı لِيُقِيمُوا ve لِيُنْفِقُوا şeklindedir.

Lâ mahalle lehu mine'l-i'râb (لاَ مَحَلَّ لَهُ مِنَ الإِعْرَابِ): İraptan yeri yoktur. Cümle içinde, cümle analizi yönünden bir fonksiyonu yoktur. Bazı edatların i'râptan yeri yoktur. Mesela: (اَلْ- لَمْ - لَمَّا - لِ - س - سَوْفَ - وَ- أَ - هَلْ) gibi. Sıla cümlesi, cümle-i mu'terize (parantez arası cümlesi), ibtidâiyye (başlangıç cümlesi), tefsiriyye cümlesi gibi bazı cümlelerin de iraptan yeri yoktur:

جَاءَ الَّذِي أَحْتَرِمُهُ. *Kendisine saygı gösterdiğim kimse geldi.*

(Bu cümlede, أَحْتَرِمُهُ ibâresi sıla cümlesi olduğu için, iraptan yeri yoktur.)

العِلْمُ نُورُ الْعُقُول. *İlim, akılların nurudur.* (Bu cümle, başlangıç cümlesi olduğu için i'râptan yeri yoktur.)

يس وَالْقُرْآنِ الْحَكِيمِ إِنَّكَ لَمِنَ الْمُرْسَلِينَ. *"Yâ, Sîn! Hikmetle dolu Kur'ân'a yemin olsun ki, Sen elbette gönderilen peygamberlerdensin."* (Yâsîn, 36/1-3). (Bu âyette, إِنَّكَ لَمِنَ الْمُرْسَلِينَ cümlesi, kasemin cevabı olduğu için i'raptan yeri yoktur. (Ayrıca bk. İraptan yeri olmayan cümleler maddesi).

Lâ el-müşebbehetü bi leyse (لاَ الْمُشَبَّهَةُ بِلَيْسَ) : Leyse'ye benzeyen ve bazı şartlarla onun gibi amel eden "lâ". Bu edât, aşağıda zikredilen şartların gerçekleşmesi halinde "leyse" gibi amel eder:

1- İsminden önce zâid (إِنْ) edatı olmayacak:

لاَ إِنْ أَحَدٌ حَاضِرٌ. *Hiç bir kimse bulunmuyor.*

2- Haberinin olumsuzluğu, (إِلاَّ) ile bozulmayacak:

لاَ عَلِيٌّ إِلاَّ شَاعِرٌ. *Ali, ancak bir şâirdir.*

3- Haberi, isminden önce gelmeyecek:

لاَ فِي الدَّارِ رَجُلٌ وَلاَ امْرَأَةٌ. *Evde ne bir adam var ne de bir kadın.*

4- İsmi ve haberi ikisi de nekire olacak:

لاَ سَمِيرٌ مُجْتَهِدٌ. *Semir, çalışkan değildir.*

5- Haberinin ma'mulu, isminden önce gelmeyecek:

لاَ أَمْرَ اللَّهِ أَنَا عَاصٍ. *Ben Allah'ın emrine isyan edecek değilim.*

Bu misalın aslı şöyledir: لاَ أَنَا عَاصٍ أَمْرَ اللَّهِ.

Bu beş misalde, aranılan şartlar bulunmadığı için (لاَ) amel etmemiştir. Şu misallerde ise amel ettiği görülür:

لاَ رَجُلٌ قَنُوعًا وَ زَاهِدًا. *Bir adam, kanaâtkâr ve zâhit olamaz.*

لاَ أَحَدٌ أَفْضَلَ مِنْكَ. *Bir kimse, senden üstün değildir.*

لاَ كَسْلاَنُ حَاضِرًا. *Bir tembel, hazır değildir.*

لاَ تِلْمِيذٌ مُجْتَهِدًا. *Bir öğrenci, çalışkan değildir.*

Bir şâir şöyle demiş:

تَعَزَّ فَلاَ شَيْءٌ عَلَى الأَرْضِ بَاقِيًا * وَلاَ وَزَرٌ مِمَّا قَضَى اللَّهُ وَاقِيًا

Sabret! yeryüzündeki (hiç) bir şey kalıcı değildir. Ve (hiç) bir yardımcı da Allah'ın takdir ettiği şeyden koruyamaz.

Bazen لاَ nın haberinin önüne zâid bir 'bâ' getirilir. Sevâd b. Kârib'in (öl. M. 636) şu şiirinde olduğu gibi:

وَكُنْ لِي شَفِيعًا يَوْمَ لاَ ذُوشَفَاعَةٍ * بِمُغْنٍ فَتِيلاً عَنْ سَوَادِ بْنِ قَارِبٍ

Şefaât edecek kimsenin, Sevâd b. Kârib'e kılın ucu kadar faydası dokunmayacağı günde bana şefaâtçı ol!

Bazen لاَ nın haberi, hazfedilir: Bir şâir şöyle demiş:

مَنْ صَدَّ نِيرَانَهَا * فَأَنَا ابْنُ قَيْسٍ لاَ بَرَاحُ (أي لاَ بَرَاحُ لي)

Kim onun (savaşın) ateşlerine engel olursa (olsun), işte ben Kays oğluyum. Benim için buradan ayrılmak yok.

لاَ nın haberi üzerine (بَلْ) ve (لَكِنْ) ile atıf yapıldığında, matufun ref edilmesi gerekir:

لاَ رَجُلٌ مُقِيمًا بَلْ رَاحِلٌ. *Bir adam ikâmet etmiyor, bilâkis göç ediyor*, gibi.

İbn Cinnî'ye (öl. 392/1002) göre لاَ nın ismi mârife olsa bile "leyse" gibi amel eder. el-Mütenebbî'nin (öl. 354/ 965) şu şiirinde olduğu gibi:

إِذَا الْجُودُ لَمْ يُرْزَقْ خَلاَصًا مِنَ الأَذَى *

فَلاَ الحَمْدُ مَكْسُوبًا وَلاَ المَالُ بَاقِيًا

Cömertlik,(sahibini) eziyetten kurtarmak üzere rızık olarak verilmediği zaman, ne hamd kazanılır, ne de mal kalıcı olur.

Lâ en-nâfiye li'l-cins (لاَ النَّافِيَةُ لِلْجِنْسِ) : Cins ile ilgili hükmü olumsuz kılan "lâ". İsim cümlesinin önüne gelir. Mübtedâyı, kendi ismi olarak nasbeder. Haberi de kendi haberi olarak ref'eder. İsmi üç şekilde gelir: Müfred (tek kelime), müzâf ve şibh-i müzâf. İsmi müfred olduğunda feth üzerine mebnî olur. Tesniyeler ve cem'-i müzekker sâlimler "yâ" üzerine mebnî olurlar. Cem'-i müennes sâlim ise, feth yerine kesr üzerine mebnî olur.

لاَ سُرُورَ دَائِمٌ. *Hiçbir sevinç, sürekli değildir.*

لاَ طَالِبَ حَاضِرٌ. *Hiçbir öğrenci, (burada) bulunmuyor.*

لاَ عَالِمَ مَكْرُوهٌ. *Hiçbir âlim, sevilmeyen değildir.*

لاَ عُلَمَاءَ مَكْرُوهُونَ. *Âlimler, hiçbir şekilde sevilmeyen kimseler değildirler.*

لاَ تِلْمِيذَيْنِ مُتَخَاصِمَانِ. *İki öğrenci, hiçbir şekilde kavgacı değiller.*

لاَ حَارِسِينَ مَنْبُوذُونَ. *Gece bekçileri asla ihmâl edilmezler.*

لاَ مَظْلُومِينَ فِي وَطَنِنَا. *Vatanımızda mazlumlar asla yoktur.*

لاَ فَتَيَاتٍ كَسُولاَتٌ. *Genç kızlar, asla tembel değiller.*

لاَ طَالِبَاتٍ غَائِبَاتٌ. *Sınıfta bulunmayan kız öğrenciler, yoktur.*

لاَإِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ. *Allah'tan başka hiçbir ilâh yoktur.*

* (لاَ)'nın ismi, müzâf veya şibh-i müzâf (ma'mûlünde âmel eden ism-i fâil, ism-i mefûl ve sıfat-ı müşebbehe) olduğunda mureb ve mansub olur.

لاَ رَجُلَ سُوءٍ مَحْبُوبٌ. *Kötülük yapan hiçbir adam, sevilmez.*

لاَ كَلِمَةَ حَقٍّ ضَائِعَةٌ. *Hiçbir hak söz, zayi olmaz.*

لاَ خَائِنَ وَطَنٍ مُنْجٍ. *Vatana hiyânet eden hiçbir kimse, kurtulamaz.*

لاَ شَاهِدَ زُورٍ مَحْبُوبٌ. *Hiçbir yalancı şahit, sevilmez.*

لاَ صَاحِبَ جُودٍ مَذْمُومٌ. *Cömertlik sahibi hiçbir kimse, kınanmaz.*

لاَ طَالِبِي عِلْمٍ نَادِمُونَ. *İlim talebeleri, asla pişman değildirler.*

لاَ أَصْحَابَ حَقٍّ مَكْرُوهُونَ. *Hak sahipleri, asla hoşlanılmayan kimseler değiller.*

لاَ خَائِنِينَ بِلاَدَهُمْ مَحْبُوبُونَ. *Ülkelerine hiyânet edenler, asla sevilmiyorlar.*

لاَ مُسَافِرًا الْيَوْمَ حَاضِرٌ. *Bugün yolculuğa çıkan hiçbir kimse gelmedi.*

لاَ رَاكِبًا فَرَسًا فِي الطَّرِيقِ. *Yolda, ata binen hiçbir kimse yoktur.*

لاَ قَبِيحًا خُلُقُهُ فَاضِلٌ. *Kötü huylu olan hiçbir kimse, faziletli olamaz.*

لاَ مَذْمُومًا فِعْلُهُ عِنْدَنَا. *Yaptığı beğenilmeyen hiçbir kimse yanımızda yoktur.*

لاَ عِشْرِينَ دِرْهَمًا عِنْدِي. *Bende asla yirmi dirhem yoktur.*

لاَ فَتَيَاتِ مَدْرَسَةٍ مُهْمَلاَتٌ. *Okulda (okuyan) genç kızlar, asla ihmal edilmezler.*

لاَ مُرْتَفِعًا مَالُهُ مُتَوَاضِعٌ. *Malı(nın değeri) yüksek olan hiçbir kimse mütevâzi değildir.*

لاَ بَائِعًا كُتُبَهُ رَابِحٌ. *Kitaplarını satan hiçbir kimse kâr etmiş olamaz.*

لاَ سَاعِيًا فِي الْخَيْرِ مَكْرُوهٌ. *İyilik için çaba harcayan hiçbir kimse asla sevilmeyen kişi olamaz.*

لاَ طَالِبَيْنِ عِلْمًا غَافِلاَنِ. *İlim öğrenmek isteyen iki öğrenci asla gafil değiller.*

لاَ خَائِفِينَ بِاللَّيْلِ نَائِمُونَ. *Gece korkanlar, asla uyuyamazlar.*

لاَ مُحْسِنَاتٍ لِلآخِرِينَ مَكْرُوهَاتٌ. *Başkalarına iyilik eden bayanlar, asla sevilmeyen kimseler olamazlar.*

أَلاَ إِحْسَانَ لِلْفَقِيرِ وَ أَنْتَ غَنِيٌّ. *Sen zengin olduğun halde, fakire hiçbir iyilik yapmayacak mısın?*

لاَ إِكْرَاهَ فِي الدِّينِ. *"Dinde hiçbir zorlama yoktur."* (el-Bakara,

فَلاَ رَفَثَ وَلاَ فُسُوقَ وَلاَ جِدَالَ فِي الْحَجِّ. (2/256) "...*hac esnasında kadına yaklaşmak, sövmek ve kavga yoktur.*" *(el-Bakara, 2/197)*

لاَ عِلْمَ لَنَا إِلاَّ مَا عَلَّمْتَنَا. *"Senin bize öğrettiklerinden başka, bizim hiçbir bilgimiz yoktur."* *(el-Bakara, 2/32)*

لاَ جَرَمَ أَنَّ لَهُمُ النَّارُ. *"Şüphesiz ki onlar için sadece ateş vardır."* *(Nahl, 16/62)* Bu cümlede haber hazfedilen فِيهِ câr ve mecrurudur.

Bir şâir şöyle demiş:

وَلاَ خَيْرَ فِي الدُّنْيَا إِذَا أَنْتَ لَمْ تَزُرْ * حَبِيبًا وَ لَمْ يَطْرُبْ إِلَيْكَ حَبِيبُ

Sen bir dostu ziyaret etmediğin ve bir dost seninle neşelenmediği takdirde dünyada hiçbir hayır yoktur.

***Amel etmesinin şartları:**

1- İsminin, bütün fertlerinin olumsuz olduğuna delalet etmesi gerekir:. لاَ رَجُلَ فِي الدَّارِ *Evde hiçbir adam yoktur.*

2- İsmi ve haberi ikisi de nekire olacak. Onun için, ismi müzâf olduğunda ma'rifelik kazanmayacak şekilde müzâf olmalıdır: لاَ ظُلْمَ دَائِمٌ. *Hiçbir zulüm, devam edemez.*

Şayet ismi, mânevî izâfet olarak marifeye müzâf ise, marifelik kazanacağı için (لاَ) amel etmez: لاَ مَدْرَسَةُ الأَطْفَالِ جَدِيدَةٌ. *Çocukların okulu yeni değildir,* gibi.

3- "Lâ" ve ismi arasına bir fâsılanın (ayırıcının) girmemesi gerekir. Hattâ haberi veya ma'mulu bile bu ikisinin arasına girmemelidir: لاَ فِي الدَّارِ رَجُلٌ وَلاَ امْرَأَةٌ. *Evde ne bir adam var, ne de bir kadın.*

لاَ عِنْدَنَا عِنَبٌ وَلاَ تُفَّاحٌ. *Yanımızda ne üzüm vardır, ne de elma.*

4- Önüne cer edatı gelmemelidir: سَافَرْتُ بِلاَ زَادٍ. *Azıksız yolculuğa çıktım.*

5- "Lâ", bir âmil ile ma'mulu arasına girmemelidir. Şayet önüne cer edâtı gelirse, amel etmez. Diğer şartlar gerçekleşmediği takdirde, hem âmel etmez, hem de tekrarlanması gerekir. سَافَرْتُ بِلاَ كُتُبٍ. *Kitapsız yolculuğa çıktım.* Bu misalde, "lâ" cer edatı ve mecruru arasına girdiği için amel etmemiştir.

لاَ وَلِيدٌ عِنْدِي وَلاَ نَبِيلٌ. *Ne Velit yanımdadır, ne de Nebil.*

لاَ أَبُوكَ حَاضِرٌ وَلاَ أَخُوكَ. *Ne baban bulunur, ne de kardeşin.*

لاَ الظُّلْمُ دَائِمٌ وَ لاَ الْعُدْوَانُ. *Ne zulüm devam eder, ne de haddi aşmak (var).*

***Lâ en-nâfiyye li'l-cinsi"nin haberi şu durumlarda bulunur:**

1- Bazen haberi, müfred olur:

لاَ فَقْرَ أَشَدُّ مِنَ الْجَهْلِ وَلاَ مَالَ أَعَزُّ مِنَ الْعَقْلِ. *Hiçbir fakirlik, cahillikten daha kötü değildir; akıldan daha kıymetli hiçbir mal yoktur.*

2- Bazen haberi, isim cümlesi olarak gelir:

لاَ وَضِيعَ نَفْسٍ خُلُقُهُ مَحْمُودٌ. *Hiçbir şahsiyetsiz kimsenin ahlakı övülmez.*

3- Bazen haberi, fiil cümlesi olarak gelir:

لاَ رَجُلَ سُوءٍ يُعَاشَرُ. *Kötülük yapan hiçbir adamla arkadaşlık edilmez, dostluk kurulmaz.*

4- Bazen "lâ"nın haberi hazfedilmiş olur ve şibh-i cümle

hazfedilen habere taalluk eder:

لاَ حَسَبَ كَحُسْنِ الْخُلُقِ. *Güzel ahlak gibi hiçbir iyi haslet yoktur.*

لاَ تَرَاخِيَ مَعَ الْعَدُوِّ. *Düşmana karşı hiçbir gevşeme olmamalıdır.*

قَالَ لاَ عَاصِمَ الْيَوْمَ مِنْ أَمْرِ اللَّهِ إِلاَّ مَنْ رَحِمَ... *"Nuh da : "Bugün Allah'ın merhamet ettiğinden başkasını O'nun azabından koruyacak hiçbir koruyucu yoktur" dedi."* (Hûd, 11/43).

* Cümlenin gelişinden anlaşıldığı zaman, bazen "lâ" nın ismi ve haberi hazfedilebilir:

لاَ عَلَيْكَ (لاَ بَأْسَ عَلَيْكَ). *Senin için hiçbir sakınca yoktur.* Bu misalde, "lâ"nın ismi hazfedilmiştir.

لاَ بُدَّ. *Elbette, gerekir,* لاَ بَأْسَ. *Hiçbir sakıncası yoktur.*

لاَ ضَرَرَ وَلاَ ضِرَارَ. *Zarar vermek ve zarara karşı zarar vermek de yoktur.* (İbn-i Mâce, *Sünen*, Ahkâm,17).

لاَ رَيْبَ. *Şüphesiz.* لاَ طِيَرَةَ. *Uğursuz fal yok,*

لاَ ضَيْرَ. *Hiçbir zararı yok.* لاَ جَرَمَ. *Şüphesiz, elbette,*

لاَ شَكَّ. *Hiç şüphe yok.* لاَ عَدْوَى. *Sirayet, bulaşıcılık yok.*

لاَ مَحَالَةَ. *Kaçınılmaz; çaresiz; şüphesiz.*

لاَ عَجَبَ. *Şaşılacak bir şey yok.* Bu gibi misallerde, "lâ"nın haberi (حَاصِلٌ - ثَابِتٌ- كَائِنٌ- مَوْجُودٌ) gibi bir ibare olup hazfedilmiştir. Şayet cümleden haberin hazfedildiği anlaşılmıyorsa, onu zikretmek gerekir:

لاَ أَحَدَ أَغْيَرُ مِنَ اللّٰه. *Allah'tan daha gayretli hiçbir kimse yoktur.* (Buhârî, *el-Câmi'u's-sahîh*, Nikah 107; Müslim, *Sahîh*, Tevbe, 22, 23, 34,35,36).

"Lâ"nın isminin sıfatı olan kelimenin irabı:

Haber zikredilmeden önce gelen bu sıfatın i'rabı üç şekilde olabilir:

1- Feth üzerine mebnî olur:

لاَ طَالِبَ مُجِدٌّ خَاسِرٌ. *Çalışkan hiçbir öğrenci zarar etmiş değildir.*

لاَ مُوَظَّفَ مُنَافِقَ مَأْمُونٌ. *Münâfık olan hiçbir memur güvenilir değildir.*

2- Mahallî i'râbına göre mansûb gelebilir:

لاَ طَالِبَ مُجِدًّا فَاشِلٌ. *Çalışkan olan hiçbir öğrenci başarısız değildir.*

لاَ مُوَظَّفَ مُنَافِقًا مَأْمُونٌ. *Münâfık olan hiçbir memur güvenilir değildir.*

3- Merfu olabilir: Yâni mahzuf bir mübtedânın haberi olur.

لاَ طَالِبَ مُجِدٌّ فَاشِلٌ. *Çalışkan olan hiçbir öğrenci başarısız olamaz.*

لاَ مُوَظَّفَ مُنَافِقٌ مَأْمُونٌ. *Münâfık olan hiçbir memur güvenilir değildir.*

Şayet haber zikredildikten sonra "lâ"nın isminin sıfatı zikredilirse, merfu veya mansub olmak üzere iki şekilde gelebilir:

لاَ طَالِبَ فِي الصَّفِّ كَسُولٌ أو كَسُولاً. *Sınıfta tembel olan hiçbir öğrenci yoktur.*

(لاَ) nın ismi, mu'reb ise (yâni müzâf veya şibh-i müzâf ise),

onun sıfatı ya merfu veya mansub olur:

لاَ طَالِبَ عِلْمٍ مُجِدًّا / مُجِدٌّ، خَاسِرٌ. *Hiçbir ilim öğrencisi zarar etmiş değildir.*

لاَ قَائِدَ مَعْرَكَةٍ شُجَاعٌ / شُجَاعًا، مَهْزُومٌ. *Cesur olan hiçbir savaş komutanı, yenilmiş değildir.*

لاَ خَائِنًا بَلَدَهُ سِرًّا أَوْ عَلَنًا / سِرٌّ أَوْ عَلَنٌ، مَحْبُوبٌ. *Gizlice veya açıkça memleketine hıyânet eden hiçbir kimse sevilmez.*

(Ayrıca bk. Cinsini nefyeden "lâ" maddesi)

Lâ en-nâhiyye (لاَ النَّاهِيَةُ) : Olumsuzluk, yasak ifâde eden"lâ" . Bu edat, müzâri fiili cezmeder:

لاَ تَكْفُرْ بَعْدَ الإِيمَانِ. *İnandıktan sonra, kâfir olma!*

لاَ تَذْهَبُوا إِلَى السِّينَمَا. *Sinemaya gitmeyin!*

رَبَّنَا لاَ تُؤَاخِذْنَا إِنْ نَسِينَا أَوْ أَخْطَأْنَا. *"Rabbimiz! Unutur ya da yanılırsak bizi sorumlu tutma!"* (el-Bakara, 2/286).

يَا بُنَيَّ لاَ تُشْرِكْ بِاللَّهِ. *"Yavrucuğum! Allah'a ortak koşma!"* (Lokman, 31/13).

لاَ تَسْمَعْ أَصْوَاتَ الْكَذَّابِينَ. *Palavracıların sözünü dinleme!*

لاَ تُؤْذِ أَخَاكَ! *Kardeşine eziyet etme!* Bir şâir şöyle demiş:

لاَ تَنْهَ عَنْ خُلُقٍ وَ تَأْتِيَ مِثْلَهُ * عَارٌ عَلَيْكَ إِذَا فَعَلْتَ عَظِيمٌ

Benzerini yaptığın halde, bir ahlakı (huyu) yasaklama! Şayet böyle yaparsan, bu senin için büyük bir kusurdur.

يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لاَ تَكُونُوا كَالَّذِينَ كَفَرُوا.... *" Ey iman edenler! Siz inkâr edenler... gibi olmayınız."* (Âl-i İmrân, 3/156), gibi.

يَكْتُبُ *Yazıyor'* müzâri fiilin لاَ en-nâhiyye ile çekimi:

Cemi':	Tesniye:	Müfred:	
لاَ يَكْتُبُوا	لاَ يَكْتُبَا	لاَ يَكْتُبْ	(Nehy-i gâib)
لاَ يَكْتُبْنَ	لاَ تَكْتُبَا	لاَ تَكْتُبْ	(Nehy-i gâibe)
لاَ تَكْتُبُوا	لاَ تَكْتُبَا	لاَ تَكْتُبْ	(Nehy-i muhatap)
لاَ تَكْتُبْنَ	لاَ تَكْتُبَا	لاَ تَكْتُبِي	(Nehy-i muhataba)
لاَ نَكْتُبْ	لاَ نَكْتُبْ	لاَ أَكْتُبْ	(Nehy-i mütekellim)

(Ayrıca bk. Cezm edatları.)

Lâzım fiil (الفِعْلُ اللاَّزِمُ) : Geçişsiz fiil. Fâili ile yetinen ve sarîh mef'ûlün bihi almayan fiil. نَامَ الرَّجُلُ *Adam uyudu,* cümlesindeki نَامَ fiili gibi.

Lazım fiilin alâmetleri ve özellikleri:

1) Herhangi bir harekete delalet eder:

عَشِيَ *Akşam yemeğini yedi.* تَزَحْزَحَ *Uzaklaştı.*

قَامَ *Ayağa kalktı.* خَرَجَ زَيْدٌ. *Zeyd çıktı.*

2) İnsan boyunun şekline delâlet eder:

طَالَ *Boyu uzun oldu,* قَصُرَ *Boyu kısa oldu,*

3) Kusura veya süse delalet eder:

عَمِيَ *Kör oldu,* عَمِشَ *Gözü çapaklı oldu,*

عَوِرَ *Tek gözlü oldu,* عَرَجَ *Topal oldu.*

نَجِلَ *Sürme sürdü,* كَحِلَ *Doğuştan sürmeli oldu.*

دَعِجَ *Ceylan gözlü oldu.*

4) Dördüncü veya beşinci baptan olup, mânevî bir huy veya ahlaka veya güzellik veya çirkinliğe delâlet eder:

قَوِيَ الرَّجُلُ. *Adam güçlü oldu.*

ذَلَّ الضَّعِيفُ. *Zayıf, (güçsüz) zelil oldu.*

سَمِنَ *Şişman oldu.* هَزِلَ *Zayıf ve cılız oldu.*

حَسُنَ *Güzel oldu.* قَبُحَ *Çirkin oldu.*

جَمُلَ *Güzel oldu.* كَرُمَ *Asîl oldu; cömert oldu.*

شَرُفَ *Şerefli oldu,* جَبُنَ *Korkak oldu.* شَجُعَ *Cesur oldu.*

5) Arızî ve sâbit olmayan bir vasfa delâlet eder:

مَرِضَ *Hastalandı.* كَسِلَ *Tembel oldu.*

شَبِعَ *Doydu.* فَرِحَ *Sevindi.*

نَشِطَ *Çalıştı, dinç oldu.* حَزِنَ *Üzüldü.*

6) Temizliğe delâlet eder:

نَظُفَ *Temiz oldu.* طَهُرَ *Temizlendi.* وَضُؤَ *Abdest aldı.*

7) Kir ve pisliğe delâlet eder:

وَسِخَ *Kirlendi.* دَنِسَ *Kirli oldu.*

نَجُسَ *Pis oldu.* قَذُرَ *Kirli oldu.*

8) Renge delâlet eder:

دَكِنَ *Koyu kahverengi oldu.*

حَمُرَ *Kırmızı oldu.* اِحْمَرَّ *Kıpkırmızı oldu.*

سَوِدَ *Siyah oldu.* اِسْوَدَّ *Simsiyah oldu.*

اِصْفَرَّ *Sapsarı oldu.* اِخْضَرَّ *Yemyeşil oldu.*

9) انْفِعَال babından olacak (yâni mütâva'aya (dönüşlülüğe) delâlet eder):

كَسَرْتُ الإِنَاءَ فَانْكَسَرَ. *Kabı kırdım. O da kırıldı.*

انْقَطَعَ *Kesildi.* انْطَلَقَ *Gitti, yola koyuldu.*

10) Mütava'aya (dönüşlülüğe) delâlet eder:

دَحْرَجْتُهُ فَتَدَحْرَجَ. *Onu yuvarladım, o da yuvarlandı.*

مَدَدْتُ الْحَبْلَ فَامْتَدَّ. *Halatı uzattım, o da uzandı.*

شَدَدْتُ الْحَبْلَ فَاشْتَدَّ. *Ve halatı gerdirdim, o da gerildi.*

11) اسْتَفْعَلَ vezninde dönüşüm manasına gelir:

اسْتَحْجَرَ الطِّينُ. *Çamur taşlaştı.*

اسْتَأْسَدَ فُلَانٌ. *Falanca arslan kesildi.*

12) افْعَلَلَّ vezninde olacak (rübâî mezîd fih) olacak:

اقْشَعَرَّ *Ürperdi, titredi.* اشْمَأَزَّ *Tiksindi.*

اطْمَأَنَّ *Sakin oldu.*

13) افْوَعَلَّ vezninde olacak:

اكْوَهَدَّ الفَرْخُ. *Kuş yavrusu titredi.*

14) افْعَنْلَلَ vezninde olacak:

احْرَنْجَمَ الطُّلَّابُ. *Öğrenciler toplandı.*

اقْعَنْسَسَ *Çıkık göğüslü oldu; serkeşlik etti.*

اقْعَنْسَسَ الْجَمَلُ. *Deve boyun eğmedi, deve serkeşlik etti.*

15) افْعَنْلَى vezninde olacak:

اِسْلَنْقَى الرَّجُلُ. *Adam, sırt üstü yattı.*

اِغْرَنْدَى. *Bindi; yüksek yere çıktı,*

اِحْرَنْبَى الدِّيكُ. *Horoz dövüşmek için kanatlarını silkeledi.*

16) افْعَالَّ vezninde olacak:

اِدْهَامَّ الْفَرَسُ. *At, yağız oldu, çok kara oldu.*

***Lâzım fiiller üç kısma ayrılır:**

1)Aslında lâzım olanlar:

أَتَى *Geldi.* دَخَلَ *Girdi.* جَلَسَ *Oturdu.*

ضَحِكَ *Güldü.* قَامَ *Ayağa kalktı.* نَامَ *Uyudu,* gibi.

2)Aslında bir mef'ula müteaddî olan fiilin masdarından sübûta delâlet eden bir vasıf (fiil) türetilir ve fâiline izâfet edilir: رَحِمَ قَلْبُ الْقَاضِي الْمَظْلُومَ. *Yargıçın kalbi, mazluma acıdı, merhamet etti.* Böyle yargıca, رَاحِمُ الْقَلْبِ *Kalbi acıyan, merhamet eden,* denir. Ve bu vasfa delalet etmesi için bir fiil türetilir.

رَحُمَ الْقَاضِي. *Kadı merhametli oldu,* denir.

3) Müte'addî bir fiili فَعُلَ kalıbına dönüştürmekle olur:

جَهُلَ الأَحْمَقُ. *Ahmak, câhil oldu.* Aslında fiil جَهِلَ idi.

جَهِلْتُ المسألَةَ. *Problemi bilmedim,* gibi.

*** Lâzım fiil, aşağıdaki durumlarda müteâddî (geçişli) olur:**

a) Üç harfli fiili (إِفْعَال) veya (تَفْعِيل) babına çevirmekle:

كَرُمَ الرَّجُلُ. *Adam, cömert oldu.*

أَكْرَمَ الرَجُلُ ضَيْفَهُ. *Adam, misafirine ikramda bulundu.*

جَلَسَ الطِفْلُ. *Çocuk oturdu.* أَجْلَسْتُ الطِفْلَ. *Çocuğu oturttum.*

فَرِحَ المُجْتَهِدُ. *Çalışkan sevindi.* فَرَّحْتُ المُجْتَهِدُ. *Çalışkanı sevindirdim.*

b) (مُفَاعَلَة) babına çevirmekle:

جَلَسَ الْقَوْمُ. *Kavim oturdu.* جَالَسْتُ الْقَوْمَ. *Kavimle oturdum.*

c) (اِسْتِفْعَال) babına çevirmekle: yâni talebe veya başka bir şeye nisbet etmeye delalet ederse:

حَضَرَ التِّلْمِيذُ. *Öğrenci geldi.*

اِسْتَحْضَرْتُ التِّلْمِيذَ. *Öğrenciyi getirttim.*

قَبُحَ الظَّالِمُ. *Zâlim çirkin oldu.*

اِسْتَقْبَحْتُ الظَّالِمَ. *Zâlimi çirkin buldum.*

d) Bütün lâzım fiiller, değişik cer edâtları ile müteâddî olurlar: ذَهَبَ الْخَادِمُ. *Hizmetçi gitti.* ذَهَبْتُ بِهِ. *Onu götürdüm.*

غَضِبَ القَائِدُ. *Komutan kızdı.* غَضِبْتُ عَلَيْهِ. *Ona kızdım.*

عَجِبْتُ مِنْهُ. *Ona hayret ettim.* مَرَرْتُ بِهِ. *Ona uğradım.*

اِجْتَمَعَ الْقَوْمُ. *Kavim toplandı.* اِجْتَمَعْتُ بِالْقَوْمِ. *Kavimle toplantı yaptım,* gibi.

e) Mübâlağa ifade etmek için, beşinci bab'dan üç harfli fiili, birinci baba çevirmek: كَرُمَ الْمُجْتَهِدُ. *Çalışkan asîl; cömert oldu.* كَرَمْتُ الْمُجْتَهِدَ. *Çalışkanı cömertlikte yendim.*

f) Lâzım bir fiili, aynı mânaya gelen diğer müteaddî bir fiil manasına kullanmak (yâni tazmîn) :

رَحُبَتْكُمُ الدَّارُ. *Ev size geniş geldi.* Bu fiil, esas manası itibariyle lâzımdır. Fakat bu misalde وَسِعَ *Geniş oldu,* manasında kullanıl-mış.

***Lâzım fiilin alâmetleri:**

a) Ondan ism-i mef'ûl yapılmaz. Ancak cer edatı ile müte'addî olursa ismi mef'ûlü yapılır. خَرَجَ *Çıktı.* (مَخْرُوجٌ مِنْهُ) şeklinde ism-i mefulu yapılır. غَضِبَ *Kızdı.* (مَغْضُوبٌ عَلَيْهِ),gibi.

b) Mâzî ve müzâri mechûlü kullanılmaz.

c) Sonuna mef'ûl zamiri bitişmez.

عَمْرٌو فَرِحَهُ زَيْدٌ. *Amr, Zeyd onu sevindirdi,* denilmez.

d) Bazen lâzım fiili, müte'addî yapan cer edatı hazfedilir ve bu işleme **"nezu'l-hâfıd"** denir:

تَمُرُّونَ الدِّيَارَ (أي ... بِالدِّيَارِ). *Yurtlara uğruyorsunuz.*

وَاخْتَارَ مُوسَى قَوْمَهُ سَبْعِينَ رَجُلاً (أي مِنْ قَوْمِهِ ...). *"Musa, kavminden yetmiş adamı seçti."* (el-A'râf, 7/155).

تَوَجَّهْتُ بَيْرُوتَ (أي إلى بَيْرُوت). *Beyrut'a yöneldim.*

e) İki mef'ûle müteâddî olan bir fiilin, mütâva'atı için kullanılıyorsa, bu fiil bir mef'ûle müte'âddî (geçişli) olur:

فَهَّمْتُهُ الْمَسْأَلَةَ فَفَهِمَهَا. *Ben ona problemi öğrettim, o da onu öğrendi.*

عَلَّمْتُهُ الْحِسَابَ فَتَعَلَّمَهُ. *Ona matematiği öğrettim, o da onu öğrendi.*

Leff ve neşir (اللَّفُّ والنَّشْرُ) : Birkaç isim zikredildikten sonra, bunların herbirinin nitelik veya fiillerini detaylı bir şekilde ele alarak açıklamak. ..... اَلكَلِمَةُ اسمٌ و فِعْلٌ وَ حَرفٌ. فالاسمُ مَا *Kelime; isim, fiil ve edattır. İsim...dir.*

Leff ve neşir iki kısma ayrılır:

a) Tertipli olan leff ve neşir:

وَمِنْ رَحْمَتِهِ جَعَلَ لَكُمُ اللَّيْلَ وَ النَّهَارَ لِتَسْكُنُوا فِيهِ وَ لِتَبْتَغُوا مِنْ فَضْلِهِ. *"Onun (Allah'ın) rahmetinden (olmak üzere) içinde dinlenip sükûnet bulasınız diye geceyi, onun faziletinden (rızkınızı) aramanız için gündüzü yaratmıştır."* (Kasas, 28/73). Bu âyette, اللّيل kelimesine karşı لِتَسْكُنُوا ibaresi; النَّهار kelimesine karşı لِتَبْتَغُوا ibaresi zikredilmiş ve sıra bozulmamış. Onun için "tertipli"dir.

b) Tertipsiz olan leff ve neşir:

وَجَعَلْنَا اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ فَمَحَوْنَا آيَةَ اللَّيْلِ وَجَعَلْنَا آيَةَ النَّهَارِ مُبْصِرَةً. *"Biz gece ve gündüzü iki delil kıldık. Gece âyetini (delilini) sildik, gündüz âyetini aydınlatıcı yaptık ki hem Rabbinizden bir lütuf (rızık) arayasınız, hem de yılların sayısını ve hesabı bilesiniz."* (el-İsrâ, 17/12) Bu âyette, önce Allah'ın rahmetinden rızık aramak, zikredilmiş, sonra hesap ilmi ile ilgili açıklama yapılmış. Oysa, tertip bunun tam tersinedir. Çünkü âyette daha önce gece âyeti (Ay) zikredilmiş. Dolayısiyle tertip gözetilseydi, önce Ay'ın hesap ilmi ile alakasından dolayı, âyette de önce hesap ilmi, sonra "gündüz"le ilgili olarak rızık aramak zikredilirdi.

el-Lefîf (اللَّفِيفُ) : İçinde iki illet harfi bulunan fiil olup iki kısımdır:

a) Lefîf-i makrûn (اللَّفِيفُ المَقْرُونُ) : İki illet harfinin yanyana bulunduğu fiil: شَوَى *Kızarttı,* حَوَى *Kapsadı.* رَوَى *Rivâyet etti.* طَوَى *Dürdü, katladı.* نَوَى *Niyet etti,* gibi.

el-Lefifü'l-makrûn, bütün yönleriyle nâkıs fiile benzer. Yâni müzâri meczumda müfred kiplerde cezim alâmeti olarak sonundaki illet harfi hazfedilir: لَمْ يَنْوِ *Niyet etmedi.*

Emr-i hazırda binâ (mebnîlik) alâmeti olarak sonundaki illet harfi hazfedilir: اِنْوِ *Niyet et!*

İsm-i fâilin ref' ve cer hallerinde, eğer başında(ال) tarif edâtı yoksa, sonundaki illet harfi hazfedilir: نَاوٍ *Niyet eden.* طَاوٍ *Düren, katlayan,* gibi.

İsm-i mefulunda ise, sonunda i'lâl yapılır:
مَنْوِيٌّ =(مَنْوُوِيٌ- مَنْوُيِيٌ- مَنْوُيٌ) *Niyet edilen şey.*

نَوَى *Niyet etti"* mâzî fiilinin çekim cetveli:

Cemi:	**Tesniye:**	**Müfred:**
نَوَوْا	نَوَيَا	نَوَى (Gâib müzekker)
نَوَيْنَ	نَوَتَا	نَوَتْ (Gâibe müennes)
نَوَيْتُمْ	نَوَيْتُمَا	نَوَيْتَ (Muhatap müzekker)
نَوَيْتُنَّ	نَوَيْتُمَا	نَوَيْتِ (Muhataba müennes)

نَوَيْتُ نَوَيْنَا نَوَيْنَا (Mütekellim)

يَنْوِي *Niyet ediyor"* müzâri fiilinin çekim cetveli:

Cemi:	**Tesniye:**	**Müfred:**	
يَنْوُونَ	يَنْوِيَانِ	يَنْوِي	(Gâib müzekker)
يَنْوِينَ	تَنْوِيَانِ	تَنْوِي	(Gâibe müennes)
تَنْوُونَ	تَنْوِيَانِ	تَنْوِي	(Muhatap müzekker)
تَنْوِينَ	تَنْوِيَانِ	تَنْوِينَ	(Muhataba müennes)
نَنْوِي	نَنْوِي	أَنْوِي	(Mütekellim)

انْوِ *Niyet et!"* emir fiilinin çekim cetveli:

Cemi:	**Tesniye:**	**Müfred:**	
انْوُوا	انْوِيَا	انْوِ	(Muhatap müzekker)
انْوِينَ	انْوِيَا	انْوِي	(Muhataba müennes)

نَاوٍ (النَّاوِي) *Niyet eden"* ism-i fâilinin çekim cetveli:

Cemi:	**Tesniye:**	**Müfred:**	
نَاوُونَ	نَاوِيَانِ	نَاوٍ	(Müzekker)
نَاوِيَاتٌ	نَاوِيَتَانِ	نَاوِيَةٌ	(Müennes)

مَنْوِيٌّ *Niyet edilen"* ism-i mefulünün çekim cetveli:

Cemi:	**Tesniye:**	**Müfred:**	
مَنْوِيُّونَ	مَنْوِيَّانِ	مَنْوِيٌّ	(Müzekker)
مَنْوِيَّاتٌ	مَنْوِيَّتَانِ	مَنْوِيَّةٌ	(Müennes)

b) Lefîf-i mefrûk (اللَّفِيفُ المَفْرُوقُ) : İki illet harfinin ayrı yerlerde ve aralarında sahîh bir harf bulunduğu fiil:

وَقَى *Korudu.* وَفَى *Yerine getirdi.* وَلِيَ *Yakın oldu.*
وَنَى *Zayıf düştü; gevşeklik gösterdi.* وَعَى *Kavradı, anladı,* gibi.

el-Lefifü'l-mefrûk,sülâsî ise, fâü'l-fiili itibariyle misâl fiil gibidir. Yani يَفْعِلُ vezninde gelirse, müzâride ve emirde fâü'l-fiili düşer: وَقَى – يَقِي – قِ *Korudu - koruyor- koru!* olur.

el-Lefifü'l-mefrûk, "lâmü'l-fiil" itibariyle nâkıs fiil gibi olup "Lefîfü'l-makrûn ile aynı özellikleri taşır. Müzâri merfu'da i'râbı takdirîdir. Müzâri meczûmda cezim âlâmeti olarak müfred kiplerin sonundaki illet harfi hazfedilir: لَمْ يَقِ *Korumadı,* gibi.

Emir fiilinde, binâ (mebnîlik) âlameti olarak sonundaki illet harfi hazfedilir: (قِهْ) قِ (وَقَي – يَقِي) *Koru!*, gibi.

el-Lefîfü'l-mefruk fiilinin bazı çekim örnekleri:

وَقَى *Korudu"* mâzî fiilin çekim cetveli:

Cemi:	**Tesniye:**	**Müfred:**
وَقَوْا	وَقَيَا	وَقَى (Gâib müzekker)
وَقَيْنَ	وَقَتَا	وَقَتْ (Gâibe müennes)
وَقَيْتُمْ	وَقَيْتُمَا	وَقَيْتَ (Muhatap müzekker)
وَقَيْتُنَّ	وَقَيْتُمَا	وَقَيْتِ (Muhataba müennes)
وَقَيْنَا	وَقَيْنَا	وَقَيْتُ (Mütekellim- müzekker-müennes)

يَقِي (وَقَى) *Koruyor"* müzâri ma'lûm fiilin çekim cetveli:

Cemi: **Tesniye:** **Müfred:**

يَقِي	يَقِيَانِ	يَقُونَ (Gâib müzekker)
تَقِي	تَقِيَانِ	يَقِينَ (Gâibe müennes)
تَقِي	تَقِيَانِ	تَقُونَ (Muhatap müzekker)
تَقِينَ	تَقِيَانِ	تَقِينَ (Muhataba müennes)
أَقِي	نَقِي	نَقِي (Mütekellim- müzekker-müennes)

قِ (وَقَى/يَقِى) *Koru!* emir fiilin çekim cetveli:

Müfred:	**Tesniye:**	**Cemi:**
قِ (Muhatap müzekker)	قِيَا	قُوا
قِي (Muhataba müennes)	قِيَا	قِينَ

وَاقٍ (الوَاقِي) *Koruyan"* ism-i fâilin çekim cetveli:

Müfred:	**Tesniye:**	**Cemi:**
وَاقٍ (Müzekker)	وَاقِيَانِ	وَاقُونَ
وَاقِيَةٌ (Müennes)	وَاقِيَتَانِ	وَاقِيَاتٌ

مَوْقِيٌّ *Korunmuş"* ism-i mefulun çekim cetveli:

Müfred:	**Tesniye:**	**Cemi:**
مَوْقِيٌّ (Müzekker)	مَوْقِيَّانِ	مَوْقِيُّونَ
مَوْقِيَّةٌ (Müennes)	مَوْقِيَّتَانِ	مَوْقِيَّاتٌ

el-Lîn (اللِّينُ) : Fethalı bir harften sonra gelen sâkin "vâv" ile "yâ" harflerine "lîn" harfleri denir:

خَوْفٌ *Korku.* قَوْلٌ *Söz.* قَوْمٌ *Kavim.* ثَوْرٌ *Öküz.*

بَيْنَ *Ara.* بَيْتٌ *Ev.* سَيْفٌ *Kılıç.* زَيْتٌ *Yağ*, gibi.

Şayet sâkin (harekesiz) olan illet harflerinden önce onlara uygun bir hareke varsa bu harflere illet, med ve lîn harfleri denir: فِيلٌ *Fil.* مِيلٌ *Mil.* قِيلَ *Denildi.*

عُصْفُورٌ *Serçe.* عَنْكَبُوتٌ *Örümcek.*

غُولٌ *Gulyabanî; dev.* يَقُومُ *Ayağa kalkıyor.*

قَائِمٌ *Ayakta olan, ayağa kalkan.* مَالٌ *Para, mal.*

نَارٌ *Ateş.* نَامَ *Uyudu.* صَامَ *Oruç tuttu,* gibi.

— M —

Mâ el-kâffetu 'ani'l-'ameli (مَا الكَافَّةُ عَنِ الْعَمَلِ) : Bir edatın veya fiilin sonuna bitişen ve amel etmesine engel olan (مَا) edatı. Bu edat, (إِنَّ) gibi fiile benzeyen edatlar, -قَلَّ- كَثُرَ- ve benzeri kelimelerin sonuna bitişir:

طَالَمَا *Uzun süre;* قَلَّمَا *Bazen, arasıra;*

إِنَّمَا اللَّهُ إِلهٌ وَاحِدٌ. *"Muhakkak ki Allah, ancak tek ilahdır."* *(en-Nisâ* , 4/171)

إِنَّمَا الْأَعْمَالُ بِالنِّيَاتِ. *Ameller, ancak niyete göredir.* *(Buhârî,* Bedu'l-vahy 1). Bu ibârelerde, (مَا) edatı, (إِنَّ) nin âmel etmesine engel olmuştur.

كَأَنَّمَا الْعِلْمُ نُورٌ يَهْدِي صَاحِبَهُ. *Sanki ilim, sahibine doğru yolu gösteren bir nurdur.* Bu misalde, (مَا) edatı, (كَأَنَّ) "sanki"nin âmel etmesine engel olmuştur.

قَلَّمَا قُمْتُ بِزِيَارَةِ الأَصْدِقَاءِ. *Arkadaşları, az ziyaret ettim.*

(مَا) edatı, (حَيْثُ) *"nerede"* zarfının cümleye müzâf olarak âmel etmesine engel olmuştur.

el-Ma'dûd (المَعْدُودُ) : Sayılan. Sayıdan sonra gelen ve onun mahiyetini açıklayan isim, temyîz. ثَلاَثَةُ رِجَالٍ. *Üç adam.* Bu misalde رِجَالٍ kelimesi *"ma'dûd"*dur.

Temyîz, i'râbı itibariyle üç kısma ayrılır:

* Üçten ona kadar olan sayıların temyizi, izâfetle mecrur ve cemi' şeklinde gelir: قَرَأَ التِّلْمِيذُ خَمْسَةَ كُتُبٍ. *Öğrenci beş kitap okudu.* جَاءَ ثَلاَثَةُ رِجَالٍ. *Üç adam geldi.*

اشْتَرَيْتُ عَشْرَةَ أَقْلاَمٍ. *On kalem satın aldım.*

نَجَحَ تِسْعَةُ طُلاَّبٍ. *Dokuz Üniversite talebesi başarılı oldu.*

نَجَحَتْ خَمْسُ طَالِبَاتٍ. *Dokuz Üniversite kız talebesi başarılı oldu.* اشْتَرَيْتُ سِتَّ بَقَرَاتٍ. *Altı inek satın aldım.*

سَخَّرَهَا عَلَيْهِمْ سَبْعَ لَيَالٍ وَثَمَانِيَةَ أَيَّامٍ. *"Allah, o fırtınayı ardarda yedi gece, sekiz gün onların üzerine musallat etti."* (el-Hakka, 69/7)

*On birden doksan dokuza kadar olan sayıların temyîzi, müfred ve mansub olur:

إِنِّي رَأَيْتُ أَحَدَ عَشَرَ كَوْكَبًا. *"Ben onbir yıldızı gördüm."* (Yusuf. 12/4). سَافَرَ ثَلاَثَةَ عَشَرَ رَجُلاً. *On üç adam yolculuğa çıktı.*

فِي الدَّارِ عِشْرُونَ رَجُلاً. *Evde, yirmi erkek vardır.*

قَرَأْتُ عِشْرِينَ صَحِيفَةً. *Yirmi gazete okudum.*

نَجَحَتْ خَمْسُ طَالِبَاتٍ. *Dokuz Üniversite kız talebesi başarılı oldu.* اشْتَرَيْتُ سِتَّ بَقَرَاتٍ. *Altı inek satın aldım.* سَخَّرَهَا عَلَيْهِمْ سَبْعَ لَيَالٍ وَثَمَانِيَةَ أَيَّامٍ. *"Allah, o fırtınayı ardarda yedi gece, sekiz gün onların üzerine musallat etti."* (el-Hakka, 69/7)

*On birden doksan dokuza kadar olan sayıların temyîzi, müfred ve mansub olur:

إِنِّي رَأَيْتُ أَحَدَ عَشَرَ كَوْكَبًا. *"Ben onbir yıldızı gördüm."* (Yusuf, 12/4). سَافَرَ ثَلَاثَةَ عَشَرَ رَجُلاً. *On üç adam yolculuğa çıktı.* فِي الدَّارِ عِشْرُونَ رَجُلاً. *Evde, yirmi erkek vardır.* قَرَأْتُ عِشْرِينَ صَحِيفَةً. *Yirmi gazete okudum.* اشْتَرَيْتُ عِشْرِينَ مَجَلَّةً. *Yirmi dergi satın aldım.* مَرَرْتُ بِثَلَاثٍ وَعِشْرِينَ قَرْيَةً. *Yirmi üç köye uğradım.* وَوَاعَدْنَا مُوسَى ثَلَاثِينَ لَيْلَةً. *"Biz Musa'ya otuz gece süre verdik."* (el-A'râf, 7/142) شَاهَدْتُ ثَلَاثِينَ سَائِحًا. *Otuz turist gördüm.* فِي الْمَدْرَسَةِ تِسْعُونَ تِلْمِيذًا. *Okulda doksan öğrenci vardır.*

* Yüzden sonsuza kadar olan sayıların temyizi müfred ve izâfet ile mecrur gelir:

فِي الْمَصْنَعِ مِائَةُ رَجُلٍ. *Fabrikada yüz adam vardır.* قَرَأْتُ مِائَةَ صَفْحَةٍ. *Yüz sayfa okudum.*

فِي الْمَدِينَةِ عَشْرَةُ آلاَفِ رَجُلٍ. *Şehirde on bin adam vardır.*

فِي الْمَدِينَةِ ثَلاَثُمِائَةِ امْرَأَةٍ. *Şehirde, üç yüz kadın vardır.*

مِائَةَ جَلْدَةٍ. *"Yüz değnek..."* (en-Nur, 24/2)

وَ مِنَ الَّذِينَ أَشْرَكُوا يَوَدُّ أَحَدُهُمْ لَوْ يُعَمَّرُ أَلْفَ سَنَةٍ. *"Şirk koşanlardan bir kısmı, bin yıl yaşamak ister."* (el-Bakara, 2/96).

كَتَبْتُ أَلْفَ سَطْرٍ. *Bin satır yazdım.*

فِي الْمَدِينَةِ أَلْفُ امْرَأَةٍ. *Şehirde bin kadın vardır.*

(Ayrıca bk. Temyiz maddesi.)

Mahallî i'râb (الإِعْرَابُ الْمَحَلِّيُّ) : Mebnî kelimelerin ve cümlelerin bulundukları yere göre aldıkları kabul edilen i'râb şekli. Mebnî kelime, cümledeki yerine göre mahallen merfû' veya mansub veyahut ta mecrur olur:

هَذَا عَلَمٌ. *Bu bir bayraktır.* هذَا أَبِي. *Bu babamdır.* Bu iki cümlede, هذا kelimesi mahallen merfu olup mübtedâdır.

الإِمَامُ دَخَلَ الْمَسْجِدَ. *İmam camiye girdi.* Bu cümlede; دَخَلَ الْمَسْجِدَ cümlesi mahallen merfû' olup haberdir.

مَنْ يَجْتَهِدْ يَنْجَحْ. *Kim çalışırsa, o başarır.* Bu cümlede مَنْ ibaresi mahallen merfudur, mübtedâdır.

قَالَ أَنَا يُوسُفُ وَهَذَا أَخِي قَدْ مَنَّ اللَّهُ عَلَيْنَا. *"Yusuf: "(Evet) Ben Yusuf'um, bu da kardeşim. Allah bize lütufta bulundu."* (Yusuf, 12/90). Bu âyette, أَنَا munfasıl zamirdir, sükûn üzerine

mebnîdir, mahallen merfu olup mübtedâdır. ذَا ism-i işarettir, sükûn üzerine mebnîdir, mahallen merfu olup mübtedâdır.

جَاءَ ثَلاَثَةَ عَشَرَ رَجُلاً. *On üç adam geldi.* Bu cümlede, ثَلاَثَةَ عَشَرَ ibaresi mahallen merfudur, fâildir.

إِنَّمَا التَّوْبَةُ عَلَى اللَّهِ لِلَّذِينَ يَعْمَلُونَ السُّوءَ بِجَهَالَةٍ ثُمَّ يَتُوبُونَ مِنْ قَرِيبٍ فَأُولَئِكَ يَتُوبُ اللَّهُ عَلَيْهِمْ. *"Allah katında makbul olan tevbe, bilmeyerek kötülük işleyip hemen ardından tevbe edecek olanların tevbesidir. İşte Allah, onların tevbesini kabul eder."* (Nisâ, 4/17). Bu âyette, أُولَئِكَ ism-i işareti feth üzerine mebnîdir, mahallen merfu olup mübtedâdır. يَتُوبُ عَلَيْهِمْ cümlesi, mahallen merfudur, haberdir.

* Cezmeden bir şart edatının fiilü'ş-şartı veya cevâbu'ş-şartı olan mâzî fiilin de irabı mahallîdir:

مَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الآخِرِ وَ عَمِلَ صَالِحًا فَلَهُمْ أَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ. *"...her kim Allah'a ve âhiret gününe iman edip, salih amel işlerse, elbette onlara Rableri katında mükâfat vardır."* (el-Bakara, 2/62). Bu âyetteki, آمَنَ fiili, mâzi fiil olup feth üzerine mebnîdir, mahallen meczumdur, fiilu'ş-şarttır. عَمِلَ fiili de mahallen meczumdur, آمَنَ fiili üzerine atfedilir.

* Sonuna te'nis nûnu veya direkt olarak te'kid nûnu bitişen müzâri fiilin irabı da mahallîdir:

وَلَئِنْ لَمْ يَفْعَلْ مَا آمُرُهُ لَيُسْجَنَنْ وَلَيَكُونًا مِنَ الصَّاغِرِينَ. "Ye-

min ederim ki eğer kendisine emredeceğim şeyi yapmazsa, mutlaka zindana atılacak ve elbette aşağılanan kişilerden olacaktır." (*Yusuf*, 12/32). Bu âyetteki يُسْجَنَنْ fiili, bina mechûl müzâri fiildir. Sonuna te'kid nûnu doğrudan bitiştiği için feth üzerine mebnîdir, mahallen meczumdur, cevâbu'ş-şarttır. Âyetteki لَيَكُونًا fiili de sonuna te'kid nunu bitiştiği ve يُسْجَنَنْ fiili üzerine atfedildiği için mahallen meczûmdur.

النِّسَاءُ لَنْ يَحْتَفِلْنَ بِعِيدِ الْفِطْرِ السَّعِيدِ. *Kadınlar, mübârek Ramazan bayramını asla kutlamayacaklar.* Bu cümledeki يَحْتَفِلْنَ ibaresi, müzâri fiildir; sonuna te'nis nûnu bitiştiği için sükûn üzerine mebnîdir ve önünde nasb edatı (لَن) bulunduğundan dolayı mahallen mansubdur.

الفَتَيَاتُ لَمْ يَحْتَفِلْنَ بِعِيدِ الشَّجَرَةِ. *Genç kızlar, ağaç (dikme) bayramını kutlamadılar.* Bu cümledeki يَحْتَفِلْنَ ibaresi, müzâri fiildir. Sonuna te'nis nûnu bitiştiği için sükûn üzerine mebnîdir. Önünde (لَمْ) cezm edatı bulunduğundan dolayı mahallen meczûmdur.

وَإِنْ يَمْسَسْكَ اللَّهُ بِضُرٍّ فَلاَ كَاشِفَ لَهُ إِلاَّ هُوَ. *"Eğer Allah sana bir zarar dokundurursa onu, kendisinden başka giderecek yok-tur."* (*el-En'âm*, 6/17). Bu âyetteki فَلاَ كَاشِفَ لَهُ cümlesi, bir isim cümlesidir. Şart edatının cevabı olduğu ve başında "fâ" bulunduğu için mahallen meczûmdur.

إِنَّ اللَّهَ لاَ يُغَيِّرُ مَا بِقَوْمٍ حَتَّى يُغَيِّرُوا مَا بِأَنْفُسِهِمْ. *"Şüphesiz ki bir kavim, kendi durumunu değiştirmedikçe, Allah onların durumlarını (onlara verdiği nimetleri) değiştirmez."* (er-Ra'd, 13/11) Bu âyette, لاَ يُغَيِّرُ مَا بِقَوْمٍ cümlesi mahallen merfû'dur, إِنَّ nin haberidir.

إِنَّ هذَا الْعَامِلَ نَشِيطٌ. *Şüphesizki bu işçi dinçtir.* Bu cümlede هذَا ibaresi mahallen mansubdur, إِنَّ nin ismidir.

* قَالَ nin mefulu (mekûlu): قَالَ : السَّمَآءُ كَئِيبَةٌ. *Dedi ki: "Gök üzgündür."* Bu misalde, السَّمَآءُ كَئِيبَةٌ cümlesi mahallen mansubdur, قَالَ fiilinin mefuludur.

* Müevvel masdar:

أَنْ تَتَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوَى خَيْرٌ لَكُمْ. *İyilik ve takvâ hususunda yardımlaşmanız sizin için daha hayırlıdır.* Bu misalde, أَنْ تَتَعَاوَنُوا müevvel masdarı, mahallen merfudur, mübtedadır.

وَ أَنْ تَصُومُوا خَيْرٌ لَكُمْ. *"Oruç tutmanız, sizin için daha hayırlıdır."* (el-Bakara, 2/184). Bu âyette, أَنْ تَصُومُوا müevvel masdarı, mahallen merfudur, mübtedadır.

* Zâid cer edatları ile mecrur olan isimlerin irabı da mahallîdir:

مَاكَانَ اللَّهُ بِظَالِمٍ لِلْعِبَادِ. *Allah, kullarına zulmedici değildir.* Bu cümlede, بِظَالِمٍ ibaresinin başındaki (بِ) harfi, zâid cer edatıdır. ظَالِم kelimesi, mahallen mansubdur كَانَ fiilinin haberidir.

* Mebnî münâdaların irabı mahallîdir:

يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اذْكُرُوا نِعْمَةَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ. *"Ey iman edenler! Allah'ın üzerinizdeki nimetini hatırlayın."* (el-Mâide, 5/11). Bu âyette, أَيُّ münâdadır, zamm üzerine mebnîdir, mahallen mansub olup hazfedilmiş nidâ fiilinin mefuludur. Cümlenin aslı أُنَادِي الَّذِينَ ..... şeklindedir.

يَا رَجُلُ! *Ey adam!* يَا خَالِدُ! *Ey Halit!* Bu iki cümlede رَجُلُ ve خَالِدُ kelimeleri zamm üzerine mebnîdir, mahallen mansubdur, hazfedilmiş nidâ fiilinin mefûlleridir.

* Müsteğâsın irabı mahallîdir:

يَا يَزِيدَا لآمِلٍ نَيْلَ عِزٍّ * وَغِنًى بَعْدَ فَاقَةٍ وَ هَوَانِ *Ey Yezid! fakirlik ve zilletten sonra, izzeti elde etmeyi uman kimsenin yardımına koş!* Bu beyitte, يَزِيدَا kelimesi müsteğâsü bihdir. Mukadder zamm üzerine mebnîdir. Sonundaki "elif" zammenin ortaya çıkmasına engel olmuştur. Bu kelime, mahallen mansubdur, istiğâse fiilinin mefulü bihidir. "Elif", hazfedilen cer edatı "lâm" yerine kullanılmış olup irapta yeri yoktur.

يَا لَزَيْدٍ لِلْمَظْلُومِ. *Ey Zeyd! mazlumun yardımına koş!* Bu cümlede لَزَيْدٍ ibaresi, mahallen mansub olup istiğâse fiilinin mefulu bihidir.

* Hal olan cümlenin irabı mahallîdir:

رَأَيْتُ الرَّجُلَ يَبْتَسِمُ. *Tebessüm ederken adamı gördüm.* Bu

cümlede يَبْتَسِمُ cümlesi, mahallen mansubdur, haldir.
(Ayrıca bk. İrapta yeri olan cümleler, Münâdâ ve Müsteğâs maddeleri)

el-Mahkûmü 'aleyh (اَلْمَحْكُومُ عَلَيْهِ) : Mübtedâ, müsnedün ileyh (fâil, nâib-i fâil); hakkında karar, hüküm verilen şey. اَلتِّلْمِيذُ مُجْتَهِدٌ. *Öğrenci çalışkandır.* Bu misalde, اَلتِّلْمِيذُ kelimesi **"mahkûmün 'aleyh"**dir.

el-Mahkûmü bih (اَلْمَحْكُومُ بِهِ) : Haber, müsned, mübtedâ hakkında verilen hüküm, karar. . اَلْعِلْمُ مُفِيدٌ *İlim faydalıdır.* Bu cümlede مُفِيدٌ kelimesi, mübtedâ hakkında verilen kararı, hükmü ifâde ettiği için "mahkûmün bih" dir.

el-Mahsûs bi'l-medh (اَلْمَخْصُوصُ بِالْمَدْحِ) : Medih fiilinde fâilden sonra gelen ve övgüye tahsis edilen şahıs ya da nesne. Mahsûsun ya ma'rife olması veya tahsîs edilen nekire bir isim olması gerekir. Ayrıca fâilden daha özel ve belirgin olması ve fâilden sonra gelmesi gerekir. Bazen fiil ve fâilden önce gelebilir:
نِعْمَ الرَّجُلُ خَالِدٌ! *Halit ne güzel adamdır!* Bu misalde, خَالِدٌ Halit, övgüye tahsis edilen şahıstır, اَلرَّجُلُ fâildir.
نِعْمَ الرَّجُلُ زَيْدٌ. *Zeyd, ne güzel adamdır!* Bu misalde, زَيْدٌ Zeyd, mahsûs bi'l-medhdir, اَلرَّجُلُ fâildir.
نِعْمَ الرَّجُلُ رَجُلٌ يُؤَدِّبُ نَفْسَهُ. *Kendi nefsini terbiye eden adam, ne güzel adamdır!* Bu cümlede mahsûs bi'l-medh olan رَجُلٌ

kelimesi, ma'rife değil, ama sıfatla hususîlik kazandığı için ma'rife gibi mahsûs bi'l-medh olmuştur.

نِعْمَ بَطَلُ الْمُسْلِمِينَ صَلاَحُ الدِّينِ. *Selâheddin, ne güzel bir İslâm bahadırıdır!*

نِعْمَ وَزِيرُ الْعَدْلِ جَمِيلٌ. *Cemil, ne güzel bir Adâlet Bakanıdır!*

نِعْمَتِ الْمُجْتَهِدَةُ زَيْنَبُ. *Zeyneb, ne güzel çalışkandır!*

*"Mahsûs bi'l-medh", temyîzden sonra gelirse, mahsûsun fâilinin cinsinden olması gerekir:

نِعْمَ طَالِبًا الْمُجْتَهِدُ. *Çalışkan ne güzel öğrencidir!*

Bazen mahsus bi'l-medh hazfedilebilir:

أُحِبُّ النَّحْوَ، وَ نِعْمَ الْعِلْمُ (النَّحْوُ). *Nahiv ilmini severim, Ve o (nahiv) ne güzel ilimdir!*

نِعْمَ الْعَبْدُ إِنَّهُ أَوَّابٌ (أي نِعْمَ الْعَبْدُ أَيُّوبُ. *"O ne güzel kuldu! O daima Allah'a yönelirdi."* (*Sâd*, 38/44). (Yâni Eyyub ne güzel kuldu!).

* "Mahsûs bi'l-medh", ya mübtedâ olur. Bu durumda haberi ya ondan önceki cümledir, veya haberi hazfedilmiş (مَمْدُوحٌ) gibi bir kelimedir. Veya vücûben hazfedilmiş bir mübtedânın haberi olur.

el-Mahsûs bi'z-zemm (اَلْمَخْصُوصُ بِالذَّمِّ) : Zemm fiilinde fâilden sonra gelen ve yerilmeye, kınanmaya tahsis edilen şahıs ya da nesne: بِئْسَ الرَّجُلُ فُلاَنٌ! *Falan, ne kötü adamdır!*

Bu misalde فُلاَنٌ falan, yerilmeye ve kınanmaya tahsis edilen

şahıstır.

بِئْسَ وَزِيرُ الشُّؤْمِ زَيْدٌ. *Zeyd, ne uğursuz bakandır!*

بِئْسَ الوَلَدُ العَاقُّ. *Anne ve babasına isyân eden evlat, ne kötüdür!*

بِئْسَ قَاضِي الشُّؤْمِ فُلَانٌ. *Falanca, ne uğursuz kadıdır!*

بِئْسَ الغِيبَةُ خُلُقًا. *Ahlak olarak gıybet ne kötüdür!*

(Ayrıca bk. Medih ve zemm fiilleri).

el-Mahzûf (المَحْذُوفُ) : Hazfedilmiş, atılmış, silinmiş ibare.

el-Mahzûfü minh (المَحْذُوفُ مِنْهُ) : Kendisinden hazif yapılan kelime: أَبٌ (أَبَوٌ) *Baba.* أَخٌ (أَخَوٌ) *Kardeş.* يَدٌ (يَدَيٌ) *El.* فَمٌ (فَوَهٌ) *Ağız,* gibi. Bu gibi kelimelerden hangi harfin hazfedildiği tesniyelerinde ortaya çıktığı için, tesniyelerde belli olur.

* Sonu illet harfi olan fiillerde, cezm alâmeti olarak sondaki illet harfi hazfedilir:

لَمْ يَدْعُ (يَدْعُو). *Duâ etmedi; çağırmadı.*

لَمْ يَرْضَ (يَرْضَى). *Razı olmadı.* لَمْ يَرْمِ (يَرْمِي). *(Ok.v.s.) Atmadı.* لَمْ يَقِ (يَقِي). *Korumadı.* لَمْ يَطْوِ (يَطْوِي). *Dürmedi,* gibi.

* Ayrıca son harfi illetli olan fiillerin "emr-i hazır" kipinde binâ (mebnîlik) alâmeti olarak, sadece müfred müzekker muhatap kipinin sonundaki illet harfi hazfedilir:

اُدْعُ (تَدْعُو). *Duâ et; çağır; dâvet et!*

اِرْمِ (تَرْمِي). *At!*

ارْضَ (تَرْضَى). *Razı ol!* قِ (تَقِي). *Koru!*

اطْوِ (تَطْوِي). *Dür, katla!* gibi.

* Misâl fiiller, üç harfli olup müzârii (يَفْعِلُ) vezninde ise (فَاءُ الْفِعْلِ) müzâride hazfedilir:

وَصَلَ / يَصِلُ (يَوْصِلُ). *Ulaşıyor.* Böyle fiillerin emir kipinde de baştaki illet harfi hazfedilir: صِلْ (تَصِلُ). *Ulaş, birleştir!* gibi.

*Ecvef fiillerin, son harfi sakin (harekesiz) olduğunda, ortadaki illet harfi düşer: قُلْتُ. (قَوَلْتُ) *Ben dedim.*

بِعْتُ. (بَيَعْتُ) *Ben sattım.* لَمْ يَقُلْ (يَقُولُ). *O söylemedi.*

لَمْ يَصُمْ (يَصُومُ). *Oruç tutmadı.* لَمْ يَنَمْ (يَنَامُ). *Uyumadı.*

قُلْ (تَقُولُ). *De!* بِعْ (تَبِيعُ). *Sat!* نَمْ (تَنَامُ). *Uyu!*

أَجِبْ (تُجِيبُ). *Cevap ver!* gibi.

* Sonu illet harfi olan fiillerin ism-i fâillerinde de harf-i ta'rifsiz olduklarında, ref' ve cer halinde sondaki illet harfi hazfedilir:

رَامٍ (الرَّامِي). *Atan, atıcı.* رَاضٍ (الرَّاضِي). *Razı olan.*

مُعْطٍ (المُعْطِي). *Veren.* وَاقٍ (الوَاقِي). *Koruyan.*

حَاوٍ (الحَاوِي). *Kapsayan,* gibi.

* Son harfi sahîh olan müzâri meczum fiilde cezm alâmeti olarak müfred kiplerde hareke düşer. Bütün müzâri meczum ve müzâri mansub fiillerde cezm ve nasb alâmeti olarak "ef'âl-i hamse" kiplerinin sonundaki nunlar hazfedilir:

التِّلْمِيذَانِ لَمْ يَكْتُبَا وَاجِبَهُمَا. *İki öğrenci ödevlerini yazmadılar*, gibi.

* "İf'ãl" babının müzâriinde, katı' hemzesi hazfedilir:

يُكْرِمُ *İkram ediyor"* fiilinin aslı (يُؤَكْرِمُ) dir.

أُكْرِمُ *İkrâm ediyorum"* fiilinin aslı (أُأَكْرِمُ) dir.

(Ayrıca bk. Emir fiili, Hazif, Müzâri meczum, Müzâri mansub maddeleri)

Maksûr isim (الاسْمُ المَقْصُورُ) : Son harfi uzun elif veya kısa elif (noktasız "yâ" şeklinde yazılan) olan isim. Maksûr ismin i'râbı ref, nasb ve cer halinde takdîridir:

جَاءَ مُصْطَفَى. *Mustafa geldi.* اشْتَرَيْتُ العَصَا. *Sopayı satın aldım.* مَرَرْتُ بِبُشْرَى. *Büşra'ya uğradım.* مَرِضَتْ كُبْرَى. *Kübrâ, hastalandı.* Elif-i maksûre'nin aslı "vâv" ise, "elif" şeklinde yazılır: العَصَا *Sopa*, gibi. Elif-i maksûre'nin aslı "yâ" ise, "elif-i maksûre =noktasız ya" şeklinde yazılır:

الهُدَى *Hidâyet,* المُصْطَفَى *Mustafa,* المَوْلَى *Efendi.*

تَجْنَحُ نَفْسُ الْفَتَى إِلَى الْهَوَى فَيَرُدُّهُ ذِكْرُ المَوْلَى وَ يَرْجِعُ إِلَى الْهُدَى. *Gencin nefsi, nefsâni arzuya meyleder. Böylece Allah'ı anmak onu (arzudan) geri çevirir ve hidâyete döner.*

إِنَّ الْهُدَى مُنَى الْفَتَى. *Gerçekten hidâyet, gencin arzusudur.*

* İsm-i maksûr; ya kıyâsî olarak veya semâ'î olarak yapılır. İsm-i maksûr, şu durumlarda kıyâsî olarak yapılır:

* فَعِلَ veznindeki lazımî nakıs fiillerin masdarlarından:

غَنِيَ الرَّجُلُ غِنًى. *Adam, iyice zengin oldu.*

جَوِيَ (جَوًى). *Aşktan yanmak,* رَضِيَ (رِضًى). *Razı olmak.* gibi.

* فِعْلَةٌ veznindeki müfred kelimelerin فِعَل veznindeki cem'inden: مِرْيَةٌ (مِرًى) ج *Şüpheler,* حِلْيَةٌ (حِلًى) ج *Süs takıları,* فِرْيَةٌ (فِرًى) ج *İftiralar,* gibi.

* Müfredi فُعْلَةٌ vezninde olan ve tenis "tâ"sından önce illet harfi bulunan isimlerin فُعَل veznindeki cem'u't-teksîrinde:

دُمْيَةٌ (دُمًى) ج *Oyuncak bebekler,* قُدْوَةٌ (قُدًى) ج *Modeller,*

عُرْوَةٌ (عُرًى) ج *Kulplar,* مُدْيَةٌ (مُدًى) ج *Büyük bıçaklar,* gibi.

* Mâzisi üç harften fazla olan ve son harfi illetli fiillerin ism-i mefulleri: أَعْطَى (مُعْطًى) *Verilmiş şey,*

أَعْفَى (مُعْفًى) *Muaf tutulmuş,* اِصْطَفَى (مُصْطَفًى) *Seçilmiş,*

اِسْتَقْصَى (مُسْتَقْصًى) *Detaylı araştırılmış,*

اِسْتَعْفَى (مُسْتَعْفًى) *İstifası istenmiş,* gibi.

*Müennesi فُعْلَى vezninde olan ism-i tafdîlin müennesi veya bazı kelimelerin cemi: الدُّنْيَا ج الدُّنَا. *Dünya; en alçak,* القُصْوَى ج القُصَا. *En uzak,* أَكْبَرُ) ث الكُبْرَى) *En büyük bayan,* أَصْغَرُ) ث الصُّغْرَى) *En küçük bayan,* gibi.

* فَعَل vezninde olup cem'e delalet eden kelimelerin sonuna (ة) eklendiğinde müfrede delalet ederler:

قَطًى « قَطَاةٌ ». *Kaya kuşu,* حَصًى *Çakıl taşı,* « حَصَاةٌ ».

مَهَا *Yaban ineği,* gibi. « مَهَاةٌ ». قَنًا *Mızrak, kargı,* « قَنَاةٌ ».

*مَفْعَلٌ veznindeki mimli masdar; ism-i zaman veya ismü'l-mekanı: مَلْهًى *Gece kulübü,* مَسْعًى *İş, çalışma,* مَحْيًا *Yaşamak,* مَأْتًى *Kaynak, çıkış yeri,* مَرْقًى *Merdiven, iskele,* gibi.

* Nâkıs fiillerden türeyen مِفْعَلٌ veznindeki ism-i âlet: مِكْوًى (كَوًى) *Ütü,* مِرْمًى (رَمًى) *Atma aleti,* gibi.

* أَفْعَلُ veznindeki bazı ismü't-tafdiller:

الأَقْصًى *En uzak,* الأَدْنًى *En yakın; en düşük,* gibi.

*Semâ'i ism-i maksûrlar, Araplardan işitmeye bağlıdır. Yukarıda saydığımız gruplar dışındaki diğer isimler:

الفَتًى *Genç,* الحِجًا *Zeka, anlayış,* الثَّرًى *Nemli toprak, yer,* السَّنًا *Parlama,* الهُدًى *Hidâyet,* gibi.

Not: Sonunda elif bulunan illetli fiillerin sonundaki elifler, elif-i maksûre değildir:

رَمًى *(Ok, v.s.) Attı.* دَعَا *Duâ etti; çağırdı.*

غَزَا *Saldırdı, hücum etti.* أَعْطًى *Verdi.*

ارْتَضًى *Memnun oldu.* يَرْضًى *Razı oluyor.*

يَخْشًى *Korkuyor.* يَحْيًى *Yaşıyor,* gibi.

* Edatların sonundaki elif, elif-i maksûre değil:

إِلَى *...e kadar,* عَلَى *...nin üzerinde,* حَتَّى *...e kadar,* لاَ *değil, madı,* gibi.

* Elif ile biten diğer bazı isimlerin sonundaki elif, elif-i maksûre değil: ذَا *sahip,* مَا *Neyi,* إِذَا *...dığı zaman,* gibi.

*İsm-i menkûsların tesniyelerinde izâfet halinde nûn düştükten sonra kalan elif ve izâfet halinde ref halindeki tesniyelerin sonundaki elif, elif-i maksûre değil : قَاضِيَا الْمَدِينَةِ. *Şehrin iki yargıcı.* كِتَابَا التِّلْمِيذِ. *Öğrencinin iki kitabı,* gibi.

* Esmâ-i sitte, nasb halinde sondaki elif, elif-i maksûre değil: رَأَيْتُ أَبَاكَ. *Babanı gördüm.* أَخَاكَ *Kardeşin,* حَمَاهُ *Onun kayın pederi,* gibi.

* İsm-i maksûrun sonuna "tenis ta"sı (ـة) bitiştiğinde normal isim gibi i'râb edilir: فَتَاةٌ *Genç kız,* مُبَارَاةٌ *Maç,* gibi.

(Ayrıca bk. el-İsmü'l-maksûr, Elif-i maksûre maddeleri)

Ma'lûm fiil (الفِعْلُ المَعْلُومُ) : Fâili belli olan fiil. Mâzî ve müzâri fiillerden ma'lûm fiiller yapılır. Mâzî mâ'lûm:
حَضَرَ أَعضَاءُ المَجْلِسِ إِلَى القَاعَةِ. *Meclis üyeleri salona geldi.*
أَشْرَقَتِ الشَّمْسُ. *Güneş parladı.*

Aksâm-ı seb'adan olan bazı ma'lum fiillerin sigasında bazı değişiklikler meydana gelir: Şöyleki: Ecvef fiillerde birinci baptan olan sülâsi mâzi fiillere harekeli bir zamir bitiştiğinde ilk harfi zammeli kılınır ve ortadaki illet harfi hazfedilir. (رَاحَ / يَرُوحُ)
رُحْتُ *Devam ettim.* قُلْتُ (قَالَ / يَقُولُ) *Söyledim, dedim.*

Diğer sülâsî ecvef mâzî fiillere, harekeli bir fâil zamiri bitiştiğinde ortadaki illet harfi düşer ve ilk harfi kesreli kılınır: بِعْتُ. (بَاعَ / يَبِيعُ) *Sattım.* خِفْتُ. (خَافَ / يَخَافُ) *Korktum.* طِبْتُ. (طَابَ / يَطِيبُ) *Güzel oldum, hoş oldum.* سِرْتُ. (سَارَ / يَسِيرُ) *Yürüdüm.* gibi.

Müzâri' ma'lum: يَكْتُبُ *Yazıyor.* يَمُدُّ *Uzatıyor,* gibi. Bazı müzâri ma'lum fiillerde, bazı değişiklikler meydana gelir: Şöyle ki: يَفْعِلُ veznindeki misal fiillerden "vâv" harfi hazfedilir: يَصِلُ. =(يَوْصِلُ) – وَصَلَ *İlişki kuruyor,* gibi.

Sülâsî ecvef fiillerin bazı baplarının müzâri ma'lumunda illet harfi ortaya çıkar: يَقُولُ (قَالَ) *Söylüyor.*

يَصُومُ. (صَامَ) *Oruç tutuyor.* يَبِيعُ. (بَاعَ) *Satıyor.*

يَسِيرُ. (سَارَ) *Yürüyor,* gibi.

يَوْمَئِذٍ يَصْدُرُ النَّاسُ أَشْتَاتًا لِيُرَوْا أَعْمَالَهُمْ. *"O gün insanlar amelleri (nin karşılığı) kendilerine gösterilmek için, kabirlerinden ayrı ayrı gruplar hâlinde çıkacaklar."* (Zilzâl, 99/6).

يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ. *"Allah size hükmünü açıklıyor."* (en-Nisa, 4/176)

el-Ma'mul (المَعْمُولُ) : Âmil'den etkilenen kelime veya cümle. Ma'mul iki kısma ayrılır:

a) Aslında ma'mul olan. Âmilden direk etkilenen kelimedir: **Fâil:** ذَهَبَ التِّلْمِيذُ إِلَى المَدْرَسَةِ. *Öğrenci okula gitti.* Bu misalde التِّلْمِيذُ kelimesi ma'muldur.

ظَهَرَ الْحَقُّ. *Hak, ortaya çıktı.*

Nâib-i fâil: إِذَا زُلْزِلَتِ الأَرْضُ زِلْزَالَهَا. *"Yeryüzü o şiddetli sarsıntı ile sarsıldığı zaman."* (Zilzâl, 99/1) Bu misalde الأَرْضُ kelimesi, nâib-i fâildir, ma'muldur.

Mübtedâ ve haber: Basralı dilcilere göre (الابْتِدَاء) =*başlamak'*, mübtedâ'da âmel eder, onu ref'eder. Haber'in âmili ise mübtedâdır:

ذلِكَ الْكِتَابُ لاَ رَيْبَ فِيهِ هُدًى لِلْمُتَّقِينَ. *"İşte şu kitap; kendisinde hiç şüphe yoktur. Takva sahipleri için bir hidâyet kaynağı ve yol göstericidir."* (el-Bakara, 2/2)

Huruf-i müşebbehe bi'l-fiilin ismi ve haberi:

إِنَّ عِدَّةَ الشُّهُورِ عِنْدَ اللَّهِ اثْنَا عَشَرَ شَهْرًا. *"Şüphesiz ki ayların sayısı Allah katında on iki aydır."* (et-Tevbe, 9/36)

Beş meful: Mefulü bih: لاَ تَقْتُلُوا يُوسُفَ. *"Yusuf'u öldürmeyin."* (Yusuf, 12/10)

لِيَمِيزَ اللَّهُ الْخَبِيثَ مِنَ الطَّيِّبِ. *"Ki Allah, murdarı temizden ayıklasın."* (el-Enfâl, 8/37)

Mefulü ma'ahu: سِرْتُ وَالْجَبَلَ. *Dağ eteği boyunca yürüdüm.*

Mefulü mutlak: Bir şâir şöyle demiş:

قَدْ يَجْمَعُ اللَّهُ الشَّتِيتَيْنِ بَعْدَمَا * يَظُنَّانِ كُلَّ الظَّنِّ أَنْ لاَ تَلاَقِيَا

Bazen, hiç kavuşmayacaklarını tam olarak zannettiklerinden sonra, Allah birbirinden ayrılan iki kişiyi birleştirir.

Zarf (mef'ûlü fîh): إِنَّ رَبَّكَ يَفْصِلُ بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ. *"Şüphesiz ki Rabbin kıyâmet günü aralarında hükmedecektir."* (es-Secde, 32/25)

Mef'ûlü li eclih: وَلاَ تَقْتُلُوا أَوْلاَدَكُمْ خَشْيَةَ إِمْلاَقٍ. *"Geçim endişesiyle çocuklarınızı öldürmeyin."* (el-İsrâ, 17/31)

Hâl : أَسْرَعَ سَمِيرٌ رَاكِضًا. *Semir koşarak acele etti.*

Temyîz : فَلَنْ يُقْبَلَ مِنْ أَحَدِهِمْ مِلْءُ الأَرْضِ ذَهَبًا. *"Onlardan (inkarcılardan) biri dünya dolusu altın verecek olsa dahi, kabul edilmeyecektir."* (Âl-i İmrân, 3/91)

Müstesnâ : وَمَا يَتَّبِعُ أَكْثَرُهُمْ إِلاَّ ظَنًّا. *"Onların çoğu zandan başka bir şeye uymaz."* (Yunus, 10/36)

Müzâfün ileyh : وَلَكِنْ تَصْدِيقَ الَّذِي بَيْنَ يَدَيْهِ وَ تَفْصِيلَ الْكِتَابِ. *"Ancak kendinden önceki kitapları doğrulayan ve o kitaptaki hükümleri açıklayan bir kitaptır."* (Yunus, 10/37)

Müzâri fiil : وَمَنْ يُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَ يُخْرِجُ الْمَيِّتَ مِنَ الْحَيِّ. *"Ölüden diriyi çıkaran, diriden de ölüyü çıkaran kimdir?"* (Yunus, 10/31)

b) Ma'mûl bi't-tebe'iyye: Kendinden önceki kelimeye tabi olan ma'mûl. (Yâni tâbiiler ve müzâri meczûm fiil).

Bedel: ذَلِكَ الْكِتَابُ لاَ رَيْبَ فِيهِ. *"İşte şu kitap. Onda hiçbir şüphe yoktur."* (el-Bakara, 2/2) Bu âyette, الْكِتَابُ kelimesi ism-i işârete bedeldir.

Te'kid: كَلاَّ سَيَعْلَمُونَ ثُمَّ كَلاَّ سَيَعْلَمُونَ. *"Hayır! (Dedikleri gibi değil, gerçeği) yakında bilecekler. Yine hayır! Yakında bilecekler."* (Nebe, 78/4-5)

Sıfat : فَإِذَا نُفِخَ فِي الصُّورِ نَفْخَةٌ وَاحِدَةٌ. *"Sura bir defa üfürüldüğü zaman."* (el-Hakka, 69/13)

Atıf : وَإِنْ أَدْرِي أَقَرِيبٌ أَمْ بَعِيدٌ مَا تُوعَدُونَ. *"Artık tehdit edildiğiniz şeyin (kıyâmet gününün) yakın mı, uzak mı olduğunu bilmem."* (el-Enbiyâ, 21/109)

Atfü'l-beyân : أَوْ كَفَّارَةٌ طَعَامُ مَسَاكِينَ. *"Yahut onun kıymetine denk bir kefaret olarak yoksulları doyurmaktır."* (el-Mâide, 5/95)

Müzâri' meczûm fiil: وَلَا تَجْعَلْ يَدَكَ مَغْلُولَةً إِلَى عُنُقِكَ وَلَا تَبْسُطْهَا كُلَّ الْبَسْطِ. *"Elini boynuna asıp bağlama (cimri olma), tamamen de elini açma (israf etme)."* (el-İsrâ, 17/29).

Mâ'nevî te'kîd (التَّأْكِيدُ المَعْنَوِيُّ) : Pekiştirme amacıyla (نَفْسٌ – عَيْنٌ – كِلَا – كِلتَا – جَمِيعٌ – كُلّ – كَافّة – عَامّة – أَجمَعُ – أَجْمَعِينَ) gibi kelimelerden birisinin bir kelimeden sonra aynı i'râb alâmeti ile kullanılmasıdır. Te'kidin i'râbı, müekkedin i'râbı gibidir. نَفْسٌ و عَيْنٌ kelimeleri, te'kid için kullanıldıklarında, müekkede uygun bir zamire müzâf olarak kullanılmaları gerekir: جَاءَ الرَّجُلُ عَيْنُهُ. *Adam bizzat geldi.*

جَاءَ الأَمِيرُ نَفْسُهُ. *Emir kendisi geldi.*

شَاهَدْتُ المُخْتَرِعَ نَفْسَهُ. *İcatçının kendisini gördüm.*

قَرَأْتُ الْكِتَابَ نَفْسَهُ. *Kitabın kendisini okudum.*

مَرَرْتُ بِزَيْدٍ نَفْسِهِ. *Zeyd'in kendisine uğradım.*

جَاءَتْ هِنْدٌ عَيْنُهَا. *Hint, kendisi geldi.*

أَكْمَلْتُ اللَّوْحَةَ عَيْنَهَا. *Levha'nın kendisini tamamladım.*

* نَفْسٌ و عَيْنٌ kelimeleri tesniyeyi ve cemi' te'kit etmek için çoğunlukla أَنْفُسٌ – أَعْيُنٌ şeklinde kullanılır. Tesniyelerde bu kelimelerin sonuna (هُمَا) zamiri, cemi'de ise (هُمْ – هُنَّ) zamirleri bitişir.

شَاهَدْتُ الْمُخْتَرِعَيْنَ أَنْفُسَهُمَا/ أَعْيُنَهُمَا. *İki icatçının kendilerini gördüm.*

جَاءَ الزَّيْدَانِ أَنْفُسُهُمَا. *İki Zeyd'in kendileri geldi.*

حَضَرَ الْمُعَلِّمَانِ أَنْفُسُهُمَا. *İki öğretmenin kendileri geldi.*

ذَهَبَتِ الْمُعَلِّمَتَانِ أَعْيُنُهُمَا. *İki bayan öğretmenin kendileri gitti.*

Bazen de tesniye ve cemi zamiri (أَنْفُسٌ – أَعْيُنٌ) kelimelerine bitişir:

جَاءَتِ الْهِنْدَاتُ أَنْفُسُهُنَّ أَوْ أَعْيُنُهُنَّ. *Hintler kendileri geldi.*

قَامَ الزَّيْدُونَ أَنْفُسُهُمْ. *İki Zeyd'in kendileri ayağa kalktı.*

* كِلاَ وَ كِلْتَا Bu iki isim, tesniyeleri te'kid etmek için kullanılır. Ancak, zamire müzâf olduklarında tesniye gibi irâb edilirler. Zâhir bir isme müzâf olduklarında irabları takdiri olur ve te'kit olmazlar.

جَاءَ الرَّجُلاَنِ كِلاَهُمَا. *İki adamın ikisi geldi.*

جَاءَ الْعَالِمَانِ كِلاَهُمَا. *İki âlimin ikisi geldi.*

جَاءَتِ الْهِنْدَانِ كِلْتَاهُمَا. *Hintlerin ikisi geldi.*

شَاهَدْتُ الْخَبِيرَيْنِ كِلَيْهِمَا. *Uzmanların ikisini gördüm.*

رَأَيْتُ العَالِمَيْنِ كِلَيْهِمَا. *Âlimlerin ikisini gördüm.*

زُرْتُ الْمَدِينَتَيْنِ كِلْتَيْهِمَا. *Şehirlerin ikisini ziyaret ettim.*

سَلَّمْتُ عَلَى الطَّالِبَتَيْنِ كِلْتَيْهِمَا. *Kız öğrencilerin ikisine selam verdim.*

*(كُلٌّ) kelimesi ile bir şeyin tamamını ifâde etmek üzere mâ'nevî te'kit yapılır ve bu kelimenin sonuna, müekkede uygun bir zamir bitişir:

قَرَأْتُ الْمَجَلَّةَ كُلَّهَا. *Derginin hepsini okudum.*

مَرَرْتُ بِالشَّوَارِعِ كُلِّهَا. *Caddelerin hepsine uğradım.*

جَاءَ الرِّجَالُ كُلُّهُمْ. *Adamların hepsi geldi.*

سَافَرْنَا كُلُّنَا. *Biz hepimiz yolculuğa çıktık.*

*(عَامَّةٌ- كَافَّةٌ) kelimeleri de (كُلٌّ) kelimesi gibi, bir şeyin tamamını ifâde etmek üzere, mâ'nevî te'kit için kullanılırlar ve bu kelimelerin sonuna müekkede uygun bir zamir bitişir:

حَضَرَ الحَفْلَةَ عَامَّتُهُمْ. *Onların hepsi törene katıldı.*

حَضَرَ الْمَدْعُوُّونَ كَافَّتُهُمْ. *Davetlilerin hepsi geldi.*

Şu kelimeler de ma'nevî te'kit için kullanılır:

(أَجْمَعُ- جَمْعَاءُ- أَجْمَعُونَ- جُمَعُ) *Hepsi, tamamı.*

قَرَأْتُ الْكِتَابَ أَجْمَعَ. *Kitabın hepsini okudum.*

قَرَأْتُ الصَّحِيفَةَ جَمْعَاءَ. *Gazetenin hepsini okudum.*

سَلَّمْتُ عَلَى الطَّالِبَاتِ جُمَعَ. *Kız öğrencilerin hepsine selam verdim.*

حَضَرَ الْمَدْعُوُّونَ أَجْمَعُونَ وَالْمَدْعُوَّاتُ جُمَعُ. *Erkek ve bayan davetlilerin hepsi geldi.*

وَ إِنَّ جَهَنَّمَ لَمَوْعِدُهُمْ أَجْمَعِينَ. *"Şüphesiz ki cehennem onların hepsine vadedilen yerdir."* (el-Hicr, 15/43)

لَأُغْوِيَنَّهُمْ أَجْمَعِينَ. *"Onların hepsini elbette azdıracağım."* (el-Hicr, 15/39)

*Bazen bu lafızlardan sonra أَجْمَعُ manasına gelen şu lafızlar te'kit için kullanılır: (أَبْتَعُ- أَبْصَعُ- أَكْتَعُ) Ayrıca bu lafızların tesniye ve cemileri de te'kit için kullanılır:

حَضَرَ الْمَدْعُوُّونَ كُلُّهُمْ، أَجْمَعُ/ أَبْصَعُ/ أَبْتَعُ/ أَكْتَعُ. *Dâvetlilerin hepsi geldi.*

حَارَبَتِ الْكَتِيبَةُ كُلُّهَا، أَجْمَعُ/ أَبْصَعُ/ أَبْتَعُ/ أَكْتَعُ. *Tabur'un hepsi savaştı.*

أَكْرَمْتُ الْمَدْعُوَّاتِ كُلَّهُنَّ، جُمَعُ/ بُتَعُ/ بُصَعُ/ كُتَعُ. *Dâvet edilen bayanların hepsine ikram ettim.*

جَاءَ الْقَوْمُ أَجْمَعُونَ/ أَكْتَعُونَ/ أَبْصَعُونَ/ أَبْتَعُونَ. *Kavmin hepsi geldi.*

Bazen (كُلٌّ) den sonra (أَجْمَعُونَ) ve benzeri ibârelerle ikinci

kez te'kit yapılır:

حَضَرَ الْمَدْعُوُّونَ كُلُّهُمْ أَجْمَعُونَ وَمَعَهُمْ الْمَدْعُوَّاتُ كُلُّهُنَّ جُمَعُ. *Erkek davetlilerin hepsi, beraberlerinde bayan davetlilerin hepsi olduğu halde, geldiler.*

رَأَيْتُ الطَّالِبَاتِ كُلَّهُنَّ جُمَعَ. *Kız öğrencilerin tamamını hepsini gördüm.*

قَرَأْتُ الْكِتَابَ كُلَّهُ أَجْمَعَ. *Kitabın hepsini tamamını okudum.*

فَسَجَدَ الْمَلَائِكَةُ كُلُّهُمْ أَجْمَعُونَ. *"Bunun üzerine meleklerin hepsi topluca secde ettiler."* (el-Hicr, 15/30)

قَرَأْتُ الصَّحِيفَةَ كُلَّهَا جَمْعَاءَ. *Gazetenin hepsini tamamını okudum.*

رَأَيْتُ الشَّجَرَاتِ كُلَّهَا جَمْعَاءَ. *Ağaçların hepsini tamamını gördüm.*

Te'kit için kullanılan bu kelimelerden önce atıf edatları kullanılmaz.

Nekire bir kelimeyi te'kit etmek için, bu kelimenin sınırlarının belli olması ve kapsamlı bir manaya gelen bir kelime ile te'kit edilmesi gerekir:

صَرَّفْتُ دِينَارًا كُلَّهُ. *Bir dinarın hepsini harcadım.*

سَافَرْتُ أُسْبُوعًا جَمِيعَهُ. *Bir haftanın tamamını yolculukla geçirdim.*

عَمِلْتُ يَوْمًا كُلَّهُ. *Bir günün tamamını çalıştım.*

صُمْتُ شَهْرًا كُلَّهُ. *Tam bir ay oruç tuttum.*

صُمْتُ يَوْمًا كُلَّهُ. *Bir günün tamamını oruç tuttum.*

* Bazen te'kid için kullanılan kelimelerin önüne cer edatı gelebilir: جَاءَ زَيْدٌ بِنَفْسِهِ. *Zeyd'in ta kendisi geldi.*

قَرَأْتُ الْكِتَابَ بِعَيْنِهِ. *Kitabın ta kendisini okudum.*

قَرَأْتُ الْكِتَابَ بِنَفْسِهِ. *Kitabın bizzat kendisini okudum.*

جَاءَتْ هِنْدٌ بِعَيْنِهَا. *Hint, bizzat kendisi geldi.*

حَضَرَ الْمُدِيرُ بِنَفْسِهِ. *Müdür, bizzat kendisi geldi.*

حَضَرَ الْمَدْعُوُّونَ بِأَجْمَعِهِمْ. *Davetlilerin bizzat kendileri geldi.*

جَاءَ الْقَوْمُ بِأَجْمَعِهِمْ. *Kavmin bizzat hepsi geldi.*

* Merfu muttasıl veya müstetir bir zamiri (عَيْنٌ) ve (نَفْسٌ) kelimeleri ile te'kid etmek istediğimizde, ondan sonra kendisine uygun munfasıl bir zamir veya başka bir isim getirilir, sonra te'kidi (عَينٌ) veya (نَفْسٌ) kelimelerinden birisi ile yapılır:

فَازَ هُوَ نَفْسُهُ. *O kendisi kazandı.*

قُومُوا أَنْتُمْ أَنْفُسُكُمْ. *Sizler bizzat kendiniz kalkınız!*

قُمْ أَنْتَ نَفْسُكَ بِوَاجِبِكَ. *Sen bizzat kendin ödevini yap!*

جِئْتُ أَنَا نَفْسِي. *Ben kendim geldim, ben.*

نَجَحْتَ أَنْتَ عَيْنُكَ. *Sen kendin başarılı oldun, sen.*

ذَهَبْتُمَا أَنْتُمَا نَفْسُكُمَا إِلَى النُّزْهَةِ. *Siz ikiniz kendiniz geziye*

çıktınız.

جَاءَتْ هِيَ نَفْسُهَا. *O bayan kendisi geldi, o.*

حَضَرُوا هُمْ أَنْفُسُهُمْ. *Onlar bizzat kendileri geldiler, onlar.*

اِسْتَقْبَلْتُهُمَا هُمَا عَيْنَهُمَا. *Onların bizzat her ikisini karşıladım, ikisini.*

ذَهَبْتُمْ يَوْمَ الخَمِيسِ أَنْفُسُكُمْ إِلَى النُّزْهَةِ. *Siz bizzat kendiniz perşembe günü geziye çıktınız.*

جِئْتُمْ حَقًّا أَنْفُسُكُمْ لِزِيَارَتِي. *Gerçekten bizzat kendiniz benim ziyaretime geldiniz.*

جِئْتُمْ أَنْتُمْ أَنْفُسُكُمْ لِإِصْلَاحِ مَا فَسَدَ. *Siz bizzat kendiniz, bozulan şeyi düzeltmek için geldiniz, siz.*

* Munfasıl zamiri direkt olarak te'kid etmek caizdir:

أَنْتَ نَفْسُكَ كُنْتَ مَعَنَا. *Sen bizzat kendin bizimle beraber idin.*

أَنْتَ نَفْسُكَ قَدِمْتَ لِزِيَارَتِي. *Sen kendin benim ziyaretime geldin.*

أَنْتُمَا أَعْيُنُكُمَا أو عَيْنُكُمَا أو عَيْنَاكُمَا أو بِأَعْيُنِكُمَا قَدِمْتُمَا لِزِيَارَتِي. *Siz bizzat kendiniz benim ziyaretime geldiniz.*

إِيَّاكَ أَنْتَ نَفْسَكَ. *Sen bizzat kendi nefsin sakın!*

هُمْ عَيْنُهُمْ حَضَرُوا. *Onlar bizzat kendileri geldiler, onlar.*

* Müekked hazfedildiği zaman, te'kid için kullanılan lafızlar

onun yerini alırlar ve artık te'kid söz konusu değildir:

إِنَّا كُلٌّ فِيهَا. *"Biz hepimiz onun (Cehennemin) içindeyiz."* (Gâfir, 40/48)

حَضَرَ جَمِيعُ الطُّلَّابِ. *Öğrencilerin hepsi geldi.*

لَوْ أَنْفَقْتَ مَا فِي الأَرْضِ جَمِيعًا مَا أَلَّفْتَ بَيْنَهُمْ. *"Sen yeryüzünde bulunan her şeyi harcasaydın, yine de onların kalplerini kaynaştıramazsın."* (Enfal, 8/63)

حَضَرْنَا جَمِيعًا. *Hepimiz birlikte geldik.*

جَاءَ نَفْسُهُ. *O bizzat geldi.*

هُوَ الَّذِي خَلَقَ لَكُمْ مَا فِي الأَرْضِ جَمِيعًا. *"Yeryüzünde ne varsa hepsini szin için yaratan o'dur."* (el-Bakara, 2/29)

رَأَيْتُ عَامَّةَ النَّاسِ يُنْكِرُونَ البَاطِلَ. *İnsanların hepsinin batıldan hoşlanmadıklarını gördüm.*

كُلُّ نَفْسٍ ذَائِقَةُ الْمَوْتِ. *"Her nefis, ölümü tadacaktır."* (Enbiyâ, 21/35). كُلُّ حِزْبٍ بِمَا لَدَيْهِمْ فَرِحُونَ. *"Her grup kendilerinde olanla böbürlenmektedir."* (er-Rum, 30/32)

كُلُّكُمْ رَاعٍ وَكُلُّكُمْ مَسْؤُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ. *Hepiniz çobansınız, ve hepiniz çobanlığınızdan sorumlusunuz.* (Buhâri, Cuma 11; Müslim, İmâre 20)

وَ كُلُّهُمْ آتِيهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَرْدًا. *"Onların hepsi onun (Allah'ın) huzuruna tek başına gelecektir."* (Meryem, 19/95)

كُلُّ الْقَوْمِ يُحِبُّونَ الْحَقَّ وَ يَكْرَهُونَ الْبَاطِلَ. *Milletin hepsi,*

hakkı severler ve batıldan hoşlanmazlar.

* Mecrûr veya mansub muttasıl zamiri, lafzî te'kid ile te'kid etmek istediğimizde, zamiri ona bitişen edat veya başka bir ibare ile tekrarlamak gerekir:

مَرَرْتُ بِكَ بِكَ. *Sana uğradım, sana.*

كَلَّمْتُهُمْ أَنْفُسَهُمْ. *Bizzat onlarla konuştum.*

نَظَرْتُ إِلَيْهِمْ أَعْيُنَهُمْ. *Bizzat onların kendilerine baktım.*

* Künye te'kid edildiğinde, te'kid i'râbında müzâfa tabi olur:

جَاءَ أَبُو سَلِيمٍ نَفْسُهُ. *Selim'in babası bizzat geldi,* gibi.

Mankûs isim (الاسْمُ المَنْقُوصُ) : Son harfi "yâ" olan ve ondan önceki harfin harekesi kesra olan isim. Mankûs ismin i'râbı sadece nasb halinde lafzî olur:

حَكَمَ القَاضِي. *Kadı karar verdi,* مَرَرْتُ بِالرَّامِي. *Atıcıya uğradım.* رَأَيْتُ قَاضِيًا. *Bir kadıyı (yargıcı) gördüm.*

* İsm-i menkûsun başında (ال) ta'rif edatı bulunmadığı ve izâfet edilmediği zaman, ref' ve cer hallerinde, sonundaki (ي) harfi, lafız ve hattan düşer (hazfedilir). Çünkü zamm ve kesre harekeleri "yâ" harfine ağır gelirler:

خُلُقٌ عَالٍ خَيْرٌ مِنْ مَالٍ مَجْمُوعٍ. *Yüce bir ahlak, birikmiş maldan daha hayırlıdır.*

مَرَّ قَاضٍ بِمُجْرِمٍ. *Bir yargıç, bir suçluya uğradı.*

حَضَرَ قَاضٍ وَ قُبِضَ عَلَى جَانٍ. *Bir yargıç geldi ve bir suçlu*

tutuklandı. Bir şâir şöyle demiş:

فَهُوَ مُدْنٍ لِلْجُودِ وَهُوَ بَغِيضٌ * وَهُوَ مُقْصٍ لِلْمَالِ وَهُوَ حَبِيبٌ

O sevilmediği halde, cömertliğe yaklaşır. O sevildiği halde, malı uzaklaştırır.

* Nasb halinde, ism-i menkûs'un "yâ"sı sâbit kalır:

إِنَّ قَاضِيًا عَادِلاً لاَ يَهْتَمُّ بِالأَقَاوِيلِ. *Şüphesiz ki âdil bir yargıç, dedikodulara önem vermez.*

شَاهَدْتُ وَادِيًا. *Bir vadiyi gördüm.*

* Tesniye yapıldığında yine ism-i menkûs'un "yâ"sı sâbit kalır: جَاءَ قَاضِيَانِ. *İki yargıç geldi.* رَبِحَ رَاعِيَانِ. *İki çoban kazandı.*

* İsm-i menkûs'un başına (ال) tarif edatı geldiğinde veya müzâf olduğunda "yâ" sabit kalır: حَضَرَ الْمُحَامِي. *Avukat geldi.*

الدَّاعِي *Dâvet eden; çağıran.* الرَّامِي *(Ok v.s.) atan.*

القَاضِي *Yargıç.* حَضَرَ قَاضِي الْمَحْكَمَةِ. *Mahkeme yargıcı geldi.*

* Menkûs ismin başına (ال) tarif edatı geldiğinde ref' ve cer halinde i'râbı takdirî olur. Nasb halinde ise, elif-lâm olsun olmasın, i'râbı açık (zâhir) olur:

يَتَحَلَّى القَاضِي العَادِلُ بِخُلُقٍ عَالٍ. *Adil yargıç, yüce bir ahlakla süslenir.*

جَنَى البَاغِي عَلَى نَفْسِهِ. *Zâlim, kendi nefsine karşı cinâyet*

مَرَرْتُ بِالرَّاعِي مَعَ غَنَمِهِ. *Koyun sürüsü ile birlikte olan çobana uğradım.*

رَأَيْتُ قَاضِيًا عَادِلاً. *Adaletli bir yargıç gördüm.*

* Aşağıda zikredilen şu isim grupları, ism-i menkûs değildir:

* Sonunda kendisinden ayrılmayan şeddeli bir "yâ" bulunan isimler: عَجَمِيٌّ *Acem, Arap olmayan,* عَرَبِيٌّ *Arap,* عَبْقَرِيٌّ *Son derece işlemeli güzel döşekler,* كُرْسِيٌّ *Sandalye,* gibi.

* Sonunda, kendisinden ayrılmayan sabit bir "yâ" bulunan mebnî kelimeler: ذِي *Şu bayan,* الَّتِي *O bayan ki,* الَّذِي *O erkek ki,* gibi.

* Cer halinde, "esmâ-i hamse"nin sonundaki "yâ" harfi:

سَلَّمْتُ عَلَى أَخِيكَ. *Kardeşine selam verdim.*

* Nasb ve cer halinde tesniye ve cem'-i müzekker sâlimin sonundaki "yâ" harfleri:

صَافِحْ الْمُعَلِّمِينَ وَ أَسْرِعْ إِلَى الزَّائِرِينَ وَاعْتَنِ بِالْوَالِدَيْنِ. *Öğretmenlerle tokalaş, ziyaretçilerin yanına acele git ve anne-babaya önem ver.* أَكْرِمْ الْمُعَلِّمِينَ. *Hocalara saygı göster.*

* "Yâ" harfinden önceki harfi sakin olan ve sonunda "yâ" bulunan isimler: ظَبْيٌ *Ceylan,* سَعْيٌ *Çaba; Sa'y ibadeti,* gibi.

*Sonunda ي bulunan fiil. Çünkü isim değil.

يَجْرِي الْمَاءُ فِي السَّوَاقِي. *Su derelerde akar.*

يَنْوِي الْعَامِلُ التَّنَقُّلَ فِي الْمَبَانِي سَعْيًا وَرَاءَ رِزْقِهِ. *İşçi*

rızkının peşinde koşmak için binalarda dolaşmayı niyet eder.

*"Yâ" ile biten edat, ism-i menkûs değildir. في *de, da* gibi.

Mansûb fiil (الفِعْلُ المَنْصُوبُ) : Sonu nasbedilen müzâri fiil. Nasb alâmeti, beş fiilde nunların hazfedilmesi, diğer mu'reb olan kiplerde ise fethadır.

Müzâri fiilin önüne (أَنْ – لَنْ – كَيْ– إِذَنْ) gibi nasb edatlarından biri geldiğinde veya;

(أَوْ– حَتَّى– فَاء السَّبَبِيَّةِ– وَاوُ المَعِيَةِ– لاَمُ التَّعْلِيلِ– لاَمُ الْجُحُودِ) gibi bir edatttan sonra gizli olan (أَنْ) nasb edatı ile nasbedilir:

* (أَنْ) *"en"*, nasb edatı ile ilgili misaller:

وَالَّذِي أَطْمَعُ أَنْ يَغْفِرَ لِي خَطِيئَتِي يَوْمَ الدِّينِ. *"Hesap günü, hatamı bağışlayacağını umduğum da O'dur."* (eş-Şûara,26/82)

وَأَنْ تَصُومُوا خَيْرٌ لَكُمْ. *"Oruç tutmanız sizin için daha hayırlıdır."* (el-Bakara, 2/184)

أَحَسِبَ النَّاسُ أَنْ يُتْرَكُوا أَنْ يَقُولُوا آمَنَّا وَهُمْ لاَ يُفْتَنُونَ. *"İnsanlar yalnız "iman ettik" demekle hiç imtihan edilmeden bırakılacaklarını mı sandılar?"* (el-Ankebut, 29/2)

Bazen (أَنْ) nasb edatı şâz (kural dışı) olarak hazfedildiği halde, müzâri fiili mansub kalır: . مُرْهُ يَحْفِرْهَا *Onu kazması için ona emret!* . خُذِ اللِّصَّ قَبْلَ يَأْخُذَكَ *O seni yakalamadan önce, sen hırsızı yakala!*

أَلاَ أَيُّهَا الزَّاجِرِي أَحْضُرَ الْوَغَى * وَ أَنْ أَشْهَدَ اللَّذَّاتِ هَلْ أَنْتَ مُخْلِدِي

Gürültülü savaşa ve zevkli şeylere katılmama engel olan kimse dikkat et! Sen (dünyada) ebedî kalmamı sağlayabilirmisin? Bu üç cümlede, أَنْ nasb edatı kural dışı olarak hazfedilmiştir. Cümlelerin aslı : "أَنْ يَحْفِرَهَا" وَ "أَنْ يَأْخُذَكَ" و "أَنْ أَحْضُرَ" şeklindedir.

* (لَنْ) *"len"*, nasb edatı ile ilgili misaller:

لَنْ يَكْتُبَ. *O asla yazmayacak,*

لَنْ يَكْتُبَا. *O ikisi asla yazmayacak,*

لَنْ يَكْتُبُوا. *Onlar asla yazmayacaklar.*

لَنْ يَسْمَعَ. *O asla duymayacak.*

لَنْ يَدْعُوَ. *O asla duâ etmeyecek; çağırmayacak.*

لَنْ يَمْشِيَ. *O asla yürümeyecek.*

لَنْ أَتَكَاسَلَ. *Ben asla tembellik etmeyeceğim.*

يَرْضَى filinin müzâri mansub çekim cetveli:

Cemi':	**Tesniye:**	**Müfred:**	
لَنْ يَرْضَوْا	لَنْ يَرْضَيَا	لَنْ يَرْضَى	(Gâib müzekker)
لَنْ يَرْضَيْنَ	لَنْ تَرْضَيَا	لَنْ تَرْضَى	(Gâibe müennes)
لَنْ تَرْضَوْا	لَنْ تَرْضَيَا	لَنْ تَرْضَى	(Muhatap müzekker)
لَنْ تَرْضَيْنَ	لَنْ تَرْضَيَا	لَنْ تَرْضَيْ	(Muhataba müennes)
لَنْ نَرْضَى	لَنْ نَرْضَى	لَنْ أَرْضَى	(Mütekellim/ortak)

لَنْ نَدْعُوَا مِنْ دُونِهِ إِلَهًا. *"Biz ondan başka hiç bir şeye ilâh deyip kulluk etmeyiz."* (*Kehf*, 18/14).

لَنْ تَنَالُوا الْبِرَّ حَتَّى تُنْفِقُوا مِمَّا تُحِبُّونَ. *"Sevdiğiniz şeylerden Allah için harcamadıkça, asla iyiliğe erişemeyeceksiniz."* (Âl-i İmrân, 3/92)

لَنْ أَكُونَ ظَهِيرًا لِلْمُجْرِمِينَ. *"Bundan böyle suçlulara asla yardımcı olmayacağım."* (el-Kasas, 28/17)

الْمُجْتَهِدُونَ لَنْ يَرْسُبُوا. *Çalışkanlar asla başarısız olmayacaklar.*

فَقُلْ لَنْ تَخْرُجُوا مَعِيَ أَبَدًا وَلَنْ تُقَاتِلُوا مَعِيَ عَدُوًّا. *"De ki: Benimle beraber asla sefere çıkmayacaksınız ve düşmana karşı benimle asla savaşmayacaksınız."* (et-Tevbe, 9/83)

أَيَحْسَبُ أَنْ لَنْ يَقْدِرَ عَلَيْهِ أَحَدٌ. *"İnsan, hiç kimsenin kendisine güç yetiremeyeceğini mi sanıyor?"* (el-Beled, 90/5)

لَنْ أَعْمَلَ لِغَيْرِ مَصْلَحَتِكَ ، وَلَنْ أُوذِيكَ وَلَنْ أَرْجُوَ لَكَ إِلاَّ الْخَيْرَ. *Yararın dışında asla çalışmayacağım, ve sana asla eziyet etmiyeceğim. Ve sana iyilikten başka bir şey dilemiyeceğim.*

*Müzâri fiilin sonunda elif varsa nasb alâmeti takdirî olur:

لَنْ يَخْشَى. *O asal korkmayacak.*

لَنْ أَرْضَى. *Ben asla razı olmayacağım.*

لَنْ أَخْشَى. *Asla korkmayacağım.*

* (كَيْ) *"key"*, nasb edatı ile müzâri fiilin nasbedilmesi:

لِكَيْلاَ تَأْسَوْا عَلَى مَا فَاتَكُمْ. *"Elinizden kaçana üzülmeyesiniz diye"* (el-Hadid, 57/23)

لِكَيْلاَ يَكُونَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ حَرَجٌ. *"Müminler için günah olmasın diye..."* (el-Ahzab, 33/37)

أَوَدُّ أَنْ يَسُودَ الْعَدْلُ لِكَيْ يَطْمَئِنَّ كُلُّ فَرْدٍ عَلى حَيَاتِهِ وَ حُقُوقِهِ. *Adâletin yaygın olmasını isterim ki böylece hayatı ve hakları için herkesin içi rahat olsun.*

تَعَلَّمُوا لِكَيْ تُعَلِّمُوا. *Öğretmeniz için, öğreniniz.*

* (إِذَنْ) *"izen"*, nasb edatı ile müzâri fiilin nasbedilmesi:

Bu edat ile müzâri fiilinin nasbedilmesi için, üç şart vardır:

1) Cevap cümlesinin başında olmalı. 2) Ondan sonra gelen fiil yalnız gelecek zamana delâlet etmeli. 3) *"İzen"* ile nasbedeceği müzâri fiilin arasına herhangi bir ibâre girmemelidir. Ancak bazen yemin veya "lâ" olumsuzluk edatı "izen" ile müzâri fiil arasına girebilir:

سَأَزُورُكَ./ إِذَنْ أُكْرِمَكَ. *Seni ziyaret edeceğim. / Öyle ise sana ikramda bulunacağım.*

لَقَدْ دَرَسْتُ لِلاخْتِبَارِ كَثِيرًا. إِذَنْ تَنْجَحَ. *Ben imtihan için çok çalıştım. Öyle ise başarılı olacaksın.*

إِذَنْ - وَاللَّهِ- نَرْمِيَهِمْ بِحَرْبٍ * تُشِيبُ الطِّفْلَ مِنْ قَبْلِ الْمَشِيبِ *Öyle ise- Allah'a yemin ederim ki-s aç ağarma zamanı gelmeden (ihtiyarlamadan) önce, çocuğun saçını ağartan bir savaşla onlara saldıracağız.*

* (لاَمُ التَّعْلِيلِ) *"Lâmu't-ta'lîl"*, sebep ifâde eden bu edattan sonra cevâzen gizli olan (أَنْ) nasb edatı ile müzâri fiili nasbedilir:

تُبْ لِيَغْفِرَ اللَّهُ لَكَ. *Tevbe et ki Allah seni bağışlasın./ Veya Allah'ın seni bağışlaması için tevbe et!*

يَجْتَهِدُ الطَّالِبُ لِيَنْجَحَ. *Üniversite öğrencisi, başarılı olmak için çalışıyor.*

إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ. *"Ey peygamber ailesi! Şüphesiz Allah, sizden (günah) kirini gidermek ve sizi tertemiz yapmak ister."* (el-Ahzab, 33/33)

لِيَقْضِيَ اللَّهُ أَمْرًا كَانَ مَفْعُولاً. *"Fakat Allah, yapılması gereken bir işi yerine getirmek için (sizi böyle buluşturdu.)"* (el-Enfâl, 8/42)

وَمَا لَكُمْ لاَ تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ والرَّسُولُ يَدْعُوكُمْ لِتُؤْمِنُوا بِرَبِّكُمْ. *"Peygamber, sizi Rabbinize iman etmeye dâvet ettiği halde, size ne oluyor ki, Allah'a iman etmiyorsunuz."* (el-Hadid, 57/8)

وَأُمِرْنَا لِنُسْلِمَ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ. *"Biz âlemlerin Rabbi olan Allah'a boyun eğmekle emrolunduk."* (el-En'âm, 6/71)

وَ أَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الذِّكْرَ لِتُبَيِّنَ لِلنَّاسِ مَا نُزِّلَ إِلَيْهِمْ. *"Sana da Kur'ân'ı indirdik ki, kendilerine indirileni insanlara açıklayasın."* (en-Nahl, 16/44)

* (لاَمُ الجُحُود) Olumsuz *"kâne"* den sonra gelen *"lâmu'ücuhûd"* dan sonra vücûben gizli olan (أَنْ) nasb edatı ile müzâri fiili nasbedilir:

لَمْ أَكُنْ لِأُرَافِقَ الأَشْرَارَ. *Kötü insanlara arkadaşlık edecek değilim.*

مَا كَانَ الصَّدِيقُ لِيَخُونَ صَدِيقَهُ. *Dost, dostuna hıyânet edecek değildir.*

وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُعَذِّبَهُمْ وَأَنْتَ فِيهِمْ. *" Sen onların içinde iken, Allah onlara azap edecek değildir."* (el-Enfal 8/33)

لَمْ يَكُنِ اللَّهُ لِيَغْفِرَ لَهُمْ. *"Allah, onları ne bağışlayacak..."* (en-Nisa, 4/168)

* (حَتَّى) *"hattâ", ...ceye kadar, tâ ki, için, sebebiyle, den dolayı* " gibi sebebiyet bildiren mânâlarda kullanılırsa, ondan sonra vücûben gizli olan (أَنْ) nasb edatı ile müzâri fiili nasbedilir:

يَنْبَغِي أَنْ لاَ يُضْعِفَ النَّفْسَ حَتَّى يَنْقَطِعَ عَنِ الْعَمَلِ. *Nefsi işten kesilecek kadar (iş yapamayacak duruma gelinceye kadar) zayıflatmamak gerekir.*

اِضْرِبِ اللِّصَّ حَتَّى يَتُوبَ. *Hırsızı döv ki tevbe etsin.*

سِرْتُ حَتَّى أَدْخُلَ الْمَدِينَةَ. *Şehre girinceye kadar yürüdüm.*

وَزُلْزِلُوا حَتَّى يَقُولَ الرَّسُولُ. *"Onlar öyle sarsılmışlardı ki, nihayet Peygamber... demişti."* (el-Bakara, 2/214)

فَقَاتِلُوا الَّتِي تَبْغِي حَتَّى تَفِيءَ إِلَى أَمْرِ اللَّهِ. *"Allah'ın buyruğuna dönünceye kadar saldıran tarafla savaşın."* (el-Hucurât, 49/9)

سَأُجَاهِدُ حَتَّى أُحَقِّقَ غَايَتِي. *Maksadımı gerçekleştirene kadar çalışacağım.*

* (فَاءُ السَّبَبِيَّةِ) *"Fâü's-sebebiyye"*. Sebep ifâde eden bu edat, nefy veya talepten sonra gelirse, ondan sonra vücûben gizli

olan (أَنْ) nasb edatı ile müzâri fiili nasbedilir:

كُنْ لَيِّنَ الْجَانِبِ فَتُحَبَّ. *Yumuşak huylu ol ki böylece sevilesin.*

مَا تَأْتِينِي فَتُكْرِمَنِي. *Bana gelmiyorsun ki bana ikramda bulunasın.*

مَا أَزُورُكَ فَتُحَدِّثَنِي. *Seni ziyaret etmiyorum ki böylece sen benimle konuşasın.*

لاَ يُقْضَى عَلَيْهِمْ فَيَمُوتُوا. *"Onlar (ölümlerine) hükmedilmez ki, ölsünler."* (el-Fâtır, 35/36)

فَهَلْ لَنَا مِنْ شُفَعَآءَ فَيَشْفَعُوا لَنَا. *"Şimdi bizim için şefaât edecek kimseler var mı ki bize şefaât etsinler."* (el-A'râf, 7/53)

وَلاَ تَطْغَوْا فِيهِ فَيَحِلَّ عَلَيْكُمْ غَضَبِي. *"Ama bu hususta taşkınlık etmeyin. Sonra gazabım üzerinize iner."* (Taha, 20/81)

أَلاَ تَنْزِلُ عِنْدَنَا فَتُصِيبَ خَيْرًا. *Neden yanımıza inmiyorsun da hayır elde etmiyorsun (İnsen hayır elde edersin).*

لَوْلاَ أَخَّرْتَنِي إِلَى أَجَلٍ قَرِيبٍ فَأَصَّدَّقَ وَأَكُنْ مِنَ الصَّالِحِينَ. *"Rabbim! Beni yakın bir süreye kadar geciktirsen de sadaka verip salih kullardan olsam."* (el-Münâfikün, 63/10)

هَلاَّ تَدْرُسُ فَتَحْفَظَ. *Neden dersine çalışmıyorsun ki (onu) ezberleyesin. (Veya Dersine çalışıp ezberlesene!)*

يَالَيْتَنِي كُنْتُ مَعَهُمْ فَأَفُوزَ فَوْزًا. *"Keşke ben de onlarla beraber olsaydım da büyük bir kazanç elde etseydim."* (en-Nisa, 4/73)

لَيْتَ لِي مَالاً فَأَتَصَدَّقَ مِنْهُ. *Keşke benim malım olsaydı da ondan sadaka verseydim.*

يَا هَامَانُ ابْنِ لِي صَرْحًا لَعَلِّي أَبْلُغُ الأَسْبَابَ أَسْبَابَ السَّمٰوَاتِ فَأَطَّلِعَ إِلَى إِلٰهِ مُوسَى. *"Ey Hâman! Bana bir kule yap ki belki onunla yollara, göklerin yollarına ulaşırım da böylece Musa'nın ilâhını görürüm."* (el-Mümin, 40/36-37)

يَا بْنَ الكِرَامِ أَلاَ تَدْنُو فَتُبْصِرَ مَا * قَدْ حَدَّثُوكَ فَمَا رَاءٍ كَمَنْ سَمِعَا

Ey asîl kimsenin oğlu! Neden yaklaşmıyorsun. Böylece senden sonra yaptıklarını görürsün. Gören, duyan kimse gibi değildir.

أُنْشُرْ مَقَالَتَكَ فَيَقْرَأَهَا النَّاسُ. *Makaleni yayınla ki insanlar onu okusunlar.*

* (أَوْ) *"ev"*. Yahut mânasına gelen bu edat, إِلَى veya إِلاَّ mânasında kullanıldığı zaman, ondan sonra vücûben gizli olan (أَنْ) nasb edatı ile müzâri fiili nasbedilir:

لَأَلْزِمَنَّكَ أَوْ تُعْطِيَنِي حَقِّي. *Hakkımı bana verinceye kadar kesinlikle senden ayrılmayacağım.*

اِسْمَعْ نُصْحَ الطَّبِيبِ أَوْ يَتِمَّ شِفَاؤُكَ. *Tam iyileşinceye kadar doktorun tavsiyesini dinle!*

يُعَاقَبُ المُسِيءُ أَوْ يَعْتَذِرَ. *Özür dileyinceye kadar suçlu cezalandırılır.*

* (وَاوُ المَعِيَّة) *"Vâvü'l-ma'iyye"*. Bu edat, nefy veya talepten sonra gelirse, ondan sonra vücûben gizli olan (أَنْ) nasb edatı ile müzâri fiili nasbedilir:

هَلْ تَأْكُلُ السَّمَكَ وَ تَشْرَبَ اللَّبَنَ. *Sen balık yiyip onunla birlikte süt mü içiyorsun!?*

لَمْ يَفْعَلِ الْخَيْرَ وَيَنْدَمَ. *İyilik yapmadı ki onunla birlikte pişman olsun.*

لاَ تَأْمُرْ بِالصِّدْقِ وَتَكْذِبَ. *Kendin yalan söyleyip doğru sözlü olmayı emretme!*

لاَ تَكُنْ رَطْبًا فَتُعْصَرَ وَلاَ يَابِسًا فَتُكْسَرَ. *Yumuşak olma, sıkılırsın; sert olma, kırılırsın.*

Meysûn, kocası Muâviye'ye şöyle demiş:

وَلُبْسُ عَبَاءَةٍ وَتَقَرَّ عَيْنِي أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْ لُبْسِ الشُّفُوفِ *Gönlüm rahat olarak bir aba giymek, ince ve şeffaf elbiseleri giymemden bana göre daha sevimlidir.*

لاَ تَنْهَ عَنْ خُلُقٍ وَ تَأْتِيَ مِثْلَهُ * عَارٌ عَلَيْكَ إِذَا فَعَلْتَ عَظِيمُ *Benzerini yaptığın halde, bir ahlakı (huyu) yasaklama! Şayet böyle yaparsan, bu senin için büyük bir kusurdur.*

أَمْ حَسِبْتُمْ أَنْ تَدْخُلُوا الجَنَّةَ وَلَمَّا يَعْلَمِ اللَّهُ الَّذِينَ جَاهَدُوا مِنْكُمْ وَ يَعْلَمَ الصَّابِرِينَ. *"Yoksa siz, Allah içinizden cihâd edenleri belli etmeden ve sabredenleri ortaya çıkarmadan cennete girece-ğinizi mi sandınız?"* (Âl-i İmrân, 3/142)

يَالَيْتَنَا نُرَدُّ وَلاَ نُكَذِّبَ بِآيَاتِ رَبِّنَا وَ نَكُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ. *"Ah! Keşke biz dünyaya tekrar geri döndürülsek de bir daha Rabbimizin âyetlerini inkâr etmesek ve iman edenlerden olsak."* (el-En'âm, 6/27)

أَلَمْ أَكُ جَارَكُمْ وَيَكُونَ بَيْنِي* وَ بَيْنَكُمُ الْمَوَدَّةُ وَالإِخَاءُ *Ben komşunuz değil miydim ve bununla birlikte aramızda sevgi ve kardeşlik bulunmaz mı?*

el-Ma'rîfe (الْمَعْرِفَةُ) : Belirli isim. Mâ'rife isimler şunlardır: Özel isimler, zamirler, ism-i işâretler, ism-i mevsuller, (ال) takısı ile ma'rife olan isimler, mâ'rifeye müzâf olan isimler, nidâ edatından sonraki kasdedilen "nekre-i maksûde" münâdâ:

مُحَمَّدٌ *Muhammed,* عَبْدُ اللَّهِ *Abdullah,* عَلِيٌّ *Ali,*

فَاطِمَةُ *Fatma,* زَيْنَبُ *Zeynep,* الرَّجُلُ *Adam,*

الإِنْسَانُ *İnsan,* الكِتَابُ *Kitap,* القَلَمُ *Kalem,*

مَكَّةُ *Mekke,* إِسْتَانْبُولُ *İstanbul,* تُرْكِيَا *Türkiye,*

مَرْسِينُ *Mersin,* بَغْدَادُ *Bağdat,* يَا رَجُلُ! *Ey adam!*

هُوَ *O,* أَنَا *Ben,* هذَا *Bu,* الَّذِي *O adam ki,* الَّتِي *O bayan ki,*

سَيَّارَةُ الأُسْتَاذِ *Hocanın arabası...,* بَابُ الصَّفِّ. *Sınıfın kapısı...,*

يَا نِسَاءَ النَّبِيِّ لَسْتُنَّ كَأَحَدٍ مِنَ النِّسَاءِ. *"Ey peygamberin hanımları! Sizler kadınlardan herhangi birisi gibi değilsiniz."* (*Ahzâb*, 33/32).

قُلِ اللَّهُ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ وَهُوَ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ. *"De ki : Allah, her şeyin yaratıcısıdır. O birdir, her şeye üstün ve galiptir."* (*er-Ra'd*, 13/16)

إِنَّنِي أَنَا اللَّهُ لاَ إِلهَ إِلاَّ أَنَا فَاعْبُدْنِي. *"Şüphesiz ki ben, evet ben Allah'ım. Benden başka hiçbir ilâh yoktur."* (*Tâ ha*, 20/14)

هذَا يَوْمُ الْفَصْلِ جَمَعْنَاكُمْ وَالأَوَّلِينَ. *"İşte bu, (hak ve bâtılın ayırd edildiği) hüküm günüdür. Sizi ve geçmiş ümmetleri bir araya toplamışız."* (el-Mürselât, 77/38)

وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَجَمَعَهُمْ عَلَى الْهُدَى. *"Allah dileseydi, elbette onları hidâyet üzerinde toplardı."* (el-En'âm, 6/35)

سَمِيرٌ يُحِبُّ الرِّيَاضَةَ. *Semir, sporu sever.*

أَنَا أُحِبُّ رِفَاقِي. *Ben arkadaşlarımı severim.*

إِنَّ هَذَا لَفِي الصُّحُفِ الأُولَى. *"Şüphesiz ki bu (hükümler), ilk sahifelerde vardır."* (el-A'lâ, 87/18)

سَبِّحِ اسْمَ رَبِّكَ الأَعْلَى الَّذِي خَلَقَ فَسَوَّى. *"(Ey Muhammed!) Rabbinin yüce adını tesbih et. O, (her şeyi) yaratıp düzene koyandır."* (el-A'lâ, 87/1-2)

سَبَّحَ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الأَرْضِ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ. *"Göklerde ve yerde bulunan her şey, Allah'ı tesbih etmektedir. O her şeye gâliptir, hüküm ve hikmet sahibidir."* (el-Hadîd, 57/1)

وَلِلَّهِ مِيرَاثُ السَّمَوَاتِ وَالأَرْضِ. *"Göklerin ve yerin mirası Allah'ındır."* (el-Hadîd, 57/10)

وَاسْأَلِ الْقَرْيَةَ الَّتِي كُنَّا فِيهَا وَالْعِيرَ الَّتِي أَقْبَلْنَا فِيهَا. *"(İnanmazsan) İçinde bulunduğumuz şehir (Mısır) halkına ve beraber geldiğimiz kervana sor."* (Yusuf, 12/82)

يَا رَجُلُ خُذْ بِيَدِي! *Ey adam! Elimi tut!*

هُوَ الْجَوَادُ الَّذِي يُعْطِيكَ نَائِلَهُ * عَفْوًا وَ يُظْلَمُ أَحْيَانًا فَيَظَّلِمُ *O elindeki*

her şeyi sana karşılıksız veren cömerttir. Bazen ona zulmedilir, o da bu zulmü kabullenir.

* Tam ma'rife olmayan isim, yâni lafız olarak ma'rife muâmelesi gördüğüü halde, mana bakımından tam ma'rife olmayan başına "cins lâmı" gelen isimdir.

الإِنْسَانُ خَيْرٌ مِنَ الْحَيَوَانِ. *İnsan, hayvandan daha hayırlıdır.*

Bu misalde, الإِنْسَان ve الحَيَوَان kelimeleri, belirli bir insanı ve hayvanı göstermedikleri, insan ve hayvan cinsini ifâde ettikleri için, manaca tam belirli değildir. Ama lafız bakımından ma'rife olduklarından (الإِنْسَانُ) kelimesi, mübtedâ olmuştur.

وَلَقَدْ أَمُرُّ عَلَى اللَّئِيمِ يَسُبُّنِي * فَمَضَيْتُ ثُمَّتَ قُلْتُ لاَ يَعْنِينِي

Andolsun ki ben alçak kimseye uğradığımda o bana küfrediyor. Ben oradan geçtim ve beni kasdetmediğini söyledim. Bu misalde, اللَّئِيم kelimesi, alçak kimselerin cinsini ifâde ettiği için, manaca tam belirli değildir. Ama lafız bakımından ال "el takısı" ile ma'rifedir. (Ayrıca bk. Alem, İsm-i işâret, İsm-i mevsul, Zâmirler, İzâfet maddeleri).

el-Masdar (المَصْدَرُ) : Bir iş veya oluşa isim olan kelime. Veya zamana delâlet etmeden bir iş veya oluşa delâlet eden isim. Bazılarına göre fiilin türediği kök kelime veya fiilin harflerini lafız olarak kapsayan kelime:

خَرَجَ / يَخْرُجُ) خُرُوجًا *Çıkmak,* عَلِمَ / يَعْلَمُ) عِلْمًا *Bilmek,*

نَامَ / يَنَامُ) نَوْمًا *Uyumak,* أَكْرَمَ / يُكْرِمُ) إِكْرَامًا *İkramda*

bulunmak, تَفْرِيحًا (فَرَّحَ / يُفَرِّحُ) *Sevindirmek,* تَسْلِيمًا (سَلَّمَ / يُسَلِّمُ) *Teslim etmek; selam vermek,* قِتَالاً (قَاتَلَ / يُقَاتِلُ) *Çarpışmak,* gibi.

Veya masdar, fiilin harflerini takdiren kapsayan isimdir: عِدَةً (وَعَدَ / يَعِدُ) *Söz vermek,* هِبَةً (وَهَبَ / يَهَبُ) *Bağışlamak,* gibi.

Masdar iki kısma ayrılır:

1) Asıl masdar: Zamandan yalın bir anlamı ifâde eden ve başında zâid "mîm" harfi bulunmayan isim. Sonunda da yuvarlak "te'nis tâ"sı ve ondan önce şeddeli "yâ" harfi bulunmayan isim: عِلْمٌ *Bilme; ilim,* فَهْمٌ *Anlama,* قِتَالٌ *Çarpışma, savaş,* gibi.

2- Mimli masdar: Başında müfâ'ale babı mîminden başka, zâid bir "mîm" harfi bulunan ve bir iş ve oluşa delalet eden isim. Üç harfli fiillerden şöyle yapılır: Mimli masdar, müzâri fiili (يَفْعَلُ –يَفْعُلُ) vezinlerinde olan fiillerden مَفْعَلٌ vezninde yapılır: مَدْخَلاً (دَخَلَ / يَدْخُلُ) *Girme, giriş,* (كَتَبَ/ يَكْتُبُ) مَكْتَبٌ *Yazma, yazış,* مَطْلَبًا (طَلَبَ / يَطْلُبُ) *İsteme, isteyiş,* مَذْهَبًا (ذَهَبَ / يَذْهَبُ) *Gitme, gidiş,* مَسْعًى (سَعَى / يَسْعَى) *Sayetme; çaba harcama,* gibi.

Sahîh fiillerin müzâri fiili (يَفْعِلُ) vezninde ise, sülâsî fiil ecvef olup lâmü'l-fiili de sahîh ise, müzâride de fâü'l-fiili hazfedilirse, mimli masdar مَفْعِلٌ vezninde gelir:

مَضْرِبًا (ضَرَبَ / يَضْرِبُ) *Dönüş, vuruş,*

مَرْجِعٌ (رَجَعَ/ يَرْجِعُ) *Dönme, dönüş,* مَوْرِدٌ (وَرَدَ /يَرِدُ) *Suya gelme, geliş,* مَنْزِلٌ (نَزَلَ/ يَنْزِلُ) *Konaklama,*
مَوْلِدٌ (وَلَدَ / يَلِدُ) *Doğurma,* مَوْعِدٌ (وَعَدَ / يَعِدُ) *Randevu verme; vadetme,* gibi.

Bazı kelimelerin mimli masdarı, kuraldışı olarak, مَفْعَلَةٌ ve مَفْعِلَةٌ vezninde gelir: مَعْرِفَةٌ (عَرَفَ/ يَعْرِفُ) *Bilmek,*
مَقْدِرَةٌ (قَدَرَ/ يَقْدِرُ) *Gücü yetmek,*
مَرْحَمَةٌ (رَحِمَ / يَرْحَمُ) *Acımak, merhamet etmek,*
مَسْأَلَةٌ (سَأَلَ/ يَسْأَلُ) *Sormak,* gibi.

Mezîd fiillerin mimli masdarı, ism-i mefulleri vezninde yapılır:
مُكْرَمٌ (أَكْرَمَ / يُكْرِمُ) *İkramda bulunmak,*
مُجْتَمَعٌ (اِجْتَمَعَ/ يَجْتَمِعُ) *Toplanmak,*
مُنْطَلَقٌ (اِنْطَلَقَ/ يَنْطَلِقُ) *Gitmek,* gibi.

Üç harfli fiillerin vezinleri: Bunlar üç tanedir:

a) فَعَلَ Bu vezindeki fiil müteâddî (geçişli) ise, masdarı فَعْلٌ vezninde gelir: ضَرْبٌ (ضَرَبَ/ يَضْرِبُ) *Dövmek,*
أَكْلٌ (أَكَلَ/ يَأْكُلُ) *Yemek,* رَدًّا (رَدَّ يَرُدُّ) *Reddetmek* gibi.

Şayet bu vezindeki fiil, lâzım (geçişsiz) bir fiil ise, masdarı kurala göre فُعُولٌ vezninde gelir:
دُخُولاً (دَخَلَ/ يَدْخُلُ) *Girmek,* جُلُوسًا (جَلَسَ/ يَجْلِسُ) *Oturmak,*
قُعُودًا (قَعَدَ/ يَقْعُدُ) *Oturmak,* خُرُوجًا (خَرَجَ / يَخْرُجُ) *Çıkmak,* gibi.

Şayet bir şeyden çekinmeye (kaçınmaya) delalet ederse, فَعَال vezninde gelir: نَفَرَ / يَنْفِرُ) نِفَارًا) *Ülkesinden ayrılmak; nefret etmek,* أَبَقَ / يَأْبِقُ) إِبَاقًا) *Köle kaçmak,*

أَبَى / يَأْبَى) إِبَاءً) *Çekinmek, kaçınmak,*

جَمَحَ / يَجْمَحُ) جِمَاحًا) *Serkeşlik etmek,* gibi.

Şayet fiil hareket, değişim ve ızdıraba delâlet ederse, masdarı فَعَلَان vezninde gelir: جَوَلَانٌ) جَالَ / يَجُولُ) *Gezmek, dolaşmak;* غَلَيَانٌ) غَلَى / يَغْلِي) *Kaynamak,* gibi.

Fiil bir acıya veya sese delalet ederse, kurala uygun olan masdarının فُعَال veya فَعِيْل vezninde gelmesidir:

سَعَلَ / يَسْعُلُ) سُعَالاً) *Öksürmek,* نَبَحَ / يَنْبَحُ) نُبَاحًا) *Havlamak;* صَدَعَ / يَصْدَعُ) صُدَاعًا) *Baş ağırmak,* دَارَ / يَدُورُ) دُوَارًا) *Baş dönmek,* صَرَخَ / يَصْرَخُ) صُرَاخًا) *Çığlık atmak,*

زَأَرَ / يَزْأَرُ)زَئِيرًا) *Kükremek,* نَعَبَ / يَنْعَبُ) نُعَابًا وَ)

نَعِيبًا *(Karga) ötmek, çığlık atmak,* صَهَلَ / يَصْهَلُ) صَهِيلاً)

Kişnemek, نَهَقَ / يَنْهَقُ) نَهِيقًا) *Anırmak,* gibi.

Şayet fiil, yürümeye delalet ederse, kurala göre masdarı فَعِيلٌ vezninde gelir: رَحَلَ / يَرْحَلُ) رَحِيلاً) *Göç etmek,*

ذَمَلَ / يَذْمُلُ) ذَمِيلاً) *Deve süratle yürümek,* gibi.

Fiil, bir sanata, mesleğe, idareciliğe veya âmirliğe delâlet ederse, kurala uygun olan masdarı فِعَالَةٌ veznindedir:

تَجَرَ / يَتْجُرُ) تِجَارَةً) *Ticaret yapmak,*

خِيَاطَةً (خَاطَ / يَخِيطُ) *Terzilik yapmak, dikmek,*

سِفَارَةً (سَفَرَ / يَسْفُرُ) *Elçilik yapmak; arayı bulmak,*

فِلاَحَةً (فَلَحَ / يَفْلَحُ) *Çiftçilik yapmak,*

إِمَارَةً (أَمَرَ / يَأْمُرُ) *Vali, emir olmak,* gibi.

İlletli fiillerde ses ifade ediyorsa فُعَاء vezninde gelir:

دُعَاءً (دَعَا / يَدْعُو) *Duâ etmek; çağırmak,* بُكَاءً (بَكَى / يَبْكِي) *Ağlamak,* عُوَاءً (عَوَى / يَعْوِي) *Ulumak, havlamak,* رُغَاءً (رَغَا / يَرْغُو) *Köpürmek,* gibi.

Bazı nâkıs fiillerin masdarları, ilk harfi zammeli ve son harfi maksur olup فُعًى vezninde gelirler: هُدًى (هَدَى / يَهْدِي) *Hidayet bulmak,* سُرًى (سَرَى / يَسْرِي) *Geçerli olmak; geçmek; gitmek,* gibi.

b- فَعِلَ veznindeki fiillerin kurala uygun olan masdarları şöyle gelir: Şayet fiil müteaddî (geçişli) ise, masdarı فَعْلٌ vezninde gelir: فَهْمٌ (فَهِمَ / يَفْهَمُ) *Anlamak,* أَمْنٌ (أَمِنَ / يَأْمَنُ) *Güvenmek,* gibi.

Şayet fiil lâzım (geçişsiz) ise, masdarı فَعَلٌ vezninde gelir:

فَرَحٌ (فَرِحَ / يَفْرَحُ) *Sevinmek,*

أَشَرٌ (أَشِرَ / يَأْشَرُ) *Azmak, taşkınlık etmek,*

جَوًى (جَوِيَ / يَجْوَى) *Heyecanlanmak,*

شَلَلٌ (شَلَّ / يَشَلُّ) *Sakat olmak, felç olmak,* gibi.

Ancak fiil, renge delalet ederse, masdarı فُعْلَةٌ vezninde gelir:

سَمِرَ / يَسْمَرُ) سُمْرَةٌ *Esmer olmak.*

خَضِرَ / يَخْضَرُ) خُضْرَةٌ *Yeşil olmak,* gibi.

c- فَعُلَ veznindeki fiillerin kurala uygun olan masdarları فُعُولَةٌ vezninde gelir: صَعُبَ / يَصْعُبُ) صُعُوبَةٌ *Zor olmak,*

سَهُلَ / يَسْهُلُ) سُهُولَةٌ *Kolay olmak,*

عَذُبَ / يَعْذُبُ) عُذُوبَةٌ *Tatlı olmak,*

مَلُحَ / يَمْلُحُ) مُلُوحَةٌ *Tuzlu olmak,*

veya masdar فَعَالَةٌ vezninde gelir:

فَصُحَ / يَفْصُحُ) فَصَاحَةٌ *Fasih konuşmak,*

صَرُحَ / يَصْرُحُ) صَرَاحَةٌ *Açık olmak.*

بَلُغَ / يَبْلُغُ) بَلَاغَةٌ *Edebî olmak, açık konuşmak,* gibi.

Ancak bazı fiillerin masdarları yukarıda zikredilen bu kurallara uymaz. Mesela müteâddî فَعَلَ nin bazı masdarları şöyle gelir:

جَحَدَ / يَجْحَدُ) جُحُودًا وَ جَحْدًا *İnkâr etmek,*

شَكَرَ / يَشْكُرُ) شُكُورًا وَشُكْرَانًا *Teşekkür etmek,* gibi.

Lâzım فَعَلَ nin bazı masdarları şöyle gelir:

مَاتَ / يَمُوتُ) مَوْتًا *Ölmek,*

فَازَ / يَفُوزُ) فَوْزًا *Kazanmak, başarmak,*

شَاخَ / يَشِيخُ) شَيْخُوخَةً *Yaşlanmak,*

حُكْمًا (حَكَمَ/ يَحْكُمُ) *Karar vermek; hükmetmek,*

ذَهَابًا (ذَهَبَ/ يَذْهَبُ) *Gitmek,*

نَمِيمَةً (نَمَّ/ يَنِمُّ) *Koğuculuk etmek,* gibi.

Lâzım فَعِلَ nin bazı masdarları şöyle gelir:

رَغْبَةً (رَغِبَ/ يَرْغَبُ) *İstemek, arzulamak,*

رِضًى (رَضِيَ/ يَرْضَى) رِضًا *Razı olmak,*

سُخْطًا (سَخِطَ/ يَسْخَطُ) *Kızmak, gücenmek,*

بُخْلاً (بَخِلَ/ يَبْخَلُ) *Cimrilik etmek,* gibi.

Lâzım فَعُلَ nin bazı masdarları şöyle gelir:

قُبْحًا (قَبُحَ/ يَقْبُحُ) *Çirkin olmak,*

حُسْنًا (حَسُنَ/ يَحْسُنُ) *Güzelleşmek, güzel olmak,* gibi.

Mezîd fiillerin masdarları: Mezîd fiillerden her birisinin kurala uygun masdarı vardır: Şöyle ki:

*فَعَّلَ veznindeki fiillerin masdarları, şayet fiilin lâmü'l-fiili sahîh ise , تَفْعِيلٌ veznindedir: تَكْلِيمًا (كَلَّمَ/ يُكَلِّمُ) *Konuşmak,*

تَحْسِينًا (حَسَّنَ / يُحَسِّنُ) *Güzelleştirmek,*

تَسْلِيمًا (سَلَّمَ/ يُسَلِّمُ) *Teslim etmek, vermek,*

تَكْرِيمًا (كَرَّمَ/ يُكَرِّمُ) *Şerefli kılmak, saygı göstermek,*

تَطْهِيرًا (طَهَّرَ/ يُطَهِّرُ) *Temizlemek, arıtmak,* gibi.

Şayet lâmü'l-fiili illetli ise, masdarı تَفْعِلَةٌ vezninde gelir:

تَسْمِيَةً (سَمَّى / يُسَمِّي) *İsimlendirmek,*

زَكَّى / يُزَكِّي) تَزْكِيَةً) *Nefsini temizlemek,*

وَصَّى/ يُوَصِّي) تَوْصِيَةً) *Tavsiye etmek; sorumluluğuna bırakmak,* gibi.

* أَفْعَلَ veznindeki fiillerin masdarları. Şayet fiilin 'aynü'l-fiili sahîh ise إِفْعَالٌ vezninde gelir:

أَكْرَمَ/ يُكْرِمُ) إِكْرَامًا) *İkramda bulunmak,*

أَحْسَنَ / يُحْسِنُ) إِحْسَانًا) *İyilik yapmak.*

Şayet 'aynül-fiili illetli ise, kurala uygun olan masdarı yine إِفْعَالٌ veznindedir. Ancak 'aynü'l-fiilin harekesi, fâü'l-fiile nakledilir ve 'aynül-fiil elife dönüşür; sonra yanyana gelen iki eliften ikincisi hazfedilir ve onun yerine masdarın sonuna bir "tâ-i 'ivaz" (ـة) harfi eklenir böylece إِفَالَةٌ olur:

أَقَامَ/ يُقِيمُ) إِقَامَةً *İkâmet etmek;*

أَجَابَ / يُجِيبُ) إِجَابَةً) *Cevap vermek,*

أَعَانَ / يُعِينُ) إِعَانَةً *Yardım etmek,* gibi.

Bazen "if'âl" babının masdarının sonundaki (ـة) harfi hazfedilir: وَ إِقَامَ الصَّلَاةِ. *"Ve namazı dosdoğru kılmayı..."* *(el-Enbiyâ,* 21/73)

* فَاعَلَ veznindeki fiillerin masdarları; فِعَالٌ- مُفَاعَلَةٌ vezinlerinde gelir:

ضَارَبَ/ يُضَارِبُ) مُضَارَبَةً و ضِرَابًا *Dövüşmek, vuruşmak,*

خَاصَمَ / يُخَاصِمُ) مُخَاصَمَةً و خِصَامًا) *Kavga etmek,*

قَاتَلَ/ يُقَاتِلُ) مُقَاتَلَةً و قِتَالاً) *Savaşmak,* gibi.

*Ancak fâü'l-fiili (ي) harfi olan fiillerin masdarları sadece مُفَاعَلَةٌ vezninde gelir:

يَاسَرَ / يُيَاسِرُ) مُيَاسَرَةً) *Kolaylaştırmak,*

يَامَنَ/ يُيَامِنُ) مُيَامَنَةً) *Sağından gitmek,* gibi.

*Başında vasıl hemzesi bulunan mezîd fiillerin kurala uygun olan masdarı şöyle yapılır: Üçüncü harfi kesreli kılınır ve son harfinden önce bir elif ilâve edilir. Böylece masdarı elde edilir:

انْطَلَقَ/ يَنْطَلِقُ) انْطِلاَقًا) *Gitmek,*

اقْتَدَرَ/ يَقْتَدِرُ) اقْتِدَارًا) *Güç yetirmek,*

اعْتَلَى / يَعْتَلِي) اعْتِلاَءً) *Üzerine çıkmak,*

اصْطَفَى/ يَصْطَفِي) اصْطِفَاءً) *Seçmek,*

اسْتَخْرَجَ/ يَسْتَخْرِجُ) اسْتِخْرَاجًا) *Çıkarmak, çıkmasını istemek,* gibi.

Şayet istif'âl babının 'aynü'l-fiili illetli ise (yâni ecvef fiil ise), if'âl babında yapılan işlemin aynısı burada da yapılır. (Yâni 'aynü'l-fiilin harekesi, fâü'l-fiile nakledilir ve 'aynül-fiil elife dönüşür, iki elif bir araya geldiği için bunlardan birisi hazfedilir; hazfedilen elif yerine masdarın sonuna yuvarlak bir (ة) harfi ilave edilir:

اسْتَقَامَ/ يَسْتَقِيمُ) اسْتِقَامَةً *Düzelmek, dosdoğru olmak,*

اِسْتِعَاذَةً (اِسْتَعَاذَ/ يَسْتَعِيذُ) *Sığınmak,*

اِسْتِعَادَةً (اِسْتَعَادَ/ يَسْتَعِيدُ) *Geri almak; yeniden elde etmek,*

اِسْتِجَابَةً (اِسْتَجَابَ/ يَسْتَجِيبُ) *Cevap vermek,* gibi.

*Başında (ت) harfi bulunan mezîd fiillerin kurala uygun olan masdarları şöyle yapılır: Dördüncü harfi zammeli kılınır ve böylece masdarı elde edilir:

تَدَحْرُجًا (تَدَحْرَجَ/ يَتَدَحْرَجُ) *Yuvarlanmak,*

تَزَلْزُلاً (تَزَلْزَلَ/ يَتَزَلْزَلُ) *Sarsılmak, sallanmak,*

تَحَسُّنًا (تَحَسَّنَ/ يَتَحَسَّنُ) *İyileşmek; güzelleşmek,*

تَجَمُّلاً (تَجَمَّلَ/ يَتَجَمَّلُ) *Güzelleşmek,*

تَشَيْطُنًا (تَشَيْطَنَ/ يَتَشَيْطَنُ) *Şeytanlaşmak;*

تَمَسْكُنًا (تَمَسْكَنَ/ يَتَمَسْكَنُ) *Zavallılaşmak,* gibi.

Ancak sonu illet harfi olan bu fiillerin masdarında dördüncü harfin zammesi kesreye çevirilir:

تَوَانِيًا (تَوَانَى / يَتَوَانَى) *Gevşek davranmak,*

تَدَانِيًا (تَدَانَى/ يَتَدَانَى) *Birbirine yaklaşmak,* gibi.

* فَعْلَلَ veznindeki fiiller ile ona ilhak edilen fiillerin masdarları فَعْلَلَةٌ vezninde gelir:

دَحْرَجَةً (دَحْرَجَ/ يُدَحْرِجُ) *Yuvarlamak,*

بَيْطَرَةً (بَيْطَرَ / يُبَيْطِرُ) *Baytarlık yapmak,*

وَسْوَسَةً (وَسْوَسَ/ يُوَسْوِسُ) *Vesvese vermek; kulağına*

fısıldamak, حَوْقَلَةً (حَوْقَلَ / يُحَوْقِلُ) *Lâ havle... çekmek,* gibi.

Şayet fiil, müza'af ise, masdarı فِعْلَالاً vezninde gelir:

زِلْزَالاً (زَلْزَلَ / يُزَلْزِلُ) *Sallanmak,*

ذِبْذَابًا (ذَبْذَبَ / يُذَبْذِبُ) *Şaşa kalmak,* gibi.

Buraya kadar zikredilen vezinler, kurala uygun olan vezinlerdir. Bu vezinlere uymayan masdarlar çoktur. Muteber sözlüklere bakarak fiillerin masdarlarını tesbit etmek en doğru sistemdir.

كِذَّابًا (كَذَّبَ / يُكَذِّبُ) *İnkâr etmek; yalanlamak,*

حِيقَالاً (حَوْقَلَ / يُحَوْقِلُ) *Lâ havle... çekmek,*

تِحِمَّالاً (تَحَمَّلَ / يَتَحَمَّلُ) *Katlanmak,*

رِمِيًّا (تَرَامَى / يَتَرَامَى القَوْمُ) *Kavim karşılıklı (ok v.s.) atışmak,*

قُشَعْرِيرَةً (اقْشَعَرَّ / يَقْشَعِرُّ) *Tüyleri ürpermek,* gibi.

***Masdarın amel etmesi ve amel etmesinin şartları:**

Masdar, fiili gibi müteâddî veya lâzım (geçişsiz) olarak bazı şartlarla âmel eder.

a) Fiili, masdar edatı (أَنْ) ile birlikte masdarın yerine koymanın câiz ve sahîh olması gerekir. Fiilin zamanı mâzî veya müzâri olabilir:

يَسُرُّنِي عَمَلُكَ وَاجِبَكَ غَدًا (أَي أَنْ تَعْمَلَ وَاجِبَكَ غَدًا). *Ödevini yarın yapman beni sevindirir.* Bu misalde, عَمَلُكَ masdarı, mefulunu, yâni وَاجِبَكَ ibaresini nasb etmiştir.

أُحِبُّ إِخْلاَصَكَ لِرُفَقَائِكَ (أي أَنْ تُخْلِصَ). *Arkadaşlarına samimî*

olmanı severim.

عَجِبْتُ مِنْ سَمَاعِكَ أَمْسِ (أي أَنْ أَسْمَعَكَ). *Dün seni dinlemek hoşuma gitti.*

عَجِبْتُ مِنْ كَلاَمِكَ مُحَمَّدًا أَمْسِ (أي مِنْ أَنْ كَلَّمْتَهُ). *Dün, Muhammed ile konuşman hoşuma gitti.*

يَسُرُّنِي صُنْعُكَ الْخَيْرَ غَدًا. *Yarın iyilik etmen beni sevindirir.*

مِنْ عَلاَمَاتِ الإِيمَانِ حُبُّ الْمُسْلِمِ أَخَاهُ وَمُعَاوَنَتُهُ إِيَّاهُ (أي مِنْ عَلاَمَاتِ الإِيمَانِ أَنْ يُحِبَّ الْمُسْلِمُ أَخَاهُ وَ أَنْ يُعَاوِنَهُ). *Müslümanın kardeşini sevmesi ve ona yardım etmesi, imanın alâmetlerindendir.*

مِنَ الْمُؤْسِفِ إِنْفَاقُ بَعْضِ الْمُسْلِمِينَ الآنَ أَمْوَالَهُمْ فِي الشَّهَوَاتِ (أَي أَنْ يُنْفِقَ...). *Bazı müslümanların şimdi mallarını şehvetlerde harcamaları, esef verici bir davranıştır.*

b) Veya masdar yerine, bir fiil ile (مَا) masdar edatını getirmek sahih ise, yine masdar amel eder:

يُبْهِجُنِي إِطْعَامُكَ الْيَتِيمَ الآنَ(أي مَا تُطْعِمُهُ). *Şimdi, yetime yemek yedirmen beni sevindirir.*

أُحِبُّ إِخْلاَصَكَ لِرُفَقَائِكَ (أي مَا أَخْلَصْتَ). *Arkadaşlarına karşı samîmî olmanı severim.*

تَسُرُّنِي مُسَاعَدَتُكَ الْمُحْتَاجَ الآنَ(أي مَا تُسَاعِدُهُ). *Senin muhtaca şimdi yardım etmen beni sevindirir.*

c) Masdarın âmel edebilmesi için, zamir olarak takdir edilmemesi gerekir. Başka bir deyişle, masdarın yerini tutan zamir, masdar gibi amel edemez:

مُرُورِي بِزَيْدٍ حَسَنٌ وَهُوَ بِعَمْرٍو قَبِيحٌ. *Zeyd'e uğramam güzeldir, fakat Amr'a uğramam çirkindir."* gibi bir ifâde kullanılmaz.

قُدُومُكَ إِلَيْنَا بَهْجَةٌ وَهُوَ إِلَى أَخِيكَ سَعَادَةٌ. *Bize gelmen sevinç vesilesidir, Ve kardeşine gelmen ise mutluluktur,* gibi bir ifâde kullanılmaz.

d) Masdarın âmel etmesi için tasğîr edilmemesi gerekir:

أَعْجَبَنِي كُلَيْمُكَ عَلِيًّا الآنَ. *Şimdi Ali ile azıcık konuşman hoşuma gitti."* ibaresi câiz değildir.

أُحِبُّ فُهَيْمَكَ مَا أَقُولُ. *Söylediğimi, azıcık anlamanı severim.* ibaresi câiz değildir.

e) Binâu'l-merre, tesniyesi veya cem'-i yapılmış masdar âmel etmez: ضَرَبْتُ اللِّصَّ ضَرْبَتَيْنِ. *Hırsıza iki darbe vurdum.*

f) Masdarın vahdet tâsı (ـة) ile sınırlandırılmış olmaması veya sayıya delalet etmemesi gerekir.

سَاءَتْنِي ضَرْبَتُكَ أَخَاكَ. *Kardeşine bir darbe vurman beni üzdü.*

سَرَّتْنِي فَرْحَتُكَ بِنَجَاحِكَ. *Başarılı olmana bir defa sevinmen, beni sevindirdi.*

سَرَّتْنِي ضَرْبَتُكَ اللِّصَّ. *Senin, hırsıza bir darbe vurman beni*

sevindirdi. Bu cümlelerin hiç biri sahih değildir.

g) Fiilini te'kid eden masdar âmel etmez.

سَلَّمَ عَلَيْنَا تَسْلِيمًا عَظِيمًا. *Bize, büyük bir selam verdi.*

h) Masdarın âmel etmesinden önce, vasfedilmemiş olması gerekir: سَرَّنِي كَلَامُكَ الْجَيِّدُ ابْنَكَ. *Oğlunla yaptığın mükemmel konuşma beni sevindirdi.* Bu cümle, sahih değildir.

ı) Masdar ile ma'mulu (fâil veya mef'ûlü) arasına yabancı bir kelime girmemelidir:

سَرَّنِي فَرْحَتُكَ الْكَبِيرَةُ بِنَجَاحِكَ. *Başarılı olmanla çok sevinmen, beni sevindirdi.* Bu cümle, sahîh değildir.

أَعْجَبَنِي إِكْرَامُكَ مَرَّتَيْنِ أَخَاكَ. *Kardeşine iki defa ikramda bulunman hoşuma gitti.* Bu cümle, sahih değildir.

سَرَّتْنِي فَرْحَتُكَ مَرَّتَيْنِ بِنَجَاحِكَ. *Başarılı olmanla iki defa sevinmen, beni sevindirdi.*

j) Masdarın ma'mûlünden önce gelmesi gerekir:

يَسُرُّنِي وَاجِبَكَ عَمَلُكَ غَدًا. *Senin ödevini yarın yapman beni sevindirdi."* cümlesi sahîh değildir.

"Söylediğimi anlaman hoşuma gidiyor" manasını kasdederek أُحِبُّ مَا أَقُولُ فَهْمَكَ. *Söylediğimi anlamanı seviyorum,"* demek sahîh değildir. Bu cümlenin aslı; أُحِبُّ فَهْمَكَ مَا أَقُولُ şeklindedir.

أَعْجَبَنِي زَيْدًا إِكْرَامُ خَالِدٍ. *Halit'in Zeyd'e ikramda bulunması hoşuma gitti."* cümlesi sahih değildir.

Ancak masdarın ma'mûlü zarf veya câr ve mecrûr ise, ma'mûlünün masdardan önce gelmesi caizdir.

أَعْجَبَنِي فِي الدَّارِ إِكْرَامُ خَالِدٍ. *Halit'in evde ikramda bulunmasını beğendim.*

أَعْجَبَنِي لَيْلاً إِكْرَامُ خَالِدٍ. *Halit'in geceleyin ikramda bulunmasını beğendim.*

أَعْجَبَنِي لَيْلاً رَكْضُ زَيْدٍ. *Zeyd'in geceleyin koşması hoşuma gitti.*

سَرَّتْنِي بِنَجَاحِكَ فَرْحَتُكَ. *Senin başarınla bir defa sevinmen, beni sevindirdi.*

سَرَّتْنِي الْيَوْمَ فَرْحَتُكَ بِنَجَاحِكَ. *Senin bugün başarılı olmanla sevinmen, beni sevindirdi.*

فَلَمَّا بَلَغَ مَعَهُ السَّعْيَ... *"Çocuk, babasıyla beraber yürüyüp koşabilecek çağa erişince..."* (es-Saffât, 37/102)

وَلاَ تَأْخُذْكُمْ بِهِمَا رَأْفَةٌ فِي الدِّينِ. *"Allah'ın dinini uygulama konusunda onlara karşı acıma duygusu sizi tutup engellemesin."* (Nûr, 24/2)

لاَ يَبْغُونَ عَنْهَا حِوَلاً. *"Asla oradan ayrılmak istemezler."* (el-Kehf, 18/108)

Amel eden masdar sekiz kısma ayrılır:

1) Fâiline müzâf olur, ondan sonra mef'ûlü mansub olarak zikredilir:

اِحْتِرَامُكَ أَسَاتِذَتَكَ وَاجِبٌ وَمُعَاوَنَتُكَ زُمَلاَئَكَ ضَرُورِيٌّ. *Hocalarına saygı göstermen gereklidir. Ve senin meslektaşlarına yardım etmen zorunludur.*

وَلَوْلاَ دَفْعُ اللّٰهِ النَّاسَ بَعْضَهُمْ بِبَعْضٍ لَفَسَدَتِ الأَرْضُ. *"Eğer Allah, insanların bir kısmıyla diğerlerini savmasaydı, elbette yeryüzünün düzeni bozulurdu."* (el-Bakara, 2/251)

وَ أَخْذِهِمُ الرِّبَا وَ قَدْ نُهُوا عَنْهُ وَ أَكْلِهِمْ أَمْوَالَ النَّاسِ بِالْبَاطِلِ. *"Kendilerine yasak edilmişken, faizi almaları ve haksız yere insanların mallarını yemelerinden ötürü (böyle yaptık)."* (en-Nisâ, 4/161)

حُبُّكَ الشَّيْءَ يُعْمِي وَ يُصِمُّ. *Senin bir şeyi sevmen (seni) hem kör, hem de sağır eder.*

لاَ أُحِبُّ مَدْحَكَ نَفْسَكَ. *Senin, kendi nefsini övmeni sevmem.*

مُصَاحَبَةُ الْعَاقِلِ اللَّئِيمَ تَضُرُّهُ. *Akıllının, alçak kimseye arkadaşlık etmesi, ona zarar verir.*

مُصَاحَبَتُكَ اللَّئِيمَ تَضُرُّكَ. *Senin alçak kimseye arkadaşlık etmen, sana zarar verir.*

نَوْمُكَ اللَّيْلَ وَ قِرَاءَتُكَ النَّهَارَ أَنْفَعُ لَكَ. *Senin gece uyuman ve gündüz okuman senin için daha faydalıdır.*

قِرَاءَتُكَ التَّارِيخَ مَوْعِظَةٌ. *Senin tarihi okuman, bir öğüttür.*

2) Masdar, mef'ûlüne müzâf olur, sonra fâili merfu olarak zikredilir: أَكْلُ الْخُبْزِ زَيْدٌ. *Zeyd'in ekmek yemesi.*

مُعَاقَبَةُ اللِّصِّ الأَمِيرُ. *Emirin hırsızı cezalandırması.*

وَ لِلَّهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطَاعَ إِلَيْهِ سَبِيلاً. *"Oraya gitmeye gücü yeten kimseye evi (Kabe'yi) ziyaret etmesi, Allah'ın insanlar üzerindeki bir hakkıdır."* (Âl-i İmrân, 3/97).

أَعْجَبَنِي دَقُّ الثَّوْبِ الْقَصَّارُ. *Çamaşırcının elbiseyi tokmakla dövmesi (durulaması) hoşuma gitti.*

3) Masdar, fâiline müzâf olur ve ondan sonra mefulü bihi zikredilmez:

وَمَا كَانَ اسْتِغْفَارُ إِبْرَاهِيمَ لأَبِيهِ إِلاَّ عَنْ مَوْعِدَةٍ وَعَدَهَا إِيَّاهُ.(أي اسْتِغْفَارَ إبراهيمَ رَبَّهُ). *"İbrahim'in, babası için af dilemesi, sadece ona verdiği sözden dolayı idi."* (et-Tevbe, 9/114).

4) Masdar, mef'ûlüne müzâf olur ve fâili zikredilmez:

قِرَاءَةُ الْقُرْآنِ مِنْ أَعْظَمِ الْعِبَادَاتِ وَاحْتِمَالُ الْمَكَارِهِ نَوْعٌ مِنَ الصَّبْرِ وَمِنَ الْحِكْمَةِ. *Kur'ân okumak, en büyük ibadetlerden biridir; sıkıntılara tahammül etmek, sabrın ve hikmetin bir çeşididir.*

لاَ يَسْأَمُ الإِنْسَانُ مِنْ دُعَاءِ الْخَيْرِ. (أي مِنْ دُعَائِهِ الْخَيْرَ). *"İnsan, hayır (dünya menfaatını) istemekten usanmaz."* (Fussilet, 41/49).

5- Zarfa müzâf olur. Böylece fâilini ref' eder ve mef'ûlünü nasbeder. Tenvinli masdar gibi:

سَرَّنِي انْتِظَارُ يَوْمِ الإِثْنَيْنِ الطُّلاَّبُ مُعَلِّمِيهِمْ.(الطُّلاَّبُ فَاعلٌ. مُعَلِّمِيهِمْ: مَفعول به منصوب بالياء لأنّه جمع مذكّر سالم) *Öğrencilerin Pazartesi günü öğretmenlerini beklemeleri beni*

sevindirdi.

سَرَّنِي انْتِظَارُ الجُمُعَةِ النَّاسُ عُلَمَاءَهُمْ.(النّاسُ فَاعلٌ. عُلَمَاءَهم: مَفعول به منصوب بالفتحة.) *İnsanların Cuma günü âlimlerini beklemeleri beni sevindirdi.*

6) Başında (ال) tarif edatı bulunan masdar: Bu masdarın amel etmesi nadirdir:

عَجِبْتُ مِنَ التَّخَاذُلِ الْقَادَةُ. *Komutanların savaştan kaçmalarına hayret ettim.*

ضَعِيفُ النِّكَايَةِ أَعْدَاؤُهُ * يَخَالُ الْفِرَارَ يُرَاخِي الأَجَلَ *Düşmanları zarar vermede zayıftırlar. O kaçmanın eceli gevşeteceğini (gecik-tireceğini) zannediyor.*

7) Tenvinli masdar. Bunun âmel etmesinin örnekleri çoktur. Ancak ma'rife olan masdardan daha az kullanılır:

أَوْ إِطْعَامٌ فِي يَوْمٍ ذِي مَسْغَبَةٍ. يَتِيمًا ذَا مَقْرَبَةٍ أَوْ مِسْكِينًا ذَا مَتْرَبَةٍ. *"Yahut yaygın bir açlık gününde yemek yedirmektir. Yakınlığı olan bir yetime. Veya hiçbir şeyi olmayan yoksula (yemek yedirmektir.)"* (el-Beled, 90/14-16). Bu âyette, يَتِيمًا kelimesi, إِطْعَامٌ masdarının mefulü bihidir.

شُكْرًا لِرَبِّكَ يَوْمَ الْحَرْبِ نِعْمَتَهُ * فَقَدْ حَمَاكَ بِعِزِّ النَّصْرِ وَالظَّفَرِ *Savaş günü, nimeti için Rabbine şükret. Çünkü o, yardım ve zafer şanıyla seni korumuştur.*

8) Fiili yerine kullanılan masdar, fiil gibi amel eder: Emir

yerine kullanılan masdar için örnekler:

ضَرْبًا الفَاجِرَ (اِضْرِبِ الفَاجِرَ). *Günahkârı döv!* " yerine الفَاجِرَ ضَرْبًا. *Günahkârı döv!"* demek câizdir.

تَكْرِيمًا أَحِبَّاءَكَ (أَيْ أَكْرِمْ أَحِبَّاءَكَ إِكْرَامًا). *Sevenlerine ikramda bulun!*

صَوْنًا كِبْرِيَاءَكَ (أي صُنْ صَوْنًا). *Şanını ve ululuğunu koru!*

تَعْظِيمًا وَالِدَيْكَ (أي عَظِّمْ وَالِدَيْكَ تَعْظِيمًا). *Anne ve babana saygı göster!*

إِشْفَاقًا عَلَى الْمُحْتَاجِ (أي أَشْفِقْ عَلَى الْمُحْتَاجِ إِشْفَاقًا). *Muhtaca merhamet ederek onu koru!*

سَاعِدِ الْفَقِيرَ مُسَاعَدَةً. *Fakire iyice yardım et!* " yerine مُسَاعَدَةً الفَقِيرَ. *Fakire yardım et!"* demek câizdir.

***Masdarın ma'mulüne tabi olan isim:**

Masdar ya fâiline veya mef'ûlüne müzâf olur. Şayet masdar, fâiline müzâf olursa, bu fâlile tabi olan kelimenin de fâilin mahallî irabına uygun merfu okunması; lafzına uygun olarak mecrur okunması da caizdir:

مُلَازَمَةُ الْمَرْءِ الْعَاقِلِ (الْعَاقِلُ) الْعُقَلَاءَ أَحْسَنُ. *Akıllı kimsenin, akıllı insanlardan ayrılmaması en iyi davranıştır.*

يَسُرُّنِي رَكْضُ زَيْدٍ الطَّوِيلُ (الطَّوِيلِ). *Uzun boylu Zeyd'in koşması, beni sevindirir.*

عَجِبْتُ مِنْ ضَرْبِ زَيْدٍ الظَّرِيفُ (الظَّرِيفِ). *Nazik Zeyd'in dövmesine hayret ettim.*

Şayet masdar, mefulüne müzâf olursa, bu mef'ûle tâbi olan kelimenin de mefulün mahallî irabına uygun olarak mensub gelmesi veya lafzına uygun olarak mecrur gelmesi caizdir:

سُرِرْتُ مِنْ مُعَاقَبَةِ الْمُجْرِمِ وَ اللِّصِّ (اللِّصَّ). *Suçlunun ve hırsızın cezalandırılmasına sevindim.*

أُحِبُّ أَكْلَ الْعِنَبِ والتُّفَّاحِ (التُّفَّاحَ). *Üzüm ve elmayı yemeyi severim.* أَعْجَبَنِي أَكْلُ اللَّحْمِ وَالْخُبْزَ (الْخُبْزِ). *Eti, ekmekle yemek hoşuma gitti.*

*** Mutasarrıf olan ve mutasarrıf olmayan masdar:**

(الْمَصْدَرُ الْمُتَصَرِّفُ وَ غَيْرُ الْمُتَصَرِّفِ) : a) Mutasarrıf masdar, mefulu mutlak olarak nasbedilmesi caiz olan masdardır. Ayrıca fâil, nâib-i fâil veya mübtedâ, haber, mefulü bih v.s. olabilir. Az bir kısmı hariç, mefullerin çoğu mutasarrıf masdarlardandır:

أَعْجَبَنِي احْتِفَالُ الطُّلَّابِ بِعِيدِ الْمُعَلِّمِ. *Öğrencilerin, öğretmenler gününü kutlamaları hoşuma gitti.*

الْكِتَابَةُ مِقْيَاسٌ لِشَخْصِيَةِ الْكَاتِبِ. (كَتَبَ) كِتَابَةً. *Yazmak. Yazarlık, yazarın şahsiyetinin ölçüsüdür.*

الْفَهْمُ السَّرِيعُ مَوْهِبَةٌ مِنَ اللَّهِ تَعَالَى. *Çabuk anlamak, Yüce Allah'ın bir vergisidir.*

هذه كِتَابَةٌ جَمِيلَةٌ. *Bu güzel bir yazıdır.*

الاِحْتِفَالُ بِعِيدِ الْمُعَلِّمِ اِحْتِفَالٌ رَائِعٌ. *Öğretmen(ler) gününü kutlamak, muhteşem bir kutlamadır.*

أَعْجَبَنِي كِتَابَتُكَ. *Yazın hoşuma gitti. (Veya yazını beğendim.)*

رَأَيْتُ كِتَابَتَكَ. *Yazını gördüm.* فَهِمْتُ فَهْمًا. *İyice anladım.*

الفَهْمُ ضَرُورِيٌّ. *Anlamak, zorunludur.*

إِنَّ الْفَهْمَ ضَرُورِيٌّ. *Şüphesiz ki anlamak zorunludur.*

الصِّدْقُ فَضِيلَةٌ وَالْكَذِبُ رَذِيلَةٌ. *Doğruluk, fazilettir; yalan söylemek, rezilliktir.*

الإِحْسَانُ وَالْوَفَاءُ صِفَتَانِ مِنْ صِفَاتِ الأَخْلاَقِ الْكَرِيمَةِ. *İyilik yapmak ve vefakârlık, güzel ahlak sıfatlarından iki sıfattırlar.*

كَتَبَ كِتَابَةً جَمِيلَةً. *O, güzel bir yazı yazdı.*

* كَادَ Kâde ve benzerlerine veya كَانَ ve benzerlerine isim veya haber olur:

عَسَى الاِحْتِفَالُ بِعِيدِ الْمُعَلِّمِ اِحْتِفَالٌ رَائِعٌ. *Öğretmen(ler) gününü kutlamak, umulur ki muhteşem bir kutlamadır.*

*(إِنَّ) ve benzerlerinin ismi veya haberi olur:

إِنَّ الاِحْتِفَالَ بِعِيدِ الْمُعَلِّمِ اِحْتِفَالٌ رَائِعٌ. *Şüphesiz ki öğretmen(ler) gününü kutlamak, muhteşem bir kutlamadır.*

*Ef'âl-i kulûb'ün mâ'mûlü olur:

ظَنَنْتُ الاِحْتِفَالَ بِعِيدِالأُمِّ قَرِيبًا. *Anne (ler) gününü kutlamanın*

yakın olduğunu zannettim.

*Nâib-i fâil olur:

أُحْتُفِلَ اِحْتِفَالٌ عَظِيمٌ بِعِيدِ الأُمِّ. *Anne (ler) günü, büyük bir kutlama ile kutlandı.*

b) **Gayr-i mutasarrıf masdar:** Bu masdar, yalnız mef'ûlü mutlak olan masdardır. Başka bir şey olmaz. Gayr-ı mutasarrıf masdar, müfred ve tesniye şeklinde olmak üzere iki şekilde kullanılır:

سَعْدَيْكَ *Mutluluk, saâdet içinde olunuz, mutluluk dilerim.*

حَنَانَيْكَ *Bize acı, bize merhamet et!*

سُبْحَانَكَ *Seni noksan sıfatlardan tenzih ederim.*

دَوَالَيْكَ *Tekrar tekrar yap; birbiri peşinde yap.*

مَعَاذَ اللّٰه! *Allah'a sığınırım!*

لَبَّيْكَ *Emret, buyur!; Sana karşı boynum kıldan ince...*

حَذَارَيْكَ *...den sakın, sakın.*

Masdaru'n-nev' (مَصْدَرُ النَّوْعِ) : Durum ismi. Fiilin nevini ve vasfını veya şeklini belirtmek için zikredilen isimdir. Sülâsî mücerred fiilden فَعْلَةٌ vezninde yapılır:

وَقَفَ وَقْفَةَ الشُّجَاعِ. *Cesurun duruşuyla durdu.*

رَحَلَ رِحْلَةَ الْغَرِيبِ. *Garib'in göçü gibi göç etti.*

فُلَانٌ حَسَنُ الْمِشْيَةِ. *Falan adam, güzel yürüyüşlüdür.*

مَشَى مِشْيَةَ الْمُؤْمِنِينَ. *Müminlerin yürüyüşüyle yürüdü.*

Masdarın sonunda "tâ" varsa, ondan sonra sıfatı getirilir veya izâfet yapılarak bu manaya delâlet eder:

نَشَدَ الضَّالَّةَ نَشْدَةً عَظِيمَةً أو نَشْدَةَ الْمَلْهُوفِ. *Kaybolan hayvanı, çok büyük bir arayışla aradı. Veya özlem duyanın arayışıyla aradı.*

Mezid fiillerde ise, masdara sıfat getirilerek masdarun-nev'i yapılır: أَكْرَمْتُهُ إِكْرَامًا عَظِيمًا. *Ona büyük bir ikramda bulundum.* اسْتَقْبَلْتُهُ اسْتِقْبَالاً جَمِيلاً. *Onu, güzel bir karşılamayla karşıladım.* احْتَرَمْتُهُ احْتِرَامًا عَظِيمًا. *Ona, büyük bir saygıyla saygı gösterdim.* احْتَفَلْتُ احْتِفَالاً كَبِيرًا *Büyük bir şölen düzenledim.* gibi. (Ayrıca bk. Binau'n-nev').

el-Masdaru'l-müevvel (الْمَصْدَرُ الْمُؤَوَّلُ) : Müevvel masdar. Masdar edatı أَنْ ve müzâri' fiil veya أَنَّ ile ismi ve haberi bu ismi alır:

أَنْ تَصُومُوا خَيْرٌ لَكُمْ (صَوْمُكُمْ). *"Oruç tutmanız sizin için daha hayırlıdır."* (el-Bakara,2/184) Bu misalde; أَنْ تَصُومُوا ibaresi müevvel masdardır.

سَرَّنِي أَنَّكَ قَادِمٌ (قُدُومُكَ). *Gelmen beni sevindirdi.* Bu misalde; أَنَّكَ قَادِمٌ ibaresi müevvel masdardır.

سَرَّنِي أَنَّكَ نَاجِحٌ (نَجَاحُكَ). *Başarılı olman, beni sevindirdi.*

*Müevvel masdar, عَلِمَ fiilinin iki mef'ûlü yerine geçer:

عَلِمْتُ أَنَّكَ نَاجِحٌ. *Senin başarılı olduğunu bildim.*

عَلِمْتُ أَنَّ خَالِدًا شُجَاعٌ. *Halit'in cesur olduğunu bildim.*

el-Masdaru's-sınâ'îyyu (اَلْمَصْدَرُ الصِّنَاعِيُّ) : Yapma masdar. Bazı isimlerin sonuna nisbet yâ'sı ve dişilik tâ'sı eklenir ve böylece bu isim masdar mânasını ifâde eder. Bu yeni yalın mana, o lafızla ilgili sıfatların (niteliklerin) toplamıdır. Örneğin إِنْسَانٌ = *insân"* kelimesi ile, konuşan düşünen iki ayak üzerinde yürüyen yaratık kasdedilir. Fakat bu kelimeden yapılan yapma masdar, yani, إِنْسَانِيَّةٌ *insanlık"* kelimesi ise, insanda bulunan niteliklerin tamamına; yâni acıma, ağırbaşlılık, merhamet, iyilik v.s. gibi niteliklere delâlet eder.

el-Masdaru's-sına'i; a) Muştak isimlerden yapılır: İsm-i fâil, ism-i meful, ismü't-tafdilden yapılır:

اَلْمَسْؤُولِيَّةُ *Sorumluluk,* اَلْعَالَمِيَّةُ *Evrensellik,*

اَلْفَاعِلِيَّةُ *Fâillik,* اَلْمَحْمُودِيَّةُ *Övgüye lâyık olmaklık,*

اَلْغَالِبِيَّةُ *Üstünlük,* اَلْمَرْبُوطِيَّةُ *Bağlılık,*

مَعْذُورِيَّةٌ *Mazurluluk,* gibi.

b) Camid isimlerden yapılır: Özel isim; normal masdar veya mimli masdardan yapılır. Yapma masdar câmid bir isimdir. Fakat aynı manaya gelen müştakk bir isme çevrilir. Ve böylece şibh-i cümle (car ve mecrur veya zarf) bu masdara taalluk eder:

إِنْسَانِيَّةٌ (إِنْسَانٌ) *İnsanlık;* تَقَدُّمِيَّةٌ (تَقَدَّمَ) *İlerlemek.*

وَطَنِيَّةٌ *Yurtseverlik, milliyetçilik,* اَلاِشْتِرَاكِيَّةُ *Koministlik;*

الحُرِّيَّةُ *Hürriyet, bağımsızlık,* الوَحْشِيَّةُ *Canavarlık,*

المَدَنِيَّةُ *Medeniyyet, uygarlık,* الحَجَرِيَّةُ *Taşçılık,*

الحَيَوَانِيَّةُ *Hayvanlık,* الهَمَجِيَّةُ *Barbarlık, vahşilik,*

الكَمِيَّةُ *Nicelik, kemiyet,* الكَيْفِيَّةُ *Nasıllık,*

رُجُولِيَّةُ *Erkeklik,* عُثْمَانِيَّةُ *Osmanlılık,*

المَصْدَرِيَّةُ *Kaynaklılık; masdarlılık,* gibi kelimeler de bu cinsten masdarlardır.

el-Ma'tûf (المَعْطُوفُ) : Atfedilen ibâre. Birisine isnâd olunmuş, yöneltilmiş. Herhangi bir "atıf" edatından sonra gelen ve irâbında "ma'tûfün 'aleyhe" uyan ibare:

جَاءَ زَيْدٌ وَ خَالِدٌ. *Zeyd ve Halit geldi.* Bu cümlede; خَالِدٌ Halit ma'tûfdur.

نَجَحَ زَيْدٌ وَمُحَمَّدٌ. *Zeyd ve Muhammed başarılı oldular.*

Bu cümlede مُحَمَّدٌ kelimesi, mâtuf'dur, merfudur.

الَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِلَّهِ وَالرَّسُولِ مِنْ بَعْدِ مَا أَصَابَهُمْ. *"O müminler ki, kendileri yaralandıktan sonra, Allah'ın ve peygamberinin çağrısına uydular."* (Âl-i İmrân, 3/172).

إِنَّمَا وَلِيُّكُمُ اللَّهُ وَ رَسُولُهُ وَالَّذِينَ آمَنُوا الَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلَوةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَوةَ وَهُمْ رَاكِعُونَ. *"Sizin dostunuz ancak Allah ve Onun elçisi ve Allah'ın (emirlerine) boyun eğerek namazı dos-doğru kılıp zekâtı veren müminlerdir."* (el-Mâide, 5/55)

إِنَّ اللَّهَ وَ مَلاَئِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَى النَّبِيِّ. *"Gerçekten Allah ve*

melekleri peygambere salât ederler." (el-Ahzâb ,33/56).

اِسْتَقْبَلْتُ عَلِيًّا ثُمَّ مَحْمُودًا. *Ali'yi sonra Mahmud'u karşıladım.*

قَرَأْتُ الْكِتَابَ فَالْجَرِيدَةَ. *Önce kitabı, hemen ardından gazeteyi okudum.* بِالرِّيَاضَةِ يَقْوَى الْجِسْمُ حَتَّى الرِّجْلُ. *Sporla vücut hattâ ayak güçlenir.* (Ayrıca bk. Atıf maddesi).

Ma'tûfün 'aleyh (اَلْمَعْطُوفُ عَلَيْهِ): Üzerine atıf yapılan ibâre: وَصَلَ الْمُعَلِّمُ وَ التِّلْمِيذُ. *Öğretmen ve öğrenci ulaştı.* Bu misalde, اَلْمُعَلِّمُ *öğretmen'*, ma'tûfün 'aleyhdir.

قَرَأْتُ الدَّرْسَ وَكَتَبْتُهُ. *Dersi okudum ve onu yazdım.* Bu ibarede, قَرَأْتُ الدَّرْسَ cümlesi ma'tufün 'aleyh'dir.

ذَهَبَ الأَمِيرُ وَخَادِمُهُ. *Emir, ve hizmetçisi gitti.* Bu cümlede اَلأَمِيرُ kelimesi, ma'tüfün 'aleyhdir.

جَاءَ عَبْدُ اللّٰهِ وَمَرْيَمُ. *Abdullah ve Meryem geldiler.* Bu cümlede عَبْدُاللّٰه ibaresi, ma'tufün 'aleyhdir.

جَاءَ خَالِدٌ ثُمَّ سَعِيدٌ ثُمَّ أَحْمَدُ ثُمَّ مُحَمَّدٌ. *Halit, sonra Sait, sonra Ahmet, sonra Muhammed geldiler.* Bu cümlede خَالِدٌ kelimesi, ma'tufün 'aleydir.

وَصَلَتِ الطَّائِرَةُ وَ فَرِحَ الْمُسَافِرُونَ لِوُصُولِهِمْ سَالِمِينَ. *Uçak ulaştı (geldi) ve yolcular sapasağlam ulaştıkları için sevndiler.* Bu ibarede وَصَلَتِ الطَّاءِرَةُ cümlesi, ma'tufün 'aleyhdir.
(Ayrıca bk. Atıf maddesi).

Mâ el-müşebbehetü bi leyse (مَـا الْمُشَـابَّـهَـةُ بِلَيْسَ) :

"Leyse" gibi âmel eden "mâ". Hicazlılara göre مَـا edâtı, bazı şartlarla لَيْسَ gibi âmel eder: مَـا هذَا بَشَـرًا. *"Bu bir beşer değildir."* (Yusuf, 12/31)

* "Mâ"nın "leyse" gibi amel etmesinin şartları:

1) Haberinin isminden önce gelmemesi gerekir. Şayet haberi isminden önce gelirse amel etmesi caiz değildir.

مَـا أَحَدٌ أَفْـضَلَ مِنَ الشُّـهَـدَآءِ. *Hiç bir kimse şehitlerden üstün değildir.*

مَا الْكَسْلاَنُ نَاجِيًا. *Tembel, başarılı değildir.*

مَا قَائِمًا زَيْدٌ. *Zeyd, ayakta değildir,* ibaresi caiz değildir. Bilâkis مَـا قَـائِمٌ زَيْدٌ. *Zeyd, ayakta değildir,* şeklinde ifade edilir ve مَـا amel etmiş olmaz.

مَـاهُنَّ أُمَّـهَـاتِـهِمْ إِنْ أُمَّـهَـاتُـهُمْ إِلاَّ اللاَّئِي وَلَـدْنَـهُمْ. *"...bilmelidirler ki o kadınlar, onların anneleri değildirler. Anneleri, ancak kendile-rini doğuranlardır."* (el-Mücâdele, 58/2).

مَـا سَـهَرُكَ بَـعْدَ مُنْتَـصَفِ اللَّيْلِ مُـفِـيـدًا. *Gece yarısından sonra senin uyanık kalman faydalı değildir.*

Şayet haberi şibh-i cümle ise, isminden önce gelebilir:

مَا فِي الْبَيْتِ أَحَدٌ. *Evde hiç kimse yoktur.*

2) مَـا dan sonra zâid إِنْ edatı gelmeyecek. Şayet zâid إِنْ edatı, ondan sonra gelirse, âmeli iptal olur.

مَا إِنْ زَيْدٌ قَائِمٌ. *Zeyd, ayakta değildir.*

بَنِي غُدَانَةَ مَا إِنْ أَنْتُمْ ذَهَبُ * وَلاَ صَرِيفٌ وَلَكِنْ أَنْتُمْ خَزَفُ *Ey Gudâneoğulları! Siz ne altın ne de gümüşsünüz, bilâkis siz çömleksiniz.*

3) Haberinden önce إِلاَّ edatının gelmemesi gerekir. Şayet إِلاَّ gelirse olumsuzluğunu iptal eder:

مَا أَنَا إِلاَّ مَسْرُورٌ بِكَ. *Ben ancak seninle sevinen biriyim.*

وَمَا مُحَمَّدٌ إِلاَّ رَسُولٌ. *"Muhammed, ancak bir peygamberdir."* (Âl-i İmrân, 3/144)

مَا أَمْرُنَا إِلاَّ وَاحِدَةٌ كَلَمْحٍ الْبَصَرِ. *"Bizim emrimiz, yalnız bir defadır. Bir göz kırpması gibidir."* (el-Kamer, 54/50).

مَا أَنْتُمْ إِلاَّ بَشَرٌ مِثْلُنَا. *"Siz ancak bizim gibi birer insansınız."* (Yâsîn, 36/15).

4) ما nın tekrarlanmaması gerekir.

مَا مَا الحَرْبُ قَائِمَةٌ. *Savaş, yürürlükte değil, değil.*

مَا مَا زَيْدٌ قَائِمٌ. *Zeyd, ayakta değil, değil.*

مَا مَا الحَرُّ مُقِيمٌ. *Sıcak kalıcı değil, değil.*

5) Haberinin ma'mûlü, isminden önce gelmemelidir:

مَا زَيْدٌ كِتَابًا قَارِئًا. *Zeyd, bir kitabı okuyan değildir,"* cümlesi doğru değildir.

Ancak haberinin ma'mûlü şibh-i cümle olursa (yâni câr ve

mecrûr veya zarf olursa), isminden de önce gelebilir:

مَا لِلْبَشَرِ أَنْتَ سَاعِيًا. *Sen insanlık için çaba harcayan değilsin.*

مَا عِنْدِي الهَارِبُ مُقِيمًا. *Kaçan, benim yanımda ikamet eden değildir (ikamet etmiyor).*

مَا فِي الدَّارِ الهَارِبُ مُقِيمًا. *Kaçan, evde ikamet eden değildir (ikamet etmiyor).*

مَا بِكَ أَنَا مَسْرُورٌ. *Ben, seninle sevinmiş değilim (sevinmiyorum).*

Haberin ma'mûlü, مَا nın ismi ve haberi arasına girerse veya haberinden önce gelirse yine âmel eder:

مَا أَنَا أَمْرَكَ عَاصِيًا. *Ben emrine isyân edecek değilim.*

مَا أَنَا رَأْيَكَ مُعَانِدًا. *Ben fikrine karşı inat eden değilim.*

Haberinden sonra bir mâ'tuf gelirse ve bu ma'tuftan önce (مَا) nın olumsuzluğunu iptal eden istidrâk veya idrâb için kullanılan bir atıf edatı varsa, مَـــا "mâ" ma'tûfta 'amel etmez. Bu ma'tuf, hazfedilmiş bir mübtedânın haberi olur.

مَا زَيْدٌ قَائِمًا لكِنْ جَالِسٌ (أَيْ لكن هُوَ جَالِسٌ). *Zeyd ayakta değildir. Fakat o, oturuyor.*

مَا زَيْدٌ قَائِمًا بَلْ جَالِسٌ (أَيْ بَلْ هُوَ جَالِسٌ). *Zeyd ayakta değildir. Bilâkis o, oturuyor.*

مَا هِشَامٌ مُسَافِرًا بَلْ مُقِيمٌ (أَيْ بَلْ هُوَ مُقِيمٌ). *Hişâm yolcu değildir. Bilâkis o (evinde) ikâmet ediyor.*

مَا أَنْتَ صَدِيقًا بَلْ عَدُوٌّ. *Sen dost değilsin, bilâkis düşmansın.*

مَا خَبَرُ نَجَاحِكَ مُسْتَغْرَبًا لَكِنْ مُتَوَقَّعٌ. *Başarılı olmanla ilgili haber alışılmamış (tuhaf) değildir, Bilâkis beklenmektedir.*

مَا edatının haberinin önüne zâid cer edatı (ب) gelirse, âmel etmesi caizdir: مَا زَيْدٌ بِقَائِمٍ. *Zeyd, ayakta değildir.* Bu misalde (ب) cer edatıdır, zâiddir, قَائِم kelimesi, lafzen "bâ" ile mecrurdur, takdiren mansubdur, haberdir.

وَمَا اللَّهُ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ. *"Allah, yaptıklarınızdan habersiz değildir."* (Âl-i İmrân, 3/99).

وَمَا رَبُّكَ بِظَلَّامٍ لِلْعَبِيدِ. *"Rabbin, kullara hiç bir şekilde zulmedici değildir."* (Fussilet, 41/46).

وَمَا أَنْتَ بِمُؤْمِنٍ لَنَا وَ لَوْ كُنَّا صَادِقِينَ. *"Biz doğru söyleyenlerden olsak da sen asla bize inanmayacaksın" (dediler.)"* (Yusuf, 12/17).

* (مَا) dan sonra gelen nefy edatından sonraki kelime, ya mansûb gelir, "mâ"nın haberi olur veya merfû' gelir ve hazfedilmiş bir mübtedânın haberi olur: مَا أَنْتَ كَاذِبًا وَلَا خَائِنًا / وَلَا خَائِنٌ.(أَي وَلَا أَنْتَ خَائِنٌ) *Sen yalancı değilsin, hain de değilsin.*

Mâ uzmire 'âmilühu 'alâ şerîtati't-tefsîr

(مَا أُضْمِرَ عَامِلُهُ عَلَى شَرِيطَةِ التَّفْسِيرِ) : Kendisinden sonra bir fiil veya şibh-i fiil gelen ve o isme râci olan zamirle meşgul olduğu için söz konusu isimde âmel etmeyen fiil veya şibh-i fiilden önceki isim. Bu ismin 'âmili olarak cümlede

zikredilen fiilin aynısı takdir edilir:

اَلْمُعَلِّمَ اِحْتَرِمْهُ. *Öğretmene, ona saygı göster.* Bu cümlenin aslı: اِحْتَرِمِ الْمُعَلِّمَ اِحْتَرِمْهُ. şeklindedir.

زَيْدًا ضَرَبْتُهُ. *Zeydi, onu dövdüm.* Bu cümlenin aslı ضَرَبْتُ زَيْدًا ضَرَبْتُهُ. şeklindedir. Bu misalde زيداً hazfedilen bir fiilin mefulü bihidir. ضَرَبْتُهُ ibaresi, hazfedilen fiili açıklıyor. Şayet ضَرَبَ fiili kendinden sonra gelen zamiri nasb etmekle meşgul olmasaydı, زَيْد kelimesinde âmel eder, onu nasbederdi.

زَيْدًا ضَرَبْتُ. *Zeyd'i, dövdüm.*

اَلْكَرِيمَ لاَ تُهِنْهُ. *Cömerdi, küçümseme.*

هَلاَّ الْخَيْرَ فَعَلْتَهُ. *İyiliği neden yapmıyorsun! (İyiliği yapsana!)*

عَادِلاً اِحْتَرِمْهُ. *Adil'i, ona saygı göster.*

إِنِ الْمُدَرِّسَ لَقِيتَهُ فَأَكْرِمْهُ. *Şayet öğretmenle karşılaşırsan, ona ikramda bulun.* عَادِلاً حَدَّثْتُهُ. *Adil, onunla konuştum.*

اَلسَّائِلَ لاَ تَحْرِمْهُ. *Dilenci, onu mahrum etme!*

(Ayrıca bk. el-İştiğâl maddesi).

Mâ yestevî fîhi et-tezkîr ve't-te'nîs

(مَا يَسْتَوِي فِيهِ التَّذْكِيرُ وَ التَّأْنِيثُ) : Erkek ve dişiler için eşit olarak kullanılan kelimeler:

إِبْطٌ *Koltuk,* إِزَارٌ *Etek,* جَرِيحٌ *Yaralı,* حَالٌ *Durum,* حَانُوتٌ *Dükkan,* حَقٌّ *Hak, gerçek, doğru,* خَمْرٌ *İçki,*

دِرْعٌ *Zırh,* دَلْوٌ *Kova,* ذَبِيحٌ *Kesilmiş,* رَاوِيَةٌ *Çok rivâyet eden,* رَحَّالَةٌ *Çok gezgin,* رُوحٌ *Ruh,* رَقِيقٌ *Köle,* سَبِيلٌ *Yol,* سُرَى *Bütün gece yürüme,* سَرَاوِيلُ *Şalvar,* سِكِّينٌ *Bıçak,* سِكِّيرٌ *Çok sarhoş olan, ayyaş,* سَلَبٌ *Soyulup alınan elbise, silah,* سِلَاحٌ *Silah,* سِلْمٌ *Sulh, barış,* سُلَّمٌ *Merdiven basamağı,* سَمَاءٌ *Gök,* سُوقٌ *Çarşı,* صَاعٌ *Ölçek (3.320 Kg.),* صَبُورٌ *Çok sabırlı,* ضُحَى *Kuşluk vakti,* ضُحَكَةٌ *Çok gülen,* طِحْنٌ *Un,* طِرْسٌ *Yazı yazılacak sayfa,* طَرِيقٌ *Yol,* عَجُوزٌ *Yaşlı,* عَدْلٌ *Adil,* عَضُدٌ *Pazu,* عُقَابٌ *Kartal,* عَقْرَبٌ *Akrep,* عَلَّامَةٌ *Bilgin,* عُنُقٌ *Boyun,* عَنْكَبُوتٌ *Örümcek,* غَيُورٌ *Gayretli, kıskanç,* فِرْدَوْسٌ *Firdevs (Cenneti);* فَرَسٌ *At,* فِهْرٌ *Tay,* قَتِيلٌ *Öldürülmüş,* قِدْرٌ *Tencere,* قَفَا *Ense,* قَمِيصٌ *Gömlek,* كَبِدٌ *Ciğer,* لِسَانٌ *Dil,* مِسْكٌ *Misk,* مِسْكِيرٌ *Çok sarhoş olan,* مِعْطَارٌ *Çok koku saçan,* مِغْشَمٌ *Cesur,* مِقْوَلٌ *Çok konuşkan,* مِلْحٌ *Tuz;* مَنْجَنِيقٌ *Mancınık,* مِقْطَرٌ *Buhurdanlık,* مُوسَى *Ustura,* نَفْسٌ *Nefis, can,* وَرَاءُ *Arka; ön,* gibi.

رَجُلٌ عَدْلٌ *Adil bir adam.* امْرَأَةٌ عَدْلٌ *Adil bir kadın.*

رَجُلٌ صَبُورٌ *Sabırlı bir adam.* امْرَأَةٌ صَبُورٌ *Sabırlı bir kadın.*

رَجُلٌ جَرِيحٌ. *Yaralı bir adam.* امْرَأَةٌ جَرِيحٌ. *Yaralı bir kadın.*

رَجُلٌ حَقٌّ. *Haklı bir adam,* امْرَأَةٌ حَقٌّ. *Haklı bir kadın.*

كُونِي صَبُورًا عَلَى الْمَصَائِبِ، حَمُولاً لِلنَّوَائِبِ. *Musibetlere sabırlı ol, ve felâketlere dayanıklı ol!*

رَجُلٌ عَلاَّمَةٌ. *Bilgin bir adam,* امْرَأَةٌ عَلاَّمَةٌ. *Bilgin bir kadın.*

Bazı isimlerin sonunda dişilik alâmeti bulunduğu halde hem müzekker, hem müennes için kullanılır:

السِّخْلَةُ *Kuzu,* الرَّبْعَةُ *Orta boylu,*

الشَّاةُ *Bir koyun,* الحَيَّةُ *Yılan,* gibi.

Mâzî fiil (الفِعْلُ المَاضِي) : Miş'li ve di'li geçmiş zaman kipi: كَتَبَ *Yazdı,* قَرَأَ *Okudu,* حَفِظَ *Ezberledi,* ذَهَبَ *Gitti,* رَجَعَ *Döndü,* اسْتَغْفَرَ *Mağfiret diledi,* gibi. Mâzi fiilin başına "sîn", "sevfe", nasb ve cezim edatları gelmez. Sonuna da te'kid nunu bitişmez.

Mâzi fiilin alâmeti: Sâkin "tenis tâ"sını (تْ) kabul eder:

نَجَحَتْ *O bayan başarılı oldu.* كَتَبَتْ *O bayan yazdı.*

نَجَحَتْ فَاطِمَةُ فَحَمِدَتِ اللَّهَ وَ شَكَرَتْهُ. *Fatma başarılı oldu ve bunun üzerine Allah'a hamd ve ona şükretti.*

نَجَحَتْ هِنْدُ. *Hint, başarılı oldu.*

Mâzi fiiline, fâil zamiri olan cem'-i müennes nûnu (نَ) ve (ت) çekimi ile birlikte bitişir:

دَرَسْتَ *Sen dersine çalıştın,* دَرَسْنَ *O bayanlar derslerine çalıştılar.* نَجَحْتُ، فَحَمِدْتُ اللّٰهَ وَ شَكَرْتُهُ.. *Ben başarılı oldum ve bunun üzerine Allah'a hamd ve ona şükrettim.*

كَتَبْتُمَا وَاجِبَكُمَا. *Siz ikiniz ödevinizi yazdınız.*

كَتَبْتُمْ الدَّرْسَ. *Siz, dersi yazdınız.*

Mâzi fiili mebnîdir. Mâzi fiilin sonuna hiç bir şey bitişmediği ve tesniye elifi, müenneslik tâsı bitiştiğinde feth üzerine mebnî olur: كَتَبَ *O erkek yazdı.* كَتَبَتْ *O bayan yazdı.*

كَتَبَا *O iki erkek yazdı.* دَعَوَا *O iki erkek duâ etti.*

سَمِعَا *O iki erkek duydu.* رَضِيَا *O iki erkek razı oldu.*

ضَرَبَتْ *O bayan dövdü.* ضَرَبَا *O iki erkek dövdü.*

الشَّاهِدَانِ قَالاَ الحَقَّ. *İki şahit doğruyu söylediler.*

فَازَ المُجْتَهِدُونَ. *Çalışkan öğrenciler başarılı oldular.*

Mâzî fiiline meful zamirleri (كَ – هُ) ve (نَا) doğrudan bitiştiğinde, feth üzerine mebnî olur: ضَرَبَهُ *O adam, o erkeği dövdü.* ضَرَبَهَا *O adam, o bayanı dövdü.* ضَرَبَكَ *O adam, seni dövdü.* ضَرَبَنَا *O adam, bizi dövdü.* شَاهَدَنَا *O adam, bizi gördü.* خَاطَبَنَا *O adam, bize hitap etti.*

*Harekeli bir fâil zamiri mâzi fiiline bitiştiğinde,(yâni sonuna harekeli (ت) ve çekimi, (ن) ve (نَا) fâil zamirleri bitiştiğinde) sükun üzerine mebnî olur: ضَرَبْنَ *O bayanlar dövdü.*

كَتَبْنَ – كَتَبْتَ – كَتَبْتُمَا– كَتَبْتُمْ – كَتَبْتِ – كَتَبْتُمَا – كَتَبْتُنَّ– كَتَبْتُ– كَتَبْنَا gibi.

*Mâzi fiilin sonuna cem-i müzekker vâvı (و) bitiştiğinde zamm üzerine mebnî olur: ضَرَبُوا *O erkekler dövdüler.*

عَلِمُوا *O erkekler bildiler.* فَتَحُوا *O erkekler açtılar.*

كَتَبُوا *O erkekler yazdılar.* سَمِعُوا *O erkekler duydular.*

وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَ آمَنُوا بِمَا أُنْزِلَ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ هُوَ الْحَقُّ مِنْ رَبِّهِمْ كَفَّرَ عَنْهُمْ سَيِّئَاتِهِمْ وَ أَصْلَحَ بَالَهُمْ.
"İman edip yararlı işler yapanların ve Rableri tarafından bir gerçek olarak Muhammed'e indirilene inananların günahlarını Allah affetmiş ve durumlarını düzeltmiştir." (Muhammed, 47/2)

وَكَذَّبُوا وَاتَّبَعُوا أَهْوَاءَهُمْ. *"Onlar, (peygamberi) yalanladılar ve kendi heveslerine uydular."* (el-Kamer, 54/ 3)

الطُّلَّابُ حَضَرُوا. *Öğrenciler geldiler.*

إِذَا جَاءَكَ الْمُنَافِقُونَ قَالُو نَشْهَدُ إِنَّكَ لَرَسُولُ اللَّهِ. *"(Ey Muhammed! Münafıklar sana geldikleri zaman: "Biz şahitlik ederiz ki sen Allah'ın peygamberisin" derler."* (el-Münâfikûn, 63/1)

Zaman itibariyle mâzi fiilin manası:

a) Manasının bitmiş olan bir zamanda gerçekleşmesi:

Buna lafız ve mâna açısından mâzi fiil denir. Ve manasının bitmesi ya uzak bir zamanda gerçekleştirilmiştir:

مَاخَلَقَ اللَّهُ السَّمٰوَاتِ وَالأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا إِلاَّ بِالْحَقِّ وَأَجَلٍ

مُسَمًّى. *"Allah, gökleri, yeri ve aralarındakileri ancak hikmetine uygun olarak ve belirlenmiş bir süre için yaratmıştır."* (er-Rûm. 30/4).

b) Veya yakın bir zamanda gerçekleşmiştir: Mâzi, mükârebe fiillerinden biri ise veya önünde قَدْ edatı varsa veya yakın zamana delalet eden bir ipucu varsa bu mânayı ifâde eder:

قَدْ خَرَجَ الصَّدِيقُ. *Arkadaş çıktı,(Yâni az önce çıktı).*

كَادَتِ الشَّمْسُ تَغْرُبُ. *Güneş batayazdı, (Yâni az önce battı).*

c) Manasının konuşma zamanında gerçekleşmesi: Bu durumda lafzı itibâriyle mâzidir, manası itibariyle mâzi değildir. Bu da mâzi fiil ile inşâ (dilek kipi) kasdedilirse gerçekleşir. Mesela alışverişler ve muâmelerde mâzi fiilini kullanmak:

بَدَأَ مُحَمَّدٌ يَقْرَأُ الْكِتَابَ. *Muhammed, kitap okumaya başladı.*

اشْتَرَيْتُ الدَّارَ. *Evi satın aldım.*

وَهَبْتُ الْكِتَابَ. *Kitabı bağışladım.*

بِعْتُكَ الدَّارَ. *Sana evi sattım.*

بِعْتُكَ السَّيَّارَةَ. *Taksiyi sana sattım.*

d) Mâzi duâ için kullanıldığında, gelecek zaman manasına gelir:

سَامَحَكَ اللَّهُ. *Allah, seni affetsin!*

رَزَقَكَ اللَّهُ. *Allah, sana rızık versin!*

غَفَرَ اللَّهُ لَكَ. *Allah, seni bağışlasın!*

شَفَاكَ اللَّهُ. *Allah, sana şifa versin!*

Mâzî fiil, aşağıda zikredilen durumlarda gelecek zaman manasına gelir:

*Mâzî, şart edatları إِذَا ve إِنْ den sonra gelirse:

إِذَا زُرْتَنِي أُكْرِمْكَ. *Beni ziyaret ettiğin zaman sana saygı göstereceğim.*

إِنْ احْتَرَمْتَ النَّاسَ احْتَرَمُوكَ. *Şayet sen insanlara saygı gösterirsen, onlar da sana saygı gösterirler.*

*** Bir istek anlamını ifade ettiğinde :**

وَفَّقَكَ اللَّهُ. *Allah seni muvaffak eylesin!*

*Mâzî, bir vaad (söz verme) manasını ifâde ettiğinde:

إِنَّا أَعْطَيْنَاكَ الْكَوْثَرَ. *"(Ey Muhammed! Şüphesiz ki biz sana "Kevser'i verdik (vereceğiz)."* (el-Kevser, 108/1).

* Veya mâzî umma manasını ifade ederse:

فَعَسَى اللَّهُ أَنْ يَأْتِيَ بِالْفَتْحِ. *"Umulur ki Allah, bir fetih ihsan edecek."* (el-Mâide, 5/52).

Önünde yemin bulunan لاَ nefy edatı, mâzi fiilden önce bulunduğunda:

وَاللَّهِ لاَ وَثِقْتُ بِالْكَذَّابِ. *Allah'a yemin ederim ki ben yalancıya güvenmeyeceğim.*

Önünde yemin bulunan nefy edatı إِنْ mâzi fiilden önce geçerse:

إِنَّ اللَّهَ يُمْسِكُ السَّمَوَاتِ وَالأَرْضَ أَنْ تَزُولاَ وَلَئِنْ زَالَتَا إِنْ أَمْسَكَهُمَا مِنْ أَحَدٍ مِنْ بَعْدِهِ. *"Şüphesiz ki gökleri ve yeri yok olmaktan Allah tutuyor. Andolsun ki eğer onlar yerlerinden ayrı-*

lacak olsalar, Allah'tan başka onları hiç kimse tutamaz." (el-Fâtır. 35/41)

*Mâzî, kesinlikle gelecek zaman ifâde eden bir fiil üzerine affedilirse:

يَوْمَ يُنْفَخُ فِي الصُّورِ فَفَزِعَ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَمَنْ فِي الأَرْضِ.

"Sura üfürüleceği gün, göklerde olanlar da, yerde olanlar da, korku içinde kalacaklar." (en-Neml, 27/87).

***Mâzî fiilin, manasının geçmiş ve gelecek zaman için uygun olması ve bu manayı bu iki zamandan birine tahsîs eden bir alâmetin bulunmaması durumu:**

* Soru edatı (eşitlik manasına gelen) hemzeden (أَ) sonra geldiğinde:

سَوَاءٌ عِنْدِي أَحَضَرْتَ أَمْ غِبْتَ. *İster burada bulun, ister bulunma, benim için birdir.*

سَوَاءٌ عَلَيَّ أَهَاجَرْتَ أَمْ أَقَمْتَ. *İster göç et, ister evinde dur, benim için birdir.*

* Mâzî fiil, أَلاَ – لَوْلاَ – لَوْمَا – هَلاَّ gibi edatlardan birisinden sonra gelirse:

هَلاَّ سَاعَدْتَ الْمُحْتَاجَ. *Neden muhtaca yardım etmedin (yardım etsene)!*

* Mâzî fiil, كُلَّمَا dan sonra gelirse:

كُلَّمَا نَضِجَتْ جُلُودُهُمْ بَدَّلْنَاهُمْ جُلُودًا غَيْرَهَا. *" Derileri yandıkça azabı tatsınlar diye, onlara başka deriler vereceğiz."* (en-Nisâ.

4/56).

كُلَّمَا جَاءَ أُمَّةً رَسُولُهَا كَذَّبُوهُ. *"Her ne zaman bir ümmete peygamberleri geldiyse, onlar bu peygamberi yalanladılar."* (el-Müminun, 23/44).

* Mâzî fiil, حيث den sonra gelirse:

حَيْثُ تَجَوَّلْتَ فِي الْغَابَةِ فَسَوْفَ تَجِدُ أَسْرَارَ الطَّبِيعَةِ. *Ormanda gezdiğin yerde tabiâtın sırlarını bulacaksın.*

* Mâzî fiil, sıla cümlesi olduğunda:

غَدًا يَنْجَحُ الطُّلَّابُ إِلاَّ الَّذِي قَصَّرَ. *Kusurlu davranan (derslerine çalışmayan) hariç, yarın talebeler başarılı olacak,*

إِنَّ الطُّلَّابَ سَيَفْرَحُونَ بِنَتَائِجِهِمْ غَدًا إِلاَّ الَّذِي رَسَبَ. *Sınıfta kalan hariç, yarın öğrenciler sonuçları ile (notları ile) sevinecekler.*

Bazen كَانَ fiili süreklilik ve devam manasına gelir ve her üç zamanı kapsar: وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا. *"Yüce Allah, bağışlayan ve merhamet edendir."* (Nisâ, 4/96,100), gibi.

كَتَبَ *yazdı,* fiilinin mâzi malum kipi çekim cetveli:

Cemi:	**Tesniye:**	**Müfred:**	
كَتَبُوا	كَتَبَا	كَتَبَ	(Gâib müzekker)
كَتَبْنَ	كَتَبَتَا	كَتَبَتْ	(Gâibe müennes)
كَتَبْتُمْ	كَتَبْتُمَا	كَتَبْتَ	(Muhatap müzekker)
كَتَبْتُنَّ	كَتَبْتُمَا	كَتَبْتِ	(Muhataba müennes)

كَتَبْنَا كَتَبْنَا كَتَبْتُ (Müşterek)

أَكْرَمَ *ikrâm etti,* fiilinin mâzi malum kipi çekim cetveli:

Cemi:	**Tesniye:**	**Müfred:**
أَكْرَمُوا	أَكْرَمَا	أَكْرَمَ (Gâib müzekker)
أَكْرَمْنَ	أَكْرَمَتَا	أَكْرَمَتْ (Gâibe müennes)
أَكْرَمْتُمْ	أَكْرَمْتُمَا	أَكْرَمْتَ (Muhatap müzekker)
أَكْرَمْتُنَّ	أَكْرَمْتُمَا	أَكْرَمْتِ (Muhataba müennes)
أَكْرَمْنَا	أَكْرَمْنَا	أَكْرَمْتُ (Müşterek)

اِجْتَمَعَ *toplandı,* fiilinin mâzi malum kipi çekim cetveli:

Cemi:	**Tesniye:**	**Müfred:**
اِجْتَمَعُوا	اِجْتَمَعَا	اِجْتَمَعَ (Gâib müzekker)
اِجْتَمَعْنَ	اِجْتَمَعَتَا	اِجْتَمَعَتْ (Gâib müennes)
اِجْتَمَعْتُمْ	اِجْتَمَعْتُمَا	اِجْتَمَعْتَ (Muhatap müzekker)
اِجْتَمَعْتُنَّ	اِجْتَمَعْتُمَا	اِجْتَمَعْتِ (Muhatap müennes)
اِجْتَمَعْنَا	اِجْتَمَعْنَا	اِجْتَمَعْتُ (Müşterek)

اِسْتَغْفَرَ *mağfiret diledi,* fiilinin mâzi malum kipi çekim cetveli:

Cemi:	**Tesniye:**	**Müfred:**
اِسْتَغْفَرُوا	اِسْتَغْفَرَا	اِسْتَغْفَرَ (Gâib müzekker)
اِسْتَغْفَرْنَ	اِسْتَغْفَرَتَا	اِسْتَغْفَرَتْ (Gâib müennes)
اِسْتَغْفَرْتُمْ	اِسْتَغْفَرْتُمَا	اِسْتَغْفَرْتَ (Muhatap müzekker)
اِسْتَغْفَرْتُنَّ	اِسْتَغْفَرْتُمَا	اِسْتَغْفَرْتِ (Muhatap müennes)

اِسْتَغْفَرْنَا اِسْتَغْفَرْنَا اِسْتَغْفَرتُ (Müşterek)

دَحْرَجَ *yuvarladı,* fiilinin mâzi malum kipi çekim cetveli:

Cemi:	**Tesniye:**	**Müfred:**
دَحْرَجُوا	دَحْرَجَا	دَحْرَجَ (Gâib müzekker)
دَحْرَجْنَ	دَحْرَجَتَا	دَحْرَجَتْ (Gâib müennes)
دَحْرَجْتُمْ	دَحْرَجْتُمَا	دَحْرَجْتَ (Muhatap müzekker)
دَحْرَجْتُنَّ	دَحْرَجْتُمَا	دَحْرَجْتِ (Muhatap müennes)
دَحْرَجْنَا	دَحْرَجْنَا	دَحْرَجْتُ (Müşterek)

Mebnî (اَلْمَبْنِيُّ): Her zaman aynı şekilde kalan ve sonu değişmeyen, irâb âlâmetini almayan kelime. Mebnî kelimelerin son harfinin harekesi; fetha, kesre, zamme veya sükûndür. İsimlerden; ism-i işaretler, ism-i mevsuller (tesniyeleri hariç), şart isimleri (أَيٌّ) hariç), soru isimleri; zamirler, ism-i fiiller, on bir ile on dokuz arasındaki sayılar, "lâ en-nâfiyye li'l-cins"in ismi, bazı münâdalar ve bazı zarflar mebnîdir. Mâzî fiilleri ve emir fiilleri mebnîdir. Müzâri fiillin cem'i müennesleri ve sonu te'kid nunu ile direkt olarak pekiştirilen kipleri mebnîdir. Bütün edatlar mebnîdir:

هَلْ *mi?* إِذْ *... dığı zaman,* قَدْ *Gerçekten; bazen,*

أَيْنَ *Nerede?* كَيْفَ *Nasıl?* كَمْ *Ne kadar?* حَيْثُ *...dığı yer,* أَمسِ *Dün,* مُنْذُ *...den beri,* سَوْفَ *İlerde,*

قَامَ *Ayağa kalktı,* كَتَبَ *Yazdı,* اُدْرُسْ *Dersine çalış!*

قُمْ *Kalk!* الَّذِي *O erkek ki,* gibi.

اَلْمُجْتَهِدُونَ نَجَحُوا. *Çalışkan öğrenciler, başarılı oldular.*

لِلَّهِ الأَمْرُ مِنْ قَبْلُ وَمِنْ بَعْدُ. *"Eninde sonunda emir Allah'ındır."* (er-Rum, 30/4).

حَذَارِ مِنَ الْكَذِبِ. *Yalandan sakın!* نَزَالِ مِنَ الْفَرَسِ. *Attan in!*

وَاللَّهِ لَأَجْتَهِدَنَّ. *Allah'a yemin ederim ki ben mutlaka çalışacağım.*

أَيُّهَا الطَّالِبُ اِجْتَهِدَنْ! *Ey öğrenci! Mutlaka çalışmalısın!*

لاَ كَسُولاَتِ فِي الصَّفِّ. *Sınıfta, tembel bayanlar hiç yoktur.*

يَا أَحْمَدُ اِنْتَبِهْ! *Ey Ahmed! Uyanık ol!*

نَجَحْتُ فِي الاِمْتِحَانِ. *İmtihanda başarılı oldum.*

اَلطَّالِبَاتُ يَدْرُسْنَ. *Kız öğrenciler, derslerine çalışıyorlar.*

أَرَى خَمْسَةَ عَشَرَ رَجُلاً يَتَرَدَّدُونَ صَبَاحَ مَسَاءَ عَلَى جِوَارِي بَيْتِي. *Onbeş adamın sabah-akşam evimin civarında dolaştıklarını görüyorum.*

هُوَ جَارِي بَيْتَ بَيْتَ. *O, kapıkomşumdur.*

اَلْمَالُ لِزَيْدٍ. *Para, Zeyd'e aittir.* حَضَرْتُ فِي أَمْسِ. *Ben dün geldim.* رَأَيْتُكَ أَمْسِ. *Seni dün gördüm,* gibi. (Ayrıca bk. Binâ, Emir fiili, Mâzi fiil, İsm-i işaretler, İsm-i mevsuller, Şart edatları, Soru edatları, Lâ en-nâfiyye li'l-cins, Münâdâ, İsm-i fiiller, el-A'dedü'l-mürekkeb maddeleri)

Mechûl fiil (اَلْفِعْلُ الْمَجْهُولُ) : Fâili belli olmayan fiil.

Fiilin fâili hazfedilir, mefulü bih nâib-i fâil olur. Fiilin bünyesinde bazı değişiklikler meydana gelir. Mechul fiil, normal olarak yalnız müteâddî fiillerden yapılır. Şöyle ki:

Üç ve dört harfli mâzi fiillerin ilk harfi, başa "hemze" ve "tâ" ilâvesiyle yapılan beş ve altı harfli mâzi fiillerde, ilk harf ve ondan sonra gelen ilk harekeli harf ötre, sondan bir önceki harf kesre yapılır:

كُتِبَ =(كَتَبَ) *Yazıldı;* ...أُجْتُمِعَ فِي =(اِجْتَمَعَ) *...de toplandı;*

...تُكُسِّرَ بِ = (تَكَسَّرَ) *...ile kırıldı;* بُوعِدَ = (بَاعَدَ) *Uzaklaştırıldı.*

إِذَا زُلْزِلَتِ الأَرْضُ زِلْزَالَهَا. *"Yeryüzü, o şiddetli sarsıntı ile sarsıldığı zaman."* (Zilzâl, 99/1).

خُلِقَ الإِنْسَانُ مِنْ عَلَقٍ. *İnsan, bir kan pıhtısından yaratılmıştır.*

إِذَا الشَّمْسُ كُوِّرَتْ. *"Güneş, dürüldüğü (nuru söndürüldüğü) zaman."* (Tekvîr, 81/1).

قُوتِلَ =(قَاتَلَ) *Savaşıldı.* مُدَّ *Uzatıldı.* عُدَّ *Sayıldı.*

مُرَّ بِزَيْدٍ. *Zeyd'e uğrandı.* بُرِيَ الْقَلَمُ. *Kalem açıldı.*

فُتِحَ الْكِتَابُ. *Kitap açıldı.*

Müzâri fiillerin müzâra'at harfleri zammeli, sondan önceki harfi fethalı kılınır. يُكْتَبُ. =(يَكْتُبُ) *Yazılır.* يُمَدُّ =(يَمُدُّ) *Uzatılır.* يُعَدُّ = (يَعُدُّ) *Sayılır.* يُكْرَمُ الصَّادِقُونَ. *Doğru sözlülere ikram edilir.* يُقْطَفُ الثَّمَرُ. *Meyve devşirilir.*

يُتَعَلَّمُ الْحِسَابُ. *Matematik öğrenilir.*

يُسْتَحْسَنُ الْجِدُّ. *Azimle çalışma beğenilir, güzel bulunur,* gibi.

Üç harfli ecvef fiillerde ise, mâzide ortadaki illet harfi aslı vâv da olsa, "yâ" harfine dönüştürülür ve fiilin ilk harfi kesreli kılınır: قِيلَ = (قَالَ) *Denildi.* صِيمَ رَمَضَانُ. *Ramazanda oruç tutuldu.* بِيعَ = (بَاعَ) *Satıldı.* بِيعَ الْمَتَاعُ. *Eşya satıldı.* اُخْتِيرَ =(اِخْتَارَ) *Seçildi.* اُخْتِيرَ الْمُدَرِّسُ. *Öğretmen seçildi.*

Müzâride ise ecvef fiilerde, ortadaki illet harfi, elife dönüşür: يُقَالُ = يُقَوْلُ) *Denilir.* يُبَاعُ التَّمْرُ. *Hurma satılır.* يُصَامُ رَمَضَانُ. *Ramazanda oruç tutulur.*gibi.

Nakıs fiilin mâzisinde sonundaki illet harfi vâv ise, mâzi mechul kipinde "yâ" harfine dönüşür:

غُزِيَ = (غَزَا) *Savaşıldı, hücum edildi.*

دُعِيَ =(دَعَا) *Duâ edildi, dâvet edildi.*

(Ayrıca bk. Binâ mechûl maddesi.)

Mef'ulü mâ lem yüsemme fâilüh

(مَفْعُولُ مَا لَمْ يُسَمَّ فَاعِلُهُ) : Fâili zikredilmeyen **fiilin** veya '**ism-i mef'ul**'ün sözde fâili. Buna **'nâibü'l-fâil'** de denilir:

سُرِقَ الْمَتَاعُ. *Eşya çalındı.* قُبِلَ التِّلْمِيذُ. *Öğrenci kabul edildi.* سُهِرَتِ اللَّيْلَةُ. *Bu gece uyanık geçirildi.*

تُعُلِّمَ النَّحْوُ. *Nahiv öğrenildi.* قُتِلَ اللِّصُّ. *Hırsız öldürüldü.*

أُعْطِيَ الْفَقِيرُ ثَوْبًا. *Fakire bir elbise verildi.*

وَغِيضَ الْمَاءُ وَقُضِيَ الأَمْرُ. *"Bunun üzerine su çekildi, iş bitirildi."*

(Hûd, 11/44).

فَإِذَا نُفِخَ فِي الصُّورِ نَفْخَةٌ وَاحِدَةٌ. *"Sura bir defa üfürüldüğü zaman...."* *(el-Hakke,* 69/13)

أُكْرِمَ الرَّجُلُ المَحْمُودُ فِعْلُهُ. *Yaptığı işi övülen adama ikram edildi.* عَامِرٌ مُعْطًى أَبُوهُ حَقَّهُ الآنَ. *Âmir, babasına hakkı şimdi verilendir.* Bu misalde أَبُوهُ ibaresi, مُعْطًى isim-i mefûlünün nâib-i fâili olduğu için merfu gelmiştir. (Ayrıca bk. Mechûl fiil maddesi.)

el-Mecrûr (المَجْرُورُ) : Cer olunmuş, cer i'râbı alan mu'reb isim. Cer harfinden sonra gelen isim veya izâfet halinde son harfi mecrûr olan "müzâfün ileyh" =tamlayan isim.

الأُمُّ فِي المَنْزِلِ. *Anne evdedir.* Bu misalde; المَنْزِلِ kelimesi mecrûrdur ve cer alâmeti kesradır.

هَذَا مُعَلِّمُ المَدْرَسَةِ. *Bu, okulun öğretmenidir.* Bu misalde; المَدْرَسَةِ kelimesi tamlayan olduğu için mecrûrdur ve cer alâmeti kesradır.

وَزِنُوا بِالْقِسْطَاسِ الْمُسْتَقِيمِ. *"Ve doğru terazi ile tartın."* *(el-İsrâ,* 17/35).

إِذَا قُمْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ فَاغْسِلُوا وُجُوهَكُمْ وَ أَيْدِيَكُمْ إِلَى الْمَرَافِقِ. *"Namaz kılmaya kalktığınız zaman yüzlerinizi, dirseklerle beraber ellerinizi yıkayın."* *(el-Mâide,* 5/6).

وَأَرْضُ اللَّهِ وَاسِعَةٌ. *"Allah'ın (yarattığı) yeryüzü geniştir."* *(Zümer,* 39/10).

ظَهَرَ الْفَسَادُ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ بِمَا كَسَبَتْ أَيْدِي النَّاسِ.
"İnsanların elleriyle işledikleri (günahlar) sebebiyle karada ve denizde fesat ortaya çıktı." (er-Rum, 30/41).

كِتَابُ الْمُعَلِّمِ. *Öğretmenin kitabı.*

ثِيَابُ الْحَرِيرِ. *İpekli elbiseler.*

رِحْلَةُ الشِّتَاءِ. *Kış seyahatı.* صَلَاةُ اللَّيْلِ. *Gece namazı.*

هَذَا طَالِبُ الْحَقِّ. *Bu, hakkı arayandır.*

(Ayrıca bk. İzâfet ve Cer edâtları maddeleri).

Meczûm fiil (الفِعْلُ المَجْزُومُ) : Cezmedilmiş müzâri fiil. Müzâri fiil, önüne bir fiili cezm eden edatlar veya iki fiili cezmeden şart edatları geldiğinde veya talebin cevabı olduğunda cezmedilir. Cezim alâmeti olarak fiil sahîh ise, müfred kiplerin sonundan hareke, fiil sahîh değilse, sonundaki illet harfi hazfedilir. Beş fiil kalıplarının sonundan da nûn harfi hazfedilir.

Cezm edatları şunlardır: إِنْ *Eğer, şayet.* لَمْ *... madı.*

لَمَّا *... henüz madı.* لِ *... malı, meyli; ... sın.* لاَ *...ma.*

لَمْ يَكْتُبْ. *O yazmadı,* لَمْ يَكْتُبَا. *O ikisi yazmadı,*

لَمْ يَكْتُبُوا. *Onlar yazmadılar.*

إِنْ تَكْسُلْ تَخْسَرْ. *Eğer tembellik edersen, zarar edersin.*

يَذْهَبُ. =*Gidiyor,"* fiilinin müzâri meczum çekim cetveli:

Cemi :	**Tesniye :**	**Müfred :**
لَمْ يَذْهَبُوا	لَمْ يَذْهَبَا	لَمْ يَذْهَبْ (Gâib müzekker)

لَمْ يَذْهَبْنَ	لَمْ تَذْهَبَا	لَمْ تَذْهَبْ (Gâibe müennes)
لَمْ تَذْهَبُوا	لَمْ تَذْهَبَا	لَمْ تَذْهَبْ (Muhatap müzekker)
لَمْ تَذْهَبْنَ	لَمْ تَذْهَبَا	لَمْ تَذْهَبِي (Muhataba müennes)
لَمْ نَذْهَبْ	لَمْ نَذْهَبْ	لَمْ أَذْهَبْ (Müşterek mütekellim)

Ecvef fiillerde, müzâri meczumda fiilin sonu sâkin (harekesiz) olduğunda, ortadaki illet harfi döşer:

يَبِيعُ =*Satıyor,"* fiilinin müzâri meczum çekim cetveli:

Cemi:	**Tesniye :**	**Müfred :**
لَمْ يَبِيعُوا	لَمْ يَبِيعَا	لَمْ يَبِعْ (Gâib müzekker)
لَمْ يَبِعْنَ	لَمْ تَبِيعَا	لَمْ تَبِعْ (Gâibe müennes)
لَمْ تَبِيعُوا	لَمْ تَبِيعَا	لَمْ تَبِعْ (Muhatap müzekker)
لَمْ تَبِعْنَ	لَمْ تَبِيعَا	لَمْ تَبِيعِي (Muhataba müennes)
لَمْ نَبِعْ	لَمْ نَبِعْ	لَمْ أَبِعْ (Müşterek mütekellim)

Nâkıs ve lefîf fiillerin müzâri meczumunda, müfred kiplerin sonundaki illet harfi, cezim alâmeti olarak hazfedilir :

يَرْمِي =*Atıyor,"* fiilinin müzâri meczum çekim cetveli:

Cemi:	**Tesniye :**	**Müfred :**
لَمْ يَرْمُوا	لَمْ يَرْمِيَا	لَمْ يَرْمِ (Gâib müzekker)
لَمْ يَرْمِينَ	لَمْ تَرْمِيَا	لَمْ تَرْمِ (Gâibe müennes)
لَمْ تَرْمُوا	لَمْ تَرْمِيَا	لَمْ تَرْمِ (Muhatap müzekker)
لَمْ تَرْمِينَ	لَمْ تَرْمِيَا	لَمْ تَرْمِي (Muhataba müennes)

لَمْ أَرْمِ لَمْ نَرْمِ لَمْ نَرْمِ (Müşterek mütekellim)

الغَنِيُّ لَمْ يُعْطِ السَّائِلَ دِرْهَمًا. *Zengin, dilenciye bir dirhem vermedi.*

ارْحَمُوا تُرْحَمُوا، وَاغْفِرُوا يُغْفَرْ لَكُمْ. *"Merhamet ediniz ki merhamet olunasınız, (başkasının suçunu) bağışlayınız ki (sizin günahlarınız da) bağışlansın."* (Süyûtî, *el-Câmiu's-sağîr*, 1/144).

ارْحَمُوا مَنْ فِي الأَرْضِ يَرْحَمْكُمْ مَنْ فِي السَّمَاءِ. *"Yerde bulunanlara merhamet edin ki gökteki (ler) size merhamet etsin."* (*Tirmizî*, Birr 17).

الجُنُودُ لَمْ يَتَوَانَوْا فِي الدِّفَاعِ عَنْ وَطَنِهِمْ. *Askerler, vatanlarını savunmada gevşek davranmadılar.*

(Ayrıca bk. Cezm edatları, Cezmeden şart edatları maddeleri).

el-Medd (المَدُّ) : Uzatma. İlletli harfler, harekesiz olduklarında kendilerinden önceki harfin harekesini uzun okuturlar:

آمَنَ *İnandı.* آثَرَ *Başkasını kendine tercih etti.* يَبِيعُ *Satıyor.*

يَقُولُ *Söylüyor.* مَآخِذُ *Kaynaklar.* شَرَابٌ *İçecek.*

وَلاَ الضَّالِّينَ. *"... ve sapmışların yoluna değil."* (*Fâtiha*, 1/7).

كِتَابٌ *Kitap.* يَنْبُوعٌ *Kaynak, menba; pınar.* خَالٌ *Dayı.*

فِدَاءٌ *Feda etmek; fidye ; kurban.* مَالٌ *Mal, para.*

إِنَّ الدِّينَ عِنْدَ اللَّهِ الإِسْلاَمُ. *" Şüphesiz ki Allah katında hak din, islâmdır."* (*Âl-i İmrân*, 3/19). (Ayrıca bk. Lîn harfleri).

Medih ve zemm fiilleri (أَفْعَالُ المَدْحِ والذَّمِّ) : Övgü ve

yermeye delâlet eden ve özel kullanım şekilleri bulunan fiiller. Bu fiillerden sonra önce fâilleri, ondan sonra "mahsûs bi'l-medh" veya "mahsûs bi'z-zemm" merfu olarak zikredilir:

a) Medih fiilleri:

نِعْمَ *Ne güzeldir!* حَبَّذَا! *Ne güzeldir!*

نِعْمَ الرَّجُلُ مُحَمَّدٌ. *Muhammed ne güzel adamdır.* Bu misalde الرَّجُلُ kelimesi fâildir, مُحَمَّدٌ kelimesi, "mahsûs bi'l-medih"tir, müehhar mübtedâdır, نِعْمَ الرَّجُلُ cümlesi, mukaddem (önde bulunan) mübtedâdır.

حَبَّذَا الأُسْتَاذَانِ عَلِيٌّ وَخَالِدٌ. *Ali ve Halit ne güzel iki hocadır!* Bu misalde (ذَا) fâildir, الأُسْتَاذَانِ ibaresi, "mahsûs bi'l-medih"tir, عَلِيٌّ وَ خَالِدٌ bedeldir.

حَبَّذَا طَالِبًا أَحْمَدُ. *Öğrenci olarak Ahmed ne güzeldir!* Bu misalde (ذَا) fâildir, أَحْمَدُ ibaresi, "mahsûs bi'l-medih"tir, muahhar haberdir. حَبَّذَا ibaresi, mukaddem mübtedâdır. طَالِبًا temyîzdir.

Not: حَبَّذَا ibâresi müfred, tesniye, cemi', müzekker ve müennes için değiştirilmeden kullanılır:

حَبَّذَا الطَّالِبَاتُ الْمُجْتَهِدَاتُ! *Çalışkan kız öğrenciler ne güzeldir!* gibi.

b) Zemm fiilleri :

بِئْسَ *Ne kötüdür!* بِئْسَ الرَّجُلُ الْكَذَّابُ! *Yalancı ne kötü adamdır!*

سَاءَ *Ne kötüdür!* سَاءَ الرَّجُلُ فِرْعَوْنُ! *Firavun ne kötü adamdır!* لاَ حَبَّذَا! *Ne kötüdür!* لاَ حَبَّذَا الكَذِبُ! *Yalan ne kötüdür!* لاَ حَبَّذَا المُبْتَكِرُ! *Yeni (kötü) bir şey icat eden ne kötüdür!* gibi. (Ayrıca bk. Efâlü'l-medih, Efâlü'z- zemm maddeleri).

el-Mef'ûl (المَفْعُولُ) : Müte'addî fiillerde, fâilden etkilenen isim, nesne. قَرَأَ التِّلْمِيذُ الكِتَابَ. *Öğrenci kitabı okudu.* Mef'ûl, beş kısma ayrılır:

A) Mef'ûlün bih sarîh (المَفْعُولُ بِهِ الصَّرِيحُ) : Nesne, düz nesne. Mefûlü bihi nasbeden fiil, müte'âddîdir (geçişlidir). Mefûlü bih mansubdur ve değişik şekillerde gelebilir:

*Mefûlü bih, zâhir isim olabilir:

كَتَبَ سَلِيمُ الدَّرْسَ. *Selim dersi yazdı.*

قَرَأْتُ كِتَابًا. *Bir kitap okudum.* فَهِمْتُ الدَّرْسَ. *Dersi anladım.*

أَكَلْتُ التُّفَّاحَةَ. *Elmayı yedim.* نَطْلُبُ الْمَعْرِفَةَ. *Bilmek isteriz.*

يَخَافُ الْمُؤْمِنُ رَبَّهُ. *Mümin Rabbinden korkar.*

يُحِبُّ اللَّهُ الْمُتْقِنَ عَمَلَهُ. *Allah, işini mükemmel yapanı sever.*

مَا قَرَأْتُ كِتَابًا. *Hiç bir kitap okumadım.*

لاَ تَقْتُلُوا يُوسُفَ. *"Yusuf'u öldürmeyin."* (Yusuf, 12/10).

مَا خَالَفْتُ النِّظَامَ. *Nizama (düzene) aykırı davranmadım,* gibi.

*Mefûlü bih, muttasıl zamir olabilir:

زُرْتُكَ وَزُرْتُهُمْ. *Seni ve onları ziyaret ettim.*

*Mefûlü bih, munfasıl zamir olabilir:

إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَ إِيَّاكَ نَسْتَعِينُ. *"Yalnız sana kulluk ederiz ve yalnız senden yardım dileriz."* (el-Fâtiha, 1/5).

Bazen fiil, aslında mübtedâ ve haber olan iki mefulu nasbeder. Bu durumda iki mef'ûlün sırasını değiştirmemek gerekir. Bu fiiller de ifâde ettikleri mâna itibariyle üç kısma ayrılır:

a) Zan ifâde eden fiiller: Bunlar; حَجَا- عَدَّ- جَعَلَ- زَعَمَ- خَالَ- حَسِبَ - ظَنَّ - هَبْ fiilleridir.

يَعُدُّ النَّاسُ الْعَمَلَ مُفِيداً. *İnsanlar, çalışmayı faydalı sayarlar.*

ظَنَنْتُ الْجَوَّ مُعْتَدِلاً. *Havanın ılımlı (mutedil) olduğunu zannettim.*

ظَنَنْتُ الْمُدَرِّسَ طَالِبًا. *Öğretmenin öğrenci olduğunu zannettim.*

ظَنَنْتُ الْعِلْمَ مُفِيداً. *İlmin faydalı olduğunu zannettim.*

حَسِبَ الْمُسَافِرُ الطَّرِيقَ طَوِيلاً. *Yolcu, yolun uzun olduğunu sandı.* وَتَحْسَبُهُمْ أَيْقَاظًا وَهُمْ رُقُودٌ. *" Kendileri uykuda oldukları halde, sen onları uyanık sanırdın."* (el-Kehf, 18/18).

خِلْتُ مُحَمَّدًا أَخَاكَ. *Muhammed'i kardeşin sandım,* gibi.(Ayrıca bk. Ef'âlü'l-kulûb ve Zan fiilleri Maddeleri)

b) Kesin bilgi ifâde eden fiiller : Bunlar; دَرَى- أَلْفَى- وَجَدَ- عَلِمَ- رَأَى- تَعَلَّمْ fiilleridir.

وَجَدَ الأُسْتَاذُ النَّوَافِذَ مَفْتُوحَةً. *Hoca, pencereleri açık buldu.*

وَجَدْتُ الْفَرَاغَ مَفْسَدَةً. *İşsizliği, (ahlak) bozucu buldum.*

رَأَيْتُ الصُّلْحَ خَيْرًا. *Barışı hayırlı gördüm.*

عَلِمْتُ الكَذِبَ مَرَضًا عُضَالاً. *Yalanı, tedavisi olmayan bir hastalık olduğunu bildim.*

رَأَيْتُ النِّظَامَ ضَرُورِيًّا. *Nizamı, zorunlu gördüm.*

رَأَيْتُ السَّفَرَ بِالسَّيَّارَةِ مُرِيحًا. *Otomobil ile yolculuğun konforlu olduğunu gördüm.* تَعَلَّمْ الحَيَاةَ جِهَادًا. *Hayatı cihad bil!*

وَجَدَ السَّائِرُ الطَّرِيقَ وَعْرًا. *Yürüyen, yolu sarp buldu.*

وَجَدْتُ الشَّجَرَ مُثْمِرًا. *Ağacı, meyveli buldum,* gibi.

c) Bir şeyi bir halden başka bir hale dönüştürmeyi ifâde eden fiiller: Bunlar; جَعَلَ- اتَّخَذَ- تَخِذَ- صَيَّرَ- أَصَارَ- تَرَكَ- رَدَّ- وَهَبَ fiileridir:

اتَّخَذْتُ الْكِتَابَ صَدِيقًا. *Kitabı dost edindim.*

جَعَلَتِ الطَّائِرَاتُ السَّفَرَ مُرِيحًا. *Uçaklar, yolculuğu konforlu yaptı (kolaylaştardı).*

جَعَلَ الإِسْلاَمُ الْمُؤْمِنِينَ إِخْوَانًا. *İslâm, müminleri kardeş yaptı.*

وَاتَّخَذَ اللَّهُ إِبْرَاهِيمَ خَلِيلاً. *" Allah, İbrahim'i (kendine) dost edinmişti."* (en-Nisâ, 4/125).

مَنْ عَلَّمَنِي حَرْفًا صَيَّرَنِي عَبْدًا. *Kim bana bir harf öğretirse, beni (kendisine) köle yapar.*

صَيَّرَتِ الطَّائِرَةُ السَّفَرَ سَهْلاً. *Uçak, yolculuğu kolaylaştırdı.*

وَجَعَلَ الشَّمْسَ سِرَاجًا. *" Güneşi de bir kandil yaptı."* (Nuh. 71/16).

وَهَبَ الأَمِيرُ الشَّاعِرَ أَلْفَ دِينَارٍ. *Emir, şaire bin dinar bağışladı.*

d) Bazı fiiller üç mefulü bihi nasbederler. Bu mef'ûllerden son ikisinin aslı mübtedâ ve haber olduğu için sıralarının değiştirilmemesi gerekir. Bunlar; أَرَى - أَعْلَمَ- أَنْبَأَ- نَبَّأَ- خَبَّرَ- أَخْبَرَ- حَدَّثَ fiilleridir:

سَأُرِي عَلِيًّا الْكِتَابَ مُفِيدًا. *Aliye kitabın faydalı olduğunu göstereceğim.*

أَعْلَمْتُ الطُّغَاةَ الظُّلْمَ وَخِيمًا. *Azgınlara, zulmün vahim olduğunu öğrettim*

أَنْبَأَنِي الرَّسُولُ الأَمِيرَ قَادِمًا. *Elçi bana Emir'in geldiğini bildirdi.*

نَبَّأْتُهُمْ الْكِبْرَ مَمْقُوتًا. *Onlara kibrin sevilmeyen (bir ahlak) olduğunu bildirdim.*

أَخْبَرْتُ الْغِلْمَانَ اللَّعِبَ مُفِيدًا. *Çocuklara oyunun faydalı olduğunu anlattım.*

خَبَّرْتُ الْمُسَافِرِينَ الْقِطَارَ مُتَأَخِّرًا. *Yolculara trenin rotarlı olduğunu bildirdim.*

حَدَّثْتُ الأَوْلَادَ السِّبَاحَةَ نَافِعَةً. *Çocuklara yüzmenin faydalı olduğunu anlattım.*

أَرَيْتُكَ الإِخْلَاصَ مُفِيدًا. *İhlasın faydalı olduğunu sana gösterdim.*

نَبَّأَ خَالِدٌ عَلِيًّا السَّمَاءَ صَافِيَةً. *Halit, Ali'ye gökyüzünün bulutsuz olduğunu bildirdi.*

أَخْبَرَ الْقَائِدُ الْجُنُودَ الْعَدُوَّ جَبَانًا. *Komutan, askerlere düşmanların korkak olduklarını bildirdi.*

خَبَّرْتُكَ الطُّيُورَ جَمِيلَةً. *Kuşların güzel olduğunu sana bildirdim.*

أَخْبَرَ الأُسْتَاذُ التَّلاَمِيذَ اللَّعِبَ مُفِيدًا. *Hoca, öğrencilere oyunun faydalı olduğunu anlattı.*

حَدَّثْتُكَ الْخَبَرَ صَادِقًا. *Haberin doğru olduğunu sana söyledim.*

أَعْلَمْتُ عَلِيًّا أَبَاهُ قَادِمًا. *Ali'ye babasının gelmekte olduğunu bildirdim..* نَبَّأْتُ عُمَرَ الْكَذِبَ مُضِرًّا. *Ömer'e yalanın zararlı olduğunu anlattım.*

أَعْلَمْتُ الطَّالِبَ النِّظَامَ ضَرُورِيًّا. *Öğrenciye, düzenin zorunlu olduğunu öğrettim.* أَرَيْتُكَ الْحَقَّ وَاضِحًا. *Sana hakkın apaçık olduğunu gösterdim.*

أَرَى الْعَالِمُ النَّاسَ السَّفَرَ سَهْلاً. *Bilgin, insanlara yolculuğun kolay olduğunu gösterdi.*

e) Bazen fiil aslında mübteda ve haber olmayan iki mef'ûlü nasbeder: Bunlar; أَسْكَنَ- أَعْطَى- أَلْبَسَ- أَنْسَى - أَنْشَدَ - جَزَى - حَبَّبَ - رَزَقَ - هَدَى - كَسَا - مَنَعَ - مَنَحَ- سَمَّى - سَقَى - سَأَلَ- زَوَّدَ - عَلَّمَ fiilleridir.

أَعْطَيْتُ السَّائِلَ خُبْزًا. *Dilenciye ekmek verdim.*

أَعْطَى الْغَنِيُّ الْفَقِيرَ مَالاً. *Zengin fakire mal (para) verdi.*

أَعْطَيْتُ الْفَقِيرَ مَالاً. *Fakire mal (para) verdim.*

مَا أَعْطَيْتُ الْمَالَ إِلاَّ الْفَقِيرَ. *Malı, yalnız fakire verdim.*

كَسَا أَخُوكَ الْفَقِيرَ ثَوْبًا. *Kardeşim fakire bir elbise giydirdi.*

يَكْسُو الْعِلْمُ أَهْلَهُ وَقَارًا. *İlim, ehline vekâr giydirir (kazandırır).*

يَسْقِي الطَّبِيبُ الْمَرِيضَ الدَّوَاءَ. *Doktor, hastaya ilacı içirir.*

مَنَحَ اللَّهُ الإِنْسَانَ الْعَقْلَ. *Allah, insana aklı bağışladı.*

Mef'ûlü bih ile ilgili diğer bazı hükümler:

*Soru edatından sonra bir delilden dolayı mef'ûlü bihin hazfedilmesi caizdir: هَلْ شَاهَدْتَ مَدِينَةَ تَدْمُرَ؟ *Tedmür şehrini gördün mü?* diye soru soran kimseye, شَاهَدْتُ. *Gördüm. (Yani orayı gördüm.)* diye cevap vermen gibi.

*Bazen de bir ipucundan dolayı mefûlü bih hazfedilir:

رَعَتِ الْمَاشِيَةُ (أي رَعَتِ الْمَاشِيَةُ الْعُشْبَ). *Sürü otladı. (Yani sürü otu otladı.)*

Aşağıda zikredilen âyetlerde de aynı sebepten dolayı mefûlü bih hazfedilmiştir:

مَا وَدَّعَكَ رَبُّكَ وَمَا قَلَى (أي قَلاَكَ). *" (Ey Muhammed!) Rabbin seni terketmedi ve sana darılmadı."* (ed-Duhâ, 93/3).

مَا أَنْزَلْنَا عَلَيْكَ الْقُرْآنَ لِتَشْقَى إِلاَّ تَذْكِرَةً لِمَنْ يَخْشَى (أي يَخْشَى اللَّهَ). *" (Ey Muhammed!) Biz Kur'ân'ı sana, mutsuz olasın diye indirmedik. Biz, onu ancak Allah'tan korkanlara bir öğüt olsun diye indirdik."* (Tâhâ, 20/2-3).

*Mefûlü bih, îcâz için hazfedilir:

فَإِنْ لَمْ تَفْعَلُوا وَلَنْ تَفْعَلُوا... *" Eğer bunu yapamazsanız ki asla*

yapamayacaksınız...." *(el-Bakara, 2/24).* Bu ayettin aslı, وَلَنْ تَفْعَلُوا فِي الْمُسْتَقْبَلِ أَيْضًا عَلَى الإِتْيَانِ بِمِثْلِه. şeklindedir. Fakat îcâz için hazfedilmiştir.

* Mefûlü bih, mâ'nevi bir gaye (küçümseme v.s.) için hazfedilir:

كَتَبَ اللَّهُ لَأَغْلِبَنَّ أَنَا وَرُسُلِي. *"Allah:"Ben ve peygamberlerim mutlaka üstün geleceğiz" diye yazmıştır."* *(el-Mücâdele, 58/21).* Bu âyetin aslı, لأَغْلِبَنَّ الكَافِرِينَ şeklindedir. Fakat onları küçümseme gayesi ile meûlü bih hazfedilmiştir.

*Müstehcen olduğu için mefûlü bih hazfedilir:

Hz. Aişe'nin şu sözünde olduğu gibi:

مَا رَأَى مِنِّي وَلاَ رَأَيْتُ مِنْهُ. *"Ne o benim (avret yerimi) gördü, ne de ben onun (avret yerini) gördüm."* *(Benzeri bir rivâyet için bk. İbnü Mâce,* Tahâret, 137*).*

*Tenazu'da da mefûlü bih, hazfedilir:

قَصَدْتُ وَعَلَّمَنِي أُسْتَاذِي. *Ben (hocama) yöneldim ve hocam bana (ilim) öğretti.*

Bazen müte'addî (geçişli) fiil, geçişsiz fiil yerine konur ve böylece mefûlü bihi ne zikredilir ne de takdîr edilir:

وَاللَّهُ يَعْلَمُ وَأَنْتُمْ لاَ تَعْلَمُونَ. *"Allah bilir, siz bilmezsiniz."* *(el-Bakara, 2/216, 232).*

قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَ الَّذِينَ لاَ يَعْلَمُونَ. *"De ki: "Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?"* *(ez-Zümer, 39/9).* Bu âyet-lerde, يَعْلَمُونَ - يَعْلَمُونَ fiillerinin iki mef'ûlü de hazfedilmiştir.

أَيْنَ شُرَكَآئِيَ الَّذِينَ كُنْتُمْ تَزْعُمُونَ.(أي تَزْعُمُونَهُمْ شُرَكَآئِي).
"Benim ortağım olduklarını iddiâ ettikleriniz neredediler?" (el-Kasas, 28/74).

* Arapların şu atasözünde olduğu gibi, mefûlü bih hazfedilir: .(مَنْ يَسْمَعْ يَخَلْ (أي يَخَلْ مَا سَمِعَهُ حَقًّا) *Kim duyarsa, (duyduğu şeyin doğru olduğunu) zanneder.* (Meydânî, *Mecme'u'l-Emsâl*, 2/354; Afîf, Abdurrahmân, *Kâmûsü'l-emsâli'l-'arabiyye*. s. 436).

* **Fiilin hazfedilmesi:** Mefûlü bihi nasbeden fiil, onbir yerde hazfedilebilir:

1- Sorulan sorunun cevabı kısa kesmek istendiğinde:
Biri sana; مَنْ أُكْرِمُ؟ *Kime ikramda bulunayım?* şeklinde bir soru sorduğunda, cevabında الأَحْرَارَ *Hürlere"* dersin.
مَنْ أَكْرَمْتَ؟ *Kime ikramda bulundun?* şeklinde bir soru sorulduğunda, cevabında .صَدِيقَكَ *Arkadaşına"* dersin.
مَاذَا فَعَلْتَ؟ *Ne yaptın?* şeklinde bir soru sorulduğunda, cevabında .(حَسَنًا (أي صَنَعْتُ حَسَنًا *Güzel bir şey. (Yâni güzel bir şey yaptım).*" dersin.
مَنْ رَأَيْتَ؟ *Sen kimi gördün?* şeklinde bir soru sorulduğunda, cevabında مُحَمَّدًا *Muhammed'i"* dersin.
.(مَا ذَا أَنْزَلَ رَبُّكُمْ قَالُوا خَيْرًا (أي أَنْزَلَ خَيْرًا) *" Rabbiniz ne indirdi? denildiğinde; "Hayır indirdi" derler."* (en-Nahl, 16/30).

2- Atasözleri ve benzeri ibarelerde fiilin hazfedilmesi ile şöhret bulan kalıplarda:

الكِلاَبَ عَلَى الْبَقَرِ (أي أَرْسِلِ الْكِلاَبَ...). *Yani köpekleri, sığırın üzerine sal!* (Meydânî, *Mecme'u'l-Emsâl*, 2/170; Affîf, Abdurrahmân, *Kâmûsü'l-emsâli'l-'arabiyye*, s. 343).

خَيْرَ مَقْدَمٍ (أي جِئْتَ خَيْرَ مَقْدَمٍ). *Hoş geldin!*

اِدْفَعِ الشَرَّ وَ لَوْ إِصْبُعًا (أي وَ لَوْ دَفَعْتَهُ إِصْبُعًا). *Kötülüğü, bir parmak kadar da olsa uzaklaştır.*

أَمْرَ مُبْكِيَاتِكِ لاَ أَمْرَ مُضْحِكَاتِكِ (أَي اِقْبَلِي أَمْرَ مُبْكِيَاتِكِ وَلاَ تَقْبَلِي أَمْرَ مُضْحِكَاتِكِ). *Seni ağlatan bayanların emrini kabul et! Seni güldüren bayanların emrini kabul etme!*

اِنْتَهُوا خَيْرًا لَكُمْ (أي اِنْتَهُوا وَأْتُوا خَيْرًا لَكُمْ). *"Bundan vazgeçiniz ve sizin için daha hayırlı olan bir şeyi yapınız."* (*en-Nisâ*. 4/171).

كُلَّ شَيْءٍ وَلاَ شَتِيمَةَ حُرٍّ (أي اِئْتِ كُلَّ شَيْءٍ وَلاَ تَأْتِ شَتِيمَةَ حُرٍّ). *Her şeyi yap! Fakat bir hürre sövmeyi yapma!*

وَرَاءَكَ أَوْسَعَ لَكَ (أَي تَأَخَّرْ وَرَاءَكَ تَجِدْ مَكَانًا أَوْسَعَ لَكَ). *Biraz geriye çekil! Kendin için daha geniş bir yer bulursun.*

كِلَيْهِمَا وَ تَمْرًا (أي أَعْطِنِي كِلَيْهِمَا وَزِدْنِي تَمْرًا). *Onların ikisini ve (ilâve olarak) hurmayı (bana ver!).*

3- Ta'zîm ve saygı için sıfat olmaktan kesilmiş na'tta:

الحَمْدُ لِلَّهِ الْحَمِيدَ (أَعْنِي الحَمِيدَ). *Allah'a hamd olsun. Yâni hamda lâyık olanı kasdediyorum.*

مَرَرْتُ بِزَيْدٍ المِسْكِينَ(أَعْنِي المِسْكِينَ). *Zeyd'e uğradım. Yâni yoksulu kasdediyorum.*

4- İştigâl'de : زَيْدًا كَافَأْتُهُ. *Zeydi, onu ödüllendirdim.*

مُحَمَّدًا سَامِحْهُ (أي سَامِحْ مُحَمَّدًا سَامِحْهُ). *Muhammed, ona yumuşak davran.*

5- İhtisâs'ta : نَحْنُ الْعَرَبَ أَسْخَى مَنْ بَذَلَ. *Biz - yâni Arapları kasdediyorum- bahşiş verenlerin en cömerdiyiz.*

6- Atıf ve tekrar suretiyle yapılan tahzîr'de:

الكَذِبَ الكَذِبَ! *Yalandan sakın, yalandan sakın!*

الكَسَلَ الكَسَلَ! *Tembellikten sakın, tembellikten sakın!*

رَأْسَكَ وَ السَّيْفَ! *Başına dikkat et, onu kılıçtan koru!*

7- Atıf ve tekrar suretiyle yapılan iğrâ'da:

المُرُوءَةَ وَالنَّجْدَةَ! *Şahsiyetine ve imdad'a yetişmeye dikkat et!*

الصَّلاَةَ الصَّلاَةَ! *Namaza dikkat et, namaza!*

8- Bazı şiirlerde : İbn Kâmie'nin şu şiirinde olduğu gibi:

دِيَارَ مَيَّةَ إِذْ مَيٌّ مُسَاعِفَةٌ * وَلاَ يَرَى مِثْلَهَا عُجْمٌ وَلاَ عَرَبٌ (أي اُذْكُرْ دِيَارَ مَيَّةَ). *"Meyye'nin yurdunu anlat! Çünkü Meyye yakındır(veya uyumludur). Onun bir benzerini ne bir acem, ne de bir Arap görür."*

تَذَكَّرَتْ أَرْضًا بِهَا أَهْلُهَا * أَخْوَالَهَا وَ أَعْمَامَهَا (أي تَذَكَّرَتْ أَخْوَالَهَا وَ أَعْمَامَهَا) *O, ailesinin içinde bulunduğu bir toprağı hatırladı (özledi). Dayılarını ve amcalarını da . (Yâni, dayılarını ve amcalarını da hatırladı).*

9- Fiil yerine kullanılan masdarlarda :Yanına gelen birisine; أَهْلاً وَسَهْلاً (أي جِئْتَ أَهْلاً وَ نَزَلْتَ سَهْلاً). *Hoş geldin*" demen gibi.

10- Münâdâ'da:.(يَا سَيِّدَ الْقَوْمِ (أي أَدْعُو/أُنَادِي سَيِّدَ الْقَوْمِ)

Ey kavmin efendisi!

11- Bazen tahdîd edatından sonra:

هَلاَّ خَيْرًا مِنْ ذَلِكَ! (أي هلاَّ تَفْعَلُ خَيْرًا مِنْ ذلكَ). *Neden ondan daha hayırlı bir şey yapmıyorsun?!*

* **Aslolan mefûlü bihin fiil ve fâilden sonra gelmesidir.** Fakat bazen mefûlü bih, fâilden önce, bazen de fâil ve fiilin her ikisinden de önce gelmesi gerekir. Şöyle ki:

* Mefûlü bih'e râci olan bir zamir, fâile bitiştiğinde mefûlü bihin fâilden önce gelmesi gerekir:

وَإِذِ ابْتَلَى إِبْرَاهِيمَ رَبُّهُ بِكَلِمَاتٍ. *" Hani bir zamanlar Rabbi İbrahim'i birtakım kelimelerle (emir ve yasaklarla) imtihan etmişti."* (*el-Bakara*, 2/124).

يَوْمَ لاَ يَنْفَعُ الظَّالِمِينَ مَعْذِرَتُهُمْ. *" O gün, zâlimlere, özür dilemeleri asla fayda sağlamayacaktır."* (*el-Mümin*, 40/52).

كَرَّمَ الْمُدَرِّسَ طُلاَّبُهُ. *Öğrencileri, öğretmeni şereflendirdiler.*

* Mefûlü bih, bitişik bir zamir ise, fâil de zâhir bir isim ise, mefûlü bihin fâilden önce gelmesi gerekir:

كَافَأَنِي الْمُعَلِّمُ. *Öğretmen, beni ödüllendirdi.*

*إِلاَّ veya إِنَّمَا edatları vasıtasıyla fiil, fâiline hasredildiğinde mefûlü bihin fâilden önce gelmesi gerekir:

مَا أَكْرَمَ سَعِيدًا إِلاَّ مُحَمَّدٌ. *Muhammed'den başka hiç kimse Said'e ikramda bulunmadı.*

إِنَّمَا أَكْرَمَ سَعِيدًا مُحَمَّدٌ. *Said'e yalnız Muhammed ikramda bulundu.*

مَـــا كَـــرَّمَ الْمُدَرِّسَ إِلاَّ الطُّلاَّبُ. *Öğretmeni, yalnız talebeler şereflendirdi.*

إِنَّمَـــا كَـــرَّمَ الْمُدَرِّسَ الطُّلاَّبُ. *Öğretmeni, yalnız talebeler şereflendirdi.*

* Mefûlü bih soru ismi ise, fiilden önce gelmesi gerekir:

فَأَيَّ آيَاتِ اللَّهِ تُنْكِرُونَ. *" Allah'ın âyetlerinden hangisini inkâr ediyorsunuz?"* (*Mümin*, 40/81).

كَمْ كَافَأْتَ؟ *Ne kadar ödül verdin?* مَنْ قَابَلْتَ؟ *Kiminle görüştün?*

وَمَا فَعَلْتَ؟ *Ve ne yaptın?* كَمْ مَدِينَةً زُرْتَ؟ *Kaç şehri ziyaret ettin?*

*Mefûlü bihi, soru ismine müzâf olursa, fiilden önce gelmesi gerekir:

رَأْيَ مَنِ اتَّبَعْتَ؟ *Kimin görüşüne tâbi oldun?*

عَـــمَلَ مَنْ تَعْـــمَلُ أَعْـــمَلُ. *Sen kimin işini yaparsan, ben de yaparım.*

مُسَابَقَةَ كَمْ تِلْمِيذٍ صَحَّحْتَ؟ *Kaç öğrencinin (imtihan) yarışma (kağıtlarını) okudun?*

* Mefûlü bih, şart ismi ise, önde gelmesi gerekir:

مَنْ يُضْلِلِ اللَّهُ فَمَـا لَهُ مِنْ هَادٍ. *"Allah, kimi saptırırsa, artık onu hidâyete getirecek kimse yoktur."* (*er-Ra'd*, 13/33).

أَيَّهُمْ تَزُرْ أَزُرْ. *Onlardan hangisini ziyâret edersen, ben de (onu) ziyâret ederim.*

* Mefûlü bih, şart ismine müzâf ise önde gelmesi gerekir: مَـذْهَبَ مَنْ تَسْلُكْ يَسْلُكْ أَوْلاَدُكَ. *Sen kimin mezhebine göre âmel edersen, çocukların da (o mezhebe göre) âmel ederler.*

* Mefûlü bih, كَمْ el-haberiyye'nin temyizi veya كَـأَيٍّ nin temyizi olursa, önde gelmesi gerekir:

كَمْ مَعْرِضٍ زُرْتَ؟ *Kaç sergiyi ziyaret ettin?*

كَأَيٍّ مِنْ كِتَابٍ قَرَأْتُ! *Nice kitabı okudum!*

* Mefûlü bih, كَمْ el-haberiyye'ye müzâf olursa önde gelmesi gerekir: إِسَاءَةَ كَمْ مُسِيءٍ تَجَاهَلْتُ؟ *Nice kötülük yapan kimsenin kötülüğünü görmemezlikten geldim.*

* Mefûlü bih, أَمَّـا ve cevabı arasına girerse, önde gelmesi gerekir:

فَأَمَّا الْيَتِيمَ فَلاَ تَقْهَرْ وَأَمَّا السَّائِلَ فَلاَ تَنْهَرْ. *"Öyle ise, yetime gelince, sakın onu ezme. Dilenciye gelince, onu azarlama!"* (ed-Duhâ, 93/9-10).

Fâilin mefûlü bih'ten önce gelmesi gereken yerler:

* Kelimelerin sonundaki irab zâhir değilse ve fâili mefûlü bih'den ayıran bir ipucu yoksa:

عَلَّمَ مُوسَى عِيسَى. *Musa, İsâ'ya öğretti.*

أَكْرَمَ ابْنِي أَخِي. *Oğlum, kardeşime ikramda bulundu.*

* Fâil ve mef'ûlü bihin ikisi de bitişik zamir ise:

عَلَّمْتُهُ. *Ben ona (ilmi) öğrettim.*

كَلَّمْتُهُ. *Ben onunla konuştum.*

*Fâil, bitişik bir zamir ise, mef'ûlü bih de zâhir bir isim ise:

أَكْرَمْتُ مُحَمَّدًا. *Muhammed'e ikramda bulundum.*

*Mef'ûlü bih إِلاَّ veya مَا veya إِنَّمَا edatları ile hasredilirse:

إِنَّمَا عَلَّمَ مُحَمَّدٌ سَعِيدًا. *Muhammed, ancak Said'e öğretti.*

مَا عَلَّمَ سَعِيدٌ إِلاَّ مُحَمَّدًا. *Said, Muhammed'den başkasına öğretmedi. (Veya Said, yalnız Muhammed'e öğretti).*

مَا أَعْطَى الغَنِيُّ المَالَ إِلاَّ الْفَقِيرَ. *Zengin malı, yalnız fakire verdi.*

* Asılları mübtedâ ve haber olan mefûllerde normal sırayı gözetmek gerekir:

ظَنَنْتُ أَخَاكَ مُسَافِرًا. *Kardeşinin yolcu olduğunu zannettim.*

*İki mef'ûlden mana açısından fâil olanı, önce gelir. Şu fiillerin birinci mefûlü mana açısından fâildir:

أَعْطَى - مَنَحَ - وَهَبَ - كَسَا - سَقَى - أَلْبَسَ.

سَقَيْتُ الْعَطْشَانَ لَبَنًا (أي شَرِبَ الْعَطْشَانُ اللَّبَنَ). *Susayan kimseye süt içirdim.*

أَعْطَى الْمُحْسِنُ الْفَقِيرَ مَالاً (أي أَخَذَ الفَقِيرُ المَالَ). *İyilik yapan, fakire mal (para) verdi.*

أَعْطَيْتُ زَيْدًا الكِتَابَ (أي أَخَذَ زَيْدٌ الكِتَابَ). *Zeyd'e kitabı verdim.*

*Karışıklık söz konusu olduğunda, yâni iki mef'ûlden her ikisi de mana bakımından fâil olabilme durumunda ise, birinci mefûlü önde zikretmek gerekir:

ظَنَنْتُ خَالِدًا شَاعِرًا. *Halit'i şâir zannettim.*

Ayrıca birinci mefûl, muttasıl zâmir ise yine önde gelir:

أَعْطَيْتُكَ أَخَاكَ. *Seni, kardeşine verdim.*

* İki mefûldan biri zâhir (açık) isim, biri de zamir ise, zamir olan mefûlün önde gelmesi gerekir:

مَنَحْتُكَ جَائِزَةً. *Sana bir ödül bağışladım.*

وَالجَائِزَةَ مَنَحْتُهَا المُتَفَوِّقَ. *Ve ödülü, kazanana verdim.*

Fiil bir mefûlde hasredilirse, hasredilen mefûlün sonda gelmesi gerekir:

مَا أَعْطَيْتُ غَسَّانَ إِلاَّ قَلَمًا. *Gassân'a bir kalemden başka bir şey vermedim.*

مَا أَعْطَيْتُ الْقَلَمَ إِلاَّ غَسَّانَ. *Kalemi, yalnız Gassân'a verdim.*

لاَ أُعْطِي الفَقِيرَ إِلاَّ المَالَ. *Fakire, maldan (paradan) başka birşey vermem.*

مَا أَعْطَيْتُ الْمَالَ إِلاَّ الفَقِيرَ. *Malı (parayı), fakirden başka, hiç kimseye vermedim.*

*Aslında önce gelmesi gereken birinci mefûlde, ikinci mefûle işaret eden bir zamir bulunursa, birinci mefûlü sonraya, ikinci mefûlü öne almak gerekir: أَعْطِ الْكِتَابَ صَاحِبَهُ. *Kitabı, sahibine ver!* أَعْطَيْتُ الحَقَّ صَاحِبَهُ. *Hakkı, sahibine verdim.*

* İkinci mefûlde, birinci mefûle işaret eden bir zamir bulunursa, ikinci mefûlü sonraya, birinci mefûlü öne almak gerekir: أَعْطَيْتُ العَامِلَ حَقَّهُ. *İşçiye, hakkını verdim.* (Ayrıca bk. Müte'addî fiil).

B) Mef'ûlü bih gayr-i sarîh (مَفْعُولٌ بِهِ غَيْرُ الصَّرِيحِ): Açık olmayan mef'ûlü bih, dolaylı mef'ûlü bih.

Mef'ûlü bih gayr-i's-sarîh üç kısma ayrılır:

1- Bir masdar edatından veya (أَنْ) nasb edatından sonra gelen müevvel masdar:

أُرِيدُ أَنْ أَصُومَ رَمَضَانَ (أي صَوْمَ رَمَضَانَ). *Ramazan orucunu tutmak istiyorum.*

أَوَدُّ أَنْ أَزُورَ أُسْتَاذِي (أي زِيَارَةَ أُسْتَاذِي). *Hocamı ziyaret etmek istiyorum.*

أَرْجُو أَنْ تُسَاعِدَنِي (مُسَاعَدَتَكَ). *Bana yardım etmeni dilerim.*

ظَنَنْتُ أَنَّكَ قَادِمٌ (قُدُومَكَ). *Senin geldiğini zannettim.*

عَلِمْتُ أَنَّكَ مُجْتَهِدٌ (اِجْتِهَادَكَ). *Senin çalışkan olduğunu bildim,* gibi.

2- Müfrede tevil edilen (çevirilen) cümle:

خِلْتُكَ تُسَافِرُ (مُسَافِرًا). *Senin yolculuğa çıkacağını sandım.*

Bu cümlede ك birinci mefuldur. تُسَافِرُ cümlesi mahallen mansubdur, ikinci meful yerine geçer.

قَالَ : السَّمَاءُ كَئِيبَةٌ. *Dedi ki: "Gök, üzgündür.* Bu misalde, السَّمَاءُ كَئِيبَةٌ cümlesi mahallen mansubdur, قَالَ fiilinin mekûlü (mefûlü)dür.

قَالَ : العَمَلُ أَثْمَنُ كَنْزٍ. *Dedi ki: Çalışma, en kıymetli hazinedir.* Bu misalde, العَمَلُ أَثْمَنُ كَنْزٍ cümlesi mahallen mansubdur, قَالَ fiilinin mekûlü (mefûlü)dür.

3- Câr ve mecrûr: أَمْسَكْتُ بِيَدِكَ. *Elinden tuttum.*

Bu cümlede بيـــدك ibaresi mahallen mansubdur, mefulü bih ğayr-i sarîhdir.

ذَهَبَ اللَّهُ بِنُورِهِمْ وَتَرَكَهُمْ فِي ظُلُمَاتٍ لاَ يُبْصِرُونَ. *"Allah, hemen onların nurlarını giderir ve onları karanlıklar içinde bırakır, artık görmezler."* (el-Bakara, 2/17). Bu âyette, بِنُورِهِمْ ibaresi mahallen mahsubdur, mefûlü bih gayr-i sarîhtir.

2) el-Mef'ûlü fîh (المَفْعُولُ فِيـــه) : Bir fiilin yapılış zamanını veya yerini belirten tümleç:

زُرْتُ الأُسْتَاذَ يَوْمَ الأَحَدِ صَبَاحًا. *Profesörü, pazar günü sabahleyin ziyaret ettim*, cümlesindeki يَوْمَ ve صَبَاحًا kelimeleri gibi.

Mef'ûlü fih, iki kısma ayrılır:

a) Zaman zarfı (ظَرْفُ الزَّمَانِ) : Yapılan işin veya oluşun zamanına delalet eden isimdir. Zaman zarfı mübhem (belirsiz) ve muâyyen (zamanı belirli) olmak üzere iki kısma ayrılır. Bu iki kısmı da nasbedilir.

***Muâyyen (belirli) zaman zarfları :**

الثَّانِيَةُ *Saniye,*	دَقِيقَةً *Dakika,*	سَاعَةُ *Saat,*
يَوْمٌ *Gün,*	أُسْبُوعٌ *Hafta,*	شَهْرٌ *Ay,*
سَنَةٌ *Yıl, sene,*	عَامٌ *Yıl, sene,*	قَرْنٌ *Asır,*
لَيْلَةٌ *Gece,*	صَبَاحًا *Sabahleyin,*	ظُهْرًا *Öğlen vakti,*
عَصْرًا *İkindi vakti,*	مَسَاءً *Akşamleyin,*	نَهَارًا *Gündüzün,*
مَغْرِبًا *Gün batma zamanı; akşamleyin,*	عِشَاءً *Yatsı vakti,*	
غَدًا *Yarın,*	أَمْسِ *Dün,*	حَوْلاً *Yıl,*
العَصْرُ *Yüzyıl,* v.s.		

شَهْرُ رَمَضَانَ. *Ramazan ayı.* يَوْمُ الْخَمِيسِ. *Perşembe günü.*
نِمْتُ سَاعَةً. *Bir saat uyudum.* صُمْتُ شَهْرًا. *Bir ay oruç tuttum.* سِرْتُ يَوْمًا. *Bir gün yürüdüm.* سَافَرَ لَيْلاً. *Gece yolculuğa çıktı.* سِرْتُ يَوْمًا كَامِلاً. *Tam bir gün yürüdüm.*
فَإِذَا جَاءَ أَجَلُهُمْ لاَ يَسْتَأْخِرُونَ سَاعَةً وَلاَ يَسْتَقْدِمُونَ. *"Ecelleri geldiği zaman, ne bir an geri kalabilirler, ne de öne geçebilirler."* (Nahl, 16/61)
وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ يُبْلِسُ الْمُجْرِمُونَ. *" Kıyâmetin kopacağı gün, günahkârlar ümitsizlik ve şaşkınlık içinde susacaklar."* (Rum, 30/12).
أَذْهَبُ إِلَى عَمَلِي صَبَاحًا وَ أَعُودُ مِنْهُ ظُهْرًا. *Sabah işime gidiyorum ve öğlen işimden dönüyorum.*
سَأَلْتَقِي بِكَ غَدًا. *Yarın seninle görüşeceğim.*
قُدُومُكَ غَدًا يُفْرِحُنِي. *Yarın gelmen beni sevindirir.*
أَنَا قَادِمٌ غَدًا. *Ben yarın geleceğim.*
أَنْتَ مَشْكُورٌ غَدًا. *Sen, yarın teşekkür edilen olacaksın.*

Haftanın günlerinin isimleri, mahdûd (belirli) zaman zarflarındandır:

يَوْمُ الأَحَدِ *Pazar*	يَوْمُ السَّبْتِ *Cumartesi*
يَوْمُ الثُّلَثَاء (الثُّلاَثَاء) *Salı*	يَوْمُ الإِثْنَيْنِ *Pazartesi*
يَوْمُ الخَمِيسِ *Perşembe*	يَوْمُ الأَرْبِعَاء *Çarşamba*

يَوْمُ الجُمُعَة *Cuma*

Hicrî ay isimleri de mahdûd (belirli) zaman zarflarındandır:

المُحَرَّمُ *Muharrem*	1. ay	صَفَرٌ *Safer*	2. ay
رَبِيعُ الأَوَّل *Rebî'u'l-evvel*	3. ay	رَبِيعُ الآخِر *Rebî'u'l-âhir*	4. ay
جُمَادَى الأُولَى *Cümâdâ'l-ûwlâ*	5. ay	جُمَادَى الآخِرَة *Cümâda'l-âhire*	6. ay
رَجَبُ *Receb*	7. ay	شَعْبَانُ *Şa'bân*	8. ay
رَمَضَانُ *Ramazân*	9. ay	شَوَّالُ *Şevvâl*	10. ay
ذُوالْقَعْدَة *Zu'l-ka'de*	11. ay	ذُوالْحِجَّة *Zu'l-hicce*	12. ay

Mîlâdî ve Rûmî ay isimleri de mahdûd (belirli) zaman zarflarındandır:

Milâdî aylar:		**Rûmî aylar:**
يَنَايِر *Ocak*	1. ay	كَانُونُ الثَّانِي
فَبْرَايِر *Şubat*	2. ay	شُبَاط
مَارْس *Mart*	3. ay	آذَر
أَبْرِيل *Nisan*	4. ay	نِيسَان
مَايُو *Mayıs*	5. ay	أَيَّار
يُونْيُو *Haziran*	6. ay	حَزِيرَان
يُولْيُو *Temmuz*	7. ay	تَمُّوز
أَغُسْطُس *Ağustos*	8. ay	آب

أَيْلُول	9. ay	سَبْتَمْبِر *Eylül*
تَشْرِينُ الأَوَّل	10. ay	أُكْتُوبِر *Ekim*
تَشْرِينُ الثَّانِي	11. ay	نُوفَمْبِر *Kasım*
كَانُونُ الأَوَّل	12. ay	دِيسَمْبِر *Aralık*

*** Mevsim isimleri de belirli zaman zarflarındandır:**

فَصْلُ الشِّتَاءِ (الشِّتَاءُ) *Kış,*

فَصْلُ الرَّبِيعِ (الرَّبِيعُ) *İlkbahar,*

فَصْلُ الصَّيْفِ (الصَّيْفُ) *Yaz,*

فَصْلُ الخَرِيفِ (الخَرِيفُ) *Sonbahar.*

Bu zarflara müzâf olan kelimeler:

مَوْسِمَ الصَّيْفِ. *Yaz mevsimi.* وَقْتَ الخَرِيفِ. *Sonbahar zamanı.*

*** Mübhem (belirsiz) zaman zarfları:**

حِينًا *Bir zaman, vakit,* آنًا *Bir an,*

وَقْتًا *Bir vakit,* أَحْيَانًا *Bazen, arasıra,*

سَحَرَ *Seher vakti, şafak,* ضَحْوَةً *Kuşluk vaktinden önce,*

بُكْرَةً *Sabah erkenden,* مُدَّةً *Bir süre.*

أَصِيلاً *İkindi ile akşam arasındaki vakit (akşamüstü),*

غُدُوًّا *Tan yerinin ağarmasından, güneşin doğuşuna kadar olan zaman,* رَوَاحًا *Gün ortasından akşama kadar olan vakit.*

ذَاتَ يَوْمٍ *Bir gün,* ذَاتَ لَيْلَةٍ *Bir gece,* ذَاتَ مَرَّةٍ *Bir defa,*

فَتْرَةً *Devre, süreç, ara,* لَحْظَةً *An,* v.s.

سِرْتُ حِينًا. *Bir zaman yürüdüm.*

وَلَكُمْ فِيهَا جَمَالٌ حِينَ تُرِيحُونَ وَحِينَ تَسْرَحُونَ. *"(Hayvanları) akşam vakti getirirken ve sabahleyin salarken (sizin için) onlarda güzellik ve zevk vardır."* (*en-Nahl*, 16/6).

دَعَا نُوحٌ قَوْمَهُ حِينًا مِنَ الدَّهْرِ، وَمَكَثَ فِيهِمْ زَمَنًا طَوِيلاً. *Nuh, uzun zaman kavmini (dine) dâvet etti. Ve onların içinde uzun bir süre kaldı.*

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اذْكُرُوا اللَّهَ ذِكْرًا كَثِيرًا وَ سَبِّحُوهُ بُكْرَةً وَ أَصِيلاً. *"Ey iman edenler! Allah'ı çokca zikredin. Ve O'nu sabah-akşam tesbih edin."* (*el-Ahzâb*, 33/41-42).

b) **Mekan zarfı:** Yapılan işin nerede yapıldığına delâlet eden isimdir. İster mübhem, ister muâyyen olsun, bütün zaman zarfları nasbedilir. Mekan zarflarından ise, sadece mübhem olanlar nasbedilir. Muâyyen zarf-ı mekanlara gelince, onlar (فِي) cer edatı ile cer edilirler:

Ancak دَخَلَ *Girdi,* سَكَنَ *Oturdu* ve نَزَلَ *İndi; konakladı,"* fiillerinden sonra gelen muâyyen (belirli) zarf-ı mekânlar doğrudan nasbedilir. Çünkü bunların harf-i cer ile kullanıldıkları da oluyor:

دَخَلْتُ الْبَيْتَ/ دَخَلْتُ فِي الْبَيْتِ/دَخَلْتُ بِالْبَيْتِ. *Eve girdim.*

سَكَنْتُ الدَّارَ/ سَكَنْتُ بِالدَّارِ/ سَكَنْتُ فِي الدَّارِ. *Evde ikâmet ettim.*

نَزَلْتُ الْمَدِينَةَ/ نَزَلْتُ فِي الْمَدِينَةِ/ نَزَلْتُ بِالْمَدِينَةِ. *Şehre*

indim, şehirde konakladım.

Mahdûd (belirli) zarf-ı mekânlar:

الدَّارُ *Ev,* الكَنِيسَةُ *Kilise,* المَسْجِدُ *Cami,*

الجَبَلُ *Dağ,* البَلَدُ *Şehir,* المَدْرَسَةُ *Okul,*

الغُرْفَةُ *Oda,* المَدِينَةُ *Şehir,* القَرْيَةُ *Köy,*

البَحْرُ *Deniz,* gibi. النَّهْرُ *Nehir,* البَيْتُ *Ev,*

جَلَسْتُ فِي الْبَيْتِ. *Evde oturdum.*

Ayrıca ülke, şehir, kaza, kasaba ve köy isimleri, dağ, nehir ve deniz isimleri de belirli mekân zarflarındandır.

ذَهَبْتُ الشَّامَ. *Şam'a (Suriye'ye) gittim.*

تَعُومُ الأُسْرَةُ فِي البَحْرِ. *Aile, denizde yüzüyor.*

بَحْرُ إِيجَه *Ege Denizi,* بَحْرُ مَرْمَرَة *Marmara Denizi,*

البَحْرُ الأَبْيَضُ *Akdeniz,* البَحْرُ الأَسْوَدُ *Karadeniz.*

*** Mübhem (belirsiz) zarf-ı mekânlar:**

فَوْقَ *Üstünde, üzerinde* تَحْتَ *Altında,* يَمِينَ *Sağında,*

شِمَالَ *Solunda,* يَسَارَ *Solunda,* أَمَامَ/قُدَّامَ *Önünde,*

جَنُوبَ *Güneyinde,* شَمَالَ *Kuzeyinde,* خَلْفَ *Arkasında.*

شَرْقَ *Doğusunda,* غَرْبَ *Batısında,* وَرَاءَ *Arkasında,*

قُرْبَ *Yakınında,* وَسْطَ *Ortasında,* هُنَا *Burası, burada,*

هُنَاكَ *Orası, orada,* هُنَالِكَ *Şurası, şurada,* ثَمَّ/ ثَمَّتَ *Orada,* gibi.

الْقَلَمُ فَوْقَ الطَّاوِلَةِ. *Kalem, masanın üzerindedir.*

* Ve genel anlam ifâde eden şu kelimeler:

عِنْدَ *Yanında,* بَيْنَ *Arasında,* نَحْوَ *...ye doğru, tarafında,*

دُونَ *Aşağısında,* حَوْلَ *Etrafında,* تُجَاهَ *...in karşısında,*

جِهَةَ *Tarafında,* نَاحِيَةَ *Tarafında,* جَانِبَ *Yanında,*

مَكَانَ *Yerinde,* بَدَلَ *Yerine,* تِلْقَاءَ *...e doğru,*

دَاخِلَ *...in içinde,* خَارِجَ *...in dışında,* ظَاهِرَ *in dışında,* gibi.

وَقَفْتُ أَمَامَ الدَّارِ. *Evin önünde durdum.*

جَلَسْتُ عِنْدَكَ أَمَامَ الطَّاوِلَةِ. *Senin yanında masanın önünde oturdum.*

* Mesafe ölçüleri: مِتْر *Metre,* مِيلٌ *Mil,*

فَرْسَخٌ *Fersah (Üç mil uzunluğunda mesafe).* بَرِيدٌ *İki konaklama yeri arasındaki mesafe.* قَصَبَةٌ *Üç buçun millik mesafe,*

كِيلُومِتْر *Kilometre,* gibi. سِرْتُ مِيلاً. *Bir mil yürüdüm.*

Şu zarflar mebnîdir: صَبَاحَ صَبَاحَ *Sabah sabah,*

صَبَاحَ مَسَاءَ *Sabah-akşam,devamlı,* يَوْمَ يَوْمَ *Hergün; gün be gün.* بَيْنَ بَيْنَ *İkisi arası; şöyle böyle,* الآنَ *Şimdi,* إِذْ... *dığı zaman, bir zamanlar,* إِذَا *...dığı zaman, bir zamanlar,*

أَمْسِ *Dün,* أَنَّى *Nerede?* أَيَّانَ *Ne vakit?* أَيْنَ *Nerede?*

بَعْدَ *...den sonra,* بَيْنَا *... iken,* بَيْنَمَا *...iken, olduğu halde,*

ثَمَّ *Orada,* حَسْبُ *Yeter, kâfi; fakat,* حَيْثُ *Yerde, nerede,*

nereye; orada ki, حَيْثُمَا *Her nereye, her nerede; oradaki,* دُونَ *Aşağı; ön; arka,* رَيْثُ *Olduğu yerde,* رَيْثَمَا *Olduğu yerde, ... dığında,* عَلُ *Üst, yukarı,* عَوْضُ *Asla, her zaman,* قَبْلُ *Önce, ...den önce,* قَطُّ *Asla,* كَيْفَ *Nasıl?* كَيْفَمَا *Her nasıl olursa,* لَدَى *Yanında,* لَدُنْ *Yanında, ... de, ...da; yakınında,* لَمَّا *... dığı zaman,* مَتَى *... dığı zaman,* مُذْ *... den beri,* مُنْذُ *... den beri,* مَعَ *... ile, birlikte,* هُنَا *Burada.* أَتَيْتُهُ مِنْ عَلُ. *Ona yukardan, üstten geldim.*

Zarfta, (فِي) manası yoksa, mefûlü fih olarak nasbedilmez. Ancak cümledeki yerine göre, fâil, mefûl, mübtedâ, haber, (كَانَ) ve benzerlerinin ismi veya haberi, (إِنَّ) ve benzerlerinin ismi veya haberi, v.s. olur:

إِنَّا نَخَافُ مِنْ رَبِّنَا يَوْمًا عَبُوسًا قَمْطَرِيرًا. *" Şüphesiz biz, çok asık suratların bulunacağı, çok katı bir günün (azabından) Rabbimizden korkarız." derler." (el-İnsan, 76/10).* Bu misalde, يَوْمًا kelimesi mefûlü bihtir.

يَوْمُ الْعِيدِ يَوْمٌ سَعِيدٌ. *Bayram günü, mutlu bir gündür.* Bu misalde, birinci يَوْمُ kelimesi mübtedâ; ikinci يَوْمٌ kelimesi haberdir.

إِنَّ لَيْلَةَ الْقَدْرِ لَيْلَةٌ مُبَارَكَةٌ. *Şüphesiz ki kadir gecesi, mübârek bir gecedir.* Bu misalde, birinci لَيْلَةَ kelimesi, إِنَّ nin ismidir.

İkinci لَيلَة kelimesi, إنَّ nin haberidir.

طَابَ صَبَاحُكَ. *Sabahın güzel (hayırlı) olsun.* Bu misalde, صَبَاحُ kelimesi fâildir.

Bazı "ismü'l-'ayn" kelimeler, bazen zarf yerine kullanılır:

لاَ أُكَلِّمُهُ الْقَارِظَيْنِ. *Ebediyyen onunla konuşmayacağım.*

Bazen mef'ûlü fîh yerine geçen kelime, yer ism-i olarak kullanılır: جَلَسْتُ قُرْبَ مُحَمَّدٍ. *Muhammed'e yakın bir yere oturdum.*

Umumiyetle mef'ûlü fîhi nasbeden lafız, cümlede zikredilir:

سِرْتُ بَيْنَ الصَّفَّيْنِ سَاعَةً. *İki saf arasında bir saat yürüdüm.*

صُمْتُ شَهْرًا. *Bir ay oruç tuttum.*

Bazen de zarfta amel eden fiil, cevâzen hazfedilir. Bu da altı yerde câizdir:

1- Sıfat olursa: شَاهَدْتُ حَمَامَةً (كَائِنَةً) فَوْقَ الْغُصْنِ. *Dalın üzerindeki bir güvercini gördüm.*

رَأَيْتُ طَائِرًا (كَائِنًا) فَوْقَ غُصْنٍ. *Bir dal üzerindeki bir kuşu gördüm.*

2- Sıla olursa: جَاءَنِي الَّذِي (وَجَدَ/ كَانَ) عِنْدَكَ. *Senin yanında olan (adam) bana geldi.*

3- Haber olursa: زَيْدٌ (كَائِنٌ) عِنْدَكَ. *Zeyd, senin yanındadır.*

الكِتَابُ أَمَامَكَ (أي مَوْجُودٌ أَمَامَكَ). *Kitap önündedir.*

الكُرْسِيُّ (مَوْجُودٌ) وَرَاءَ الطَّاوِلَةِ. *Sandalye, masanın arkasındadır.*

السَّفَرُ (حَاصِلٌ) يَوْمَ الْجُمُعَةِ. *Yolculuk, Cuma günüdür.*

4- Hal olursa: اِلْتَمَعَ الْبَرْقُ (كَائِنًا) بَيْنَ السُّحُبِ. *Şimşek, bulutlar arasında iken parladı.*

رَأَيْتُ اللاَّعِبِينَ فِي الْمَلْعَبِ (كَائِنَيْنِ) بَيْنَ رِفَاقِهِمْ. *Arakadaşları arasında iken, oyuncuları stadyumda gördüm.*

5- Müşteğalün anh ise:

(سَافَرْتُ) يَوْمَ الْخَمِيسِ سَافَرْتُ فِيهِ. *Perşembe günü, onda yolculuğa çıktım.*

6- Hazıf ile kullanıldığı Araplardan duyulan bir ibâre ise:

حِينَئِذٍ (أي كَانَ ذلكَ حِينَئِذٍ). *O vakit. (Yâni o iş, o vakitte olmuştur).*

الآنَ (اِسْمَعِ الآنَ/ أَعْرِفُهُ الآنَ). *Şimdi. (Yâni şimdi duy!/ Veya şimdi onu tanıyorum).*

Bazı kelimeler, hem zaman zarfı için, hem mekan zarfı için kullanılır:

a) Temyîzi zaman ve mekan olan sayılar:

سِرْتُ عِشْرِينَ يَوْمًا تِسْعِينَ مِيلاً. *Yirmi gün, doksan mil yürüdüm.*

سِرْتُ أَرْبَعِينَ سَاعَةً. *Kırk saat yürüdüm.*

اِسْتَرَحْتُ ثَلاَثَةَ أَيَّامٍ. *Üç gün dinlendim.*

b) Zaman veya yerin tamamını veya bu ikisinin bir kısmını ifâde eden kelime ve ibâreler:

سِرْتُ جَمِيعَ النَّهَارِ كُلَّ الْفَرْسَخِ. *Bütün gündüz, fersahın tamamını yürüdüm.* سِرْتُ كُلَّ الْيَوْمِ بَعْضَ الْمِيلِ. *Bütün*

gün, milin bir kısmını yürüdüm.

سِرْتُ بَعْضَ الْيَوْمِ نِصْفَ مِيلٍ. *Günün bir kısmında, yarım mil yürüdüm.*

c) Müşârün ileyhi, zaman veya mekân ismi olan ism-i işâretler: صُمْتُ هذَا الْيَوْمَ. *Bugün oruç tuttum.*

* (حَقًّا– ظَنًّا– غَيْرَ شَكٍّ) gibi bazı ibareler, mecâzî olarak zarf-ü zaman yerine kullanılırlar. Ve bu ibarelerde (فِي) cer edatının mukadder olduğu kabul edilir:

أَحَقًّا أَنَّكَ ذَاهِبٌ (أي أَ فِي الْحَقِيقَةِ ...) . *Gerçekten mi sen gidicisin?*

ظَنًّا مِنِّي أَنَّكَ قَادِمٌ (أي فِي ظَنِّي...). *Zannederim ki sen gelmektesin.*

غَيْرَ شَكٍّ أَنَّكَ صَادِقٌ (أي فِي غَيْرِ شَكٍّ...). *Şüphesiz ki sen doğrusun.*

* Zaman veya mekân zarflarının ikisinden birisine sıfat olan (طَوِيلاً– قَلِيلاً– مَكَانًا) gibi ibareler:

جَلَسْتُ طَوِيلاً مِنَ الْيَوْمِ عِنْدَكَ (أي جَلَسْتُ زَمَنًا طَوِيلاً...). *Bir günden daha uzun bir süre senin yanında oturdum.*

صُمْتُ قَلِيلاً (أَيْ زَمَنًا قَلِيلاً). *Az oruç tuttum.*

نِمْتُ قَلِيلاً مِنَ الدَّهْرِ (أَيْ زَمَنًا قَلِيلاً ...). *Zamanın az bir kısmında uyudum.*

جَلَسْتُ غَرْبَيِ الْجَامِعَةِ (أي مَكَانًا يَقَعُ غَرْبِي...). *Üniversitenin batısında oturdum.*

بَيْتِي شَرْقَيِ الْجَامِعَةِ (أَي فِي مَكَانٍ يَقَعُ شَرْقِي...). *Evim, Üniversitenin doğusundadır.*

*Zaman veya mekân zarflarından birinin izâfeti ile mecrur olan ibâre; veya onların hazfedilmesinden sonra zaman ve mekân zarfları yerine geçen kelime. Zarfların yerine geçen bu kelime, umumiyetle masdardır. Menûbü anh (yerinde kullanılan ibâre) ya belirli bir zaman veya belirli bir mekândır.

جِئْتُكَ صَلاَةَ الْعَصْرِ(أي وَقْتَ صلاَةِ العَصْرِ). *Sana ikindi namazında geldim. (Yâni ikindi namazı vaktinde geldim).*

وَ انْتَظَرْتُكَ جِلْسَةَ خَطِيبٍ. *Bir hatibin oturuşu kadar seni bekledim.* مَوْعِدُكَ مَقْدِمُ الْحُجَّاجِ. *Senin randevun, hacıların geldiği zamandır.* جِئْتُكَ قُدُومَ الْحَجِّ. *Hac zamanı geldiğinde, sana geldim.* آتِيكَ خُفُوقَ النَّجْمِ. *Yıldız battığında sana geleceğim.*

قَعَدْتُ مَقْعَدَ الزَّائِرِ (أي زَمَنَ قُعُودِ الزَّائِرِ). *Ziyaretçinin oturuşu kadar oturdum.*

اِنْتَظَرْتُكَ كِتَابَةَ صَفْحَتَيْنِ (أي مِقْدَارَ، أو وَقْتَ ...). *İki sayfanın yazılışı kadar seni bekledim.*

Zarfa müzâf olan (كُلٌّ- بَعْضٌ- نِصْفٌ- قُرْبَ- مَدَّ) gibi kelimeler:

مَشَيْتُ كُلَّ النَّهَارِ أَوْ بَعْضَهُ أَوْ نِصْفَهُ. *Günün tamamını veya bir kısmını veya yarısını yürüdüm.*

جَلَسْتُ قُرْبَ الظُّهْرِ. *Öğlene yakın vakte kadar oturdum.*

مَشَيْتُ مَدَّ النَّهَارِ. *Gün boyunca yürüdüm.*

جَلَسْتُ قُرْبَ زَيْدٍ. *Zeyd'e yakın bir yere oturdum.*

*Bazen ism-i işaret zarf olarak kullanılır:

وَقَفْتُ تِلْكَ النَّاحِيَةَ. *O tarafta ayakta durdum.*

قَضَيْتُ ذلِكَ الْيَوْمَ بِنُزْهَةٍ جَمِيلَةٍ. *O günü güzel bir gezi ile geçirdim.*

Zarflar, zaman ve mekân zarfı olarak ayrı ibareler ise, bir âmilin birden fazla zarfı olabilir:

اِسْتَرِحْ عِنْدَنَا سَاعَةً. *Bizim yanımızda bir saat dinlen!*

صَلِّ عِنْدَنَا ظُهْرًا. *Bizim yanımızda öğle vakti namaz kıl!*

Ayrıca değişimlerine göre zarflar iki kısma ayrılır:

* **Mutasarrıf zarflar:** Bu zarflar, zarf olmaktan çıkıp cümledeki ihtiyaca göre fâil, mefûl, mübtedâ, haber veya müzâfün ileyh olabilirler:

جَاءَ يَوْمُ الْخَمِيسِ. *Perşembe günü geldi.*

جَاءَ يَوْمُ الْعِيدِ. *Bayram günü geldi.*

أَحْبَبْتُ يَوْمَ قُدُومِكَ. *Geldiğin günü sevdim.*

أَحْبَبْتُ يَوْمَ الْعِيدِ. *Bayram gününü sevdim.*

سِرْتُ نِصْفَ نَهَارٍ. *Günün yarısını yürüdüm.*

الشَّهْرُ شَهْرُ صَوْمٍ. *Bu ay, oruç ayıdır.*

هذِهِ سَاعَةُ الامْتِحَانِ. *Bu, imtihan saatidir.*

اليَوْمُ يَوْمٌ مُبَارَكٌ. *Bugün, mübârek bir gündür.*

المِيلُ ثُلُثُ الْفَرْسَخِ. *Mil, fersahın üçte biridir.*

شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِي أُنْزِلَ فِيهِ الْقُرْآنُ هُدًى لِلنَّاسِ. *"Ramazan ayı ki - insanlara doğru yolu gösteren- Kur'ân, onda indirilmiş-*

tir." (el-Bakara, 2/185).

***Mutasarrıf olmayan zarflar:** Asla zarf olmaktan ayrılmayan kelimeler: بَيْنَا *İken, olduğu halde,* بَيْنَمَا *İken, olduğu halde,* عَوْضُ *Asla,* قَطُّ *Asla, sonsuza dek,* lafızları gibi. Veya (مِنْ) cer edatı ile mecrur olan عِنْدَ *Yanında* ve قَبْلَ *...den önce,"* gibi kelimeler.

مَا فَعَلْتُهُ قَطُّ. *Onu, asla yapmadım.*

مَا هَجَرْتُهُ قَطُّ. *Onu asla terketmedim.*

وَ يَقُولُونَ هُوَ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ وَمَا هُوَ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ. *"Ve bu Allah katındandır, derler. Halbuki o Allah katından değildir."* (Âl-i İmrân, 3/78). لاَ أَفْعَلُهُ عَوْضُ. *Onu ebediyen yapmayacağım.*

لاَ أُفَارِقُهُ عَوْضُ. *Ebediyyen ondan ayrılmayacağım.*

بَيْنَا / بَيْنَمَا أَنَا ذَاهِبٌ حَضَرَ الْغَائِبُ. *Ben giderken, gaib geldi.*

Mürekkeb (terkip halindeki) zarflar ve izâfet halinde kullanılan zarflar da bu kısımdan sayılır:

صَبَاحَ صَبَاحَ *Sabah sabah,* بَيْنَ بَيْنَ *İkisi arası, şöyle böyle,* صَبَاحَ مَسَاءَ *Sabah- akşam, devamlı,* ذُو صَبَاحٍ *Bir sabah,* ذَاتَ مَرَّةٍ *Bir defasında.*

Sıfat olan bazı kelimelerin, zarf kabul edilmemesi, çirkin görülmüştür:

سِيرَ عَلَيْهِ طَوِيلاً (أي زَمَنًا طَوِيلاً). *Uzun süre o tarzda, hareket edildi.*

سِيرَ عَلَيْهِ حَدِيثًا (أي سَيْرًا حَدِيثًا). *O tarzda modern bir yürüyüşle yürüdü.*

* Mef'ûlü fîhte cer edatı olarak (مِنْ- بِ-فِي-لِ) edatları kullanılır: جَلَسْتُ فِي الْمَكْتَبَةِ. *Kütüphanede oturdum.*

صَلَّيْتُ فِي الْمَسْجِدِ. *Camide namaz kıldım.*

وُلِدَ بِالْقَاهِرَةِ. *Kahire'de doğdu.*

طُبِعَ هَذَا الكِتَابُ بِالْكُوَيْتِ. *Bu kitap, Küveyt'te basıldı.*

أَقِمِ الصَّلَوةَ لِدُلُوكِ الشَّمْسِ إِلى غَسَقِ اللَّيْلِ. *" Güneşin batıya kaymasından, gecenin karanlığı bastırıncaya kadar namazı kıl."* (el-İsrâ, 17/78).

* مِنْ cer edatı, zarflardan yalnız şunların önüne gelir:

عِنْدَ *Yanında,* لَدَى *Yanında, katında,* قَبْلُ *Önce,*

بَعْدُ *Sonra,* لَدُنْ *Katından, tarafından,* ve yön isimleri.

وَمَا النَّصْرُ إِلاَّ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ. *" Zafer, ancak Allah katındandır."* (Âl-i İmrân, 3/126).

قَدْ بَلَغْتَ مِنْ لَدُنِّي عُذْرًا. *" Hakikaten benim tarafımdan ileri sürülebilecek son mazerete ulaştın."* (el-Kehf, 18/76)

يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَنْفِقُوا مِنْ قَبْلِ أَنْ يَأْتِيَ يَوْمٌ لاَ بَيْعٌ فِيهِ وَلاَ خُلَّةٌ وَلاَ شَفَاعَةٌ.... *" Ey iman edenler! Alışverişin, dostluğun ve şefâatın olmayacağı bir gün gelmeden önce, size verdiğimiz rızıktan (Allah için) harcayın."* (el-Bakara,2/254)

قَالَتْ هُوَ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ... *" (Meryem) dedi ki: "O Allah katındandır."* (Âl-i İmrân, 3/70).

Mef'ûlü fîhin müteâllakı: Yâni bağlı olduğu fiil veya müştak kelime. Mefûlü fîhin mutlaka bir müteâllakı vardır.

صُمْتُ يَوْمًا. *Bir gün oruç uttum.* Bu misalde zarfın müteallakı, صَامَ fiilidir. تَنَزَّهْتُ يَوْمَ الْجُمُعَةِ. *Cuma günü gezintiye çıktım.* أَنَا وَاقِفٌ أَمَامَكَ. *Ben önünde ayakta durmaktayım.* العُصْفُورُ (مَوْجُودٌ) فَوْقَ الشَّجَرَةِ. *Serçe ağacın üzerindedir.* (Ayrıca bk. Zarflar).

C) el-Mef'ûlün li eclih (المَفْعُولُ لأَجْلِهِ) : Fiilin yapılış sebebini ve hikmetini belirten ve fiilin lafzından olmayan masdar. Mefûlü li eclih, zaman ve fâilde fiiline ortak olan ve kalb ile yapılan bir şeye delalet eden mansub bir masdardır. Mef'ûlü li eclihi, başında ال ta'rif edatı yoksa ve müzâf değilse, çoğunlukla mansub olur. Şayet ال ta'rif edatı ile ma'rife ise, sebebiyet bildiren cer edatlarından :(مِنْ - بِ - فِي - لِ) birisinden sonra mecrur olarak gelir:

وَقَفَ الجُنْدِيُّ إِجْلَالاً لِلأَمِيرِ. *Asker, başkana saygı göstermek için ayakta durdu.* Bu misalde إِجْلَالاً lafzı, bir masdar olup kendinden önceki fiilin sebebini belirtiyor. Ve zaman açısından ona ortaktır. Çünkü saygı ve ayakta durmak aynı zamanda meydana gelmiştir. Mefûlü li eclih, fiil ile fâilde de ortakdır. Çünkü ayağa kalkmak ve saygı göstermek bir fâilden meydana gelmiştir. Mefûlü li eclihi, fiilin lafzından olmadığı için fiile aykırıdır.

سَافَرْتُ طَلَبًا لِلْعِلْمِ. *İlmi öğrenmek için yolculuğa çıktım.*

وَقَفْتُ اِحْتِرَامًا لِلْمُعَلِّمِ. *Öğretmene saygı göstermek için ayağa kalktım*

زُرْتُكَ اِطْمِئْنَانًا إِلَيْكَ. *İçin rahat olsun diye seni ziyaret ettim.*

ذَهَبْتُ إِلَى الرِّيفِ طَلَبًا لِلرَّاحَةِ. *Dinlenmek istediğim için çiftliğe gittim.*

* Mefûlü li eclihinin başında ال tarif edatı bulunduğunda çoğunlukla harf-i cer ile mecrur olur:

سَافَرْتُ لِلرَّغْبَةِ فِي الْعِلْمِ. *İlme rağbet ettiğim için yolculuğa çıktım.*

أَفْصَحَ عَنْهُ لِلشَّفْقَةِ عَلَيْهِ. *Ona acıdığı için, onun yerine açıklama yaptı.*

* Şayet müzâf olursa, hem mansub, hem de harf-i cer ile mecrur gelebilir. Mansûb mefûlü li eclihi için örnek:

وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَشْرِي نَفْسَهُ ابْتِغَاءَ مَرْضَاةِ اللَّهِ. *"İnsanlardan bazısı da Allah'ın rızasını kazanmak için kendisini fedâ eder."* (el-Bakara, 2/207).

* Mecrûr mefûlü li eclihi için misaller:

وَإِنَّ مِنْهَا لَمَا يَهْبِطُ مِنْ خَشْيَةِ اللَّهِ. *" Çünkü öyle taşlar vardır ki, Allah korkusundan dolayı aşağı yuvarlanır.* (el-Bakara, 2/74).

وَلَا تَقْتُلُوا أَوْلَادَكُمْ مِنْ إِمْلَاقٍ. *"Yoksulluktan dolayı çocuklarınızı öldürmeyin."* (el-En'âm, 6/151)

قَصَدْتُ الْمَدْرَسَةَ لِلدَّرْسِ. *Ders için okula yöneldim.*

وَعَدْتُكَ أَمْسِ لِلسَّفَرِ غَدًا. *Yarın yolculuğa çıkmak için, dün*

sana söz verdim.

* Gramer âlimleri, mefûlü li eclihin mansûb (harf-i cersiz) olması için yedi hususu şart koşmuşlar:

1- Masdar olması gerekir: جِئْتُكَ الْمَدْرَسَةَ. *Okul için sana geldim.* Veya جِئْتُكَ لِلْمَاءِ. *Su için sana geldim."* denilmez. Çünkü iki misalde de mefûlü li eclihi masdar değildir.

2- Kalb ile yapılan fiillerden olması gerekir: Yâni saygı, hürmet, korku, cesaret, istek, rağbet, çekinme, ilim ve bilgisizlik ve benzeri mefhumlara delâlet etmesi gerekir:

جِئْتُكَ كِتَابَةً لِلرِّسَالَةِ. *Mektup yazmak için sana geldim.*

3- Mansub ise nekire olması tercih edilir: جِئْتُكَ الْعِلْمَ. *İlim için sana geldim"* denilmez.

4- Mefûlü li eclihi ile, fiili aynı zamanda yapılmalıdır:

جِئْتُكَ طَمَعًا بِلِقَائِكَ. *Seninle görüşmek istediğim için sana geldim.*

قَتَلْتُهُ خَوْفًا مِنْ بَطْشِهِ. *Onun zorbalığından korktuğum için onu öldürdüm.*

أَدَّبْتُهُ إِصْلَاحًا لَهُ. *Onu ıslah etmek için terbiye ettim.* Veya سَافَرْتُ الْعِلْمَ. *İlme yolculuk ettim.* " denilmez. Çünkü bu misallerin hiç birinde fiilin zamanı ile mefûlü li eclihinin zamanı bir değildir.

5- Mefûlü li ecilihi ile fiilin fâili aynı şey olmalıdır:

أَجَبْتُ الصَّارِخَ لاسْتِغَاثَتِه. *Yardım istediği için, imdat isteyene cevap verdim.* Bu misalde, mefûlü li ecilihi ve fiilinin fâili ayrı kimselerdir. Onun için harf-i cerli gelmiş, mansub gelmemiş.

وَقَفْتُ احْتِرَامَكَ لِي. *Senin bana saygı göstermen için ayakta durdum."* denilmez. Çünkü ayağa kalkmanın ve saygı göstermenin fâilleri değişik şahıslardır. Ama وَقَفْتُ لاِحْتِرَامِكَ. *Sana saygı göstermek için ayağa kalktım."* diye harf-i cerli söylenir.

6- Mefûlü li eclihi, fiilin meydana gelmesine sebep olmalıdır. Şöyle ki : لِمَ فَعَلْتَ؟ *Neden (böyle) yaptın?* sözüne cevap olması uygun olmalıdır:

وَقَفْتُ احْتِرَامًا لَكَ. *Sana saygı göstermek için ayağa kalktım."* dediğin zaman, احْتِرَامًا لَكَ *Sana saygı göstermek için"* ibaresi, sana şöyle bir soru soranın cevabı yerine geçer:

لِمَ وَقَفْتَ؟ *Neden ayağa kalktın?*

Şayet masdar, fiilin meydana geliş sebebini belirtmiyorsa, mefûlü li eclih olarak nasbedilmez. Bilâkis cümledeki durumuna göre irâb edilir: عَبَدْتُ اللَّهَ عِبَادَةً. *Allah'a iyice ibâdet ettim.* Bu misalde, عِبَادَةً kelimesi mefûlü mutlakdır.

7- Âmilinden ayrı bir lafız (kelime) olmalıdır:

أَدَّبْتُكَ لِتَأْدِيبِ أَمْثَالِكَ. *Benzerlerini terbiye etmek için, seni terbiye ettim.* Bu misalde تَأْدِيب ibâresi, lafız olarak âmiline ortak olduğu için harfi cer ile mecrur olmuştur.

Bu şartlardan birini kapsamayan mefûlü li ecilihi, sebebi-

yet bildiren cer edatlarından birisi ile mecrûr etmek gerekir:
سَافَرْتُ إِلَى مَكَّةَ لِلْعُمْرَةِ. *Ömre için Mekke'ye yolculuk ettim (gittim).*

جِئْتُكَ لِكِتَابَةِ الرِّسَالَةِ. *Sana mektup yazmak için geldim.*

Aşağıda zikredilen misaller, mefûlü li eclihi değildir:
وَالأَرْضَ وَضَعَهَا لِلْأَنَامِ. *"Allah, yeryüzünü canlı varlıklar için (kendi yörüngesine) koydu."* (Rahmân, 55/10). Bu misâlde الأَنَام ibaresi, masdar olmadığı için mefûlü li ecilihi değildir.

أَحْسَنْتُ إِلَيْكَ لِإِحْسَانِكَ. *İyiliğin için sana iyilik ettim.* Birşey kendi nefsine illet ve sebep olmadığı için, لِإِحْسَانِكَ ibaresi mefûlü li ecilihi değildir.

جِئْتُكَ اليَوْمَ لِلإِكْرَامِ غَدًا. *Yarın ikrâmda bulunmak için bugün sana geldim.* Zamanları bir olmadığı için mefûlü li eclihi değildir.

Ebû Şâkir el-Hüzelî'nin şu şiirinde fâilleri aynı olmadığı için, mefûlü li ecilihi değildir.
وَ إِنِّي لَتَعْرُونِي لِذِكْرَاكِ هِزَّةٌ * كَمَا انْتَفَضَ الْعُصْفُورُ بَلَّلَهُ الْقَطْرُ *Ve muhakkak ki ben seni andığımdan dolayı bir neşe ve sevinç beni almaktadır. Yağmurun ıslattığı serçenin silkinmesi gibi.*
أَقِمِ الصَّلَاةَ لِدُلُوكِ الشَّمْسِ. *" Güneşin batıya kaymasından ... e kadar namazı dosdoğru kıl!"* (el-İsrâ, 17)78). Bu misalde, zaman ve fâilde birlik olmadığı için mefûlü li ecilihi değildir.

Mefûlü li ecilihi şu hallerde bulunur:

*Başında tarif edatı ال bulunmaz ve müzâf değildir. Mefû-

lü li eclihi'de ال ta'rif edatı ve izâfetin bulunmaması durumunda, kurala uygun olanı mansub olmasıdır:

زُيِّنَتِ الْمَدِينَةُ إِكْرَامًا لِلْقَادِمِ. *Şehir, ona gelene ikram için süslendi.*

تَاجَرْتُ طَمَعًا بِالثَّرْوَةِ. *Servete göz diktiğim için ticaret yaptım.*

وَ سَافَرْتُ تَحْقِيقًا لِلرَّاحَةِ. *Dinlenmeyi gerçekleştirmek için yolculuğa çıktım.*

en-Nâbiğatü'z-Zübyâni'nin (öl.M.604), şu şiirinde olduğu gibi:

وَحَلَّتْ بُيُوتِي فِي يَفَاعٍ مُمَنَّعٍ * يَخَالُ بِي رَاعِيَ الْحُمُولَةِ طَائِرًا

حِذَارًا عَلَى أَنْ لاَ تُنَالَ مَقَادَتِي * وَلاَ نِسْوَتِي حَتَّى يَمُتْنَ حَرَائِرَا

Evlerim korunan yüksek bir yerde bulunur. Yük taşıyan develerin çobanı, benim kuş olduğumu hayal eder. Ben, boyunduruk altına alınmamam ve hür olarak ölmeleri için ve hanımlarımın (düşmanlarımın eline geçmelerinden) sakınmak için (böyle yüksek yere evimi kurdum.)

وَ أَحْتَرِمُ جِيرَانِي حُبًّا بِمَرْضَاتِهِمْ. *Rızalarını sevdiğim için, komşularıma saygı gösteriyorum.*

وَقَفَ الْجُمْهُورُ دَقِيقَةَ صَمْتٍ حِدَادًا عَلَى الشُّهَدَاءِ. *Halk, şehitleri anmak için sustuğu dakikada ayakta durdu.*

*Başında tarif edatı ال bulunur:

أُعَاشِرُ الْعُلَمَاءَ الْفَهْمَ (لِلْفَهْمِ). *Anlamak için, âlimlerle iyi geçinirim.*

وَ أَسْعَى بَيْنَ الْمُتَخَاصِمَيْنِ الصُّلْحَ (أي لِلصُّلْحِ). *Kavgalı iki kişiyi barıştırmak için çaba harcıyorum.*

وَ هَجَرْتُ مَجَالِسَ السُّوءِ النُّفُورَ مِنْهَا (أي لِلنُّفُورِ مِنْهَا). *Ve onlardan kaçmak için, kötü meclisleri (toplantı yerlerini) terkettim.* Bu son kısım çok az kullanılır. İlk iki kısım, daha fazla kullanılır.

* Müzâf olarak kullanılır:

تَاجَرْتُ طَمَعَ الثَّرْوَةِ. *Servete göz diktiğim için ticaret yaptım.*

وَ سَافَرْتُ تَحْقِيقَ الرَّاحَةِ. *Dinlenmeyi gerçekleştirmek için yolculuğa çıktım.*

وَأَحْتَرِمُ جِيرَانِي طَلَبَ مَرْضَاتِهِمْ. *Rızalarını istediğim için, komşularıma saygı gösteriyorum.*

Bir şâir şöyle demiş:

وَمَنْ يُنْفِقِ السَّاعَاتِ فِي جَمْعِ مَالِهِ * مَخَافَةَ فَقْرٍ فَالَّذِي فَعَلَ الْفَقْرُ

Kim malını toplamak için saatlerce zamanını harcarsa, fakirlik korkusundan, yaptığı şey fakirliktir.

وَلاَ تَقْتُلُوا أَوْلاَدَكُمْ خَشْيَةَ إِمْلاَقٍ. *"Açlıktan ölme korkusundan çocuklarınızı öldürmeyin."* (*el-İsrâ*, 17/13).

يَجْعَلُونَ أَصَابِعَهُمْ فِي آذَانِهِمْ مِنَ الصَّوَاعِقِ حَذَرَ الْمَوْتِ. *"Onlar, yıldırımlardan gelecek ölüm korkusuyla parmaklarını kulaklarına tıkarlar."* (el-Bakara, 2/19).

يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمُ ابْتِغَاءَ مَرْضَاةِ اللَّهِ. *" Allah'ın rızasını kazanmak için mallarını Allah yolunda harcıyorlar."* (el-Bakara, 2/265).

Hatem et-Tâi'nin (öl.M.578), şu şiirinde de mefûlü li eclih mansub gelmiştir:

وَأَغْفِرُ عَوْرَاءَ الْكَرِيمِ ادِّخَارَهُ * وَ أُعْرِضُ عَنْ شَتْمِ اللَّئِيمِ تَكَرُّمًا

Cömert, zahireyi depoladığı için, onun şaşılığını affederim. Alçak kimsenin sövmesinden nezaket göstererek yüz çeviririm.

* İzâfet yapıldığında mansub ve mecrur olması eşittir:

تَرَكْتُ الشَّرَّ حُبَّ الْخَيْرِ (أَيْ لِحُبِّ الْخَيْرِ). *İyiliği sevdiğim için, kötülüğü terkettim.*

أَ مِنْ تَذَكُّرِ جِيرَانٍ بِذِي سَلَمٍ * مَزَجْتَ دَمْعًا جَرَى مِنْ مُقْلَةٍ بِدَمٍ

Zi Selem'deki komşuları hatırlamandan dolayı mı sen gözünden akan gözyaşını kanla karıştırdın.

* Bazen mefûlü li eclihi cer edatları ile mecrur olabilir:

مَنْ أَمَّكُمْ لِرَغْبَةٍ فِيكُمْ جُبِرْ * وَمَنْ تَكُونُوا نَاصِرِيهِ يَنْتَصِرْ

Kim iyiliğinizi elde etmek için size yönelirse, o başarılı olur. Ve siz kimin yardımcısı olursanız, o zafer kazanır.

دَخَلَتْ امْرَأَةٌ النَّارَ فِي هِرَّةٍ حَبَسَتْهَا لاَ هِيَ أَطْعَمَتْهَا وَلاَ هِيَ تَرَكَتْهَا تَأْكُلُ مِنْ خَشَاشِ الأَرْضِ (أي هَوَامِّهَا و حَشَرَاتِهَا).

"Bir kadın, bağladığı bir kedi sebebiyle Cehenneme girdi. Onu ne doyurmuş, ne de yerin haşeratından yemesine müsaâde etmişti." (*Müslim*, Birr ve's-sıla 134).

جِئْتُ طَلَبًا لِلْعِلْمِ. *İlim öğrenmek için geldim.*

يُغْضِي حَيَاءً وَ يُغْضَى مِنْ مَهَابَتِهِ * فَلاَ يُكَلِّمُ إِلاَّ حِينَ يَبْتَسِمُ

Utanmasından dolayı o gözlerini yumuyor. Ve haşmetinden dolayı ona gözler yumulur. Ancak o tebessüm ettiği zaman konuşulur.

Mefûlü li eclihi'nin başına ال tarif edatı gelirse, umûmiyetle

harf-i cer ile mecrur olur:

رَكِبْتُ الْبَحْرَ لِلاطِّلاَعِ عَلَى أَسْرَارِهِ. *Sırlarını öğrenmek için, deniz yolculuğuna çıktım.*

Bazen mansub da gelebilir:

لاَ أَقْعُدُ الْجُبْنَ الْهَيْجَاءَ * وَلَوْ تَوَالَتْ زُمَرُ الأَعْدَاءِ *Korkudan dolayı savaştan geri kalmam. Düşman grupları ardarda gelse bile.*

* Mefûlü li eclihi âmilinden önce gelebilir:

حُبًّا لِلْحُرِّيَّةِ ثُرْتُ. *Hürriyeti sevdiğim için ayaklandım.*

لِلتَّنَزُّهِ ارْتَحَلْتُ. *Gezinti yapmak için göç ettim.*

إِكْرَامًا مَنَحْتُكَ جَائِزَةً. *Saygı için, sana bir ödül bağışladım.*

*Bir karine varsa âmili hazfedilebilir:

لِمَاذَا ابْتَعَدْتَ عَنِ الْمَرِيضِ؟ *Neden hastadan uzaklaştın?* diye soran kimseye: تَجَنُّبًا لِلْعَدْوَى. *Hastalığın bulaşmasından sakınmak için.*

* Bir cümlede birden fazla mefûlü li eclihi'nin gelmesi caiz değildir:

غَفَرْتُ لَكَ إِشْفَاقًا حِرْصًا عَلَيْكَ. *Sana şefkat ettiğim ve sana düşkün olduğum için seni affettim,"* denilmez, atıf yapılarak söylenir:

غَفَرْتُ لَكَ إِشْفَاقًا وَ حِرْصًا عَلَيْكَ. *Sana şefkat ettiğim ve sana düşkün olduğum için seni affettim,"* denilebilir.

D) el-Mef'ûlü ma'ah (اَلْمَفْعُولُ مَعَهُ) : Bir fiil cümlesinden sonra veya fiil manasını taşıyan bir cümleden sonra, beraberlik

manasına gelen (وَاو) dan sonra bulunan ve fâil ile (مَعَ) *beraberlik"* manasını ifâde eden mansub isim. Bu isim, cümlenin esas rüknü değildir. Bu "vâv", kendinden sonra gelen ismin, önünde geçen cümledeki isimle beraber aynı zamanda yapıldığına delalet eder. Her iki ismin hükümde ortak olduklarını ifâde etmez.

Mefulü ma'ahu, âmilinden önce gelmez. *"Vâv'ü'l-ma'iyye"* ve mefûlu ma'ahu arasına başka bir ibarenin girmesi caiz değildir:

جَلَسَ الأَبُ وَالأُسْرَةَ. *Baba, aile ile birlikte oturdu.*

سِرْتُ وَالنَّهْرَ. *Nehir boyunca yürüdüm.*

سِرْ وَالطَّرِيقَ هَذَا. *Bu yol boyuncu yürü (ilerle).*

مَشَيْتُ وَالنَّهْرَ. *Nehir boyunca yürüdüm.*

سَافَرْتُ وَاللَّيْلَ. *Gece boyunca yolculuk yaptım.*

سَافَرْتُ وَأَخَاكَ. *Kardeşinle beraber yolculuğa çıktım.*

سِرْتُ وَالشَّاطِئَ. *Sahil boyunca yürüdüm.*

عَجِبْتُ مِنْكَ وَ زَيْدًا. *Zeyd ile olan durumuna şaştım.*

اسْتَيْقَظْتُ وَطُلُوعَ الشَّمْسِ. *Güneşin doğmasıyla uyandım.*

سِرْتُ إِلَى الْمَسْجِدِ وَ أَذَانَ الْفَجْرِ ثُمَّ غَادَرْتُهُ وَ طُلُوعَ الشَّمْسِ. *Sabah ezanıyla camiye gittim. Sonra güneşin doğmasıyla oradan (camiden) ayrıldım.*

لَوْتُرِكَ النَّاسُ وَشَأْنَهُمْ لَسَادَتِ الْفَوْضَى. *Şayet insanlar, istekleriyle başbaşa bırakılırlarsa, anarşi yaygın olur.*

لَوْ تُرِكَتِ النَّاقَةُ وَ فَصِيلَهَا لَرَضَعَهَا. *Şayet deve, sütten kesilmiş*

yavrusuyla başbaşa bırakılırsa, yavrusu mutlaka onu emer.

كُنْ وَأَبْنَاءَ جِلْدَتِكَ رُسُلَ سَلَامٍ. *Sen, aşiretinin çocukları ile birlikte barış elçileri olunuz.*

دَعِ الشِّرِّيرَ وَالزَّمَانَ. *Çok suç işleyen insanı zamana bırak!*

دَعِ الظَّالِمَ وَالأَيَّامَ. *Zâlimi, zamana bırak!*

* Şibh-i fiiller (müştak sıfatlar) de fiil gibi mef'ûlü ma'ahu'da amel ederler:

* İsmü'l-fâilin mefûlü ma'ahu'da âmel etmesi:

أَنَا سَائِرٌ وَالشَّاطِئَ. *Ben, plaj boyunca yürüyenim.*

أَنَا سَائِرٌ وَ سَاحِلَ الْبَحْرِ. *Ben, deniz sahili boyunca yürüyenim.*

*İsmü'l-mef'ûl'un mefûlü ma'ahuda âmel etmesi:

زَيْدٌ مُكْرَمٌ وَ أَخَاهُ. *Zeyd, kardeşiyle birlikte ikrâm edilendir.*

الكِتَابُ مَتْرُوكٌ وَالطَّالِبَ. *Kitap öğrenciyle başbaşa bırakılmıştır.*

* Masdarın mefûlü ma'ahuda âmel etmesi:

سَيْرُكَ وَ الشَّاطِئَ فِي الصَّبَاحِ مُفِيدٌ. *Senin sabahleyin plaj boyunca yürümen faydalıdır.*

* Sıfât-ı müşebbeh'in mefûlü ma'ahuda âmel etmesi:

الرَّجُلُ فَرِحٌ وَالْقَائِدَ. *Adam, komutanla birlikte sevinçlidir.*

*İsmü'l- fiilin mefûlü ma'ahuda âmel etmesi:

رُوَيْدَكَ وَالْمَرِيضَ. *Hasta ile birlikte yavaş ve sakin ol!*

رُوَيْدَ وَالْغَاضِبَ. *Öfkeli ile birlikte sakin ol!*

* Bazen كَيْفَ *Nasıl?* ve مَا *Ne?"* soru edatları mefûlü

ma'ahuda âmel ederler:

مَا أَنْتَ وَ زَيْدًا؟ *Zeyd ile aran nasıldır?*

مَا لَكَ وَعَلِيًّا؟ *Ali'den sana ne?*

مَا أَنْتَ وَالرِّيَاضَةَ؟ *Sporla aran nasıldır?*

كَيْفَ أَنْتَ وَالامْتِحَانَ؟ *İmtihanla aran nasıldır?*

كَيْفَ أَنْتَ وَالرِّيَاضَةَ؟ *Sporla aran nasıldır?*

كَيْفَ حَالُكَ وَالدَّرْسَ؟ *Ders ile aran nasıldır?*

Not: "vâv"'dan sonra fiil gelirse bu fiil, mefûlü ma'ahu değildir: لاَ تَقْرَأْ وَ تَنَامُ *Sen uyurken okuma!*

Bu "vâv"'dan sonra gelen isim, on durumda bulunur:

1-Beraberlik ifade etmek üzere nasbedilmesi gerekir. Atıf yapmak, manayı veya terkibi bozduğu için caiz değildir.

مَشَى الْقِطَارُ وَالشَّاطِئَ. *Kervan, kıyı boyunca yürüdü.*

رَجَعَ الْمُسَافِرُ وَالْجَبَلَ. *Yolcu, dağ boyunca döndü.*

فَأَجْمِعُوا أَمْرَكُمْ وَ شُرَكَاءَكُمْ. *"Artık siz de ortaklarınızla birlikte toplanıp yapacağınız işi kararlaştırın."* (*Yunus*, 10/71).

2- Yukarıda ta'rifte zikredilen şartlar gerçekleşmediğinde, atıf yapmak gerekir. Mefûlü ma'ahu olması caiz değildir. Fiil veya benzeri müştak kelimenin mânası, bir kaç kişinin o işte ortak olmalarını gerektiriyorsa veya beraberlik manası قَبْلُ veya بَعْدُ gibi kelimelerle bozulursa atıf gerçekleşir:

تَخَاصَمَ سَعِيدٌ وَ مُحَمَّدٌ. *Said ve Muhammed kavga ettiler.*

ظَهَرَ سَعِيدٌ وَالْقَمَرُ قَبْلَهُ. *Said ortaya çıktı. Ayda ondan önce (ortaya) çıktı.*

أَنْتَ وَ شَأْنُكَ! *Sen işine bak!*

جَاءَ مُحَمَّدٌ وَ إِبْرَاهِيمُ قَبْلَهُ. *Muhammed geldi. İbrahim de ondan önce geldi.*

3- Atıf kuralları gerçekleşmediği takdirde (yâni zamirin munfasıl şekli getirilerek atıf yapılmadığı takdirde) , "vâv"dan sonra gelen ismin mansub olması tercih edilir:

جِئْتُ وَ عَادِلاً. *Adil ile beraber geldim.*

اِذْهَبْ وَ سَمِيرًا. *Semir ile birlikte git.*

أَحْسَنْتُ إِلَيْكَ وَأَبَاكَ. *Babanla birlikte sana iylik ettim.*

مَا شَأْنُكَ وَعَلِيًّا ؟ *Senin Ali ile ne işin var?*

4-Konuşan kişinin beraberlik manasını kasdetmesi gerekir:

لاَ يَغُرَّنَّكَ الغِنَى وَالْبَطَرَ. *Zenginlik, şımarıklıkla birlikte asla seni aldatmasın.*

لاَ يُعْجِبَنَّكَ الأَكْلُ وَالشَّبَعَ. *Yemek, doymakla birlikte asla senin hoşuna gitmesin.*

5-Atıf yapıldığı takdirde, mana açısından zaaf olursa, mefûlü ma'ahu olarak nasbedilir:

كُونُوا أَنْتُمْ وَ بَنِي أَبِيكُمْ * مَكَانَ الْكُلِيَتَيْنِ مِنَ الطِّحَالِ *Siz, babanızın oğullarıyla birlikte iki böbreğin dalakla olan konumu gibi olunuz.*

6-Atıf yapmak manayı bozmazsa ve kurallara aykırı değilse, atıf tercih edilir:

سَارَ الْقَائِدُ وَالْجَيْشُ. *Komutan ve ordu yürüdü.*

سِرْتُ أَنَا وَ عَادِلٌ. *Ben ve Adil yürüdük.*

7- "vâv"dan sonra cümle gelirse, mefulu ma'ahu değil, hal olarak kabul edilir:

أَقْبَلَ أَخِي وَ النَّاسُ حَوْلَهُ. *Kardeşim, insanlar onun etrafında oldukları halde geldi.*

8-Önce geçen isme atıf yapmak, veya mefulü ma'ahu olarak nasbedilmesi caizdir. Bu durumda atıf tercih edilir:

أَشْفَقَ الْمُعَلِّمُ وَ التِّلْمِيذُ عَلَى الْمِسْكِينِ. *Öğretmen ve öğrenci yoksula şefkat ettiler.*

9- Atıf ve beraberliğin her ikisi de caiz olur. Ancak beraberlik tercih edilir. Bu da lafzî veya mânevî bir kusurdan kaçınmak içindir.

Lafzî kusurla ilgili örnekler:

جِئْتُ وَ الْمُعَلِّمَ. *Ben, öğretmenle birlikte geldim.*

اذْهَبْ وَصَدِيقَكَ إِلَيْهِ. *Arkadaşınla beraber onun yanına git!*

Bu misallerde, zamir üzerine atıf yapmak için, munfasıl bir zamiri getirmek gerekir.

* Mânevî engel için misaller:

لاَ تَرْغَبِ الْجَنَّةَ وَ الذُّلَّ. *Zilletle (alçaklıkla) birlikte Cenneti isteme!*

حَضَرَ أَحْمَدُ وَ طُلُوعَ الشَّمْسِ. *Ahmed güneş doğarken geldi.*

10- Atıf ve beraberliğin ikisi de caiz olmaz.

عَلَّفْتُهَا تِبْنًا وَ مَاءً بَارِدًا * حَتَّى شَتَتْ هُمَّالَةً عَيْنَاهَا *Ona (hayvana) samanı yem olarak yedirdim ve soğuk suyu (içirdim). Nihâyet onun iki gözü, gözyaşlarını dağıttı. (Gözünden yaşlar aktı.)* Bu misalde, مَاءً بَارِدًا ibaresini ne atıf yapmak, ne de beraberlik manasında kullanmak caizdir. Çünkü su içirilir. Öyle ise bu ibare, hazfedilmiş سَقَيْتُهَا *Ona içirdim,"* fiilinin mef'ûlü bihidir.

E) Mef'ûlü mutlak (اَلْمَفْعُولُ الْمُطْلَقُ) : Fiilin masdarından yapılan veya aynı manaya gelen başka bir fiilin masdarından yapılan ve fiilden sonra zikredilen, onun manasını pekiştiren veya onun nevini veya sayısını belirten mansub bir isimdir:

Mefûlü mutlak üç kısma ayrılır:

a) Mefûlü mutlak tekidî (لِلتَّأْكِيدِ) : Fiilin manasını pekiştirmek için kullanılır:

قَتَلَ الحَارِسُ اللِّصَّ قَتْلاً. *Bekçi hırsızı iyice öldürdü.*

نَامَ المَرِيضُ نَوْمًا. *Hasta öyle uyudu ki!*

قُمْتُ قِيَامًا. *Öyle ayağa kalktım ki!*

ضَرَبْتُهُ ضَرْبًا. *Ona bir dayak attım ki!*

عَمَّرَ المُسْلِمُونَ الأَرْضَ تَعْمِيرًا. *Müslümanlar, yeryüzünü o kadar imar ettiler ki!* قَعَدْتُ قُعُودًا. *O kadar oturdum ki!*

طَارَ الْعُصْفُورُ فِي الْجَوِّ طَيَرَانًا. *Serçe havada öyle uçtu ki!*

صَلُّوا عَلَيْهِ وَ سَلِّمُوا تَسْلِيمًا. *" Siz de ona salât edin ve ona tam bir teslimiyetle selam verin."(el-Ahzâb, 33/56).*

اِسْعَ لِلْمَعْرُوفِ سَعْيًا. *İyilik yapmak için çok çaba harca!*

لَعِبَ حَسَنٌ لَعْبًا. *Hasan, yice oynadı.*

خَطَفَ الثَّعْلَبُ الدَّجَاجَةَ خَطْفًا. *Tilki, tavuğu öyle süratle kaptı ki!*

شَرِبَ الطِّفْلُ اللَّبَنَ شُرْبًا. *Çocuk, sütü öyle içti ki!*

قَرَأْتُ قِرَاءَةً. *İyice okudum.*

يَدْفَعُ الفَقْرُ صَاحِبَهُ دَفْعًا إِلَى الرَّذِيلَةِ. *Fakirlik, sahibini kötülüğe öyle sürükler ki!*

وَ كَلَّمَ اللَّهُ مُوسَى تَكْلِيمًا. *" Allah, Musa ile güzelce bir konuştu."* (en-Nisâ, 4/164).

b) Mefulü mutlak nevi (لِبَيَانِ النَّوْعِ) : Fiilin nevini ve çeşidini belirtmek için kullanılır. Bu mef'ûle ya bir sıfat ilâve edilir veya izâfet halinde bulunur:

اِصْبِرْ صَبْرًا جَمِيلاً. *Güzel bir sabırla sabret (veya güzelce sabret).*

فَرَّ الْمُجْرِمُ فِرَارَ اللِّصِّ. *Suçlu, hırsızın kaçışıyla kaçtı.*

سِرْتُ سَيْرَ الصَّالِحِينَ. *Sâlih insanlar gibi davrandım.*

رَحَلَ الْمُسْتَعْمَرُ رَحِيلَ الذَّلِيلِ. *Sömürülen, zillet altındaki kimsenin göç etmesi gibi göç etti.*

فَاصْفَحِ الصَّفْحَ الْجَمِيلَ. *"Öyle ise sen güzel bir hoşgörü ile muâmele et!"* (el-Hicr, 15/85).

يَثِبُ النَّمِرُ وُثُوبَ الأَسَدِ. *Kaplan, arslan sıçrayışı gibi sıçrar.*

مَرَّ الْقِطَارُ مَرَّ السَّحَابِ. *Tren, bulut geçişi gibi geçti.*

جَرَى خَالِدٌ جَرْيًا سَرِيعًا. *Halit, süratli bir şekilde koştu.*

نِمْتُ نَوْمَةَ الأَطْفَالِ. *Çocuklar gibi uyudum.*

سِرْ سَيْرَ الْفُضَلاَءِ. *Faziletli insanlar gibi davran!*

سِرْتُ سَيْرَ الْعُقَلاَءِ. *Akıllı insanlar gibi davrandım.*

سَلَكْتُ سُلُوكَ الصَّالِحِينَ. *Salih insanlar gibi davrandım.*

يَمُوتُ الْجَاهِلُ مِيتَةَ سُوءٍ. *Cahil kötü bir şekilde ölür.*

فَأَخَذْنَاهُمْ أَخْذَ عَزِيزٍ مُقْتَدِرٍ. *"Bunun üzerine biz de onları, güçlü ve kuvvetili birinin yakalayışı ile yakaladık."* (el-Kamer, 54/42).

هُوَ فَرِحَ فَرَحًا عَظِيمًابِعَوْدَتِهِ مِنَ الأَسْرِ. *O esirlikten dönmekle çok büyük bir sevinçle sevindi.*

فَأَمَّا مَنْ أُوتِيَ كِتَابَهُ بِيَمِينِهِ فَسَوْفَ يُحَاسَبُ حِسَابًا يَسِيرًا. *"(O vakit) kimin amel defteri sağ elinden verilirse; O kolay bir hesap ile sorguya çekilecek."* (el-İnşikâk, 84/7-8).

كَلاَّ إِذَا دُكَّتِ الأَرْضُ دَكًّا دَكًّا. *"Hayır! (Böyle yapmayın) yeryüzü birbiri ardınca dümdüz olduğu zaman."* (el-Fecr, 89/21).

إِذَا زُلْزِلَتِ الأَرْضُ زِلْزَالَهَا. *"Yeryüzü o şiddetli sarsıntı ile sarsıldığı zaman."* (ez-Zilzâl, 99/1).

c) Mefûlü mutlak 'adedî (لِبَيَانِ الْعَدَدِ) : Fiilin sayısını belirtmek için kullanılır:

دَقَّتِ السَّاعَةُ دَقَّتَيْنِ. *Saat iki defa çaldı.*

دَقَّتِ السَّاعَةُ ثَلاَثَ مَرَّاتٍ. *Saat üç defa çaldı.*

أَكَلَ عَلِيٌّ أَكْلَتَيْنِ. *Ali iki defa yemek yedi.*

خَطَبْتُ فِي الْجُمْهُورِ ثَلاَثَ مَرَّاتٍ. *Halka üç defa hitap ettim.*

قَرَأْتُ الْكِتَابَ قِرَاءَتَيْنِ. *Kitabı, iki defa okudum.*

يَدُورُ الْمُسْلِمُونَ سَبْعَ دَوْرَاتٍ حَوْلَ الْكَعْبَةِ. *Müslümanlar, Kabe'nin etrafında yedi sefer dönerler.*

ثُمَّ لَمْ يَأْتُوا بِأَرْبَعَةِ شُهَدَاءَ فَاجْلِدُوهُمْ ثَمَانِينَ جَلْدَةً. *"...sonra bu iddiâlarını doğrulayacak dört şahit getirmeyenlere seksen değnek vurun."* (*en-Nur*, 24/4).

كَافَأْتُهُ خَمْسَ مُكَافَآتٍ. *Onu beş defa ödüllendirdim.*

زُرْتُهُ ثَلاَثًا. *Üç defa onu ziyaret ettim.*

فَاجْلِدُوا كُلَّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا مِائَةَ جَلْدَةٍ. *" Onlardan (zina eden erkek ve kadına) herbirine yüz değnek vurunuz."* (*en-Nur*, 24/2).

قَرَأْتُ ثَلاَثَ قِرَاءَاتٍ. *Üç defa okudum.*

قَابَلْتُهُ خَمْسِينَ مُقَابَلَةً. *Onunla elli defa görüştüm.*

تَدُورُ الأَرْضُ دَوْرَةً فِي اليَوْمِ. *Yeryüzü, günde bir defa döner.*

اِفْعَلِ الْخَيْرَ كُلَّ يَوْمٍ مَرَّةً أو مَرَّتَيْنِ. *Hergün bir defa veya iki defa iyilik et.*

Not: Fiil veya muştak bir kelimeden sonra gelen sayı, ikiden fazla ise mefûlü mutlak olur.

*** Mefûlü mutlak yerine geçen bazı ibâreler:**

1- Fiil ile aynı anlama gelen kelime, onun mef'ûlü mutlakı yerine kullanılır:

كَرِهْتُهُ بُغْضًا. *Ondan iyice nefret ettim.*

جَلَسْتُ قُعُودًا. *İyice oturdum.* وَمَقْتُهُ حُبًّا. *Onu iyice sevdim.*

سَرَّنِي فَرَحًا. *O beni iyice sevindirdi.*

2-Kökleri, birbirine yakın olan masdarlar mefûlü mutlak olabilirler:

وَاللَّهُ أَنْبَتَكُمْ مِنَ الأَرْضِ نَبَاتًا. *" Allah, sizi, yerden bir bitki (bitirir) gibi bitirdi."* (Nûh, 71/17).

وَ تَبَتَّلْ إِلَيْهِ تَبْتِيلاً. *"Bütün varlığınla ona (Allah'a) yönel!"* (el-Müzzemmil, 73/8).

وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا كِذَّابًا. *" Ve onlar, âyetlerimizi de alabildiklerine yalanlamışlardı."* (en-Nebe', 78/28).

3- Masdarın nevini belirten şey, mefûlü mutlak olabilir:

رَجَعَ الْقَهْقَرَى. *Arkasına bakmadan geri çekildi.*

نَظَرَ شَزْرًا. *Yan baktı, göz ucuyla baktı.*

قَعَدَ الْقُرْفُصَاءَ. *Çömelerek oturdu.*

4- Mefûlü mutlakın âletine delalet eden şey mefûlü mutlak olabilir:

سَقَيْتُهُ كُوبًا. *Ona bir bardak (su) içirdim.*

ضَرَبْتُهُ سَوْطًا. *Onu bir kırbaçla dövdüm.*

ضَرَبْتُ عَدُوِّي سَوْطًا أَوْ عَصًا. *Düşmanımı bir kırbaç veya sopa ile dövdüm.*

وَ رَشَقْتُهُ رَصَاصَةً أَوْ قَذِيفَةً. *Ve onu bir mermi veya şarapnel ile vurdum.* لَعِبْتُ كُرَةَ الْقَدَمِ. *Futbol oynadım.*

Ayrıca başka şeyler de mefulu mutlakın yerine geçer:

5 -İsmü'l-masdar: كَلَّمْتُهُ كَلاَمًا. *Onunla iyice konuştum.*

أَعْطَيْتُكَ عَطَاءً. *Sana bir bağışta bulundum.*

سَلَّمْتُ سَلاَمًا. *Öyle selam verdim ki!*

تَوَضَّأَ وُضُوءً. *İyici abdest aldı.* اغْتَسَلْتُ غُسْلاً. *İyice yıkandım.*

كَلَّمَنِي زَيْدٌ كَلاَمًا مُفِيدًا. *Zeyd benimle faydalı bir konuşma yaptı.* أَعْطَى عَطَاءً. *Öyle bağışta bulundu ki!*

فَإِنِّي أُعَذِّبُهُ عَذَابًا لاَ أُعَذِّبُهُ أَحَدًا مِنَ الْعَالَمِينَ. *"Âlemlerden hiç kimseye yapamayacağım bir azapla ona azap ederim."* (el-En'âm, 5/115).

6- Mefûlü mutlakın sıfatı:

أَكْرَمْتُهُ أَحْسَنَ الإِكْرَامِ. *Ona en güzel şekilde ikramda bulundum.*

خَاطَبْتُهُ أَحْسَنَ الْخِطَابِ. *Ona en güzel hitapla hitap ettim.*

صَبَرْتُ أَجْمَلَ الصَّبْرِ (أَيْ صَبَرْتُ صَبْرًا أَجْمَلَ الصَّبْرِ). *En güzel sabırla sabrettim.*

وَاذْكُرُوا اللَّهَ كَثِيرًا لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ. *" Allah'ı çokça anın ki kurtuluşa eresiniz.!"* (el-Enfâl, 8/45).

سِرْتُ أَحْسَنَ السَّيْرِ. *En güzel davranışta bulundum.*

7- كُلٌّ ve بَعْضُ kelimeleri, fiilin masdarına müzâf olduklarında mefûlü mutlakın yerine kullanılır:

اِعْمَلْ بِجِدٍّ ثُمَّ رَوِّحْ عَنْ نَفْسِكَ بَعْضَ التَّرْوِيحِ. *Bütün çabanla çalış. Sonra kendi nefsini biraz dinlendir.*

فَلاَ تَمِيلُوا كُلَّ الْمَيْلِ فَتَذَرُوهَا كَالْمُعَلَّقَةِ. *"Öyle ise birine tamamen meyledip diğerini askıda (kocasızmış gibi) bırakma-*

yın." (en-Nisâ, 4/129).

زَيْدٌ يَجِدُّ كُلَّ الْجِدِّ. *Zeyd, bütün çabasıyla çalışıyor.*

أَكْرَمْتُهُ كُلَّ الإِكْرَامِ. *Ona tam bir ikramda bulundum.*

أَكْرَمْتُهُ بَعْضَ الإِكْرَامِ. *Ona biraz ikramda bulundum.*

اِجْتَهَدْتُ بَعْضَ الاجْتِهَادِ. *Biraz çalışmayla çalıştım.*

اِنْتَظَرْتُ بَعْضَ الانْتِظَارِ. *Biraz bekledim.*

* Masdar, fiil gibi amel ederek mefûlü mutlak alır:

فَإِنَّ جَهَنَّمَ جَزَاؤُكُمْ جَزَاءً مَوْفُورًا. *"Şüphesiz ki mükemmel ve tam ceza olarak Cehennem sizin cezanızdır."* (el-İsrâ, 17/63).

سُرِرْتُ لِفَوْزِكَ فَوْزًا لَمْ يَكُنْ لأَحَدٍ. *Hiç kimseye nasip olmayan bir başarı ile başarmana sevindim.*

*İsmü'l-fâil, fiil gibi amel ederek mefûlü mutlak alır:

وَالصَّافَّاتِ صَفًّا. *"Andolsun o saf saf dizilenlere!"* (es-Sâffât, 37/1).

إِنَّ الْمُتَوَكِّلَ عَلَى اللَّهِ تَوَكُّلاً حَقِيقِيًّا يَقُودُكَ إِلَى الْفَوْزِ فِي الدَّارَيْنِ. *Allah'a gerçek anlamda tevekkül eden kimse, seni dünya ve âhirette başarılı olmaya sevkeder.*

يَا أَيُّهَا الإِنْسَانُ إِنَّكَ كَادِحٌ إِلَى رَبِّكَ كَدْحًا فَمُلَاقِيهِ. *"Ey insan! Şüphesiz sen, Rabbine doğru (varan yolda) çalışıp çaba göstermektesin ve nihâyet ona kavuşacaksın"* (el-İnşikâk, 84/6).

فَرِحْتُ بِالْمُجْتَهِدِ اِجْتِهَادًا صَادِقًا بِدِرَاسَتِهِ. *Öğreniminde samimî bir çalışma ile çalışan kimseye sevindim.*

* İsmü'l-mefûl, fiil gibi amel ederek mefûlü mutlak alır:

اللَّحْمُ مَأْكُولٌ أَكْلاً. *Et, öyle yeyilir ki!*

هَذَا الرَّجُلُ مَحْبُوبٌ حُبًّا شَدِيدًا بَيْنَ قَوْمِهِ. *Bu adam, kavmi arasında çok büyük bir sevgi ile sevilendir.*

* Mübâlağa ismü'l-fâil, fiil gibi amel ederek mefûlü mutlak alır: زَيْدٌ ضَرَّابٌ ضَرْبًا. *Zeyd, çok dövücüdür.*

* Fiilin masdarına işaret eden ismi işâret, mef'ûlü mutlak olur. İster fiilin masdarı ismi işaretten sonra gelsin:

جَلَسْتُ هَذَا الْجُلُوسَ. *Bu oturuşla oturdum.*

عَلَّمَنِي هَذَا الْعِلْمَ أُسْتَاذِي. *Bu ilmi, hocam bana öğretti.*

اسْتَرَحْتُ تِلْكَ الاسْتِرَاحَةَ. *O dinlenme ile dinlendim.*

يَقْرَأُ عَلِيٌّ تِلْكَ الْقِرَاءَةَ الَّتِي يَسْمَعُهَا مِنَ الأُسْتَاذِ. *Ali, hocadan duyduğu o kırâate göre okuyor.*

هَلْ صَبَرْتَ صَبْرًا جَمِيلاً؟ *Güzel bir sabırla sabrettin mi?* şeklinde bir soru soran kimse cevap olarak: صَبَرْتُ ذَلِكَ. *Onu sabrettim."* demen gibi.

هَلْ فَعَلْتَ فِعْلاً حَسَنًا؟ *Güzel bir iş yaptın mı?* diye soran kimseye cevap olarak: فَعَلْتُ ذَلِكَ. *Onu yaptım"* demen gibi.

* İster ism-i işâretten sonra fiilin masdarı gelmesin:

هَلاَّ فَعَلْتَ فِعْلاً حَسَنًا. *Neden güzel bir iş yapmadın!"* diye soru soran kimsenin cevabında; فَعَلْتُ ذَلِكَ (الفِعْلَ الحَسَنَ). *O (güzel işi) yaptım."* demen gibi.

* Şayet mef'ûlü mutlak soru veya şart edatı ise, âmilinden önce gelmesi gerekir. İki soru edatı مَا ve أَيٌّ ile ilgili misaller:

مَا أَكْرَمْتَ خَالِدًا (أي أَيَّ إِكْرَامٍ أَكْرَمْتَ خَالِدًا)؟ *Halit'e ne ikram ettin?*

مَا تَضْرِبُ الْفَاجِرَ؟ *Günahkârı ne ile dövüyorsun?*

مَا أَكْرَمْتَ ضَيْفَكَ؟ *Misafirine ne ikram ettin?*

مَا احْتَرَمْتَ خَالِدًا؟ *Halit'e ne ile saygı gösterdin?*

Not : Bu misallerde مَا soru edatı mahallen mansubdur, mef'ûlü mutlakdır.

أَيَّ إِكْرَامٍ أَكْرَمْتَ خَالِدًا؟ *Halit'e nasıl ikramda bulundun?*

أَيَّ جُلُوسٍ تَجْلِسُ؟ *Hangi oturuşla oturuyorsun?*

وَ سَيَعْلَمُ الَّذِينَ ظَلَمُوا أَيَّ مُنْقَلَبٍ يَنْقَلِبُونَ. *" Ve haksızlık eden o zâlimler, hangi dönüşe (hangi akibete) döndürüleceklerini yakında bileceklerdir."* (eş-Şu'arâ', 26/227).

* مَا *Ne,* ve مَهْمَا *ne kadar... yaparsa, ne zaman, ne olursa, her neyi, nasıl* ve أَيٌّ *hangisi"* şart edatlarının mef'ûlü mutlak olmaları ile ilgili misaller:

مَا تَجْلِسْ أَجْلِسْ. *Nasıl otursan (öyle) otururum.*

مَا شِئْتَ فَاجْلِسْ. *Ne şekilde dilersen öyle otur.*

مَهْمَا تَجْلِسْ أَجْلِسْ. *Nasıl otursan, otururum.*

مَهْمَا تَقِفْ أَقِفْ. *Nasıl ayağa kalkarsan, (ben de) kalkarım.*

أَيَّ رَحِيلٍ تَرْحَلْ أَرْحَلْ. *Nasıl göç edersen, ben de (öyle) göç ederim.*

أَيَّ سَيْرٍ تَسِرْ أَسِرْ. *Nasıl yürürsen, ben de (öyle) yürürüm.*

أَيَّ جُلُوسٍ تَجْلِسْ أَجْلِسْ. *Nasıl otursan, ben de (öyle)*

otururum.

أَيَّ عَمَلٍ تَعْمَلْ أَعْمَلْ. *Sen hangi işi yaparsan, ben de (onu) yaparım.*

*(أَيٌّ) el-Kemâliyye (olgunluk manasına gelen) edat, mefûlü mutlak yerine geçer:

سَعَيْتُ أَيَّ سَعْيٍ. *Çaba harcadım, ama ne çaba!*

اِجْتَهَدْتُ أَيَّ اِجْتِهَادٍ. *Çalıştım, ama ne çalışma!*

Bazı masdarların âmili hazfedilir ve bunlar deyim halinde kullanılır. Bunlar, sekiz çeşittir:

1-Emir fiili hazfedilerek, onun yerine kullanılan masdar:

هَرَبًا مِنَ الْمَكَارِهِ (أَيْ اِهْرَبْ هَرَبًا). *Sıkıntılardan kaç!*

صَبْرًا عَلَى الْمَكَارِهِ (أَيْ اِصْبِرْ صَبْرًا عَلَى الْمَكَارِهِ). *Sıkıntılara iyice sabret!*

إِقْبَالاً عَلَى الْخَيْرِ (أَيْ أَقْبِلْ إِقْبَالاً). *İyiliğe iyice yönel!*

بَلْهًا الشَّرَّ (أَيْ اُتْرُكِ الشَّرَّ). *Kötülüğü terket!*

صَبْرًا عَلَى الْمُصِيبَةِ يَا أَخِي! (أَيْ اِصْبِرْ صَبْرًا). *Kardeşim, musibete sabret!*

شُكْرًا يَا أَخِي لِرَبِّكَ لاَ كُفْرًا. *Kardeşim, Rabbine şükret, nankörlük etme!*

صَبْرًا عَلَى الشَّدَائِدِ. *Belâlara sabret!*

2- Nehy yerine kullanılan masdar:

مَهْلاً، لاَ عَجَلَةً (أَيْ اِمْهَلْ مَهْلاً وَلاَ تَعْجَلْ عَجَلَةً). *Yavaş ol! Acele etme!*

صَبْرًا لاَ جَزَعًا (أَيْ اِصْبِرْ صَبْرًا وَلاَ تَجْزَعْ جَزَعًا). *İyice sabret, çok şikayetçi olma!*

حَمْدًا وَشُكْرًا لاَ كُفْرًا. *(Allah'a) hamd ve teşekkür et, nankörlük etme!*

3- Duâ yerine geçen masdar:

رَحْمَةً لِلْكَاذِبِ. *Yalancıya merhamet et!*

وَسَقْيًا لَكَ وَ رَعْيًا. *(Allah) sana su versin ve seni korusun!*

Duâ veya bedduâ manasına kullanılıp fiilleri kullanılmayan birçok masdar vardır: وَيْلَهُ! *Ona yazıklar olsun!*

وَيْبَهُ! *Ona yazıklar olsun!* وَيْحَهُ! *Ona yazıklar olsun!*

وَيْلٌ! *Yazıklar olsun!* ve وَيْبٌ! *Yazıklar olsun"* kelimeleri tehdit için kullanılır.

وَيْلَ زَيْدٍ! *Zeyd'e yazıklar olsun!*

وَيْلَ أَبِي لَهَبٍ! *Ebu Leheb'e yazıklar olsun!*

وَيْحَ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ! *Abdulmuttalib'e yazıklar olsun!*

4- Sorudan sonra; azarlama, hayret veya acı çekme anlamına kullanılan masdar:

أَ جُرْأَةً عَلَى الْمَكَارِهِ! *Günahlara cesaret mi ediyorsun?!*

أَ تَوَانِيًا وَ قَدْ عَلاَكَ الْمَشِيبُ! *Saçın ağardığı halde, hala gevşek mi davranıyorsun?!*

أَ ذُلاًّ وَ أَنْتَ عَزِيزٌ بِالإِيمَانِ! *Sen iman ile güçlü olduğun halde, (zilleti) alçaklığı mı kabul ediyorsun?!*

أَ إِهْمَالاً وَ أَنْتَ مَسْؤُولٌ؟! (أي أَتُهْمِلُ إِهْمَالاً ...). *Sorumlu*

olduğun halde, ihmal mı ediyorsun?!

أَكَسْلاً؟ وَقَدْ جَدَّ غَيْرُكَ! *Başkası çalıştığı halde, sen hala tembellik mi edersin?!*

5- Çokca kullanılan ve âmilleri karineden anlaşılan ve nihayet atasözü haline gelen masdarlar:

حَمْدًا وَ شُكْرًا لاَ كُفْرًا وَعَجَبًا (أي أَحْمَدُ اللَّهَ حَمْدًا وَ أَشْكُرُهُ شُكْرًا...). *Allah'a iyice hamd ederim. Ve Allah'a iyice teşekkür ederim. Ona nankörlek etmem ve yaptıklarına hayret etmem.*

عَجَبًا لَكَ. *Sana hayret ediyorum.* مَعْذِرَةً. *Özür dilerim.*

سَمْعًا وَطَاعَةً. *Baş üstüne, emirini yerine getireceğim.*

شُكْرًا. *Teşekkür ederim.* عَفْوًا. *Özür dilerim!*

حَسَنًا. *Güzel, iyi!* أَيْضًا. *Yine, tekrar, bir daha.*

فِعْلاً. *Gerçekten!* هَنِيئًا مَرِيئًا. *Afiyet şeker olsun, yarasın!*

جِدًّا. *Son derece.* مَثَلاً. *Mesela, örneğin.*

سُبْحَانَ اللَّهِ! *Allah'ı noksan sıfatlardan tenzih ederim.*

مَعَاذَ اللَّهِ! *Allah korusun!* حَاشَى اللَّهَ. *Allah münezzehtir!*

لَبَّيْكَ (أُلَبِّي لَبَّيْكَ أَيْ تَلْبِيَةً بَعْدَ تَلْبِيَةٍ). *Her dâvetine icabet ederim. Her çağrını yerine getiririm.*

سَعْدَيْكَ (أَي أُسَاعِدُ مُسَاعَدَةً بَعْدَ مُسَاعَدَةٍ). *Mutluluk dilerim!*

حَنَانَيْكَ (أي أَحِنُّ إِلَيْكَ حَنَانًا بَعْدَ حَنَانٍ). *Bize merhamet et!*

دَوَالَيْكَ (أَي أُدَاوِلُ دَوَالَيْكَ). *Tekrar tekrar yap, sıra ile yap!*

حَذَارَيْكَ (أي أُحذِّرُ مِنْكَ تَحْذِيرًا). *Senden sakındırıyorum, sakın!*

6- Kendinden önce geçen mücmel bir ismi detaylı olarak açıklayan masdar:

دَافِعُوا عَنِ الْوَطَنِ فَإِمَّا اسْتِشْهَادًا وَ إِمَّا خَلَاصًا مِنَ الْمِحْنَةِ. *Vatanı savununuz. Böylece ya şehit olacaksınız veya sıkıntıdan kurtulacaksınız.*

7- Kendinden önceki cümlenin manasını pekiştiren masdar:

أَنْتَ وَفِيٌّ حقًّا. *Gerçekten sen vefakârsın.*

وَلَنْ أَذْهَبَ اَلْبَتَّةَ/ أَو بَتًّا/ أَو بَتَّةً/ أَو بَتَاتًا. *Elbetteki ben asla gitmeyeceğim.*

إِنِّي أَعْرِفُهُ يَقِينًا (أُوقِنُ يَقِينًا). *Ben onu iyi (yakinen) tanıyorum.*

هَذَا كِتَابِي قَطْعًا (أي أَقْطَعُ بِرَأْيِي قَطْعًا). *Kesinlikle bu kitabımdır.*

كُنْتُ سَعِيدًا بِهِ حَقًّا (أي أَحِقُّ حَقًّا). *Gerçekten ben onunla mutlu oldum!*

سَرَّتْنِي رُؤْيَتُكَ حَقًّا. *Gerçekten seni görmek, beni sevindirdi.*

عَرَفْتُ الْخَبَرَ يَقِينًا. *Haberi, kesin olarak öğrendim.*

وَهُوَ خَبَرٌ صَحِيحٌ قَطْعًا. *Kesinlikle o doğru bir haberdir.*

فَشُدُّوا الوَثَاقَ فَإِمَّا مَنًّا بَعْدُ وَ إِمَّا فِدَاءً. *" Nihayet bağı sıkı bağlayın (onları esir alın). Sonra savaş sona erince, ya onları artık bir lütuf olarak karşılıksız, ya da fidye karşılığı salıverin."* (Muhammed, 47/4).

لَمْ أَرَهُ أَلْبَتَّةَ. *Kesinlikle ben onu görmedim.*

8- Masdara raci olan zamir:

أُحِبُّ زَيْدًا حُبًّا لاَ أُحِبُّهُ أَحَدًا غَيْرَهُ. *Zeyd'i öyle bir sevgiyle seviyorum ki hiç kimseyi o şekilde sevmem.*

* Bazen mefûlü mutlak'ın âmili hazfedilir ve değişik kiplerden olabilir:

a) Emir fiili olabilir:

قِيَامًا (أي قُومُوا قِيَامًا). *İyice ayağa kalkınız!*

جُلُوسًا (أي اِجْلِسُوا جُلُوسًا). *Öyle oturunuz ki!*

سُكُوتًا (أي اُسْكُتُوا سُكُوتًا). *İyice susunuz!*

b) Duâ veya bedduâ olabilir:

أَللَّهُمَّ نَصْرًا (أي اُنْصُرْنَا نَصْرًا). *Allahım, bize yardım et!*

سَقْيًا (أي اِسْقِنَا سَقْيًا). *Allah'ım bize su ver!*

رَعْيًا (أي اِرْعِنَا رَعْيًا). *Allah'ım bizi koru!*

خَيْبَةً لَهُ. *Ümidi kesilsin; zarar etsin!*

تَبًّا لِلْخَائِنِينَ. *Hainler helak olsun!*

نَصْرًا لِلْمُسْلِمِينَ وَ سُحْقًا وَهَلاَكًا لِلْكَافِرِينَ. *Allahım! müslümanlara yardım et, kafirleri yok ve helâk et!*

* İnsanlar arasında şöhret bulan bazı sözler vardır ki bunlar fiilin nevini belirten masdarları ihtivâ ederler. Fakat fiilleri hazfedilmiştir. Mefûlü mutlakı nasbeden fiil, cevazen hazfedilir. Hacdan dönen birine şöyle demen gibi:

حَجًّا مَبْرُورًا وَ ذَنْبًا مَغْفُورًا. *Haccınız kabul olsun, günahınız affedilsin!*

Yolculuktan dönen birisine şöyle denir:

قُدُومًا مُبَارَكًا / خَيْرَ مَقْدَمٍ! *Hoş geldiniz!*

سَفَرًا حَمِيدًا، وَعَوْدًا سَعِيدًا! *Yolculuğunuz övülsün, dönüşünüz kutlu olsun!*

Söz verip sözünü yerine getirmeyen kimseye şöyle denir: مَوَاعِيدَ عُرْقُوبٍ. *'Urkub'un sözleri gibi.* 'Urkub, sözünü yerine getirmemekle şöhret bulan bir adamın adıdır.

Kendisini memnun ve hoşnut etmeyen kimseye öfkelenen şahıs için şu atasözü söylenir:

غَضَبَ الْخَيْلِ عَلَى اللُّجُمِ. *Atların, gemlere öfkesi gibi.*

Bazen mefûlü mutlakın âmili vücûben hazfedilir:

كَانَ لِلصَّوْتِ هَدِيرُ هَدِيرَ الْمَوْجِ. *Sesin, dalga sesi gibi bir gürültüsü vardı.* سُمِعَ لَهُ دَوِيٌّ دَوِيَّ الرِّيحِ. *Rüzgâr uğultusuna benzeyen bir uğultusu duyuldu.*

مَرَرْتُ بِهِ فَإِذَا لَهُ صَوْتٌ صَوْتَ الْحِمَارِ. *Ona uğradım. Birde ne göreyim eşek sesine benzeyen bir sesi vardı.* (Mefûlü mutlak, bu iki misalde benzerliğe delâlet eder.)

Mefûlü mutlakın diğer bazı özellikleri:

* Fiili yerine kullanılan masdar, bazen tekrarlanır:

فَصَبْرًا فِي مَجَالِ الْمَوْتِ صَبْرًا * فَمَا نَيْلُ الْخُلُودِ بِمُسْتَطَاعِ *Öyle ise ölüm hususunda sabret, sabret! (Dünyada) ebedî kalmayı elde*

etmeye kimsenin gücü yetmez.

*Ahdiyye (belirli birşeyi ifade eden) ال ta'rif edatı mefûlü mutlakın başına gelebilir:

صَمَدْتُ الصُّمُودَ. *(Senin bildiğin) o yüceliğe yüceldim.*

*Cins manasını ifade eden ال ta'rif edatı, mefûlü mutlakın başına gelebilir:

سَافَرْتُ السَّفَرَ. *O yolculuğa, çıktım.*

جَلَسْتُ الْجُلُوسَ. *O oturuşla, oturdum.* Bu iki misalde, yolculuğun ve oturuşun cinsleri kasdediliyor.

* Mefûlü mutlak sıfat alır:

حَزِنْتُ فِي مُصِيبَتِكَ حُزْنًا شَدِيدًا. *Senin başına gelen o felakete çok fazla üzüldüm.*

* Müzâf olarak kullanılır:

صَبَرْتُ صَبْرَ الأَحْرَارِ (أي صَبَرْتُ صَبْرًا مِثْلَ صَبْرِ الأَحْرَارِ). *Hürlerin sabretmesi gibi sabrettim..*

Mefûlü mutlakla ilgili diğer bazı hükümler:

a) Tekid için ise âmilinden sonra gelmesi gerekir:

قَعَدْتُ قُعُودًا. *İyice oturdum!* قُمْتُ قِيَامًا. *Öyle kalktım ki!*

b) Şayet mefûlü mutlak-ı nev-'î veya âdedî ise (yani fiilin yapılış nevini veya sayısını belirten mefûlü mutlak ise) fiilden sonra veya önce zikredilmesi caizdir:

سِرْتُ سَيْرَ الْعُقَلاَءِ/ سَيْرَ الْعُقَلاَءِ سِرْتُ. *Akıllıların davranışı gibi davrandım.*

خَطَبْتُ فِي الْجُمْهُورِ ثَلاَثَ مَرَّاتٍ. / ثَلاَثَ مَرَّاتٍ خَطَبْتُ فِي الْجُمْهُورِ. *Üç defa halka hitap ettim.*

c) Şayet fiilin nevini veya sayısını belirten mefûlü mutlak ise ve ona delâlet eden bir karine varsa, âmilinin hazfedilmesi caizdir: أَ مَا جَلَسْتَ؟ *Oturmadın mı?"* ibaresinin cevabında: بَلَى جُلُوسًا طَوِيلاً. أَوْ جَلْسَتَيْنِ أَوْ جَلَسَاتٍ. *Bilâkis uzun bir oturuş veya iki oturuş veya oturuşlar oturdum,"* denilir.

إِنَّكَ لاَ تَهْتَمُّ بِوَاجِبِكَ. *Sen ödevine (vazifene) önem vermiyorsun"* diyen kimseye cevap olarak şöyle dersin:

بَلَى اِهْتِمَامًا كَبِيرًا. *Bilâkis, büyük bir önem veriyorum.*

ç) Nevini belirten mefûlü mutlakta şöyle denilir:

أَيَّ صَبْرٍ صَبَرْتَ؟ *Hangi sabırla sabrettin?* diye soru soran kimseye; صَبْرَ الأَحْرَارِ. *Hür insanların sabrı ile (sabrettim.)"* diye cevap verirsin.

d) Fiilini pekiştiren mef'ûlü mutlakın âmilinin hazfedilmesi, nahivcilere göre caiz değildir. Çünkü o mef'ûl, fiilini pekiştirmek için getirilmiştir. Fiil hazfedildiğinde bu gaye ortadan kalkar.

Mef'ûlü mutlak-ı te'kidînin tesniye ve cem'i yapılmaz.

Mefûlü mutlak-ı nev'i, tesniye ve cemi' olarak gelebilir:

وَتَظُنُّونَ بِاللَّهِ الظُّنُونَا. *"Ve siz Allah hakkında türlü türlü zanlarda da bulunuyordunuz."* *(el-Ahzâb, 33/10).*

Mehmûz fiil (الفِعْلُ الْمَهْمُوزُ) : Kök harflerinden biri hemze olan fiil. Mehmuz fiil, üç kısma ayrılır:

a) Mehmuzü'l-fâ: Fâü'l-fiili hemze olan fiil.

أَكَلَ – يَأْكُلُ – أَكْلاً – كُلْ – آكِلٌ – مَأْكُولٌ. *Yedi.*

أَخَذَ – يَأْخُذُ – أَخْذًا – خُذْ – آخِذٌ – مَأْخُوذٌ. *Aldı.*

b) Mehmûzü'l-'ayn: 'Aynü'l-fiili hemze olan fiil.

يَئِسَ – يَيْأَسُ – يَأْسًا – اِيْئَسْ – يَائِسٌ – مَيْؤُوسٌ. *Ümitsiz oldu.*

رَأَى – يَرَى – رُؤْيَةً – رَ – رَاءٍ – مَرْئِيٌّ. *Gördü.*

c) Mehmûzü'l-lâm: Lâmü'l-fiili hemze olan fiil.

قَرَأَ – يَقْرَأُ – قِرَاءَةً – اِقْرَأْ – قَارِئٌ – مَقْرُوءٌ. *Okudu.*

Üç harfli mehmuz fiillerin bazısında, çok kullanıldığı için emir fiilin başındaki hemze hazfedilir:

أَخَذَ – يَأْخُذُ) *Al!* خُذْ! (أَمَرَ – يَأْمُرُ) *Emret!* مُرْ!

أَكَلَ – يَأْكُلُ) *Ye!* كُلْ! (

Ayrıca bazı sülâsî mehmûz fiillerin ortasındaki hemze, emir kipinde hazfedilebilir: سَأَلَ – يَسْأَلُ / يَسَالُ) *Sor!* سَلْ!

سَلْ بَنِي إِسْرَائِيلَ. *"İsrailoğullarına sor."* (el-Bakara, 2/211).

* رَأَى *Gördü"* fiilinin müzâri ve emir kiplerinde ortadaki hemze hazfedilir. Müzâride (يَرَى) *Görüyor;* emir'de (رَ) *Gör!* şeklinde kullanılır.

Mehmûz fiilin başında iki hemze bir araya geldiğinde ve ikincisi sâkin olduğunda, sâkin olan hemze bir önceki harfin harekesine uygun bir harfe dönüşür:

أَأْمَنَ = آمَنَ. *İman etti.* أُأْمِنَ = أُومِنَ. *İman edildi.*

إِيمَانًا= إِإْمَانًا. *İman etmek.* olur.

إِيلَافٌ = إِإْلَافٌ. *Alışmak, alışkanlık haline getirmek.* gibi.

Mehmûz fiillerle ilgili misaller:

سَأَلَ سَائِلٌ بِعَذَابٍ وَاقِعٍ. *"Bir dileyen inecek azabı istedi."* (*el-Meâric*, 70/1).

أَتَى أَمْرُ اللَّهِ. *" Allah'ın emri geldi."* (*en-Nahl*, 16/1).

وَبَدَأَ خَلْقَ الإِنْسَانِ مِنْ طِينٍ. *" Ve insanı yaratmaya çamurdan başlamıştır."* (*es-Secde*, 32/7).

أَنَّ (تَوَجَّعَ). *İnledi, acı çekti.* أَمَّ (قَصَدَ). *Kasdetti.*

خُذِ الْعَفْوَ وَأْمُرْ بِالْعُرْفِ وَ أَعْرِضْ عَنِ الْجَاهِلِينَ. *"Sen af (yolunu) tut, iyiliği emret ve câhillerden yüz çevir."* (*el-A'râf*, 7/199).

وَكُلُوا وَاشْرَبُوا وَلاَ تُسْرِفُوا إِنَّهُ لاَ يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ. *"Yeyin, için fakat israf etmeyin. Şüphesiz Allah, israf edenleri sevmez."* (*el-A'râf*, 7/31).

فَاصْدَعْ بِمَا تُؤْمَرُ وَ أَعْرِضْ عَنِ الْمُشْرِكِينَ. *"(Ey peygamber!) Şimdi sen emrolunduğunu açıkça tebliğ et. Müşriklerden de yüz çevir."* (*el-Hicr*, 15/94).

وَأْمُرْ أَهْلَكَ بِالصَّلَوةِ وَاصْطَبِرْ عَلَيْهَا. *" (Ey Muhammed!) Ailene namazı emret, kendin de ona sabırla devam et."* (*Taha*, 20/132).

فَاسْئَلُوا أَهْلَ الذِّكْرِ إِنْ كُنْتُمْ لاَ تَعْلَمُونَ. *" Eğer bilmiyorsanız, ilim ehline sorunuz."* (*en-Nahl*, 16/43).

وَ أَوْفُوا بِالْعَهْدِ إِنَّ الْعَهْدَ كَانَ مَسْؤُولاً. *" Verdiğiniz sözü yerine*

getirin. Çünkü verilen söz, sorumluluk gerektirir." (el-İsrâ, 17/34).

وَإِذَا سَأَلْتُمُوهُنَّ مَتَاعًا فَاسْئَلُوهُنَّ مِنْ وَرَاءِ حِجَابٍ.

"Peygamberin hanımlarından bir şey istediğiniz zaman, perde arkasından isteyin." (el-Ahzâb, 33/53).

أَكَلَ *Yedi,"* fiilinin mâzi ma'lûm çekim cetveli:

Cem' :	**Tesniye :**	**Müfred :**
أَكَلُوا	أَكَلاَ	أَكَلَ (Gâib müzekker)
أَكَلْنَ	أَكَلَتَا	أَكَلَتْ (Gâibe müennes)
أَكَلْتُمْ	أَكَلْتُمَا	أَكَلْتَ (Muhatap müzekker)
أَكَلْتُنَّ	أَكَلْتُمَا	أَكَلْتِ (Muhataba müennes)
أَكَلْنَا	أَكَلْنَا	أَكَلْتُ (Mütekellim/Müşterek)

يَأْكُلُ *Yiyor"* fiilinin müzâri ma'lûm çekim cetveli:

Cem' :	**Tesniye :**	**Müfred :**
يَأْكُلُونَ	يَأْكُلانِ	يَأْكُلُ (Gâib müzekker)
يَأْكُلْنَ	تَأْكُلانِ	تَأْكُلُ (Gâibe müennes)
تَأْكُلُونَ	تَأْكُلانِ	تَأْكُلُ (Muhatap müzekker)
تَأْكُلْنَ	تَأْكُلانِ	تَأْكُلِينَ (Muhataba müennes)
نَأْكُلُ	نَأْكُلُ	آكُلُ (Mütekellim/Müşterek)

كُلْ *Ye!"* emr-i hazır fiilinin çekim cetveli:

Cem' :	**Tesniye :**	**Müfred :**
كُلُوا	كُلاَ	كُلْ (Müzekker)
كُلْنَ	كُلاَ	كُلِي (Müennes)

آكِلٌ *Yiyen"* ism-i fâil kipinin çekim cetveli:

Cem' :	**Tesniye :**	**Müfred :**
آكِلُونَ	آكِلاَنِ	آكِلٌ (Müzekker)
آكِلاَتٌ	آكِلَتَانِ	آكِلَةٌ (Müennes)

مَأْكُولٌ *Yeyilen!"* ism-i mefûl kipinin çekim cetveli:

Cem' :	**Tesniye :**	**Müfred :**
مَأْكُولُونَ	مَأْكُولاَنِ	مَأْكُولٌ (Müzekker)
مَأْكُولاَتٌ	مَأْكُولَتَانِ	مَأْكُولَةٌ (Müennes)

Mekûlü'l-kavl (مَقُولُ الْقَوْلِ) : Kavl kökünden türeyen fiillerin mefûlü olan cümle :

قُلْتُ : إِنِّي أُحِبُّ الصِّدْقَ. *Dedim ki: Şüphesiz ben doğruluğu severim.* قَالَ : الصَّبْرُ مِفْتَاحُ الْفَرَجِ. *Dedi ki: Sabır, kederden kurtulmanın anahtarıdır.*

قَالَ : إِنِّي عَبْدُ اللَّهِ. *"İsâ şöyle dedi: "Şüphesiz ki ben Allah'ın kuluyum."* (Meryem, 19/30). Bu misallerde, (قَالَ) den sonra gelen cümleler, mahallen mansubdur, mekûlü'l-kavldır. (Yâni (قَالَ) nin mefûludür). (Ayrıca bk. İ'râpta yeri olan cümleler).

Melfûz mümeyyez (الْمُمَيَّزُ الْمَلْفُوظُ) : Telaffuz edilen, zikredilen ve bir kelimeden ibâret olan mümeyyez. Melfûz mümeyyez, ağırlık, hacim, alan veya sayı belirten isimdir:

تَصَدَّقْتُ بِعِشْرِينَ دِينَاراً. *Yirmi dinarı sadaka olarak verdim.*

Bu misalde; عشرِينَ kelimesi, melfûz mümeyyezdir.

فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ وَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرًّا يَرَهُ. *" Kim zerre miktarı iyilik yapmışsa, onu (sevabını) görecektir. Ve kim zerre miktarı kötülük yapmışsa, onu (cezasını) görecektir."* (ez-Zilzâl, 99/7-8).

فَانْفَجَرَتْ مِنْهُ اثْنَتَا عَشْرَةَ عَيْنًا. *"Bunun üzerine ondan (taştan) on iki pınar fışkırdı."* (el-Bakara, 2/60).

قَرَأَ التِّلْمِيذُ أَحَدَ عَشَرَ كِتَابًا. *Öğrenci, on bir kitap okudu.*

اشْتَرَيْتُ سَاعَةً ذَهَبًا. *Bir altın saat satın aldım.*

أَكَلْتُ ثَلَاثَ تُفَّاحَاتٍ. *Üç elma yedim.*

عِنْدِي رِطْلٌ ذَهَبًا. *Bende bir rıtl altın var.*

اشْتَرَيْتُ صَاعًا قَمْحًا. *Bir sâ' (3.120 g.) buğday satın aldım.*

اشْتَرَيْتُ ذِرَاعًا قُمَاشًا. *Bir arşın kumaş satın aldım.*

شَرِبْتُ مِلْءَ الإِنَاءِ عَسَلًا. *Kab dolusu bal içtim.*

فَلَنْ يُقْبَلَ مِنْ أَحَدِهِمْ مِلْءُ الأَرْضِ ذَهَبًا. *" Onların hiç birinden, fidye olarak dünya dolusu altın verecek olsa dahi, kabul edilmeyecektir."* (Âl-i İmrân, 3/91). (Ayrıca bk. Temyiz)

Melhûz mümeyyez (الْمُمَيِّزُ الْمَلْحُوظُ) : Cümlede telaffuz edilmeyen, zikredilmeyen, ancak cümledeki nisbetten anlaşılan mümeyyez:

حَسُنَ عَلِيٌّ عَمَلًا. *Ali, amel (iş) bakımından güzel oldu.* Bu misaldeki mümeyyez, fiil cümlesindeki nisbet olup temyîz fâilden menkûldür حَسُنَ عَمَلُ عَلِيٍّ demektir.

غَرَسْتُ الأَرْضَ زَيْتُونًا. *Yere zeytin (ağacı) diktim.* Bu misalde

temyîz, mefûlden menkûldür. .غَرَسْتُ زَيْتُونَ الأَرْضِ demektir.

مَا أَشْجَعَهُ رَجُلاً. *O, ne cesur bir adamdır!*

أَنْتَ أَكْرَمُ النَّاسِ خُلُقًا. *Sen ahlak bakımından insanların en şereflisisin.* Bu misalde temyîz, mübtedâdan menkûldür. خُلُقُكَ أَكْرَمُ خُلُقِ النَّاسِ. demektir.

أَنْتَ أَكْثَرُ مِنِّي مَالاً (أَيْ مَالُكَ أَكْثَرُ مِنْ مَالِي). *Senin malın benimkinden daha çoktur.*

وَفَجَّرْنَا الأَرْضَ عُيُونًا(أَيْ فَجَّرْنَا عُيُونَ الأَرْضِ). *"Yeryüzünü de kaynaklar halinde fışkırttık."* (el-Kamer, 54/12)

أَنَا أَكْثَرُ مِنْكَ مَالاً وَ أَعَزُّ نَفَرًا. *"Ben malca senden daha zenginim ve insan sayısı bakımından da senden daha kuvvetliyim" (dedi.)"* (Kehf, 18/34). (Ayrıca bk. Temyîz).

Memdûd isim (الاِسْمُ الْمَمْدُودُ) : Son harfi hemze ve ondan önce zâid elif olan mu'reb isim:

بَيْضَاءُ *Beyaz,* صَحْرَاءُ *Çöl,* بِنَاءٌ *Bina, yapı,* أَقْرِبَاء *Akrabalar,* الأَرْبِعَاءُ *Çarşamba,* السَّنَاءُ *Yücelik, ululuk,* الثَّرَاءُ *Servet, zenginlik.*

* Bu hemze, ya kelimenin esas harfidir:

قَرَّاءٌ = (قَرَأَ) *Sofu, kendini ibâdete veren.*

وَضَّاءٌ =(وَضُؤَ) *Parlak, parıl parıl.*

* Veya "'vâv"' veya "yâ" harflerinden hemzeye dönüşmüştür:

سَمَاءٌ = (سَمَا – يَسْمُو) *Gök,* عَدَاءٌ =(عَدَا يَعْدُو) *Düşmanlık,*

saldırganlık. إِجْـرَاءٌ = (إِجْـرَايٌ) *Akıtmak; bir işi yürütmek,* gibi.

* Veya te'nis için kelimeye ilâve edilmiş:

حَمْرَاءُ = (أَحْمَرُ) *Kırmızı,* حَسْنَاءُ = (الأَحْسَنُ) *Güzel bayan.*

*Veya ilhâk için kelimeye ilâve edilmiştir:

حِرْبَاءُ *Bukalemun,* قُوبَاءُ *Temriye,* gibi.

*Sonu illet harfi olan bazı fiillerin masdarında, illet harfi hemzeye dönüşür: بِنَاءٌ (بَنَى – يَبْنِي) *Bina,*

إِعْطَاءٌ (أَعْطَى – يُعْطِي) *Vermek,*

إِغْنَاءٌ (أَغْنَى – يُغْنِي) *Zengin kılmak,*

دُعَاءٌ (دَعَا – يَدْعُو) *Duâ etmek,*

اِنْتِهَاءٌ (اِنْتَهَى – يَنْتَهِي) *Bitmek,* (v.s.) gibi.

* Bazı kelimelerin sonundaki elif:

تَاسُوعَاءُ *Muharrem ayının dokuzuncu günü.*

عَاشُورَاءُ *Muharrem ayının onuncu günü.*

كِبْرِيَاءُ *Yücelik,* خُيَلَاءُ *Kibir.*

* Bazı cem'-i mükesserlerin sonundaki elif:

عُظَمَاءُ (عَظِيمٌ ج) *Büyükler,*

أَغْنِيَاءُ (غَنِيٌّ ج) *Zenginler,*

عُلَمَاءُ (عَالِمٌ ج) *Âlimler,* gibi.

* Mübâlağa için kullanılan bazı kiplerin sonundaki elif:

مَشَّاءٌ (مَشَى – يَمْشِي) *Çok yürüyen,* gibi.

*Şayet hemzeden önceki elif fazla değilse, isim memdûd değildir: مَاءٌ Su, دَوَاءٌ *İlaç,* gibi. (Ayrıca bk. Elif-i memdûde).

el-Memnû' mine's-sarf (اَلْمَمْنُوعُ مِنَ الصَّرْفِ) : Gayr-ı munsarıf isim. Çeşitli sebeplerden dolayı kesra ve tenvin almayan ve kesra yerine fethalı olan isim. Bu sebepler şunlardır: Özel isim, dişilik, (اَن) ân' eki, 'ucmet, terkib-i mezcî, sıfat, üleştirme sıfatı, cem'in son şekli, 'adl. Bu sebeplerden iki tanesi veya renklere delâlet eden sıfatlar ve sigatü'l-müntehe'l-cümû' (cem'in son şekli) gibi iki sebep yerine geçen bir sebep, bir isimde bulunduğu takdirde, o isim gayr-ı munsarıf olur:

يَعْقُوبُ فِي بَيْرُوتَ. *Yakub Beyrut'tadır.* Bu cümlede;

بَيْرُوت ve يَعْقُوبُ kelimeleri "gayr-ı munsarıf"tır.

أَحْمَدُ *Ahmed,* نُعْمَانُ *Numan,* فَاطِمَةُ *Fatma,*

إِسْتَانْبُولُ *İstanbul,* بَغْدَادُ *Bağdat,* حَمْزَةُ *Hamza,*

بَعْلَبَكُّ *Balebek,* إِبْرَاهِيمُ *İbrahim,* عُمَرُ *Ömer,*

عَطْشَانُ *Susayan,* مَسَاجِدُ *Camiler,* gibi. (Ayrıca bk. Gayr-ı munsarıf).

Mendûb (اَلْمَنْدُوبُ) : Bir kimseye acımak veya hasret çekmek maksadıyla (يَا) veya (وَا) ile yapılan nidâ veya bir şeyden dolayı acı duyan kimsenin veya toplumun acı duyduğu için yaptığı nidâdır. Her isim, şu şartlarla ism-i mendûb olabilir: Kasdedilen nekire bir isim ise veya kapsamlı olmayan sınırlı ma'rife bir isim ise:

وَا مُعْتَصِمَا! *Vah Mu'tasım!* وَا حُسَيْنَا! *Vah Hüseyin!*

İsm-i mendûb ile ilgili hükümler:

* Mendûb için umumiyetle (وَا) edatı kullanılır. Ancak nidâya karışmasından emin olunduğunda (يَا) edatı da kullanılabilir:

يَا كَبِدَا تَكَادُ تَتَمَزَّقُ. *Vah ciğerim! Neredeyse parçalanacak!*

* Zamir, ism-i işâret ve başında (ال) tarif edatı, bulunan ism-i mevsûl, "mendûb" olamaz. Ancak ism-i mevsûlun sılası, belirli, bilinen bir kimseyi gösteriyorsa "mendûb" olabilir. Misâl:

وَا مَنْ حَفَرَ بِئْرَ زَمْزَمَ! *Vah Zemzem kuyusunu kazan kimse!*

Bu misalde, (مَنْ) ism-i mevsûldur, sükun üzzerine mebnidir, mahallen mansûbdur, mendûbdur. (Zemzem kuyusu, dolduktan sonra onu kazan Hz. peygamberin dedesi Abdulmuttalip'tir).

وَا مَنْ هَاجَرَ إِلَى مَدِينَتَاه! *Vah Medine'ye hicret eden!*

İsm-i işaret sonunda muhatab için kullanılan kâf varsa, ism-i mendûb olabilir: وَا ذَاكَ البَطَلُ! *Vah şu pehlivan!*

*Mendûb münâda: Özel isim veya belirli (ma'rife) ise, müfred olabilir. Müzâf veya şibh-i müzâf veya nekire-i maksude (kasdedilen belirsiz bir isim) ise, yine müfred olabilir. Kasdedilmeyen ve sınırları belli olmayan nekire isimden mendûb yapılmaz.

*İsm-i mendûb şu şekillerde kullanılır:

a) Normal münâda gibi zamm üzerine mebni olarak gelir:

وَا عُمَرُ! *Vah Ömer!* Bu misalde (وَا) nüdbe edatıdır, sükûn üzerine mebnidir. عُمَرُ kelimesi, müfred mendûb özel isimdir, zamm üzerine mebnîdir. Münâda olduğu için, mahallen mansubdur.

وَا رَأْسُ! *Vah başım!* وَا كَبِدُ! *Vah ciğerim!*

وَا مُحَمَّدُ! *Vah Muhammed!*

b) Pekiştirmek için sonuna zâid bir elif (ا) ilâve edilir, ve o eliften önceki harfin harekesi fethalı kılınır:

وَا عُمَرَا! *Vah Ömer!* Bu misalde, عُمَرَا kelimesi, müfred mendub özel isimdir, zamm üzerine mebnîdir, (Nüdbeyi pekiştirmek için sonuna ilave edilen eliften dolayı zammesi açıkça görünmüyor.) Münâda olduğu için, mahallen mansubdur.

وَا كَبِدَا! *Vah ciğerim!* وَا مُحَمَّدَا! *Vah Muhammed!*

c) Üzerinde durmak için, eliften sonra bir sekt (ه) hâ'sı kelimenin sonuna eklenir:

وَا مُحَمَّدَاه! *Vah Muhammed!*

وَا قَلْبَاه! *Vah kalbim!* وَا عُمَرَاه! *Vah Ömer!*

وَا مُعْتَصِمَاه! *Vah Mu'tasım!* وَا مُصِيبَتَاه! *Vah musibet!*

وَا أَبَاه! *Vah babam!* وَا زَعِيمَاه! *Vah liderim!* Bu misallerdeki (ه) harfi, sekt (üzerinde durmak) için kelimenin sonuna eklenmiştir.

d) Mendûb, izâfet terkibi halinde geldiğinde bu anılan ilâveler, ikinci isme (müzâfün ileyhe) yapılır:

وَا عَبْدَ النَّاصِرَا! *Vah Abdunnâsır!*

وَا رَافِعَ الرَّايَتَا! *Vah sancağı kaldıran!*

وَا غُلَامَ زَيْدَاه! *Vah Zeyd'in hizmetçisi!*

وَا دِينَ مُحَمَّدَاه! *Vah Muhammed'in dini!*

e)Mendûb, izâfet terkibi halinde geldiğinde ikinci isim münâdâ'da olduğu gibi mecrûr kalabilir:

وَا عَبْدَ اللَّهِ! *Vah Abdullah!* Bu misalde, عَبْدَ ibaresi, mendûb münâdâdır. Müzâf olduğu için, lafzan mansubdur, اللَّهِ ibaresi, müzâfün ileyhtir, kesre ile mecrurdur.

وَا خَلِيفَةَ رَسُولِ اللَّهِ! *Vah Resullulah'ın halifesi!*

وَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ! *Vah halife!*

وَا حَارِسَ الْحَرَمَيْنِ! *Vah Haremeyn bekçisi!*

وَا رَافِعَ الْعَلَمِ! *Vah bayrağı kaldıran!*

وَا غُلَامَ مُحَمَّدَاه! *Vah Muhammed'in hizmetçisi!*

وَا زَادَ مَحْمُودَاه! *Vah Zâd Mahmud!*

f) Müzâf mendûb'un, sonundaki (ي) "yâ" hazfedilir ve sonuna bir elif veya elif ve "hâ" eklenir:

وَا رَأْسَا! / وَا رَأْسَاه! *Vah başım!*

وَا كَبِدَا! / وَا كَبِدَاه! *Vah ciğerim!*

وَا مَالِيَا! / وَا مَالِيَاه! *Vah malım!*

وَا عَبْدَا! / وَا عَبْدَاه! *Vah (kölem) hizmetçim!*

g) Mendûb şibh-i müzâf olduğunda, herhangi bir değişikliğe uğramaz, münâdâ gibi kullanılır:

وَا رَافِعًا لِوَاءَ أُمَّتِي! *Vah ümmetimin sancağını kaldıran kimse!*

Bu şekildeki mendûblarda bazen ikinci kelimenin sonundaki tenvin hazfedilir ve sonuna bir elif eklenir:

وَا قَارِئًا كِتَابَا! *Vah kitabı okuyan!*

وَا حَارِسَ بَيْتَا! *Vah evimin bekçisi!*

h) Tesniye ve cem' müzâf ve şibh-i müzâf olmadıklarında, tesniye ve cemi nunundan sonra kelimenin sonuna elif ilave edilir: وَا مُحَمَّدَانَا! *Vah iki Muhammed!*

وَا مُحَمَّدُونَا! *Vah Muhammedler!*

ı) Mebnî isimlerden ism-i mendûb şöyle yapılır: İsm-i mevsûl'un sonuna bir şey ilâve edilmez. Diğer mebnî isimler, ya olduğu gibi kalır:

وَا سِيبَوَيْهِ! *Vah Sibeveyh!* Bu misalde "Sibeveyh", özel isimdir, münâdâdır, kesre üzerine mebnidir, mahallen mansuptur. Veya sonuna elif eklenir ve ondan önceki harf fethalı kılınır:

وَا سِيبَوَيْهَا! *Vah Sibeveyh!*

Ayrıca bazen mebnî ismin üzerinde vakıf yapıldığında (durulduğunda), sekt hâsı ilave edilir:

وَا سِيبَوَيْهَاه! *Vah Sibeveyh!*

1) Cümle olan özel isimlerde, ismin sonuna bir elif eklenir: وَا كَادَ الأَعَادِيَا! *Vah Kâde'l-e'âdiy!* كَادَ الأَعَادِي *Kâde'l-e âdi"* bir adamın adıdır.

وَا دَامَ الْهَنَاءَ! *Vah Dâme'l-henâ'* دَامَ الْهَنَاءَ *Dâme'l-henâ'*, bir bayanın özel ismidir.

***Nüdbe yapılırken isimden hazfedilenler:**

*İsm-i maksûr'un sonundaki elif atılır ve sonuna nüdbe elif-i veya elif ve sekt hâsı eklenir:

وَا مُصْطَفَا / وَا مُصْطَفَاه! *Vah Mustafa!*

وَا مُوسَاه! *Vah Musa!*

*Sıfat tamlaması olan özel isimlerde mendûb şöyle yapılır:

وَا حُسَيْنُ بْنُ عَلِيَّا! *Vah Hüseyin b. Ali'ye!* denir.

*Atıf yapıldığında ma'tuf ve ma'tufu âleyhin her ikisinin sonuna ya sadece elif harfi veya elif ve hâ harfleri eklenir:

وَا عُمَرَا وَ عُثْمَانَا! *Vah Ömer ve Osman!*

وَا عُمَرَاه وَ عُثْمَانَاه! *Vah Ömer ve Osman!*

وَا حَرَّ قَلْبَاه مِمَّنْ قَلْبُهُ شَبِمُ * وَمَنْ بِجِسْمِي وَ حَالِي عِنْدَهُ سَقَمُ

Vah kalbi az duygulu olan kimseye, kalbim ne kadar yanıyor!
Ve vah hasta olana vücudum ve durumumla (ne kadar) acıyorum!

*Nüdbede, nidâ edatını veya münâdayı hazfetmek caiz değildir. Şâir Mecnûn şöyle demiş:

فَوَا كَبِدَا مِنْ حُبِّ مَنْ لاَ يُحِبُّنِي * وَمِنْ عَبَرَاتٍ مَا لَهُنَّ فَنَاءُ

Vah ciğerim, beni sevmiyenin sevgisinden dolayı yanıyor!

Ve yok olmayacak göz yaşlarından dolayı (ciğerim yanıyor)!

* Zamme hazfedilir: وَا مُحَمَّدَاه! *Vah Muhammed!*

*Müzâfün ileyh'in sonundaki kesre hazfedilir, sonuna elif ve sekt hâsı eklenir: وَا حَـاجِبَ الْمَلِكَاه! *Vah kralın özel kalem müdürü!* وَا عَبْدَ الْقَادِرَاه! *Vah Abdulkadir!*

*Müzâfün ileyh durumundaki zamirden sonra sekt hâsı eklenir: وَا ظَهْرَهُمَاه! *Vah ikisinin sırtı!*

Veya zamirin harekesine uygun bir "vâv" veya "yâ" harfi eklenir: وَا غُلَامَهُمُو! *Vah onların hizmetçisi!*

وَا غُلَامَكُمُو! *Vah sizin hizmetçiniz!*

وَا غُلَامَكِي! *Vah senin (bayanın) hizmetçisi!*

وَا كِتَابَهُو! *Vah onun kitabı!*

*Yâ' harfine müzâf olan kelimede altı şekil câizdir. En yaygın olanı sonundaki mütekellim yâ'sının hazfedilmesidir:

وَا رَأْسِي! *Vah başım!* Bu misalde رَأْسِي ibaresi, mendub münâdâdır, mansubdur, nasb alâmeti mütekellim yâsından önceki (س) harfi üzerine mukadder olan fethadır. (ي) Bitişik zamirdir, sükun üzerine mebnidir, mahallen mecrurdur, müzâfün ileyhtir.

وَا مَالِي! *Vah malım!* وَا مَالَ أَهْلِي! *Vah ailemin malı!*

وَا غُلَامَا / وَا غُلَامَاه / وَا غُلَامِي / وَا غُلَامُ / وَا غُلَامِ / وَا غُلَامَا! *Vah hizmetçim!*

وَا مَالِي / وَا مَالاَ / وَا مَالاَه! *Vah malım!*

وَا صَاحِبِي! *Vah arkadaşım!* وَا وَطَنَاه! *Vah vatanım!*

وَا ثَرْوَتَا / وَا ثَرْوَتِيَا! *Vah servetim!*

وَا ثَرْوَةَ أَهْلِي / وَا ثَرْوَةَ أَهْلِيَا / وَا ثَرْوَةَ أَهْلِيَاه! *Vah ailemin serveti!*

Muhammed Abduh için ağıt yakan şâir şöyle demiş:

وَا خَادِمَ الدِّينِ وَالْفُصْحَى وَ أَهْلِهِمَا * وَ حَارِسَ الْفِقْهِ مِنْ زَيْغٍ وَ بُهْتَانِ

Vah dinin ve fasih (arapçanın) hizmetçisi ve bu ikisinin ehli. Ve (vay) fıkhı, sapma ve batıldan koruyan kimse! (Ayrıca bk. Nüdbe maddesi).

el-Mensûb (الْمَنْسُوبُ): Herhangi bir ismi açıklamak veya tahsis etmek, bir yere, mesleğe veya herhangi bir şeye ait olduğunu belirtmek için, sonuna bir önceki harfi kesreli olan şeddeli bir "yâ" (يّ) harfi getirilen isim:

إِسْتَانْبُولِيٌّ = (إِسْتَانْبُولُ) *İstanbullu,*

بَصْرِيٌّ = (بَصْرَةُ) *Basralı;* حَنَفِيٌّ (حَنِيفَةُ) *Hanefi.*

*Üç harfli olup ikinci harfi kesreli olan isimlere nisbet yapıldığında, ikinci harf fethalı kılınır:

مَلَكِيٌّ =(مَلِكٌ) *Krala ait, kralla ilgili.*

فُعَالَةٌ – فِعَالَةٌ و فَعَالَةٌ vezninde olan ve lâmü'l-fiili (ي) yâ veya (و) "vâv"' olan ve bu iki harften önce sâkin bir elif bulunan isimlere nisbet yapılırken (ي) 'yâ' harfi, hemzeye (ـئـ) veya (و) "vâv" harfine dönüşür ve (و) "vâv"' harfi olduğu gibi kalır,

sonundaki (ـة) tâ' harfi hazfedilir:

سِقَائِيٌّ / سِقَاوِيٌّ = (سِقَايَةٌ) *Sulama ile ilgili.*

صَلَائِيٌّ / صَلَاوِيٌّ = (صَلَايَةٌ) *Ateş yakmakla ilgili.*

نُفَائِيٌّ / نُفَاوِيٌّ = (نُفَايَةٌ) *Kalıntılar veya döküntülerle ilgili.*

شَقَاوِيٌّ = (شَقَاوَةٌ) *Mutsuzlukla ilgili.*

غَبَاوِيٌّ = (غَبَاوَةٌ) *Aptallıkla ilgili.*

عِلَاوِيٌّ = (عِلَاوَةٌ) *İlâve ile ilgili.*

*Üç harfli kelimelerde ise, sonundaki "vâv"ın kalması caizdir: سَفَوِيٌّ = (سَفْوٌ) *Sürâtle yüzmekle ilgili.*

*Dört harfli ise "vâv"ın hazfedilmesi veya yerinde kalması caizdir: نَهْرَوِيٌّ / نَهْرِيٌّ = (نَهْرَو) *Nehrev'li.*

كُنْفُوِيٌّ / كُنْفِيٌّ = (كُنْفُو) *Konfo'lu.*

* Beş veya daha fazla harfli olup sonundaki illet harfi (و) "vâv" bulunan isimlere nisbet yapıldığında sonundaki illet harfi hazfedilir: أَرِسْطِيٌّ = (أَرِسْطُو) *Aristoya ait.*

فَعْوَلَةٌ veznindeki isimden ismi mensub yapıldığında aynü'l-fiili sahih ise (و) "vâv"' ve (ـة) tâ harfleri, hazfedilir 'aynü'l-fiilin zammesi fethaya çevrilir:

شَنَئِيٌّ =(شَنَوْءَةٌ) *Saflıkla ilgili.*

سَبَحِيٌّ = (سَبُوحَةٌ) *Yüzmekle ilgili.*

صَدَقِيٌّ = (صَدُوقَةٌ) *Dürüstlükle ilgili.*

Şayet aynü'l-fiili illet harfi veya müza'af ise (ـة) tâ hazfedilir,

fakat (و) "vâv" hazfedilmez:

قَوُولِيٌّ = (قَوُولَةٌ) *Geveze ile ilgili.*

صَوُولِيٌّ = (صَوُولَةٌ) *Saldırganlıkla ilgili.*

مَلُولِيٌّ = (مَلُولَةٌ) *Usanmışla ilgili.*

Bir ismin fâü'l-fiili hazfedildiğinde lâmü'l-fiili illet harfi ise, nisbet anında hazfedilen fâü'l-fiilin geri gelmesi gerekir:

وَشَوِيٌّ =(شِيَةٌ) *Alâmet, iz.*

Şayet lâmü'l-fiili sahih ise, hazfedilen faü'l-fiilin geri getirilmesi caiz değildir:

عِدِيٌّ = (عِدَةٌ) *Vadetmekle ilgili.*

صِلِيٌّ =(صِلَةٌ) *Akraba ile ilişki sürdürmekle ilgili.*

جِدِيٌّ = (جِدَةٌ) *Zenginliğe ait.*

İki harften oluşan kelimeye nisbet yapmak caiz değildir. Ancak özel isim ise, nisbet yapılır. Şayet ikinci harfi sahih ise, bu harf, ya şeddeli kılınır veya olduğu gibi bırakılır ve nisbet yâ'sı sonuna eklenir: كَمِيٌّ / كَمِّيٌّ = (كَمْ) *Kem'e ait.*

İkinci harfi (و)"vâv" ise onu şeddeli kılmak ve böylece nisbetini yapmak gerekir: لَوِّيٌّ = (لَوْ) *Lev'e ait.*

İkinci harfi (ا) "elif" ise, ya ondan sonra kelimeye bir hemze ilâve edilir veya hemze "vâv"a çevrilir: لاَوِيٌّ / لاَئِيٌّ (لاَ) *Lâ ile ilgili.*

İkinci harfi (ي) yâ' ise, onu fethalı ve şeddeli kılmak veya

ilâve edilen (ي) yâ' harfini, (و) "vâv" harfine çevirmek uygundur: كَيْ = (كَيْ) / كَيٌّ / كَيْوِيٌّ. *Key ile ilgili.*

İsm-i mensûb müennes ise, nisbet yâ'sından sonra sonuna bir tenis tası ilâve edilir: الأُمَّةُ الْعَرَبِيَّةُ. *Arap ümmeti.*

فِي الْقُرْآنِ الْكَرِيمِ سُوَرٌ مَكِيَّةٌ وَ سُوَرٌ مَدَنِيَّةٌ. *Kur'ân-ı kerim'de Mekke'de inen sureler ve Medine'de inen sureler vardır,* gibi. Müennes değilse, "tâ" ilâve edilmez.

الحَدِيثُ النَّبَوِيُّ يُبَيِّنُ مَا فِي الْقُرْآنِ مِنْ إِجْمَالٍ أَوْ عُمُومٍ. *Peygamber hadis(ler)i, Kur'ân'da bulunan kapalılığı veya umûmu açıklıyorlar.*

المَطَارُ الدَّوْلِيُّ. *Uluslararası havaalanı.*

المَطَارُ الْعَسْكَرِيُّ. *Askeri havaalanı.*

وَكَذَلِكَ أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ قُرْآنًا عَرَبِيًّا. *"İşte Biz, sana böylece Arapça bir Kur'ân vahyettik."* (eş-Şûrâ, 42/7).

* فَـــاعِلٌ veznindeki bazı isimlerin sonuna "nisbet yâ"sı gelmeden, şâz olarak, ism-i mensûb olarak kullanılır:

وَغَرَرْتَنِي وَزَعَمْتَ أَنَّكَ لَابِنٌ بِالصَّيْفِ تَامِرْ * *Sen beni aldattın ve yazın sütçü ve hurmacı olduğunu iddiâ ettin.*

وَمَا أَنْتَ كُنْتِيٌّ وَمَا أَنَا عَاجِنٌ * وَ شَرُّ الرِّجَالِ الْكُنْتِيُّ وَ عَاجِنُ

Sen kuvvetli ve güçlü değilsin, ben de güçsüz ve yaşlı değilim. Erkeklerin en kötüsü kuvvetli ve güçsüz olanıdır. (Ayrıca bk. el-İsmü'l-mensûb).

el-Men'ût (الْمَنْعُوتُ) : Vasfedilen, nitelenen şahıs, nesne.

هَذَا ثَوْبٌ مُمَزَّقٌ. *Bu yırtık bir elbisedir.* Bu misalde; ثَوْبٌ kelimesi "men'ût"tür.

فَانْتَبَذَتْ بِهِ مَكَانًا قَصِيًّا. *"Bunun üzerine Meryem, onunla uzak bir yere çekildi."* (Meryem, 19/22).

ذَلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ. *"İşte dosdoğru din (ve hüküm) budur."* (et-Tevbe, 9/36).

اِهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ. *"Bizi doğru yola ilet!"* (el-Fâtiha, 1/6)

شَاهَدْتُ طِفْلاً جَمِيلاً. *Güzel bir çocuk gördüm.* Bu misallerdeki: (مَكَانًا – الدِّينُ – الصِّرَاطَ – طِفْلاً) kelimelerinin her biri, birer menûttur (mevsuftur). (Ayrıca bk. Mevsûf)

Merci'u'z-zamir (مَرْجِعُ الضَّمِيرِ) : Zamirin kendisine işaret ettiği isim: مُحَمَّدٌ أَبُوهُ غَنِيٌّ. *Muhammed, onun babası zengindir.* Bu misalde أَبُوهُ ibaresindeki zamir , مُحَمَّدٌ kelimesine işaret eder. اَلتَّقَدُّمُ عِمَادُهُ الْعِلْمُ. *İlerleme, onun dayanağı ilimdir.* Bu misalde; عِمَادُهُ ibaresinin sonundaki zamir, اَلتَّقَدُّمُ kelimesine işaret eder.

اَلْكَرِيمَ رَافَقْتُهُ. *Cömerde gelince, ben ona arkadaşlık ettim.*

فَقَالَ مَا لِيَ لاَ أَرَى الْهُدْهُدَ أَمْ كَانَ مِنَ الْغَائِبِينَ. لأُعَذِّبَنَّهُ عَذَابًا شَدِيدًا أَوْ لأَذْبَحَنَّهُ. *"Dedi ki:"Neden Hüdhüd'ü göremiyorum. Yoksa kayıplara mı karıştı. Onu şiddetle cezalandıracağım, ya da onu keseceğim.* (en-Neml, 27/20-21) Bu âyetteki – لأُعَذِّبَنَّهُ لأَذْبَحَنَّهُ ibarelerindeki zamirlerin mercii *"Hüdhüd"* kelimesidir.

(Ayrıca bk. Zamir).

el-Merfû' (المَرْفُوعُ) : Son harfi zammeli veya zammenin yerine geçen başka şekilllerde bulunan kelime; önünde nasb veya cezim edatları bulunmayan müzâri fiil:

الحَقُّ غَالِبٌ. *Hak üstündür.* يَفْعَلُ *O yapıyor.*

الكِتَابُ خَيْرُ جَلِيسٍ. *Kitap, en iyi arkadaştır.*

إِذَا زُلْزِلَتِ الأَرْضُ زِلْزَالَهَا. *" Yeryüzü o şiddetli sarsıntı ile sarsıldığı zaman."* (ez-Zilzâl, 99/1).

هَلْ أَتَيكَ حَدِيثُ الْغَاشِيَةِ. *"(Ey Muhammed! Dehşeti) her şeyi kaplayacak olan kıyâmetin haberi sana geldi mi?* (el-Ğaşiye, 88/1)

فَأُولئِكَ كَانَ سَعْيُهُمْ مَشْكُورًا. *"İşte bunların çalışmaları Allah katında makbuldur."* (el-İsrâ, 17/19)

وَمَا اللَّهُ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ. *" Allah, yapmakta olduklarınızdan asla habersiz değildir."* (el-Bakara, 2/74).

(Ayrıca bk. Fâil, nâib-i fâil, mübtedâ, haber, (كَانَ) ve benzerlerinin ismi, (كَادَ) ve benzerlerinin ismi, (لَيْسَ) ye benzeyen edatların ismi, hurûf-i müşebbehe bi'l-fiilin haberi, (لاَ) en-nâfiye li'l-cinsin haberi ve bunlara tabi olan kelimeler.)

el-Meselü (المَثَلُ) : Atasözü. Halk arasında yaygın olan ve misal olarak kullanılan söz:

النَّحْوُ فِي الْكَلاَمِ كَالْمِلْحِ فِي الطَّعَامِ. *Sözdeki nahiv, yemekteki tuz gibidir*, gibi.

el-Meşgûlü bihi (المَشْغُولُ بِهِ) : Fiilin, nasbetmek ile

meşgul olduğu zamir veya böyle bir zamire müzâf olan ibare:
زَيْدٌ ضَرَبْتُهُ. *Zeyd, ben işte onu dövdüm.* Bu misaldeki (ـه) "hu" zamiri gibi.
الرِّيَاضَةُ مَارَسْتُهَا. *Spor, ben onunla çok uğraştım.*
الشِّعْرُ حَفِظْتُ رَوَائِعَهُ. *Şiir, ben onun orijinallerini ezberledim.*
العَمَلُ يُحِبُّهُ النَّشِيطُ. *İş, dinç onu sever.*
العَمَلُ أَحْبَبْتُ فَوَائِدَهُ. *İş, onun faydalarını sevdim.*
(Ayrıca bk. el-İştigâl).

el- Meşgûlü 'anh (المَشْغُولُ عَنْهُ) : Fiilin, kendisini nasb etmekle meşgul olmadığı isim, iştigâlde, fiilden önce geçen ve aslında mahzûf bir fiilin mefûlü bihi olan isim:
الكِتَابَ قَرَأْتُهُ. *Kitabı, ben işte onu okudum.* Bu misaldeki الكِتَاب "kitap" kelimesi gibi.
المُعَلِّمَ أَحْتَرِمُهُ. *Öğretmen, ben ona saygı gösteriyorum.*

1- Meşgûlün 'anh, umûmiyetle mübtedâ olur:
العَمَلُ أُحِبُّهُ. *İş, ben onu seviyorum.*

2- Hazfedilmiş bir fiile mef'ûl olması da caizdir:
وَالذِّئْبَ أَخْشَاهُ إِنْ مَرَرْتُ بِهِ * وَحْدِي وَ أَخْشَى الرِّيَاحَ وَ الْمَطَرَا
Kurt, ona yalnız başıma uğrarsam, ondan korkarım. Ayrıca rüzgârlar ve yağmurlardan da korkarım. Bu misalde الذِّئْبَ kelimesi, hazfedilen bir fiilin mefûlü bihi'dir. Bu fiili, أَخْشَاهُ ibaresi tefsir ediyor. İbarenin aslı ... أَخْشَى الذِّئْبَ أَخْشَاهُ şeklindedir.

3- Önünde tahdîd (teşvik) veya şart edatı veya hemze dışındaki bir soru edatı geçerse, nasbedilmesi gerekir. Çünkü meşgulün 'anh, bu durumda hazfedilmiş bir fiilin mefuludur:

هَلاَّ الدَّرْسَ حَفِظْتَهُ. *Neden dersini ezberlemedin. (Onu ezberlesene!).*

إِنْ فَقِيرًا تُصَادِفْهُ فَأَعِنْهُ. *Şayet bir fakirle karşılaşırsan ona yardım et!*

أَيْنَ القَلَمَ وَضَعْتَهُ؟ *Kalemi, onu nereye bıraktın?*

4- Meşgulün 'anh'den sonra nehy, emir veya bir duâ gelirse, meful olarak nasbedilmesi tercih edilir:

الدَّرْسَ احْفَظْهُ. *Dersi, onu ezberle!*

الشَّرَّ مَا فَعَلْتُهُ. *Kötülük, ben onu yapmadım.*

مُحَمَّدًا رَحِمَهُ اللَّهُ. *Muhammed, Allah onu affetsin!*

5- Veya soru edatı hemze ondan önce gelirse, nasbedilmesi tercih edilir : أَ بَشَرًا مِنَّا وَاحِدًا نَتَّبِعُهُ. *"Aramızdan tek bir insana mı uyacağız?"* (el-Kamer, 54/24).

6- إِذَا el-fücâiyyeden sonra gelirse, merfu' okunması gerekir: خَرَجْتُ فَإِذَا الْجَوُّ يَمْلَؤُهُ الضَّبَابُ. *Çıktım, bir de ne göreyim sis havayı (ortalığı) dolduruyor.*

7- (وَاوالْحَالِيَة) "vâv"ü'l-hâliyye'den sonra gelirse, merfu okunması gerekir:

نِمْتُ وَالْكَوْنُ يَمْلَؤُهُ الظَّلاَمُ. *Karanlık, kainatı doldururken uyudum.*

8- Meşgulün 'anh'dan sonra soru edatı gelirse, merfu okun-

ması gerekir:

الفَقِيرُ هَلْ أَحْسَنْتَ إِلَيْهِ؟ *Fakire gelince, sen ona iyilikte bulundun mu?*

9- Meşgulün 'anhdan sonra şart edatı gelirse, merfu okunur:

الفَقِيرُ إِنْ أَحْسَنْتَ إِلَيْهِ جُزِيتَ خَيْرًا. *Fakir, şayet ona iyilik edersen iyilikle mükafatlandırılırsın.*

10-Meşgulün 'anh'dan sonra (مَا) mâ et-taaccübiyye" gelirse, merfu okunur: الكَرِيمُ مَا أَحْسَنَهُ. *Cömert, o ne güzeldir!*

11-Meşgulün 'anhdan sonra (كَمْ) kem el-haberiyye" gelirse, merfu okunur: الكَرِيمُ كَمْ أَكْرَمْتُهُ. *Cömert, ben ona ne kadar ikramda bulundum!*

12-Meşgulün 'anhdan sonra (إِنَّ) veya benzerlerinden biri gelirse, merfu okunur: الكَرِيمُ لَيْتَكَ تُكْرِمُهُ. *Cömert, keşke sen ona ikramda bulunsan!*

Şayet meşgulün 'anh mansub ise, hazfedilmiş bir fiilin mefûlü bihi olur. Bu fiili, meşgulün 'anhdan sonra gelen bir fiil açıklar. (Ayrıca bk. İştigâl).

Mevsûf isim (الاسمُ المَوْصُوفُ) : Nitelenen isim.

شَاهَدْتُ طِفْلاً جَمِيلاً. *Güzel bir çocuk gördüm.* Bu misalde; طفلاً çocuk kelimesi, mevsuftur.

كِتَابٌ كَبِيرٌ. *Büyük bir kitap.* امْرَأَةٌ كَرِيمَةٌ. *Cömert bir kadın.*

اَللَّهُمَّ ارْحَمْ عَبْدَكَ الْمِسْكِينَ. *Allah'ım! Zavallı kuluna merhamet et!*

الْمُؤْمِنُ الْقَوِيُّ خَيْرٌ وَ أَحَبُّ إِلَى اللَّهِ مِنَ الْمُؤْمِنِ الضَّعِيفِ

وَ فِي كُلٍّ خَيْرٌ. *Kuvvetli mümin, Allah katında zayıf müminden daha hayırlı ve daha makbuldur. Ama her birinde hayır (fayda) vardır.* (*Müslim*, Kader 34; *İbn Mâce*, Mukaddime, 10, Zühd 14). (Ayrıca bk. Men'ût ve Sıfat maddeleri).

Mevsûl isim (الاِسْمُ المَوْصُولُ) : İlgi zamiri, ism-i mevsûl. Kendisinden sonra gelen sıla cümlesi ile açıklanan isim:
الَّذِي *O adam ki...*, الَّتِي *O bayan ki...* مَا *O şey ki...*, مَنْ *O kimse ki...*, عَادَ الَّذِي سَافَرَ مُنْذُ شَهْرٍ. *Bir aydan beri yolculukta olan döndü.*
أَعْطِنِي الوَرْدَةَ الَّتِي لَوْنُهَا أَحْمَرُ. *Rengi kırmızı olan gülü bana ver.*
اِسْتَفَدْتُ مِنَ الْكِتَابَيْنِ اللَّذَيْنِ قَرَأْتُهُمَا. *Okuduğum iki kitaptan faydalandım.* شَكَرْتُ مَنْ سَاعَدَنِي. *Bana yardım edene teşekkür ettim.* أَعْجَبَنِي مَا اشْتَرَيْتُهُ. *Satın aldığım şeyi beğendim.* (Ayrıca bk. el-İsmü'l-mevsûl, Sıla cümlesi).

Mezîd fiil (الفِعْلُ المَزِيدُ) : Kök harfleri üzerine fazladan harf almış fiil, artırılmış fiil. Bu fiiller üç kısma ayrılır.

1- Kök harflerine bir harf ilâve edilerek yapılan fiiller. Bunlar üç bâbdır:

a) إِفْعَالٌ bâbı ile ilgili misaller:

أَعْلَمَ (عَلِمَ) *Bildirdi.* أَقْبَلَ (قَبِلَ) *Yöneldi.*
أَكْرَمَ (كَرُمَ) *İkramda bulundu.* أَسْلَمَ (سَلِمَ) *Müslüman oldu,*
أَجَابَ (جَوَبَ) *Cevap verdi.* أَقَامَ (قَامَ) *İkamet etti, oturdu,*

gibi.

b) تَفْعِيلٌ bâbı ile ilgili misaller:

عَلَّمَ (عَلِمَ) *Öğretti.* فَرَّحَ (فَرِحَ) *Sevindirdi.*

فَصَّلَ (فَصَلَ) *Detaylı açıklama yaptı,* gibi.

c) مُفَاعَلَةٌ bâbı ile ilgili misaller:

كَاتَبَ (كَتَبَ) *Yazıştı.* قَاتَلَ (قَتَلَ) *Çarpıştı.*

خَاصَمَ (خَصَمَ) *Kavga etti,* gibi.

2- Kök harflerine iki harf ilâve edilerek yapılan fiiller. Bunlar, beş babtır:

a) اِفْتِعَالٌ bâbı ile ilgili misaller:

اِجْتَمَعَ (جَمَعَ) *Toplandı.* اِفْتَخَرَ (فَخَرَ) *İftihar etti.*

اِنْتَصَرَ (نَصَرَ) *Zafer kazandı.* اِجْتَهَدَ (جَهَدَ) *Var gücüyle çalıştı.* اِخْتَلَفَ (خَلَفَ) *İhtilafa düştü.* اِخْتَارَ (خَيَرَ) *Seçti.*

b) اِنْفِعَالٌ bâbı ile ilgili misaller:

اِنْقَطَعَ (قَطَعَ) *Kesildi.* اِنْكَسَرَ (كَسَرَ) *Kırıldı.*

اِنْصَرَفَ (صَرَفَ) *Geri döndü.* اِنْتَبَهَ (نَبِهَ) *Uyandı.*

c) تَفَعُّلٌ bâbı ile ilgili misaller:

تَكَسَّرَ (كَسَّرَ) *Kırıldı.* تَعَلَّمَ (عَلَّمَ) *Öğrendi.*

تَحَرَّكَ (حَرَّكَ) *Hareket etti.* تَمَتَّعَ (مَتَّعَ) *Faydalandı.*

d) تَفَاعُلٌ bâbı ile ilgili misaller:

تَبَاعَدَ (بَاعَدَ) *Uzaklaştı.* تَشَارَكَ (شَارَكَ) *Ortaklaşa*

yaptı.

تَجَاهَلَ (جَاهَلَ) *Bilmez göründü.* تَغَافَلَ (غَافَلَ) *Gafil göründü.*

e) اِفْعِلَالٌ bâbı ile ilgili misaller:

اِحْمَرَّ (حَمُرَ) *Kıpkırmızı oldu.* اِسْوَدَّ (سَوِدَ) *Simsiyah oldu.*

3- Kök harflerine üç harf ilâve edilerek yapılan fiiller. Bunlardan en çok kullanılan baplar üç tanedir:

a) اِسْتِفْعَالٌ bâbı ile ilgili misaller:

اِسْتَغْفَرَ (غَفَرَ) *Mağfiret diledi.*

اِسْتَخْرَجَ (خَرَجَ) *Çıkarmak istedi; çıkardı.*

اِسْتَقَامَ (قَامَ) *Dosdoğru oldu.*

اِسْتَوْفَى (وَفَى) *Tam olarak yerine getirdi,* gibi.

b) اِفْعِوْعَالٌ bâbı ile ilgili misaller:

اِعْشَوْشَبَ (عَشُبَ) *Ot yeşerdi.* اِخْشَوْشَنَ (خَشُنَ) *Sert oldu.*

c) اِفْعِيلَالٌ bâbı ile ilgili misaller:

اِحْمَارَّ (حَمُرَ) *Kıpkırmızı oldu.* اِخْضَارَّ (خَضُرَ) *Yemyeşil oldu.* اِبْيَاضَّ (بَاضَ) *Bembeyaz oldu,* gibi.

Rübâ'î mezîd fiiller üç kısma ayrılır:

1- Rübâiyye bir harf ilâve edilerek yapılan تَفَعْلُلٌ bâbı:

تَدَحْرَجَ (دَحْرَجَ) *Yuvarlandı.* تَبَعْثَرَ (بَعْثَرَ) *Yapraklar dağıldı.*

تَمَسْكَنَ (مَسْكَنَ) *Miskin gibi göründü.*

تَجَلْبَبَ (جَلْبَبَ) *Cilbâb (geniş elbise) giydi.*

2- Rübâiyye iki harf ilâve edilerek yapılan اِفْعِنْلَالٌ bâbı:

اِحْرَنْجَمَ (حَرْجَمَ) *Develer toplandı.* اِفْرَنْقَعَ (فَرْقَعَ) *Çatırdadı.*

3- Rübâiyye iki harf ilâve edilerek yapılan اِفْعِلْلَالٌ bâbı:

اِقْشَعَرَّ (قَشْعَرَ) *Ürperdi.* اِطْمَأَنَّ (طَمْأَنَ) *Sakin oldu, içi rahat oldu,* gibi.

Mimli masdar (اَلْمَصْدَرُ الْمِيمِيُّ) : Müfâ'ale babı dışında, baş tarafında mîm harfi bulunan ve kurala uygun yapılan masdar.

Üç harfli fiillerde müzârîî يَفْعَلُ veya يَفْعُلُ vezninde olan fiillerden ve nakıs fiillerden مَفْعَلٌ vezninde yaplır:

مَأْخَذٌ (أَخَذَ – يَأْخُذُ) *Almak,* مَجْرًى (جَرَى – يَجْرِي) *Koşmak,*

مَحْيَا (حَيِيَ – يَحْيَا) *Yaşamak,* مَخْرَجٌ (خَرَجَ – يَخْرُجُ) *Çıkmak,*

مَدْخَلٌ (دَخَلَ – يَدْخُلُ) *Girmek,* مَذْهَبٌ (ذَهَبَ – يَذْهَبُ) *Gitmek,*

مَرْعًى (رَعَى – يَرْعَى) *Gözetmek,*

مَسْعًى (سَعَى – يَسْعَى) *Koşmak, acele yürümek,*

مَشْرَبٌ (شَرِبَ – يَشْرَبُ) *İçmek,*

مَشْفًى (شَفَى – يَشْفِي) *Şifa bulmak, iyileşmek,*

مَطْلَبٌ (طَلَبَ – يَطْلُبُ) *İstemek,* مَقْتَلٌ (قَتَلَ – يَقْتُلُ) *Öldürmek,*

مَقْعَدٌ (قَعَدَ – يَقْعُدُ) *Oturmak,* مَكْتَبٌ (كَتَبَ – يَكْتُبُ) *Yazmak,*

مَلْجَأٌ (لَجَأَ – يَلْجَأُ) *Sığınmak,* مَلْبَسٌ (لَبِسَ – يَلْبَسُ) *Giymek,*

مَلْعَبٌ (لَعِبَ – يَلْعَبُ) *Oynamak,* مَلْهًى (لَهَى – يَلْهَى) *Eğlenmek,*

مَمَاتٌ (مَاتَ – يَمُوتُ) *Ölmek,* مَنْظَرٌ (نَظَرَ – يَنْظُرُ) *Bakmak,*

gibi.

Üç harfli fiillerde müzârîî يَفْعِلُ vezininde olan fiillerden ve misâl fiillerden مَفْعِلٌ vezninde yapılır:

مَجْلِسٌ (جَلَسَ- يَجْلِسُ) *Oturmak,*

مَحْبِسٌ (حَبَسَ- يَحْبِسُ) *Hapsetmek,*

مَضْرِبٌ (ضَرَبَ - يَضْرِبُ) *Dövmek,*

مَوْعِدٌ (وَعَدَ- يَعِدُ) *Söz vermek,* مَوْلِدٌ (وَلَدَ- يَلِدُ) *Doğmak,*

مَوْرِثٌ (وَرِثَ- يَرِثُ) *Varis olmak,* مَوْرِدٌ (وَرَدَ- يَرِدُ) *(Suya) gelmek,* مَضِيقٌ (ضَاقَ- يَضِيقُ) *Daralmak,* gibi.

Bazen mimli masdarlar sülâsî fiillerden مَفْعَلَةٌ vezninde yapılır: مَرْضَاةٌ (رَضِيَ - يَرْضَى) *Razı olmak,*

مَفْسَدَةٌ (فَسُدَ- يَفْسُدُ) *Bozmak,*

مَلاَمَةٌ (لاَمَ - يَلُومُ) *Kınamak,*

مَهَابَةٌ (هَابَ - يَهَابُ) *Korkmak,*

مَوَدَّةٌ (وَدَّ- يَوَدُّ) *Candan sevmek,*

مَحَبَّةٌ (حَبَّ - يَحَبُّ) *Sevmek,*

مَهَانَةٌ (هَانَ - يَهُونُ) *Küçümsemek,* gibi.

Bazen mimli masdarlar sülâsî fiillerden مَفْعِلَةٌ vezninde yapılır:

مَحْمِدَةٌ (حَمِدَ - يَحْمَدُ) *Hamd etmek,*

مَحْسِبَةٌ (حَسِبَ - يَحْسِبُ) *Sanmak,*

مَذمَّةٌ (ذَمَّ – يَذُمُّ) *Kınamak,*

مَظنَّةٌ (ظَنَّ – يَظُنُّ) *Zannetmek,*

مَعْجِزَةٌ (عَجَزَ – يَعْجِزُ) *Aciz olmak,*

مَعْرِفَةٌ (عَرَفَ – يَعْرِفُ) *Bilmek,*

مَغْفِرَةٌ (غَفَرَ – يَغْفِرُ) *Bağışlamak,*

مَقْدِرَةٌ (قَدَرَ – يَقْدِرُ) *Gücü yetmek,* gibi.

Mezid fiillerden mimli masdar, ism-i mefûl vezninde gelir:

مُكْرَمٌ (أَكْرَمَ – يُكْرِمُ) *İkramda bulunmak,*

مُجْتَمَعٌ (اِجْتَمَعَ – يَجْتَمِعُ) *Toplanmak,*

مُعْتَقَدٌ (اِعْتَقَدَ – يَعْتَقِدُ) *İnanmak,*

مُنْطَلَقٌ (اِنْطَلَقَ – يَنْطَلِقُ) *Serbest bırakılmak,*

مُتَقَدَّمٌ (تَقَدَّمَ – يَتَقَدَّمُ) *Öne geçmek,*

مُتَأَخَّرٌ (تَأَخَّرَ – يَتَأَخَّرُ) *Gecikmek,*

مُسْتَغْفَرٌ (اِسْتَغْفَرَ – يَسْتَغْفِرُ) *Tövbe etmek,* gibi.

اِنْصَرَفَ التَّلَامِيذُ مُنْصَرَفًا مُنَظَّمًا. *Öğrenciler, düzenli bir dönüşle döndüler.*

Bazen şâz (kurala aykırı) olarak, müzârii يَفْعَلُ veya يَفْعِلُ vezninde olan üç harfli sahîh veya ecvef fiillerden mimli masdar مَفْعِلٌ vezninde yapılır:

مَكْبِرٌ (كَبُرَ – يَكْبُرُ) *Büyümek,*

مَيْسِرٌ (يَسُرَ – يَيْسُرُ) *Kolay olmak; azalmak,*

مَقْبِلٌ (قَبِلَ – يَقْبَلُ) *Kabul etmek,*

مَجِيئٌ (جَاءَ – يَجِيئُ) *Gelmek,*

مَبِيتٌ (بَاتَ – يَبِيتُ) *Gecelemek,*

مَشِيبٌ (شَابَ – يَشِيبُ) *Saç ağarmak,*

مَصِيرٌ (صَارَ – يَصِيرُ) *Dönmek; olmak,* gibi.

Misâl fiil (الفِعْلُ المِثَالُ) : İlk harfi "vâv" veya "yâ" olan fiil: وَرِثَ – يَرِثُ – وَرَاثَةً. *Vâris oldu,*

وَسُمَ – يَوْسُمُ – وَسَامَةً. *Güzel oldu, yakışıklı oldu,*

وَهَبَ – يَهَبُ – هِبَةً. *Bağışladı,*

يَبِسَ – يَيْبِسُ – يُبْسًا. *Kurudu,*

يَئِسَ – يَيْئَسُ – يَأْسًا. *Ümit kesti, ümitsiz oldu,*

يَسُرَ – يَيْسُرُ – يُسْرًا. *Kolay oldu,*

وَاعَدَ – يُوَاعِدُ – مُوَاعَدَةً. *Sözleşti,*

* Misâl-ı "vâv"î fiilinin müzârii يَفْعِلُ vezninde ise müzâri ve emrinde "vâv" harfi hazfedilir: وَصَلَ – يَصِلُ – صِلْ – صِلَةً. *Ulaştı, vardı, yetişti,* وَثِقَ – يَثِقُ – ثِقْ – ثِقَةً. *Güvendi,*

وَعَظَ – يَعِظُ – عِظْ – وَعْظًا. *Öğüt verdi.*

وَقَفَ – يَقِفُ – قِفْ – وُقُوفًا. *Durdu, kalktı,*

وَقَى – يَقِي – قِ – وِقَايَةً. *Korudu,* gibi.

* Müzârii يَفْعُلُ vezninde olursa, "vâv" hazfedilmez:

وَجُهَ – يَوْجُهُ – وَجَاهَةً. *Şan ve şeref sahibi oldu, şöhretli oldu.*

وَضُؤَ – يَوْضُؤُ– وَضَاءَةً. *Güzel, pak ve tertemiz oldu.*

وَبُلَ – يَوْبُلُ– وَبَالَةً. *Ağır oldu; arttı; şiddetlendi,* gibi.

*Müzârii يَفْعَلُ vezninde olursa (dördüncü babtan) "vâv" hazfedilmez. وَجِلَ – يَوْجَلُ –وَجَلاً. *Korktu,*

وَلِعَ – يَوْلَعُ– وَلَعًا. *Düşkün oldu,* gibi.

Üç harfli misâl fiillerin müzâriinden "vâv" harfi, hazfedil- mişse ve geride kalan masdarın ilk harfi kesreli ise, masdarından da "vâv"ın hazfedilmesi caizdir:

وَعَدَ – يَعِدُ – عِدْ– (وَعْدًا) عِدَةً. *Vadetti.*

وَزَنَ – يَزِنُ– زِنْ– (وَزْنًا)زِنَةً. *Tarttı, ölçtü,* gibi.

Misâl-ı yâîlerde, (ي) yâ harfi hazfedilmez:

يَفَعَ الْغُلَامُ يَيْفَعُ. *Çocuk büluğ çağına yaklaştı.*

يَنَعَ الثَّمَرُ يَيْنَعُ. *Meyve olgunlaştı.*

يَمُنَ الرَّجُلُ يَيْمُنُ. *Adam uğurlu ve bereketli oldu.*

يَقِنَ الأَمْرُ يَيْقَنُ. *Durum gerçekleşti.*

Şu fiillerden "vâv"'ın düşmesi şâzdır (kural dışıdır):

يَذَرُ *Terkediyor, bırakıyor,* يَدَعُ *Terkediyor, bırakıyor,*

يَقَعُ *Düşüyor; oluyor,* يَضَعُ *Koyuyor; indiriyor,*

يَهَبُ. *Bağışlıyor, hibe ediyor.* يَلَغُ *Köpek ...yi yalıyor,*

Mezîd misâl fiillerin masdarında "vâv" harfinden önce kesre olursa, "vâv", (ي)"yâ" harfine dönüşür:

أَوْعَدَ – يُوعِدُ – (إِوْدَاعًا) = إِيعَادًا. *Tehdit etti, göz dağı verdi.*

أَوْصَلَ- يُوصِلُ -(إِوْصَالاً) = إِيصَالاً. *Ulaştırdı,*

اِسْتَوْطَنَ - يَسْتَوْطِنُ - (إِسْتِوْطَانًا) = اِسْتِيطَانًا. *Yurt edindi, yerleşti,* gibi.

Misâl fiillerden ifti'âl bâbı yapıldığında "vâv" ve yâ harfleri ifti'âl bâbının "tâ"sında idgâm olurlar:

وَصَلَ) اوْتَصَلَ- اِتْتَصَلَ=اِتَّصَلَ.) *Bağlantı kurdu.*

يَسَرَ) اِيْتَسَرَ- اِتْتَسَرَ = اِتَّسَرَ. *Devenin etini paylaştı,*

وَقَى) اِوْتَقَى - اِتْتَقَى = اِتَّقَى. *Korundu, sakındı,* gibi.

Misâl fiilin çekimi:

وَعَدَ *Söz verdi"* fiilinin mâzi ma'lûm kipi çekim cetveli:

Cem' :	**Tesniye:**	**Müfred :**
وَعَدُوا	وَعَدَا	وَعَدَ (Gaib müzekker)
وَعَدْنَ	وَعَدَتَا	وَعَدَتْ (Gaibe müennes)
وَعَدْتُمْ	وَعَدْتُمَا	وَعَدْتَ (Muhatap müzekker)
وَعَدْتُنَّ	وَعَدْتُمَا	وَعَدْتِ (Muhataba müennes)
وَعَدْنَا	وَعَدْنَا	وَعَدْتُ (Mütekellim/ müşterek)

يَعِدُ *Söz veriyor"* fiilinin müzâri ma'lûm kipi çekim cetveli:

Cem' :	**Tesniye:**	**Müfred :**
يَعِدُونَ	يَعِدَانِ	يَعِدُ (Gaib müzekker)
يَعِدْنَ	تَعِدَانِ	تَعِدُ (Gaibe müennes)

تَعِدُونَ	تَعِدَانِ	تَعِدُ (Muhatap müzekker)
تَعِدْنَ	تَعِدَانِ	تَعِدِينَ (Muhataba müennes)
نَعِدُ	نَعِدُ	أَعِدُ (Mütekellim/ müşterek)

عِدْ *Söz ver!"* emir kipinin çekim cetveli:

Cem' :	**Tesniye:**	**Müfred :**
عِدُوا	عِدَا	عِدْ (Muhatap müzekker)
عِدْنَ	عِدَا	عِدِي (Muhataba müennes)

وَاعِدٌ *Söz veren"* ismü'l-fâil kipinin çekim cetveli:

Cem' :	**Tesniye:**	**Müfred :**
وَاعِدُونَ	وَاعِدَانِ	وَاعِدٌ (Müzekker)
وَاعِدَاتٌ	وَاعِدَتَانِ	وَاعِدَةٌ (Müennes)

مَوْعُودٌ *Söz verilmiş"* ismü'l-mefûl kipinin çekim cetveli:

Cem' :	**Tesniye:**	**Müfred :**
مَوْعُودُونَ	مَوْعُودَانِ	مَوْعُودٌ (Müzekker)
مَوْعُودَاتٌ	مَوْعُودَتَانِ	مَوْعُودَةٌ (Müennes)

Misal fiille ilgili bazı misaller:

هَذَا مَا وَعَدَ الرَّحْمَنُ. *" İşte Rahmân'ın va'dettiği şey budur!"*

(Yâsîn, 36/52).

وَلَقَدْ وَصَّلْنَا لَهُمُ الْقَوْلَ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ. *" Andolsun ki, biz düşünüp ibret alsınlar diye, sözü (vahyi) onlara ardarda yetiştirdik (indirdik).."* *(el-Kasas*, 28/51).

وَ يَسِّرْ لِي أَمْرِي. *" Ve işimi bana kolaylaştır!"* *(Tâ hâ*, 20/26).

Mîzân (المِيزَانُ) : Tartı, kalıp, vezin. Müştakk kelimelerde, فَعَلَ vezin olarak kabul edilir: Birinci harfe (فَاءُ الْفِعْلِ) "fâü'l-fiil", ikinci harfe (عَيْنُ الْفِعْلِ) "aynü'l-fiil", üçüncü harfe (لَامُ الْفِعْلِ) "lâmü'l-fiil" denir. Yapılan ilâve harfler bu vezinde gösterilir: Meselâ: ذَهَبَ *Gitti*, fiili فَعَلَ veznindedir.

اذْهَبْ *Git!* fiili افْعَلْ veznindedir.

تَكَسَّرَ *Kırıldı"* fiili تَفَعَّلَ veznindedir.

قَاتَلَ *Çarpıştı"* fiili فَاعَلَ veznindedir.

انْقَطَعَ *Kesildi"* fiili انْفَعَلَ veznindedir.

اجْتَمَعَ *Toplandı"* fiili افْتَعَلَ veznindedir.

احْرَنْجَمَ *Deve––ler toplandı"* fiili افْعَنْلَلَ veznindedir.

اقْشَعَرَّ *Ürperdi; tüyleri diken diken oldu"* fiili افْعَلَلَّ veznindedir.

اعْشَوْشَبَ *Ot yeşerdi"* fiili افْعَوْعَلَ veznindedir.

Yapılan ilâve, kalıptaki harflerin cinsinden ise, mizanda tekrarlanır: احْمَارَّ *Kıpkırmızı oldu"* fiili افْعَالَّ veznindedir.

كَرَّمَ *Şerefli kıldı"* fiili فَعَّلَ veznindedir.

Kelimenin kök harfleri dört tane ise lâmü'l-fiil tekrarlanır: دَحْرَجَ *Yuvarladı"* fiili فَعْلَلَ veznindedir.

el-Muhatab (اَلْمُخَـــاطَبُ) : İkinci şahıs, muhatap, kendisine hitap edilen:

أَنْتَ تَكْتُبُ وَاجِبَكَ. *Sen ödevini yazarsın.*

Muhatap için kullanılan munfasıl (ayrı) zamirler:

Cem' :	**Tesniye :**	**Müfred :**
أَنْتُمْ	أَنْتُمَا	أَنْتَ (Müzekker)
أَنْتُنَّ	أَنْتُمَا	أَنْتِ (Müennes)

Muhatap için kullanılan muttasıl (bitişik) zamirler:

Cem' :	**Tesniye :**	**Müfred :**
كُمْ	كُمَا	ـكَ (Müzekker)
كُنَّ	كُمَا	ـكِ (Müennes)

Muhatap için kullanılan mansub munfasıl (ayrı) zamirler:

Cem' :	**Tesniye :**	**Müfred :**
إِيَّاكُمْ	إِيَّاكُمَا	إِيَّاكَ (Müzekker)
إِيَّاكُنَّ	إِيَّاكُمَا	إِيَّاكِ (Müennes)

Mâzî fiilin sonuna bitişen muhatap zamirlerle çekimi:

Cem' :	**Tesniye :**	**Müfred :**
كَتَبْتُمْ	كَتَبْتُمَا	كَتَبْتَ (Müzekker)
كَتَبْتُنَّ	كَتَبْتُمَا	كَتَبْتِ (Müennes)

Müzâri fiilin sonuna bitişen muhatap zamirlerle çekimi:

Cem' :	**Tesniye :**	**Müfred :**

تَكْتُبُونَ(و) تَكْتُبَانِ(ا) ـــــ (Müzekker)

تَكْتُبْنَ (ن) تَكْتُبَانِ (ا) تَكْتُبِينَ (ي) (Müennes)

Emir fiiline bitişen muhatap zamirlerle çekimi:

Cem' :	**Tesniye :**	**Müfred :**	
اُكْتُبُوا(و)	اُكْتُبَا(ا)	ـــــ	(Müzekker)
اُكْتُبْنَ(ن)	اُكْتُبَا(ا)	اُكْتُبِي(ي)	(Müennes)

(Ayrıca bk. Zamirler).

el-Mu'reb (اَلْمُعْرَبُ): Sonunda i'râb alâmetlerinin açığa çıktığı kelime, irâb alan, mebnî olmayan kelime:

غَائِبٌ – غَائِبًا – غَائِبٍ. *Kayıp, bulunmayan.* يَكْتُبُ. *Yazıyor,*

لَمْ يَكْتُبْ. *Yazmadı,* لَنْ يَكْتُبَ. *Asla yazmayacak.*

Müfred olan mu'reb isimlerin ref hali zamme ile, nasb hali fetha ile ve cer hali kesre ile yapılır. Ayrıca müfred isimlerin, cem'-i mükesserlerin, ve cem-i müennes sâlimlerin irâbı harekelerle yapılır:

هذه أَرْضٌ خِصْبَةٌ. *Bu, verimli bir toprakdır.*

زَرَعْتُ أَرْضًا خِصْبًا. *Verimli bir toprağı ektim.*

نَجَحَ الطُّلَّابُ. *Öğrenciler, başarılı oldu.*

اشْتَرَيْتُ كُتُبًا مُفِيدَةً. *Faydalı kitaplar satın aldım.*

Müzâri fiilin i'râbı da hareke ile yapılır. Ancak sonunda illet harfi bulunan müfred müzâri fiil, ref halinde takdirî i'râb ile, nasb halinde ise hareke ile i'râb edilir:

اَلعَاقِلُ يَصُونُ شَرَفَهُ. *Akıllı, şerefini korur.*

لَمْ يَرْجِعْ. *O dönmedi.* لَنْ يَنْجَحَ الْكَسْلاَنُ. *Tembel asla başarılı olmayacak.*

إِنَّ الْعَجُولَ لَنْ يُتْقِنَ عَمَلاً. *Şüphesiz ki aceleci, hiç bir işi asla mükemmel yapmayacaktır.*

Ancak cem'-i müennes sâlimlerin i'râbı nasb ve cer halinde kesre ile yapılır: نَجَحَتِ الطَّالِبَاتُ. *Kız öğrenciler, başarılı oldu.* شَاهَدْتُ الْمُجْتَهِدَاتِ. *Çalışkan bayanları gördüm.*

رَأَيْتُ فِي الْمَصْنَعِ عَامِلاَتٍ مُخْلِصَاتٍ. *Fabrikada, samimî bayan işçileri gördüm.*

Tesniyelerin, cem'-i müzekker sâlimlerin ve esmâ-i hamsenin (beş ismin) i'râbı harflerle yapılır:

نَجَحَ الطَّالِبَانِ. *İki öğrenci başarılı oldu.*

اِسْتَمْتَعَ الْمُشَاهِدُونَ بِالْمُبَارَاةِ. *Seyirciler, maç seyretmekten zevk aldılar (veya faydalandılar).*

يَصُومُ الْمُسْلِمُونَ فِي رَمَضَانَ. *Müslümanlar, Ramazan'da oruç tutar.*

إِنَّ أَخَاكَ مُتَفَوِّقٌ، وَقَدْ سَمِعْتُ أَبَاكَ يُثْنِي عَلَيْهِ. *Şüphesiz ki, kardeşin üstündür. Babanın onu övdüğünü duydum.*

Gayr-i munsarıf ismin, cer halinde i'râbı fetha ile yapılır:

مَرَرْتُ بِزَيْنَبَ. *Zeyneb'e uğradım.*

أَخَذْتُ الْكِتَابَ مِنْ عُمَرَ وَأَعْطَيْتُهُ لِيُوسُفَ. *Kitabı, Ömer'den aldım ve onu Yusuf'a verdim.* (Ayrıca bak. İrab)

el-Mustalah (الْمُصْطَلَحُ) : Deyim, terim. Herhangi bir ilme ait deyim, terim. Mübtedâ, haber, na't, men'ût, temyîz vs.

gibi.

Mu'tel isim (الاِسْمُ المُعْتَلُّ) : İçinde illetli harf bulunan isim:

مَوْتٌ *Ölüm,* يَوْمٌ *Gün,* القَوْمُ *Kavim,* وَيْلٌ! *Yazık!,* الوَحْيُ *Vahiy,* النَّوْمُ *Uyku,* الخَيْلُ *At sürüsü,* السَّيْلُ *Sel,* gibi.

Mu'tel fiil (الفِعْلُ المُعْتَلُّ) : Kök harflerinden biri illet harfi olan fiil: وَعَدَ *Va'detti,* بَاعَ *Sattı,* دَعَا *Duâ etti, çağırdı,* وَفَى *Yerine getirdi,* حَوَى *Kapsadı,* وَصَلَ *Ulaştı, vardı,* قَالَ *Söyledi, dedi,* رَمَى *Attı,* وَقَى *Korudu,* شَوَى *Kızarttı,* gibi.

Mu'tellü'l-'ayn (مُعْتَلُّ العَيْنِ) : Orta harfi illet harfi (و – ي) olan fiil. Buna **"ecvef"** fiil de denilir:

قَالَ (قَوَلَ) *Dedi, söyledi;* بَاعَ (بَيَعَ) *Sattı.*

Ecvef fiilin mâzisinde genellikle ortadaki illet harfi elife dönüşür: صَامَ = (صَوَمَ) *Oruç tuttu,* خَافَ = (خَوِفَ) *Korktu,* نَالَ = (نَيِلَ) *Elde etti,* gibi.

Müzâride ise umumiyetle illet harfi ortaya çıkar, fakat illet harfinin harekesi, cinsine uygun ise, hareke kendinden önceki harfe nakledilir ve illet harfi sâkin kılınır:

يَقُولُ (قَالَ) "vâv" üzerine zamme ağır geldiği için, harekesi (ق) kâf harfine nakledildi يَقُولُ *Söylüyor"* oldu. يَبِيعُ (بَاعَ) yâ üzerine kesre ağır geldiği için harekesi, bir önceki harfe nakledildi يَبِيعُ *Satıyor"* oldu.

Şayet ecvef fiilin müzârii يَفْعَلُ vezninde ise, illet harfinin harekesi bir önceki harfe nakledilerek kendisi elife dönüştürülür: يَخْوَفُ (خَافَ) önce "vâv"ın harekesi önceki harfe nakledilir يَخَوْفُ olur. "vâv" sakin ondan önce fetha olduğu için "vâv", "elife" dönüşür, böylece يَخَافُ *Korkuyor"* olur.

يَنْيَلُ (نَالَ) "yâ"nın harekesi bir önceki harfe nakledilir يَنَيْلُ olur. "Yâ" sâkin bir önceki harf fethalı olduğu için "yâ", "elife" dönüşür ve böylece يَنَالُ *Elde eder"* olur.

Mezîd fiillerin mâzi ve müzâriinde i'lâl yapılır:

أَجْوَبَ "vâv"ın harekesi bir önceki harfe nakledilir, أَجَوْبَ olur, "vâv" sâkin bir önceki harf fethalı olduğu için "vâv", "elife" dönüşür, böylece أَجَابَ *Cevap verdi*, olur.

Müzâriinin aslı, يُجْوِبُ dür. "vâv" üzerine kesre ağır geldiği için, kesre bir önceki harfe nakledilir يُجِوْبُ olur. "vâv" sâkin, bir önceki harfi kesre ile harekeli olduğu için "vâv", "yâ" harfine dönüşür, böylece يُجِيبُ *Cevap veriyor*, olur.

Ecvef fiillerin son harfi herhangi bir sebepten dolayı sâkin olduğunda ortadaki illet harfi mâzi, müzâri ve emir fiillerinde düşer. قُلْنَ. *Bayanlar söylediler.* بِعْتُ. *Ben sattım.*

لَمْ يَقُلْ. *O söylemedi.* لَمْ تَخَفْ. *Sen korkmadın.*

قُلْ. *De, söyle!* صُمْ. *Oruç tut!* بِعْ. *Sat!* خَفْ. *Kork!* gibi.

Şayet ecvef fiilin sonundaki sükûn ortadan kalkarsa düşen harf geri gelir: لَمْ يَقُولاَ. *O ikisi, söylemedi.* لَمْ يَبِيعُوا. *Onlar,*

satmadılar. قُولاَ. *Siz ikiniz söyleyin!* بِيعَا. *Siz ikiniz satın!* أَجِيبَا. *Siz ikiniz cevap verin!* gibi.

Üç harfli ecvef fillerin mâzi mechûlü yapıldığında bazı i'laller yapılır ve فِيلَ vezninde bir kalıp ortaya çıkar. Örneğin قُولَ "vâv" üzerine kesre ağır geldiği için bir önceki harfin harekesi atılarak "vâv"ın kesresi (ق) kâf harfine nakledilir قِوْلَ olur. "vâv" sâkin bir öncek harfin harekesi kesre olduğu için "vâv", yâ harfine dönüşür, böylece قِيلَ *Denildi,* olur. بُيِعَ "yâ" harfi üzerine kesre ağır geldiği için bir önceki harfin harekesi atılarak "yâ"nın harekesi bir önceki harfe nakledilir, böylece بِيعَ *Satıldı,* olur.

Müzâri mechûlde ise, illet harfleri elife dönüşür:
يُقَالُ = (يُقْوَلُ) *Denilir, söylenir.* يُبَاعُ= (يُبْيَعُ) *Satılır.*
يُجَابُ = (يُجْوَبُ) *Cevap verilir,* olur.

Bazı ecvef fiillerin mâzîsinde i'lâl yapılmaz. Örneğin تَفْعِيل- مُفَاعَلَة- تَفَاعُل- تَفَعُّل- اِفْعِلاَ لٌ - اِفْعِيلاَل bâblarında. زَيَّنَ *Süsledi,* قَاوَلَ *Sözleşti,* تَزَيَّنَ *Süslendi,* تَقَاوَلَ *İftira etti,* اِسْوَدَّ *Simsiyah oldu,* اِبْيَاضَّ *Bembeyaz oldu,* gibi.

Ayrıca dördüncü babtan renk ve kusurlara delalet eden fiillerde de ilâl yapılmaz: عَوِرَ *Tek gözü kör oldu.* سَوِدَ *Siyah oldu,* gibi.

Üç harfli olup mâzîlerinde i'lâl yapılan mu'tellü'l-'ayn fiillerin ism-i fâillerinde ortadaki illet harfi hemzeye dönüşür:
قَاوِلٌ= قَائِلٌ *Söyleyen,* بَايِعٌ= بَائِعٌ *Satıcı,*

صَائِمٌ= صَاوِمٌ *Oruçlu,* olur. (Çekim örnekleri ve fazla bilgi için bk. Ecvef fiil)

Mu'tellü'l-fâ' (مُعْتَلُّ الفَاءِ) : İlk harfi illet harfi (و – ي) olan fiil. Buna **"misâl"** fiil de denilir. وَصَلَ *Ulaştı;* يَسَّرَ *Kolaylaştırdı.* (Fazla bilgi için bk. Misâl fiil).

Mu'tellü'l-lâm (مُعْتَلُّ اللاَّمِ) : Son harfi illet harfi (و – ي) olan fiil. Buna **"nâkıs"** fiil de denilir. دَعَا (دَعَوَ) *Duâ etti, çağırdı.* رَمَى (رَمَيَ) *(Ok) v.s. attı.* رَضِيَ *Razı oldu.* خَشِيَ *Korktu.* سَرُوَ *Asil oldu,* gibi.

Nâkıs fiilde meydana gelen en önemli değişiklikler şunlardır:

*Sonundaki "vâv" harfinden önce kesre varsa "vâv", "yâ" harfine dönüşür: رَضِيَ = رَضِوَ *Razı oldu.* الرَاضِي = الرَاضِوُ *Razı olan,* الغَازِي = الغَازُوُ *Savaşan, gazi,* gibi.

*Sonundaki illet harfinden önce fetha varsa, illet harfi elife dönüşür: Mâzide; غَزَوَ = غَزَا *Savaştı,* دَعَوَ = دَعَا *Duâ etti,* رَمَيَ = رَمَى *Attı,* رَعَيَ = رَعَى *Gözetti,* olur.

Müzâride, يَرْضَيُ (رَضِيَ) =يَرْضَى *Razı olur,* يَخْشَيُ (خَشِيَ) =يَخْشَى *Korkuyor,* olur.

*"Vâv" harfi, dördüncü, beşinci veya altıncı harf olduğunda "yâ" şeklindeki elif harfine dönüşür: أَعْطَوَ – أَعْطَيَ = أَعْطَى *Verdi.* اِصْطَفَوَ – اِصْطَفَيَ = اِصْطَفَى *Seçti,* olur.

*Müzâri meczûmde cezim alâmeti olarak, müfred kiplerden illet harfi hazfedilir: لَمْ يَرْمِ (يَرْمِيُ) *Atmadı,*

لَمْ يَدْعُ (يَدْعُو) *Duâ etmedi,* .(لَمْ يُعْطِ (يُعْطِي) *Vermedi,* gibi.

*Müzâri mechûlde, "vâv" harfi önce "yâ" harfine dönüşür sonra "yâ" harfi, "elife" dönüşür: يُدْعَى = يُدْعَيُ – يُدْعَوُ *Davet edilir,* يُرْمَى = يُرْمَيُ *Atılır,* gibi.

*Mâzî fiilinin çekimi yapılırken üçüncü şahıs erkek çoğul ve dişi tekil ve tesniyesinde illet harfi elife dönüşür ve hazfedilir: دَعَوْا. *Onlar davet ettiler.* دَعَتْ. *O bayan dâvet etti.*

دَعَتَا. *O iki bayan dâvet etti,* gibi.

Ancak dördüncü baptan olan رَضِيَ =*Razı oldu* ve نَسِيَ = *Unuttu"* gibi fiillerin mâzîsinde ilâl yapılmadığı için, üçüncü şahıs dişi tekil ve tesniyelerde illet harfi olduğu gibi kalır: رَضِيَتْ. *O bayan razı oldu,* رَضِيَا. *O iki erkek razı oldu,* رَضِيَتَا. *O iki bayan razı oldular.* نَسِيَتْ. *O bayan unuttu,* نَسِيَا. *O iki erkek unuttu,* نَسِيَتَا. *O iki bayan unuttular,* gibi.

*Nekire olan ism-i fâillerin sonundaki illet harfleri ref ve cer halinde hazfedilir: غَازٍ =غَازِيٌ *Savaşan,* رَامٍ = رَامِيٌ *(Ok v.s.) Atan,* مُعْطٍ = مُعْطِيٌ *Veren,* olur.

*İsm-i fâil nasb halinde, elif lâmlı veya müzâf olduğunda sonundaki illet harfi düşmez: غَازِيًا – الغَازِي *Savaşan,* رَأَيْتُ غَازِيَ الْقَوْمِ. *Kavmin gazisini gördüm,* gibi.

*Mezid nâkıs fiillerin ism-i mefullerinde sonundaki illet harfi elif-i maksûreye dönüşür: مُعْطًى = مُعْطَيٌ *Verilen,*

مُصْطَفًى= مُصْطَفِيٌ *Seçilmiş,* gibi.

*Emir fiillerinde, binâ (mebnîlik) alâmeti olarak nakıs fiillerde müfred kiplerin sonundaki illet harfi hazfedilir:

اُغْزُ *Savaş!* اِرْمِ *At!* أَعْطِ *Ver!* اِصْطَفِ *Seç!* gibi.

*Harekeli fâil zamiri nakıs fiilin sonuna bitiştiğinde sonundaki illet harfi ortaya çıkar: غَزَوْتُ *Ben savaştım,*

دَعَوْتُ *Ben duâ ettim,* رَمَيْنَا *Biz (ok v.s.) attık,* gibi.

*Müzâri fiilin sonuna cem'-i müzekker "vâv"ı veya müfred müennes muhataba "ya"sı bitiştiğinde sonundaki illet harfi düşer. Düşen illet harfi "vâv" veya "yâ" ise bu iki zamirden önceki harf, onlara uygun harekeyi alır:

الرِّجَالُ يَغْزُونَ. *Adamlar, savaşırlar.*

أَنْتِ يَا فَاطِمَةُ تَغْزِينَ وَ تَرْمِينَ. *Ey Fatma! Sen savaşıyorsun ve (ok v.s.) atıyorsun.*

*Şayet nâkıs fiilin sonunda elif varsa, elif hazfedildikten sonra, ondan önceki harf fethalı kalır: يَخْشَوْنَ *Onlar, korkarlar.*

يَرْضَوْنَ *Onlar, razı olurlar.* تَخْشَيْنَ *(Ey bayan!) Sen korkuyorsun.*

تَرْضَيْنَ *(Ey bayan!) Sen razı oluyorsun,* gibi.

*Tesniye elifi veya cem'i müennes nunu, nâkıs fiilin sonuna bitiştiğinde, sonunda herhangi bir değişiklik meydana gelmez: الرَّجُلَانِ يَغْزُوَانِ وَيَرْمِيَانِ. *İki adam savaşıyor ve (ok v.s.) atıyorlar.* النِّسَاءُ يَغْزُونَ وَ يَرْمِينَ. *Bayanlar savaşıyorlar ve (ok v.s.) atıyorlar.*

دَعَا *Duâ etti"* fiilinin mâzî ma'lûm çekim cetveli:

Cem' :	**Tesniye :**	**Müfred :**
دَعَوْا	دَعَوَا	دَعَا (Gaib müzekker)
دَعَوْنَ	دَعَتَا	دَعَتْ (Gaibe müennes)
دَعَوْتُمْ	دَعَوْتُمَا	دَعَوْتَ (Muhatap müzekker)
دَعَوْتُنَّ	دَعَوْتُمَا	دَعَوْتِ (Muhataba müeennes)
دَعَوْنَا	دَعَوْنَا	دَعَوْتُ (Mütekellim/ müşterek)

يَدْعُو *Duâ ediyor"* fiilinin müzârî ma'lûm çekim cetveli:

Cem' :	**Tesniye :**	**Müfred :**
يَدْعُونَ	يَدْعُوَانِ	يَدْعُو (Gaib müzekker)
يَدْعُونَ	تَدْعُوَانِ	تَدْعُو (Gaibe müennes)
تَدْعُونَ	تَدْعُوَانِ	تَدْعُو (Muhatap müzekker)
تَدْعُونَ	تَدْعُوَانِ	تَدْعِينَ (Muhataba müeennes)
نَدْعُو	نَدْعُو	أَدْعُو (Mütekellim/ müşterek)

اُدْعُ *Duâ et!"* emr-i hazır fiilinin çekim cetveli:

Cem' :	**Tesniye :**	**Müfred :**
اُدْعُوا	اُدْعُوَا	اُدْعُ (Muhatap müzekker)
اُدْعُونَ	اُدْعُوَا	اُدْعِي (Muhataba müeennes)

دَاعٍ (الدَّاعِي) *Duâ eden"* ism-i fâil kipinin çekim cetveli:

Cem' :	**Tesniye :**	**Müfred :**

دَاعُونَ	دَاعِيَانِ	دَاعٍ (Müzekker)
دَاعِيَاتٌ	دَاعِيَتَانِ	دَاعِيَةٌ (Müeennes)

مَدْعُوٌّ *Duâ edilen"* ism-i mef'ûl kipinin çekim cetveli:

Cem' :	**Tesniye :**	**Müfred :**
مَدْعُوُّونَ	مَدْعُوَّانِ	مَدْعُوٌّ (Müzekker)
مَدْعُوَّاتٌ	مَدْعُوَّتَانِ	مَدْعُوَّةٌ (Müeennes)

رَمَى *Attı"* fiilinin mâzi ma'lûm çekim cetveli:

Cem' :	**Tesniye :**	**Müfred :**
رَمَوْا	رَمَيَا	رَمَى (Gaib müzekker)
رَمَيْنَ	رَمَتَا	رَمَتْ (Gaibe müennes)
رَمَيْتُمْ	رَمَيْتُمَا	رَمَيْتَ (Muhatap müzekker)
رَمَيْتُنَّ	رَمَيْتُمَا	رَمَيْتِ (Muhataba müeennes)
رَمَيْنَا	رَمَيْنَا	رَمَيْتُ (Mütekellim/ müşterek)

يَرْمِي *Atıyor"* fiilinin müzâri ma'lûm çekim cetveli:

Cem' :	**Tesniye :**	**Müfred :**
يَرْمُونَ	يَرْمِيَانِ	يَرْمِي (Gaib müzekker)
يَرْمِينَ	تَرْمِيَانِ	تَرْمِي (Gaibe müennes)
تَرْمُونَ	تَرْمِيَانِ	تَرْمِي (Muhatap müzekker)
تَرْمِينَ	تَرْمِيَانِ	تَرْمِينَ (Muhataba müeennes)
نَرْمِي	نَرْمِي	أَرْمِي (Mütekellim/ müşterek)

اِرْمِ *At!"* emr-i hazır fiilinin çekim cetveli:

Cem' :	**Tesniye :**	**Müfred :**
اِرْمُوا	اِرْمِيَا	اِرْمِ (Muhatap müzekker)
اِرْمِينَ	اِرْمِيَا	اِرْمِي (Muhataba müeennes)

(الرَّامِي) رَامٍ *Atan"* ism-i fâil kipinin çekim cetveli:

Cem' :	**Tesniye :**	**Müfred :**
رَامُونَ	رَامِيَانِ	رَامٍ (Müzekker)
رَامِيَاتٌ	رَامِيَتَانِ	رَامِيَةٌ (Müeennes)

مَرْمِيٌّ *Atılan şey"* ism-i mefûl kipinin çekim cetveli:

Cem' :	**Tesniye :**	**Müfred :**
مَرْمِيُّونَ	مَرْمِيَّانِ	مَرْمِيٌّ (Müzekker)
مَرْمِيَّاتٌ	مَرْمِيَّتَانِ	مَرْمِيَّةٌ (Müeennes)

(Ayrıca bk. Nakıs filler)

el-Mü'arraf (الْمُعَرَّفُ) : Ma'rife kılınan kelime:

الرَّجُلُ = (رَجُلٌ) *(Belirli bir) adam,* (إِنْسَانٌ) =الإِنْسَانُ *Bilinen insan,* (دِيكٌ) الدِّيكُ *Bilinen horoz,* gibi.

Bazı özel maksatlarla bazı özel isimlerini başana, ال ta'rif edatı gelebilir: الْمَنْصُورُ *Halife el-Mansur,* الْعَبَّاسُ *Hz. Abbas,* الْمَهْدِيُّ *Halife el-Mehdî,* gibi.

ال ta'rif edatı, sadece isimlerin başına gelir. Fiillerin zamirlerin, ism-i işâretlerin ve edatların başına gelmez. Ayrıca غَيْرُ *den başka,* مِثْلُ *gibi* ve benzeri bazı kelimelerin başına

da gelmez. عُصْفُورٌ *Herhangi bir serçe,* الْعُصْفُورُ *Bilinen bir serçe.* رِسَالَةٌ *Herhangi bir mektup,* الرِّسَالَةُ *Bilinen bir mektup.* إِنَّا أَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ. *" (Ey Muhammed!) Şüphesiz ki Biz, Kur'ân'ı sana hak olarak indirdik."* (en-Nisâ, 4/105). Bu âyette الْكِتَاب ve الْحَقِّ kelimeleri, ال târif edatı ile mârife kılınmıştır.

سَبَّحَ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الأَرْضِ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ. *" Göklerde ve yerde bulunan her şey, Allah'ı tesbih etmektedir."* (el-Hadîd, 57/1) Bu âyette, başında ال târif edatı bulunan kelimeler, bu edât ile mârife kılınmıştır.

وَاسْئَلِ الْقَرْيَةَ الَّتِي كُنَّا فِيهَا وَالْعِيرَ الَّتِي أَقْبَلْنَا فِيهَا. *"(İnanmazsan) içinde bulunduğumuz şehir (Mısır) halkına ve beraber geldiğimiz kervana sor."* (Yusuf, 12/82).

سَيَحْضُرُ مُعَلِّمِي الْيَوْمَ. *Öğretmenim bugün gelecek,* gibi.

Mübâlağa (الْمُبَالَغَةُ) : Abartma, aşırılık, bir işin çok yapıldığını belirten isim kipi. زَرَّاعٌ *Ziraatçı,* كَذَّابٌ *Çok yalancı.*

Mübalâğa kipleri; sadece çekimli, geçişli ve üç harfli fiillerden yapılır. Kurallara uygun olanlar beş kiptir:

1- فَعَّالٌ kipi: Bu kip, lâzım ve müteâddî fiillerden yapılır: أَنْتَ حَلَّالٌ أَعْقَدَ الْمُشْكِلَاتِ. *Sen en düğümlü problemi, en iyi çözensin.* سَبَّاحٌ *Yüzen;* شَرَّابٌ *Çok içen,* جَبَّارٌ *Zalim, zorba.* طَعَّانٌ *Çok kınayan.* الْقَوَّالُ الصِدْقَ مُحْتَرَمٌ. *Çok*

doğru konuşan saygıdeğerdir. .الزَّرَّاعُ الفَوَاكِهَ عِنْدَنَا *Meyveleri eken yanımızdadır.*

وَلاَ تُطِعْ كُلَّ حَلاَّفٍ مَهِينٍ هَمَّازٍ مَشَّاءٍ بِنَمِيمٍ مَنَّاعٍ لِلْخَيْرِ مُعْتَدٍ أَثِيمٍ. *" (Ey Muhammed!) Şunların hiç birine itâat etme! Yemin edip duran aşağılık... Daima kusur arayıp kınayan, durmadan laf götürüp getiren... Hayra engel olan, saldırgan, çok günahkâr..."* (el-Kalem, 68/10-13).

2- مِفْعَالٌ kipi: مِفْضَالٌ *Çok üstün olan.* مِطْعَانٌ *Çok kınayan.* .إِنَّهُ لَمِنْحَارٌ بَوَائِكَهَا *Şüphesiz ki o güzel develeri çokca boğazlayandır.*

.أُحِبُّ الرَّجُلَ مِعْطَاءَ الْخَيْرِ *Çok iyilik yapan adamı severim.*

.ظَنَنْتُ أَخَاكَ مِطْعَامًا المَسَاكِينَ *Kardeşinin yoksullara bol bol yemek yedirdiğini zannettim.*

؟أَ أَنْتَ مِنْحَارُ الذَّبَائِحَ لِلضُّيُوفِ *Sen, misafirlere, develeri çokca boğazlayan mısın?*

3- فَعُولٌ kipi: ضَرُوبٌ *Çok döven,* أَكُولٌ *Çok yiyen,* هَجُومٌ *Çok saldıran,* نَؤُومٌ *Çok uyuyan, uykucu.*

.هَذَا رَجُلٌ ضَرُوبٌ رِقَابَ الأَعْدَاءِ *Bu düşmanların boynunu vuran bir adamdır.*

4- فَعِيلٌ kipi: عَلِيمٌ *Her şeyi bilen,* رَحِيمٌ *Acıyan, merhamet eden,* قَدِيرٌ *Gücü her şeye yeten,* سَمِيعٌ *Her şeyi duyan,* بَصِيرٌ *Her şeyi gören.*

.مَا سَمِيعٌ كَلِمَةَ مُعَلِّمِهِ نَادِمٌ *Öğretmeninin sözünü iyice duyan*

(dinleyen) pişman değildir.

5- فَعِلٌ kipi : حَذِرٌ *Sakınan,* بَطِرٌ *Şımarık.*

Kiyâsî olmayan ve semâ'a (işitmeye) dayanan mübalağa kiplerinden bazıları şunlardır:

* فَعِّيلٌ kipi : سِكِّيرٌ *Sarhoş,* صِدِّيقٌ *Dost.*

* مِفْعَلٌ kipi: مِسْعَرٌ *Savaşı alevlendiren,* مِصْقَعٌ *Gür sesli.*

* فُعُّولٌ kipi: قُدُّوسٌ *Kutsal,* سُبُّوحٌ *Çok tesbih eden.*

* فَعَّالَةٌ kipi: عَلَّامَةٌ *Bilgin,* فَهَّامَةٌ *Çok iyi anlayan.*

Bu kalıbın sonundaki (ـة) tâ" mübalağa içindir.

* فُعَلَةٌ kipi : ضُحَكَةٌ *Çok gülen,* ضُجَعَةٌ *Devamlı uzanan, yatan.*

* مِفْعِيلٌ kipi: مِعْطِيرٌ *Çok koku süren,* مِسْكِينٌ *Zavallı, yoksul.*

* فَيْعُولٌ kipi: قَيُّومٌ *Daima sabit olan,* كَيْذُوبٌ *Çok yalancı.*

* فُعَّالٌ kipi: كُبَّارٌ *Çok büyük, ulu,* صُوَّامٌ *Çok oruç tutan.*

* فَاعُولٌ kipi: فَارُوقٌ *Ayıran,* gibi.

Mübhem (اَلْمُبْهَمُ) : Belirsiz isim, mânası belli olmayan isim. Bunlar, ism-i mevsûller, ism-i işâretler, mevsûf, soru isimleri, şart isimleri, bazı zaman isimleri, bazı zarflar, nidâ edatından sonra gelen (أَيٌّ) ve (أَيَّةٌ) ibareleri ve gâib zamirleridir.

* Manası ancak sıla cümlesi ile belli olan ism-i mevsûl:

جَاءَ الَّذِي فَازَ بِالْجَائِزَةِ. *Ödülü kazanan adam geldi.*

الَّذِي بَنَى الأَهْرَامَ مُهَنْدِسٌ بَارِعٌ. *Ehrâm'ı (Piramitleri) yapan becerikli bir mühendistir.*

يَاأَيُّهَا الإِنْسَانُ مَا غَرَّكَ بِرَبِّكَ الْكَرِيمِ الَّذِي خَلَقَكَ فَسَوَّيكَ فَعَدَلَكَ. *" Ey insan! İhsanı bol olan Rabbine karşı seni aldatan nedir? O Rab ki, seni yarattı, sana düzgün uzuvlar verip seni dengeli kıldı."* (el-İnfitâr, 82/6-8).

*Manası müşârün ileyh ile belli olan ism-i işâret:

هَذَا الرَجُلُ غَنِيٌّ. *Bu adam, zengindir.*

هَذَا الدَوَاءُ نَافِعٌ. *Bu ilaç, faydalıdır.*

*Nidada kullanılan أَيٌّ ve أَيَّةٌ ibareleri:

يَاأَيُّهَا الإِنْسَانُ مَا غَرَّكَ بِرَبِّكَ الْكَرِيمِ *" Ey insan! İhsanı bol Rabbine karşı seni aldatan nedir?"* (el-İnfitâr, 82/6).

يَاأَيَّتُهَا النَّفْسُ الْمُطْمَئِنَّةُ ارْجِعِي إِلَى رَبِّكِ رَاضِيَةً مَرْضِيَةً. *"Ey mütmain olan nefis! Sen O'ndan hoşnut, O da senden hoşnut olarak Rabbine dön!"* (el-Fecr, 89/27-28).

* Soru isimleri :

كَيْفَ تَكْفُرُونَ بِاللَّهِ وَكُنْتُمْ أَمْوَاتًا فَأَحْيَاكُمْ. *" Allah'ı nasıl inkâr edersiniz ki, siz ölüler idiniz o sizi diriltti."* (el-Bakara. 2/ 28).

* Şart isimleri :

مَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الآخِرِ وَعَمِلَ صَالِحًا فَلَهُمْ أَجْرُهُمْ عِنْدَ

رَبِّهِمْ. " ... *bunlardan her kim Allah'a ve âhiret gününe iman edip sâlih amel işlerse, elbette onlara Rableri katında mükâfat vardır."* (el-Bakara, 2/ 62).

* Bazı zarflar:

تُؤْتِي أُكُلَهَا كُلَّ حِينٍ بِإِذْنِ رَبِّهَا. " *O ağaç, Rabbinin izni ile her zaman meyvesini verir."* (İbrahim, 14/25).

* Bazı zaman isimleri: حِينَ *Zaman,* زَمَانَ *Zaman,*

أَبَدَ *Sonsuza dek,* وَقْتَ *Vakit,*

زُرْتُكَ طُلُوعَ الشَّمْسِ. *Güneş doğarken seni ziyaret ettim.*

* Mevsûf isim :

حَمَلْتَ أَمْرًا عَظِيمًا وَاصْطَبَرْتَ لَهُ * وَقُمْتَ فِيهِ بِأَمْرِ اللَّهِ يَا عُمَرَا!

"Sen büyük bir işi yüklendin ve ona sabrettin. Ve ey Ömer! Sen bu konuda Allah'ın emrini yerine getirdin."

* Gaib zamiri, ancak mercii ile belirli kılınır:

جَاءَ سَمِيرٌ وَ سَالِمٌ وَهُمَا طَالِبَانِ مُجْتَهِدَانِ. *Semir ve Sâlim geldi. O ikisi çalışkan iki öğrencidir.*

أُمَّكَ أُمَّكَ إِنَّهَا سَبَبُ وُجُودِكَ. *Annene annene dikkat et! Çünkü o senin varlığının sebebidir.*

* Belirsiz sayı için kullanılan bazı kelimeler:

كَمْ *Nice,* كَذَا *Şu kadar.* كَأَيٍّ *Nice!*

*Bazı isimler:

بَعْضُ *Bazı,* جَمِيعُ *Hepsi, tamamı,* جَهْدَ *Emek, çaba, güç,*

حَسْبَ *Yeter,* سِوَى ... *den başka,* شِبْهَ *Gibi,*

طَاقَةَ *Güç, takat,* غَيْرَ *...den başka,* كُلّ *Hepsi, tamamı,* مِثْل *Gibi,* نَظِيرَ *Gibi,* نَاهِيكَ *Yeter!* كَافِيكَ *Yeter!* وَحْدَ *Yalnız,* gibi. (Ayrıca bk. el-ismü'l-mübhem).

Mübtedâ (المُبْتَدَأُ) : İsim cümlesinde durumu belirtilen, hakkında hüküm verilen ve genellikle cümlenin başında bulunan isim. Mübtedâ merfûdur, mârifedir, cümlenin başında bulunur. Başında herhangi bir lafzî âmil bulunmaz, müsneddir: Mübtedâ değişik durumlarda bulunur:

*Mübtedâ açık bir isim olarak gelir:

الحَقُّ غَالِبٌ. *Hak, galiptir.* مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّه. *Muhammed, Allah'ın elçisidir.* البِنَاءُ مُرْتَفِعٌ. *Binâ yüksektir.*

الرَّبِيعُ قَادِمٌ. *İlkbahar geliyor.* الجَوُّ جَمِيلٌ. *Hava güzeldir.* الحَيَاةُ جَمِيلَةٌ. *Hayat güzeldir.* الكَرِيمُ مَحْبُوبٌ. *Cömert, sevilendir.* زَيْدٌ شُجَاعٌ. *Zeyd cesurdur.* زَيْدٌ قَائِمٌ. *Zeyd, ayaktadır.*

*Mübtedâ mütekellim (birinci şahıs) veya muhatap zamiri olduğunda haberi de ona uygun bir isim olabilir:

أَنْتَ مُجْتَهِدٌ. *Sen, çalışkansın.*

وَنَحْنُ أُنَاسٌ نُحِبُّ الْحَدِيثَ * وَ نَكْرَهُ مَا يُوجِبُ المَأْثَمَا

Biz konuşmayı seven insanlarız. Ve günahı gerektiren (günaha sebep olan) konuşmadan hoşlanmayız.

أَنْتَ هَادِئٌ. *Sen sakinsin.*

أَنَا الَّتِي سَاعَدَتِ الْمَرِيضَ. *Ben hastaya yardım eden bayanım.*

أَنْتَ الَّذِي سَاعَدْتَ الضَّعِيفَ. *Sen güçsüze yardım eden şahıssın.*

أَنْتُمَا اللَّذَانِ عُرِفْتُمَا بِالصِّدْقِ. *Siz ikiniz, doğru sözlükle tanınan iki kişisiniz.* أَنْتُمْ الَّذِينَ أَتْبَعُ نَصَائِحَكُمْ. *Siz, öğütlerinize uyacağım kimselersiniz.*

*Mübtedâ mütekellim veya muhatap zamiri olduğunda, sıfatı ال ta'rif edatı ile ma'rife gelir, haberi de cümle gelebilir:

أَنَا الصَّغِيرُ سَأُحَقِّقُ الْمُعْجِزَاتِ. *Ben küçük (biri olarak) mucizeleri (olağan üstü şeyleri) gerçekleştireceğim.*

أَنْتَ الْجُنْدِيُّ تُدَافِعُ عَنِ الْوَطَنِ. *Sen asker (olarak) vatanını savunuyorsun.*

*Mübtedâ ism-i mevsul olduğunda, haberi sıla cümlesinden sonra gelir: الَّذِي كَلَّمْتُهُ خَلِيلٌ. *Konuştuğum adam Halil'dir.*

*Mübtedâ uyarma edatı (هَا) ile başlayan ism-i işaret olduğunda, haberi cümle gelebilir:

هَا أَنْذَا أَقُومُ بِوَاجِبَاتِي. *İşte ben ödevlerimi yapan o kimseyim.*

*Mübtedâ, müevvel masdar olup isme çevirilir:

أَنْ تَصُومُوا خَيْرٌ لَكُمْ (أي صَوْمُكُمْ خَيْرٌ لَكُمْ). *"Oruç tutmanız sizin için daha hayırlıdır."* (el-Bakara, 2/184).

تَسْمَعُ بِالْمُعَيْدِيِّ خَيْرٌ مِنْ أَنْ تَرَاهُ.(أي سَمَاعُكَ ...) *Mu'aydi'yi duyman, onu görmenden daha hayırlıdır.*

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا سَوَاءٌ عَلَيْهِمْ أَ أَنْذَرْتَهُمْ أَمْ لَمْ تُنْذِرْهُمْ لاَ يُؤْمِنُونَ. (أي إِنْذَارُكَ ...) *" Gerçek şu ki, inkâr edenleri uyarsan da, uyarmasan da onlar için birdir; iman etmezler."* (el-Bakara, 2/6).

* Mübtedâ, ibtidâiyye cümlesinin başında bulunur:

الْقَنَاعَةُ غِنًى. *Kanaat, zenginliktir.*

*Hâl cümlesinin başında bulunur. İster hal cümlesinin başında "vâv" harfi bulunsun, ister bulunmasın.

وَكُلَّ يَوْمٍ تَرَانِي مُدْيَةٌ بِيَدِي. *Sen hergün elimde bir satır olduğu halde beni görüyorsun.*

دَخَلْتُ الصَّفَّ وَ مِحْفَظَةٌ فِي يَدِي. *Bir çanta elimde bulunduğu halde, sınıfa girdim.*

سِرْتُ وَالْقَمَرُ فِي كَبِدِ السَّمَاءِ. *Ay, göğün ortasında iken, ben yürüdüm.*

* Mübtedâ, sıfat cümlesinin başında bulunur:

رَأَيْتُ شَيْخًا مَجْلِسُهُ مَهِيبٌ. *Meclisi heybetli olan bir şeyh gördüm.*

* Mübtedâ, haber cümlesinin başında bulunur:

الظُّلْمُ مَرْتَعُهُ وَخِيمٌ. *Zulüm, onun otladığı yer vahimdir.*

* Mübtedâ, sıla cümlesinin başında bulunur:

زَارَنِي الَّذِي أَبُوهُ خَطِيبٌ. *Babası hatip olan kimse beni ziyaret etti.*

*Aslolan mübtedânın m'arife olmasıdır. Ancak bazen mübtedâ nekre olabilir. Nekre özel bir şeye delâlet ettiğinde veya umûma delalet ettiğinde, faydalı bir mana ifade eder ve mübtedâ olur:

عَمَلُ يَوْمٍ خَيْرٌ مِنْ عِبَادَةِ شَهْرٍ. *Bir gün çalışmak, bir ay ibadet etmekten daha hayırlıdır.*

Nekire şu şeylerle tahsîs edilir:

* Nekire vasfedildiğinde :

عَمَلٌ صَالِحٌ خَيْرٌ مِنْ كَلَامٍ صَالِحٍ. *Salih (yararlı) bir amel (iş), yararlı bir sözden hayırlıdır.*

خَطِيبٌ مِصْقَعٌ زَارَنَا. *Fasih konuşan bir hatip bizi ziyaret etti.*

حَادِثٌ مُهِمٌّ وَقَعَ. *Önemli bir kaza meydana geldi.*

طَبِيبٌ مَاهِرٌ زَارَنِي. *Mahir (uzman) bir doktor beni ziyaret etti.*

وَ لَعَبْدٌ مُؤْمِنٌ خَيْرٌ مِنْ مُشْرِكٍ. *"Andolsunki mümin bir köle, (hür) müşrik bir erkekten daha hayırlıdır."* (el-Bakara, 2/221).

Bazen cümlenin akışından anlaşıldığında, bu sıfat hazfedilir:

أَمْرٌ أَتَى بِكَ (أي أَمْرٌ مُهِمٌّ أَتَى بِكَ). *Bir iş seni getirmiş. (Yani önemli bir iş seni getirmiş.)*

شَرٌّ أَهَرَّ ذَا نَابٍ. (أي شَرٌّ عَظِيمٌ أَهَرَّ ذَا نَابٍ). *Bir kötülük dişliyi (köpeği) havlatmış. (Yâni; Büyük bir kötülük dişliyi (köpeği) havlatmış.)*

*Nekire, bir mevsuf yerine kullanıldığında tahsîs edilir:

عَالِمٌ خَيْرٌ مِنْ جَاهِلٍ. *Âlim, bir câhilden hayırlıdır.* Bu ibârenin aslı şöyledir: (أي رَجُلٌ عَالِمٌ خَيْرٌ مِنْ جَاهِلٍ). *Yâni: Âlim bir adam, cahilden hayırlıdır.*

مُتَعَلِّمٌ خَيْرٌ مِنْ أُمِّيٍّ. (أي إِنْسَانٌ مُتَعَلِّمٌ خَيْرٌ...). *Bir öğrenci, okuma-yazma bilmeyen birinden hayırlıdır.*

*Zarf veya câr ve mecrur nekireden önce geldiğinde nekire faydalı (anlamlı olur) :

عِنْدِي مَالٌ. *Bende para var.*

وَفَوْقَ كُلِّ ذِي عِلْمٍ عَلِيمٌ. *"Her bilgi sahibinin üstünde daha iyi bilen biri vardır."* (Yusuf, 12/76).

لِكُلِّ أَجَلٍ كِتَابٌ. *"Her ecelin yazılmış bir süresi vardır."* (Ra'd, 13/38).

فِي الْحَقِيبَةِ كِتَابٌ. *Çantada, bir kitap var.*

وَعَلَى أَبْصَارِهِمْ غِشَاوَةٌ. *"Ve onların gözleri üzerinde perde vardır."* (el-Bakara, 2/7).

*Mübtedâ, duâ veya bedduâya delâlet eden bir ibare olduğunda; hususîlik kazanır (ve nekre gelebilir):

سَلَامٌ عَلَيْكُمْ. *Selam üzerinize olsun.*

سَلَامٌ عَلَى الْمُتَفَوِّقِ. *Üstün gelene selam olsun.*

رَحْمَةٌ عَلَيْكَ. *Rahmet senin üzerine olsun.*

سَلَامٌ عَلَى إِلْ يَاسِينَ. *" İlyâsîn'e selâm olsun!"* (es-Saffât, 37/130).

وَيْلٌ لَهُ! *Ona yazıklar olsun.*

وَيْلٌ لِلْمُجْرِمِينَ. *Suçlulara yazıklar olsun!*

فَوَيْلٌ لِلْمُصَلِّينَ الَّذِينَ هُمْ عَنْ صَلَاتِهِمْ سَاهُونَ. *"Yazıklar olsun o namaz kılanlara ki, onlar kıldıkları namazdan gâfildirler."* (el-Mâûn, 107/4-5).

*Mübtedâ ansızın manasına gelen (إِذَا) izâ'dan sonra geldiğinde, nekre olabilir:

دَخَلْتُ فَإِذَا صَدِيقٌ فِي الْبَيْتِ. *Girdim, bir de ne göreyim; bir dost evdedir.*

نَظَرْتُ فَإِذَا نَارٌ تَلْتَهِمُ الْقَصْرَ. *Baktım, bir de ne göreyim; yangın köşkü sarmış.*

خَرَجْتُ فَإِذَا صَدِيقٌ يَنْتَظِرُنِي. *Çıktım, bir de ne göreyim; bir arakadaş beni bekliyor.*

دَخَلْتُ الْبَيْتَ فَإِذَا لِصٌّ يَسْرِقُ. *Eve girdim bir de ne göreyim bir hırsız, hırsızlık yapıyor.*

* Mübtedâ, لَوْلاَ dan sonra geldiğinde, nekre olabilir:

لَوْلاَ اصْطِبَارٌ لَهَلَكْنَا. *Sabır olmasaydı, helak olurduk.*

لَوْلاَ حَادِثٌ لَزُرْتُكَ. *Bir trafik kazası olmasaydı, seni ziyaret ederdim.*

*Ma'rife bir isme izâfe edildiğinde (yâni ma'rifeye müzâf olduğunda (ma'nevî izafette) ma'rifelik, nekreye müzâf olduğunda hususîlik kazanır):

طَالِبُ الْعِلْمِ مُجِدٌّ. *İlim talebesi çalışkandır.*

حِلْيَةُ الأَدَبِ خَيْرُ حِلْيَةٍ. *Edep süsü, en faydalı süstür.*

طَالِبُ الْعِلْمِ مُجْتَهِدٌ. *İlim öğrenmek isteyen (öğrenci), çalışkandır.*

*Kendinden sonraki isimde amel etmekle hususîlik kazanır:

إِعْطَاءُ دِينَارًا يُسَاهِمُ فِي بِنَاءِ جَيْشٍ قَوِيٍّ. *Bir dinar vermek kuvvetli bir orduyu kurmada katkı sağlar.*

أَمْرٌ بِمَعْرُوفٍ صَدَقَةٌ. *İyiliği yapmayı emretmek, sadakadır.*

رَغْبَةٌ فِي الْخَيْرِ خَيْرٌ. *Hayrı istemek, hayırdır.*

مُشْرِقٌ وَجْهُهُ مَحْبُوبٌ. *Yakışıklı, sevimlidir.*

إِطْعَامٌ جَائِعًا حَسَنَةٌ. *Aç olan birisine yemek yedirmek sevaptır.*

* Tasğir yapıldığında, hususîlik kazanır:

كُتَيِّبٌ هَذَّبَ أَخْلاَقِي. *Küçücük kitap, ahlakımı düzeltti.*

رُجَيْلٌ عِنْدَنَا. *Bir adamcık, yanımızdadır.*

شُوَيْعِرٌ أَنْشَدَنَا. *Küçük bir şâir, bize şiir okudu.*

* Nekre isimden, ism-i mensûb yapıldığında, hususîlik kazanır:

سُورِيٌّ عِنْدَنَا. *Suriyeli (bir adam) yanımızdadır.*

Nekire isim, şu şeylerle umûmu ifâde eder:

*Kendisi ile bütün fertler kasdedildiğinde:

كُلُّ مُحَاسَبٌ عَلَى عَمَلِهِ. *Herkes, kendi yaptıkları ile sorguya çekilir, sorumlu tutulur.* كُلُّ يَمُوتُ. *Herkes ölür.*

* Olumsuzluktan sonra geldiğinde:

مَا كَسَلٌ بِنَافِعٍ. *Tembellik, faydalı değildir.*

مَا أَحَدٌ فِي الدَّارِ. *Evde, hiç kimse yoktur.*

مَا أَحَدٌ عِنْدَنَا. *Yanımızda, hiç kimse yoktur.*

مَا صَدِيقٌ لِي. *Benim , hiç bir arkadaşım yoktur.*

*Soru edatından sonra geldiğinde:

أَ مِنَّةٌ بِالدِّفَاعِ عَنِ الْوَطَنِ؟ *Vatanı savunmayı başa mı kakıyorsun?*

هَلْ أَحَدٌ فِي الدَّارِ؟ *Evde herhangi biri var mı?*

أَ إِلَهٌ مَعَ اللَّهِ؟ *"Allah ile birlikte bir mabud var mı?"* (en-Neml, 27/ 60, 61, 62, 63, 64).

* Soru ismi olduğunda:

مَنْ مُجْتَهِدٌ؟ *Kim çalışkandır?*

* Şart ismi olduğunda:

فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ. *" Kim zerre miktarı iyilik yaparsa, onu (sevabını) görür."* (ez-Zilzâl, 99/7).

مَنْ يَجْتَهِدْ يَنْجَحْ. *Kim çalışırsa, başarır.*

* كَمْ el-Haberiyye"den sonra geldiğinde:

كَمْ رَفِيقٍ قَصَدْتُهُ فَأَفَادَنِي كَثِيراً. *Nice arkadaşa yöneldim ve o bana faydalı oldu.*

كَمْ فَضْلٍ لِلْوَطَنِ عَلَيْنَا. *Vatanın üzerimizde ne kadar üstünlüğü var!*

*Taaccüb edatı مَا olduğunda:

مَا أَحْسَنَ العِلْمَ. *İlim ne güzel!*

* Hayret manasına geldiğinde:

عَجَبٌ لِمَا ابْتَدَرْتُمْ بِهِ. *Acele ettiğinizden dolayı, size hayret ediyorum.*

* Nekire mübtedâ ile, çeşitlilik ve detay kasdedildiğinde:

الدَّهْرُ يَوْمَانِ فَيَوْمٌ لَنَا وَ يَوْمٌ عَلَيْنَا. *Zaman iki gündür. Bir gün lehimize, bir günde âleyhimizedir.*

فَيَوْمٌ لَكَ وَ يَوْمٌ عَلَيْكَ. *Bir gün senin lehine, bir günde âleyhinedir.*

فَأَقْبَلْتُ زَحْفًا عَلَى الرُّكْبَتَيْنِ * فَثَوْبٌ نَسِيتُ وَ ثَوْبٌ أَجُرُّ

Ben iki diz üzerinde sürünerek yöneldim. Bir elbiseyi unuttum, bir elbiseyi de arkamda sürükledim.

*Mübtedâya, mübtedâ olabilecek bir şey atfedildiğinde:

رَجُلٌ وَ امْرَأَةٌ فَقِيرَةٌ عَلَى البَابِ. *Bir adam ve fakir bir kadın kapıdadır.*

* Nekire mübtedâ ile, cinsin hakikati (gerçeği) ve bütün fertleri kasdedildiği zaman:

إِنْسَانٌ خَيْرٌ مِنْ بَهِيمَةٍ. *İnsan (cinsi), hayvandan daha hayırlıdır.*

* Mübtedânın i'râbı: Asolan devamlı mübtedânın merfû' gelmesidir. Bazen zâid bir cer edatı ile şu yerlerde cer edilir:

* Başında bir nefy veya soru edatı bulunduğunda. (Bu durumda cer edatı ile cer edilir.)

مَا فِي الرَّبْعِ مِنْ أَحَدٍ. *İkametgâhta, herhangi birisi yoktur.*

هَلْ مِنْ خَالِقٍ غَيْرُ اللَّهِ. *"Allah'tan başka bir yaratıcı var mı?"* (el-Fâtır, 35/3).

هَلْ فِي الصَّفِّ مِنْ غَائِبٍ؟ *Sınıfa gelmeyen biri var mı?*

* حَسْب kelimesi mübtedâ olduğunda cer edatı ile mecrur kılınır: بِحَسْبِكَ النِّضَالُ. *Mücadele etmen sana yeter.*

بِحَسْبِكَ دِرْهَمٌ. *Bir dirhem sana, yeter.*

بِحَسْبِكَ عِلْمٌ. *İlim sana yeter.*

*Nekire olduğunda. Bu durumda رُبَّ cer edatı ile cer edilir: رُبَّ أَخٍ لَكَ لَمْ تَلِدْهُ أُمُّكَ. *Annenin doğurmadığı nice kardeşin var.*

* Mübtedânın çeşitleri :

Mübtedâ iki kısma ayrılır: Nekire mübtedâ: Bir kısım nekire mübtedânın, habere ihtiyacı yoktur. O da fâilini veya nâib-i failini ref eden ve manasını tamamlayan sıfattır (müştak kelimedir). Örneğin:

مَا قَادِمٌ الأَمِيرَانِ. *İki emir (kral), gelmiyor.*

مَا نَاجِحٌ الْمُتَقَاعِسُونَ. *Tembeller, başarılı olamazlar.* Bu iki misalde, الأَمِيرَانِ ve الْمُتَقَاعِسُونَ kelimeleri fâil olup haber yerine geçmişler.

*Sıfattan önce soru veya olumsuzluk edatı gelirse, sıfat mübtedâ olur, ondan sonraki merfu isim fâil veya nâib-i fail

olur ve haber yerine geçer:

مَا مُجْتَهِدٌ أَخُوكَ. *Kardeşin, çalışkan değildir.*

كَيْفَ مَسْمُوعَةٌ أَخْبَارُكَ فِي بِلَادِ الْمَهْجَرِ؟ *Senin haberlerin Mehcer'de (gurbet ülkelerinde) nasıl duyulur?*

أَقَاطِنٌ أَخُوكَ فِي الْمَدِينَةِ؟ *Kardeşin şehirde mi oturuyor?*

*Sıfattan önce nefy veya soru edatı geldiğinde ve sıfat tesniye ve cem' olarak ma'mûlüne uymadığında, sıfat mübtedâ olur, fâili veya nâib-i faili haber yerine geçer:

مَا نَاجِحٌ الكَسُولاَنِ. *İki tembel, başarılı olamıyorlar.*

مَا مَذْمُومٌ الْمُجْتَهِدُونَ. *Çalışkan kimseler, kınanmaz.*

مَا نَبِيلٌ القَتَلَةُ. *Öldürenler, asîl değildir.*

هَلْ مُسَافِرٌ أَخَوَايَ؟ *İki kardeşim yolculuğa çıkıyor mu?*

*Şayet sıfat tesniye veya cemi'de ma'mûlüne uyarsa, sıfat önde gelen haber olur ve ondan sonraki kelime, müehhar (sonradan gelen) mübtedâ olur:

أَمَحْبُوبُونَ إِخْوَتُكَ فِي الْمَدْرَسَةِ؟ *Kardeşlerin okulda seviliyorlar mı?* Bu ibarede مَحْبُوبُونَ kelimesi, önde gelen haberdir, إِخْوَتُكَ müehhar mübtedâdır.

هَلْ نَاجِحَانِ الْكَسُولاَنِ؟ *İki tembel, başarılı olur mu?*

هَلْ خَالِدُونَ الأَحْيَاءُ؟ *Canlılar, ebedî kalırlar mı?*

مَا مُجْتَهِدَانِ أَخَوَاكَ. *İki kardeşin, çalışkan değildirler.*

*Şayet sıfat müfred olarak ma'mûlüne uyarsa, iki şekil de caizdir:

مَا نَاجِحٌ الكَسُولُ. *Tembel, başarılı değildir.* Bu misalde نَاجِحٌ mübtedâ, الكَسُولُ merfu fâil olup haber yerine geçebilir. Veya الكَسُولُ müehhar mübtedâ olur. Önde geçen نَاجِحٌ kelimesi de haber olur.

مَا قَادِمٌ الْغَائِبُ. *Gâib, gelmedi.*

أَ دِمَشْقِيٌّ جَارُكَ؟ *Komşun Dımaşk'lı mıdır.* Bu misalde جَارُكَ ibaresi, nâib-i fâil olup haber yerine geçmesi veya muâhhar mübtedâ olması caizdir.

***Mübtedânın hazfedilmesi:**

İsim cümlesinde mübtedânın zikredilmesi zorunludur. Çünkü o cümlenin esas unsurudur. Mübtedâsız bir isim cümlesini tasavvur edemeyiz. Fakat bazen, bir delil mübtedâya delalet ettiğinde ve cümle mübtedânın hazfinden etkilenmediğinde, mübtedânın hazfedilmesi bazen caiz, bazen de gereklidir:

Mübtedânın hazfedilmesinin caiz olması durumu:

*Bazen bir sorunun cevabında mübtedâ hazfedilir:

أَيْنَ أَخُوكَ؟ *Kardeşin nerededir?* diye arkadaşına sorduğunda, o sana şöyle cevap verebilir:

مُسَافِرٌ. *Yolcudur.* Yâni أَخِي مُسَافِرٌ *Kardeşim yolcudur.*

أَيْنَ أَبُوكَ؟ *Baban nerede?* sorusunun cevabında:

فِي الْمَصْنَعِ(أَبِي فِي الْمَصْنَعِ). *"Fabrikadadır"* demen gibi.

Mübtedânın hazfedilmesinin gerekli olduğu yerler çoktur. Bunların en önemlileri şunlardır:

* Övgü veya yerme veya acıma maksadıyla sıfatın mevsuf

ile ilgisi kesilirse ve mübtedâya haber yapılırsa, mübtedâ hazfedilir:

مَرَرْتُ بِالرَّجُلِ – الأَدِيبُ – السَّفِيهُ– البَائِسُ. *Adama, edebiyatçı - sefih -ümitsize -uğradım.* Bu ibarenin aslı şöyledir:

هُوَ الأَدِيبُ – السَّفِيهُ – البَائِسُ. *Yani o, edebiyatçıdır-sefihtir-ümitsizdir.*

Acıma için;. تَرَفَّقْتُ بِالْفَقِيرِ الضَّعِيفِ – المِسْكِينُ *Ben zayıf fakire merhamet ettim (acıdım). (O) zavallıdır.* Bu misalde المِسْكِينُ ibaresi, hazfedilmiş mübtedânın haberidir.

تَجَنَّبْتُ التِّلْمِيذَ –الكَسُولُ – السَّفِيهُ. *Öğrenciden sakındım. O tembel ve sefihtir.*

*Mübtedânın haberi, نِعْمَ veya بِئْسَ nin mahsûsu olduğunda;

نِعْمَ الرَّجُلُ زَيْدٌ. *Adam, Zeyd ne güzeldir.* Bu cümlesinin aslı:

نِعْمَ الرَّجُلُ هُوَ زَيْدٌ. *Adam ne güzeldir. O, Zeyd'dir.*

بِئْسَ الطَّالِبُ خَلِيلٌ. *Öğrenci, Halil ne kötüdür!*

سَاءَ الزَّارِعُ سَلِيمٌ. *Çiftçi, Selim ne kötüdür!*

*Mübtedânın haberi, fiili yerine kullanılan bir masdar ise:

صَبْرٌ جَمِيلٌ. *(Sabrım) güzel bir sabırdır.* Bu cümlenin aslı;

صَبْرِي صَبْرٌ جَمِيلٌ. *Sabrım güzel bir sabırdır."* şeklindedir.

دَرْسٌ مُفِيدٌ. *(Dersim) faydalı bir derstir.* Bu ibarenin aslı;

دَرْسِي دَرْسٌ مُفِيدٌ. *Dersim faydalı bir derstir."* şeklindedir.

*Mübtedânın haberi, açık bir yemin olduğunda:

فِي ذِمَّتِي لأُكَافِحَنَّ. *Boynumun borcu olsun ki mutlaka vatanı*

savunacağım. Cümlesinin aslı: فِي ذِمَّتِي قَسَمٌ لأُكَافِحَنَّ. şeklindedir.

وَحَيَاتِكَ لأُسَاعِدَنَّكَ فِي الْعَمَلِ. *Hayatına yemin ederim ki işte sana yardım edeceğim.*

* لاَ سِيَّمَا dan sonra gelen merfu ismin mübtedâsı:

أُحِبُّ الأُدَبَاءَ لاَ سِيَّمَا جُبْرَانُ (أي لاَ سِيَّمَا هُوَ جُبْرَانُ). *Edipleri seviyorum. Özellikle Cübrân'ı.*

أُحِبُّ التَّلاَمِذَ وَلاَ سِيَّمَا زَيْدٌ. *Öğrenci seviyorum. Özellikle Zeydi.* Bu ibârenin aslı: لاَ سِيَّمَا هُوَ زَيْدٌ şeklindedir.

Mübtedânın önce gelmesi vâcip olan yerler:

*Özellikle şu durumlarda mübtedânın mutlaka haberden önce gelmesi gerekir:

*Mübtedânın başında ibtidâ (لَ) lâmı bulunuyorsa:

لَفَلاَّحٌ نَشِيطٌ خَيْرٌ مِنْ طَبِيبٍ مُتَكَاسِلٍ. *Dinç bir çiftçi, tembel bir doktordan daha üstündür.*

لَجُهْدٌ فِي الْعِلْمِ خَيْرٌ مِنْ رَاحَةٍ مَعَ الْكَسَلِ. *İlim uğrunda çalışmak, tembelikle olan bir dinlenmeden daha hayırlıdır.*

*Haber, fiil cümlesi olduğunda: Ve onda mübtedâya işaret eden bir zamir bulunduğunda; اَلوَلَدُ يَدْرُسُ. *Çocuk okuyor.*

اَلبِنْتُ تُطِيعُ أُمَّهَا. *Kız, annesine itaât eder.*

*Mübtedâ ve haber marifelik veya nekirelik derecesinde eşit olup onlardan her biri mübtedâ olabilecek durumda ise:

أَخِي صَدِيقِي. *Kardeşim, dostumdur.*

أَعَزُّ مَكَانٍ فِي الدُّنَى سَرْجُ سَابِحٍ. *Dünyadaki en kıymetli yer,*

yüzen kimsenin eğeri (can simiti) dir.

*Mübtedâ cümle başında gelmesi gereken şart isimleri, soru isimleri, مَـا et-taaccabiyye ve كَمْ el-haberiyye veya كَمْ el-istifhâmiyye ise.

* Mübtedâ, şart ismi olduğunda: مَنْ يَدْرُسْ يَنْجَحْ. *Kim çalışırsa, başarılı olur.*

* كَمْ el- istifhâmiyye olduğunda; كَمْ كِتَابًا قَرَأْتَهُ؟ *Sen kaç kitabı okudun?* كَمْ كِتَابًا فِي الحَقِيبَةِ؟ *Çantada kaç kitap var?*

* Soru ismi olduğunda: مَنْ زَارَنَا؟ *Kim bizi ziyaret etti?* مَنْ زَارَكَ؟ *Kim seni ziyaret etti?* مَنْ تَكَلَّمَ؟ *Kim konuştu?* أَيُّ أُسْتَاذٍ تُحِبُّهُ أَحْتَرِمْهُ. *Sen hangi hocayı seviyorsan, ben ona saygı gösteririm.* Bu misalde, أَيُّ fiilin sonundaki (ـهُ) zamirinden dolayı merfû (mübtedâ) olabiliyor.

*Taaccüb edatı olduğunda: مَـا أَكْـرَمَكَ! *Sen ne kadar cömertsin (veya âsilsin)!* مَا أَجْمَلَ السَّمَاءَ! *Gök ne güzeldir!* مَا أَطْيَبَ الْعَسَلَ! *Bal, ne temizdir!*

* كَمْ el-Haberiyye olduğunda:

كَمْ مَأْثُرَةٍ لَكَ! *Senin yaptığın ne kadar hayırlı işin var!*

كَمْ كِتَابٍ عِنْدَ مُعَلِّمِي! *Hocamda nice kitap var!*

كَمْ طَبِيبٍ شَاوَرْتُهُ! *Nice doktora danıştım!*

*Cümle başında bulunması gereken kelimeye müzâf olduğunda: غُلَامُ أَيِّ أُسْتَاذٍ تُحِبُّهُ أَحْتَرِمْهُ؟ *Hangi hocanın*

hizmetçisini seviyorsan, ben ona saygı gösteririm.

رَفِيقُ مَنْ زَارَنَا؟ *Kimin arkadaşı bizi ziyaret etti?*

*Mübtedâ إِلاَّ veya إِنَّمَا edatlarından birisi ile haberde hasredilirse (daraltılırsa): مَا الْمُعَلِّمُ إِلاَّ ثَرْوَةٌ. *Öğretmen, ancak bir servettir.*

مَا مُحَمَّدٌ إِلاَّ رَسُولٌ. *Muhammed, ancak bir peygamberdir.*

إِنَّمَا مُحَمَّدٌ رَسُولٌ. *Muhammed, ancak bir peygamberdir.*

إِنَّمَا الصِّدْقُ مَنْجَاةٌ. *Doğruluk, ancak kurtuluş vesilesidir.*

*Haber, mana açısından mübtedanın aynısı olduğunda:

قَوْلِي: الْعِلْمُ نُورٌ. *Sözüm: İlim nurdur.*

*Mübtedâ, detay ifade eden أَمَّا dan sonra geldiğinde:

أَمَّا الْعِلْمُ فَنُورٌ. *İlme gelince, o nurdur.*

*Haber "fasıl zamiri" veya "el-imâd" ile mübtedâdan ayrılıyorsa: اَللَّهُ هُوَ الْقَادِرُ. *Allah, o güçlüdür.*

* Mübtedâ zâmuru'ş-şe'n olduğunda:

قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ. *"De ki: O, Allah'tır, birdir."* (el-İhlâs. 112/1)

* Haber, isteğe delâlet eden bir cümle olduğunda:

وَطَنَكَ دَافِعْ عَنْهُ. *Vatanını, onu savun.*

*Haberin başında (فَ) bulunduğunda:

الَّذِي يَنْصَحُنِي فَمُخْلِصٌ. *Bana nasihat eden kimse, o samimîdir.*

*Haber, müzekker ve müennes için eşit olarak kullanılan bir kelime değilse, ve müştakk (türeyen) bir ibare ise, müfred, tesniye, cem', müzekker ve müenneslikte mübtedâya uyar:

الطَّالِبُ مُجْتَهِدٌ. *Öğrenci, çalışkandır.*

الطَّالِبَةُ مُجْتَهِدَةٌ. *Kız öğrenci, çalışkandır.*

الطَّالِبَانِ مُجْتَهِدَانِ. *İki öğrenci, çalışkandır.*

الطَّالِبَتَانِ مُجْتَهِدَتَانِ. *İki kız öğrenci, çalışkandır.*

الطُّلَّابُ مُجْتَهِدُونَ. *Öğrenciler, çalışkandır.*

الطَّالِبَاتُ مُجْتَهِدَاتٌ. *Kız öğrenciler, çalışkandır.*

*Haber, hem müzekker, hem müennes için kullanılan bir kelime ise, mübtedâ ve haberin uyumu gerekmez: Misalleri:

فَاطِمَةُ إِنْسَانٌ. *Fatma bir insandır.*

هَذَا جَرِيحٌ. *Bu bir yaralıdır.*

الرَجُلُ قَتِيلٌ. *Bir adam, öldürülmüş.*

المَرْأَةُ قَتِيلٌ. *Bir kadın, öldürülmüş.*

* Bazen birden fazla haber olabilir.

التَّعْلِيمُ أَدَبِيٌّ هَنْدَسِيٌّ تِجَارِيٌّ. *Öğretim, edebiyat, matemetik ve ticaretle ilgilidir.*

جُبْرَانُ أَدِيبٌ رَسَّامٌ شَاعِرٌ. *Cübrân, edebiyatçı, ressam ve şâirdir.*

Bazen mübtedâ zâid cer edâtı ile mecrûr edilir:

Mübtedâ, bazen (ب) cer edâtı ile mecrûr kılınır:

بِحَسْبِكَ اللَّهُ. *Allah, sana yeter.* Bu misalde, بِ cer edâtıdır, zâiddir. حَسْبِ kelimesi lafzan mecrûrdür, mübtedâ olduğu için mahallen merfû'dür. كَ zamiri, mahallen mecrûrdür, müzâfün ilehtir. اللَّهُ kelimesi, lafzan merfû'dür, haberdir.

Bazen mübtedâ, (مِنْ) cer edâtı ile mecrûr kılınır:

هَلْ مِنْ خَالِقٍ غَيْرُ اللَّهِ. *"Allah'tan başka bir yaratıcı var mıdır?"* (el-Fâtır, 35/3). Bu âyette, خَالِقٍ kelimesi, lafzan مِنْ cer edatı ile mecrurdur, mübtedâ olduğu için, mahallen merfû'dür. غَيْرُ kelimesi, lafzan merfû'dür, خَالِق ism-i fâilinin fâilidir, haber yerine geçer.

Bazen mübtedâ, (رُبَّ) cer edatı ile mecrûr kılınır:

يَا رُبَّ كَاسِيَةٍ فِي الدُّنْيَا عَارِيَةٌ فِي الآخِرَةِ. *Dünyada giyinen nice bayanlar vardır ki, âhirette çıplaktırlar.* Bu misalde, يَا uyarma edatıdır. رُبَّ cer edatıdır, zâid edat gibi kabul edilir. كَاسِيَةٍ kelimesi, lafzan mecrurdur, mübtedâ olduğu için mahallen merfû'dür. عَارِيَةٌ kelimesi haberdir, lafzan merfû'dür.

Veya حَسْب manasına gelen başka bir isimden sonra cer edatı gelir:

كَافِيكَ بِحُسْنِ الْخُلُقِ. *Güzel ahlak sana yeter.*

نَاهِيكَ بِدِينِ اللَّهِ. *Allah'ın dini sana yeter.* Bu iki misalde, كَافِيكَ ve نَاهِيكَ ibareleri, takdiren merfû' olup mübtedânın önüne gelen haberleridir.

Bazen zâid (ب) cer edatı, ansızın manasına gelen إِذَا dan sonraki mübtedânın başına gelir:

دَخَلْتُ فَإِذَا بِالطُّلَّابِ وَاقِفُونَ. *Girdim, bir de ne göreyim öğrenciler ayaktadır!*

*Bazen zâid (ب) cer edatı, zamir olan mübtedânın başına gelir:

كَيْفَ بِكَ عِنْدَ انْدِلاَعِ الْحَرْبِ؟ *Savaş alevlendiğinde sen ne yaparsın?! (Veya halin nasıl olur?!).*

Bazı isimler yalnız mübtedâ olarak kullanılırlar:

* طُوبَى *Müjde"* kelimesi. Bu ismin haberi, ancak câr ve mecrûrden ibaret olur: طُوبَى لِلْمُحْسِنِينَ! *İyilik yapanlara müjdeler olsun!*

* Taaccüb (hayret) edatı مَا : مَا أَحْلَى لَعْبَ الأَطْفَالِ! *Çocukların oyunu ne tatlıdır!*

* سَلاَمٌ kelimesi: سَلاَمٌ عَلَيْكُمْ. *Selam sizin üzerinize olsun.*

* وَيْلٌ kelimesi: وَيْلٌ لَهُ! *Ona yazıklar olsun!*

* رَحْمَةٌ kelimesi : رَحْمَةٌ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ. *Müminlere rahmet olsun!*

Mübtedâ, akılsız varlıklara delâlet eden bir ibare ise, haberinin müfred müennes veya cem-i müennes gelmesi caizdir: الشَّجَرَاتُ عَالِيَةٌ (عَالِيَاتٌ). *Ağaçlar yüksektir*, gibi.

Mübtedâ, akıllı varlıklara delalet eden cem-i müennes ise, haberi müfred müennes veya cem-i müennes gelebilir: الْفَتَيَاتُ مُجِدَّاتٌ (مُجِدَّةٌ). *Genç kızlar çalışkandır.* (Ayrıca bk. İbtidâ ve İsim cümlesi maddeleri).

Mübdelün minh (الْمُبْدَلُ مِنْهُ) : Bedel'den önce gelen ve kendisi için bedel yapılan ibare. جَاءَ خَالِدٌ أَخُوكَ. *Kardeşin*

Halit geldi. Bu misalde, خـــالدٌ *"Halit"* kelimesi, mübdelün minh'dir.

اهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ. صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ... *"Bizi doğru yola ilet! Nimet verdiğin kimselerin yoluna."* (el-Fâtiha, 1/5-6). Bu âyette, birinci الصِّرَاط kelimesi mübdelün minhdir.

وَمَنْ يَفْعَلْ ذَلِكَ يَلْقَ أَثَامًا يُضَاعَفْ لَهُ الْعَذَابُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ. *"Kim bunları yaparsa, günahları(nın cezasını) bulur. Kıyâmet günü, azabı kat kat olur."* (el-Furkân, 25/68-69). Bu âyette, يَلْقَ أَثَامًا ibâresi mübdelün minhdir.

عَدَلَ الْخَلِيفَةُ عُمَرُ. *Halife, Ömer âdil oldu.* (Ayrıca bk. Bedel maddesi)

Mücerred fiil (الفِعْلُ المُجَرَّدُ) : Yalın, ek almamış fiil.

كَتَبَ / يَكْتُبُ *Yazdı/yazıyor.*

نَصَرَ / يَنْصُرُ *Yardım etti/ yardım ediyor.*

جَلَسَ/ يَجْلِسُ *Oturdu/ oturuyor.*

ذَهَبَ / يَذْهَبُ *Gitti/ gidiyor.*

فَرِحَ/ يَفْرَحُ *Sevindi/ seviniyor.*

عَذُبَ / يَعْذُبُ *Tatlı oldu/ tatlı oluyor.*

حَسِبَ / يَحْسِبُ *Sandı/ sanıyor.*

دَحْرَجَ / يُدَحْرِجُ *Yuvarladı/ yuvarlıyor.*

زَلْزَلَ/ يُزَلْزِلُ *Yeri sarstı/ yeri sarsıyor.*

Müdâ'af fiil (الفِعْلُ المُضَاعَفُ) : Katmerli fiil, içinde aynı

türden iki harf bulunan fiil. مَـدَّ *Uzattı,* زَلْزَلَ *Sarstı, salladı.* Müza'af fiilde, aynü'l-fiil ve lâmü'l-fiil aynı cinsten harfler olduklarında mâzide ve müzâride idğam edilirler. Aynı cinsten iki harf bir araya geldiğinde, bunlardan birinci harfin harekesi hazfedilerek sâkin kılınır, birinci harf, ikinci harfte idgam edilir:

مَدَّ =(مَدَدَ =مَدْدَ) *Uzattı.* فَرَّ =(فَرَرَ =فَرْرَ) *Kaçtı.*

عَضَّ =(عَضَضَ =عَضْضَ) *Isırdı.*

يَمُدُّ =(يَمْدُدُ =يَمُدْدُ) *Uzatıyor.*

يَفِرُّ =(يَفْرِرُ =يَفِرْرُ) *Kaçıyor,* gibi.

Harekeli fâil zamiri müzaaf fiilin sonuna bitiştiğinde, şeddesi çözülür: مَدَدْنَ *O bayanlar uzattılar.*

مَدَدْتَ *Sen uzattın.* مَدَدْنَا *Biz, uzattık.*

يَمْدُدْنَ *O bayanlar, uzatıyorlar.*

تَمْدُدْنَ *Siz bayanlar uzatıyorsunuz.* gibi.

Dört harfli müzaaf fiillerde idgam yapılmaz. Çünkü harfler yanyana değildir:

زَلْزَلَ *Sarsıldı, sallandı.* وَسْوَسَ *Fısıldadı,* gibi.

مَدَّ *Uzattı"* fiilinin mâzi ma'lûm kipi çekim cetveli:

Cem' :	**Tesniye:**	**Müfred :**	
مَدُّوا	مَدَّا	مَدَّ	(Gaib müzekker)
مَدَدْنَ	مَدَّتَا	مَدَّتْ	(Gaibe müennes)
مَدَدْتُمْ	مَدَدْتُمَا	مَدَدْتَ	(Muhatap müzekker)
مَدَدْتُنَّ	مَدَدْتُمَا	مَدَدْتِ	(Muhataba müennes)

مَدَدْنَا مَدَدْنَا مَدَدْتُ (Mütekellim/ müşterek)

يَمُدُّ *Uzatıyor"* fiilinin müzâri ma'lûm kipi çekim cetveli:

Cem' :	**Tesniye:**	**Müfred :**	
يَمُدُّونَ	يَمُدَّانِ	يَمُدُّ	(Gaib müzekker)
يَمْدُدْنَ	تَمُدَّانِ	تَمُدُّ	(Gaibe müennes)
تَمُدُّونَ	تَمُدَّانِ	تَمُدُّ	(Muhatap müzekker)
تَمْدُدْنَ	تَمُدَّانِ	تَمُدِّينَ	(Muhataba müennes)
نَمُدُّ	نَمُدُّ	أَمُدُّ	(Mütekellim/ müşterek)

Müza'af fiilinin emir kipi yapılırken birinci babın ilk kipinde; zamme, fetha, kesre ve idgamın çözümü caizdir. Diger bablarda ise fetha, kesra ve idgamın çözümü ile yapılır. Ayrıca cem-i müennes muhatapta da şedde çözülür.

مُدَّ *Uzat!"* emir fiilinin çekim cetveli:

Cem' :	**Tesniye:**	**Müfred :**	
مُدُّوا	مُدَّا	اُمْدُدْ مُدُّ مُدِّ مُدَّ	(Muhatap müzekker)
اُمْدُدْنَ	مُدَّا	مُدِّي	(Muhataba müennes)

فِرَّ *Kaç!"* emir fiilinin çekim cetveli:

Cem' :	**Tesniye:**	**Müfred :**	
فِرُّوا	فِرَّا	اِفْرِرْ فِرِّ فِرَّ	(Muhatap müzekker)
اِفْرِرْنَ	فِرَّا	فِرِّي	(Muhataba müennes)

وَدَّ *Sev!"* emir fiilinin çekim cetveli:

Cem' :	**Tesniye:**	**Müfred :**	
وَدُّوا	وَدَّا	اِيْدَدْ وَدِّ وَدَّ	(Muhatap müzekker)

وَدِّي وَدَّا اِيْدَدْنَ (Muhataba müennes)

Sülâsî müza'af fiillerin ism-i fâillerinde de idgam yapılır:

مَادٌّ *Uzatan"* ism-i fâil kipinin çekim cetveli:

Cem' :	**Tesniye:**	**Müfred :**	
مَادُّونَ	مَادَّانِ	مَادٌّ	(Müzekker)
مَادَّاتٌ	مَادَّتَانِ	مَادَّةٌ	(Müennes)

Müza'af fiillerin ism-i mef'ûllerinde ise, şeddeli harf çözülür ve iki şeddeli harf arasına ism-i mef'ûl "vâv"ı girer.

مَمْدُودٌ *Uzatılmış"* ism-i mefûl kipinin çekim cetveli:

Cem' :	**Tesniye:**	**Müfred :**	
مَمْدُودُونَ	مَمْدُودَانِ	مَمْدُودٌ	(Müzekker)
مَمْدُودَاتٌ	مَمْدُودَتَانِ	مَمْدُودَةٌ	(Müennes)

Müdğam (اَلْمُدْغَمُ) : Aynı türden olan ve kendisinden sonra gelen harfe idgam edilen birinci harf:

مَدَّ = مَدْدَ *Uzattı*. Bu misalde birinci (د) "dâl" harfine müdğam denir. فَرَّ =(فَرْرَ =فَرَرَ) *Kaçtı*. Bu misalde birinci (ر) "râ" müdğamdır. مَادٌّ =(مَادْدٌ = مَادِدٌ) *Uzatan* . Bu misalde birinci (د) "dâl" harfi müdğamdır.

el-Müdğamü fih (اَلْمُدْغَمُ فِيهِ) : Aynı türden olup kendisinde idğâm (katıştırma) yapılan ikinci harf:

فَرَّ = (فَرْرَ =فَرَرَ) *Kaçtı*. Bu misalde ikinci (ر) "râ" harfine müdğamün fih denir. شَدَّ = (شَدْدَ =شَدَدَ) *Çekti, şeddeli kıldı*. Bu misalde ikinci (د) "dâl" harfi müdğamün fihdir.

el-Müehhar (الْمُؤَخَّرُ) : Önde gelmesi gerekli olduğu halde, bazı özel sebeplerden dolayı sonraya bırakılan fiil, fâil, zul-hal mübteda v.s. فِي الأَزْهَارِ جَمَالٌ. *Çiçeklerde güzellik vardır.* Bu cümlede جَمَالٌ kelimesi mübtedadır. Haber, فِي الأَزْهَارِ câr ve mecrûrüdür. Mübtedâ, nekire olduğu için sonraya bırakılmıştır.

ضَرَبَ أَخَاكَ الأَمِيرُ. *Kardeşini, emir dövdü.* Bu misalde الأَمِيرُ ibaresi, faildir, vurgu için mef'ûlden sonra gelmiştir.

إِيَّاكَ نَعْبُدُ. *"Yalnız sana ibâdet ederiz."* (el-Fâtiha, 1/5). Bu misalde نَعْبُدُ fiili mef'ûlden sonra gelmiştir.

قَدِمَ مُسْرِعًا رَجُلٌ. *Bir adam, acele ederek geldi.* Bu misalde zül-hâl (hal sahibi) رَجُلٌ kelimesi, hâlden sonra gelmiş.

el-Müekked (الْمُؤَكَّدُ) : Pekiştirilen, te'kid edilen:

إِذَا دُكَّتِ الأَرْضُ دَكًّا دَكًّا. *"Yeryüzü parça parça döküldüğü zaman."* (el-Fecr, 89/21) Bu misalde birinci دَكًّا kelimesi pekiştirilendir.

أَوْلَى لَكَ فَأَوْلَى ثُمَّ أَوْلَى لَكَ فَأَوْلَى. *"Yazık sana yazık! Sonra yine yazık sana yazık!"* (el-Kıyâmet, 75/34-35)

كَلاَّ سَيَعْلَمُونَ ثُمَّ كَلاَّ سَيَعْلَمُونَ. *"Hayır! Yakında bilecekler. Yine hayır! Yakında bilecekler.* (en-Nebe, 78/4-5) Bu iki âyette, birinci cümleler müekked'dir.

فَإِيَّاكَ إِيَّاكَ الْمِرَاءَ فَإِنَّهُ * إِلَى الشَّرِّ دَعَّاءٌ وَ لِلشَّرِّ جَالِبُ

İkiyüzlülükten sakın, sakın! Şüphesiz ki o kötülüğe davet edendir

ve kötülüğü çekicidir. (Ayrıca bk. Te'kîd maddesi)

el-Müekkid (المُؤَكِّدُ) : Pekiştiren, te'kîd eden: إِذَا دُكَّتِ الأَرْضُ دَكًّا دَكًّا. *"Yeryüzü parça parça döküldüğü zaman."* (*el-Fecr*, 89/21) Bu misalde ikinci دَكًّا kelimesi müekkiddir. جَاءَ خَالِدٌ خَالِدٌ. *Halit, Halit geldi.* Bu misalde, ikinci Halit kelimesi, birincisini te'kid ediyor. جَاءَتْ هِنْدٌ عَيْنُهَا. *Hind, bizzat kendisi geldi.* Bu misalde عَيْنُهَا *kendisi"* ibaresi, mânevî te'kîddir. جَاءَ مُحَمَّدٌ نَفْسُهُ. *Muhammed, bizzat kendisi geldi.* Bu misalde نَفْسُهُ *kendisi"* kelimesi, müekkid'dir. (Ayrıca bk. Te'kîd maddesi)

Müennes (المُؤَنَّثُ) : Dişi veya dişi kabul edilen varlık. فَاطِمَةُ *Fatma,* بَقَرَةٌ *İnek,* الشَّمْسُ *Güneş,* v.s. هَذِهِ *Bu"* ism-i işareti ile kendisine işaret etmek caiz olan kelime müennestir. هَذِهِ امْرَأَةٌ. *Bu bir kadındır.*

Arapçada müenneslik âlâmetleri şunlardır:

*Yuvarlak (ة) "te" ile biten sıfatlar:

عَالِمَةٌ *Bilgin bayan.* مُسْلِمَةٌ *Müslüman bayan.*

*أَنْتِ *Sen (bayan)"* zamirindeki kesre.

* أَنْتُنَّ *Siz (bayanlar)"*; هُنَّ *O bayanlar"* zamirlerinde (نَ) müenneslik alâmetidir.

*Elifü't-tenis el-maksûra (ى): سُكَارَى *Sarhoşlar,*

ذِكْرَى *Anı,* قَتْلَى *Öldürülenler,* حُبْلَى *Gebe,*

* أُخْتٌ *Kız kardeş, ve* بِنْتٌ *Kız"* kelimelerinin sonundaki açık tâ (ت), müenneslik alâmetidir.

* هَذِي *Bu bayan"* ism-i işaretinin sonundaki (ي) yâ" müenneslik alametidir.

* Elifü't-tenis el-memdûde (اَء):

صَحْرَاءُ *Çöl,* أَرْبِعَاءُ *Çarşamba,* سَوْدَاءُ *Siyah,*

عَاشُورَاءُ *Aşura,* بَيْضَاءُ *Beyaz,* حَمْرَاءُ *Kırmızı.*

*Cem-i müennesin sonuna gelen (اَت) eki:

مُسْلِمَاتٌ *Müslüman kadınlar,* هِنْدَاتٌ *Hintler.*

a) Hakikî müennes: Doğuran ve yumurtlayan ve üreyen canlı varlıklara delalet eden ve her canlı varlık içinde müzekkeri bulunan isim: هِنْدٌ *Hint,* فَاطِمَةُ *Fatma,* امْرَأَةٌ *Kadın,* نَاقَةٌ *Dişi deve,* عُصْفُورَةٌ *Serçe,* دَجَاجَةٌ *Tavuk,*

وَ إِنِ امْرَأَةٌ خَافَتْ مِنْ بَعْلِهَا نُشُوزًا. *" Eğer bir kadın, kocasının geçimsizliğinden endişe ederse..." (en-Nisâ. 4/128)*

b) Mecâzî müennes: Doğurmayan yumurtlamayan ve üremeyen varlıklara delâlet eden ve Araplarca müennes kabul edilen isim: شَمْسٌ *Güneş,* دَارٌ *Ev, yurt,* الحَرْبُ *Savaş,* النَّارُ *Ateş,* ثُمَّ جَعَلْنَا الشَّمْسَ عَلَيْهِ دَلِيلاً. *"Sonra biz, güneşi, ona (gölgeye) delil kıldık." (el-Furkân. 25/45)*

طَلَعَتِ الشَّمْسُ. *Güneş, doğdu.*

Mecâzî müennes bazı ipuçları ile bilinir:

a) Müennes zamiri veya ism-i işâret veya ism-i mevsûl ile kendisine işaret edilir: النَّارُ وَعَدَهَا اللَّهُ الَّذِينَ كَفَرُوا. *"O ateştir. Allah onu kafirlere vaadetmiştir."* (el-Hacc, 22/72)

هَذِهِ جَهَنَّمُ الَّتِي كُنْتُمْ تُوعَدُونَ. *"İşte bu size vaadedilen cehennemdir."* (Yâsin, 36/63)

حَتَّى تَضَعَ الْحَرْبُ أَوْزَارَهَا. *"Harp, ağırlığını kaybedip sona erinciye kadar."* (Muhammed, 47/4)

وَإِنَّ جَهَنَّمَ لَمُحِيطَةٌ بِالْكَافِرِينَ. *"Oysa Cehennem kâfirleri çepeçevre kuşatmıştır."* (el-Ankebut, 29/54)

b) Veya tasğirinde (ـة) ortaya çıkar.

عَيْنٌ = عُيَيْنَةٌ *Gözcük,* أُذُنٌ = أُذَيْنَةٌ *Küçücük kulak.*

c) Veya fâili olduğu fiile tenis âlâmeti bitişir.

وَلَمَّا فَصَلَتِ الْعِيرُ. *"Kervan Mısır'dan ayrılınca..."* (Yusuf, 12/94)

وَأَخْرَجَتِ الأَرْضُ أَثْقَالَهَا. *"Ve yeryüzü, (içindeki) ağırlıkları çıkarıp dışarı attığı zaman."* (ez-Zilzâl, 99/2) Bu âyetteki الأرض keli-mesi mecâzî müennestir.

أَفَرَأَيْتُمُ النَّارَ الَّتِي تُورُونَ أَ أَنْتُمْ أَنْشَأْتُمْ شَجَرَتَهَا أَمْ نَحْنُ الْمُنْشِئُونَ. *"Söyleyin şimdi bana tutuşturduğunuz ateşi! Onun ağacını siz mi yarattınız, yoksa yaratan biz miyiz?"* (el-Vakıâ, 56/71-72)

c) Lafzî müennes: Sonu müenneslik alâmeti ile biten ve erkeklere delâlet eden özel isim: حَمْزَةُ *Hamza,* مُعَاوِيَةُ *Muâviye,* زَكَرِيَّاءُ *Zekeriya,* طَرَفَةُ *Tarafa,* كِنَانَةُ *Kinane,* عَنْتَرَةُ *Antere,* gibi.

وَتَمَّتْ كَلِمَةُ رَبِّكَ الْحُسْنَى. *"Rabbinin güzel sözü tam yerine geldi."* (el-Araf, 7/137)

d) Mânevî müennes: Lafzında müenneslik alâmeti bulunmayan, fakat mana açısından hakikî veya mecâzî müennese delalet eden kelime: هِنْدٌ *Hint,* سُعَادُ *Suat,* زَيْنَبُ *Zeynep,* بِئْرٌ *Kuyu,* أُمُّ كُلْثُوم *Ümmügülsüm,* عَيْنٌ *Göz,* فَرَسٌ *Kısrak,* أُمٌّ *Anne.*, gibi.

وَ إِنِّي سَمَّيْتُهَا مَرْيَمَ. *" Ve ben, ona Meryem adını verdim."* (Âl-i İmrân, 3/36)

e) Lafzî mânevî müennes: Lafzında müenneslik alâmeti bulunan ve mana açısından müennes kelimeye delalet eden isim: فَاطِمَةُ *Fatma,* سُعْدَى *Su'dâ,* عَلْيَاء *Alyâ,* صَفِيَّةُ *Safiye,* gibi.

خَدِيجَةُ ابْنَةُ خُوَيْلِدٍ أَوَّلُ مَنْ أَسْلَمَتْ مِنَ النِّسَاءِ. *Kadınlardan ilk müslüman olan Hatice bint Huveylid'dir.*

f) Hükmî müennes: Kip olarak müzekker olan, fakat müennes bir kelimeye izâfet edildiği için müzâfü ileyhten müennesliği kazanan kelime:

وَجَاءَتْ كُلُّ نَفْسٍ مَعَهَا سَائِقٌ وَ شَهِيدٌ. *"Her can, kendisiyle beraber bir sürücü (sevk memuru) ve bir de şâhit (melek) le beraber geldi."* (Kâf, 50/21) Bu âyette, aslında müzekker olan كُلٌّ kelimesi, نَفْس kelimesine müzâf olduğu için müenneslik özelliği kazanmıştır.

g) Lafzî mecâzî müennes: Cinsinden bir müzekker

bulun-mayan ve te'nis âlâmetini alan isim:
هَلْ أَدُلُّكَ عَلَى شَجَرَةِ الْخُلْدِ. *"(Ey Adem!) Sana sonsuzluk ağacını ....göstereyim mi?"* (Tâ hâ, 20/120)

Fiillerde müenneslik alâmetleri:

*Açık ve harekesiz (تْ) tâ" : Mâzî gâib (üçüncü şahıs) fiillerin sonuna bitişir: قَامَتْ *O bayan ayağa kalktı,*
جَاءَتْ *O bayan geldi.* لَمْ تَكُنْ آمَنَتْ مِنْ قَبْلُ. *"...daha önce iman etmemiş olan nefis (kimse)..."* (el-En'âm, 6/158).

*Müzâri ve emr-i hazır muhatabanın sonuna bitişen (ي) yâ" zamiri: تَفْعَلِينَ *Sen yapıyorsun.* تَكْتُبِينَ *Sen yazıyorsun.*
اعْلَمِي *Bil!* اُكْتُبِي *Yaz!* احْفَظِي *Ezberle!*
يُوسُفُ أَعْرِضْ عَنْ هَذَا وَاسْتَغْفِرِي لِذَنْبِكِ إِنَّكِ كُنْتِ مِنَ الْخَاطِئِينَ. *" Ey Yusuf! "Sakın sen bundan bahsetme! Ey kadın! Sen de günahından dolayı mağfiret dile! Çünkü sen günahkârlardan oldun."* (Yusuf, 12/29).

*Mâzî muhataba fiilin sonuna bitişen kesr üzerine mebni olan (ت) ti" zamiri: قُمْتِ *Sen ayağa kalktın.*

*Mâzî, müzâri ve emir fillerinde cem-i müennes kiplerin sonundaki harekeli (نَ) "nun" zamiri:
كَتَبْنَ *O bayanlar yazdı.* يَكْتُبْنَ *O bayanlar yazıyor.*
تَكْتُبْنَ *Siz bayanlar yazıyorsunuz.* اُكْتُبْنَ *Siz bayanlar yazınız.*
يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِذَا جَاءَكَ الْمُؤْمِنَاتُ يُبَايِعْنَكَ عَلَى أَنْ لاَ يُشْرِكْنَ بِاللَّهِ شَيْئًا وَ لاَ يَسْرِقْنَ وَلاَ يَزْنِينَ وَلاَ يَقْتُلْنَ أَوْلاَدَهُنَّ وَلاَ يَأْتِينَ

بِبُهْتَانٍ يَفْتَرِينَهُ بَيْنَ أَيْدِيهِنَّ وَ أَرْجُلِهِنَّ وَلاَ يَعْصِينَكَ فِي مَعْرُوفٍ فَبَايِعْهُنَّ.... *" Ey peygamber! Mü'min kadınlar, Allah'a hiç bir şeyi ortak koşmamak, hırsızlık yapmamak, zina etmemek, çocuklarını öldürmemek, elleri ile ayakları arasında bir iftira düzüp getirmemek (doğurmadığı çocuğa yalan yere sahip çıkmamak), herhangi bir iyilik hususunda sana karşı gelmemek üzere sana biat etmek için geldiklerinde, onların biatlarını kabul et."* (el-Mümtehine, 60/12).

*Şu edatların sonundaki (ـة) müenneslik alametidir.

ثَمَّةَ *Orada,* رُبَّةَ *Nice.*

*Hayvanlar için kullanılan "ismü'l-cem'"ler müennestir.

خَيْلٌ *At sürüsü,* إِبِلٌ *Deve sünüsü,* غَنَمٌ *Koyun sürüsü.*

*Akılsız varlıklara delâlet eden her cem' müennestir.

جِبَالٌ *Dağlar,* أَحْجَارٌ *Taşlar,* أَشْجَارٌ *Ağaçlar,* gibi.

İsmü'l-cinsin müennesliği: Her ismü'l-cins, cinse hamledilerek müzekker olması caizdir. Cem' olarak kabul edildiğinde müennes olur:

وَالنَّخْلَ بَاسِقَاتٍ لَهَا طَلْعٌ نَضِيدٌ. *"Salkımları üst üste binmiş olan uzun hurma ağaçlarını yetiştirdik."* (Kâf, 50/10).

تَنْزِعُ النَّاسَ كَأَنَّهُمْ أَعْجَازُ نَخْلٍ مُنْقَعِرٍ. *" O rüzgâr, insanları sökülmüş hurma kütükleri gibi koparark yere seriyordu."* (el-Kamer, 54/20).

İsmü'l-cem'in müennes olması: Akıllı varlıklar için kullanılan "ismü'l-cem" müennes veya müzekker olarak kabul

edilebilir:

كَذَّبَتْ قَوْمُ لُوطٍ بِالنُّذُرِ. *" Lut kavmi de, uyarıcıları yalanladı."* *(el-Kamer, 54/33).*

فَتَوَلَّى عَنْهُمْ وَ قَالَ يَا قَوْمِ لَقَدْ أَبْلَغْتُكُمْ رِسَالَةَ رَبِّي. *"(Salih) onlardan yüz çevirdi ve şöyle dedi: "Ey kavmim! Elbette ben size Rabbimin mesajını duyurdum..." (el-A'râf, 7/79).*

İsmü'l-cem' akılsız varlığa delâlet ediyorsa, müennes olarak kabul edilmesi gerekir:

وَالأَنْعَامَ خَلَقَهَا لَكُمْ فِيهَا دِفْءٌ وَمَنَافِعُ وَمِنْهَا تَأْكُلُونَ. *"Hayvanları da o yarattı. Onlarda sizin için ısıtıcı şeyler (yün, tiftik, yapağı gibi) ve bir çok faydalar vardır. Ve siz onlardan bir kısmını da yiyorsunuz." (en-Nahl, 16/5).*

وَالْخَيْلَ وَالْبِغَالَ وَالْحَمِيرَ لِتَرْكَبُوهَا وَ زِينَةً. *" O atları, katırları ve merkepleri hem binmeniz, hem de sizin için zînet olsun diye yarattı." (en-Nahl, 16/8).*

Cem'in müennes olması: Cem'-i mükesseri, müennes veya müzekker olarak kabul etmek caizdir:

جَاءَ الرِّجَالُ وَالنِّسَاءُ. / أَوْ جَاءَتْ الرِّجَالُ وَالنِّسَاءُ. *Erkekler ve kadınlar geldi.*

*Cem'-i müzekker sâlim hariç. O her zaman müzekkerdir:

حَضَرَ الْمُعَلِّمُونَ. *Öğretmenler geldi.*

لاَ يَتَّخِذِ الْمُؤْمِنُونَ الْكَافِرِينَ أَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِ الْمُؤْمِنِينَ. *"Müminler, inananları bırakıp da kâfirleri dost edinmesinler." (Âl-i İmrân, 3/28).*

Dişler: Bütün dişlerin ismi müennestir. Ancak الأَضْرَاسُ

Azı dişleri ve الأَنْيَابُ *Köpek dişleri"* hariç, bunlar müzekkerdir.

Zarflar: Bütün zarflar müzekkerdir. Ancak قُدَّام *Ön* ve وَرَاء *Arka, ön"* kelimeleri hariç, bu ikisi müennestir.

Müzekker ve müennes bir araya geldiğinde müzekker tercih edilir: .الطُّلَّابُ وَالطَّالِبَاتُ قَدِمُوا إِلَى جَامِعَاتِهِمْ *Erkek ve kız öğrenciler, üniversitelerine doğru ilerlediler.*

Tarihlerde müennes olan geceler verilir:
مَاتَ الْمُؤَلِّفُ لِثَلَاثِ لَيَالٍ خَلَوْنَ مِنْ رَمَضَانَ. *Müellif, Ramazan ayından üç gün geçtikten sonra vefat etti.*

Şu ve benzeri isimler semâî müennestir:
بَغْلٌ *Katır,* حَرْبٌ *Savaş,* دَارٌ *Ev, yurt,* ذِرَاعٌ *Arşın,* الشَّاء *Koyun,* شَمَال *Kuzey,* شَمْسٌ *Güneş,* عُقَابٌ *Kartal,* عَقْرَبٌ *Akrep,* عَنَاقٌ *Koyun yavrusu,* عَنْكَبُوتٌ *Örümcek,* الْعَيْنُ *Pınar,* الْغَنَمُ *Koyun sürüsü,* الْقِدْرُ *Tencere,* كُرَاعٌ *Paça,* gibi.

Şu isimler de çoğunlukla müzekker için kullanılır:
الرُّوحُ *Ruh.* سَحَابٌ *Bulut.* شَخْصٌ *Şahıs.*

Bazı isimler, müennese tevil edildiği için müennes kabul edilir: .(جَائَتْهُ كِتَابِي (رِسَالَتِي *Mektubum ona geldi.*

el-Müennesü's-semâ'î (الْمُؤَنَّثُ السَّمَاعِيُّ) : Arap olmayanların Araplardan değil, Arapların birbirlerinden duyarak müennes kabul ettikleri kelimeler. İşitmeye dayalı müennes, dişil kelime. İnsan vücudunun tek organlarının büyük kısmı müzekkerdir: الرَّأْسُ *Baş,* الأَنْفُ *Burun,* gibi.

İnsan organlarından (ك) "kaf" harfi ile başlayan her isim müennestir: كَتِفٌ *Omuz,* كَعْبٌ *Topuk kemiği,* الكَبِدُ *Karaciğer,* الكِرْشُ *İşkembe* ve الطِحَالُ *Dalak*" gibi isimler dişildir.

İnsan vücudunun çift organlarının büyük kısmı semâ'î müennesdir:

الـعَـيْـنُ *Göz,* الأُذُنُ *Kulak,* الشَّـفَـةُ *Dudak,* gibi. Ancak الـعَـضُـدُ *Kaş* الحَـاجِبُ *Yan, böğür,* الجَنْبُ *Yanak,* الخَـدُّ *Pazu*" hariç, bunlar Temim kabilesine göre müzekkerdir. Ayrıca güneş; rüzgâr, şehir, ülke, nehir, rüzgar, ateş ve cehennem isimleri de semâ'î müennesdir. (Yâni parlak, yakıcı ve zarf olan şeyler semâ'î müennestir).

* فَـعِـيـلٌ veznindeki sıfat, فَـاعِلٌ manasına geldiğinde müzekker için (ـة) tâ" sız, müennes için (ـة) tâ" ile kullanılır: قَدِيرٌ *Gücü yeten erkek.* قَدِيرَةٌ *Gücü yeten bayan.*

*فَـعِـيـلٌ veznindeki sıfat, مَـفْـعُـولٌ manasına kulanıldığında müenneslik alametini almaz. Müzekker ve müennes için kullanılır: عَيْنٌ كَحِيلٌ. *Sürmeli göz,* كَفٌّ خَضِيبٌ. *Kınalı el ayası.*

* فَـعُـولٌ veznindeki sıfat, ismi fâil manasında kullanıldığında müzekker ve müennes için kullanılır:

رَجُلٌ صَبُورٌ. *Sabırlı bir adam.* امْرَأَةٌ صَبُورٌ. *Sabırlı bir kadın.*

Bazı kelimeler, hem müzekker, hem müennes için kullanılır. إِنْسَانٌ *İnsan,* بَعِيرٌ *Deve,* لِسَانٌ *Dil,* عُنُقٌ *Boyun,* الفَرَسُ *At, kısrak,* النَّفْسُ *Nefis,* قَفَا *Ense,* gibi.

Bazı isimlerde müenneslik alâmeti olduğu halde; hem müzekker, hem müennes için kullanılır: سَخْلَةٌ *Koyun ve keçi yavrusu,* رَبْعَةٌ *Orta boylu,* شَاةٌ *Koyun,* حَيَّةٌ *Yılan,* gibi.

Ayrıca bk. (Tenis ve Âlâmetü't- te'nîs maddeleri).

el-Müevvel (المُؤَوَّلُ) : Açık olmayan, (masdar'a) çevirilen ibâre. Bazen fâil, mübtedâ, mef'ûlün bih ve mefûlü li eclihi masdar edâtından sonra gelen ibâreden oluşur ve bunlar, masdara çevirilir. Buna müevvel masdar denilir:

بَلَغَنِي أَنَّكَ نَجَحْتَ (نَجَاحُكَ). *Başarılı olduğun haberi bana ulaştı.* Bu cümlede أَنَّ ile başlayan kısım, mü'evvel masdardır ve fâildir.

أَوَ لَمْ يَكْفِهِمْ أَنَّا أَنْزَلْنَا عَلَيْكَ الكِتَابَ يُتْلَى عَلَيْهِمْ. *"Kendilerine okunmakta olan bu Kitabı, sana indirmemiz onlara yetmiyor mu?"* (el-Ankebût, 29/51) Bu âyetteki (أَنَّ)"enne", ismi ve haberinin aslı şöyledir: (إِنْزَالُنَا)

سَرَّنِي أَنَّكَ نَاجِحٌ (أي نَجَاحُكَ). *Senin başarılı olman beni sevindirdi.*

وَ أَنْ تَصُومُوا خَيْرٌ لَكُمْ. *"Oruç tutmanız sizin için daha hayırlıdır."* (el-Bakara, 2/ 184) Bu ibârenin aslı şöyledir: (صَوْمُكُمْ)

فَأَرَدْتُ أَنْ أَعِيبَهَا. *"Ben onu kusurlu kılmak istedim."* (Kehf, 18/ 79) Bu ibârenin aslı şöyledir: (أَنْ أَجْعَلَهَا مَعِيبَةً)

جِئْتُ لِكَيْ أُكْرِمَكَ. *Sana ikramda bulunmak için geldim.* Bu ibarenin aslı; . جِئْتُ لِإِكْرَامِكَ şeklindedir.

وَأَوْصَانِي بِالصَّلوةِ وَالزَّكوةِ مَا دُمْتُ حَيًّا. "...*yaşadığım sürece bana namazı ve zekâtı emretti.*" (*Meryem*, 19/31) Bu ibârenin aslı şöyledir: (مُدَّةَ دَوَامِي حَيًّا.)

Bazen müevvel masdar iki mef'ûl yerine geçer:

عَلِمْتُ أَنَّكَ نَاجِحٌ. *Senin başarılı olduğunu bildim.*

عَلِمْتُ أَنَّ خَالِدًا شُجَاعٌ. *Halit'in cesur olduğunu bildim.*

Müfâce'e (المُفَاجَأَةُ) : Ansızın karşılaşılan durum, sürpriz, hemen ... çıkıverdi" gibi ifâdelerle açıklanan ibâre. Bunu ifâde etmek için إِذَا *"izâ"* edatı kullanılır. إِذَا ya sükûn üzerine mebni, mahallen mansub olan zarf-ı zaman olarak irab edilir. Veya sükûn üzerine mebni, olan ve irapta yeri olmayan bir harfdir. Bu edat, cümlenin başında kullanılmaz. Cümle içinde yalnız isim cüm-lelerinin önüne gelir, ondan sonra gelen isim mübtedâdır. إِذَا nın cevaba ihtiyacı yoktur. Şimdiki zamana delalet eder. Umumiyetle önünde zâid fâ bulunur:

اِسْتَيْقَظْتُ فَإِذَا الشَّمْسُ طَلَعَتْ. *Uyandım. Bir de ne göreyim güneş doğmuş.*

فَأَلْقَاهَا فَإِذَا هِيَ حَيَّةٌ تَسْعَى. "*Musâ da hemen onu bıraktı. Bir de ne görsün! O hızla hareket eden bir yılan olmuş.*" (*Tâ hâ*, 20/20)

Bazen cevap cümlesinin başında gelir:

وَإِنْ تُصِبْهُمْ سَيِّئَةٌ بِمَا قَدَّمَتْ أَيْدِيهِمْ إِذَا هُمْ يَقْنَطُونَ. "*Ama başlarına bir felaket gelirse, bir de ne görürsün onlar hemen ümitlerini keserler.* (*er-Rum*, 30/36)

خَرَجْتُ فَإِذَا الْمَطَرُ يَهْطُلُ. *Çıktım. Bir de ne göreyim! Sağanak halinde yağmur yağıyor.*

Bazen إِذَا dan sonra gelen isim, zâid (بِ) cer edatı ile cer edilir: دَخَلْتُ الدَّارَ فَإِذَا بِصَدِيقِي حَاضِرٌ. *Eve girdim. Bir de ne göreyim arkadaşım orada bulunuyor.* Bu misalde, بِصَدِيقِي ibaresinin başındaki (بِ) bâ" cer edatı zâiddir, صَدِيقِي takdiren merfû'dür, mübtedâdır, حَاضِرٌ kelimesi haberidir.

عُدْتُ إِلَى القَرْيَةِ فَإِذَا بِأَهْلِهَا مُجْتَمِعُونَ. *Köye döndüm. Bir de ne göreyim! Halkı toplanmıştır.*

خَرَجْتُ فَإِذَا زَيْدٌ قَائِمٌ. *Çıktım. Bir de ne göreyim. Zeyd ayaktadır.*

Bazen de "müfâce'e edatı"إِذَا, şart edatı إِذَا dan sonra gelebilir:

فَإِذَا أَصَابَ بِهِ مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ إِذَا هُمْ يَسْتَبْشِرُونَ. *"Derken (Allah) kullarından dilediğine o yağmuru gönderdiğinde, hemen sevinirler.* (er-Rum, 30/48)

ثُمَّ إِذَا دَعَاكُمْ دَعْوَةً مِنَ الأَرْضِ إِذَا أَنْتُمْ تَخْرُجُونَ. *"Sonra sizi bir tek dâvetle yerden çağırdığı zaman, hemen yerden (kabirlerinizden dirilip) çıkıverirsiniz.* (er-Rum, 30/25).

Bazen لَمَّا şart edatından sonra gelir:

فَلَمَّا جَاءَهُمْ بِآيَاتِنَا إِذَا هُمْ مِنْهَا يَضْحَكُونَ. *(Musa) onlara mucizelerimizi getirince, hemen onlarla (alay edip) gülüyorlar.* (ez-Zuhruf, 43/47)

Bazen إِذَا dan sonra gelen mübtedânın haberi hazfedilir:

دَخَلْتُ الصَّفَّ فَإِذَا الأُسْتَاذُ. *Sınıfa girdim. Birde ne göreyim! Hoca (oradadır).*

جِئْتُكَ فَإِذَا أَخُوكَ. *Sana geldim. Bir de ne*

göreyim kardeşin (oradadır).

خَرَجْتُ فَإِذَا الأَسَدُ. *Çıktım. Bir de ne göreyim. Arslan (oradadır).*

إِذَا el-fücâiyye" şu beş hususta şart edatından ayrılır:

1- Sadece isim cümlesinin başına gelir.

2- Cevaba ihtiyacı yoktur.

3- Şimdiki zaman anlamına gelir.

4- Ondan sonra gelen cümlenin irapta yeri yoktur.

5- Cümle başında kullanılmaz. Cümle arasında kullanılır.

el-Müfazzal (الْمُفَضَّلُ) : İsm-i tafdîlden önce geçen ve başka bir kimseden veya nesneden üstün kılınan şey:

الْمُنَافِقُ أَخْطَرُ مِنَ الْعَدُوِّ الظَّاهِرِ. *Münâfık, açık düşmandan daha tehlikelidir.* Bu misalde; المنافق kelimesi "müfazzal"dır.

العِنَبُ رُطَبًا أَطْيَبُ مِنْهُ زَبِيبًا. *Üzüm, yaş olarak, kendisinin kuru üzüm olduğu halinden daha güzeldir.* Bu ibarede رُطَبًا ibaresi müfazzaldır. أَنْتَ أَكْثَرُ التَّلَامِيذِ عِلْمًا. *Sen, öğrenciler içinde ilmi en fazla olansın.* Bu misalde, أَنْتَ *Sen"* kelimesi müfazzaldır.

el-Müfazzalu 'aleyh (الْمُفَضَّلُ عَلَيْهِ) : İsm-i tafdîlde, mâna açısından noksan ve daha alt seviyede olan kimseye veya nesneye delalet eden ibâre:

الْمُنَافِقُ أَخْطَرُ مِنَ الْعَدُوِّ الظَّاهِرِ. *Münâfık, açık düşmandan daha tehlikelidir.* Bu misalde; الْعَدُوِّ الظَّاهِرِ ibâresi *"müfazzalün 'aleyh"*dir.

التَّمْرُ رُطَبًا أَطْيَبُ مِنْهُ جَافًّا. *Hurma, yaş olarak, kendisinin*

kuru olduğu halinden daha güzeldir. Bu misalde جَافًّا ibaresi müfazzalün aleyhtir. (Bk. İsmü't-tafdil)

Müfred (المُفْـــرَدُ) : Tekil, cümle olmayan, mürekkeb olmayan, müzâf olmayan isim, kelime:

رَجُلٌ *Bir adam,* امْـرَأَةٌ *Bir kadın,* أَنَا *Ben,* هُوَ *O,* هذَا *Bu,* الَّذِي *O kimse ki,* بَيْتٌ *Bir ev,* مَدْرَسَةٌ *Bir okul,* gibi.

el-Müğrâ (المُغْـــرَى) : Bir işe teşvik için uyarılan şahıs. الصَّبْرَ! *Aman sabırdan ayrılma!* Kendisine bu kelime ile hitap edilen şahsa *"müğrâ"* denir. Müğrâ bih, hazfedilmiş الْزَمْ *...den ayrılma"* fiili veya aynı manaya gelen bir fiil ile nasbedilir. العَزِيمَةَ والصَّبْرَ! *Aman azim ve sabırdan ayrılma!* gibi.

Müğrâ bihi (المُغْـــرَى بـه): İğrâ'da teşvik edilen iş, şey. الصِّـــدْقَ! *Doğruluktan ayrılma!* Bu örnekte verilen ibâreye "müğra bihi" denir.

Müğrâ bih olan isim, şu şekillerde kullanılır:

*Müfred olarak: الوَفَاءَ! *Vefâdan ayrılma!*

الصَّبْرَ! *Sabırdan ayrılma!*

*Ma'tufun 'aleyh olarak:

أَخَاكَ وَالإِحْسَانَ إِلَيْهِ! *Kardeşini ve ona iyilik yapmayı unutma!*

*Bir isim tekrarlanarak kullanılır:

أَخَاكَ أَخَاكَ! *Kardeşine, kardeşine dikkat et!*

الزَّكَاةَ الزَّكَاةَ! *Zekat'a zekat'a dikkat et!*

الاِجْتِهَادَ الاِجْتِهَادَ! *Çalışmadan ayrılma, çalışmadan ayrılma!*

Müğrâ bih (اِلْزَمْ) *...den ayrılma!"* veya benzeri bir fiil ile nasbedilir. Muğrâ bih'i nasbeden اِلْزَمْ fiilinin, muğrâ bih'in atıf ve tekrar durumunda, hazfedilmesi gerekir. Diğer durumlarda hazfedilmesi caizdir. (Ayrıca bk. el-İğrâ maddesi).

el-Mühazzeru minh (اَلْمُحَذَّرُ مِنْهُ) : Kendisinden sakın-dırılmak istenen şey. Mühazzerun minh, iki kısma ayrılır:

1- إِيَّاكَ *Sakın!"* lafzı ve bu lafzın çekiminden elde edilen ibarelerle söylenir. Bu durumda âmili (fiili) hazfedilir. İster mâtûfün aleyh olsun, ister önüne cer edatı gelsin, ister tekrar edilsin. إِيَّاكَ اليَأْسَ! *Ümitsizlikten sakın!* Bu iki kelime de hazfedilmiş (اِحْذَرْ) fiilinin mefulü bih'leridir.

إِيَّاكَ وَالتَّوَانِيَ! *Gevşeklikten sakın!*

إِيَّاكُمَا الكَذِبَ! *Yalandan sakınınız!*

فَإِيَّاكَ إِيَّاكَ المِرَاءَ فَإِنَّهُ * إِلَى الشَّرِّ دَعَّاءٌ وَ لِلشَّرِّ جَالِبُ

Tartışmaktan sakın sakın! Çünkü o kötülüğe dâvet ediyor ve kötülüğü çekiyor.

إِيَّاكَ bir fiilin önüne geldiğinde, ondan sonra (muzmer) gizli olarak (مِنْ) cer edâtını takdir etmek ve fiilin önüne nasb edatını getirmek gerekir: إِيَّاكَ – مِنْ – أَنْ تَكْذِبَ! *Yalan söylemekten sakın!*

*Muhazzerun minh tekrarlanan bir şey ise veya ma'tûfün 'aleyh ise, hazfedilmiş bir mübtedâyı takdir etmek suretiyle merfû' okunması caizdir: .(أي هذا الأسدُ) الأسَدُ الأسَدُ! *Arslan! Arslan! Yâni bu arslandır.* Veya hazfedilmiş bir haber takdir

edilir: الأَسَدُ! (فِي طَرِيقِكَ) *Arslan yolun üzerindedir!*

2) Mühazzarun minh (kendisinden sakınılan şey), إِيَّا lafzı zikredilmeden söylenir. Veya sadece "mühazzerun minh" zikredilir. Bu durumda mühazzerun minh tekrarlanırsa veya atfedilirse fiilin hazfedilmesi gerekir:

الأَسَدَ الأَسَدَ! *Aman arslandan sakın, arslandan sakın!*

نَفْسَكَ نَفْسَكَ! *Nefsinden sakın, nefsinden sakın!*

Atıf için örnek: نَاقَةَ اللَّهِ وَ سُقْيَاهَا. *"Allah'ın devesine ve onun su içme hakkına dokunmayın!"* (*eş-Şems*, 91/13).

Diğer durumlarda âmili açıkça zikretmek câizdir. el-Cerir'in (öl.110/728), Ömer b. Lece' et-Temimi'yi (öl.105/724), hicvederek söylediği şu şiirinde olduğu gibi:

خَلِّ الطَّرِيقَ لِمَنْ يَبْنِي المَنَارَ بِهِ * وَ ابْرُزْ بِبَرْزَةَ حَيْثُ اضْطَرَّكَ القَدَرُ

Yolu, onda yol işâretini yapana bırak! Kader seni sıkıştırdığı zaman, büyük abdestini bozmak için dışarı çık! (Ayrıca bk. İgrâ veTahzîr).

Mükârebe fiilleri (أَفْعَالُ المُقَارَبَةِ) : Bir işin neredeyse yapılmak üzere olduğunu belirten ve ismini ref' eden, haberi müzâri fiili olan fiiller. كَادَ – أَوْشَكَ – كَرَبَ

كَادَ الوَلَدُ يَغْرَقُ. *Neredeyse çocuk boğulur.* gibi. (Ayrıca bk. Ef'âl-ı mükârebe).

el-Mükebber (المُكَبَّرُ) : Tasgîr edilebilen, fakat tasgîri yapılmayan isim. رَجُلٌ *Adam;* جَبَلٌ *Dağ.* Bu her iki isim de رُجَيْلٌ ve جُبَيْلٌ şeklinde tasgîr edilebilir (küçültmesi yapılabilir).

سِنٌّ *Diş;* سُنَيْنٌ *Dişcik,"* şeklinde tasgîr edilebilir.

el- Mülhak (اَلْمُلْحَقُ) : Başka bir kelimeye benzetmek gayesiyle kendisine bir veya iki harf eklenen isim veya fiil. كَوْكَبٌ (مُلحَقٌ بِجَعْفَرٍ) *Yıldız"* kelimesi, جَعْفَرٌ kelimesine ilhâk edilmiştir.

هَرْوَلَ *Koştu, hızlı yürüdü,* جَلْبَبَ *Giydirdi,*

حَوْقَلَ *Adımları sık sık atarak çabuk yürüdü"* (كلّهامُلحَقاتٌ بِدَحْرَجَ) kelimelerinin hepsi , دَحْرَجَ kelimesine ilhâk edilmiştir.

تَجَلْبَبَ *Giyindi,* تَهَرْوَلَ *Hızlı yürüdü.*

تَحَوْقَلَ *Sık adımlarla hızlı yürüdü.*

تَكَوْثَرَ *Bir şey çok fazla çoğaldı"* kelimeleri, تَدَحْرَجَ kelimesine ilhâk edilmiştir.

اِحْرَنْبَى *Kötülüğe ve kızgınlığa hazırlandı.*

اِقْعَنْسَسَ *Kamburlaştı. (Göğsü öne doğru çıktı, sırtı çukur oldu.)"* kelimeleri, اِحْرَنْجَمَ kelimesine ilhâk edilmiştir.

el-Mülhak bih (اَلْمُلْحَقُ بِهِ) : Kendisine başka kelimelerin ilhak edildiği kelime veya kalıp:

عَالَمُونَ *Âlemler,* عِشْرُونَ *Yirmi,* ثَلَاثُونَ *Otuz,* تِسْعُونَ *Doksan.* Bu kelimeler, irâb açısından "cem-i müzekker sâlime" tabidirler. Yâni cem'-i müzekker,"mülhakun bih"dir.

el-Mülhak bi cem'i'l-müzekker (اَلْمُلْحَقُ بِجَمْعِ الْمُذَكَّرِ): İkiden fazla şahıs veya nesneye delâlet eden, cem'-i müzekker-i sâlim olma şartlarını taşımadığı halde, onun gibi i'râb olan, yâni

ref' halinde (...ُونَ) "vâv-nûn" ile, nasb ve cer halinde ise (...ِينَ) "yâ-nûn" ile i'râb edilen kelimeler:

Misal : عَالَمُونَ *Âlemler,* أَرَضُونَ *Yerler;* سِنُونَ *Yıllar,* بَنُونَ *Oğullar,* أَهْلُونَ *Aile fertleri,* عِضُونَ *Parçalara bölenler,* عِلِّيُّونَ *İyilerin ruhlarının gökte bulunduğu mevki, yer,* عِزِينَ *İnsan grupları,* عِشْرُونَ *Yirmi'den* تِسْعُونَ *Doksan'a* kadar onluk sayılar,

أُولُو *Sahipler,* ذَوُو *Sahip olanlar,* عَابِدِينَ *Âbidin,* فِلِسْطِينُ *Filistin,* نُصَيْبِينُ *Nusaybin.,* gibi.

جَاءَ أُولُو الْفَضْلِ. *Fazilet sahipleri geldi.*

رَأَيْتُ أُولِي الْفَضْلِ. *Fazilet sahiplerini gördüm.*

الحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ. *"Hamd Alemlerin Rabbi, Allah'a mahsustur."* (el-Fatiha,1/2).

وَمَا يَذَّكَّرُ إِلاَّ أُولُو الأَلْبَابِ. *"Bunları ancak akıl sahipleri düşünüp anlar."* (Âl-i İmran, 3/7)

فَاعْتَبِرُوا يَا أُولِي الأَبْصَارِ. *"Ey akıl sahipleri! Siz (bundan) ibret alın.* (el-Haşr, 59/2)

إِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ عِشْرُونَ صَابِرُونَ يَغْلِبُوا مِائَتَيْنِ. *"Eğer sizden sabırlı yirmi kişi bulunursa (onlar), iki yüz kişiyi yenerler."* (el-Enfâl, 8/65)

زُيِّنَ لِلنَّاسِ حُبُّ الشَّهَوَاتِ مِنَ النِّسَآءِ وَ الْبَنِينَ. *"Kadınlardan, oğullardan....gelen zevklere aşırı düşkünlük, insanlara süslü gösterildi."* (Âl-i İmran, 3/14)

الَّذِينَ جَعَلُوا الْقُرْآنَ عِضِينَ. *"Onlar, Kur'ân'ı parça parça edenlerdir."* (el-Hicr, 15/91)

وَآتَى الْمَالَ عَلَى حُبِّهِ ذَوِي الْقُرْبَى وَالْيَتَامَى وَالْمَسَاكِينَ. *"Sevdiği malını yakınlara, yetimlere, yoksullara ...harcar."* (el-Bakara, 2/177)

الْمَالُ وَالْبَنُونَ زِينَةُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا. *"Servet ve oğullar, dünya hayatının süsüdür."* (el-Kehf, 18/46)

شَغَلَتْنَا أَمْوَالُنَا وَأَهْلُونَا. *" Bizi, mallarımız ve ailelerimiz alıkoydu."* (el-Feth, 48/11)

كَلاَّ إِنَّ كِتَابَ الأَبْرَارِ لَفِي عِلِّيِينَ وَمَا أَدْرَيكَ مَا عِلِّيُّونَ؟ *"Hayır! Şüphesiz iyilerin kitabı (amel defteri), "İliyyûn" dadır."İlliyûn'un ne olduğunu sen nereden bileceksin!* (el-Mutaffifin, 83/18-19)

جَاءَ حَمْدُونُ. *Hamdun geldi.* جَاءَ سَعْدُونُ. *Sa'dûn geldi.*

شَمَمْتُ رَائِحَةَ الْيَاسَمِينِ. *Yasemin'in kokusunu kokladım.*

لِتَعْلَمُوا عَدَدَ السِّنِينَ وَالْحِسَابَ. *"...yılların sayısını ve hesabı bilmeniz için."* (Yunus, 10/5)

قَالَ كَمْ لَبِثْتُمْ فِي الأَرْضِ عَدَدَ السِّنِينَ. *"(Allah, inkarcılara): "Yeryüzünde kaç yıl kaldınız?" diye sorar."* (el-Müminun, 23/112)

عَنِ الْيَمِينِ وَ عَنِ الشِّمَالِ عِزِينَ. *"Sağdan ve soldan gruplar halinde (gelip etrafını sarıyorlar)."* (el-Meâric, 70/37) Yukarıda zikredilen misallerde ki cem'-i müzekker şeklindeki isimler, irâb açısından "cem-i müzekker-i sâlime" tabidirler.

el-Mülhak bi'l-müsennâ (الْمُلْحَقُ بِالْمُثَنَّى) : İrâbında tesniye'ye benzeyen kelimeler. Bunlar, ref halinde (انِ) "âni"

nasb ve cer halinde (يْنِ) "eyni" eklerini alarak kullanılan kelimelerdir. Bu kelimeler, gerçek tesniyenin şartlarından birini taşımadıkları için, gerçek tesniye değildirler. Bu isimler şunlardır: اثْنَانِ *İki erkek,* اثْنَتَانِ *İki bayan,* كِلاَ *İki erkek,* كِلْتَـــا *İki bayan*" ve tesniyeye benzeyen bazı özel isimler: سَعْدَانُ *Sa'dân,* gibi. حَمْدَانُ *Hamdân,*

جَاءَ اثْنَانِ مِنَ الطُّلاَّبِ. *Erkek öğrencilerden ikisi geldi.*

جَاءَتْ اثْنَتَانِ مِنَ الطَّالِبَاتِ. *Kız öğrencilerden ikisi geldi.*

Bu misallerde (اثْنَانِ – اثْنَتَانِ) kelimeleri fâildir ve tesniyeye benzediği için elif ile merfû'dür.

(كِـلاَ – كِلْتَـــا) kelimelerine gelince, elif hareke almadığı için bunlar açık bir isme isnâd edildiklerinde *"ism-i maksûr"* gibi irabları takdiri olur. Zâmire izâfe edildiklerinde, tesniye gibi olurlar (yâni elif ile merfû olurlar).

كِلْتَا الْجَنَّتَيْنِ آتَتْ أُكُلَهَا. *"Her iki bağda yemişlerini vermiş."* *(el-Kehf,* 18/33). Bu âyette, كِلْتَـــا kelimesi takdiren merfû'dür, mübtedadır.

إِمَّا يَبْلُغَنَّ عِنْدَكَ الْكِبَرَ أَحَدُهُمَا أَوْكِلاَهُمَا فَلاَ تَقُلْ لَهُمَآ أُفٍّ.

"Şayet bunlardan biri veya her ikisi senin yanında yaşlanırsa, sakın onlara "öf" deme!" *(el-İsrâ*, 17/23). Bu âyette كِلاَهُمَا ibaresi, zamire müzâf olduğu için "elif" ile merfû'dür, أَحَدُهُمَا *onlardan biri"* ibaresi, üzerine atfedilmiştir.

مَـرَرْتُ بِالرَّجُلَيْنِ كِلَيْـهِـمَـا. *İki adamın ikisine uğradım.* Bu

misalde, كِلَيْهِمَا ibaresi "yâ" harfi ile nasbedilmiş olup الرَّجُلَيْنِ ibaresini tekîd ediyor.

جَاءَ حَسَنَانِ. *Hasenân (yâni Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin) geldi.* Bu misalde حَسَنَانِ ibaresi fail olduğu için "elif" ile ref edilmiştir.

رَأَيْتُ حَسَنَيْنِ. *Haseneyni gördüm.* Bu misalde حَسَنَيْنِ ibaresi "yâ" ile mensubdur ve mefülü bihdir.

الجَدِيدَانِ. *Gece ve gündüz "* kelimesi de tesniye gibi irab edilir.

تَعَاقَبَ السِّنُونَ تَعَاقُبَ الْجَدِيدَيْنِ. *Yıllar, gece ve gündüz gibi ardarda gelip geçerler.* Bu misalde, الجَدِيدَيْنِ ibaresi müzâfü ileyh olduğu için "yâ" ile cer edilmiştir. Çünkü tesniyeye mülhaktır. Tağlib yoluyla (birini üstün tutmak suretiyle) yapılan tesniyeler de bu kısımdan sayılır:

الأَبَوَانِ / الوَالِدَانِ. *Anne-baba;* العُمَرَانِ. *Ebu Bekir ve Ömer;* الحَسَنَانِ *Hasan ve Hüseyin.* gibi.

el-Mülhak bi cem'i'l-müennes es-sâlim

(الْمُلْحَقُ بِجَمْعِ الْمُؤَنَّثِ السَّالِمِ) : İrabında cem'i müennes sâlim'e benzetilen isim. Sonu (اَتٌ–اَتَ) *"âtün - âtin"* ekleri ile biten ve mana açısından cem' olmayan her ismin irabı, *"cem-i müennes sâlim"*in irabı gibi yapılır. Bu isimler; أُولَاتُ *Sahip olan bayanlar"* ve عَرَفَاتُ *"Arafat"* gibi özel isim olarak kullanılan kelimelerdir.

جَاءَتْ أُولَاتُ الْعَقْلِ الرَّاجِحِ. *Tercih edilen akla sahip olan bayanlar geldi.* Bu misalde أُولَاتُ ibaresi faildir, ref alameti

zammedir.

شَاهَدْتُ أُولَاتِ الاخْتِرَاعِ. *İcat sahibi bayanları gördüm.* Bu misalde أُولَاتِ ibaresi mef'ûlü bihdir, nasb alâmeti kesredir.

Bir yerin ismi olan أَذْرِعَاتُ kelimesi; özel isim olarak kullanılan نِعْمَاتُ *Ni'mât* ve عَلِيَّاتُ *Aliyyât* kelimelerinin i'râbı'da cem-i müennes sâlimin i'râbı gibi yapılır.

el-Mümeyyez (المُمَيَّزُ) : Temyîz ile açıklanan ibare; temyizi yapılan, sayı, hacim ve ölçü birimi; kelime veya cümle. ثَلاثَةُ رِجَالٍ *Üç adam,* أَلْفَا قَرْيَةٍ. *İki bin köy.* Bu misallerdeki; ثَلاثَةُ ve أَلْفُ kelimeleri mümeyyezdir.

مَنَوَانِ سِمْنًا. *İki litre yağ.* Bu misalde; مَنَوَانِ kelimesi "mümeyyez"dir. أَلْفُ سَنَةٍ. *Bin yıl.* Bu misalde; أَلْفُ kelimesi "mümeyyez"dir.

فَلَنْ يُقْبَلَ مِنْ أَحَدِهِمْ مِلْءُ الأَرْضِ ذَهَبًا. *".....onların hiç birinden, fidye olarak dünya dolusu altın verecek olsa dahi, kabul edilmeye-cektir."* (Âl-i İmrân, 3/91). Bu âyetteki, مِلْءُ الأَرْضِ ibaresi mümeyyezdir.

إِنِّي رَأَيْتُ أَحَدَ عَشَرَ كَوْكَبًا. *"Şüphesiz ki ben (rüyamda) on bir yıldız.....gördüm."* (Yusuf, 12/4). Bu âyette, أَحَدَ عَشَرَ ibaresi mümeyyezdir. وَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرًّا يَرَهُ. *"Ve kim zerre miktarı, kötülük yaparsa, onu (cezasını) görecektir.* (ez-Zilzâl, 99/8) Bu âyette, يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ cümlesindeki isnâd mümeyyezdir.

el-Mümeyyiz (المُمَيِّزُ) : Bkz. Temyîz.

el-Münâdâ (المُنَادَى) : Çağırılan, ünlenen isim. Nidâ edatlarından sonra gelen isim. Münâdâ, nidâ edatlarının birinden sonra zikredilen ve çağrılan şahıs veya varlıktır. Nidâ ise; herhangi bir nidâ edatı ile birisine seslenmektedir. Nidâ için kullanılan edatların en meşhurları şunlardır: أَ ve يَا – أَيَا – هَيَا – أَيْ ibareleridir, Bu edatlardan; أَ *"hemze"* ve أَيْ *"ey"* yalnız yakında bulunan kimseye seslenmek veya onu çağırmak için kullanılır. يَا *"yâ"*, أَيَا *"eyâ"* ve هَيَا *"heyâ"* edatları yakında ve uzakta bulunan kimseye seslenmek için kullanılır:

Münâdâ; mu'reb ve mebnî olmak üzere iki şekilde bulunur:

a) Münâdâ, müzâf veya müzâfa benzer (ism-i fâil, ismü'l-mef'ûl veya sıfât-ı müşebbehe gibi türeyen kelimeler, fâillerine, nâib-i fâillerine veya mef'ûllerine müzâf olduklarında bu ismi alırlar.) Veya kasdedilmeyen nekre bir isim olduğunda mu'reb ve mansub olur: Misaller:

أَ صَدِيقَنَا ! مَاذَا تَعْرِفُ عَنِ الحَضَارَةِ الإِسلاَمِيَّة ؟ *Ey arkadaşımız! İslâm medeniyeti hakkında ne biliyorsun?*

أَيْ أَبْنَاءَ الإِسْلاَمِ ! فَكِّرُوا فِي المَاضِي والحَاضِرِ. *Ey müslümanlar! Geçmiş ve şimdiki zaman için düşününüz.*

أَ عَبْدَ اللّه ! أَطِعْ وَالِدَيْكَ. *Ey Abdullah! Anne ve babana itaât et.*

يَا أَبَا الفَضْلِ ! أَكرِمِ القُقَرَاءَ. *Ey Ebu'l-fazl! Fakirlere ikramda bulun.*

يَا عَبْدَ الْعَزِيزِ ! زُرْ أَبَوَيْكَ. *Ey Abdulaziz! Anne ve babanı*

ziyaret et!

يَا تِلْمِيذَاتِ الْمَدرسَةِ اجْتَهِدْنَ. *Ey okulun kız öğrencileri! Çalışın.*

يَا صَدِيقِي! اعْتَمِدْ عَلَى اللَّه. *Ey arkadaşım! Allah'a güven.*

أَيَا قَائِدَ الجُنُودِ! أَحْسِنْ مُعَامَلَةَ جُنُودِكَ. *Ey askerlerin komutanı! Askerlerine iyi davran.*

يَا رَحِيمًا بِالعِبَادِ! ارْحَمنَا. *Ey kullara merhamet eden (Allah)! Bize merhamet et.*

يَا سَامِعًا دُعَاءَ الْمَظْلُومِ. *Ey mazlumun duâsını duyan (Allah)!*

يَا قَائِدَ السَّيَّارَةِ! تَمَهَّلْ فِي السَّيْرِ. *Ey otomobil şoförü! Yavaş git.*

يَا مُتْقِنًا عَمَلَهُ ! أَنْتَ تَسْتَحِقُّ جَائِزَةً. *Ey işini mükemmel yapan kimse! Sen bir ödülü hakkediyorsun.*

يَا مُجْتَهِدًا فِي دَرْسِهِ ! أَنْتَ تِلْمِيذٌ مَحْبُوبٌ. *Ey dersini çalışan (öğrenci)! Sen sevilen bir öğrencisin.*

İmrüü'l-Kays (öl.495 M.) bir şiirinde şöyle demiş:

أَ جَارَتَنَا إِنَّا غَرِيبَانِ هَهُنَا * وَ كُلُّ غَرِيبٍ لِلْغَرِيبِ نَسِيبُ

Ey komşumuz! Biz burada bulunan iki gurbetçiyiz. Ve her gurbetçi, gurbetçinin soydaşı kabul edilir.

Bir bedevî hanım, oğluna şöyle demiş:

أَيْ بُنَيَّ! إِيَّاكَ وَالنَّمِيمَةَ، فَإِنَّهَا تَزْرَعُ الضَّغِينَةَ و تُفَرِّقُ بَيْنَ الْمُحِبِّينَ. *Yavrucuğum! Koğuculuktan sakın! Çünkü o (kalblerde) kini eker ve sevenleri birbirinden ayırır.*

أَيَا عَبْدَ اللَّهِ! اِجْتَهِدْ دُرُوسَكَ. *Ey Abdullah! Derslerine çalış.*

يَا عَبْدَ الرَّحْمنِ! *Ey Abdurrahman!* يَا عَبْدَ اللَّهِ! *Ey Abdullah!*

يَا أَبَانَا! *Ey babamız!* يَا مَعْشَرَ قُرَيْشٍ! *Ey Kureyş topluluğu!*

يَا طَالِعًا جَبَلاً! *Ey dağa çıkan adam!*

يَا كَاتِبًا بِالقَلَمِ! *Ey kalem ile yazan!*

يَا حَسَنًا فِعْلُهُ! *Ey yaptığı şey güzel olan adam!*

يَا رَجُلاً! *Ey (herhangi) bir adam!* يَا مُؤْمِنِينَ! *Ey müminler!*

يَا تِلْمِيذًا! *Ey (herhangi bir) öğrenci!*

يَا غَافِلاً! وَالمَوْتُ يَطْلُبُهُ. *Ey ölüm kendisini aradığı (takip ettiği) halde, gafil olan kimse!*

يَا ظَالِمًا! خَفْ رَبَّكَ. *Ey zalim! Rabbinden kork.*

يَا ضَالاً! عُدْ إِلَى طَرِيقِ الْهُدَى. *Ey sapık! Hidâyet yoluna geri dön.*

يَا سَمِيعَ الدُّعاءِ! اِغْفِرْ لِي ذَنْبِي. *Ey duâyı duyan (Allah'ım!) Günahımı affeyle.*

يَا عَبْدَ اللَّهِ! تُبْ إِلَى رَبِّكَ. *Ey Abdullah! Rabbine tevbe et.*

يَا مِصْبَاحَ الْعِلْمِ! *Ey ilim kandili!*

يَا رَؤُوفًا بِالْعِبَادِ! اِرْحَمْ عِبَادَكَ. *Ey kullara acıyan (Allah!) kullarına merhamet et!*

يَا سَمِيعًا دُعَاءَ المَكْرُوبِينَ! *Ey sıkıntıya düşenlerin duasını duyan (Allah!).*

يَا وَاسِعًا رَحْمَتُهُ! تَغَمَّدْنِي بِرَحْمَتِكَ. *Ey rahmeti geniş olan (Allah!). Rahmetini bana kılıf yap. (Rahmetinle beni koru.)*

يَا حَسَنًا وَجْهُهُ! *Ey yakışıklı kimse!*

يَا مُحْرِزًا مَجْدًا! *Ey şerefi elde eden kimse!*

يَا رَاغِبًا فِي العِلْمِ! *Ey ilim öğrenmek isteyen kimse.*

يَا عَبْدَ اللَّهِ! اتَّقِ اللَّهَ. *Ey Abdullah! Allah'tan kork.*

يَا حَارِسَ المَدْرَسَةِ ! كُنْ مُنْتَبِهًا. *Ey okul bekçisi! Dikkatli ol.*

يَا مُسَافِرًا إِلَى مَكَّةَ! ادْعُ اللَّهَ لِي. *Ey Mekke yolcusu! Benim için Allah'a dua et.*

أَيَا وَاعِظًا غَيْرَكَ ! ابْدَأْ بِنَفْسِكَ . *Ey başkasına öğüt veren, nefsinle başla.*

يَا ضَائِعًا كِتَابُهُ ! خُذْ كِتَابِي. *Ey kitabı kaybolan! Benim kitabımı al.*

يَا غَنِيًّا ! تَصَدَّقْ عَلَى الفُقَرَاءِ. *Ey zengin! Fakirlere sadaka ver.*

يَا رَجُلَيْنِ ! أَحْسِنَا إِلَى الْفُقَرَاءِ. *Ey iki adam! Fakirlere iyilik edin.*

يَا غَافِلِينَ ! تَنَبَّهُوا. *Ey gafiller! Dikkatli olun.*

b) Münâdâ; kasdedilen bir nekre veya müfred (terkip halinde olmayan) bir özel isim olduğunda ref' edildiği şekil üzere mebnî olur. (Yâni müfred kırık çoğul ve cem'-i müennes sâlim ise zamme ile, tesniye ise "elif" ile, cem-i müzekker sâlim ise "vâv" ile i'râb edilir.)

يَا يُوسُفُ! هَيَا مُحَمَّدُ! تَعَالَ! *Ey Yusuf! Ey Muhammed! Gel!*

يَا اللَّهُ! *Ey Allah'ım!* يَا مُهَذَّبُ ! *Ey terbiyeli!*

يَا يُوسُفَانِ! *Ey iki Yusuf!* يَا يُوسُفُونَ! *Ey Yusuflar!*

يَا رِجَالُ! *Ey adamlar!* يَا فَاطِمَاتُ ! *Ey Fatmalar!*

يَا خَالِدُ! تَصَدَّقْ على الفُقَراءِ. *Ey Halit! Fakirlere sadaka ver.*

يَا رَجُلُ ! اِعْتَمِدْ عَلَى اللَّهِ. *Ey adam! Allah'a güven.*

يَا تِلْمِيذَانِ ! اِعْمَلَا وَاجِبَكُمَا. *Ey iki öğrenci! Ödevinizi yapınız.*

يَا مُحَمَّدُ! تَنَبَّهْ لِمُسْتَقْبَلِكَ. *Ey Muhammed! Geleceğin için uyanık ol!* وَلَا تَغْفَلْ يَا رَجُلُ! *Ey adam! Gafil olma.*

يَا مُحَمَّدُ حَافِظْ عَلَى الصَّلَاةِ. *Ey Muhammed! Namazını koru (namazına devam et).*

يَا فَاطِمَةُ! حَافِظِي عَلَى الصَّلَاةِ. *Ey Fatma! Namazını koru (namazına devam et).*

يَا مُحَمَّدَانِ حَافِظَا عَلَى الصَّلَاةِ. *Ey iki Muhammed! Namazı koruyun (namaza devam edin).*

يَا مُحَمَّدُونَ! حَافِظُوا عَلَى الصَّلَاةِ. *Ey Muhammedler! Namazı koruyun (namaza devam edin).*

يَا حَيُّ يَا قَيُّومُ! *Ey dâima diri olan, ey Kayyum olan. (Sabit olan Allah!)*

يَا طَالِبَةُ! اِسْتَقِيمِي. *Ey kız öğrenci! Dürüst ol.*

يَا طَالِبَانِ! اِعْتَمِدَا عَلَى اللَّهِ. *Ey iki öğrenci! Allah'a güveniniz.*

يَا مُسْلِمُونَ! تَعَاوَنُوا وَ تَمَاسَكُوا. *Ey müslümanlar! Yardımlaşınız ve birbirinize kenetleniniz.*

يَا رَجُلُ! اِحْتَرِمِ العُلَمَاءَ. *Ey adam! Bilginlere hürmet et.*

يَا تِلْمِيذَانِ! اِعْتَمِدَا عَلَى اللّٰهِ. *Ey iki öğrenci! Allah'a dayanın.*

يَا مُسْلِمُونَ ! أَخْلِصُوا فِي عَمَلِكُمْ. *Ey müslümanlar! İşinizde samimi olun.*

يَا عَلِيُّ ! حَافِظْ عَلَى الصَّلَوَاتِ. *Ey Ali! Namazlarına dikkat et!*

يَا حَسَنَانِ ! اِسْتَعِدَّا لِلاِمْتِحَانِ. *Ey iki Hasan! İmtihanlara hazırlanın.*

يَا مُحَمَّدُونَ ! اِذْهَبُوا إِلَى المَكْتَبَةِ. *Ey Muhammed'ler! Kütüphaneye gidiniz.*

يَا عَالِمُ! أُنْشُرِ الْعِلْمَ بَيْنَ النَّاسِ. *Ey bilgin! İlmi insanlar arasında yay.*

يَا مُسَافِرُونَ ! وصَلَتْ الحَافِلَةُ. *Ey yolcular! Otobüs geldi.*

هَيَا مُهندِسُ! أَسْرِعْ فِي البِنَاءِ. *Ey mühendis! Binayı yapmada acele et!*

أَيَا غُلَامُ! اِبْتَعِدْ عَنْ طَرِيقِ السَّيَّارَاتِ. *Ey çocuk! Otomobil yolundan (karayolundan) uzaklaş!*

أَيْ حَاتَمُ ! تَصَدَّقْ عَلَى الفُقَرَاءِ. *Ey Hâtem! Fakirlere sadaka ver.*

يَا ظَالِمُ! دَعِ الغُرُورَ. *Ey zâlim! Gururu bırak.*

أَيْ حَاكِمَانِ ! اُحْكُمَا بِالْعَدْلِ. *Ey iki hakim! Adaletle karar veriniz.*

يَا تلاَمِيذُ ! لَقَدْ حَضَرَ مُعَلِّمُكُمْ. *Ey öğrenciler! Gerçekten öğretmeniniz geldi.*

يَا اَللَّهُ ! نَسْأَلُكَ العَفْوَ والمَغْفِرَةَ. *Ey Allah'ım! Senden af ve mağfiret dileriz.*

يَا عَائِشَةُ! لاَ تَتَأَخَّرِي عَنِ الدَّرْسِ. *Ey Ayşe! Derse geç kalma.*

يَا يُوسُفُ! أَعْرِضْ عَنِ الْجَاهِلِ. *Ey Yusuf! Cahilden yüz çevir.*

يَا شَاهِدَانِ! اِشْهَدَا بِالْعَدْلِ. *Ey iki şahit! Adâletle şahitlik edin.*

يَا سَارِيَةُ! الجَبَلَ. *Ey Sâriye! Dağ'a dikkat et! (Haber).*

يا أَوْلاَدُ! الْعَبُوا فِي الْمَلْعَبِ. *Ey çocuklar! Oyun sahasında oynayın.*

يا مُسَافِرَانِ! وَصَلَتِ الحَافِلَةُ. *Ey iki yolcu! Otobüs geldi.*

يَا آدَمُ اسْكُنْ أَنتَ وَ زَوْجُكَ الْجَنَّةَ. *"Ey Âdem! Sen ve eşin (Havva) cennete yerleşin."* (el-Bakara, 2/35).

يَا أَرْضُ ابْلَعِي مَاءَكِ وَ يَا سَمَاءُ أَقْلِعِي. *"Ey yer! Suyunu yut. Ve ey gök! (suyunu) tut!"* (Hûd, 11/44).

يَا نُوحُ إِنَّهُ لَيْسَ مِنْ أَهلِكَ. *"Ey Nuh! O, asla senin ailenden değildir."* (Hûd, 11/46),

يَا مَرْيَمُ اقْنُتِي لِرَبِّكِ واسجُدِي وَارْكَعِي مَعَ الرَّاكِعِينَ. *"Ey Meryem! Rabbine gönülden ibâdet et; secdeye kapan, (onun huzurunda) eğilenlerle beraber sen de eğil."* (Âl-i İmrân, 3/43)

***Münâdâ'ya tabi olan kelimelerin i'râbı:**

Münâdâ, mansub olduğu zaman, tâbiî de onun gibi mansub olur: يَا عَرَبِيًّا مُخْلِصًا لاَ تَنْسَ فَضْلَ وَطَنِكَ. *Ey samîmî Arap! Vatanının üstünlüğünü unutma.*

يَا وَطَنِي الْعَزِيزَ رَعَاكَ رَبِّي. *Ey kıymetli vatanım! Rabbim seni gözetsin (korusun)!*

يَا قَوْمًا أَهْلَ اللُّغَةِ الوَاحِدَةِ أَجِيبُوا دَاعِيَ الوَطَنِ. *Ey tek bir dile sahip olan kavim! "Vatan!" diye çağıranın sözüne (olumlu) cevap verin.*

بُورِكْتَ يَا أَبَا الْحَسَنِ عَلِيًّا. *Ey Hasanın babası Ali! Sen mübârek kılındın.*

أَعَانَكُمَا اللَّهُ يَا أَبَا حَامِدٍ وَ خَالِدًا. *Ey Ebu Hamid ve Halit! Allah size yardım etsin.*

Şayet tâbi, (ال) elif lâm" ile ma'rife bir isim ise ve özel isim üzerine atfedilirse, ma'tûfü, merfû' veya mansûb okumak caizdir: يَا أَحْمَدُ الفَارِسُ (الفَارِسَ) كُنْ عَظِيمًا فِي السِّبَاقِ. *Ey süvâri Ahmed! Yarışmada büyük (ve başarılı) ol.*

يَا خَالِدُ وَالْغُلاَمُ / والغُلاَمَ! *Ey Halit ve hizmetçi!*

Şayet münâdâ, ma'rife ve müfred ise veya kasdedilen belirsiz bir isim ise, ona tabi olan kelimenin merfû' veya mansûb gelmesi caizdir. Yâni lafzına tâbi edilirse merfû' olur, mahalline tabi edilirse mansûb olur:

يَا مُحَمَّدُ الرَّسُولُ / الرَّسُولَ. *Ey peygamber Muhammed!*

يَا صَلاَحُ قَائِدَ (قَائِدُ) حِطِّينَ اُنْظُرْ مَا ذَا فِي الْقُدْسِ. *Ey Hıttîn komutanı Selah! Bak Kudus'te ne vardır.*

Şayet münâda te'kid edilirse, müekkidin merfu veya mansub olması caizdir: يَا قَوْمُ أَجْمَعُونَ/ أَجْمَعِينَ. *Ey toplumun hepsi!* اِحْذَرُوا عَدُوَّكُمْ يَا عَرَبُ كُلُّكُمْ/ كُلَّكُمْ. *Ey Araplar! Hepiniz düşmanınızdan sakınınız.*

Şayet özel isim münâdâya atfedilirse zamm üzerine mebni olması gerekir:

يَا خَالِدُ وَ عَلِيُّ! *Ey Halit ve Ali!*

Mütekellim (ي) "yâ"sına müzâf olan kelimeler, münâda olduğunda, altı şekilde gelmesi caizdir:

يَا سَيِّدِ – يَا سَيِّدِي – يَا سَيِّدَا –يَا سَيِّدِيَ –يَا سَيِّدَ – يَا سَيِّدِيَا. *Ey efendim!*

* (ي) "yâ" harfi sakin okunabilir:

يَا صَدِيقِي! أَعَانَكَ اللَّهُ. *Ey arkadaşım! Allah sana yardım etsin.*

يَا عِبَادِي لاَ خَوْفٌ عَلَيْكُمُ الْيَوْمَ وَلاَ أَنْتُمْ تَحْزَنُونَ. "*Ey ..... kullarım! Bugün size hiçbir korku yoktur. Sizler üzülmeyeceksiniz de.*" *(ez-Zuhruf*, 43/68)

*"Yâ" harfi fethalı okunabilir:

يَا صَدِيقِيَ! أَعَانَكَ اللَّهُ. *Ey arkadaşım! Allah sana yardım etsin.*

قُلْ يَا عِبَادِيَ الَّذِينَ أَسْرَفُوا عَلَى أَنْفُسِهِمْ لاَ تَقْنَطُوا مِنْ رَحْمَةِ اللَّهِ. "*De ki: Ey kendi nefisleri âleyhine haddi aşan kullarım! Allah'ın rahmetinden ümidinizi kesmeyin.*" *(ez-Zümer*, 39/53)

* Mütekellim "yâ"sı hazfedilebilir:

يَا صَدِيقِ! أَعَانَكَ اللَّهُ. *Ey arkadaşım! Allah sana yardım etsin.*

يَا عِبَادِ فَاتَّقُونِ. *"Ey kullarım! Yalnızca benden korkun."* (ez-Zümer, 39/16)

*"Yâ" harfi elife dönüşebilir:

يَا أَسَفَا عَلَى مَا فَاتَنِي. *Kaçırdığım şey için bana yazık oldu!*

أَنْ تَقُولَ نَفْسٌ يَا حَسْرَتَى عَلَى مَا فَرَّطْتُ فِي جَنْبِ اللَّهِ. *"Kişinin: Allah'a karşı aşırı gitmemden dolayı bana yazıklar olsun! diyeceği günden sakının."* (ez-Zümer, 39/56)

*Bazen mütekellim "yâ"sı hazfedilir ve onun yerine açık ve kesreli veya sonunda elif bulunan fethalı "tâ" harfi getirilir:

يَا أُمَّتِ - يَا أُمَّتَا! *Ey anneciğim!* يَا أَبَتِ - يَا أَبَتَا! *Ey babacığım!*

إِذْ قَالَ يُوسُفُ لِأَبِيهِ يَا أَبَتِ إِنِّي رَأَيْتُ أَحَدَ عَشَرَ كَوْكَبًا وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ رَأَيْتُهُمْ لِي سَاجِدِينَ. *"Bir zamanlar Yusuf babasına demişti ki: Babacığım! Ben (rüyamda) on bir yıldızla güneşi ve ayı gördüm; onları bana secde ederken gördüm."* (Yusuf, 12/4)

Münâdâ'nın sonunda "elif" veya "yâ" bulunursa, sadece bir şekil (yâni "mütekellim yâ"sının fethalı olması) caizdir:

يَا مَوْلَايَ! *Ey efendim!* يَا قَاضِيَّ! *Ey benim yargıcım!*

* (ال) "elif-lâm" ile ma'rife olan isimde nidâ halinde şu işlemler yapılır:

a) Bu isim, (اللَّهُ) Allah kelimesi ise, önüne direkt olarak nidâ edatı getirilir: يَا اللَّهُ! خُذْ بِيَدِي. *Ey Allah'ım! Elimden*

tut.

Veya nidâ edâtı hazfedilir, onun yerine bu kelimenin sonuna şeddeli bir mim getirilir:

اَللّٰهُمَّ ارْحَمْ عِبَادَكَ. *Allah'ım! Kullarına merhamet et.*

b) Şayet münâdâ harf-i ta'rif ile ma'rife olan müzekker bir isim ise, önüne أَيُّهَا *"eyyühâ"* , müennes isim ise, önüne أَيَّتُهَا *"eyyetühâ"* getirilir:

يَا أَيُّهَا العَالِمُ! *Ey bilgin!* يَا أَيُّهَا العَالِمَانِ! *Ey iki bilgin!*

يَا أَيُّهَا الرَّجُلُ! *Ey adam!* يَا أَيُّهَا الرِّجَالُ! *Ey adamlar!*

يَا أَيُّهَا الإِنْسَانُ مَا غَرَّكَ بِرَبِّكَ الكَرِيمِ *"Ey insan! İhsanı bol Rabbine karşı seni aldatan nedir?"* (el-İnfitâr, 82/6)

يَا أَيَّتُهَا النَّفْسُ المُطْمَئِنَّةُ ارْجِعِي إِلَى رَبِّكِ رَاضِيَةً مَرْضِيَّةً. *"Ey huzura kavuşmuş insan! Sen ondan hoşnut, o da senden hoşnut olarak Rabbine dön!"* (el-Fecr, 89/27-28)

يَاأَيَّتُهَا المَرْأَةُ! *Ey bayan!*

يَاأَيُّهَا المُسْلِمُونَ ! كُونُوا يَدًا وَاحِدَةً. *Ey müslümanlar! Güç birliğini yapınız.*

يَاأَيُّهَا التِّلْمِيذُ! لاَ تكسَلْ. *Ey öğrenci! Tembellik etme.*

يَاأَيُّهَا الحَاكِمُ ! كُنْ عَادِلاً. *Ey Hakim! Adaletli ol.*

يَاأَيَّتُهَا الفَتَاةُ ! كُونِي مُهَذَّبَةً. *Ey genç kız! Terbiyeli ol.*

يَاأَيَّتُهَا المَرْأَةُ! أَطِيعِي زَوْجَكِ. *Ey kadın! Kocana itâat et!*

يَا أَيُّهَا الوَلَدُ! لاَ تَلْعَبْ بِالْكُرَةِ. *Ey çocuk! Topla oynama.*

يَا أَيُّهَاالأُسْتَاذُ! أَنْتَ تُحْتَرَمُ. *Ey hoca! Sana saygı gösterilir.*

يَا أَيُّهَا التِّلْمِيذُ! لَقَدْ بَدَأَ الامْتِحَانُ. *Ey öğrenci! Gerçekten imtihan başladı.*

يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ و قُولُوا قَوْلاً سَدِيداً. *"Ey iman edenler! Allah'tan korkun ve doğru söz söyleyin."* (el-Ahzâb, 33/70).

c) Münâdâ'nın önüne münâdâya uygun bir ism-i işâret getirilir. Müfred müzekker için (هذَا) *"bu erkek"*; müfred müennes için (هذه) *"bu bayan"* , getirilir:

يَا هَذَا الرَّجُلُ! لاَ تَغْتَرَّ. *Ey bu adam! Gururlanma!*

يَا هذه الدُّنْيَا غُرِّي غَيْرِي. *Ey dünya! Benden başkasını aldat.*

يَا هذَا الْمَغْرُورُ! لا! تَغْتَرَّ. *Ey mağrur! Gururlanma!*

يَا هؤُلاَءِ النَّاسُ ! تَنَبَّهُوا مِنَ الغَفْلَةِ. *Ey şu insanlar! Gafletten uyanınız.*

يَا هؤُلاء الشَّبَابُ أَقْبِلُوا عَلَى العِلْمِ. *Ey şu gençler! İlme yönelin.*

يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا ... *Ey iman edenler.....!*

*Bazen nidâ edatı hazfedilir. Yüce Allah şöyle buyurmuştur:

يُوسُفُ أَعْرِضْ عَنْ هذَا. *"Ey Yusuf! Sakın bundan bahsetme!* (Yusuf, 12/29) Bu ibârenin asıl (يَا يُوسُفُ...) şeklindedir.

سَنَفْرُغُ لَكُمْ أَيُّهَا الثَّقَلاَنِ. *"Ey insan ve cin! Sizin de hesabınızı ele alacağız."* (er-Rahmân, 55/31) Bu ibarenin aslı (يَا أَيُّهَا...) şeklindedir.

أَيُّهَذَا الْغَافِلُ! *Ey gafil!*

أَلاَ أَيُّهَذَا الزَّاجِرِي أَحْضُرَ الْوَغَى * وَأَنْ أَشْهَدَ اللَّذَّاتِ هَلْ أَنْتَ مُخْلِدِي؟

Dikkat et! Ey benim savaşa katılmama ve lezzetli şeylerde hazır bulunmama engel olan kimse! Sen (dünyada) ebedî kalmamı sağlayacak mısın? Bu iki misalde hem *"eyyü"*, hem de *"hâzâ"* ism-i işâreti kullanılmıştır.

قَالَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ اللَّهُمَّ رَبَّنَا أَنْزِلْ عَلَيْنَا مَائِدَةً مِنَ السَّمَاءِ.

"Meryem oğlu İsâ şöyle dedi: Ey Rabbimiz olan Allah! Bize gökten bir sofra indir." (el-Mâide . 5/114)

Bu ibarenin aslı (...يَا رَبَّنَا) şeklindedir.

et-Terhîm (التَّرْخِيمُ) : Bazen münâdanın son harfi hazfedilir. Ve buna *"terhîm"* denilir. Terhîm edilen ismin, özel isim olması, müzâf olmaması ve üç harften fazla olması gerekir. Hazfedilen harfin harekesi, terhîm yapıldıktan sonra kelimenin sonunda kalan harfe verilir:

يَا أَحْمَدُ! (يَا أَحْمُ!) *Ey Ahmed! (Ahmo!)*

يَا فَاطِمَةُ! (يَا فَاطِمُ!) *Ey Fatma! (Fatı!)*

Veya son harfi hazfedildikten sonra, geride kalan harfin harekesi olduğu gibi kalır. (يَا صَاحِبُ!) *Ey arkadaş!* yerine يَا صَاحِ! denilir. Bu misal, nekire olduğu için şâzdır. (Yâni kurala aykırıdır.)

el-Münevven (الْمُنَوَّنُ) : Sonuna tenvin gelen isim. Bu isim merfû', mansub veya mecrûr olabilir:

هَذَا بَابٌ. *Bu bir kapıdır;* رَأَيْتُ بَابًا. *Bir kapıyı gördüm.*

دَخَلْتُ مِنْ بَابٍ. *Bir kapıdan girdim.*

كَافَأْتُ طَالِبًا مُجْتَهِدًا. *Çalışkan bir öğrenciyi ödüllendirdim.*

طَارِقُ بْنُ زِيَادٍ بَطَلٌ شُجَاعٌ. *Tarık b. Ziyâd, cesur bir kahramandır.* Yukarıda zikredilen misallerdeki tenvinli isimler gibi.

el-Münsarıf (المُنْصَرِفُ) : Başına ta'rif edatı (ال) "el" gelmediğinde kesre ve tenvin alan isim: جَاءَ زَيْدٌ. *Zeyd geldi.* رَأَيْتُ زَيْدًا. *Zeyd'i gördüm.* سَلَّمْتُ عَلَى زَيْدٍ. *Zeyd'e selam verdim.* إِنَّ رَبَّكُمُ اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ. *"Şüphesiz Rabbiniz, gökleri ve yeri altı günde yaratan...Allah'tır."* *(el-A'râf, 7/54)*

Münteha'l-cümû' (مُنْتَهَى الجُمُوعِ) : Cem'in son şekli. Kırık çoğul elifinden sonra iki harf veya ortası sâkin üç harf bulunan kırık çoğul. On sekiz ayrı kalıbı vardır:

1- فَعَالِلُ : ج دَرَاهِمُ (دِرْهَمٌ) *Dirhemler.*

2- فَعَالِيلُ : ج قَرَاطِيسُ (قِرْطَاسٌ) *Kırtasiyeler.*

ج سَكَاكِينُ (سِكِّينٌ) *Bıçaklar.*

3 - أَفَاعِلُ : ج أَفَاضِلُ (أَفْضَلُ) *En üstün olan erkekler.*

ج أَصَابِعُ (إِصْبَعٌ) *Parmaklar.*

4- أَفَاعِيلُ : ج أَسَالِيبُ (أُسْلُوبٌ) *Üsluplar.*

5- تَفَاعِلُ : ج تَجَارِبُ (تَجْرِبَةٌ) *Tecrübeler, denemeler.*

6- تَفَاعِيلُ : ج تَقَاسِيمُ (تَقْسِيمٌ) *Paylaştırmalar.*

7- مَفَاعِلُ : مَسَاجِدُ ج (مَسْجِدٌ) *Camiler.*

8- مَفَاعِيلُ : مَوَاثِيقُ ج (مِيثَاقٌ) *Anlaşmalar.*

مَصَابِيحُ ج (مِصْبَاحٌ) *Kandiller, lambalar.*

مَسَاطِيرُ ج (مِسْطَرَةٌ) *Cetveller.*

مَفَاتِيحُ ج (مِفْتَاحٌ) *Anahtarlar.*

9- يَفَاعِلُ : يَحَامِدُ ج (يَحْمَدُ) *Yahmedler.*

10- يَفَاعِيلُ : يَنَابِيعُ ج (يَنْبُوعٌ) *Su kaynakları, çeşmeler.*

11- فَوَاعِلُ : جَوَاهِرُ ج (جَوْهَرٌ) *Cevherler.*

طَوَابِعُ ج (طَابِعٌ) *Pullar.*

12- فَوَاعِيلُ : طَوَاحِينُ ج (طَاحُونَةٌ) *Değirmenler.*

قَوَارِيرُ ج (قَارُورَةٌ) *Kadehler.*

13- فَعَائِلُ : رَسَائِلُ ج (رِسَالَةٌ) *Mektuplar; risâleler.*

عَمَائِمُ ج (عِمَامَةٌ) *Sarıklar.*

14- فَيَاعِلُ : صَيَارِفُ ج (صَيْرَفٌ) *Sarraflar, para bozanlar.*

15- فَيَاعِيلُ : دَيَاجِيرُ ج (دَيْجُورٌ) *Karanlıklar.*

16- فَعَالَى : صَحَارَى ج (صَحْرَاءُ) *Çöller.*

فَتَاوَى ج (فَتْوَى) *Fetvalar.*

17- فُعَالَى / فَعَالَى : سُكَارَى ج (سَكْرَانُ) *Sarhoşlar.*

غَضَابَى ج (غَضْبَانُ) *Öfkeliler.*

هَدَايَا ج (هَدِيَّةٌ) *Hediyeler.*

18- فَعَالِيٌّ : ج كَرَاسِيٌّ (كُرْسِيٌّ) *Sandalyeler.*

Mürâ'âtü'l-lafz (مُـرَاعَـاةُ اللَّفْظِ) : Tâbi' olan ibarenin i'râb harekesini belirlemede*"metbû'un"* manasını değil, lafzını göz önünde bulundurmak: يَا عَلِيٌّ الكَرِيمُ! *Ey cömert Ali!* Bu misalde الكَرِيمُ sıfatı, irâbda عَلِيٌّ kelimesinin lafzına uygun olarak merfû' gelmiştir.

يَا عِبَادِي كُلُّكُمْ جَائِعٌ إِلاَّ مَنْ أَطْعَمْتُهُ. *"Ey kullarım! Benim doyurduğum kimse hariç, hepiniz açsınız."* (Müslim, Birr 55).

Bu hadiste جَـائِعٌ *"açtır"* kelimesi, كُلٌّ kelimesinin lafzına uygun olarak müfred gelmiştir.

Mürâ'âtü'l-mahall (مُـرَاعَـاةُ المَحَلِّ) : Tâbi' olan ibarenin i'râb harekesini belirlemede*"metbû'un"* mahallî i'râbını göz önünde bulundurmak. يَا عَلِيٌّ الكَرِيمَ! *Ey cömert Ali!* Bu misalde الكَرِيم sıfatı, i'râbda عَلِيٌّ kelimesinin mahallî i'rabına uygun olarak mansub gelmiştir. Çünkü (عَلِيٌّ)*"Ali"* kelimesi, mahallen mansubdur ve hazfeddilen أَدْعُو *Çağırıyorum"* fiilinin mef'ûlü kabul edilir.

يَا تَمِيمُ كُلَّهُمْ! *Ey Temim (oğullarının) hepsi!* Bu misalde كُلَّ kelimesi, mahallen mansûb olan تَمِيمُ kelimesinin tekidi'dir.

Mürâ'â'tü'l-mânâ (مُرَاعَاةُ الْمَعْنَى) **:** Tabi'de metbuun lafzını değil manasını gözetmektir:

وَكُلٌّ فِي فَلَكٍ يَسْبَحُونَ. *"Bunlardan her biri, bir yörüngede yüzmektedir."* (Yâsin, 36/40) Bu âyette, يَسْبَحُونَ ibâresi, كُلٌّ kelimesinin manasına göre takdir edilen bir çoğula işaret eder.

el-Mürekkeb (اَلْمُرَكَّبُ) : Birleşik; birden çok kelimeden oluşan isim. Bu da; izafet terkibi, sıfat terkibi, sayı terkibi, tabi olan terkip, isnâdî terkip, tam terkip, tam olmayan terkip, terkib-i mezcî gibi terkiplerden oluşur:

عَبْدُ اللّٰهِ. *Abdullah;* دَارُ السَّلامِ. *Dârüsselâm;*

نُورُ اللّٰهِ. *Allah'ın nuru.* شَاعِرُ الْقَرْيَةِ. *Köyün şairi;*

زَارَنَا الطَّبِيبُ الْمَاهِرُ. *Mütehassıs doktor, bizi ziyaret etti.*

فَازَ الطَّالِبُ الْمُثَابِرُ. *Çalışkan talebe, başarılı oldu.*

عِنْدِي خَمْسَةَ عَشَرَ كِتَابًا. *Bende, onbeş kitap vardır.* أَحَدَ عَشَرَ. *Onbir.*

جَاءَ خَمْسَةَ عَشَرَ رَجُلاً. *Onbeş adam geldi.*

أَقْبَلَ الْخَرِيفُ. *Sonbahar geldi (yöneldi.)* اَلْعِلْمُ نُورٌ. *İlim nurdur.*

وَ تُؤْمِنُونَ بِالْكِتَابِ كُلِّهِ. *"Siz, kitabın tamamına inanıyorsunuz."* (*Âl-i İmrân*, 3/119)

سَافَرَ التِّلْمِيذُ طَلَبًا لِلْعِلْمِ. *Öğrenci, ilim öğrenmek için yolculuğa çıktı.* هٰذَا الرَّجُلُ جَارُنَا. *Bu adam, komşumuzdur.*

نُورُ الشَّمْسِ... *Güneşin nuru.* ...كِتَابُ الْمُعَلِّمِ *Öğretmenin kitabı....* فَتَحَ اللّٰهُ رَجُلٌ نَشِيطٌ. *Fetehellah (özel isim) dinç bir adamdır.* ...الخَيْرُ نَازِلٌ *el-Hayru nâzilun (Özel isim)...*

جَاءَ الخَيْرُ نَازِلٌ. *el-Hayru nâzilün geldi.*

حَضْرَمَوْتُ *Hadremut.* بَعلَبَك *Ba'lebek;*

هُوَ جَارِي بَيْتَ بَيْتَ. *O kapı komşumdur,* gibi.

el-Mürtecel (اَلْمُرْتَجَلُ) : Başlangıçtan itibaren *"ismü'l-fiil"*

olarak vazedilen ve başka mânalarda kullanılmayan kelime; veya başlangıçta özel isim olarak kullanılan kelime:

صَهْ = (اُسْكُتْ). *Sus!;* شَتَّانَ = (بَعُدَ). *Uzaklaştı;*

وَيْ (أَعْجَبُ). *Hayret ederim!*

أُسَامَةُ *Üsâme,* سُعَادُ. *Suâd,* هِنْدُ. *Hint,* gibi. (Ayrıca bak, İsmü'l-fiil maddesi).

el-Müsagar (المُصَغَّرُ) : Tasgîr edilmiş, küçültülmüş isim. İsmin ilk harfi ötreli, ikinci harfi fethalı kılınır ve ikinci harften sonra harekesiz bir (ي) *"yâ"* harfi isme ilâve edilir ve böylece küçültülmüş isim yapılır: جُبَيْلٌ (جَبَلٌ) *Küçücük dağ;* رُجَيْلٌ (رَجُلٌ) *Adamcık.* عُبَيْدٌ (عَبْدٌ) *Kulcuk.* دُرَيْهِمٌ (دِرْهَمٌ) *Dirhemcik.* مُفَيْتِيحٌ (مِفْتَاحٌ) *Küçücük anahtar,* gibi. (Ayrıca bk. et-Tasğîr).

el-Müsbet (المُثْبَتُ) : Olumlu söz, cümle.

التِّلْمِيذُ مُجْتَهِدٌ. *Öğrenci, çalışkandır.*

المُؤْمِنُ مُخْلِصٌ. *Mümin, samimîdir.*

نَجَحَ التَّلَامِيذُ. *Öğrenciler, başarılı oldular.*

يَنْجَحُ زَيْدٌ غَدًا. *Zeyd, yarın başarılı olur,* gibi.

el-Müsennâ (المُثَنَّى) : Tesniye, ikil. Lafız ve mâna açısından aynı mânayı ifâde eden iki şeye delâlet eden kelime. Müfredin sonuna ref' halinde (اَنِ) *"elif-nûn"*, nasb ve cer halinde ise (يْنِ) *"yâ - nûn"* ilâve edilerek *"müsennâ"* yapılır. Fakat ref' halinde sadece (ا) *"elif"*, nasb ve cer hâlinde de yalnız (ي)

"yâ" harfi i`râb alâmetidir:

نَجْمَانِ = نَجْمٌ *İki yıldız;* قَلَمَانِ = قَلَمٌ *İki kalem.*

جَاءَ رَجُلاَنِ وَاشْتَرَيَا كِتَابَيْنِ وَقَرَءَا فِي مَجَلَّتَيْنِ. *İki adam geldi, iki kitap satın aldılar ve iki dergi okudular.*

جَاءَتْ فَتَاتَانِ وَاشْتَرَتَا مَجَلَّتَيْنِ وَقَرَئَتَا فِي مَجَلَّتَيْنِ. *İki genç kız geldi, iki dergi satın aldılar ve iki dergi okudular.*

جَاءَ طَالِبَانِ. *İki üniversite öğrencisi geldi.*

مَرَرْتُ بِطَالِبَيْنِ. *İki üniversite öğrecisine uğradım.*

*Son harfi sahih olan, veya sonunda "vâv" veya "yâ" harfi bulunan kelimelerin sonuna tesniye alâmetleri direkt olarak eklenir ve tesniyeleri yapılır: طَالِبَانِ = (طَالِبٌ) *İki (üniversite) öğrencisi.* دَلْوَانِ = (دَلْوٌ) *İki kova,* ظَبْيَانِ = (ظَبْيٌ) *İki ceylan.* القَاضِيَانِ = (القَاضِي) *İki yargıç,* gibi.

*Sonunda *"müenneslik tâ"* sı olan kelimelere direkt tesniye alametleri eklenerek tesniyeleri yapılır:

طَالِبَتَانِ = (طَالِبَةٌ) *İki kız öğrenci;* زَهْرَتَانِ = (زَهْرَةٌ) *İki çiçek,* حَمَامَتَانِ = (حَمَامَةٌ) *İki güvercin,* gibi.

*İsm-i memdûd'ün tesniyesi şöyle yapılır:

a) İsm-i memdûd'ün hemzesi kelimenin kök harfi ise, olduğu gibi kalır ve tesniyesi yapılır:

قُرَّاءَانِ =(قُرَّاءٌ) *İki okuyucu grubu.*

وُضَّاءَانِ = (وُضَّاءٌ) *Yüzü parlak iki erkek.*

b) Şayet ism-i memdûdün hemzesi,*"vâv"* dan veya*"yâ"* harfinden hemzeye dönüşmüşse, hem olduğu gibi kalması, hem

de aslına çevirmek uygundur:

كِسَاءٌ) = كِسَائَانِ / كِسَاوَانِ. *İki giysi.*

غِطَاءٌ) =غِطَاءَانِ/ غِطَايَانِ. *İki örtü.*

c) Şayet ism-i memdûd'ün hemzesi, müenneslik için kelimeye eklenmişse onu "vâv" harfine çevirmek gerekir:

حَسْنَاءُ) = حَسْنَاوَانِ. *İki güzel bayan.*

صَحْرَاءُ)=صَحْرَاوَانِ. *İki çöl.*

ç)İsm-i memdûd'ün hemzesi ilhâk için kelimeye eklenmişse, onu *"yâ"* harfine çevirmek câizdir. Ancak en iyisi olduğu gibi bırakmaktır: عِلْبَاءُ) = عِلْبَايَانِ / عِلْبَاءَانِ. *Deve boynundaki iki sarı sinir damarı.*

* Şayet ism-i memdûd'de eliften önce bir*"vâv"* harfi varsa, kelimenin sonunda vâvların çoğalmaması için, en iyisi hemzeyi olduğu gibi bırakmaktır: عَشْوَاءُ) = عَشْوَاءَانِ. *Gece körü iki bayan.*

İsm-i maksûr'ün tesniyesi şöyle yapılır:

a) Şayet ism-i maksûr üç harfli ise, elif aslına dönüştürülür:

عَصًا) = عَصَوَانِ. *İki sopa,* رَحًى)= رَحَيَانِ. *İki değirmen.*

b) Şayet ism-i maksûr, üç harften fazla ise, elif "yâ" harfine dönüşür: مَرْمًى) = مَرْمَيَانِ. *İki poligon, atış yeri.*

مُسْتَشْفًى) = مُسْتَشْفَيَانِ. *İki hastane.*

Şayet üç*"yâ"* harfi bir araya gelirse, bunlardan bir tanesi hazfedilir: ثُرَيَّا) = ثُرَيَّانِ. *İki süreyya yıldızı; iki avize.*

c) Şayet ism-i maksûr câmid (donuk) ise ve sonu *"yâ"* gibi yazılan ve imâle edilen bir elif ile bitiyorsa, bu elif *"yâ"* harfine

dönüşür: Bir adama مَتَى adını takdığımızda, tesniyesinde مَتَيَانِ *"İki Meta"* deriz. Şayet sonu *"yâ"* harfine meyilli olmayan bir elifle bitiyorsa, bu elif, *"vâv"* harfine dönüşür. Adı لَدَى olan iki kişinin isminden tesniye yaptığımızda لَدَوَانِ *"İki Ledâ"* deriz.

*Son harfi hazfedilen isimde şayet hazfedilen harf, izâfet durumunda geri gelirse, tesniye yapılırken yine geri gelir:
أَبَوَانِ = (أَبٌ) *İki baba,* أَخَوَانِ = (أَخٌ) *İki kardeş,*
قَاضِيَانِ = (قَاضٍ) *İki yargıç,* gibi.

Şayet son harfi izâfet yapılırken geri gelmezse, tesniye yapıldığında da geri gelmez: يَدَانِ = (يَدٌ) *İki el,* دَمَانِ = (دَمٌ) *İki kan,* اِسْمَانِ = (اِسْمٌ) *İki isim,* gibi.

*Mürekkeb kelimelerin tesniyesi: İzâfet terkibinde, sadece müzâftan tesniye yapılır: عَبْدَا اللّٰهِ = (عَبْدُ اللّٰهِ) *Allah'ın iki kulu; iki Abdullah.*

*Terkîb-i meczî'de ise ref halinde müzekker için (ذَوَا) nasb ve cer halinde (ذَوَيْ) kelimesi, müennes için ise, ref halinde (ذَوَاتَا) nasb ve cer halinde ise (ذَوَاتَي) kelimesi mürekkeb ismin başına getirilerek tesniyesi yapılır:
جَاءَ ذَوَا سِيبَوَيْهِ. *İki Sibeveyh geldi.*
مَرَرْتُ بِذَوَاتَيْ شَهْرَازَادَ. *İki Şehrezâd'a uğradım.*

*İsnâd terkibinde yine müzekker için ref' halinde (ذَوَا) kelimesi, nasb ve cer halinde (ذَوَيْ) kelimesi; müennes için ise,

ref halinde (ذَوَاتَا) nasb ve cer halinde ise (ذَوَاتَي) kelimesi mürekkeb ismin başına getirilerek tesniyesi yapılır:

جَاءَ ذَوَا تَأَبَّطَ شَرًّا. *İki Teebbate şerran geldi.*

اِحْتَفَيْتُ بِذَوَيْ كَادَ الْعِدَى. *İki Kâde'l-idâ'yı kutladım.*

أَكْرَمْتُ ذَوَاتَيْ دَامَ الْهِنَا. *İki Dâme'l-hinâ'ya ikramda bulundum.*

*Tesniye veya cem'i, özel isim olarak kullanıldığında, ref halinde ismin önüne (ذَوَا) kelimesi, nasb ve cer halinde ismin önüne (ذَوَيْ) kelimesi; müennes için ise, ref' halinde, ismin önüne (ذَوَاتَا) nasb ve cer halinde ise ismin önüne (ذَوَاتَي) kelimesi getirilerek tesniyesi yapılır:

أَكْرَمْتُ ذَوَيْ حَسَنَيْنِ. *İki Haseneyn'e ikramda bulundum.*

اِحْتَفَيْتُ بِذَوَاتَيْ عِنَايَاتٍ. *İki İnâyat'ı kutladım.*

*Bazen cem' iki topluluk veya iki grup şeklinde yorumlanarak tesniyesi yapılır: Arapların şu sözü gibi: إِبِلَانِ. *İki deve sürüsü.*

غَنَمَانِ. *İki koyun sürüsü.*

اَلْمُنَافِقُ كَالشَّاةِ الْعَائِرَةِ بَيْنَ الْغَنَمَيْنِ. *Münafık, iki koyun sürüsü arasında dolaşan (gelip-giden) koyun gibidir.*

*Bazen Araplar, cemi tesniye yerinde kullanırlar:

اَلسَّارِقُ وَالسَّارِقَةُ فَاقْطَعُوا أَيْدِيَهُمَا. *"Hırsızlık eden erkek ve kadının ikisinin ellerini kesiniz."* (el-Mâide, 5/38).

el-Müsned (اَلْمُسْنَدُ) : Gramerde bir kimseye nisbet edilen fiil, ism-i fiil, haber v.s.:

زَيْدٌ قَائِمٌ. *Zeyd ayaktadır.* Bu misalde قَائِمٌ kelimesi

"müsned"dir. .قَـامَ زَيْدٌ *Zeyd kalktı.* Bu misalde قَـامَ fiili "müsned"dir. .الطَّقْسُ مُمْطِرٌ *Hava yağışlıdır.*

.ثُمَّ كَـانَ عَلَقَـةً فَـخَلَقَ فَـسَـوَّى *"Sonra bu (nutfe), alaka (kan pıhtısı) oldu, sonra Allah onu insan şeklinde yaratıp ona şekil verdi."* (el-Kıyâmet, 75/38).

.وَ لَئِنْ جَاءَ نَصْرٌ مِنْ رَبِّكَ *"Ama Rabbinden (sana) bir yardım gelecek olursa..."* (el-Ankebut, 29/10).

؟هَلْ نَاجِحٌ الكَسُولاَنِ *İki tembel başarılı olur mu?*

.حَضَرَ الرَّئِيسُ *Başkan geldi.* .أَخُوكَ نَاجِحٌ *Kardeşin başarılıdır.*

؟أَ عَارِفٌ الطَّالِبُ قِيمَةَ الدَّرْسِ *Üniversite öğrencisi, dersin kıymetini bilir mi?*

el-Müsnedün ileyh (المُسْنَدُ إِلَيْـــهِ) : Kendisine bir şey isnâd edilen fâil, nâib-i fâil, mübtedâ, kâne ve benzerlerinin isimleri, inne ve benzerlerinin isimleri v.s.:

.الشَّمْسُ طَالِعَةٌ *Güneş doğmuştur.* Bu misaldeki الشَّمْسُ kelimesi müsnedün ileyh'dir.

.قَامَ زَيْدٌ *Zeyd, ayağa kalktı.* .زَيْدٌ قَائِمٌ *Zeyd, ayaktadır.*

.جَاءَ عَلِيٌّ الكَرِيمُ خُلُقُهُ *Ahlakı güzel olan Ali geldi.*

.وَوُضِعَ الْكِتَابُ *"Ve artık kitap (amel defteri) ortaya konulmuştur."* (el-Kehf, 18/49). .العِلْمُ نُورٌ *İlim, nurdur.* .الصَّيْفُ حَارٌّ *Yaz sıcaktır.*

.الرَّئِيسُ قَرُبَ قُدُومُهُ *Başkan, gelmesi yaklaştı.*

.إِذَا الشَّمْسُ كُوِّرَتْ *"Güneş dürüldüğü (nuru söndürüldüğü)*

zaman" (et-Tekvîr,81/1). اَللَّهُ نَزَّلَ أَحْسَنَ الْحَدِيثِ. *"Allah, sözün en güzeli olan Kur'ân'ı ..... indirdi."* (ez-Zümer, 39/23)

لَئِنْ لَمْ يَنْتَهِ الْمُنَافِقُونَ. *"Andolsun, eğer münafıklar.... bu yaptıklarından vazgeçmezlerse..."* (el-Ahzâb, 33/60)

كَذَلِكَ يَطْبَعُ اللَّهُ عَلَى كُلِّ قَلْبِ مُتَكَبِّرٍ جَبَّارٍ. *"İşte Allah, büyüklük taslayan bütün zorbaların kalbini böyle mühürler."* (el-Mümin, 40/35)

وَكَانَ حَقًّا عَلَيْنَا نَصْرُ الْمُؤْمِنِينَ. *"Müminlere yardım etmek ise, üzerimize bir hak olmuştur.* (er-Rum, 30/47)

وَمَا اللَّهُ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ. *"Allah yaptıklarınızdan gafil değildir."* (el-Bakara, 2/140)

وَإِنَّ رَبَّكَ لَذُو مَغْفِرَةٍ لِلنَّاسِ عَلَى ظُلْمِهِمْ. *"Şüphesiz Rabbin, zulümlerine rağmen insanlara mağfiret sahibidir."* (er-Ra'd, 13/6)

لاَإِلَهَ إِلاَّ هُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ. *"Ondan (Allah'tan) başka hiç bir ilah yoktur. O, çok güçlüdür, hüküm ve hikmet sahibidir."* (Âl-i İmran, 3/18)

el-Müstakbel (الْمُسْتَقْبَلُ) : Gelecek zaman:

سَيَكْتُبُ التِّلْمِيذُ درسَهُ. *Öğrenci dersini yazacak.*

Gelecek zaman şu kısımlara ayrılır:

* Sadece gerçekleşmesi beklenen bir olay:

مَنْ يَهْدِ اللَّهُ فَهُوَ الْمُهْتَدِ وَمَنْ يُضْلِلْ فَلَنْ تَجِدَ لَهُ وَلِيًّا مُرْشِدًا. *"Allah, kime hidâyet verirse, işte o doğru yolu bulmuştur; kimi de saptırırsa artık onun için yol gösterici hiç bir dost bulamayacaksın."* (Kehf, 18/17). لاَ بُدَّ أَنْ يَعُودَ. *Onun, dönmesi gerekir.*

* Mazi fiil, beklenen başka bir olaya delalet ederse:

أَكُونُ قَدْ كَتَبْتُ الرِّسَالَةَ مَتَى قَدِمَ. *O geldiğinde, ben mektubu*

yazmış olacağım.

*Mâzi fiil bir isteğe delalet ettiğinde müstakbel (gelecek zaman) manasına gelir: غَفَرَ اللَّهُ لَكَ. *Allah, seni bağışlasın!* يَرْحَمُكَ اللَّهُ. *Allah seni bağışlasın.*

*Şart edatlarından sonra gelen mâzi fiil, müstakbele delalet eder: إِذَا زُرْتَنِي أَزُورُكَ. *Beni ziyaret edeceğin zaman, ben de seni ziyaret edeceğim.* أُكَافِئُكَ إِذَا نَجَحْتَ. *Başarılı olduğun zaman seni ödüllendireceğim.*

*Veya yeminden sonra, olumsuzluk edatı müzâri fiilin önüne gelirse gelecek zamana delâlet eder:
وَحَيَاتِكَ لاَ نَكَثْتُ عَهْدَكَ مَا دُمْتُ حَيًّا. *Hayatına yemin ederim ki, yaşadığım sürece seninle yaptığım anlaşmayı bozmayacağım.*

* Müzâriin önüne soru edatı (هَلْ) geldiğinde :

هَلْ تَحْضُرُ مَجَالِسَ الْمُنَافِقِينَ. *Münafıkların toplantılarına katılacak mısın?*

* Müzâriin önünde إِنْ =*şayet, eğer"* şart edatı bulunduğunda:
إِنْ تَنْصُرُوا اللَّهَ يَنْصُرْكُمْ. *"Eğer siz Allah'a (dinine) yardım edecekseniz o da size yardım edecektir."* (Muhammed, 47/7)
وَ إِنْ يَتَفَرَّقَا يُغْنِ اللَّهُ كُلاً مِنْ سَعَتِهِ. *"Eğer eşler birbirlerinden ayrılacak olurlarsa, Allah kendi rahmetinden her birini zengin edecek (diğerine muhtaç bırakmayacak).* (en-Nisa, 4/130)

* Müzâriin önüne (س)*"sin"* geldiğinde:
سَيَصْلَى نَارًا ذَاتَ لَهَبٍ. *"O alevli bir ateşe gireciktir."* (el-Mesed, 111/3). سَأَكْتُبُ الدَّرْسَ. *Dersi yazacağım.*

* Müzâriin önüne (سَوْفَ) *"sevfe"* geldiğinde:

وَأَنَّ سَعْيَهُ سَوْفَ يُرَى. *"Onun çalışması da ileride görülecektir."* *(en-Necm, 53/40)*

* Müzâri fiil, nasb edatından sonra geldiğinde:

أُرِيدُ أَنْ أَكْتُبَ. *Yazmak istiyorum.*

وَ أَنْ تَصُومُوا خَيْرٌ لَكُمْ. *"Oruç tutmanız sizin için daha hayırlıdır."* *(el-Bakara, 2/184)*

قَالَ : لَنْ تَرَانِي. *"Allah: "Beni asla göremeyeceksin" dedi."* *(el-Araf, 7/143)*

*Müzâri fiilin sonuna tekîd nunları bitiştiğinde:

أَتُسَاعِدَنَّ الْمُحْتَاجَ. *Muhtaca mutlaka yardım edecek misin?*

*Bir vaat veya uyarı manasını ifâde ettiğinde:

يُعَذِّبُ مَنْ يَشَاءُ وَ يَغْفِرُ لِمَنْ يَشَاءُ. *"(Allah'ın) dilediğine azap edeceğini, dilediğini de bağışlayacağını (bilmez misin?)* *(Mâide, 5/40)*. Bir şâir şöyle demiş:

مَنْ يُشْعِلِ الْحَرْبَ لاَ يَأْمَنْ عَوَاقِبَهَا * قَدْ تُحْرِقُ النَّارُ يَوْمًا مُوقِدَ النَّارِ

Kim savaşı alevlendirecekse, onun sonuçlarından emin olmasın. Çünkü ateş, bazen kendisini yakanı yakar.

el-Müsteğâs bih (الْمُسْتَغَاثُ بِهِ) : Müsteğâs bih, yardımına başvurulan, yardım etmesi istenen ve önünde (لَ) edatı bulunan ibaredir. İstiğasede nidâ edatı, müsteğâsü bih ve müsteğâsü lehu'nün bulunması gerekir:

يَا لَلطَّبِيبِ لِلْمَرِيضِ. *Ey doktor! hastanın yardımına koş!* Bu misalde الطَّبِيبِ *"doktor"* müsteğâs bih'dır.

يَا لَلْمُنْقِذِ لِلْغَرِيقِ! *Ey kurtarıcı! Boğulmakta olanın yardımına koş!*

يَا لَلأَغْنِيَاءِ لِلْفُقَرَاءِ! *Ey zenginler! Fakirlerin yardımına koşunuz.*

يَا لَلطَّبِيبِ لِلْمَرِيضِ! *Ey doktor! Hastanın yardımına koş!*

يَا لَلْمُحْسِنِ وَ لِلْكَرِيمِ لِلضُّعَفَاءِ! *Ey iyilik yapan ve ey asîl kişi zayıfların yardımına koşunuz!*

Şayet müsteğâs bih mebnî ise, olduğu gibi kalır ve mahallen mansub olduğu kabul edilir: يَا لَهَذَا لِلصَّانِعِ! *Ey bu adam! Sanatçının yardımına koş!*

el-Müsteğâsü lehü (المُسْتَغَاثُ لَهُ) : İstiğâsede kendisi için yardım istenen şahıs. Müsteğasü bihden sonra gelir ve kesre üzerine mebnî olan lâm ile mecrûr olur:

يَا لَلطَّبِيبِ لِلمَرِيضِ *Ey doktor! hastanın yardımına koş!* Bu misalde المَرِيضِ *"hasta"* müsteğâsü leh'dir.

يَا لَلْكَرِيمِ لِلْفَقِيرِ! *Ey cömert! Fakirin yardımına koş.* Bu misalde الفَقِيرِ *"fakir"* müsteğâsü leh'dir.

يَالَعَلِيٍّ لِظَالِمٍ لاَ يَخَافُ اللَّهَ! *Ey Ali! Allah'tan korkmayan zalime karşı bana yardım et!* Bu misalde ظَالِمٍ *"zâlim"* kelimesi, müsteğâsü leh'dir.

* Şayet müsteğasü lehu mütekellim ma'al-gayrı(birinci şahıs çoğul) zamiri ise, lâm feth üzerine mebnî olur:

يَا لَلْأَبْرَارِ لَنَا! *Ey dindarlar! Bizim yardımımıza koşunuz.*

* Bazen müsteğasü lehün başındaki lâm yerine, (مِنْ) getirilir. Bu durumda, müsteğâsü lehu'dan şikayet etmek ve ona

karşı yardıma çağırma manası ifâde edilir:

يَا لَلرِّجَالِ ذَوِي الأَلْبَابِ مِنْ نَفَرٍ * لاَ يَبْرَحُ السَّفَهُ المُرْدِي لَهُمْ دِينَا

Ey akıl sahibi adamlar! Helak eden aptallığın onlara din diye bir şeyi bırakmadığı kimselere karşı bana yardım ediniz!

يَا لَلشُّرْطَةِ مِنَ اللُّصُوصِ! *Ey polisler! Hırsızlara karşı bana yardım edin!*

يَا لَلشَّبَابِ لِلْوَطَنِ! *Ey gençler! Vatanın hizmetine koşunuz.*

يَا لَلْأَحْرَارِ مِنَ الْخَوَنَةِ المُسْتَبِدِينَ! *Ey hürler! Diktatör hainlere karşı bana yardım ediniz.* (Ayrıca bak. el-İstiğâse)

el-Müstesnâ (المُسْتَثْنَى) : Önceki cümlenin hükmünden ayrılan ve istisnâ edatından sonra gelen isimdir. Veya (إِلاَّ) veya benzerlerinden herhangi bir (أَدَاةُ الاسْتِثْنَاءِ) *"istisnâ edatı"*ndan sonra gelen ve bu edatlardan önce geçen ibârenin hükmünden çıkarılan isimdir. İstisnâ edatından önce geçen ve ma'nada, istisnâ edatından sonrakini de kapsayan isme (المُسْتَثْنَى مِنْهُ) *"müstesnâ minh"* denilir. İstisnâ edatları şunlardır: إِلاَّ – غَيْرُ – سِوَى– عَدَا – خَلاَ– حَاشَا– مَا عَدَا– مَا خَلاَ – بَيْدَ– لَيْسَ– لاَ سِيَّمَا– لاَ يَكُونُ.

جَاءَ الطُّلاَّبُ إِلاَّ خَالِدًا. *Halit hariç, öğrenciler geldi.* Bu cümlede *"Halit"*, talebeler için sabit olan gelme hükmünden إِلاَّ *"illâ"* istisnâ edatı ile çıkarılmıştır.

كُلُّ التَّلاَمِيذِ مُجِدُّونَ إِلاَّ بَكْرًا. *Bekir hariç, bütün öğrenciler çalışkandır.* Bu misalde, بَكْرًا *"Bekir"* kelimesi müstesnâdır.

Müstesnâ genel olarak üç kısma ayrılır:

1)Tam müstesnâ: Müstesnâ minhu, müstesnâ ve istisnâ edatı cümlede zikredilirse ve cümle olumlu ise buna tam müstesnâ denir ve nasbedilmesi gerekir:

حَضَرَ الْقَوْمُ إِلاَّ سَمِيراً. *Semir hariç, kavim geldi.* Bu misalde, سَمِيراً *"Semir"* kelimesi müstesnâdır.

حَضَرَ الْمُعَلِّمُونَ إِلاَّ الْمُدِيرَ. *Müdür hariç, öğretmenler geldi.*

رَأَيْتُ الطلاّبَ إلاّ زيداً. *Zeyd hariç, talebeleri gördüm.*

جَاءَ التّلاَميذُ إلاّ خالداً. *Halit dışında öğrenciler geldi.*

عَادَ المُسَافِرُونَ إلاّ أَخَاكَ. *Kardeşin hariç, yolcular geri döndü.*

قَرَأْتُ الكِتَابَ إِلاَّ صَفْحَتَيْنِ. *İki sayfa hariç, kitabı okudum.*

حَضَرَ التَّلاَميذُ إِلاَّ حَسَنًا. *Hasan hariç, öğrenciler geldi.*

يَنقُصُ كُلُّ شَيْءٍ بِالإِنفَاقِ إِلاَّ العِلْمَ. *İlim hariç, her şey harcama ile azalır.*

حَضَرَ الوَلِيمَةَ جَمِيعُ الأَصْدِقَاءِ إِلاَّ أَحْمَدَ. *Ahmet hariç, bütün arkadaşlar düğün yemeğine geldi.*

كُلُّ شَيءٍ هَالِكٌ إِلاَّ وَجْهَهُ. *"(Allah'ın) zatı hariç, her şey yok oluyor."* (el-Kasas, 28/88).

عَادَ المُعَلِّمُونَ إِلاَّ عليًا. *Ali hariç, öğretmenler döndü.*

حَضَرَتْ إِلَى الحَفْلِ المُعَلِّمَاتُ إِلاَّ مُعَلِّمَةً. *Bir bayan hoca dışındaki bayan öğretmenler törene katıldı.*

قَرَأْتُ صُحُفَ اليَوْمِ إِلاَّ صَحِيفَةً. *Bir gazete hariç, bugünkü*

gazeteleri okudum.

اِسْتَقْبَلَ الضُّبَّاطُ القائدَ إلاَّ ضَابِطًا. *Bir subay hariç, subaylar komutanı karşıladı.*

رَحَّبَ الأَطْفَالُ بِأَبِيهِمْ إلاَّ طِفْلاً وَاحِدًا. *Bir çocuk hariç, çocuklar babalarına hoşgeldin dediler.*

بَاعَ أحمدُ السَّيَّارات الَّتِى يَملِكهَا إلاَّ سَيَّارةً. *Biri hariç, Ahmet sahip olduğu taksileri sattı.*

2) Müstesnâ müferrağ (المُستَثنَى المُفَرَّغُ) : Müstesnâ minhu cümlede zikredilmediği takdirde, buna müstesnâ müferrağ denilir. Bu çeşit müstesnâda; cümlenin ya lafzan veya mana açısından olumsuz olması gerekir. Ayrıca istisnâ edatı yokmuş gibi kabul edilir:

مَا حَضَرَ إلاَّ الْمُدِيرُ. *Müdürden başka, kimse gelmedi.*

مَا جَاءَ إلاَّ صَالِحًا. *Salih'den başka, kimse gelmedi.*

هَلْ فَعَلْتُ إلاَّ خَيْرًا (أي مَا فَعَلْتُ إلاَّ خَيْرًا. *İyilikten başka bir şey yapmadım.*

أَبَى زَيْدٌ إلاَّ إِكْرَامَكَ.(أي لَمْ يَرْضَ زَيْدٌ إلاَّ إِكْرَامَكَ).
Zeyd, senin ikramından başkasını kabul etmedi.

مَا قَالَ العَالِمُ إلاَّ الحقَّ. *Âlim, haktan başka hiçbir (kelime) söylemedi.*

لاَ يُعَاقَبُ إلاَّ المُذْنِبُ. *Suçludan başkası cezalandırılamaz.*

مَا سَعَيْتُ إلاَّ فِي الخَيْرِ. *İyilikten başka, bir şeyde çaba harcamadım.*

لاَ يَكْتُمُ السِّرَّ إلاَّ الأَمِينُ. *Güvenilirden başka kimse sırrı saklamaz.*

مَا قَامَ إلاَّ زَيْدٌ. *Zeyd'den başkası kalkmadı.*

مَا رَأَيْتُ إلاَّ زَيْدًا. *Zeyd'den başkasını görmedim.*

مَا مَرَرْتُ إلاَّ بِزَيْدٍ. *Zeyd'den başkasına uğramadım.*

لاَ تَتَّبِعْ إلاَّ الحَقَّ. *Haktan başkasına uyma.*

لاَ تُصَاحِبْ إلاَّ الأَخْيَارَ. *İyilerden başkasıyla arkadaşlık etme.*

مَا أَخْطَأَ إلاَّ عَلِيٌّ. *Ali hariç, kimse hata etmedi.*

3) Müstesnâ münkati' (المُسْتَثْنَى المُنْقَطِعُ) : Müstesnâ, müstesnâ minhunun ne bir kısmı, ne de bir parçası değil, fakat onunla alakalı bir şey ise buna müstesnâ münkati' denir ve daima mansûb olur:

حَضَرَ القَوْمُ إلاَّ مَاشِيَتَهُمْ. *Sürüleri hariç, kavim geldi.*

Müstesnâ, olumlu veya olumsuz olma açısından iki kısma ayrılır.

1-Olumlu müstesnâ: İstisnâ cümlesinde olumsuzluk manası yoksa buna olumlu müstesnâ denir:

قَدِمَ الأَوْلاَدُ إلاَّ سَمِيرًا. *Semir hariç, çocuklar geldi.*

2-Olumsuz müstesnâ: İstisnâ cümlesi olumsuz ise, buna olumsuz müstesnâ denir. (Aynı zamanda buna "müstesnâ müferrağ" da denir): مَا حَضَرَ إلاَّ خَالِدٌ. *Halit hariç, hiç kimse gelmedi.*

مَا حَضَرَ التَّلاَمِيذُ إلاَّ سَمِيرًا (سَمِيرٌ). *Semir hariç, öğrenciler gelmedi.* Bir şâir şöyle demiş:

لاَ يَكْتُمُ السِرَّ إِلاَّ كُلُّ ذِي شَرَفٍ * وَالسِرُّ عِنْدَ كِرَامِ النَّاسِ مَكْتُومٌ
Sırrı, ancak şeref sahibi olan herkes gizler. Sır, insanlardan şerefli olanlar yanında gizlenen (şey)dir.

Bazen olumsuzluk mânevî açıdan olabilir:
وَيَأْبَى اللَّهُ إِلاَّ أَنْ يُتِمَّ نُورَهُ. *"Allah nurunu tamamlamaktan başka bir şeye razı olmaz."* (et-Tevbe, 9/32)

Müstesnâ, i'râb açısından şu üç kısma ayrılır:

a) Nasbının vacip olması: Müstesnâ minh zikredildiği ve cümle tam ve olumlu olduğu zaman müstesnânın nasbedilmesi gerekir: اِحْتَرَقَتِ الدَّارُ إِلاَّ الْكُتُبَ. *Kitaplar dışında, ev yandı.* (Munkatı' müstesnâ).

أَثْمَرَتِ الأَشْجَارُ إِلاَّ وَاحِدَةً. *Biri hariç, ağaçlar meyve verdi.*

جَاءَ الْقَوْمُ إِلاَّ زَيْدًا. *Zeyd hariç, topluluk geldi.*

حَفِظْتُ الْقَصِيدَةَ إِلاَّ بَيْتًا مِنْهَا. *Bir beyit hariç, kasideyi ezberledim.*

لِكُلِّ دَاءٍ دَوَاءٌ يُسْتَطَبُّ بِهِ * إِلاَّ الْحَمَاقَةَ أَعْيَتْ مَنْ يُدَاوِيهَا *Her hastalığın tedavisi için kullanılan bir ilacı vardır. Ahmaklık hariç, o kendisini tedavi edeni yormuştur.* Yukarıda zikredilen misallerde ve benzerlerinde müstesnânın mansub olması gerekir.

b) Müstesnâ olmak üzere nasbedilmesi ve bedel olmak üzere müstesnâ minh'e tabi olması caizdir: Bu da, müstesnâ minh zikredildiği ve cümle olumlu olmadığı durumlarda olur:

مَا حَضَرَ أَحَدٌ إِلاَّ سَعِيدًا (سَعِيدٌ). *Sait'ten başka hiç kimse gelmedi.*

لاَ تَقُلْ شَيْئًا إِلاَّ الصَّوَابَ (الصَّوَابُ). *Doğrudan başka bir şey*

söyleme. (Ya müstesnâ olarak veya bedel olarak mansûb olur).
لَمْ يَبْقَ أَحَدٌ فِي الدَّارِ إِلاَّ الْخَادِمَ (الخَادِمُ). *Evde, hizmetçiden başka hiç kimse kalmadı.* Bu misalde, (الخَادِم) *"hizmetçi"* kelimesi hem müstesnâ olarak mansub okunabilir, hem de müstesnâ minhu olan (أَحَدٌ) "birisi" kelimesinin bedeli olduğu için merfu okunabilir.

مَا جَاءَ الْقَوْمُ إِلاَّ زَيْدًا (زَيْدٌ). *Zeyd hariç, toplum gelmedi. (Veya Zeyd'den başka, toplumdan kimse gelmedi.)*

مَا رَأَيْتُ أَحَدًا إِلاَّ زَيْدًا (زَيْدًا). *Zeyd'den başka, hiç bir kimseyi görmedim.*

مَا مَرَرْتُ بِأَحَدٍ إِلاَّ زَيْدًا (زَيْدٍ). *Zeyd'den başka, hiçbir kimseye uğramadım.*

مَا حَضَرَ التَّلامِيذُ إِلاّ زَيْدًا (أو زيدٌ). *Zeyd hariç, öğrenciler gelmedi.*

لَمْ يَقُمْ أَحَدٌ إِلاّ سَعِيدًا (أو سَعِيدٌ). *Said hariç, hiç kimse ayağa kalkmadı.* Bu misallerde istisnâ edatlarından sonraki birinci kelimeler, müstesnâ olarak mansûb gelmiştir. İkinci kelimeler ise, müstesnâ minhu'nün bedeli olduğu için irâbı değişik gelmiştir.

c) Müstesnânın إِلاَّ dan önceki âmilin gerektirdiği duruma göre i'râb edilmesi: Cümle noksan ise ve müstesnâ minh zikredilmemişse, bu durumda isisnâ edatından sonra gelen kelime, cümlenin durumuna göre; merfû', mansûb veya mecrûr olur. Ve bu durumda istisnâ edatı lafzan yokmuş gibi kabul edilir. Buna *"müstesnâ el-müferrağ"* denilir:

لاَ يَنْجَحُ إِلاَّ الْمُجْتَهِدُونَ. *Çalışkanlardan başkası başarılı olamaz.*

وَمَا مُحَمَّدٌ إِلاَّ رَسُولٌ. *"Muhammed ancak bir peygamberdir."* (*Âl-i İmrân*, 3/144).

لاَ أُحِبُّ إِلاَّ الصِّدْقَ. *Doğruluktan başka bir şeyi sevmem. (Veya sadece doğruluğu severim.)*

مَا جَاءَ إِلاَّ زَيْدٌ. *Zeyd'den başkası gelmedi.*

مَا رَأَيْتُ إِلاَّ زَيْدًا. *Zeyd'den başkasını görmedim.*

مَا مَرَرْتُ إِلاَّ بِزَيْدٍ. *Zeyd'den başkasına uğramadım.* Bu misalllerde istisnâ edatından sonraki kelime, cümlenin durumuna (veya fiilin ihtiyacına) göre i'râb edilir.

Not: غَيْر ve سِوَى istisnâ edâtı olarak kullanıldıklarında, bunlardan sonra gelen isim mâna açısından müstesnâdır. Fakat kelime olarak bu iki edatın *"müzâfün ileyh"* i olduğu için mecrûrdur. Bu iki edâtın sonu ise, إِلاَّ *"illâ"* dan sonra gelen müstesnâ gibi i'râb edilir. Ancak سِوَى *"sivâ"* kelimesinin sonunda elif-i maksûre bulunduğu için, onun i'râbı takdirîdir. Cümlenin tam ve menfi olması ile ilgili misaller:

جَاءَ الْقَوْمُ غَيْرَ زَيْدٍ. *Zeyd hariç, topluluk geldi.*

مَا وَصَلَ الْمُسَافِرُونَ غَيْرَ أَمْتِعَتِهِمْ. *Eşyaları hariç, yolcular ulaşmadılar.*

قَامَ الْقَوْمُ سِوَى زَيْدٍ. *Zeyd hariç, topluluk ayağa kalktı.*

مَا جَاءَ الْقَوْمُ غَيْرَ زَيْدٍ (أَوْ غَيْرُ زَيْدٍ). *Zeyd hariç, topluluk gelmedi.*

مَا رَأَيْتُ الْقَوْمَ غَيْرَ زَيْدٍ (أَوْ غَيْرَ زَيْدٍ). *Zeyd hariç, topluluğu*

görmedim.

مَا مَرَرْتُ بِالْقَوْمِ غَيْرَ زَيْدٍ (أَوْ غَيْرِ زَيْدٍ). *Zeyd hariç, topluluğa uğramadım.*

مَا زَارَنِي أَحَدٌ غَيْرَ خَالِدٍ (أَوْ غَيْرُ خَالِدٍ). *Halit'ten başka hiç kimse beni ziyaret etmedi.*

مَا سُرِرْتُ بِأَحَدٍ سِوَى عَلِيٍّ. *Ali'den başka ben hiç kimse ile sevinmedim.*

مَا قُلْتُ غَيْرَ الْحَقِّ. *Hak dışında hiç bir şey söylemedim.*

مَا نَسِيتُ غَيْرَ الصِّدْقِ. *Doğruluktan başkasını unutamadım.*

مَا حَضَرَ التَّلَامِيذُ غَيْرَ (سِوَى) مُحَمَّدٍ. *Muhammed hariç, öğrenciler gelmedi.*

لاَ تَقُلْ غَيْرَ (سِوى) الحَقِّ. *Haktan başkasını söyleme!*

مَا مَرَرْتُ بِغَيْرِ عَلِيٍّ. *Ali'den başkasına uğramadım.*

لاَ تَثِقْ بِأَحَدٍ غَيْرَ الأَمِينِ. *Güvenilir kişiden başka kimseye güvenme.*

مَا وَجَدْتُ صَدِيقًا سِوَى زُهَيْرٍ. *Züheyr'den başka bir arkadaş bulamadım.*

لاَ يَتَنَاوَلُ المَرِيضُ الطَّعَامَ سِوَى اللَّبَنِ. *Hasta, sütten başka yemek yemiyor.*

قَطَفْتُ الأَزْهَارَ غَيْرَ الوَرْدِ. *Gül hariç, çiçekleri kopardım.*

رَجَعَ العُمَّالُ غَيْرَ عَامِلِ البِنَاءِ. *İnşaat işçisi hariç, işçiler döndü.*

فَهِمْتُ المَسَائِلَ غَيْرَ مَسأَلةٍ وَاحِدَةٍ. *Bir problem hariç, problemleri*

anladım.

فَتَحْتُ الأَبْوَابَ سِوَى بَابٍ كَبِيرٍ. *Büyük bir kapı hariç, kapıları açtım.*

غَرِقَ رُكَّابُ السَّفِينَةِ سِوَى المَلاَّحِ. *Kaptan hariç, geminin (bütün) yolcuları boğuldu.*

قَرَأْتُ القُرْآنَ الكَرِيمَ سِوَى سُورَةٍ. *Bir sure hariç, Kur'ân-ı Kerim'i okudum.*

مَا أَكَلَ الثَّعْلَبُ غَيْرَ دَجَاجَةٍ. *Tilki bir tavuktan başkasını yemedi.*

سَافَرْتُ إِلَى البِلاَدِ الإِسْلاَمِيَّةِ غَيْرَ الكُوَيْتِ. *Kuveyt dışındaki islam ülkelerine yolculuk ettim.*

يَنْجَحُ الطُّلاَّبُ غَيْرَ طَالِبٍ مُهْمِلٍ. *İhmalkar öğrenci hariç, öğrenciler başarılı olur.*

أَتَانِي الأَصْدِقَاءُ سِوَى زَيْدٍ. *Zeyd hariç, arkadaşlar yanıma geldi.*

سَرَقَ اللِّصُّ جَمِيعَ المَالِ غَيْرَ سَاعَةٍ. *Hırsız, bir saatten başka bütün malı çaldı.*

صَامَ التِّلمِيذُ رَمَضَانَ غَيْرَ يَوْمٍ. *Bir gün hariç, öğrenci Ramazan orucunu tuttu.*

فُتِحَتِ النَّوَافِذُ سِوَى نَافِذَةٍ. *Bir pencere hariç, pencereler açıldı.*

فَهِمْتُ كُلَّ النُّصُوصِ غَيْرَ نَصٍّ وَاحِدٍ. *Bir metin hariç, diğer*

metinlerin hepsini anladım.

أَحْفَظُ كُلَّ الْقَصَائِدِ سِوَى قَصِيدَةٍ وَاحِدَةٍ. *Bir kaside hariç, diğer kasidelerin hepsini ezbere bilirim.*

جَاءَ الْقَوْمُ غَيْرَ (سِوَى) خَالِدٍ. *Halit'ten başka topluluk geldi.*

مَا جَاءَ الْقَوْمُ غَيْرَ (سِوَى) عَلِيٍّ (غَيْرُ عَلِيٍّ). *Ali'den başka kavimden kimse gelmedi.*

مَا رَأَيْتُ غَيْرَ (سِوَى) مُحَمَّدٍ. *Muhammed'den başkasını görmedim.*

Yukarıda zikredilen misallerde, müstesnânın i'râbı (غَيْر) ve سِوَى kelimeleri üzerinde icrâ edilmiştir. Ayrıca istisnâ edatından sonraki kelimenin (müstesnânın), müstesnâ minhe bedel olması da caizdir. Yukarıda zikredilen misallerde, istisnâ edatları sıra-sıyla, fâil, haber, mef'ûl ve harf-i cerr ile mecrur olarak gelmiş-lerdir. Müstesnâ ise, hepsinde müzâfün ileyh olarak mecrûr olmuştur.

* عَدَا – خَلَا ve حَاشَا dan sonra gelen isim, ya mef'ûlün bih olmak üzere mânsub olur veya bu edatlar harf-i cer kabul edildikleri için, mecrûr olur. Eğer خَلَا ve عَدَا edatlarından önce مَا olumsuzluk edatı gelirse, bunlar zâhir fâile ihtiyacı olmayan iki mâzi fiil olarak kabul edilir ve bunlardan sonra gelen ismin nasbedilmesi gerekir:

ذَبَحَ الْقَصَّابُ الْغَنَمَ عَدَا شَاةً (أَوْ عَدَا شَاةٍ). *Bir koyun hariç, kasap sürüyü kesti.*

ذَبَحَ الْقَصَّابُ الْغَنَمَ مَا عَدَا شَاةً. *Bir koyun hariç, kasap sürüyü kesti.*

زُرْتُ مَسَاجِدَ المَدِينَةِ خَلاَ وَاحِدًا (أَوْ وَاحِدٍ). *Biri hariç şehrin camilerini ziyaret ettim.*

قَامَ الرِّجَالُ حَاشَا وَاحِدٍ (أَوْ وَاحِدًا). *Biri hariç, erkekler ayağa kalktı.*

مَا أَكْرَمْتُ عَدَا المُجْتَهِدِينَ. *Çalışkanlardan başkasına ikramda bulunmadım.*

فَحَصَ الطَّبِيبُ المَرْضَى خَلاَ مَرِيضٍ. *Bir hasta hariç, doktor hastaları muâyene etti.*

يَرْبَحُ التُّجَّارُ خَلاَ التَّاجِرَ الخَائِنَ. *Hain tacir hariç, tacirler kazanır.*

غَرَسْتُ الأَشْجَارَ مَاعَدَا شَجَرَ النَّخْلِ. *Hurma ağacı hariç, ağaçları diktim.*

زُرْتُ مَتَاحِفَ إِسْتَانْبُولَ مَاعَدَا مُتْحَفًا. *Bir müze hariç, İstanbul müzelerini ziyaret ettim.*

أُحِبُّ الفَوَاكِهَ مَاخَلاَ العِنَبَ. *Üzüm hariç, meyveleri seviyorum.*

دَخَلْتُ غُرَفَ البَيْتِ مَا خَلاَ غُرْفَةَ النَّومِ. *Yatak odası hariç, evin odalarına girdim.*

نَجَحَتِ الطَّالِبَاتُ مَاعَدا أُخْتَكِ. *Kızkadeşin hariç, kız öğrenciler başarılı oldu.*

اِشْتَرَكَ طُلاَّبُ الصَّفِّ فِي الرِّحْلَةِ مَاعَدَا طَالِبًا. *Bir öğrenci hariç, sınıfın öğrencileri geziye katıldı.*

Bazen bu kelimeler fiil olarak kullanılır:

خَلاَ المَنْزِلُ مِنْ سُكَّانِهِ. *Ev, sakinlerinden boşaldı.*

يَخْلُو المَنْزِلُ مِنْ سُكَّانِهِ. *Ev, sakinlerinden boşalıyor.*

عَدَا زَيْدٌ النَّهْرَ. *Zeyd, nehri geçti.*

يَعْدُو زَيْدٌ النَّهْرَ. *Zeyd, nehri geçiyor.*

خَلاَ وَ عَدَا kelimeleri, bu son dört misalde fiildirler. Ancak bu kelimeler istisnâ için kullanıldıklarında, esas manalarından soyutlanıp (çıkıp) (إِلاَّ) manasına gelirler. Ve bu durumda, sadece mâzi kipleri kullanılır. Ve bunlardan sonra gelen müstesnâ mansub olur.

قَامَ القَوْمُ خَلاَ زَيْدًا. *Zeyd hariç, topluluk ayağa kalktı.*

جَاءَ القَوْمُ عَدَا زَيْدًا. *Zeyd hariç, kavim geldi.*

حَفِظْتُ الأَجْزَاءَ كُلَّهَا عَدَا جُزْئَيْنِ. *İki cüz hariç, bütün cüzleri ezberledim.*

قَرَأْتُ مَا عِنْدِي مِنَ الكُتُبِ مَا عَدَا كِتَابَيْنِ. *İki kitap hariç, yanımda bulunan kitapları okudum.*

أَلاَ كُلُّ شَيْءٍ مَا خَلاَ اللَّهَ بَاطِلٌ * وَ كُلُّ نَعِيمٍ لاَ مَحَالَةَ زَائِلُ

Dikkat! Allah hariç, herşey batıldır. Hiç şüphe yok ki her nimet gidicidir.

* (حَاشَا) edatı da (خَلاَ و عَدَا) gibidir. Ancak bu edat, müstesnâyı, beğenilmeyen bir şeyden tenzih etmek için kullanılır.

هَرَبَ الجُنُودُ حَاشَا زَيْدًا. *Zeyd hariç, askerler kaçtı.*

تَوَجَّهَ الْمُسَافِرُونَ إِلَى الطَّائِرَةِ حَاشَا مُسَافِرًا. *Bir yolcu hariç, yolcular uçağa yöneldi.*

حَلَّ الطَّالِبُ التَّدْرِيبَاتِ حَاشَا وَاحِدًا. *Biri hariç, öğrenci alıştırmaları çözdü.*

كُلُّ شَوَارِعِ الْمَدِينَةِ نَظِيفَةٌ حَاشَا شَارِعِ الاسْتِقْلالِ. *İstiklal caddesi hariç, şehrin bütün caddeleri temizdir.*

Bu edatlar, bazen cerr edatı olarak da kullanılabilir. Bu durumda kendinden sonra gelen ismi cer ederler.

* (بَيْدَ) Bu edat da (غَيْر و سِوَى) gibidir. Ancak sadece munkatı' istisnâda kullanılır ve ondan sonraki müstesnâ , müevvel masdar şeklinde gelir:

زَيْدٌ زَكِيٌّ بَيْدَ أَنَّهُ بَخِيلٌ. *Zeyd, çok akıllıdır, ancak o cimridir.*

زَيْدٌ شَاعِرٌ بَيْدَ أَنَّهُ مُقِلٌّ. *Zeyd şairdir, ancak onun az miktarda şiiri vardır.*

* (لَيْسَ و لاَ يَكُونُ) Bunlar, nâkıs fiillerdir. İstisnâ için kullanıldıklarında isimlerinin mutlaka gizli (müstetir) olması gerekir:

جَاءَ الْقَوْمُ لَيْسَ زَيْدًا. *Kavim geldi, Zeyd değil (hariç).*

جَاءَ الْقَوْمُ لاَ يَكُونُ خَالِدًا. *Kavim geldi, Halit müstesnâ.*

Not: Müstesnâ, müstesnâ minhden önce geldiğinde, müstesnânın nasbedilmesi gerekir. İster muttasıl, ister munkatı' istisnâ kısmından olsun:

مَا قَامَ إِلاَّ زَيْدًا الْقَوْمُ. *Zeyd hariç, topluluk ayağa kalkmadı.*

مَا قَامَ إِلاَّ حِمَارًا الْقَوْمُ. *Bir merkep hariç, topluluk ayağa*

kalkmadı.

Müstesnâ ile ilgili bazı âyetler:

لاَ يُكَلِّفُ اللَّهُ نَفْسًا إِلاَّ وُسْعَهَا. " *Allah hiçbir nefsi, gücünün yettiğinden başkasıyla mükellef kılmaz.*" *(el-Bakara, 2/286)*

فَأَنْجَيْنَاهُ وَ أَهْلَهُ إِلاَّ امْرَأَتَهُ. *"Biz de karısı dışında onu ve aile fertlerini kurtardık."* *(el-A'raf, 7/83)*

فَسَجَدَ الْمَلاَئِكَةُ كُلُّهُمْ أَجْمَعُونَ إِلاَّ إِبْلِيسَ. *"Meleklerin hepsi de hemen secde ettiler. İblis hariç."* *(el-Hicr, 15/30-31)*

وَلاَ تَقُولُوا عَلَى اللَّهِ إِلاَّ الْحَقَّ. *"Ve Allah hakkında gerçekten başkasını söylemeyin."* *(en-Nisa, 4/171)*

وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلاَّ رَحْمَةً لِلْعَالَمِينَ. *"Biz seni ancak alemlere rahmet olarak gönderdik."* *(el-Enbiya, 21/107)*

وَمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا إِلاَّ مَتَاعُ الْغُرُورِ. *"Bu dünya hayatı, aldatma metaından başka bir şey değildir."* *(Âl-i İmrân, 3/185)*

فَمَا وَجَدْنَا فِيهَا غَيْرَ بَيْتٍ مِنَ الْمُسْلِمِينَ. *"Orada müslümanlardan, bir ev (halkın)dan başka kimse bulmadık."* *(ez-Zâriyât, 51/36)*

قُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ لاَ تَغْلُوا فِي دِينِكُمْ غَيْرَ الْحَقِّ. *"De ki: Ey kitap ehli! Dininizde haksız yere haddi aşmayın."* *(el-Mâide, 5/77)*

Ayrıca müstesnâ mana açısından iki gruba ayrılır.

1-Muttasıl müstesnâ (الْمُسْتَثْنَى الْمُتَّصِلُ) : Müstesnâ, müstesnâ minhu'nun bir kısmı ise veya onunla aynı cinsten ise,

buna muttasıl müstesnâ denir:

نَجَحَ الطُّلاَّبُ إِلاَّ زَيْدًا. *Zeyd hariç, öğrenciler başarılı oldu.*

قَامَ النَّاسُ إِلاَّ زَيْدًا. *Zeyd hariç, insanlar ayağa kalktı.* Bu misallerde زَيْد öğrencilerden veya insanlardan biridir.

حَضَرَ الطُّلاَّبُ إِلاَّ سَمِيرًا. *Semir hariç, öğrenciler geldi.* Bu misalde سَمِير öğrencilerden biridir.

كُلُّ التَّلاَمِيذِ مُجِدُّونَ إِلاَّ بَكْرًا. *Bekir hariç, bütün öğrenciler çalışkandır.*

2- Munkati' (veya munfasıl) müstesnâ (المُسْتَثْنَى المُنْقَطِعُ): Müstesnâ, müstesnâ minhin ne bir kısmı, ne de bir parçası değil, fakat onunla ilgisi olan bir şey ise, bu durumda *"müstesnâ munkatı'"* isimini alır:

وَصَلَ المُسَافِرُونَ إِلاَّ أَمْتِعَتَهُمْ. *Eşyaları hariç, yolcular geldiler.* Bu misalde أَمْتِعَتَهُمْ *"eşyaları"* ibaresi, yolcuların cinsinden olmayıp ayrı bir cinstendir, fakat onlarla ilgili bir şeydir.

حَضَرَ الْقَوْمُ إِلاَّ مَاشِيَتَهُمْ. *Sürüleri hariç, kavim geldi.*

جَاءَ بَنُوكَ إِلاَّ ابْنَ خَالِدٍ. *Halit'in oğlu hariç, senin oğulların geldi.*

قَامَ القَوْمُ إِلاَّ حِمَارًا. *Bir eşek hariç, kavim ayağa kalktı.*

لاَ يَذُوقُونَ فِيهَا المَوْتَ إِلاَّ المَوْتَةَ الأُولَى. *"Onlar, orada (dünyadaki) ilk ölümden başka, ölüm tatmazlar."* (ed-Duhân, 44/56)

يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لاَ تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ إِلاَّ أَنْ تَكُونَ تِجَارَةً عَنْ تَرَاضٍ مِنْكُمْ. *"Ey iman edenler! Mallarınızı*

aranızda haksızlıkla yemeyin. Ancak karşılıklı rıza ile yaptığınız ticaret müstesnâdır." (en-Nisâ, 4/29)

Hicaz lehçesine göre (لَيْسَ) gibi âmel eden (مَا) dan sonra gelen haberi, müstesnâ munkatı'dır.

مَا فِيهَا أَحَدٌ إِلاَّ حِمَارًا. *Bir merkep hariç, orada hiç kimse yoktur.*

مَا لَهُمْ بِهِ عِلْمٌ إِلاَّ اتِّبَاعَ الظَّنِّ. *"Bu hususta zanna uymak dışında hiç bir bilgileri yoktur."* (en-Nisâ, 4/157), gibi.

Müstesnâ tekrarlanırsa, sonra gelen müstesnâların irabı ilk müstesnâ gibidir:

حَضَرَ النَّاسُ إِلاَّ عَلِيًّا وَ إِلاَّ مُحَمَّدًا وَ إِلاَّ زُهَيْرًا. *Ali, Muhammed ve Züheyr hariç, insanlar geldi.*

Müstesnâ minh (المُسْتَثْنَى منهُ) : Kendisinden istisnâ yapılan kelime: حَضَرَ الطُّلاَّبُ إِلاَّ وَاحِدًا مِنْهُمْ. *Biri hariç, öğrenciler geldi.* Bu misalde الطُّلاَّبُ *"öğrenciler"* müstesnâ minh; وَاحِدًا kelimesi ise müstesnâdır.

سَافَرَ الزَّائِرُونَ إِلاَّ وَاحِدًا. *Biri hariç, ziyaretçiler yolculuğa çıktı.*

قَامَ رِجَالٌ مُثَقَّفُونَ إِلاَّ وَاحِدًا. *Biri hariç, kültürlü adamlar ayağa kalktı,* gibi.

el-Müstesnâ el-müferrağu lehü'l-'âmil

(المُسْتَثْنَى المُفَرَّغُ لَهُ العَامِلُ) : "Müstesnâ minhu" hazfedilen müstesnâ. Bu çeşit istisnâda, cümlenin olumsuz olması gerekir. Veya mana açısından olumsuz olması gerekir. Ve istisnâ edatı yokmuş gibi kabul edilir:

مَا حَضَرَ إِلاَّ المُدِيرُ. *Müdürden başka kimse gelmedi.*

مَا جَائَنِي إِلاَّ زَيْدٌ. *Zeyd'den başka kimse bana gelmedi.*

مَارَأَيْتُ إِلاَّ صَالِحًا. *Salih'ten başkasını görmedim.*

قَرَأْتُ إِلاَّ يَوْمَ كَذَا. *Falan gün hariç, diğer günlerde okudum. (Veya şu gün hariç, diğer günlerde okudum.)*

مَا مَرَرْتُ إِلاَّ بِزَيْدٍ. *Zeyd'den başka kimseye uğramadım,* gibi.

Müstetir zamîr (الضَّمِيرُ المُسْتَتِرُ) : Bizzat zikredilmeyen, fakat varlığı varsayım olarak kabul edilen zamir. Bu da iki kısma ayrılır:

el-Müstetir vücûben (المُسْتَتِرُ وُجُوبًا) : Mutlaka gizli, örtülü olan, açığa çıkmayan, çıktığında te'kid ifâde eden zamir:

أَفْعَلُ (أَنَا). *(Ben) yaparım.* نَفْعَلُ (نَحْنُ). *(Biz) yaparız.*

تَفْعَلُ (أَنْتَ). *(Sen) yaparsın.* افْعَلْ (أَنْتَ). *(Sen) yap!*

Bu dört kipin fâili, mutlaka gizli bir zamir olarak gelir.

اُكْتُبْ! *Yaz!* Bu fiilde (أَنْتَ) zamiri, vücuben gizlidir.

أَنْتَ تَكْتُبُ وَاجِبَكَ. *Sen ödevini yazıyorsun.* Bu misalde (تَكْتُبُ) fiilinin faili, vücuben gizli olan (أَنْتَ) zamiridir. Bu dört kipin dışında zamîrin vücûben gizli olduğu yerler şunlardır:

a) İsm-i tafdîl: زَيْدٌ أَكْرَمُ مِنْ سَعِيدٍ. *Zeyd, Said'den daha asîldir.* Bu misalde, أَكْرَمُ ismüt't-tafdîlinin fâili vücuben müstetir olan هُوَ zamiridir.

b) Ta'accüb fiili: مَا أَجْمَلَ السَّمَاءَ! *Gök ne güzeldir!* Bu misalde أَجْمَلَ ta'acüb fiilinin fâili vücuben müstetir olan هُوَ

zamiridir.

c) مَـــا nefy edatı ile başlayan bazı istisnâ fiilerinin fâili vücuben müstetirdir. (مَا edatı ile başlamasa da istisnâ fiili kabul edildiğinde fâili yine vücûben müstetir olur):

نَجَحَ الطُّلاَّبُ مَا عَدَا زَيْدًا. *Zeyd hariç, öğrenciler başarılı oldu.*

Bu misalde عَدَا fiilinin fâili vücuben müstetir olan هُوَ zamiridir.

d) Medih ve zemm fiillerinin de bazen fâili vücûben müstetir olur: نِعْمَ عَمَـلاً الجِـهَـادُ! *Cihad ne güzel iştir!* Bu misalde, نِعْمَ fiilinin fâili vücuben müstetir olan هُوَ zamiridir.

بِئْسَ عَـمَـلاً الـهُـرُوبُ! *Kaçmak, ne kötü bir iştir!* Bu misalde بِئْسَ fiilinin fâili, vücuben müstetir olan هُوَ zamiridir. Bunlardan başka fâilin vücûben gizli olduğu yerler de vardır...

el-Müstetir cevâzen (المُسْـتَـتِـرُ جَـوَازًا) : Gizli, örtülü olması caiz olan zamirler.

فَـعَلَ – يَـفْـعَلُ (هُوَ) – فَـعَلَتْ – تَـفْـعَلُ (هِيَ). bu iki kipin fâili, bazen gizli zamir olarak gelir, bazen de açık bir isim halinde gelir.

مُحَمَّدٌ كَتَبَ دَرْسَهُ. *Muhammed, dersini yazdı.*

التِّلْمِيذُ كَتَبَ. *Öğrenci yazdı.* Bu iki misal de, (كَتَبَ) fiilinin fâili, cevâzen gizli olan (هُوَ) zamiridir.

التِّلْمِيـذُ نَـجَـحَ أَوْ يَـنْـجَـحُ. *Öğrenci, başarılı oldu veya başarılı oluyor.* Bu misalde, نَـجَـحَ – يَـنْـجَـحُ. fiillerinin fâili cevazen müstetir olan هُوَ zamiridir.

التِّلْمِيذَةُ كَتَبَتْ أَوْ تَكْتُبُ. *Kız öğrenci, yazdı veya yazıyor.* Bu misalde, كَتَبَتْ/ تَكْتُبُ fiillerinin fâili cevazen müstetir olan هِيَ zamiridir. Cevâzen gizli denilir. Çünkü fiil başta gelirse, fâili ondan sonraki zâhir isim olur.

كَتَبَ مُحَمَّدٌ دَرْسَهُ. *Muhammed, dersini yazdı,* gibi.

*Sırf sıfat olan (yani isim manasını taşımayan) sıfatların fâili cevazen müstetir olur. Yani ismü'l-fâil, ismü'l-mefül ve sıfat-ı müşebbehelerin fâili:

زَيْدٌ حَازِمٌ وَ سَبَّاقٌ إِلَى الخَيْرِ وَمُكَرَّمٌ بَيْنَ النَّاسِ وَ طَيِّبٌ.

Zeyd, ihtiyatlıdır (veya beceriklidir) ve hayra herkesten önce koşandır, insanlar arasında faziletlidir ve güzeldir. Bu misalde, حَازِمٌ – سَبَّاقٌ – مُكَرَّمٌ – طَيِّبٌ kelimelerinin fâili cevâzen müstetir olan هُوَ zamiridir.

* Mâzi manasına gelen ism-i fiillerin fâili:

هَيْهَاتَ البَحْرُ هَيْهَاتَ! *Deniz ne uzaktır, (o) ne uzaktır!* Bu misalde, ikinci هَيْهَاتَ ism-i fiilinin fâili cevâzen gizli olan هُوَ zamiridir.

*Zarf veya câr ve mecrur'un taalluk ettiği fiilin veya sıfatın zamiri: Sıfat için misal:

مَرَرْتُ بِرَجُلٍ أَمَامَكَ أَوْ فِي مَجْلِسِكَ. *Önünde bulunan veya meclisinde bulunan bir adama uğradım.* Bu misalde, أَمَامَكَ ve فِي مَجْلِسِكَ zarf ve car ve mecrûrlarının müte'allakı كَائِن ism-i fâilidir. Bu kelimenin fâili ise,cevâzen müstetir olan هُوَ zamiridir.

*Sıla cümlesi olan cümlede fâilin müstetir olması:

جَاءَ الَّذِي عِنْدَكَ أَوْفِي الدَّارِ. *Senin yanındaki veya evdeki adam geldi.* Bu misalde, sıla cümlesinin başında hazfedilen حَصَلَ veya aynı manaya gelen başka bir fiilin fâili müstetirdir.

* Haber olan şibhi cümlede fâilin müstetir olması:

الكِتَابُ أَمَامَكَ أَوْ فِي المَكْتَبِ. *Kitap, önündedir veya kütüphanededir.*

* Hal olan şibh-i cümlede fâilin müstetir olması:

جَاءَ الْقَائِدُ فَوْقَ جَوَادٍ أَوْ عَلَى دَرَّاجَةٍ. *Komutan, cins ata binmişken veya bisiklete binmişken geldi.* Bütün bu misallerde zarf veya car ve mecrurun müteallakı gâib kipi bir fiil veya ism-i fâildir. Ve her ikisindeki zamir de cevâzen müstetirdir.

el-Müşârü ileyh (المُشَارُ إِلَيْهِ) : Kendisine işaret edilen belirli bir varlık: هذَا الكِتَابُ . *Bu kitap.* Bu misalde الكتاب *"kitap"* kelimesi, müşârün ileyhdir.

يَا هذَا الْقَادِمُ! *Ey bu gelen adam!*

هذَا الرَّجُلُ جَمِيلٌ. *Bu adam güzeldir (yakışıklıdır).*

هذَا الطَّالِبُ مُجْتَهِدٌ. *Bu öğrenci çalışkandır.*

Müşârün ileyh, müştak ise sıfat olur, câmid ise bedel veya atfü beyân olur. Bu misallerde ism-i işaretlerden sonra gelen elif lâmlı kelimelere *"müşârün ileyh"* denir.

Müşedded (المُشَدَّدُ): Şeddeli harf. Aslında iki harf olup birinci harfi ikincisinde idgam edilen harfler: فَكَّكَ = فَكْكَ *Açtı.* Bu kelimede, birinci "kâf" ikinci "kâf"ta idgam edilmiştir.

مَدَّ (مَدْدَ= مَدَدَ) – يَمُدُّ (يَمْدُدُ = يَمْدُدُ) – مَدًّا(مَدْدًا).*Çekti-*

çekiyor, çekmek, gibi.

el-Müştakkü (اَلْمُشْتَقُّ ج اَلْمُشْتَقَّاتُ) : Türeyen kelimeler. Bir kelimeden türemiş olan isim veya fiil. Bunlar; Mâzî, müzârî, emir, ismü'l-fâil, ismü'l-mefûl, sıfat-ı müşebbehe, mübâlağa kipleri, ismü'z-zaman, ismü'l-mekân, mimli masdar, ismü'l–âlet ve ismü't-tafdîl gibi kelime gruplarıdır. Mesela: – كَتَبَ – يَكْتُبُ اُكْتُبْ – كَاتِبٌ – مَكْتُوبٌ– مَكْتَبٌ bu kelimeler, Basralı dilcilere göre masdardan (كَتْبٌ) türemiştir.

* Mâzî fiil: أَحْضَرَ الطَّبِيبُ الدَّوَاءَ. *Doktor, ilacı hazırladı (getirdi).*

* Müzâri fiil:

لاَ تَقْطَعَنْ ذَنَبَ الأَفْعَى وَ تُرْسِلَهَا * إِنْ كُنْتَ شَهْمًا فَأَتْبِعْ رَأْسَهَا الذَّنَبَا

Çıngıraklı yılanın kuyruğunu kesip onu öyle bırakma. Şayet sen yürekli isen, kuyruğundan hemen sonra başını da ez.

اَلأَوْلاَدُ يَلْعَبُونَ فِي مَلْعَبِ الْمَدْرَسَةِ. *Çocuklar, okulun oyun sahasında oynuyorlar.*

* Emir fiili: اُكْتُبْ وَاجِبَكَ! *Ödevini yaz!*

*İsmü'l-fâil: قَائِمٌ *Ayağa kalkan;* مُكْرِمٌ *İkramda bulunan.*

قَالَ لاَ عَاصِمَ الْيَوْمَ مِنْ أَمْرِ اللَّهِ إِلاَّ مَنْ رَحِمَ. *"Nuh da: "Bugün Allah'ın merhamet ettiğinden başkasını, Onun azabından koruyacak hiç bir koruyucu yoktur" dedi. "(Hud, 11/43)*

اَلْمُشْتَغِلُ بِالأُمُورِ الاِجْتِمَاعِيَّةِ يَعْمَلُ لِمَصْلَحَةِ الْوَطَنِ. *Sosyal işlerle meşgul olan kimse, vatanın yararına çalışıyor.*

اَنَا سَامِعٌ صَوْتًا يُنَادِينِي. *Ben, bana seslenen bir sesi duyuyorum.*

* İsmü'l-mefûl:

مَنْصُورٌ *Yardım edilen;* مُكْرَمٌ *İkram edilen.*

الْمُشْتَغِلُ بِالأُمُورِ السِّيَاسِيَّةِ مَحْبُوبٌ. *Siyâsî işlerle meşgul olan sevimlidir.* كَلاَمِي مَسْمُوعٌ. *Sözüm duyulandır (dinlenendir).*

* Sıfât-ı müşebbehe: حَذِرٌ *Sakınan.*

زَيْدٌ جَمِيلُ الْوَجْهِ. *Zeyd, yakışıklı olandır.*

كَبِيرُ الْقَوْمِ خَادِمُهُمْ. *Kavmin büyüğü, onların hizmetçisidir.*

* Mübâlâğa kipleri:

زَيْدٌ عَلاَّمَةٌ فِي عِلْمِهِ. *Zeyd, ilminde çok bilgilidir (allâmedir).*

* İsmü'z-zaman: مَوْعِدٌ *Randevu, buluşma zamanı.*

عُدْتُ مَغْرِبَ الشَّمْسِ. *Güneş battığı zaman döndüm.*

*İsmü'l-mekân: مَعْرِضٌ *Sergi.*

وَ لِلَّهِ الْمَشْرِقُ وَالْمَغْرِبُ. *"Doğu da, batı da yalnız Allah'ındır." (el-Bakara, 2/115)*

أُفْتُتِحَ مَصْنَعٌ لِلثِّيَابِ الْبَارِحَةَ. *Dün akşam bir konfeksiyon atölyesi açıldı.*

*Mimli masdar: أَصَابَ مِنْهُ مَقْتَلاً. *Onun tarafından öldürüldü.*

*İsmü'l-masdar:. وَكَلَّمَ اللَّهُ مُوسَى تَكْلِيمًا *"Ve Allah, Musa ile gerçekten konuştu." (Nisâ, 4/164)*

*İsmü'l- âlet: مِفْتَاحٌ *Anahtar.* مِنْشَارٌ *Testere.*

مِقَصٌّ *Makas.* مِكْنَسَةٌ *Süpürge.* مِسْطَرٌ *Cetvel.*

*İsmü't-tafdil: أَفْضَلُ الْخَلْقِ. *Yaratılanların en faziletlisi.*

أَحَبُّ الأَعْمَالِ إِلَى اللَّهِ أَدْوَمُهَا وَإِنْ قَلَّ. *Allah katında amellerin en sevimlisi, az olsa dahi, en fazla devam edilenidir. (Hadis)*

الصَّيْفُ أَحَرُّ مِنَ الشِّتَاءِ. *Yaz, kıştan daha sıcaktır.*

العَسَلُ أَحْلَى مِنَ الْخَلِّ. *Bal, sirkeden daha tatlıdır.*

رَبُّكُمْ أَعْلَمُ بِكُمْ. *"Rabbiniz, sizi en iyi bilendir." (el-İsrâ, 17/54)*

(Ayrıca ilgili maddelere bkz.)

el-Mütava'â (المُطَاوَعَةُ) : Dönüşlülük. Fâil tarafından yapılan işin mef'ûl tarafından kabul edilmesi. Bu mana, şu kalıplarda vardır:

* افْتِعَال bâbı: اِجْتَمَعَ *Toplandı.*

اِقْتَرَبَ *Yaklaştı.* اِجْتَمَعَ النَّاسُ. *İnsanlar toplandı.*

* انْفِعَال bâbı: اِنْكَسَرَ *Kırıldı;*

كَسَرَ الْوَلَدُ الزُّجَاجَ فَانْكَسَرَ الزُّجَاجُ. *Çocuk camı kırdı. Böylece cam kırıldı.*

* تَفَعُّلْ bâbı: تَكَرَّمَ *Nezaket gösterdi; cömert gibi davrandı.*

تَعَلَّمَ زَيْدٌ المَسْأَلَةَ. *Zeyd, problemi öğrendi.*

مَزَّقَ الطِّفْلُ الْكِتَابَ فَتَمَزَّقَ الْكِتَابُ. *Çocuk kitabı yırttı (parçaladı.) Böylece kitap yırtıldı.*

* تَفَاعُلْ bâbı: تَبَاعَدَ *Uzaklaştı.*

تَقَاتَلَ زَيْدٌ وَعَمْرٌو *Zeyd ve Amr çarpıştılar.*

* افْعِنْلَال bâbı: اِحْرَنْجَمَ *Toplandı.*

Müte'addî fiil (الفِعْلُ المُتَعَدِّي) : Geçişli fiil, mef'ûlü bih

alan fiil. Bu fiiller, aldıkları mef'ûl itibâriyle üç kısma ayrılır:

* Bir mef'ûl alan fiiller:

حَلَلْتُ الْمَسْأَلَةَ. *Problemi çözdüm.*

كَتَبَ التِّلْمِيذُ رِسَالَةً. *Öğrenci bir mektup yazdı.*

فَكُلُوا مِمَّا غَنِمْتُمْ حَلَالاً وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ. *"Artık elde ettiğiniz ganimetten helâl ve hoş olarak yeyin. Allah'tan korkun. Şüphesiz Allah çok bağışlayandır, çok merhamet edendir. (el-Enfal, 8/69)*

أَحْضَرَ الطَّبِيبُ الدَّوَاءَ. *Doktor ilacı getirdi (hazırladı).*

فَتَحَ زَيْدٌ الْبَابَ. *Zeyd, kapıyı açtı.*

سَمِعْتُ الْخَبَرَ. *Haberi duydum.* ذُقْتُ الطَّعَامَ. *Yemeği tattım.*

زَرَعَ الْفَلَّاحُ الْقَمْحَ. *Çiftçi, buğdayı ekti.*

يَرْكَبُ الْمُهَنْدِسُ الطَّائِرَةَ. *Mühendis, uçağa biniyor.*

يَعُودُ الطَّبِيبُ الْمَرِيضَ. *Doktor, hastayı muâyene eder.*

*Aslı mübtedâ ve haber olan iki mef'ûlü bihi nasbeden fiiller. Bunlar, üç kısma ayrılır:

a) Bunların bir kısmı, zan ifâde eder:

ظَنَّ – حَسِبَ – خَالَ – زَعَمَ – عَدَّ – حَجَا ve هَبْ fiilleri.

يَعُدُّ النَّاسُ الْعَمَلَ مُفِيداً. *İnsanlar, çalışmayı faydalı sayarlar.*

ظَنَنْتُ الْجَوَّ مُعْتَدِلاً. *Havanın ılımlı (mutedil) olduğunu zannettim.*

ظَنَنْتُ الْجَوَّ بَارِداً. *Havanın soğuk olduğunu zannettim.*

ظَنَنْتُ الدَّرْسَ سَهْلاً. *Dersin kolay olduğunu zannettim.*

خِلْتُ الْمَسْأَلَةَ سَهْلَةً. *Problemin kolay olduğunu sandım.*

زَعَمَ التَّلاَمِيذُ الامْتِحَانَ سَهْلاً. *Öğrenciler, imtihanı kolay zannettiler (iddiâ ettiler).*

خِلْتُ البَيْتَ جديداً. *Evin yeni olduğunu sandım.*

حَسِبَ المُسَافِرُ الطَّرِيقَ طَوِيلاً. *Yolcu, yolun uzun olduğunu sandı.*

حَسِبْتُ الفَاكِهَةَ لَذِيذَةً. *Meyvenin lezzetli olduğunu zannettim.*

.... لاَ تَحْسَبُوهُ شَرًّا لَكُمْ..." *... Siz bunu kendiniz için bir kötülük saymayın."* (en-Nur, 24/11).

b) Bu fiillerin bir kısmı da kesin bilgi ifade ederler.

رَأَى – عَلِمَ – وَجَدَ – أَلْفَى – دَرَى ve تَعلَّمَ fiilleri:

دَرَيْتُ الإِخْلاَصَ فِي العَمَلِ وَسِيلَةً لِلنَّجَاحِ. *İşte, samimî olmanın başarıya vesile olduğunu anladım.*

إِنَّهُمْ يَرَوْنَهُ بَعِيداً. *" Gerçekten onlar, o azabı uzak görüyorlar."* (el-Me'âric, 70/6).

رَأَيْتُ الصُّلْحَ خَيْرًا. *Barışı, hayırlı buldum.*

رَأَيْتُ الحَقَّ وَاضِحًا. *Hakkı, apaçık buldum.*

رَأَيْتُ السَّفَرَ بِالسَّيَّارَةِ مُرِيحًا. *Otomobil ile yolculuğun konforlu olduğunu gördüm.*

رَأَيْتُ التِّلْمِيذَيْنِ مُجْتَهِدَيْنِ. *İki öğrencinin, çalışkan olduklarını gördüm.*

عَلِمتُ الحَرَارَةَ شَدِيدَةً. *Sıcaklığın, şiddetli olduğunu bildim.*

عَلِمْتُ الفَرَاغَ مَفْسَدَةً. *Başıboşluğun, (ahlak) bozucu olduğunu*

bildim.

عَلِمْتُ عُمَرَ بْنَ عَبْدِ الْعَزِيزِ إِمَامًا عَادِلاً. *Ömer b. Abdilaziz'in adâletli bir halife olduğunu bildim (öğrendim).*

وَجَدَ الأُسْتَاذُ النَوَافِذَ مَفْتُوحَةً. *Hoca, pencereleri açık buldu.*

وَجَدْتُ الغُرْفَةَ وَاسِعَةً. *Odayı geniş buldum.*

وَجَدْتُ الفَرَاغَ مَفْسَدَةً. *İşsizliği (ahlak) bozucu buldum.*

وَجَدْتُ الحَاكِمَ عَادِلاً. *Hâkimi, adâletli buldum.*

وَجَدَ الصَّيَّادُ أَمْوَاجَ الْبَحْرِ عَالِيَةً. *Avcı, deniz dalgalarını yüksek buldu.*

وَجَدَ الوَلَدُ الثَّالِثُ الخِيَانَةَ عَمَلاً سَيِّئًا. *Üçüncü oğul, hıyâneti kötü bir iş buldu.*

وَجَدْتُ الطَّالِبَ مُجتهِدًا. *Öğrenciyi çalışkan buldum.*

وَجَدْتُ الثَّوْبَ رَخِيصًا. *Elbiseyi, ucuz buldum.*

وَجَدْتُ الطَّبِيبَاتِ نَظِيفَاتٍ. *Bayan doktorları, temiz buldum.*

أَلْفَيْتُ العُمَّالَ نَشِيطِينَ. *İşçilerin, çalışkan olduklarını buldum.*

c) Bu fiillerden bazıları da bir şeyi bir halden başka bir hale dönüştürmeyi (tahvîli) ifâde eder. Bunlar; رَدَّ – تَرَكَ – تَخِذَ – جَعَلَ – اتَّخَذَ ve وَهَبَ fiilleridir:

جَعَلَ العَامِلُ المَطْعَمَ نَظِيفًا. *İşçi, lokantayı temiz kıldı.*

جَعَلَتِ الطَّائِرَاتُ السَّفَرَ مُرِيحًا. *Uçaklar, yolculuğu kolaylaştırdılar.*

وَ جَعَلَ الشَّمْسَ سِرَاجًا. "...وَ جَعَلَ الشَّمْسَ سِرَاجًا. "...*Güneşi de bir kandil yaptı.*" *(Nuh, 71/16).*

اتَّخَذْتُ الكِتَابَ صَدِيقًا. *Kitabı dost edindim.*

Bu fiillerden bazıları da aslı mübtedâ ve haber olmayan iki mefulü nasbederler. Aşağıda zikredilen fiiller ve benzerleri iki mef'ûl alırlar: اخْتَارَ -أَتَى- أَسْكَنَ- أَطْعَمَ- أَعْطَى- أَلْبَسَ- أَنْسَى- أَنْشَدَ- جَزَى- حَبَّبَ -رَزَقَ- زَوَّدَ- سَقَى - سَأَلَ- سَمَّى- عَلَّمَ- مَنَحَ - مَنَعَ- كَسَا - هَدَى- وَهَبَ الخ

وَ اخْتَارَ مُوسَى قَوْمَهُ سَبْعِينَ رَجُلاً لِمِيقَاتِنَا. *"Musa bizim tayin ettiğimiz süre için, kavminden yetmiş adam seçti."* *(el-A'raf, 7/155)*

إِنَّا أَعْطَيْنَاكَ الكَوْثَرَ. *" Şüphesiz biz sana "Kevser"i verdik."* *(el-Kevser, 108/1).*

وَهَبَ الغَنِيُّ الفَقِيرَ مَالاً. *Zengin, fakire mal (para) bağışladı.*

..... وَ لَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ *" Andolsun biz Musa'ya kitabı (Tevrat'ı) verdik."* *(el-Bakara, 2/87).*

لَم يُعْطِ الوَالِدُ الوَلَدَ الثَّانِيَ الجَوهَرَةَ. *Baba, ikinci oğluna mücevheri vermedi.*

أَعْطَيْتُ السَّائِلَ خُبْزًا. *Dilenciye, ekmek verdim.*

أَلْبَسَتِ الأُمُّ الطِّفْلَ ثَوْبًا جَدِيدًا. *Anne, çocuğa yeni bir elbise giydirdi.*

كَسَتْ الغَنِيَّةُ الفَقِيرَةَ لِبَاسًا. *Zengin bayan, fakir bayana elbise giydirdi.*

كَسَا أَخُوكَ الفَقِيرَ ثَوْبًا. *Kardeşin, fakire bir elbise giydirdi.*

فَخَلَقْنَا الْمُضْغَةَ عِظَامًا فَكَسَوْنَا الْعِظَامَ لَحْمًا ثُمَّ أَنْشَأْنَاهُ خَلْقًا آخَرَ. *" ...bir çiğnemlik eti kemiklere (iskelete) çevirdik, kemiklere de et giydirdik, sonra onu bambaşka bir yaratık yaptık."* (el-Müminûn, 23/14).

عَلَّمَ الإِنْسَانَ مَا لَمْ يَعْلَمْ. *" O, insana, bilmediklerini öğretti."* (el-'Alak, 96/5).

يَكْسُو العِلْمُ أَهْلَهُ وَقَارًا. *İlim, ehline vakâr giydirir.*

يَسْقِي الطَّبِيبُ المَرِيضَ الدَّوَاءَ. *Doktor, hastaya ilacı içirir.*

*Üç mefûl alan fiiller:

Bunlar: أَخْبَرَ - أَرَى - أَعْلَمَ - أَنْبَأَ - نَبَّأَ - حَدَّثَ - خَبَّرَ fiilleridir. Bu fiillerin, ikinci ve üçüncü mefûllerinin aslı mübtedâ ve haberdir:

أَخْبَرْتُ المَرِيضَ الرَّاحَةَ لازِمَةً. *Hastaya, dinlenmenin gerekli olduğunu bildirdim.*

يُرِيهِمُ اللَّهُ أَعْمَالَهُمْ حَسَرَاتٍ عَلَيْهِمْ. *"Allah, bütün yaptıklarını bir hasret, pişmanlık ve üzüntü kaynağı olarak kendilerine göstere-cektir."* (el-Bakara, 2/167)

سَأُرِي عَلِيًّا الكِتَابَ مُفِيدًا. *Ali'ye, kitabın faydalı olduğunu göstereceğim.*

أَعْلَمْتُ الطُّغَاةَ الظُّلْمَ وَخِيمًا. *Azgınlara, zulmün vahim oldu-*

ğunu öğrettim.

أَنْبَأَنِي الرَّسُولُ الأَمِيرَ قَادِمًا. *Elçi, bana Prensin geldiğini bildirdi.*

نَبَّأْتُهُمْ الكِبْرَ مَمْقُوتًا. *Onlara, kibrin sevilmeyen (bir huy) olduğunu bildirdim.*

أَخْبَرْتُ الغِلْمَانَ اللَّعِبَ مُفِيدًا. *Çocuklara, oyunun faydalı olduğunu söyledim.*

خَبَّرْتُ المُسَافِرِينَ القِطَارَ مُتَأَخِّرًا. *Yolculara, trenin rotarlı olduğunu bildirdim.*

حَدَّثْتُ الأَوْلَادَ السِّبَاحَةَ نَافِعَةً. *Çocuklara, yüzmenin faydalı olduğunu söyledim.*

أَرَيْتُكَ الإِخْلَاصَ مُفِيدًا. *İhlasın faydalı olduğunu sana gösterdim.*

نَبَّأَ خَالِدٌ عَلِيًّا السَّمَاءَ صَافِيَةً. *Halit, Ali'ye gökyüzünün bulutsuz olduğunu bildirdi.*

أَخْبَرَ القَائِدُ الجُنُودَ العَدُوَّ جَبَانًا. *Komutan, askerlere düşmanın korkak olduğunu bildirdi.*

خَبَّرْتُكَ الطُّيُورَ جَمِيلَةً. *Kuşların, güzel olduğunu sana bildirdim.*

أَخْبَرَ الأُسْتَاذُ التَّلَامِيذَ اللَّعِبَ مُفِيدًا. *Hoca, öğrencilere oyunun faydalı olduğunu atlattı.*

حَدَّثْتُكَ الخَبَرَ صَادِقًا. *Haberin doğru olduğunu sana söyledim.*

أَعْلَمْتُ عَلِيًّا أَبَاهُ قَادِمًا. *Ali'ye, babasının gelmekte olduğunu bildirdim.*

نَبَّأْتُ عُمَرَ الكَذِبَ مُضِرًّا. *Ömer'e, yalanın zararlı olduğunu anlattım,* gibi.

el-Müteahhir (المُتَأَخِّرُ) : Önce gelmesi gerektiği halde, bazı özel sebeplerden dolayı sonraya bırakılan kelime, ibâre:

ضَرَبَ أَخَاكَ الأَمِيرُ. *Emîr (kral), kardeşini dövdü.* Bu misalde, fâil olan الأَمِيرُ kelimesi sona bırakılmış.

إِيَّاكَ نَعْبُدُ. *"Yalnız sana ibâdet ederiz."* (el-Fatiha, 1/5) Bu misâlde, vurgulamak için نَعْبُدُ fiili sona bırakılmış.

Haberden sonra gelen mübtedâ:

فِي الأَزْهَارِ جَمَالٌ. *Çiçeklerde, güzellik var.*

Zu'l-hâl, halden sonra gelebilir:

قَدِمَ مُسْرِعًا زَيْدٌ. *Zeyd, acele ederek geldi.* Bu misâlde, زَيْدٌ zu'l-hâlı, مُسْرِعًا hâlinden sonra gelmiştir.

Müte'allak (المُتَعَلَّقُ) : Câr ve mecrûrün veya zarfın bağlı olduğu fiil veya fiile benzeyen türemiş başka bir kelime.

جَلَسْتُ فِي السَّاحَةِ. *Sahada oturdum.* Bu misalde فِي السَّاحَةِ câr ve mecrûrü, جَلَسْتُ fiiline taalluk eder ve mahallen mansubdur. جَلَسَ fiili müte'allaktır.

جِئْتُ إِلَى المَدْرَسَةِ. *Okula geldim.* Bu misalde, جَاءَ fiili müte'allaktır.

رَأَيْتُ الَّذِي عَلَى السَّطْحِ. *Tavanda bulunanı gördüm.* Bu misalde, müte'allak (حَصَلَ – ثَبَتَ– وَجَدَ) gibi ef'âl-ı âmmeden birisi olup hazfedilmiştir.

قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ. *"(Ey Muhammed!) deki: "Sığınırım ben, insanların Rabbine"* (en-Nâs, 114/1) Bu misalde, müte'allak أَعُوذُ fiilidir.

وَ إِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلاَئِكَةِ إِنِّي جَاعِلٌ فِي الأَرْضِ خَلِيفَةً. *"Bir zamanlar Rabbin meleklere: "Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım" demişti."* (el-Bakara, 2/30)

el-Mütefecce'u 'aleyh (الْمُتَفَجَّعُ عَلَيْهِ) : Nüdbe'de kendisi için acınan veya kendisinden acı duyulan kimse veya nesne.

وَا مُصْطَفَاه! *Vah Mustafa!* Bu misalde, *"Mustafa", "el-mütefecce'u 'aleyh"* dir.

وَا أَبَاه! *Vah babam!* وَا زَعِيمَاه! *Vah liderim!*

Cerîr, Ömer b. Abdilaziz için ağıt yakarak şöyle demiş:

وَ قُمْتَ فِيهِ بِأَمْرِ اللَّهِ يَا عُمَرَا! *Vah Ömer! Sen onda (halifelikte) Allah'ın emrini uyguladın.*

وَا مُصِيبَتَاه! *Vah musibetten!* Bu misalde مُصِيبَتَاه! ibaresi *"el-mütefecce'u 'aleyh"* dir.

Veya bir şeyi yok olmuş gibi kabul ederek onun için acımak üzere yapılan nüdbe. Bazı Arap kabilelerinde, kıtlık olduğu kendisine bildirildiğinde Hz. Ömer üzülerek şöyle dedi:

وَا عُمَرَا! *Vah Ömer'e!* Bu misalde عُمَرَا ibaresi, *"el-mütefecce'u 'aleyh"* dir. وَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ! *Vah mü'minlerin emiri!*

وَا كَبِدَا! *Vah ciğerim!* وَا رَأْسِي! *Vah başım!*

وَا غُلَامَ زَيْدَاه! *Vah Zeyd'in hizmetçisi!* gibi. (Ayrıca bk. Nüdbe, Mendûb).

el-Mütefecce'u leh (الْمُتَفَجَّعُ لَهُ) : Nüdbe'de kendisi için acı çekilen kimse veya nesne. Kays el-'Âmirî'nin şu sözü gibi: فَوَا كَبِدَا مِنْ حُبِّ مَنْ لاَ يُحِبُّنِي! *Beni sevmeyenin sevgisinden vah ciğerim!* Bu misalde كَبِدَا ibaresi, *"el-mütefecce'u leh"* dir.

el-Müteharrik (الْمُتَحَرِّكُ) : Harekeli harf ve kelime:

لِ *İçin;* ذَهَبَ *Gitti;* قَلَمٌ *Kalem.*

يَا أَهْلَ الْكِتَابِ قَدْ جَاءَكُمْ رَسُولُنَا يُبَيِّنُ لَكُمْ كَثِيرًا مِمَّا كُنْتُمْ تُخْفُونَ مِنَ الْكِتَابِ. *" Ey kitap ehli! Şüphesiz size peygamberimiz geldi ki kitaptan gizlediğiniz bir çok şeyi size açıklar."* (*el-Mâide*, 5/15) خَلَقَ الإِنْسَانَ مِنْ عَلَقٍ *" O, insanı bir kan pıhtısından (embriyodan) yarattı."* (*el-'Alak*, 96/2)

el-Mütekellim vahdeh (الْمُتَكَلِّمُ وَحْدَهُ) : Tekil birinci şahıs:

أَنَا *Ben.* إِيَّايَ *Yalnız bana...*

أَكْتُبُ. *Yazarım,* أَقْرَأُ. *Okurum.*

وَقَالَ عِفْرِيتٌ مِنَ الْجِنِّ أَنَا آتِيكَ بِهِ قَبْلَ أَنْ تَقُومَ مِنْ مَقَامِكَ. *"Cinlerden bir ifrît: " Sen makamından kalkmadan önce ben onu (Belkis'in tahtını) sana getireceğim."* (*en-Neml*, 27/39)

el-Mütekellim ma'a'l-gayr (الْمُتَكَلِّمُ مَعَ الْغَيْرِ) : Çoğul birinci şahıs: نَحْنُ *Biz.* إِيَّانَا *Yalnız bize....*

نَكْتُبُ. *Biz yazarız,* نَقْرَأُ. *Biz okuruz.*

مَا عَبَدْنَا مِنْ دُونِهِ مِنْ شَيْءٍ نَحْنُ وَلاَ آبَاؤُنَا وَلاَ حَرَّمْنَا مِنْ دُونِهِ مِنْ شَيْءٍ. " *...ne biz, ne de atalarımız Ondan başka hiç bir şeye tapmadık. Onun emri olmadan hiç bir şeyi haram kılmadık." (Nahl, 16/35)*

el-Müterâdif (المُتَرَادِفُ) : Eşanlamlı kelime.

قَعَدَ / جَلَسَ. *Oturdu;* قَامَ / نَهَضَ. *Ayağa kalktı.*

أَسَدٌ / لَيْثٌ *Arslan.* البُرُّ / الحِنْطَةُ *Buğday,* gibi.

Muttasıl zamir (الضَّمِيرُ المُتَّصِلُ) : Bitişik olan, bitişik yazılan zamir. Mâzî, müzâri ve emir fiilleri, isimler ve bazı edatlara bitişen zamir.

Mâzi fiile bitişen merfû' zamirler:

Cem' :	**Tesniye:**	**Müfred :**
فَعَلُوا	فَعَلاَ	..... (Gaib müzekker)
فَعَلْنَ	فَعَلَتَا	..... (Gaibe müennes)
فَعَلْتُمْ	فَعَلْتُمَا	فَعَلْتَ (Muhatap müzekker)
فَعَلْتُنَّ	فَعَلْتُمَا	فَعَلْتِ (Muhataba müennes)
فَعَلْنَا	فَعَلْنَا	فَعَلْتُ (Mütekellim/müşterek)

Müzâri fiile bitişen merfû' zamirler:

Cem' :	**Tesniye:**	**Müfred :**
يَفْعَلُونَ	يَفْعَلاَنِ	..... (Gaib müzekker)
يَفْعَلْنَ	تَفْعَلاَنِ	..... (Gaibe müennes)
تَفْعَلُونَ	تَفْعَلاَنِ	..... (Muhatap müzekker)
تَفْعَلْنَ	تَفْعَلاَنِ	تَفْعَلِينَ (Muhataba müennes)

.... (Mütekellim/müşterek)

Emir fiiline bitişen merfû‘ zamirler:

Cem‘ :	**Tesniye:**	**Müfred :**
اِفْعَلُوا	اِفْعَلاَ	..... (Muhatap müzekker)
اِفْعَلْنَ	اِفْعَلاَ	اِفْعَلِي (Muhataba müennes)

İsimlere bitişen mecrûr zamirler:

Cem‘ :	**Tesniye:**	**Müfred :**
كِتَابُهُمْ	كِتَابُهُمَا	كِتَابُهُ (Gaib müzekker)
كِتَابُهُنَّ	كِتَابُهُمَا	كِتَابُهَا (Gaibe müennes)
كِتَابكُمْ	كِتَابكُمَا	كِتَابُكَ (Muhatap müzekker)
كِتَابُكُنَّ	كِتَابكُمَا	كِتَابُكِ (Muhataba müennes)
كِتَابُنَا	كِتَابُنَا	كِتَابِي (Mütekellim/müşterek)

Edatlara bitişen mecrûr zamirler:

Cem‘ :	**Tesniye:**	**Müfred :**
بِهِمْ	بِهِمَا	بِهِ (Gaib müzekker)
بِهِنَّ	بِهِمَا	بِهَا (Gaibe müennes)
بِكُمْ	بِكُمَا	بِكَ (Muhatap müzekker)
بِكُنَّ	بِكُمَا	بِكِ (Muhataba müennes)
بِنَا	بِنَا	بِي (Mütekellim/müşterek)

Bazı zamirler, fiillere bitiştiklerinde mahallen mansûb olup mef‘ûlü bih olurlar. Bu zamirlerin tablosu:

Cem‘ :	**Tesniye:**	**Müfred :**
ـهُمْ	ـهُمَا	ـهُ (Gaib müzekker)

هُنَّ	هُمَا	هَا (Gaibe müennes)
كُمْ	كُمَا	كَ (Muhatap müzekker)
كُنَّ	كُمَا	كِ (Muhataba müennes)
نَا	نَا	ي (Mütekellim/müşterek)

Muttasıl zamirlerle ilgili karışık misaller:

قَلَمُهُ. *Onun kalemi,* إِلَيْنَا *Bize doğru,*

عَجِبْتُ مِنْ لُطْفِهِ. *Onun lutfuna hayret ettim.*

ضَرَبْتُمُوهُمْ. *Siz onları dövdünüz.*

مَا وَدَّعَكَ رَبُّكَ وَمَا قَلَى. *"(Ey Muhammed!) Rabbin seni terk etmedi ve sana darılmadı."* (ed-Duhâ, 93/3).

وَقَالَ لَهُ صَاحِبُهُ وَهُوَ يُحَاوِرُهُ. *" Kendisiyle tartışırken arkadaşı ona şöyle dedi: ..."* (el-Kehf, 18/37).

رَبَّنَا إِنَّنَا سَمِعْنَا ... *" Rabbimiz! Şüphesiz ki biz duyduk ....."* (Âl-i İmrân, 3/193).

Bu zamirler, hurûf-i müşebbehe bi'l-fiile bitiştiklerinde mahal-len mansûb olurlar ve bu edatların ismi olurlar.

إِنَّهُ *Şüphesiz ki o...*

إِنَّكَ مَيِّتٌ وَإِنَّهُمْ مَيِّتُونَ. *"(Ey Muhammed!) Şüphesiz ki sen de öleceksin, onlar da öleceklerdir."* (ez-Zümer, 39/30).

Bazı muttasıl zamirler, bulundukları yerlere göre ya mahallen mansub veya mahallen mecrûr olurlar.

رَفَعَنِي تَوَاضُعِي. *Alçak gönüllü olmam, beni yüceltti.* Bu misalde, رَفَعَنِي ibaresinin sonundaki (ي) zamiri mahallen mansûbdür,

رَفَعَ fiilinin mef'ûlü bihidir. تَوَاضُعِي ibaresinin sonundaki (ي) zamiri, mahallen mecrûrdur, müzâfün ileyhtir.

رَفَعَكَ تَوَاضُعُكَ. *Alçak gönüllü olman, seni yüceltti.*

رَفَعَهُ تَوَاضُعُهُ. *Alçak gönüllü olması, onu yüceltti.*

* نَا zamiri, yerine göre, mahallen merfû', mansûb veya mecrûr olabilir: أَخْطَأْنَا فِي إِهْمَالِ وَاجِبِنَا. *Ödevimizi ihmal etmekle hata ettik.* Bu misalde, أَخْطَأْنَا ibaresinin sonundaki نَا zamiri mahallen merfû'dür, fâildir. وَاجِبِنَا ibaresinin sonundaki نَا zamiri mahallen mecrûrdür, müzâfün ileyhdir.

رَبَّنَا لاَ تُؤَاخِذْنَآ إِنْ نَسِينَآ أَوْ أَخْطَأْنَا. " *Rabbimiz! şayet unutursak veya yanılırsak bizi sorumlu tutma!* " *(el-Bakara, 2/286).*

Bu âyette, رَبَّنَا ibaresindeki نَا zamiri, mahallen mecrûrdür, müzâfün ileyhdir. تُؤَاخِذْنَا ibaresinin sonundaki نَا zamiri, mahallen mansûbdur, mef'ûlü bihdir. نَسِينَا – أَخْطَأْنَا ibarelerinin sonundaki نَا zamirleri, mahallen merfû' olup fâildirler.

Mutesarrıf kelimeler (الكَلِمَاتُ المُتَصَرِّفَةُ) : Çekimi yapılabilen kelimeler. Bu kelimeler iki kısma ayrılır.

a) Tam mutasarrıf kelimeler: Kendisinden mâzinin bütün kipleri, müzâri ve emir gibi başka kipler türeyen fiiller.

عَلِمَ – يَعْلَمُ – اِعْلَمْ – عَالِمٌ – مَعْلُومٌ – لَمْ يَعْلَمْ – لَنْ يَعْلَمَ

Görüldüğü gibi عَلِمَ *"Bildi"* fiilinden bütün kipler türetilir.

حَفِظَ (يَحْفَظُ- اِحْفَظْ- حَافِظٌ- مَحْفُوظٌ) *Korudu; ezberledi.*

اِنْطَلَقَ (يَنْطَلِقُ- اِنْطَلِقْ- مُنْطَلِقٌ...) *Serbest oldu, hür oldu.*

لَحِقَ (يَلْحَقُ - اِلْحَقْ- لاَحِقٌ) *Yetişti, ulaştı.*

لَبِسَ (يَلْبَسُ -اِلْبَسْ - لاَبِسٌ- مَلْبُوسٌ) *Giydi.*

كَتَبَ (يَكْتُبُ - اُكْتُبْ كَاتِبٌ - مَكْتُوبٌ) *Yazdı.*

İsimlerde ise; müfred, tesniye, cem', tasgîr ve ism-i mensûbu yapılan kelimeler: جَبَلٌ (جَبَلاَنِ - جِبَالٌ- جُبَيْلٌ- جَبَلِيٌّ) *Dağ*, gibi.

Mutasarrıf kelimelerin cümlede kullanılışına misâl:

اِحْتَفَلَ الطُّلاَّبُ اِحْتِفَالاً رَائِعًا بِعِيدِ الْمُعَلِّمِ. *Öğrenciler, öğretmen(ler) bayramını (gününü) güzelce kutladılar.*

b) Noksan mutasarrıf kelimeler: Mâzileri, müzârileri veya emir kiplerinin tamamı kullanılmayan fiiller.

* Sadece mâzî ve müzâri'i kullanılan fiiller:

مَا زَالَ (مَا يَزَالُ) *Halâ, devam ediyor.*

مَا بَرِحَ (مَا يَبْرَحُ) *Halâ, devam ediyor.*

كَادَ (يَكَادُ) *Neredeyse...* أَوْشَكَ (يُوشِكُ) *Neredeyse...*

*Sadece müzâri ve emri kullanılan fiiller:

يَدَعُ (دَعْ) *Terkediyor (terket!).*

يَذَرُ (ذَرْ) *Terkediyor (terket!)*, gibi.

Müzâf (اَلْمُضَافُ) : İzâfet eden, tamlanan. İsim tamlamasının birinci ismi: بَابُ الْبَيْتِ. *Evin kapısı.* Bu misalde بَاب *"Kapı"* kelimesi, tamlanandır.

وَلِبَاسُ التَّقْوَى ذلِكَ خَيْرٌ. *" Takvâ elbisesine gelince, o daha hayırlıdır."* (el-A'râf, 7/26).

وَ إِذَا صُرِفَتْ أَبْصَارُهُمْ تِلْقَاءَ أَصْحَابِ النَّارِ. *"Gözleri cehennem ehli tarafına döndürülünce..."* (el-A'râf, 7/47)

تِلْكَ آيَاتُ الْكِتَابِ الْحَكِيمِ. *"İşte bunlar, hikmet dolu kitabın ayetleridir."* (Yunus, 10/1) Bu misallerde sırasıyla لِبَاس – أَبْصَار – أَصْحَاب – تِلْقَاء – ve آيَاتُ kelimeleri müzâftır.

حُسْنُ الْكَلَامِ بِحُسْنِ الْعَمَلِ. *Sözün güzelliği, amelin (işin) güzelliği iledir.* Bu misalde, iki حُسْن kelimesi de müzâftır.

قَائِدُ الطَّائِرَةِ. *Uçağın pilotu.* مِحْرَاثُ الْفَلَّاحِ. *Çiftçinin sapanı.*

شَجَرُ التُّفَّاحِ. *Elma ağacı.* شَهْرُ الْمُحَرَّمِ. *Muharrem ayı.*

(Ayrıca bak. izâfet).

Müzâfün ileyh (الْمُضَافُ إِلَيْهِ) : Tamlayan. İsim tamlamasının ikinci ismi. Her zaman mecrur olur: مُعَلِّمُ الصَّفِّ. *Sınıfın hocası.* Bu misalde الصَّفِّ kelimesi, tamlayandır.

غُلَامُ زَيْدٍ. *Zeyd'in hizmetçisi.*

رَجَعَ جَيْشُ الْوَطَنِ مُنْتَصِرًا. *Vatan ordusu, muzaffer olarak geri döndü.* كِتَابُ عَلِيٍّ. *Ali'nin kitabı.*

إِنَّ عَذَابَ رَبِّكَ كَانَ مَحْذُورًا. *"Şüphesiz Rabbinin azabı, çok korkunçtur."* (el-İsrâ, 17/57)

إِنَّهُ حَسَنُ الْخُلُقِ. *Şüphesiz ki o ahlakı güzel olandır.*

حُبُّ الْوَطَنِ مِنَ الإِيمَانِ. *Vatan sevgisi, imandandır.*

أُسْلُوبُ الْكَاتِبِ مَتِينٌ. *Yazarın üslubu sağlamdır.*

يَدُ اللَّهِ مَعَ الْجَمَاعَةِ. *Allah'ın kuvveti, cemaatle beraberdir.*

el-Müzahlaka (الْمُزَحْلَقَةُ) : Te'kid etmek için إِنَّ "inne"nin haberinin başına getirilen (لَ)"lâm" harfi:

إِنَّ اللَّهَ لَقَادِرٌ. *Şüphesiz ki Allah'ın her şeye gücü yeter.* Bu misaldeki لَقَادِرٌ ibaresinin başındaki "lâm", *"lâm-ı muzahlaka"* dır.

إِنَّ رَبَّكَ لَبِالْمِرْصَادِ. *"Şüphesiz Rabbin, her an gözetlemededir."* *(el-Fecr, 89/14)*

إِنَّ الْحَقَّ لَمَنْصُورٌ. *Şüphesiz ki hak, desteklenendir.*

Veya cümleyi pekiştirmek için, isim veya fiil cümlelerinin başına gelir.

لأَنْتَ ذَكِيٌّ وَ مَحْبُوبٌ. *Şüphesiz sen akıllı ve sevimlisin.*

إِنَّ لَكَ لَخُلُقًا عَظِيمًا. *Şüphesiz ki senin yüce bir ahlakın vardır.*

إِنَّ فِي السَّمَاءِ لَخَبَرًا. *Şüphesiz ki gökte haber (vahiy) vardır.*

لأُكْرِمَنَّ الضَّيْفَ. *Ben misafire mutlaka ikramda bulunacağım.*

لَتَنْهَضُ الأُمَّةُ. *Ümmet, mutlaka kalkınır.*

لَبِئْسَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ. *"Bu yaptıkları ne kötü şeydir!"* *(el-Mâide, 5/62)*

لَقَدْ كَانَ فِي يُوسُفَ وَ إِخْوَتِهِ آيَاتٌ لِلسَّائِلِينَ. *"Andolsun Yusuf ve kardeşlerinin kıssasında soranlar için bir çok ibretler*

vardır." (*Yusuf*, 12/7)

Müzâri' fiil (الفِعْلُ المُضَارِعُ) : Duruma göre; şimdiki zaman, geniş zaman ve gelecek zaman ifâde eden fiil. Mâzî fiilin başına dört müzâra'at harfinden biri getirilerek yapılır. Bu harfler, (أَتَيْنَ) veya (نَأْتِي) kelimelerindeki harflerdir.

*(أ) "Hemze" harfi, birinci şahıs kipini yapmak için kullanılır: أَنَا أَدْرُسُ. *Ben okuyorum.* أَشْرَبُ. *İçiyorum.* أَفْهَمُ. *Anlıyorum,* gibi.

*(ي) "Yâ" harfi, gâib (üçüncü şahıs) kiplerini yapmak için kullanılır: هُوَ يَدْرُسُ. *O okuyor.* يَشْرَبُ. *İçiyor.* يَفْهَمُ. *Anlıyor.* هُوَ يَكْتُبُ وَاجِبَهُ. *O ödevini yazıyor.* هُمَا يَجْتَهِدَانِ. *O ikisi çalışıyor.* هُمْ يُسَافِرُونَ. *Onlar, yolculuğa çıkıyorlar,* gibi.

Ayrıca üçüncü şahıs cem-i müennes kipini yapmak için kullanılır: هُنَّ يَكْتُبْنَ. *O bayanlar yazıyorlar.*

*(ت) "Ta" harfi, (gaibe) üçüncü şahıs müfret ve tesniye müennes ve muhatap (ikinci şahıs) kiplerini yapmak için kullanılır:

هِيَ تَدْرُسُ. *O bayan okuyor.* هِيَ تَشْرَبُ. *O bayan içiyor.* هِيَ تَفْهَمُ. *O bayan anlıyor.* أَنْتَ تَدْرُسُ. *Sen okuyorsun.* أَنْتُمْ تَدْرُسُونَ. *Siz okuyorsunuz,* gibi.

*(ن) "Nûn" harfi, birinci şahıs tesniye ve cem'i kiplerini

yapmak için kullanır:

نَحْنُ نَشْرَبُ. *Biz içiyoruz.* نَحْنُ نَدْرُسُ. *Biz okuyoruz.*

الآنَ نَكْتُبُ. *Şimdi yazıyoruz,* gibi.

Müzâri fiilin başına tekid lâmı geldiğinde şimdiki zamana delalet eder:

قَالَ إِنِّي لَيَحْزُنُنِي أَنْ تَذْهَبُوا بِهِ. *"Babaları dedi ki:" Onu götürmeniz gerçekten beni üzüyor."* (Yusuf, 12/13)

Müzâri fiilin başına olumsuzluk edatı مَا geldiğinde veya لَيْسَ ye haber olduğunda şimdiki zamana delalet eder:

وَمَا تَدْرِي نَفْسٌ مَاذَا تَكْسِبُ غَدًا وَمَا تَدْرِي نَفْسٌ بِأَيِّ أَرْضٍ تَمُوتُ. *"Hiçbir kimse, yarın ne kazanacağını bilmiyor. Hiç bir kimse nerede öleceğini bilmiyor."* (Lokman, 31/34)

لَيْسَ يَنْهَضُ عَادِلٌ لِعَمَلِهِ. *Adil, işi için kalkmıyor.*

Müzâri fiili, başlangıç manasına gelen fiillerin haberi olduğunda şimdiki zamana delalet eder:

طَفِقَ الْمَطَرُ يَهْطُلُ. *Yağmur, yağmaya başladı.*

Müzâri fiilin başına إِنْ – أَنْ – لَنْ – سَوْفَ – س – هَلْ edatlarından biri geldiğinde veya sonuna tekid nunları bitiştiğinde gelecek zamana delalet eder:

هَلْ تَزُورُنِي؟ *Beni ziyaret edecek misin?*

لَنْ تَنَالُوا الْبِرَّ حَتَّى تُنْفِقُوا مِمَّا تُحِبُّونَ. *"Sevdiğiniz şeylerden Allah için harcamadıkça asla iyiliğe erişemiyeceksiniz."* (Âl-i İmrân,

سَيَصْلَى نَارًا ذَاتَ لَهَبٍ. 3/92) *" (O) alevli bir ateşe girecektir."* (*Mesed.* 111/3) سَأَزُورُكَ. *Seni ziyaret edeceğim.*

سَوْفَ أَزُورُكَ. *İleride seni ziyaret edeceğim.*

وَيَقُولُ الإِنْسَانُ أَئِذَا مَا مِتُّ لَسَوْفَ أُخْرَجُ حَيًّا. *"(Kafir) insan der ki: "Ben öldükten sonra mı diri olarak (kabrimden) çıkarılacağım?"* (*Meryem*, 19/66)

لَنْ أُرْسِلَهُ مَعَكُمْ حَتَّى تُؤْتُونِ مَوْثِقًا مِنَ اللَّهِ. *"Siz, onu bana kesinlikle getireceğinize dair söz vermedikçe, onu asla sizinle gön-dermeyeceğim."* (*Yusuf*, 12/66)

وَمَا مَنَعَنَا أَنْ نُرْسِلَ بِالآيَاتِ. *"Onlara (kâfirlere) mucizeler göndermeyişimizin tek sebebi..."* (*el-İsrâ*, 17/59)

وَأَنْ تَصُومُوا خَيْرٌ لَكُمْ. *"Oruç tutmanız, sizin için daha hayırlıdır."* (*el-Bakara*, 2/184)

يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لاَ تَسْأَلُوا عَنْ أَشْيَاءَ إِنْ تُبْدَ لَكُمْ تَسُؤْكُمْ وَ إِنْ تَسْأَلُوا عَنْهَا حِينَ يُنَزَّلُ الْقُرْآنُ تُبْدَ لَكُمْ. *"Ey iman edenler! Size açıklandığı zaman hoşunuza gitmiyecek olan şeylerden sormayın. Eğer onları Kur'ân indirilirken sorarsanız size açıklanır."* (*el-Mâide*, 5/101) وَإِنْ يَتَفَرَّقَا يُغْنِ اللَّهُ كُلاًّ مِنْ سَعَتِهِ. *"Eğer eşler birbirinden ayrılacak olurlarsa, Allah kendi rahmetinden her birini zengin eder."* (*en-Nisâ*, 4/130)

Mâzisi üç, beş, ve altı harf olan fiillerin müzârisinde müzâraat harfi fethalı gelir: يَعْلَمُ. (عَلِمَ) *Bilir, biliyor.*

يَكْتُبُ. (كَتَبَ) *Yazıyor.* يَجْتَمِعُ. (اِجْتَمَعَ) *Toplanıyor.*

يَجْتَهِدُ (اِجْتَهَدَ) *Çalışır, çalışıyor.*

يَسْتَغْفِرُ (اِسْتَغْفَرَ) *Mağfiret diliyor.*

Mâzisi dört harfli olan dört babın müzâra'at harfi zammeli olur: يُكْرِمُ (أَكْرَمَ) *İkramda bulunuyor.* يُفَرِّحُ (فَرَّحَ) *Sevindiriyor..*

يُدَحْرِجُ (دَحْرَجَ) *Yuvarlıyor.* يُقَاتِلُ (قَاتَلَ) *Savaşıyor.*

Müzâri fillin başına لَمْ veya لَمَّا cezm edatları geldiğinde, olumsuz mâzî manasına gelir: لَمْ يَلِدْ وَ لَمْ يُولَدْ. *"O doğurmadı (baba olmadı) ve doğurulmamıştır. (İhlâs, 112/3).* لَمَّا يَجْتَهِدْ. *Henüz (o) çalışmadı.*

Müzâri fiili, mu'rebdir. Ancak müzâri fiilin sonuna cem-i müennes nunu bitiştiğinde sükûn üzerine, tekid nunları doğrudan bitiştiğinde feth üzerine mebnî olur:

يَسْمَعْنَ. *(O bayanlar) duyuyorlar.* يَكْتُبْنَ. *(O bayanlar) yazıyor.*

لاَ تَخَافَنَّ إِلاَّ نَفْسَكَ. *Yalnız kendi nefsinden kork!*

وَالْمُطَلَّقَاتُ يَتَرَبَّصْنَ بِأَنْفُسِهِنَّ ثَلاَثَةَ قُرُوءٍ. *"Boşanmış kadınlar, kendi başlarına üç aybaşı hali süresi iddet beklerler." (el-Bakara, 2/228)*

إِنَّ الْحَسَنَاتِ يُذْهِبْنَ السَّيِّئَاتِ. *"Şüphesiz ki iyilikler, kötülükleri (günahları) yok eder." (Hûd, 11/114)*

Sonunda illet harfi bulunan müzâri fiillerinin irabı; ref' halinde takdîrîdir. Nasb halinde ise, sonu elif olanlar takdirî olur. Cezim halinde ise müfred kiplerde ve birinci çoğul şahıs için kullanılan kipte illet harfinin hazfi iledir. "Ef'âl-i hamse"nin

i'râbı ise, ref' halinde fiilin sonundaki nûnların sübûtü ile; nasb ve cezim hallerinde ise, nûnların hazfedilmesi ile olur:

يَخْشَى (خَشِيَ) *Korkuyor.* يَرْضَى (رَضِيَ) *Razı oluyor.*

يَرْمِي (رَمَى) *(Ok v.s) atıyor.* يَدْعُو (دَعَا) *Duâ ediyor, çağırıyor.*

إِنَّمَا يَخْشَى اللَّهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ *"Kulları içinde Allah'tan ancak âlimler hakkıyla korkar."* (el-Fâtır, 35/28)

الْعَالِمُ يَسْمُو وَ يَرْتَقِي *Alim yücelir ve yükselir.*

*Müzâri fiilinin alâmetleri şunlardır: Önüne nasb ve cezim edatları veya س ve سَوْفَ gelebilir:

لَمْ أُقَصِّرْ فِي وَاجِبِي *Ödevimde kusurlu davranmadım.*

وَلَنْ أَتَكَاسَلَ *Ve asla tembellik etmeyeceğim.* Şâir şöyle demiş:

سَيَكْثُرُ الْمَالُ يَوْمًا بَعْدَ قِلَّتِهِ * وَ يَكْتَسِي الْعُودُ بَعْدَ الْيُبْسِ بِالْوَرَقِ *Az olmasından sonra bir gün mal çoğalacak. Kuruduktan sonra dal yapraklanacak.*

يَكْتُبُ *Yazıyor"* müzârî merfû' fiilinin çekim cetveli:

Cem' :	**Tesniye :**	**Müfred :**
يَكْتُبُونَ	يَكْتُبَانِ	يَكْتُبُ (Gâib müzekker)
يَكْتُبْنَ	تَكْتُبَانِ	تَكْتُبُ (Gâibe müennes)
تَكْتُبُونَ	تَكْتُبَانِ	تَكْتُبُ (Muhatap müzekker)
تَكْتُبْنَ	تَكْتُبَانِ	تَكْتُبِينَ (Muhataba müennes)
نَكْتُبُ	نَكْتُبُ	أَكْتُبُ (Mütekellim/müşterek)

Müzekker (الْمُذَكَّرُ) : Erkek veya gramer bakımından

erkek olarak kabul edilen varlık:

الرَّجُلُ *Adam,* مُحَمَّدٌ *Muhammed,* قَمَرٌ *Ay.*

Müzekker iki kısma ayrılır:

a)Hakikî müzekker: İnsan veya hayvanlardan müzekkere delalet eden isim: دِيكٌ *Horoz.* أَسَدٌ *Arslan.* جَمَلٌ *Deve.* ثَوْرٌ *Öküz.* صَبِيٌّ *Çocuk.* سَلِيمٌ *Selim.*

b) Mecâzî müzekker: Dil açısından müzekker olarak kabul edilen kelime: قَلَمٌ *Kalem.* قَمَرٌ *Ay.* بَحْرٌ *Deniz.* جَبَلٌ *Dağ.* بَابٌ *Kapı.* ثَوْبٌ *Elbise.* حَجَرٌ *Taş.* لَيْلٌ *Gece.* نَهْرٌ *Nehir* نَهَارٌ *Gündüz,* gibi.

Bazı isimler, hem müzekker, hem müennes kabul edilebilir: Bunlardan bazıları şunlardır: إِبِطٌ *Koltuk altı.* إِزَارٌ *Etek.* حَالٌ *Durum,* gibi. (Ayrıca Bk. *Mevsûatü'n-nahiv,* s. 620. v.d) *eş-Şâmil,* s. 825; *Mu'cemu'l-kavâidi'l-arabiyye,* 2/134-135).

el-Müzmar (الْمُضْمَرُ) : Zamir; birinci, ikinci ve üçüncü şahıs için vazedilen ve isim yerine kullanılan kelime. Veya iştiğâlde hazfedildiği halde, cümlede varsayılan fiil:

Müfred :	**Tesniye :**	**Cem' :**
هُوَ *O,*	هُمَا *O ikisi,*	هُمْ *Onlar,*
هِيَ *O (bayan),*	هُمَا *O iki bayan,*	هُنَّ *O bayanlar,*
أَنْتَ *Sen,*	أَنْتُمَا *Siz ikiniz,*	أَنْتُمْ *Siz,*
أَنْتَ *Sen (bayan),*	أَنْتُمَا *Siz ikiniz (bayan),*	أَنْتُمْ *Siz bayanlar.*

أُطْلُبْ وَلاَ تَضْجَرْ مِنْ مَطْلَبٍ * فَآفَةُ الطَّالِبِ أَنْ يَضْجَرَا

İste (araştır) ve herhangi bir istekte usanma! Çünkü isteyenin âfeti usanmasıdır. Bu şiirde اُطْلُبْ ve تَضْجَرْ fiillerinde أَنْتَ zamiri müstetirdir.

Bazen iştiğâlde olduğu gibi, fiil hazfedilir ve gizli olduğu varsayılır:

الْمُعَلِّمَ احْتَرِمْهُ. *Öğretmene gelince ona saygı göster.* Bu cümlenin aslı, احْتَرِمِ الْمُعَلِّمَ احْتَرِمْهُ şeklindedir.

وَإِنْ أَحَدٌ مِنَ الْمُشْرِكِينَ اسْتَجَارَكَ فَأَجِرْهُ. *"Eğer müşriklerden biri sana sığınırsa ona eman ver."* (et-Tevbe, 9/6) Bu cümlenin aslı, وَإِنْ اسْتَجَارَكَ أَحَدٌ.... şeklindedir.

إِذَا السَّمَاءُ انْشَقَّتْ. *"Gök yarıldığı zaman."* (el-İnşikâk, 84/1) Bu ibarenin aslı, إِذَا انْشَقَتِ السَّمَاءُ انْشَقَتْ. şeklindedir.

(Ayrıca bk. Zamir ve el-İştiğal maddeleri)

— N —

en-Nahv (النَّحْوُ) : Nahiv. Cümlede kullanıldıktan sonra kelimenin sonunun i'râb ve mebnîlik açısından inceleyen ilim. Sentaks.

Nâib-i fâil (نَائِبُ الْفَاعِلِ) : Sözde fâil (özne), hazfedilen fâilin yerine geçen kelime. Nâib-i fâil, fâil hazfedildikten sonra onun yerini alan ve merfu olan bir isimdir. Fâil için gerekli olan bütün şartların nâib-i fâilde bulunması lazımdır. Meselâ: Nâib-i fâil, merfû' olur. Nâib-i fâil, müennes olduğunda, fiili müennes yapılır. Nâib-i fâil, zâhir (açık) bir isim ise, tesniye ve cemi olduğunda, fiili müfred şeklinde kalır.

Nâib-i fâil, çeşitli şeylerden yapılır:

a) Açık bir isimden yapılır:

هُزِمَ العَدُوُّ. *Düşman yenildi.* أُكْرِمَ المُجْتَهِدُ. *Çalışkana ikramda bulunuldu.* سُرِقَ الْمَتَاعُ. *Ticaret eşyası çalındı.*

كُوفِئَ المُجْتَهِدُ. *Çalışkan ödüllendirildi.* دُقَّ الْجَرَسُ. *Zil çalındı.*

فُتِحَ الْبَابُ. *Kapı açıldı.* كُسِرَ الزُّجَاجُ. *Cam kırıldı.*

نُظِّفَ الْمَلْعَبُ. *Oyun sahası temizlendi.* خُلِقَ الإِنْسَانُ. *İnsan, yaratıldı.* رُكِبَتِ الدَّرَّاجَةُ. *Bisiklete binildi.*

رُكِبَتِ السَّيَّارَةُ. *Otomobile binildi.* تُعُلِّمَتْ السِّبَاحَةُ. *Yüzme öğrenildi.* صِينَت الكُتُبُ. *Kitaplar korundu.*

قُطِفَ التُّفَّاحُ. *Elma koparıldı.* أُكْرِمَ الْعُلَمَاءُ. *Âlimlere ikramda bulunuldu.* سُوعِدَ الفُقَرَاءُ. *Fakirlere yardım edildi.*

عُولِجَ المَرِيضُ. *Hasta, tedavi edildi.* ذُبِحَ الخَرُوفُ. *Koç, kesildi.*

يُحْصَدُ القَمْحُ. *Buğday biçilir.* تُزَارُ المَكْتَبَاتُ. *Kütüphaneler, ziyaret edilir.* يُعَاقَبُ المُجْرِمُونَ. *Suçlular cezalandırılır.*

يُقْطَفُ الْعِنَبُ. *Üzüm koparılır.* يُعَالَجُ الْمَرْضَى. *Hastalar tedavi edilir.* يُشْرَحُ الدَّرْسُ. *Ders açıklanır.*

يُحْمَلُ الصُّنْدُوقُ. *Sandık taşınıyor.*

يُرْسَمُ الْمَنْظَرُ. *Manzaranın resmi yapılır.*

يُشْرَبُ الْحَلِيبُ. *Süt içilir*, gibi.

b) Zamir olabilir:

أُكْرِمْتُ. *Bana ikram edildi.* جُرِحْتُ فِي الْمَعْرَكَةِ. *Savaşta yaralandım.* الضَّيْفُ أُكْرِمَ. *Misafire ikram edildi.*

Bu misalde gizli bir zamir olan (هُوَ) nâib-i fâildir.

c) İsm-i işâret olabilir: شُوهِدَ هَذَا الْمَنْظَرُ. *Bu manzara görüldü.*

ç) İsm-i mevsûl olabilir: كُوفِئَ الَّذِي نَجَحَ. *Başaran ödüllendirildi.*

d) Câr ve mecrûr olabilir: Nâib-i fâil, câr ve mecrûr olduğunda fiil daima müzekker olur: سُقِطَ فِي أَيْدِيهِمْ. *Pişman oldular.* مُرَّ بِالْبُنْيَانِ. *Binalara, uğrandı.*

مُرَّ بِالْمَدِينَةِ. *Şehre uğrandı.*

e) Zarf olabilir: صِيمَ رَمَضَانُ. *Ramazanda oruc tutuldu.*

f) Mef'ûlü mutlak, olabilir:

فَإِذَا نُفِخَ فِي الصُّورِ نَفْخَةٌ وَاحِدَةٌ. *"Sura bir defa üfürüldüğünde."* (*el-Hakke*, 69/13)

g) Müevvel masdar olabilir: يُرَادُ أَنْ تَجْتَهِدَ. *Çalışman istenir.* يُحْمَدُ أَنْ تَجْتَهِدُوا. *Çalışmanız övülür.* Bu cümlenin aslı (يُحْمَدُ اجْتِهَادُكُمْ) şeklindedir.

Birden fazla mef'ûl alan fiillerin birinci mef'ûlü, nâib-i fâil olur. Mesela: أَعْطَى الْغَنِيُّ الْفَقِيرَ مِلْيُونًا. *Zengin, fakire bir milyon verdi.* أُعْطِيَ الْفَقِيرُ مِلْيُونًا. *Fakire, bir milyon verildi.* أُعْلِمَتُ الْمُشْرِكَ اللَّهَ وَاحِدًا. *Müşrike, Allah'ın bir olduğunu*

أُعْلِمَ الْمُشْرِكُ اللَّهَ وَاحِدًا. *Müşrike, Allah'ın bir olduğu bildirildi.* *bildirdim.*

كَسَا الْمُحْسِنُ الفَقِيرَ ثَوْبًا. *İyiliksever, fakire bir elbise giydirdi.*

كُسِيَ الفَقِيرُ ثَوْبًا. *Fakire, bir elbise giydirildi.*

مَنَحَ الْمُعَلِّمُ التِّلْمِيذَ جَائِزَةً. *Öğretmen, öğrenciye bir ödül verdi.*

مُنِحَ التِّلْمِيذُ جَائِزَةً. *Öğrenciye, bir ödül verildi,* gibi.

* Nâib-i fâil ile ilgili karışık misaller:

يُجْمَعُ المَالُ لِلإِنْفَاقِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ. *Mal, Allah yolunda harcanmak için toplanır.*

يُصْنَعُ الصَّابُونُ مِنَ الزَّيْتِ. *Sabun, yağdan yapılır.*

يُسمَعُ صَوتُ المُؤَذِّنِ مِن بَعِيدٍ. *Müezzinin sesi, uzaktan duyulur.*

يُشْتَرَطُ تَعْلِيمُ البَنِينَ والبَنَاتِ. *Erkek ve kız çocukları eğitmek ve öğretmek gerekir.*

... وَغِيضَ المَاءُ وقُضِيَ الأَمْرُ .... *"Su çekildi, iş bitirildi."* (Hud. 11/44)

خُلِقَ الإِنْسَانُ مِنْ عَجَلٍ .... *"İnsan aceleci (bir tabiatta) yaratılmıştır."* (el-Enbiyâ, 21/37)

وَقِيلَ بُعْدًا لِلْقَوْمِ الظَّالِمِينَ. *"Ve, O, zalimler topluluğu yok olsun" denildi."* (Hud, 11/44)

وَسِيقَ الَّذِينَ كَفَرُوا إِلَى جَهَنَّمَ زُمَرًا .... *"Kafirler, bölük bölük cehenneme sürülür."* (ez-Zümer, 39/71)

وَلاَ يُقْبَلُ مِنْهَا شَفَاعَةٌ. *"Hiç kimseden (Allah izin vermedikçe) şefaat kabul olunmaz."* (el-Bakara, 2/48)

فَأَمَّا مَنْ أُوتِيَ كِتَابَهُ بِيَمِينِهِ فَسَوْفَ يُحَاسَبُ حِسَابًا يَسِيرًا. *"Kitabı sağ elinden verilene gelince, o kolay bir hesapla sorguya çekilecek."* (el-İnşikak, 84/7-8)

إِذَا زُلْزِلَتِ الأَرْضُ زِلْزَالَهَا. *"Yerküre, kendisine has sarsıntısıyla sallandığı vakit."* (ez-Zilzâl, 99/1) (Ayrıca bk. Mechul fiil).

Nâkıs Fiil (الفِعْلُ النَّاقِصُ) : Sonunda illet harfi bulunan fiil: غَزَا (يَغْزُو- غَزْوًا). *Savaştı.*

رَضِيَ (يَرْضَى- رِضَاءً). *Razı oldu.*

دَعَا (يَدْعُو- دَعْوَةً / دُعَاءً). *Duâ etti; çağırdı.*

سَمَا (يَسْمُو- سُمُوًّا). *Yüceldi..*(قَضَى (يَقْضِي- قَضَاءً) *Hükmetti.*

رَمَى (يَرْمِي - رَمْيًا). *(Ok vs.) attı.*

أَعْطَى (يُعْطِي- إِعْطَاءً). *Verdi.*

Mâzî nâkıs fiillerin sonundaki illet harfi, genellikle elife dönüşür: غَزَا =غَزَوَ *Savaştı.* رَمَى =رَمَيَ *(Ok v.s.) attı.* Ancak dördüncü ve beşinci baptan olan nâkıs mâzî fiillerin sonundaki illet harfi olduğu gibi kalır: رَضِيَ *Razı oldu.*

سَرُوَ *Asil ve şerefli oldu,* gibi.

Mâzî nâkıs fiilin sonuna cem–i müzekker vâvı veya müenneslik (ت) tâ'sı bitiştiğinde (dördüncü ve beşinci baplar harıç), sonundaki illet harfi hazfedilir:

غَزَوْا *O erkekler, savaştı.* غَزَتْ *O bayan, savaştı.*

غَزَتَا *O iki bayan, savaştı.* رَضِيَتْ *O bayan razı oldu.*

سَرُوَتْ *O bayan asîl oldu.*

Mâzi nâkıs fiilin sonuna diğer zamirler bitiştiğinde sonundaki illet harfi açığa çıkar: غَزَوْنَ *O bayanlar savaştı.* غَزَوْتُ *Ben savaştım.* رَمَيْنَا *Biz (ok v.s.) attık.* رَضِيتُ *Ben razı oldum.*

Muzâri merfu nâkıs fiillerin i'râbı takdiridir:

يَدْعُو *O duâ ediyor.* يَرْمِي *O (ok vs.) atıyor.* يَرْضَى *Razı oluyor.* Bu üç fiil ve benzerleri takdîren merfû'durlar.

Muzâri merfu nâkıs fiillerin sonuna cem'-i müzekker "vâv"ı veya müennes muhataba "yâ"sı bitiştiğinde, bu fiillerin lâmu'l-fiili hazfedilir: .العُلَمَاءُ يَخْشَوْنَ اللَّهَ *Alimler, Allah'tan korkarlar.* Bu misaldeki يَخْشَوْنَ filinin aslı يَخْشَيُونَ şeklindedir.

.الرِّجَالُ يَغْزُونَ وَ يَرْمُونَ *Erkekler, savaşıyorlar ve (ok v.s.) atıyorlar.* Bu cümledeki nâkıs fiillerin aslı يَغْزُوُونَ ve يَرْمِيُونَ şeklindedir.

.وَأَنْتِ يَا فَاطِمَةُ تَغْزِينَ وَ تَرْمِينَ *Ve sen ey Fatma! Savaşıyorsun ve (ok v.s.) atıyorsun.* Bu cümledeki nâkıs fiillerin aslı تَغْزُوِينَ ve تَرْمِيِينَ şeklindedir.

Tesniye elifi ve cem'-i müennes nûnu nâkıs fiillerin sonuna bitiştiğinde, bu fiillerin sonundan herhangi bir harf hazfedilmez: .أَنْتُمَا تَغْزُوَانِ *Siz ikiniz, savaşıyorsunuz.*

اَلنِّسَاءُ يَغْزُونَ. *Kadınlar, savaşıyorlar,* gibi.

Müzâri meczûmda, nâkıs fiillerin sonundaki illet harfi, müfred kiplerde, cezim alâmeti olarak hazfedilir:

لَمْ يَدْعُ. *O, duâ etmedi.* لَمْ تَرْمِ. *Sen (ok v.s.) atmadın.*

لَمْ يَرْضَ. *O, razı olmadı.*

Nâkıs fiillerin emr-i hazırlarında, müfred müzekker kipinin sonundaki illet harfi, mebnîlik alâmeti olarak hazfedilir:

اُغْزُ *Savaş!* اِرْمِ *At!* اِرْضَ *Razı ol!* gibi.

Nâkıs fiillerin ism-i fâillerinde, sondaki illet harfi ref' ve cer halinde hazfedilir: رَامٍ *(Ok v.s.) atan.* رَاضٍ *Razı olan.* دَاعٍ *Duâ eden.* مُعْطٍ *Veren,* gibi. Ancak nasb ve izâfet halinde veya elif-lâmlı olduğunda, ism-i fâilin sonundaki illet harfi hazfedilmez: اَلرَّامِي *Atıcı.* اَلغَازِي *Savaşan, gâzi.* اَلمُعْطِي *Veren.* مُفْتِي المَدِينَةِ. *Şehrin müftüsü.* رَأَيْتُ غَازِيًا. *Bir gaziyi gördüm,* gibi.

Nâkıs fiillerin üç harfli ism-i mefullerinde ise, sonundaki illet harfi vâv ise, iki vâv bir araya geldiği için birinci vâv ikincisinde idgam edilir: مَدْعُوٌّ =مَدْعُوٌ *Çağırılan.*

مَغْزُوٌّ =مَغْزُوٌ *Savaşılmış,* gibi.

Nâkıs fiillerin üç harfli ism-i mefullerinde ise, sonundaki illet harfi yâ ise, önce ism-i mefûl vâvı, yâ harfine dönüşür, iki yâ bir araya geldiği için idgam yapılır ve daha sonra yâ harfinde herhangi bir değişikliğin yapılmaması için, ondan önceki harfin harekesi kesreye çevirilir: مَرْمِيٌّ =مَرْمُيٌ =مَرْمُيْيٌ =مَرْمُوْيٌ) *Atılmış, atılan"* olur.

Mezîd nâkıs fiillerin ism-i mefullerinde, sonundaki illet harfi, elif-i maksûreye dönüştürülür: مُعْطًى *Verilmiş.* مُصْطَفًى *Seçilmiş,* gibi. (Ayrıca bk. Mu'tellu'l-lâm)

Nâkıs fiiller (الأَفْعَالُ النَّاقِصَةُ) : İsim cümlesinin önüne gelen ve merfû'llarıyla yetinmeyen mübtedâyı ref' eden ve haberi nasb eden şu fiillerdir: (كَانَ – صَارَ – أَصْبَحَ – أَضْحَى – ظَلَّ – أَمْسَى – بَاتَ – مَا زَالَ – مَا بَرِحَ – مَا انْفَكَّ – مَا دَامَ – لَيْسَ)

Misaller:

كَانَ زَيْدٌ قَائِمًا. *Zeyd, ayakta idi.*

كَانَ الزَّيْدَانِ قَائِمَيْنِ. *İki Zeyd, ayakta idiler.*

كَانَ الزَّيْدُونَ قَائِمِينَ. *Zeydler, ayakta idiler.*

كَانَ زَيْدٌ أَخَاكَ. *Zeyd, senin kardeşindir.*

كَانَ أَخُوكَ زَيْدًا. *Senin kardeşin Zeyd'dir.*

كَانَ الْبَرْدُ قَارِسًا. *Soğuk kesici (şiddetli) idi. (Veya hava çok soğuktu).*

وَمَا كَانَ رَبُّكَ نَسِيًّا. *"Senin Rabbin, asla unutkan değildir."* (*Meryem*, 19/64)

أَصْبَحَ عَبْدُ اللَّهِ مَرِيضًا. *Abdullah, sabahleyin hastalandı.*

أَمْسَى أَبُوكَ سَائِرًا. *Baban, akşam yürüdü.*

مَا انْفَكَّ عَبْدُ اللَّهِ مُنْطَلِقًا. *Abdullah, halâ serbesttir.*

لَيْسَ بَكْرٌ عَالِمًا. *Bekir, âlim değildir.*

لَيْسَ التِّلْمِيذُ مُجْتَهِدًا. *Öğrenci, çalışkan değildir.*

Mübtedâya haber olan her şey, bu fiillerin haberi olabilir. Yâni bu fiillerin haberi, müfred isim, isim cümlesi, fiil cümlesi, câr ve mecrûr veya zarf olarak gelebilir:

كَانَ زَيْدٌ قَامَ. *Zeyd, ayağa kalkmıştı.*

كَانَ الزَّيْدَانِ قَامَا. *İki Zeyd, ayağa kalkmışlardı.*

كَانَ الزَّيْدُونَ قَامُوا. *Zeydler, ayağa kalkmışlardı.*

كَانَ زَيْدٌ يَخْرُجُ. *Zeyd, çıkıyordu.*

كَانَ الزَّيْدَانِ يَخْرُجَانِ. *İki Zeyd, çıkıyorlardı.*

كَانَ الزَّيْدُونِ يَخْرُجُونَ. *Zeydler, çıkıyorlardı.*

كَانَ زَيْدٌ أَبُوهُ مُنْطَلِقٌ. *Zeyd, babası serbest olandır.*

كَانَ الزَّيْدَانِ أَبَوَاهُمَا مُنْطَلِقَانِ. *İki Zeyd, babaları serbest bırakılanlar idi.*

كَانَ الزَّيْدُونَ اٰبَاؤُهُمْ مُنْطَلِقُونَ. *Zeydler, babaları serbest bırakılanlar idi.*

كَانَ أَخُوكَ فِي الدَّارِ. *Kardeşin, evde idi.*

كَانَ مُحَمَّدٌ عِنْدَكَ. *Muhammed, senin yanındaydı.*

وَكَانَ الشَّيْطَانُ لِلإِنْسَانِ خَذُولاً. *" Zaten şeytân, (belâ anında) insanı yapayalnız ve yardımcısız bırakır." (el-Furkân, 25/29).*

Ayrıca bu fiillerin, isimlerinin haberlerinden önce gelmesi câizdir: وَكَانَ حَقًّا عَلَيْنَا نَصْرُ الْمُؤْمِنِينَ. *" Müminlere yardım etmek ise, üzerimize bir hak olmuştur." (er-Rûm, 30/47).*

كَانَ فِي الدَّارِ زَيْدٌ. *Evde, Zeyd vardı.*

كَانَ عِنْدَكَ عَمْرٌو. *Yanında, Amr vardı.*

لَيْسَ لِعَبْدِ اللَّهِ عُذْرٌ. *Abdullah'ın bir mazereti yoktur.*

Bu fiillerin, haberlerinin mef'ûlü bih gayr-ı sarihleri, isim ve haberlerinden önce gelebilir:

كَانَ فِي الدَّارِ زَيْدٌ جَالِسًا. *Zeyd, evde oturuyordu.* Bu misalde, فِي الدَّارِ ibaresi, جَالِسًا kelimesinin mef'ûlü fihidir.

كَانَ عِنْدَكَ عَبْدُ اللَّهِ مُقِيمًا. *Abdullah, senin yanında oturuyordu.* Bu misalde, عِنْدَكَ ibaresi, مُقِيمًا kelimesinin mef'ûlü fihidir.

Şayet nâkıs fiillerin isimlerinden sonra, o isimlerin bir parçası olan başka bir isim gelirse, şu durumlarda olabilir:

a) Bedel olabilir ve böylece nâkıs fiilin haberi nasbedilir:

كَانَ زَيْدٌ وَجْهُهُ حَسَنًا. *Zeyd, yüzü güzel idi (yakışıklı idi).*

b) Bu ikinci isim, mübtedâ olarak merfu kılınır ve ondan sonra gelen isim, onun haberi olur: كَانَ زَيْدٌ وَجْهُهُ حَسَنٌ. *Zeyd, onun yüzü güzeldir.*

كَانَ زَيْدٌ مَالُهُ كَثِيرٌ (كَثِيرًا). *Zeyd, onun malı çoktur.*

كَانَ عَبْدُ اللَّهِ عُذْرُهُ وَاضِحٌ (وَاضِحًا). *Abdullah, onun mazereti apaçıktır.*

Bazen (كَانَ) tamme olabilir. Yâni fâili ile yetinir.

وَإِنْ كَانَ ذُو عُسْرَةٍ فَنَظِرَةٌ إِلَى مَيْسَرَةٍ. *" Eğer (borçlu) darlık içinde ise, zengin oluncaya kadar ona mühlet vermek gerekir. (el-Bakara, 2/280).* Bu ibarede كَانَ fiili, حَضَرَ veya وَقَعَ *oldu"* manasınadır.

إِذَا كَانَ الشِّتَاءُ فَأَدْفِئُونِي * فَإِنَّ الشَّيْخَ يَهْدِمُهُ الشِّتَاءُ *Kış geldiğinde beni ısıtınız. Şüphesiz ki yaşlıyı, kış yıkar.*

Bazen de كَانَ zâid olur:

فَكَيْفَ إِذَا مَرَرْتَ بِدَارِ قَوْمٍ * وَجِيرَانٍ لَنَا كَانُوا كِرَامٍ *Sen bir kavmin ve asîl olan komşularımızın evine uğradığında nasıl olur?* Bu şiirde, كِرَام kelimesi, جِيرَان = *komşular*" kelimesinin sıfatıdır, كَانُوا ibaresi ise fazladır.

Bazen de كَانَ nin ismi, gizli bir zamiru'ş-şe'n (durumu açıklanan zamir) halinde gelir. Ondan sonra, kendisini açıklayan bir cümle gelir: كَانَ زَيْدٌ قَائِمٌ. *Durum şudur: Zeyd, ayaktadır.* Bu cümlenin aslı şöyledir: كَانَ الأَمْرُ زَيْدٌ قَائِمٌ.
(Ayrıca bk. Ef'âl-ı nâkısa maddesi.)

Nasb (النَّصْبُ): Mu'reb ismin veya müzâri fiilin fetha ile harekelenmesi veya fetha yerine geçen başka irâb alâmetlerini almasıdır. Bu da mef'ûller, hâl, temyîz, müstesnâ, kâne ve grubunun haberi إِنَّ ve grubunun ismi, "lâ en-nâfiye li'l-cinsin" ismi, müzâri mansûb gibi kelimelerde gerçekleşir:

Mef'ûlü bih: اِشْتَرَيْتُ قَلَمًا. *Bir kalem satın aldım.* رَأَيْتُ زَيْدًا. *Zeydi gördüm.* نَطْلُبُ الْمَعْرِفَةَ. *Biz bilgi arıyoruz.* الحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَنْزَلَ عَلَى عَبْدِهِ الْكِتَابَ. *"Hamd, sadece o Allah'a mahsustur ki, kuluna (Muhammed'e) kitabı indirdi."* (el-Kehf, 18/1).

وَاكْتُبْ لَنَا فِي هذِهِ الدُّنْيَا حَسَنَةً. *"Bize bu dünyada iyilik yaz."* (el-A'raf, 7/156)

Mef'ûlü bih+sıfat: اِشْتَرَيْتُ كُتُبًا كَثِيرَةً. *Çok sayıda kitap*

satın aldım.

Cem-i müzekkerin mef'ûlü bihe sıfat olması:

عَاشَرْنَا قَوْمًا مُهَذَّبِينَ. *Terbiyeli olan kavimle iyi geçindik.*

Mef'ûlü mutlak: جَلَسْتُ قُعُودًا. *İyice oturdum.*

قُمْتُ وُقُوفًا. *İyice ayağa kalktım.*

Mef'ûlü fîh: انْطَلَقْنَا صَبَاحًا. *Sabahleyin serbest bırakıldık.*

دَخَلَ الرَّجُلُ الدَّارَ. *Adam, eve girdi.*

اِسْتَيْقَظْتُ صَبَاحًا عَلَى زَقْزَقَةِ الْعَصَافِيرِ. *Sabah, kuşların ötüşüyle uyandım.*

Mef'ûlü li eclih: وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَشْتَرِي نَفْسَهُ ابْتِغَآءَ مَرْضَاةِ اللَّهِ. *"İnsanlardan bazısı da, Allah'ın rızasını kazanmak için kendisini fedâ eder."* (el-Bakara, 2/207)

Mef'ûlü me'ahu: سِرْتُ وَ اللَّيْلَ. *Gece boyunca yürüdüm.*

وَ لُبْسُ عَبَاءَةٍ وَتَقَرَّ عَيْنِي * أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْ لُبْسِ الشُّفُوفِ

Gözüm aydın olduğu halde, bir abayı giymem, bana göre şeffaf elbiseleri giymemden daha sevimlidir.

Müzâri mansûb fiil: أُرِيدُ أَنْ أَذْهَبَ. *Gitmek istiyorum.*

اِسْتَقِمْ لِكَيْ تُفْلِحَ. *Kurtuluşa ermen için dosdoğru ol!*

لَنْ يَأْتِيَ الْمُعَلِّمُ. *Öğretmen asla gelmeyecek.*

الْمُعَلِّمُونَ لَنْ يَحْضُرُوا الْيَوْمَ. *Öğretmenler, bugün asla gelmeyecekler.*

سِرْ حَتَّى تَبْلُغَ الْجَبَلَ. *Dağa kavuşuncaya kadar yürü!*

لَنْ يَذْهَبَ عَلِيٌّ إِلَى إِيزْمِير. *Ali İzmir'e asla gitmeyecektir.*

لَنْ يَنْجَحَ الْكَسْلاَنُ. *Tembel, asla başarılı olmayacak.*

وَالرَّسُولُ يَدْعُوكُمْ لِتُؤْمِنُوا بِرَبِّكُمْ. "*Peygamber, sizi Rabbinize iman etmeye dâvet ettiği halde ..*" *(el-Hadid, 57/8)*

Bir şâir şöyle demiş:

لاَ تَنْهَ عَنْ خُلُقٍ وَتَأْتِيَ مِثْلَهُ * عَارٌ عَلَيْكَ إِذَا فَعَلْتَ عَظِيمٌ

Benzerini yaptığın halde, bir huyu yasaklama! Şayet böyle yaparsan bu senin için büyük bir kusurdur.

"Kâne"nin haberi: كَانَ الْبَرْدُ قَارِسًا. *Soğuk şiddetli idi.*

"İnne"nin ismi: إِنَّ الطَّقْسَ جَمِيلٌ. *Şüphesiz ki hava güzeldir.*

إِنَّ الأَبْرَارَ لَفِي نَعِيمٍ. "*Şüphesiz iyiler, (cennette) nimet içindedirler.*" *(el-İnfitâr, 82/13)*

فَإِنِّي أُعَذِّبُهُ عَذَابًا لاَ أُعَذِّبُهُ أَحَدًا مِنَ الْعَالَمِينَ. "*...âlemlerden hiç kimseye yapmayacağım bir azapla onu azaplandırırım.*" *(el-Mâide, 5/115)*

Tesniye ve cemilerde nasb alâmeti (ي) "yâ" dır:

شَاهَدْتُ الْمُعَلِّمِينَ وَالتِّلْمِيذَيْنِ وَالْبَنِينَ. *Öğretmenleri, iki öğrenciyi ve oğulları gördüm.*

Cem-i müennes sâlim de ve ona benzeyen kelimelerde, nasb alâmeti kesredir:

شَاهَدْتُ الْمُعَلِّمَاتِ وَ التِّلْمِيذَاتِ وَ أُولاَتِ الْفَضْلِ. *Bayan öğretmenleri, kız öğrencileri ve faziletli hanımları gördüm.*

Esmâ-i hamse elif ile nasbedilirler:

أَكْرَمَ النَّاسُ أَبَاكَ. *İnsanlar babana saygı gösterdiler.*

شَاهَدْتُ أَبَاكَ. *Babanı gördüm.*

Lâ en-nâfiye li'l-cinsin ismi:

لاَ كَلِمَةَ حَقٍّ ضَائِعَةٌ. *Hiç bir doğru söz zayi olmaz.*

لاَ خَائِنِينَ بِلاَدَهُمْ مَحْبُوبُونَ. *Ülkelerine hiyânet eden kimseler asla sevilmezler.*

Tabi'lerin yâni sıfat, bedel, te'kid ve atıfın mansûb olması:

فَسَوْفَ نُؤْتِيهِ أَجْرًا عَظِيمًا. *"Biz, ona ilerde büyük bir mükafat vereceğiz."* (en-Nisâ, 4/74)

إِنَّ اللَّهَ اشْتَرَى مِنَ الْمُؤْمِنِينَ أَنْفُسَهُمْ وَ أَمْوَالَهُمْ بِأَنَّ لَهُمُ الْجَنَّةَ. *"Şüphesiz ki Allah, yolunda savaşan müminlerin canlarını ve mallarını, kendilerine vereceği cennet karşılığında satın almıştır."* (et-Tevbe, 9/111)

Temyîz: قَبَضْتُ عِشْرِينَ دِرْهَمًا. *Yirmi dirhemi teslim aldım.*

Hal: عَادَ الْقَائِدُ مُبْتَسِمًا. *Komutan tebessüm ederek döndü.*

رَأَيْتُ مُحَمَّدًا مُبْتَسِمًا. *Muhammed'i güleryüzlü olarak gördüm.*

يَأْتِيهَا رِزْقُهَا رَغَدًا مِنْ كُلِّ مَكَانٍ. *"Oraya rızıkları her taraftan bol bol olarak geliyordu."* (en-Nahl, 16/112) (Ayrıca bk.İlgili maddeler).

en-Na't (النَّعْتُ) : Sıfat. Bir ismi niteleyen ve irâb açısından ona tâbi olan ibâre. Sıfat iki kısma ayrılır: a) Hakikî sıfat. b) Sebebî sıfat.

a) Hakîkî sıfat (النَّعْتُ الحَقِيقِيُّ) : İ'râbında, ma'rifelik ve nekirelikte, müfred, tesniye ve cem'de, müzekkerlik ve müenneslikte "men'ûtuna" uyar. Sıfat, tahsîs, övgü, yerme, acıma, pekiştirme gibi manaları ifâde eder. Veya haber ile birlikte esas açıklamayı tamamlar. Veya mevsûfa yeni bir mana kazandırır:

جَاءَ الابْنُ الْبَارُّ. *Hayırlı oğul geldi.*

مَرَرْتُ بِزَيْدٍ الخَيَّاطِ. *Terzi Zeyd'e uğradım.*

أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ. *Lanetlenmiş, şeytandan Allah'a sığınırım.*

فَإِذَا نُفِخَ فِي الصُّورِ نَفْخَةٌ وَاحِدَةٌ. *"Sura bir defa üfürüldüğü zaman."* (el-Hakke, 69/13) Bir şâir şöyle demiş:

وَنَحْنُ أُنَاسٌ لاَ تَوَسُّطَ عِنْدَنَا * لَنَا الصَّدْرُ دُونَ الْعَالَمِينَ أَوِ الْقَبْرُ

Bize göre biz, ortada bulunmayan insanlarız. Önde olmak, alemlere değil, bize aittir veya (mezar) bizimdir. (Yâni yâ önde olacağız veya öleceğiz.)

Müfred sıfat, umumiyetle müştak (türetilmiş) ismi't-tafdil, ismü'l-fâil, ismü'l-meful, sıfat-ı müşebbehe, mübalağalı ism-i fâil gibi bir kelimeden olur.

جَاءَ الرَّجُلُ الأَفْضَلُ. *En üstün adam geldi.* Bu misalde; الأَفْضَلُ kelimesi "na't"tır.

جَاءَنِي رَجُلٌ عَالِمٌ. *Âlim bir adam bana geldi.*

هذَانِ تِلْمِيذَانِ مُجْتَهِدَانِ. *Bunlar, çalışkan iki öğrencidir.*

بَلْ أَنْتُمْ قَوْمٌ عَادُونَ. *"Doğrusu siz, haddini aşan bir topluluk-*

sunuz." (eş-Şuârâ, 26/166)

هذه تلْميذَةٌ مُجْتَهِدَةٌ. *Bu çalışkan bir kız öğrencidir.*

طَلَعَ الْبَدْرُ الْمُنِيرُ. *Parlak dolunay doğdu.*

جَاءَنِي وَلَدٌ مَحْبُوبٌ. *Sevimli bir çocuk bana geldi.*

هذَا عَمَلٌ عَظِيمٌ. *Bu büyük bir iştir.*

وَقُلْ لَهُمْ فِي أَنْفُسِهِمْ قَوْلاً بَلِيغًا. *"Onların içlerine tesir edecek güzel bir söz söyle!"* (en-Nisâ, 4/63)

جَاءَ أَبُو الْقَاسِمِ الأَمِينُ. *Güvenilir Ebu'l-Kasım geldi.*

Bir şâir şöyle demiş:

بُنَيَّ إِنَّ الْبِرَّ شَيْءٌ هَيِّنٌ * وَجْهٌ طَلِيقٌ وَكَلَامٌ لَيِّنٌ *Yavrucuğum! İyilik kolay bir şeydir: Güleryüz ve yumuşak sözdür.*

مَرَرْتُ بِرَجُلٍ نَشِيطٍ. *Çalışkan (dinç) bir adama uğradım.*

مَرَرْتُ بِرَجُلٍ شَرِيفٍ. *Şerefli bir adama uğradım.*

هذَا شَارِعٌ طَوِيلٌ. *Bu, uzun bir caddedir.*

جَاءَ الطَّالِبُ الْمُجْتَهِدُ. *Çalışkan öğrenci, geldi.*

جَاءَنِي وَلَدٌ جَمِيلٌ وَجْهُهُ. *Yakışıklı bir çocuk, bana geldi.*

أُحِبُّ الطَّالِبَ النَّشِيطَ. *Aktif (atılgan), öğrenciyi severim.*

*Veya masdar, ism-i işâret, ism-i mensûb, sayı, sahip manasına kullanılan ذُو veya ذَات gibi müştak yerine geçen câmid bir kelimeden yapılabilir:

* Masdar olabilir:

جَاءَ رَجُلٌ عَدْلٌ (أي عَادِلٌ). *Adâletli bir adam geldi.*

هذَا طَبِيبٌ ثِقَةٌ (أي مَوْثُوقٌ بِهِ). *Bu güvenli bir doktordur.*

إِنَّ أَخَاكَ الحَقَّ مَنْ يَسْعَى مَعَكَ * وَمَنْ يَضُرُّ نَفْسَهُ لِيَنْفَعَكَ

Gerçek kardeşin, seninle beraber çalışıp çabalayan ve sana faydalı olmak için nefsine zarar veren kimsedir. Bu şiirde الحَقُّ kelimesi الحَقِيقِيُّ *gerçek* " anlamındadır.

*İsm-i işâret olabilir: جَاءَ الرَّجُلُ هذَا. *Bu adam geldi.* Bu misalde هذَا ibaresi, المُشَارُ إِلَيْهِ kendisine işaret edilen anlamını ifade eden bir sıfattır.

*İsm-i mensûb olabilir: شَاهَدْتُ رَجُلاً دِمَشْقِيًّا. *Dımaşklı bir adamı gördüm.* Bu misalde « دِمَشْقِيًّا » ibaresi, مَنْسُوبًا إِلَى دِمَشْقَ manasına sıfattır.

جَاءَنِي رَجُلٌ لُبْنَانِيٌّ (أي مَنْسُوبٌ إِلَى لُبْنَانَ). *Lübnanlı bir adam bana geldi.*

*Sahip manasına gelen ذُو ve ذَاتَ kelimeleri de sıfat olabilir: صَافَحَ رَجُلٌ ذُو عِلْمٍ امْرَأَةً ذَاتَ فَضْلٍ. *İlim sahibi bir adam, faziletli bir bayanla tokalaştı.* Bu misalde « ذُو » ve « ذَات » ibareleri, صَاحِب ve صَاحِبَة manasına sıfattır.

زَارَنِي رَجُلٌ ذُو خِبْرَةٍ بِالصِّنَاعَةِ. *Sanatta, deneyimli (uzman) olan bir adam, beni ziyaret etti.*

زَارَتْنِي امْرَأَةٌ ذَاتُ حِكْمَةٍ بَالِغَةٍ. *Derin hikmet sahibi bir*

bayan beni ziyaret etti.

*Başında tarif edatı (ال) bulunan ism-i mevsûl, sıfat olabilir:

يَسُرُّنِي العَمَلُ الَّذِي أُكْتُمِلَ (المُكْتَمَلُ). *Tamamlanmış olan iş, hoşuma gider (veya beni sevindirir).*

جَاءَ المُدِيرُ الَّذِي تَقَاعَدَ (المُتَقَاعِدُ). *Emekliye ayrılan müdür, geldi.*

* Sayı ismi sıfat olabilir: زَارَنِي رِجَالٌ خَمْسَةٌ. *Sayıları, beş kişi olan adamlar beni ziyaret etti.* Bu misalde خَمْسَةٌ sayısı, المَعْدُودُونَ بِهذَا العَدَدِ manasına sıfattır.

رَأَيْتُ رِجَالاً ثَلاَثَةً. *Sayıları üç olan adamları gördüm.* Bu misalde ثَلاَثَةٌ sayısı, المَعْدُودُونَ بِهذَا العَدَدِ manasına sıfattır.

* Benzetmeye delâlet eden ibâre sıfat olabilir:

رَأَيْتُ رَجُلاً أَسَدًا. *Arslan (gibi) bir adam gördüm.* Bu misalde أَسَدًا kelimesi, شُجَاعًا manasına sıfattır.

فُلاَنٌ رَجُلٌ ثَعْلَبٌ. *Falanca, tilki (gibi kurnaz) bir adamdır.* Bu misalde ثَعْلَبٌ kelimesi, مُحْتَال manasına sıfattır.

زَارَنِي رَجُلٌ سِيبَوَيْهِ. *Sibeveyh gibi bir adam, beni ziyaret etti.* Bu misâlde سِيبَوَيْهِ ibâresi, نَحْوِيٌّ كَسِيبَوَيْهِ manasına sıfattır.

هَذَا رَجُلٌ فِرْعَوْنُ العَذَابِ. *Bu, Firavun gibi işkence yapan bir adamdır.* Bu misâlde فِرْعَوْنِ العَذَابِ ibâresi, مُعَذِّبٌ كَفِرْعَوْن manasına sıfattır.

* Belirsizlik manasına gelen مَا edatı sıfat olabilir:

لأَمْرٍ مَا عَادَ الطَّالِبُ مِنْ سَفَرِهِ. *Herhangi bir sebepten dolayı, öğrenci, gurbetten geri döndü.* Bu misalde مَا edatı, مَوْصُوفٍ بِصِفَةٍ غَيْرِ مَعْرُوفَةٍ manasına sıfattır.

أَعْطِنِي كِتَابًا مَا. *Herhangi bir kitabı bana ver.* Bu misalde مَا edatı, مُطْلَقًا غَيْرَ مُقَيَّدٍ بِصِفَةٍ manasına sıfattır.

* كُلّ *hepsi, tam, tamamı"* kelimesi sıfat olabilir:

أَنْتَ المُجْتَهِدُ كُلُّ الاجْتِهَادِ. *Sen tam çalışan bir çalışkansın.* Bu misalde كُلُّ ibaresi, الكَامِل manasına sıfattır.

* أَيُّ *tam, mükkemmel"* kelimesi sıfat olabilir:

أَنْتَ رَجُلٌ أَيُّ رَجُلٍ. *Sen, tam bir adamsın.* Bu misalde أَيُّ ibaresi, الكَامِل manasına sıfattır.

* (حَقّ) *"hakk"* kelimesi sıfat olabilir:

أَصْغَيْنَا لِلْخَطِيبِ إِصْغَاءً حَقَّ إِصْغَاءٍ. *Hatibi, tam bir dinleyişle dinledi.*

* Sıfat, müfred olabilir:

إِنَّ الشَّيْطَانَ كَانَ لِلإِنْسَانِ عَدُوًّا مُبِينًا. *"Şüphesiz, şeytan insanın apaçık düşmanıdır."* (el-İsrâ, 17/53).

عَالِيَهُمْ ثِيَابُ سُنْدُسٍ خُضْرٌ وَ إِسْتَبْرَقٌ. *" (Cennet ehlinin) üstlerinde, ince yeşil ipek ve parlak atlastan elbiseler vardır."* (el-İnsan, 76/21).

*Bazen ism-i işâretin sıfatı, ta'rif edatı (ال) ile ma'rife olabilir: يَا هَذَا السَّائِرُ تَمَهَّلْ. *Ey yürüyen bu adam, yavaş ol!* نَجَحَتْ هَذِهِ الطَّالِبَةُ الْمُجْتَهِدَةُ دُرُوسَهَا. *Derslerine çalışan bu kız öğrenci, başarılı oldu.*

* Müfred mansûb temyîzin sıfatı, hem müfred, hem de cem' olarak gelebilir:

جَاءَ أَحَدَ عَشَرَ عَالِمًا عَرَبِيًّا/ عَرَبًا. *Onbir Arap âlim geldi.*

* Cümle, sıfat olabilir: Bu durumda sıfat olan cümlede mevsûfa uygun bir zamirin bulunması gerekir. Cümlenin nekire isimden sonra gelmesi ve haber cümlesi olması gerekir. Ayrıca önünde vâv harfinin bulunmaması gerekir:

رَأَيْتُ وَلَدًا يَبْكِي. *Ağlayan bir çocuğu gördüm.*

وَاتَّقُوا يَوْمًا تُرْجَعُونَ فِيهِ إِلَى اللَّهِ. *Öyle bir günden sakının ki (hepiniz) o gün Allah'a döndürüleceksiniz."* (el-Bakara, 2/281)

وَاتَّقُوا يَوْمًا لاَ تَجْزِي نَفْسٌ عَنْ نَفْسٍ شَيْئًا. *"Öyle bir günden sakının ki; o günde hiçbir kimse başkası için herhangi bir ödemede bulunmaz.."* (el-Bakara, 2/48)

*Şibh-i cümle (câr ve mecrûr ve zarf) halinde bulunan sıfat:

أَقْبَلَ رَجُلٌ فِي سَيَّارَةٍ. *Bir otomobildeki bir adam (buraya) yöneldi.*

شَاهَدْتُ رَجُلاً فَوْقَ الْجَبَلِ. *Dağ başında olan bir adam gördüm.*

شَاهَدْتُ طَائِرَةً فَوْقَ الْغَمَامِ. *Bulut üzerinde (uçan) bir uçağı gördüm.*

شَاهَدْتُ تِلْمِيذًا أَمَامَ الْمُدَرَّجِ. *Konferans salonu (anfi) önünde bulunan bir öğrenciyi gördüm.*

وَقَفَ عُصْفُورٌ فَوْقَ الْغُصْنِ. *Dal üzerindeki serçe, durdu.*

Akılsız varlıklar için kullanılan cem-i mükesserlerin sıfatı müfred müennes gelir.

اِشْتَرَيْتُ كُتُبًا كَثِيرَةً. *Çok sayıda kitap satın aldım.*

اِشْتَرَيْتُ كُتُبًا غَالِيَةً. *Pahalı kitaplar satın aldım.*

*İsm-i tafdîl müzâf değilse, başında tarif edatı (ال) yoksa veya nekireye müzâf ise daima müfred müzekker gelir:

اِسْتَمَعْتُ إِلَي خَطِيبٍ أَفْصَحَ مِنْ غَيْرِهِ. *Başkasından daha fasih bir hatibi dinledim.*

اِسْتَمَعْتُ إِلَى خُطَبَاءَ أَفْصَحَ مِنْ غَيْرِهِمْ. *Başkalarından daha fasih hatipleri dinledim.*

اِسْتَمَعْتُ إِلَى خَطِيبَةٍ أَفْصَحَ مِنْ غَيْرِهَا. *Başkasından daha fasih olan bir bayan hatibi dinledim.*

تَنَاقَشْنَا فِي أَمْرٍ أَصْعَبَ أَمْرٍ. *En zor iş olan bir iş için tartıştık.*

*Bazen bir kaç sıfat ardarda gelebilir:

سَمِعْتُ أَخْبَارَ إِبْرَاهِيمَ الكَاتِبِ الشَّاعِرِ الخَطِيبِ. *Katip (yazar), şair, hatip İbrahim'in haberlerini duydum.*

*İki veya daha fazla şahsın veya nesnenin aynı şeyle vasfedilmesi caizdir:

جَاءَنِي الرَّجُلَانِ الفَاضِلَانِ. *Faziletli iki adam bana geldi.*

جَاءَنِي الْمُجَاهِدُونَ الشُّجْعَانُ. *Cesur mücahitler bana geldi.*

جَاءَ اللُّبْنَانِيُّونَ الفَاضِلُونَ. *Faziletli Lübnanlılar geldi.*

الرِّجَالُ الشُّجْعَانُ ذَخِيرَةُ الْوَطَنِ. *Cesur adamlar, vatanın zahiresidirler.*

هذَا أَحْمَدُ وَ ذَاكَ مَحْمُودٌ الأَدِيبَانِ. *Bu, edebiyatçı Ahmet ve şu da edebiyatçı Mahmut'tur.*

*Müzekker ve müennes için kullanılan masdarlar ve sıfatların sıfat olması:

هذَا رَجُلٌ عَدْلٌ. *Bu, âdil bir adamdır.*

هذه امْرَأَةٌ عَدْلٌ. *Bu, adâletli bir bayandır.*

هذَا رَجُلٌ صَبُورٌ. *Bu, sabırlı bir adamdır.*

هذِهِ امْرَأَةٌ صَبُورٌ. *Bu, sabırlı bir bayandır.*

*İzâfet terkibinin sıfatı müzâfa uyar.

جَاءَ عَبْدُ اللَّهِ النَّشِيطُ. *Dinç Abdullah geldi.*

رَحِمَ اللَّهُ ابْنَ عَبَّاسٍ بَحْرَ الْعِلْمِ. *Allah, ilim deryası olan İbn-i Abbas'a rahmet eylesin!*

أَبُو خَالِدٍ الشُّجَاعُ فَارِسٌ. *Cesur Ebû Halit süvâridir.*

b) en-Na'tü's-sebebiyyü (النَّعْتُ السَّبَبِيُّ) : Sebebî sıfat. Mevsufla ilgisi olan bir şeyi niteleyen ibâre. Bu sıfat, eğer ma'mûlü durumundaki kelimenin sonunda mevsûfa râci zamir varsa, i'râb, ma'rifelik ve nekirelik bakımından kendinden önceki isme; müzekker ve müenneslikte sonraki isme uyar. Ve devamlı

müfred olarak kullanılır:

جَاءَ الرَّجُلُ الفَاضِلُ مُعَلِّمُهُ. *Hocası faziletli olan adam geldi.*

Bu misaldeki الفاضل kelimesi, sebebî sıfattır.

Sebebi sıfattan sonra gelen kelime ya fâil veya nâib-i fail olur: هذَا تِلْمِيذٌ نَظِيفَةٌ ثِيَابُهُ. *Bu, elbiseleri temiz olan bir öğrencidir.*

يُعْجِبُنِي الحَقْلُ النَّاضِجُ زَرْعُهُ. *Ekini olgunlaşmış tarlayı beğenirim.*

يُعْجِبُنِي التِّلْمِيذَانِ المَكْتُوبَةُ وَظِيفَتُهُمَا. *Ödevleri yazılmış olan iki erkek öğrenciyi beğenirim.*

تُعْجِبُنِي التِّلْمِيذَةُ المَكْتُوبَةُ وَظِيفَتُهَا. *Ödevleri yazılmış olan kız öğrenciyi beğenirim.*

*Sebebi sıfat; müzâf olarak kullanılıyorsa ve mevsûfuna râci olan bir zamir kapsıyorsa, her bakımdan mevsûfuna uyar:

جَاءَ الرَّجُلُ المُهَذَّبُ الأَبِ. *Babası terbiyeli olan adam geldi.*

جَاءَ الرَّجُلاَنِ المُهَذَّبَا الأَبِ. *Babaları terbiyeli olan iki adam geldi.* جَاءَ الرِّجَالُ المُهَذَّبُو الأَبِ. *Babaları terbiyeli olan adamlar geldi.*

جَاءَتِ المَرْأَةُ المُهَذَّبَةُ الأَبِ. *Babası terbiyeli olan kadın geldi.*

جَاءَتِ المَرْأَتَانِ المُهَذَّبَتَا الأَبِ. *Babaları terbiyeli olan iki kadın geldi.* جَاءَتِ النِّسَاءُ المُهَذَّبَاتُ الأَبِ. *Babaları terbiyeli olan kadınlar geldi.*

*Sebebi sıfatın ma'mûlünde, zamir bulunduğunda, başta

bulunan fiil gibi daima müfred olur. Fiil, fâiline göre nasıl müzekker veya müennes olursa, sebebî sıfat da öyle müzekker veya müennes olur:

جَاءَ الرَّجُلُ الْمُهَذَّبُ أَبُوهُ. *Babası terbiyeli olan adam geldi.*

جَاءَ الرَّجُلاَنِ الْمُهَذَّبُ أَبُوهُمَا. *Babaları terbiyeli olan iki adam geldi.* جَاءَ الرِّجَالُ الْمُهَذَّبُ أَبُوهُمْ *Babaları terbiyeli olan adamlar geldi.*

جَاءَتِ الْمَرْأَةُ الْمُهَذَّبُ أَبُوهَا. *Babası terbiyeli olan kadın geldi.*

جَاءَتِ الْمَرْأَتَانِ الْمُهَذَّبُ أَبُوهُمَا. *Babaları terbiyeli olan iki kadın geldi.* جَاءَتِ النِّسَاءُ الْمُهَذَّبُ أَبُوهُنَّ. *Babaları terbiyeli olan kadınlar geldi.*

جَاءَ الرَّجُلُ الْمُهَذَّبَةُ أُمُّهُ. *Annesi terbiyeli olan adam geldi.*

اِشْتَرَيْتُ بِسَاطَيْنِ شَرْقِيًّا نَقْشُهُمَا. *Nakışları, doğuya ait olan iki halı (sergi) satın aldım.*

جَاءَ الرَّجُلُ الْمُهَذَّبُ أَخُوهُ. *Kardeşi, terbiyeli olan bir adam geldi.*

حَضَرَتِ السَّيِّدَةُ الْعَاقِلَةُ أُمُّهَا. *Annesi, akıllı olan hanımefendi geldi.*

*Sebebî sıfatın cümle olması:

مَضَى يَوْمٌ حَرُّهُ شَدِيدٌ. *Sıcağı, şiddetli olan bir gün geçti.*

أَوْقَدْتُ مِصْبَاحًا نُورُهُ قَوِيٌّ. *Işığı, kuvvetli olan bir lamba yaktım.*

نَصِيدُ فِي بِرْكَةٍ سَمَكُهَا كَثِيرٌ. *Balığı, çok olan bir havuzda avlıyoruz.*

شَاهَدْتُ قِطَارًا سَيْرُهُ سَرِيعٌ. *Süratle giden bir treni gördüm.*

***en-Na'tü'l-müessis:** Sıfat zikredilmediği takdirde, anlaşılmayan yeni bir manaya delâlet eden sıfat:

أَعْجَبَنِي الخَطِيبُ الشَّاعِرُ. *Şair hatibi beğendim.*

أَفْلَحَ القَائِدُ الجَسُورُ. *Cesur komutan, başarılı oldu.*

كَتَبْتُ قِصَّةً قَصِيرَةً. *Kısa bir hikaye yazdım.*

أَقْبَلَ التِّلْمِيذُ المُجْتَهِدُ. *Çalışkan öğrenci (buraya) yöneldi(geldi).*

(Ayrıca bk. Sıfat ve Mevsuf).

en-Nekire (النَّكِرَةُ) : Belirsiz isim. قَلَمٌ *Bir kalem,* شَجَرَةٌ *Bir ağaç.* رَجُلٌ *Bir adam,* مَدْرَسَةٌ *Bir okul,* رِسَالَةٌ *Bir mektup.* امْرَأَةٌ *Bir kadın.* إِنْسَانٌ *Bir insan.* فَرَسٌ *Bir kısrak.* عُصْفُورٌ *Bir serçe.* طَالِبٌ *Bir öğrenci.* نَبَاتٌ *Bir bitki.* مَعْدِنٌ *Bir maden.* كِتَابٌ *Bir kitap.*

رَأَيْتُ رَجُلاً فِي النَّادِي. *Kulüpte bir adam gördüm.*

العِلْمُ نَافِعَةٌ. *İlim faydalıdır.*

Nekire ismin âlâmeti, رُبَّ edatının önüne gelmesiyle manâsının bozulmamasıdır.

رُبَّ أَخٍ لَكَ لَمْ تَلِدْهُ أُمُّكَ. *Annenin doğurmadığı nice kardeşin vardır.*

Ayrıca, nekire isim, (ال) ta'rif edatını kabul eder.

رَجُلٌ / الرَّجُلُ *Herhangi bir adam / Belirli bir adam.*

Bazı nekire kelimelerin önüne tarif edatı (ال) gelmez:

ذِي *Sahip.* مَنْ *O kimse ki.* مَا *O şey ki.*

سَلِّمْ عَلَى ذِي خُلُقٍ. *Ahlaklı bir kimseye selam ver.*

يُعْجِبُنِي مَنْ هُوَ مُتَوَاضِعٌ. *Alçak gönüllü olan kimseyi beğenirim.*

سُرِرْتُ بِمَا مُفْرِحٍ لَكَ. *Seni sevindiren şeye sevindim.*

وَجَنَّاتٍ مِنْ أَعْنَابٍ. *"... ve üzüm bağları ..."* (el-Enâm. 6/99)

Nekire gayru maksûde (نَكِرَةٌ غَيْرُ مَقْصُودَةٍ) : Nidâ'da özel olarak belirtilmeksizin getirilen belirsiz herhangi bir isim. Böyle isimler mansûb olur: يَا غَافِلاً! *Ey gâfil!*

يَا رَجُلاً! *Ey (herhangi) bir adam!* يَا مُؤْمِنِينَ! *Ey müminler!*

en-Nekiretü'l- maksûde (النَكِرَةُ المَقْصُودَةُ) : Nidâ'da kasdedilen ve nidâ ile belirlenen nekire isim. Böyle isimler, zamm üzerine veya elif veya vâv üzerine mebnî olurlar:

يَارَجُلُ! *Ey adam!* Bu misalde kim olduğu bilinmeyen fakat görülen bir adama sesleniliyor.

يَا رَجُلاَنِ! *Ey iki adam!* يَا مُؤْمِنُونَ! *Ey müminler!,* gibi.

Nefy (النَّفْيُ) : Olumsuzluk. Bir isim veya fiilin önüne olumsuzluk edatlarından biri gelirse, o isim veya o fiil mana açısından olumsuz olur. Bu edatların en önemlileri şunlardır :

لَم- لَمَّا- لاَ- مَا - إِنْ - لاَتَ- لَيْسَ- غَير

Misaller: لَمْ يَفْعَلْ. *Yapmadı.* لَمْ أَتَكَاسَلْ. *Tembellik etmedim.*

لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ. *"O doğurmamış ve doğurulmamıştır."* (İhlâs. 111/3) لَمَّا يَأْتِ الْقِطَارُ. *Tren hala gelmedi.*

لَنْ يَجُودَ الْبَخِيلُ. *Cimri, asla cömertlik etmeyecek.*

لَنْ أَكْذِبَ. *Asla yalan söylemeyeceğim.*

لاَ مِصْبَاحَ مَكْسُورٌ. *Hiçbir lamba kırık değildir.*

لاَتَ سَاعَةَ نَدَامَةٍ. *Pişmanlık saatı değildir.*

مَا فَعَلَ. *O yapmadı.*

مَا الْكَسَلُ مَحْمُودًا. *Tembellik övülen (bir haslet) değildir.*

مَا كُلُّ مَا يَتَمَنَّى الْمَرْءُ يُدْرِكُهُ * تَجْرِي الرِّيَاحُ بِمَا لاَ تَشْتَهِي السُّفُنُ

Kişi, temenni ettiği her şeye kavuşacak değildir. Rüzgarlar, (bazan) gemilerin istemediği şekilde eser.

وَمَا عَلَّمْنَاهُ الشِّعرَ وَمَا يَنْبَغِي لَهُ إِنْ هُوَ إِلاَّ ذِكْرٌ وَ قُرْآنٌ مُبِينٌ.

"Biz ona (Muhammed'e), şiiri öğretmedik. Bu ona yakışmaz da. Ona inen, bir öğüt ve apaçık bir Kur'ân'dan başka bir şey değildir." (*Yâsin*, 36/69)

لاَيَسْأَلُونَ النَّاسَ إِلْحَافًا. *"Onlar, insanlardan ısrarla istemezler."* (*el-Bakara*, 2/273)

إِنْ أَحَدٌ خَيْرًا مِنْ أَحَدٍ إِلاَّ بِالْعِلْمِ. *Hiçbir kimse, kimseden üstün değildir. Ancak ilim ile (üstün olur).*

لَيْسَ عَلَى الأَعْمَى حَرَجٌ. *"Kör için bir güçlük yoktur."* (*en-Nur*, 24/61)

لَيْسَ الْبِرَّ أَنْ تُوَلُّوا وُجُوهَكُمْ قِبَلَ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ.

"Yüzlerinizi doğu ve batı tarafına çevirmeniz iyilik değildir." (*el-Bakara*, 2/177)

لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ. *"O'nun hiç bir benzeri yoktur."* (eş-Şûrâ, 42/11)

لَيْسَ اليَتِيمُ مَنْ مَاتَ أَبَوَاهُ * إِنَّ الْيَتِيمَ يَتِيمُ الْعِلْمِ وَالأَدَبِ

Yetim, babası ölen kimse değildir. Şüphesiz ki yetim, ilim ve edeb yetimidir.

لَيْسَ عَلَى الأَعْمَى حَرَجٌ وَلاَ عَلَى الأَعْرَجِ حَرَجٌ وَلاَ عَلَى المَرِيضِ حَرَجٌ. *"Gözleri görmeyen kimse, (savaşa gelmezse ona) bir sakınca yoktur; topala da bir vebal yoktur. Hastaya da bir vebal yoktur."* (el-Fetih, 48/17)

أَنَا لَسْتُ بِمُسَافِرٍ. *Ben yolcu değilim.*

أَنَا غَيْرُ مُسَافِرٍ. *Ben yolcu değilim.*

en-Nehiy (النَّهْيُ) : Yasaklamak, bir işin yapılmasını yasaklamak. لاَ تُشْرِكْ بِاللَّهِ *"Allah'a ortak koşma"* (Lokman, 31/13).

لاَ تَنْهَ عَنْ خُلُقٍ وَتَأْتِيَ مِثْلَهُ * عَارٌ عَلَيْكَ إِذَا فَعَلْتَ عَظِيمُ

Aynısını yapıp bir huyu yasaklama! Böyle yaparsan, bu senin için büyük bir kusurdur.

لاَ تَلْعَبْ بِالنَّارِ. *Ateşle oynama!*

لاَ تَحْسَبَنَّ اللَّهَ غَافِلاً عَمَّا يَعْمَلُ الظَّالِمُونَ. *"Sakın zâlimlerin yaptıklarından Allah'ın gafil olduğunu sanma."* (İbrahim, 14/42)

فَلاَ تَقُلْ لَهُمَا أُفٍّ وَلاَ تَنْهَرْهُمَا. *"...sakın onlara "öf!" deme. Kendilerini azarlama."* (el-İsrâ, 17/23)

وَلاَ تَقْرَبُوا مَالَ الْيَتِيمِ إِلاَّ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ حَتَّى يَبْلُغَ أَشُدَّهُ. *"Rüştüne erinceye kadar, yetimin malına en güzel yolun dışında*

yaklaşmayın." (el-En'âm, 6/152)

وَلاَ تَجَسَّسُوا وَلاَ يَغْتَبْ بَعْضُكُمْ بَعْضًا. *"Birbirinizin gizli durumlarını (kusurlarını) araştırmayın. Biriniz diğerini arkadan çekiştirmesin."* (el-Hucurât, 49/12)

لاَ تَتَكَاسَلْ. *Tembellik etme!*

وَلاَ تَقُولَنَّ لِشَيْءٍ إِنِّي فَاعِلٌ ذلِكَ غَدًا إِلاَّ أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ. *"Hiçbir şey için, "Ben bunu muhakkak yarın yapacağım" deme. Ancak "Allah dilerse" (yapacağım, de)."* (el-Kehf, 18/23)

لاَ تَتَوَانَ عَنِ الْقِيَامِ بِوَاجِبَاتِكَ فَتَخْسَرَ. *Ödevlerini yapmada gevşek davranma! Aksi takdirde zarar edersin.*

en-Nevâsıb (النَّوَاصِبُ) : Müzâri fiilini nasbeden edatlar. Bunlar; (أَنْ – لَنْ – كَيْ – إِذَنْ) edatlarıdır. Veya kendilerinden sonra gizli bir nasb edatı أَنْ bulunan şu edatlardan sonra gelen müzâri fiili nasbedilir. Bunlar; لاَمُ التَّعْلِيلِ sebebiyet bildiren lâm; لاَمُ الجُحُودِ olumsuz كَانَ veya ondan türeyen bir kelimeden sonra gelen lâm; وَاوُ الْمَعِيَّةِ beraberlik ifâde eden vâv; فَاءُ السَّبَبِيَّةِ sebebiyet bildiren (ف) ; çeşitli manalara gelen حَتَّى "hattâ"; أَوْ الَّتِي بِمَعْنَى إِلَى أَوْ إِلاَّ "ilâ" veya "illâ" manasına gelen (أَوْ) edatlarıdır. Şimdi sırasıyla bu edatlarla ilgili misaller verilecektir:

أَوَدُّ أَنْ يَسُودَ الْعَدْلُ. *Adaletin yaygın olmasını candan dilerim.*

يُرِيدُ اللَّهُ أَنْ يُخَفِّفَ عَنْكُمْ. *" Allah, sizden (ağır teklifleri)*

hafifletmek ister." *(en-Nisâ, 4/28).*

لَنْ أَرْكَبَ. *Ben, asla binmeyeceğim.* لَنْ يَلْعَبَ. *O asla oynamayacak.* لَنْ يَرْضَوْا. *Onlar asla razı olmayacaklar.*

لَنْ يَدْعُوَ. *O asla dâvet etmeyecek.*

لَنْ يَقْضِيَ. *O asla hükmetmeyecek.*

وَاللّٰهِ لَنْ تَكْتُبَنَّ. *Allah'a yemin ederim ki sen asla yazmayacaksın.*

لِكَيْلاَ تَأْسَوْا عَلَى مَا فَاتَكُمْ. *"(Allah) bu hususu, elinizden kaçana üzülmeyesiniz diye (açıklamaktadır)"* *(el-Hadîd, 57/23).*

أَطِعْهُ لِكَيْ تُفْلِحَ. *Kurtulman için, ona itaât et!*

* لاَمُ التَّعْلِيلِ Sebebiyet bildiren lâm edatından sonra müzâri fiili, cevâzen gizli olan nasb edatı أَنْ ile nasbedilir:

جَلَسْتُ لأَسْتَرِيحَ (لأَنْ أَسْتَرِيحَ). *Dinlenmek için oturdum.*

يَجْتَهِدُ الطَّالِبُ لِيَنْجَحَ (لأَنْ يَنْجَحَ). *Üniversite öğrencisi, başarılı olmak için çalışıyor.*

* لاَمُ الجُحُودِ Olumsuz كَانَ veya ondan türeyen bir kelimeden sonra müzâri fiili, vücûben gizli olan nasb edatı أَنْ ile nasbedilir:

مَاكَانَ الصَّدِيقُ لِيَخُونَ صَدِيقَهُ. *Arkadaş, arkadaşına hainlik edecek değildir.*

لَمْ أَكُنْ لأُرَافِقَ الأَشْرَارَ. *Kötü insanlarla arkadaşlık edecek değilim.*

* أَوْ الَّتِي بِمَعْنَى إِلَى أَوْ إِلاَّ "ilâ" veya illâ" manasına gelen أَوْ edatından sonra müzâri fiili, vücûben gizli olan nasb edatı أَنْ ile nasbedilir:

اِسْتَمِعْ نُصْحَ الطَّبِيبِ أَوْ يَتِمَّ شِفَا وُكَ. *Tam iyileşinceye kadar doktorun nasihatını dinle!*

يُعَاقَبُ الْمُسِيءُ أَوْ يَعْتَذِرَ. *Suçlu cezalandırılır. Ancak mazaret dilerse (affedilir).*

*حَتَّى *"hattâ"* dan sonra, müzâri fiili, vücûben gizli olan nasb edatı أَنْ ile nasbedilir:

لاَ تَأْكُلْ حَتَّى تَجُوعَ. *Acıkıncaya kadar (yemek) yeme!*

لاَ تَدْخُلْ حَتَّى يُؤْذَنَ لَكَ. *Sana izin verilmeden içeri girme.*

اِعْمَلْ فِي صِغَرِكَ حَتَّى تَسْتَرِيحَ فِي كِبَرِكَ. *Gençliğinde çalış ki yaşlandığında dinlenesin.*

لَنْ تَنَالُوا الْبِرَّ حَتَّى تُنْفِقُوا مِمَّا تُحِبُّونَ. *"Sevdiğiniz şeylerden Allah için harcamadıkça asla iyiliğe erişemeyeceksiniz."* (Âl-i İmrân, 3/92)

وَلَنْ تَرْضَى عَنْكَ الْيَهُودُ وَلاَ النَّصَارَى حَتَّى تَتَّبِعَ مِلَّتَهُمْ. *"Kendi dinlerine uymadıkça yahudiler de, hristiyanlar da senden asla razı olmayacaklardır."* (el-Bakara, 2/120)

* فَاءُ السَّبَبِيَّةُ Sebebiyet bildiren "fâ"dan sonra, müzâri fiili, vücûben gizli olan nasb edatı أَنْ ile nasbedilir. "Fâ" dan önce, nefy veya talep bildiren bir cümlenin geçmesi gerekir:

لَمْ يُسِئْ فَيُبْغَضَ. *Kötülük yapmadı ki kendisinden nefret edilsin.*

كُنْ لَيِّنَ الْجَانِبِ فَتُحَبَّ. *Yumuşak huylu (uysal-kibar) ol ki sevilesin.*

لاَ تَكُنْ رَطْبًا فَتُعْصَرَ وَلاَ يَابِسًا فَتُكْسَرَ. *Yaş (yumuşak) olma, aksi takdirde sıkılırsın. Kuru (katı) olma, aksi takdirde kırılırsın.*

أُنْشُرْ مَقَالَتَكَ فَيَقْرَأَهَا النَّاسُ. *Makaleni yayınla ki insanlar onu okusunlar.*

* وَاوُ الْمَعِيَّةُ Beraberlik bildiren "vâv"dan sonra, müzâri fiili, vücûben gizli olan nasb edatı أَنْ ile nasbedilir. "Vâv" dan önce nefy veya talep bildiren bir cümlenin geçmesi gerekir:

لَمْ يَفْعَلِ الْخَيْرَ وَ يَنْدَمَ. *İyilik yapmadı ki (bununla beraber) pişman olsun.*

لاَ تَأْمُرْ بِالصِّدْقِ وَ تَكْذِبَ. *Kendin yalan söyleyip doğru sözlü olmayı emretme!* (Ayrıca bk. Müzâri mansûb).

en-Nevâsih (النَّوَاسِخُ) : Mübtedâ ve haberin önüne gelen ve onların i'rabını değiştiren edat grupları. Bunlar "nâkıs fiiller", "mükârebe, recâ ve şurû' fiilleri", "fiillere benzeyen edatlar", "ef'âl-i kulûb", "cinsinin hükmünü nefyeden lâ" ve "üç mef'ûle müte'addî olan fiiller"dir:

* Nâkıs fiiller: وَكَانَ رَبُّكَ قَدِيرًا. *" Ve Rabbin, her şeye kâdirdir."* (*Furkân*, 25/54).

أَمْسَى الْوَلَدُ مُجْتَهِدًا. *Öğrenci akşam çalıştı.*

أَضْحَى الْمُذْنِبُ تَائِبًا. *Suçlu, kuşluk vakti tövbe etti.*

قُلْ كُونُوا حِجَارَةً أَوْ حَدِيدًا. *" De ki: İster taşlar olun, ister demir olunuz!"* (el-İsrâ, 17/50).

مَا زَالَ الأَوْلاَدُ يَلْعَبُونَ. *Çocuklar, halâ oynuyorlar.*

* Mükârebe, recâ ve şurû' fiilleri:

يَكَادُ زَيْتُهَا يُضِيءُ وَلَوْ لَمْ تَمْسَسْهُ نَارٌ. *" Bu ağacın yağı neredeyse ateş değmese de kendisi ışık verir."* (en-Nur, 24/35).

أَوْشَكَ الأَوْلاَدُ أَنْ يَنْجَحُوا. *Neredeyse çocuklar, başarılı olacaklar.*

عَسَى الأَوْلاَدُ أَنْ يَنْجَحُوا. *Umulurki çocuklar başarılı olurlar.*

شَرَعَ الْفَلاَّحُ يَحْصُدُ. *Çiftçi, (ekini) hasad etmeye başladı.*

أَخَذَ الطِّفْلُ يَبْتَسِمُ. *Çocuk, gülümsemeye başladı.*

* Fiile benzeyen edatlar:

إِنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ. *" Şüphesiz Allah, herşeye kadirdir."* (en-Nur, 24/45).

* Ef'âlu'l-kulûb:

ظَنَنْتُ الدِّرَاسَةَ سَهْلَةً. *Eğitimin kolay olduğunu zannettim.*

وَجَدْتُ الصِّدْقَ فَضِيلَةً. *Doğru sözlü olmanın bir fazilet olduğuna inandım.*

* Cinsinin hükmünü nefy eden "lâ" :

لاَ جُنَاحَ عَلَيْكُمْ إِنْ طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ مَا لَمْ تَمَسُّوهُنَّ أَوْ تَفْرِضُوا لَهُنَّ فَرِيضَةً. *" Nikahtan sonra kadınlara yaklaşmadan ve onlara bir mehir tâyin etmeden onları boşarsanız, bunda size bir sorum-*

luluk yoktur." (el-Bakara. 2/236).

لاَ ظُلْمَ دَائِمٌ. *Hiç bir zulüm devam etmez.*

* Üç mefûlü nasbeden fiiller :

أَعْلَمْتُ التِّلْمِيذَ العِلْمَ نَافِعًا. *Öğrenciye ilmin faydalı olduğunu öğrettim.*

أَعْلَمْتُكَ الخَبَرَ صَادِقًا. *Haberin doğru olduğunu sana bildirdim.*

(Ayrıca bk. İlgili maddelere)

Nez'u'l-hâfıd (نَزْعُ الخَافِضِ) : Cer edatını hazfetmek ve ondan sonraki mecrûr kelimeyi mansub kılmak. Bu kural semâ'îdir (işitmeye dayanır). Kıyâsî değildir. Sınırları belli olan zarfü'l-mekandan önceki cer edatını hazfetmek caiz değildir:

دَخَلْتُ المَدِينَةَ. *Şehre girdim.* Bu misalde; المَدِينَةَ kelimesinin önünde, aslında mevcut olan فِي cer edatı hazfedilmiştir.

Umumiyetle دَخَلَ *Girdi.* نَزَلَ *İndi.* سَكَنَ *İkâmet etti.* fiillerinden veya bunlardan türeyen kelimelerden sonra cer edatını hazfetmek câizdir:

دَخَلْتُ الْمَكْتَبَةَ (أي فِي المَكْتَبَةِ). *Kütüphaneye girdim.*

نَزَلْتُ البَلَدَ (أي فِي البَلَدِ). *Şehre indim (şehirde konakladım.)*

دَخَلَ الشَّابُ القَفَصَ الذَّهَبِيَّ. (أي فِي القَفَصِ...). *Genç, altın kafese girdi.*

سَكَنْتُ بَيْرُوتَ (أي فِي بَيْرُوتَ). *" Beyrut'ta ikâmet ettim (oturdum).*

وَ اخْتَارَ مُوسَى قَوْمَهُ سَبْعِينَ رَجُلاً لِمِيقَاتِنَا. *" Musa bizim*

belirlediğimiz süre için kavminden yetmiş adam seçti." (el-A'râf, 7/155). Bu âyette قَوْمَهُ ibaresi, مِنْ قَوْمِه takdirindedir.

تَمُرُّونَ الدِّيَارَ وَلَمْ تَعُوجُوا * كَلَامُكُمْ عَلَيَّ إِذًا حَرَامٌ *Siz, bizimle ilgilenmeden yurtlara uğruyorsunuz. O vakit sizinle konuşmak bana haramdır. (yasaktır)*

Bu ibarenin aslı ... تَمُرُّونَ بِالدِّيَارِ şeklindedir.

تَوَجَّهْتُ مَكَّةَ (أي إِلَى مَكَّةَ). *Mekke'ye yöneldim.*

شَهِدَ اللَّهُ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ. *"Allah, kendisinden başka hiçbir ilâh olmadığına şahitlik etti."* (Âl-i İmrân, 3/18) Bu ibârenin aslı شَهِدَ اللَّهُ بِأَنَّهُ... şeklindedir.

en-Nidâ (النِّدَاءُ) : Bir kişiye veya varlığa herhangi bir nidâ edatı ile seslenmektir. Ünleme, çağırma. Nidâ edatları şunlardır:

(أَ – أَيْ – يَا – أَيَا – هَيَا – وَا) Bu edatlardan (الهَمْزَةُ) *hemze"*, yakın nida için kullanılır: أَ زَيْدُ أَقْبِلْ! *Ey Zeyd, (bana) yönel!* gibi. Diğer nidâ edatları, genellikle uzakta bulunan birisine seslenmek için kullanılarlar. Nidâ edatlarından sonra gelen ve çağırılan kimseye veya nesneye (المُنَادَى) *"münâdâ"* denilir.

Şayet münâdânın başında ta'rif edatı (ال) bulunuyorsa veya *"münâdâ"* ism-i mevsûl veya ism-i âlet ise, nidâ edatından sonra müzekker münâdâdan önce أَيُّهَا ibâresi, müennes münâdâdan önce ise أَيَّتُهَا ibaresi getirilir ve bunlar münâdâ yerine geçer. Ancak اللَّهُ kelimesinden önce herhangi bir şey getirilmez.

يَا اللَّهُ اغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا! *Ey Allah! Günahlarımızı bağışla!*

يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لاَ تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ. *"Ey iman edenler! Mallarınızı aranızda haksızlıkla yemeyin."* (en-Nisâ, 4/29).

يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوااللَّهَ. *"Ey iman edenler! Allah'tan korkun!"* (el-Mâide, 5/35)

يَاأَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمْ. *"Ey insanlar! Rabbinizden korkun."* (Lokmân, 31/33).

يَاأَيَّتُهَا النَّفْسُ الْمُطْمَئِنَّةُ. ارْجِعِي إِلَى رَبِّكِ رَاضِيَةً مَرْضِيَّةً. *"Ey mütmain olan nefis! Sen O'ndan hoşnut, O da senden hoşnut olarak Rabbine dön!* (el-Fecr, 89/27-28).

Münâdâ, irab açısından iki kısma ayrılır:

a) Mu'reb münâdâ: Münâdâ, müzâf, şibh-i müzâf ve nekire-i gayr-i maksude (kasdedilmeyen nekire bir ibare) ise mansub olur:

*Müzâf olan münâdâ:

قُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ تَعَالَوْا إِلَى كَلِمَةٍ سَوَاءٍ بَيْنَنَا وَ بَيْنَكُمْ أَلاَّ نَعْبُدَ إِلاَّ اللَّهَ. *" De ki:"Ey kitap ehli (olan hristiyan ve yahudiler!) Bizim ve sizin aranızda eşit olan bir kelimeye gelin! Allah'tan başkasına kulluk etmeyelim!"* (Âl-i İmrân, 3/64).

يَا عَبْدَ اللَّهِ أَقْبِلْ! *Ey Abdullah! (Bana) yönel.*

يَا فَاعِلَ الْخَيْرِ أَبْشِرْ بِالْجَنَّةِ. *Ey iyilik yapan kimse! Cennet ile müjdelen!*

يَا مَعْشَرَ قُرَيْشٍ مَا تَظُنُّونَ أَنِّي فَاعِلٌ بِكُمْ؟ *Ey Kureyş topluluğu!*

Size ne yapacağımı zannediyorsunuz? (Hadis).

*Şibh-i müzâf olan münâdâ:

يَا حَسَنًا خُلُقُهُ أَقْدِمْ! *Ey ahlakı güzel olan, (bana doğru) ilerle!*

يَا قَارِئًا كُتُبَ الْعِلْمِ. *Ey ilim kitaplarını okuyan (kimse)!*

*Nekire-i gayr-i maksûde (kasdedilmeyen nekire isim):

يَا رَجُلاً! *Ey bilinmeyen (herhangi) bir adam!*

يَا غَافِلاً الْمَوْتُ يَطْلُبُكَ. *Ey gafil! Ölüm senin peşindedir.*

*Esmâ-i hamsenin münâdâ olması:

*Esmâ-i hamsenin münâdâ olması:

يَا أَخَا الصِّدْقِ اُثْبُتْ! *Ey doğruluktan ayrılmayan kimse! Sebat göster.*

İsm-i maksûr, mütekellim (ي)"ya"*sına müzâf olduğunda mütekellim yâ'sı fethalı olur:

يَا فَتَايَ! *Ey Gencim!*

*Nidâ edatı, hurûf-ı müşebbehe bi'l-fiilden olan لَيْتَ nin önüne geldiğinde, uyarma manasına gelir:

يَا لَيْتَنِي سَافَرْتُ. *Hey! Keşke ben yolculuğa çıksaydım.*

b) Münâdâ, tek kelimelik özel isim veya nekire-i maksûde ise, ref' alâmetleri üzerine mebnî olur:

يَا يُوسُفُ! *Ey Yusuf!*

يَا مُحَمَّدُ أَقْبِلْ! *Ey Muhammed! (Bana) yönel!*

يَا مُحَمَّدَانِ حَافِظَا عَلَى النَّظَافَةِ. *Ey iki Muhammed! Temizliğe dikkat ediniz!*

يَا مُحَمَّدُونَ حَافِظُوا عَلَى النَّظَافَةِ. *Ey Muhammedler! Temizliğe dikkat ediniz!*

يَا فَاطِمَاتُ! *Ey Fatmalar!*

*Nekire-i maksûde, merfu olduğu harf veya hareke üzerine mebni olur:

يَا طَالِبَةُ تَعَاوَنِي مَعَ صَفِّكِ. *Ey (kız) öğrenci! Sınıfınla yardımlaş!*

يَا طَالِبَانِ تَعَاوَنَا مَعَ صَفِّكُمَا. *Ey iki öğrenci! Sınıfınızla yardımlaşınız!*

يَا مُسْلِمُونَ تَعَاوَنُوا عَلَى البِرِّ وَ التَّقْوَى. *Ey müslümanlar! İyilik yapmada ve takvâda yardımlaşınız!*

يَا تَلَامِيذُ! *Ey öğrenciler!* (Ayrıca bk. Münâdâ).

Nûnü't-te'kîd (نُونُ التَّأكِيدِ) : Müzâri ve emrin sonuna bitişen pekiştirme nunu. لِيَقُومَنَّ. *O, mutlaka kalksın.*

لِيَقْرَأَنَّ *O, mutlaka okusun.* اِجْتَهِدَنَّ. *Sen mutlaka çalış!*

Te'kid için kullanılan nûnlar; şeddeli nûn ve şeddesiz ve harekesiz nûn olmak üzere iki kısma ayrılırlar:

Nûnü't-te'kîd es-sakîle (نُونُ التَّأْكِيدِ الثَّقِيلَةُ) : Şeddeli pekiştirme nunu. وَلَيَنْصُرَنَّ اللَّهُ مَنْ يَنْصُرُهُ. *"Allah, kendisine (kendi dinine) yardım edenlere muhakkak yardım edecektir."* (el-Hacc, 22/40)

Müzâri fiil, müsbet, müstakbel (gelecek zamana delâlet eden) ve yeminin cevabı olduğunda ve önünde de lâm bulunduğunda mutlaka te'kîd edilmesi gerekir:

تَاللَّهِ لَأَكِيدَنَّ أَصْنَامَكُمْ. *"Allah'e yemin ederim ki, ...putlarınıza mutlaka bir tuzak kuracağım."* (el-Enbiyâ. 21/57)

وَاللَّهِ لَأُجَاهِدَنَّ غَدًا. *Allah'a yemin ederim ki ben yarın mutlaka cihad edeceğim.*

Müzâri fiil, yeminin cevabı olmadığı zaman da onu "nûn" ile te'kid etmek câizdir: لَا تَتَأَخَّرَنَّ. *Sakın gecikme!*

Müzâri fiil te'kid edildiğinde, müfred kiplerin ve birinci şahıs çoğul kipinin sonundaki zamme, fethaya dönüşür. Sonunda nûn harfi bulunan "ef'âl-i hamse"den nûnlar hazfedilir. Cem'-i müzekker kiplerinin sonun-daki "vâv" harfi hazfedilir, fiilin son harfi zammeli kılınır; müfred müennes muhatabada "yâ" harfi hazfedilir ve fiilin son harfi keesreli kılınır. Ayrıca tesniyelerin ve cem'-i müenneslerin sonuna getirilen te'kid nûnları kesre ile harekelenir:

وَاللَّهِ لَتُسَافِرَنَّ. *Allah'a yemin ederim ki sen yolculuğa çıkacaksın.*

وَاللَّهِ لَتُسَافِرَانِّ. *Allah'a yemin ederim ki siz ikiniz yolculuğa çıkacaksınız.*

وَاللَّهِ لَتُسَافِرُنَّ. *Allah'a yemin ederim ki siz yolculuğa çıkacaksınız.*

يَا قَوْمِي لَتُعَاوِنُنَّ! *Ey kavmim! Siz mutlaka yardım edeceksiniz.*

لَتَجْلِسِنَّ يَا هِنْدُ. *Ey Hind! Sen mutlaka oturacaksın.*

وَاللَّهِ لَتُسَافِرِنَّ يَا فَاطِمَةُ! *Ey Fatma! Allah'a yemin ederim ki sen mutlaka yolculuğa çıkacaksın.*

Cem'-i müenneslerin sonundaki nûnlar, fâil zamiri olduğu için te'kidde hazfedilmez. Ancak üç nûn bir araya geldiğinden dolayı, cem'-i müennes nunundan sonra kelimeye bir elif ilâve edilir. Ve te'kid nûnu kesre ile harekelenir:

وَاللّٰهِ لَتُسَافِرْنَانِّ. *Allah'a yemin ederim ki siz bayanlar, yolculuğa çıkacaksınız.*

Te'kid nûnu, sadece talebe delalet eden (yâni emir lâmı, nehy edâtı (لا), soru edatları, temenni edatları, tereccî, arz ve tahdîd (teşvik) edatları, sonunda (مَا) bulunan şart edatlarının şart fiili olduğunda, bazen nefy edat (لاَ) dan sonra geldiğinde müzâri fiilinin sonuna bitişir:

لاَ تَكْسَلَنَّ. *Kesinlikle tembellik etmemelisin.*

هَلْ تَفْعَلَنَّ الْخَيْرَ؟ *İyiliği mutlaka yapacak mısın?*

لَيْتَكَ تَصْبِرَنَّ! *Keşke sen sabredecek olsaydın.*

لَعَلَّكَ تَفُوزَنَّ. *Umulur ki sen mutlaka başarılı olacaksın.*

أَلاَ تُسَاعِدَنَّ الْمُحْتَاجَ! *Sen muhtaca yardım etmeyecek misin? (veya muhtaca yardım etsene!).*

هَلاَّ تَنْصُرَنَّ الْمَظْلُومَ. *Mazluma yardım etsene!*

حَيْثُمَا تَذْهَبَنَّ أُرَافِقْكَ. *Sen nereye gideceksen, mutlaka sana arkadaşlık edeceğim.*

وَاتَّقُوا فِتْنَةً لاَ تُصِيبَنَّ الَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْكُمْ خَاصَّةً. *"Bir de öyle bir fitneden sakınınız ki o, aranızda yalnız zulmedenlere*

dokunmakla kalmaz (hepinize erişir)." (el-Enfâl, 8/25).

وَلاَ تَقُولَنَّ لِشَيْءٍ إِنِّي فَاعِلٌ ذلِكَ غَدًا إِلاَّ أَنْ يَشَآءَ اللَّهُ. *"Hiç bir şey için;"Ben bunu muhakkak yarın yapacağım" deme. Ancak "Allah dilerse" (yapacağım, de)".* (el-Kehf, 18/23-24).

فَأَمَّا تَخَافَنَّ مِنْ قَوْمٍ خِيَانَةً. *"Eğer bir kavmin (yaptığı antlaşmayı bozup) hâinlik etmesinden korkarsan..."* (el-Enfâl, 8/58).

وَلاَ تَحْسَبَنَّ اللَّهَ غَافِلاً عَمَّا يَعْمَلُ الظَّالِمُونَ. *"Ey peygamber! Sakın zâlimlerin yaptıklarından Allah'ın gâfil olduğunu sanma!* (İbrâhim, 14/42).

Nâkıs fiilin son harfi "vâv" veya "yâ" ise, sahih fiil gibi te'kid edilir:

أَنْتَ لَتَدْعُوَنَّ. *Sen, mutlaka dâvet edeceksin.*

لَيَرْمِيَنَّ. *O mutlaka (ok v.s.) atacaktır.*

أَنْتَ لَتَرْمِيَنَّ. *Sen, mutlaka (ok v.s.) atacaksın.*

Şayet müzâri nâkıs fiilin sonunda elif bulunuyorsa, te'kid nûnu bitiştiğinde, bu elif "yâ" harfine dönüşür ve fetha ile harekelenir:

أَنْتَ لَتَسْعَيَنَّ =(أَنْتَ تَسْعَى) *Sen, mutlaka çaba harcayacaksın.*

لَيَرْضَيَنَّ. *O, mutlaka razı olacaktır.*

لَيَخْشَيَنَّ. *O, mutlaka korkacaktır.*

Müzârii, يَفْعَلُ vezninde olan nâkıs fiillerin cem'i müzekker ve müfred müennes muhatabasının sonuna te'kid nunları bitiştiğinde, bu fiillerin fâil zamirleri ortaya çıkar ve onlardan önceki

harf, kendilerine uygun bir hareke alır:

هَلْ تَرْضَوُنَّ؟ *Siz, kesinlikle razı olacak mısınız?*

هَلْ تَرْضَيِنَّ؟ *Sen (bayan), kesinlikle razı olacak mısın?*

فَإِمَّا تَرَيِنَّ مِنَ الْبَشَرِ أَحَدًا. *" Eğer insanlardan herhangi birisini görürsen... "* (Meryem, 19/26).

لَتَرَوُنَّ الْجَحِيمَ ثُمَّ لَتَرَوُنَّهَا عَيْنَ الْيَقِينِ ثُمَّ لَتُسْأَلُنَّ يَوْمَئِذٍ عَنِ النَّعِيمِ. *"Elbette cehennemi göreceksiniz. Sonra cehennemi (âhirette) çıplak gözle mutlaka göreceksiniz, sonra o gün, (dünyada size verilen) nimetlerden elbette sorguya çekileceksiniz."* (et-Tekâsür, 102/6-8)

Not: Müzâri fiili yeminin cevabı olursa ve yukarıda zikredilen şartlardan birisi yoksa te'kid edilmesi caiz değildir:

وَاللَّهِ لاَ أُحِبُّ التَّوَاكُلَ وَالْكَسَلَ. *Allah'a yemin ederim ki ben başkasına güvenmeyi ve tembelliği sevmem.* Bu misalde, yeminin cevabı olan müzâri fiilinin başında nefy edatı (لاَ) bulunduğu için te'kid edilmemiştir.

يَمِينًا لأُبْغِضُ كُلَّ امْرِئٍ * يُزَخْرِفُ قَوْلاً وَلاَ يَفْعَلُ

Andolsun ki ben, sözünü süsleyen ve bir şey yapmayan herkesten nefret ediyorum. Bu misalde, müzâri fiili şimdiki zamana delalet ettiği için, te'kid edilmemiştir.

لَئِنْ مُتُّمْ أَوْ قُتِلْتُمْ لإِلَى اللَّهِ تُحْشَرُونَ. *"Andolsun ki, Siz ölseniz de, öldürülürseniz de elbette Allah'ın huzurunda toplanacaksınız."* (Âl-i İmrân, 3/158). Bu misalde, müzâri fiilinin başında te'kid lamı bulunmadığı için, te'kid edilmemiştir.

*Emir fiili, kayıtsız ve şartsız te'kid edilir:

اِجْتَهِدَنَّ. *Mutlaka çalış!*

أَكْرِمَنَّ جَارَكَ. *Komşuna mutlaka ikramda bulun.*

فَأَنْزِلَنَّ سَكِينَةً عَلَيْنَا. *Üzerimize, gönül huzurunu (sükûnet) mutlaka indirmeni dileriz.*

يَكْتُبُ *"O yazıyor"* müzâri fiilinin şeddeli te'kid nûnu ile çekim tablosu:

Cem:	**Tesniye:**	**Müfred:**	
لَيَكْتُبُنَّ	لَيَكْتُبَانِّ	لَيَكْتُبَنَّ	(Gâib müzekker)
لَيَكْتُبْنَانِّ	لَتَكْتُبَانِّ	لَتَكْتُبَنَّ	(Gâibe müennes)
لَتَكْتُبُنَّ	لَتَكْتُبَانِّ	لَتَكْتُبَنَّ	(Muhatap müzekker)
لَتَكْتُبْنَانِّ	لَتَكْتُبَانِّ	لَتَكْتُبِنَّ	(Muhataba müennes)
لَنَكْتُبُنَّ	لَنَكْتُبَنَّ	لَأَكْتُبَنَّ	(Mütekellim/ müşterek)

يَمُدُّ *O çekiyor*, müzâri muzâ'af filinin şeddeli te'kid nûnu ile çekim tablosu:

Cem:	**Tesniye:**	**Müfred:**	
لَيَمُدُّنَّ	لَيَمُدَّانِّ	لَيَمُدَّنَّ	(Gâib müzekker)
لَيَمْدُدْنَانِّ	لَتَمُدَّانِّ	لَتَمُدَّنَّ	(Gâibe müennes)
لَتَمُدُّنَّ	لَتَمُدَّانِّ	لَتَمُدَّنَّ	(Muhatap müzekker)
لَتَمْدُدْنَانِّ	لَتَمُدَّانِّ	لَتَمُدِّنَّ	(Muhataba müennes)
لَنَمُدَّنَّ	لَنَمُدَّنَّ	لَأَمُدَّنَّ	(Mütekellim/ müşterek)

يَقُولُ *O söylüyor"* müzâri ecvef fiilinin şeddeli te'kid nûnu ile

çekim tablosu:

Cem':	Tesniye:	Müfred :	
لِيَقُولُنَّ	لِيَقُولاَنِّ	لِيَقُولَنَّ	(Gâib müzekker)
لِيَقُلْنَانِّ	لِتَقُولاَنِّ	لِتَقُولَنَّ	(Gâibe müennes)
لِتَقُولُنَّ	لِتَقُولاَنِّ	لِتَقُولَنَّ	(Muhatap müzekker)
لِتَقُلْنَانِّ	لِتَقُولاَنِّ	لِتَقُولِنَّ	(Muhataba müennes)
لِنَقُولَنَّ	لِنَقُولَنِّ	لِأَقُولَنَّ	(Mütekellim/müşterek)

يَبِيعُ *O satıyor,* müzâri ecvef fiilinin şeddeli te'kid nûnu ile çekim tablosu:

Cem:	Tesniye:	Müfred:	
لِيَبِيعُنَّ	لِيَبِيعَانِّ	لِيَبِيعَنَّ	(Gâib müzekker)
لِيَبِعْنَانِّ	لِتَبِيعَانِّ	لِتَبِيعَنَّ	(Gâibe müennes)
لِتَبِيعُنَّ	لِتَبِيعَانِّ	لِتَبِيعَنَّ	(Muhatap müzekker)
لِتَبِعْنَانِّ	لِتَبِيعَانِّ	لِتَبِيعِنَّ	(Muhataba müennes)
لِنَبِيعَنَّ	لِنَبِيعَنَّ	لِأَبِيعَنَّ	(Mütekellim/ müşterek)

يَخْشَى *O korkuyor"* müzâri nâkıs fiilinin şeddeli te'kid nûnu ile çekim tablosu:

Cem:	Tesniye:	Müfred:	
لِيَخْشَوُنَّ	لِيَخْشَيَانِّ	لِيَخْشَيَنَّ	(Gâib müzekker)
لِيَخْشَيْنَانِّ	لِتَخْشَيَانِّ	لِتَخْشَيَنَّ	(Gâibe müennes)
لِتَخْشَوُنَّ	لِتَخْشَيَانِّ	لِتَخْشَيَنَّ	(Muhatap müzekker)

لِتَخْشَيِنَّ لِتَخْشَيَانِّ لِيَخْشَيْنَانِّ (Muhataba müennes)

لِأَخْشَيَنَّ لِنَخْشَيَنَّ لِنَخْشَيَنَّ (Mütekellim/ müşterek)

اُكْتُبْ *Yaz!"* emir fiilinin şeddeli te'kid nûnu ile çekim tablosu:

Cem:	**Tesniye:**	**Müfred:**	
اُكْتُبُنَّ	اُكْتُبَانِّ	اُكْتُبَنَّ	(Müzekker)
اُكْتُبْنَانِّ	اُكْتُبَانِّ	اُكْتُبِنَّ	(Müennes)

اُمْدُدْ! *Çek!"* müza'af emir fiilinin şeddeli te'kid nûnu ile çekim tablosu:

Cem:	**Tesniye:**	**Müfred:**	
اُمْدُدُنَّ	اُمْدُدَانِّ	اُمْدُدَنَّ	(Müzekker)
اُمْدُدْنَانِّ	اُمْدُدَانِّ	اُمْدُدِنَّ	(Müennes)

قُلْ *Söyle!"* ecvef emir fiilinin şeddeli te'kid nûnu ile çekim tablosu:

Cem:	**Tesniye:**	**Müfred:**	
قُولُنَّ	قُولاَنِّ	قُولَنَّ	(Müzekker)
قُلْنَانِّ	قُولاَنِّ	قُولِنَّ	(Müennes)

بِعْ *Sat!* ecvef emir fiilinin şeddeli te'kid nûnu ile çekim tablosu:

Cem:	**Tesniye:**	**Müfred:**	
بِيعُنَّ	بِيعَانِّ	بِيعَنَّ	(Müzekker)
بِعْنَانِّ	بِيعَانِّ	بِيعِنَّ	(Müennes)

اُغْـزُ! *Savaş!"* nâkıs emir fiilinin şeddeli te'kid nûnu ile çekim tablosu:

Cem':	**Tesniye:**	**Müfred :**	
اُغْزُنَّ	اُغْزُوَانِّ	اُغْزُوَنَّ	(Müzekker)
اُغْزُونَانِّ	اُغْزُوَانِّ	اُغْزِنَّ	(Müennes)

اِرْضَ! *Razı ol!* Nâkıs emir fiilinin şeddeli te'kid nûnu ile çekim tablosu:

Cem:	**Tesniye:**	**Müfred:**	
اِرْضَوُنَّ	اِرْضَيَانِّ	اِرْضَيَنَّ	(Müzekker)
اِرْضَيْنَانِّ	اِرْضَيَانِّ	اِرْضَيِنَّ	(Müennes)

اِخْشَ! *Kork!* Nâkıs emir fiilinin şeddeli te'kid nûnu ile çekim tablosu:

Cem:	**Tesniye:**	**Müfred:**	
اِخْشَوُنَّ	اِخْشَيَانِّ	اِخْشَيَنَّ	(Müzekker)
اِخْشَيْنَانِّ	اِخْشَيَانِّ	اِخْشَيِنَّ	(Müennes)

Nûnü't-te'kîd el-hafîfe (نُونُ التَّأكِيدِ الخَفِيفَةُ) : Sâkin pekiştirme nunu. Bu nun, tesniye ve cem'-i müennes sigalarına bitişmez. لِيَذْهَبَنْ *O, mutlaka gitsin.*

يَا قَوْمَنَا اِحْذَرُنْ. *Ey kavmimiz mutlaka sakınınız!*

هَلْ تَذْهَبَنْ؟ *Sen muhakkak gidecek misin?*

لِيَقْرَأَنْ كُلٌّ مِنْكُمْ دَرْسَهُ. *Sizden herbiriniz, dersini mutlaka okusun.*

لِيَذْهَبَنْ كُلُّ إِلَى مَدْرَسَتِه. *Herkes okuluna mutlaka gitsin.*

لِتَدْرُسُنْ دُرُوسَكُمْ. *Siz, mutlaka derslerinizi okuyunuz.*

هَلْ يَسْعَيَنْ؟ (يَسْعَى) *O mutlaka çaba gösterecek mi?*

هَلْ يَرْجُوَنْ؟ (يَرْجُو) *O, mutlaka umacak mı?*

هَلْ يَمْشِيَنْ؟ (يَمْشِي) *O, mutlaka yürüyecek mi?*

Bazen hafîf te'kid nûnu tenvîn şeklinde yazılır:

لَنَسْفَعًا بِالنَّاصِيَةِ (لَنَسْفَعَنْ). *"Biz, onu perçeminden yakalayıp (cehenneme) sürükleyeceğiz.* (el-Alâk, 96/15)

وَ لَيَكُونًا مِنَ الصَّاغِرِينَ (لَيَكُونَنْ)..... *"...ve elbette o aşağılanan kişilerden olacaktır."* (Yusuf, 12/32)

وَإِيَّاكَ وَالْمَيْتَاتِ لاَ تَقْرَبَنَّهَا * وَلاَ تَعْبُدِ الشَّيْطَانَ وَاللَّهَ فَاعْبُدًا

Sakın ölülere dikkat et! Onlara, kesinlikle yaklaşma! Şeytana tapma, mutlaka Allah'a ibadet et!

Hafif te'kid nunu, cem'-i müzekker "vâv"ı ve müfred müennes muhataba "yâ"sından sonra geldiğinde bu iki zamir hazfedilir:

اُنْصُرُنْ يَا قَوْمُ! *Ey kavim kesinlikle yardım ediniz!*

وَانْصُرِنْ يَا فَاطِمَةُ! *Ey Fatma, kesinlikle yardım et!*

يَكْتُبُ *"O yazıyor"* müzâri fiilinin şeddesiz ve sâkin te'kid nûnu ile çekim tablosu:

Cem:	**Tesniye:**	**Müfred:**
لِيَكْتُبُنْ	.....	لِيَكْتُبَنْ (Gâib müzekker)
.....	.....	لِتَكْتُبَنْ (Gâibe müennes)

لِتَكْتُبُنْ ..... لِتَكْتُبَنْ (Muhatap müzekker)

.... لِتَكْتُبِنْ (Muhataba müennes)

لِنَكْتُبَنْ لِنَكْتُبَنْ لِأَكْتُبَنْ (Mütekellim/müşterek)

يَمُدُّ *"O çekiyor"* müzâri müza'âf fiilinin şeddesiz ve sâkin te'kid nûnu ile yapılan çekim tablosu:

Cem:	**Tesniye:**	**Müfred:**
لِيَمُدُّنْ	.....	لِيَمُدَّنْ (Gâib müzekker)
.....	.....	لِتَمُدَّنْ (Gâibe müennes)
لِتَمُدُّنْ	.....	لِتَمُدَّنْ (Muhatap müzekker)
.....	.....	لِتَمُدِّنْ (Muhataba müennes)
لِنَمُدَّنْ	لِنَمُدَّنْ	لِأَمُدَّنْ (Mütekellim müşterek)

يَقُولُ *"O söylüyor"* müzâri ecvef fiilinin şeddesiz ve sâkin te'kid nûnu ile yapılan çekim tablosu:

Cem:	**Tesniye:**	**Müfred:**
لِيَقُولُنْ	.....	لِيَقُولَنْ (Gâib müzekker)
.....	.....	لِتَقُولَنْ (Gâibe müennes)
لِتَقُولُنْ	.....	لِتَقُولَنْ (Muhatap müzekker)
.....	.....	لِتَقُولِنْ (Muhataba müennes)
لِنَقُولَنْ	لِنَقُولَنْ	لِأَقُولَنْ (Mütekellim/ müşterek)

يَبِيعُ *"O satıyor"* müzâri ecvef fiilinin şeddesiz ve sâkin te'kid nûnu ile çekim tablosu:

Cem:	**Tesniye:**	**Müfred:**
لِيَبِيعُنْ	.....	لِيَبِيعَنْ (Gâib müzekker)
.....	.....	لِتَبِيعَنْ (Gâibe müennes)
لِتَبِيعُنْ	.....	لِتَبِيعَنْ (Muhatap müzekker)
.....	.....	لِتَبِيعِنْ (Muhataba müennes)
لِنَبِيعَنْ	لِنَبِيعَنْ	لِأَبِيعَنْ (Mütekellim/ müşterek)

يَخْشَى *" O korkuyor"* müzâri nâkıs fiilinin şeddesiz ve sâkin te'kid nûnu ile çekim tablosu:

Cem:	**Tesniye:**	**Müfred:**
لِيَخْشَوُنْ	.....	لِيَخْشَيَنْ (Gâib müzekker)
.....	.....	لِتَخْشَيَنْ (Gâibe müennes)
لِتَخْشَوُنْ	.....	لِتَخْشَيَنْ (Muhatap müzekker)
.....	.....	لِيَخْشَيِنْ (Muhataba müennes)
لِنَخْشَيَنْ	لِنَخْشَيَنْ	لِأَخْشَيَنْ (Mütekellim/müşterek)

اُكْتُبْ *"Yaz!"* emir fiilinin şeddesiz ve sâkin te'kid nûnu ile çekim tablosu:

Cem':	**Tesniye:**	**Müfred:**
اُكْتُبُنْ	.....	اُكْتُبَنْ (Müzekker)

.... اُكْتُبِنْ (Müennes)

اُمْـــدُدْ *"Çek!"* müza'af emir fiilinin şeddesiz ve sâkin te'kid nûnu ile çekim tablosu:

Cem':	**Tesniye:**	**Müfred:**
اُمْدُدُنْ	.....	اُمْدُدَنْ (Müzekker)
.....	.....	امْدُدِنْ (Müennes)

قُلْ *"Söyle!"* ecvef emir fiilinin şeddesiz ve sâkin te'kid nûnu ile çekim tablosu:

Cem':	**Tesniye:**	**Müfred:**
قُولُنْ	.....	قُولَنْ (Müzekker)
.....	.....	قُولِنْ (Müennes)

بِعْ *"Sat!"* ecvef emir fiilinin şeddesiz ve sâkin te'kid nûnu ile çekim tablosu:

Cem':	**Tesniye:**	**Müfred:**
بِيعُنْ	.....	بِيعَنْ (Müzekker)
.....	.....	بِيعِنْ (Müennes)

اُغْـزُ! *"Savaş!"* nâkıs emir fiilinin şeddesiz ve sâkin te'kid nûnu ile çekim tablosu:

Cem':	**Tesniye:**	**Müfred:**
اغْزُنْ	.....	اُغْزُوَنْ (Müzekker)
.....	.....	اُغْزِنْ (Müennes)

Nûnü'l-vikâye (نُونُ الوِقَـايَـةِ) : Koruma nunu. Sonuna

"mütekellim yâ"sı bitişen fiiller, fiile benzeyen bazı edatlar ve bazı cer edatlarının sonuna gelen ve bu kelimelerin sonunu bozulmaktan koruyan "nûn" harfi:

ضَرَبَنِي *(O) beni dövdü.* دَعَانِي *O beni dâvet etti.*

يُكْرِمُنِي *O bana ikramda bulunuyor.* اِهْدِنِي! *Beni hidâyete getir!* تَرَاكِنِي! *Beni terket!*

أَمْهِلْنِي قَلِيلاً *Bana biraz mühlet ver!*

أَدَّبَنِي رَبِّي فَأَحْسَنَ تَأْدِيبِي *Rabbim beni terbiye etti, ve beni güzel terbiye etti. (Hadis)*

ذَهَبَ الْقَوْمُ مَا خَلاَنِي *Benden başka kavim gitti!*

مَا أَفْقَرَنِي إِلَى عَفْوِ اللَّهِ! *Ben, Allah'ın affına ne kadar muhtacım!*

يُؤْذِينِي أَنْ أَسْمَعَ النَّمِيمَةَ ... *Koğuculuğu duymam beni rahatsız eder.* جَعَلَنِي اللَّهُ فِدَاءَكَ. *Allah, beni sana feda etsin.*

وَمَا أَحْسَنَنِي إِنِ اتَّقَيْتُ اللَّهَ! *Şayet ben Allah'tan korkarsam ne kadar iyiyim!*

Bazı cer edatlarının sonuna "nûn-i vikâye"nin bitişmesi:

اِقْتَرِبْ مِنِّي. *Bana yaklaş.* اِبْتَعِدْ عَنِّي. *Benden uzaklaş.*

كَأَنَّ – لَعَلَّ – لَكِنَّ – أَنَّ – إِنَّ gibi huruf-i müşebbehe bi'l-fiilin sonuna "vikâye nûnu" nun bitişmesi caizdir. Nûn'un bitişmesine misaller: إِنَّنِي أَحِنُّ عَلَى الضُّعَفَاءِ وَالْمَسَاكِينِ. *Şüphesiz ki ben zayıflara ve yoksullara şefkat gösteriyorum.*

تَكَلَّمْ وَ إِنَّنِي (وَإِنِّي) مُصْغٍ إِلَيْكَ. *Konuş! Şüphesiz ki ben seni*

dikkatle dinlerim.

اسْتَمَعْتُ إِلَيْكَ، وَلكِنِّي (لَكِنَّنِي) غَيْرُ مُقْتَنِعٍ بِكَلاَمِكَ. *Ben seni dinledim. Fakat ben sözünle ikna olmadım. (Sözüne kanaat getirmedim.)*

لَعَلَّنِي أَنْجَحُ. *Umulur ki ben başarılı olurum.*

Hurûf-i müşebbehe bi'l-fiilden لَيْتَ *=Keşke"* nin sonuna "vikâye nûnu" mutlaka bitişir: لَيْتَنِي *Keşke ben ....*

يَقُولُ يَا لَيْتَنِي قَدَّمْتُ لِحَيَاتِي. *"O gün insan:"Keşke ben (bu) hayatım için (sağlığımda) bir şeyler yapıp gönderseydim." diyecektir."* (el-Fecr, 89/24)

يَا لَيْتَنِي كُنْتُ مَعَهُمْ فَأَفُوزَ فَوْزًا عَظِيمًا. *"Keşke ben de onlarla beraber olsaydım da, büyük bir kazanç elde etseydim!" der. "*(en-Nisa, 4/73)

*Bazı zarfların sonuna "nûn-i vikâye"nin bitişmesi:

لَدُنِّي. *Yanımda, bende.* قَدْنِي. *Bana yeter.* قَطْنِي. *Bana yeter.*

فَلاَ تُصَاحِبْنِي قَدْ بَلَغْتَ مِنْ لَدُنِّي عُذْرًا. *"...artık bana arkadaşlık etme!" Hakikaten benim tarafımdan ileri sürülebilecek ma'zerete ulaştın. (Artık özür dilemiyecek hale geldin) dedi."* (el-Kehf, 18/76).

Nüdbe (النُّدْبَةُ) : Bir şey için acı çekmeyi veya bir şeyden yakınmayı ifâde etmek demektir. Bunun için "vâ" veya "yâ" nidâ edatları kullanılır: وَا عُمَرَا! *Vah Ömer!* وَا عُثْمَانُ! *Vah Osman!*

Muhammed Abduh için ağıt yakan bir şâir şöyle demiş:

وَا خَادِمَ الدِّينِ وَالْفُصْحَى وَأَهْلَهُمَا * وَ حَارِسَ الْفِقْهِ مِنْ زَيْغٍ وَ بُهْتَانٍ

Vâh dinin ve fasih arapçanın hizmetçisi ve her ikisinin ehli! Ve fıkhı (İslam hukukunu), sapma ve iftiralardan koruyan kimse!

Hastanın şöyle demesi gibi: وَا رَأْسَاه! *Vah başım!* وَا مُصِيبَتَاه! *Vah başıma gelen beladan!* وَا عَيْنَاه! *Vah gözlerim!* وَا أَبَاه! *Vah babam!* وَا ذَاكَ الْبَطَلُ! *Vah o pehlivana!* وَا أَيَّتُهَا الْمَرْأَتَانِ! *Vah ey iki kadın!*

(Ayrıca bak. Mendûb)

— R —

er-Râbıt (الرَّابِطُ) : Bağlaç; haber cümlesini mübtedâya, hal cümlesini zu'l-hâle bağlayan zamir veya "vâv" harfi, sıla cümlesini ism-i mevsûle, sıfat cümlesini mevsufa, bedelu'l-ba'z ve bedelu'l-iştimâlı mübdelün minhe bağlayan zamir veya haber cümlesinin mübtedası olan ism-i işâret; sıfat-ı müşebbehe'nin ma'mûlündeki zamir veya mübtedâ olan şart edatının cevâbındaki zamir, manevî te'kid için kullanılan lafızlardaki râbıt, ma'tûf cümledeki zamir ve iştigâlde müfessir cümledeki zamir râbıttır:

a) Haber cümlesini, mübtedâya bağlayan râbıt:

الإِحْسَانُ ثَوَابُهُ عَظِيمٌ. *İyilik yapmak var ya, onun sevabı büyüktür.*

الْعِلْمُ مَقَامُهُ رَفِيعٌ. *İlim, onun makamı yücedir.*

الإِحْسَانُ يُسْعِدُ صَاحِبَهُ. *İyilik, sahibini (onu yapanı) mutlu*

eder. Bu ibarede, يُسْعِدُ fiilinde müstetir olan هُوَ zamiri, râbıttır.

b) Hâl cümlesini, zu'l-hâle bağlayan râbıt:

وَجَاءُوا أَبَاهُمْ عِشَاءً يَبْكُونَ. *"Kardeşleri, akşamleyin ağlayarak babalarına geldiler."* (*Yusuf*, 12/16) Bu âyette, يَبْكُونَ cümlesindeki (واو) "vâv" zamiri, hâl cümlesini bir önceki ibareye (zül-hâle) bağlayan bir râbıttır.

قَالُوا لَئِنْ أَكَلَهُ الذِّئْبُ وَنَحْنُ عُصْبَةٌ إِنَّا إِذًا لَخَاسِرُونَ. *"(Yusuf'un kardeşleri) Dediler ki: "Biz kuvvetli bir topluluk iken, buna rağmen kurt onu yerse, o takdirde biz gerçekten hüsrana uğrayanlardan oluruz."* (*Yusuf*, 12/14).

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ خَرَجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ وَهُمْ أُلُوفٌ حَذَرَ الْمَوْتِ. *"Binlerce kişi oldukları halde, ölüm korkusundan yurtlarını terkedenleri görmedin mi!"* (*el-Bakara*, 2/243).

يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لاَ تَقْرَبُوا الصَّلَوةَ وَ أَنْتُمْ سُكَارَى. *"Ey iman edenler! Sarhoş iken... namaza yaklaşmayın!"* (*en-Nisâ*, 4/43).

وَيَوْمَ الْقِيَامَةِ تَرَى الَّذِينَ كَذَّبُوا عَلَى اللَّهِ وُجُوهُهُمْ مُسْوَدَّةٌ. *"(Ey Muhammed!) Kıyâmet gününde Allah'a karşı yalan uyduranların yüzlerinin simsiyah kesildiğini görürsün."* (*ez-Zümer*, 39/60).

c) Sıla cümlesindeki râbıt:

وَلَقَدِ اسْتُهْزِئَ بِرُسُلٍ مِنْ قَبْلِكَ فَحَاقَ بِالَّذِينَ سَخِرُوا مِنْهُمْ مَا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ. *" (Ey Muhammed!) Andolsun ki, senden önceki peygamberlerle de alay edildi. Ama onlarla alay edenleri, alay ettikleri azap kuşatıverdi."* (*el-Enbiyâ*, 21/41). Bu misalde,

سَخِرُوا مِنْهُمْ ibaresinin sonundaki (و) "vâv" zamiri, râbıttır.

d) Sıfat cümlesindeki zamirin râbıt olması:

حَتَّى تُنَزِّلَ عَلَيْنَا كِتَابًا نَقْرَؤُهُ. *" Sen, okuyacağımız bir kitabı bize indirmedikçe (sana inanmayacağız)."* (el-İsrâ 17/93). Bu misalde, نَقْرَؤُهُ ibaresinin sonundaki zamir, râbıttır.

وَاتَّقُوا يَوْمًا تُرْجَعُونَ فِيهِ إِلَى اللَّهِ. *" Öyle bir günden sakının ki (hepiniz) o gün Allah'a döndürüleceksiniz."* (el-Bakara, 2/281).

e) Bedelu'l-ba'z mine'l-küll'deki râbıt:

قُمِ اللَّيْلَ إِلاَّ قَلِيلاً نِصْفَهُ أَوِ انْقُصْ مِنْهُ قَلِيلاً. *"Gecenin birazı hariç, gece (saatlerinde) kalk (namazını kıl). Gecenin yarısında kalk, yahut yarısından biraz eksilt."* (el-Müzzemmil, 73/2-3).

وَلِلَّهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطَاعَ إِلَيْهِ سَبِيلاً. *" Oraya gitmeye gücü yeten kimseye evi (Ka'be'yi) ziyaret etmesi, Allah'ın insanlar üzerindeki bir hakkıdır."* (Âl-i İmrân, 3/97). Bu ibarenin aslı مَنِ اسْتَطَاعَ مِنْهُمْ... şeklinde olup râbıt durumundaki zamir hazfedilmiştir.

f) Bedelü'l-iştimâldaki râbıt:

أَعْجَبَنِي زَيْدٌ خُلُقُهُ. *Zeyd'in ahlakını beğendim.*

g) İsm-i işâretin râbıt olması:

وَلِبَاسُ التَّقْوَى ذَلِكَ خَيْرٌ. *"Takvâ elbisesine gelince, o daha hayırlıdır."* (el-A'râf, 7/26).

h) Sıfat-ı müşebbehenin ma'mûlündeki râbıt:

سَمِيرٌ جَمِيلٌ وَجْهُهُ. *Semir, yakışıklı olandır.*

ı)Mübtedâ olan şart edatının cevabındaki râbıt:

فَمَنْ يَكْفُرْ بَعْدُ مِنْكُمْ فَإِنِّي أُعَذِّبُهُ عَذَابًا لاَ أُعَذِّبُهُ أَحَدًا مِنَ الْعَالَمِينَ. *"Fakat ondan sonra sizden kim inkâr ederse, âlemlerden hiç kimseye yapmayacağım bir azapla onu azaplandırırım." (buyurdu)"* (el-Mâide, 5/115)

j) Manevî te'kid için kullanılan lafızlardaki râbıt:

قَابَلْتُ الْوَزِيرَ نَفْسَهُ. *Bizzat vezirle görüştüm.*

سَلَّمْتُ عَلَى الْمُعَلِّمِينَ أَنْفُسِهِمْ. *Öğretmenlerin bizzat kendilerine selam verdim.*

جَاءَتِ الْمُعَلِّمَةُ نَفْسُهَا. *Bayan öğretmen, kendisi geldi.*

جَاءَ التَّلاَمِيذُ كُلُّهُمْ. *Öğrencilerin hepsi geldi.*

k) Ma'tuf cümledeki râbıt:

فَجَاءَهَا بَأْسُنَا بَيَاتًا أَمْ هُمْ قَائِلُونَ. *"Azabımız onlara gece yatarlarken yahut gündüz uyurken geldi."* (el-A'râf, 7/4)

l) İştigalde müfessir cümledeki râbıt:

وَ الذِّئْبَ أَخْشَاهُ إِنْ مَرَرْتُ بِهِ * وَحْدِي وَ أَخْشَى الرِّيَاحَ وَالْمَطَرَا

Kurt, şayet yalnız başına ona uğrarsam ondan korkarım. Rüzgarlar ve yağmurdan da korkarım. Bu ibarenin aslı أَخْشَى الذِّئْبَ أَخْشَاهُ..... şeklindedir.

er-Ref' (الرَّفْعُ) : Kelimenin sonunun zammeli olması veya kelimenin sonunda, zamme yerine geçen bir harfin bulunması; müzâri fiilin önüne nasb ve cezim edatlarının

gelmemesi:

بَيْتٌ *Ev;* يَفْعَلُ *O, yapıyor.* Bu iki misalde zamme, ref' alâmetidir. الطَّالِبَانِ *İki öğrenci.* Bu misalde "elif" ref' alâmetidir.

*Mübtedâ ve haberin merfû' olması:

الطَّقْسُ جَمِيلٌ. *Hava, güzeldir.*

الوَلَدُ عَاقِلٌ مُجْتَهِدٌ. *Çocuk, akıllıdır, çalışkandır.*

الوَلَدُ يُحِبُّ الْعِلْمَ. *Çocuk ilmi seviyor.*

اَللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ. *Allah, âlemlerin Rabbidir.*

*Fâilin merfu' olması:

جَاءَ الْوَلَدُ. *Çocuk geldi.* أَعْجَبَنِي كِتَابٌ. *Bir kitabı beğendim.*

*Nâib-i fâilin merfu' olması: كُتِبَتْ رِسَالَةٌ. *Bir mektup yazıldı.*

*Sıfatın merfû' olması:

قُلْ هُوَ نَبَأٌ عَظِيمٌ. *(Ey Muhammed!)"De ki: O (Kur'ân), büyük bir haberdir."* (*Sad*, 38/67)

جَاءَ الْوَلَدُ الْمُجْتَهِدُ. *Çalışkan öğrenci geldi.*

*Müzâri fiilin merfu' olması:

هُوَ يَفْعَلُ. *O, yapıyor.* يَشْرَبُ الطِّفْلُ. *Çocuk içiyor.*

*Beş fiilin ref' alâmeti nûn harfinin sâbit kalmasıyladır:

الأَوْلَادُ يَلْعَبُونَ. *Çocuklar, oynuyorlar.*

أَنْتُمْ تَشْرَبُونَ الْمَاءَ. *Siz su içiyorsunuz.*

أَنْتُمَا تَكْتُبَانِ. *Siz ikiniz, yazıyorsunuz.*

أَنْتِ تَشْرَبِينَ. *Sen (bayan su v.s.) içiyorsun.*

هُمَا يَلْعَبَانِ. *O ikisi, oynuyor.*

*Beş ismin ref' alâmeti 'vâv'dır:

أَبُوكَ عَالِمٌ. *Baban, âlimdir.*

*Kane ve benzerlerinin isminin merfû' olması:

كَانَ الطَّقْسُ جَمِيلاً. *Hava güzel idi.*

*Hurûf-i müşebbehe bi'l-fiilin haberi:

إِنَّ التِّلْمِيذَ مُجْتَهِدٌ. *Şüphesiz ki öğrenci çalışkandır.*

*Nâkıs müzâri fiillerin ref alâmeti takdirîdir:

يَدْعُو (يَدْعُوُ). *Dâvet ediyor; çağırıyor.*

يَرْمِي (يَرْمِيُ). *(Ok v.s.) atıyor.*

يُعْطِي (يُعْطِيُ). *Veriyor.* يَخْشَى (يَخْشَيُ). *Korkuyor.*

* İsm-i menkûs ve ism-i maksûr'un i'râbı takdirîdir:

القَاضِي عَادِلٌ. *Yargıç, âdildir.* Bu misalde, القَاضِى kelimesinin i'râbı takdirîdir.

لَيْلَى تِلْمِيذَةٌ مُجْتَهِدَةٌ. *Leylâ, çalışkan bir öğrencidir.* Bu misalde لَيْلَى kelimesinin i'râbı takdirîdir.

*Tesniyelerin merfû' olması:

الطَّالِبَانِ مُجْتَهِدَانِ. *İki öğrenci, çalışkandır.*

*Cem'-i müzekker sâlimlerin merfû' olması:

الطُّلاَّبُ مُجْتَهِدُونَ. *Öğrenciler, çalışkandır.*

(Ayrıca bk. Merfû' maddesi).

Rübâ'î (الرُّبَاعِيُّ) : Dört harfli fiil veya isim:

دَحْرَجَ *Yuvarladı.* أَكْرَمَ *İkram etti.* أَسْعَدُ *Esat.*

دَفْتَرٌ *Defter.* دِرْهَمٌ *Dirhem.* جَعْفَرٌ *Cafer,* gibi.

Rübâ'î mücerred (الرُّبَاعِيُّ المُجَـرَّدُ) : Kök harfleri dört olan ve ek almayan fiil: زَلْزَلَ *Yer sarstı.*

بَعْثَرَ *Dağıttı, parçaladı.* بَسْمَلَ *Besmele okudu,* gibi.

Rübâ'î mezîd (الرُّبَاعِيُّ المَزِيدُ) : Kök harfleri, dört olan fiillere, harf eklenerek elde edilen fiil: Bu da iki kısma ayrılır:

a) Rübâ'îye bir harf eklenerek yapılan fiiller:

تَدَحْرَجَ *Yuvarlandı.* تَزَلْزَلَ *Sarsıldı,* gibi.

b) Rübâ'îye iki harf eklenerek yapılan fiiller:

اِحْرَنْجَمَ *Toplandı.* اِفْرَنْقَعَ *Patladı, parmakları çıtladı.*

اِطْمَأَنَّ *Sükunet buldu, sakinleşti, gönlü rahat oldu.*

اِقْشَعَرَّ *Tüyleri ürperdi, diken diken oldu.*

اِقْعَنْسَسَ *Sırtı, kamburlaştı,* gibi.

— S —

Sâhibü'l-hâl (صَاحِبُ الحَالِ) : Hâlin sahibi. Umûmiyetle fâil veya mef'ûl durumunda bulunur ve ma'rifedir. Buna "zü'l-hâl" veya "sâhibü'l-hâl" denilir:

شَرِبْتُ المَاءَ صَافِيًا. *Suyu, saf iken içtim.*

عَادَ القَائِدُ ظَافِرًا. *Komutan, muzâffer olarak döndü.*

جَاءَ الْوَلَدُ رَاكِضًا. *Çocuk, koşarak geldi.*

وَسَخَّرَ لَكُمُ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ دَائِبَيْنِ. *"Hiç durmadan bir düzen*

içinde hareket eden güneşi ve ayı emrinize veren ..odur." (İbrahim, 14/33).

وَاجَهَ سَمِيرٌ جَمِيلاً ضَاحِكَيْنِ. *İkisi güldükleri halde Semir, Cemil ile karşılaştı.*

تُؤْكَلُ الفَاكِهَةُ نَاضِجَةً. *Meyve, olgunlaşmışken yeyilir.*

تَرَكْتُ أَثَاثَ الْغُرْفَةِ نَظِيفًا. *Odanın demirbaşını temiz olarak bıraktım.*

وَقَفَ الْعَالِمُ خَاطِبًا فِي الْقَوْمِ. *Alim, kavme hitap etmek üzere durdu,* gibi. (Ayrıca bk. Hâl ve Zü'l-hâl maddeleri).

Sahîh (الصَّحِيحُ) : Kök harflerinde; illet harflerinden herhangi birisi bulunmayan fiil veya isim. Sahîh fiil, üç kısma ayrılır:

a) Sâlim fiil: ذَهَبَ *Gitti.* دَرَسَ *Okudu.*
كَتَبَ *Yazdı.* سَرَقَ *Çaldı.* بَدَلَ *Değiştirdi.*
عَلِمَ *Bildi.* رَاسَلَ *Mektuplaştı.* رَقَصَ *Dans etti.*
يَنْبَحُ الْكَلْبُ. *Köpek havlıyor,* gibi.

b) Müza'af fiil: مَدَّ *Uzattı.* فَرَّ *Kaçtı,* gibi.

c) Mehmûz fiil: أَكَلَ *Yedi.* سَأَلَ *Sordu* قَرَأَ *Okudu,* gibi.

* Sahîh isimler:

شَمْسٌ *Güneş.* حَجَرٌ *Taş.* رَجُلٌ *Adam.*
قَلَمٌ *Kalem.* دَفْتَرٌ *Defter.* شِعْرٌ *Şiir.* خَدٌّ *Yanak,* gibi.

es-Sâkin (السَّاكِنُ) : Harekesiz. Bir harfin veya bir

kelimenin harekesiz olması: أَجَلْ *Evet.* . نَعَمْ *Evet.*

لَدُنْ *Yanında,* gibi.

*Ortası sâkin olan kelime:

إِذَا جَاءَ نَصْرُ اللَّهِ. *" (Ey Muhammed!) Allah'ın yardımı... geldiği zaman."* (Nasr, 110/1).

قَالَ. *Söyledi, dedi.* لَمْ يَكْتُبْ. *Yazmadı.* لَمْ يَفْعَلْ. *Yapmadı.*

قَوْلٌ. *Söz.* خَوْفٌ *Korku.* بَيْعٌ *Satış.*

فَعَلْتُ. *Ben, yaptım.* فَعَلْنَ. *O bayanlar, yaptılar.*

افْعَلْ. *Yap!* عُودٌ *Dal.* مَيْلٌ *Meyl,* gibi.

es-Sâlim (السَّالِمُ) : Kök harflerinde, illet harfi bulunmadığı gibi, hemze ve şedde bulunmayan fiil:

كَتَبَ. *Yazdı.* عَلِمَ. *Bildi.* نَصَرَ. *Yardım etti.*

فَتَحَ. *Açtı.* سَمِعَ. *Duydu.* حَسِبَ. *Sandı.*

لَاعَبَ. *Oynaştı.* أَعْلَمَ. *Bildirdi,* gibi.

Sâlim fiilin, sonuna harekeli bir fâil zamiri bitiştiğinde sükun üzerine mebnî olur ve son harfi sâkin kılındığı takdirde, yine kök harflerinde herhangi bir illet harfi bulunmaz.

فَهِمْتُ الدَّرْسَ. *Dersi, anladım.*

Sâlim fiilin, sonuna tesniye zamiri elif bitiştiğinde feth üzerine mebnî olur: شَرِبَا. *O ikisi içti.* قَتَلَا. *O ikisi öldürdü.*

Sâlim fiilin, sonuna cem'–i müzekker vâvı bitiştiğinde,

zamm üzerine mebnî olur: شَرِبُوا. *O erkekler, içti.*

قَتَلُوا. *O erkekler, öldürdü.*

Sâlim emir fiilin, sonuna mütekellim yâsı bitiştiğinde, nûn harfinin hazfi üzerine mebnî olur: اِشْرَبِي! *(Ey bayan) iç!*

اُقْتُلِي! *(Ey bayan) öldür!*

Sâlim kelimeden ism-i fâil ve ism-i mefûl yapıldığı zaman yine kök harfleri sâlim kalır: فَاهِمٌ. *Anlayan erkek.*

مَكْتُوبٌ. *Yazılmış, yazılan.*

فَاهِمَةٌ. *Anlayan bayan.*

مَكْتُوبَةٌ *Yazılmış, yazılan,* gibi.

Sâlim Cemi' (الجَمْعُ السَّالِمُ) : Tekil kipi bozulmadan sonuna ek getirilerek yapılan çoğul. Cem'-i müzekker sâlim, sonunda (ة)"tâ" bulunmayan tek kelimelik özel isimlerden ve akıllı erkeklerin vasfı olan kelimelerden, müfredinin sonuna ref' halinde ونَ "vâv" ve "nûn"; nasb ve cer halinde ينَ "yâ" ve "nûn" ilâve edilerek yapılır. Bu şekilde cemi' yapılabilmesi için, sıfatın müzekkeri أَفْعَلُ , müennesi فَعْلاَءُ veya müzekkeri فَعْلاَنُ ve müennesi فَعْلَى vezninde olmaması, müzekker ve müennes için aynı lafızlar kullanılan kelimelerden de olmaması gerekir:

مُرْسَلٌ = مُرْسَلُونَ. *Elçiler.* مُسْلِمٌ = مُسْلِمُونَ. *Müslümanlar.*

مُجْتَهِدٌ = مُجْتَهِدُونَ. *Çalışkan erkekler.*

فَازَ مُحَمَّدُونَ. *Muhammedler, başarılı oldular.*

رَأَيْتُ طُلَّابًا مُجْتَهِدِينَ. *Çalışkan öğrencileri gördüm.*

عَالِمٌ = عَالِمُونَ. *Âlimler.* الْعُمَّالُ مُجْتَهِدُونَ. *İşçiler, çalışkandırlar.*

قَدْ أَفْلَحَ الْمُؤْمِنُونَ. *"Gerçekten müminler kurtuluşa ermiştir."* (*Mü'minûn*, 23/1)

إِنَّ الصَّادِقِينَ مَحْبُوبُونَ. *Şüphesiz ki doğrular, sevilenlerdir.*

هؤُلَاءِ السَّائِحُونَ أَمْرِيكِيُّونَ. *Bu turistler, Amerikalıdırlar.*

Cem'-i müennes sâlimi yapmak için, müfredinin sonuda müenneslik (ة) "tâ'sı varsa hazfedilir ve müfredinin sonuna; (اَتٌ–اَتٍ) "âtun-âtin" ekleri ilâve edilir:

مُسْلِمَةٌ = مُسْلِمَاتٌ. *Müslüman hanımlar,* gibi. (Ayrıca bk. Cem'u'l-müzekker es-sâlim ve Cem'u'l-müennes es-sâlim)

es- Sarf (الصَّرْفُ) : Kelimenin bünyesinde meydana gelen değişikliklerden ve masdardan maksada uygun değişik kiplerin türeme şeklinden bahseden ilimdir. Buna "tasrîf" de denilir:

كِتَابٌ = كَتَبَ – يَكْتُبُ – اُكْتُبْ – كَاتِبٌ – مَكْتُوبٌ. gibi.

es-Sarîh (الصَّرِيحُ) : Açık, düz nesne, mef'ûlün bih sarîh.

نَطْلُبُ الْمَعْرِفَةَ. *Tanımak isteriz.* أَكَلْتُ التُّفَّاحَةَ. *Elmayı yedim.*

اِسْتَرْجَعَ الْعَرَبُ حُقُوقَهُمْ. *Araplar, haklarını geri almak istediler.*

زُرْتُكَ وَ زُرْتُهُمْ. *Seni ve onları ziyaret ettim.*

إِيَّاكَ أُخَاطِبُ. *Yalnız sana hitap ediyorum.*

مَنَحَ اللَّهُ الإِنْسَانَ الْعَقْلَ. *Allah, insana akıl bağışladı.*

أَرَيْتُكَ الْحَقَّ وَاضِحًا. *Sana, hakkın apaçık olduğunu gösterdim.* (Ayrıca bk. Mefûlü bih sarîh).

Sedde mesedde'l-haber (سَدَّ مَسَدَّ الْخَبَرِ) : Haberin yerine geçen, haberin yerini alan. **İsm-i fâil** veya **ism-i mef'ûl** amel ettiklerinde bunların fâil ve nâib-i fâilleri aynı zamanda haber yerine geçerse buna *"sedde mesedde'l-haber"* denilir. Sıfat, müfredlikte kendinden sonra gelen kelimeye uyarsa, mübtedâ olur, ondan sonraki kelime de haber yerine geçer:

هَلْ قَادِمٌ الْغَائِبُ؟ *Kayıp gelecek mi?* Bu misalde: الْغَائِب kelimesi fâil olup haber yerine geçmiştir.

مَا مُتَقَدِّمٌ أَحَدٌ. *Hiç bir kimse, ilerlemiyor.* Bu misalde, أَحَدٌ kelimesi fâil olup haber yerine geçmektedir.

Sıfat, müfred ise, ondan sonraki kelime tesniye veya cem' ise, sıfat mutlaka mübtedâ olur ve sonraki kelime fâil veya nâib-i fâil olup haber yerine geçer. Bu durumda, sıfatın elif lâm ile marife olması veya istifhâm, nefy veya nehyden sonra gelmesi, şimdiki zaman veya gelecek zamana delâlet etmesi gerekir. Veya mübtedânın mevsuf veya zü'l-halden sonra gelmesi gerekir:

أَ عَالِمُ الْمُحَمَّدَانِ. *İki Muhammed âlim midirler?*

مَا مُسَافِرٌ أَخَوَايَ. *İki kardeşim, yolcu değildir.*

مَا قَادِمٌ أَخَوَاكَ. *İki kardeşin gelmemiştir.*

أَقَادِمٌ أَخَوَاكَ. *İki kardeşin, gelmekte midir?* Bu misallerde, مُسَافِرٌ – عَالِمٌ ve قَادِمٌ kelimeleri merfudur, mübtedâdır.

الْمُحَمَّدَانِ – أَخَوَايَ ve أَخَوَاكَ ibareleri ise fâildir ve haberin

yerine geçmiştir.

أَقَائِمُ الزَّيْدَانِ. *İki Zeyd, ayakta mıdır?*

أَمُحَاسِبٌ أَخُوكَ ضَارِبَهُ؟ *Kardeşin, kendini döveni sorgulayacak mı?*

أَقَادِرٌ أَخُوكَ عَلَى مُتَابَعَةِ الْعَمَلِ؟ *Kardeşinin, işi sürdürmeye gücü yeter mi?*

أَمَحْمُودٌ الْعَمَلُ فِي مِثْلِ هذِهِ الْبِيئَةِ؟ *Bu gibi bir ortamda, çalışma övülür mü (beğenilir mi)?*

Sıfat, tesniye veya cem' ise, ondan sonra gelen isim de böyle ise, sıfatın önde gelen haber olarak kabul edilmesi ve ondan sonraki kelimenin müehhar mübtedâ olarak kabul edilmesi gerekir: أَمُسَافِرَانِ أَخَوَاكَ؟ *İki kardeşin yolcu mudurlar?*

أَمُطِيعُونَ الْخَادِمُونَ؟ *Hizmetçiler, itaatkâr mı?*

مَا مَخْذُولُونَ الْمُثَابِرُونَ؟ *Gayretli kimseler, rezil ve rüsvay olmazlar.* Bu üç misaldeki ilk kelimeler, mukaddem haberdir, ikinci kelimeler ise müehhar mübtedâdır. (Ayrıca bak. İsmü'l-fâil).

es-Semâ'î (السَّمَاعِيُّ) : Araplardan işitmeye dayalı olan, kuralsız: الشَّمْسُ *Güneş"* kelimesinin müennes olması gibi. اِسْتَنْوَقَ (الْجَمَلُ). *Erkek deve, dişileşti, dişi deve gibi yumuşak huylu oldu.* اِسْتَنَاقَ yerine اِسْتَصْوَبَ yerine اِسْتَصَابَ *Doğru buldu,* demek.

Bazı ism-i fiillerin yapılışı semâîdir:. إِلَيْكَ عَنِّي *Benden uzaklaş!*

دُونَكَ الكِتَابَ! *Kitabı al!* رُوَيْدَ أَخَاكَ! *Kardeşine mühlet ver,* gibi.

Sevfe (سَوْفَ) : İlerde... , uzak gelecekte... müzâri fiilin önüne geldiğinde bu fiili uzak gelecek zamana tahsîs eden "sevfe" edatı: سَوْفَ أَذْهَبُ. *İlerde gideceğim.*

Sevfe, yalnız olumlu müzâri fiilin önüne gelir. Ve onu uzak geleceğe tahsis eder:

وَلَسَوْفَ يُعْطِيكَ رَبُّكَ فَتَرْضَى. *"Ve Rabbin elbette sana verecek ve sen hoşnut olacaksın."* (ed-Duhâ, 93/5).

Bazen iştigal babında سَوْفَ ve müzâri fiil arasına başka bir isim girebilir: سَوْفَ زَيْدًا أَضْرِبُهُ. *İlerde Zeyd'i döveceğim., onu döveceğim.* Bu ibarenin aslı, سَوْفَ أَضْرِبُ زَيْدًا أَضْرِبُهُ. şeklindedir. (Ayrıca bk. müzâri fiil).

es-Sıfat (الصِّفَةُ) : İsimleri niteleyen kelime veya cümle. Arapça'da buna (النَّعْتُ) na't da denir.

مَرَرْتُ بِرَجُلٍ نَشِيطٍ. *Dinç bir adama uğradım.*

طَلَعَ البَدْرُ المُنِيرُ. *Parlak ay doğdu.*

Sıfat, ya müştak (türemiş) bir kelimeden yapılır. Veya müştak kelimeye çevirilen ism-i mensûb veya bazı masdarlardan yapılır. Hakîkî sıfat, irabda; müfred, tesniye ve cemi'de; müzekkerlik ve müenneslikte; ma'rife ve nekirelikte mevsufuna uyar:

هذه امْرَأَةٌ كَرِيمَةٌ. *Bu, cömert bir kadındır.*

هذَانِ رَجُلَانِ كَرِيمَانِ. *Bunlar, cömert iki adamdırlar.*

هذَا شَارِعٌ طَوِيلٌ. *Bu, uzun bir caddedir.*

هَاتَانِ تِلْمِيذَتَانِ مُجْتَهِدَتَانِ. *Bunlar, çalışkan iki kız öğrencidir.*

نَجَحَ الطَّالِبُونَ الْمُجْتَهِدُونَ. *Çalışkan öğrenciler, başarılı oldu.*

هذَا حَاكِمٌ عَدْلٌ (عَادِلٌ). *Bu, âdaletli bir hakimdir.*

Akılsız varlıklara delalet eden kelimelerin sıfatı, müfred müennes olarak gelir: هذه بُيُوتٌ عَالِيَةٌ. *Bunlar, yüksek evlerdir.*

Bazen cümle veya şibh-i cümle (câr ve mecrûr veya zarf) sıfat olabilirler: سَمِعْتُ مُغَنِّيًا صَوْتُهُ جَمِيلٌ. *Sesi, güzel olan bir şarkıcıyı duydum.*

سَمِعْتُ طَالِبًا يَقْرَأُ. *Okuyan, bir öğrenciyi duydum.*

هذَا رَجُلٌ مِنْ مِصْرَ. *Bu, Mısır'lı bir adamdır.*

Sebebî sıfat ise ma'rifelik ve nekirelikte ve i'râbda men'ûta uyar; müzekkerlik ve müenneslikte kendinden sonra gelen kelimeye uyar ve genellikle müfred olarak kullanılır:

جَاءَ الرَّجُلُ الكَرِيمُ أَبُوهُ. *Babası cömert olan adam geldi.*

جَاءَتْ النِّسَاءُ الكَرِيمُ أَبُوهُنَّ. *Babaları cömert olan kadınlar geldi.* جَاءَتِ المَرْأَةُ الكَرِيمَةُ أُمُّهَا. *Annesi cömert olan kadın geldi.* (Ayrıca bk. Na't ve Men'ût).

Sıfat-ı müşebbehe (الصِّفَةُ المُشَبَّهَةُ) : İsm-i fâile benzeyen ve süreklilik ifade eden sıfat: حَسَنٌ *Güzel,* جَمِيلٌ *Yakışıklı,* طَوِيلٌ *Uzun,* قَصِيرٌ *Kısa.*

Sıfat-ı müşebbehe, çekimli lâzım üç harfli fiillerin masdarından

şu kalıplara göre türetilir: – أَفْعَلُ– فَعْلاَءُ – فَعْلَى – فَعْلاَنُ– فَعِلٌ فَعِيلٌ ve فَعْلٌ – فُعْلٌ – فِعْلٌ– فَعَلٌ – فُعُلٌ – فُعَالٌ – فَعَالٌ gibi.

سَمِيرٌ حَسَنُ الْكَلاَمِ جَمِيلُ الْوَجْهِ طَوِيلُ الْقَامَةِ أَسْوَدُ الشَّعْرِ.

Semir, güzel (tatlı) sözlü, yakışıklı, uzun boylu ve siyah saçlıdır.

Bu misalde, حَسَنٌ– جَمِيلٌ – طَوِيلٌ – أَسْوَدُ kelimeleri, sıfat-ı müşebbehedir.

أَكْحَلُ = (كَحِلَ – يَكْحَلُ) *Sürmeli göz.*

حَرِيصٌ =(حَرَصَ– يَحْرِصُ) *Hırslı, tamahkar.*

ضَيِّقٌ = ضَاقَ– يَضِيقُ) *Dar.* فَرِحٌ =(فَرِحَ – يَفْرَحُ) *Sevinen.*

فَهِمٌ = (فَهِمَ – يَفْهَمُ) *Anlayan.* سَيِّدٌ =(سَادَ– يَسُودُ) *Efendi, bey.*

شَرِيفٌ = (شَرُفَ– يَشْرُفُ) *Şerefli, asil.*

فُؤَادٌ جَمِيلُ الْوَجْهِ. *Fuad, yakışıklıdır.*

الْمُجْتَهِدُ فَطِنٌ وَ فَرِحٌ. *Çalışkan, zekidir ve sevimlidir.*

الْمُجْتَهِدَةُ فَطِنَةٌ وَ فَرِحَةٌ. *Çalışkan bayan, zekidir ve sevimlidir.*

الْجَاهِلُ أَعْمَى. *Cahil, kördür.* الْجَاهِلَةُ عَمْيَاءُ. *Câhil bayan, kördür.* الشَّجَرُ أَصْفَرُ. *Ağaç, sarıdır.* الشَّجَرَةُ صَفْرَاءُ. *Ağaç, sarıdır.* الْفَلاَّحُ عَطْشَانُ. *Çiftçi, susamıştır.*

الْغُصْنُ رَيَّانُ. *Dal, suya kanmıştır.*

الْمُؤْمِنُ نَظِيفٌ، حُلْوٌ وَ بَطَلٌ شُجَاعٌ لاَ جَبَانٌ. *Mümin temizdir, tatlıdır ve cesur bir kahramandır. Korkak değildir.*

Bazen sübût ve devam manasına gelen, sülâsî veya mezîd

lâzım veya müteaddî fiillerden ism-i fâil veya ism-i mefûl veznin-de sıfat-ı müşebbehe yapılır:

فُلَانٌ طَاهِرُ الْقَلْبِ. *Falanca, temiz kalplidir.*

زَيْدٌ حَسَنُ الْوَجْهِ، مُنْطَلِقُ اللِّسَانِ، طَاهِرُ الْقَلْبِ. *Zeyd, yakışıklı, akıcı dilli ve temiz kalblidir.*

زَيْدٌ مَجْرُوحُ الْفُؤَادِ. *Zeyd, yüreği yaralı olandır.*

Sıfat-ı müşebbehe'nin amel etmesi. Ma'mûlü dört şekilde gelir:

* Fâil olmak üzere merfû' gelir:

سَمِيرٌ حَسَنٌ وَجْهُهُ. *Semir, yakışıklı olandır.*

عَلِيٌّ حَسَنُ الْخُلُقِ. *Ali, ahlakı güzel olandır.*

أَنْتَ حَسَنٌ وَجْهُهُ، حُلْوٌ قَوْلُهُ، كَرِيمٌ طِبَاعُهُ، شُجَاعٌ قَلْبُهُ. *Sen yakışıklı, tatlı sözlü, cömert huylu ve cesur yüreklisin.*

* Mârife ise, mef'ûlü bihin benzeri olarak mansub olur. Bu durumda, müzâf ise mevsûfa uygun bir zamir alır:

أَنْتَ حَسَنٌ وَجْهَكَ أَوْ وَجْهًا، حُلْوٌ قَوْلَكَ أَوْ قَوْلًا... *Sen, yüzün güzel olan, sözün tatlı olansın.*

سَمِيرٌ جَمِيلٌ وَجْهُهُ. *Semir, yakışıklıdır.*

*Nekire ise, mefûla benzer olarak nasbedilmesi veya temyiz olarak irab edilmesi uygundur:

سَمِيرٌ حَسَنٌ وَجْهًا. *Semir, yüz olarak yakışıklıdır.*

عَلِيٌّ حَسَنٌ خُلُقًا. *Ali, ahlak bakımından güzeldir.*

أَنْتَ حَسَنٌ وَجْهًا، حُلْوٌ قَوْلاً. *Sen yüz olarak güzelsin (yakışıklısın), söz olarak tatlısın (tatlı sözlüsün).*

* Müzâfün ileyh, ta'rif edâtı ile ma'rife ise, izâfet ile mecrur olur: مُحَمَّدٌ حَسَنُ الْوَجْهِ. *Muhammed, yüzü güzel olandır (veya yakışıklı olandır).*

عَلِيٌّ حَسَنُ الْخُلُقِ. *Ali, ahlakı güzel olandır.*

سَمِيرٌ جَمِيلُ الْوَجْهِ. *Semir, yakışıklı olandır.*

أَنْتَ حُلْوُ الْقَوْلِ، كَرِيمُ الطَّبْعِ، شُجَاعُ الْقَلْبِ. *Sen tatlı sözlü, cömert (asil) huylu ve cesur kalblisin (yüreklisin).*

Sıfat-ı müşebbehe, elif- lâm ile ma'rife, elif lâmsız, ma'mûlünün başında elif lâm veya ma'mûlü elif lamsız olarak kullanılır:

أُحِبُّ الكِتَابَ العَظِيمَ الْفَائِدَةِ. *Faydası büyük olan kitabı severim.*

فَعَلٌ veznindeki sıfat-ı müşebbehenin çekim cetveli:

Cemi' :	**Tesniye :**	**Müfred :**
حَسَنُونَ / حِسَانٌ	حَسَنَانِ	حَسَنٌ (Müzekker)
حَسَنَاتٌ	حَسَنَتَانِ	حَسَنَةٌ (Müennes)

أَفْعَلُ veznindeki "sıfat-ı müşebbehe"nin çekim tablosu:

Cemi' :	**Tesniye :**	**Müfred :**
سُودٌ	أَسْوَدَانِ	أَسْوَدُ (Müzekker)
سَوْدَاوَاتٌ / سُودٌ	سَوْدَاوَانِ	سَوْدَاءُ (Müennes)

Sıla cümlesi (الصِّلَةُ) : İsm-i mevsûlden sonra gelen ve

onu açıklayan cümle. جَاءَ الرَّجُلاَنِ اللَّذَانِ نَجَحَا. *Başaran iki adam geldi.* Bu ibarede, نَجَحَا cümlesi sıla cümlesidir.

Sıla cümlesinde, ism-i mevsula uygun zâhir (açık) veya müstetir (gizli) bir zamir bulunur:

اِعْمَلْ مَعَ الَّذِينَ يَضْمَنُونَ حَقَّكَ. *Hakkını, garanti edenlerle birlikte çalış!* Bu misalde, يَضْمَنُونَ حَقَّكَ cümlesi sıla cümlesidir. Âid zâmiri ise (و) "vâv" harfidir.

سَبِّحِ اسْمَ رَبِّكَ الأَعْلَى الَّذِي خَلَقَ فَسَوَّى وَالَّذِي قَدَّرَ فَهَدَى وَالَّذِي أَخْرَجَ الْمَرْعَى. *" (Ey Muhammed!) Rabbinin yüce adını tesbih et. O, (her şeyi) yaratıp düzene koyandır. O, (herşeyi bir ölçüye göre) takdir edip doğru yolu gösterendir. O (Rabbin) ki, (topraktan) otlağı çıkarandır."* (el-A'lâ, 87/1-4) Bu âyetlerdeki sıla cümlelerindeki âid zamirleri gizli olan هُوَ "O" zamirleridir.

اَلَّذِينَ تَفَوَّقُوا الْيَوْمَ سَنُكْرِمُهُمْ غَدًا. *Bugün üstün olanlara, yarın ikramda bulunacağız.*

اِقْرَأْ الْكِتَابَ الَّذِي يُفِيدُكَ. *Sana faydalı olan kitabı oku.*

تَعَلَّمْ مَا تَنْتَفِعُ بِهِ. *Kendisinden faydalandığın şeyi öğren.*

Sıla, bazen şibh-i cümle (yani câr ve mecrûr veya zarf) gelebilir:

اِحْتَرِمْ مَنْ عِنْدَكَ. *Yanında bulunan kimseye saygı göster.* Bu misalde, عِنْدَكَ zarfı sıla cümlesidir.

جَاءَ الَّذِي فِي الْبَيْتِ. *Evde bulunan adam geldi.* Bu misalde,

فِي الْبَيْتِ câr ve mecrûru sıla cümlesidir.

Not: Sıla, şibh-i cümle olduğunda, ef'âl-ı ammeden (yâni حَصَلَ – اِسْتَقَرَّ – كَانَ – ثَبَتَ – وَجَدَ) gibi bir fiile taalluk eder.

Bazen ism-i fâilin veya ism-i mefûlun başına gelen (ال) ta'rif edatı, ism-i mevsul olarak kabul edilir ve ondan sonraki ism-i fâil veya ism-i mefûl sıla cümlesi kabul edilir:

جَاءَ الْفَائِزُ (أي الَّذِي فَازَ). *Kazanan adam geldi.*

هذَا الْمَغْلُوبُ عَلَى أَمْرِهِ (أي الَّذِي غُلِبَ ...). *Bu, işinde yenilen adamdır.* (Ayrıca bk. el-İsmü'l-mevsûl).

Siğatü müntehe'l-cümû' (صِيغَةُ مُنْتَهَى الجُمُوعِ) : Cem'in son şekli. Cem-i mükesserde, teksîr elifinden sonra ya harekeli iki harf veya ikinci harfi sâkin olan üç harf bulunan çoğullar. Bu çoğulların en önemli vezinleri şunlardır:

عَنَادِل (عَنْدَلِيب)= فَعَالِلُ *Bülbüller.*

دَنَانِير (دِينَار) = فَعَانِيلُ *Dinarlar.*

أَكَارِمُ (أَكْرَمُ) = أَفَاعِلُ *En şerefliler, en asîl kimseler.*

أَسَالِيبُ (أُسْلُوب)= أَفَاعِيلُ *Üsluplar.*

» » » = (أَقْوَال) أَقَاوِيلُ *Laflar, iftiralar.*

تَنَابِلُ (تِنْبَل) = تَفَاعِلُ *Tembeller; kısa boylular.*

تَسَابِيحُ (تَسْبِيح) = تَفَاعِيلُ *Tesbihler.*

مَسَاجِدُ (مَسْجِد) = مَفَاعِلُ *Camiler.*

» » » = (مَعْهَد) مَعَاهِدُ *Enstitüler.*

مَفَاعِيلُ =(مَصَابِيحُ (مِصْبَاح *Kandiller.*

يَفَاعِلُ = (يَحْمَد) يَحَامِدُ *Yahmedler.* (Özel isimdir).

يَفَاعِيلُ = (يَنْبُوع) يَنَابِيعُ *Pınarlar; menbalar.*

فَوَاعِلُ = (كَوْكَب) كَوَاكِبُ *Yıldızlar.*

فَوَاعِيلُ =(طَاحُون) طَوَاحِينُ *Değirmenler.*

فَعَائِلُ = (سَحَاب) سَحَائِبُ *Bulutlar.*

فَيَاعِلُ = (صَيْرَف) صَيَارِفُ *Döviz bozanlar, sarraflar.*

فَيَاعِيلُ = (دَيْجُور) دَيَاجِيرُ *Karanlıklar.*

فَعَالٍ = (فَتْوَى) فَتَاوٍ *Fetvalar.*

فَعَالَى = (صَحْرَاء) صَحَارَى *Çöller.*

فُعَالَى = (حُبْلَى) حُبَالَى *Gebe kadınlar.*

فَعَالِيُّ = (كُرْسِيّ) كَرَاسِيُّ *Sandalyeler,* gibi.

(Ayrıca bk. Münteha'l-cümû' maddesi).

Sinü'l-istikbâl (سِينُ الاسْتِقْبَال) : Müzâri fiilin önüne geldiğinde bu fiilin manasını gelecek zamana tahsîs eden, çeviren "sîn" harfi:

سَأَفْعَلُ *Yapacağım.* سَيَأْتِي زَيْدٌ. *Zeyd, gelecek.*

فَسَيَكْفِيكَهُمُ اللَّهُ وَ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ. *"Onlara karşı Allah sana yeter. O her şeyi işitendir, her şeyi bilendir."* (*el-Bakara.* 2/137)

سَأُقَابِلُكَ اليَوْمَ. *Bugün, seninle görüşeceğim.*

سَيَقُولُ السُّفَهَاءُ مِنَ النَّاسِ مَا وَلَّيهُمْ عَنْ قِبْلَتِهِمُ الَّتِي كَانُوا

عَلَيْهَا. *"İnsanlardan birtakım beyinsizler:" Onları (müslümanları) şimdiye kadar yöneldikleri kıbleden çeviren nedir? diyecekler."* (el-Bakara, 2/142).

وَسَيَعْلَمُ الَّذِينَ ظَلَمُوا أَيَّ مُنْقَلَبٍ يَنْقَلِبُونَ. *"Haksızlık eden o zâlimler, hangi dönüşe (hangi âkibete) döndürüleceklerini yakında bilecekler."* (eş-Şu'arâ, 26/227)

عَلِمَ أَنْ سَيَكُونُ مِنْكُمْ مَرْضَى. *"Allah, içinizden hasta olacakları,... bilir."* (el-Müzzemmil, 74/20). (Ayrıca bk. Müzâri fiil).

Sivâ (سِوَى) : İstisnâ edatı olup kendinden sonraki ibâreyi, önceki ibârenin hükmünden ayırır. İrâbı takdîrîdir. Bu edattan sonraki kelime her zaman müzâfün ileyh olup mecrurdur:

قَامَ الطُّلَّابُ سِوَى زَيْدٍ. *Zeyd hariç, öğrenciler ayağa kalktı.*

لِكُلِّ دَاءٍ دَوَاءٌ سِوَى الْحَمَاقَةِ. *Ahmaklık hariç, her hastalığın bir ilacı vardır.*

لاَ أُعَاشِرُ مِنْ هذه الْمَدِينَةِ سِوَى أَهْلِ الْفَضْلِ. *Bu şehirden, fazilet ehli hariç, hiç kimse ile samimî olmam (yakınlık kurmam).*

مَا مِلْتُ إِلَى أَحَدٍ مِنْهُمْ سِوَى هذَا الشَّابِّ. *Bu genç hariç, onlardan hiç birine meyletmedim.*

جَاءَ الْقَوْمُ سِوَى زَيْدٍ. *Zeyd hariç, kavim geldi.*

مَا عَرَفْتُ سِوَى الصِّدْقِ. *Doğruluktan başka bir şeyi bilmedim.*

مَا نَجَحَ سِوَى عِشْرِينَ طَالِبًا. *Yirmi öğrenci hariç, kimse başarılı olmadı.* (Ayrıca bk. el-İstisnâ, el-Müstesnâ).

es-Sübût (الثُّبُوتُ) : Olumluluk, cümlenin olumlu olması:

زَيْدٌ نَاجِحٌ. *Zeyd, başarılıdır.* نَجَحَ زَيْدٌ. *Zeyd, başarılı oldu.*

الصِّدْقُ نَافِعٌ. *Doğruluk, faydalıdır.*

مُحَمَّدٌ أَطْوَلُ الأَوْلاَدِ. *Muhammed, çocukların en uzunudur.*

رَبَّنَا تَقَبَّلْ مِنَّا إِنَّكَ أَنْتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ. " *Rabbimiz! Bizden bu (hayırlı işi) kabul et! Şüphesiz ki sen çok iyi işitensin, çok iyi bilensin.*" *(Bakara, 2/127).* (Ayrıca bk. Müsbet).

es-Südâsî (السُّدَاسِيُّ) : Altı harfli fiil veya isim. Sülâsî fiilin kök harflerine üç harf veya rübâ'î mücerrede iki harf ilave edilerek yapılan altı harfli fiil:

a) Sülâsiye iki harf ilâve edilenler:

اِسْتَكْبَرَ =(كَبَرَ). *Kibirlendi.* اِسْتَغْفَرَ=(غَفَرَ). *Mağfiret diledi.* اِسْتَعْلَمَ = (عَلِمَ). *Öğrenmek istedi.*

اِحْمَارَّ=(حَمُرَ). *Kıpkırmızı oldu.* اِسْوَادَّ=(سَوِدَ). *Simsiyah oldu.* اِسْتَرْحَمَ =(رَحِمَ). *Merhamet diledi.*

b)Rübâ'î fiilin kök harflerine iki harf eklenerek yapılan südâsî fiil: اِحْرَنْجَمَ = (حَرْجَمَ). *Toplandı.*

اِقْشَعَرَّ = (قَشْعَرَ). *Ürperdi, tüyleri diken diken oldu.*

اِطْمَأَنَّ = (طَمْأَنَ). *Sükunet buldu; tatmin oldu, karar kıldı,* gibi.

* İsimler: مُسْتَخْرَجٌ *Çıkarılan.* أَرْبِعَاءُ *Çarşamba.* قَلَنْسُوَةٌ *Şapka, başlık.* عَنْكَبُوتٌ *Örümcek,* gibi.

es-Sükûn (السُّكُونُ) : Harekesizlik. Üç harekeden birinin bulunmaması: لَمْ يَكْتُبْ. *O, yazmadı.* لَمْ يَفْعَلْ. *O, yapmadı.*

اِذْهَبْ! *Git!* اِفْـعَلْ! *Yap!* مَنْ *Kim?* مِنْ *...den, dan.*

نَوْمٌ *Uyku.* كَمْ طَبِيبٍ فِي الْمَدِينَةِ؟ *Şehirde kaç doktor vardır?*

جَاءَ مَنْ أُحِبُّهُ. *Kendisini sevdiğim kişi geldi.*

مَنْ جَاءَ؟ *Kim geldi.* كَتَبْتُ الْفَرْضَ. *Ödevi, yazdım.*

يَذْهَبْنَ. *Onlar (bayanlar), gidiyorlar.*

عَلَّمَ الإِنْسَانَ مَا لَمْ يَعْلَمْ. *"İnsana bilmediği şeyleri öğretti."* (Alak. 96/5) (Ayrıca bk. Sâkin ve Müzâri meczûm maddesi).

es-Sülâsî (الثُّلاَثِيُّ) : Üç harfli fiil, isim veya edat:

Üç harfli fiiller:

كَتَبَ *Yazdı.* خَرَجَ *Çıktı.* شَرِبَ *İçti.* ضَرَبَ *Dövdü.*

أَكَلَ *Yedi.* حَسِبَ *Sandı,* gibi.

Üç harfli isim: قَلَمٌ *Kalem.* وَلَدٌ *Çocuk.* بِئْرٌ *Kuyu.*

صَوْتٌ *Ses.* مَوْتٌ *Ölüm.* ذِئْبٌ *Kurt.* بَقَرٌ *Sığır.* نَوْمٌ *Uyku.*

صَوْمٌ *Oruç.* زَرْعٌ *Ekin,* gibi.

Üç harfli edatlar: كَيْفَ *Nasıl?* نَعَمْ *Evet.* سَوْفَ *...ilerde. ....cak.* gibi.

Sülâsî mezîd fiil (الفِعْلُ الثُّلاَثِيُّ المَزِيدُ) : Kök harfleri üzerine ek almış üç harfli fiil. Kök harfleri üzerine bazı harfler katılmış fiil. Sülâsî mezîd fiil, üç kısma ayrılır:

a) Kök harflerine bir harf eklenerek yapılan fiiller:

أَكْرَمَ (كَرُمَ) = *İkrâm etti.* أَعْلَمَ (عَلِمَ) = *Bildirdi.*

فَرَّحَ (فَرِحَ) = *Sevindirdi.* قَاتَلَ (قَتَلَ) = *Savaştı, çarpıştı,* gibi.

b) Kök harflerine iki harf eklenerek yapılan fiiller:

.(جَمَعَ) = اِجْتَمَعَ *Toplandı.* .(قَطَعَ) =اِنْقَطَعَ *Kesildi.*

.(كَسَرَ) = تَكَسَّرَ *Kırıldı.* .(قَدِمَ) = تَقَدَّمَ *Öne çıktı.*

.(بَعُدَ) = تَبَاعَدَ *Uzaklaştı.* .(حَمُرَ) = اِحْمَرَّ *Kıpkırmızı oldu,* gibi.

c) Kök harflerine üç harf eklenerek yapılan fiiller:

.(رَحِمَ) =اِسْتَرْحَمَ *Merhamet diledi.* .(غَفَرَ) =اِسْتَغْفَرَ *Mağfiret diledi.* .(قَوَمَ)= اِسْتَقَامَ *Doğru yola girdi, dosdoğru oldu.*

(حَمُرَ) = اِحْمَارَّ *Kıpkırmızı oldu.* .(حَدَبَ) = اِحْدَوْدَبَ *Kamburlaştı.*

.(جَلَذَ) = اِجْلَوَّذَ *Acele etti,* gibi.

Sülâsî mücerred fiil (الفِعْلُ الثُّلاَثِيُّ المُجَرَّدُ) : Kök harfleri üzerine ek almamış üç harfli fiil. Sülâsî mücerred fiil altı babdır:

* Birinci bab: فَعَلَ/ يَفْعُلُ

.نَصَرَ / يَنْصُرُ / نَصْرًا *Yardım etti.*

.كَتَبَ / يَكْتُبُ / كِتَابًا *Yazdı.* .قَالَ/ يَقُولُ/ قَوْلاً *Söyledi,* gibi.

* İkinci bab: فَعَلَ/ يَفْعِلُ

.رَجَعَ/ يَرْجِعُ/ رُجُوعًا *Döndü.* .ضَرَبَ / يَضْرِبُ / ضَرْبًا *Dövdü.*

.وَعَدَ / يَعِدُ / وَعْدًا *Vadetti.* .بَاعَ / يَبِيعُ / بَيْعًا *Sattı,* gibi.

* Üçüncü bab: فَعَلَ – يَفْعَلُ

.فَتَحَ / يَفْتَحُ / فَتْحًا *Açtı.* .ذَهَبَ/ يَذْهَبُ/ ذَهَابًا *Gitti.*

سَأَلَ / يَسْأَلُ / سُؤَالاً. *Sordu*, gibi.

*Dördüncü bab: فَعِلَ / يَفْعَلُ

عَلِمَ / يَعْلَمُ / عِلْمًا. *Bildi.* فَرِحَ / يَفْرَحُ / فَرَحًا. *Sevindi.*

خَافَ / يَخَافُ / خَوْفًا. *Korktu.*

رَضِيَ / يَرْضَى / رِضَاءً. *Razı oldu*, gibi.

* Beşinci bab: فَعُلَ – يَفْعُلُ

حَسُنَ / يَحْسُنُ / حُسْنًا. *Güzel oldu.*

عَذُبَ / يَعْذُبُ / عُذْبًا. *Tatlı oldu.*

شَرُفَ / يَشْرُفُ / شَرَفًا. *Şerefli oldu*, gibi.

* Altıncı bab: فَعِلَ – يَفْعِلُ

حَسِبَ / يَحْسِبُ / حِسَابًا. *Sandı, zannetti.*

وَرِثَ / يَرِثُ / وَرَاثَةً. *Mirasçı oldu*, gibi.

es-Sünâiyyü (اَلثُّنَائِيُّ) : İki harfli kelime. Bazı isimlerin son harfi hazfedilir ve iki harf şeklinde kullanılır:

* İsimler: أَبٌ *Baba.* أَخٌ *Kardeş.* يَدٌ *El.* فَمٌ *Ağız.*

دَمٌ *Kan*, gibi.

* Edatlar:

هَلْ *mi?* مَنْ *Kim?* كَمْ *Kaç?* لَمْ *.....medi, ... madı.*

مِنْ *....den,... dan.....* لَوْ *eğer, şayet, ...saydı.* إِذْ *... zaman.*

قَدْ *gerçekten*, gibi.

— Ş —

eş-Şâhid (الشَّاهِدُ) : Bir kuralı ispatlamak için; âyet, hadis, Arabistan yarımadasının merkezinde yaşayan kabilelerin sözleri ve bu kabilelerden olan câhiliyye dönemi, muhadramûn ve ilk islâm şairlerinin şiirlerini kullanmaktır.

eş-Şart (الشَّرْطُ) : Bir işin gerçekleşmesini başka bir şeyin olmasına bağlamak.

Şart cümlesi (جُمْلَةُ الشَّرْطِ) : Şart isminden veya şart edatından sonra gelen cümle:

إِنْ تَدْرُسْ تَنْجَحْ *Eğer çalışırsan başarırsın.* Bu misalde; تَدْرُسْ şart cümlesidir. Sonraki تَنْجَحْ ise cevap (hüküm) cümlesidir.

إِنْ يَنْتَهُوا يُغْفَرْ لَهُمْ مَا قَدْ سَلَفَ. *"Eğer kötülükten vazgeçerlerse, geçmişteki (günahları) kendilerine bağışlanır."* (el-Enfâl. 8/38).

فَإِنْ شَهِدُوا فَلاَ تَشْهَدْ مَعَهُمْ. *"Eğer onlar şahitlik ederlerse, sen onlarla beraber şahitlik etme!"* (el-En'âm, 6/150).

إِذَا أَتَتْكَ مَذَمَّتِي مِنْ نَاقِصٍ * فَهِيَ الشَّهَادَةُ لِي بِأَنِّي كَامِلُ

Noksan (alçak) bir kişiden beni kötüleme (çekiştirme haberi) sana geldiğinde, (bil ki) o benim olgun ve kâmil olduğuma dair şahitliktir.

وَلَئِنْ شَكَرْتُمْ لأَزِيدَنَّكُمْ. *" Andolsun ki şükrederseniz, elbette size (nimetimi) artırırım."* (İbrahim, 14/7).

مَتَى تَكُنْ مُهَذَّبًا يَحْتَرِمْكَ النَّاسُ. *Sen ne zaman terbiyeli olursan,*

insanlar sana saygı gösterirler.

حَيْثُمَا تَكُنْ أَزُرْكَ. *Nerede olursan, seni ziyaret edeceğim.*

أَنَّى تَسِرْ أَسِرْ مَعَكَ. *Nereye yürürsen, seninle birlikte yürüyeceğim.*

وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ خَيْرٍ يُوَفَّ إِلَيْكُمْ. *" Hayır olarak verdiğiniz ne varsa, size tam olarak verilir."* (el-Bakara, 2/272).

وَمَنْ يُهَاجِرْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ يَجِدْ فِي الأَرْضِ مُرَاغَمًا كَثِيرًا وَسَعَةً... *" Her kim Allah yolunda hicret ederse, yeryüzünde barınacak çok yerler, genişlik ve bolluk bulur."* (en-Nisâ, 4/100).

مَتَى تُقْبِلْ عَلَى النَّاسِ يُقْبِلْ عَلَيْكَ النَّاسُ. *Sen ne zaman insanlara yönelirsen, insanlar da sana yönelirler.*

مَنْ يَعْمَلْ سُوءًا يُجْزَ بِهِ. *" Kim bir kötülük işlerse, kendisine onun karşılığı verilir."* (en-Nisâ, 4/123).

Şart harfi (حَرْفُ الشَّرْطِ) : Şart anlamı ifâde eden edatlar.

إِنْ – إِذْمَا Bu harflerin, cümle içinde irapta yeri yoktur.

يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنْ تَنْصُرُوا اللَّهَ يَنْصُرْكُمْ. *" Ey iman edenler! Eğer siz Allah'a (dinine) yardım ederseniz, o da size yardım edecektir."* (Muhammed, 47/7).

إِذْمَا تَأْتِنِي أُكْرِمْكَ. *Şayet bana gelirsen, sana ikramda bulunurum.*

Şart ismi (اِسْمُ الشَّرْطِ) : Şart anlamı ifâde eden isim.

مَنْ – مَا– مَتَى– أَيْنَ – أَيْنَمَا –أَيَّانَ – أَنَّى– حَيْثُمَا – كَيْفَمَا – مَهْمَا– أَيٌّ. Şart isimlerinin, cümle içinde irapta yeri vardır.

مَتَى يُقْبِلِ الرَّبِيعُ يَعْتَدِلِ الطَّقْسُ. *İlkbahar ne zaman gelirse, hava mutedil olur.* Bu misalde, مَتَى edatı mahallen mansubdur fiilu'ş-şartın mef'ûlü fihidir.

أَيْنَ تَذْهَبْ أُرَافِقْكَ. *Nereye gidersen, sana arkadaşlık edeceğim.* Bu misalde, أَيْنَ edatı mahallen mansubdur, تَذْهَبْ fiilu'ş-şartının mef'ûlü fihidir.

أَيَّ كِتَابٍ تَقْرَأْ تَسْتَفِدْ. *Hangi kitabı okursan, (ondan) faydalanırsın.* Bu misalde, أَيَّ edatı lafzen mansubdur تَقْرَأْ fiilu'ş-şartının mef'ûlü bihidir. (Ayrıca bk. Fiilü'ş-şart ve Cezâu'ş- şart maddeleri).

eş-Şâzz (الشَّاذُ) : Kuraldışı, kurala uymayan. مَشْرِقٌ *Doğu.* Kurala göre مَفْعَلٌ vezninde مَشْرَقٌ olarak gelmesi gerekirdi.

Şâirin şu şiirinde olduğu gibi:

وَكَانَ لَنَا أَبُو حَسَنٍ عَلِيٌّ * أَبًا بَرًّا وَ نَحْنُ لَهُ بَنِينُ *Hasan'ın babası Ali, bizim için iyilik yapan bir baba (gibi) idi.* Bu beyitte, بَنِينُ kelimesinin son harfi şâz olarak zamme ile harekelenmiş. Aslında بَنُونَ şeklinde gelmesi gerekirdi.

مَقُولٌ *Söylenen söz"* kelimesini, مَقْوُولٌ şeklinde söylemek

şâzdır.

لَمْ يَدْرُسَ أَخِي دَرْسَهُ وَلَنْ يَدْرُسَهُ. *Kardeşim, dersini okumadı ve onu asla okumayacak."* şeklinde cezm edatı ile nasbetmek ve nasb edatı ile cezmetmek de şâzdır.

مَبِيعٌ *Satılmış, satılan"* kelimesini, مَبْيُوعٌ şeklinde kullanmak da şâzdır.

Şu kelimeler de şâzdır: مُنْخُلٌ *Elek, kalbur.* مُدْهُنٌ *Yağdanlık.* مُكْحُلَةٌ *Sürmedân.* مُدُقٌّ *Havan tokmağı.*

Ayrıca مَحْبُوبٌ *Sevilen.* مَجْنُونٌ *Deli,"* şeklinde söylemek şâzdır. Çünkü bunların mâzisi, dört harfli olup أَحَبَّ ve أَجَنَّ şeklindedir.

İsm-i fiillerden şu kelimeler şâzdır (kıyâsa aykırıdır):

بَدَارِ (بَادَرَ). *Acele et!* دَرَاكِ (أَدْرَكَ). *Anla, idrâk et!*

eş-Şebîh bi'l-müzâf (الشَّبِيهُ بِالْمُضَافِ) : Müzâfa benzeyen; fiili gibi âmel eden müştak (türemiş) isim, bir cümlede kullanıldı- ğında veya münâdâ olarak veyahut cinsini nefyeden) (لا dan sonra geldiğinde bu ismi alır:

رَأَيْتُ مُطِيعًا رَبَّهُ. *Rabbine itaât eden bir kimse gördüm.*

يَا طَالِعًا جَبَلاً اِحْتَرِسْ مِنَ الانْزِلاَقِ. *Ey dağa çıkan, kaymaktan sakın!*

يَا سَاعِيًا لِلْمَعَالِي! *Ey yücelikler için çaba harcayan kimse.*

يَا وَاسِعًا سُلْطَانُهُ لاَ تَظْلِمْ! *Ey hükümdarlığı ve otoritesi geniş olan kimse, zulmetme!*

يَا مَحْمُولَةً حَقَائِبُهُ إِلَى أَيْنَ تُسَافِرُ؟ *Ey çantaları taşınan kimse, nereye yolculuk ediyorsun?*

يَا رَاكِبًا فَرَسًا اقْتَرِبْ! *Ey ata binen kimse yaklaş!*

يَا مُطِيعًا رَبَّهُ أَبْشِرْ! *Ey Rabbine itaât eden kimse! Sana müjde olsun.* لاَ عَاصِيًا رَبَّهُ نَاجٍ. *Rabbine isyân eden hiç bir kimse kurtulamaz.*

eş-Şedde (الشَّدَّةُ) : Aynı türden iki harfin kaynaşması

(عَضْضَ/عَضَضَ)=عَضَّ *Isırdı.* (مَدْدَ/ مَدَدَ) = مَدَّ *Uzattı.*

(قَدْدَمَ) = قَدَّمَ *Sundu.* (شَدْدَ/شَدَدَ) = شَدَّ *Çekti.*

(العَدْدُ) = العَدُّ *Saymak.* (مُسْتَعِدْدٌ/ مُسْتَعْدِدٌ) = مُسْتَعِدٌّ *Hazır.*

كَانَتِ الْبِنْتُ تَشُدُّ الْحَبْلَ. *Kız, ipi çekiyordu.*

اشْتَدَّ مَرَضُهُ. *Hastalığı arttı.* عَلَّمَ *Öğretti.* يُعَلِّمُ *Öğretiyor.*

عَلِّمْ *Öğret.* مُعَلِّمٌ *Öğreten, öğretmen,* gibi.

Şemsî harfler (الحُرُوفُ الشَّمْسِيَّةُ) : Arapçada tarif edatı (ال) "el" den sonra gelen ve onda idğâm olan şu ondört harftir:

(ت– ث – د – ذ– ر –ز – س – ش – ص– ض – ط – ظ– ل– ن)

الشَّمْسُ *Güneş,* الصَّوْمُ *Oruç,* الطَّائِرُ *Kuş.* التَّمْرُ *Hurma.*

الثَّوْرُ *Öküz.* الصَّدْرُ *Göğüs.* النَّارُ *Ateş.* الطَّوِيلُ *Uzun,* gibi.

Şibhü'l-cümle (شِبْهُ الجُمْلَة) : Zarf veya câr ile mecrûra "şibh-i cümle" (cümleye benzeyen) denilir.

تَكَلَّمَ الَّذِي عِنْدَكَ. *Senin yanında bulunan şahıs konuştu.* Bu cümlede, عِنْدَكَ zarfı *"şibh-i cümle"* dir.

فَذَلِكَ يَوْمَئِذٍ يَوْمٌ عَسِيرٌ. *"İşte o gün, pek zorlu bir gündür."* *(el-Müddesir*, 74/9)

إِنِّي تَوَكَّلْتُ عَلَى اللَّهِ رَبِّي وَ رَبِّكُمْ. *"Şüphesiz ben, hem benim hem de sizin Rabbiniz olan Allah'a dayandım."* *(Hud*, 11/56)

وَكَانَ الْكَافِرُ عَلَى رَبِّهِ ظَهِيرًا. *"Kâfir, Rabbine karşı gelenin (şeytanın) yardımcısıdır."* *(el-Furkân*, 25/55)

يَدُ اللَّهِ فَوْقَ أَيْدِيهِمْ. *"Allah'ın eli (kudreti) onların ellerinin üstündedir."* *(el-Feth*, 48/10)

الجَنَّةُ تَحْتَ أَقْدَامِ الأُمَّهَاتِ. *Cennet, annelerin ayakları altındadır.* *(Hadis)*

المِفْتَاحُ فِي يَدِكَ. *Anahtar, elindedir.*

السَّيَّارَةُ أَمَامَ البَابِ. *Otomobil, kapının önündedir.*

وَ قُلِ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكُمْ. *"De ki:"Hak, Rabbinizdendir."* *(el-Kehf*, 18/29).

رَأَيْتُ الْقَمَرَ بَيْنَ السَّحَابِ. *Bulutlar arasında iken, ayı gördüm.* Bu misalde, بَيْنَ السَّحَابِ şibh-i cümlesi, mahallen mansubdur, haldir.

Şibhü'l-fiil (شِبْهُ الفِعْلِ) : a) Fiil gibi bir iş ve oluşa delâlet

eden, masdar, ism-i fâil, ism-i mef'ûl, sıfat-ı müşebbehe, mübalağa kipi, ismü't-tafdîl, ismü'l-mensûb gibi kelimeler:

نَائِمٌ. *Uyuyan;* مَحْفُوظٌ *Korunmuş olan.*

التِّلْمِيذُ كَاتِبٌ فَرْضَهُ. *Öğrenci, ödevini yazandır.*

التِّلْمِيذُ مَحْبُوبٌ اِجْتِهَادُهُ. *Öğrenci, çalışması sevilendir.*

فُؤَادٌ لُبْنَانِيٌّ أَصْلُهُ. *Fuat, aslı Lübnanlı olandır.*

أَكْلٌ *Yemek.* مَأْكُولٌ *Yiyecek.* مَحْفُوظٌ *Korunmuş.*

جَمِيلٌ *Güzel.* كَرِيمٌ *Cömert; asil.* جَبَّارٌ *Çok güçlü.*

أَجْوَدُ *Daha cömert, en cömert.* أَكْرَمُ *En cömert,* gibi.

b) Fiile benzeyen edatlar: إِنَّ – أَنَّ – كَأَنَّ – لكِنَّ – لَيْتَ – لَعَلَّ

Misal: إِنَّ الجُنْدِيَّ شُجَاعٌ. *Şüphesiz ki asker cesurdur,* gibi.

Şibhü'l-fiili'l-mechûl (شِبْهُ الفِعْلِ المَجْهُولِ) : İsmü'l-mef'ûl ve ismü'l-mensûb. Çünkü bunlar da mechûl fiil gibi *"nâibü'l-fâili"* refederler. المَحْمُودُ خُلُقُهُ مَمْدُوحٌ. *Ahlakı beğenilen övülür.*

خَالِدٌ عَرَبِيٌّ أَصْلُهُ. *Halit, aslı Arap olandır (Arap asıllıdır).*

التِّلْمِيذُ مَحْبُوبٌ اِجْتِهَادُهُ. *Öğrenci, çalışması sevilendir. (beğenilendir).* مُحَمَّدٌ عِرَاقِيٌّ أَصْلُهُ. *Muhammed, aslı Iraklı olandır (veya Irak asıllıdır),* gibi.

— T —

et-Ta'alluk (التَّعَلُّقُ) : Câr ve mecrûrün veya zarfın fiil veya fiil manasına gelen müştak (türemiş) bir kelime ile bağlantılı

olması: وَلاَ تُفْسِدُوا فِي الأَرْضِ بَعْدَ إِصْلاَحِهَا. *"Yeryüzü ıslah edildikten sonra, orada bozgunculuk yapmayın."*(*A'râf*, 7/56) Bu misalde, فِي الأرض câr ve mecrûruünün تُفْسِدُوا fiili ile bağlantısı vardır.

جَلَسْتُ سَاعَةً. *Bir saat oturdum.* وَقَفْتُ فِي السَّاحَةِ. *Sahada durdum.* أَمْسَكْتُ بِهِ. *Onu yakaladım.*

الأَزْهَارُ أَمَامَنَا. *Çiçekler önümüzdedir.*

وَلَقَدْ ضَرَبْنَا لِلنَّاسِ فِي هذَا الْقُرْآنِ مِنْ كُلِّ مَثَلٍ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ. *"Andolsun ki biz, bu Kur'ân'da, düşünüp öğüt alsınlar diye, insanlar için her türlü misali verdik.* (*ez-Zümer*, 39/27)

اَللَّهُ يَتَوَفَّى الأَنْفُسَ حِينَ مَوْتِهَا. *"Allah, insanların ruhlarını ölüm anında alır."* (*ez-Zümer*, 39/42)

فَهُوَ فِي عِيشَةٍ رَاضِيَةٍ. *"Artık o hoşnut olacağı bir hayat içindedir."* (*el-Hakka*, 69/21)

يَوْمَ يُكْشَفُ عَنْ سَاقٍ وَ يُدْعَوْنَ إِلَى السُّجُودِ فَلاَ يَسْتَطِيعُونَ. *"O gün, işler zorlaşır (dehşetten paçalar sıvanır) ve secdeye dâvet edilirler. Ama buna güç yetiremezler."* (*el-Kalem*, 68/42)

الرَّاعِي فِي الْمَرْعَى. *Çoban, meradadır (otlaktadır).*

شَاهَدْتُ سَائِحًا فِي الْحَدِيقَةِ الْعَامَّةِ. *Parktaki bir turisti, gördüm.*

رَأَيْتُ السَّفِينَةَ فِي الْبَحْرِ. *Gemiyi, denizde iken gördüm.*

قَابَلْتُ مَنْ عِنْدَكَ. *Yanında bulunan kimse ile karşılaştım.*

et-Tâbi' ç. Tâbiiler (التَّابِعُ ج التَّوَابِعُ) : İ'rapta bir önceki kelimeye tâbi olan; sıfat, bedel, 'atıf, 'atfü'l-beyân ve te'kid:

نَجَحَ سَلِيمٌ و نَادِرٌ. *Selim ve Nâdir başarılı oldu.*

جَاءَ الطَّالِبُ المُجْتَهِدُ. *Çalışkan öğrenci geldi.*

هذَا عَسْجَدٌ أَيْ ذَهَبٌ. *Bu asceddir, yâni altındır.*

نَفَعَنِي المُعَلِّمُ عِلْمُهُ. *Öğretmen, ilmi bana faydalı oldu.*

وَيَا آدَمُ اُسْكُنْ أَنْتَ وَ زَوْجُكَ الْجَنَّةَ. *"Ey Adem! Sen ve eşin cennette yerleşin."* (el-A'râf. 7/19)

اِشْتَرَيْتُ الْكُتُبَ كُلَّهَا. *Kitapların hepsini satın aldım.*

لَقِيتُ رَجُلاً قَصِيرًا. *Kısa boylu bir adamla karşılaştım.*

جَاءَ الصَّدِيقُ الأَمِينُ. *Güvenilir arkadaş geldi.*

جَاءَ الْفَتَى الأَمِينُ. *Güvenilir genç geldi.*

جَاءَ الأَخُ البَارُّ. *İyilik yapan kardeş geldi.*

السَّمَاءُ زَرْقَاءُ زَرْقَاءُ. *Gök mavidir, mavi.*

حَضَرَ المُدَرِّسُ المُدَرِّسُ. *Öğretmen geldi, öğretmen.*

أَدْرُسُ وَ أَكْتُبُ. *Okuyorum ve yazıyorum.*

لَنْ أَدْرُسَ وَ لَنْ أَكْتُبَ. *Asla okumaycağım, ve asla yazmayacağım.*

حَضَرَ حَضَرَ القَاضِي. *Yargıç geldi, geldi.*

لاَ لاَ أَبُوحُ بِالسِّرِّ. *Sırrı açıklamam, açıklamam.*

حَضَرَ الطُّلاَّبُ كُلُّهُمْ. *Öğrencilerin hepsi geldi.*

جَاءَ الأَمِيرُ نَفْسُهُ. *Emir (prens) bizzat geldi.*

قَرَأْتُ الْكِتَابَ نَفْسَهُ. *Bizzat kitabı okudum.*

عَدَلَ الْخَلِيفَةُ عُمَرُ. *Halife Ömer, adâletli davrandı.*

أَكَلْتُ الرَّغِيفَ نِصْفَهَا. *Somunun, yarısını yedim,* gibi.

et-Taglîb (التَّغْلِيبُ) : Aralarındaki ilişki veya kaynaşmadan dolayı bir mefhumu, diğerinden üstün sayarak, her ikisinin tesniyesini üstün sayılan isimden yapmak: الأَبَوَيْنِ *Baba-anne;*

الْمَشْرِقَيْنِ *Doğu-batı.* الْقَمَرَيْنِ *Ay-güneş.*

وَلأَبَوَيْهِ لِكُلِّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا السُّدُسُ مِمَّا تَرَكَ إِنْ كَانَ لَهُ وَلَدٌ.
"Eğer ölenin çocuğu varsa, geriye bıraktığı malından ana babasından her birinin altıda bir hissesi vardır." (en-Nisâ, 4/11).

الْقَمَرَانِ مُسَخَّرَانِ لأَمْرِ اللَّهِ. *Ay ve güneş Allah'ın emrindedirler.*

الْعُمَرَانِ. *Ömer ve Ebu Bekir.* الْحَسَنَانِ. *Hasan ve Hüseyin.*

الثَّقَلاَنِ. *İnsan ve Cin.* الأَسْوَدَانِ. *Su ve hurma.*

الْبَحْرَانِ. *Deniz ve nehir.* الْمَرْوَتَانِ. *Safa ve Merve (tepeleri).*

الْعِشَاءَانِ. *Akşam ve yatsı.* الأَذَانَانِ. *Ezan ve ikâmet.*

وَمَا يَسْتَوِي الْبَحْرَانِ هذَا عَذْبٌ فُرَاتٌ سَائِغٌ شَرَابُهُ وَ هذَا مِلْحٌ أُجَاجُ. *"Şu iki deniz (deniz ve nehir) bir olmaz. Şu (nehir), çok tatlıdır, susuzluğu giderir, içilmesi kolaydır. Şu da (deniz), çok acı ve tuzludur.* (el-Fâtır, 35/12)

et-Tahfîf (التَّخْفِيفُ) : Fiile benzeyen bazı edâtların sonundaki şedde ve harekeyi düşürüp bunları sakin kılmaktır.

Bunlar, لَكِنَّ – كَأَنَّ – أَنَّ – إِنَّ edatlarıdır. Bu edatlardan (إِنَّ) edatı tahfîf edildiğinde, hem âmel etmesi, hem de âmel etmemesi câizdir. Ancak çoğunlukla amel etmez. Tahfîf edilen إِنْ edatı isim cümlesinin başına geldiğinde, nefy edatı إِنْ den ayrılması için, haberinin önünde tekid lâmı bulunur.

إِنْ تُونُسُ لَبَلَدٌ عَرَبِيٌّ. *Şüphesiz ki Tunus bir Arap beldesi (ülkesi)dir.*

إِنْ زَيْدًا لَكَرِيمٌ (أو إِنْ زَيْدٌ لَكَرِيمٌ). *Şüphesiz ki Zeyd, cömerttir.*

إِنْ عَمَلَكَ مُتْقَنٌ (أو إِنْ عَمَلُكَ لَمُتْقَنٌ). *Şüphesiz ki senin işin mükemmel yapılmıştır.*

عَلِمَ أَنْ سَيَكُونُ مِنْكُمْ مَرْضَى. *"Allah içinizde hastalanacakları.... bilir."* (el-Müzzemmil, 73/20)

وَإِنْ كُلاًّ لَمَّا لَيُوَفِّيَنَّهُمْ رَبُّكَ أَعْمَالَهُمْ. *"Şüphesiz Rabbin, onların her birinin amellerinin karşılığını tam olarak verecektir."* (Hûd, 11/111)

وَإِنْ كُلُّ ذلِكَ لَمَّا مَتَاعُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا. *"Bütün bunlar, sadece dünya hayatının geçici malından ibârettir."* (el-Zuhruf, 43/35)

إِنِ الحَقُّ لاَ يَخْفَى عَلَى ذِي بَصِيرَةٍ. *"Şüphesiz ki hak, basiret sahibine gizli değildir.*

Tahfîf edilen إِنَّ , fiilin önüne geldiğinde mutlaka ihmâl edilir:

وَإِنْ كَانَتْ لَكَبِيرَةً إِلاَّ عَلَى الَّذِينَ هَدَى اللَّهُ. *"Bu ise, Allah'ın hidayet ettiği kimselerden başkasına elbette ağır gelir."* (el-Bakara,

2/143)

أَنَّ tahfîf edildiğinde, mutlaka gizli bir zamirde âmel etmesi gerekir. Ve tahfîf edilmiş أن edatı, fiil cümlesi önünde kullanıldığında fiil ile bu edat arasına (لَمْ – لاَ– لَنْ) gibi bir nefy edatı veya (قَدْ – س– سَوْفَ – لَو) gibi bir edatın girmesi gerekir:

بَلَغَنِي أَنْ لَمْ يُقْبَضْ عَلَى اللِّصِّ. *Hırsızın yakalanmamış olduğu haberi bana ulaştı.*

أُوقِنُ أَنِ الصَّبْرُ مِفْتَاحُ الْفَرَجِ. *Sabrın, sıkıntıdan kurtulmanın anahtarı olduğunu bilirim.*

فَلَوْ أَنْكِ فِي يَوْمِ الرَّخَاءِ سَأَلْتِنِي * طَلاَقَكِ لَمْ أَبْخَلْ وَ أَنْتِ صَدِيقُ *Şayet sen bolluk gününde boşanmanı benden isteseydin, sen dost olarak kaldığın halde, (boşanmanla) sana cimrilik etmezdim.*

وَآخِرُ دَعْوَيهُمْ أَنِ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ. *"Duâlarının sonu ise:"Hamd, âlemlerin Rabbi olan Allah'a mahsustur." (sözleridir.) "* (Yunus, 10/10)

وَ أَنْ لَيْسَ لِلإِنْسَانِ إِلاَّ مَا سَعَى. *"İnsan için, kendi çalışmasından başka bir şey yoktur."* (en-Necm, 53/39)

أَيَحْسَبُ أَنْ لَمْ يَرَهُ أَحَدٌ. *"Hiç kimsenin kendisini görmediğini mi sanıyor?"* (el-Beled, 90/7)

اتَّضَحَ أَنْ قَدْ فَعَلْنَا كُلَّ مَا فِي وُسْعِنَا. *Gücümüzün yettiği her şeyi yaptığımız açıkça anlaşıldı.*

أَيْقَنْتُ أَنْ قَدْ أَفْلَحَ الْمُجِدُّ. *Çalışkanın kurtuluşa erdiğine inandım.*

أَيَحْسَبُ أَنْ لَنْ يَقْدِرَ عَلَيْهِ أَحَدٌ. *" İnsan, hiç kimsenin kendisine*

güç yetiremeyeceğini mi sanıyor?" *(el-Beled,* 90/5).

عَلِمَ أَنْ سَيَكُونُ مِنْكُمْ مَرْضَى. " *Allah, içinizden hasta olacakları... şüphesiz bilir."* *(el- Müzzemmil,* 73/20)

وَاعْلَمْ فَعِلْمُ الْمَرْءِ يَنْفَعُهُ * أَنْ سَوْفَ يَأْتِي كُلُّ مَا قُدِرَا *Bil ki kişinin ilmi ona faydalı olur. Sonra takdir edilen her şey gerçekleşecektir.*

وَحَسِبُوا أَنْ لاَ تَكُونَ فِتْنَةٌ. " *Onlar, bir fitne kopmayacak sandılar..."* *(el-Mâide,* 5/71).

أَنْ لَوْ نَشَاءُ أَصَبْنَاهُمْ بِذُنُوبِهِمْ. " *Biz eğer dileseydik onları da günahlarından dolayı musibetlere uğratırdık."* *(el-A'râf,* 7/100).

وَيَوْمًا تُوَافِينَا بِوَجْهٍ مُقَسَّمٍ * كَأَنْ ظَبْيَةٍ تَعْطُو إِلَي وَارِقِ السَّلَمِ *O bir gün, güler bir yüzle bize geliyor. Akasya ağacının yapraklarına başını uzatan ceylan gibidir.*

Bazen كَأَنْ edatının ismi hazfedilir. Ve bu durumda, haberi isim cümlesi olduğunda herhangi bir şey takdir edilmez. Şayet haberi fiil cümlesi ise, كَأَنْ ile haberi arasına لَمْ veya قَدْ gibi bir edatın girmesi gerekir:

وَوَجْهٍ مُشْرِقِ اللَّوْنِ * كَأَنْ ثَدْيَاهُ حُقَّانِ *Nice parlayan yüz (ler) vardır ki, iki memesi sanki iki okka gibidir.*

كَأَنْ قَدْ طَلَعَ الْقَمَرُ. *Sanki ay doğmuştur.*

فَجَعَلْنَاهَا حَصِيدًا كَأَنْ لَمْ تَغْنَ بِالأَمْسِ. *"Biz orasını bir gün önce hiç şenlikli değilmiş gibi kökünden biçilmiş bir hale getiririz."* *(Yunus,* 10/24)

الجَوُّ بَارِدٌ كَأَنْ قَدْ أَتَى الشِّتَاءُ. *Sanki kış gelmiş gibi hava soğuktur.*

* لكِنْ edatının tahfîf edilmesi: لَكِنْ tahfîf edildiğinde mutlaka amel etmemesi gerekir:

هَبَطَتِ الطَّائِرَةُ لكِنْ رُكَّابُهَا لَمْ يَنْزِلُوا. *Uçak indi, fakat yolcuları inmediler.*

قَتَلَ الْمُقَاوِمُونَ تِسْعَةً مِنْ جُنُودِ الْعَدُوِّ لكِنْ خَسِرُوا شَهِيدَيْنِ. *Direnişçiler, düşman askerlerinden dokuz kişiyi öldürdüler. Fakat onlar da iki şehit, kayıp verdiler.*

زَيْدٌ مُجِدٌّ لكِنْ أَخُوهُ مُهْمِلٌ. *Zeyd, çalışkandır. Fakat kardeşi (çalışmayı) ihmal edendir.*

الشَّمْسُ طَالِعَةٌ لكِنْ المَطَرُ نَازِلٌ. *Güneş doğmuştur, fakat yağmur yağıyor.*

الكِتَابُ صَغِيرٌ لكِنْ نَفْعُهُ عَظِيمٌ. *Kitap küçüktür, fakat faydası büyüktür (çoktur).*

القُطْنُ قَلِيلٌ لكِنْ سِعْرُهُ رَخِيصٌ. *Pamuk azdır, fakat fiyatı ucuzdur*, gibi.

Not : لَيْتَ ve لَعَلَّ edatları, tahfîf edilmezler.

et-Tahdîd (التَّحْضِيضُ) : Bazı edatları cümlede kullanarak muhatabı bir şeyi yapmaya veya bir şeyden vazgeçirmeye teşvik etmektir: Tahdîd, (أَلاَ – لَوْلاَ – لَوْمَا – هَلاَّ) edatları ile yapılır.

أَلاَ تَتُوبُ! *Tövbe etmeyecek misin!*

لَوْلاَ تَزُورُنَا! *Keşke bizi ziyaret etsen!* veya (*Neden bizi ziyâret etmeyeceksin!*) هَلاَّ تَقُومُ بِوَاجِبِكَ! *Neden görevini yapmıyorsun! (Veya görevini yapsana!).*

هَلاَّ تُؤَدِّي وَاجِبَكَ! *Neden ödevini yapmıyorsun! (Veya ödevini yapsana!)*

Bazen tahdîd edatları mâzi önüne gelir ve onu gelecek zamana tahsis eder: فَيَقُولُ رَبِّ لَوْلاَ أَخَّرْتَنِي إِلَى أَجَلٍ قَرِيبٍ فَأَصَّدَّقَ وَ أَكُنْ مِنَ الصَّالِحِينَ. *"O der ki: "Rabbim! Beni yakın bir süreye kadar geciktirsen de sadaka verip sâlih kullardan olsam!"* (*el-Münâfikun*, 63/10)

لَوْمَا تَأْتِنِي بِشَيْءٍ جَدِيدٍ. *Neden bana yeni bir şey getirmiyorsun?*

أَلاَ تُطِيعُنِي فَأَخْدُمَكَ. *Bana itaat etmez misin ki sana hizmet edeyim.*

أَلاَ تُقَدِّمُ وَاجِبَكَ! *Neden ödevini sunmuyorsun! (Ödevini sunsana!)*

أَمَا تَزُورُنَا! *Neden bizi ziyaret etmiyorsun! (Bizi ziyaret etsene!)*

" فَلَوْلاَ نَفَرَ مِنْ كُلِّ فِرْقَةٍ مِنْهُمْ طَائِفَةٌ لِيَتَفَقَّهُوا فِي الدِّينِ ... *Onların her kesiminden bir grup dinde geniş bilgi elde etmek için ... neden geride kalmazlar!?"* (*el-Tevbe*, 9/122).

et-Tahzîr (التَّحْذِيرُ) : Muhatabı, zararlı bir iş veya durumdan sakındırmak için uyarmaktır. Tahzîrin üç ana unsuru vardır: المُحَذِّرُ *Sakındıran.* المُحَذَّرُ *Sakındırılan, uyarılan kimse.* المُحَذَّرُ مِنْهُ. *Kendisinden sakındırılan kötü iş, şey veya davranış.*

Tahzîr için kullanılan ibare, hazfedilmiş اِحْذَرْ! *Sakın!*

بَاعِدْ *Uzaklaş!* تَجَنَّبْ *Sakın!* تَوَقَّ *Korun!"* قِ *Koru!"* gibi fiillerden birisi ile mansubdur.

Tahzîrde isim şu durumlarda bulunur:

a) Müfred olarak kullanılır.

b)Tekrarlanır.

c) Atıf ile yapılan tahzîr.

d) إِيَّا ile yapılan tahzîr:

- إِيَّا dan sonra مِنْ cer edatı ile mecrûr edilir.

- إِيَّا dan sonra müevvel masdar şeklinde bulunur.

Bu beş durumda, fiilinin hazfedilmesi gerekir. Diğer durumlarda fiilin hazfedilmesi veya zikredilmesi caizdir.

a) İsmin müfred olarak kullanılması:

الكَذِبَ! *Yalandan sakın!*

النَّارَ! *Ateşe dikkat et! (Ateşten sakın!)*

b) İsmin tekrarlanmasıyla yapılan tahzîr:

الكَسَلَ الكَسَلَ! *Tembellikten sakın, tembellikten!*

النَّارَ النَّارَ! *Ateşten sakın! Ateşe dikkat et!*

نَفْسَكَ نَفْسَكَ! *Nefsinden sakın! Nefsine dikkat et!*

الأَسَدَ الأَسَدَ! *Arslandan, sakın! Arslana dikkat et!*

الطَّرِيقَ الطَّرِيقَ! *Aman yola dikkat et, yola dikkat et!*

يَدَكَ يَدَكَ (أَيْ أَبْعِدْ يَدَكَ...). *Elini, elini uzaklaştır!*

Bu misallerde ikinci kelimeler te'kid için kullanılmıştır.

c) Atıf ile yapılan tahzîr:

يَدَكَ وَالسِّكِّينَ! *Sakın elini bıçaktan koru!*

يَدَكَ وَالْمِدَادَ! *Elini mürekkepten koru!*

رَأْسَكَ وَ حَرَارَةَ الشَّمْسِ!(أي اِحْفَظْ رَأْسَكَ وَ تَجَنَّبْ حَرَارَةَ الشَّمْسِ). *Başını güneş ısısından sakın!*

نَاقَةَ اللّٰهِ وَ سُقْيَاهَا. *"Allah'ın devesine ve onun su içme hakkına dokunmayın!"* (eş-Şems, 91/13)

الكَذِبَ وَالسَّرِقَةَ! *Yalandan ve hırsızlıktan sakın!*

d) إِيَّا ile yapılan tahzîr:

إِيَّاكَ اليَأْسَ! *Sakın ümitsiz olma!*

إِيَّاكَ وَالْكَذِبَ! *Yalandan sakın!*

إِيَّاكَ وَ الأَسَدَ! *Arslandan sakın!*

إِيَّاكَ وَالتَّوَانِيَ! *Gevşemekten sakın!*

إِيَّاكَ وَالْجُودَ بِدِينِكَ وَالْبُخْلَ بِمَالِكَ! *Dininle cömertlik etmekten ve malınla cimrilik etmekten sakın!*

إِيَّاكَ وَالشَّرَّ! *Kötülükten sakın!*

إِيَّاكُمْ وَالحَسَدَ فَإِنَّ الحَسَدَ يَأْكُلُ الْحَسَنَاتِ كَمَا تَأْكُلُ النَّارُ الْحَطَبَ. *Hasedden sakınınız! Çünkü hased, ateşin odunu yediği (yaktığı) gibi, iyilikleri yer (yok eder).* (Hadis).

إِيَّاكُمْ وَالدَّيْنَ، فَإِنَّهُ هَمٌّ بِاللَّيْلِ، وَمَذَلَّةٌ بِالنَّهَارِ. *Borçlanmaktan sakınınız! Çünkü o gece üzüntü ve gündüz hor görülmeye (rezil*

olmaya) sebeb olur. (Hadis).

إِيَّاكُمْ وَ دَعْـــوَةَ الْمَـظْلُومِ. *Mazlumun bedduasından sakınınız.* (Hadis).

فَإِيَّاكَ إِيَّاكَ الْمِرَاءَ فَإِنَّهُ * إِلَى الشَّرِّ دَعَّاءٌ وَلِلشَّرِّ جَالِبُ *Gösteriş yapmaktan sakın, sakın! Çünkü o, kötülüğü davet eder ve kötülüğü celbeder.*

* إِيَّا dan sonra مِنْ cer edatı ile mecrur olarak yapılan tahzîr:

إِيَّاكَ مِنْ مُؤَاخَاةِ الأَحْمَقِ! *Ahmaka kardeş olmaktan sakın!*

إِيَّاكَ مِنَ الْكِبْرِ! *Kibirden sakın!*

إِيَّاكُمْ مِنَ الْخِيَانَةِ! *Hainlikten sakınınız!*

* إِيَّا dan sonra mü'evvel masdarla yapılan tahzîr:

إِيَّاكَ أَنْ تَقُولَ مَا لاَ تَفْعَلُ! *Sakın yapmadığın şeyi (başkasına yap diye) söyleme!*

إِيَّاكُمْ أَنْ تَفْعَلُوا الشَّرَّ! *Kötülük yapmaktan sakınınız!*

* Fiilinin zikredilmesi şeklinde yapılan tahzîr:

اِحْذَرْ مُرَافَقَةَ السُّفَهَاءِ! *Sehiflere arkadaşlık etmekten sakın!*

اِحْذَرْ مُصَاحَبَةَ اللَّئِيمِ فَإِنَّهَا * تُعْدِي كَمَا يُعْدِي السَّلِيمَ الأَجْرَبُ *Alçak kimseye, arkadaşlık etmekten sakın! Çünkü o (alçaklık), sağlam kişiye uyuz bulaştığı gibi, bulaşır,* gibi.

Takdîrî i'râb (الإِعْـــرَابُ التَّـــقْـــدِيرِيُّ) : Takdîrî i'râb. Herhangi bir engelden dolayı açık ve okunur olmayan i'râb. Kelimenin sonunda illet harfi, *elif-i maksura*" veya "mâ kabli"

kesreli olan bir "yâ" bulunduğu için veya mütekellim yâsına müzâf olduğundan dolayı i'râbının takdirî olması, açığa çıkmaması:

.جَاءَ مُصْطَفَى *Mustafa geldi.* Bu misalde, مُصْطَفَى ibaresi, takdîren merfû'dür fâildir.

.يَدْعُو الدَّاعِي *Duâ eden kişi, duâ eder.* Bu misalde, يَدْعُو müzâri fiili takdîren merfû'dür, الدَّاعِي ibaresi, takdîren merfû'dür fâildir.

.جَاءَ أَخِي *Kardeşim geldi.* Bu misalde, أَخِي ibaresi, mütekellim (ي) "yâ" sına müzâf olduğu için takdiren merfû'dür, fâildir.

.جَاءَ الْفَتَى *Genç, geldi.*

.رَأَيْتُ الْفَتَى *Genci gördüm.*

.سَلَّمْتُ عَلَى الفَتَى *Gence, selam verdim.*

.يَدْعُو الْقَاضِي الْفَتَى إِلَى الْمُسْتَشْفَى *Yargıç, genci hastahaneye dâvet ediyor.*

.يَهْوِي مُصْطَفَى الْعُلَى *Mustafa yücelmeyi arzular.*

.يَقْضِي القَاضِي عَلَى الْجَانِي *Yargıç, cinayet işleyenin aleyhine karar verir.* .هَذَا مُعَلِّمِي *Bu öğretmenimdir.*

.شَاهَدْتُ مُعَلِّمِي *Öğretmenimi gördüm.*

.مَرَرْتُ بِمُعَلِّمِي *Öğretmenime uğradım*

.القَاضِي الْعَادِلُ مَحْبُوبٌ لَدَى الْجَمِيعِ *Adaletli yargıç, herkes tarafından sevilmektedir.*

Cümle halindeki özel ismin i'rabı da takdirîdir:

جَاءَ تَأَبَّطَ شَرًّا. *Teebbeta şerren geldi.* Bu misalde تَأَبَّطَ شَرًّا ibaresi, takdiren merfû'dür, fâildir.

Meczûm müzâ'af fiilin irabı da takdirîdir.

لَمْ يَمُدَّ الْمُحْسِنُ يَدَهُ إِلَى جَيْبِهِ. *İyilik yapan, elini cebine uzatmadı.* Bu misalde يَمُدَّ fiili takdîren meczûmdur.

لَمْ يَفِرَّ الشُّجَاعُ مِنَ الْمَعْرَكَةِ. *Cesur, savaştan kaçmadı.* Bu misalde يَفِرَّ fiili, takdîren meczûmdür.

Not: Bazı isimlerin sonunda, "mâ kabli" zammeli olan bir vâv harfi bulunur. Bu isimlerin bazıları kuş isimleridir: « سَمَنْدُو » *Semendû"* ve « قَمَنْدُو » *Kamendû"* gibi; bazıları da yer ismidir: Mesela Mısır'ın kuzey sahilinde bir göl ve şehir ismi olan « أَدْكُو » *Edkû"* ve Japonya'nın başkenti طُوكْيُو *Tokyo*, gibi. Bazıları da şahıs adıdır: Mesela « أَرِسْتُو » *Aristo*, ve « خُوفُو » *Hûfû"* büyük pramiti yaptıran Mısır Firavunu'nun adı. Ve başka bir Firavun'un adı olan « سِنِفْرُو » *Sinifrû"* gibi. Bazıları da belde veya ülke ismidir. Mesela Mısırın batı sınırlarında bulunan iki vahanın ismi « أُدْفُو » *"Ûdfû"* ve « أَرِكْنُو » *"Eriknû"* ve Afrika'nın ortasında bulunan « كُونْفُو » *Konfo"* ve « كُونْغُو » *Kongo"* ülkeleri gibi. Gramerciler, bu gibi kelimelerin i'rabından bahsetmemişler. Bu kelimelerin, her üç i'rab halinde de takdîren i'râb edilmesi en uygun olanıdır:

كَانَ خُوفُو فِرْعَوْنُ مِصْرَ الأَكْبَرُ قَدْ بَنَى هَرَمَ الْجِيزَةِ الأَكْبَرَ.
Mısır'ın en büyük Firavunu olan Hûfû, Cizedeki en büyük piramiti yaptı (yaptırdı).

إِنَّ خُوفُو بَانِي الهَرَمِ الأَكْبَرِ. *Şüphesiz ki Hûfû en büyük piramiti yapandır.*

هَلْ عَرَفْتَ شَيْئًا عَنِ الخُوفُو؟ *Hûfû hakkında herhangi bir şey bilirmi sin?*

طُوكْيُو عَاصِمَةُ اليَابَانِ. *Tokyo, Japonya'nın başkentidir*, gibi.

et-Takdîm (التَّقْدِيمُ) : Öne almak, önce söylemek. Zamirin merci'inin lafız ve rütbe itibariyle önde geçmesi.

يُسَبِّحُ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الأَرْضِ الْمَلِكِ الْقُدُّوسِ الْعَزِيزِ الْحَكِيمِ. هُوَ الَّذِي بَعَثَ فِي الأُمِيِّينَ رَسُولاً مِنْهُمْ يَتْلُو عَلَيْهِمْ آيَاتِهِ وَ يُزَكِّيهِمْ وَ يُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَ إِنْ كَانُوا مِنْ قَبْلُ لَفِي ضَلاَلٍ بَعِيدٍ. *"Göklerde ve yerde bulunanların hepsi hükümran, her türlü noksanlıktan uzak, her şeye gâlip hüküm ve hikmet sahibi olan Allah'ı tesbih eder. (Okuma-yazma bilmeyen) Ümmilere, içlerinden kendilerine Allah'ın âyetlerini okuyan, onları temizleyen, onlara kitabı ve hikmeti öğreten bir peygamber görderen O'dur. Oysa onlar daha önce apaçık bir sapıklık içindeydiler."* (el-Cumu'a, 62/1-2). Bu âyette, sırasıyla; – هُوَ – مِنْهُمْ – عَلَيْهِمْ– آيَاتِهِ –يُزَكِّيهِمْ – يُعَلِّمُهُمْ– ibarelerindeki zamirlerin mercii lafız ve rütbe itibariyle cümlede geçmiştir.

السَّمَاءُ كَوَاكِبُهَا مُضِيئَةٌ. *Gök, onun yıldızları parlaktır.*

أَدَّبَ الرَّجُلُ ابْنَتَهُ. *Adam, kızını terbiye etti.*

الظُّلْمُ عَاقِبَتُهُ وَخِيمَةٌ. *Zulüm, onun sonucu vahimdir.*

لاَ يَنْجَحُ الطَّالِبُ إِلاَّ بِعِلْمِهِ. *Öğrenci, ancak çalışması ile başarılı olur.*

Bazen haber mübtedâdan önce gelebilir:

وَعَلَى أَبْصَارِهِمْ غِشَاوَةٌ. *"Gözlerinin üzerinde de (bir) perde vardır."* (el-Bakara, 2/7).

Bazen mef'ûl, fiilden önce gelir: إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ. *"Yalnız sana ibadet ederiz ve yalnız senden yardım dileriz."* (Fâtiha, 1/5-6). gibi. (Ayrıca bk. İsim cümlesi, Zamir maddeleri).

et-Talep (الطَّلَبُ) : İstek; emir, nehy, istifhâm (soru), arz, tahdîd, temennî ve tereccî gibi deyimlere *"talep"* denilir:

اُدْخُلُوا مَسَاكِنَكُمْ. *Evlerinize giriniz!*

لِيَذْهَبْ كُلٌّ إِلَى عَمَلِهِ. *Herkes işine gitsin!*

لاَ يَسْخَرْ قَوْمٌ مِنْ قَوْمٍ. *Hiçbir topluluk; diğer bir toplulukla alay etmesin.* (el-Hucurat, 49/11)

هَلاَّ دَرَسْتَ دَرْسَكَ. *Dersini okusana! (Neden dersini okumuyorsun!).* لَيْتَكَ قُمْتَ بِوَاجِبِكَ. *Keşke sen ödevini yapsaydın.*

لَعَلَّكَ قَانِعٌ بِمَا قَسَّمَ اللَّهُ لَكَ. *Umulurki sen, Allah'ın senin için ayırdığı şeye (rızka) kanaat ediyorsun.*

اُقْتُلُوا يُوسُفَ أَوِ اطْرَحُوهُ أَرْضًا يَخْلُ لَكُمْ وَجْهُ أَبِيكُمْ. *"Yusuf'u öldürün veya onu öyle bir yere atın ki babanızın sevgi ve iltifatı*

size kalsın." (Yusuf, 12/9)

يَا بَنِيَّ اذْهَبُوا فَتَحَسَّسُوا مِنْ يُوسُفَ وَ أَخِيهِ وَلَا تَيْأَسُوا مِنْ رَوْحِ اللَّهِ. *"Ey oğullarım! Gidin Yusuf'u ve kardeşini iyice araştırın. Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin."* (Yusuf, 12/87).

أَأَكَلْتَ طَعَامَكَ؟ *Yemeğini yedin mi?* أَيْنَ كِتَابُكَ؟ *kitabın nerede?* Bu misaldeki soru edatları talebe delâlet ederler.

İstif'âl bâbının (س) "sîni" de talebe delâlet eder:

اسْتَغْفَرَ. *Mağfiret diledi,* gibi. اسْتَعْلَمَ. *Öğrenmek istedi.* (Ayrıca bk. İlgili maddeler)

et-Ta'lîk veya el-ilğâ (التَّعْلِيقُ وَ الإِلْغَاءُ) : Herhangi bir engelden dolayı *"ef'âl-ı kulûb"* ün amelinin mahallen değil, lafzen iptal edilmesidir. Veya *"ef'âl-ı kulûb"* ün iki mef'ûlünden önce bu mef'ûllerde âmel eden ve cümle başında bulunması gereken bir edat geldiğinde *"ef'âl-ı kulûb"* ün âmelinin mahallen değil, lafzen iptal edilmesidir.

Ef'âl-ı kulûbdan sonra lâmü'l-ibtidânın (لَ) veya أَنَّ nin gelmesi: حَسِبْتُ لَعَبْدُ اللَّهِ قَادِمٌ. *Abdullah'ın gelmekte olduğunu sandım.* Bu cümlede لَعَبْدُ اللَّهِ قَادِمٌ ibâresi, ibtidâ lamından sonra geldiği için حَسِبْتُ fiili lafzen onda amel etmemiştir. Ancak bu cümle, mahallen mansûbdür ve حَسِبْتُ fiilinin iki mefûlü yerine geçer.

عَلِمْتُ لَطَالِبٌ جَادٌّ خَيْرٌ مِنْ طَالِبٍ مُهْمِلٍ. *Çalışkan bir öğrencinin,*

ihmalkâr bir öğrenciden daha hayırlı olduğunu bildim (anladım).

عَلِمْتُ لَزَيْدٌ نَاجِحٌ. *Zeyd'in elbette başarılı olduğunu öğrendim.*

عَلِمْتُ لَلْقِطَارُ قَادِمٌ. *Trenin gelmekte olduğunu öğrendim.*

عَلِمْتُ لَلطَّقْسُ صَحْوٌ. *Havanın açık olduğunu öğrendim.*

عَلِمْتُ أَنَّكَ لَمُنْصِفٌ. *Senin insaflı olduğunu öğrendim.* Bu cümlede عَلِمْتُ fiili, أَنَّكَ لَمُنْصِفٌ ibâresinde, lafzen amel etmemiştir. Ancak bu cümle, mahallen mansûbdür ve عَلِمْتُ fiilinin iki mefûlü yerine geçer.

عَلِمْتُ أَنَّ حَقَائِبَكَ لَمَحْمُولَةٌ فِي الْقِطَارِ. *Senin bavullarının trenle taşındığını öğrendim.*

"Ef'âl-ı kulûb"dan sonra nefy edatının gelmesi:

ظَنَنْتُ مَا زِيَادٌ قَائِمًا. *Ziyâd'ın ayakta olmadığını zannettim.* Bu cümlede "leyse"ye benzeyen مَا "mâ" edatı, iki mef'ûlün önünde bulunduğu için ظَنَنْتُ fiilinin lafzen âmel etmesi iptal edilmiştir.

أَظُنُّ مَا عَمْرٌو مُسَافِرًا. *Amr'ın yolcu olmadığını zannederim.* Bu cümlede "leyse"ye benzeyen مَا "mâ" edatı, iki mef'ûlün önünde bulunduğu için أَظُنُّ fiilinin lafzen amel etmesi iptal edilmiştir.

ظَنَنْتُ مَا أَخِي مُسَافِرًا. *Zannederim ki kardeşim yolcu değildir.*

لَقَدْ عَلِمْتَ مَا هؤُلَاءِ يَنْطِقُونَ. *"Andolsun ki, bunların konuşamayacağını sen de biliyorsun" dediler."* (*el-Enbiyâ*. 21/65).

Ef'âl-ı kulûb'dan sonra yemin edatı ve cevabında lâmın (لَ) gelmesi:

أَرَى التَّقْصِيرَ فِي الْعَمَلِ وَاللَّهِ هُوَ إِسَاءَةٌ لِلْوَطَنِ. *İşte kusurlu davranmayı, Allah'a yemin ederim ki vatana kötülük etmek olarak görüyorum.*

وَلَقَدْ عَلِمُوا لَمَنِ اشْتَرَاهُ مَا لَهُ فِي الآخِرَةِ مِنْ خَلاَقٍ. *"Andolsun ki o sihri satın alanın âhiretten hiç bir nasibi olmadığını gayet iyi biliyorlardı."* (el-Bakara, 2/102)

Bir şâir şöyle demiş:

وَلَقَدْ عَلِمْتُ لَتَأْتِيَنَّ مَنِيَّتِي * إِنَّ الْمَنَايَا لاَ تَطِيشُ سِهَامُهَا *Andolsun ki ölümümün geleceğini bildim. Şüphesiz ki ölümlerin okları ıskalamaz (hedefini şaşmaz).*

*Ef'âl-ı kulûb'dan sonra istifhâmın gelmesi:

وَإِنْ أَدْرِي أَ قَرِيبٌ أَمْ بَعِيدٌ مَا تُوعَدُونَ. *"Artık tehdit olunduğunuz şeyin (kıyâmet gününün) yakın mı, uzak mı olduğunu bilmiyorum."* (el-Enbiyâ, 21/109)

ثُمَّ بَعَثْنَاهُمْ لِنَعْلَمَ أَيُّ الْحِزْبَيْنِ أَحْصَى لِمَا لَبِثُوا أَمَدًا. *"Sonra da iki gruptan (Ashâb-ı Kehf ve hasımlarından) hangisinin onların mağarada kaldıkları süreyi daha iyi hesapladığını anlamak için onları tekrar uyandırdık."* (el-Kehf, 18/12).

عَلِمْتُ مَتَى الرَّحِيلُ؟ *Güç etmenin ne zaman olduğunu bildim.*

عَلِمْتُ أَخُو مَنْ جَارُكَ؟ *Komşunun, kimin kardeşi olduğunu*

bildim.

عَلِمْتُ كَيْفَ تَكْتُبُ. *Nasıl yazdığını bildim.*

*Cümle başında gelmesi gerekli كَمْ الخَبَرِيَّة gibi bir kelime bu fiillerden sonra geldiğinde:

دَرَيْتُ كَمْ شَجَرَةٍ غَرَسْتَهَا. *Nice ağacı diktiğini öğrendim (anladım).*

عَلِمْتُكَ أَيُّ رَجُلٍ أَنْتَ. *Senin nasıl bir adam olduğunu bildim.* Bu misalde, "kâf" mahallen mansubdur, birinci mefuldur, أَيُّ رَجُلٍ أَنْتَ؟ cümlesi, mahallen mansubdur, ikinci mef'ûl yerine geçer.

* Fiil, iki mef'ûlünün arasına girdiğinde ilğâ edilir.

زَيْدٌ – ظَنَنْتُ– كَرِيمٌ. *Zeyd- Zannetim ki- cömerttir.*

* Fiil, iki mef'ûlünden sonra gelirse yine ilğa edilir:

زَيْدٌ كَرِيمٌ ظَنَنْتُ. *Zeyd'in cömert olduğunu zannettim,* gibi.

et-Ta'rîf (التَّعْرِيفُ) : Önüne (ال) ta'rif edatı getirerek veya müzâf yaparak ismi belirli kılmak: كتابٌ = الكِتَابُ *Kitap.* بَابٌ – البَابُ *Kapı.* ديكٌ = الدِّيكُ *Horoz.*

بَيْتُ الصَّدِيقِ. *Arkadaşın evi.* كِتَابُ الْقَوَاعِدِ. *Gramer kitabı.* بَابُ الْبَيْتِ. *Evin kapısı,* عِيدُ الْجَيْشِ. *Ordu (zafer) bayramı.* gibi.

et-Tasgîr (التَّصْغِيرُ) : Küçültme. Bir ismin birinci harfini

zammeli, ikinci harfini fethalı kılmak ve ikinci harften sonra harekesiz bir "yâ" getirmek suretiyle yapılır. Yalnız isimler tasgîr edilir. Fiiller ve edatlar tasgîr edilmez.

Üç harfli isimlerden فُعَيْلٌ vezninde yapılır:

رُجَيْلٌ = (رَجُلٌ) *Adamcık.* جُبَيْلٌ = (جَبَلٌ) *Dağcık, küçücük dağ.* فُلَيْسٌ = (فَلْسٌ) *Paracık,* gibi.

Dört harfli isimlerden فُعَيْعِلٌ vezninde yapılır:

دُرَيْهِمٌ = (دِرْهَمٌ) *Dirhemcik.* أُصَيْبِعٌ = (إِصْبَعٌ) *Parmakcık.*

Beş veya altı harfli isimlerden فُعَيْعِيلٌ vezninde yapılır:

دُنَيْنِيرٌ = (دِينَارٌ) *Dinarcık.* سُلَيْطِينٌ =(سُلْطَانٌ) *Sultancık.* قُنَيْدِيلٌ = (قِنْدِيلٌ) *Kandilcik.*

Tasgîr, bir şeyi küçültmek, bir şeyin kendisini veya miktarını az görmek, zamanını yaklaştırmak, yer olarak yaklaştırmak, sevimli kılmak, şefkat ve merhamet göstermek, şanını yüceltmek gibi gayeler için yapılır:

* Bir şeyi küçültmek gayesi ile yapılan tasgîr:

أُحَيْمِدُ = (أَحْمَدُ) *Ahmetcik.* بُطَيْلٌ =(بَطَلٌ) *Pehlivancık.* كُوَيْتِبٌ = (كَاتِبٌ) *Kâtipcik.* شُجَيْرَةٌ = (شَجَرَةٌ) *Küçücük ağaç.* تُمَيْرَةٌ =(تَمْرَةٌ) *Küçücük hurma,* gibi.

* Bir şeyin kendisini az görmek gayesi ile yapılan tasgîr:

نُهَيْرٌ = (نَهْرٌ) *Nehircik, ırmak.* طُفَيْلٌ = (طِفْلٌ) *Küçücük çocuk.* قُلَيْمٌ = (قَلَمٌ) *Kalemcik,* gibi.

* Bir şeyin miktarını az görme gayesi ile yapılan tasgîr:

دُرَيْهِمَاتٌ = (دَرَاهِمُ) *Bir kaç dirhemcik.*

وُرَيْقَاتٌ = (وَرَقَةٌ) *Bir kaç yaprakcık,* gibi.

* Bir şeyin zamanını yaklaştırmak gayesi ile yapılan tasgîr:

قُبَيْلَ... = (قَبْلَ) *...den az önce.*

اِسْتَيْقَظَ قُبَيْلَ الصُّبْحِ. *Sabahtan az önce uyandı.*

بُعَيْدَ... = (بَعْدَ) *...den az sonra.*

سَأَزُورُكَ بُعَيْدَ الْمَغْرِبِ. *Akşam namazından az sonra seni ziyaret edeceğim.*

* Bir şeyin yerini yaklaştırmak gayesi ile yapılan tasgîr:

فُوَيْقَ... = (فَوْقَ) *...az üstünde.* تُحَيْتَ... = (تَحْتَ) *Hemen ...altında.* بَيْتِي قُرَيْبَ النَّهْرِ. *Evim nehre çok yakındır.*

* Bir şeyi sevdiğini belirtmek gayesi ile yapılan tasgîr:

يَا بُنَيَّ! *Y avrucuğum!* يَا بُنَيَّتِي! *Ey kızcağızım!*

يَا أُخَيَّ! *Kardeşciğim!*

* Bir şeye karşı şefkat ve merhametini açıklamak gayesi ile yapılan tasgîr:

مُسَيْكِينٌ = (مِسْكِينٌ) *Zavallı yoksul.*

* Bir şeyin şanını yüceltmek gayesi ile yapılan tasgîr:

جَاءَ وُلَيْدٌ تَحْفَظُهُ ثُلَّةٌ مِنَ الرِّجَالِ الْعِظَامِ. *Büyük adamlardan bir grubun koruduğu kocaman bir çocuk geldi.*

Bazı müstesnâlar hariç, tasğir edilecek ismin mu'reb olması

gerekir: مَا أُحَيْلَى الرَّبِيعَ! *İlkbahar ne kadar tatlıdır!*

Musağğar kalıbında olan isim, tasğir edilmez.

سُوَيْدُ. *Süveyd,* gibi. دُرَيْدُ. *Düreyd.*

Tasğir edilecek isim, mana açısından tasğir edilmesi uygun olmalıdır. Allah'ın, peygamberlerin ve meleklerin isimleri tasğir edilmez. Ayrıca كُلٌّ ve بَعْضٌ kelimeleri ve ay isimleri tasğir edilmez.

*Üç harfli ismin ortasında illet harfi varsa, tasğir edildiğinde illet harfi aslına dönüşür:

نُيَيْبٌ. (نَابٌ) *Küçücük azı dişi.* بُوَيْبٌ. (بَابٌ) *Küçücük kapı.* عُيَيْبٌ. (عَابٌ) *Küçücük kusur,* gibi.

*Üçüncü harfi illet harfi olan ismin tasğiri yapıldığında, bu harf önce "yâ" ي harfine dönüşür, sonra tasğir yâsında idğâm edilir: عُصَيَّةٌ. (عَصَا) *Sopacık.* دُلَيَّةٌ. (دَلْوٌ) *Kovacık.*

جُمَيِّلٌ. (جَمِيلٌ) *Güzelcik,* gibi.

*Dört harfli isimlerin tasğiri yapıldığında, tasğir "yâ"sından sonraki harf kesreli kılınır.

بُنَيْدِقٌ. (بُنْدُقٌ) *Küçücük av tüfeği.* جُعَيْفِرٌ. (جَعْفَرٌ) *Küçücük Cafer.*

Ancak tasğir yâsından sonra illet harfi varsa, bu harf "yâ" harfine dönüştürülür ve onda idğam edilir:

كُتَيِّبٌ. (كِتَابٌ) كُتَيْيِبٌ *Kitapcık.*

سُحَيِّبٌ =سُحَيْيِبٌ= سَحَابٌ) *Küçücük bulut.*

صُبَيِّرٌ =صُبَيْيِرٌ-صُبَيْوِرٌ =صَبُورٌ) *Küçücük çok sabırlı.*

سُمَيِّرٌ =سُمَيْيِرٌ = سَمِيرٌ) *Semircik.*

*Beş veya altı harfli kelimelerin tasğîri: Bu isimler tasğîr edildiğinde, dört harfi kalıncaya kadar kelimeye eklenen zâid harfler hazfedilir. Ve ondan sonra tasğîri yapılır:

سُفَيْرِجٌ = سَفَرْجَلٌ) *Ayvacık.* مُنَيْصِرٌ =مُسْتَنْصِرٌ) *Müstensircik.* حُرَيْجِمٌ =مُحْرَنْجَمٌ) *Toplanan şey.*

عُنَيْدِلٌ =عَنْدَلِيبٌ) *Bülbülcük.*

* Beş veya altı harfli ismin dördüncü asıl harfı, illet harfi ise, bu gibi isimlerin "vâv" ve "elif" harfleri, "yâ" harfine dönüştürülür. Ve (ي) yâ harfi olduğu gibi kalır. Bu isim فُعَيْعِيلٌ vezninde tasğir edilir: مُنَيْشِيرٌ = مِنْشَارٌ) *Testerecik.*

أُرَيْجِيحَةٌ =أُرْجُوحَةٌ) *Küçücük salıncak.*

قُنَيْدِيلٌ= قِنْدِيلٌ) *Kandilcik.* عُصَيْفِيرٌ =عُصْفُورٌ) *Serçecik.*

سُلَيْطِينٌ =سُلْطَانٌ) *Sultancık,* gibi.

*Herhangi bir harfi hazfedilen isimlerin tasğiri: Bu gibi isimler tasğir edildiğinde, kelimeden hazfedilen harf veya harfler geri gelir: يُدَيَّةٌ =يَدٌ) *Küçücük el.* دُمَيٌّ =دَمٌ) *Azıcık kan.*

أُخَيٌّ =أَخٌ) *Kardeşcik.* أُخَيَّةٌ =أُخْتٌ) *Küçücük bacı.*

وُزَيْنَةٌ = زِنَةٌ) *Tartıcık; azıcık ağırlık.*

* Şayet ismin başında vasıl hemzesi varsa, hemze hazfedilir

ve daha önce isimden hazfedilen harf, geri gelir:

بُنَيٌّ =(ابْنٌ) *Oğulcuk.* بُنَيَّةٌ =(ابْنَةٌ) *Kızcağız.*

مُرَيْءٌ =(امْرُءٌ) *Kişicik.* مُرَيْئَةٌ =(امْرَأَةٌ) *Kadıncağız.*

* Sonunda tenis tası bulunmayan üç harfli semâ'î müennes bir ismin tasğiri yapıldığında, bu gibi isimlere tenis tası ilave edilir: أُذَيْنَةٌ =(أُذُنٌ) *Kulakçık.* دُوَيْرَةٌ = (دَارٌ) *Küçücük ev.*

شُمَيْسَةٌ =(شَمْسٌ) *Güneşcik.* هُنَيْدَةٌ =(هِنْدٌ) *Hindcik.*

بُدَيْرَةٌ =(بَدْرٌ) *Bedircik,* gibi.

*Dört ve daha fazla harfli müennes isimler tasğir edildiğinde sonuna tenis tâsı eklenmez:

زُيَيْنَبٌ =(زَيْنَبٌ) *Zeynebcik.* عُجَيِّزٌ =(عَجُوزٌ) *Zavallı ihtiyar kadın.*

*Terkib halindeki isimlerin tasğîri: Terkib halindeki özel isimlerin birinci kelimesi tasğîr edilir; ikinci kelimesi olduğu gibi kalır: عُبَيْدُ اللّٰه =(عَبْدُ اللّٰه) *Zavallı Abdullah.*

مُعَيْدِيكَرِبَ =(مَعْدِيكَرِبَ) *Zavallı Madikerübe.*

* Cem' halindeki ismin tasğir edilmesi:

* Cem'u'l-kılle (azlık cem'i) olduğu gibi tasğîr edilir:

أُعَيْمِدَةٌ =(أَعْمِدَةٌ) *Sütuncuklar.*

أُحَيْمَالٌ =(أَحْمَالٌ) *Değersiz yükler.*

* İsmü'l-cem'de olduğu gibi tasğîr edilir:

رُكَيْبٌ =(رَكْبٌ) *Alaycık, kortejcik.*

*Cem'u'l-kesret (çokluk cem'i), önce müfredine çevrilir, sonra tasğîr edilir ve daha sonra akıllı erkekler için kullanılıyorsa, müzekker sâlim şeklinde cem' edilir:

شُعَرَاءُ) شَاعِرٌ= شُوَيْعِرٌ = شُوَيْعِرُونَ. *Zavallı şairler.*

كُتَّابٌ) كَاتِبٌ = كُوَيْتِبٌ = كُوَيْتِبُونَ. *Zavallı yazarlar.*

Şayet müennes için kullanılıyorsa, müfredine çevrilir, sonra tasğir edilir ve cem'-i müennes sâlim şeklinde cem'i yapılır:

كُتُبٌ)= كُتَيِّبَاتٌ. *Kitapcıklar.*

عَصَافِيرُ)= عُصَيْفِرَاتٌ. *Serçecikler.*

كَاتِبَاتٌ)= كُوَيْتِبَاتٌ. *Bayan sekreterler.*

(Ayrıca bk. el-Musağğar maddesi).

et-Tashîf (التَّصْحِيفُ) : İbarenin yazımında hata etmek: مُزَاحِم *Müzahim* " yerine مُرَاجِم *Mürâcim*" yazmak, gibi.

مَخْدُومٌ *Hizmet edilen kimse*" ibaresini مَجْذُومٌ *Cüzzamlıdır,* şeklinde tashîf etmek.

الأَيَّامُ *Günler,* kelimesini, الأَثَامُ *Günahlar*" şeklinde tashîf etmek.

مَنْ صَامَ رَمَضَانَ وَ أَتْبَعَهُ سِتًّا مِنَ الشَّوَّالِ كَانَ كَصَوْمِ الدَّهْرِ. *Kim Ramazan orcunu tutarsa, ve hemen ardından Şevvâl ayından altı gün oruç tutarsa bir yıl oruç tutmuş gibi olur.* (Hadis). Bazıları bu hadisdeki سِتًّا kelimesini, شَيْئًا şeklinde tashîf etmişler.

Bir hadiste قَرَّ الدَّجَاجَةِ... *"...tavuğun sesi gibi"* ibaresi,

قَرَّ الزُّجَاجَةِ. şeklinde tashîf edilmiştir. (*Müslim*, Selâm, 123).

et-Tasrîf (التَّصْرِيفُ) : Çekim, bir kelimenin çekimi; türlü kipleri söyleme:

ذَهَبَ *O, gitti.* ذَهَبَا *O ikisi, gitti.* ذَهَبُوا *Onlar, gitti.*

ذَهَبَتْ *O bayan, gitti.* ذَهَبَتَا *O iki bayan, gitti.*

ذَهَبْنَ *O bayanlar, gittiler.*

*Fiilin, mâzî, müzârî', emir v.s. gibi çekimlerini yapmak:

دَرَسَ *O okudu.* يَدْرُسُ *O okuyor.* اُدْرُسْ *Oku!.*

دَارِسٌ *Okuyan.* مَدْرُوسٌ *Okunan şey.*

أَخَذَ *Aldı.* يَأْخُذُ *Alıyor.* خُذْ *Al!*

آخِذٌ *Alan.* مَأْخُوذٌ *Alınan şey.*

*İsimlerden, müfred tesniye ve cem' yapmak:

رَجُلٌ *Bir adam.* رَجُلَانِ *İki adam.* رِجَالٌ *Adamlar.*

Ayrıca isim, bazen merfû', bazen mecrûr ve bazen de mecrûr olur. Buna da ismin çekimi denir:

جَاءَ زَيْدٌ. *Zeyd, geldi.* رَأَيْتُ زَيْدًا. *Zeyd'i gördüm.*

مَرَرْتُ بِزَيْدٍ. *Zeyd'e uğradım.*

دَخَلَ *Girdi"* mâzî fiilinin çekim cetveli:

Cemi':	**Tesniye:**	**Müfred:**
دَخَلُوا	دَخَلَا	دَخَلَ (Gâib müzekker)
دَخَلْنَ	دَخَلَتَا	دَخَلَتْ (Gâibe müennes)

دَخَلْتُمْ	دَخَلْتُمَا	دَخَلْتَ (Muhatap müzekker)
دَخَلْتُنَّ	دَخَلْتُمَا	دَخَلْتِ (Muhataba müennes)
دَخَلْنَا	دَخَلْنَا	دَخَلْتُ (Mütekellim/müşterek)

يَدْخُلُ *Giriyor"* müzâri' fiilinin çekim cetveli:

Cemi':	**Tesniye:**	**Müfred:**
يَدْخُلُونَ	يَدْخُلَانِ	يَدْخُلُ (Gâib müzekker)
يَدْخُلْنَ	تَدْخُلَانِ	تَدْخُلُ (Gâibe müennes)
تَدْخُلُونَ	تَدْخُلَانِ	تَدْخُلُ (Muhatap müzekker)
تَدْخُلْنَ	تَدْخُلَانِ	تَدْخُلِينَ (Muhataba müennes)
نَدْخُلُ	نَدْخُلُ	أَدْخُلُ (Mütekellim/müşterek)

اُدْخُلْ *Gir!"* emir fiilinin çekim cetveli:

Cemi':	**Tesniye:**	**Müfred:**
اُدْخُلُوا!	اُدْخُلَا	اُدْخُلْ (Muhatap müzekker)
اُدْخُلْنَ	اُدْخُلَا	اُدْخُلِي (Muhataba müennes)

دَاخِلٌ *Giren"* ism-i fâil kipinin çekim cetveli:

Cemi':	**Tesniye:**	**Müfred:**
دَاخِلُونَ	دَاخِلَانِ	دَاخِلٌ (Müzekker)
دَاخِلَاتٌ (دَوَاخِلُ)	دَاخِلَتَانِ	دَاخِلَةٌ (Müennes)

مَدْخُولٌ *Girilen (yer)"* ism-i mef'ûl kipinin çekim cetveli:

Cemi':	**Tesniye:**	**Müfred:**
مَدْخُولُونَ	مَدْخُولَانِ	مَدْخُولٌ (Müzekker)

مَدْخُولَةٌ مَدْخُولَتَانِ مَدْخُولاتٌ (مَدَاخِلُ (Müennes)

Tâü'l-ifti'âl (تَاءُ الافْتِعَال) : İfti'âl babına ilâve edilen "tâ" harfi: .اِجْتَمَعَ = (جَمَعَ) *Toplandı.* .اِقْتَتَلَ =(قَتَلَ) *Çarpıştı.* .اِشْتَرَكَ =(شَرَكَ) *Katıldı.* .اِكْتَسَبَ =(كَسَبَ) *Kazandı; yüklendi.*
Bu harf, üç ayrı değişikliğe uğrar:

*İfti'âl babının fâu'l-fiili ظ – ط – ض – ص harflerinden biri olduğunda, ifti'âl babının (ت) tâsı, (ط) "tı" harfine dönüşür:

.اِصْطَبَرَ = (صَبَرَ – اِصْتَبَرَ) *Sabretti.*

.اِضْطَرَبَ =(ضَرَبَ – اِضْتَرَبَ) *Iztırap çekti; dalgalandı.*

.اِطَّرَدَ =(طَرَدَ – اِطْتَرَدَ – اِطْطَرَدَ) *Bir düzende oldu.*

.اِصْطَفَى =(صَفَى – اِصْتَفَى) *Seçti.*

Bazen (ت) harfi, (ط) harfine dönüşen ifti'âl babının fâü'l-fiili, (ظ) harfine dönüşür ve iki (ظ) bir araya geldiği için idgam meydana gelir:

.اِظَّلَمَ = (ظَلَمَ – اِظْتَلَمَ – اِظْطَلَمَ – اِظْظَلَمَ) *Zulme uğradı, mazlum oldu.* gibi.

*İfti'âl babının fâü'l-fiili ز – ذ – د harflerinden biri olduğunda, ifti'âl babının (ت) tâsı, (د) "dâl" harfine dönüşür:

.اِزْدَجَرَ = (زَجَرَ – اِزْتَجَرَ) *Azarladı; vazgeçirdi, engelledi.*

.اِدَّعَى =(دَعَا – اِدْتَعَى – اِدْدَعَى) *İddiâ etti, ileri sürdü,* gibi.

*İfti'âl babının fâu'l-fiili (ذ) harfi olduğunda, önce ifti'âl

babının (ت) tâsı, (د) "dâl" harfine dönüşür, sonra (د) harfi (ذ) harfine dönüşür ve idgam meydana gelir:

(ذَكَرَ – اِذْتَكَرَ – اِذْدَكَرَ – اِدْدَكَرَ)= اِدَّكَرَ. *Hatırladı.*

* İfti'âl babının fâu'l-fiili و – ي harflerinden biri olduğunda, bu harfler, ifti'âl babının (ت) "tâsına" dönüşürler ve onda idgam olurlar:

(وَقَى – اِوْتَقَى= اِتْتَقَى) = اِتَّقَى. *Korktu.*

(وَصَلَ – اِوْتَصَلَ – اِتْتَصَلَ)= اِتَّصَلَ. *Bağlantı kurdu.*

(وَصَفَ – اِوْتَصَفَ – اِتْتَصَفَ)= اِتَّصَفَ. *Niteledi.*

(وَعَظَ – اِوْتَعَظَ – اِتْتَعَظَ)= اِتَّعَظَ. *İbret aldı; nasihat dinledi.*

(وَزَنَ – اِوْتَزَنَ – اِتْتَزَنَ)= اِتَّزَنَ. *Denge sağladı.*

(يَسَرَ – اِيْتَسَرَ – اِتْتَسَرَ)= اِتَّسَرَ. *Kolaylaştı*, gibi.

فَمَنِ اتَّقَى وَأَصْلَحَ فَلاَ خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلاَ هُمْ يَحْزَنُونَ. " *Kim Allah'tan korkar ve kendini düzeltirse, işte onlar için korku yoktur ve onlar üzülmeyeceklerdir."* (A'râf, 7/35).

اِتَّسَرَ الأَمْرُ. *İş, kolaylaştı.*

فَارْتَقِبْهُمْ وَاصْطَبِرْ. " *Şimdi sen onları gözetle ve sabret."* (Kamer, 54/27). ...اَللَّهُ يَصْطَفِي مِنَ الْمَلاَئِكَةِ رُسُلاً " *Allah, meleklerden de elçiler seçer."* (el-Hacc, 22/75).

هُوَالْجَوَادُ الَّذِي يُعْطِيكَ نَائِلَهُ * عَفْوًا وَيُظْلَمُ أَحْيَانًا فَيَظَّلِمُ *O elde ettiği malını sana karşılıksız (veya ihtiyaç fazlasını) veren cömert kimsedir. Bazen ona zulmedilir ve o bu zulme katlanır.*

وَلَقَدْ جَاءَهُمْ مِنَ الأَنْبَاءِ مَا فِيهِ مُزْدَجَرٌ. *" Andolsun ki onlara, kendilerini kötülükten vazgeçirecek nice önemli haberler gelmiştir."* (el-Kamer, 54/4).

بَلَى مَنْ أَوْفَى بِعَهْدِهِ وَاتَّقَى فَإِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَّقِينَ. *" Hayır! Kim ahdini yerine getirir ve Allah'tan korkarsa, şüphesiz ki Allah takvâ sahiplerini sever."* (Âl-i İmrân, 3/76).

اِدَّهَنَ الرَّجُلُ بِالطِّيبِ. *Adam, güzel koku sürdü.*

اِطَّلَعْتُ عَلَى كَثِيرٍ مِنَ الْكُتُبِ. *Kitapların çoğundan haberdar oldum.*

Tâü't-te'nîs (تَاءُ التَّأْنِيثِ) : Dişilik "tâ"sı, kelimenin müennes olduğunu gösteren "tâ" harfi. Bu "tâ", müfred isimlerin sonuna geldiğinde yuvarlak (ة) "tâ"şeklinde yazılır:

فَاطِمَةُ *Fatma.* التِّلْمِيذَةُ *Kız öğrenci.* عَالِمَةٌ *Bayan âlim.*
أَمِيرَةٌ *Kraliçe.* تَمْرَةٌ *Hurma.* شَجَرَةٌ *Ağaç,* قَرْيَةٌ. *Köy.*
غُرْفَةٌ. *Oda.* شَقَّةٌ. *Daire.* مَدِينَةٌ. *Şehir,* gibi.

Tenis "tâ"sı, mâzi fiilin sonuna geldiğinde sâkin ve açık (ت) şeklinde yazılır: طَارَتِ الْحَمَامَةُ. *Güvercin uçtu.*
هِنْدٌ ذَهَبَتْ. *Hind, gitti.* دَرَسَتْ *(O bayan) okudu.*
قَرَأَتْ *(O bayan) okudu.* كَتَبَتْ *(O bayan) yazdı.*
فَاطِمَةُ قَامَتْ. *Fatma, ayağa kalktı.*
يَوْمَ تَرَوْنَهَا تَذْهَلُ كُلُّ مُرْضِعَةٍ عَمَّا أَرْضَعَتْ. *"Onu (kıyâmeti) göreceğiniz gün, her emzikli kadın emzirdiği çocuğu unutur."*

(Hac. 22/2)

*Cem'-i müennes sâlimler için ـَاتٌ – ـَاتٍ ekleri kullanılır:

الْمُسْلِمَاتُ *Müslüman hanımlar.* الْعَالِمَاتُ *Bilgin bayanlar.*

الْكَاتِبَاتُ *Sekreterler; bayan yazarlar.*

الْفَتَيَاتُ ذَهَبْنَ. *Genç kızlar gittiler,* gibi. (Ayrıca bk. Müennes).

et-Tazmîn (التَّضْمِينُ) : Bir fiili, başka bir fiil veya bir edatı başka bir edat mânasına kullanmaktır. Veya fiilin cer edatı ile yeni bir mana kazanmasıdır:

لاَ تَعْزِمُوا السَّفَرَ. *Yolculuğa niyet etmeyiniz.* Bu misalde تَعْزِمُوا fiili, نوَى manasına kullanılmıştır.

فَاسْأَلْ بِهِ خَبِيرًا. *"Bunu bir bilene sor."* (*Furkân*, 25/59). Bu âyette, ب cer edatı, عن manasına kullanılmıştır.

وَلاَ تَأْكُلُوا أَمْوَالَهُمْ إِلَى أَمْوَالِكُمْ. (أَيْ وَلاَ تَضُمُّوهَا إِلَيْهَا...). *"Onların mallarını kendi mallarınıza katarak yemeyin!* (*en-Nisâ*, 4/2) Bu misâlde, تَأْكُلُوا ibaresi, "katmayınız!" manasına kullanılmıştır.

أُحِلَّ لَكُمْ لَيْلَةَ الصِّيَامِ الرَّفَثُ إِلَى نِسَائِكُمْ. *"Oruç gecesi, hanımlarınıza yaklaşmanız size helal kılındı."* (*el-Bakara*, 2/187). Bu misalde, الرَّفَثُ kelimesi, normalde ب cer edatı ile müteâddî olur. Burada الإِفْضَاء *ulaşmak (birleşmek)"* manasına geldiği için الى cer edatı ile müteâddî olmuştur.

وَإِذَا خَلَوْا إِلَى شَيَاطِينِهِمْ قَالُوا إِنَّا مَعَكُمْ. *"Ancak şeytanlarıyla*

(kendilerini aldatan dostları ile) başbaşa kaldıklarında: "Kesinlikle biz sizinle beraberiz" derler." (el-Bakara, 2/14) Bu âyette, خَلَوْا ibaresi, انْتَهَى varmak manasında kullanılmıştır.

وَاللَّهُ يَعْلَمُ الْمُفْسِدَ مِنَ الْمُصْلِحِ. *"Allah, bozguncu ile işi düzelteni birbirinden ayırır."* (el-Bakara, 2/220) Bu âyette, يَعْلَمُ ibaresi, يُمَيِّزُ *birbirinden ayırır"* manasında kullanılmıştır.

Ta'accüp fiilleri (فِعْلاَ التَّعَجُّبِ) : Hayret, şaşkınlık ve hayranlık ifâde eden kipler. Ta'accüp için kıyâsî olarak iki kalıp kullanılır: مَا أَفْعَلَهُ ve أَفْعِلْ بِهِ! Bu kalıplardan مَا أَفْعَلَ kalıbından sonra gelen isim, mef'ûlü bih olarak mansub gelir. أَفْعِلْ بِهِ kalıbında ise, أَفْعِلْ fiili, emir kalıbında mâzi fiil, (بِهِ) ibaresindeki (ب) harfi zâiddir, (هـ) zamiri mahallen merfû'dür, fâildir.

مَا أَجْمَلَ السَّمَاءَ! *Gök ne güzeldir!* أَجْمِلْ بِالصِّدْقِ. *Doğru sözlü olmak ne güzeldir!* Bu ibare جَمُلَ الصِّدْقُ takdirindedir.

مَا أَكْرَمَ زَيْدًا! *Zeyd, ne kadar cömerttir!*

مَا أَنْفَعَ الأَدَبَ! *Edep ne kadar faydalıdır!*

مَا أَعْظَمَ قَدْرَهُ! *Onun şanı ne yücedir?*

مَا أَجْمَلَ الْوَرْدَةَ! *Gül ne kadar güzeldir!*

أَقْبِحْ بِالْجَهْلِ! *Cahillik, ne çirkindir!*

أَحْسِنْ بِرَجُلٍ فَاعِلٍ لِلْخَيْرِ! *İyilik yapan adam ne güzeldir!*

مَا أَكْثَرَ الإِخْوَانَ يَا سَمِيرُ! *Ey Semir! Kardeşler ne kadar çoktur!*

Bazen فَعُلَ kalıbı da ta'accüp manasını ifade eder:

سَبُقَ الْعَالِمُ وَ فَهُمَ. *Âlim, (ilminde) ne kadar ilerlemiştir ve ne kadar anlayışlıdır!* حَسُنَ فُلَانٌ (أي مَا أَحْسَنَ فُلَانًا!). *Falanca ne güzeldir!*

Ta'accüp fiilleri; üç harfli, tam çekimli, mana açısından üstünlük ve mükâyese imkanı olan, binâ-ı mâlum, tam fiil (nakıs olmayan) ve müsbet (olumlu) ve أَفْعَلَ vezninde sıfatı müşebbehesi yapılmayan fiillerden yapılırlar. Bu şartları taşımayan fiillerden ta'accüp kiplerini yapmak için maksada uygun – أَشَدُّ – أَشْجَعُ أَقَلُّ– أَكْثَرُ– أَجْمَلُ gibi yardımcı bir fiil vasıtasıyla ta'accüp yapılır. Ve yukarıda zikredilen şartları taşımayan fiilin ya sarih masdarı veya müevvel masdarı bu yardımcı fiillerden sonra getirilir:

a) Üç harfli olmayan fiiller:

مَا أَعْظَمَ إِخْلَاصَهُ وَمَا أَشَدَّهُ! *Onun samimiyeti ne kadar büyüktür ve o ne kadar fazladır!*

وَمَا أَكْثَرَ اهْتِمَامَهُ! *O ne kadar fazla önem veriyor!*

أَعْظِمْ بِاجْتِهَادِهِ! *O ne kadar çalışkandır!*

مَا أَشَدَّ انْتِصَارَ الحَقِّ! *Hak, ne kadar fazla desteklendi!*

b) Mükâyese kabul etmeyen fiillerden ta'accübün yapılması:

مَا أَجْمَلَ حُورَ الْعَيْنِ! *Huriler ne kadar güzeldir!*

مَا أَكْثَرَ حُمْقَهُ! *O ne kadar ahmaktır!*

c) Menfi fiillerde ise, yukarıda zikredilen kalıplardan sonra ta'accüp kipini yapmak istediğimiz fiilin olumsuz şekli veya müevvel masdarı getirilir:

مَا فَازَ الْكَذَّابُ. *Yalancı başarılı olmadı,* ibaresinin ta'accüp kalıbı şöyle yapılır: مَا أَجْمَلَ أَلاَّ يَفُوزَ الْكَذَّابُ. *Yalancının başarmaması ne güzeldir!*

أَجْمِلْ بِأَلاَّ يَفُوزَ الْكَذَّابُ! *Yalancının başarmaması ne güzeldir!*

مَا أَجْمَلَ بِالرَّجُلِ أَنْ يَصْدُقَ! *Adamın doğru konuşması ne güzeldir!* أَقْبِحْ بِهِ أَنْ يَكْذِبَ! *Onun yalan söylemesi ne çirkindir!*

d) Masdarı bulunan nâkıs fiillerden ta'accüp şöyle yapılır:

كَانَ الفِينِيقِيُّونَ تُجَّارًا مَهَرَةً. *Finikeliler, usta tacirler idi,* ibaresinin ta'accüp kalıbı şöyle yapılır:

مَا أَكْثَرَ كَوْنَ الْفِينِيقِيِّينَ تُجَّارًا مَهَرَةً. *Fenikeliler, ne kadar çok meşhur tacirler idiler!*

e) Masdarı olmayan nâkıs fiillerden ise, seçtiğimiz bir fiilden sonra masdar edatı مَا mâyı getiririz ve ondan sonra söz konusu nâkıs fiili getiririz ve bu nâkıs fiil ve fâilinden müevvel masdar yapılır: كَادَ الجَهْلُ يُهْلِكُ الإِنْسَانَ. *Neredeyse cahillik insanı helak eder,* cümlesinden ta'accüp şu şekilde yapılır:

مَا أَسْرَعَ مَا- أَوْ أَسْرِعْ بِمَا – كَادَ الْجَهْلُ يُهْلِكُ الإِنْسَانَ. *Cahillik insanı ne kadar çabuk yok eder!*

e) Bazen كان fiili, masdar edatı ما ile birlikte müte'accebü

minh yerinde kullanılır:

مَا أَكْرَمَ مَا كَانَ سَعِيدٌ. *Said ne kadar cömert oldu!* Bu misalde, سَعِيدٌ *Sa'id"* tâm olan كَانَ fiilinin fâilidir. Masdar edatı مَا ve كَانَ fiili, masdara çevirilerek mahallen mansub olur ve مَا أَكْرَمَ... ta'accüp fiilinin mef'ûlü olur.

*Bazen müte'accebü minhu hazfedilebilir:

جَزَى اللَّهُ عَنِّي وَالْجَزَاءُ بِفَضْلِهِ * رَبِيعَةَ خَيْرًا مَا أَعَفَّ وَ أَكْرَمَ (أَي مَا أَعَفَّهَا وَ أَكْرَمَهَا). *Allah, benim adıma Rabi'aya mükafat versin, ki mükafat Onun lütfu iledir. O ne iffetli ve ne cömert (bir kadındır)!.*

Ayrıca ta'accüp fiili, önünde geçen başka bir ta'acüp fiiline atfedildiğinde, yine müte'accebü minhu hazfedilir:

أَسْمِعْ بِهِمْ وَ أَبْصِرْ يَوْمَ يَأْتُونَنَا. (أي أَبْصِرْ بِهِمْ). *"Onlar, bize geldikleri gün, nasıl da işitiyor ve ne kadar da görüyorlar!"*

(Meryem, 19/38)

Ta'acüp fiilleri ile ma'mûlleri arasına başka bir ibarenin girmesi veya ma'mûlün onlardan önce gelmesi câiz değildir:

مَا الصِّدْقَ أَجْمَلَ! *Doğruluk ne güzeldir!* demek, caiz değildir.

Ta'accüp fiilleri çekimsizdir. Her şahıs için aynı kalıplar kullanılır. Ancak her iki kalıbın sonundaki zamir, şahısa göre değişir:

مَا أَحْسَنَ! *O ne güzeldir!"* ta'accüp fiilinin çekim cetveli:

مَا أَحْسَنَهُ مَا أَحْسَنَهُمَا مَا أَحْسَنَهُمْ (Müzekker)

مَا أَحْسَنَهَا مَا أَحْسَنَهُمَا مَا أَحْسَنَهُنَّ (Müennes)

أَحْسِنْ بِهِ! *O ne güzeldir!"* ta'accüp fiilinin çekim cetveli:

أَحْسِنْ بِهِ أَحْسِنْ بِهِمَا أَحْسِنْ بِهِمْ (Müzekker)

أَحْسِنْ بِهَا أَحْسِنْ بِهِمَا أَحْسِنْ بِهِنَّ (Müennes)

Ta'accüp için kullanılan bazı kalıp ifadeler:

لِلَّهِ دَرُّهُ! *Aferin! Bravo!* لِلَّهِ دَرُّكَ عَالِمًا! *Amma da âlimsin!*

لِلَّهِ أَنْتَ! *Bravo sana!* لِلَّهِ دَرُّكَ فَارِسًا! *Bravo! Ne süvarisin!*

لِلَّهِ دَرُّهُ مِنْ شَاعِرٍ! *Amma da şâirdir!*

وَاهًا لَهُ! *Amma da güzel, ne de hoş! O ne kadar da mükemmeldir!*

حَسْبُكَ بِخَالِدٍ رَجُلًا! *Adam olarak Halit sana yeter!*

أَعْجَبُ مِمَّنْ يَشْتَرِي الذُّلَّ بِفِعَالِهِ. *Yaptıklarıyla zilleti satın alan kimseye hayret ederim.*

سُبْحَانَ اللَّهِ! *Allah, Allah! Ne tuhaf şey!*

سُبْحَانَ اللَّهِ الْمُؤْمِنُ لَا يَنْجُسُ حَيًّا وَلَا مَيِّتًا. *Allah, Allah ne tuhaf şey! Mümin, ne diri olarak ne de ölü olarak necis olmaz. (Hadis).*

İstiğâse için kullanılan şu kalıplar da ta'accüp manasını ifâde eder:

يَا لَكَ – يَا لَهُ مِنْ...! *Sen amma da..! O amma da ...!*

يَا لَكَ مِنْ فَتًى! *Amma da gençsin!*

يَا لَهَا مِنْ حَسْرَةٍ! *Vay başına gelenlere!*

يَا سَلَامُ! *Allah, Allah! Aman ya Rabbi!*

يَا لَهُ مِنْ رَجُلٍ! *Ne adam!* يَا تُرَى! *Acaba!*

يَا لَلْفَرَحِ! *Ne güzel sevinçtir!*

يَا لَجَمَالَ اللَّيْلِ! *Gece ne kadar güzeldir!*

يَا لَلْقَمَرِ! *Ay ne güzeldir!*

يَا لَلرَّبِيعِ! *Bahar ne güzeldir!*

كَيْفَ *Nasıl"* soru edatı, bazen ta'accüp için kullanılır:

كَيْفَ تَكْفُرُونَ بِاللَّهِ وَ كُنْتُمْ أَمْوَاتًا فَأَحْيَاكُمْ. *"Allah'ı nasıl inkar edersiniz ki, siz ölüler idiniz o sizi diriltti."* (el-Bakara. 2/28)

أَلَمْ تَرَ كَيْفَ فَعَلَ رَبُّكَ بِعَادٍ. *"(Ey Muhammed!) Görmedin mi Rabbin nasıl yaptı "Âd kavmine!"* (el-Fecr. 89/6).

لَوْ edatı da bazen ta'accüp için kullanılır:

وَاهًا لِرَيَّا ثُمَّ وَاهًا وَ اهًا * هِيَ الْمُنَى لَوْ أَنَّنَا نِلْنَاهَا *Reyyâ'ya yazıklar olsun, sonra ona yazıklar olsun. Maksadımız sadece odur. Keşke biz onu elde etseydik!*

*Mute'accebü minhu, ya belirli bir şey veya nesne olursa veya nekre ise, tahsîs edilmesi gerekir:

مَا أَكْرَمَ رَجُلاً فَاضِلاً. *Üstün bir adam, ne kadar cömerttir!*

مَا أَسْعَدَ رَجُلاً يَخَافُ اللَّهَ! *Allah'tan korkan adam ne mutludur!*

* Geçmiş zamanda bir olaydan hayret edildiğini ifade etmek

için كان fiili ما ve ta'accüp fiili arasına girer:

مَا كَانَ أَحْسَنَ الْعِلْمَ! *İlim ne güzel idi!*

* Gelecek zamanda bir olaydan hayret edildiğini ifade etmek için ta'accüp fiilinden sonra مَا يَكُونُ getirilir:

مَا أَحْسَنَ مَا يَكُونُ لِقَاؤُنَا! *Karşılaşmamız ne kadr güzel olacak!*

* Bazen müte'accebu minhu hazfedilebilir:

أَعْزِزْ بِنَا وَ أَكْفِ إِنْ دُعِينَا * يَوْمًا إِلَى نُصْرَةِ مَنْ يَلِينَا

(أي أَكْفِ بِنَا، أي فِينَا الكِفَايَةُ). *Bir gün biz, bize yakın olan kimsenin yardımına dâvet edildiğimizde, biz ne kadar güçlüyüz ve ne kadar yeterliyiz!*

* Ecveften ta'accüp fiili yapıldığında, ortadaki harf aslına dönüşür: مَا أَطْوَلَهُ / أَطْوِلْ بِهِ! *O ne kadar uzundur!*

* Müzaaf fiilden, ta'accüp kipi yapıldığında, أَفْعِلْ بِهِ kalıbında şedde çözülür:

أَعْزِزْ عَلَيْنَا بِأَنْ تُفَارِقَنَا! *Bizden ayrılman, çok zorumuza gider!*

أَشْدِدْ بِسَوَادِ عَيْنَيْهِ! *Gözleri amma da siyahtır!*

*Zarf veya câr ve mecrur ta'accüp fiili ile mamûlü arasına girebilir: مَا أَجْمَلَ – أَوَّلَ الشَّهْرِ – الهِلَالَ! *Ayın başındaki hilâl, ne güzeldir!*

أَحْسِنْ –بِالْوَلَدِ – بِأَنْ يَبَرَّ أَبَاهُ! *Çocuğun babasına iyilik etmesi ne güzeldir!*

مَا أَقْبَحَ – بِالإِنْسَانِ– أَنْ يَكْذِبَ! *İnsanın yalan söylemesi ne çirkindir!*

خَلِيلَيَّ مَا أَحْرَى بِذِي اللُّبِّ أَنْ يُرَى * صَبُورًا وَلَكِنْ لاَ سَبِيلَ إِلَى الصَّبْرِ!
(Ey) iki dostum! Akıllı kimsenin sabırlı görünmesi ona ne kadar yakışır! Fakat sabretmenin hiç bir yolu (çaresi) yoktur.

مَا أَحَبَّ الْوَلَدَ الْمُطِيعَ إِلَى أَبِيهِ! *İtaatkâr çocuk, babası nazarında ne kadar sevimlidir!* Bu misalde الْمُطِيعَ kelimesi, الْوَلَدَ kelimesinin sıfatıdır.

*Ta'accüp fiili, aslında cer edatı ile müte'addî ise, mef'ûlü aynı harf ile mecrûr edilir:

مَا أَبْغَضَنِي لِلْغَادِرِ! *Ben hâinden (sözünden cayandan) ne kadar çok nefret ediyorum!*

مَا أَغْضَبَنِي عَلَى الْخَائِنِ! *Ben hâine ne kadar kızıyorum!*

مَا أَرْضَانِي عَنِ الأَمِينِ! *Ben güvenilir kimseden ne kadr razıyım!*

et-Te'addî (التَّعَدِّي) : Geçişlilik; fiilin geçişli olması durumu: أَخْرَجْتُ زَيْدًا. *Zeydi çıkardım.*

أَنْشَدَ الشَّاعِرُ قَصِيدَةً. *Şâir bir ilâhiyi yüksek sesle okudu.*

وَلَوْ نَشَآءُ لأَرَيْنَاكَهُمْ فَلَعَرَفْتَهُمْ بِسِيمَاهُمْ وَ لَتَعْرِفَنَّهُمْ فِي لَحْنِ الْقَوْلِ وَ اللَّهُ يَعْلَمُ أَعْمَالَكُمْ. *"Ey Muhammed! Eğer biz dileseydik, onları sana elbette gösterirdik; sen de onları simâlarından tanırdın. Andolsun ki sen, onları (dokunaklı) konuşma uslübundan da tanırsın; Allah, bütün yaptıklarınızı çok iyi bilir."* (Muhammed,

47/30) Bu âyette, أَرَيْنَاكَهُمْ – عَرَفْتَهُمْ– تَعْرِفَنَّهُمْ ve يَعْلَمُ fiilleri müteâddî fiillerdir.

* Lâzım fiiller üç şekilde müte'addî kılınır:

1) Sülâsî bir fiili, إِفْعَالٌ "if'âl babına" nakletmekle:

جَلَسَ الطِّفْلُ. *Çocuk, oturdu.* أَجْلَسْتُ الطِّفْلَ. *Çocuğu oturttum.*

الحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَذْهَبَ عَنَّا الْحَزَنَ. *"Üzüntüyü bizden gideren Allah'a hamd olsun."* (el-Fâtır, 35/34)

أَكْرَمَ المُضِيفُ ضَيْفَهُ وَ أَعْظَمَهُ. *Ev sahibi, misafirine ikramda bulundu ve ona saygı gösterdi.*

مَا أُحِبُّ التَّلاَمِيذَ لاِجْتِهَادِهِمْ وَمَا أُبْغِضُهُمْ لِكَسَلِهِمْ. *Ben öğrencileri, çok çalışmalarından dolayı sevmem, ve tembelliklerinden dolayı onlardan nefret etmem.*

* Bazı müte'addî fiiller, "if'âl babına" nakledilmekle iki mefûle müte'addî olurlar: رَكِبَ زَيْدٌ فَرَسًا. *Zeyd, ata bindi.*

أَرْكَبْتُ زَيْدًا فَرَسًا. *Zeyd'i bir ata bindirdim.*

عَلِمَ زَيْدٌ الخَبَرَ. *Zeyd, haberi bildi.*

أَعْلَمْتُ زَيْدًا الخَبَرَ. *Zeyd'e, haberi bildirdim.*

2) Sülâsî bir fiili, تَفْعِيل "tefil babına" nakletmekle:

فَرِحَ الطِّفْلُ. *Çocuk, sevindi.* فَرَّحْتُ الطِّفْلَ. *Çocuğu sevindirdim.*

فَرَّحْتُ جِيرَانِي وَ كَرَّمْتُهُمْ. *Komşularımı sevindirdim ve onları şereflendirdim.*

3) Sülâsî lâzım bir fiili, cer edatı ile müteâddî kılmak.

مَرَرْتُ بِزَيْدٍ. *Zeyd'e uğradım.*

يَكَادُ سَنَا بَرْقِهِ يَذْهَبُ بِالأَبْصَارِ. *"(Bu bulutların) şimşeğinin parıltısı, neredeyse gözleri alır!* (en-Nur, 24/43).

ذَهَبَ اللَّهُ بِنُورِهِمْ وَ تَرَكَهُمْ فِي ظُلُمَاتٍ لاَ يُبْصِرُونَ. *"Allah, hemen onların nurlarını giderir ve onları karanlıklar içinde bırakır."* (el-Bakara, 2/17)

ذَهَبَ أَهْلُ الشَّرِّ بِشَرِّهِمْ. *Kötüler, kötülüklerini götürdüler.*

قَالَ كَلاَّ فَاذْهَبَا بِآيَاتِنَآ إِنَّا مَعَكُمْ مُسْتَمِعُونَ. *"(Allah) dedi ki: "Hayır! İkiniz de âyetlerimizi götürün. Biz sizinle beraberiz, (olup bitenleri) işitiyoruz.* (eş-Şuâra, 26/15)

سُبْحَانَ الَّذِي أَسْرَى بِعَبْدِهِ لَيْلاً مِنَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ إِلَى الْمَسْجِدِ الأَقْصَى. *"Kulunu (Muhammed'i) bir gece Mescid-i Haram'dan (alıp), Mescid-i Aksa'ya götüren Allah, her türlü noksan sıfatlardan münnezehtir."* (el-İsrâ, 17/1)

إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ. *"Şüphesiz ki Allah, sizden (günah) kirini gidermek ve sizi tertemiz kılmak istiyor."* (el-Ahzâb, 33/33)

وَغَضِبَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ وَ لَعَنَهُمْ وَأَعَدَّ لَهُمْ جَهَنَّمَ وَ سَآءَتْ مَصِيرًا. *"Allah, onlara kızmış, onları lanetlemiş ve onlara cehennemi hazırlamıştır. Orası, ne kötü varılacak yerdir!"* (el-Feth, 48/6).

*Bazı fiiller, "müfâ'ale babına" çevirilmekle müte'addî olur:

جَالَسْتُ الْعُلَمَاءَ وَ سَامَرْتُهُمْ. *Âlimlerle oturdum ve geceyi onlarla sohbet ederek geçirdim.*

* Bazı fiiller," istif'âl babına" nakledilmekle müte'addî olur:

خَرَجَ زَيْدٌ. *Zeyd, çıktı.*

اِسْتَخْرَجَ القَاضِي الْحَقِيقَةَ مِنْ أَفْوَاهِ الْمُتَّهَمِينَ. *Hakim, gerçeği sanıkların ağzından çıkarmak (yâni onları ikrar ettirmek) istedi.*

Not: Fiillerin hangi cer edatı ile müteâddi oldukları semâ'idir. Bu husus, muteber luğat kitaplarından öğrenilebilir.

*Üç mef'ûle müte'addî olan fiiller:

أَرَيْتُ زَيْدًا القَمَرَ طَالِعًا. *Ayın doğduğunu Zeyd'e gösterdim.* (Ayrıca bk. el-Müte'addî maddesi.)

et-Ted'îf (التَّضْعِيفُ) : Kelimenin herhangi bir harfini tekrarlamak. حَدَّدَ =(حَدْدَ) *Sınırladı.* زَلْزَلَ *Sallandı.* لأْلأَ *Parladı.* قَدَّمَ =(قَدْمَ) *Sundu.* عَلَّمَ =(عَلْمَ) *Öğretti.* خَبَّرَ = (خَبْبَرَ) *Bildirdi, haber verdi.* فَرَّحَ = (فَرْحَ) *Sevindirdi.* نَوَّمْتُ الطِّفْلَ. *Çocuğu uyuttum.* لَبَّسْتُهُ مِعْطَفًا. *Ona, bir palto giydirdim.* (Ayrıca bk. Müza'af fiil).

et-Te'hîr (التَّأْخِيرُ) : Sonraya bırakmak, sonra söylemek.

* Haber, umumiyetle mübtedâdan sonra gelir:

الكَرِيمُ مَحْبُوبٌ. *Cömert, sevilir.* الحَيَاةُ جَمِيلَةٌ. *Hayat, güzeldir.*

* Fâilin mef'ûlü bihden sonra gelmesi: Fâilde, mef'ûle işaret eden bir zamir varsa, fâilin mef'ûlü bihden sonra gelmesi gerekir:

أَكْرَمَ سَمِيرًا رَفِيقُهُ. *Semire, arkadaşı ikramda bulundu.*

* Fiil, fâilde hasredilirse, fâilin mef'ûlünden sonra gelmesi gerekir: مَا أَكْرَمَ سَمِيرًا إِلاَّ أَنْتَ. *Semire, senden başka hiç kimse ikramda bulunmadı.*

*Hâl, umumiyetle âmilinden sonra gelir:

نِعْمَ الثَّقِيلُ مُنْحَرِفًا. *Ağır (yürüyen adam), dönerken ne güzeldir!*

سُرَّنِي دُخُولُكَ الْمَدْرَسَةَ طَالِبًا الْعِلْمَ. *Senin, ilim öğrenmek isteyerek okula girmen beni sevindirdi.*

فَتَبَسَّمَ الصَّدِيقُ ضَاحِكًا. *Arkadaş, gülerek tebessüm etti.*

أَقْبَلْتُ وَالْمَطَرُ هَاطِلٌ. *Yağmur, sağanak halinde yağarken, ben (size) yöneldim.*

* Hâl, umumiyetle zü'l-halden sonra gelir:

مَا رَجَعَ الشُّجَاعُ إِلاَّ غَانِمًا. *Cesur, ancak ganimet elde ederek döndü.*

وَمَا نُرْسِلُ الْمُرْسَلِينَ إِلاَّ مُبَشِّرِينَ وَ مُنْذِرِينَ. *"Biz, peygamberleri ancak müjdeliyiciler ve uyarıcılar olarak göndeririz."* (el-Enâm, 6/48; el-Kehf, 18/56)

et- Te'kid (التَّأْكِيدُ) : Pekiştirme, vurgulama: Te'kîd iki kısma ayrılır:

a) Lafzî te'kîd: Aynı ibârenin tekrarlanması ile yapılır:

الكِتَابَ الكِتَابَ حَافِظْ عَلَيْهِ. *Kitabı, kitabı onu koru.*

قَامَ قَامَ الْوَلَدُ. *Çocuk ayağa kalktı, ayağa kalktı.*

بَلَى بَلَى، أَيُّهَا الصَّدِيقُ. *Evet, evet ey dost.*

نَجَحَ أَخُوكَ نَجَحَ أَخُوكَ فِي الامْتِحَانِ. *İmtihanda kardeşin başarılı oldu, kardeşin başarılı oldu.*

كَلاَّ سَوْفَ تَعْلَمُونَ ثُمَّ كَلاَّ سَوْفَ تَعْلَمُونَ. *" Hayır! İlerde bileceksiniz (hatanızı). Yine hayır! İlerde bileceksiniz."* (el-Tekâsür, 102/3-4).

وَمَا أَدْرَيكَ مَا يَوْمُ الدِّينِ ثُمَّ مَا أَدْرَيكَ مَا يَوْمُ الدِّينِ. *"Din (ceza) gününün ne olduğunu sen nereden bileceksin? Ve yine ceza gününün ne olduğunu sen nereden bileceksin?"* (el-İnfitâr, 82/17-18).

ظَهَرَ الْحَقُّ ظَهَرَ الْحَقُّ. *Hak, ortaya çıktı, hak ortaya çıktı.*

جَاءَ خَالِدٌ خَالِدٌ. *Halit geldi, Halit.*

لاَ لاَ أَبُوحُ بِالسِّرِّ. *Sırrı, açıklamam, açıklamam.*

ذَهَبَ الْمُعَلِّمُ الْمُعَلِّمُ. *Öğretmen gitti, öğretmen.*

b) Mânevî te'kîd: Müekkedi pekiştirmek için ona râci olan (işaret eden) ve ona uygun bir zamiri kapsayan bazı ibareleri kullanmaktır. Te'kîd için kullanılan ibârenin irabı, müekkedin irâbı gibidir. Bu ibarelerden bazıları şunlardır:

نَفْسٌ – عَيْنٌ – كِلاَ – كِلْتَا – كُلٌّ– جَمِيعٌ – أَجْمَعُ – عَامَّة.

جَاءَ الرَّجُلاَنِ كِلاَهُمَا. *İki adamın ikisi geldi.*

سَافَرَتْ أُخْتَاكَ كِلْتَاهُمَا. *İki kızkardeşinin ikisi yolculuğa çıktı.*

بِعْتُ الْفَرَسَ كُلَّهُ. *Atın tamamını sattım.*

جَاءَ الجَيْشُ كُلُّهُ أَجْمَعُ. *Ordunun tamamı hepsi geldi.*

جَاءَ الطُّلَّابُ عَامَّتُهُمْ. *Öğrencilerin tamamı geldi.*

جَاءَ الرَّجُلُ نَفْسُهُ / عَيْنُهُ. *Adam, bizzat kendisi geldi.*

جَاءَتِ الْقَبِيلَةُ كُلُّهَا. *Kabilenin tamamı geldi.*

جَاءَتِ النِّسَاءُ كُلُّهُنَّ. *Kadınların tamamı geldi.*

جَاءَتِ النِّسَاءُ أَعْيُنُهُنَّ. *Kadınlar, bizzat geldiler.*

جَاءَتْ فَاطِمَةُ نَفْسُهَا. *Fatma, kendisi geldi.*

إِنَّ جَهَنَّمَ لَمَوْعِدُهُمْ أَجْمَعِينَ. *"Şüphesiz ki Cehennem onların hepsine va'dedilen yerdir."* (el-Hicr. 15/43).

Bazen aynı manaya gelen başka bir ibare ile te'kid yapılır:

فَازَ انْتَصَرَ الْجَيْشُ. *Ordu kazandı, muzaffer oldu.*

Muttasıl veya müstetir (gizli) olan merfû' bir zamir نَفْسٌ ve عَيْنٌ kelimeleri ile te'kid edilmek istendiğinde, önce aynı cinsten munfasıl bir zamir ile te'kid edilir, sonra bu ibarelerle te'kid edilir:

جِئْتُ أَنَا نَفْسِي. *Ben, bizzat kendim geldim.*

Şayet te'kid edilen zamir, mansûb veya mecrûr ise veya كُلٌّ gibi bir kelime ile te'kid edilirse, munfasıl zamiri kullanmaya gerek yoktur: أَكْرَمْتُهُمْ أَنْفُسَهُمْ. *Bizzat onlara ikramda bulundum.*

ضَرَبَنَا كُلَّنَا. *O, hepimizi dövdü.*

Merfû', mansûb veya mecrûr olan her türlü zamir, merfû'

munfasıl zamir ile te'kid edilir:

قُمْتَ أَنْتَ. *Sen ayağa kalktın, sen.*

قُومُوا أَنْتُمْ! *Siz kalkınız, siz!* فَازَ هُوَ. *O, başarılı oldu, o.*

أَكْرَمْتُكَ أَنْتَ. *Sana ikramda bulundum, sana,* gibi.

Mansûb veya mecrûr muttasıl bir zamir te'kid edildiğinde, zamirin bitişik olduğu ibareyi tekrarlamak gerekir:

مَرَرْتُ بِكَ بِكَ. *Sana, sana uğradım.*

إِنَّهُ إِنَّهُ مُجْتَهِدٌ. *Şüphesiz ki o, elbetteki o çalışkandır.*

*Müzâri fiilin sonuna şeddeli veya şeddesiz ve harekesiz te'kid nunu getirilerek te'kid edilir. Ve bazen müzâri fiilin başına da tekid lâmı (لَ) getirilerek te'kid edilir:

وَ اللَّهِ لأَجْتَهِدَنَّ. *Allah'a yemin ederim ki ben mutlaka çalışacağım.*

وَاللَّهِ لأُسَاعِدَنَّ الْمُحْتَاجَ. *Allah'a yemin ederim ki ben ihtiyaç sahibine mutlaka yardım edeceğim.*

... لَتُبْلَوُنَّ فِي أَمْوَالِكُمْ وَ أَنْفُسِكُمْ ... *"Andolsun ki, mallarınız ve canlarınız konusunda mutlaka imtihana çekileceksiniz,"* (Âl-i İmrân, 3/186) Bu âyetteki لَتُبْلَوُنَّ ibaresi, gibi.

لَئِنْ لَمْ تَنْتَهُوا لَنَرْجُمَنَّكُمْ وَ لَيَمَسَّنَّكُمْ مِنَّا عَذَابٌ أَلِيمٌ. *"Andolsun ki eğer bu işten vazgeçmezseniz, sizi mutlaka taşlarız ve bizden size, can yakıcı bir azap elbette dokunacaktır."* (Yâsîn, 36/18).

*Emir fiili de te'kîd edilir:

اُنْصُرَنَّ الْمَظْلُومَ! *Mazluma, mutlaka yardım et!*

*مِنْ-بِ-فِي-ك gibi bazı cer edatları, cümlenin manasını pekiştirmek için kullanılır:

جَاءَ الْمُعَلِّمُ بِنَفْسِهِ. *Öğretmen, kendisi geldi.* Bu misalde, ب cer edatı cümleyi pekiştirmek için kullanılmıştır.

هَلْ مِنْ خَالِقٍ غَيْرُ اللَّهِ. *"Allah'tan başka bir yaratıcı var mı?"* (el-Fâtır, 35/3).

غُلِبَتِ الرُّومُ فِي أَدْنَى الأَرْضِ وَهُمْ مِنْ بَعْدِ غَلَبِهِمْ سَيَغْلِبُونَ فِي بِضْعِ سِنِينَ. *"Rumlar, (İran'lılara) yenildi. (Arapların bulunduğu bölgeye) en yakın bir yerde onlar, (bu) yenilgilerinin ardından gâlip gelecekler. Bu bir kaç yıl (3-9) içinde olacaktır."* (er-Rûm, 30/2-4). Yukardaki her iki misalde مِنْ cer edatı, cümleyi pekiştirmek için kullanılmıştır.

لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ. *"Onun (Allah'ın) hiç bir benzeri yoktur."* (eş-Şûrâ, 42/11).

Bazı edâtlar, cümleyi mana açısından te'kid ederler:

* إِنَّ *Muhakkak ki":* إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ التَّوَّابِينَ. *" Şüphesiz Allah, çok tevbe edenleri sever...."* (Bakara, 2/222).

* أَنَّ *Şüphesiz ki".:* أَلَمْ تَعْلَمْ أَنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ. *"Allah'ın her şeye kâdir olduğunu bilmez misin?"* (el-Bakara, 2/106).

* قَدْ *Gerçekten"* edatı mâzî fiilin önüne geldiğinde onu te'kîd eder: وَنَعْلَمَ أَنْ قَدْ صَدَقْتَنَا. *" ...ve senin bize gerçekten*

doğru söylediğini bilelim." (el-Mâide, 5/113).

* *"Şüphesiz"* manasına gelen başlangıç lâmı (لَ) :

لَفَلاَّحٌ نَشِيطٌ خَيْرٌ مِنْ طَبِيبٍ مُتَقَاعِسٍ. *Şüphesiz, dinç bir çiftçi, ihmalkâr bir doktordan daha hayırlıdır.*

وَإِنَّكَ لَعَلَى خُلُقٍ عَظِيمٍ. *"Muhakkak ki sen büyük bir ahlak üzeresin."* (el-Kalem, 68/4). (Ayrıca bk. Nunu't-te'kid ve müekkid maddeleri)

Temennî (التَمَنِّي) : Dilemek, temennî etmek, arzulamak; gerçekleşmesi imkansız olyan bir şeyi arzulamak:

* Fiillerden; أَتَمَنَّى *Temenni ederim.* آمُلُ *Umarım.* أَرْجُو *Umarım.* عَسَى *Umulur ki.* حَرَى *Umulur ki,* fiilleri temennî için kullanılır.

* Edatlardan لَيْتَ *keşke",* لَوْ ve هَلْ temennî için kullanılır:

أَلاَ لَيْتَ الشَّبَابَ يَعُودُ يَوْمًا * فَأُخْبِرَهُ بِمَا فَعَلَ المَشِيبُ *Keşke gençlik bir gün geri dönseydi de, yaşlılığın (bana) yaptığını ona bildirseydim.*

أَلاَ لَيْتَنِي أَلْقَى الْمَنِيَّةَ بَغْتَةً * إِنْ كَانَ يَوْمُ لِقَائِكُمْ لَمْ يُقَدَّرْ *Dikkat edin! Şayet sizinle görüşme günü takdir edilmemiş ise, keşke ben ansızın ölseydim.*

قَالَ يَا لَيْتَ قَوْمِي يَعْلَمُونَ بِمَا غَفَرَ لِي رَبِّي. *" O da dedi ki: "keşke kavmim bilseydi." Rabbimin beni bağışladığını...."* (Yâsîn, 36/26-27).

يَا لَيْتَ لَنَا مِثْلَ مَا أُوتِيَ قَارُونُ. *" Keşke Kârun'a verilenin bir*

benzeri bize de verilseydi." (el-Kasas, 28/79).

لَوْ تَذْهَبُ مَعَنَا. *Keşke sen bizimle beraber gitseydin (gelseydin).*

فَلَوْ أَنَّ لَنَا كَرَّةً فَنَكُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ. *"Ah! Keşke dünyaya bir kere dönebilsek de müminlerden olsak!"* (eş- Şu'arâ, 26/102).

هَلْ لِي أَنْ أُسَافِرَ إِلَى الْقَمَرِ. *Keşke ben aya yolculuk edebilsem!* gibi.

فَهَلْ لَنَا مِنْ شُفَعَاءَ فَيَشْفَعُوا لَنَا. *"Keşke şimdi bizim için şefaât edecek kimseler olsaydı da bize şefaât etselerdi."* (el-A'râf, 7/53).

et-Temyîz (التَّمْيِيزُ) : Manası kapalı bir kelimeden, sayıdan veya cümleden sonra gelen ve bu kapalılığı ortadan kaldıran kelime. Temyîz; sayı, ağırlık, hacim, sıvı, alan ve uzunluk birimlerine delâlet eden ibareden sonra gelen ve onlardaki kapalılığı gideren ibaredir.

Kapalılığı temyîz ile açıklanan ve cümlede zikredilen ibâreye الْمُمَيَّزُ الْمَلْفُوظُ *"melfûz mümeyyez"* denir:

اشْتَرَيْتُ قِيرَاطًا ذَهَبًا. *Bir kırat altın satın aldım.*

هَذَا خَاتَمٌ حَدِيدًا. *Bu, demirden (yapılmış) bir yüzüktür.*

اشْتَرَيْتُ عِشْرِينَ كِتَابًا. *Ben, yirmi kitap satın aldım.*

Ağırlık, hacim, sıvı, alan ve uzunluk ölçülerinin temyizi ya mansûb veya izâfet ile mecrûr veyahut مِنْ cer edâtı ile mecrûr gelebilir. Temyîz, genellikle nekire gelir:

عِنْدِي رِطْلُ زَيْتٍ /عِنْدِي رِطْلٌ زَيْتًا/ عِنْدِي رِطْلٌ مِنَ الزَّيْتِ.

Bende, bir litre sıvı yağ vardır.

اِشْتَرَيْتُ دِرْهَمًا ذَهَبًا / أَو دِرْهَمَ ذَهَبٍ/ أو دِرْهَمًا مِنْ ذَهَبٍ.

Bir dirhem (3 gram), altın satın aldım.

لَبِسْتُ خَاتَمًا ذَهَبًا. *Bir altın yüzük taktım.*

عِنْدِي رِطْلَانِ عَسَلاً. *Bende, iki litre bal vardır.*

اِشْتَرَيْتُ مُدَّيْنِ قَمْحًا. *İki avuç buğday satın aldım.*

سِرْتُ مِيلاً. *Bir mil, yürüdüm.*

لِي فَرْسَخٌ أَرْضًا. *Bir fersah toprağım vardır.*

Bazen temyiz cümlede kapalı olan nisbeti açıklar ve bu durumda mutlaka müfred ve mansub gelir. Bu temyizin mümeyyezine, cümlede lafız olarak görülmediği için, اَلْمُمَيَّزُ الْمَلْحُوظُ *"melhûz mümeyyez"* denir:

أُشْتُهِرَ التَّاجِرُ أَمَانَةً. *Tüccar, güvenirlilikle şöhret buldu.* (Bu cümlenin aslı أُشْتُهِرَ أَمَانَةُ التَّاجِرِ şeklinde olduğu için, temyîz nâib-i fâilden menkuldür.)

زَادَكَ اللَّهُ عِلْمًا. *Allah, ilmini artırsan.* (Bu cümlenin aslı زَادَ اللَّهُ عِلْمَكَ şeklinde olduğu için, temyîz mef'ûlden menkûldür.)

حَسُنَ الْكَرِيمُ خُلُقًا. *Kerim, ahlak bakımından güzel oldu.* (Bu cümlenin aslı حَسُنَ خُلُقُ الْكَرِيمِ şeklinde olduğu için, temyîz fâilden menkûldür.)

طَابَ زَيْدٌ نَفْسًا. *Zeyd, ruh açısından güzel oldu.* (Bu cümlenin aslı طَابَتْ نَفْسُ زَيْدٍ şeklinde olduğu için, temyîz fâilden menkûldür.)

أَنَا أَكْثَرُ مِنْكَ مَالاً. *Ben, mal açısından senden daha fazlayım. (malım senden daha çoktur).* (Bu cümlenin aslı مَالِي أَكْثَرُ مِنْ مَالِكَ şeklinde olduğu için, temyîz mübtedâdan menkûldür.)

وَاشْتَعَلَ الرَّأْسُ شَيْبًا. "... *ve saçım başım ağardı.*" *(Meryem,* 19/4). (Bu cümlenin aslı وَاشْتَعَلَ شَيْبُ الرَّأْسِ şeklinde olduğu için, temyîz fâilden menkûldür.)

***Sayıların temyizi:** 3 ile 10 arasındaki sayıların temyizi cem' ve mecrûrdür:

فِي الصَّفِّ ثَلاَثُ تِلْمِيذَاتٍ. *Sınıfta, üç kız öğrenci var.*

فِي الْمَكْتَبَةِ خَمْسَةُ طُلاَّبٍ. *Kütüphanede, beş erkek öğrenci var.*

جَاءَ تِسْعَةُ رِجَالٍ. *Dokuz adam geldi.*

سَخَّرَهَا عَلَيْهِمْ سَبْعَ لَيَالٍ وَ ثَمَانِيَةَ أَيَّامٍ. "*Allah, o fırtınayı ardarda yedi gece, sekiz gün onların üzerine musallat kıldı.*" *(el-Hakka,* 69/7).

*Onbir ile doksandokuz arasındaki sayıların temyizi, müfred ve mansûbdür: إِنِّي رَأَيْتُ أَحَدَ عَشَرَ كَوْكَبًا. "*Şüphesiz ben onbir yıldız gördüm.*" *(Yusuf,* 12/4).

فِي الدَّارِ عِشْرُونَ رَجُلاً. *Evde yirmi adam var.*

جَاءَ ثَلاَثَةَ عَشَرَ وَلَدًا. *On üç erkek çocuk geldi.*

قَرَأْتُ خَمْسِينَ صَفْحَةً. *Elli sayfa okudum.*

شَاهَدْتُ ثَلاَثِينَ سَائِحًا. *Otuz turist gördüm.*

*Yüzden sonsuza kadar olan sayıların temyizi, müfred ve mecrûrdür: كَتَبْتُ مِائَةَ سَطْرٍ. *Yüz satır yazdım.*

حَفِظْتُ أَلْفَ كَلِمَةٍ. *Bin kelimeyi, ezberledim.*

مَثَلُ الَّذِينَ يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ كَمَثَلِ حَبَّةٍ أَنْبَتَتْ سَبْعَ سَنَابِلَ فِي كُلِّ سُنْبُلَةٍ مِائَةُ حَبَّةٍ.... *" Mallarını Allah yolunda harcayanların örneği, her başağında yüz tane olmak üzere yedi başak veren bir danenin durumu gibidir."* (Bakara, 2/261).

فِي مَكْتَبَتِي خَمْسَةُ آلاَفِ كِتَابٍ. *Kütüphanemde, beş bin kitap vardır.*

فَأَمَاتَهُ اللَّهُ مِائَةَ عَامٍ ثُمَّ بَعَثَهُ. *" Bunun üzerine Allah, onu öldürüp yüz sene ölü bıraktı. Sonra onu tekrar diriltti."* (Bakara, 2/259).

ثُمَّ تَعْرُجُ إِلَيْهِ فِي يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهُ أَلْفَ سَنَةٍ مِمَّا تَعُدُّونَ. *"Sonra (bu işler), sizin saydığınız hesap ile bin yıl tutan bir günde O'na (Allah'a) yükselir."* (es-Secde, 32/5).

تَعْرُجُ الْمَلاَئِكَةُ وَالرُّوحُ إِلَيْهِ فِي يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهُ خَمْسِينَ أَلْفَ سَنَةٍ. *" Melekler ve ruh (Cebrail), miktarı elli bin yıl olan bir günde ona yükselirler."* (el-Me'âric, 70/4).

فِي الجَيْشِ مِائَةُ أَلْفِ جُنْدِيٍّ. *Orduda, yüzbin asker vardır,* gibi.

(Ayrıca bk. Aded, ma'dûd ve mümeyyiz maddeleri.)

et-Tenâzu' (اَلتَّنَازُعُ) : Bir isimden önce; iki fiilin veya fiil gibi amel eden iki ismin veyahutta bir fiil ve fiil gibi amel eden bir ismin bulunması ve bunlardan sonra, bu âmillerin amel etmek için ihtiyaç duydukları bir ismin bulunmasıdır. Tenâzu'da, birinci kelimeyi âmil olarak kabul etmek ve ikinci kelimeyi ihmâl etmek veya tam aksini yapmak câizdir:

وَقَفَ وَ تَكَلَّمَ الخَطِيبُ. *Hatip durdu ve konuştu.* Bu misalde, her iki fiilde fâil istiyor.

شَاهَدْتُ و كَافَأْتُ المُجْتَهِدَ. *Çalışkanı gördüm ve ödüllendirdim.* Bu misalde, her iki fiil de mefûlü bih istiyor.

قَالَ آتُونِي أُفْرِغْ عَلَيْهِ قِطْرًا. *" Getirin bana, üzerine bir miktar erimiş bakır dökeyim" dedi."* (*el-Kehf*, 18/96). Bu âyette, قِطْرًا kelimesi her iki fiile de mefûlü bih olabilir. Bundan dolayı her iki fiil de bu ibâreyi mefûl olarak istiyor.

زَارَنِي وَاسْتَقْبَلْتُ عَادِلاً. *(O) beni ziyâret etti ve ben Adil'i karşıladım.* Bu misalde, عَادِل kelimesine, زَارَ fiilinin fâil olarak; اسْتَقْبَلَ fiilinin de mef'ûlü bih olarak ihtiyacı vardır.

فَيَقُولُ هَاؤُمُ اقْرَؤُا كِتَابِيَهْ. *" Alın, kitabımı okuyun" der."* (*el-Hakke*, 69/19). Bu âyette, هَاؤُمُ ismü'l-fiili ve اِقْرَأُوا emir fiilinin her ikisi de كِتَابِيَهْ ibâresinde âmel etmek ister. Yâni bu ibâre, her ikisinin de mefûlü bihi olabilir.

Tenâzu'da iki âmilden herhangi birinin âmel ettiği kabul

edilebilir. Bu durumda, diğer âmil, uygun bir zamirde âmel eder : جَلَسَ وَ أَكَلاَ الضَّيْفَانِ. *İki misafir oturdu ve yemek yediler.* Bu misalde, الضَّيْفَانِ ibâresi, جَلَسَ fiilinin fâilidir. أَكَلاَ fiilinin fâili ise, fiile bitişen (ا) "elif" zamiridir.

نَجَحَ فَأَكْرَمْتُهُمَا الْمُجْتَهِدَانِ. *İki çalışkan öğrenci, başarılı oldu ve böylece ben ikisine de ikrâmda bulundum.*

تُسَبِّحُونَ وَ تُكَبِّرُونَ وَ تَحْمَدُونَ دُبُرَ كُلِّ صَلاَةٍ ثَلاَثًا وَ ثَلاَثِينَ. *Her namazdan sonra, otuz üç defa tesbih edersiniz, tekbir getirirsiniz ve hamd edersiniz.* (Hadis). Bu hadisteki her üç fiil de دُبُرَ ve ثَلاَثًا ibârelerinde âmel etmek isterler.

حَضَرَ فَسَلَّمْتُ عَلَيْهِمَا الْمُعَلِّمَانِ. *İki öğretmen geldi ve ben ikisine selam verdim.*

اِجْتَهَدَا وَ نَجَحَ أَخَوَاكَ. *İki kardeşin çalıştı ve başarılı oldular.*

اِجْتَهَدَا فَأَكْرَمْتُ أَخَوَيْكَ. *İki kardeşin çalıştı ve ben iki kardeşine ikramda bulundum.*

أَكْرَمْتُ فَسُرَّ الْمُجْتَهِدَانِ. *(O ikisine) ikramda bulundum ve böylece iki çalışkan sevindi.*

أَكْرَمْتُ وَ أَكْرَمَنِي الْمُعَلِّمُ. *Ben (ona) ikramda bulundum ve öğretmen bana ikramda bulundu.*

مَرَرْتُ بِهِ وَمَرَّ بِي أَخُوكَ. *Ben ona uğradım ve kardeşin bana uğradı.*

أَهَنْتُ لاَ أَكْرَمْتُ النَّمَّامَ. *(Onu) hor gördüm, koğucuya saygı göstermedim.*

إِذَا كُنْتَ تُرْضِيهِ وَ يُرْضِيكَ صَاحِبٌ * جِهَاراً فَكُنْ فِي الْغَيْبِ أَحْفَظَ لِلْعَهْدِ

Sen onu ve arkadaşın da seni açık olarak hoşnut ettiğinde, gıyabında (aranızdaki) anlaşmayı daha fazla koru (ona daha fazla bağlı kal!).

نَبَّهْتُ وَ نَصَحْتُ زَيْداً. *Zeyd'i uyardım ve ona öğüt verdim.*

قَامَ وَ ذَهَبَا أَخَوَاكَ. *İki kardeşin ayağa kalktı ve gittiler.*

قَامَ وَ ذَهَبُوا الأَصْحَابُ. *Arkadaşlar, ayağa kalktı ve gittiler.*

جَفَوْنِي وَ لَمْ أَجْفُ الأَخِلاَّءَ إِنَّنِي * لِغَيْرِ جَمِيلٍ مِنْ خَلِيلِيَ مُهْمِلُ

Dostlar, bana eziyet ettiler, fakat ben (onlara) eziyet etmedim. Çünkü ben, arkadaşıma iyilikten başka şeyi yapmayı ihmal ediyorum. Bu misalde, جَفَوْنِي ve لَمْ أَجْفُ ibâreleri, الأَخِلاَّءَ kelimesinde âmel etmek isterler. Birinci fiil, ihmâl edildi ve ona zamir bitişti. İkinci fiil (لَمْ أَجْفُ) onda mefûlü bih olarak âmel etti ve bundan dolayı nasbedildi.

*Tenâzu'da âmiller şibh-i fiil olabilir:

الْمُؤْمِنُ مُسَاعِدٌ وَنَاصِرٌ الْفَقِيرَ. *Mümin, fakire yardım eder ve onu destekler.*

* Te'accüb fiillerinde de tenâzu yapılabilir:

مَا أَحْسَنَ وَ أَجْمَلَ الرَّبِيعَ! *İlkbahar ne kadar güzel ve görünümü ne kadar iyidir!*

أَحْسِنْ وَ أَجْمِلْ بِالرَّبِيعِ! *İlkbahar ne kadar güzeldir ve manzarası*

ne kadar iyidir!

مَا أَجْمَلَ وَ أَبْدَعَ مَنْظَرَ الأَفْلاَكِ! *Kâinatın manzarası ne güzeldir ve ne orijinaldır!*

أَجْمِلْ وَ أَحْسِنْ بِصَفَاءِ الْقُلُوبِ! *Kalplerin temiz olması ne kadar güzeldir ve ne kadar iyidir!*

Not: Edâtlarda ve isimlerde tenâzu' yapılmaz.

et-Tenbîh (التَّنْبِيهُ) : Uyarmak. Muhatabı veya dinleyiciyi uyarmak, onun dikkatini çekmek için bir kelime veya cümlenin önüne: (يَا – أَمَا – أَلاَ – هَا) gibi edatlardan birini getirmektir:

أَلاَ إِنَّ أَوْلِيَاءَ اللَّهِ لاَ خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلاَ هُمْ يَحْزَنُونَ. *" Uyan ki! Allah'ın dostlarına korku yoktur; onlar üzülmeyecekler de...* (Yunus, 10/62).

أَلاَ إِنَّهُمْ هُمُ السُّفَهَاءُ وَ لَكِنْ لاَ يَعْلَمُونَ. *" Dikkat ediniz ki, gerçek sefihler (beyinsizler) yalnızca onlardır. Fakat onlar bilmezler."* (el-Bakara, 2/13).

يَا لَيْتَ قَوْمِي يَعْلَمُونَ بِمَا غَفَرَ لِي رَبِّي. *" Dikkat! Keşke kavmim bilseydi. Rabbimin beni bağışladığını ..."* (Yâsîn, 36/27).

Bu âyetteki يَا edatı, tenbih için kullanılmıştır.

İsm-i işaretlerin önüne gelen هَا uyarma edatıdır:

هذَا *Hey şu adam!*

Bazen هَا uyarma edatı, önüne قَدْ bulunan mâzî fiilin önüne gelebilir: هَا قَدْ رَجَعْتُ. *Uyan! Gerçekten ben döndüm.*

Bazen هَا uyarma edatı, nidâ edatlarından sonra kullanılır:

يَا أَيُّهَا الإِنْسَانُ! *Ey insan (dikkat et!).*

يَا أَيَّتُهَا المُوَاطِنَةُ! *Hey vatandaş (bayan, dikkat et)!* gibi.

et-Tenkîr (التَّنْكِيرُ) : Gramer açısından elif-lâm ile ma'rife olan bir ismi, nekire kılmak veya bir ismi nekre olarak kullanmaktır:

قَلَمٌ = (القَلَمُ) *(Herhangi) bir kalem.* كِتَابٌ. = (الكِتَابُ)

(Herhangi) bir kitap. رَجُلٌ. = (الرَّجُلُ) *(Herhangi) bir adam.*

وَجَاءَ رَجُلٌ مِنْ أَقْصَى المَدِينَةِ. *" Kasabanın en uzak yerinden bir adam koşarak geldi." (Yâsîn, 36/20).*

جَاءَ هُنَا رَجُلٌ يَسْأَلُ عَنْكَ. *Buraya, seni soran bir adam geldi.*

وَاللَّهُ خَلَقَ كُلَّ دَابَّةٍ مِنْ مَاءٍ. *" Allah, her canlıyı, sudan yarattı." (Nûr, 24/45).*

لِكُلِّ دَاءٍ دَوَاءٌ يُسْتَطَبُّ بِهِ * إِلاَّ الْحَمَاقَةَ أَعْيَتْ مَنْ يُدَاوِيهَا *Her hastalığın tedavisinde kullanılan bir ilaç vardır. Ahmaklık hariç, o, kendisini tedâvî etmek isteyen kimsenin çabasını boşa çıkarmıştır.*

وَلَكُمْ فِي القِصَاصِ حَيَاةٌ يَا أُولِي الأَلْبَابِ. *" Ey akıl sahipleri! Kısasta sizin için hayat vardır." (el-Bakara, 2/179).*

إِنَّ لَهُ لإِبِلاً. *Şüphesiz ki onun çok sayıda devesi vardır.*

وَ إِنَّ لَهُ لَغَنَمًا. *Şüphesiz ki onun (çok kalabalık) koyun sürüsü*

vardır.

et-Tenvîn (اَلتَّنْوِينُ) : Nunlama, kelimenin sonuna gelen çift hareke, zamme, fetha ve kesra (ـٌ ؛ ـٍ ؛ ـً) .

Esas tenvîn, mana itibarıyla dört kısma ayrılır:

a) Tenvînü't-temkîn: Sonuna geldiği isimlerin, isim olma hususunda çok kuvvetli olduklarına işaret eden tenvîn. Çünkü bu isimler, hem mu'rebdir, hem de munsarıftır.

رَأَيْتُ رَجُلاً. *Bir adam gördüm.* بِحَقٍّ *Hakkıyla.* كِتَابٌ *Bir kitap.* عِنْدِي كِتَابٌ. *Bende bir kitap vardır.*

قَرَأْتُ كِتَابًا مُفِيدًا. *Faydalı bir kitap okudum.*

بَحَثْتُ فِي كِتَابٍ. *Bir kitapta araştırma yaptım.* Yukarıdaki misallerde, كِتَابٌ – كِتَابًا – كِتَابٍ kelimelerinin sondaki tenvîn, temkîn (veya çekim) tenvînidir.

b) Tenkîr (ismi nekire kılan) tenvîni: Bu tenvîn, bazı mebnî isimlerin sonuna geldiğinde, bu isimleri nekire kılar:

مَرَرْتُ بِسِيبَوَيْهِ وَ سِيبَوَيْهٍ آخَرَ. *Sibeveyh'e ve diğer bir Sibeveyh'e uğradım.* Mesela biz burada ma'rife olan سِيبَوَيْهِ kelimesini nekra yapmıyoruz. Çünkü o, bilinen (ma'rife) bir kişidir. Ancak ikinci سِيبَوَيْهٍ kelimesini, nekra olarak (herhangi bir Sibeveyh) manasında kullandığımız için, sonundaki tenvîn *"tenkîr tenvîni"* dir.

شَاهَدْتُ يَزِيدَ وَ يَزِيدًا آخَرَ. *Yezîd'i ve diğer bir Yezîd'i gördüm.* Bu misalde, ikinci يَزِيدًا kelimesinin sonundaki tenvîn, *"tenkîr*

tenvîni" dir.

c) 'İvaz tenvîni: Metinden hazfedilen bir harf veya ibare yerine kullanılan tenvîn. Bu tenvîn, bazen hazfedilen bir harfin yerini alır. Yâni ref ve cer halinde, "ism-i menkûs"ta, bir harfin yerini alır:

جَاءَ قَاضٍ (القَاضِي). *Bir kadı (yargıç) geldi.*

مَـرَرْتُ بِقَـاضٍ. *Bir yargıca uğradım.* Bu iki misalde قَـاضٍ kelimesinin sonundaki tenvîn, hazfedilmiş (ي) "yâ" harfinin yerini almıştır.

Bazen bu tenvîn, bir kelimenin yerini alır. Bu da كُلٌّ ve بَعْضٌ kelimeleri ve benzerlerinin sonunda bulunan tenvîndir:

كُلٌّ يَمُوتُ. *Herkes ölür.* Bu ibaresinin aslı, كُلُّ حَيٍّ يَمُوتُ. *Her canlı ölür"* şeklindedir.

حَضَرَ المُعَلِّمُونَ فَصَافَحْتُ كُلاًّ مِنْهُمْ. *Öğretmenler geldi, böylece ben onların her biriyle tokalaştım.* Bu ibârenin aslı, كُلَّ مُـعَلِّمٍ مِنْهُمْ. *Onlardan herbir öğretmenle..."* şeklindedir.

وَ كُلاًّ وَعَدَ اللَّهُ الْحُسْنَى. *"Allah, hepsine de en güzeli (cenneti) va'detmiştir."* *(en-Nisâ,* 4/95).

تِلْكَ الرُّسُلُ فَـضَّلْنَا بَعْـضَـهُمْ عَلَى بَعْضٍ. *" İşte biz, bu peygamberlerden bir kısmını, diğerinden üstün kıldık."* *(el-Bakara,* 2/253). Bu âyetteki عَلَى بَعْضٍ ibaresinin aslı, عَلَى بَعْضِهِمْ. şeklindedir.

Bazen bu tenvîn, hazfedilmiş cümle yerinde kullanılır. Bu da يَوْم – سَاعَة – حِينَ ibarelerinin sonuna bitişen (ئِذٍ) ekinin sonundaki tenvîndir:

فَلَوْلاَ إِذْ بَلَغَتِ الرُّوحُ الْحُلْقُومَ وَأَنْتُمْ حِينَئِذٍ تَنْظُرُونَ. *" Hele can boğaza dayandığı zaman, ki o zaman siz (o can çekişen kimseye) bakar durursuunuz."* (el-Vâkı'a, 56/83-84). Bu ibarenin aslı, حِينَ إِذْ بَلَغَتِ الْحُلْقُومَ ... şeklindedir.

زُرْتُكَ فِي المَسَاءِ وَكُنْتَ حِينَئِذٍ خَارِجَ الْبَيْتِ. *Ben, seni akşamleyin ziyaret ettim. Sen o vakit evin dışında bulunuyordun.* Bu misalde, حِينَئِذٍ ibaresinin aslı, حِينَ إِذْ زُرْتُكَ şeklindedir.

وَقَالَ الإِنْسَانُ مَا لَهَا يَوْمَئِذٍ تُحَدِّثُ أَخْبَارَهَا. *" Ve insan; "Bu yere ne oluyor?" dediği zaman. İşte o gün (yer), haberlerini anlatacaktır."* (ez-Zilzâl, 99/3-4). Bu âyetteki يَوْمَئِذٍ ibaresinin aslı, يَوْمَ إِذْ زُلْزِلَتِ الأَرْضُ... *"yer sarsıldığı gün"* şeklindedir.

d) Mükâbele tenvîni: Cem'-i müennes sâlimin sonundaki tenvîn, cem'-i müzekker sâlimin sonunda bulunan (ن) "nûn" harfi karşılığında kullanılmıştır:

مُحَمَّدٌ مُهَذَّبٌ. *Muhammed, terbiyelidir.*

مُحَمَّدُونَ مُهَذَّبُونَ. *Muhammedler, terbiyelidirler.* Bu ibâredeki nûnlar, müfredin sonundaki tenvînin yerini alır. Fakat cem'-i müennes sâlimin sonuna اَتٌ–اَتٍ *"âtun-âtin"* ekleri getirildiğinde, bu eklerin sonuna ilâve edilen tenvîn, cem'-i müzekkerin sonundaki nûn harfinin yerine geçer:

جَاءَتْ تِلْمِيذَاتٌ مُجْتَهِدَاتٌ. *Çalışkan kız öğrenciler, geldi.*

هؤُلاَءِ طَالِبَاتٌ. *Bunlar, kız öğrencilerdir.*

رَأَيْتُ طَالِبَاتٍ. *Kız öğrencileri, gördüm.*

مَرَرْتُ بِطَالِبَاتٍ. *Kız öğrencilere, uğradım,* gibi.

Esas olmayan tenvîn, "terennum, hikâye, şuzûz, zarûret ve gâlî tenvînleri" olmak üzere bazı kısımlara ayrılır. Bu tenvinlerin çoğu, şiirde kullanıldığı ve fazla yer tutacağı için, misallerini verme gereğini duymadık.

Bazı durumlarda tenvîn hazfedilir:

a) İzâfet durumunda :

هذَا زَيْدٌ وَ جَاءَ رَجُلٌ. *Bu Zeyd'dir ve bir adam geldi,"* cümlelerinde زَيد ve رَجُل isimleri müzâf yapıldığında; هذَا زَيْدُ عَلِيٍّ. *Bu Ali'nin (oğlu) Zeyd'dir.* Ve جَاءَ رَجُلُ الْفَضْلِ. *Faziletli adam geldi."* denilir.

b) Şibh-i izâfette :

لاَ ضَارِبَ اللِّصِّ عِنْدَنَا. *Hırsızı döven hiç bir kimse, yanımızda değildir.*

c) İsim, (ال) târif edatı ile ma'rife olduğunda:

جَاءَ الْمُعَلِّمُ. *Öğretmen, geldi.*

d) Gayr-ı munsarıf isimlerde:

جَاءَ أَحْمَدُ. *Ahmed, geldi.* جَاءَتْ فَاطِمَةُ. *Fatma, geldi.*

e) Zamir, müştak bir kelimeye bitiştiğinde:

هُوَ ضَارِبُكَ. *O, seni dövendir.*

f) Nidâda isim, nekire-i maksûde (kasdedilen nekire bir isim) olduğunda: يَا رَجُلُ! *Ey adam!* يَا امْرَأَةُ! *Ey kadın!* gibi.

g) Cinsinin hükmünü nefyeden لاَ edatının ismi olduğunda:

لاَ رَجُلَ فِي الدَّارِ. *Evde hiç bir adam yoktur.*

h) Özel isim, başka bir kelimeye müzâf olan اِبْن kelimesi ile vasfedildiğinde: هَذَا زَيْدُ بْنُ عُمَرَ. *Bu, Ömer oğlu Zeyd'dir.*

يَا زَيْدُ بْنُ عُمَرَ! *Ey Ömer oğlu Zeyd!*

ı) Tek kelimelik özel isim, münâdâ olarak kullanıldığında:

يَا زَيْدُ! *Ey Zeyd!* يَا يُوسُفُ! *Ey Yusuf!*

يَا زَيْنَبُ! *Ey Zeynep!* يَا مُحَمَّدُ! *Ey Muhammed!* gibi.

j) Kelimenin son harfi üzerinde vakf yapıldığında:

هذَا زَيْدْ. *Bu Zeyd,* gibi.

et-Te'nîs (اَلتَّأْنِيثُ) : Kelimeye müenneslik alâmeti katmak.

* Tenis tâsı, mâzî fiiline bitişir ve sükûn üzerine mebnî olur:

هِنْدٌ ذَهَبَتْ. *Hind, gitti.* نَجَحَتْ زَيْنَبُ. *Zeynep, başarılı oldu.*

دَرَسَتِ التِّلْمِيذَةُ. *Kız öğrenci, okudu.*

* Tenis tâsı, müennes isim veya sıfatın sonuna bitişir:

عَالِمَةٌ *Bilgin bayan.* كَاتِبَةٌ. *Bayan yazar, sekreter.*

جَاءَتْ مُعَلِّمَةٌ. *Bir bayan öğretmen* قَائِمَةٌ *Ayakta duran bayan.*

geldi. .شَاهَدْتُ مُعَلِّمَةً *Bir bayan öğretmen gördüm.*

.طَارَتِ الْحَمَامَةُ *Güvercin, uçtu.*

.مَرَرْتُ بِمُعَلِّمَةٍ *Bir bayan öğretmene uğradım.*

إِذْ قَالَتِ امْرَأَةُ عِمْرَانَ... *" Bir zaman İmran'ın hanımı demişti ki..."* (Âl-i İmrân, 3/33).

* Te'nîs tâ'sı cem'-i müennes sâlime bitişir:

مُسْلِمَاتٌ *Müslüman bayanlar.* شَجَرَاتٌ *Ağaçlar.*

فَتَيَاتٌ *Genç kızlar,* gibi.

* Elif-i maksûre :

الصُّغْرَى *En küçük bayan.* الكُبْرَى *En büyük bayan.*

الفُضْلَى *En üstün bayan,* gibi.

* Elif-i memdûde:

حَسْنَاءُ *En güzel bayan.* حَمْرَاءُ = (أَحْمَرُ) *Kırmızı,* gibi.

* **Hakîkî müennes:** Karşılığında canlı varlıklardan erkeği bulunan nesnedir: زَيْنَبُ *Zeynep.* فَاطِمَةُ *Fatma.*

امْرَأَةٌ *Kadın.* نَاقَةٌ *Dişi deve.* بَقَرَةٌ *İnek.* بِنْتٌ *Kız,*

دَجَاجَةٌ *Tavuk,* gibi.

فَسْئَلْهُ مَا بَالُ النِّسْوَةِ اللاَّتِي قَطَّعْنَ أَيْدِيَهُنَّ إِنَّ رَبِّي بِكَيْدِهِنَّ عَلِيمٌ. قَالَ مَا خَطْبُكُنَّ إِذْ رَاوَدْتُنَّ يُوسُفَ عَنْ نَفْسِهِ قُلْنَ حَاشَ لِلَّهِ مَا عَلِمْنَا عَلَيْهِ مِنْ سُوءٍ... *" Ellerini kesen o kadınların durumu neymiş? diye sor. Şüphesiz benim Rabbim, onların hilesini hakkıyla bilendir. Kral (kadınlara sordu): "Yusuf'un nefsini elde*

etmek istediğiniz zaman durumunuz neydi?" dedi. Kadınlar: "Haşâ; Allah için, biz ondan hiç bir kötülük görmedik" dediler." (*Yusuf*. 12/50-51).

عَسَى رَبُّهُ إِنْ طَلَّقَكُنَّ أَنْ يُبْدِلَهُ أَزْوَاجًا خَيْرًا مِنْكُنَّ مُسْلِمَاتٍ مُؤْمِنَاتٍ قَانِتَاتٍ تَائِبَاتٍ عَابِدَاتٍ سَائِحَاتٍ ثَيِّبَاتٍ وَأَبْكَارًا.

"(Ey peygamberin hanımları!) Eğer o sizi boşarsa, umulur ki Rabbi ona sizin yerinize, sizden daha iyi, kendini Allah'a teslim eden, gönülden itaât eden, tevbe eden, ibâdet eden, oruç tutan ve bakire eşler verir." (*et-Tahrîm*. 66/5).

* Fiildeki zamir, cem'-i müennes sâlime râci olursa, fiil müennes olur: التِّلْمِيذَاتُ جَاءَتْ. *Kız öğrenciler, geldi.* الفَتَيَاتُ جَاءَتْ. *Genç kızlar, geldi,* gibi.

* Müzâri müennes fiilin başına açık ta (تـ) getirilir:

تَفْهَمُ. *O bayan anlıyor.* التِّلْمِيذَتَانِ تَكْتُبَانِ دَرْسَهُمَا. *İki kız öğrenci, derslerini yazıyorlar.*

* Semâî müennes: الشَّمْسُ *Güneş.* الحَرْبُ *Savaş.* النَّارُ *Ateş.* النَّفْسُ *Can, ruh,* gibi.

* Fiildeki zamir, semâî müennese râci olursa, yine fiil müennes olur: الشَّمْسُ طَلَعَتْ. *Güneş doğdu.* (Ayrıca bk. el-Müennes, elif-i maksûre, elif-i memdûde, cem'i- müennes sâlim, semâ'î müennes maddeleri.)

et-Tereccî (التَّرَجِّي) : Gerçekleşmesi mümkün olan bir şeyi istemek. Edatlardan لَعَلَّ *umulur ki"* terecci için kullanılır:

فَقُولاَ لَهُ قَوْلاً لَيِّنًا لَعَلَّهُ يَتَذَكَّرُ أو يَخْشَى. *"Ona (Firavun'a) yumuşak söz söyleyin. Belki o, aklını başına alır veya korkar."* (*Tâ hâ*, 20/44)

لَعَلَّكَ تُحْسِنُ اِخْتِيَارَ الْكَلاَمِ فَتَفُوزُ بِإِعْجَابِ السَّامِعِينَ. *Umulur ki sen, sözü güzel seçersin ve böylece dinleyicilerin beğenisini kazanırsın.* لَعَلَّ الصَّدِيقَ قَادِمٌ. *Umulur ki arkadaş gelecek.*

وَكَذَلِكَ نُفَصِّلُ الآيَاتِ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ. *" Umulur ki, inkârdan dönerler diye âyetleri böyle ayrıntılı bir şekilde açıklıyoruz."* (*el-A'râf*, 7/174).

et-Terhîm (اَلتَّرْخِيمُ) : Münâdâda tek kelimelik özel isim veya *"nekire-i maksûde"* nin sonundan tahfîf amacıyla bir veya birden fazla harfi hazfetmek. Terhîm yapıldığında, ya terhîmi yapılan ibarenin harekesi olduğu gibi kalır veya zamm üzerine mebnî kılınır. Terhîmi yapılan ibare, üç harften fazla olmalıdır. Ayrıca müzâf veya şibh-i müzâf veya mürekkep isim olmamalıdır: يَاحَارُ! (يَا حَارِ!) *Ey Haris!* Bu ibarenin asıl: يَاحَارِثُ! şeklindedir.

يَا فَاطِمَةُ! *Ey Fatma!* yerine يَافَاطِمُ! (يَا فَاطِمِ!) demek.

يَا سَالِمُ! *Ey Sâlim!* yerine يَاسَالُ! (يَا سَالِ!) demek.

يَا غَائِبَةُ! *Ey kayıp hanım!* yerine يَاغَائِبُ! demek.

يَا عَائِشَةُ! *Ey Ayşe!* yerine يَا عَائِشُ! demek.

يَا حَمْزَةُ! *Ey Hamza!* yerine يَا حَمْزُ! demek.

يَا رَفِيقَةُ! *Ey Refika!* yerine رَفِيقُ! demek.

يَا حَارُ! مَهْلاً لاَ عَجَلَةً. *Ey Hâris! yavaş ol! Hiç acele etme!* Bu

ibârenin asıl يَا حَارِثُ! şeklindedir.

يَا عَامِ! لاَ تُعَاشِرِ السُّفَهَاءَ! *Ey 'Âmır! Sefihlerle arkadaşlık etme! (senli benli olma).* Bu ibarenin aslı يَا عَامِرُ! şeklindedir.

يَا عَامِ! ارْحَمْ نَفْسَكَ! *Ey 'Âmır! kendi nefsine merhamet et!*

يَا سَالِ! خُذْ بِنَصِيحَةِ أَبَوَيْكَ! *Ey Sâlim! Anne ve babanın nasihatını tut!*

Münâdânın son harfi tenis tâsı değilse ve sondan önce "zâid" illet harfi varsa, terhîm yapıldığında, sonundan iki harf hazfedilir:

يَا جَمِيلُ! *Ey Cemil!* yerine يَا جَمِي! demek.

يَا سُعَادُ! *Ey Su'âd!* yerine يَا سُعَ! demek.

يَامَنْصُورُ! *Ey Mansur!* yerine يَا مَنْصُ! demek.

يَا مَرْوَانُ! *Ey Mervân!* yerine يَامَرْوُ! demek.

يَا عِمْرَانُ! *Ey İmrân!* yerine يَا عِمْرُ! demek.

يَا إِسْمَاعِيلُ! *Ey İsmâil!* yerine يَا إِسْمَاعُ! demek, gibi.

Şayet sondan önceki med harfi, kelimenin kök harfi ise, terhîm yapıldığında bu harf hazfedilmez.

يَا مُخْتَارُ! *Ey Muhtar!* yerine يَا مُخْتَا! demek, gibi.

يَا أَسْمُ، صَبْرًا عَلَى مَا كَانَ مِنْ حَدَثٍ * إِنَّ الْحَوَادِثَ مَلْقِيٌّ وَ مُنْتَظَرُ *Ey Esmâ! Meydana gelen olaya sabret! Çünkü olaylarla karşılanılır ve onlar beklenmektedir.* Bu ibarenin aslı يَا أَسْمَاءُ! şeklindedir.

Bazen şiirde zarûretten dolayı terhîm yapılır:

لَيْسَ حَيٌّ عَلَى الْمَنُونِ بِخَالِ (بِخَالِدٍ). *Hiç bir canlı ebediyyen kalıcı değildir.*

يَا مَرْوُ، إِنَّ مَطِيَّتِي مَحْبُوسَةٌ* تَرْجُو الْحِبَاءَ وَ رَبُّهَا لَمْ يَيْأَسِ
Ey Mervân! Şüphesiz ki benim bineğim hapsedilmiştir. O, bağışlanmayı (yâni serbest bırakılmayı) umuyor. Ve onun sahibi ondan ümidini kesmemiştir. Bu ibarenin aslı يَا مَرْوَانُ! şeklindedir.

Tasğîr yapılırken, beş veya altı harfli ibarelerden zâid harfler (kök harflerine yapılan ek harfler) hazfedilir ve böylece dört harfli bir hale geldikten sonra tasğîr edilir. Buna *"terhîmu't-tasğîr"* denilir:

عُصَيْفِرٌ =(عُصْفُورٌ - عُصْفُرٌ) *Serçecik.*

et-Terkîb (التَّرْكِيبُ) : İki ismin çeşitli şekillerde birleşmesi. Terkip, şu kısımlara ayrılır:

* **Terkîb-i mezcî:** Özel isim olan iki kelimenin birleşerek tek kelime haline gelmesidir. Bu ibareler, umumiyetle *"gayr-ı munsa-rıf"* olur: بَعْلَبَكُّ *Ba'lbek.* حَضْرَمُوتُ *Hadremut.* نِيُويُورْكُ *Nevyork.* بُورْسَعِيدُ *Porsaid.* غَازِي عَيْنْتَابُ *Gaziantep.* رَامَهُرْمُزُ *Ramehürmüz,* gibi.

* **İzâfet terkibi:** Bu terkip şeklindeki bazı ibareler veya bazı özel isimler, iki kelimeden oluşur. Bunlardan birinci kelimenin sonu, cümledeki yerine göre irab edilir; ikinci kelime ise, her zaman müzâfu ileyh olup mecrûr olur: عَبْدُ اللّٰهِ. *Abdullah.*

كِتَابُ الْمُعَلِّمِ. *Öğretmenin kitabı.*

جَاءَ شَمْسُ الدِّينِ. *Şemsettin geldi.*

رَأَيْتُ شَمْسَ الدِّينِ. *Şemsettin'i gördüm.*

مَرَرْتُ بِشَمْسِ الدِّينِ. *Şemsettin'e uğradım.*

*** Sayı terkibi:** On birden on dokuza kadar olan sayıların her iki kelimesi, feth üzerine mebnî olur. Ancak on iki ibaresinin birinci kelimesi mu'rebdir, cümledeki yerine göre tesniye gibi i'râb edilir:

جَاءَ اثْنَا عَشَرَ رَجُلاً. *On iki adam geldi.*

مَرَرْتُ بِاثْنَيْ عَشَرَ رَجُلاً. *On iki adama uğradım.*

رَأَيْتُ اثْنَتَيْ عَشْرَةَ سَفِينَةً. *On iki gemiyi gördüm.*

جَاءَ ثَلاَثَةَ عَشَرَ رَجُلاً. *On üç adam geldi.*

جَاءَتْ ثَلاَثَ عَشْرَةَ امْرَأَةً. *On üç bayan geldi.*

اشْتَرَيْتُ تِسْعَةَ عَشَرَ كِتَابًا. *On dokuz kitap satın aldım.*

*** İsnâd terkîbi :** İsim veya fiil cümlesine *"terkîb-i isnâdî"* denir: اَللَّهُ رَبُّنَا. *Allah, Rabbimizdir.* مُحَمَّدٌ نَبِيُّنَا. *Muhammed, peygamberimizdir.* نَامَ الطِّفْلُ. *Çocuk uyudu.* (Ayrıca bk. Cümle, isim cümlesi, fiil cümlesi, gayr-ı munsarıf, aded ve el-mürekkeb maddeleri).

et-Terkîm (التَّرْقِيمُ) : Noktalama işaretlerini koyma. Noktalama işaretlerinin en çok kullanılanları şunlardır:

* النُّقْطَةُ *Nokta*: Cümlenin sonuna konan işarettir.

سَافَرَ عَبْدُ اللَّهِ. *Abdullah, yolculuğa çıktı.* خُذْ أَجْرَكَ. *Ücretini al!*

* إِشَارَةُ الاِسْتِفْهَامِ *Soru işareti*: Soru cümlesinin sonuna konan işarettir:

هَلْ رَأَيْتَ عَبْدَ اللّٰهِ؟ *Abdullah'ı gördün mü?* gibi.

* إِشَارَةُ التَّعَجُّبِ *Ta'accüp işareti (ünlem)*: Hayret ifade eden cümlenin sonuna konan işarettir: مَا أَجْمَلَ الرَّبِيعَ! *İlkbahar, ne güzeldir!* gibi.

* الفَاصِلَةُ *Virgül*: Çok değişik yerlerde ve çeşitli maksatlar için kullanılır.

Aralarında atıf edatı bulunan iki ibarenin arasında kullanılır:

اِقْرَأِ الدَّرْسَ جَيِّدًا، ثُمَّ أَعِدْ تَفْكِيرَكَ فِيهِ. *Dersi iyice oku, sonra onun üzerinde tekrar düşün (veya sonra onu tekrar gözden geçir).*

Şayet şibh-i cümle, mana açısından bağımsız ise, virgül, cümle ve şibh-i cümle arasında da kullanılır:

عِنْدَ وُصُولِ الْمُغْتَرِبِينَ إِلَى الْوَطَنِ، رَحَّبَ بِهِمْ ذَوُوهُمْ. *Sürgün edilenler vatana ulaştıklarında, akrabaları onları güzelce karşıladılar. (Veya onlara, "hoş geldiniz" dediler).*

إِنِّي أُنْصِتُ إِلَى الْخَطِيبِ، لِأَسْمَعَهُ. *Ben, söylediklerini duymak için, hatibi can kulağıyla dinliyorum.*

اَلطَّقْسُ هَادِئٌ، إِنَّهُ رَائِعٌ. *Hava durgundur (sakindir), o güzeldir.*

Bir cümle, esas cümle ve şibh-i cümle arasına girdiğinde, yine virgül kullanılır: تَنَزَّهْتُ، وَأَنَا فَرِحٌ كَثِيرًا، بَيْنَ الْجِبَالِ. *Ben, çok sevinçli olduğum halde, dağlar arasında dolaştım.*

Ayrıca virgül, atıf harfi yerine küçük cümleler veya şibh-i

cümleler arasında kullanılır:

سَافَرَ أَبِي، اِبْتَعَدَتْ بِهِ السَّفِينَةُ، حَزِنْتُ كَثِيرًا. *Babam, yolculuğa çıktı, gemi onu uzağa götürdü, ben çok üzüldüm.*

عِنْدَ النَّهْرِ، فَوْقَ الرَّابِيَةِ، تَحْتَ سَمَاءٍ صَافِيَةٍ، اِنْتَشَرَ الْقَطِيعُ. *Nehrin yanında, tepenin üstünde, duru bir gökyüzü altında, koyun sürüsü yayıldı.*

Zıt anlamlı kelimeler veya cümleler arasında kullanılır:

أَنْتَ، لاَ عَبْدُ اللَّهِ، مَنْ يَتَكَلَّمُ. *Konuşan sensin, Abdullah değildir.*

Atıf edatları yerine, özel isimler arasında kullanılır:

دِمَشْقُ، حَلَبُ مَدِينَتَانِ سِيَاحِيَّتَانِ. *Şam ve Halep iki turistik şehirdir.*

أَبُو بَكْرٍ، عُمَرُ خَلِيفَتَانِ إِسْلاَمِيَّتَانِ. *Ebubekir, Ömer iki islam halifesidir.*

Cümlenin ortasında bulunan nidâ harfi ve münâdâdan önce ve sonra kullanılır:

تَعَالَ، يَا عَبْدَ اللَّهِ، وَ اسْتَمِعْ إِلَى حَدِيثِنَا. *Gel, ey Abdullah, ve konuşmamızı dinle.*

Ta'accüp için kullanılan kelimelerden sonra kullanılır:

عَجَبًا، مَا لَكَ تَأَخَّرْتَ عَنَّا؟ آه، مَا أَمَرَّ الْفِرَاقَ! *Hayret, Neden sen bizden geri kaldın? Ah! Ayrılık ne kadar acıdır!*

Sayılarda onluk, yüzlük, binlik ve milyonluk için kullanılan sıfırlar arasında kullanılır: ١ ,٠٠٠ ,٠٠٠ *Bir milyon,* gibi.

* الفَاصِلَةُ تَحْتَهَا نُقْطَةٌ *Noktalı virgül*: Mana açısından birbiriyle bağlantılı olan iki ibare arasında kullanılır. Aşağıda verilen ibarede olduğu gibi:

المُنَادَى المَبْنِيُّ عَلَى الضَّمِّ، يُبْنَى؛ لأَنَّهُ فِي مَحَلِّ نَصْبٍ. *Zamm üzerine mebnî olan münâdâ, mahallen mansub olduğu için (lafzen) mebnî kılınır.*

* النُّقْطَتَانِ *Üstüste iki nokta:* Söylenecek söz hakkında uyanık (ve dikkatlı) olmak için kullanılır. (Yâni söylenecek sözün, açıklama ve detaylı bilgi için kullanıldığına işaret etmek için kullanılır):

الأَدَبُ : قِصَّةٌ، وَ مَسْرَحِيَّةٌ، وَ مَقَالَةٌ، وَشِعْرٌ... *Edebiyat: hikâye, tiyatro, makale ve şiirdir....*

* المُعْتَرِضَةُ *Tireleme:* Ara cümlenin önünde ve sonunda kullanılan işarettir: كَانَ عُمَرُ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ- حَاكِمًا عَادِلاً. *Ömer, Allah ondan razı olsun- adâletli bir hükümdar (idareci) idi.*

* القَوْسُ *Parantez* : Cümlenin ortasında, yapılan açıklamaya delalet etmesi için kullanılan bir işarettir: التِّبْرُ (الذَّهَبُ) مَعْدِنٌ ثَمِينٌ. *Tebr (altın) kıymetli bir madendir.*

* القَوْسَانِ *Tırnak:* Olduğu gibi yapılan alıntılara veya önemine dikkat çekilmek istenen ibâre için kullanılan işarettir:

قَالَ تَعَالَى : « لاَ تَقْرَبُوا الصَّلَوةَ وَ أَنْتُمْ سُكَارَى ». Yüce Allah şöyle buyurmuştur: *" Siz sarhoş iken, namaza yaklaşmayın!" (Nisâ.*

4/43).

et-Tertîb (التَّرْتِيبُ) : Tertip ifâde etmek, işlerin sırayla meydana geldiğini ifâde etmek: Atıf edatlarından (ف) "fâ" ve (ثُمَّ) "sümme" bir işin ardarda düzenli bir şekilde yapıldığını ifade ederler: جَاءَ مُحَمَّدٌ فَعَلِيٌّ. *Önce Muhammed, ardından da Ali geldi.*

تَزَوَّجَ خَالِدٌ فَوُلِدَ لَهُ. *Halit evlendi ve ardından çocuğu oldu.*

فَقَدْ سَأَلُوا مُوسَى أَكْبَرَ مِنْ ذلِكَ فَقَالُوا أَرِنَا اللَّهَ جَهْرَةً. *"Onlar, Musa'dan bundan daha büyüğünü istemişler ve "Bize Allah'ı açıkça göster!" demişlerdi."* (Nisâ, 4/153).

فَرَاغَ إِلَى أَهْلِهِ فَجَاءَ بِعِجْلٍ سَمِينٍ فَقَرَّبَهُ إِلَيْهِمْ قَالَ أَلاَ تَأْكُلُونَ. *"Hemen gizlice ailesinin yanına giderek semiz bir buzağı (kızartıp) getirdi. Onu önlerine koyup:"Yemez misiniz!" dedi."* (Zâriyyât, 51/26-27).

وَامْرَأَتُهُ قَائِمَةٌ فَضَحِكَتْ فَبَشَّرْنَاهَا بِإِسْحَاقَ وَمِنْ وَرَاءِ إِسْحَاقَ يَعْقُوبَ. *"O sırada İbrahim'in hanımı ayakta idi. (Bu sözleri duyunca) güldü. Ona da İshak'ı ve İshak'ın ardından da (torunu) Yakub'u müjdeledik."* (Hûd, 11/71).

وَ لَقَدْ خَلَقْنَا الإِنْسَانَ مِنْ سُلاَلَةٍ مِنْ طِينٍ. ثُمَّ جَعَلْنَاهُ نُطْفَةً فِي قَرَارٍ مَكِينٍ. ثُمَّ خَلَقْنَا النُّطْفَةَ عَلَقَةً فَخَلَقْنَا الْعَلَقَةَ مُضْغَةً فَخَلَقْنَا الْمُضْغَةَ عِظَامًا فَكَسَوْنَا الْعِظَامَ لَحْمًا ثُمَّ أَنْشَأْنَاهُ خَلْقًا آخَرَ. *"Andolsun, biz insanı (Adem'i), çamurdan süzülmüş bir*

özden yarattık. Sonra onu, nutfe (sperma) halinde emin ve sağlam bir karargâhta (rahimde) yerleştirdik. Sonra nutfeyi, alaka (embriyo) haline getirdik, sonra o embriyoyu bir çiğnemlik et parçasına çevirdik, bir çiğnemlik eti kemiklere (iskelete) çevirdik, kemiklere de et giydirdik, sonra onu bambaşka bir yaratık yaptık." (el-Müminûn, 23/12-14).

قُتِلَ الإِنْسَانُ مَا أَكْفَرَهُ، مِنْ أَيِّ شَيْءٍ خَلَقَهُ مِنْ نُطْفَةٍ خَلَقَهُ فَقَدَّرَهُ ثُمَّ السَّبِيلَ يَسَّرَهُ ثُمَّ أَمَاتَهُ فَأَقْبَرَهُ ثُمَّ إِذَا شَاءَ أَنْشَرَهُ.

"Kahrolası o insan! Ne kadar da nankördür! (Allah) onu hangi şeyden yarattı? Bir nutfeden (spermadan) onu yarattı, sonra ona biçimi verdi. Sonra ona yolu kolaylaştırdı. Sonra da onu öldürüp kabre koydu. Sonra dilediği vakit onu tekrar diriltir." (Abese, 80/17-22).

جَاءَ خَالِدٌ ثُمَّ زِيَادٌ. *Halit geldi, sonra Ziyâd (geldi),* gibi.

et-Teskîn (التَّسْكِينُ) : Harekeli bir harfi, sakin kılmak:

لَمْ يَكْتُبْ. *O, yazmadı.* لَمْ يَفْعَلْ. *O, yapmadı.*

وَلَمْ يَنْجَحْ فِي الامْتِحَانِ. *Ve imtihanda başarılı olmadı.* Bu üç misalde يَفْعَلْ – يَكْتُبْ ve يَنْجَحْ müzâri fiillerinin son harfleri daha önce harekeli idi. Ancak cezm edatı ile harekesiz kılındı.

وَمَا كَانَ لِيَ عَلَيْكُمْ مِنْ سُلْطَانٍ إِلاَّ أَنْ دَعَوْتُكُمْ فَاسْتَجَبْتُمْ لِي.

"Zaten benim sizin üzerinizde hiç bir otoritem yoktu. Ben sadece sizi (küfür ve isyâna) çağırdım, siz de hemen benim çağrımı kabul ettiniz." (İbrahim, 14/22). Bu âyetteki دَعَوْتُ ve اسْتَجَبْتُمْ

ibarelerindeki fiillerin sonuna, harekeli fâil zamiri bitiştiği için sakin kılınmıştır.

Bazen şiirde de harekeli harf üzerinde durmak ve onu harekesiz kılmak caizdir:

نَحْنُ بَنَاتُ الطَّارِقْ * نَمْشِي عَلَى النَّمَّارِقْ *Biz Târık'ın kızlarıyız. Yastıklar üzerinde yürürüz.* Bu şiirde الطَّارِقْ ve النَّمَّارِقْ kelimelerinin son harfleri harekesiz kılınmıştır.

Bazen bir hareke harfe ağır geldiği için, bu hareke, o harften önceki harfe ya nakledilir veya hazfedilir ve böylece sâkin (harekesiz) kılınır:

يَقُومُ. = (يَقْوُمُ) *O oyağa kalkıyor.* يَصُومُ. =(يَصْوُمُ) *O oruç tutuyor.* يَبِيعُ. = (يَبْيِعُ) *O satıyor.*

يَدْعُو. =(يَدْعُوُ) *O, çağırıyor.*

Bazen fethalı illet harfi, harekesi önceki harfe nakledilerek önce sâkin kılınır, sonra elife dönüştürülür:

أَقَامَ. =(أَقْوَمَ- أَقَوْمَ) *O ikâmet etti (oturdu).*

يَخَافُ. =(يَخْوَفُ- يَخَوْفُ) *O korkuyor.*

يَنَامُ. =(يَنْوَمُ - يَنَوْمُ) *O uyuyor,* gibi.

Bazen hareke, harfe ağır geldiği için hazfedilir ve böylece harf harekesiz kılınır: يَدْعُو الدَّاعِي. *Duâcı, duâ ediyor.*

(Ayrıca bk. es-Sâkin ve Sükûn maddeleri.)

Tesniye (التَّثْنِيَةُ - المُثَنَّى) : İkil. Bir varlıktan iki taneyi gösteren isim. Tesniye, müfredin sonuna; ref' halinde (انِ)

"âni", nasb ve cerr halinde ise (يْنِ) *"eyni"* ekleri ilâve edilerek yapılır:

(قَلَمٌ) = قَلَمَانِ/ قَلَمَيْنِ. *İki kalem.*

(رَجُلٌ) = رَجُلَانِ/ رَجُلَيْنِ. *İki adam.*

(طَالِبٌ) = طَالِبَانِ/ طَالِبَيْنِ. *İki öğrenci.*

(بِنْتٌ) = بِنْتَانِ/ بِنْتَيْنِ. *İki kız.*

(عَيْنٌ) = عَيْنَانِ/ عَيْنَيْنِ. *İki göz.*

(أَسَدٌ) = أَسَدَانِ/ أَسَدَيْنِ. *İki arslan.*

(كِتَابٌ) = كِتَابَانِ/ كِتَابَيْنِ. *İki kitap.*

(كَلْبٌ) = كَلْبَانِ/ كَلْبَيْنِ. *İki köpek.*

* İsm-i menkûsun tesniyesi yapıldığında, sonundaki "yâ" harfi her üç irab şeklinde de sâbit kalır:

جَاءَ قَاضِيَانِ. *İki yargıç geldi.*

رَأَيْتُ قَاضِيَيْنِ. *İki yargıçı gördüm.*

مَرَرْتُ بِقَاضِيَيْنِ. *İki yargıça uğradım.*

* Tesniye nûnu izâfet durumunda hazfedilir:

كِتَابَا الْمُعَلِّمِ مُفِيدَانِ. *Öğretmenin iki kitabı faydalıdır.* Bu ibarenin aslı izâfetten önce ... كِتَابَانِ لِلْمُعَلِّمِ *Öğretmene ait iki kitap...*" şeklindeydi.

فَإِنْ لَمْ يَكُنْ لَهُ وَلَدٌ وَوَرِثَهُ أَبَوَاهُ فَلِأُمِّهِ الثُّلُثُ. " *Çocuğu yok da mirasçı olarak ana -babası kalmışsa, ananın payı üçte birdir.*"

(en-Nisâ, 4/11). Bu âyetteki أَبَوَاهُ ibaresinin aslı أَبَوَانِ لَهُ şeklinde idi. İzâfet yapıldığında "nûn" ve "lâm" harfleri hazfedildi.

* İsm-i maksûrun tesniyesi yapıldığında, elif-i maksûre aslına dönüştürülür:

عَصَوَانِ. =(عَصَا) *İki baston.* فَتَيَانِ. =(فَتًى) *İki genç kız.*

وَدَخَلَ مَعَهُ السِّجْنَ فَتَيَانِ. " *İki genç onunla (Yusuf ile) beraber zindana girdi."* *(Yusuf*, 12/36).

* İsm-i memdûddan tesniye yapıldığında; şayet hemzesi kelimenin kök harfi ise olduğu gibi kalır:

وُضَّاءَانِ. =(وُضَّاءٌ) *Parlak iki şey.*

Şayet ism-i memdûdun hemzesi, müenneslik alâmeti ise, onu vâv harfine çevirmek gerekir: حَمْرَاوَانِ. =(حَمْرَاءُ) *Kırmızı iki şey.* خَضْرَاوَانِ. = (خَضْرَاءُ) *Yeşil iki şey.*

صَحْرَاوَانِ. =(صَحْرَاءُ) *İki çöl,* gibi.

* Hemzenin aslı "vâv" veya "yâ" harfi ise, hemzeyi olduğu gibi bırakmak veya aslına çevirmek câizdir:

كِسَاءٌ/ كِسَاوٌ/= كِسَاءَانِ/ كِسَاوَانِ. *İki aba.*

حَيَاءٌ/ حَيَايٌ/= حَيَاءَانِ/ حَيَايَانِ. *İki utanma duygusu,*

بِنَاءٌ / بِنَايٌ/ = بِنَاءَانِ / بِنَايَانِ. *İki yapı,* gibi. (Ayrıca bk. el-Müsennâ maddesi.)

et-Teşdîd (التَّشْدِيدُ) : Bir harfi şeddeli kılmak. Aynı cinsten iki harf bir araya geldiğinde bunlardan birinci harfin harekesi hazfedilir ve ikinci harfte idgam edilir:

كَسَّرَ. *Kırdı.* قَوَّى. *Takviye etti.* مَدَدَ = مَدْدَ – مَدَّ. *Uzattı.*
كَبَّرَ. *Tekbir getirdi; büyükledi.* شَدَّ. =(شَدَدَ–شَدْدَ) *(İp v.s.) çekti.*
قَوَّاهُ. *Onu takviye etti,* gibi.

Bazen mâzi fiilin son harfine uygun harekeli bir zamir, bu fiile bitiştiğinde yine idgâm gerçekleşir ve sondaki harf şeddeli kılınır:

سَكَتُّ. =(سَكَتْتُ) *Ben, sustum.* سَكَتَّ. =(سَكَتْتَ) *Sen, sustun.*
سَكَتِّ. =(سَكَتْتِ) *Sen (bayan), sustun.* سَكَنَّا. =(سَكَنْنَا) *Biz, durduk.*

Edâtın son harfine uygun bir zamir, edata bitiştiğinde yine idgâm meydana gelir: عَلَيَّ. =(عَلَيْيَ) *Bana gereklidir.*
إِلَيَّ. =إِلَيْيَ *Bana doğru...* مِنَّا. =مِنْنَا *Bizden.*
ابْتَعِدْ عَنَّا (عَنْنَا)! *Bizden uzaklaş!* gibi. (Ayrıca bk. İdgam).

et-Tevâbi' (التَّوَابِعُ) : Tâbi'ler, uyanlar. Cümlede bazı ibârelerden sonra gelen, i'râbında ve diğer bazı hususlarda onlara uyan; sıfat, te'kid, bedel, 'atfı-nesak ve 'atfü'l-beyân gibi ibâreler:
هذَا ثَوْبٌ مُمَزَّقٌ. *Bu yırtık bir elbisedir.*
جَاءَ الصَّدِيقُ الأَمِينُ. *Güvenilir arkadaş geldi.*
جَاءَ خَالِدٌ أَخُوكَ. *Halit, (yâni) kardeşin geldi.*
الخَيْلُ وَاللَّيْلُ وَالْبَيْدَاءُ تَعْرِفُنِي * وَالسَّيْفُ وَالرُّمْحُ وَالْقِرْطَاسُ وَالْقَلَمُ
At sürüsü, gece ve çöl beni tanıyor. (Ayrıca) kılıç, mızrak, kağıt ve kalem de (beni tanıyorlar).

قَرَأْتُ الدَّرْسَ وَ كَتَبْتُهُ. *Dersi okudum ve onu yazdım.*

جَاءَ الْحُسَيْنُ بْنُ عَلِيٍّ. *Ali oğlu Hüseyin geldi.*

ظَهَرَ الْحَقُّ، ظَهَرَ الْحَقُّ. *Hak ortaya çıktı, hak ortaya çıktı.*

سَقَطَتْ سَقَطَتْ بَابِلُ. *Bâbil düştü, düştü.*

بِعْتُ الْفَرَسَ كُلَّهُ. *Atın tamamını sattım.*

جَاءَ الرَّجُلُ عَيْنُهُ. *Adamın bizzat kendisi geldi.*

السَّمَاءُ زَرْقَاءُ زَرْقَاءُ. *Gök mavidir, mavi.* (Ayrıca bk. et-Tâbi ve diğer ilgili maddeler.)

et-Tevbîh (التَّوْبِيخُ) : Azarlama, kınama. لَوْلاَ -لَوْمَا- هَلاَّ -أَلاَ- أَمَا- edatları bu mânayı ifâde ederler:

هَلاَّ عَمِلْتَ فَنَجَحْتَ. *Neden çalışıp başaramadın!*

هَلاَّ زَيْدًا كَافَأْتَهُ. *Neden Zeyd'i ödüllendirmedin? (Zeyd'i ödüllendirsene!).* لَوْلاَ تَجْتَهِدُونَ! *Çalışsanıza! (Veya neden çalışmıyorsunuz?).*

هَلاَّ تُرْسِلُ رِسَالَةً إِلَى أَهْلِكَ. *Ailene bir mektup göndersene! (Veya neden ailene bir mektup göndermiyorsun?).*

هَلاَّ رَجَعْتَ عَنْ ضَلاَلِكَ. *Sapıklığından dönseydin, ya!*

أَلاَ تَنْزِلُ بِلاَدَنَا! *Neden bizim memleketimizde konaklanmıyorsun?*

أَلاَ رَاعَيْتُمْ حَقَّ الأُخُوَّةِ! *Neden kardeşlik hakkını gözetmediniz?*

لَوْلاَ تَسْتَغْفِرُونَ اللَّهَ! *"Neden Allah'tan mağfiret dilemiyorsunuz?"* (*en-Neml*, 27/46).

أَلاَ تُقَاتِلُونَ السُّفَهَاءَ! *Sefihlerle savaşmayacak mısınız. (Veya sefihlerle savaşsanıza!).*

أَلاَ تُحِبُّونَ أَنْ يَغْفِرَ اللَّهُ لَكُمْ. *"Allah'ın sizi bağışlamasını sevmez misiniz?"* (*en-Nur*, 24/22).

لَوْلاَ جَاؤُا عَلَيْهِ بِأَرْبَعَةِ شُهَدَاءَ! *"Onların (iftiracıların) da, bu konuda dört şâhit getirmeleri gerekmez miydi?"* (*en-Nur*, 24/13).

لَوْلاَ جِئْتَ مُبَكِّرًا. *Neden erken gelmedin!?*

لَوْمَا تَأْتِينَا بِالْمَلاَئِكَةِ إِنْ كُنْتَ مِنَ الصَّادِقِينَ. *"Eğer doğru söyleyenlerden isen, neden bize melekleri getirmiyorsun?" (dediler)."* (*el-Hicr*, 15/7).

لَوْمَا وَاجِبَكَ تُقَدِّمُهُ! *Ödevini versene! (Veya neden ödevini vermiyorsun?).*

أَلاَ تُصَنِّفُ كِتَابًا فِي الزُّهْدِ!؟ *Zühtle ilgili bir yitap yazmaz mısın? (Veya züht ile ilgili bir kitap yazsana!).*

هَلاَّ أَعْلَمْتَنِي! *Neden bana bildirmedin!*

هَلاَّ خَيْرًا مِنْ ذلِكَ! *Neden bundan daha hayırlı bir şey yapmıyorsun?!*

Bazen soru edatı hemze de kınama ve azarlama ifâde eder:

أَفَلَمْ تَكُونُوا تَعْقِلُونَ؟ *"Halâ akıl erdiremiyor musunuz?"* (*Yâ sîn*,

قُلْ أَتُعَلِّمُونَ اللَّهَ بِدِينِكُمْ؟ *" De ki:"Siz dininizi Allah'a mı öğretiyorsunuz?"* (el-Hucurât, 49/16). 36/62).

قَالَ أَتَعْبُدُونَ مَا تَنْحِتُونَ. *" İbrahim onlara şöyle dedi:" Kendi ellerinizle yonttuğunuz şeylere mi tapıyorsunuz?"* (es-Saffât. 37/95).

أَيَحْسَبُ أَنْ لَمْ يَرَهُ أَحَدٌ. *" Kimsenin kendisini görmediğini mi zannediyor?"* (el-Beled, 90/7).

أَلاَ تَرَى بِأَنَّنِي مَشْغُولٌ بِالْكِتَابَةِ! *Yazıyla meşgul olduğumu görmüyor musun?* (Ayrıca bk. Hurûfu't-tahdîd).

et-Tezkîr (التَّذْكِيرُ) : Müennes bir kelimenin sonundaki dişilik alâmetini kaldırarak (hazfederek) onu müzekker yapmak. Veya müzekker bir kelimeyi kullanmak:

(كَاتِبَةٌ) = كَاتِبٌ *Çalışkan (erkek).* (مُجْتَهِدَةٌ) = مُجْتَهِدٌ *Sekreter.; yazar.* (أَمِيرَةٌ) = أَمِيرٌ *Emir.* (ذَهَبَتْ) = ذَهَبَ *O, gitti.* (كُبْرَى) = أكبَرُ *En büyük.* (حَمْرَاءُ) = أَحْمَرُ *Kırmızı.* (امْرَأَةٌ)= رَجُلٌ *Adam.* (بِنْتٌ) –ابْنٌ *Erkek çocuk.* (نَاقَةٌ) = جَمَلٌ *Deve.* أَسَدٌ *Arslan.* قَمَرٌ *Ay.* جَبَلٌ *Dağ.* جَاءَ رَجُلٌ. *Bir adam geldi.* قَصَدَنِي صَدِيقٌ. *Bir dost, bana yöneldi.* هَذَا الْبَيْتُ وَاسِعٌ. *Bu ev, geniştir,* gibi. (Ayrıca bk. Müzekker).

— U —

el-'Ucmetü (العُجْمَةُ) : Bir ismin yabancı dilden Arapçaya

geçmesi. Bu, bir ismin gayr-ı munsarıf olmasının sebeplerinden biridir: ...فَلَمَّا ذَهَبَ عَنْ إِبْرَاهِيمَ الرَّوْعُ *"İbrâhim'den korku gidince..."* (*Hûd*, 11/74)

وَأَوْحَيْنَا إِلَى إِبْرَاهِيمَ وَ إِسْمَاعِيلَ وَ إِسْحَاقَ وَ يَعْقُوبَ وَالأَسْبَاطِ وَ عِيسَى وَ أَيُّوبَ وَ يُونُسَ وَ هَارُونَ وَ سُلَيْمَانَ وَ آتَيْنَا دَاوُدَ زَبُورًا. *" Biz, İbrahim'e, İsmail'e İshak'a, Yakub'a, torunlarına, İsa'ya, Eyyub'a, Yunus'a, Harun'a, Süleyman'a da vahyetmiş ve Dâvud'a da Zebur'u vermiştik."* (*en-Nisâ*, 4/163).

هُرْمُزُ. *Hürmüz.* قَارُونُ. *Kârun.* فِرْعَوْنُ. *Firavun.* بَطْلَمْيُوسُ. *Batlemyus*, gibi.

Orta harfi sâkin olan üç harfli özel isimler, munsarıf olur: نُوحٌ *Nuh.* هُودٌ *Hud.* لُوطٌ *Lut*, gibi. (Ayrıca bk. Gayr-ı munsarıf).

el-'Ukûd (العُقُودُ) : Onluklar. Yirmiden doksana kadar olan onluk sayılara *"el-'ukûd"* denilir. Bunlar, cem'-i müzekker sâlim gibi ref' halinde (ُونَ) ; nasb ve cerr halinde ise (ِينَ) ile i'râb edilirler. جَاءَ عِشْرُونَ طَالِبًا. *Yirmi üniversite öğrencisi geldi.*

اشْتَرَيْتُ خَمْسِينَ كِتَابًا. *Elli kitap satın aldım.*

جَاءَتْ عِشْرُونَ طَالِبَةً. *Yirmi kız öğrenci geldi.*

سَلَّمْتُ عَلَى خَمْسِينَ طَالِبَةً. *Elli kız öğrenciye selam verdim.*

نَجَحَ أَرْبَعُونَ طَالِبًا. *Kırk erkek öğrenci başarılı oldu.*

شَاهَدْتُ عِشْرِينَ سَيَّارَةً. *Yirmi otomobili gördüm.*

مَرَّ عِشْرُونَ عَامًا. *Yirmi yıl geçti.*

وَ وَاعَدْنَا مُوسَى ثَلَاثِينَ لَيْلَةً وَ أَتْمَمْنَاهَا بِعَشْرٍ فَتَمَّ مِيقَاتُ رَبِّهِ أَرْبَعِينَ لَيْلَةً. *"Biz, Musa'ya otuz gece süre verdik. Sonra buna on gece daha ilâve ettik. Böylece Rabbinin belirlemiş olduğu vakit, tam kırk gece oldu."* (el-A'râf, 7/142).

إِنَّ هَذَا أَخِي لَهُ تِسْعٌ وَتِسْعُونَ نَعْجَةً. *" Şüphesiz ki, bu benim kardeşimdir. Onun doksan dokuz koyunu var."* (Sâd, 38/23). (Ayrıca bk. Sayılar).

— V —

el-Vakf (الوَقْفُ) : Bir kelimenin son harekesi üzerinde durmak. Vakıfta şu işlemler yapılır:

* Kelimenin sonu sâkin ise olduğu gibi kalır. Şayet kelimenin son harfi harekeli ise, sâkin kılınır. Vakıfta uygulanan genel kural budur: قَرَأْتُ الْكِتَابْ. *Kitabı okudum.*

أُحِبُّ مَنِ اجْتَهَدْ. *Çalışan kimseyi severim.*

صُنْ عَنِ الْقَبِيحِ نَفْسَكْ. *Kendini çirkin (şeylerden) koru.*

* Şayet kelime tenvinli ise, ref' ve cer halinde tenvîn hazfedilir, nasb halinde ise elife çevirilir: هَذَا سَالِمْ. *Bu, Sâlim'dir.*

التَّطَلُّعُ لِمَا فِي أَيدِي النَّاسِ هَوَانْ. *İnsanların elindeki (mal ve servete) göz dikmek zillettir (alçaklıktır).*

جَاءَ وَلَدْ. *Bir erkek çocuğu geldi.* هَذَا زَيْدْ. *Bu Zeyd'dir.*

قَدِمَ صَدِيقٌ مُخْلِصٌ. *Sâmimî bir dost geldi.*

مَرَرْتُ بِسَالِمْ. *Sâlim'e uğradım.*

سَلَّمْتُ عَلَى زَيْدْ. *Zeyd'e selam verdim.* Bu misallerde, zammeli ve kesreli tenvîn hazfedilmiştir.

اِعْمَلْ لِدُنْيَاكَ كَأَنَّكَ تَعِيشُ أَبَدًا. *Dünyan için, ebedî yaşıyormuşsun gibi çalış! (Hadis).* رَأَيْتُ سَالِمًا. *Sâlim'i gördüm.* رَأَيْتُ زَيْدًا. *Zeyd'i gördüm.* Bu misallerde, tenvîn elife dönüşmüştür.

* Veya sonu sâkin (harekesiz) olan bir kelimeyi, olduğu gibi okumaktır: اِذْهَبْ! *Git!* اُكْتُبْ! *Yaz!* اِقْرَأْ. *Oku!* صُمْ. *Oruç tut!* Bu misallerdeki kelimeler, emir fiilleri oldukları için sükûn üzere mebnîdirler.

* Nâkıs müzâri fiillerde, ref' halinde; "yâ" ve "vâv" harfleri üzerindeki zamme harekesi, ağır geldiği için hazfedilir:

يَمْشِي. *O yürüyor.* يَرْمِي. *O, atıyor.*

يَغْزُو. *O, savaşıyor.* يَخْشَى. *O, korkuyor,* gibi.

Bu kelimelerin son harfi illet harfi olduğundan, ağır gelen zamme harekeleri hazfedilmiş ve bu kelimelerin sonu sâkin kılınmıştır.

* Menkûs isimlerin ref' ve cer hallerinde ي "yâ" harfini sâkin olarak bırakmak veya hazfetmek câizdir. İster mârife, ister nekire olsunlar. Ancak umumiyetle bu isimler, mârife olduklarında ي "yâ" harfi yerinde kalır, nekire olduklarında bu harf hazfedilir:

فَاقْضِ مَا أَنْتَ قَاضٍ.(قَاضِي). *" Artık ne yaparsan yap!" (Tâ hâ, 20/72).* وَلِكُلِّ قَوْمٍ هَادٍ. (هَادِي). *" Her toplumun bir yol göstericisi vardır." (er-Ra'd, 13/7).*

وَمَا لَكُمْ مِنْ دُونِهِ مِنْ وَالٍ. (وَالِي). *" Onların, Allah'tan başka yardımcıları ve koruyucuları da yoktur." (er-Ra'd, 13/11).*

عَالِمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ الْكَبِيرُ الْمُتَعَالِ.(الْمُتَعَالِي). *" Allah, görünmeyeni de bilir, görüneni de. O, büyüktür, yücedir." (er-Ra'd, 13/9).* لِيُنْذِرَ يَوْمَ التَّلَاقِ. (التَّلَاقِي). *"...buluşacakları kıyâmet günüyle uyarmak için." (el-Mü'min, 40/15).*

سَلَّمْتُ عَلَى قَاضٍ. *Bir yargıç'a selam verdim.* جَاءَ القَاضِي. *Yargıç geldi.* مَرَرْتُ بِالْقَاضِي. *Yargıça uğradım.*

مَرَرْتُ بِرَاعٍ. *Bir çobana uğradım.*

مَرَرْتُ بِالْمُحَامِي. *Avukata uğradım.* جَاءَ الْمُحَامِي. *Avukat, geldi.*

يَسْعَدُ بِالْحَيَاةِ الرَّاضِي / أو الرَّاضْ. *(Hayattan) hoşnut olan hayat ile mutlu olur.*

*Nasb halinde, ism-i menkûsun sonundaki "yâ" harfi, ortaya çıkar:

يَكْرَهُ النَّاسُ الظَّالِمَ وَالْبَاغِيَ. *İnsanlar, zâlim ve diktatörden hoşlanmıyorlar.*

رَبَّنَا إِنَّنَا سَمِعْنَا مُنَادِيًا. *" Rabbimiz! Şüphesiz biz, imana çağıran bir dâvetçiyi işittik..." (Âl-i İmrân, 3/193).*

كَفَى بِكَ دَاءً أَنْ تَرَى الْمَوْتَ شَافِيَا. *Ölümü, şifa verici olarak görmen, senin için hastalık olarak yeter.*

* Elif-i maksûre, her üç i'râb şeklinde sâbit kalır:

جَاءَ الْفَتَى. *Genç, geldi.* مَرَرْتُ بِفَتَى. *Bir gence uğradım.*

السَّلَامُ عَلَى مَنِ اتَّبَعَ الْهُدَى. *" Selam, doğru yolda gidenleredir."* (*Tâ hâ*, 20/47). لِكُلِّ بِدَايَةٍ مُنْتَهَى. *Her başlangıcın bir sonu vardır.*

* Zamir, zamm veya kesr veyahut feth üzerine mebnî olduğunda, vakıf halinde harekesi hazfedilir; sükûn üzerine mebnî olduğunda, olduğu gibi kalır: سَمِعْتُ النُّصْحَ وَ رَعَيْتُهْ. *Nasihatı duydum ve ona uydum.* سَلَّمْتُ عَلَيْهْ. *O adama selam verdim.*

رَأَيْتُكْ. *Seni gördüm.* رَأَيْتُهْ. *O adamı gördüm.*

قُلِ الْحَقَّ وَ تَمَسَّكْ بِهْ. *Hakkı söyle ve ona sımsıkı sarıl!*

سَلَّمْتُ عَلَيْكْ. *Sana selam verdim.*

تَمَسَّكْتُ مِنَ الشَّرِيعَةِ بِآدَابِهَا. *Şeriattan, âdabına sımsıkı sarıldım.*

سَلَّمْتُ عَلَيْهَا. *O bayana selam verdim,* gibi. التُّفَّاحَةُ أَكَلْتُهَا. *Elmayı, onu yedim.*

* İsmin sonundaki "tenis tâsı"ndan önce hareke varsa veya elif bulunursa bu (ـة) "tâ", vakıf halinde (ـه) "hâ" harfine dönüşür: هذه شَجَرَهْ. *Bu, bir ağaçtır.* مَرَرْتُ بِمُعَاوِيَهْ. *Muâviye'ye uğradım.* جَاءَتْ فَاطِمَهْ. *Fatma, geldi.*

يَبْقَى الأَمَلُ مَا بَقِيَ الْحَيَاه. *Tende can oldukça, ümit kalır (devam eder),* gibi.

*Sonunda açık "tenis tâsı" (ت) bulunan kelimelerde vakıf halinde ت harfi, sâkin kılınır: هَذِهِ بِنْتْ. *Bu, bir kızdır.*

بِأَبِيهَا تُعْجِبُ كُلُّ بِنْتْ. *Her kız, yalnız babasını beğenir.*

بِالْعِلْمِ نَهَضَتِ الأُمَمُ وَ سَادَتْ. *Milletler, yalnız ilim ile kalkındı ve üstün oldular.* شَجَرَاتْ. *Ağaçlar.* فَاطِمَاتْ. *Fatmalar.*

تَفْخَرُ الشُّعُوبُ بِنِسَاءِهَا الْمُتَعَلِّمَاتْ. *Halklar, eğitim görmüş kadınlarıyla iftihâr ederler.*

جَاءَتِ الْمُعَلِّمَاتْ. *Bayan hocalar geldi.*

* Sâkin te'kid nûnu üzerinde vakıf yapıldığında, nûn harfi elife dönüşür: وَلاَ تَعْبُدِ الشَّيْطَانَ وَاللَّهَ فَاعْبُدَا. (فَاعْبُدَنْ). *Şeytana tapma! Yalnız Allah'a tap!* gibi.

* Muzâri meczum fiillerde, cezim alâmeti olarak fiilin son harfinin harekesi hazfedildiğinde, fiilin sonuna "sekt hâsı"nı getirmek câizdir: لَمْ يَغْزُهْ. *O, savaşmadı.* لَمْ يَخْشَهْ. *O, korkmadı.*

لَمْ يَرْمِهْ. *O, (ok v.s.) atmadı.* لَمْ يَرْضَهْ. *O, razı olmadı.*

فَانْظُرْ إِلَى طَعَامِكَ وَ شَرَابِكَ لَمْ يَتَسَنَّهْ. *"...yiyeceğine ve içeceğine bak, halâ bozulmamış."* *(el-Bakara, 2/259).*

* Müzâri meczûm fiillerde, cezim alâmeti olarak veya emir fiilinde mebnîlik alâmeti olarak fiilin son harfi hazfedildiğinde, fiilin kök harflerinden sadece bir harf kalırsa sonuna "sekt hâsı"nı getirmek gerekir. Şayet iki veya daha fazla harf kalırsa, "sekt

hâsı"nı sona eklemek câiz olduğu gibi, fiili, sâkin olarak okumak da câizdir:

لاَ تُخْلِفْ وَ فِـهْ.(وَفَى – يَفِي– فِ). *(Sözüne) aykırı davranma! Ve onu yerine getir!* .(وَنَى– يَنِي –نِ) اِعْمَلْ وَلاَ تَنِهْ. *Çalış! Ve gevşeme!* .(وَفَى – يَفِي– فِ) فِهْ *Yerine getir!*

.(وَقَى– يَقِي– قِ) قِهْ *Koru!*

بِالصَّالِحِينَ اقْتَدِهْ / أَوْ اقْتَدْ. *Yalnız sâlih insanlara uy!*

فَبِهُدَاهُمُ اقْتَدِهْ. *"Sen de onların yoluna uy!"* (*En'âm.* 6/90).

غَامَتِ السَّمَاءُ وَلَمْ تَصْفُهْ/ أو تَصْفْ. *Gök, bulutlu oldu ve hava açılmadı.*

* Soru edatı مَـــا "mâ"nın elifi, mecrûr olmasından dolayı hazfedilirse ve مَـــا edatı, müzâfün ileyh olursa, sonuna*"sekt hâsı"*nın bitişmesi gerekir. Şayet مَـا "mâ", cer edatı ile mecrûr edilirse, *"sekt hâsı"* ile vakfetmek veya "mîm" harfini sâkin kılmak uygundur:

غَضِبَ وَلاَ أَدْرِي بِمُقْتَضَى مَهْ. *Kızdı, fakat neden dolayı kızdığını bilmiyorum.* Bu misalde مَـــهْ ibaresi, mahallen mecrûrdur, müzâfün ileyhtir. إِلاَمَ التَّوَانِي إِلَى مَـهْ/ أو إِلاَمْ. *Bu gevşeklik ne zamana kadar, ne zamana kadar (sürecek).* فِيمَهْ؟ *Niçin; neyin içinde?* عَمَّهْ؟ *Neden dolayı?* لِمَـهْ؟ *Niçin?* بِمَـهْ؟ *Ne ile?*

* Mâzi fiil dışında, asıl mebnîlik harekesi ile harekeli olan her ibarenin sonuna *"sekt hâsı"*nı eklemek veya sonunu sâkin kılmak suretiyle vakfetmek uygundur: جَاءَ صَاحِبِيَهْ. *Arkadaşım geldi.* رَضِيتُ بِنَصِيبِيَهْ/ أو بِنَصِيبِيْ. *Nasibime razı oldum.* مَا أَغْنَى عَنِّي مَالِيَهْ هَلَكَ عَنِّي سُلْطَانِيَهْ. *" Malım bana hiç bir fayda sağlamadı. Gücüm (saltanatım) de benden yok olup gitti."* *(el-Hakka,* 69/28-29). (Ayrıca bk. Sükûn ve Hâü's-sekt maddeleri).

el-Vasıl (الوَصْلُ) : Birleştirme. Bir harfi veya kelimeyi öncesiyle birlikte söyleme, okuma. فَاذْهَبْ *Sonra git!* وَارْجِعْ! *Ve geri dön!* يَا رَجُلُ اجْلِسْ! *Ey adam, otur!* cümlelerindeki emir filleri ile onlardan önceki kelimelerin birlikte okunması gibi.

* Müzâri fiili nasbeden كَيْ edatı, مَا masdar edatı ile bitişir: ذَهَبْتُ إِلَى الرِّحْلَةِ كَيْمَا أَسْتَرِيحَ مِنْ عَنَاءِ الدَّرْسِ. *Dersin yorgunluğundan dinlenmek için yolculuğa gittim (çıktım).*

Bazen كَيْ edatı, nefy edatı لاَ ile bitişik yazılır: لِكَيْلاَ تَأْسَوْا عَلَى مَا فَاتَكُمْ. *" (Allah) bu hususu, elinizden kaçana üzülmeyesiniz diye (açıklamaktadır)."* *(el-Hadîd,* 57/23).

Bazen nefy edatı لاَ , kendisinden önce geçen şart edatı إِنْ *=eğer"* ile birleşir ve إِنْ edatının nûnu, lâm harfinde idgam edilerek إِلاَّ şeklini alır: إِلاَّ تَسْتَفِدْ مِنْ وَقْتِكَ فَلاَ تُضَيِّعْ أَمَلَكَ سُدًى. *Şayet vaktinden faydalanmayacaksan, ümidini boşa yok etme (harcama)!*

* İsm-i mevsûl مَا "mâ"sı, cer edatları مِنْ ve عَنْ ile bitiştiğinde idgam meydana gelir; فِي cer edatı ile bitiştiğinde idgam yapılmaz:

مِمَّا *O şeyden ki...* عَمَّا *O şeyden ki...* فِيمَا *O şey içinde ki...*

فَكَّرْتُ فِيمَا يَعْنِينِي. *Beni ilgilendiren şey hakkında düşündüm.*

* Bazen ism-i mevsûl مَا "mâ"sı, medih fiili نِعْمَ ile bitişir ve idgam meydana gelir: نِعِمَّا يَعِظُكُمْ بِهِ. *"Allah, size ne güzel öğütler veriyor!"* (*en-Nisâ*, 4/58).

* Bir şey manasına gelen مَا "mâ" edatı, kendinden önce geçen kelimeye veya edata bitişik yazılır:

فَكَّرْتُ فِيمَا دَرَسْتُ. *Okuduğum şey hakkında düşündüm.*

* Nefy edatı مَا "mâ", ayrı yazılır. Ancak ondan önce bir harflik edat geçerse bitişik yazılır:

مَا وَدَّعَكَ رَبُّكَ وَمَا قَلَى. *" (Ey Muhammed!) Rabbin seni terk etmedi ve sana darılmadı."* (*ed-Duhâ*, 93/3).

فَمَا اسْتَطَاعُوا أَنْ يَظْهَرُوهُ وَمَا اسْتَطَاعُوا لَهُ نَقْبًا. *" Artık (Ye'cûc ve Me'cûc) onu ne aşabildiler, ne de delebildiler."* (*el-Kehf*,18/97).

أَحْبَبْتُكَ فَمَا وَجَدْتُ فِيكَ مَلَامَةً. *Seni sevdim ve sende kınanacak hiç bir şey bulamadım.*

* Bazen masdariyyet edatı مَا "mâ", حِينَ –رَيثَ gibi isimlere bitişir ve müzâf olmalarına engel olur:

حِـيـنَـمَـا زُرْتُكَ كُنْتَ نَائِمًـا. *Seni ziyaret ettiğim vakit, sen uyuyordun.*

رَيْثُـمَـا تَـأْكُلُ أُطَـالِـعُ دُرُوسِـي. *Sen yemek yerken, ben derslerime çalışıyorum.*

* Masdariyyet edatı مَا "mâ", بِ – كَ gibi edatlara da bitişir:

وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِمَـا يَـفْـعَلُونَ. *" Allah, onların yaptıklarını hakkıyla bilendir."* (*en-Nûr*, 24/41).

كَـمَـا أُوَاظِبُ عَلَى عَـمَلِي أُكَافَـأُ مُكَافَـأَةً عَظِيـمَـةً. *İşime devam ettiğim gibi, büyük bir mükâfat ile ödüllendirilirim.*

* Zâid مَـا edatı, رُبَّ– إِنَّ– أَنَّ – قَلَّ gibi ibârelere bitişik olarak yazılır: قَلَّمَـا *Az ...* رُبَّمَـا *Bazen...,* إِنَّمَـا *Muhakkak ki....*

أَنَّمَـا إِلٰهُكُمْ إِلٰهٌ وَاحِـدٌ. *"Sizin ilâhınız, ancak bir tek ilâhtır."* (*el-Enbiyâ*, 21/108) gibi.

Vasıl Hemzesi (هَـمْـزَةُ الْوَصْلِ) : Yazılı olduğu halde, cümle başında okunan, fakat cümle ortasında okunmayan hemze. Şu isimlerdeki hemze, vasıl hemzesidir:

اِمْرَأَةٌ. *Kadın.* اِمْرُؤٌ. *Kişi.* اِبْنَةٌ. *Kız.* اِبْنٌ/ اِبْنُمٌ. *Oğul.*

اِسْتٌ. *Kız.* اِثْنَتَانِ. *İki (dişi).* اِثْنَانِ. *İki (erkek).*

اَيْمٌ. *Yemin.* اَيْمُنٌ. *Yemin.* اِسْمٌ *İsim.*

* Şu durumlarda vasıl hemzesi hem telaffuzdan, hem de yazımdan hazfedilir:

* Cer edatı لِ "lâm", ال *"elif lâm"* ile ma'rife olan isimlerin başına getirildiğinde: لِلْمُوَاطِنِ حُقُوقُهُ. *Vatandaşın hakları vardır.*

* وَ "Vâv" veya فَ "fâ" atıf edatları, vasıl hemzesi ile başlayan ve ondan sonra harekesiz bir hemze bulunan fiilin önüne geldiklerinde: فَأْتِ (ائْتِ). *Getir.* وَأْتَمِنْ (ائْتَمِنْ). *Ve güvende ol!*

* Soru edatı hemzeden sonra geldiğinde :

أَبْنُكَ هَذَا؟ (أَابْنُكَ). *Bu, senin oğlun mu?*

أَسْمُكَ سَالِمٌ؟ (أَ اسْمُكَ...). *Adın Sâlim mi?*

أَسْتَعْلَمْتَ عَنِ الْحَادِثَةِ؟ *Olay hakkında bilgi edindin mi?*

أَسْتَغْفَرْتَ لَهُمْ (أَاسْتَغْفَرْتَ...). *"Onlar için mağfiret dilesen de ..."* (el-Münâfikûn, 63/6).

* Yukarıda yazılanlardan başka, aşağıda zikredilen yerlerde bulunan hemze de, vasıl hemzesidir:

* ال Ta'rif edatının başandaki hemze: الوَلَدُ. *Çocuk.*

الخَرِيفُ. *Sonbahar.* حَدِيثُ النَّاسِ. *İnsanların sözü.*

* Sülâsî fiillerin emirlerindeki hemze de vasıl hemzesi olup cümlenin ortasında hazfedilir:

اُكْتُبْ فَرْضَكَ. *Ödevini yaz.* وَادْرُسْ دَرْسَكَ. *Ve dersini çalış!*

اُنْظُرْ *Bak,!* اِجْتَهِدْ *Çalış!* اِضْرِبْ! *Döv!* اِسْمَعْ! *İşit!*

*Hümâsî ve südâsî fiillerin mâzî, emir ve masdar kiplerinin başındaki hemze:

اِجْتَمَعَ- لِيَجْتَمِعْ- اِجْتَمِعْ - اِجْتِمَاعًا. *Toplandı. Toplansın. Toplan.. Toplanmak.*

اِسْتَخْبَرَ- لِيَسْتَخْبِرْ- اِسْتَخْبِرْ - اِسْتِخْبَارًا. *Haber almak istedi. Haber almak istesin. Haber alsın. Haber almak istemek.*

اِنْتَفَعَ الْمُعَلِّمُ بِعِلْمِهِ اِنْتِفَاعًا كَبِيرًا. *Öğretmen, ilmi ile çok fazla faydalandı.* فَانْتَفِعْ أَنْتَ مِثْلَهُ وَاسْتَغْفِرْ رَبَّكَ. *Sen de onun gibi (ilminden) faydalan ve Rabbinden mağfiret dile!*

وَاسْتَغْفَرَ رَبَّهُ اسْتِغْفَارًا حَسَنًا. *Ve o, Rabbinden günahlarının bağışlanması için güzel bir bağışlanma isteğinde bulundu.*

*Mazî, emir fiilleri ve masdarların başındaki vasıl hemzesi, cümle içinde okunmaz: يَا وَلَدُ اكْتُبْ! *Ey çocuk, yaz!*

أُحِبُّ اسْتِغْفَارَ الْعَبْدِ. *Kulun tevbe etmesini severim.*

هَاجَمَ الْقَائِدُ الْمَدِينَةَ وَاسْتَوْلَى عَلَيْهَا. *Komutan şehre saldırdı ve onu istilâ etti.*

* Besmelede اِسْم kelimesinin başındanki hemze hazfedilir:

بِسْمِ اللَّهِ. *Allah'ın adıyla.*

* اِبْن *oğul"* kelimesi, müfred olarak baba ve oğul gibi iki özel isim arasında sıfat olarak kullanıldığında ve satır başında bulunmadığı takdirde, hemzesi hem talaffuzdan, hem de yazılıştan hazfedilir:

خَالِدُ بْنُ الْوَلِيدِ قَائِدٌ شُجَاعٌ. *Halit b. Velid, cesur bir komutandır.*

Veya ابن kelimesi, nidâ edatından sonra geldiğinde, hemzesi hazfedilir: يَابْنَ الأَفَاضِلِ أَقْبِلْ! *Ey faziletli kimselerin oğlu, (bize) yönel!* (Ayrıca bk. Hemze maddesi).

Vâvü'l-ma'iyye (وَاوُ الْمَعِيَّة) : Beraberlik manasını ifade eden ve kendisinden sonra gelen kelime *"mef'ûlü ma'ah"* olan *"vâv"* edatı:

مَشَيْتُ وَالنَّهْرَ. *Nehir boyunca yürüdüm.* Bu misaldeki "vâv", *"vâvü'l-ma'iyye"* dir.

سِرْ وَالطَّرِيقَ هذَا. *Bu yol boyunca yürü!*

مَا أَنْتَ وَ خَالِدًا؟ *Halit ile ne işin var?*

سِرْتُ وَ شَاطِيءَ النَّهْرِ. *Nehir kıyısı boyunca yürüdüm.*

لاَ تَأْكُلِ السَّمَكَ وَ تَشْرَبَ اللَّبَنَ. *Balık yemekle birlikte süt içme!* (Ayrıca bk. Mef'ûlü ma'ah).

el-Vezin (الوَزْنُ) : Ölçü, tartı. Üç harfli ibarelerde, فَعَلَ kalıbının birinci harfine *"fâu'l-fiil"* , ikinci harfine *"'aynu'l-fiil"* ve üçüncü harfine *"lâmu'l-fiil"* denir. فَعَلَ kalıbına yapılan ilâveler, tartıya da eklenir:

ضَرَبَ *Dövdü"* fiili, فَعَلَ kalıbındadır.

دَرَّسَ *Okuttu."* fiili, فَعَّلَ kalıbındadır.

قَاتَلَ *Çarpıştı."* fiili, فَاعَلَ kalıbındadır.

انْكَسَرَ *Kırıldı."* fiili, انْفَعَلَ kalıbındadır.

اصْطَبَرَ *Sabretti."* fiili, افْتَعَلَ kalıbındadır.

مَكْتُوبٌ *Yazılmış."* ism-i mefûlü; مَفْعُولٌ kalıbındadır. (Ayrıca bk. Bâb).

Vikâye nunu (نُونُ الوِقَايَة) : "Mütekellim yâsı"na bitişen fiillerin, isim fillerin, fiile benzeyen bazı edatların ve bazı cer edatlarının sonuna gelen ve bunların sonunu bozulmaktan koruyan nun:

ضَرَبَنِي. *O beni dövdü.* يُعَلِّمُنِي. *O bana öğretiyor.*

أَخْبِرْنِي. *Bana haber ver!* يَعْرِفُنِي. *O beni tanıyor.*

إِنَّنِي... *Şüphesiz ki ben....* أَنَّنِي. *Muhakkak ki ben,*

كَأَنَّنِي. *Sanki ben...* لكِنَّنِي. *Fakat ben...*

لَيْتَنِي. *Keşke ben...* لَعَلَّنِي. *Umulur ki ben...*

مَنْ عَلَّمَنِي حَرْفًا كُنْتُ لَهُ عَبْدًا. *Kim bana bir harf öğretirse, ben onun kölesi olurum.* (*Keşfü'l-hafâ*, 2/ 347).

أَيُّهَا السَّائِلُ عَنْهُمْ وَ عَنِّي * لَسْتُ مِنْ هِنْدٍ وَلاَ هِنْدٌ مِنِّي *Ey onları ve benim durumumu soran kimse! Ben, Hind'den değilim. Hind de benden değildir.* Bu şiirde, عَنِّي ve مِنِّي cer edatlarının sonuna *"vikâye nûnu"* bitişmiş ve bu edatların sonundaki nûnda idgam olmuştur.

Vikâye nûnu, bazı kelimelerin sonuna bitişir:

(لَدُنْ) = لَدُنِّي ...*yanımda.* (قَدْ)= قَدْنِي *Bana yeter.*

(قطْ) = قَطْنِي *Bana yeter.*

قَدْ بَلَغْتَ مِنْ لَدُنِّي عُذْرًا. *" Gerçekten benim tarafımdan ileri sürülebilecek son mazerete ulaştın."* (*el-Kehf*, 18/76).

(Ayrıca bk. Nûnü'l-vikâye maddesi.)

— Z —

ez-Zâbıt (الضَّـــابِطُ) : Nahivde bir konu ile ilgili bütün kuralları detaylı bir şekilde anlatan tanım, târif, genel kural.

ez-Zâhir (الـظَّـاهِـرُ) : İsmin açık ve görünür olması durumu; zamir olmayan isim: رَجُلٌ *Adam.* كِتَابٌ *Kitap.* أَسَدٌ *Arslan,* gibi.

ez-Zamîr (الضَّـمِـيـرُ) : İsmin yerini tutan, onun yerine kullanılan kelime: هُوَ *O.* أَنْتَ *Sen.* أَنَا *Ben.* نَحْنُ *Biz.*

Zamirlerin çekim cetveli:

Cem':	**Tesniye :**	**Müfred:**
هُمْ *Onlar.*	هُمَا *O İkisi.*	هُوَ *O erkek.*
هُنَّ *O bayanlar.*	هُمَا *O iki bayan.*	هِيَ *O (bayan).*
أَنْتُمْ *Siz erkekler.*	أَنْتُمَا *Siz ikiniz.*	أَنْتَ *Sen.*
أَنْتُنَّ *Siz bayanlar.*	أَنْتُمَا *Siz iki bayan.*	أَنْتِ *Sen (bayan).*
نَحْنُ *Biz.*	نَحْنُ *Biz.*	أَنَا *Ben.*

(Ayrıca bk. munfasıl zâmir)

Zamiru'l-fasl (ضَمِيرُ الْفَصْلِ) : Mübtedâ ve haber veya aslında mübtedâ ve haber olan iki isim arasında bulunan ve kendisinden sonra gelen kelimenin sıfat, bedel, tekid veya atıf olmayıp haber olduğuna işaret eden zamir.

Gramercilerin çoğuna göre bu zamir'in irapta yeri yoktur. Bazılarına göre ise o merfû' munfasıl zâmirdir, mahallen merfû'

olup mübtedâ olur.

Zâmirü'l-fasl'ın merfû' munfasıl zâmir olması, muhatap, gâib ve mütekellim, müzekker, müennes, müfred, tesniye ve cemi olma gibi hususlarda kendinden önce geçen isme uyması gerekir:

.المُتَنَبِّي هُوَ الشَّاعِرُ *el-Mütenebbî, gerçek şâirdir.*

.كَانَ النَّصْرُ هُوَ الهَدَفَ *Zafer, esas hedef idi.*

وَ قَالُوا أَللَّهُمَّ إِنْ كَانَ هذَا هُوَ الْحَقَّ مِنْ عِنْدِكَ فَأَمْطِرْ عَلَيْنَا حِجَارَةً مِنَ السَّمَاءِ. *"Hani onlar bir zaman: "Ey Allah'ım! Eğer bu Kur'ân senin katından indirilmiş hak bir kitap ise, üzerimize gökten taş yağdır..." demişlerdi."* (el-Enfâl, 8/32). Bu âyetteki هُوَ fasl zamiridir.

.الأَخْلاَقُ هِيَ الْحَافِظَةُ لِكَرَامَةِ الإِنْسَانِ *Ahlak, insanın şerefini koruyandır.*

.الكَوْكَبَانِ هُمَا المُتَلأْلآنِ لَيْلاً *(Şu) iki yıldız, onlar gece parlayanlardır.* .العُقَلاَءُ هُمْ أَصْحَابُ الرَّأْيِ *Akıllı kimseler, onlar görüş sahipleridir.*

*Zâmirü'l-fasldan önceki ismin ya mübtedâ olması veya aslında mübtedâ olan bir ibare olması gerekir:

.الأَبُ هُوَ رَئِيسُ الأُسْرَةِ *Baba, o aile reisidir.*

.كَانَ الأَبُ هُوَ رَئِيسَ الأُسْرَةِ *Baba, o aile reisi idi.*

.ظَنَنْتُ أَخَاكَ هُوَ الْمُسَافِرَ *Kardeşini, yolcu zannettim.*

ظَنَنْتُ عَادِلاً هُوَ الفَائِزَ. *Adil'i, yalnız başarılı olan kimse zannettim.*

وَمَا تُقَدِّمُوا لأَنْفُسِكُمْ مِنْ خَيْرٍ تَجِدُوهُ عِنْدَ اللَّهِ هُوَ خَيْرًا وَ أَعْظَمَ أَجْرًا. *"Kendiniz için gönderdiğiniz her iyiliği, Allah katında verdiğinizden daha hayırlı ve sevapça daha büyük olarak bulacaksınız."* (el-Müezzemmil, 73/ 20).

فَلَمَّا تَوَفَّيْتَنِي كُنْتَ أَنْتَ الرَّقِيبَ عَلَيْهِمْ. *"Fakat sen, beni vefat ettirince, onları gözetleyen (yalnız) sen oldun."* (el-Mâide. 5/117).

*Zâmirü'l-fasldan sonra gelen ismin ma'rife olması veya ma'rifeye yakın olması gerekir: اللَّهُ هُوَ الْقَادِرُ. *Allah, O güçlüdür.*

كَانَ الْمُعَلِّمُ هُوَ السَّاهِرَ عَلَى مَصْلَحَةِ أَبْنَائِهِ وَتَلَامِيذِهِ. *Öğretmen, oğullarının ve öğrencilerinin faydalarını düzenlemek için geceyi uyanık geçiren idi.*

زَيْدٌ هُوَ الْكَرِيمُ. *Zeyd, o cömerttir.*

الأُمَّهَاتُ هُنَّ الْفَاضِلَاتُ. *Anneler, onlar faziletlidirler.*

العَالِمُ المُحْتَرَمُ هُوَ الْمُخْلِصُ فِي عَمَلِهِ. *Saygıdeğer âlim, işinde samimî olandır.*

العَمَلُ هُوَ الطَّرِيقُ الأَوَّلُ لِلنَّجَاحِ. *Çalışma, başarı için ilk yoldur.*

كَانَ الْعَالِمُ هُوَ مَرْجِعَ الْعُلَمَاءِ. *Âlim, o (diğer) âlimlerin başvuru*

kaynağıydı.

وَكُنَّا نَحْنُ الْوَارِثِينَ. *'Oralara biz vâris olmuşuzdur."* (Kasas, 28/58).

إِنَّ التِّجَارَةَ هِيَ الطَّرِيقُ الأَقْرَبُ إِلَى الثَّرْوَةِ. *Gerçekten ticaret, servete en yakın olan yoldur.*

إِنَّ الْوَلَدَ هُوَ الْمُجْتَهِدُ. *Gerçekten çocuk, o çalışkandır.*

إِنَّكَ أَنْتَ الْخَطِيبُ. *Muhakkak ki, gerçek hatip sensin.*

* Zâmirü'l-fasldan sonra مِنْ ile kullanılan ism-i tafdîl gelebilir: لَيْسَ أَحَدٌ هُوَ أَعْلَمَ مِنْ أَخِيكَ. *Hiç kimse, senin kardeşinden daha bilgili değildir.* Bu misalde, zamirü'l-fasldan sonra أَعْلَمَ مِنْ... ismü't-tafdîli gelmiştir. Çünkü bu ibare, ma'rife değilse de ma'rifeye yakın bir manası vardır.

العِلْمُ هُوَ أَفْضَلُ مِنَ الْمَالِ. *İlim, maldan daha üstündür.* Çünkü أَفْضَلُ مِنَ الْمَالِ. ibaresi, ma'rife değilse de ma'rifeye yakın bir manası vardır. Onun için zamirü'l-fasl gelmiştir.

كَانَ التِّلْمِيذُ هُوَ زَيْدٌ. *Öğrenci, o Zeyd idi.* Bu örnekte هُوَ zâmirü'l-fasıl olmayıp ikinci cümlenin mübtedâsıdır. زَيْدٌ haberdir. İsim cümlesi mahallen mansûbdur, كَانَ nâkıs fiilinin haberidir. Çünkü bu misalde زَيْد kelimesinin, التِّلْمِيذ kelimesine sıfat olma ihtimalı olmadığı için zamîrü'l-fasl getirilmez.

وَ كُنْتُمْ أَنْتُمُ الْمَسْؤُولُونَ عَنْ أَخْطَائِكُمْ. *Ve siz, hatâlarınızdan sorumlusunuz.* Bu misalde, أَنْتُمْ zamiru'l-faslı mahallen merfû'dür, mübtedâdır. الْمَسْؤُولُونَ ibaresi haberdir. İsim cümlesi, mahallen mansubdur, كَانَ nâkıs fiilinin haberidir.

ez-Zamirü'l-munfasıl (الضَّمِيرُ الْمُنْفَصِلُ) : Ayrı yazılan ve telaffuz edilen zamir. Munfasıl zâmir iki kısma ayrılır:

a) Merfû' munfasıl zamirler:

Cem':	**Tesniye :**	**Müfred:**
هُمْ *Onlar.*	هُمَا *O İkisi.*	هُوَ *O erkek.*
هُنَّ *O bayanlar.*	هُمَا *O iki bayan.*	هِيَ *O (bayan).*
أَنْتُمْ *Siz erkekler.*	أَنْتُمَا *Siz ikiniz.*	أَنْتَ *Sen.*
أَنْتُنَّ *Siz bayanlar.*	أَنْتُمَا *Siz iki bayan.*	أَنْتِ *Sen (bayan).*
نَحْنُ *Biz.*	نَحْنُ *Biz.*	أَنَا *Ben.*

أَنَا قَائِمٌ. *Ben ayaktayım.*

وَمَا قَائِمٌ إِلاَّ أَنَا. *Benden başka kimse ayakta değil.*

هُوَ مُجْتَهِدٌ. *O adam, çalışkandır.*

هُمَا مُجْتَهِدَانِ. *O ikisi, çalışkandır.*

هُمْ مُجْتَهِدُونَ. *Onlar, çalışkandırlar.*

هِيَ مُجْتَهِدَةٌ. *O bayan, çalışkandır.*

هُمَا مُجْتَهِدَتَانِ. *O iki bayan, çalışkandır.*

هُنَّ مُجْتَهِدَاتٌ. *O bayanlar, çalışkandırlar.*

b) Mansûb munfasıl zamirler:

إِيَّا mansûb munfasıl zamirinin çekim cetveli:

Cem':	**Tesniye :**	**Müfred:**
إِيَّاهُمْ	إِيَّاهُمَا	إِيَّاهُ
إِيَّاهُنَّ	إِيَّاهُمَا	إِيَّاهَا
إِيَّاكُمْ	إِيَّاكُمَا	إِيَّاكَ
إِيَّاكُنَّ	إِيَّاكُمَا	إِيَّاكِ
إِيَّانَا	إِيَّانَا	إِيَّايَ

إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ. *"Ancak sana ibadet ederiz ve yalnız senden yardım dileriz."* (*Fatiha*, 1/5). (Ayrıca bk. Munfasıl zamir).

Zamirü'ş-şe'n (ضَمِيرُ الشَّأْنِ) : Merci'î olmayan ve kendinden sonra gelen bir cümle ile açıklanan zamir. Bu zamir, cümleyi mana açısından pekiştirir ve önemli bir hususa dikkat çekmek için kullanılır. Müzekker için هُوَ *O"* veya bitişik şekliyle ـهُ kullanılır:

هُوَ اللَّهُ رَحِيمٌ. *Dikkat! Allah, merhamet edendir.*

*Zâmirü'ş-şenin kullanılış amacı; hakkında kullanılan şeyin, yüce ve büyük olduğunu vurgulamaktır:

قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ. *"De ki : O Allah birdir."* (*el-İhlâs*, 112/1). Bu misalde, هُوَ zamirü'ş-şendir, mübtedadır. أَللَّهُ أَحَدٌ isim cümlesi, mahallen merfû'dur, haberidir. هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ. isim cümlesi mahallen mansubdur, قُلْ ibaresinin mekûlüdür.

هُوَ الفَرَجُ قَرِيبٌ. *Dikkat! Sıkıntıdan kurtuluş yakındır.*

* Zamirü'ş-şenin mutlaka mübtedâ veya aslında mübtedâ olan bir ibare olması gerekir:

هُوَ الأَمِيرُ قَادِمٌ. *O (yâni) prens, gelmektedir.*

إِنَّهُ الصَّبْرُ مِفْتَاحُ الْفَرَجِ. *Şüphesiz ki, o (yâni) sabır, sıkıntıdan kurtuluşun anahtarıdır.*

ظَنَنْتُهُ الدَّرْسُ نَافِعٌ. *Onun (yâni) dersin, faydalı olduğunu zannetim.*

هُوَ زَيْدٌ مُنْطَلِقٌ. *O (yâni) Zeyd, serbest bırakılmıştır.*

إِنَّهُ مَنْ يَتَّقِ وَ يَصْبِرْ فَإِنَّ اللَّهَ لاَ يُضِيعُ أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ. *"Muhakkak ki, kim Allah'tan korkar ve sabrederse, iyi bilsin ki Allah, güzel işleri yapanların mükafâtını zâyi etmez."* (Yusuf, 12/90).

ظَنَنْتُهُ الصِّدْقُ خَيْرٌ. *Onun (yâni) doğruluğun, hayırlı olduğunu zannettim.*

عَلِمْتُهُ الحَقُّ لاَ يَخْفَى عَلَى أَحَدٍ *

فَكُنْ مُحِقًّا تَنَلْ مَا شِئْتَ مِنْ ظَفَرِ

Bildim ki hakk, hiç kimseye gizli değildir. Öyle ise sen haklı ol, dilediğin zaferi elde edersin. Bu misalde, عَلِمْتُهُ ibaresinin sonuna bitişen ـه zamiri,*"zamiru'ş-şe'n"* dir.

حَسِبْتُهُ العِلْمُ نَافِعٌ. *İlmin faydalı olduğunu sandım.*

*Müennes için هِيَ veya muttasıl şekliyle هَا kullanılır ve

buna *"zamîru'l-kıssa"* denir:

هِيَ الْقَبِيلَةُ خَائِنَةٌ. *O (yâni) kabile, hâindir.*

هِيَ الأَعْمَالُ بِالنِّيَّاتِ. *Dikkat! Ameller niyetlere bağlıdır.*

هِيَ الرِّيَاضَةُ مُفِيدَةٌ. *Dikkat! Spor, faydalıdır.*

هِيَ الأَخْلاَقُ تَنْبُتُ كَالنَّبَاتِ. *Dikkat! Ahlak, bitki gibi yeşerir.*

إِنَّهَا الْقَنَاعَةُ غِنىً. *Şüphesiz ki o (yâni) kanaat, zenginliktir.*

إِنَّهَا الدُّنْيَا فَانِيَةٌ. *Şüphesiz ki o (yâni) dünya, fânidir (yok olacaktır).*

فَإِذَا هِيَ شَاخِصَةٌ أَبْصَارُ الَّذِينَ كَفَرُوا... *" Bir de ne görsünler, inkâr edenlerin gözleri birden donup kalır."* (el-Enbiyâ, 21/97).

فَإِنَّهَا لاَ تَعْمَى الأَبْصَارُ وَلَكِنْ تَعْمَى الْقُلُوبُ الَّتِي فِي الصُّدُورِ. *"Gerçek şudur ki, gözler kör olmaz; fakat sinelerdeki kalpler kör olur."* (el-Hacc, 22/46).

*Zamirü'ş-şen, dâima müfreddir. Tesniye ve cem şeklinde kullanılmaz:

ez-Zamme (الضَّمَّةُ) : Ötre, bazı mebnî kelimelerin üst ön tarafına konan işâret; kelimenin merfû' olmasının alâmeti: يَدْرُسُ الْمُجْتَهِدُ. *Çalışkan okuyor.* Bu cümledeki her iki kelimenin sonu da ötrelidir. نَحْنُ تَلاَمِيذُ. *Biz, öğrencileriz.*

حَيْثُ ... *dığı yer.* مُنْذُ ...*den beri,* gibi.

Mâzî fiilin sonuna,"cem'-i müzekker vâvı"* bitiştiğinde, fiilin sonu zamme üzerine mebnî olur:

الأَوْلاَدُ ذَهَبُوا. *Erkek çocuklar, gittiler.*

* Müfred merfû' mu'reb isimlerin ve cem'-i mükesserlerin son harfinin harekesi zammedir:

يَشْرَبُ الْوَلَدُ الدَّوَاءَ. *Çocuk, ilacı içiyor.*

جَاءَ التَّلاَمِيذُ. *Öğrenciler geldi.*

* Merfû' müzâri' fiilin sonundaki irâb alâmeti zammedir:

الوَلَدُ يَدْرُسُ. *Çocuk, okuyor.*

يُقْبِلُ المَدْعُوُّ. *Çağırılan, (çağırana) yöneliyor.*

*Münâdâ olan tek kelimelik özel isimlerin sonu zamme üzerine mebnîdir: يَا يُوسُفُ! *Ey Yusuf!* يَا مُحَمَّدُ! *Ey Muhammed!* يَا فَاطِمَةُ! *Ey Fatma!* gibi.

*Nekire-i maksûde (kasdedilen belirsiz isim) olan münâdâ, zamm üzerine mebnîdir: يَا رَجُلُ! *Ey adam!* يَاامْرَأَةُ! *Ey kadın!*

Zarf (الظَّرْفُ): Fiilin işlendiği yeri ve zamanı belirten ve düzenli olarak (فِي) içinde, ...de, ...da manasını içeren ibareler:

يَوْمٌ *Gün.* لَيْلَةٌ *Gece.* أُسْبُوعٌ *Hafta.* شَهْرٌ *Ay.* سَنَةٌ *Yıl.*

أَمَامَ *Ön.* فَوْقَ *Üst.* تَحْتَ *Alt.* خَلْفَ *Arka.*

يَمِينَ *Sağ.* شِمَالَ *Sol.* صُمْتُ يَوْمًا. *Bir gün oruç tuttum.*

أَنَاءَ ...*esnasında.* أَمْسِ *Dün.* غَدًا *Yarın.*

ثَمَّ *Orada.* هُنَا *Burada.* هُنَاكَ *Orada.* هُنَالِكَ *Ta şurada.*

صَبَاحَ *Sabah.* مَسَاءَ *Akşam.* أَوَّلَ *Başlangıcında.*
قَبْلَ *...den önce.* بَعْدَ *... den sonra.* قُدَّامَ *Önünde.*
وَرَاءَ *Ön; arka.* أَسْفَلَ *...nın altında.* رَيْثَ *... olduğu zaman.*
رَيْثَمَا *... olduğu zaman.* عِنْدَ *Yanında.* لَدَى *...iken; vaktinde.*
لَمَّا *... dığı zaman.* وَسْطَ *Orta.* بَيْنَ *Ara.* بَيْنَا *...iken.*
بَيْنَمَا *... iken.* إِزَاءَ *Hiza.* حِذَاءَ *Hiza.* حَوْلَ *Etraf, çevre.*
غُدْوَةً *Sabah erken.* بُكْرَةً *Sabah erken.* عَلُ *...yukarı.*
ضَحْوَةً *Kuşluk vakti.* مَعَ *İle beraber, birlikte.* إِذْ *...dığı zaman.* إِذَا *... dığı zaman, vakit.* مُنْذُ *... den beri.* مُذْ *...den beri.* قَطُّ *Asla.* عَوْضُ *Ebediyyen, sonsuza dek.* الآنَ *Şimdi.*
حَيْثُ *...dığı yer.* دُونَ *Aşağı, alt.* أَيْنَ *Nerede?* أَيْنَمَا *Nerede olursa.* حَيْثُمَا *...dığı yerde.* مَتَى *Ne zaman?* أَيَّانَ *Ne zaman?* أَنَّى *Nerede; ne zaman?* دَاخِلَ *...içinde.*
خَارِجَ *...dışında.* ظَاهِرَ *...dışında.* جَانِبَ *... yanında.*
شَطْرَ *...nın bir parçası.* سَحَرَ *Seher vakti.* قُرْبَ *...e yakın.*
بُعْدَ *...den uzak.* مُقَابِلَ *Karşısında.* ذَا صَبَاحٍ *Bir sabah.*
ذَا مَسَاءٍ *Bir akşam,* ذَاتَ يَوْمٍ *Günün birinde, bir gün.* ذَاتَ لَيْلَةٍ *Gecenin birinde, bir gece.* ذَاتَ الشِّمَالِ *Solda, sola.*
ذَاتَ الْيَمِينِ *Sağda, sağa.* ذَاتَ مَرَّةٍ *Bir defasında,* gibi.

ez-Zarfü'l-lağv (الظَّرْفُ اللَّغْوُ) : 'Âmili, cümlede zikredilen

zarf, câr ve mecrûr. Veya 'âmili, özel müştak bir kelime olan zarftır. Veya hazfine delâlet eden bir ipucu bulunduğu için 'âmili hazfedilen zarftır:

وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ وَقَبْلَ غُرُوبِهَا. *" Güneşin doğmasından önce ve batmasından önce Rabbini hamd ile tesbih et!"* (*Tâ hâ*, 20/130). جَلَسْتُ سَاعَةً. *Bir saat oturdum.*

سَأَلْتَقِي بِكَ غَدًا. *Yarın, seninle görüşeceğim.*

سِرْتُ بَيْنَ الصَّفَّيْنِ سَاعَةً. *İki saf arasında bir saat yürüdüm.*

وَقَفْتُ فِي الْمَلْعَبِ. *Oyun sahasında durdum.*

أَنَا قَادِمٌ غَدًا. *Ben, yarın geleceğim.*

أَنْتَ مَشْكُورٌ غَدًا. *Sen, yarın teşekkür edilecek kimsesin.*

أَنَا مُحِبٌّ لِعَمَلِي، فَرِحٌ بِهِ، مُرْتَاحٌ لَهُ. *Ben, işimi severim, ona sevinirim, ondan dolayı içim rahattır.*

الأَمْرُ بِالْمَعْرُوفِ وَالنَّهْيُ عَنِ الْمُنْكَرِ وَاجِبَانِ. *İyiliği emretmek ve kötülüğü yasaklamak gereklidir.* نَزَالِ إِلَى الْبَاخِرَةِ. *Gemiye in!*

زَيْدٌ (حَصَلَ) فِي الدَّارِ. *Zeyd evde bulunur.* Bu misalde, فِي الدَّارِ câr ve mecrurunun 'âmili حَصَلَ fiili olup cümlede zikredilmemiştir.

Not: Cer edâtı, yemin için kullanılan وَاو – بَاء – تَاء edâtlarından birisi ise, أُقْسِمُ *Yemin ederim"* fiiline taalluk eder.

وَاللَّهِ لَأَجْتَهِدَنَّ. *Allah'a yemin ederim ki ben mutlaka çalışacağım.*

Bu misaldeki وَاللّٰهِ câr ve mecrûru, hazfedilmiş أُقْسِمُ fiiline taalluk eder.

مَتَى سَافَرْتَ؟ - لَيْلاً (أي سَافَرْتُ لَيْلاً). *Ne zaman yolculuğa çıktın? - Geceleyin.* Bu misalde, لَيْلاً zarfının müte'allakı سَافَرْتُ fiili olduğu sorudan anlaşılır. Bundan dolayı hazfedilmiştir.

أَيْنَ تَقْضِي وَقْتَ رَاحَتِكَ؟ - عِنْدَ الْبَحْرِ.(أي أَقْضِي عِنْدَ الْبَحْرِ). *Dinlenme zamanını nerede geçirirsin? - Denizin yanında.*

Müştak kelimeye çevirilen veya müştak kelime manasına gelen câmid (donuk) isim:

أَنْتَ عُمَرُ فِي قَضَائِكَ. *Sen, hükmünde Ömer'sin.* Bu misalde, فِي قَضَائِكَ. câr ve mecrûru, عُمَرُ kelimesine taalluk eder. Çünkü عُمَرُ kelimesi, عَادِلٌ *âdildir"* kelimesinin manasına kullanılmıştır.

Zarfü'l-mekân (ظَرْفُ الْمَكَانِ) : Yer zarfı. Bir iş veya oluşun meydana geldiği yere delâlet eden zarf. Veya *"İş nerede yapıldı?"* sorusunun cevabı olabilen ibaredir. Zarf-ı mekân iki kısma ayrılır:

a) Mübhem (yâni sınırları belirsiz) zarf-ı mekân: Mübhem zarf-ı mekân mansub olur:

قُرْبَ ...e yakın.	بَيْنَ *Ara, arası.*	عِنْدَ ... *in yanında.*
دُونَ *Alt, aşağı.*	تِلْقَاءَ ...*in karşısında.*	أَمَامَ *Ön.*

NAHİV VE SARF TERİMLERİ

فَوْقَ *Üst.* شِمَالَ *Sol.* تَحْتَ *Alt.* لَدَى *Yanında.*

جَنُوبَ *Güney.* يَسَارَ *Sol.* حَوْلَ *...in etrafında.*

حَوْلَ *...in etrafında.* غَرْبَ *Batı.* شَرْقَ *Doğu.*

جَانِبَ *Yanında, bitişiğinde.* ظَاهِرَ *Dışında.* خَارِجَ *Dışı.*

قِبَلَ *...e doğru, tarafına.* يَمِينَ *Sağ.* وَرَاءَ *Ön; arka.*

فَرْسَخٌ *Fersah.* مِيل *Mil.* كِيلُومِتْر *Kilometre.* خَلْفَ *Arka.*

لَيْسَ الْبِرُّ أَنْ تُوَلُّوا وُجُوهَكُمْ قِبَلَ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ. *"İyilik, yüzlerinizi doğu ve batı tarafına çevirmeniz değildir."* (el-Bakara, 2/177) جَلَسْتُ أَمَامَ الطَّاوِلَةِ. *Sehpanın önünde oturdum.*

تَطِيرُ الطَّائِرَاتُ فَوْقَ السُّحُبِ. *Uçaklar, bulutların üzerinde uçarlar.* الْقَلَمُ فَوْقَ الطَّاوِلَةِ. *Kalem, sehpanın üzerindedir.*

وَقَفْتُ أَمَامَ الدَّارِ. *Evin, önünde durdum.*

تَقَعُ سِينَاءُ شَرْقَ قَنَاةِ السُّوَيْسِ. *Sinâ, Süveyş kanalının doğusunda bulunur.* سِرْتُ مِيلاً. *Bir mil, yürüdüm.*

وَقَفْتُ أَمَامَ مِنْبَرِ الْخَطِيبِ. *Hatibin minberinin önünde durdum.*

أَنَا وَاقِفٌ أَمَامَكَ. *Ben, önünde ayakta duruyorum.*

جَلَسْتُ وَرَاءَ الْمِنْضَدَةِ. *Yemek masasının arkasında oturdum.*

'Âmilinden müştak olan zarf-ı mekân; ister mübhem olsun, ister mahdût olsun, mansûb olur:

ذَهَبْتُ مَذْهَبَ أَهْلِ النَّجَاحِ. *Kurtuluş ehlinin mezhebinde yürüdüm (onu takip ettim).*

جَلَسْتُ مَجْلِسَ الْقَاضِي. *Yargıçın meclisinde oturdum.*

قَعَدْتُ مَقْعَدَ الْمُتَأَدِّبِينَ. *Terbiyelilerin oturduğu yere oturdum.*

رَمَيْتُ مَرْمَى سُلَيْمَانَ. *Süleyman'ın poligonuna (attığı yere) attım.*

Şayet zarf-ı mekân, 'âmilinden müştak değil ise فِي cer edatı ile mecrûr olması gerekir: أَقَمْتُ فِي مَجْلِسِكَ. *Senin meclisinde oturdum.* سِرْتُ فِي مَذْهَبِكَ. *Mezhebinde, yürüdüm (onu takip ettim).*

b) Mahdût (sınırları belli olan) zarf-ı mekân: Bu zarflar, cer edatı ile mecrûr olurlar. Ancak سَكَنَ *Oturdu"*, دَخَلَ *Girdi"*, نَزَلَ *Konakladı, indi"* fiillerinden sonra gelen isim, mansûb olur.

سَكَنْتُ الْبَيْتَ. *Evde, oturdum.* دَخَلْتُ الدَّارَ. *Eve girdim.*

Şu kelimeler, mahdût zarf-ı mekân olarak kullanılır:

دَارٌ *Yurt, ev.* بَحْرٌ *Deniz.* بَلَدٌ *Şehir; ülke.* قَرْيَةٌ *Köy.*

مَسْجِدٌ *Cami.* بَيْتٌ *Ev.* جَبَلٌ *Dağ.* مَدِينَةٌ *Şehir.*

نَهْرٌ *Nehir.* مَدْرَسَةٌ *Okul.* مَكْتَبٌ *Büro.* مَكْتَبَةٌ *Kütüphane.*

مَنْزِلٌ *Ev.* كَنِيسَةٌ *Kilise.*

جَلَسْتُ فِي الْبَيْتِ. *Evde, oturdum.*

صَلَّيْتُ فِي الْمَسْجِدِ. *Camide, namaz kıldım.*

ez-Zarfü'l-müstakarr (الظَّرْفُ الْمُسْتَقَرُّ) : Câr ve mecrûrün

veya zarfın müte'allakı sözün gelişinden açıkça anlaşılan ve genel bir olgu ifâde eden bir kelime ise, bu müte'allakı hazfetmek gerekir. Bu durumda zarf; haber, sıfat, sıla, iştigâl veya hâl olur: قُلْ إِنَّمَا عِلْمُهَا عِنْدَ اللَّهِ. *" De ki: Onun (kıyâmetin) bilgisi ancak Allah katındadır."*(*el-Ahzâb*, 33/63) Bu müte'allak, cümledeki yerine göre: كَانَ – وَجَدَ - ثَبَتَ – حَصَلَ – اسْتَقَرَّ fiilleri veya bu fiillerin; كَائِنٌ– حَاصِلٌ – مَوْجُودٌ – مُسْتَقَرٌّ – ثَابِتٌ – جَاعِلٌ gibi ism-i fâil veya ism-i mef'ûlleri olabilir.

رَأَيْتُ طَائِرًا فَوْقَ غُصْنٍ. *Bir dal üzerinde olan bir kuşu gördüm.*

شَاهَدْتُ الْعُصْفُورَ الَّذِي فِي الْحَدِيقَةِ. *Bahçedeki serçeyi gördüm.*

جَاءَنِي الَّذِي عِنْدَكَ. *Yanındaki (adam), bana geldi.*

مَرَرْتُ بِرَجُلٍ عِنْدَكَ. *Yanındaki bir adama, uğradım.*

الكِتَابُ أَمَامَكَ. *Kitap, önündedir.*

الجَنَّةُ تَحْتَ أَقْدَامِ الأُمَّهَاتِ. *Cennet, annelerin ayakları altındadır.* (Hadis).

المُحَاضَرَةُ فِي الْقَاعَةِ. *Konferans, salondadır.*

الكِتَابُ عَلَى الطَّاوِلَةِ. *Kitap, sehpanın üzerindedir.*

المُعَلِّمُ فِي الْجَامِعَةِ. *Öğretmen, Üniversitededir.*

الْتَمَعَ الْبَرْقُ بَيْنَ السُّحُبِ. *Bulutlar arasında iken şimşek çaktı.*

شَاهَدْتُ العُصْفُورَ فَوْقَ الشَّجَرَةِ. *Ağaç üzerinde iken, serçeyi gördüm.*

أَنَا فَوْقَ قِمَّةِ الْجَبَلِ. *Ben, dağın zirvesi üzerindeyim.*

كَانَ المُعَلِّمُ فِي الْجَامِعَةِ. *Öğretmen, üniversitede idi.*

Bazı kalıp ifâdelerde ve atasözlerinde özel fiiller takdîr edilir:

بِالرَّفَاءِ وَالْبَنِينَ. *(Evlendin), bolluk ve oğullar dilerim.* Bu ibaredeki, بِالرَّفَاءِ câr ve mecrûru, أَرْجُو *Dilerim"* veya تَزَوَّجْتَ *Evlendin"* fiiline ta'alluk eder.

Zarfu'z-zaman (ظَرْفُ الزَّمَانِ) : Zaman zarfı. Bir iş veya oluşun meydana geldiği zamana delâlet eden zarf. Zarflarda, fiil, diğer müştak kelimeler, masdar veya müştak kelimeye çevirilen isim veya edat amel ederler. Zaman zarfı, *"İş, ne zaman yapıldı?"* sorusuna cevap olabilecek ibaredir. En çok kullanılan zaman zarfları şunlardır:

الدَّقِيقَةُ *Dakika.* الثَّانِيَةُ *Saniye.* سَاعَةٌ *Saat.* اليَوْمُ *Gün.* اللَّيْلَةُ *Gece.* أُسْبُوعٌ *Hafta.* الشَّهْرُ *Ay.* العَامُ/ السَّنَةُ *Yıl, sene.* القَرْنُ *Asır.* العَصْرُ *Asır.* الدَّهْرُ *Asır, bin yıl.* صَبَاحَ *Sabah.* مَسَاءَ *Akşam.* ظُهْرَ *Öğle.* عَصْرَ *İkindi vakti.* مَغْرِبَ *Akşam.* عِشَاءُ *Yatsı.* غَدًا *Yarın.* لَحْظَةً *Bir an.* بُرْهَةً *Bir süre.* مُدَّةً *Bir süre.* فَتْرَةً *Bir süre.* حِينَ *...dığı zaman.* قَبْلَ *...den önce.* بَعْدَ *...den sonra.* طَوَالَ *Boyunca.* خِلَالَ *Esnasında.* سِرْتُ لَيْلاً. *Gece yürüdüm.*

مَشَيْتُ سَاعَةً. *Bir saat yürüdüm.*

سَأَزُورُكَ يَوْمَ الْجُمُعَةِ. *Cuma günü seni ziyaret edeceğim.*

تُغَرِّدُ الطُّيُورُ صَبَاحًا. *Kuşlar, sabahleyin öter.*

وَجَاؤُوا أَبَاهُمْ عِشَاءً يَبْكُونَ. *"Akşamleyin ağlayarak babalarına geldiler."* (Yusuf, 12/16)

Zarf-ı zamanlar iki kısma ayrılır:

a) Mübhem zarf-ı zaman: Süresi belli olmayan bir zamana delalet eden zarftır:

حِينٌ *Vakit, an, zaman, dığı zaman.* اللَّحْظَةُ *An.* آنٌ *An, çok kısa süre.* فَتْرَةٌ *Bir süre.* زَمَانَ *Zaman.* وَقْتَ *Vakit.* أَمَدَ *Son, zaman periyodu, nihayet.* أَبَدَ *Sonsuza dek.* عِنْدَ *...iken.* أَثْنَاءَ *Esnasında.* آنَاءَ *Esnasında.* إِزَاءَ *Hizasında, karşısında.*

وَلَكُمْ فِيهَا جَمَالٌ حِينَ تُرِيحُونَ وَحِينَ تَسْرَحُونَ. *"Ayrıca akşam getirirken, sabahleyin salıverirken sizin için onlarda bir güzellik vardır.* (el-Nahl, 16/6)

b) Mahdûd zarf-ı zaman: Sınırı belli olan zarflardır. Bunlar harf-i cer zikredilmeden nasbedilirler:

وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ يُبْلِسُ الْمُجْرِمُونَ. *"Kıyâmetin kopacağı gün, günahkarlar (ümitsizlik içinde) susacaklardır."* (er-Rûm, 30/12)

سِرْتُ يَوْمًا كَامِلاً. *Tam bir gün yürüdüm.*

فَإِذَا جَاءَ أَجَلُهُمْ لاَ يَسْتَأْخِرُونَ سَاعَةً وَلاَ يَسْتَقْدِمُونَ. *"Ecelleri geldiği zaman, ne bir an geri kalabilirler, ne de öne geçebilirler."* (en-Nahl, 16/61) صُمْتُ يَوْمًا. *Bir gün oruç tuttum.*

NAHİV VE SARF TERİMLERİ

Haftanın günleri:

يَوْمُ الأَحَدِ *Pazar.* يَوْمُ السَّبْتِ *Cumartesi.*

يَوْمُ الثُّلَثَاءِ *Salı.* يَوْمُ الاِثْنَيْنِ *Pazartesi.*

يَوْمُ الخَمِيسِ *Perşembe.* يَوْمُ الأَرْبِعَاءِ *Çarşamba.*

يَوْمُ الجُمُعَةِ *Cuma.*

Kamerî aylar :

1. ay: اَلْمُحَرَّمُ *Muharrem.* 2. ay: صَفَرٌ *Safer.*

3. ay: رَبِيعُ الأَوَّلُ *Rebî'u'l-evvel.* 4. ay: رَبِيعُ الآخِرُ *Rebî'u'l-âhir.*

5. ay: جُمَادَى الأُولَى *Cümâdâ'l-ûvlâ.* 6. ay: جُمَادَى الأَخِرَةُ *Cümâda'l-âhire.*

7. ay: رَجَبُ *Receb.* 8. ay: شَعْبَانُ *Şaban.*

9.ay: رَمَضَانُ *Ramazan.* 10. ay: شَوَّالُ *Şevvâl.*

11. ay: ذُو الْقَعْدَةِ *Zu'l-ka'de.* 12. ay: ذُو الْحِجَّةِ *Zu'l-hicce.*

Milâdî yılın aylarının adları:

1. ay:	كَانُونُ الثَّانِي	*Ocak*	يَنَايِر
2. ay:	شُبَاط	*Şubat*	فَبْرَايِر
3. ay:	آذَار	*Mart*	مَارْس
4. ay:	نِيسَان	*Nisan*	أَبْرِيل
5. ay:	أَيَّار	*Mayıs*	مَايُو
6. ay:	حَزِيرَان	*Haziran*	يُونْيُو
7. ay:	تَمُّوز	*Temmuz*	يُلْيُو
8. ay:	آبْ	*Ağustos*	أَغُسْطُس

9. ay:	أَيْلُول	*Eylül*	سِبْتَمْبِرْ
10. ay:	تَشْرِينُ الأَوَّل	*Ekim*	أُكْتُوبِرْ
11. ay:	تَشْرِينُ الثَّانِي	*Kasım*	نُوفَمْبِر
12. ay:	كَانُونُ الأَوَّل	*Aralık*	دِيسَمْبِر

Mevsimler:

الشِّتَاءُ *Kış.* الرَّبِيعُ *İlkbahar.* الصَّيْفُ *Yaz.* الخَرِيفُ *Sonbahar.*

Bazen mef'ûlü fih önünde لِ–بِ–فِي ve cer edatları kullanılır:

وُلِدَ بِالْقَاهِرَةِ. *Kahire'de doğdu.*

أُنْشِئَتْ جَامِعَةٌ بِالْمَدِينَةِ. *Medine'de bir üniversite yapıldı.*

صَلَّيْتُ فِي الْمَسْجِدِ. *Camide namaz kıldım.*

أَقِمِ الصَّلَوةَ لِدُلُوكِ الشَّمْسِ إِلَى غَسَقِ اللَّيْلِ... *"Güneş batıya kaydığı zamandan, gecenin karanlığı bastırıncaya kadar (geçen belirli vakitlerde) namazı dosdoğru kıl!"* (el-İsrâ, 17/78).

ez-Zevâid (الزَّوَائِدُ) : Kelimenin köküne ilâve edilen harfler. Bunlar: a) سَأَلْتُمُونِيهَا *"Onu bana sordunuz"* veya الْيَوْمَ تَنْسَاهُ *"Bugün onu unutursun"* ibarelerindeki harflerdir. Misal: اِجْتَمَعَ =(جَمَعَ) *Toplandı.* Bu misalde, kelimenin köküne; (ا – ت) "elif" ve "tâ" harfleri ilâve edilmiştir.

(كَرُمَ) = أَكْرَمَ *İkram etti.* (عَلِمَ) = عَلَّمَ *Öğretti.*

(قَتَلَ)=قَاتَلَ *Savaştı.* (كَسَرَ) = اِنْكَسَرَ *Kırıldı.*

(سَبَقَ) = تَسَابَقَ *Yarıştı.* (صَفَحَ)=تَصَافَحَ *Müsafaha etti.*

(عَلِمَ)= اِسْتَعْلَمَ *Öğrenmek istedi.* (خَرَجَ) =اِسْتَخْرَجَ *Çıkarmak istedi.* (دَحْرَجَ) =تَدَحْرَجَ *Yuvarlandı.*

b) Müzâri fiilin başındaki dört müzara'at harfi: نَـ - أَتَيْنَ - يَـ ذَهَبَ *Gitti"* fiilinden müzari kipi yaplmak istendiğinde, fiilin başına bu dört harften birisi getirilerek müzâri kipi yapılır:

يَذْهَبُ = (ذَهَبَ) *O, gidiyor.*

تَذْهَبُ =(ذَهَبَتْ) *O (bayan) gidiyor.*

تَـذْهَبُ =(ذَهَبْتَ) *Sen gidiyorsun.* أَذْهَبُ =(ذَهَبْتُ) *Ben gidiyorum.*

نَذْهَبُ =(ذَهَبْنَا) *Biz gidiyoruz,* gibi.

c) Cem'i müzekker vâvından (و) sonda yazılan elif (ا) zâiddir. Fiilin sonunda nûn harfi (ن) veya herhangi bir zâmir yoksa elif yazılır: كَتَبُوا. *Onlar yazdılar.* لَمْ يَكْتُبُوا. *Onlar yazmadılar.* لَنْ يَكْتُبُوا. *Onlar, asla yazmayacaklar.* اُكْتُبُوا. *Yazınız!*

يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَ كُونُوا مَعَ الصَّادِقِينَ. *"Ey iman edenler! Allah'tan korkun ve doğrularla beraber olun."* (et-Tevbe, 9/119)

وَأَقِيمُوا الصَّلَوةَ وَآتُوا الزَّكَوةَ وَارْكَعُوا مَعَ الرَّاكِعِينَ. *"Namazı dosdoğru kılın, zekatı verin. Rükû edenlerle beraber rükû edin (namaz kılın.)* (el-Bakara, 2/43)

وَكُلُوا وَاشْرَبُوا وَلَا تُسْرِفُوا إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ. *"Yeyin,*

için, fakat israf etmeyin. Şüphesiz Allah israf edenleri sevmez." *(el-A'râf, 7/31)*

d) Sülâsî fiillerden ism-i fâil yapmak için fiilin ilk kök harflerinden sonra (ا) "elif" eklenir: ضَارِبٌ=(ضَرَبَ) *Döven, vuran.* ذَاهِبٌ=(ذَهَبَ) *Giden.* عَالِمٌ = (عَلِمَ) *Bilen,* gibi.

e) Mezîd fiillerden ism-i fâil veya ism-i mef'ûl yapmak için fiilin kök harflerinin başına zammeli bir (م) "mîm" harfi eklenir:

مُكْرِمٌ=(أَكْرَمَ) *İkram eden.* مُكْرَمٌ *İkram edilen.*

مُجْتَمِعٌ =(اِجْتَمَعَ) *Toplanan.* مُسْتَخْرِجٌ=(اِسْتَخْرَجَ) *Çıkarmak isteyen.*

f) Bazen tek harf halinde kalan emir fiilin sonuna bir (ـه) "ha" harfi ilave edilir: بِوَعْدِكَ فِهْ. *Sözünü yerine getir!* Bu misalde, فِه ibaresinin sonundaki "hâ" fazladır.

g) Bazı cer edatları, cümleyi tekid etmek için cümleye ilave edilir. Mesela لَيْسَ nakıs fiilinin haberinin başına ب cer edatı eklenir: أَلَيْسَ اللَّهُ بِأَحْكَمِ الْحَاكِمِينَ. *"Allah, hükmedenlerin en güzel hükmedeni değil midir?"* *(et-Tin, 95/8)*

Zâid edatlar şunlardır: أَنْ – إِنْ – كَ – لاَ – مَا – مِنْ – بِ

وَكَفَى بِاللَّهِ شَهِيدًا. *" Şahid olarak Allah yeter."* *(en-Nisâ, 4/79).*

مَا فِي القَاعَةِ مِنْ أَحَدٍ. *Salonda hiç bir kimse yoktur.*

هَلْ مِنْ خَالِقٍ غَيْرُ اللَّهِ؟ *"Allah'tan başka bir yaratıcı var mı?"* *(el-Fâtır, 35/3)*

إِنَمَا اللَّهُ إِلَهٌ وَاحِدٌ. *"Şüphesizki Allah, ancak tek bir ilahtır."*

(en-Nisâ, 4/171).

إِذَا مَا حَضَرَ الْمُعَلِّمُ سَكَتَ الطُّلَّابُ. *Öğretmen (sınıfa) geldiğinde, öğrenciler susarlar.*

لَيْسَ كَمِثْلِه شَيْءٌ. *"Onun hiç bir benzeri yoktur." (eş-Şûrâ, 42/11).*

غَضِبْتُ مِنْ لاَ شَيْءٍ. *Hiç bir şey (sebep) olmadan kızdım.*

بَنِي غُدَانَةَ مَا إِنْ أَنْتُمُ ذَهَبٌ * وَلاَ صَرِيفٌ وَلَكِنْ أَنْتُمُ الخَزَفُ

Ey Gudâneoğulları! Siz ne altın, ne de gümüşsünüz. Siz ancak çömleksiniz. (Yâni siz altın ve gümüş gibi kıymetli değilsiniz. Siz çömlek gibi kıymetsiz ve değersizsiniz.)

فَلَمَّا أَنْ جَاءَ الْبَشِيرُ. *" Müjdeci gelince..." (Yusuf, 12/ 96)*

Zu'l-erba'a (ذُو الأربعة) : Dört harfli kelime. Nâkıs fiil, mütekellim (birinci şahıs) zamirine (تُ) isnad edildiğinde, o zamir ile beraber dört harfli olur:

غَزَوْتُ. (غَزَا) *Ben gaza yaptım.*

رَمَيْتُ. (رَمَى) *Ben, (ok v.s.) attım.*

Dört harfli fiil veya isim:

دَحْرَجَ *Yuvarlandı.* زَلْزَلَ *Sarstı.*

عَقْرَبٌ *Akrep.* عَجَلَةٌ *Acele; tekerlek*, gibi.

Zü'l-hâl (ذُوالحَال) : Hâlin sahibi. Zü'l-hâl umumiyetle ma'rife olur. Hâl de genellikle zü'l-halden sonra gelir.

Zü'l-hâl, şu durumlarda bulunur:

* Fail olur:

أَقْبَلَ سَلِيمٌ ضَاحِكًا. *Selim, gülerek (bize) yöneldi.* Bu misalde:

سَلِيمٌ kelimesi, hâlin sahibidir ve fâildir.

جاءَ زَيْدٌ وَهُوَ يَضْحَكُ. *Zeyd, gülerek geldi.* Bu cümlede, زَيدٌ kelimesi hâlin sahibidir ve fâildir.

أَقْبَلْتُ وَالْمَطَرُ هَاطِلٌ. *Yağmur, sağanak halinde yağarken, ben (size) yöneldim.*

مَا رَجَعَ الشُّجَاعُ إِلاَّ غَانِمًا. *Cesur, ancak ganimet elde ederek döndü.*

فَتَبَسَّمَ الصَّدِيقُ ضَاحِكًا. *Arkadaş, gülerek tebessüm etti.*

عَادَ الْقَائِدُ ظَافِرًا. *Komutan muzaffer olarak döndü.*

جَاءَ زَيْدٌ ضَاحِكًا. *Zeyd, gülerek geldi.*

جَاءَتْ هِنْدٌ مُسْرِعَةً. *Hind, acele ederek geldi.*

هَطَلَ الْمَطَرُ غَزِيرًا. *Yağmur, sağanarak olarak yağdı.*

* Nâib-i fâil olur:

تُؤْكَلُ الْفَاكِهَةُ نَاضِجَةً. *Meyve olgunlaşmış olarak yeyilir.*

يُشْرَبُ الْمَاءُ نَقِيًّا. *Su temiz olarak içilir.*

*Mef'ûlü bih olabilir:

وَمَا نُرْسِلُ الْمُرْسَلِينَ إِلاَّ مُبَشِّرِينَ وَ مُنْذِرِينَ. *"Biz, peygamberleri ancak müjdeleyiciler ve uyarıcılar olarak göndeririz."* (*el-Enâm*, 6/48; *Kehf*, 18/56)

شَرِبْتُ الْمَاءَ صَافِيًا. *Suyu duru olarak içtim.*

لاَ تَأْكُلِ الطَّعَامَ حَارًّا. *Sıcak iken, yemek yeme!*

قَطَعَ سَمِيرٌ التُّفَّاحَةَ نَاضِجَةً. *Semir, meyveyi olgunlaşmış olarak kopardı.*

وَسَخَّرَ لَكُمُ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ دَائِبَيْنِ. *"Hiç durmadan bir düzen içinde hareket eden güneşi ve ayı emirinize veren ...odur."* (İbrahim, 14/33).

تَرَكْتُ أَثَاثَ الْغُرْفَةِ نَظِيفًا. *Odanın demirbaşını temiz olarak bıraktım.*

لاَ تَشْرَبِ الْمَاءَ عَكِرًا. *Bulanık olarak su içme.*

*Fail ve mef'ûlü bihin ikisi de olabilir:

وَاجَهَ سَمِيرٌ عَلِيًّا ضَاحِكَيْنِ. *Her ikisi gülerken, Semir, Ali ile yüzyüze geldi.*

*Mübtedâ olabilir:

زَيْدٌ مُبْتَسِمًا قَادِمٌ. *Zeyd, güler yüzlü olarak gelmektedir.*

أَنْتَ مُؤْمِنًا أَخِي. *Sen, mümin olarak kardeşimsin.*

*Haber olabilir:

هذَا زَيْدٌ قَادِمًا. *Gelmekte olan bu şahıs Zeyd'dir.*

هذَا الْمَاءُ مُتَدَفِّقًا. *Bu, fışkırmakta olan sudur.*

* Mef'ûlü mutlak olabilir: Bu durumda zü'l-hâlin ma'rife olması gerekir:

سِرْتُ سَيْرِي حَثِيثًا فَتَعِبْتُ التَّعَبَ شَدِيدًا. *Hızlı olarak yürüyüşümü yürdüm. Böylece çok şiddetli olarak yoruldum.*

*Mef'ûlü fih olabilir:

قَعَدْتُ النَّهَارَ حَارًّا. *Sıcak iken, gündüz oturdum.*

* Mef'ûlü li eclih olabilir:

افْعَلِ الْخَيْرَ مَحَبَّةَ الْخَيْرِ مُجَرَّدَةً عَنِ الرِّيَاءِ. *İyiliği severek ve riyakarlıktan yalın ve uzak olarak iyilik yap.*

*Mef'ûlü ma'ah olabilir:

سِرْ وَالْجَبَلَ عَنْ يَمِينِكَ. *Dağ, senin sağında bulunduğu bir halde yürü.*

لاَ تَسِرْ وَاللَّيْلَ دَاجِيًا. *Gece, karanlık olduğu halde yürüme.*

*Müzâfün ileyh, müzâfın gerçek bir parçası ise veya parçası yerinde ise zü'l-hâl olabilir:

أَعْجَبَنِي أَسْنَانُ الرَّجُلِ مُهَذَّبًا. *Altından yapılmış iken, adamın dişlerini beğendim.*

ثُمَّ أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ أَنِ اتَّبِعْ مِلَّةَ إِبْرَاهِيمَ حَنِيفًا. *"Sonra sana:" Hakka yönelen ve müşriklerden olmayan İbrahim'in dinine tabi ol" diye vahyettik."* (en-Nahl, 16/123)

إِلَيْهِ مَرْجِعُكُمْ جَمِيعًا. *"Hepinizin dönüşü, toplu olarak, ancak Allah'adır."* (Yunus, 10/4) Bu misallerde, müzâf, müzafün ileyhin bir parçasıdır.

* Ayrıca müzâfün ileyh, mana açısından fâil veya nâib-i fâil veyahut mef'ûlü bih olması şartı ile, zu'l-hâl olabilir:

سُرَّنِي نَجَاحُكَ مُتَفَوِّقًا. *Üstün olarak başaralı olman beni*

sevindirdi.

أَنْتَ جَمِيلُ الْوَجْهِ ضَاحِكًا. *Sen gülerken yakışıklısın.*

عَادِلٌ مُغْمَضُ الْعَيْنِ دَامِعَةً. *Âdil, gözleri kapalı olduğunda gözyaşları dökülür bir haldedir.*

أَنْتَ طَالِبُ الْعِلْمِ مُفِيدًا. *Faydalı iken, sen ilmi öğrenmek istiyorsun.*

يُعْجِبُنِي تَأْدِيبُ الْغُلَامِ مُذْنِبًا. *Suçlu iken, çocuğu terbiye etmek hoşuma gider.*

أَيُحِبُّ أَحَدُكُمْ أَنْ يَأْكُلَ لَحْمَ أَخِيهِ مَيْتًا. *" Sizden biri ölü olarak kardeşinin etini yemekten hoşlanır mı?"* (el-Hucurât, 49/12).

أَمْسَكْتُ بِيَدِكَ عَاثِرًا. *Sen kayarken, elini tuttum.*

(Ayrıca bk. Sâhibü'l-hâl maddesi.)

Zu's-selâse (ذُو الثَّلاثَة) : Üç harfli kelime. Ecvef fiili, mütekellim (birinci şahıs) zamirine (تُ) isnad edildiğinde, o zamir ile birlikte üç harf olur:

* Ecvef fiil: صُمْتُ. =(صَامَ) *Oruç tuttum.*

قُلْتُ. = (قَالَ) *Dedim, söyledim.* بِعْتُ. = (بَاعَ) *Sattım,* gibi.

*Üç harfli kelime: كَتَبَ. *Yazdı.* عَلِمَ. *Bildi.*

سَمِعَ. *Duydu.* قَلَمٌ. *Kalem.* عِنَبٌ. *Üzüm.* مِسْكٌ. *Misk,* gibi.

Son söz:

Günümüzde en çok mütedâvel olan kitaplardan faydalanılarak bu kitap te'lif edildi. Özellikle alfabetik sisteme göre yazılmış eserlerden daha çok faydalanıldı. Konunun okuyucu tarafından iyice kavranması ve zihnine iyice yerleşmesi için, her konuda mümkün derecede çok sayıda misal verildi. İstişhâd için âyet, hadis, atasözü, kalıp ifadeler ve şiirlerden faydalanıldı. Kitap, alfabetik olduğu için, bazı konular, değişik yerlerde tekrarlanmış olabilir. Bu gibi yerlerde konunun sonunda, ilgili yerlere işaret edildi. Bir beşer olarak bazı hataları yapmış olabiliriz. Bu gibi yerlerde, özellikle araştırmacılardan tenkitlerini yazılı olarak bekliyoruz. Bu naçiz çalışma ile Arap diline bir nebze hizmet etmişsem kendimi bahtiyar sayıyorum.

25/04/2006

Ihlamurkuyu-Ümraniye / İstanbul

BİBLİYOGRAFYA

Kur'ân-ı Kerîm.

Abbâs, Hasan, *en-Nahvü'l-vâfî,* I-IV, (nşr. Dârü'l-me'ârif, 10. baskı), Kahire, 1991.

Abbâs el-Münâsire, *Atlasü'n-nahvi'l-'Arabî,* Amman, 1994.

Abduh, er-Râcihî, *et-Tatbîk en-Nahvî,* (nşr. Dârü'n-nehdati'l-'arabiyye), Beyrut, 1988.

Abdu Ali Hüseyin Sâlih, *en-Nahvu'l-'arabî, menhec fi't-ta'lîmi'z-zâtî,* (nşr. Dârü'l-fikr li't-tıbâ'a ve'n-neşr ve't-tevzî'), Amman, 2001.

Abdülğanî ed-Dakr, *Mu'cemü'l-kavâ'idi'l-'arabiyye fi'n-nahvi ve't-tasrîf,* (nşr. Dârü'l-kalem), Dımaşk, 1986.

el-'Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ,* I-II, (thk. Ahmed el-Kallâş, nşr. Müessese er-risâle, 4. baskı), Beyrut, 1985.

Ahmed el-Havs, *Kıssatu'l-i'râb,* I-IV, (4. baskı), Dımaşk, 1987.

———, *Kıssatü'l-imlâ,* Dımaşk, 1989.

Ahmed Muhammed Abdüddâim, *Fennü'l-i'râb,* (nşr. Mektebe ez-zehrâ), Kâhire, ts.

Alâeddîn b. Ali el-Erbilî, *Cevâhiru'l- edeb fî ma'rifeti kelâmi'l-'arab,* (thk. Emîl Bedî' Yakub, nşr. Dârü'n-nefâis), Beyrut, 1991.

Ali Abdülmü'min, Abdülhamid, *Tatbîkât luğaviyye fi'n-nahv ve's-sarf ve'l-belâğa,* (nşr. Mektebe Lübnân nâşirûn), Beyrut, 1997.

Ali el-Cârim- Mustafâ Emîn, *en-Nahvu'l-vâdıh,* I-III, (li'l-Medârisi'l-merhaleti'l-ûwlâ, nşr. Dârü'l-me'ârif), Mısır,1964.

———,*en-Nahvü'l-vâdıh,* I-III, (li'l-Medârisi'l-merhaleti's-sâneviyye, nşr. Dârü'l-me'ârif), Mısır, 1965.

el-Antâkî, Muhammed, *el-Minhâc fi'l-kavâ'id ve'l-i'râb,* (nşr. Mektebe Dârü'ş-şark, 7. baskı) Beyrut, 1985.

———, *el-Muhît fi'l-esvâti'l'arabiyye ve nahvihâ ve sarfihâ* , I-III, (nşr. Mektebe Dârü'ş-şark el-'arabîyye, 3. baskı), Beyrut, 1971.

el- Antâkî, Muhammed- Fâhûrî, Mahmûd, *Durûs fi'l-luğati'l-'arabiyye,* (nşr. Dârü'ş-şarki'l-'arabiyye), Beyrut, 1978.

Antuvân ed-Dehdâh, *Kâmusü'l-ceyb fî luğati'l-'arab,* (thk. Corc Mitrî Abdulmesîh, nşr. Mektebe Lübnân nâşirûn), Beyrut, 1997.

————, *Mu'cemü luğati'n-nahvi'l-'arabî,* (thk. Corc Mitrî Abdulmesîh, nşr. Mektebe Lübnân nâşirûn, 2. baskı), Beyrut, 1996.

————, *Mu'cemü kavâ'idi'l-luğati'l-'arabiyye fî cedâvil ve'l-elvâh,* Beyrut, 1981.

Azîze Fevvâl Bâbestî, *el-Mu'cemu'l-mufassal fi'n-nahvi'l-'arabî,* I-II, (nşr. Dârü'l-kütübi'l-ilmiyye), Beyrut, 1992.

Bedreddîn, Muhammed b. Abdirrahîm el-Ömerî, el-Meylânî, *Şerhu'l-Müğnî,* İstanbul, 1390/1970.

el-Berda'î, Sadullah, *Hadâiku'd-dekâik 'alâ metni Enmûzec,* (Salah Bilici Kitabevi), İstanbul,1984.

Birgivî, Muhammed b. Pir Ali, *Avâmil,* İstanbul, 1990.

———, *İzhâru'l-esrâr,* (thk. ve trc. Çöğenli, Sadi-Yanık, Nevzat), İstanbul, 2003.

Câmî, Nureddin Abdurrahman, *el-Fevâidü'd-diyâiyye,* I-II, (thk. 'Usâme Tahâ er-Rifâ'î, nşr. Dârü'l-kitâbi'l-islâmî), İstanbul, ts.

Corc Mitrî Abdülmesîh-Hâni Corc Tâbrî, *el-Halîl Mu'cem mustalahatin-nahvil-'arabî,* (thk. Muhammed Mehdî 'Allâm, nşr. Mektebe Lübnân), Beyrut, 1990.

el-Cürcânî, Abdülkâhir, *'Avâmilü'l-Cürcânî,* Diyarbakır, ts.

el-Çarperdî, Ahmed b. Hasan, *el-Müğnî fî ilmi'n-nahv,* el-Âsitâne, 1310 h.

Çetin, M. Nihat, *en-Nusûsü'l-muhtâre,* İstanbul, 1983.

ed-Dânî, Osman b. Sa'îd, *el-Muhkem fî nakti'l-Mesâhif,* (Thk. İzzet Hasan), Dımaşk, 1960.

DİA, I-XXVIII, İstanbul, 1988- 2004.

Ebu'l-Feth, Osman b. Cinnî, *Sırru sına'ati'l-i'râb,* I-II, (thk. Hasan Hindâvî, nşr. Dârü'l-kalem, 2. baskı) Dımaşk, 1993.

Ebu'l-Kâsım, Abdürrahmân b. İshâk ez-Zeccâcî, *Kitabu'l-cümel fi'n-nahv,* (thk. Ali Tevfik el-Hamed, nşr. Müessesetü er-risâle, 5. baskı), Beyrut, 1996.

Ebu Muhammed el-Kâsım b. Ali b. Muhammed el-Harîrî, *Şerhu Mülhati'l-i'râb* , (thk. Berekât Yusuf Hebbûd), Beyrut, 1997.

el-Enbârî, Kemâleddin Ebu'l-Berekât, *Mensûrü'l-fevâid,* (thk. Hâtem Salih ed-Dâmin, nşr. Müessese er-risâle), Beyrut, 1983.

el-Enbârî, Muhammed b. el-Kâsım, *Kithabu'l-ezdhâd,* (thk. Muhammed Ebu'l-Fazl İbrhahim, nşr. el-Mektebe el-'Asrıyye), Beyrut, 1987.

Emil Bedî' Ya'kûb, *Mu'cemü't-tullâb fi'l-i'râb ve'l-imlâ,* (nşr. Dârü'l-ilm li'l-melâyîn, 2. baskı), Beyrût, 1986.

———, *Mevsu'atü'n-nahv ve's-sarf ve'l-i'râb,* (nşr. Dârü'l-ilm li'l-melâyîn, 2. baskı), Beyrut, 1988.

Fahreddin, Kabâve, *el-Mevridü'n-nahvî,* (nşr. Müessese er-risâle, 4. baskı), Beyrut, 1992.

Faysal Hüseyin - Tuhaymîr el-Ali, *en-Nahvu'l-müyesser el-musavver,* I-III, (Dârü İbn Kesîr), Beyrut, 1993-1994.

el-Ferrâ, Ebû Zekeriyyâ Yahya b. Ziyâd, *el-Müzekker vel-müennes,* (nşr. Mektebe dârü't-türâs), Kâhire, 1975.

Ferehât, el-Mitrân Cermânus, *Kitâb bahsi'l-metâlib fi ilmi'l-'arabiyye,* (nşr. Mektebe Lübnân nâşirûn, 2. baskı), Beyrut, 1995.

Fuâd Na'îme, *Mulahhas kavâidi'l-luğati'l-'arabiyye,* (13. baskı), Kahire, ts.

Hâdî, 'Atiyye Mataru'l-Hilâlî, *el-Hurûfu'l-'âmile fi'l-Kur'âni'l-Kerîm beyne'n-nahviyyîn ve'l-belâğiyyîn,* (nşr. Mektebetu'n-nahdati'l-'arabiyye), Beyrut, 1986.

Halid b. Abdullah el-Ezherî, *Musilü't-tullâb ilâ Kavâ'idi'l-i'râb,* (nşr. Dârü'l-beşîr), Ammân, 1991.

Hamid Muhammedî, *Zebân-ı Kur'ân, Nahv mukaddemâtî,* I-II, (İkinci baskı), Kum, 1377/1957.

Hamid Sadık Kuneybî, *Mu'cemü'l-müennesâti's-semâ'iyye el-'arabiyye ve'd-dehîle,* (nşr. Dârün-nefâis), Beyrut, 1987.

el-Hasan b. Ahmed b. Abdilgaffâr en-Nahvî, *Kitabü'l-îzâh,* (thk.

Kâzım Bahru'l-Mercân, nşr. 'Âlemü'l-kütüb, 2. baskı), Beyrut, 1996.

Hasan Ferruh- Muhammed Tâhir el-Lâzûkî, *en-Nehcü'l-vâzıh fî kavâ'id el-luğati'l-'arabiyye,* I-IV, (es-Silsiletü's-Sâniyye), Beyrut, 1974-1977.

İbn 'Akîl, *Şarh İbn 'Akîl 'alâ Elfiyeti İbn Mâlik,* Beyrut, 1958.

İbnü'l-Enbârî, *el-İnsâf fî mesâili'l-hilâf,* I-II, (nşr. el-Mektebe el-'asriyye), Beyrut, 1998.

İbn Hişâm, Ebû Muhammed Abdullâh Cemâlüddîn b. Yusuf el-Ensârî, *Şerh Şüzûrü'z-zeheb,* (thk. Yusuf eş-Şeyh Muhammed el-Bikâ'î, nşr. Dârü'l-fikr, 2.baskı), Beyrut, 1998.

———, *Katru'n-nedâ ve bellu's-sadâ,* (nşr. el-Mektebe el-'asriyye), Beyrut, 1988.

———, *Evzahü'l-mesâlik ilâ Elfiyeti İbn Mâlik,* Beyrut, 1979.

———, *Kavâ'idü'l-i'râb,* (thk. Ali Fude Nil), İstanbul, 1395 h.

———, *Müğni'l-lebîb 'an kütübi'l-e'ârib,* I-II, (thk. Muhammed Muhyiddîn Abdülhamid), Beyrut, 1972.

İbn Mâlik, Muhammed b. Abdullah, *Metnü'l-Elfiyye,* (Tb. el-Matba'ati'l-Hüseyniyye el-Mısriyye), Kahire,1325 h.

İbrahim Muhsin, *et-Tatbîk fi'l-i'râb ve's-sarf,* (thk. Mustafa Catl, nşr. Dârü'l-kalemi'l-'arabî), Halep, 1995.

İmân, Bikâ'î, *Mu'cemu'l-esmâ'*, Bingazî, 2003.

———, *Mu'cemu'l-hurûf,* Bingazî, 2003.

Kâmil el-Bâbâ, *Ruhü'l-hatti'l-'arabî,* (nşr. Dârü'l-ilm li'l-melâyîn, 3. baskı), Beyrut, 1994.

Kâzım 'Âdil Nâsser, *Kâmûs el-müfredât el-mütezadde,* (İngilîzhi-Arabπi), (nşr. Dârü'l-beşîr), Ammân, 1989.

Komisyon, *Müzekkiretü'n-nahiv,* Medine, 1410 h.

Komisyon, *Kavâidü'l-luğati'l-'arabiyye,* I-III, Medine, 1985.

Komisyon, *en-Nahvü'l-esâsî,* (nşr. Dârü's-selâsil li't-tıbâ'a ve'n-neşr, 3. baskı), Küveyt, 1992.

Komisyon, *en-Nehcü'l-vâzıh fî kavâ'id el-luğati'l-'arabiyye,* I-IV, (es-Silsiletü'l-uwlâ, 13. baskı) Beyrut, 1987.

Komisyon, *en-Nahv ve's-sarf,* I-III, Cidde, 1984-1989.

Komisyon, *Silâhu't-tilmîz,* I-VIII, Kahire, 1985.

Mahmûd Hüsnî Meğâlise, *en-Nahvü'ş-şâfî,* (nşr. Dârü'l-beşîr), Amman, 1991.

Mecdî Vehbe-Kâmil el-Mühendis, *Mu'cemü'l-mustalahâti'l-'arabiyye fi'l-luğati ve'l-edeb,* (nşr. Mektebe Lübnân, 2. baskı), Beyrut, 1984.

Muhammed Ahmed Kâsım, *Mu'cemu'l-müzekker ve'l-müennes fi'l-luğati'l-'arabiyye,* (nşr. Dârü'l-ilm li'l-melâyîn), Beyrut, 1989.

Muhammed, Altuncî, *el-Mu'în fi'l-i'râb ve'l-'arûz ve'l-imlâ ve 'asarâti'l-lisân,* (nşr. Dârü'l-fikr), Dımaşk, 1988.

Muhammed Fuâd Abdulbâkî, *el-Mu'cemü'l-müfehres li elfâzi'l-Kur'âni'l-Kerîm,* İstanbul, 1982.

Muhammed Esâd en-Nâdirî, *Nahvu'l-luğati'l-'arabiyye,* (nşr. el-Mektebe el-'asriyye), Beyrut, 1995.

Muhammed Halil el-Bâşâ, *et-Tezkire fî kavâidi'l-luğati'l-*

'arabiyye, (nşr. 'Âlemü'l-kütüb), Beyrut, 1985.

Muhammed Hayr el-Hilvânî, *en-Nahvu'l-müyesser,* I-II, (nşr. Dârü'l-Memûn li't-türâs), Beyrut, 1997.

Muhammed b. Muhammed es-Sanhâcî, *el-Âcürrûmiyye,* İstanbul, ts.

Muhammed Muhyiddin Abdülhamîd, *et-Tuhfetü's-seniyye bi şarhi'l-Mukaddimeti'l-Âcürrûmiyye,* Kahire, 1951.

Muhammed Safâ, *Ğâyetü'l-erb* fî ta'allüm lisâni'l-'Arab, (trc. Süleyman Tevfik), Dersaâdet, 1331 h.

Muhammed Said İsber-Bilâl Cüneydî, *eş-Şâmil Mu'cem fî 'ulûmi'l-luğati'l-'arabiyye ve mustalahâtüh,* (nşr. Dârü'l-'avde, 2. baskı), Beyrut, 1985.

Muhammed Semîr Necîb el-Lebedî, *Mu'cemü'l-mustalahâti'n-nahviyye ve's-sarfiyye,* (nşr. Müessesetü er-risâle), Beyrut, 1985.

Muhammed Süleymân Abdullah el-Eşkar, *Mu'cem 'ulûmi'l-luğati'l- 'arabiyye,* (nşr. Müessesetü er-risâle li'n-nâşirîn), Beyrut, 2001.

Muhtelif, *Mecmû'atü'n-Nahiv,* İstanbul, 1320.

Muhtelif, *Mecmû'atü's-Sarf,* İstanbul, 2000.

Muhtelif, *er-Resâilu'l-erba'a,* Diyarbakır, ts.

Mustafâ, Ğalâyinî, *Câmi'u'd-dürûsi'l-'arabiyye,* I-III, (16. baskı), Beyrut, 1983.

———, *ed-Dürûsü'l-'arabiyye,* I-IV, (li'l-Medârisi's-sânevîyye, nşr. el-Mektebetü'l-'asriyye, 2. baskı), Beyrut, 1993.

Mustafa b. Hamza, *Netâicü'l-efkâr (Atalı)*, İstanbul, 1288 h.

Mustafa Hüseyin Ahmed, *Hâşiyetü's-Sabbân 'alâ şerhi'l-Üşmûnî*, Beyrut, ts.

Nâsıf Yemin, *el-Mu'cemü'l-mufassal fi'l-imlâ*, (nşr. Dârü'l-kütübi'l-ilmiyye, 3. baskı), Beyrut, 1997.

Nâyif Mahmûd Ma'rûf, *el-Mu'cemü'l-vesît fi'l-i'râb*, (thk. Mustafa el-Cevzû, nşr. Dârü'n-nefâis), Beyrut, 1988.

———, *Ta'allümü'l-imlâ ve ta'limüh*, Beyrut, 1981.

———, *Hasâisül-'arabiyye ve tarâiku tedrisih*, (nşr. Dârü'n-nefâis, 2. baskı), Beyrut, 1987.

er-Rümmânî, Ebu'l-Hasan Ali b. İsâ, *Kitâbü ma'ânil-hurûf*, Cidde, 1984.

Safiyye Sâdık el-Behârine, *el-Kavâ'idu'l-müşevvika li't-tullâb*, I-II, (nşr. Mektebe Lübnân en-nâşirûn), Beyrut, 1995.

es-Seyyid Ahmed el-Hâşemî, *el-Kavâ'idü'l-esâsiyye li'l-luğati'l-'arabiyye*, İstanbul, 1985.

Sibeveyh, 'Amr b. Kanber, *el-Kitâb*, I-V, (thk. Abdüsselâm Hârûn, nşr. Dârü'l-ciyl), Beyrut, ts.

Sivâsî, Ahmed b. Muhammed, *Hallü'l-me'âkid şerhu'l-Kavâ'id*, Beyrut, 1311 h.

Süyûtî, Celaleddin, *el-Behcetü'l-merdiyye şerhu'l-Elfiyye*, Midyat, 1965.

———, *el-Eşbâh ve'n-nezâir*, I-IV, (thk. Fâyiz Terhinî, nşr. Dârü'l-kitâbi'l-'arabî, 3. baskı), Beyrut, 1996.

Şertûnî, Reşîd, *Mebâdiü'l-arabiyye*, I-IV, Beyrut, 1970.

Tâcüddin 'Ammü Ali, *en-Nûrü'l-müdi' fî üsûli'l-kavâ'id ve'l-irâb ve'l-belâğa ve'l-'arûz,* (nşr. Dârü'l-fikr), Dımaşk, 1988.

Tahir Yusuf el-Hatîb, *el-Mu'cemü'l-mufassal fi'l-i'râb,* (thk. Emîl Bedî' Yakûb, nşr. Dârü'l-kütübi'l-ilmiyye), Beyrut, 1992.

Yusuf es-Seydâvî, *el- Kefâf, kitâb yu'îr savğ kavâ'id el-luğati'l-'arabiyye,* I-II, (nşr. Dârü'l-fikr), Dımaşk, 1999.

ez-Zemahşerî, Mahmud b. Ömer, *el-Enmûzec fi'n-nahv,* Beyrut, 1981.

———, *el-Mufassal fî ilmi'l-luğa,* (thk. Muhammed İzzeddîn es-Se'îdî, nşr. Dârü ihyâi'l-'ulûm), Beyrut, 1990.

*** Osmanlıca Nahiv Kitapları:**

el-Hacc İbrahim, *Nahiv Tercümesi*, Dersaadet, 1304.

Mehmet Zihnî Efendî, *el-Muktadab,* (Marifet Yayınları), İstanbul, 1981.

———, *el-Müşezzeb (el-Mürte'eb) Fî Sarf ve Nahv Lisâni'l-'Arab,* (Marifet Yayınları), İstanbul, 1980.

Seyyid Ahmed Nüzhet, *Mefhûmü'l-izhâr,* Dersaâdet, 1269 /1853.

Halil Esad, *Hulâsetü'ş-şurûh,* Dersaâdet, 1305.

*** Türkçe Nahiv Kitapları**

Akdağ, Hasan, *Arap Dilinde Edâtlar,* Konya, 2003.

Akdağ, Hasan, *Arap Dili Dilbilgisi,* Konya, 1997.

Akyüz, Vecdî, *Arapçada Sayılar,* (M. Ünv. İlahiyât Fakültesi Yayınları), İstanbul, 1998.

Ateş, Ahmet-Yazıcı, Tahsin-Nihat M. Çetin, *Arapça Dilbilgisi,* (İst. Ünv. Edebiyat Fakültesi basımevi), İstanbul, 1964.

NAHİV - SARF VE TERİMLERİ BİBLİYOGRAFYA

Atik, Arif, *Kolay Arapça,* (İkinci baskı), İstanbul, 1969.

Bolelli, Nusrettin, *Arapça İmlâ Kuralları,* (Damla Yayınevi), İstanbul, 1999.

Civelek, Yakup, *Arap Dilinde İ'râb Olgusu,* Ankara, 2003.

———, *Arap Dilbilimine Giriş,* Van, 2003.

Çelebi, Rabîha, *el-İ'râbu's-sahîh,* İzmir, 1998.

Çörtü, M. Meral, *Arapça Dilbilgisi Nahiv,* (M. Ünv. İlahiyât Fakültesi Yayınları, 2. Baskı), İstanbul, 2001.

———, *Arapça Cümle Kuruluşu ve Tercüme Teknikleri,* (M. Ünv. İlahiyât Fakültesi Yayınları, 2. Baskı), İstanbul, 1997.

———, *Arapça Dilbilgisi Sarf- Nahiv-Edatlar,* (M. Ünv. İlahiyât Fakültesi Yayınları, 2. Baskı), İstanbul, 2003.

Erbil, A. Kadir, *Arapça Dilbilgisi,* Ankara, 1997.

Eren, Cüneyt, *Modern Tercüme Metoduna Giriş,* Erzurum, 2000.

Günday, Hüseyin- Şahin, Şener, *Arapçada Edatlar* , İstanbul, 2000.

Güleç, Hasan- Âşık, Nevzat, *Arapça Dersleri,* I-III, İzmir, 1981.

İpek, Muammer, *Yeni Metodla Arapça Öğretimi,* Ankara, 1989.

İşler, Emrullah- Yıldız, Musa, *Arapça Modern Metinler ve Çözümlemesi,* (İkinci baskı), Ankara, 2003.

———, *Arapça Çeviri Klavuzu,* Ankara, 2002.

Karaman, Hayrettin -Topaloğlu, Bekir , *Arapça Okuma ve Eski Metinler Kitabı,* (Nesil Yayınları), İstanbul, 1984.

———, *Arapça Dilbilgisi, (Sarf-Nahiv Kitabı),* IV, (Nesil

Yayınları), İstanbul, 1992.

Koçak, İnci, *Arapça Dilbilgisi (Sözdizimi),* Ankara, 1992.

Komisyon, *Uygulamalı Arapça,* İzmir, 1988.

Kurt, Mustafa, *Arap Dilinde Cer Edatları,* (M. Ünv. İlahiyât Fakültesi Yayınları), İstanbul, 1999.

Mehmet Maksudoğlu, *Arapça Dilbilgisi,* (M. Ünv. İlahiyât Fakültesi Vakfı yayınları, 6. baskı), İstanbul, 2003.

Mehmet Maksudoğlu- Mustafa Seçkin -M.Varlı, *Arapça,* I-VIII, İstanbul, 1984.

Ürün, Kâzım, *Örneklerle Arap Dilinde Bağlaçlar ve Terkipler,* Konya, 1998.

———, *Arapça Hikmetli Sözler,* Konya, 1998.

Sarmış, İbrahim, *Arapça Dilbilgisi,* Konya, 1998.

Uralgiray, Yusuf, *İlk ve İleri Dilbilgisi,* I-II, Riyad, 1406/1986.

Yaşar, Ahmet, *Arapçanın Temel Kuralları (Sarf-Nahiv),* İzmir, 1995.

Yaran, Rahmi, *Arapçada İ'râb,* İstanbul, 2000.

Yazıcı, Hüseyin, *Arapçada Edatlar,* İstanbul, 1996.

Yazıcı, Hüseyin, *Örneklerle Arapçada Bağlaçlar ve Yapılar,* İstanbul, 1998.

*** Sarf Kitapları:**

Abdülazîz, Muhammed Fâhir, *Tevdîhu's-sarf,* I-IV, Kâhire, ts.

Abduhu er-Râcî, *et-Tatbîku's-sarfî,* (nşr. Dârü'n-nehdati'l-arabiyye), Beyrut, 1984.

Abdülhakk b. Abdülhennân, *Tedrîcü'l-edânî ilâ kırâeti şarhi't-*

Taftâzânî, (nşr. İsâ el-Bâbî el-Halebî ve şürekâuh), Kahire, 1960.

Antuvân ed-Dahdâh, *Mu'cemu tasrîfi'l-ef'âli'l-'arabiyye,* (thk. Corc Mitrî Abdülmesîh, nşr. Mektebetu Lübnân en-nâşirûn), Beyrut, 1991.

———, *el-Mu'cemü'l-vesît fî tasrîfi'l-ef'âl,* (thk. Corc Mitrî Abdülmesîh, nşr. Mektebetu Lübnân en-nâşirûn), Beyrut, 1994.

Ebû Evs, İbrahim eş-Şemsân, *Durûs fî ilmi's-sarf,* I-II, Riyad, 1997.

Emîl Bedî' Ya'kûb, *Mu'cemu'l-evzân es-sarfiyye,* (nşr. 'Âlemü'l-kütüb), Beyrut, 1993.

Fahreddîn b. es-Seyyid Molla Abdullah el-'İrnâsî, *et-Tersif fî ilmi's-sarf,* Diyarbakır, 1970.

Fahreddin Kabâve, *Tasrîfü'l-esmâ' ve'l-ef'âl,* (nşr. Mektebetü'l-me'ârif), Beyrut, 1988.

———, *Tasrîfü'l-esmâ' ve'l-ef'âl fî dav'i esâlîbi'l-Kur'ân,* (nşr. Dârü'l-kitâbi'l-'arabî), Beyrut, 1987.

Hasan Ahmed, *el-Mu'în fi't-tasrîf* (li cemî'i'l-merâhil), (thk. Emîl Bedî' Yakub, nşr. 'Âlemü'l-kütüb), Beyrut, 2000.

Hamid Muhammedî, *Zebân-ı Kur'ân İlm-i sarf,* (Devre-i mutavessıta), Kum, 1375/1955.

el-Hamlevî, eş-Şeyh Ahmed b. Muhammed b. Ahmed, *Şezâ el-'arf fî fenni's-sarf,* (thk. Abdülhamid Hindâvî, nşr. Dârü'l-kütübi'l-ilmiyye), Beyrut, 1998.

Hüseyin Ali et-Tavîl, *es-Sarf ve'l-imlâ bi uslûb medresiyyin cedîd,* Beyrut, 2003.

İbn 'Usfûr el-İşbîlî, *el-Mümti' el-kebîr fi't-tasrîf,* (thk. Fahreddin Kabâve, nşr. Mektebetü Lübnân nâşirûn), Beyrut, 1996.

İbnu Hâcib, Osmân b. Ömer, *eş-Şâfiyye fî ilmi't-tasrîf,* (thk. Hasan Ahmed el-Osmânî, nşr. Dârü'l-beşâir el-İslâmiyye), Beyrut, 1995.

İmân, Bikâ'î, *Mu'cemu'l-ef'âl,* Bingazî, 2003.

Muhammed Abdulhâlik 'Udeyme, *el-Müğnî fî tasrîfi'l-ef'âl,* (nşr. Dârü'l-hadîs, 3. baskı), Beyrut, 1962.

———, *el-Lübâb min tasrîfi'l-ef'âl,* (nşr. Dârü'l-hadîs), Beyrut, 1955.

Muhammed Bâsil 'Uyunu's-sûd, *el-Mu'cemu'l-mufassal fî tasrîfi'l-ef'âli'l-'arabiyye,* (nşr. Dârü'l-kütübi'l-'ilmiyye), Beyrut, 2000.

Muhammed Hayr el-Hilvânî, *el-Vâzıh fî ilmi's-sarf,* (nşr. Dârü'l-Me'mûn li't-türâs), Beyrut, 1987.

Muhammed Sâlim Muhaysin, *Tasrîfu'l-ef'âl ve'l-esmâ' fî dav'i esâlîbi'l- Kur'ân,* Beyrut, 1987.

Muhammed Semîr Necîb el-Lebedî, *Mu'cemu'l-mustalahâti'n-nahviyye ve's-sarfiyye,* Beyrut, 1985.

Muhtelif, *Mecmû'atü's-sarf,* (thk. Talu, Mehmet, Yasin Yayınevi), İstanbul, 2000.

en-Neysâbûrî, *el-Vâfiye nazmu'ş-Şâfiye,* (nşr. Dârü'l-beşâir el-İslâmiyye), Beyrut, 1995.

Râcî el-Esmer, *el-Mu'cemü'l-mufassal fî ilmi's-sarf,* (thk. Emîl Bedî' Yakub, nşr. Dârü'l-kütübi'l-ilmiyye), Beyrut, 1997.

et-Taftâzânî, Mes'ûd b. Ömer, *Sadullâh 'ala'l-'İzzî,* (nşr. İsâ el-Bâbî el-Halebî ve şürekâih), Kahire, 1960.

*** Türkçe Sarf Kitapları:**

Akyüz, Vecdî, *Arapça'da Fiil Kipleri ve Yardımcıları,* (M. Ünv. İlahiyât Fakültesi Yayınları), İstanbul, 1996.

———, *Arapça'da Fiil Zamanları,* (M. Ünv. İlahiyât Fakültesi Yayınları), İstanbul, 1995.

Akdağ, Hasan, *Arap Dilinde Fiiller,* (3. baskı), Konya, 1984.

Ali Rıza Kaseli- Ahmet Meral, *Tasrîfu'l-ef'âl ve'l-esmâ'i'l-'Arabiyye,* (Yasin Yayınevi), İstanbul, 1998.

Birgivî, Muhammed b. Pir Ali, *el-Bidâye fi'l-emsileti's-sarfiyye,* İstanbul, 1975.

———, *el-Kifâye min ilmi't-tasrîf,* İstanbul, 1960.

Çöğenli, Sadî, *Arapça Fiil Çekimleri ve Sarf Bilgisi,* Erzurum, 1999.

Çörtü, M. Meral, *Arapça Dilbilgisi Sarf,* (M. Ünv. İlahiyât Fakültesi Vakfı Yayınları, 3. baskı), İstanbul, 2003.

Günday, Hüseyin- Şahin, Şener, *Arapça Dilbilgisi (Sarf bilgisi),* İstanbul, 2001.

Mehmet Zihnî Efendî, *el-Muntahab fî ta'lîmi luğati'l-'Arab,* (Marifet Yayınları), İstanbul, 1981.

Talu, Mehmet, *Sarf İlmi,* İstanbul, 1995.

*** Arapça -İngilizce Nahiv Kitabı:**

W. Wright, *A Gramer of the Arabic* , I-II- (Thırd Edition), Cambridge, 1981.

*** Kürtçe nahiv ve sarf kitapları:**

Yunus el-Erkatinî, *et-Terkîb şarhu'l-'Avâmil,* Diyarbakır, ts.

Yunus el-Erkatinî, *ez-Zürûf,* Diyarbakır, ts.

*** Arapça- Arapça- Arapça- İngilizce Sözlükler:**

Abdülhalim Muhammed Kunbus, *Mu'cemü'l-elfâzi'l-müştereke fî el-luğati'l-'Arabiyye,* (nşr. Mektebe Lübnân), Beyrut, 1987.

Ahmed b. Fâris b. Zekeriyya, *Mu'cemü'l-mekâyîs fi'l-luğa,* (thk. Şihabeddin Ebu 'Amr, nşr. Dârü'l-fikr, 2. baskı), Beyrut, 1998.

el-Cevherî, Ebu Nasr, İsmail b. Hammâd, *es-Sıhâh, I-II,* (thk. Şihâbeddîn Ebu 'Amr, nşr. Mekteb el-bühûs ve'd-dirâsât, Dârü'l-fikr), Beyrut, 1998.

Cübrân Mes'ûd, *er-Râid,* (nşr. Dârü'l-ilm li'l-melâyîn), Beyrut, 2003.

el-Feyyûmî, Ahmed b. Muhammed b. Ali, *el-Misbâhü'l-münîr,* (nşr. Dârü'l-hadîs), Kahire, 2000.

Fîruzâbâdî, Mecdüddîn Muhammed b. Yakub, *Kâmus,* (nşr. Müessese er-risâle), Beyrut, 1987.

Halil el-Curr, *el-Mu'cemü'l-'Arabiyyü'l-hadîs (Larousse),* Paris, 1973.

Halil en-Nahvî, *el-Mu'cemü'l'Arabî el-müyesser,* (thk. Taha Hasan en-Nûr- Edîb el-Lecmî), Tunus, 1991.

Hans Wehr, *Mu'cemu'l-luğati'l-'arabiyye el-mu'âsıra,* (Arapça-İngilizce, 3. baskı), London, 1974.

Hasan Said el-Keremî, *el-Hâdî ilâ lugati'l-'Arab,* I-IV, (nşr. Dârü Lübnan li't-tıbâ'a ve'n-neşr), Beyrut, 1991.

İbn Manzûr, *Lisânu'l-'arab,* I-XV, Beyrut, 1300/1883.

Jozef İlyas-Cercis Nâsif, *Mu'cemü 'ayni'l-fiil,* (nşr. Dârü'l-ilm li'l-melâyîn), Beyrut, 1995.

Komisyon, *Kâmûsü'l-idâre (Arabî-Arabî-İngilizî),* (nşr. Mektebe Lübnan, 2. baskı), Beyrut, 1983.

Komisyon, *Mecâni't-tullâb,* (nşr. Dârü'l-mecânî) Beyrut, 1995.

Komisyon, *Mu'cemu'l-vesît,* I-II, (Çağrı yayınevi), İstanbul, 1990.

Komisyon, *el-Mu'cemü'l-vecîz,* Kahire, 1980.

Komisyon, *el-Mu'cemu'l-'Arabî esâsî, Lâros,* Tunus, 1989.

Komisyon, *el-Mu'temed,* (nşr. Dârü's-sadr), Beyrut 2000.

Komisyon, *el-Müncid fi'l-a'lâm,* (nşr. Dârü'l-maşrık), Beyrut, 1980.

Luveys, Ma'lûf, *el-Müncid,* (nşr. Dârü'l-maşrık, 21. baskı), Beyrut, 1973.

———, *el-Müncidü'l-ebcedî,* (nşr. Müessesetü'l-fakîh li'n-neşr ve't-tıbâ'e), Tahran, 1967.

Mahmud İsmail Sînî- Haymûr Hasan Yusuf, *Mu'cemü't-tullâb,* (nşr. Mektebe Lübnân), Beyrut, 1991.

Râzî, Zeynuddîn, Muhammed b. Ebi Bekir, *Muhtaru's-sıhâh,* (thk. Hamza Fethüllah, trtb. Mahmûd Hâtır, nşr. Müessese er-risâle), Beyrut, 1988.

Şihabeddîn Ebu 'Amr, *el-Kâmûsü'l-vâfî,* (thk. Yusuf el-Bikâ'î, nşr. Dârü'l-fikr li't-tıbâ'a ve'n-neşr ve't-tevzî'), Beyrut, 2003.

Zebîdî, M. Mürtazâ, *Tâcü'l-'arûs min cevâhiri'l-Kâmûs,* I-X, Kahire, 1306-1307 h.

ez-Zemahşerî, Mahmud b. Ömer, *Esâsü'l-belâğa,* (thk. Mahmud Ahmed Kasım, nşr. el-Mektebetü'l-'asriyye), Beyrut, 2003.

*** Arapça- İngilizce Sözlükler:**

İlyas Antuvan İlyas- Edvard E. İlyas, *Kâmûs ü'l-ceyb (Arabî-İngilizî)* ,(nşr. Dârü'l-ciyl), Beyrut, 1980.

el-Mühâmî, Celil Kusto, *Mu'cemü'l-mustalahâti't-ticâriyye el-fennî ('Arabî-İngilizî),* (nşr. Müessese er-risâle), Beyrut, ts.

Ruhi Ba'lebekî, *el-Mevrid,* (Kâmûs 'Arabî-İngilizî), (nşr. Dârü'l-ilm li'l-melâyîn), Beyrut, 1988.

*** İngilizce -Arapça Sözlükler:**

Hasan Sa'dî el-Kermî, *el-Menâr (Kâmûs İngilizî- Arabî),* (nşr. Mektebe Lübnân), Beyrut, 1971.

İlyas Antuvan İlyas- Edvard E. İlyas, *Kâmûs İlyâs el-ceyb (İngilizî-'Arabî)* , (nşr. Dârü'l-ciyl), Beyrut, 1973.

John Wortabet- Harvey Porter, *Kâmûs İngilizî- Arabî ve Arabî-İngilizî,* (nşr. Mektebe Lübnân), Beyrut, 1991.

el-Münîr el-Ba'lebekî, *el-Mevrid,* (İngilizî-Arabî),(nşr. Dârü'l-ilm li'l-melâyîn), Beyrut, 1983.

*** Arapça-Farsça Sözlük:**

Muhammed Altuncî, *el-Mu'cemü'z-zehebî, (Arabî-Fârisî),* (thk. es-Sibâ'î Muhammed es-Sibâ'î, nşr. Mektebe Lübnân nâşirûn), Beyrut, 1998.

*** Arapça-Türkçe Sözlükler:**

NAHİV - SARF VE TERİMLERİ BİBLİYOGRAFYA

Ahterî, Mustafa b. Şemseddîn, *Ahterî kebîr,* I-II, İstanbul, 1310/ 1892.

Ayyıldız, Erol, *Arapça-Türkçe Lugat,* İstanbul, 1984.

Çöğenli, Sadî, *Arapça Deyimler Sözlüğü,* (Atatürk Ünv. Fen-Edebiyat Fakültesi Yayını), Erzurum, 1993.

Çöğenli, Sadî- Kılıçlı, Mustafa- Şafak, Yakûb, *Arapça Edatlar ve Deyimler Sözlüğü,* Erzurum, 1988.

Karaman, Hayrettin-Topaloğlu Bekir, *Arapça-Türkçe Yeni Kamus,* İstanbul, 1980.

Karslı, İlyas, *Arapça-Türkçe Temel Sözlük,* (Damla Yayınevi), İstanbul, 1997.

Komisyon (Hüseyin Atay ve kardeşleri), *Arapça-Türkçe Büyük Luğat,* I-III, İstanbul, 1964-1981.

Maksutoğlu, Mehmet, *Öğrenci Sözlüğü,* İstanbul, 1985.

Mutçalı, Serdar, *Arapça-Türkçe Sözlük,* İstanbul, 1995.

Özdemir, Hikmet- Cebeci, Suat, *Arapça -Türkçe Sözlük,* (3. baskı), Ankara, 1996.

Şimşek, M. Said- Uzun, Taceddin, *Arapça-Türkçe Deyimler, Kalıp İfadeler, Atasözleri Sözlüğü,* İstanbul, 1991.

Yolcu, İsmet, *Örnek Sözlük (Arapça-Türkçe),* Ankara, 1996.

***Türkçe-Arapça Sözlükler:**

Çetin, Nurullah, *Türkçe-Arapça- Arapça-Türkçe Sözlük,* Ankara, 1990.

Karslı, İlyas, T*ürkçe-Arapça Sözlük,* (M. Ünv. İlahiyât Fakültesi Vakfı yayınları, 3. Baskı), İstanbul, 2003.

Sarı, Mevlut, *el-Mevârid (Türkçe-Arapça Lugat),* İstanbul, 1985.

Safsâfî, Ahmed el-Mursî, *Türkçe-Arapça Büyük Lugat,* (Çağrı Yayınları), İstanbul, 1983.

*** Emsâl (Atasözleri) kitapları:**

Abdülmecîd Katâmış, *el-Emsâlu'l-'arabiyye dirâse târîhiyye tahlîliyye,* (nşr. Dârü'l-fikr), Dımaşk, 1988.

'Afîf, Abdurrahman, *Kâmûs el-emsâlu'l-'arabiyye et-türâsiyye,* (Arabî-Arabî), (nşr. Mektebe Lübnân nâşirûn), Beyrut, 1998.

Kemâl, Halâylî, *Mu'cem künûzi'l-emsâl ve'l-hikemi'l-'arabiyye en-nesriyye ve'ş-şi'riyye,* (nşr. Mektebe Lübnân nâşirûn), Beyrut, 1998.

Komisyon, *Mu'cem el-emsâli'l-'arabiyye,* (nşr. Mektebe Lübnân Nâşirûn), Beyrut, 1992.

el-Meydânî, Ahmed b. Muhammed, *Mecme'u'l-emsâl,* I-II, (thk. Na'îm Hüseyin Zerzûr, nşr. Dârü'l-kütübi'l-ilmiyye), Beyrut, 1988.

Mu'allim Nâcî, *Sânihâtü'l-'Arab,* Dersaadet, 1306.

Teysîr Geylânî- Na'îm, 'Âşûr, *Mu'cem el-emsâli'l-mükârene* (İngilîzî-'Arabî), (nşr. Mektebe Lübnân), Beyrut, 1991.

ez-Zemahşerî, Mahmud b. Ömer, *el-Müsteksâ fî emsâli'l-'Arab,* I-II, (nşr. Dârü'l-kütübi'l- 'ilmiyye), Beyrut, 1987.

*** Nahiv Usulü Kitapları:**

Ali Abdülvâhid Vâfî, *Fıkhü'l-luğa,* Kâhire, 1977.

el-Efğânî, Sa'îd,*Fî usûli'n-nahiv,* (nşr. el-Mektebü'l-İslâmî), Dımaşk, 1987.

İbn Cinnî, Ebu'l-Feth Osmân, *el-Hasâis,* I-III, (thk. Muhammed Ali en-Neccâr, nşr. el-Hey'e el-Mısriyye el'Âmme li'l-kitâb, 3. baskı), Kahire, 1986.

İbn es-Serrâc, Ebu Bekir, *Kitâbü'l-usûl fi'n-nahiv,* Necef, 1973.

İbnül-Enbârî, *Lüma'u'l-edille fî üsûli'n-nahiv,* Beyrut, 1957.

el-Kınnevcî, Muhammed Sıddık Hasan Hân, *el-Bülğa fî usûli'l-luğa,* (thk. Nezîr Muhammed Mektebî, nşr. Dârü'l-beşâir el-İslâmiyye), Beyrut, 1988.

Mahmud Feccâl, *el-İzâh fî şerhi'l-İktirâh,* (nşr. Dârü'l-kalem), Dımaşk, 1989.

el-Mahzûmî, Mehdî, *Fi'n-nahvi'l-'arabî nakd ve tevcîh,* Beyrut, 1964.

Muhammed Hayr el-Hilvânî, *el-Hilâfu en-nahvî beyne'l-Basriyyîn ve'l-Kufiyyîn ve Kitabu'l-insâf,* Halep, 1974.

es-Se'âlebî, Ebu Mansûr, Abdülmelik b. Muhammed b. İsmail, *Fıkhü'l-luğa ve esrâri'l-'Arabiyye,* (thk. Yâsin el-Eyyûbî, nşr. el-Mektebe el-'asriyye), Beyrut, 2000.

Sübhî Salih, *Dirâsâet fî fıkhi'l-luğa,* (thk. Muhammed Câd el-Mevlâ Bek- Muhammed Ebu'l-Fazl İbrahim - Ali Muhammed el-Becâvî, nşr. Dârü'l-ilm li'l-melâyîn), Beyrût, 1960.

es-Süyûtî, Celaleddin, *el-Müzhir fî 'ulûmi'l-luğati ve envâ'ihâ,* I-III, (nşr. el-Mektebe el-'asriyye), Beyrut, 1987.

———, *el-İktirâh fî ilmi üsûli'n-nahiv,* (thk. Ahmed Subhî Furat, İst. Ünv. Edebiyat Fakültesi Yayınları), İstanbul, 1975.

Terzî, Fuâd Hannâ, *Fî usûli'l-luğati ve'n-nahiv,* Beyrut, 1969.

Teymûr, Mahmud, *Müşkilâtü'l-luğati'l-'arabiyye,* Kahire, 1956.

*** Ansiklopedi ve Genel Kültür kitapları:**

el-Bağdâdî, Abdulkâdir b. Ömer, *Hizânetü'l-edeb, I-XIII,* (thk. Abdüsselâm M. Harun), Üçüncü baskı, Kâhire, 1989.

el-Câhız, Ebu Osmân, 'Amr b. Bahr, *el-Beyân ve't-tebyîn,* I-III, (nşr. Dârü'l-kütübi'l-ilmiyye), Beyrut, ts.

el-Cevâlıkî, Ebu Mansur, Mevhûb b. Ahmed, *Şerhu Edebi'l-kâtib,* (thk. Mustafa Sâdık er-Râfı'î, nşr. Dârü'l-kitâbi'l-'arabî), Beyrut, ts.

Ebu'l-Bekâ, Eyyub b. Musâ el-Hüseynî, *el-Külliyyât,* (thk. Adnân Derviş- Muhammed el-Mısrî, nşr. Müessesetü er-risâle), Beyrut, 1993.

İbn 'Abdi Rabbihi, *el-'İkdü'l-ferîd,* I-IX, (thk. Müfid Muhammed Kumeyha, nşr. Dârü'l-kütübi'l-ilmiyye), Beyrut, 1983.

İbn Kuteybe, Ebu Muhammed, Abdullah b. Müslim, *Edebü'l-kâtib,* (thk. Muhammed ed-Dâlî, nşr. Müessese er-risâle, 2. baskı), Beyrut, 1985.

Kalkaşandî, Ahmed b. Ali, *Subhu'l-a'şâ fî sına'ati'l-inşâ,* I-XIV, (thk. Muhammed Hüseyin Şemseddin, nşr. Dârü'l-kütübi'l-ilmiyye), Beyrut, 1987.

el-Müberred, *el-Kâmil fi'l-luğat ve'l-edeb,* I-III, (nşr. Dârü'l-kütübi'l-ilmiyye), Beyrut, 1987.

et-Tahânevî, Muhammed b. Ali, *Keşşâfü ıstılâhâti'l-fünûn,* I-IV, (thk. Ahmed Hasan Besec, nşr. Dârü'l-kütübi'l-ilmiyye), Beyrut, 1998.

***Pratik Arapça kitapları:**

Abbâs Ali Menâsıfî, *et-Teleks, el-Mürâselâtu ve'l-mustalahâtu't-ticâriyye el-muhtasaratu bi'l-luğatey el-'Arabiyye ve'l-İnciliziyye,* Beyrut. 1987.

Ahmed Bû Kemah, *Ikre',* I-V, (nşr. Dârü'l-fikri'l-mağribî, 6. baskı), Tanca, ts.

Açık, Kerîm- Özarslan, Hamza, *Arapça Test Kitabı,* İstanbul, 1999.

Berçin, Şener, *Atasözleri ve Fıkralarla Güzel Arapça,* Ankara, 1989.

Bolelli, Nusrettin- Özakkaş, Mahmut, *Turist Rehberi (Türkçe-Arapça- İngilizce),* İstanbul, 1984.

Çörtü, M. Meral, *Ben de Arapça Konuşuyorum,* İstanbul, 2001.

Eren, Cüneyt, *Arapça Pratik Konuşma,* Erzurum, 2000.

———, *Arapça Pratik Konuşma Rehberi,* Erzurum, 2001.

———, *Arapça Kompozisyon,* Erzurum, 2003.

F. Abdürrahhim, *Dürûsü'l-luğati'l-'arabiyye li gayri'n-nâtıkîn bihâ,* I-III, (Arapça Kitabevi), Ankara, ts.

Komisyon, *el-'Arabiyyetu li'l-hayât,* I-III, Medine, 1999.

Komisyon, *Elementerî Modern Standart Arabic,* I-II, Cambridge, 1971-1983.

Komisyon, *Dürûs fi'l-'arabiyye (Lingafon),* (2. baskı), Londra, 1982.

Komisyon, *el-Kitâbu'l-esâsî fî ta'lîmi'l-'arabiyyeti li ğayri'n-nâtıkîne bihâ,* I-III, Tunus, 1988-1993.

Komisyon, *el-Mürâselâtu't-ticâriyye ve idâretu'l-a'mâl*, İstanbul, 1996.

Komisyon, *Silâhu't-tilmîz*, I-VIII, (nşr. el-Müessese el-'arabiyye el-Hadîse), Kahire, 1960.

Komisyon, *Ta'lîmü el-luğati'l-'arabiyyeti li ğayri'n-nâtıkîne bihâ*, I-IV, Mekke, 1984.

Muhammed Emin el-Mısrî, *Tarîka cedîde fî ta'lîmi'l-'arabiyye*, I-III, (nşr. Müessese er-risâle), Beyrut, 1978.

Muhammed Safâ- Süleyman Tevfîk, *Ğâyetü'l-ereb fî ta'lîmi lisâni'l-'arab*, Dersa'âdet, 1331.

Yüksel, Azmi, *Arapça Test Kılavuzu*, Ankara, 1991.

*** Nahiv kitapları:**

Abbâs, Hasan, *el-Luğat ve'n-nahv beyne'l-kadîm ve'l-hadîs*, Kahire, 1966.

Abduhu Dâvud, *Ebhâs fi'l-luğati'l-arabiyye*, Beyrut, 1973.

Abdü'l-Âl-Abdülmün'im Seyyid, *Cümû'u't-tashîh ve't-teksîr fi'l-luğati'l-arabiyye,* Kahire, 1976.

el-'Alâyilî, Abdullah, *el-Merci',* Beyrut, 1963.

Ali, Es'ad, *Tehzîbü'l-mukaddimeti'l-luğaviyye lil-Alâî,* Beyrut, 1968.

———, *Kıssatü'l-kavâ'id,* Beyrut, 1973.

Âlü Nâsirüddin, Emîn, *Dekâiku'l-arabiyye,* Beyrut, 1968.

Bekkâr, Abdülkerim, *es-Safve mine'l-kavâ'idil-'arabiyye,* (nşr. Dârü'l-kalem), Dımaşk, 1987.

Dârğus, Reşâd, *Dürûs fî kavâ'idi'l-luğati'l-arabiyye,* Beyrut, ts.

Devmet, Cebr, *el-Havâtirü'l-'irâb fi'n-nahv ve'l-i'râb,* Beyrut, 1928.

Dımaşkiyye, Afîf, *Hattî müte'assire 'alâ tarîk tecdîd en-Nahvi'l-'arabî,* Beyrut, 1982.

Dımaşkiyye, Afîf, *el-Müntalakâtü't-te'sîsiyye ile'n-nahvi'l-arabî,* Beyrut, 1978.

Dîb, Vedî', *Nahvün Cedîd,* Beyrut, 1959.

el-Efğânî, Sa'îd, *el-Mûcez fî kavâ'idi'l-luğati'l-arabiyye,* Beyrut, 1969.

el-Emîn, Şerîf Yahyâ, *Mu'cemü'l-elfâzi'l-müsennât,* Beyrut, 1982.

Enîs İbrahim, *Min esrâri'l-luğat,* Mısır, 1966.

el-Fârisî, Ebu Ali el-Hasan b. Ahmed, *el-Mesâilü'l-mensûre,* Dımaşk, 1986.

Ferîha, Enîs, *Tebsît kavâ'id el-luğati'l-'arabiyye 'alâ üsüs cedîde,* Beyrut, 1959.

Ferîha, Enîs, *Mu'cemü'l-elfâzi'l-'âmiyye,* Beyrut, 1973.

el-Hûlî, Emîn, *Menâhicü't-tecdîd fi'n-nahv ve'l-belâğa ve't-tefsîr ve'l-edeb,* Kahire, 1961.

Hüseyin, Muhammed el-Hıdır, *el-Kıyâs fi'l-luğati'l-'arabiyye,* Kahire, 1353 h.

İbnü'l-Enbârî, *el-İğrâb fî cedeli'l-i'râb,* (thk. Sa'îd el-Efğânî), Dımaşk, 1958.

———, *el-İnsâf fî mesâili'l-hilâf,* Kahire, 1955.

İbnü'l-Enbârî, *el-Bülğa fi'l-farki beyne'l-müzekker ve'l-müennes,* Birleşik Arap Emirliği, 1970.

İbn Faris er-Rümmânî, *Resâil fi'n-nahv ve'l-luğat,* Bağdat, 1969.

İbnü'n-Nehhâs, Ebu Ca'fer, *Kitâbü şarh ebyâti Sibeveyh,* Bağdat, 1974.

İbrahim, Abdulalîm, *en-Nahvü'l-vazîfî,* Kahire, 1970.

İkbâl, Ahmed eş-Şerkâvî, *Mu'cemü'l-me'âcim,* Beyrut, 1987.

İlkek, Viktor-Ali Es'ad, *Sınâ'atü'l-kitâbe,* Beyrut, 1973.

İlyâs, Menî, *el-Kıyâs fi'n-nahiv,* Dımaşk, 1985.

Kabbiş, Ahmed, *el-Kâmil fi'n-nahiv ve's-sarf ve'l-i'râb,* Beyrut, 1974.

Kabâve, Fahreddîn, *el-Mevridu'n-nahviyyü'l-kebîr,* Dımaşk, 1987.

el-Kurtubî, İbn Medâ', *Kitâbü'r-redd 'ala'n-nuhât,* Kahire, 1947.

el-Mahzûmî, Mehdî, *ed-Dersü'n-nahvîyyü fî Bağdâd,* Beyrut, 1987.

el-Mansûr- Sümeyye bint Abdurrahmân, *Ebniyetü'l-masdar fi'ş-*

şi'ri'l-câhiliyyi, Kuveyt, 1984.

Muhammed Abdulaziz en-Neccâr, *et-Tevdîh ve't-tekmîl li Şerhi İbn Akîl,* I-II, Kahire, 1966.

Samar, Attâr, *Modern Arabic,* I-II, Beyrut, 1988.

Se'âde, Yusuf, *Ta'dilül-kavâ'idi'l-'arabiyye ve teshilüh,* Beyrut, 1947.

es-Sâmirrâî, İbrahim, *en-Nahvü'l-arabî, nakd ve binâ',* Beyrut, 1968.

et-Tunusî, Zeynülâbidîn, *Mu'cem fi'n-nahvi ve's-sarf,* Dımaşk, 1971.

Ubâde, Muhammed İbrahim, *Mu'cemü'l-mustalahâtin-nahv ve's-sarf vel-arûz ve'l-kâfiyye,* Kahire, ts.

el-Verd, Abdülemîr Muhammed Emîn, *Menhecü'l-Ahfaşi'l-evsat fi'd-dirâseti'n-nahviyye,* Beyrut, 1975.

Yakub, Emil Bedî, *Mu'cemü'l-i'râb ve'l-imlâ',* Beyrut, 1983.

———, *Mevsûatü'n-nahv ve's-sarf ve'l-irâb,* Beyrut, 1986.

ez-Zemahşerî, Mahmud b. Ömer, *el-İ'râb fî kavâidi'l-i'râb,* Beyrut, 1981.

ez-Zeccâcî, Ebu'l-Kâsım, Abdurrahmân b. İshâk, *el-İzâh fî ileli'n-nahiv,* Beyrut, 1982.

Sarf İlmi:

Emîn, Abdullah, *el-İştikâk,* Beyrut, 1956.

el-Hadîsî, Hatice, *Ebniyetü's-sarf fî el-Kitâb li Sibeveyh,* Bağdat, 1965.

İbnü'l-Kattâ', *Kitâbü'l-ef'âl,* Beyrut, 1983.

el-Meydânî, Ahmed b. Muhammed, *Kitâb nüzheti't-tarf fî ilmi's-sarf,* Beyrut, 1981.

Riyğ, Dânyal, *Kitâbü't-tasrîf,* Paris, 1984.

es-Sâmirrâî, İbrahim, *el-Fiil ve zemânüh ve ebniyetüh,* Bağdat, 1966.

Terzî, Fuâd Hannâ, *el-İştikâk,* Beyrut, 1968.

Nahiv Usulü Kitapları:

Enîs, İbrahîm, *Fi'l-lehecâti'l-'arabiyye,* Kahire, 1965.

Ferîha, Enîs, *Fi'l-luğati'l-'arabiyye ve ba'zi müşkilâtihâ,* Beyrut, 1980.

Hassân, Temmâm, *Menâhicü'l-bahs fil-luğa,* Kahire, 1955.

el-Hâcc, Kemal Yusuf, *Fî felsefeti'l-luğa,* Beyrut, 1978.

Yard. Doç. Dr. Nusrettin BOLELLİ hocanın

a) Basılmış eserleri:

1- Kadınların Hadis Rivâtindeki Yeri ve Rolu

2- Arapça İmla Kuralları

3- Belağat (4. baskı)

4- Kur'ân Meâlı Müşterek çalışma

5- İmam- Hatip Liseleri için Arapça Ders kitapları (Hazırlık 1-2; Lise 1-3) Müşterek çalışma

6- Arapça-Türkçe-İngilizce Turist Rehberi

b) Basılacak kitapları:

1- Arapça- Türkçe Sözlük

2- Farsça -Türkçe Sözlük

3- Farsça Gramer ve Metin

4- Arapça Hikayeler

5- Belagat Tarihi

6- İslamda Aile ve Çocuk Terbiyesi

7- İslam'da Görgü Kuralları

8- Arapça Metinler

9- Şafiî İlmihali